C. CORN. TACITI

OPERA

EX RECENSIONE

JOH. AUGUSTI ERNESTI

DENUO CURAVIT

JER. JAC. OBERLINUS

ARGENTORATENSIS

INSTIT. LITTER. FRANCICI SOCIUS

TOMUS TERTIUS

LONDINI

EXCUDEBAT T. DAVISON

SUMTIBUS RICARDI PRIESTLEY

MDCCCXXV.

C. CORNELII TACITI

OPERA.

TOMUS TERTIUS.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBRI QUINQUE.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Præfamen. Auctoris dignitas, ætas, institutum. 2. 3. Præsentis historiæ summa capita. 4. 5. Status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum, occiso Nerone. Nymphidius imperium adfectans, oppressus. 6. 7. Galbam crudelitas sua, ætas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum. 8. 9. Status Hispaniæ, Galliæ, Germanicorum exercituum, Britanniæ, Illyrici. 10. In Syria Muciani virtutes et vitia. Fl. Vespasiani, Judaicum bellum administrantis, animus in Galbam. 11. Ægypti, Africæ, Mauretaniæ, Rhætiæ, Norici, Thraciæ, Italiæ status, Coss. Galba et Vinio.

12. Deficiente superioris Germaniæ milite, Galba de adoptando Cæsare cogitat. 13. Vinius Othoni favet, non ita Laco et Icelus. 14. Galba, transactis Imperii comitiis, Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui 15. 16. adoptionis caussas et Imperii administrandi consilium aperit. 17. Pisonis inter hæc moderatio, 18. adoptio in castris nuncupata, 19. tum in senatu. Legati ad defectores missi. 20. Neronis prodigæ donationes rescissæ.

21. Othoni spe lapso consilium in turbido, 22. instigantibus libertis, servis, mathematicis; 23. 24. paratis jam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id Præfecto. 25. 26. Ergo jam legiones et auxilia pro Othone. 27. Mox consalutatus Imperator 28. castris Prætorianis infertur.

29. 30. Piso cohortem, quæ in palatio stationem agit, hortatur ad fidem. 31. Illa parat signa, reliquis copiis deficientibus. 32. 33. Plebis adulatio et levitas. Fluctuat Galba cum amicis, an occurrendum? 34. Præmittitur in castra Piso. Falsus de occiso Othone rumor. 35. Populus et Senatus Galbæ; 36. castra Othoni favent. 37. 38. Hic militum animos oratione sibi conciliat; Galbæ et Pisoni reddit infensos. Arma militi dividit. 39. Agitat Laco de cæde Vinii. 40. Galba fluctuat. Plebs nutat. Othoniani forum inrumpunt. 41. Galba desertus, occisus, 42. sic et Vinius. 43. Sempronii Densi fides. Piso cæsus, 44. magna Othonis lætitia. Cædium præmia poscentes jussu Vitellii postea interfecti. 45. Adulantur Senatus et Populus victorem Othonem, qui coercendo militum furori inpar. 46. Hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus cæsi. 47. Pisonis et T. Vinii sepultura, 48. elogia, testamenta. 49. Galbæ sepultura, ætas, nobilitas, mores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. Initia Vitelliani motus ex bello Julii Vindicis, et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos. 52. 53. Vitellius, suo ingenio ignavus, ad res novas stimulatur a Valente et Cæcina Legatis. 54. 55. Legiones utriusque Germaniæ fidem in Galbam exuunt, 56. segni spectatore Hordeonio Flacco Legato. 57. Valens Vitellium Imperatorem consalutat, magno militum studio; 58. quibus poscentibus multi cæsi. 59. Julius Civilis periculum evadit. Undique viribus auctus, 60. inter fœdas Legatorum discordias, 61. duos exercitus in Italiam mittit. 62. Torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro Ducis munia inplet. 63. Subito furore conreptus miles ab excidio Divoduri ægre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhærent. 65. Lugdunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium inpellunt; 66. isti tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67. 68. Helvetios, Vitellii Imperium abnuentes, Cæcina, belli avidus, cædit. 69. Aventicum ægre inpunitatem salutemque inpetrat. 70. In Vitellii partes transgressa Italiæ parte, Cæcina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscit. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto fœdat. 73. Galvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exempta. 74. Principes mutuo sibi conditiones offerunt; mox rixantes flagitia invicem objectant, et 75. insidiatores inmittunt. 76. Distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus. 77. Otho Imperatorem agit; honores, 78. civitatem, jura dilargitur: de celebranda Neronis memoria agitat.

79. Sarmatæ Roxolani Mœsiam inrumpentes cæsi. 80—82. Seditio gravis, in ipsa urbe temere orta, cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrymis Othonis componitur, qui 83. 84. milites ad concordiam et modestiam hortatur. 85. Istis compositis, omnia suspicionum et formidinis plena, præcipuo Patrum metu. 86. Prodigia Othonis cladem præsagientia. 87. Is, lustrata urbe, Narbonensem Galliam adgredi statuit, et 88. cum multis nobilibus L. Vitellium æmuli fratrem secum ducit. 89. Inde varii animorum motus. 90. Commendata Patribus Republica Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi. Gesta hæc paucis mensibus.

IMP. SERV. GALBA ET T. VINIO COSS.

I. Initium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius Consules erunt. Nam, post conditam urbem, septingentos et vi-

Ser. Galba iterum, T. Vinius Coss.] Vulgo appellant T. Junium. At mihi religio non fuit sequi scripturam antiqui marmoris eruti ad radices montis Cælii: SER. GALBA II. T. VINIO COSS. a quo præsertim staret Plutarchus, qui c. 27. fere hunc hominem Τίτον Ὀβίνιον, aut Οὐίνιον appellat. Simile mendum in Suet. Aug. 27. ubi *T. Junius Philopœmen*, scribitur, qui ex Dione 47, 4. est *Vinius*; etsi Appiani scriptura Civ. 4, 44. firmat vulgatam. Sane Junia gens nobilior, quam ut in hunc hominem conveniat. cujus pater dumtaxat ex familia Prætoria, ut Tacitus infra refert. Lips. Bud. *Servius Galba iterum Titus Junius.* De nomine *Vinii* v. Casaub. ad Suet. l. c.

DCC. et XX.] Exacte si putas, XXII

ginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt, dum res Populi Rom. memorabantur pari eloquentia ac libertate. Postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere: simul veritas pluribus modis infracta; primum inscitia Reipublicæ ut alienæ, mox libidine adsentandi, aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile adverseris; obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur: quippe

reperies. LIPS. Sic (DCCXX) omnes editi a Beroaldo ad Ryckium: unde clare patet, Beroaldum hos libros non e MS. Flor. edidisse, qui totidem literis habet *octingentos et viginti*, ut alii MSS. Reg. (Bud.) Agr. Guelf. (in quo est per numeros sic *DCCCtos et XX*) et ed. pr. At Puteol. dedit *ducentos et vig.* Beroaldi numerus forte ipse e MS. sumtus, sive ex ed. pr. sed ultimum C vitio operarum omissum est. Res ipsa desiderat hunc, qui nunc editur, numerum. Sermo est enim de scriptoribus usque ad Galbæ imperium. ERN. Mihi si quid video, potior est Beroaldi lectio, undecunque sit orta. Opponit Tacitus tempora ante pugnam Actiacam, quibus eloquentia scriptorum viguit cum libertate, quod is prius ævum dicit, temporibus insecutis, quibus magna ingenia cessere et veritas est infracta. Restitui locum et interpunctione sensum juvi.

Atque omnem potestatem ad unum conferri] Cicero Phil. 1, 14. *ne ignorans verum iter gloriæ, gloriosum putes plus te unum posse quam omnes.* Livius 3, 37. *licentiam suam malle, quam omnium libertatem.* Sive ab τῷ *omnia* malis. Noster A. 1, 11. *quam subjectum fortuna regendi cuncta onus, proinde in civitate tot illustribus viris subnixa non ad unum omnia deferrent.* Quintilianus Inst. 6, 1, 36, *cum omnia curæ tutelæque unius innixa.* GRON. Videtur probasse lectionem MS. Bud. et cod. Danesiani *omnium potestatem*, quæ et Rhenano placebat et Ursino. Sed Ryckius et J. Gron. cupide arripuere scripturam MS. Flor. *omnem potentiam*, quæ et in ed. pr. reperitur: quos ego non imitor. Latinitas me impedit. Nego dici posse *omnem potentiam ad unum*, vel *aliquem conferre*, quod lege aut SCto factum. *Potestas confertur*, non *potentia*, quæ vi, fraude, aliisque modis *paratur*. *Senatus, Magistratuum, legum munia* vocat Ann. 1, 2. hæc est *potestas*, non *potentia*. Jus erat faciendi, quæ viderentur, h. e. *potestas*. Ipsum epitheton *omnis* potestati convenit, non potentiæ. *Omnium rerum potestatem* dixit et Livius 8, 13. nec displicet mihi h. l. *omnium*. ERN. Bip. reposuere *potentiam*, quia et c. 13. legitur *potentia principatus divisa.*

Inscitia Reip. ut alienæ] h. e. cum homines suam Remp. non aliter aut melius nossent, quam alienam, propterea, quod ejus incuriosi essent, cum ad eam accedere non amplius liceret, sed unius omnia nutu et arbitrio gererentur. ERN.

Ambitionem scriptoris] Adulationem, placendi studium. Sic A. 1, 67. *Nulla ambitione.* 13, 4. *Nihil ambitioni pervium.* Et apud Justinum 12, 15. *ambitio vulgi.*

Facile adverseris] Legendum esse *averseris*, doctissimi viri statuunt. Recte. Et convenit hodie fere, *adversari* esse notam ævi, quo libri scripti, et nihil aliud quam pravam scripturam. Nempe media ætate solenne, *adversari* scribere pro *aversari*, promiscueque ista verba dicta. Et fatali quadam consensione, pluribus in locis Taciti id constanter exhibent omnes libri, ubi sensus *aversari* desiderat: unde nuper Gesnero in Thes. L. L. non videbatur admodum probabile, in omnibus his locis esse vitium scripturæ, rescribendumque *aversari*. Sed sciendum id, quod in præfatione diximus, omnes, quos habemus, MSS. Taciti libros ex uno codice fluxisse. Unde tanto magis talis consensus existere potuit. Sic H. 2, 51. optimi libri *adversam* pro *aversam* exhibent. Sed tamen sunt in his MSS. vestigia veræ scripturæ. H. 3, 25. unus Flor. *aversari*, ceteri libri omnes *adversari*. Neque vero ex ullo alio scriptore antiquo exempla proferri potuerunt, ubi libri omnes ita consentirent; sed ad solum Tacitum provocatur. Contra sæpissime ostensum est, *adversari* occurrere in plurimis codd. ubi meliores libri habeant *aversari* v. Drak. ad Liv. 8, 7. Schwarz. ad Plin. P. 46. Cort. ad Sall. Jug. 93. Sic Virg. Æn. 4, 106. multi scripti libri, *adverteret* pro *averteret*. ubi v. Heins. et Burm. Itaque credo cum eodem Drakenb. et Oudend.

adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuria cogniti. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam, non abnuerim: sed inconruptam fidem professis, nec amore quisquam et sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, Principatum D. Nervæ et Imperium Trajani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire, quæ velis, et, quæ sentias, dicere licet.

II. Opus adgredior opimum casibus, atrox prœliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum. Quatuor Principes ferro

ad Suet. Tib. 27. esse meram corruptelam librariorum, omnibusque in locis esse rescribendum *aversari*. Ceterum quod opponitur, *pronis auribus accipere* bene convenit verbo *aversari* non *adversari*. Itaque *averseris* correxi. Ern. Ita et Pichena, Freinsh. Brot. Lall. Contra Bip. adsentiunt Gesnero, estque constans apud nostrum dicendi forma, *adversari* pro *adverso animo accipere*, ut A. 1, 28. H. 1, 38. 3, 25. 4, 84. Sed et Plauto familiaris. Vide Gesn. thes. et Parei Lex. Plaut.

Vespasiano inchoatam] Quomodo? quiane Procurator sub illo Belgicæ? E Plinio 7, 17. id suspicere: sed suspicere tantum: imo verius id ceperis de hujus patre. Intelligo ergo dignitatem ejus inchoatam a Vespasiano, quod ab eo Quæstor Senatorque factus. Lips. V. Ryckius. Ern. Hic apud Plin. commode nostrum intelligi posse docet, qui a. 805 aut etiam ante forsan natus. Sub Vespasiano XXvir factum Broterius statuit; sub Tito Tribunum mil. ac Quæstorem.

Tito auctam] Ædilitate aut Tribunatu. Lips.

Domitiano longius provectam] Quo Principe et Quindecim-vir et Prætor fuisse, ipse testatur A. 11, 11. Lips.

Professis] Cod. Agr. *professo.*

Nec amore q. et sine odio d.] Debebat esse *nec amore q. nec odio;* sed Tacitus post *nec* etiam *et* ponit, ut jam ad Ann. notavimus, et voluit variare orationem, quæ sane ab hac variatione durior facta est. In posteriori membro intellige *quisque*. Ern. Mur. et Acid. volebant *nec cum amore*.

D. Nervæ] Cœpit ergo scribere eo mortuo et sacrato. Lips.

Uberiorem securioremque] Alter comparativus non erat in Bud. excidit etiam e Guelf. sed ut appareat: habent enim *uberioremque*. Hunc frustra tentat Acidalius *liberiorem:* notio libertatis est in *securior*. Ern.

Plenum variis casibus] Parum firma aut germana lectio. Nam Vatic. ille opt. *opus aggredior opibus casibus*, præfert: et supra adnotatum, *opimum*. Et in Romano antiquitus excuso, item legas *opimum casibus*. Censeam fuisse, *opulens casibus;* quæ vox paullo a vulgo seductior exscriptores seduxit. Lips. MS. Flor. *opibus casibus*. Guelf. *plenum variis casibus*, ut edd. vett. inde a Puteolano: sed in marg. *gravioribus opibus*. (Bud. *plenum gravioribus casibus*.) At *opimum casibus* MS. Agr. ed. pr. quod recepit Pichena. J. Fr. Gron. conjiciebat *obsitum* vel *uberrimum:* filius *copiosum:* Crusius in Probabilibus *inopinum*. Patet, locum antiquitus corruptum fuisse, et tentatas correctiones: ex quibus sane *opimum* optima, nec redolens librariorum inscitiam. Eleganter enim (ut Liv. 3, 7. *ager opimus copiis*) pro copioso, dicitur. Sed tamen correctionem esse puto, non veram Taciti manum. Viri docti nimis adhæserunt notioni ubertatis et varietatis. At sequentia operis hujus attributa consideranti, præsertim ultimum, *ipsa etiam pace sævum*, apparebit, hic desiderari deterioris significationis adjectivum, qualia sunt sequentia omnia. An fuit *horridum?* *Casus horridos* etiam Senec. H. F. 657. vel *horribile*, ut Cicero dixit pro Sext. 24. *horribilis et gravis casus*. Melius nihil dum excogitare potui. Ern. Quum recepta lectio nitatur auctoritate Vatic. cod. et ed. Rom. nolim rejectam. Bip. recepere *inopinum*. Jac. Gron. volebat *copiosum*.

Ipsa etiam etc.] Vulgo *in ipsa*. Sed præpos. abest a Bud. Ast Agr. habet.

Quatuor Principes] Ne erres cum vulgo, neu Pisonem inter istos censeas. Intelligit enim Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum. Nam et ad hujus exitum Historiam perduxit. Piso autem, dumtaxat Cæsar, non princeps. Lips.

Otho, Vitellius, & Domitian — Lowe

interempti. Trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta. Prosperæ in Oriente, adversæ in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliæ nutantes: perdomita Britannia et statim missa: coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Par-

Tria bella civilia] Quæ? Othonis in Vitellium, hujus in Flavium, et L. Antonii in Domitianum, de quo Sueton. et Dio. Lips. *Trina* MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. *Terna* Agr. *Plerumque permixta* est eodem fere tempore gesta, ut domi et foris turbaretur Respublica. Ern. *Trina* recte restituere Bip. Placet.

Perdomita Britannia et statim missa] In vitio aperto et confusione locus. Quid enim illud, *missa cohorte?* Itane unius cohortis res fuerit, in Sarmatas ac Suevos bellum? Nugæ. Denique, quis hic sermonis contextus aut cohæsio, missa cohorte in Suevos, Dacum cladibus involutum? qui populi sane diversi. Omnino recte correximus pridem: *perdomita Britannia et statim amissa: coortæ Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus clad. mutuis Dacus:* nec exiguo ad historiam momento. Discimus scilicet, perdomitam Britanniam (quod Domitiani imperio accidit: eamque laudem Agricolæ socero suo noster tribuit in ejus vita c. 10. *Britanniæ situm non in comparationem curæ ingeniique referam, sed quia tum primum perdomita est*) et mox ignavia aut dissidio Principum in parte amissam: sive magis placet, *omissam*. Quod in Domitiani ultimis rebus verum censeo, externo imperio non allaborantis. Etiam Spartianus auctor c. 5. sub principia Imperii Hadriani, *teneri Britanniam sub Romana ditione non potuisse.* Addit c. 11. amplius, penetrasse eundem Principem in Britanniam, nec tamen totam recuperasse, sed *per octoginta quinque millia passuum murum duxisse, qui Barbaros Romanosque divideret.* Cujus muri mentio etiam Dioni 72, 8. in vita Commodi; Τῶν, inquit, ἐν τῇ νήσῳ ἐθνῶν (de Britannia loquitur) ὑπερβεβηκότων τὸ τεῖχος τὸ διορίζον αὐτούς τε καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα. Alius ab isto murus, sive vallum potius, quod Severus Imp. duxit per millia passuum XXXV. ut Eutropius ait 8, 19. sive XXXII. ut Victor, epit. 20. De quo vallo diffuse et diserte Beda 1, 5. Aliquid etiam Windichindus Saxon. ab initio. At fons totius hujus corruptionis (varie enim interpolatus locus) a verbo *coortæ* ortus: quod plerumque libri scripti in medio adspirant *cohortæ*, *cohoriri*. Hinc turbellæ. Lips. Eleganter hunc locum a Lipsio correctum fatentur omnes, nisi quod Savilius, Mercerus, Ryckius, J. Gronovius *missa* servari volunt: quia non *amissa* est Britannia, sed tantum neglecta: quod ipse sensit Lipsius; unde etiam *omissa* legi posse dixit, ut A. 6, 36. *Armenia omissa.* Sed *missa* idem est: quare Pichena, qui primus Lipsii correctionem recepit, hoc debebat ponere, quod omnes libri scr. et edd. habent: atque ita nos cum Ryckio et J. Gronovio fecimus. Ern.

Coortæ i. n. Sarmatarum ac Suevorum] De Sarmatis, etiam apud alios leges: de Suevis, vix puto. Cattos saltem nominant, in Domitiani quidem rebus. Sed tu scito, hos Suevos, non illos esse, qui in ipsa Germania, et qui vulgo noti: sed qui trans Istrum, assiti Sarmatis. Illi, inquam, ipsi, quibus Vannius a Druso Rex datus, quique inter Marisum et Cusum fluvios locati. Itaque militia plerumque sociati cum illis. A. 12, 29. *Ipsi Vannio manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat.* Etiam nunc bello hoc in Domitianum, Dionis fragmenta præclare (et absque iis hærebamus:) 67, 5. Ἐν τῇ Μυσίᾳ Λύγιοι Σουήβοις τισὶ πολεμηθέντες, πρέσβεις ἔπεμψαν, αἰτοῦντες συμμαχίαν παρὰ Δομιτιανοῦ, καὶ ἔλαβον. . Ἀγανακτήσαντες δ' ἐπὶ τούτῳ οἱ Σουήβοι προσπαρέλαβον Ἰάζυγας καὶ προσπαρεσκευάζοντο, ὡς καὶ μετ' αὐτῶν τὸν Ἴστρον παραβησόμενοι. Lips. *Coortæ in nos* MS. Flor. quod recte receptum Ryckio et J. Gron. qui inde natum putat *in Roxolanos*, quod est in MS. Guelf. sine *in* in edd. Puteol. Beroald. Alc. Rhenanus delevit. Ed. pr. (et cod. Bud.) *in Sarm.* Ern.

Cladibus mutuis Dacus] Epitomarii de hoc bello Dacico multa: et poeta Statius Silv. 1, 1, 27. *Das Cattis Dacisque fidem.* Iterum: *Hæc est quæ victis parcentia fœdera Cattis, Quæque suum Dacis donat clementia montem.* Cur montem diserte nominat? sicut in eadem ista re Silv. 1, 1, 80. *Tu civile nefas, tu tardum in fœdera montem Longo Marte domas.* Quiane montana Dacia, et tales ibi munitiones? Apparet e Fragm. Dionis, in rebus Trajani 68, 9. Ὁ δὲ Τραιανὸς ὄρη τε ἐντετειχισμένα ἔλαβε, καὶ ἐν αὐτοῖς τά τε ὅπλα, καὶ μηχανήματα, καὶ τὰ αἰχμαλωτά. Suspicari etiam

thorum arma, falsi Neronis ludibrio. Jam vero Italia novis cladibus, vel post longam sæculorum seriem repetitis, adflicta. Haustæ aut obrutæ urbes, fecundissima Campaniæ ora. Urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso: pollutæ cærimoniæ: magna adulteria: plenum exsiliis mare: infecti cædibus scopuli. Atrocius in urbe sævitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa, quam scelera; cum alii Sacerdotia et Consulatus, ut spolia, adepti, Procurationes alii et interiorem po-

possis, in re occultius aliquid designari; ἑνικῶς enim et unum montem dumtaxat appellitat. Aspectum igitur a poeta ad ridendam et miri stuporis superstitionem Dacorum; quibus Sacerdos in monte quopiam Deus habebatur, et mons ipse sacer. Strabo 7, p. 298. Παρὰ δὲ τοῖς Γέταις ὁ ἱερεὺς ὠνομάζετο Θεὸς, καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερὸν, καὶ προσαγορεύουσιν οὕτως. At enim de Getis hoc Strabo ita: sed tu disce, Getarum populum Dacos esse, ex Dione 51, 22. et Strabone ipso statim. Etiam Appianus in Præf. § 4. notat, *Getas ultra Danubium a Romanis Dacos appellari.* Addo etiam Cappadocibus montem pro Deo fuisse. Tyrius Maximus Diss. 38. Ὄρος Καππαδόκαις καὶ Θεὸς καὶ ὅρκος καὶ ἄγαλμα. LIPS. Adde eundem Statium Theb. 1, 20. *et conjurato dejectos vertice Dacos. Mutuæ clades* sunt acceptæ et illatæ. Sed v. Burm. ad Virg. G. 2, 497. ERN. Getas a Dacis Strabo distinguit l. 7, p. 304. At nomine tenus diversos esse, refert Plin. 4, 12. (25.)

Falsi Neronis ludibrio] Dat et accipit lucem Suetonius in extremo Nerone: *Denique cum post XX annos, adolescente me, exstitisset quidam conditionis incertæ, qui se Neronem esse diceret: tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus et vix redditus sit* Post viginti annos, inquit, a morte Neronis: ergo in XIV Consulatu Domitiani hic motus. LIPS. Vide infra 2, 8. Sed bene huc J. Gronovius advocavit Lactant. Mort. Pers. c. 2. ubi luculentissime res narratur. ERN.

Post longam s. s. repetitis] Jam antiquissimo ævo sæviisse Vesuvium, vel viæ Herculanei et Pompeiorum docent, pumicosis scoriis stratæ. Cf. Winckelmann in Sendschr. von den Herculan. Entdeckungen. Hamilton, account of the discoveries at Pompeii.

Haustæ aut obrutæ urbes. Fecundissima] Verius distinxeris, *Haustæ aut obr. urbes fecundissima Campaniæ ora: et urbs inc. vastata.* Id enim significat, in Campania haustas aut obrutas urbes prodigiosa illa ejectione Vesuvii montis, quæ sub Tito. Qua duo oppida cum pagis multis obruta, Herculaneum et Pompeii, quin ille ipse Naturæ magnus mystes Plinius periit eodem casu. Statius de hac re eleganter Silv. 4, 4, 81. *Mira fides! credetne virum ventura propago, Cum segetes iterum, cum jam hæc deserta virebunt, Infra urbes populosque premi?* Tangit et Plutarchus de his, qui sero a Num. pun. c. 42. in iis, quæ Thespesio revelata, ubi Βέσβιον ὄρος appellat: quod male interpres *Lesbium montem* vertit. At, quod in Tacito de incendiis urbis est, intellige de capitolio exusto sub Vitellio (3, 71.) et de igne triduano, qui sub Tito. Dionem vide 65, 17. 66, 24. LIPS. *Et urbs* scr. et edd. Deleverat copulam Pichena. ERN. Recte. Sic et Bipont.

Pollutæ cærimoniæ] Vestalium nempe incestis, quæ protraxit Domitianus pariter et puniit. Præter historicos Papinius allusit, qui prospectantem Domitianum facit Silv. 1, 1, 35.—*an tacita vigilet face Troicus ignis, Atque exploratas jam laudet Vesta ministras.* LIPS.

Infecti cædibus scopuli] i. e. insulæ in quibus exsules clausi, quæ erant fere desertæ et scopulosæ: ad eas missi subinde, qui exsules trucidarent, ut in Annalibus jam vidimus. Mare quoque ante de insulis, inprimis maris Ægæi, capiendum. ERN.

Atrocius in urbe sævitum] Recte. Imago enim sævitiæ cædiumque multa in insulis et provinciis, major in ipsa urbe. Egregius tamen et acutus quidam juvenis mavult *in urbe servitium.* LIPS.

Et interiorem pot.] Video interpretes recentiores in hoc hæsisse et male vertisse. *Interior potentia* est major, nec id debebat ignotum aut dubium esse. Sic Ann. 15, 2. *vires intimæ.* Adde nos in Clave Cic. in v. *intimus.* ERN. Bud. *inferiorem.*

tentiam, agerent, verterent cuncta odio et terrore. Conrupti in dominos servi, in patronos liberti; et, quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non et bona exempla prodiderit.

III. Comitatæ profugos liberos matres: secutæ maritos in exsilia conjuges: propinqui audentes: constantes generi: contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides: supremæ clarorum virorum necessitates; ipsa necessitas fortiter tolerata; et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cælo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus Populi Rom. cladibus, magisve justis indiciis adprobatum est, non esse curæ Deis securitatem nostram, esse ultionem.

IV. Ceterum, antequam destinata componam, repetendum

Agerent, ferrent cuncta] Lectionem Flor. cod. *Agerent, verterent cuncta odio et terrore. Corrupti* etc. secutus est Pichena. At vulgatam et lectionem et distinctionem multo meliorem esse docuimus Observ. 3, 22. GRON. Nempe ibi docet, usitatam esse (apud Livium et alios) phrasin *agere ferre*, et *odio* ac *terrore* sic explicat, ut Lipsius. At lectionem Flor. quæ est etiam in Guelf. Agr. edd. ante Rhenanum omnibus, defendit et recepit rursus Ryckius, late et acerbe contra disputante J. Gronovio. Lectio, quæ est in textu, ab Rhenano inducta, utcunque explicari potest. In *agerent ferrent* facile assentior Gronovio: sed interpungi debet post *terrore*. Nam *odium* et *terror* non bene conveniunt verbo *corrupti*, quocum in tali re conjunguntur aut intelliguntur verba vim alliciendi habentia. An omnes tantum odio et terrore corrupti, nemo spe, præmiis etc. etiam liberti in patronos? ERN. Florentino consentit etiam Bud. Eam priscam lectionem cum Bern. Freinsh. Bip. reposui, interpunctione adhibita, quæ et Mureto et Acidalio placuit. Rhenanus temere ex ingenio textum mutarat. Temere quoque Ryckio succenset Gronovius.

Odio et terrore] Odio proprio, terrore a Domitiano. Nam ille vulgo usus delationibus et opera servorum. Plinius Paneg. hoc tangens c. 42. *Non enim jam servi Principis nostri amici, sed nos sumus; nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem, quam civibus suis, credit. Omnes accusatore domestico liberasti: unoque salutis publicæ signo, illud, ut sic dicam, servile bellum sustulisti.* LIPS. Sic et Gron. l. c. sed v. not. præced. ERN.

Supremæ cl. v. necessitates] Hic prædicatum desidero, unde virtus eluceat. Nam *necessitas suprema* nec virtus est, nec bonum exemplum. An fuit: *supremæ clar. vir. necessitates fortiter toleratæ*. Certe non satisfacit Lipsius in Dispunct. ERN. Hiller. Rac. 15. intelligit mortem non meritam, insigni constantia exspectatam, quæ statim dicitur fortiter tolerata, quale exemplum in Seneca 15, 61.

Justis indiciis] Cum Ryckio et J. Gronovio dedi *indiciis*, quod ex ed. prima jam indicavit Gruterus, estque in MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. Puteol. Beroald. In ed. Rhen. irrepsit, haud dubie operarum vitio, *judiciis*, quod per negligentiam sequentium editorum ad omnes propagatum est: cum possent etiam sine libris vitium odorari. ERN. Cod. Bud. et ed. Rom. *magis vetustis indiciis*. Cf. et Arntzen. ad Plin. paneg. c. 5.

Non esse curæ Deis] Impium, impium, tuum dictum, Tacite: etsi non imprudens. Nam humano ingenio si rem libras: cum tot clades, tot tristia, tam rara in bonos præmia, quid nisi advigilare Deos tantum censeas in pœnas? Atqui nos scimus aliter: nec rem metimur ex iis modo quæ sunt, sed quæ futura. Qui vindicem tantum Deum statuit, tollit ex Deo quod est Dei, imo quod Deus: vim beneficam, salutarem, et adjuvantem. Itaque homo sile: et tecum alter ille tenebrio (Lucanus) qui 4, 807. clamat: *Felix Roma quidem, civesque habitura superbos (beatos); Si libertatis Superis tam cura placeret, Quam vindicta placet.* A quo, fallor, aut tu sumpsisti. LIPS. Contra impietatis criminationem tuentur Tacitum Bip. item Hiller. Rac. 13.

videtur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit; ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam caussæque noscantur. Finis Neronis ut lætus, primo gaudentium inpetu, fuerat, ita varios motus animorum, non modo in urbe, apud Patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones Ducesque conciverat: evulgato Imperii arcano, posse Principem alibi, quam Romæ fieri. Sed Patres læti, usurpata statim libertate, licentius, ut erga Principem novum et absentem; primores Equitum proximi gaudio Patrum; pars populi integra, et magnis domibus an-

Qui plerumque fortuiti sunt] Ulcus hic, nisi fallor, etsi tectum. Si enim casus eventusque rerum fortuiti, quomodo remittis me ad caussas? aut cur ubique tam multus tu, tam serius in iis explicandis? Censeo immissa negatione scribendum, *qui plerumque haud fortuiti sunt:* ad rem et ad verum certe, si non ad Taciti mentem. Lips. *Fortuitum* interpretatur Savilius, cujus nullæ sunt, aut ignotæ caussæ, atque inde Tacitum reprehendit, ut imprudenter locutum. Cui reprehensioni subscribit Freinshemius in Versiones 2, 31. quomodo enim, ait, fortuitorum caussæ tradi possunt? aut quomodo, quorum caussæ possunt tradi, pro fortuitis possunt haberi? Mihi vero, *qui plerumque fortuiti sunt*, est, in quibus plurimum fortuna potest, qui ex fortuna pendent, et sæpe contra exspectationem eveniunt; adeo ut ex illis solis cognitis ad consilium capiendum nihilo sis instructior; ut non sint magistri et auctores rerum gerendarum. Ex quibus nihil discas nisi fortuitum; nisi fortunæ donum, nisi quid egerit, cum de partibus decerneret transigeretque fortuna; hoc est, huic ex sententia rem, illi asperam fœdamque provenisse: sed ea fortuna comes virtutem ducem habuerit an destituerit; unde exstiterit, continuetur, mutet ac sese circumagat; secundum meliores, an deteriores, et quare, dederit; tibi quod ab alio capias exemplum, quod sequare aut fugias, nequaquam ex hoc opere, et sæpe joco ac ludibrio fortunæ, ex his postprincipiis, sed ex exordio, filoque et serie ac decursu rerum, temporum, consiliorum, quæ ad ista viam munierunt, abunde colliges. Nero apud Suet. 23. *Omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse Fortunæ; illos, ut sapientes et doctos viros fortuita debere excludere.* Cf. et Gellius 14, 1. Gron. Nil mutandum, etiam Pichena sensit.

Ratio etiam etc.] Cf. Sempr. Asellio ap. Gell. 5, 18.

Aut populum aut urbanum militem] Sic e Flor. restituit Pichena, cum Rhenanus (e Bud.) bis fecisset *apud* ex *aut.* Consentiunt Florentino Guelf. edd. ante Rhen. Ceterum illa frequentatio τοῦ *apud* non inepta, immo elegans foret et arrideret, si modo libris firmaretur. Sic c. 10. *apud subjectos*, *apud proximos*, *apud collegas.* Ern. Firmatur, uti dictum, Budensi, sed parum interest.

Principem alibi quam Romæ] Olim enim ita judicabant, *rem mali exempli esse*, *Imperatores legi ab exercitibus*, *et solenne auspicatorum comitiorum in castra et provincias*, *procul ab legibus Magistratibusque*, *ad militarem temeritatem transferri*, ut præclare Livius 26, 2. Sed nunc alia tempora erant, alii mores. Gron. Ego etiam huc traxerim: Cæsares hanc opinionem fovisse et aluisse, ut Romæ tantum, sic ut sedes esset Imperii, ita caput ejus fieri posset; cum crederent, facilius posse Romæ impediri, ne quis contra se Imperator crearetur. Id igitur fuit in arcanis Imperii, h. e. in artibus ejus servandi ac tuendi, ut ad Annales explicavimus. Ern.

Pars populi integra, *et magnis*] Attende, et mecum rescribes: *pars p. integra*, *et magnis domibus annexi clientes libertique damnatorum.* Integram partem populi appellat, sinceram et lascivia temporum non corruptam. Lips. Probant Pichena, qui recepit in textum, et Acidalius, sed ita, ut post *libertique* inseratur *quique* vel *quodque.* Neutro opus. Vulgatum est in omnibus scr. (Bud. quoque) et edd. vett. recteque restitutum a Freinshemio (et Ryckio). *Pars populi integra* est honestior et incorrupta: opponitur enim sordidæ plebi: ea annexa magnis domibus, vel per cognationem, et adfinitatem, vel per clientelam. Clientes et liberti damnatorum et exsulum eriguntur in spem patronorum et dominorum recipiendorum. Ern.

nexa, clientes libertique damnatorum et exsulum, in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui, adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæsti et rumorum avidi.

V. Miles urbanus, longo Cæsarum sacramento imbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et inpulsu, quam suo ingenio, traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace, quem in bello, locum, præventamque gratiam intelligit apud Principem a legionibus factum; pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini Præfecti, Imperium sibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus: sed, quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones, "senium atque avaritiam Galbæ" increpantium. Laudata olim et militari fama celebrata severitas ejus angebat adspernantes veterem disciplinam, atque ita XIV annis a Nerone adsuefactos, ut haud minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox, pro Republica honesta, ipsi anceps, "legi a se militem, non emi."

VI. Nec enim ad hanc formam cetera erant. Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter et cruentum, interfectis

Qui in bello] Placet fere, quod in scripto filius meus Jacobus Oxonii notavit: *eundem in pace, quem in bello, locum.* GRON. Sic et Flor. Guelf. (Bud. et Reg. Lall.) ed. pr. unde restitui. Sæpe in hac constructione obliqua accusativi in nominativos mutati. ERN.

Imperium sibi molientis agitatur] Malim *agitatus:* non enim cum maxime fiebat illud, sed jam ante adventum Galbæ factum erat. GRON. Mox *sed* est a Rhenano bene inductum, etsi omnes scripti et ante eum editi habent *et.* ERN. Sic et Bud. Rhenanus recte vidit, ob finalem vocis præcedentis initialem sequentis excidisse.

Manebat pl. m. conscientia] Acidalius vult *constantia.* Speciosa, sed non necessaria conjectura. Conscientia male facti acerrimus stimulus ad odium et res novas moliendas. Eaque sententia crebra est apud omnes historicos. Sic c. 8. exercitus Germ. metu incitantur. ERN.

Angebat aspernantes] Miror, tamdiu toleratum esse in Tacito ineptum verbum *coaspernantes*, quod tamen et in Guelf. (et Bud.) est: cum in ed. pr. plane sit *aspernantes*, quod etiam e Flor. et Agr. codd. protulit Ryckius. (Est et in Reg. Lall.) Mox male pro *verebantur* Ryckius e suo cod. *venerabantur:* quæ est glossa illius. Male etiam alii (Pich. Acid.) tentant *reverebantur.* Nam eodem sensu *vereri* dicitur. Ed. pr. (et Bud.) mox etiam habet *militem*, non *principem*, ut alii scr. et edd. vett. idque bene restituit Rhenanus. ERN. Qui *Principem* posuit, credebat de Pisone sermonem esse. Bud. *verebantur.* Hanc vocem Petronio c. 52. hoc sensu reddere parat Heins. pro *reverebantur* scil. ut ap. Liv. 39, 37.

Odio flagitiorum onerabant] Sive, ut libri scripti (in his Bud.) *oneratum.* Vox quidem ea retinenda est, male a Beato expulsa. LIPS. Sic et Annal. 2, 3. GRON. *Oneratum* etiam MSS. Flor. Guelf. edd. vett. ante Rhen. restituit in textum Pichena. Sensus est: odium flagitiorum alterius in Galbam translatum, et inertiam alterius in contemtum adduxisse Galbam, atque inde perniciem ejus natam. Ceterum *ignavissimus* cape de Lacone. V. Sueton. Galb. 14. ERN. Acid. pugnat pro vulgari *onerabant.*

'Prefect of Praetorian cohorts after Nymphidius. -

Cingonio Varrone, Consule designato, et Petronio Turpiliano, Consulari: ille, ut Nymphidii socius, hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes, perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea, quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi adhoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero, electos præmissosque ad claustra Caspiarum, et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

Cingonio Varrone] Ita scribamus jubet Vaticanus, qui non aliter nominat et Plutarchus, cui c. 14. est Κιγγώνιος Βάῤῥων. Sed in Taciti vulgatis etiam libris ita perscriptum A. 14, 45. *Censuerat Cingonius Varro Consul designatus.* Est autem hic ipse. LIPS. Antiqua edd. lectio *Ciconio*, ut habet etiam MS. (Bud. et) Guelf. ERN. In loco cit. ex Ann. 14. dele *Consul designatus.*

Petronio Turpiliano] Qui Consul fuit a. u. 814. Plutarchum sperno, sive librarium, in quo c. 15. Τερτουλλιανὸς dicitur. LIPS.

Dux Neronis] Non potest placere illud *Dux Neronis.* Putem, *hic*, *ut fidus Neronis.* Neque aliter Plutarchus c. 17. habuisse videtur, quod reddidit: ὅτι μὴ προεδίδου, οὐδὲ ἐμίσει τὸν ἡγεμόνα τοιοῦτον ὄντα, μισούμενος, ἄλλο δὲ μηδὲ ἓν μέγα ἀδικήσας ἀπέθανεν. GRON. Nil mutandum. Cf. c. 71. item 2, 12, 19, 33, 36.

Tamquam innocentes perierant] Nihil melius vulgato: et mens ejus: haud scio, an nihil peccarint; certe, ut solent, qui nihil peccarunt, a tyrannis occidi, nempe inauditi et indefensi. GRON. Scilicet Muretus volebat *tamquam nocentes.* Acidalius *quamquam innocentes.* Ego alterutrum probem. Nam ratio Gronoviana est nimis arguta. Sed *quamquam* prætulerim. Illud *tanquam* jam est in *ut.* ERN. *Tanquam* bene se habet. Cf. Plin. ep. 4, 11. de Cornelia virgine Vestali.

Tot millibus] Classicos intelligit, de quibus c. 37.

Quam e classe Nero] Jam olim legiones *Classicæ*, si nummis fides, in quibus video: ANT. AUG. III. VIR. R. P. C. et parte altera: LEG. XVII. CLASSICÆ. LIPS. Bud. *Nero ex classe.*

Multi ad hoc et innumeri] Vitium quivis viderit et sermonis ineptias, imo sordes. Quid enim illud est, *multi et innumeri?* Adstricto nostro scriptori satis erat, credo, alterum. Ferrettus emendabat, *milites ad hoc innumeri.* Ego verissime ex Farnesiani vestigiis *multi ad hoc numeri. Ad hoc*, Sallustianum est: et valet, etiam, præterea. At *numeros* hic capio cohortes, manus, vexilla: Crebrum id verbi sub ævum Taciti, eo sensu. Plinius epist. 10, 38. de tironibus: *nondum distributi in numeros erant.* Ulpianus l. 1. D. de his, qui notantur infamia: *exercitum non unam cohortem neque alam dicimus, sed numeros multos militum.* Idem l. un. D. de bon. poss. ex test. mil. *siquis militum ex alio numero translatus sit in alium.* Suet. Vespas. c. 6. *et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris, parumper.* Claudianus in Epithal. Pallad. 86. *Regnorum tractat numeros, cuneosque recenset.* Nec cohortes solum in hoc nomen, sed paullatim venere etiam ipsæ legiones. Accredo hoc Sozomeno scribenti l. 8. Τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσιν. Ac Capitolinum ita accipio in Macrino c. 5. *Timuit autem et collegam, ne ipse imperare cuperet, quod si vel unius numeri consensus accederet, neque ipse recusaret, et omnes cupidissime id facerent.* Quin noster ipse Tacitus hac voce iterum usus, in Agricola 18. *Quamquam transacta æstas, sparsi per provinciam numeri.* Hæc quidem proba et certa: sed illex ista libido correctorum, ignara quiescere etiam in certis. Itaque rescribit quidam, *multi ad hoc innumeri:* id est, inquit, qui in numeros legionesque nondum relati. Acumen! quod fateor superfuisse illi juveni, magis quam judicium: nisi quod ætas tamen id correxisset et direxisset. At tantum abest, ut de tironibus aut collectitio milite hic Tacitus: ut contra

VII. Forte congruerat, ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum, in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus, Procurator, jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, Legati legionum, interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, ut avaritia et libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed a Legatis, bellum suadentibus, postquam inpellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: et Galbam mobilitate ingenii, an, ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes sinistre accepta: et inviso semel Principe, seu bene, seu male facta premunt. Jam adferebant venalia cuncta præpotentes liberti: servorum manus subitis avidæ, et, tamquam apud senem, festinantes: eademque novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata. Ipsa ætas Galbæ inrisui ac fastidio erat adsuetis juventæ Neronis, et Imperatores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

veteranos intelligat et electos sub vexillis. Itaque magis distincte paullo post *Illyrici exercitus electos* nominat *et Germanica vexilla*. Omitto, quod notionem eam vocis nobis ingerit, sine exemplo. Lips. Firmat correctionem Lipsii Flor. ed. pr. Ceteræ edd. ante Rhen. *ad hæc innumeri*. Inde a Rhenano (e Bud.) *ad hoc et innum.* Guelf. *adhoc innumeri*. Ern. Quod de Ferretto adfertur, non ita se habet. Is non ex ingenio, sed ex aliis variantem lectionem promit.

Clodii Macri] Mentio ejus in numo Galbæ ap. Patinum ad Suet. Galbam c. 11.

Fonteius Capito] Consul hujus anni cum C. Julio Rufo. Sic Cassiod. et Fasti Græci. Mox Bud. *nuntiaretur*. Paullo ante Acid. malebat *parato*.

Haud dubie turbantem] Vocem ejeci, quæ aberat recte ab optimo libro: et passim ita *turbandi* verbo usi prisci. Lips. Nempe *res:* quæ vox in Guelf. (Bud.) edd. vett. at non in ed. pr. codd. Flor. Agr. Ern.

Crimen ac dolum comp.] Bud. *crimen ad dolum comp.*

Et inviso semel Principe etc.] Ego hic non hæsissem. At hæsit Gruterus, qui volebat *ut;* hæsere alii, qui vellent accusativos, quos etiam Scotus edidit. Verum non raro Tacito ad sententiam talem transitus fit per copulam, quo modo nos etiam in vernacula utimur. Deinde in *facta premunt* intellige modo *cum*. In Flor. (et Bud.) est *principi*, ut referatur ad *facta*. Sed ceteri libri omnes vulgatum habent. Ern. Similis ablativi constructio A. 4, 19. Male in cod. Agr. est *premuntur*, quod Ryckius præferebat.

Jam afferebant v. c.] Hoc quoque temere tentatur, primo a Pichena et Freinshemio, qui interpungi volunt post *cuncta:* et ita sententiam corrumpunt. De aliis, qui nocerent Galbæ, dixerat. Venit tandem ad avaritiam libertorum et servorum. Non bene etiam e suo cod. (Agr.) Ryckius dedit *offerebant*, quod cui non in mentem sponte veniat. Loquitur de iis, data opera, tamquam de mercatoribus, qui merces venales adferunt. Ern. Pichena voluerat *jam afferebantur v. c.* Freinsh. *Iram afferebant v. c.* Acidalius τὸ *afferebant* delebat. Quod Lallemand ex Pich. et Freinsh. adfert *offendebant*, apud istos non reperio.

Servorum manus subitis avidæ] Ad ea auferenda, quæ subito fortunæ munere obvenerant, ut recte Pichena. Venuste exprimuntur mores hominum famelicorum, quibus ex insperato magna se ingurgitandi facultas data est. Ern.

Eademque novæ aulæ] Sententia (nam alios involvere video) eadem mala novæ aulæ Galbianæ fuisse, quæ veteris, id est Neronianæ: sed non æque excusata. Quid ita? quia Nero ortu et natalibus Princeps, quia juvenis, quia in plebem etiam gratiosus. Itaque plusculum ei licere volebant et ignoscebant. Non sic in Galba, qui electus: qui senex, ideoque prudens esse debebat: qui denique par-

VIII. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, et in posterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanicis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas injurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriæ, et metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde a Nerone desciverant; nec statim pro Galba Verginius: an imperare voluisset, dubium; delatum ei a milite Imperium, conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant.

IX. Superior exercitus Legatum, Hordeonium Flaccum,

cus, tristis, et per omnino paucis gratus. Lips. Mox dedi *irrisui ac fastidio* e Flor. et ed. pr. Ceteri *et ir. et fast.* Melius foret *irrisu.* Ern. Bud. *et ir. ac fast.*

Tamquam in tanta mult.] *Tamquam* abest a MS. Oxon. Ern.

Hispaniæ præerat] Nempe citeriori s. Tarraconensi. V. infra 4, 39. Ern.

Cluvius Rufus] De hoc v. Plin. ep. 9, 19.

Et pacis artibus, bellis inexpertus] *Pacis artibus* ferri potest, si cum Rhenano intelligas *expertus*, quod latet in verbo *inexpertus:* cujus generis et alia exempla in Tacito. Quamquam ne hoc quidem necessarium est, cum Tacitus sæpe tali ablativo, absolute posito, utatur, ut intelligatur, instructus, abundans. Sed Faernus (et Ursinus) addi volebant *clarus*, quod est in MS. Agr. Heinsius ep. ad Græv. t. 4. Coll. Burm. *pacis par artibus* p. 498. quod valde probat Grævius p. 505. Mox *bellis* MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. qui male (e Bud.) substituit *belli* (sc. *artibus*). Vetus restituit Ryckius. *Bellis inexpertus* est, qui nullas res bello gessit, quibus scientia militaris cognosceretur. Ern. Contra *belli inexpertus*, qui bellum nunquam vidit.

Recenti dono Romanæ civitatis] Quomodo recenti? et nonne jampridem Galli isti comati id adepti a Claudio? clarum id e Tacito A. 11, 23. Sed expedio. Olim quidem jus civium adepti, non tamen promiscue, sed proceres tantum. Caute ibi et circumspecte Tacitus: *primores Galliæ*, inquit, *quæ Comata appellatur:* idque mihi notes. Sed nunc ecce a Galba diffusum id jus in Gallos omnes, qui pro Vindice stetissent. Plutarchus apertissime c. 18. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὰ μετρίως πραττόμενα διαβολὴν εἶχεν, ὡς τὰ πρὸς τοὺς Γαλατὰς Οὐίνδικι συναραμένους. Ἐδόκουν γὰρ οὐ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ὠνούμενοι παρ' Οὐινίου τυγχάνειν ἀνέσεως τε δασμῶν, καὶ πολιτείας. Lips.

Tributi levamento] Quarta parte tributi. c. 51.

Germanis exerc.] Edd. ante Rhen. omnes male *Romanis*. Mox *finibus ademtis*, int. parte agrorum. Mox rursus dedi *Germani exercitus*, quod et MSS. quidam et edd. veteres habent, pro *Germanici*, ut similitudo esset. Ern. Bud. *Germanis exercitibus.... Germanici exercitus.* Similitudo ut sit, posteriorem formam utroque loco sequor. Sic et Bip. Agr. quoque *Germanicis*.

Finibus ademtis] Cf. c. 53.

Solliciti et irati] Haud temere mutem: aptior tamen membrorum connexus et responsio, si legas, *soliciti et elati.* Metu nempe soliciti, victoria elati. Lips. Frustra. Vid. Suet. Galb. 16. *fremebat superioris Germ. exercitus.* Mox, *in Britannico exercitu nihil irarum.* Post Muretus et Acidalius malebant, *etiamsi queri non poterant.* Non male, ut opinor. Est enim de eodem exercitu sermo. Ern.

Verginius] Cogn. Rufus, de quo Plin. ep. 2, 1. 6, 10.

spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine Consulari fuere; donec, missu Galbæ, A. Vitellius aderat, Censoris Vitellii ac ter Consulis filius: id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu, quia procul et Oceano divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse. Quies et Illyrico: quamquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miscebantur.

X. Oriens adhuc inmotus. Syriam et quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat: mox, adtritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia,

Ne quieto q. m. regimen] MS. Guelf. *regenti*, in quo an melior lectio lateat, alii videant. Vulgatam fero, in ea interpunctione, quam feci. Mox delevi *etiam*, post *ultro*: quod suspectum fuit ab initio, cum primum hunc locum legerem. Post, abesse vidi a MS. Flor. Oxon. nunc etiam Guelf. ed. pr. Puteol. (Abest et a Bud.) Primus *etiam* addidit Beroaldus, nescio unde. Item mox e Flor. cum Ryckio et J. Gron. edidi *A. Vitellius*, ut est etiam in ed. pr. ERN. Bud. *Vitellius*. Agr. *A. Vit.*

Adeo furentes etc.] *Adeo* h. l. insolentius dicitur pro *multo magis*, sicut alibi dixit noster pro *multo minus*, infra 3, 64. *ne prosperis quidem par: adeo ruentibus debilitatus.* Sed et pro *multo magis* est A. 3, 34. 6, 15. ubi junctum negationi est pro *nedum*: sed tamen per se est *multo magis*: *ne tecta quidem urbis; adeo publicum consilium nunquam adiit.* ERN.

Missu Galbæ] Bud. *jussu Galbæ*. Sed *missu* et alibi. Cf. Ind.

Id satis videbatur] Dictum videtur, quasi milites, titulos et imagines tantum Vitellii spectarint, et paternæ ei virtutes processerint pro suis. Alias non male fortasse, *fatis*: ut missionem hanc Vitellii cælesti consilio adsignet, quæ ad Imperium scilicet via. LIPS. Vulgatum verissimum. Ceterum possis etiam referre ad Galbam: ei satis visum ad dignitatem hominis, quod patrem talem habuisset. Sed malo cum Lipsio ad milites referre. ERN. Grut. ad Galbam.

Nec vitiis, nec viribus miscebantur] h. e. nec vitia sua inter se, velut per contagionem, communicare, nec se conjungere et vires suas mutuo augere poterant. ERN.

Mox, attritis opibus] Etiamne monebo? Grammaticum et leve est: tamen in fido illo Vatic. scriptum, *atteritis*. Et sane crebro ita veteres: ut Tibullus in eodem hoc verbo 1, 4, 42. *Aut operi insuetas atteruisse manus*. Ut *accedisse* pro accessisse, *consistisse* pro constitisse, in Pandectis: et *hauritum* pro haustum in Apuleio (Met. 2, p. 121. Elm.). Et notavi plura talia, quæ vix promam, quin rideant, aut irrideant magistelli nostri. Quid tamen hic rideant? ecce et a Florentino jam codice scripturam hanc stabilitam. LIPS. Recepit Pichena, non Lipsius, ut Ryckius videtur putasse: idque ambitiose contra Ryckium defendit Jac. Gronovius, non abstinens (tanta res agebatur!) contumelia, *scrum studiorum* vocando etc. nec improbare videtur Oudend. ad Suet. Aug. 40. At MS. Guelf. (Agr. Bud.) ed. pr. et ceteræ, usque ad Pichenam, omnes *attritis*: quas secutus sum, nihil timens iras tales, sed nec istas sordes invidens cuiquam. Multa talia sunt in MSS. optimis, ab antiquariis librariis invecta: sicut in MS. Guelf. semper est *quoi*, *quoius*, et alia: quæ etiam interdum viri docti edidere. Quæ si statim in textum inferentur, quid fiet tandem? in Apuleio feram tale quid, non in Tacito. ERN. Apul. Met. 11, p. 260. in codd. *atteruerant*. Cf. et Voss. de Analog. 3, 30. In nostro ubivis scribitur *attritus*. V. A. 15, 16. H. 3, 50.

in secretum Asiæ repositus, tam prope ab exsule fuit, quam postea a Principe. Luxuria, industria, comitate, adrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cum vacaret; quoties expedierat, magnæ virtutes: palam laudes; secreta male audiebant. Sed apud subjectos, apud proximos, apud conlegas, variis inlecebris potens; et cui expeditius fuerit tradere Imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum Flavius Vespasianus, Ducem eum Nero delegerat, tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus. Quippe Titum, filium, ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque ejus Imperium, post fortunam credidimus.

XI. Ægyptum copiasque, quibus coerceretur, jam inde a D. Augusto, Equites Romani obtinent loco Regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, superstitione ac lascivia discordem ac mobilem, insciam legum, ignaram Magistratuum, domi retinere. Regebat tum

In secretum Asiæ] In Lyciam, ut opinor, specie Legationis. Colligo e Plinii 12, 1 (5). *Licinius Mucianus ter Consul, et nuper provinciæ ejus* (Lyciæ) *Legatus.* Lips. Pro *repositus*, quod est in libris omnibus, Acidalius malebat *sepositus*, quod est sane verbum ordinarium in hac re. Ern.

Quoties expedierat] *Expedire* hic significat in expeditionem, sive ad bellum proficisci, ut infra c. 88. (et 15, 15.) ut jam alii notarunt. Ern.

Palam laudares, secreta male audiebant] Cod. Bud. habebat, *palam laures secreta male audiebat.* Græcismus, *secreta male audiebat*, non displicebat nec Rhenano, nec Ryckio, qui et ipse in suo MS. habebat *audiebat.* E *laures* possis etiam colligere *palam laudes*, substantive: quod non dubitari potest, quin sit melius vulgato. Sed etiam Rhen. tentabat: *palam laudari* nostrum, ut puto melius. Sed tamen vulgatum etiam ferri potest, quod in omnibus libris reperi; et illius corruptelæ, *laures* e *laudares*, jam supra simillimum exemplum e Flor. vidimus. Mox *fuerit* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceteri *fuerat* usque ad Pichenam. Ern. Rhen. conjiciebat *secreto male audiebat:* et sic cod. Agr. nec ita male. Prius *laudes* reposui cum Bip. scil. *ei tribuebantur.* Τὸ *fuerit* vel *fuerat* expunctum volebat Grut.

Suo loco memorabimus] Male antea, *memoravimus.* Nam hæc quidem narrat infra 2, 1. Lips. *Memorabimus* et MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. Puteol. Beroald. Alc. *Memoravimus* Rhenanus tacite edidit: ut nescias, an consulto. Ern. Videtur vitium esse typographi.

Ostentis] Cf. infra 2, 78.

Post fort. credidimus] i. e. postquam cognovimus fortunam Vespasiani, postquam Imperator factus est. *Credidimus* est credere cœpimus. Ita perfectum dicitur; alioqui esse deberet *credimus.* Ern.

Ægyptum, jam inde a D. Augusto] Supra A. 2, 59. *Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus aut Equitibus illustribus Romanis, seposuit Ægyptum.* Arrianus id consilii exemplique ab Alexandro Magno esse censet, qui (ut lib. 3. notat) *in plures præfectos Ægyptum distribuit* etc. Cautio ab Alexandro esse potuit; non tamen imitatio: quia ille in plures, isti uni permiserunt; sed infirmo. Lips. MS. Guelf. *Ægyptumque copiasque.* Mox videtur esse debere *coercetur*, vel *coerceatur.* Ferri quidem potest *coerceretur* propter verba, *jam inde ab Augusto:* Sed *coercetur* melius et verius est. Sic paullo post: *Thracia, et quæ aliæ Procuratoribus cohibentur* etc. *Loco Regum* est, iique tantum dignitatis habent, ut nihil prope, nisi nomen regium, desit. Ern. Bud. *etiam inde ab Aug.*

Ignaram Magistratuum, domi retinere] *Domi* licet referre ad *Magistr.* Nec leges suas, nec Magistratus suos ac

Tiberius Alexander, ejusdem nationis. Africa ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicunque Principe, post experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, et quæ aliæ Procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius, Consules, inchoavere annum, sibi ultimum, Reip. prope supremum.

domesticos habebat. Quamquam Dio 51, 17. solis Alexandrinis Senatum ademtum dicit: quem iis restituit Severus, auctore Spartiano in Sev. 17. Sed et *domi retinere* potest accipi pro, per Procuratores administrare, per Cæsaris Magistratus. ERN.

Tiberius Alexander] Ego hunc illum puto, qui in castris et gratia Corbulonis 15, 28. Qui et Judææ Procurator, apud Josephum 20, 5. Pater ejus, item Tiber. Alexander, qui Alabarches Alexandriæ, et frater Philonis Judæi, cujus nunc scripta habemus. LIPS. Dicitur *ejusdem nationis*, quia in Ægypto natus erat ex familia, Judaica illa quidem, sed quæ Alexandriæ sedes fortunarum haberet, ceterum dudum civitate Romana donata, et Equestrem gradum adepta. ERN. Cf. et H. 2, 74, 79. Alciatus putat, eum esse, de quo Juven. 1, 30. sed saltem filius istius fuit.

Africa, ac legiones in ea] Plures igitur legiones tunc in Africa? Vix opinor. Adi, si lubet, quæ scripsi A. 4, 5. Una sane ordinaria legio in Africa, neque aliter infra numerat, aut nominat, hoc ipso anno H. 4, 48. *Legio in Africa, auxiliaque tutandis Imperii finibus.* Juvare aliquid hanc lectionem videatur locus H. 2, 97. *In Africa legio cohortesque delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ:* quasi novam legionem illi veteri adjunxerit Macer, atque ita sub initio Galbæ fuerint duæ. Vane: quia cohortes dumtaxat delectas a Macro intelligit, non legionem ipsam. Igitur inclino, ut hic rescribam, *Africa ac legio in ea.* LIPS. Libri omnes constanter *legiones.* Ac forte legiones hic pro copiis dicuntur, unaque legione: ut *liberi* pro uno filio aut filia, *parentes* pro patre, uti supra vidimus *triumphales avos* de uno 14, 1. Libri porro plures habent *Africam*, quasi ad *regebat* referretur, ut Agr. Guelf. ed. pr. Denique libri meliores Flor (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. *contenta*, ut ad *Africam* referatur. Quæ res suspicionem aliquam movere potest, verba *ac legiones in ea* esse insititia, nata ab eo, qui hunc locum superioribus similem reddere voluerit. ERN. *Contenta* restitui cum Bip.

Post exper. domini minoris] Quis est *dominus minor?* Macer? de hoc accepit Savilius. Ejus crudelitatem sane erant experti. Sed an is dominus? Solus Imperator proprie dominus. Aut non intelligo satis, aut legendum est *domini prioris* (ut in c. Agr.). Dominus prior, Nero, talis cognitus fuerat, ut facile Africa ferret qualemcunque alium. Si tamen vera est lectio *dominus minor*, erit intelligendus Præses provinciæ simpliciter, ut opponatur *domino majori*, Cæsari. ERN. De Macro capiunt etiam Brot. Lall. Bip. Ejus tyrannidem testatur Plut. cap. 6.

Duæ Mauretaniæ] Tingitana et Cæsareensis. Hanc divisionem Plinius acceptam fert Cæsari Caligulæ 5, 1. *Principio terrarum*, inquit, *Mauretaniæ appellantur usque ad C. Cæsarem Germanici F. regna: sævitia ejus in duas divisa provincias.* At Dio, palam adversus, Claudio attribuit 60, 9. Πραχθέντων δὲ τούτων ὁ Κλαύδιος διχῆ τοὺς Μαύρους τοὺς ὑπηκόους ἔνειμεν, ἔς τε τὰ περὶ Τίγγιν, καὶ ἐς τὰ περὶ Καισάρειαν, ἀφ' ὧνπερ καὶ ὀνομάζονται, καὶ δύο ἄρχουσιν ἱππεῦσι προσέταξε. LIPS.

Procuratoribus] De his Procuratoribus Cæss. v. Guther. de off. dom. Aug. 3, 34.

Cuicumque servitio exposita] Sic dedi e Flor. Agr. Guelf. Pertinet hoc ad solam Italiam: reliquum est commune: igitur *cessuræ* verum, ut Guelf. et edd. omnes, non *cessura*, ut Flor. (Bud.) Agr. habent. ERN. Bud. *exposita*. Vulgo male *expositæ*.

Inchoavere annum sibi ultimum] Eleganter dictum. Solicitant tamen; et nonne, inquiunt, idem est ultimum ac

XII. Paucis post Kal. Januarias diebus Pompeii Propinqui, Procuratoris, e Belgica litteræ adferuntur: "superioris Germaniæ legiones, rupta sacramenti reverentia, Imperatorem alium flagitare, et Senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere;" quo seditio mollius acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat: primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa jam ætate Galbæ. Paucis judicium aut Reip. amor: multi occulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat.

supremum? Fateor: geminanda tamen vox fuit ob sententiam disparem. Non enim certe Reip. ultimus annus. Alioqui dicere percommode potuisset, *sibi et Reip. supremum.* Non ergo audio adolescentem eruditum, qui per litteras me monuit videri legendum, *Reip. prope primum;* qui tantum non vetus, inquit, Resp. et libertas incepere a Galba. Logi alogi. LIPS.

Rupta sacramenti reverentia] Ita mei libri, et sententia exigit. Rhenanus, dum Budensis codicis corruptam scripturam [*licentia*] ut τεμένων ἱερὰ observat, nodum in scirpo quærit. LIPS. Ita rem cape. Bud. habet, *rupta sacramenti licentia.* Inde Rhen. conjiciebat *rupti sacr. lic.* sed in textu servat vulgatum.

Fessa jam ætate Galbæ] Sic libri scr. et edd. nisi quod Bud. habuit *defessa an æ. G.* unde Rhenanus conjiciebat *defessa animis ætate Galbæ.* Frustra: nec enim hic post *primum*, deesse potest *dein*, e more Taciti. Melius Marklandus ad Stat. Silv. 3, 3. *fesso jam ætate Galba:* nam *fessi annis, senectute* sæpe dicuntur, ut ibi demonstrat et Lexica docent. Virg. Æn. 2, 596. *ætate fessus.* Sed et *ætas fessa*, et quidem exquisitius dicitur sæpe a nostro, Ann. 1, 46. etc. ERN. Rhenanus lectionem Bud. interpretatur ita: *sermonem fuisse de fessa annis* (non *animis*, ut male hic legitur) *ætate Galbæ*, putabatque id *primum* non requirere sequens *dein.* Hæc sic placebant Vertranio. Interim Rhen. vulgatum expressit.

Multi occulta spe] Libri mei scripti, *stulta spe*, uti et in Covarruviæ. Placet tamen magis vulgata. LIPS. *Stulta* etiam ed. pr. quod non ferunt sequentia. Sed Flor. et ed. pr. *militis* unde Pichena conjiciebat *multis occulta spes*, ut est in cod. Agr. J. Gronovius *multis occulta spei.* Lector eligat. Ego vulgatam veram puto. ERN. Et hæc emendanda. Cod. Agr. habet: *multis stulta spes;* hinc Heins. quoque et Ryck. conjectabant *multis occulta spes.* Bud. *stulta spe*, nec præcedit *multis*, tolerabili sensu, sed potior vulgata lectio.

Ambitionis rumoribus] Verum non negaveris, *ambitiosis.* LIPS. *Ambitionis* scr. (in his et Bud.) et edd. omnes ante Lipsium, præter MS. Agr. Et tamen *ambitiosis* verum est, recteque receptum. ERN. Bip. præferunt *ambitionis* subaudito *ergo.* Mihi dura nimis videtur ellipsis. Bene habet recepta legendi forma.

In T. Vinii odium diverterant] Parum cohærens lectio aut sententia. A priscis libris abest vox *diverterant.* Et tollam sane ego arbiter, legamque: *hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies*, etc. Multi, inquit, successorem destinabant ex sua spe, quidam ex odio Vinii. Non dissimile illud Taciti de Pisone c. 34. *Juvenis recenti favore et infensus T. Vinio: seu quia erat, seu quia irati ita volebant.* Quod si retinendum tamen id verbi sit, mutem et diducam. *Etiam in T. Vinii odium diversi ierant.* LIPS. Delevit Pichena auctoritate Flor. Abest etiam a Guelf. edd. omnibus ante Rhenanum, præter pr. in qua est quoque *et jam*, quod rursus cum *diverterant* induxit Rhenanus. ERN. Bud. *et jam—deverterat.*

Eodem actu invisior] Quid est illud, *actu invisum esse?* Ineptiæ, et sermo parum non dicam lautus, sed Latinus. Scribebam sublata ea voce, *eadem invisior erat:* genus sermonis notum vel ex uno Plauto. Placuit Jac. Lectii eruditi viri conjectura, *eodem auctu:* nunc mea ista, *eo dein fastu invisior.* LIPS. Lectii sententiam probat Freinsh. (item Acid. Heinsius). Pichena: *eo cunctis inv.*

Quippe hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum et credulum minore metu et majore præmio peccaretur.

A. U. 823. A. C. 70.

XIII. Potentia Principatûs divisa in T. Vinium, Consulem, et Cornelium Laconem, Prætorii Præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem anulis donatum, Equestri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Gàlbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium (quia Vinio vidua filia, cælebs Otho) gener ac socer destinabantur. Credo et Reip. curam subisse, frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat; gratus Neroni æmulatione luxûs: eoque jam Poppæam Sabinam, Principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox suspectum

Possis etiam *eodem* (tempore) *factis invisior*, quod sequentibus non male convenit: item alia: sed frustra, sine libris, qui hic nihil variant. Ern.

Icelo Galbæ liberto] Nequissimi hujus servuli nomen varie scriptum. Alibi *Hycellus*, alibi *Icellus*. (Bud. *Ycelo.*) Vaticanus semper *Icelus:* quem sequor. Plutarchum in ea voce emaculo, in Galba c. 7. Καὶ ἧκεν ἀπὸ Ῥώμης Ἴκελος ἀπελεύθερος ἑβδομαῖος. Vulgo, Σικελὸς scriptum: et verterunt homines docti, *Siculus quidam*. At Icelum hunc festinatum nuntium fuisse, doceat eos Suetonius Galb. 22. Lips.

Quem anulis donatum] De hoc eodem Suet. 14. *Icelus paullo ante annulis aureis donatus, et Martiani cognomine ornatus, et jam summæ Equestris gradus candidatus.* Viri docti interpretantur summam Equestris gradus, Præfecturam Prætorii: haud improbe. Tamen ego magis intelligam de Procuratione: quæ propria Equestris ordinis dignitas. An libertum promotum iri censeam ad Prætorii Præfecturam, idque sub Galba? numquam. Lips. De anulis v. Plin. 33, 2. et Paulus 1. 5. de jur. aur. anul.

Martianum] Recte sic, quippe derivatum a Marte. V. Cannegieter de mutata Rom. nom. sub Princ. ratione, c. 13.

Rebus minor] Muretus et Acid. supplent *in*. Sufficit subaudiri.

Vinius] Bud. ubivis *Junius*. Sic et c. 32. sq.

Pro M. Othone] Prænomen addunt MSS. Flor. (Bud. Agr.) Guelf. edd. vett. omnes. Casu in recentioribus post Lipsium excidit: restituit J. Gron. Ern.

Ex rumoribus etc.] Hunc locum aliquid vitii habere, satis convenit: medela non eadem adhibetur. Libri nil variant: nisi, quod MS. Fl. ed. prim. *et rum.* Bud. *et ex.* Jac. Gronovius hinc periodum sic concinnat: *et rumoribus— unica Vinio filia vidua* etc. Sed et *unica filia vidua* non satis placet, et tamen vel sic aliquid non satis culti superest in verbis *filia Vinio—cælebs Otho, socer ac gener dest.* Nam nominativus patris potius, quam filiæ desideratur. Itaque sic corrigam: *quibus* vel *quis Vinius, vidua filia*, (i. e. cujus filia erat vidua) *cælebs Otho, gener ac socer destinabantur.* Ceterum non repugnem, si *et* pro *etiam* vel præferatur, vel addatur. Infra c. 22. similis huic locus: *conjectura et rumore senium Galbæ et juventam Othonis computantium.* Ern. Cum Bip. præfero Flor. *et rum.* caussa, quæ adfertur, uncis inclusa. Lectio Bud. *et ex.* eundem sensum præbet.

Namque Otho] Cf. A. 13, 45.

Eoque jam P. S.] Τὸ *jam* suspectum Acidalio fuit. Merito. An fuit *tum?* Ern. *Jam* Bip. reddunt *primum*. Heins. volebat *clam*. Cf. Suet. Oth. 3. Plut. Galb. 19. ubi paullo aliter.

Octaviam uxorem amoliretur] Iisdem in hanc rem verbis usus est A. 14, 59.

in eadem Poppæa in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit. Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus, nec segnis, et, donec bellum fuit, inter præsentes splendidissimus, spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum, pronâ in eum aulâ Neronis, ut similem.

XIV. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia Imperii transigit: adhibitoque, super Vinium ac Laconem, Mario Celso, Consule designato, ac Ducennio Gemino, Præfecto urbis, pauca præfatus "de sua senectute, Pisonem Licinianum arcessi" jubet;

et sic mei libri. Covarruviæ tamen codex et Budensis, *Octavia uxor amoveretur.* Quod rectum æque. LIPS. *Amoliretur* Flor. Guelf. edd. omnes. Sed in Guelf. est et *Octavia*, ut Colerus volebat, παθητικῶς accepto *amoliretur*. Budensis MS. lectionem rec. Rhen. cum seqq. usque ad Lips. ERN.

In Provinciam Lusitaniam] Totidem verbis Suet. Oth. 3. *Sepositus est per caussam legationis in Lusitaniam.* Sed operæ est videre divisionem Hispaniæ et Præfecturas, quoniam sæpe hic intercurrit. Divisa ea ab Augusto in duas provincias, citeriorem et ulteriorem. Citerior Tarraconensis etiam dicta: cui Galba præfuit, cui nunc Cluvius Rufus. Ulterior divisa in duas provincias, Bæticam et Lusitaniam. Bætica populi fuit, et in eam missus Proconsul. Noster 4, 13. *Vibius Serenus ulterioris Hispaniæ Proconsul:* non quia tota Hispania ulterior (caute legas) Proconsulem habuerit, sed quia ejus pars melior Bætica. Itaque confundebant scribendo sive loquendo. Plinius 3, 1. (2.) *Prima Hispania terrarum est, ulterior appellata, eadem Bætica.* Non tamen etiam regendo. Nam duæ Cæsaris fuerunt, sola Bætica populi. Strabo distincte, l. 3. p. 166. Νυνὶ δὲ τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν μὲν ἀποδειχθεισῶν τῷ δήμῳ τε καὶ τῇ συγκλήτῳ, τῶν δὲ τῷ ἡγεμόνι τῶν Ῥωμαίων, ἡ μὲν Βαιτικὴ πρόσκειται τῷ δήμῳ, καὶ πέμπεται στρατηγὸς ἐπὶ αὐτὴν, ἔχων ταμίαν τε καὶ πρεσβευτήν... Ἡ δὲ λοιπὴ, Καίσαρός ἐστι. Πέμπονται δ' ἀπ' αὐτοῦ δύο πρεσβευταὶ, στρατηγικός τε καὶ ὑπατικός. Addit deinde, Prætorium Lusitaniæ præfuisse cum unico Legato: Consularem reliquæ cum tribus Legatis tribusque legionibus. Consentit et Dio 53, 12. qui diserte, *Bæticam populo adsignat, Lusitaniam et Tarraconensem Cæsari.* Quid igitur Appiano in mentem venit scribere, de bello Hispaniensi, extremo? *Ab eo tempore* (quo Cantabri ab Augusto victi) *Romani Iberiam, quæ hodie Hispania dicitur, in tres partes dividere cæpisse mihi videntur, in quarum duas annuos magistratus Senatus mittit, in tertiam vero Præsidem Imperator.* Quæ a falso numquam excusem, nisi quid mutavit ejus ævo. Strabo etiam in fine operis duas Hispanias recensere inter eas, quæ populi sunt, videtur; sed videtur: eaque res interpretem decepit, qui etiam τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν, id est *ulteriorem* sive *exteriorem* Hispaniam, turpiter *interiorem* convertit. Vellem monuisse eruditissimum Casaubonum, cujus ad Strabonem probas sane notas jam nunc vidi. LIPS. De provinciis Hispan. late egit Cennius in Antiq. Eccles. Hispan. vol. 1. Disc. 1. c. 1. sqq. Mox pro vulgato *seposuit* præcedentia requirunt *seposuerat*, ut ante est *deposuerat:* quod recipere non dubitavi, propter necessariam evidentiam: post Acidalius bene copulam *et* transponit: *nec segnis, donec bellum fuit, et inter pr. spl.* ERN. In verbo *seposuit* mutando fallitur vir optimus. Distinguenda omnino sunt tempora. Nec aliter codices. Mox Bud. *in diem.*

Ducennio Gemino] Ille est, de quo 15, 18. legis: *Exin Nero tres Consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus præposuit.* LIPS. De Mario Celso v. 15, 25.

Accersiri jubet, seu propria dilectione, sive ut quidam tradiderunt] Lege, *arcessi.* GRON. Recte. Sic et correxerat vir doctus in ed. Gryph. et convenit hodie satis *accersere* esse vocem nihili, debitam inscitiæ librariorum, qui eam millies

seu propria electione, sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia: sed callide, ut ignotum, fovebat: et prospera de Pisone fama consilio ejus fidem addiderat. Piso, M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et æstimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur: ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

XV. Igitur Galba, adprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: "Si te privatus lege curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Cn. Pompeii et M. Crassi subolem in Penates meos adsciscere, et tibi insigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora nobilitati tuæ adjecisse. Nunc me, Deorum hominumque consensu ad Imperium vocatum, præclara indoles tua et amor patriæ inpulit, ut Principatum, de quo majores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo D. Augusti, qui sororis filium, Marcellum, dein generum, Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem, privignum, in proximo sibi fastigio conlocavit. Sed Augustus in domo successorem quæsivit; ego,

verbo *arcessere* substituerunt. Itaque, ut aliis locis permultis factum est a viris doctis, movi loco vocem ineptam, etsi omnes libri et scr. et edd. in ea consentiunt. V. quos laudat Drakenb. ad Liv. 2, 19. qui et aliis locis ad Livium de eo verbo egit: et nos infra ad c. 31. *Crediderunt* e Flor. recepit Freinshemius. (Sic et Bud.) Ceteri libri *tradiderunt*. Ern. Lips. Pich. alii *dilectione*. Flor. Bud. ed. Puteol. *electione*.

Piso M. Crasso et Scribonia genitus] Puto illo M. Crasso Frugi, qui Consul fuit cum C. Lecanio Basso a. 816. sub Nerone; qui ipse e Calpurniis Frugi, in Liciniam gentem adoptione transiit, ut ex cognomine apparet: sicut hic noster iterum e Liciniis ad Calpurnios ivit. Quod autem de Scribonia addit: ex eo vides perperam in Plutarchi Galba c. 23. legi, Κράσσου καὶ Κριτίωνος ἔγγονος: et ex nostro corrigendum. Lips. De correctione Plutarchi frustra obloquitur Lipsio Ryckius, quod Plutarchus utrosque a Nerone sublatos dicat, cum Seneca in Apocol. a Claudio sublatos tradat. In nomine Imperatoris dissentire scriptores non mirum, quum in majoribus dissentiant. Et Senecæ hic haud dubie major fides. Idem Ryckius mavult intelligere Crassum, qui a. 780. cum Pisone Consul fuit, fratrem autem Pisonis putat, quem Lipsius patrem credebat. Verum puto: et sic jam Rupertus ad Reines. p. 679. Ern. et p. 429.

Et Scribonia] Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *ex*.

Æstimatione recta] Recte sic accepta scriptura vetus *extimatione*, quam MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. habent; ut et c. 16. Vid. ad 13, 17. Mox pro *quo* ed. pr. *quæ*, ut cod. Agr. Recepit Ryckius. Mihi vulgatum Taciti stilo convenientius: quo magis aliis suspecta erat, hoc magis Principi placebat. Ern. Bud. *quo* recte.

Egregium erat tunc] Guelf. *esset*. Τὸ *tunc* vitiosum esse, nemo ambigat. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *nunc*, quod nihilo melius, etsi placet J. Gronovio. Freinsh. correxit *Cnæi Pomp.* quod mihi quoque placet. Ern. Bene Freinsh. sensit id *nunc* vel *tunc* ortum ex voce *Cnæi* vel *Cnei*: hoc prænomen vel eo est necessarium, quod et *Crasso* suum tribuitur. Secus J. Gron.

Sulpiciæ ac Lutatiæ] Intelligi volunt (cum Boxhornio) *nobilitatis*, e sequentibus. At in *decoribus* est nobilitas. Omnino excidit *gentis* post *insigne*: ubi facilis hic lapsus erat. Ern. Freinsh. et Heins. volebant *Sulpicia et Lutatia*.

In domo succ.] Mihi non dubium est, Tacitum scripsisse *in domo sua*, et *sua* absorptum esse per primam verbi sequentis syllabam. Nam ita consuetudo

in Republica: non, quia propinquos aut socios belli non habeam; sed neque ipse Imperium ambitione accepi: et judicii mei documentum sint non meæ tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuæ. Est tibi frater pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua, quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerit; ea vita, in qua nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti; secundæ res acrioribus stimulis animos explorant; quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per obsequium inminuent. Inrumpet adulatio, blanditiæ, pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. Ego, ac tu, simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris: adsentatio erga Principem quemcunque sine adfectu peragitur.

XVI. "Etiam, si inmensum Imperii corpus stare ac librari

loquendi fert, et concinnius opponuntur *domus sua* et *Respublica*. Ern.

Socios belli] Qui me belligerantem consilio, factis adjuverunt, ut quondam Agrippa Augustum. Deinde elegantior Latinitas postulabat *non, quin pr. a. s. belli habeam*, aut *quo — non habeam*. Ne nostrum quidem quisquam hodie audeat dicere, *non quia non habeam:* certe non ego, at iterum sic c. 29. Ern.

Et judicii mei documentum] Sententiam ante involutam, filo et fide Vaticani codicis apte evolvi. Hoc dicit. Neque ego ambitione aut malis artibus Imperium quæsivi: et, quod te judicio successorem eligam, signum posthabiti non solum mei amici, sed et tui. Lips. *Et* MSS. Flor. edd. primæ. *Ut sit* Rhen. seqq. usque ad Lips. Ern. Bud. *ut sit*. Rhen. tamen malit *ut sint*. Idem e Bud. *sed tuæ*, omisso *et:* male. Sic et Puteol.

Est tibi frater] De quo infra 4, 39. *Ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam Remp. hortatus.* Lips. V. et mox c. 47.

Nihil præteritum] Heinsius ap. Ryckium malebat *præteriti*. Rectius totum verbum abesset, præsertim apud scriptorem brevitatis nomine laudatum. Cicero certe et Livius omisissent: de Tacito affirmare nihil possum, ut jam alibi dixi. Libri quidem omnes *præteritum* habent. Ern.

Secundæ res acrioribus stimulis] Xenophon pariter Cyrop. 8, 4. Δοκεῖ δέ μοι, ὦ Κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι, εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. Et sententia similis, Diodoro Siculo expressa, 19. Διόπερ ἔνιοι προσηκόντως ὑπολαμβάνουσιν, εὐχερέστερον ὑπάρχειν συμφορὰς ἐνεγκεῖν ἐπιδεξίως, ἢ τὰς εὐμεγέθεις εὐημερίας ἐμφρόνως. αἱ μὲν γὰρ διὰ τὸν περὶ τοῦ μέλλοντος φόβον ἐπαναγκάζουσιν ἐπιμελεῖσθαι, αἱ δὲ διὰ τὸ προγεγονὸς εὐτύχημα, προτρέπονται καταφρονεῖν πάντων. Et Catoni illi Prisco (in fragm. l. 5. Originum.) *Adversæ res se domant, et docent quid opus sit facto; secundæ res lætitia transvorsum trudere solent a recte intelligendo atque consulendo.* Lips. *Animos* Flor. (Bud.) ed. pr. Freinsh. seqq. Ceteri scr. et edd. *animum*. Ern.

Per obsequium imminuent] Ita diserte Vatic. et Venetus: nec quidquam pote (non me quidem arbitro) lectione hac melius. Rhenanus tamen turbat, mutat, et exemplaria ut haberent fecit, *alii licet per obsequium annuant*. Lips. Firmant Lipsii lectionem MSS. Flor. Guelf. ed. pr. Beroaldus. Alc. Ern. Rhen. ista non ex ingenio, sed ex Bud.

Etiam ego] Conjunctio ista perperam hic posita. Pichena rejicit ad præcedentia. Acidalius transponit et refert ad *si immensum*, quod probo, si virgula separetur; nec dubito ita recipere. In margine forsan olim adposita, alienum dein locum occupavit errore librarii. Bip. τὸ *etiam* in *enim* vertendum putant. Rectius Agr. *etenim ego*.

sine rectore posset, dignus eram, a quo Resp. inciperet: nunc eo necessitatis jam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus Populo Rom. possit, quàm bonum successorem, nec tua plus juventa, quàm bonum Principem. Sub Tiberio et Caio et Claudio unius familiæ quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et, finitâ Juliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari et nasci a Principibus, fortuitum, nec ultra æstimatur: adoptandi judicium integrum; et, si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem, longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua inmanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere: neque erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos bello, et ab æstimantibus adsciti, cum invidia, quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si duæ legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: et, audita adoptione, desinam videri senex; quod nunc mihi unum objicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis hujus; et inpletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimusque idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus est, cogitare, quid aut volueris sub alio Principe, aut nolueris. Neque enim hic, ut in ceteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem." Et Galba quidem hæc ac talia, tamquam Principem faceret; ceteri tamquam cum facto loquebantur.

Inmensum Imp. corpus] Vide Heins. ad Vell. 2, 109.

Cum una legione] Una tantum? Atqui antea tres, in illa parte Hispaniæ, et τρία τάγματα, *tres legiones* (ita vertere interpres debuit, non *cohortes*) collocat sub Augusto Strabo l. 3. p. 156. Etiam sub Tiberio noster A. 4, 5. *Hispaniæ*, inquit, *recens perdomitæ tribus habebantur.* Sed iis ipsis verbis adsignificat, id mutatum, et imminutas legiones, animis ejus gentis tempore imminutis et fractis. Itaque in Tarraconensi, cui Galba præfuit, una tunc legio. Suetonius in Galba 10. ostendit, exercitum fuisse *legionis unius, alarum duarum, trium cohortium.* LIPS. Sextam legionem fuisse docemur H. 5, 16. Mox *ne tamen* Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.) at *nec tamen* Puteol. Ber. Deinde, si vellemus, ut quidque commode et eleganter abesse potest, ita tollere, *concussi* tentaremus. Sed credimus facile, esse a Tacito. Similiter mox frustra *desideretur*, eadem caussa, in suspicionem adducit Gruterus. ERN.

Depulere] Cod. Bud. *depulerit.* Mox Bud. *extimantibus*, sic et Puteol. Dein Bud. et Puteol. *non quiescunt.* Porro in Bud. *quod mihi unum*, omisso *nunc*; et *objicitur*, ut sæpe alias.

Utilissimus quidem ac] Sive, ut Rhenano et Mauro visum e Budensi, *utilissimus idem.* LIPS. *Idem* etiam Flor. unde Pichena edidit *utilissimusque idem*, ed. pr. et alii MSS. ap. Broterium. ERN.

Volueris—nolueris] Sic Pich. e Flor. Vulgo et in Bud. inverso ordine. Mox Bud. *neque enim ut gentibus q. r.*

XVII. Pisonem, ferunt, statim intuentibus, et mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde, "pro rostris, an in Senatu, an in castris adoptio nuncuparetur." "Iri in castra," placuit: "honorificum id militibus fore, quorum favorem, ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum." Circumsteterat interim palatium publica exspectatio, magni secreti impatiens: et male coercitam famam supprimentes augebant.

XVIII. Quartum Idus Januarias, fœdum imbribus diem, tonitrua et fulgura et cælestes minæ ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam, quo minus in castra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; seu, quæ fato manent, quamvis significata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem, Imperatoria brevitate, adoptari a se Pisonem, more D. Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro adseverat, "quartam et duodevicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore." Nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. Tribuni tamen Centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros mæstitia ac silentium, tamquam

In castris] Prætorianis, ut ap. Suet. Claud. 21.

Observatum id a. c. d.] i. e. cum ab ultimis temporibus ea res diremerit comitia, pro re habita sit, propter quam comitia debeant dirimi. Verbi *observare* exquisitior vis, et Livio usurpata. ERN. De re vide Cic. de Divin. 2, 18.

Non vitantur] In editione prima dedimus e Guelf. *vitarentur*, quod optime convenire temporum rationi videbatur, et hæc non e mente Taciti, sed Galbæ dici putabam. Sed ita etiam ante deberet esse *manerent*. Igitur pristinam lectionem restitui. Ed. Spir. habet *vertantur*. Intelligenda sunt e judicio Taciti, non Galbæ. Ceteri scr. et edd. fluctuant inter *vitentur*, ut Puteol. Ber et *vitantur*. ERN. Sic Bud. et Rhen..

More D. Augusti et exemplo militari] Trajectio facta vocum videtur, quam odoratus Æmilius Ferrettus: legitque, *exemplo D. Augusti et more militari:* me quidem utraque manu adsentiente. LIPS. Vulgatum defendunt Voss. et Davies ad Cæsar. B. G. 1, 8. quod et *more* pro *exemplo* dicatur. Ut id concedam, tamen et *exemplo militari* durius, quam ut probem. ERN.

Quo vir virum leg.] Cf. Victor. V. L. 18, 19.

Quartam et duodevicesimam legiones] Sic omnes scr. et edd. ante Pichenam, qui recepit *duo et vicesimam*, velut historia et Flor. a pr. manu desideraret. At se correxit ipse ad c. 55. Ceterum mirum, tamen a sequentibus editoribus hic *duo et v.* servatum, cum c. 55. *duodev.* exhiberent. Vetus restituit Ryckius (ex Agr.). ERN. Bud. *duodevic.*

Addit aut] Bud. *addidit aut.* Agr. *additum aut.*

Et proximi militum grata auditu respondent] Sic edd. Puteol. Ber. Alc. Firmat Flor. (Agr.) ed. pr. ubi est *grata audito.* At Rhen. cum sequentibus usque ad Pichenam (e Bud.) dedit *gratabundi*, quod est etiam in Guelf. Sed tamen et in margine eadem manu var. lect. *grata auditu.* ERN. Bip. recepere *grata audito.*

usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. Constat, potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas; cui jam pares non sumus.

XIX. Inde apud Senatum non comptior Galbæ, non longior, quam apud militem sermo: Pisonis comis oratio. Et Patrum favor aderat; multi voluntate effusius; qui noluerant, medie; ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes, sine publicâ curâ. Nec aliud sequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem et cædem fuit) dictum a Pisone in publico factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant Patres, mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, majore prætextu; illi auctoritatem Senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat et Laconem, Prætorii Præfectum, simul mitti: is consilio intercessit. Legati quoque (nam Senatus electionem Galbæ permiserat) fœda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes inpulerat.

Usurp. etiam in pace don.] Cf. A. 12, 41.

Parci senis] Sic edd. omnes. MS. tamen Bud. *q. parva lib.* et in Guelf. excidit *senis*, additum a man. sec. Rhenanus conjiciebat *quantumcunque parva lib.* aut *quantacunque liberalitate;* quod melius. Sed vulgatum bene habet. ERN. In Bud. *parva* glossam sapit.

Quam apud militem] Sic Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. Ceteræ *milites*. Vetus restituit Ryckius: bene. ERN.

Et patrum favor aderat: multi] Hunc locum distinctione restituit Freinsh. cum ante post *effusius*, et *medie* (majore signo) interpungeretur. Idemque pro *medie* dedit *medii*. *Medie* omnes scr. et edd. quod defendit Ryckius, cujus MS. habebat *medie, at plurimi*. Vox *medie* non est illa quidem optima, sed in Tacito tamen toleranda, ut aliæ. Ea bene respondet antecedentibus *voluntate; effusius*. Sed ita *ac*, ut opinor, delendum foret, et scribendum *medie plurimi;* aut cum Agr. *at plurimi*, idque ut in parenthesi dictum accipiendum. Certe utrumque melius, quam Freinshemianum *medii*, quod *agitabant* desiderat, non *agitantes*. Prius melius puto, et *ac* natum e mala interpunctione: sed alterum secutus sum propter libros. Ceterum in omnibus membris intelligendum *favebant*, quod latet in verbis præcedentibus, *patrum favor aderat*. Mox *in publico* Guelf. (et Bud.) ut Flor. Ceteri (in his Agr.) *in publicum*. *In publico* recepit Pichena. ERN. Priscam distinctionem cum Bip. reposui, aptiorem quippe.

Majore prætextu] Quid illud, *majore?* Suspectum mihi hic verbum. LIPS. At est in omnibus libris. Sensus esse potest: prætextus, qui obtendebatur a suadentibus, verbo ac specie major, quam res ac vis esset. Nam dicebant: ut legati Senatus auctoritatem secum ad exercitum ferrent, sic illum Cæsaris dignationem, eaque de caussa legationem majorem vim ad coercendos milites habituram. Sed potius *prætextum* de specie rei, splendore, dignitate capiendum puto, ut et alibi dicitur apud nostrum v. c. c. 76. et alios. Vid. Gronov. ad Senec. epist. 71. Sensus igitur est: ut major legationis dignitas esset. Et fuit illa deliberatio Galbæ secreta, non Senatorum, et inter amicos. ERN.

Ambitu remanendi aut eundi] h. e. dum alii per gratiam consequuntur, ut liberentur a legatione, alii ire cupiunt. Nescio, cur Heinsio locus suspectus fuerit, qui *renitendi* tentabat. ERN. In cod. Agr. invenerat *retinendi*. Mox Bud. habet *ille auct.* quod probat Rhen. nullo sensu. Porro Rhen. refert in Bud. esse *ni consilio* potius ibi est *in cons.* sed aperto librarii vitio.

XX. Proxima pecuniæ cura: et cuncta scrutantibus justissimum visum est, inde repeti, unde inopiæ caussa erat. Bis et vicies millies sestertium donationibus Nero effuderat. Adpellari singulos jussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant, iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant; cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri, aut fenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni XXX Equites Romani præpositi; novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum: ubique hasta et sector; et inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies Tribuni, e Prætorio Antonius Taurus et Antonius Naso; ex urbanis cohortibus Æmilius Pacensis; e vigiliis Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium: tamquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

XXI. Interea Othonem, cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant:

Ubi inopiæ caussa erat] Pichena reposuit *ubi*, ex Flor. et aliis veteribus, pro *unde*. Consentiunt Guelf. (Bud.) et vett. edd. præter pr. in qua *unde*, meliori Latinitate, ut in duobus MSS. ap. Broterium, unde restitui. ERN.

Bis et vicies mille sestertium] Verius fortasse, *bis et vicies millies:* quæ summa sane grandiuscula, sed digna effusionibus ejus monstri. *Erunt quinquaginta quinque milliones*, ut loquamur ritu et compendio nostro. Quid nimium pro opibus Romanis? LIPS. Recepit Freinsh. Recte. ERN. Consentiunt Faernus, Ursinus, Acidalius, et recentiores.

Super portiones erant] Per tmesin, pro *supererant*. Bene Pichena Virgilii illud comparat Æn. 2, 567. *Jamque adeo super unus eram*. ERN. Bud. male *supra*.

Exactioni XXX Equites præpositi] In Suetonio c. 15. est, *quinquaginta:* nec liquet mihi de veritate. LIPS.

Ambitu ac numero onerosum] Sensus: difficile illud munus erat propter ambitum et numerum collegarum, quo impediebatur sæpe administratio ejus. Tam multi enim non facile consentiunt; et quo plures collegæ, hoc sæpius accidebat, ut gratia turbaret negotium. Possis tamen etiam ambitum et numerum referre ad eos, a quibus revocanda pecunia erat. Mox bene *auctionibus*, etsi contra libros, qui habent *actionibus*, quæ confusio et alibi observata. Edidit jam Lipsius. Sed J. Gronovius *actionibus* servat ac defendit, intelligens negotia ex appellandis, in jus vocandis, cogendis iis, qui accepissent. ERN. Bud. *sectores* et *actionibus*. Sed Rhen. jam posuit *auctionibus* ex ingenio. Mox Bud. *ac tamen*.

E Prætorio] V. Perizon. de Prætor. p. 139. ubi ex h. l. planissime docet, *Prætorium* de cohortibus Prætorianis dici, ut *vigilias* de cohortibus vigilum. ERN.

Antonius Naso] Farnesiano est *Aurelius*. LIPS. Probat Burmannus ad Suet. Cæs. c. 52. *Aurelius* aut *Autronius* Heinsii. Certe *Antonius* vitiosum. Dixisset enim *Antonii*, *Taurus et Naso*. Mox *Julius Fronto* v. ad 2, 68. ERN. Apud Suet. Cæs. 9. est *M. Actorius Naso*.

Metus initium] Heinsius malebat *motus*. Acid. *nec id remedium*.

Othonem exstimulabant: luxuria] Veræ hæ mutationum caussæ: et prudenter Aristoteles eas ingerit Polit. 5, 6. Γίγνονται δὲ μεταβολαὶ .... καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια ζῶντες ἀσελγῶς. Καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται αὐτοὶ, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον. O veriloquium, quod utinam principes imbibant, et corruptissimis hodie moribus advertant! LIPS. Mox *iram et invidiam* Guelf. ed. pr. ut ad

luxuria etiam Principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat et metum, quo magis concupisceret. "Prægravem se Neroni fuisse: nec Lusitaniam rursus, et alterius exsilii honorem exspectandum: suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem Principem: magis nociturum apud juvenem, ingenio trucem, et longo exsilio efferatum: occidi Othonem posse. Proinde agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quàm temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud posteros vel gloriâ distingui. Ac, si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse, merito perire."

XXII. Non erat Othonis mollis et corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum "novos motus, et clarum Othoni annum, observatione siderum," adfirmant: genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et

fingebat referantur: male. ERN. Bud. *iram . . . invidia.* Mox idem *se Neroni gravem.*

Et alterius c. hon.] Sic MSS. et edd. vett. Rhenanus dedit *aut* ex ingenio. Vetus restitui. ERN. Non ex ingenio Rhen. sed e Bud.

Occidi Othonem posse] Ant. Augustinus (referente Ursino) legebat: *occidi Pisonem posse.* Item Groslotius, qui nil certius putabat. Mox *proinde* Fl. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceteri *proin.* ERN.

Agendum audendumque] Sic Liv. 22, 14. *Audendo atque agendo res Romana crevit.*

Nondum coaluisset] i. e. confirmata esset, convaluisset; ut supra *coalita libertas, audacia.* V. Indic. Male Ryckius: scil. *cum auctoritate Galbæ.* Male et Acidalius corrigebat *convaluisset:* nam idem est. ERN.

Transitus rerum] Conversiones, commutationes Imperii, cum ab uno ad alterum transit: sic c. 29. *res translatæ.* ERN.

Acrioris viri esse] *Acrioris* suspectum Freinshemio. Fortior sane oratio foret, si abesset. Sed non propterea Tacitus non sic dedit: estque in omnibus libris. ERN. *Acres viros* etiam Seneca habet de morte Claudii; et nostro infra 2, 5. *Vespasianus acer militiæ* dicitur.

Adulteria, matrimonia] Apud Suetonium lego inter illa, quæ maxime improbantur in Nerone 28. *Super ingenuorum pædagogia et nuptarum concubinatus virgini Vestali Rubriæ vim intulit.* Hinc colligo, Tacitum scripsisse: *aulam Neronis et luxus, adulteria, pædagogia, cæterasque regnorum libidines.* GRON. Nimis a scriptura recedit hæc correctio. Bene filius defendit vulgatum, et sumtum dicit e memoria Poppææ: in qua primum adulterium, deinde matrimonium. Ryckius conjicit *adulteria matronarum.* ERN.

Ceterasque regnorum libidines] Glossam præfert: ac fortasse germanius, *cæteraque regnorum avido talium.* Paullo ante etiam malim conjunctim legi, *adultera matrimonia.* LIPS. Et sic erat in MS. Bud. ERN. Sed vulg. rectius: nam et matrimonia pro libidine mutabat Nero, ut ante Claudius. Budensis hic varie peccat. Supra *audiendum* habet pro *audendum, manet* pro *maneat,* mox *vetabatur* pro *vetabitur, Principis* pro *principalis.*

vetabitur semper, et retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum Principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemæus, Othoni in Hispania comes, cum "superfuturum eum Neroni" promisisset, postquam ex eventu fides, conjectura jam et rumore senium Galbæ et juventam Othonis computantium, persuaserat, "fore, ut in Imperium adscisceretur." Sed Otho tamquam peritia et monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credendi. Nec deerat Ptolemæus, jam et sceleris instinctor, ad quod facillime ab ejusmodi voto transitur.

XXIII. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum jam pridem, spe successionis, aut paratu facinoris, adfectaverat; in itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac, memoria Neroniani comitatus, *contubernales* adpellando; alios agnoscere, quosdam requirere et pecunia aut gratia juvare: inserendo sæpius querelas et ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur, cum, Campaniæ lacus et Achaiæ urbes classibus adire soliti, Pyrenæum et Alpes et inmensa viarum spatia ægre sub armis eniterentur.

XXIV. Flagrantibus jam militum animis velut faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini: is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, et in novas cupiditates præcipitem adliciendo, eo paullatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur,

E quibus Ptolemæus] Sueton. c. 4. *Seleucum* vocat: ubi v. intt. Ejusdem hominis nomina esse nuper defendit Oudend. ERN.

Computantium] Possis e Livio 1, 5. conjicere *comparantium*. Sed non est necesse. ERN.

Libentius obscura credi] Assentior Pichenæ, *credendi*. LIPS. Quidni recipiamus, quod Latinitas necessario exigit? Sæpe jam talia vitia sublata vidimus, ex omissione syllabæ mediæ orta. V. ad 2, 63. Petavius et Huetius corr. *credentis*, quod recepit Broterius. Sed non ingenium humanum credit, verum homo, cupidine credendi obscura, ingenio insita. ERN. Cf. Plin. 30, 1.

An repens] Acid. malit *an recens*. Sed vulg. majorem vim habet. Vide dicta ad A. 6, 7.

In itinere, in agmine] Sic omnes libri. Et tamen *in agmine* nihil aliud, quam, *in itinere*, cum exercitus, aut pars ejus iter faceret: nam sic *agmen* dici, vel tirones sciunt: ceterum hæc cum antecedentibus cohærent. Explicant enim verba *studia m. affectaverat*. Igitur mediam interpunctionem feci pro puncto. ERN.

Eniterentur] Sic Flor. PICHENA. Probum: nec improbe idem Pichena, *emetirentur*. LIPS. *Eniterentur* scr. (in his et Bud.) et edd. pr. Rhen. sqq. At Puteol. Ber. *emitterentur*, male. ERN.

Flagrantibus i. m. animis] Bud. non habet *animis*, vitio librarii, quod non visum Rhenano. Juretus ad Symmachum 6, 22. ideo legendum suadebat *flagratibus*. Mox Bud. *jam faces*.

In novas cupiditates pr.] i. e. rerum novarum. Sæpe sic hoc adjectivum ad aliud substantivum refertur, ut supra jam notavimus. Sic *spes* quoque *novæ* dicuntur. A. 14, 63. 15, 42, 51. ERN. Sed ibi *spes* ubivis simpliciter, nullibi *nova* dicitur.

Per speciem convivii] Sportularum titulo erogatio ea facta, nisi fallor. LIPS. Vid. Grut. Inscr. p. 330, 2.

cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret: quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos præmiis intendebat; adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo, speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum, sua pecunia emptum, dono dederit: per socordiam Præfecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

XXV. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, Tesserarium speculatorum, et

Centenos nummos] Suetonius *aureos* habet. Nam sub Cæsaribus aurei singuli centum nummis sestertiis æstimati. V. intt. ad Sueton. Oth. 4. et Gronov. de Sestert. p. 82. Ceterum *viritim* commode abfuerit, non consentiens nec Taciti brevitati nec Latinitati severæ: nam inest in *centenos*. ERN.

Animosus corruptor] i. e. per magnas largitiones, sic Suet. Cæs. 47. *animosissime comparare*, insanis pretiis emere etc. ERN.

Proculo speculatori] Ubique hoc militiæ nomen et munus ita scribo, et *spiculatores* expello. Libri omnes scripti suadent: etiam lapides: ut ille Romæ (ap. Grut. p. 517, 7.) P. ÆL. MUCIANO. SPEC. LEG. II. ADJUT. Alius juxta Æmiliam (ib. p. 386, 4.) L. CASURIO. L. F. CLU. SPECULATORI. Item (ib. p. 169, 7.) SCHOLA. SPECULATORUM. LEGIONUM. I. ET. II. ADJUTRICUM. PIARUM. FIDELIUM. In Nummis item M. Antonii COHORTIS. SPECULATORUM. Sed et in Marci Evangelio 6, 27. Ὁ Βασιλεὺς ἀποστείλας τὸν σπεκουλάτωρα: et in Suetonii Calig. 52. *caliga speculatoria*, scriptum. Sed verine hi speculatores sive exploratores? Vix opinor, et exempla refutant. Potius censeam, fuisse inter custodes corporis Imperatorii certum genus, qui velut in specula ejus salutis. Unde nomen. Certe Suidas clare σπεκουλάτωρα τὸν δορυφόρον interpretatur: et hic in Tacito atque in Suetonio reperias inter satellites Principales. Arma iis clypeus et lancea: ex Joseph. Ἰουδαϊκ. ἁλώσ. 3, 6. Φέρουσι δὲ οἱ μὲν ἐπὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι πεζοὶ λόγχην καὶ ἀσπίδα. et c. 8. Μεθ' οὓς αὐτὸς Οὐεσπασιανὸς ἐξήλαυνε τούς τε ἐπιλέκτους τῶν πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ τοὺς λογχοφόρους ἔχων. Nam capiam ibi sane λογχοφόρους sive lancearios, hos speculatores. Suet. hortatur in Claudio 35. *Neque convivia inire est ausus, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent.* Et in Galba 18. *Descendentem Galbam speculator impulsu turbæ lancea prope vulneravit.* Hi sunt, quos sequens ætas *scultatores* dixisse videtur, quasi auscultatores: quod vere notatum censeo a Cujacio Observ. 6, 33. quem de alio etiam munere speculatorum adi et audi. LIPS. *Speculatori* MSS. (Bud.) ed. pr. At Puteol. Ber. etc. *spic.* de scriptura verbi nuper et Oudendorpius ad Suet. ERN. Vide et infra 2, 11. Cf. omnino Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 6. p. 53. ad nummum M. Antonii cit. et C. G. Schwarzii diss. de Speculatorib. Rom. 4. Alt. 1726.

Dono dederit] Suet. Oth. 4. *emancipavit*, de quo v. Brummer ad leg. Cinciam c. 13, p. 209.

Per socordiam Præfecti] Hæc durius coeunt cum antecedentibus. Itaque putavi aliquando loco mota esse et ponenda post *divideret*, ubi sane commodus locus foret. Sed, si verba hæc sunt suo loco, referenda sunt ad *intendebat*, vel *animosus corruptor*. ERN.

Tesserarium speculatorum] Ita scriptum meis libris. Cur spernam? Tesserarios enim suos cohortibus speculatorum fuisse, credam non vane. Si quis tamen junctim malit, *tesserarium speculatorum*, haud pugnem. In Glossario prisco: Γραμματεύς, *scriba*, *tesserarius*. In lapide, Romæ: AUR. SATURNINO. EQ. COH. VII. PR. S. VERISSIMI. QUI. MILITAVIT. IN. EQ. SECUNDA. ITALICA. TESSERARIUS. ANN. VI. Plutarchus in hac ipsa narratione c. 24. Ἐν δὲ τούτοις Οὐετούριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος· οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ δι' ἀγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες. LIPS. *Tesserarium* fuit a pr. manu in Guelf. est in ed. pr. E quo factum in ed. Puteolani *tesseranum*, vitio haud dubie operarum. Et tamen id propagatum usque ad Lipsium. ERN. Bud. idem vitium habet *tesseranum speculatorem*. Plura de *Tesserario* et *Optione* dat Marc. Donatus ad h. l. Torrent. ad Suet. Oth. 5. præfert *speculatorem* et mox *eodem*.

3 He that brings or gives the watchword–

Veturium, Optionem eorundem, perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares Imperium Pop. Rom. transferendum; et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant: primores militum, per beneficia Nymphidii ut suspectos: vulgus et ceteros, ira et desperatione dilati totiens donativi: erant, quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiæ accenderet: in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur.

XXVI. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas jam mentes, postquam vulgatum erat, labare Germanici exercitus fidem: adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die redeuntem a

Optionem eorundem] Constituta lectio pridem ab eximio Cujacio, loco quem jam dixi; nisi quod, *eorundem*, scripsi, non, *eodem*, fide Vaticani libri. Optiones Romana militia vetus dixit, qui a dignioribus cum gradu militibus adoptati, vicem eorum subibant. Posterior ætas, nisi fallor, diverso paullum sensu, qui velut custodes quidam, arbitri, et inspectores. Plutarchus l. c. διοπτῆρας vertit: et in legum libris Optio fabricæ, simili sensu: in Ambrosio, Optio carceris scriptum: videntur in quaque centuria hi fuisse, ex lapide qui in Piceno (ap. Grut. p. 551.) C. LUCILIUS. C. F. VEL. VINDEX. MIL. COH. VI. PRÆT. VIX. ANN. XXX. MILITAVIT. ANNIS. XII. PRINCIPALIS. BENEFICIARIUS. TRIBUNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTURIA. alibi utrumque junctum legas, et Tesserarium et Optionem: ut in illo marmore, EQUITI. COH. EJUSDEM. TESSERARIO. OPTIONI. (Cf. et Grut. p. 445, 10.) Male autem hactenus in Tacito hic, *Othonem*, lectum, contra meliores libros, itemque Cujacii monita et Turnebi Adv. 4, 7. LIPS. *Optionem* MSS. Flor. Bud. ed. pr. At Guelf. edd. Puteol. sqq. usque ad Lipsium *Othonem*. Iidem libri *eodem*. Post *perductos* int. ad se, (Othonem) estque in partem deteriorem dictum, turpi de caussa; ut feminæ a lenonibus perduci dicuntur. ERN. Bud. *Vecturium*.

Manipulares] Sunt hi, quos Vegetius 2, 7. *principales milites* vel *principes* adpellat, quorum frequens apud nostrum mentio. V. A. 1, 20, 21. 12, 38. 15, 12.

Ad pertentandos] Infra c 29. Lipsius corrigit *prætentare*, hic intactum prætermittit. Sed ibi sane probabilior est conjectura. Hic *tentare* simpliciter desideratur, pro quo *pertentare* ap. Terentium, Ciceronem, Livium, et alios dicitur. ERN.

Per beneficia Nymphidii] Id est, qui promoti essent per Nymphidium, eos incitare et irritare, ut Galbæ suspectos; quia Nymphidium invisum ipse sustulerat. Commune autem, ut beneficiarii benefactori suo adhæreant: atque ita de Sejano, Præfecto item Prætorii, supra 4, 2. *Simul Centuriones ac Tribunos ipse deligere*: et, quod sequitur, beneficii sui facere. LIPS.

In communi omnes metu] Rhenanus (ex ingenio) correxit bene *in commune*: ut paullo post *accendendos in commune ratus*. Libri scr. et edd. *in communi*, male. *Terrebantur* omnes libri. Pichena velut e cod. Fl. dedit *exterr.* quod propagatum usque ad Ryckium. ERN. Ibi scil. recentiori manu id superscriptum.

Postero Iduum die] Hispanus liber, *dierum*. Ego utrumque addititium puto, et *postero Iduum*, scribo. LIPS. *Dierum* MS. Flor. (et Bud.) At Guelf. (et Agr.) edd. *die*. Pichena conjiciebat *Januar*. (quia mox occurrit XVIII Kal. Febr.) nam mensis nomen adjiciendum fuisse: quod recte negat J. Gronovius, non tamen ea caussa, quam ponit, quod statim mensis ac temporis notatio sequitur: sed quod præcessit c. 18. Sed vereor, ne alia hic corruptela restet. Ac formam quidem loquendi feram: etsi alias non reperi, diem, qui Kalend. Nonas, aut Idus sequitur, sic expressum. Dictum sit Græco more, ὑστέρᾳ Εἰδῶν, Καλανδῶν. c. 57. quidem, memoratis paullo ante Kal. Januariis, sequitur *die postero*. Sed, si res facta statim ab Idi-

cœna Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, et tota urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum, timuissent: non Reipublicæ cura, quam fœdare Principis sui sanguine sobrii parabant; sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quædam apud Galbæ aures Præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.

XXVII. XVIII Kal. Febr. sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ Haruspex Umbricius "tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem" prædicit: audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque, ut lætum e contrario, et suis cogitationibus prosperum, interpretante. Nec multo post libertus Onomastus nuntiat, "exspectari eum ab architecto et redemtoribus:" quæ significatio coeuntium jam militum et paratæ conjurationis convenerat. Otho, "caussam digressus" requirentibus, cum, "emi sibi prædia vetustate suspecta, eoque prius exploranda," finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Miliarium aureum, sub ædem Saturni, pergit. Ibi tres et viginti speculatores consalutatum

bus, h. e. XIX Kal. Febr. qui fuit dies ante cædem Galbæ, falsus est Suetonius, qui Oth. c. 6. tradit, conjuratos in animo habuisse, statim ab adoptione, Galba interfecto, Othonem Imperatorem facere: deinde adlata caussa mutati consilii, medium ab illo die usque ad XVIII Kal. Febr. tempus Seleucum religione exemisse. Quod si est, nullo modo tentandæ rei consilium primum esse potuit XIX Kal. Febr. Adde, quod sic non satis fit præcedentibus: *adeo parata seditio fuit*, hoc est promta, festinata. Itaque suspicor, Tacitum scripsisse, *postero statim* (sc. ab adoptione) *die*, quæ facta est, IV Idus, (s. *dierum*, ut est in Flor. nam si *statim* legimus, *dierum* locum habet) ut c. 31. *primo statim introitu*. Ita et Suetonio et sibi congruet. Initium conjurationis factum ipsa adoptionis die. Res ita accelerata fuit, ita parati conscii, ut postero statim die, h. e. III Idus, in castra rapere Othonem vellent, Galbamque interficere. In caussis deinde dilatæ rei dissentiunt Suetonius et Tacitus; sed ita, ut componi possint. Suetonius caussam dilatæ cædis, Tacitus dilatæ in castra deductionis tradit. Broterius tamen putat, correctionem nostram duriorem esse, quod remotior adoptionis tum memoria fuerit. Id ego non intelligo. Ipse scriptum putat fuisse *pr. Id.* Ern. Bip. recepere *postero Iduum dierum*. Mihi hoc plane insolitum videtur. Servo vulg. donec quid melius offeratur.

Apud Galbæ aures] Bud. *apud Galbam audiens*. Probat Rhen.

Nam proxime adst.] In Bud. *nam* deest.

Miliarium aureum] Columna ex eo metallo, ut Plutarchus hic in Galba describit c. 24. *ad quam viæ omnes ex Italia desinebant. Fecit Augustus, cum Curator viarum esset*, Dio 54, 8. et statuit *in capite Romani fori*. Plin. 3, 9. Victor juxta Vicum Jugarium collocat (reg. 8.) et recte. *Ædes Opis et Saturni in Vico Jugario. Miliarium aureum*. Lips. v. Ryckius ad h. l. Collectanea de mil. aur. dedit Broterius ad h. l. Ern. Videantur de eo Revillas in Diss. Acad. Corton. t. 1. Holstenius in Grævii thes. a. R. t. 4. Arntzenius in Thes. diss. Belgic. vol. 1.

Sub ædem Saturni] Regius codex *in ædem Saturni*. Unde Rhenanus elicit, *inde in Saturni* sc. *ædem*. Falso uterque. Suetonius convincit Oth. 6. *ut se in foro*, inquit, *sub æde Saturni ad milliarium aureum opperirentur*. Lips. *Sub ædem* Guelf. *æde* ed. pr. Ern.

Imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum, et sellæ festinanter inpositum, strictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere adgregantur: alii conscientia, plerique miraculo; pars clamore et gaudio, pars silentio, animum ex eventu sumpturi.

XXVIII. Stationem in castris agebat Julius Martialis Tribunus. Is, magnitudine subiti sceleris, an conrupta latius castra, ac, si contra tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientiæ. Anteposuere ceteri quoque Tribuni Centurionesque præsentia dubiis et honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

XXIX. Ignarus interim Galba et sacris intentus, fatigabat alieni jam Imperii Deos: cum adfertur rumor, "rapi in castra, incertum quem Senatorem: mox, Othonem esse, qui raperetur:" simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit, "pertentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat: nec per ipsum Galbam; cujus integra auctoritas majoribus remediis servabatur." Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum adlocutus est: "Sextus dies agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen, sive timendum erat, Cæsar adscitus sum; quo domus nostræ aut Reipublicæ fatum in vestra manu positum est; non, quia meo nomine tristiorem casum paveam, (ut qui, adversas res expertus, cum maxime discam, ne secundas quidem minus

Pars clamore et gladiis] *Gladiis* libri omnes (in his Bud.). At Faernus, Muretus, Acidalius, et alii corrigunt *gaudiis* vel *gaudio* (sic Pich.). Verum puto. Nam milites omnes *gladios* habent: nisi velis intelligere *strictis*. Mox *animum*, quod e Flor. dedit Pichena, etiam ed. pr. ERN. Nullus dubito cum Bip. recipere *gaudio*. Plane sic et infra 2, 70.

Julius Martialis] Ryck. suspicatur, eum esse, ad cujus bibliothecam exstat epigramma Martialis 7, 16.

Fatigabat Deos] Scil. dum aliam super aliam victimam cædi jubet, si tandem litare posset. Mox *formidine* e Flor. edidit J. Gronov. Vulgatum verum puto, quod in omnibus reperi. ERN. Bud. quoque *formidinem*, recte. J. Gron. pro ratione adfert, quod nulla dum formido adfuerit, quæ augeri posset. Sed *rumor* is *adlatus* excitare metum debebat. Bip. tamen sequuntur Gron.

Tentari animum] Libri fere *pertentari*: ex quo ego, *prætentari*. LIPS. *Tentari* est a Rhenano (e Bud.). *Pertentari* MSS. Flor. Guelf. edd. Puteol. Ber. quod restituit Pichena. At ed. pr. plane, ut Lipsius voluit, *prætentari*: et. confunduntur istæ syllabæ sexcenties in libris, ut et in hoc opere vidimus aliquoties. *Pertentare* supra jam c. 25. dixit noster: atque id hic quoque sufficit, nec necessario *prius pertentare*, ut apud Livium est 27, 10. requirit sensus, quod esset *prætentare*. ERN. V. et 6, 20. Bip. præferunt *prætentari*. Mox Agr. cod. *evocatos*.

Reip. fato] MS. Flor. Agr. (Bud.) *fatum*: etiam Guelf. sed a manu sec. ed. pr. *Fato* verum esse Latinitatis ratio indicat. ERN. Consensus codicum jubet reponi *fatum*, ut fecere Bip. bono sensu, si distinctione textus juvetur. Ryck. *fato* præfert.

Ut qui, adversas res expertus, cum maxime discam etc.] *Adversas res* e Flor. edidit Ryckius. *Adversas* et *secundas* (est in Bud.) fuit et in Guelf. a

discriminis habere); patris, et Senatus, et ipsius Imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut, quod æque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus habebamus incruentam urbem, et res sine discordia translatas. Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

XXX. "Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ: neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, evertere Imperium, etiam cum amicum Imperatoris ageret. Habitune et incessu, an illo muliebri ornatu mereretur Imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis inponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc et comissationes et feminarum cœtus volvit animo: hæc Principatus præmia putat; quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim unquam Imperium, flagitio quæsitum, bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si Respublica et Senatus et Populus vana nomina sunt: vestra, commilitones, interest, ne Imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum Duces suos audita est aliquando: vestra fides fa-

man. pr. sed *res* exciderat: manus sec. correxit *adversam Remp.* et *secundam:* quod est et in ed. pr. Vulgo est *adversa* et *secunda.* Deinde *cum maxime*, quod temporis præsentis significationem habere, hodie pervulgatum est, non ad *expertus* referendum, ut in vulgatis fere, sed ad sequens *discam*, quod e correctione Freinshemii recepimus. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. pr. sqq. *dicam*, e quo male factum a Rhenano *ducam*, et quidem ex ingenio: cui cur non præferatur *discam*, quod τὸ *expertus* plane desiderat. *Dicere* sæpe in MSS. pro *discere* obtruditur. V. Burm. ad Ovidium Fast. 3, 326. *Cummaxime* autem recte ab eodem inductum. Ante erat *tummaxime*, illud in MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. Ern.

Ipsius Imperii] *Ipsius* non est in Bud.

An illo muliebri orn.] Sic omnes libri, nisi quod Puteol. *alio.* Vulgatum efficacius puto. Post *meretur* legendum credo cum Acidalio: nec ullo modo ex elegantiori Latinitate hic imperfectum ferendum (Bud. *mereretur*). Mox MSS. et edd. ante Rhen. *speciem.* Forte excidit *per.* Quamquam vel sic frigidum est, *falluntur quibus imponit* i. e. qui falluntur. J. Gronovius præfert atque edit lectionem vett. librorum (Flor. Agr. Bud.) *speciem.* Sed ita *fallunt* requiritur, non *falluntur.* Fallunt res eæ, i. e. vitia, quibus luxuria speciem liberalitatis tribuit. (Nam Gronovianam explicationem aut non capio, aut est contra Latinitatem.) Sed luxuria non tribuit speciem, verum accipit, deberetque esse: *quibus luxuriæ speciem liberalitatis imponit*, h. e. falluntur homines iis rebus, quibus speciem liberalitatis conciliant luxuriæ suæ. In hac difficultate undique se ingerente, vulgatum, ut lenissimum retinui. Horatius: *fallit enim vitium specie virtutis et umbra.* Ern. Cum Gron. faciunt Bip. et *inponit* explicant per *offert, objicit,* quod durum nimis. Locus quem ex Horatio citat Ern. est Juvenalis 14, 109.

Donare nesciet] MS. Reg. (Agr.) et ed. pr. *donare nescius:* non male. Ern.

Comissationes] Bud. *comessationes:* et mox *apud omnes.*

Vana nomina sunt] Sic Guelf. edd. Puteol. sqq. At Flor. Bud. Agr. ed. pr. *vacua nomina sunt.* Id recepit Ryckius et J. Gronovius. Sed exempla allata non sunt huic similia, nec mihi satis simile exemplum occurrit. Ern. Ast simile tamen prorsus H. 4, 14. *inania legionum nomina.* Itaque sequor codices cum Bip. Bahrdt in vers. Germ. pro *Si* legit *Ni*, non male, si codices consentirent.

maque inlæsa ad hunc diem mansit: et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX transfugæ et desertores, quos Centurionem aut Tribunum sibi eligentes nemo ferret, Imperium adsignabunt? Admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? Transscendet hæc licentia in provincias: et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos, pertinebunt. Nec est plus, quod pro cæde Principis, quam quod innocentibus datur: sed perinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis."

XXXI. Dilapsis speculatoribus, cetera cohors, non adspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio, parat signa, quam, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino, primipilaribus, "ut Germanicos milites e Libertatis atrio arcesserent." Legioni classicæ diffidebatur, infestæ ob cædem commilitonum, quos primo

Minus XXX tr.] Respice ad c. 27.

Sed proinde a nobis] *Perinde* legendum esse consentiunt multi. Sed libri omnes *proinde:* male, ut alibi. Broterius tamen in MS. Harleiano reperit *perinde* et edidit. ERN.

Donativum] Cod. Med. et Bud. *donativo*, ut alias dono, muneri. Quod sequebatur in edd. *plus*, non est in Bud. recteque delevit Rhen.

Ut turbidis rebus evenit, timore] Locus totus mihi inter infirmos. Vacillat etiam Budensis scriptio, *rebus evectior ire magis et nullo adhuc consilio.* Ex qua facias: *evenit, ira magis, et nonnulli ad hoc.* At in Flor. est, *eventior te magis:* unde Pichena, *forte magis.* LIPS. Guelf. *timore magis*, ut editi habent usque ad Pichenam: nisi quod ed. pr. *evectior re.. .et nonnullo a. c.* Deinde pro *parat signa*, quod edd. omnes et Bud. habent Flor. *par signas.* Guelf. plane ut Lipsius conjecerat, *pars ingens.* Hinc varie tentatus locus. J. Gronovius Pichenæ rationem probat: quam et nos secuti sumus. Freinshemius mavult *more*, et dein, *nullo consilio*, item, *quam ut*, pro *quod.* At *more* hic alienum est. Nec *signa parare* placet, quæ jam aderant, et tantum convellenda erant: igitur *pars ingens* et *nullo a. c.* præferam. Illud Broterius in tribus MSS. reperit, hoc propter *forte* necessarium est: *pars ingens*, int. cohortis. ERN. Triller. Obs. Crit. 3, 22. legit *crectior temere magis* etc. Ingeniose Bip. *ut t. r. evenit, in orbem agi, sed inconsulto adhuc consilio; pars agitans, quod* etc. Sequor Broterium. Acid. suo more locum transpositione sanare studebat. Sic et proxime sequentia turbat.

Celsus Marius ad electos] Credo ideo, quia notus iis et in Illyrico militaverat. Tacitus 15, 25. *Et legio decimaquinta, ducente Mario Celso, e Pannonia adjecta est.* Videtur igitur Legatus fuisse ejus legionis. LIPS. Cf. et c. 14.

Vipsania in porticu] Nam miles, extra ordinem in urbe, agere plerumque solitus in porticibus aut templis. Noster 2, 93. infra: *Sed miles in porticibus aut delubris.* Ipsi Prætoriani in Palatii porticibus excubabant. Vult Isidorus 9, 3. *Excubitores, quod excubias agunt. Sunt enim ex numero militum, et in porticibus excubant propter Regalem custodiam.* LIPS. *Vipsania* recte e MS. Flor. edidit J. Gron. Vulgo *Vipsani* aut *Vipsanii.* Ed. pr. *Vipsano.* Mox *arcesserent* legi volunt pro *accerserent.* Recte: et sic exhibet MS. Oxon. (et Bud.) nosque edidimus. Vide ad c. 14. ERN. Bud. *tendentis:* sic passim antique. Porticus ista alias Neptuni item Argonautarum dicta, in regione urbis IX, de qua Donatus et Nardinus videndi.

Legioni classicæ diffidebatur] Sic recte Guelf. a pr. manu. Erasum a. m. sec. *ur.* Sic volebat Acidalius. Alii omnes (et Bud.) *diffidebat:* quod vitiosum esse facile apparet. De legione classica et classicis v. ad c. 36. Mox MSS. Flor. Guelf. (et Reg. Lall.) ed. pr. *Cetrius:* item *necdum* Flor. ed. pr. Sic voluit et Rhenanus (ex ingenio) sed operæ non paruere. Recepit Jac. Gronovius. Vulgo

statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra Prætorianorum Tribuni, Cerius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; si incipiens adhuc, et necdum adulta seditio, melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium et Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coercent exarmantque; quia non ordine militiæ, sed e Galbæ amicis, fidus Principi suo, et desciscentibus suspectior erat. Legio classica, nihil cunctata, Prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi Celsum ingestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere; invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos, a Nerone Alexandriam præmissos, atque inde rursus longa navigatione ægros, inpensiore cura Galba refovebat.

XXXII. Universa jam plebs palatium inplebat, mixtis servitiis, et dissono clamore, "cædem Othonis et conjuratorum exitium" poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis judicium aut veritas; quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentia adclamationum et studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant; T. Vinius, "manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos" censebat: "daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum consensui spatium: scelera inpetu, bona consilia mora valescere. Denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate."

XXXIII. "Festinandum" ceteris videbatur, "antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari Principem discat. Non exspectandum, ut, compositis castris,

nondum. Ern. Bud. *Cerrius* et *nedum*. Puteol. *Cerius*. Bip. forsan *Curtius Sev.* de quo 12, 55.

Principi suo] Suspectum mihi est *suo*, et a librario germanizante additum. Ern.

Celsum] Bud. *Festum Celsum*.

Ingestis pilis] Sic MSS. Bud. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. Firmat Flor. *incestis*. Ceteri *infestis*, quod, ut notius, illi substitutum. Mox possis conjicere *refoverat* e Suet. Galb. 20. *quod se ægros et invalidos magnopere fovisset*. Sed vulgatum ferri potest, cum præsertim præcedat *adhuc invalidis corporibus*. Ern. Brot. et Bip. recepere *infestis*.

Dissono clamore] Qualis sit, disce e c. 36. med. Ern.

Conjuratorum exsilium poscentium] Acidalius *exitium*. Recte. Mox c. 37. *supplicia* postulari Otho dicit. Et sæpe eæ voces permutatæ in libris. Plane autem confirmatur correctio c. 72. ubi impetratum *exitium*. *Exsilia* plane aliena. Itaque *exitium* recipere non dubitavi. Ern. Sic et Brot. Lall. Bip.

Neque illis judicium aut veritas] Est hendiadys. Non de vero animi judicio, ut Cicero loqui solet, ista postulabant, sed impetu ac temere. *Pari certamine* est pari studio, clamore. Ern.

Eundi ultro] Ryck. explicat *sponte se offerendi*. Rectius Bip. *domo procedendi*.

Non exspectandum] Efficaciorem orationem fore putat Freinshem. si legatur *an* (ut A. 2, 77.). Verum est. Sed lenius fuerit *num*, ut jam monuit J. Gron. Mox *capitolium adeat:* sc. de more, ut auspicaturus Imperium sacrificet. Post Guelf. (et Bud.) *claudit*, ut edd. ante

forum invadat, et, prospectante Galba, capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum fortibus amicis, janua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in servis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, et, quæ plurimum valet, prima indignatio elanguescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, et ipsis honestum." Repugnantem huic sententiæ Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium.

XXXIV. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, et infensus T. Vinio seu quia erat, seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum et incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse, adfirmabant, credula Fama inter gaudentes et incuriosos. Multi arbitrabantur, compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam læta falso vulgaverint.

XXXV. Tum vero non populus tantum et inperita plebs in plausus et inmodica studia, sed Equitum plerique ac Senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac se Galbæ ostentare, præreptam sibi ultionem querentes. Ignavissimus quisque et, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguæ feroces: nemo scire, et omnes adfirmare: donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumpto thorace, Galba, inruenti turbæ, neque ætate,

Lipsium. ed. pr. *excludit:* male; sed firmat τὸ *cludit*, quod jam Lipsius dedit. ERN.

Indign. languescat] MS. Flor. *indignatione langu.* unde J. Gron. corrigit *indignatio elanguescat:* placet. ERN. Recepere Lall. et Dotteville. Sequor. Sic et c. 46. et 4, 42.

Credula fama] Passive *credula* dixit: nove; nisi si ποιητικώτερον *famam* de hominibus dissipantibus rem temere creditam capias. ERN. Notat Savilius ex Dionysio Hal. consuetam fuisse Thucydidi activorum in passiva, et contra, mutationem. Simili modo *gnarum* pro *noto* passim; *volens* pro *grato; fuga* pro *exilio; largitio vulgi* pro *in vulgus collata* etc. apud nostrum. Possis tamen cum Virg. Æn. 4, 188. *Famam* accipere pro *Dea ficti pravique tenace.*

Vulgaverint] Sic scripti. (in his Bud.) edd. pr. Puteol. Rhen. sqq. At Ber. Alc. *vulgaverant.* ERN.

Ruere intus] Nihil hic vitii, ut nimis prono in conjecturas Acidalio visum et Ryckio. *Ruere* referendum primo ad *in plausus et i. st.* quoad pertinet ad populum et plebem, deinde ad *intus* pro *intro*, quoad pertinet ad Equites et Senatores. Ceterum Heinsius *ignavissimus* etc. conjungit cum *querentes*, et sic est in Guelf. ed. pr. Interpunctio vulgata est a Puteol. Mox Guelf. *nimiis verbis.* ERN. *Eo intus; sum intro* solœcismis adnumerat Quinctil. 1, 5, 50. Habet tamen Cato de R. R. *quæ intro dolitabunt;* et Cæsar B. C. 3, 26. *Quo simul atque intus est itum.*

Irruenti turbæ] Rhenanus Budensem scripturam secutus, legit, *irruente turba, neque corpore sistens*, hoc sensu, ut dicat, propter irruentem turbam, et quia corpore non posset sistere sive insistere, sella levatum. Meis tamen libris (et Agr.) scriptæ eæ voces, quas tollit: legamque potius, *irruenti turbæ neque æ. n. corpore resistens;* hac mente: Galbam, et ætate et corpore invalidum, non sustinuisse effuse irruentem et gratulantem turbam. LIPS. *Resistens* etiam

neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Julius Atticus, speculator, cruentum gladium ostentans, "occisum a se Othonem," exclamavit: et Galba, "Commilito," inquit, "quis jussit?" insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

XXXVI. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes: tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec Tribunis aut Centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper præpositos jubebat. Strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed, ut quemque adfluentium militum adspexerant, prensare manibus, complecti armis, conlocare juxta, præire sacramentum, modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum legio sacramentum ejus accepit; fidens viribus,

Faerno placebat (et Heinsio): idque verum puto. Prima syllaba absorpta est a finali præcedentis verbi, ut centies alibi in MSS. *Insistens* MS. Agr. ed. pr. Mox *exclamavit*, quod e Flor. dedit Pichena, etiam Guelf. (Bud.) ed. pr. ceteræ *clamavit*: item *coercendam*, quod edidit Rhen. (e Bud.) post Put. at Ber. *coercendum*, quod ipsum quoque rectum esse, hodie satis constat. ERN. Rhenanum male cepit Lipsius. Bud. ita habet *irruenti turbæ neque corpore sistens*, omissis *neque ætate*. Inde Rhen. conjicit legendum *irruente turba*; in textu tamen vulgatum servat. Mox *se sistens* Bip. mallent.

Aurea Galbæ statua] Apparet ita tunc receptum in castris, A. 15, 29. *Medio tribunal sedem curulem et sedes effigiem Neronis sustinebat*. LIPS.

Prensare] Sic dedimus pro vulg. *prehensare*: quia Tacitus sic semper, si bonis libris fides. MS. Flor. (et Agr.) ed. pr. *pressare* ut 14, 10. ubi vid. Jac. Gron. qui ad c. 66. tam acriter defendit, Tacitum ubique scripsisse *prensare*, tamen hic illam suam rationem deseruit: sed videtur esse vitium operarum, nam l. c. etiam hunc locum affert, ubi *prensare* scribendum sit. ERN. Bud. *prensare*.

Complecti armis] Muretus vellet, *arctius*. Non equidem: et militaris salutatio fuit, et affusi sunt cum gladiis et scutis, atque iis amplexi. Siquid mutandum, vellem, *amplecti armis*. LIPS. Vulgatum est in libris scr. (Flor. Bud. Agr.) et edd. Ryckius et Schurzfleischius intelligebant *armos*, brachia: male. Schurzfl. hic etiam comparat frustra Virgil. Æn. 11, 641. Immo arma intelligenda, i. e. scutum, quo in complexu arctius admovetur pectori amicus. Et sunt tales amplexus apud Homerum. ERN.

Jacere oscula] Φιλήματα πέμπειν. Xiphil.

Classicorum legio] Hæc est lectio MS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. quam bene restituit J. Gron. Falsum tamen est, quod *classiariorum* putat esse ab ingenio Beroaldi. Nam sic MS. Guelf. ed. Puteol. ex qua accepit Beroaldus. Neque credo, non et *classiariorum legionem* dici eodem sensu posse, et non *classicos* eosdem *classiarios* vocari, ut vult Fabrettus ad Column. Traj. c. 3. p. 69. negans etiam p. 84. legiones classicas *classiarias* dici posse ex h. l. Taciti, cum Lazio, et *classiariorum legionem* vocari putans, quod ea legio fuerit, quam e classiariis Nero conscripserat. Nam etsi verum est, *classiarios* subinde intelligi *remiges*, et distingui a sociis navalibus, hoc est, militibus classem propugnantibus, et bellum mari gerentibus, tamen idem nomen etiam de militibus dici, minime ambiguis exemplis doceri potest, quæ etiam in lexicis exhibentur; unde, qui in antiquis monimentis *Centurio classi*-

× not content with arraying themselves in a body

et, quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita cœpit:

XXXVII. "Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatum me vocare sustineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, Imperatorem Populi Rom. in castris, an hostem habeatis. Auditisne, ut pœna mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse. Et, cujus lenitatis est Galba, jam fortasse promisit: ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum, et hanc solam Galbæ victoriam, cum, in oculis urbis, decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad Principatum adtulit, nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via,

cus vocatur, ut ap. Donium Cl. 6, 15. apud nostrum *Centurio classiarius* dicitur A. 14, 8. Eademque inconstantia reperitur in verbis *nautæ*, *socii navales*. Nam, cum *nautæ* vulgo de remigibus dicantur, apud Ciceronem clare dicuntur etiam pro militibus navalibus. Verr. 5, 17. sunt *nautæ militesque*, et 20. extr. pro quo sunt c. 51. *milites remigesque*, et c. 33. *propugnatores atque remiges:* at c. 50. *remiges nautæque:* item c. 34. Porro *socii navales* de remigibus non uno loco dicuntur, apud Livium v. c. 21, 50. *ut sociis navalibus affatim instructam classem, ita inopem milite habebant*, ubi v. Sigon. item c. 61. *classici milites navalesque socii:* at apud eundem *socii navales* pro militibus classicis 26, 48. qui ante *socii navales* dicti erant, distinctique a *legionariis* militibus, clare mox *classici milites* vocantur. Ceterum *legionis classicæ* mentio supra c. 31. item *classicorum*, qui sunt ex ista legione H. 2, 11. 67. etc. Nempe, ut tradit Vegetius 5, 1. *apud Misenum et Ravennam singulæ legiones cum classibus stabant:* de quo loco vid. Fabrett. l. c. p. 83. quamquam etiam antiquioribus scriptoribus et in liberæ Reip. historia *legiones classis* memorantur, ut ap. Liv. 22, 57. 24, 2 Hinc *cohortes classicæ* in inscriptionibus antiquis. Add. A. van der Mieden in erudita disp. ad Marmor vetus de P. Sulpicii Quirini Censu. Traj. 1745. p. 15. sq. Mox *vocare* bene restituit Pichena (e Flor.) pro quo *vocari* edidit Rhenanus (e Bud.). ERN. Bud. perperam *classiorum*, unde Rhen. *classiariorum*. Mox Bud. *imperitante*. De classicis apud Misenum v. Xiphil. 73, 16.

Cujus lenitatis est] Sic MSS. Fl. (Bud.) Agr. Guelf. estque mordacius eo, quod omnes edd. ante Ryckium et J. Gron. habent *levitatis:* alioqui et ipsum bonum sensum habet. Mox *militum* pro *civium* habet etiam (Bud. Flor. Agr. et) ed. pr. at Guelf. edd. a Puteol. ad Pichenam alterum. Sane milites fere occiderat: et militum mentio ad exacerbandos milites efficacior, quam civium. ERN.

Obultronii Sabini] Conjectura ductus sic restitui, cum in libris esset, *ab ultroniis Albini*. Suspicor autem eum esse, de quo Tacitus A. 13, 28. *Helvidius Priscus adversus Obultronium Sabinum ærarii Quæstorem proprias contentiones exercuit.* LIPS. *Obultronii* plane Guelf. sed dein *Albini*. ERN.

Et Cornelii Marcelli] Libri scripti ita appellant, hominem alia mihi ignotum. Paullo post *Vettii Chilonis* lego, cum Rhenano. LIPS. Ejus (*Marcelli*) mentio tamen A. 16, 8. Sueton. Galb. 9, 12. ERN.

Vettii Chilonis] Hæc est correctio Rhenani, Lipsio probata, recepta a Freinshemio et sqq. MSS. (in his Bud.) et edd. vett. *Betuichilonis* vel *Bervich*. Flor. divisum *Betui Chilonis*, quæ est vera lectio, ut ex inscr. ap. Gruter. p. 375. plane demonstrat J. Gronovius, in qua C. BETUO TRO. CILONI. ERN.

Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt, nisi cruenta et maculata? aut, ut ipse prædicat, emendata et correcta? Nam, quæ alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro sævitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras, disciplinam adpellat. Septem a Neronis fine menses sunt, et jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti et Vatinii et Elii paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subjectos nos habuit, tamquam suos, et viles, ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur, et quotidie exprobratur.

XXXVIII. "Ac, ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, accersit ab exsilio, quem tristitia et avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam Deos infaustam adoptionem aversantes. Idem Senatus, idem Populi Rom. animus est. Vestra virtus exspectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cùm vos adspexerit, cùm signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum inputet. Nullus cunctationi

Quæ castra] Bud. *Quæ in castris.*

Vatinii, et Elii, et alii] Vulgatis libris erat, *et Egii*, qui mihi quidem inter potentiores libertos irreperti. At Elium invenio (Dion. 63, 12. 64, 3. scribitur Ἥλιος) qui magnus apud Neronem, quique, abeunte eo in Græciam cantillatum, Præfectus mansit urbi Romæ. Est is ipse, de quo Tacitus 13, 1. *P. Celer Eques Romanus et Elius libertus, rei familiari Principis in Asia impositi.* Quod sequitur, *et alii:* videndum, ne superfluat, natumque sit ex hæsitantia librarii, et adfinitate vocis prioris. LIPS. Conjiciebam: *et jam plus rapuit Icelus, quam Polycleti et Vatinii et Elii et Tigellini paraverunt.* GRON. Ryckius *et Haloti* ex 12, 66. Suet. Galb. 15. (Id recepit Brot.) Jac. Gron. ex *et ægi* quod est in Flor. Guelf. etc. *Cethegi*, qui aliunde non noti in historia Neronis. Mox *ac* bene e Flor. pro *aut* Pich. Sic et (in Bud. et) Guelf. ed. pr. Idem deinde dedi *adversantes*, pro vulg. *avers.* cum (Mur. et) Pichena; de quo supra vidimus ad c. 1. In delendo *quod* consentio (Acidalio et) Gronovio. ERN. Bud. *adversantes.*

Nec una cohors togata] Quare Togata? et satisne ea vox sana? sana. Appellat enim ita, velut elevans et infirmans, quia moris, ut illa cohors, quæ more militiæ excubabat, idipsum faceret sine armis, gladiis tantum lanceisque contenta. Itaque et togis induti erant, non sagis. Modestiæ caussa institutum id videtur; et ne Mars palam habitare videretur in sua urbe. Huc spectat, quod infra legis, *apertum in castris armamentarium fuisse, rapta arma:* quorum scilicet armorum non iis vulgo jus aut usus, nisi Tribunis aut Præfecto permittente. Ideo in Martiali de Fusco (6, 76.), Præfecto Prætorii: *Ille sacri lateris custos Martisque togati, Credita cui summi castra fuere Ducis.* Vocat ecce *togati Martis* custodem ab hoc habitu: atque adeo in ipsa Italia tota milites togatos esse voluit M. Antoninus, de quo Capitolinus c. 27. *Per Brundisium veniens in Italiam, togam et ipse sumpsit, et milites togatos esse jussit: nec umquam sagati fuerunt sub eo milites.* Hæc tamen de ipsis Prætoriis cohortibus tantum accipio, quæ e civibus: de Batavis Germanisque custodibus, scimus aliter fuisse. LIPS. Ceterum legendum videtur *nec illa cohors togata:* nisi vulgatum dictum putemus abrupta brevitate, pro, nec illa cohors, quæ et una et togata est; quod non præfracte negem: sed illud mollius et usitatius. ERN.

Quis mihi plurimum imputet] Dictum

locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum." Aperire deinde armamentarium jussit: rapta statim arma, sine more et ordine militiæ, ut prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque. Nullo Tribunorum Centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator: et præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant.

XXXIX. Jam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, et vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam, et foro adpropinquantem, adsecutus erat: jam Marius Celsus haud læta retulerat: cum alii, "in palatium redire," alii, "capitolium petere," plerique, "rostra occupanda," censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum, vel odio: hæsitationem adtulit tempus ac locus, quia, initio cædis orto, difficilis modus: et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

XL. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis inpulsu: completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu: neque populi, aut plebis ulla vox; sed adtoniti vultus et conversæ ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale magni metus et magnæ iræ silentium est. Othoni tamen, "armari plebem," nuntiabatur. "Ire præcipites et occupare pericula" jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non Imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato Senatu, truces armis, rapidis equis, forum inrumpunt: nec illos capitolii adspectus, et inminentium templorum religio, et priores

exquisitius consequens pro antecedente, hoc sensu: quis pro me acrius contendendo efficiat, ut ei plus debeam. Ern. Cf. c. 55.

Cunctationi] Sic Bud. ast Flor. Agr. *cunctationis.*

Aperire deinde armamentarium jussit] *Aperire* scr. (Bud. Agr.) et edd. omnes, ante Pichenam, qui recepit *aperiri*, quod omnes secuti sunt. Ego vetus restitui. Nam *jubere* et cum infinitivo activo dicitur, intellecto accusativo eorum, qui jubentur: v. Drakenb. ad Liv. 27, 24. et quos ibi laudat. Mox noster c. 40. *occupare pericula jubet*, sc. milites: ubi Rhenanus ex ingenio, ut opinor, (v. ibi notata) *occupari* edidit cum seqq. nonnullis. Sed id nec Lipsius nec sequentes imitati sunt. Atque etiam supra c. 36. pro *miles caveri præpositos jubebat* Muretus, qui hic corrigit *aperiri*, legi vult *cavere:* adeo inconstantes in hoc sunt viri docti. Ern.

Ad postremum vel odio] Sic primus Rhen. (ex ingenio) edidit: ante omnes *ad posterum*, ut et Guelf. (et Bud.) habet. Ern.

Huc illuc] Bud. *huc et illuc.* Mox Agr. *aspectu*, et dein *conculcato.*

Occupare pericula jubet] Sic scr. et edd. ante Rhen. V. ad c. 38. Mox Flor. (et Reg. Lall. et Bud.) *rapidi equis.* Ern. Bud. et ex eo Rhen. *occupari.* Sed sub activo intelligitur *suos.*

et futuri Principes terruere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est, quisquis successit.

XLI. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitatæ Galbam cohortis ("Atilium Vergilionem fuisse" tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta adversus dubitantes tela. Juxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba projectus e sella ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, "quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo" deprecatum: plures, obtulisse ultro percussoribus jugulum, "agerent ac ferirent, si ita e Republica videretur:" non interfuit occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat: quidam "Terentium Evocatum," alii "Lecanium;" crebrior fama tradidit "Camurium XV legionis militem, inpresso gladio, jugulum ejus hausisse." Ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur, fœde laniavere: pleraque vulnera feritate et sævitia trunco jam corpori adjecta.

XLII. Titum inde Vinium invasere: de quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem ejus instans metus, an proclamaverit, "non esse ab Othone mandatum, ut occideretur." Quod seu finxit formidine, seu conscientiam conjurationis confessus est: huc potius ejus vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus caussa erat. Ante ædem D. Julii

Vexillarius comitantis G. cohortis] Hæc lectio debetur Rhenano, qui an e MSS. duxerit, nescio. Nam in scriptis aliis et edd. ante Rhen. aliter est. (omnino Rhen. sic e Bud.) Flor. *comitatæ Galbæ coh.* Guelf. a man. pr. *comitatas Galbæ cohortes*, man. sec. fecit *comitatus*, quod est in MS. Agr. edd. ante Rhen. deinde *Galbæ cohortis:* in ed. pr. tantum *Galbæ*. Corrigendum potius fuisse *comitatæ Galbam cohortis*, credo cum Ryckio et J. Gronovio, quod et sensus postulat: et fecisset sic Rhenanus, si cod. Flor. habuisset. *Vergilionem* mox omnes libri. Plutarchus *Servilionem* vocat. Sed MS. Fl. habet *adilium*, ed. pr. *ad illum:* unde J. Gron. conjicit *A Dilium* pro *Dillium* vel *Dellium*. Plutarchus c. 26. Αἰτίλλιον vocat. (Bud. *Atilium*.) Post Rhenanus bene (e Bud.) *dereptam* fecit e *direptam:* sed debebat etiam mox *destrictam* e *districtam*. Ern.

Solo adflixit] Bud. *solo affixit*.

Curtii lacum] Sic e Flor. edidit J. Gron. Sic habent MS. Agr. ed. pr. Sic est etiam H. 2, 55. et ap. Sueton. 20. *Martis campum* supra vidimus, ubi pariter plures *Martium* edidere. Ern. Bud. *Curtium*.

Si ita e Rep.] Flor. *ita rep.* unde J. Gron. corrigit *id e rep.* MS. Agr. ed. pr. *ita reip.* Sed *hoc* ab initio addi, e formula solenni *hoc age*, ut Muretus et Acidalius volunt, non necessarium puto. Ern. Bud. *Ita e Rep.*

Quidam etc.] V. et Plut. in Galba 27. qui non omnes hos, sed etiam alios commemorat, ut *Arcadium*, et *Fabium Fabulum*. Ern.

Nam pectus tegebatur] Agr. *Nam pectus thorax tegebat.*

Corpora adjecta] Groslotius, etsi vulgatum ferri posse fatetur, mavult tamen *adacta*, cui conjecturæ favet dativus *corpori*, quod verbum aptius huic, quam illi. Ern.

Conscientia conjurationis confessus est] Videtur *conscientiam* legendum Acidalio (et Heinsio). Recte, ut opinor. Non enim in illis est proprie confessio. Plutarchus ὁμολογῶν κοινωνὸς γεγονέναι τῆς συνωμοσίας: quod valde firmat hanc correctionem. Ern. *Conscientiam* probat et Lall. nec dubito recipere.

jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, utrumque latus transverberatus.

XLIII. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is Prætoriæ cohortis, a Galba custodiæ Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio ejus abditus, non religione, nec cærimoniis, sed latebra inminens exitium differebat: cum advenere, missu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus, speculator: a quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur.

XLIV. Nullam cædem Otho majore lætitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio

Julio Caro] Sic MSS. Flor. Guelf. at edd. ante Rhen. *Cario*. ERN. Bud. *Cario*.

In utrumque latus transverberatur] Suspicor præpositionem non esse a Tacito. Liv. 21, 7. *adversum femur tragula graviter ictus*. Auctor Africani belli c. 78. *pilo per cassidem caput ictus*. Idem 85. *Rufus brachium gladio percussus*. Suetonius Aug. 20. *crus et utrumque brachium consauciatus*. GRON. Sic visum et Heinsio. Verum est. ERN. Recte. Sic et Bip.

Centurio is Prætoriæ cohortis ad Galbæ custodiam a Pisone additus] Aliter concepta lectio in Farnesii codice: *Centurio is Prætoriæ ac Galbæ custodiæ a Pisone additus*. Quæ utravis tamen parum mihi certa. Quid enim? a Pisone custos hic Galbæ appositus? Quomodo potuit aut debuit? cum Galbæ sane, ut Principi, legitimi sui custodes et stipatores fuerint. Denique, unde ea auctoritas Pisoni? Tacitum etiam ipsum lege: videbis clare Sempronium hunc non Galbæ tutorem, sed Pisonis fuisse; cui quamvis vulnerato effugium etiam præbuit. Igitur inclinabam ut legerem: *Centurio is Prætorii, a Galba custodiæ Pisonis additus*: ut in illo motu rerum Galba, de Pisone anxius, addiderit ei custodem Centurionem. Hoc probabile: sustinet me tamen a pleno adsensu Dio et Plutarchus: qui ita narrant, ut Sempronius Galbam defenderit, non Pisonem. Si eos sequimur, tum mentem verborum Taciti faciam, ut hic Sempronius venerit in cohortes Prætorias, promotusque sit beneficio Pisonis: atque ita additus insertusque custodiæ. Vix tamen est, ut Taciti narratio cum Græcis iis non pugnet. Certe nec Suetonius, opem quemquam tulisse Galbæ, refert. LIPS. Recepit Pichena cum sequentibus, ob Flor. lectionem, non longe abhorrentem, *a Galba custodi et a Pisonis additus*. Ed. pr. *ac Galbæ custodiæ a Pisone*. Guelf. (Bud.) edd. vett. omnes, ut ab initio indicatum. Acidalii correctio *Pisoni* non contemnenda: sed non propterea *ad custodiam* necessarium: nam *custodiæ* idem significat. ERN. Verba, quæ hic editio Alciati intrusit, nec Puteolanus habet, nec Bud. codex; rejecit et Rhen.

Occurrens armatis] Sic edidit Rhenanus (e Bud.) cum ante esset *armatus*. Guelf. *armatis*. ed. pr. *armis*. Mox bene idem (e Bud.) *cum* pro *tum*. Sed sic jam ed. pr. quæ etiam *advenirent* pro *advenere*. Male contra *jussu* pro *missu*, quod recte restituit Pichena: sic MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. et sic sæpe loquitur in tali re Tacitus. ERN. Bud. *advenere jussu*. Noster *missu* passim habet. Vid. ind.

Vagare gaudio] Repertum in opt. Vatic. non sprevi: quoniam passim veteres ita locutos sciebam. Vox autem apta, ad habitum explicandum mentis gaudio diffusæ et velut natantis. LIPS. *Vacare* recte restituit Freinsh. quod omnes ante Lipsium edd. etiam scripti alii habent. Solita autem librariis hæc confusio, (v. Drakenb. ad Liv. 5, 8. 27, 16.) forte etiam hac de caussa, quod media

cœperat: seu recordatio majestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamvis inmitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis, ut inimici et æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium, juxta aquilam legionis; certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pulchrum et memorabile facinus, jactabant. Plures quam CXX libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit: omnesque conquiri et interfici jussit: non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.

ætate *vagare* pro *vacare* dicebatur: unde *Clerici vagantes*, pro *vacantes*, in Concilio Vormatiensi apud Du Cangium, et alibi. in Cod. Theod. l. 49. *de Decurion.* præpositi *pacis* pro *pagis*, ut vidit Gothofr. Sic Ann. 3, 72. *arguerat* pro *arcuerat*. Ern. Bud. *vagare*. Sed Rhen. *vacare*.

Capita gestabantur] MS. Guelf. non habet *gestabantur*: sed in margine additum a man. sec. *gestantur*, quod est in ed. pr. Abest et a MS. Oxon. et potest commode abesse. Ern.

Quive vere, quive falso] Franc. Modius me monet in Rom. codice legi, *qui vere, qui falso*. Quod idem etiam scriptus Covarruviæ liber habebat. Lips. Item ed. pr. recepit Pichena, recte: est enim elegantius, et Taciti consuetudini congruens: *quive* tamen MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Unde nata sit syllaba, me tacente, apparet. Ern. Acid. volebat *qui vere, quive falso*.

Præmia exposc.] Flor. Bud. et Agr. *præmium*, quod recepit Gron.

Tradito Principibus more] Diu in hoc loco mei atque alieni fluctus. Nunc sisto in emendatione mea ultima: vera, etsi quidam renituntur: sed neque omnium est, veram criticam approbare: quid exercere? De re: ita lego. *Tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultione.* Ita verba structa apte, quæ alioqui non redigas sub grammaticæ leges: ita sententia concinna et vera. Ultio, inquam, hæc tradita est Principibus more, ad præsens munimentum et tutelam sui, sed quæ ultio? *in posterum*: id est, post ipsos, et ut successor ulciscatur. Tacitus in hac re c. 40. *Fecere facinus, cujus ultor est quisquis successit.* Et quo fine? ut ipsi in præsenti tutiores. Ita Claudius (in Suetonio 11.) *Centuriones e conjuratis in Caium interemit, exempli caussa*: et Domitianus Epaphroditum (in eodem 14.) *ut ostenderet, ne bono quidem exemplo audendam patroni necem.* Nimirum Principes, sollenniter puniendo Principum interfectores, se muniunt et tuentur. Œdipus hoc ita pulchre apud Sophoclem, ubi ait velle se exsequi et punire Laii cædem in Œd. Tyr. v. 139.

Ὅστις γὰρ ἦν, ἐκεῖνον ὁ κτανὼν, τάχ' ἂν
Κἄμ' ἂν τοιαύτῃ χειρὶ τιμωρεῖν θέλοι·
Κείνῳ προσαρκῶν οὖν, ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Lips. Non memini me unquam, ex quo Taciti cum fructu tractandi fiduciam habui, hic loci hæsisse. Quid enim? nonne clamat auctor se dicere, Vitellium de istis supplicium sumpsisse, non ut Galbæ manes hac vindicta coleret, sed ut solent Principes punire omnes interfectores Principum, quo et ipsi in præsens sint ab insidiis hujusmodi tutiores, et successori exemplum ulciscendi, si quid ipsis contigerit, præbeant. *Ad præsens, in posterum*, sic H. 4, 17. *Clara ea victoria in præsens, in posterum usui.* Τὰ *munimentum* et *ultionem* sunt ἐπεξήγησις totius illius *conquiri et interfici jussit*: quasi foret: interfici jussit, quo recte Principes et more veteri judicant se sibi munimentum circumdare ad præsens, in futurum parare ultorem: vel quali animadversione putant Principes se comparare sibi, dum sunt, statum securiorem; si quid durius eveniat, ne desit vindex, ab ipsorum exemplo doctus decessorem non inultum pati. Collegeram ob genus loquendi fere omnia, quæ jam alii ediderunt, neque repeti necesse est. Sic et 16, 17. *Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis.* Ad rem pertinent ista. Suetonius Claudio 11. *paucis e conjuratorum in Caium numero interemptis, exempli simul caussa, et quod suam quoque necem depoposcisse cognoverat.* Dio 47, 18. de triumviris: ἅτε γὰρ τῆς μοναρχίας ἐφιέμενοι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπειγόμενοι, τούς τε σφαγέας αὐτοῦ (τοῦ Καίσαρος) τοὺς λοιποὺς

XLV. Alium crederes Senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari Othonis manum: quantoque magis falsa erant, quæ fiebant, tanto plura facere. Non adspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum, Consulem designatum, et Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriæ ejus innocentiæque, quasi malis artibus, infensi. Cædis et prædarum initium et optimo cuique perniciem quæri adparebat: sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: jubere jam poterat. Ita, simulatione iræ, "vinciri" jussum, et "majores pœnas daturum" adfirmans, præsenti exitio subtraxit.

XLVI. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii Præfectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, et, incolumi adhuc Galba, partes Othonis secutum: adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eamdem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, "ut vacationes,

ὀργῇ μετῄεσαν (quare? non profecto honore Cæsaris, ut Vitellius *non honore Galbæ, sed*) ὡς καὶ ἐκ τούτου τήν τε ἄδειαν σφίσιν, ὧν ἐποίουν, καὶ τὴν ἀσφάλειαν πόῤῥωθεν προπαρασκευάσοντες, (hoc utique *munimentum ad præsens*) καὶ πάνθ' ὅσα (hoc pro illo, *in posterum ultionem*, etsi melioris ominis et latius pateat) ἐς τιμὴν αὐτῷ ἔφερε, προθύμως ἔπραττον, ἐς ὑποδοχὴν τοῦ καὶ αὐτοὶ ποτὲ ὁμοίων ἀξιωθῆναι. Notabile quoque in hanc rem, quod Zonaras narrat in imperio Theophili 15, 25. Pater hujus Michael Balbus Leonem Armenium conspiratione sustulerat regnumque invaserat. Filius αὐταρχήσας πρῶτον ἐποιήσατο ἔργον, τὴν κόλασιν τῶν τῷ πατρὶ αὐτοῦ συναραμένων εἰς τὸ τῆς βασιλείας τυχεῖν, καὶ ἀνελόντων τὸν Λέοντα. etc. GRON. Recte Gronovius, quem et vide Obs. 4. p. 272: idemque judicavere Bernecc. ad Sueton. Titum c. 6. Freinsh. et alii. Ultima intelligenda: ut esset munimentum etc. Lipsiana nota in ed. ultima in brevius contracta, sed majori fiduciæ significatione. ERN. Adde 13, 32. *Factum SC. ultioni juxta et securitati.*

Exosculari] Bud. *et osculari.*

Jubere jam poterat] Hæc verba aberant a MS. Bud. nec sunt in Guelf. Sed efficiunt sententiam nimis pulchram, quam ut non sint a Tacito. ERN. A Bud. absunt *ad proh. sc. i. κ. p.* Idem mox *incolumi* absque conjunctione.

Simulatione iræ] Seneca explicat, qui callide hoc ad primam magnamque iram adhibendum suadet. De ira 3, 39. *quem non audet lenire, fallet. Simulabit*, inquit, *iram, ut tamquam adjutor, et doloris comes, plus auctoritatis in consiliis habeat: moras nectet, et, dum majorem quærit pœnam, præsentem differet.* Ipsa hæc nostra sunt, et moniti illius clarum hic exemplum. LIPS.

Vacationes] De his militarium operum vacationibus Justinus capiendus fuit 37, 4. *Hieme deinde imminente, non in convivio, sed in campo, non in vacationibus, sed in exercitationibus, nec inter sodales, sed inter æquales, aut equo aut cursu aut viribus contendebat.* Nec acutissimum Palmerium audire amicus meus debuit, *vocationes* substituentem et invitationes interpretantem. Imo vero has militares vacationes intelligit, et recte proprieque exercitationibus opponit. Tacitus A. 1, 17. *Vacationes munerum* appellat: et iisdem verbis Quinctilianus pro Milite c. 6. *Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, et blandius quam militiæ disciplina postulat, adulatum militi Tribunum: imperatas asper-*

Thy his kindness granted to the Common Soldiers —

præstari Centurionibus solitæ, remitterentur." Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem Centurioni exsolveret: neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat: per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore ac sævitia fatigari, donec vacationem emeret: ubi, sumptibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia conrupti, ad seditiones et discordias, et ad extremum in bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione Centurionum animos averteret, "fiscum suum vacationes annuas exsoluturum," promisit: rem haud dubie utilem, et a bonis postea Principibus perpetuitate disciplinæ firmatam. Laco Præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus: in Martianum Icelum, ut in libertinum, palam animadversum.

XLVII. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit

rimas expeditiones, ut remitterentur. Talem vacationem et Livius intellexit 7, 7. de cohortibus Hernicorum, *Immunes quoque operum militarium erant, ut in unum pugnæ laborem reservati plus quam pro virili parte adnitendum scirent.* LIPS. Sunt autem pretia vacationum, pecunia, qua vacationes munerum redimerentur, ut verba *præstari* et *remitterentur* docent. ERN. Plura dat Marc. Donatus.

Pendebat. Pars manipulis] Libris veteribus vox inseritur, *pendebat quarta pars.* Numquid, *pendebat quartam?* ut velit in hoc tributum quartam stipendii partem erogatam? an magis Pichenam audimus? *Quarta pars manipuli sparsa per commeatus.* Audio, audio, et nihil melius veriusve. LIPS. Recepit bene Freinsh. Nam sic Flor. Agr. Guelf. a manu sec. ed. pr. ERN. Bip. dedere *pendebat quartam*, quod Lipsio in mentem venerat. Sed quartam stipendii partem erogatam præcise, vix videtur auctor voluisse narrare. Verbum *pendebat*, absque casu positum, refertur ad *vacationes.* Bud. vitiosam Puteolani et al. lectionem offert, servatam a Rhenano.

Socordia miser elanguerat] Mallem *misere*, pro *miser:* aut cum Pichena (e Flor.) *insuper.* LIPS. Guelf. *miser*, ed. pr. *socordia elanguerat.* Mox *seditiones* e Flor. J. Gron. sic et (c. Agr. et) ed. pr. Vulgo *seditionem.* ERN. Sic et Bud.

In bella civilia] Sic Heinsius recte. Τὸ *in* ultima præcedentis vocis littera abstulit.

Fiscum suum] Secutus sum J. Gronovium, qui sic primus edidit e cod. Flor. in quo est *et fiscum suum*, ut in MS. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. cum ceteri scr. (in his Bud.) et edd. habeant *ex fisco suo. Et* unde natum sit, in promtu est. Sed mihi et pronomen *suum* vel *suo* suspectum. An enim alius fiscus, quam Cæsaris? Et semper alibi, apud bonos scriptores, quantum memini, absolute dicitur, ut infra c. 58. *vacationes Centurionibus ex fisco numerat.* Et potuit facile pronomen hoc nasci e *fisco* vel *fiscum*, præsertim cum etiam *fisci* verbum scriberent vitiose, velut in Guelf. *physico*, in quo ultimæ duæ syllabæ prope nil differunt a *suo.* Post correxi *libertinum* pro *libertum.* Nam conditio hominis exprimitur, in qua *libertinus* dicitur non *libertus:* quod non sensit Broterius. ERN. Scripti et edd. *libertum.*

Tamquam—seponeretur] Sensus est, simulatum et divulgatum est, eum in insulam seponi, sed clam ab evocato confossum; nam opponitur *palam animadversum.* An excidit *clam* ante *tanquam?* Sed id Tacitus brevitatis studio potuit omittere. ERN. Bip. mallent *tum, quum.*

lætitia. Vocat Senatum Prætor urbanus: certant adulationibus ceteri Magistratus. Adcurrunt Patres: decernitur Othoni "Tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes Principum honores," adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ, promiscue jacta, hæsisse animo ejus, nemo sensit: omisisset offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem jacentium, in capitolium, atque inde in palatium vectus, concedi corpora sepulturæ, cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia, composuere, quæsitis redemptisque capitibus, quæ venalia interfectores servaverant.

XLVIII. Piso unum et tricesimum ætatis annum explebat, fama meliore, quam fortuna. Fratres ejus, Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quatriduo Cæsar, properata adoptione ad hoc tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Vinius LVII annos variis moribus egit. Pater illi e Prætoria familia, maternus avus e proscriptis.

Vocat Senatum Prætor urbanus] Uterque enim Consul cæsus erat, ut bene monet Savillius, qui laudat et Cicer. ad Fam. 10, 12. *Placuit nobis, ut statim ad Cornutum Prætorem urb. literas deferremus: qui, quod Coss. aberant, Consulare munus sustinebat more majorum.* Sed multa ap. Livium exempla. Mox *occurrunt* MS. Oxon. quod placebat Gronovio. Utrumque rectum. Sed vulgatum plures et meliores libri. Ern. Bud. *adcurrunt.*

Decernitur etc.] V. contra H. 2, 55.

Hæsisse animo] MS. Guelf. in textu *exisse*, in margine, sed eadem manu, *hæsisse.* Ante pro *jacta* ed. pr. vitiose *acta.* Ern. Bud. *hesisse*, sed videtur et hic adfuisse prius *exisse.*

Omisisset offensas, an distulisset] Sic MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. qui edidit *omisisse tot offensas, an distulisse.* Priscum restituit Pichena. Mox *stragem* dedi ex ed. pr. pro *strages.* Consentiunt MSS. duo ap. Broterium, qui idem dedit. Ern. Flor. corrupte *tot fensas.* Bud. *tot offensas.* Perperam ergo Pichena Rhenanum ex Florentini errore id *tot* intrusisse putat, quod Mur. et Acid. delent. Mox Bud. *strages*, quod servat Gron.

Pisonem Verania] Plutarchum hinc emendemus in eadem ista re Galba 28. Τὴν δὲ Πείσωνος (κεφαλὴν) ἡ γυνὴ ἔλαβεν οὐ κρανίου δεηθεῖσα: et scribamus, Οὐεράνία δεηθεῖσα; ut interpretes aliquando nubecula ista liberentur. Nam Verania est, quæ precibus caput mariti abstulit. De hac Plinius ep. 2, 20. *Verania Pisonis graviter jacebat, Pisonis dico illius, quem Galba adoptavit.* Lips. Dedit decem millia HS, auctore Plutarcho. Verbum *componendi*, de sepeliendis usitatum, jam ab aliis passim illustratum est. Sic etiam dixit Horatius Sat. 2, 3, 110. Ern.

Annum explebat] Temporum ratio postulat *expleret:* et sic Tacitus videtur scripsisse. De mortuo enim sermo est. Ern.

Magnum Claudius, Crassum Nero] Atqui Seneca in Menippea etiam Crassum videtur adserere a Claudio interfectum. *Occidit*, inquit, *in una domo Crassum, Magnum, Scriboniam, Assarionem, nobiles tamen: Crassum vero tam fatuum, ut regnare posset.* De Crasso a Nerone interfecto etiam Plin. epist. 1, 5. Lips. Sed alius ille ab eo, quem Claudius interfecit. V. ad c. 14. *Interfecerant*, quod e Flor. dedit Pichena, pro *interfecerat*, etiam Guelf. a manu pr. (Bud. *interfecerat.*) Mox *ad hoc* MS. idem (et Bud.) ed. pr. Rhenanus sqq. mediæ *adhæc*: male. Ern.

LVII annos] Sic, *quinquaginta septem.* MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. recte recepere Ryckius et Gronovius. Vid. Ryckium. Ceteri libri *XLVII.* Sed numerus exprimendus *septem et quinquaginta.* Ern.

E Præt. fam.] Bud. *Præt. fam.* sine præpositione, ut mox 52. *Equestri fam.* et 4, 13. *Regia stirpe.*

Maternus avus e proscriptis] Ego

Prima militia infamis, Legatum Calvisium Sabinum habuerat: cujus uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cùm vigilias et cetera militiæ munia eadem lascivia tentasset in ipsis principiis stuprum ausa: et criminis hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis, mox, mutatione temporum, dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post Præturam præpositus probatusque: servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus: et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari jussit. Sed Vinius Proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit: mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promtus, et, prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinii, magnitudine opum, inritum. Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

censuisem, paternum. Nam reperio in Dione 47, 7. T. Vinium proscriptum a Triumviris, et mira fide atque astu ab uxore Tanusia servatum. Fieri autem potest, ut hujus avi etsi materni nomen sumpserit, testamento, an adoptione. Lips.

Cujus uxor mala cupidine] Historiola hæc apud Dionem, in rebus Caii 59, 18. *Καλουίσιος δὲ Σαβῖνος ἔν τε τοῖς πρώτοις τῆς βουλῆς ὤν, καὶ τότε ἐκ τῆς ἐν τῇ Παννονίᾳ ἀρχῆς ἀφιγμένος, ἥτε γυνὴ αὐτοῦ Κορνηλία γραφέντες (καὶ γὰρ ἐκείνη, ὡς φυλακάς τε ἐφοδεύσασα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀσκοῦντας ἰδοῦσα, αἰτίαν ἔσχεν) οὐχ᾽ ὑπέμειναν τὴν κρίσιν, ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς προανάλωσαν.* Lips. De Calvisio v. et Sen. ep. 27. *habuerat*, i. e. sub eo militaverat.

Eadem lascivia tentasset] Regius (Bud.) codex, *temperasset*, ex quo Rhen. *temerasset*. Lips. Ceteri omnes scr. et edd. *temperasset*. Rhen. conjecturam recepit Freinsh. Alii *tentasset* edidere. Illud defendit Heinsius ad Vell. 2, 60. ubi de confusione horum verborum vide. Ern. Non dubito, in Bud. vitiose legi *temperasset* pro *temptasset*, ut alias habet. Repono ergo vulgatum. Sic et Bip. Ipse quoque Rhen. servarat. Contra Ryck. Brot. Lall. Dottev. sequuntur Freinshemium.

In ipsis principiis] Plutarchus expressit Galba 12. *καὶ διέφθειρεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις, ἃ πριγκίπια Ῥωμαῖοι καλοῦσι.* Principia autem sacra, quia in iis aquilæ et signa, id est, Dii militares. Sententiam ex eadem re Quinctilianus petiit, pro Milite c. 2. *Sed neque hoc Mars parens, nec signa militaria aquilæque victrices sinant, ut tua quoque sententia quisquam vir, et Romanus et miles, nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.* Hæc principia Statius, etsi in re Græca, circumscribit Theb. 10, 176. *Ventum ad concilii penetrale, domumque verendam Signorum.* Lips. Ceterum contextus videtur postulare *passa*. Nam *stuprum* est facientis; id infert, audet mas, patitur femina: estque de Vinii crimine sermo potius, quam feminæ. Et sic etiam videtur legisse Plutarchus. Vulgatum intelligendum: stuprum pati ausa. Et objicitur interdum etiam feminis stuprum. Perizonius porro de Prætor. p. 57. s. non ad sanctitatem loci dicta refert, quam ad frequentiam hominum, quæ ibi esset: unde magnitudo impudentiæ intelligatur. Enimvero res noctu facta est, et criminis verbum Lipsio potius favet. Ern. *Stuprum ausa* nolim mutare cum Bip. Significatur, provocasse stuprum, quod ex adposito *lascivia* patet.

Audax, callidus, promtus] J. Gronovius e Flor. edidit *calidus*. (Sic et Bud.) *Calidus* et *audax* sane et ap. Livium junguntur 35, 32. ubi v. Duker. et Gron. permiscenturque sæpe *calidus* et *callidus*. Sed vulgatum servavi, quia omnes alii libri habent *callidus*. Et *audax* atque *callidus* bene junguntur, quia non omnes audaces iidem callidi, nec omnes callidi statim audaces: denique et aliis locis duplicationem literarum in illo codice negligi vidimus. Ern. *Callidus* in Gron. edit. legitur, forte incuria operarum. In Bud. mox etiam c. 51. est *calide* pro *callide*.

1 Brotier reads temerasset

XLIX. Galbæ corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contexit. Caput, per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus et septuaginta annis quinque Principes prospera fortuna emensus, et alieno Imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non adpetens, suæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens; si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconsule Africam moderate: jam senior, citeriorem Hispaniam pari justitia continuit: major privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax Imperii, nisi imperasset.

L. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper "de Vitellio" nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, ut, tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse, crederetur. Tum "duos, omnium mortalium, inpudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum Imperium fataliter electos," non Senatus modo et Eques, quîs aliqua pars et cura Reipublicæ, sed vulgus quoque palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium

E prioribus servis] Sic omnes scr. et edd. recte, ut opinor: nec cum Faerno et Savillio corrigendum *primoribus*. (ut A. 4, 10.) Servi sane primores dispensatores: sed tum non amplius servus erat Argius, verum libertus, ut Plutarchus 28. vocat; nisi improprie servum vocavit. Vidimus sane servitia etiam libertos vocari, sed contumeliæ caussa, non in narratione historica. *Priores servi* sunt, qui ante Imperium fuere. Ern.

Caput per lixas] Ed. pr. *caput ejus*, additumque est *ejus* in Guelf. a manu sec. (Non habet Bud.) Videtur repetitum e prioribus: nisi forte prius *ejus* potius delendum. Ern.

Libertus is Ner.] Et inter *odiorum nomina*. Cf. H. 2, 95.

Tribus et sept. annis] Paullo aliter Dio 64, 6. Cf. Ryckius.

Venditator] Bud. *vendicator* i. e. *vindicator*, quod forsan non spernendum, etsi vulgo non occurrat.

Ad culpam ignarus] Heins. *ignavus*. Sed male ad Lipsium provocat.

Metus temporum obtentui] A Rhenano est (e Bud.). Libri scripti, *obtinuit:* quod verius hic puto. Lips. Sed et Flor. et Agr. *obtentui*. (Sic et A. 1, 10. H. 2, 14.) Guelf. edd. ante Rhen. *obtinuit:* quod si verum esset, requireretur *claritate* et *metu*. Mox ex eodem Flor. cum Gron. dedi *Proconsule*. Ern. (Sic et Bud.)

Velut ad perdendum Imperium] Ita libri flagitant, ita sententia. Beatus tamen: nos, inquit, *ad partiendum*, emendavimus (scil. e Bud.). Lips. Heinsius volebat *evectos* ad Vellei. 2, 12. non enim electos a Senatu Populoque fuisse. Non sane ab his, sed a fato. Ern.

memoria: "captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos et Perusiam ac Mutinam," nota publicarum cladium nomina, loquebantur. "Prope eversum orbem, etiam cum de Principatu inter bonos certaretur: sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore, Imperium; mansuram fuisse, sub Pompeio Brutoque, Rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Utrasque inpias preces, utraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore, qui vicisset." Erant, qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur: et, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama; solusque omnium ante se Principum in melius mutatus est.

LI. Nunc initia caussasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem quàm otium, præmia quàm stipendia malebat. Diu infructuosam et asperam militiam toleraverant, ingenio loci cælique et severitate disciplinæ; quam, in pace inexorabilem, discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque conruptoribus et perfidia inpunita. Viri, arma, equi, ad usum et ad decus supererant: sed ante bellum

Totiens] Bud. *quotiens.*

Suis civibus urbem] Præfero quod in scriptis, *suis exercitibus.* Lips. Recepit Pichena. Sic et Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhen. Ern. Is *civibus* e Bud.

Atque alias clades] Bud. *et alias clades.*

In melius mutatus] Imitatus hoc palam Ausonius, de eodem Vespasiano: *Olim qui dubiam, privato in tempore, famam Par aliis Princeps, transtulit in melius.* Suetonium vide. Lips. Ap. Auson. alii legunt *Rarum aliis!*

Expeditionem et aciem] Non temere mutem, et elicio sententiam etiam ex hac scriptura. Tamen haud paullo clarior antithesis videatur, si legas, *expeditionem quam otium.* Lips. Recte sane. Sed scriptores in talibus non sunt semper satis diligentes, in primisque noster, ut alibi vidimus. Ern. Bip. ulcus hujus loci sic sanare parant: *exped. et facilia pr. q. stip.* scil. ordinaria laboribus, quos in pace disciplina postulabat, conjuncta. Ut ingeniosa hæc, aptior tamen Lipsiana ratio et recipienda videtur. Probabat et Acidalius.

Præmia quam stipendia] Boxhornius *prædam* malebat, quod ante esset, *præda ferox exercitus.* Sed *præmia* de præda dici, ut suspicabatur Acidalius, docet Gronov. ad Liv. ep. 89. (Sic et A. 1, 16. Inde et *præmiari* Suet. Tit. 7. *præmiatores*, nocturni prædones ap. Non. 2, 629.) Prædam venatorum poetæ quam sæpe præmia vocant? Sed hodie res nota. Potest vero Tacitus respexisse non modo ad prædam, sed etiam alia præmia, quæ victoribus darentur, quorumque crebra apud veteres mentio. Rutgers. Lect. Venus. p. 415. *prælia:* quod sane convenit præcedentibus et sententiæ: sed non est necesse. Præmia sunt belli et præliorum, stipendia etiam in pace solvuntur. Ern.

Diuque inf.—toleraverat] MS. Flor. et ed. pr. *diu toleraverant*, quod probat J. Gron. Ceteri libri omnes vulgatum habent: nec id est a libidine Beroaldi, ut J. Gronovius dicit. Idque et ipse servavi, quia præcedit *malebat.* Ern. Bud. et Agr. tamen *toleraverant;* idem *diu* sine præpos. Potior Gronovii lectio.

Ad usum et ad decus] Id est, arma, equi, iis suppetebant, non ad necessitatem modo, sed et ornatum. Tale est, quod iisdem infra tribuit, *baltheos et faleras insigniaque armorum argento decora.* Tamen libri quidam (in his Bud.) *dedecus:* ex quibus alii (Rhen.

centurias tantum suas turmasque noverant: exercitus finibus provinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque et Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec "socios," ut olim, sed "hostes, et victos" vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos:* hoc enim nomen, fastidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Æduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: super avaritiam et adrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui, "remissam sibi a Galba quartam tributorum partem; eos publice damnatos, in ignominiam exercitus," jactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, "decumari legiones et promptissimum quemque Centurionum dimitti:" undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia, et, pertinaci pro Nerone fide, fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et, ubi vires suas respexerant, securitate.

LII. Sub ipsas superioris anni Kal. Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatæ notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus sordem et avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis

Vertran.) scribendum, *ad abusum et ad dedecus*, censuerunt, ut mea mens est, procul a Taciti mente, et *Quantum Hypanis Veneto dissidet Eridano.* LIPS. *Decus* Flor. Agr. Guelf. edd. omnes. ERN. Unde error, Ryckius docet.

Contractæ leg.] Puteol. et Alciati ed. *confractæ.* Sic et Bud.

Seque et Gallias expertæ] i. e. cum usu didicissent, se esse fortiores Gallis, quos vicissent, novum cum ipsis bellum, certa victoriæ spe optabant. ERN.

Hoc enim nomen] Ita solita plebs mutare per fastidium, et innovare hæc contumeliæ nomina. At Dion. Gothofredo IC. legendum videbatur *fatis dato Vindice.* LIPS.

Super arrogantiam et avaritiam] *Super* e Flor. edidere Pichena, Ryckius et Gron. Ceteri scr. (in his Bud.) et edd. omnes *secundum:* quod ser[illegible] ni propter istum consensum librorum, ni Latinitas magis *super*, quam *secundum* postularet. Nam *secundum* non est *præter*, quod hic desideratur, sed *post.* Ann. 13, 18. *super ingenitam avaritiam undique pecunias, quasi in subsidium, corripiens:* et aliis locis, quorum magnam copiam Index exhibet. Sueton. Oth. 5. *instigante, super animi dolorem, etiam magnitudine æris alieni*, qui locus huic est simillimus. ERN.

Publice donatos] Agris, quos Galba Treviris eripuerat, aliisque: *et damno finium perculerat*, ut infra dicit c. 53. LIPS. Bip. bene notant, quid hoc in ignominiam exercitus, si Galli donentur agro? itaque legunt *publice damnatos*, ut cohæreat cum seq. Melius non succurrit. Recipio, sed sic *et* in *eos* mutandum puto. Est tamen conjectura audacula.

Pertinaci pro Ner. fide] Ob beneficium, de quo An. 16, 13. unde etiam infensa erat Galbæ, et rumores sinistros fingebat, alebat. ERN.

Superioris anni] Bud. *prioris.*

In quibus sordem] Usitatius erat, *sordes:* vid. v. c. infra c. 60. ut recte notat Acidalius. Atque etiam alibi singularis pro plurali irrepsit, ut c. 46. *seditionem* pro *seditiones.* Sed tamen et alibi singularis reperitur. Cicer. Flacc. 3. *nullam sordem in re familiari* etc.

adsignandisve militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec Consularis Legati mensura, sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius apud severos humilis. Id comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio donaret sua, largiretur aliena: simul aviditate imperandi: ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui. Sed profusa cupidine et insigni temeritate Legati legionum, Alienus Cæ-

Idem etiam ad Att. 1, 16. dixit *sordem urbis*, de plebe infima: in quo sensu etiam pluralis usitatior. *Integre mutaverat* i. e. dignis reddens, indignis adimens, sine gratiæ aut quæstus respectu. Ern.

Et Vitellius apud severos humilis] Rhenanus (ex ingenio) et Salinerius volunt: *et ut Vitellius*, s. *et Vitellius ut*. (Pro Salinerio Acidalium repone. Placebat et Freinshemio.) Non video, quis hic usus sit particularum comparandi. Lege, *id comitatem*, ut et Grotius scribendum notavit. Vitellius inquit, recta æstimatione hominum gravium et disciplinæ studiosorum nimis se demittebat abjiciebatque, et indignis persona sua, ac prope modum vernilibus, blanditiis utebatur (*tota via caligatorum quemque exosculans; perque stabula ac diversoria mulionibus et viatoribus præter modum comis, ut mane singulos, jamne jentassent, sciscitaretur, seque fecisse ructu ostentaret* teste Suetonio 7.) *id*, inquit, hanc vilitatem sui illi *comitatem* vocabant: quemadmodum etiam *bonitatem* appellabant, *quod sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena*. Neque enim *bonitatis* vocabulum etiam pertinet ad humilitatem excusandam, ut viri docti accepisse videntur. Nempe *bonitas* est ei liberalitas vel munificentia: quemadmodum alibi *malitiam* dicit pro avaritia, ut A. 13, 30. et 15, 21. Plutarchus pro utroque dicit χρηστότητα καὶ μεγαλοφροσύνην. Gron. Omnes libri vulgatum habent: nisi quod MS. Agr. *ut* habet, sed a manu sec. Grotium et Gronovium sequor: etsi sentio, aliquid vel sic duri relinqui, quod tamen in tali scriptore ferendum. Ern.

Simul aviditate imperandi] i. e. atque etiam cupientes nimis Imperatorem habere Vitellium, ut recte interpretantur Pichena et J. Gron. Non enim aviditas imperandi in Vitellio, ut patet c. 53. init. Verbum imperandi passive etiam aliis dictum bonis scriptoribus. Cicer. ep. 9, 25. *ades ad imperandum* h. e. ut tibi imperetur. Itaque male Ryckius in textu posuit *impetrandi* e conjectura J. F. Gronovii, quam ipsi postea displicuisse patet ex eo, quod non edidit eam. h. l. *simul* refertur ad *faventes*. Favore quodam in Vitellium, comitatem et bonitatem ei tribuebant, et præterea cupiditate imperii Vitelliani etc. Ern. Potius *imperandi* active accipiunt Bip. referuntque ad Vitellium, adpositoque puncto separant a seq. Sic omnia plana, nisi quod particula *simul* paullulum turbet. Verum sit ita, sequor. In sequentibus quoque ordinem verborum rectius constituisse Bip. puto. Ryckius non tam J. F. Gronov. quam codicem suum Agr. erat secutus. Bud. *imperandi*.

Sicut modesti quietique etc.] Colerus corrigi volebat *immodesti*, ut opponerentur *quietis*. Immo *mali et strenui* opponuntur *modestis et quietis*. In MS. Guelf. *strenui* est a sec. manu: quid ante ibi fuerit, adsequi non licuit. *Strenuus* est δραστήριος, promtus ad quidvis audendum: neque semper bonam in partem dicitur. Mox *sed* male in *et* mutavit Rhen. (e Bud.) bene restituit Pichena (e Flor.). Est transitus ab universo s. toto ad partem vel singulos: in quo semper *sed* dicitur. Ern.

Alienus Cæcina] Mihi, imo libris debetur verum hoc Cæcinæ nomen. Nam illi constanter *Alienum* scribunt. Etiam in Dionis Epitoma semper Ἀλιηνός. Romanum vero id nomen: et nummi exstant, C. CÆSAR. IMP. COS. ITER. ALIENUS. PROCOS. Nominat et quemdam Alienum Cicero Div. in Verrem 15. Vulgatis tamen Taciti libris hic A. Cæcina dicitur: et Fastis, quos eruditi viri concinnarunt, *A. Licinius*. Unde eruerint, miror. Lips. *A. Cecina* MS. Guelf. et edd. inde a Puteol. usque ad Lipsium, idque defendebat Ursinus (e lap. antiquo.). At Flor. (Bud. Agr.) ed. pr. *Alienus*: idque verum est. Nec spernam Ryckii conjecturam, totum nomen esse *A. Allienus Cæcina* ex Sueton. Tit. 6. ubi *A. Cæcina* vocatur. *A. Allienus* alius pluribus locis ap. Ciceronem occurrit, Trebonii primum Legatus, de-

cina et Fabius Valens: e quibus Valens, infensus Galbæ, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset, instigare Vitellium, "ardorem militum" ostentans. "Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: adfore Britanniam: secutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium seni Imperium et brevi transiturum: panderet modo sinum et venienti Fortunæ occurreret. Merito dubitasse Verginium, Equestri familia, ignoto patre: inparem, si recepisset Imperium, tutum, si recusasset. Vitellio tres patris Consulatus, Censuram, conlegium Cæsaris, inponere jampridem Imperatoris dignationem, auferre privati securitatem." Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam ut speraret.

LIII. At in superiore Germania, Cæcina, decora juventa, corpore ingens, animi inmodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, Quæstorem in Bætica, inpigre in partes suas transgressum, legioni præposuit: mox compertum, publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina ægre passus, miscere cuncta et privata vulnera Reipublicæ malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ: quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium

inde Dolabellæ, Prætor Lentulo et Marcello coss. Loca vide in Clave Cicer. Scribitur in libris Cic. fere per duplex *l.* Occurrunt etiam *Halieni*, qui et ipsi *Alieni*. Tusc. 4, 22. ubi vid. Davies. ad Q. Fr. 1, 1, 3. ERN. Differt autem is Cæcina a Licinio Cæcina, de quo H. 2, 53. Ceterum lapis antiquus, ad quem provocat Ursinus, Reinesio in ep. 21, p. 61. videtur νοθεύειν.

Detectam a se etc.] Rhenanus (e Bud.) correxit *detecta a se cunctatione* offensus, ut opinor, omissione copulæ, quæ tamen in Tacito frequens. Sed Lipsius rursus edidit priscum, cum omnibus post eum editoribus. Ed. pr. vitiose *decretam*. *Tulisset ingrate*, est a se accepisset, sibi deberet, neque tamen præmio digno se affecisset. ERN. De re ipsa v. c. 8 et 9.

Collegium Cæsaris] Suet. Vit. 2. *L. Vitellius, Imperatoris pater, cum Claudio Principe duos ordinarios Consulatus Censuramque gessit.* Mox *et imp.* Flor. ed. pr. Pich. seqq. At MS. (Bud.) Guelf. ed. Puteol. utraque copula caret, quod mihi optimum videtur. In ed. Beroaldi posterior accessit, casu forte: certe non e libro: quod servatum est usque ad Pichenam. Simile mox: *ut speraret* Flor. Guelf. Puteol. Beroald. Alc. At *ut* abest ab (Bud. Agr.) ed. pr. Rhen. sqq. usque ad Pich. item ab ed. Ryckii. ERN. Copulam utramque delevi Budensem secutus. Legebatur *et impon.... et auferre.*

Cito sermone] An, *scito?* LIPS. Sic et aliis videtur, Groslotio, Acidalio, etc. neque recipere dubitavi. Nam *citus sermo* est in vitio, nec ad studia allicienda aptus. Facile patet, literam primam absorptam esse finali præcedentis, sic infr. 2, 5. *aptior sermone Mucianus.* Aliud est *promtus sermone* H. 2, 86. ne quis inde defensionem lectioni vulgatæ petat. Mox *illexerat*, quod e Flor. edidit Pichena, habent etiam Guelf. ed. pr. ceteræque ante Rhenan. in cujus editionem irrepsit (e Bud.) *allexerat.* Illud est suetum Tacito verbum. ERN. Sed *adlicere* non minus. Vid. c. 61. et 2, 5.

Mox compertum] Non item male, *compertu.* LIPS.

Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. Unde seditiosa conloquia, et inter paganos conruptior miles, et in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras, hospitii insigne. Legati eorum, in squalorem mæstitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo "suas injurias," modo "civitatum vicinarum præmia," et, ubi pronis militum auribus accipiebantur, "ipsius exercitus pericula et contumelias" conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus "abire Legatos," utque occultior digressus esset, "nocte castris excedere" jubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque, "interfectos, ac, nisi ipsi consulerent, fore, ut acerrimi militum, et præsentia conquesti, per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur." Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles; primo suspectus, tamquam, circumdatis cohortibus alisque, inpetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens: faciliore

Dextras hospitii insigne] Fidei etiam et pacis. Cæsaris locus est, quem correctione libens huc traxerim. De bello Gall. 7, 50. *Ædui visi ab latere nostris aperto...ii similitudine armorum vehementer nostros perterruerunt: ac, tametsi dextris humeris exertis animadvertebantur, quod insigne pacatis esse consueverat; tamen id ipsum sui fallendi caussa milites ab hostibus factum existimabant.* De humeris, et quomodo exeri ii potuerint, nec capio, nec legi. Glossema subolet, et insitio non proba: legamque, *dextris exertis:* voce *humerorum* ejecta, nisi si ea aliter conformanda. Dextras quidem attolli, etiam nunc pacis ac socii adventus signum habetur. Lips. ADD. In Cæsaris loco libenter nunc legerim, *dextris nudis exertis.* Livius suadet 28, 3. qui scribit, oppidanos quosdam, deditionem et amicitiam significantes, egressos: *dextras nudas ostentantes.* Lacedæmonii etiam apud Thucydidem, 4, 38. circumventi ab Atheniensibus, τὰς χεῖρας ἀνέσεισαν, *manus quatiebant*, signum pacis et deditionis. In Frontino quidem lego, humeros etiam exseri a militibus, sed longe alio sensu. Stratag. 2, 1, 3. *Cum Sertorianos milites animadvertisset magno impetu instinctos, deposcentes pugnam, humerosque exercentes* (lego, *exserentes*) *et lanceas vibrantes.* Itaque hoc magis in Cæsariana correctione nostra firmamur. Lips. Dextræ hospitii insignia etiam H. 2, 8. occurrunt. Durior modus loquendi: et alias tesseræ potius insignia hospitii, quæ mittantur. Sed contra librorum consensum nihil tentandum. Credo cum Pichena ad H. 2, 8. fuisse figuras quasdam ex auro aut argento: forte quales in nummis Triumvirorum reperimus. Paullo post recte Pichena *auribus* pro *animis* dedit e Flor. Consentit (Bud. et) Guelf. At edd. vett. omnes *animis:* quod ortum est e mox sequente verbo *animos.* Ern. Quæ hic Lipsius, ad rem parum faciunt. Egregium est apud Montefalc. in Antiq. Expl. t. 3. pl. 197. exemplum manus æneæ symbolicæ, inscriptæ ΤΕΛΛΤΝΙΩΝ, quæ ab his in fidei amicitiæque tesseram Arvernis missa videtur. Bud. mox male *insignes.* Ceterum h. l. duæ dextræ junctæ videntur intelligi, quales visuntur in nummis.

Adfirmantibus] Ed. pr. addit *et:* cujus vestigia etiam in Guelf. fuit enim *rumore* vel *rumores:* sed erasit sec. manus. Ita conjungenda forent *et obstringuntur legiones.* Sed ab omnibus aliis edd. copula abest. Mox restitutum a Ryckio e Flor. (et Agr.) *nisi ipsi*, quod est et in (Bud.) Guelf. et edd. ante Rhen. qui (ex ingenio) dedit *ni sibi.* Illud melius etiam sensu. *Consulere* sæpe absolute dicitur sine dativo, pro prospicere, mederi malis. Ern.

Inscitiam] Bud. *inscientia:* unde Rhen. *inscitia.*

Acrius volvens] Sic Flor. Guelf. Agr. (Bud.) edd. ante Rhen. in cujus ed. irrepsit, haud dubie errore operarum, *volens:* non enim tacite hoc mutasset: idque propagatum usque ad J. Gron. qui e Flor. restituit. Infra c. 64. *bellum*

inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

LV. Inferioris tamen Germaniæ legiones solemni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio proximi cujusque audaciam exspectantes: insita mortalibus natura, propere sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum et minas ausæ, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori, quarta ac duodevicesima legiones, iisdem hibernis tendentes, ipso Kalend. Januariarum die, dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promptius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac, ne reverentiam Imperii exuere viderentur, Senatus Populique Romani obliterata jam nomina sacramento advocabant: nullo Legatorum Tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis e suggestu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

LVI. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, Consularis Legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus: sed segnis, pavidus, et socordia innocens. Quatuor Centuriones duodevicesimæ legionis, No-

volvebat. Mox pro *tamen* edd. Puteol. Ber. Alc. *inde:* quæ verba permutantur in libris ob similitudinem compendiorum *tñ* et *ĩn.* Ern. Bud. *tamen* totidem literis.

Insita mortalibus natura propere] Melius *insito.* Vidi, qui sequentia perverteret, *non tam propere.* Vere perverteret. Nam Taciti gnome, arcanæ, ut solet, veritatis est; et plebs ita facta, ut rebus arduis nemo facile ducem se præbeat, comitem quivis. Facit huc illud H. 2, 80. *Dum quæritur locus tempusque: quodque in tali re difficillimum est, prima vox.* Lips.

At in superiori] Int. Germania: nam mox præcessit *inferioris Germaniæ* mentio. Delevimus *exercitu*, auctoribus MSS. Oxon. Guelf. in quo a manu sec. in margine adscriptum est. Adscripserat aliquis, ut intelligendum: inde venit in textum. Ceterum *superior exercitus* recte dicitur c. 56. atque inde forte vitii origo. Ern. Bud. habet *exercitu.*

Duo et vicesima] Covarruviæ scriptus codex ita passim. Probamus. Sæpe erratum etiam infra. Recte tamen integreque scriptum 3, 22. *sextadecimanos duoetvicesimanosque lævum cornu complesse.* Nos alibi in textu reposuimus. Lips. Vide ad c. 18. Guelf. (et Agr. a 2. m.) hic exhibet *duodev.* et edd. vett. præter pr. quæ habet *duo et vic.* ut Flor. Ern. Et Bud. *Duodevicesimam* intelligi Pichena demonstravit ex H. 4, 24 et 37.

Dirumpunt imagines] Forte melius *deripiunt.* Supra 1, 41. *Dereptam Galbæ imaginem solo afflixit.* Freinsh. et Acidalius. Sed libri omnes consentiunt. Etiam alibi *fractas imagines* dixit. Ern.

Contanter. Mox consensu, ac] Melius distingue: *Contanter, mox consensu. Ac ne r.* Lips. Guelf. *constanter* pro *cunctanter;* ut Rutgers. Lect. Venus. p. 415. corrigit: sed id natum est e scriptura solenni illius libri *contanter.* Distinctio Lipsii recte recepta a Pichena. Ern.

Senatus Populique] Sic correximus hunc locum, in quo vulgo erat *in Senatus—sacramenta adv.* (ut in Bud.) At sic legendum conjecerat J. Gron. quod *in* a Flor. aberat. Quod dedi, plane est in ed. pr. Paullo post e *suggestu* volebat Groslotius: idemque in mentem venit Ryckio. Ern. Bene: non puto unquam *suggestu* simpliciter sine præpos. dictum.

Socordia innocens] Boxhornius *inter*

nius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, inpetu militum abrepti vinctique. Nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti; sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quæ Kal. Januarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat "quartam et duodevicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in Senatus et Populi Rom. verba jurasse." Id sacramentum inane visum: occupari "nutantem Fortunam et offerri Principem," placuit. Missi a Vitellio ad legiones Legatosque, qui "descivisse a Galba superiorem exercitum," nunciarent: "proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut, si concordia et pax placeat, faciendum Imperatorem: et minore discrimine sumi Principem, quam quæri."

LVII. Proxima legionis primæ hiberna erant, et promptissimus e Legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus, *Imperatorem* Vitellium consalutavit. Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ legiones: et superior exercitus, speciosis Senatus Populique Romani nominibus relictis, III Nonar. Januarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes Rempublicam fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, "auxilia, equos, arma, pecunias" offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut

nocentes corrigit. Si quid mutandum, vellem *socordia nocens*. GRON. In vulgato intellige *sola*: hoc nomine tantum innocens fuit, quod nihil egit contra Galbam: sed Gronoviana correctio melior. ERN.

Romilius] MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Puteol. *Romulus*, c. 59. ed. pr. *Romulius*, ut Beroald. ERN.

In coloniam Agr.] Incuria operarum in ed. J. F. Gron. hic aliquid turbavit. Nam nota Pichenæ hinc translata ad c. 57. init. verba *Coloniam Agripp.* in qua se dicit e Flor. addidisse *in*. Hinc Ryckius negat notatam esse in collatione sua præpositionem: J. Gronovius confirmat contra Ryckium. Sed de diversis locis loquuntur. ERN.

Occupari nutantem Fortunam] Recte: est qui malit, *invitantem*. LIPS. Sed, quid est *nutans fortuna*, quæ *occupetur*? neque innuens, neque labans: sed dubitans, quo se vertat: quo sensu *nutare* dici, hodie etiam lexica docent: et cui verbum *occupandi* egregie convenit. *Fortuna nutans* laudatur e Liv. 21, 44. Sed ibi est in bonis libris *fortuna dubitabit*: et sic editum est a Drakenborchio, ne varietate quidem ulla lectionis notata. Mox *aut* post *proinde* abest a MS. Oxon. ERN.

Die postero] Flor. Agr. ed. pr. *proximo*. De equitibus legionum alio loco dictum ad Annales. ERN. Bud. *postero*.

Secutæ ingenti certamine] Hispanus liber (et Bud.) *ingenti agmine*. LIPS.

Corpore, opibus, ingenio validus.] Cur hic de ingenio; aut quis ejus usus? nisi forte ad orandum, aut impellendum. LIPS. *Ingenio* etiam Acidalium et Pichenam offendit: vix credo, verum esse. Nam, si quis quærat, quis vero corporis usus in tali re? nempe, quia et ipsi operam militarem navare volebant. ERN. De Pichena, nego. Is potius intelligit senes, invalidos saltem consiliis et concionibus populares suos accendisse.

Principes colon. aut castrorum] Illi sunt Decuriones, etiam ditiores: hi signiferi, aquiliferi, optiones etc. ut recte Savillius. ERN.

castrorum, quibus præsentia ex adfluenti, et parta victoria magnæ spes: sed manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant; instinctu et inpetu et avaritia.

LVIII. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius, ministeria Principatus, per libertos agi solita, in Equites Romanos disponit: vacationes Centurionibus ex fisco numerat: sævitiam militum, plerosque ad pœnam exposcentium, sæpius adprobat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, Procurator Belgicæ, statim interfectus. Julium Burdonem, Germanicæ classis Præfectum, astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis: et apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo, licebat. Ita in custodia habitus; et post victoriam demum, stratis jam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum, objicitur Centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque et postulantibus manifestior et punienti vilior fuit.

LIX. Julius deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressæ, prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, Centuriones, de quibus supra retulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. Accessere

Ex adfluenti] Græca forma loquendi, pro affluenter. In præsens copiosi erant. Mox Groslotius volebat *ex parta*, hoc quoque sine necessitate. Ern. V. et infra 2, 84.

Pari simulatione vinculorum frustratur] Manifestum mendum: quo enim illud, *pari*, referetur? Tu vel meo periculo lege, *partim*. Sævitiæ militum, inquit, sæpe indulget, et ad pœnam iis plerosque largitur: quosdam simulatione vinclorum subtrahit. Prisca lectio suffragatur huic correctioni, quæ præfert, *parum:* ex quo, *pari*, emendasse fatetur Rhenanus. *Partim* autem solitarium sæpe poni nec geminari semper, notius est, quam ut ostendam. Lips. Recepit Pichena et sic jam voluit Faernus. *Pari* MS. Guelf. (Bud.) Videtur in hoc loco respici ad factum Othonis c. 45. extr. *Parum* edd. ante Rhen. *Partim* verum est. Ern.

Stratis jam militum odiis] Restituimus in locum suum vetus *stratis*, quo nihil elegantius, idque juvimus exemplis Observ. 3, 22. Gron. Nempe Freinsh. receperat *satiatis*, e conjectura. *Stratis* MSS. (Bud.) Guelf. Agr. edd. omnes, præter Freinsh. quem miror cum Rhenano in hac voce hæsisse: cum nihil sit frequentius apud Poetas *strato mari*, *fluctu*, forma loquendi, ducta a Græcis. Ern. Rhen. conjectabat *frustratis jam mil. animis*.

Qui se sanguine] Absunt *qui se* a Flor. (Agr.) et ed. pr. Jac. Gronov. placet: *sanguine C. se cruentaverat.* Vulgatum verum, et vitio librarii *qui se* excidisse puto. Ern. Bud. habet.

Jul. Civilis] Is infra 4, 13. *Cl. Civilis.* Forte integrum nomen *Cl. Jul. Civilis.*

Grande momentum] Justini illud simile est 17, 2. *Ingens momentum futurus, utri parti accessisset.* Lucanus 4, 819. *Momentumque fuit, mutatus Curio, rerum.* Lips.

partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ Legatus, quem mox Vitellius generum adscivit: et Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, cum Italicâ legione et alâ Taurinâ, Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticis copiis mora, quo minus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

LX. Præerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius, Legatus vicesimæ legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius "seditionem et confusum ordinem disciplinæ" Cælio; "spoliatas et inopes legiones" Cælius Trebellio objectabat: cum interim fœdis Legatorum certaminibus modestia exercitus conrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et, adgregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit: quies provinciæ, quamquam remoto Consulari, mansit: rexere Legati legionum; pares jure, Cælius audendo potentior.

LXI. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos Duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens "adlicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere;" Cæcina "propiore transitu, Peninis jugis degredi" jussus. Valenti inferioris exercitus electi, cum aquilâ quintæ legionis et cohortibus alisque, ad XL millia armatorum data: XXX millia Cæcina e superiore Ger-

Valerius Asiat.] Forsan filius ejus de quo 11, 1 sq.

Junius Blæsus] Filius ejus, cujus mentio A. 1, 19. Bud. *ut Junius Blæsus.*

Ala Taurina] MS. Guelf. edd. vett. *Tauriana.* Ern. Bud. *Taurina.*

Trebellius Maximus] De hoc v. 14, 46.

Atrocius proruperat] Sic MSS. Flor. a man. pr. Guelf. ed. pr. Editi ceteri (et cod. Bud.) *proruperant:* tamquam ad utrumque pertineret. Verbum *discors* mox præcedens satis indicat, de uno Cœlio sermonem esse. Et sic placebat etiam J. Gronovio. Ern.

Conviciis proturbantibus] Priscæ editiones *proturbatus:* quas sequor. Lips. *Proturbantibus* est a Rhen. (e Bud.) *Proturbatus* etiam Guelf. (Flor.) ed. pr. Mox *perfugerit*, rectius *perfugeret.* Ern. Agr. *profugerit.*

Cottianis Alpibus] MS. Guelf. edd. pr. Puteol. *quottidianis.* vitiose. Beroaldus edidit *Cottianis.* Ern. Bud. *Cotianis.* C. 27. dicit *Cottias.*

Peninis jugis] Ita scribendum ubique, auctore Livio, qui negat eas Alpes sic dici, quod Annibal Pœnus ea transmiserit, sed a jugo excelsi montis, quod Penum incolæ dicunt. Fidem ei notæ etiam nostra lingua hodie facit, qui excelsa omnia et in acutum fastigiata pennas vocamus sive pinnas. Lips. Add. Cent. 1. ad Belg. ep. 93. et viros doct. ad Liv. 21, 38. Mox *degredi* recte Rhenanus dedit. Vid. ad A. 4, 49. Add. Gronov. ad Melam 2, 45. Ern.

Cum aquila quintæ legionis] Vatic. habet, *aquilex quintæ*, e quo legendum esse, *aquilax quintæ*, aut si magis placet, *quintædecimæ*, ego censebam. Lips. Vulgatum est in Flor. (Bud.) Guelf. edd. omnibus, præter pr. in qua est *aquilex*, ut in Vatic. Ern.

E sup. Germania] Ex h. l. collato cum H. 4, 70. Perrecior docet, superiorem Germaniam, ad Alpes usque protensam, Helvetiam quoque comprehendisse. Legio XXI, Vindonissa cognominata, ibi stationem habebat. Cf. Grandidier Hist. de la Prov. d'Alsace t. 1. p. 169.

mania ducebat, quorum robur legio una, prima et vicesima, fuit: addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

LXII. Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, "dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ cunctentur: non obstare hiemem neque ignavæ pacis moras: invadendam Italiam, occupandam urbem: nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis, quam consulto opus esset." Torpebat Vitellius, et fortunam Principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus et sagina gravis: cum tamen ardor et vis militum ultro Ducis munia inplebat, ut si adesset Imperator, et strenuis, vel ignavis spem metumque adderet. Instructi intentique "signum profectionis" exposcunt. Nomen *Germanici* Vitellio statim additum: *Cæsarem* se adpellari etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ et prosperæ rei omen acciperetur.

LXIII. Et Treveros quidem, ut socios, securi adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos subitus pavor exterruit, raptis re-

Legio una, prima et vicesima] Distinctione locum juvi. Nec tamen nunc abnuo, quin glossematium hic sit, scribendumque, *una et vicesima.* (ut c. 67.) LIPS. *Una, pr. et vic.* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. Freinshemius recepit alteram Lipsii conjecturam, illud restituit Ryckius. Sed mihi tamen *una et vicesima* placet. Adde ad 4, 78. ERN. Probat et Lall. Mihi in voce *una* emphasis esse videtur. In omnibus istis copiis *una* fuit legio, quæ omnium robur.

Instructi intentique] MS. Guelf. (et Bud.) *interritique:* item edd. Puteol. Beroald. Alc. sqq. Lipsius edidit *intentique;* recte: solent enim hæc duo verba jungi in hac re. ERN.

Nomine Germanici .. addito] Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) sqq. omnes. At MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *nomen additum:* quod melius puto. Estque initium novæ sententiæ. Quia et in aliis MSS. ap. Broterium est, recepi cum ipso. ERN.

Cæsarem se etc.] Ægyptium tamen nummum cum elogio *Cæsaris* exhibet Pellerin in Mêlange t. 1. tab. 13. Vid. Eckhel Doctr. NN. vet. vol. 4. p. 56. et vol. 6. p. 309. Cf. et infra 2, 62. et 3, 58. et Suet. c. 8.

In bellum agebat] Sic Flor. ed. pr. Pich. et seqq. *Cogebat* Guelf. (Bud.) edd. cet. Mox *leni meatu* recte edidit Pichena. MSS. (in his Bud. et Agr.) et edd. ante omnes *levi:* quæ verba sæpe confunduntur. ERN.

Divoduri] Sic edd. pr. Rhen. sqq. Guelf. cett. edd. ante Rhen. male *Dinodurium* vel *Dinodrium.* ERN.

Subitus pavor exterruit] Sic edd. omnes præter J. Gron. qui e Flor. edidit *terruit*, quod est et in (Bud. et) Guelf. At in hac formula et hoc sensu *exterrere* est verbum legitimum. Sensus enim est: subita consternatio invasit milites, ut arma raperent et cædem facere inciperent. Consternatio autem et pavor non de timore, sed perturbatione quadam repentina mentis et furore accipi debent: qui cum incessit animos, *exterriti* dicuntur, i. e. efferati. Virgil. non uno loco sic dixit et cum *efferus* permutavit. Vid. etiam Burm. ad Georg. 3, 534. Itaque non sustinui Gronovium imitari. Mox ed. pr. *cupidine:* quod recte jam e MS. Agr. recepit Ryckius. Vulg. *cupidinem.* ERN. Editiones non utique omnes habent *exterruit*, Puteol. *terruit.* Sic et cod. Bud. idem *cupidinem.* Acidalius jam emendarat *cupidine.*

pente armis ad cædem innoxiæ civitatis: non ob prædam aut spoliandi cupidine, sed furore et rabie et caussis incertis, eoque difficilioribus remediis; donec, precibus Ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere: cæsa tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates cum Magistratibus et precibus occurrerent, stratis per vias pueris feminisque; quæque alia placamenta hostilis iræ, non quidem in bello, sed pro pace, tendebantur.

LXIV. Nuntium de cæde Galbæ et Imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benigne excepti, modestia certavere; sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas, a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primum: mox rixa inter Batavos

Raptis repente armis] Flor. habet, *raptisve*, forte, *raptisque*. PICHENA. Non hic locus est copulativæ: sed, si non omnino incassum sunt inculcatæ literæ, significant: *raptis derepente*. GRON. Bud. *raptis repente*. Sic et Agr.

Cum Magistratibus et precibus] Hæc verba absunt a MS. Guelf. male. (non a Bud.) Etiam alibi Magistratus et Sacerdotes occurrisse hosti traduntur. *Et precibus* etsi tolerari posse et explicari scio, tamen mihi suspecta sunt, et e superioribus huc forte tracta. Nam supplicia in sequentibus insunt, nec solent in hac re commemorari; nisi aliud quid in iis latet. ERN.

Pueris feminisque] Flor. Agr. Bud. *feminis puerisque*.

Placamenta iræ] i. e. infulæ et velamenta c. 66. Adde Cic. Verr. 4, 50. ubi *infulæ et verbenæ*. Ovid. A. A. 2, 401. *vittæ et lauri*. Verbenæ s. lauri sunt velamenta. Sed MS. Agr. ed. pr. *tendebant:* quod non spernam. In passivo forte dixisset *tenduntur:* ut supra pro *sectabantur* editum *sectantur* i. e. *sectari solent*. ERN. Bud. *tendebantur*. Acid. malebat *tentabantur*.

Non quidem in bello] Locus obscurus, sed illustro (si tamen sincerus). Erant preces et supplicia, ut in bello: neque bellum erat, sed tamen timebant hostilia, et pacem sic orabant. LIPS. Adde Græv. ep. ad Heins. T. 4. coll. Burm. p. 175. et Heins. ibid. p. 187. ERN.

Nec militum animus etc.] Primo *formidine* ed. pr. In edd. Gronoviorum notula sub nomine Rhenani, eandem lectionem attribuit MS. Budensi. Sed ea non est Rhenani, sed Ursini, ut opinor. Eam lectionem defendere licet Taciti studio variandæ orationis. In ed. pr. etiam *in gaudio*, vitiose. Operæ conformare hanc vocem sequenti voluere. Deinde Grævius epist. ad Heins. l. c. p. 158. corrigebat: *permotus. Bellum volebant.* Heinsius autem p. 163. defendit vulgatum ex A. 3, 38. Add. p. 494. ubi distinctionem Grævii probat, non correctionem verbi. Ipse dein Grævius concedit de verbo, ceterum, ut Heinsio placebat, *volvebant* legendum: quod mihi quoque videtur. Distinctionem quidem Grævii recipere non dubitavi. Vitium ortum est ex eo, quod librarii *permotus* pro participio habebant, quod a *volvebat* penderet. ERN. Quod de cod. Bud. et nota Rhenani adfertur, omnino sic se habet; nec ista ad Ursinum spectat. Dein Bud. *volvebat*.

Ut supra memoravimus] c. 59.

Jurgia primum] *Jurgio* e conjectura edidit Freinsh. (ut H. 2, 27.) quem Gronovii secuti sunt. Scil. quod *exarsere* non convenit jurgiis et rixæ, sed cohortibus. Sed Ryckius *jurgia* revocavit, quod omnes scr. (etiam Bud.) et edd. habent. Neque opus est correctione, modo sic interpungatur locus, ut a nobis factum est. *Primum jurgia* sc. erant, nihil amplius: sed ea exarsere in rixam, qua ita irritati sunt animi, ut res ad arma et vim spectaret. Locus similis est ap. Liv. 10, 23. *brevis altercatio* etc. ERN.

et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in prœlium exarsere; ni Valens animadversione paucorum oblitos jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Æduos quæsita belli caussa: jussi "pecuniam atque arma deferre," gratuitos insuper commeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica et ala Taurina abductæ. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, Legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

LXV. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam proximum bellum accenderat: multæ invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat: multus contra in Viennenses honor: unde æmulatio et invidia et uno amne discretis con-

Rhone

Lugdunenses gaudio fecere] Caussa gaudii, quod Vitellium bello petere putabant eum, qui contra Neronem fecisset, ab eoque defecisset, seque incommodis affecisset. V. c. 65. ERN.

Cohortes octodecim Lugduni] At tot cohortes mihi relinqui non placet. Cur enim, cum undique miles conquiratur, et eo ad aciem opus, in uno eoque amico oppido, impositæ tot cohortes? Sed ait etiam vetera et solita tot cohortibus hiberna fuisse: quod falsum. Unica enim dumtaxat jam olim Lugduni cohors: e Taciti A. 3, 41. *Andegavos Acilius Aviola excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit.* Manuscriptos igitur meos audio, et hic *cohortem decimamoctavam* repono. Vox etiam *Lugduni*, supervacua videtur, et velut interpretamentum inserta. LIPS. Verum vidit Lipsius. In Flor. *cohortem XVIII Lugduni.* Agr. *cohortem decimamoctavam.* (Non ita sed *duodevicesimam* totidem literis exhibet, teste Ryckio). Ed. pr. *octavam decimam.* *Lugduni* porro non est in MS. Oxon. Tum *sibi*, quod pro *ibi* volebat Acidalius, Flor. Agr. Guelf. ed. pr. Puteol. Beroald. Alc. Primum in ed. Rhen. reperi *ibi:* quod vitio operarum irrepsit, alias, si libri firmarent, non spernendum. Vid. ad c. 70. *Sibi* restituit Pichena. De castris Lugdunensibus v. Marcam de Primat. Lugd. p. 290. sq. ERN. *Ibi* legitur in Bud. inde Rhen.

Secretis eum cr.] *Eum* commodius abesset. Sed pronomina talia interdum etiam a brevitatis studiosis admittuntur, ut ad Suetonium notavimus. ERN.

Veterem discordiam] De qua vid. Dionis Epit. 46. quem locum jam laudavit Ryckius. Mox *redditus* pro *reditus* Guelf. Puteol. quod præferebat Danesius. Male. ERN. Vitiosa scriptura *redditus* medium ævum sapit, quo sic in usu. Sic et Bud.

Multus c. i. Viennenses honor] Hinc factum putat Marca l. c. ut ordine civili Vienna Lugduno præponeretur, ut in inscriptione epistolæ ap. Euseb. H. E. 5, 1. ERN. Lugdunum fuit colonia juris Romani; Vienna Italici. Cf. Laccary hist. colon. p. 192. et Brot. ad h. l.

Unde æmulatio etc.] Auctor des Antiquitez de Lyon p. 273. has caussas non agnoscit, et alias adfert. ERN.

Et uno amne discretis connexum odium] Quamquam amne discreti a natura erant, tamen odiis incensi, quasi tollebant fines naturæ, et conjungebant disjuncta. An habuit in animo locum Horat. Carm. 1, 3, 21. Sed tamen ad meum sensum acumen sententiæ non est, nisi in lusu verborum. Etiam τὸ *uno* non satis concoquo. An, quia uno tantum amne discreti, propterea se oderunt, velut nullo tali naturæ opere sejunctos. An fuit *Rhodano?* vel *magno.* Sed quid argutamur? Ipsi, qui ista acumina captant, sæpe non possent plane explicare, ut opinor, argutias suas, quæ fere auditæ placent, non intellectæ. ERN.

nexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, et in eversionem Viennensium inpellere, "obsessam ab illis coloniam suam, adjutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in præsidium Galbæ" referendo: et, ubi caussas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicæ preces: "Irent ultores, exscinderent sedem Gallici belli: cuncta illic externa et hostilia: se coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios: si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur."

LXVI. His et pluribus in eundem modum, perpulerant, ut ne Legati quidem, ac Duces partium, restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur; cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas præferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando, flexêre militum animos. Addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios: tum vetustas dignitasque coloniæ valuit, et verba Fabii, salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, æquis auribus accepta: publice tamen armis mulctati, privatis et

Hæc et mox sequentia boni Ernestii otiosa prorsus, ut bene Bip.

Referendo] Gruterus venustiorem fore orationem putabat, si hoc verbum abesset. Credo. Sed idem credo, hanc vocem esse a Tacito, qui sibi in brevitate non constat, ut sæpe vidimus, et in tali narratione fere gerundium tale aut participium addit. ERN.

Se coloniam Romanam] Quid ergo? non etiam Vienna inter Romanas colonias? Vero pridem. Vel Claudio Imperatori credamus in Oratione, quam pro Gallis habuit: *Ornatissima ecce valentissimaque colonia Viennensium, quam longo jam tempore Senatores huic Curiæ confert!* Sed et noster statim, de eadem: *Tum vetustas dignitasque coloniæ valuit.* Equidem haud satis hæc concilio. Nisi si Viennenses prisci, id est, Allobroges, sive Galli, donati colonico jure, etsi militibus aut Romanis civibus non deductis; Lugdunum autem contra magnam partem Romanis familiis stetit. Nam et hic externos immixtos, Dio suadet 46, 50. LIPS. Simplicius ac forte melius Boxhornius: se vere coloniam Rom. dignos hoc nomine: nam præcesserat: *illic externa et hostilia.* ERN.

Si fortuna contra daret] MS. Agr. *contra cederet.* ed. pr. *contra diceret:* male. In eadem, mira corruptela, pro *prosperarum* editum *persarum.* ERN. Cf. A. 15, 13.

Ut nec Legati quidem ac Duces] Vitium frequens nimis. Lege: *ut ne Legati quidem ac Duces.* Sic et l. 2, 76. et 4, 38. GRON. Mox *sui* abest a Guelf. in margine a manu sec. additur. Et quis neget commode abesse posse? potuitque nasci ex ultima litera præcedentis et prima syllaba sequentis verbi. ERN. In capite hujus notæ *togati* pro *legati* quomodo in editiones Gronovianas inrepserit, non video. Manifestus est error, quem Ernesti servare non debebat; delevi. Bud. *nec:* item *sui.*

Velamenta] V. ad c. 63. In *prensando*, eadem in libris varietas, quæ supra: nisi quod Flor. (et Bud.) clare *prensando*, ex quo factum *pressando*, quod est in MS. Agr. ed. pr. ut alibi et in Flor. ERN.

Tricenos singulis militibus sestertios] Liber Hispanus (et Bud.) *trecenos*, quod verius. Nam prius illud non congiarium sit, sed heminarium: ut quidam jocabatur. *Treceni HS.* sunt nobis, septem Philippici et semis. LIPS. Atque ita habent MSS. Flor. Agr. Ab ed. pr. plane abest. ERN.

Vetustas dign. col.] Nam et Claudius in Orat. pro Gallis *ornatissimam et valentissimam coloniam* vocat. Sed ea habebat jus colonicum, etsi civibus Rom. eo non deductis, cum Lugduni contra multæ Romanæ familiæ, ut docet P. de Marca de Primat. Lugd. p. 288. ERN. Agr. *vetusta dignitas col.*

promiscuis copiis juvere militem. Sed fama constans fuit, "ipsum Valentem magna pecunia emptum." Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunæ male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus, inmoderatus, et, inopi juventa, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum et Vocontiorum ductus exercitus: ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante Duce, fœdis pactionibus adversus possessores agrorum et Magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

LXVII. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, et Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimæ legionis: rapuerant pecuniam, missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur: ægre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, Centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam pœniteret, ultum ibat: mota propere castra: vastati agri: direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amœno salubrium aquarum usu frequens: missi ad Rhætica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

Accensis eg. longa cup.] Sic scr. (in his Bud.) et edd. at Guelf. a man. sec. *accensus*, ob interpunctionem post *longa*, quæ a pr. man. est. Vulgatum verum est. Ern.

Luco] Augusti scilicet. Plin. 3, 5.

Pecuniæ materia] Non intelligam occasionem, prætextum postulandæ: sed facultatem dandæ: ubi non posset pecunia ob inopiam dari. Copula ante *stupris* abest a Flor. ed. pr. recteque delevit Pichena, ut dudum voluerant viri docti. (Faernus, Acid.) Ern. Bud. copulam habet.

Olim armis] Sic recte correxit Rhen. Ante edd. omnes, Guelf. (Bud.) *Soli in armis*. Ern.

Clara] Sic Bud. male ex Agr. *clari* probat Heinsius.

Festinatio undevicesimæ legionis] Ut supra narravit, Cæcina unicam legionem habuit, eamque XXI. Quis igitur hæreat, quin hic scribendum *unaetvicesimæ*? Didici postea sic esse in Flor. Lips. Guelf. a pr. man. *unius et vic.* Ed. pr. (et cod. Bud.) *unde et vic.* quod factum ex *una et vic.* facile patet. Mox *rapuerant* Flor. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. omnes. In hujus ed. irrepsit, vitio operarum, *rapuerunt*, idque propagatum. Vetus restituit Pichena. Ern.

Retinebant] Agr. *detinebant*. Heinsio placet.

Proximam quamque culpam] Heinsius corrigebat *proximum quemque culpæ*. Placet Grævio T. 4. ep. Coll. B. p. 505. Si ad singulorum pœnam pertinet, rectum est. Sed ad id non opus bello, nec ad puniendos Duces. Quod idem ad Valer. Fl. 3, 392. porro corrigit *aut pœnitentiæ*, merito improbat J. Gron. Ern. Hæc verba *aut pœnitentiæ* non leguntur in loco Burmanni.

Direptus longa pace] Intelligitur oppidum Badena in pago Tigurino, quod nomen ab aquis salubribus accepit. Ern. Heinsius ad Vell. 2, 115. pro *locus* legi vult *vicus* ut A. 1, 20. Sic mox pro *arma noscere* velit *poscere*, ut 6, 34. 12, 35.

LXVIII. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum Ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere: exitiosum adversus veteranos prœlium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu; inde Rhæticæ alæ cohortesque et ipsorum Rhætorum juventus, sueta armis, et more militiæ exercita: undique populatio et cædes: ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim, inmissa cohorte Thracum, depulsi, et, consectantibus Germanis Rhætisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati: multa hominum millia cæsa, multa sub corona venundata. Cumque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, justo agmine peteretur, missi, qui dederent civitatem: et deditio accepta. In Julium Alpinum, e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

LXIX. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem invenerint: "civitatis excidium" poscunt, tela ac manus in ora Legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cum Claudius Cossus, unus ex Legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum mitigavit: ut est mox vulgus mutabile subitis et tam

Adv. veteranos] Intellige veteres milites ad differentiam tironum. Sic et alibi. V. index.

In montem Vocetium] Quidam libri, *Vocetum*. And. Schottus noster *Vogesum* reponebat. Quem fateor non quidem in Helvetiis esse, sed nec longe ab iis. Certe Vocetii non alibi mentio. Lips. *Vocetium* Flor. Agr. Guelf. edd. pr. vett. quas inspexi. Putant esse partem Juræ, quæ hodie *Bœzberg* vocatur. Ern. Bud. male *Vocensium*. Mons *Vocetius* pars asperrima est Jurassi. Cf. Cellar. G. ant. t. 1. p. 226. et D'Anville notice de la Gaule p. 714. Frickianæ valli inminet. V. Büsching. Male ergo Ortelius apud nostrum parabat *Vogesum* reponere.

Cumque dirutis omnibus] Flor. (Reg. Lall.) Agr. ed. pr. *dirutis*. Guelf. (Bud.) edd. Puteol. Beroald. etc. *diruptis*. Lipsius tacite edidit *direptis*, nescio unde: quod omnes secuti sunt. *Dirutis* defendit J. Gronovius, et commodum sensum habet. Heinsius ad Vellei. 2, 115. etiam *dirutis vicis omnibus*: quod non necessarium puto. Si *direptis* libris scriptis firmaretur, servassem. Nunc antiquam et MSS. lectionem restitui. *Diruptus* factum e *dirutus*, cui sæpe in libris substituitur male. V. Drakenb. ad Liv. 9, 45. Gebhard. ad Cic. ep. 4, 5. Ern. Pichena τὸ *direptis* probat.

Aventicum] Hodie Gallis dicitur *Avenches*. Vid. Cellar. G. A. t. 1. p. 223. de qua extat elegans Wildii libellus. Ern. Sub Constantino jam deserta, teste Ammiano 15, 11. Pristini splendoris hodieque vestigia extant, de quibus v. Schmidt Rec. d'Antiq. trouvées à Avenches etc. 4. Berne 1760. et Ritter Mém. et recueil de qqs. Antiq. de la Suisse. 4. Berne 1788.

Claudius Cossus] MS. Oxon. *Cornelius Cossus*: quod placebat J. Gronovio. Sane *Cossus* est cognomen Corneliorum, non Claudiorum. Idque et ipse verum puto. Ern.

Apta trepid.] In Bud. *apta* deest.

Ut est mos vulgo: mutabile etc.] Sic locum e libris restituimus. *Mutabile* MSS. Agr. Bud. (Reg. Lall.) ed. pr. Ex eo *mutabilem* factum, quod ad *animum* referebant, cum ad *vulgus* pertineret. Atque hinc necessarium visum Freinshemio mox corrigere *immodicus*, quod

pronum in misericordiam, quam inmodicum sævitia fuerat: effusis lacrimis, et meliora constantius postulando, inpunitatem salutemque civitati inpetravere.

LXX. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, "alam Silanam, circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse." Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, et ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, instinctu Decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus adtollebant, transiere in partes: et, ut donum aliquod novo Principi, firmissima Transpadanæ regionis municipia Mediolanum ac Novariam et Eporediam ac Vercellas, adjunxere: id Cæcinæ per ipsos compertum. Et, quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum Lusitanorum Britannorumque cohortibus et Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipse paullulum cun-

ipse et Gronovii edidere: atque ipse secutus essem, si libri in *mutabilem* consentirent. Sed interpunctione locus erat juvandus. Ita plana et apta omnia. Vulgus mutabile est subitis in utramque partem. Rhenanus hoc non advertens, fecit *mutabili* et *prono*, quod omnes usque ad Freinsh. secuti sunt. Ryckius e MS. suo (Agr.) edidit: *ut est mox vulgus.* Sed illud *mox* friget. ERN. Bud. *ut est mox vulgo mutabile.* Unde pronum est emendare cum Agr. *ut est mox vulgus:* quod post Ryckium recipio cum Bip.

Meliora constantius postulando] Lipsius et Acidalius *molliora* conjecere, quod est verbum usitatum in tali re: *molliora consulta*, *mollius consulere*, Livius 3, 59. 30, 7. Noster A. 12, 46. *molliora respondens.* Et infra 4, 32. pro vulgato *meliora* e libris *molliora* restituit Pich. Sed et *meliora* ferri posse puto. Notum illud, *Di meliora!* ERN.

Accipit] Alter Flor. et Bud. *accepit.*

Alam Syllanam] Si vera scriptura, præfectum *Syllam* habuit. Sed MS. Agr. (Bud.) ed. pr. habent *Silanam* hic et alibi: quod melius videtur quibusdam. At esse deberet *Silanianam.* Certe mox *Silaniani:* quamquam in his formis non sunt satis constantes scriptores. ERN. Bip. emendant *Silianam*, forsan a Silio Italico dictam, de quo H. 3, 65.

Revocati] Sic MSS. edd. vett. ante Rhen. quem omnes præter Ryckium secuti, *remorati* edidere. Vetus cum Ryckio restituimus. Supra c. 6. *opprimendis Vindicis cœtis revocaverat.* ERN. Bud. *remorati.*

In Alpe Graia ipse] Male huic loco esse jurem apud omnes Censores. Pugnat historia, pugnant libri. De historia, quid certius quam Cæcinam non Graio monte sed Penino in Italiam venisse? Tacitus supra 61. *Cæcina propiore transitu Peninis jugis digredi jussus:* et paullo infra: *Penino subsignanum militem itinere et grave legionum agmen traduxit.* Atqui diversi et dissiti hi transitus. Jam libri longe abeunt ab hoc scripto. Farnesianus *in alpe triaria*, sicut et Hispanus: Budensis *trianna:* optimus Vatic. *cum alpe tarina:* ex quo ego, *ala Taurina:* Savillius, *Petrina.* Et certe Taurina jam cum Valente in Italiam iverat. (V. c. 64.) Ergo Savillio assentior et libens. LIPS. Probant Mercerus, Pichena: recepit Freinsh. Ryckius tamen *Taurina* prætulit e MS. Agr. ratus plures Taurinas alas fuisse: ut alia apud Valentem, alia apud Cæcinam fuerit. MS. Guelf. consentit Vaticano: ed. pr. *alpe triarina.* ERN. *Ala Petrina* occurrit et infra 4, 49. in partibus Vitellianis. Comparet etiam in lapide ap. Grut. p. 572, 3. Ab Equitibus inlustribus, quibus Petra nomen, dictam auguratur Broterius.

Vitellius had been Proconsul of Africa – governed well – Cf: Sueton: in Vitell: 5.5 –

ctatus, num Rhæticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium, [urbis] Procuratorem, qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, et, ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia cessuros, Penino subsignanum militem itinere, et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. Otho interim, contra spem omnium, non delitiis, neque desidia torpescere: dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, et cuncta ad decorem Imperii composita: eoque plus formidinis adferebant falsæ virtutes et vitia reditura. Marium Celsum, Consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiæ militum subtractum, acciri in capitolium jubet: clementiæ titulus e viro claro, et partibus inviso, petebatur. Celsus, constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro inputavit. Nec Otho, quasi igno-

Petronium urbis Procuratorem] Cujus urbis? imo totius Norici Procurator erat, non unius alicujus oppidi. Vertranius Maurus ICtus emendat, *urbis Præfectum* sive *Prætorem*. Haud recte: quæ enim ejus partes in Norico? Ego vero aut oblita ea voce scripserim, *Petronium Procuratorem*, aut mutata, *Petronium ibi Procuratorem*. Vetus quidem lectio *urbi* habet: quod depravatum facile ex *ubi* vel *ibi*. LIPS. Probat Pichena, opportune laudans ex H. 2, 16. *trierarchum Liburnicarum ibi navium*. Freinsh. etiam conjiciebat *Urbicum*, quod Reinesius probabat. Ad hunc modum et alia conjicere licet. Illud certum, *urbis* vitiosum esse. Ed. pr. etiam habet *urbi*. ERN. Bud. *urbis*, Savillius putabat, *urbem* pro civitate poni. Bip. conjecturas cumulant, forsan *Viruni* legendum. Rectius spuriam vocem uncis includunt. Gutherius de off. dom. Aug. 3, 18. Procuratorem Romæ intelligit, qui alias Rationalis urbis Romæ dictus.

Accessuros] Covarruviæ liber et priscæ editiones *cessuros*. LIPS. Sic et Guelf. ed. pr. *Accessuros* est a Rhenano (e Bud.), *Cetera* MS. Guelf. (Bud.) ed. vett. Pro quo Freinsh. induxit *ceteræ*. MS. Agr. ed. pr. *incerta* (inde Heins. *in certa*). An fuit *Noricos universæ victoriæ præmia accessuros*: i. e. ut præmia? ERN. Restitui *cetera*. Sic et Brot. et Bip.

Subsignanum militem] De subsignanis vid. dicta ad 4, 33. ERN. Cf. et A. I, 70.

Hibernis adhuc nivibus] Iidem libri, *hibernis adhuc Alpibus*: quod interpretor Sallustiano verbo, Alpibus adhuc hiemantibus. Poeta etiam vetus eo sensu dixit: *Jupiter hibernas cana nive conspuit Alpes*. LIPS. *Alpibus* Flor. Reg. ed. pr. Ceteræ usque ad Pichenam *nivibus*, quod et Guelf. habet. ERN. Vetus Poeta Furius est Bibaculus. V. vet. schol. ad Horatii Sat. 2, 5, 41. et Quinctil. 8, 6, 17.

Exemplum ultro imputavit] i. e. Ita locutus est, ut demonstraret, exemplum fidei a se editum gratum esse Othoni debere: tantum abesse, ut iram ejus meruerit: interesse enim et ipsius, fidos amicos habere; talemque se in ejus amicitia futurum, qualis in Galbam fuisset. Sententia hæc et aliis in tali tempore usurpata, ut Herodi post Actiacam pugnam Cæsarem Octavianum Rhodi adeunti, ap. Joseph. A. I. 15, 10. Add. Freinsh. ERN. Bud. *impetravit*: id se scripsisse Rhenanus testatur, sed in textu vulgatum legitur.

Nec Otho quasi ignosceret] Frons aliqua sententiæ appareat: sed, si excutias, vanæ et falsæ. Censeo emendandum: *sed nec hostis metu, reconciliationi se adhiberet*. Duo videlicet, cum Celsum sibi jungeret, Otho cavit. Ne aut ignoscere videretur, ut in vero magnoque crimine: aut ne hostis, id est, Vitellii metu, adsciscere sibi virum nobilem et fortem. Itaque nec obnoxium habere eum voluit, nec suspensum: sed statim assumpsit inter intimos amicos.

*Men who fought under the colours (vexilla) ... under the Eagles were called Subsig...

sceret, sed, ne hostis metum reconciliationis adhiberet, statim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter Duces delegit: mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra et infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui irascebantur.

LXXII. Par inde exsultatio, disparibus caussis consecuta, inpetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obscuris parentibus, fœda pueritia, inpudica senecta, Præfecturam vigilum et Prætorii et alia præmia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam et

Plutarchus comitatem hanc ita narrat c. 1. Κελεύσας Μάριον Κέλσον ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν, ἠσπάσατο καὶ διελέχθη φιλανθρώπως, καὶ παρεκάλεσε τῆς αἰτίας ἐπιλαθέσθαι μᾶλλον, ἢ τῆς ἀφέσεως μνημονεύειν. Hæc talia acumina frustra multis verbis approbem iis qui non tales. Lips. Non placuit viris doctis Lipsii correctio: nec mihi probatur. Sed non magis ab aliis prolata placent. Freinshemius correxit *hosti*, et sic editum inde ab illo tempore, hoc sensu, ne Vitellius, quem allicere oblata pace tentabat, c. 74. metu abalienaretur, scil. ne non reconciliaretur sibi ex animo. Sed recte monuit Ryckius, id non esse, metum reconciliationis adhibere. Nam id est, minari reconciliationem. Ceterum illa sententia esset bona. Nec Ryckii consilium probandum, qui e MS. Agr. recepit: *sed ne hostes metueret, conciliationes adhibens*, quod et Pichena in MS. reperit: (nisi quod ibi *conciliationis*) et fere est in ed. pr. *sed ne hostes metuere, conciliationis adhibens*. Verum male vir doctiss. *hostes* pro *inimicis* accipit, quod Latinitas non patitur. Et tamen alii in hac lectione intelligi non possunt. Itaque veterem lectionem servavi. In MS. Guelf. *quasi* post *metum* reperitur. An fuit: *ne hostis metum* (*falsæ* vel *fictæ*) *reconciliationis adhiberet*, sc. Celso, aut omnino omnibus: hoc sensu: Verebatur, ne, si Celsum non exquisita humanitate tractaret, hostis Vitellius averteret ceteros ab Othone, suspicione fictæ reconciliationis admovenda animis. Aut (ut Freinshemio visum) *ne hosti metum* (*falsæ*) *rec. adh.* i. e. ne Vitellius, cognita Celsi fortuna, metueret, ne et illa reconciliatio falsa esset, quam sibi Otho offerret. Illud melius puto. *Metum alicujus rei adhibere*, est injicere, movere metum ejus, efficere, ut aliquis quid metuat. Et sic dixere Cicero de Or. 2, 45. Quinctil. 1, 3. ut ostendit jam Elsnerus, refellens Trilleri conatus, in schediasm. Crit. p. 79: ipse tamen aberrans in eo, quod *hostis* nomine Celsum intelligit. *Hostes* sunt, quibuscum bellum gerimus, *inimici*, quibuscum odia exercemus. Sed in hoc hodie homines facile errant, vernaculæ linguæ consuetudine decepti. Porro *ficte reconciliatam gratiam* dixit Cic. ep. 3, 12. Ern. In loco Cic. citato non est *metum* sed *motum adhibere*. Bud. hic ita: *sed ne hostis metu reconciliationis adhibens*. Inde Rhen. effingebat: *seu hostis metu reconciliationi adnivens*. Satis ingeniose. Reg. Lall. *sed hostes metuere consolationes adhibens*. Gronovius Freinshemium sequitur. Bip. emendant: *sed, ne hostis metueretur, conciliationes adhiberet*. Ceterum cum nostro cf. hic Dio 64, 7.

Inter intimos] Sic edidit e MS. Agr. Ryckius, pro vulg. *intra*. Consentit ed. pr. itaque et ipse recepi. Ern. Bud. *intra*.

Fides integra et infelix] Acidalius corrigit *felix*, quia et a Vitellio veniam accepit et Consulatum servavit, ut e 2, 60. patet. Sed *infelix*, quod omnes libri habent, referam huc, ut coactus fatis iniquis fuerit, transire ad amici hostem, perdiderit amicum, et sperare sive accipere coactus salutem ab hoste. Mox bene Rhenanus (ex ingenio) correxit *primoribus*. MSS. et edd. vett. omnes *pro moribus*. Ern.

Eamdem virtutem admirantibus] Est vera et notabilis gnome, atque eadem in Livii l. 5. de Camillo: *Sed severitate imperii victi, eamdem virtutem et oderant et mirabantur*. Lips. Paullo post *quia* omnes scr. et edd. Ursinus, Muretus etc. maluere *quæ:* frustra. Ern. Bud. *quia:* et paullo ante *Præfecturam vigiliarum*.

virilia scelera exercuit, conrupto ad omne facinus Nerone; quædam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor ac proditor. Unde non alium pertinacius ad pœnam flagitavere, diverso adfectu, quibus odium Neronis inerat, et quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus, prætexentis, "servatam ab eo filiam:" et haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugio in futurum: quia pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam gratiam præparat; unde nulla innocentiæ cura, sed vices inpunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia: concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et, ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum et oscula et deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero et inhonesto.

Virilia scelera] Facinora audaciam virilis ætatis desiderantia, ut cædes et similia. Mox *ac proditor* abest a MS. Reg. et ed. pr. quam Gruterus Romanam vocat. (non a Bud.) Sane Tigellinus deseruit Neronem, non prodidit, nisi hoc sensu, quo dicitur prodere, pro deserere. Sed consuetudinem secutus esse potuit Tacitus, quæ hæc verba libenter conjunxit. Si tamen alius liber consentiret, facile proscriberem hæc verba. ERN.

Sed effugio in futurum] Ed. pr. (et cod. Bud.) *effugium*. Non abhorret a Taciti more. Supra c. 44. *non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens* etc. Mox Grutero suspecta verba *mutationem pavens*, tamquam a librariis orta: quia redundant. Hoc verum. Sed non propterea insititia verba sunt, ut alibi jam dixi. Nimis multa resecanda forent. ERN.

Præparat: unde nulla innocentiæ cura sed vitæ inpunitatis] Non mutant libri, nisi quod, vices *impunitatis*, habent. Totum locum lego: *privatam gratiam præparatum it: nulla innocentiæ cura, sed vice suæ impunitatis*. Palmerii etiam conjectura haud improba: *privatam gratiam præparat undeunde: nulla*, etc. *Undeunde* Latinis valet ὁποθενοῦν. Quod autem ad sententiam, pulchra est et usu sæpius probata. Ita Dio notat 48, 30. cum Menas præfectus Sex. Pompeii in mari *Helenum cepisset, libertum Cæsari admodum carum, statim sine pretio remissum: qui beneficium hoc multo ante apud Cæsarem deponebat, et perfugium sibi, si res ita ferret, apud eum præparans*. LIPS. Alii aliter locum tentant. Antiqua lectio est *vices impunitatis*, quam et MS. Agr. edd. ante Rhen. omnes habent, et restituit bene Freinsh. Sensus est: ea res facit, ut homines non tam innocentia saluti suæ consulere studeant, sed fiducia vicis sibi reddendæ: ipsos impunitatem aliis impetrasse, sibi vicem reddituros, qui potentes essent, si qua mutatio ingruat. Bona et clara sententia. Rhenanus (e Bud.) edidit *vitæ impunitatis*, quod est etiam in Guelf. et edd. inde a Rhenano omnibus usque ad Freinsh. Etiam alibi *vicis* mentio in hac re. A. 13, 20. *Impunitas vitæ* simpliciter pro *scelerum*, non satis placet. ERN. Boxhorn. conjectabat *vitæ et impunitatis*.

Seditiosis vocibus] Bud. *seditionis*.

Sinuessanas aquas] Male vulgo, *Suessanas*. Libri scripti docent et Plutarchus in hac ipsa re c. 2. Ἔπεμψεν οὖν ἐπ' αὐτὸν ὁ Ὄθων εἰς τοὺς περὶ Σινόεσσαν ἀγρούς. Aquæ autem eæ inter salubres habitæ. Plinius 31, 4. *In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem feminarum et insaniam virorum abolere creduntur*. Et quia ad vitia muliebria: ideo in Martiali 11, 8. *Diceret hystericam se forsitan altera mœcha In Sinuessano velle sedere sinu*. Sed et Claudius apud Tacitum 12, 66. *refovendis viribus mollitie cæli et salubritate aquarum, Sinuessam perrexit*. LIPS. Ed. pr. *Sumessanas aquas*, quod manus Lipsio antiquior correxit *Sinuessanas*. ERN. Bud. *Suessanas*.

LXXIII. Per idem tempus expostulata ad supplicium Galvia Crispinilla variis frustrationibus, et adversa dissimulantis Principis fama, periculo exempta est: magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam, ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Rom. haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, Consulari matrimonio subnixa, et apud Galbam, Othonem, Vitellium inlæsa: mox potens pecunia et orbitate, quæ bonis malisque temporibus juxta valent.

LXXIV. Crebræ interim, et muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant "pecuniam et gratiam et quemcunque quietis locum prodigæ vitæ legisset." Paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione: mox, quasi rixantes, stupra et flagitia invicem objectavere: neuter falso. Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam, easque, quæ Lugduni agebant, copias, specie Senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promptius, quam ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per simulationem officii, legatis Otho adjunxerat,

Galvia Crispinilla] *Calvia* verius: an etiam, *ministra*? nec tamen illud damno. Ceterum hæc Calvia a veste Sporo fuit et ejus custos. Breviarium Dionis, in Nerone, 63, 12. Χωρὶς δὲ, ὅ τε Πολύκλειτος καὶ Καλουΐα Κρισπινίλλα ἦγον, ἐπόρθουν, ἐσύλουν πάνθ' ὅσα ἐνεδέχετο· ἐκεῖνος μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ, αὕτη δὲ μετά τε τοῦ Νέρωνος καὶ μετὰ τῆς Σαβίνης τοῦ Σπόρου. Τήν τε γὰρ φυλακὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπιτροπείαν τὴν περὶ ἐσθῆτα, καίπερ γυνὴ καὶ ἐπιφανὴς οὖσα, ἐπεπίστευτο, καὶ δι' αὐτῆς πάντες ἀπεδύοντο. Vides ex ea nota, quid feminæ Calvia hæc fuerit, et cur populo exosa. LIPS. *Galvia* MS. Guelf. (Bud.) edd. Puteol. seqq. Ed. pr. *Galliva*. Eadem *Crispinilla*, ut Guelf. (Bud.) ed. Rhen. sqq. at ceteræ ante Rhen. *Crispilina*: male. ERN.

Ad instigandum in arma] Quæ sc. pro Nerone ulciscendo caperet. Mox edidi *Populo Rom.* ut voluit Acidalius, ex ed. pr. Vulgo *populi R.* Sic etiam ante e MS. Agr. Ryckius (et Heins.) ERN. Bud. *Populi R.*

Consulari matrimonio innixa] MS. *subnixa*. Sed vulgatam prætulit Pichena. Ego vero alterum, quod sensu prægnantius: nam *subnixa* dicit pro superba, elata. Ut apud Silium Varro *Subnixus rapto plebeii muneris ostro*. GRON. Atque etiam alibi noster *subnixus cognationibus* et similia dixit, non uno loco. Itaque, cum idem sit in ed. pr. et MS. Agr. cum Ryckio recepi. (Bud. *innixa*.) Mox a MS. Bud. aberat *temporibus*. Rhenanus intelligebat hominibus. Non credo *bonis hominibus* dici, nec apud bonos viros ista æque atque apud malos valere. Sed et bonis temporibus ista valuere, ut Augusti. V. Ann. 3, 25. et ibi Lipsius. ERN.

Crebræ interim etc.] *Blandimentis*, quod Rhen. (e Bud.) edidit, etiam ed. pr. non *blanditiis*. Mox *offerebant p. et g.* est a Rhen. (ex ingenio.) Sed MSS. (in his et Bud.) et edd. ante *offerebantur pecuniam* etc. Pichena conjecit: *epistolæ. Offerebat pecuniam*. Bene. V. ad 3, 81. ex quo loco hunc emendandum cum Pichena etiam J. Gronovius putabat. Forte etiam non male *Offerebantur pecunia et gratia*. Mox *ostentabat*, quod Ryckius (e cod. Agr.) pro *ostendebat* edidit, est et in ed. pr. et est Tacito usitatius. ERN. Bud. *ostendebat*.

Pecuniam et gratiam] Imo et societatem Imperii. Dio 64, 10.

Primo mollius] Bud. præmittit *Vocontiorum*, quod Rhen. forsan in *vacationem* mutandum conjiciebat. Credo, librarium per errorem in c. 66. recidisse.

Rursus alios] Recepi *alios*, quod MSS. (Bud.) Guelf. Oxon. Agr. edd. ante Rhen. omnes habent, et a Rhenano tacite omissum est. ERN.

remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad Prætorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes. Increpabat ultro, "quod tanto ante traditum Vitellio Imperium ad Othonem vertissent."

LXXV. Ita promissis simul ac minis tentabantur; "ut bello inpares, in pace nihil amissuri:" neque ideo Prætorianorum fides mutata. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque frustra fuit: Vitellianis inpune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum, fratrem Othonis, composuit, "exitium ipsi filioque ejus" minitans, "ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur." Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor clementiæ gloriam tulit.

LXXVI. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, "jurasse in eum Dalmatiæ ac Pannoniæ et Mœsiæ legiones." Idem ex Hispania adlatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus: et statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit: nusquam fides aut amor; metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquæ provinciæ, et quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant: non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu Senatus: et occupa-

Increpabat ultro] Sic edidi ex ed. pr. ut conjecerat Rhenanus. Ad *epistolas* retulere verbum librarii, ut ante. Similis lapsus 3, 81. Vulgo: *increpabant.* Ern. Sic et Bud.

Tanto ante] Majora verba quam pro re. Nam intervallum sane, inter Vitellii Othonisque Imperium, exiguum. Jurarunt enim Germanici exercitus in Vitellii nomen Kalendis Januariis: at postridie Idus Galba cæsus, et Princeps factus Otho. Ita pauci dies interfuerunt, et aut militum aut Taciti adsertio non usquequaque cauta. Lips. Vitellium inferior exercitus postridie Kal. Jan. salutavit Imperatorem; superior III Non. Jan. c. 5, 7. Galba cæsus XVIII Kal. Febr. c. 27. Eo adhuc vivo nuntius de Vitellio Romam adlatus c. 14 et 50. Militi longum id spatium visum, quo alios prævenisset.

Omnibus invicem ignaris] Sic edidi e MS. Flor. edd. pr. Puteol. Beroald. Alc. Nec aliter sensus constat. Ignoti vultus prodidere, cum nemo alterum nosset invicem, eaque ignorantia suspecta esset. In Rhen. editionem (a. 1544.) *gnaris* venit, nescio utrum ipso volente, an casu: id ad omnes post editos libros propagatum. Ern. Bud. et Reg. Lall. item ed. Rhen. 1519. habent *ignaris.*

Ad Titianum fratrem] Edd. vett. (et c. Bud.) *Tutianum:* recte Rhen. edidit *Titianum* (ex ingenio.). Ern.

Ne Aq. quidem] Bud. *nec.* Sic et Agr. sed Flor. *ne.*

Julio Cordo] Alciat. contra codd. volebat *Manilio Cordo.*

Et stetit domus utraque sub Othone] Tu vero interpunge, *stetit domus utraque: sub Othone incertum an metu.* Lips. Groslotius distingui volebat post *Othone.* Ern.

Prætextu Senatus] Flor. *prætexto,* et mox c. 77. Id recepit J. Gronovius h. l. non altero; quod tamen fieri debebat, si unica Florentino libro fides. Scio etiam in aliis auctoribus neutrum occurrere.

verat animos prior auditus. Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus omnesque versæ in Orientem provinciæ nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine orto. Neque exspectata Vipstani Aproniani, Proconsulis, auctoritate, Crescens, Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se Reipublicæ faciunt) epulum plebi, ob lætitiam recentis Imperii, obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ civitates secutæ. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam Principatus fortunam bello opus erat.

LXXVII. Otho, ut in multa pace, munia Imperii obibat: quædam ex dignitate Reipublicæ, pleraque contra decus ex præsenti usu properando. Consul cum Titiano fratre in Kalend. Martias ipse: proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio Poppæus Vopiscus, prætextu veteris amicitiæ; ple-

Vid. Oudend. ad Sueton. Cæs. 30. ubi et hunc locum laudat: sed cum omnes alii scripti (in his Bud.) et edd. habeant *prætextu*, id servavi. De ceteris locis Taciti deinceps sigillatim videbimus. Nec, si in uno loco plures libri consentient, ad illum locum omnes conformari debent. Ceterum vid. ad c. 19. Ern.

Omnesque versæ in Orientem] Credo germanum esse: aliquot tamen libri *omnesque versus Orientem*. Lips. Ut MS. Pichenæ, Agr. ed. pr. Ceteri libri vulgatum tenent. Etiam MS. Flor. *versam in or.* pro *versæ*. Igitur hoc, ut elegantius quoque, prætuli. Ern. Bud. male *versus in Orientem*. Ad rem quod attinet, extant nummi Othonis cusi Antiochiæ in Syria, itemque Alexandriæ. Cf. Eckhel doctr. NN. vet. vol. 6. p. 307. et vol. 4. p. 56.

Vipsanii Aproniani] Fragmentum fratrum Arvalium (apud Grut. p. 118.) ADFUERUNT. A. VITELLIUS. M. APONIUS. SATURNINUS. L. SALVIUS. OTHO. TITIANUS. SULPICIUS. CAMERINUS. C. VIPSTANUS. APRONIANUS. Iterum: ADSTANTIBUS. SULPICIO. CAMERINO. MAGISTRO. L. SALVIO. OTHONE. TITIANO. C. VIPSTANO. APRONIANO. Et sæpius. Gron. MSS. Agr. Guelf. (Bud.) Edd. pr. Puteol. Beroald. Rhen. etc. *Vipsani*, quod esse pro *Vipstani* etiam alibi A. 14, 1. vidimus. Itaque cum Ryckio *Vipstani* recepimus. *Proconsulis* scr. et edd. omnes. Ern.

Partem se Reip. fecerat] Interpretor: miscuerat se, velut et ipse inter curatores ejus et administros. Ita supra, hoc libro: *Non Senatus et Eques modo, quis aliqua pars et cura Reip.* Lips. Nempe legebatur tum: *nam in malis tempp. etc.* Sic MS. (Bud.) Guelf. edd. inde a Puteol. omnes. At MSS. Flor. Agr. ed. pr. *Nam et in malis—faciunt:* unde Pichena fecit, quod nunc editur. Ern. Bud. *fecerat*.

Ceteræ civitates] Bud. *multæ c.* et mox *distractis ejus exerc.*

Otho ut in m. pace] Recte monuit Freinsh. initium novæ sententiæ esse a verbis: *sic distractis*. In prim. ed. etiam est *et Otho*. Melius foret *at Otho:* quod etiam præcedens *quidem* videtur desiderare. Ern.

Ex præs. usu] Sic Rhen. e Bud. Legebatur prius *et pr. usu*.

Consul ipse] Nempe a XVIII Kal. Febr. initioque imperii, more Imperatorum solenni, Consulatum cum principio Imperii conjungendi. Mox pro *proximos* Guelf. vitiose *proprios:* item *destinabat*. Ern. Bud. *proximos*. Idem a *Verginio* ad *jungitur* cuncta omittit, quod librarii peccatum male tuetur Rhenanus.

Pompeius Vopiscus] Sic MSS. et edd. omnes ante Lipsium, in cujus editiones, tacito ipso, venit *Poppæus*, atque inde ad sequentes. *Pompeius* restituit Ryckius. At Flor. habet *Poppæus*, cujus auctoritate hoc nomen defendit J. Gronovius. Lipsius ex alio MS. reposuisse videtur. Nam Flor. lectiones tum nondum viderat, cum primum ederet Tacitum. Ex Vat. cod. Lipsium id nominis hausisse Bipontini autumant. Bud. *Pompeius*.

rique, Viennensium honori datum, interpretabantur. Ceteri Consulatus ex destinatione Neronis aut Galbæ mansere. Cælio ac Flavio Sabinis in Julias, Arrio Antonino et Mario Celso in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho Pontificatus Auguratusque honoratis jam senibus cumulum dignitatis addidit: et recens ab exsilio reversos nobiles adolescentulos avitis ac paternis Sacerdotiis, in solatium, recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso, Sevino Pomtino Senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus, verso nomine, quod avaritia fuerat, videri majestatem: cujus tum odio etiam bonæ leges peribant.

LXXVIII. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus, Hispaliensibus et Emeritensibus

Cælio ac Flavio Sab.] *Cælius* IC. de quo Pompon. D. d. de O. I. l. 2. § 46. De *Flavio* v. c. 46. supra.

Arrio Antonino] MS. Agr. *Arrio*, ut ed. pr. MS. Guelf. *Archio:* e qua scriptura natum *Archio* edd. ceterarum ante Rhen. qui edidit e Bud. *Ario*. *Antonio* omnes vett. (et Bud.) Recte tamen a Lipsio editum *Antonino:* quod verum viri nomen est. Fuit avus Antonini Pii Imp. v. Ryck. ad h. l. *Antoninus* fuisse cognomen *Arriorum* præclare docet etiam Vignolius ad columnn. Anton. Pii c. 6. p. 89. s. Ern. Plin. ep. 4, 3 et 5, 10. Græca *Arrii Antonini* carmina celebrat.

Honoratis jam senibus] Otho, inquit, *senibus* Patrum *jam honoratis* (qui summis olim scilicet essent honoribus functi aut fungendis designati) *addidit cumulum dignitatis:* quem illum? *Pontificatus Auguratusque*, quæ duo vocabula plurativi numeri accusandi casu κατ' ἐπεξήγησιν, quam appositionem vulgo vocant, adhærent, junguntur que τοῖς *dignitatis cumulum*. Justin. 17, 2. *In eo bello Lysimachus, amissis ante variis casibus XV liberis, non instrenue moriens, postremus domus suæ ruinæ cumulus accessit.* Et firmat planissime Plut. c. 1. Τοῖς ἀποδεδειγμένοις ὑπὸ Νέρωνος ἢ Γάλβα πᾶσιν ἐτήρησε τὰς ὑπατείας, ἱερωσύναις δὲ τοὺς καθ' ἡλικίαν προήκοντας ἢ δόξαν ἐκόσμησε. Hæc, ne quem abducat Jac. Gutherii fiducia in suo, *honoratis jam insignibus:* de jure pontif. 1, 15. Gron. Mox Bud. male *aut recens*. Agr. *culmen dignitatis*.

Sevino Pomtino] Sic nomen hoc correximus. Edd. inde a Puteolano usque ad Lipsium *Pontio*, ut habet etiam Guelf. At Lipsius edidit *Promptino*. Ea est lectio cod. Flor. quæ deinde ab omnibus servata est. Consonat cod. Agr. (Bud.) ed. pr. in quibus est *promtius*. Sed hodie satis constat, in has voces a librariis corruptum esse nomen *Pomtinus*, ut plane docet Cortius ad Sall. Catil. 45. ubi eædem aberrationes in libris reperiuntur. Idem docet Drakenb. ad Liv. 2, 34. 4, 25. ut nullo modo hic potuerim hæsitare. Præterea etiam *qui* abest a MS. Flor. placetque J. Gronovio. Ern. Lipsius ex Farnes. *proprius* et Vat. *Promtios* confecit *Promtino*. Posset quoque legi *Pomptinio*, ut in lapid. Donianis, vel *Pontinio*, ut in Gruterianis. Utraque forma in codd. Cicer. ep. ad Att. 4, 16. occurrit. Cf. Ernesti ind. Cic. Τὸ *qui* habet Bud. Sed rectius abest. De *Cadio Rufo* v. 12, 22. Agr. *Candio*. De *Pædio Blæso* 14, 18.

Quod avaritia fuerat, videri majestatem] Otho Cadium Rufum, Pedium Blæsum, Sivinum Promptinum restituit, quasi tyrannica majestatis lege perculsos, quo innocentibus injuria facta videretur; ut plerisque, qui tum temporis essent ea lege postulati: non autem, ne provincialium animi offenderentur, ut Pichena suspicatur. Horum immo οὐ λόγος illi, οὐδ' ἀριθμός: nam qui poterant non offendi hoc mimo satis memores et gnari veterum dolorum? qui, ut verisimile est, ipsi productos in jus fures et depeculatores nequissimos damnarant? Ergo, ut dixi, horum ille nullam rationem habuit: tantummodo suæ et restitutorum existimationi consultum voluit, ne ipse indignos dignari, illi indigni potiri eo beneficio viderentur. Gron. *Majestatem* intellige *læsam*.

Hispaliensibus] Sic (tacite) correxit Rhenanus: MSS. et edd. vett. *Hispaniensibus*. Ern. Sic et Bud. et Agr.

pulice offensam

familiarum adjectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: nova jura Cappadociæ, nova Africæ, ostentui magis, quam mansura. Inter quæ, necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata, ne tum quidem inmemor amorum, statuas Poppææ per Senatus consultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum adliciendi: et fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel adgnoscendi pudore.

Familiarum adjectiones] Ita solent Romani coloniarum infrequentiæ subvenire, nova familiarum aliquot adjectione. Livius 43, 17. *Postulantibus a Senatu Aquileiensium legatis, ut colonorum numerum augeret, mille et quingentæ familiæ ex SC. scriptæ.* LIPS. Cf. et A. 13, 31.

Lingonibus universis] Latet hic omnino mendum. Primum enim, quis locus Lingonibus (Galliæ ii sunt) inter Hispaniæ populos esse potest? Adde, quod Lingones isti ipsi, primi et præcipui in Othonem hostes. Hi, qui Vitellium fovere; hi, qui milites turbidis colloquiis ad bellum impulere: hi, qui etiam nunc Othonis partes oppugnant viris, armis, equis. Unde igitur iis præmium? Clare aliena et falsa ea vox: et censeam Hispaniæ aliquam gentem reponendam: *Lusonas*, an *Illurconas*? an tale aliquod nomen, quod parum vicinum adhuc repperi corruptæ voci. *Nec scire fas est omnia*, ait Lyricus: tu cogitabis. LIPS. Omnes libri in vulgato consentiunt. Nec rationes Lipsii satis graves videntur. Nam nulla necessitas est credendi, Hispaniensem populum hic a Tacito commemoratum: et potuerunt hæc delinimenta Lingonibus, ut supra Germanico exercitui, objici. V. Ryckius. ERN. Cum Lipsio faciunt Bip. putantque se in *Langobriga* Lusitaniæ invenisse medelam, cujus incolæ forsan *Longones* dicti. Conjectura perquam scita, cui favet Bud. *Langonibus*. Ceterum per civitatem Romanam hic jus Latii intelligendum, ut clarius de aliis A. 15, 32. H. 3, 55. Ryckius censet, inprobante Spanhemio in orbe Romano c. 9 et 16.

Ostentui magis] Sic MS. Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. estque valde usitatum Tacito verbum. At Puteol. Beroaldus *Ostenta m. q. m.* Nisi clare tot libri *ostentui* haberent, conjicerem *ostentata magis*. Nam haud dubie respexit h. l. ad illud Virgil. Æn. 6, 869. *hunc tantum ostendent terris Dii.* ERN. Bip. præferunt *ostenta*: parum interest. Mox Bud. *creditus* sine *est*.

Interque necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata] Sic MSS. Flor. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. ut *excusata* referatur ad *inter*: aut potius ad *inter quæ*, quod est in ed. pr. Rhen. (e Bud.) sq. At quia in Bud. cod. fuit *excusatus*, Rhenanus edidit *excusatis*, quod expressum est usque ad Lipsium. *Excusatus* habet etiam MS. Agr. ed. pr. quod ipsum quoque ferri posset. Homines eum vulgo excusabant, cum ista faceret, necessitate et curis. etc. ERN.

Et fuere, qui imagines Neronis præponerent] Plinius 35, 4. *Princeps tabulam pictam prælii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ.* Suet. Cal. 41. *Hujusmodi vectigalibus indictis neque propositis.* GRON. *Proponerent* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Put. At in ed. Beroaldi irrepsit *præponerent*: Rhenanus (ex ingenio) *reponerent* maluit, aliique. *Proponerent* verum est. In locis publicis injussi posuere imagines Neronis. ERN.

Othoni quibusdam diebus] Quibus diebus? et cur hoc ita ἀορίστως? Fortasse *Quinquatruum diebus*: quod scriptum initialibus modo litteris fuit. LIPS. Heins. tentabat *iisdem diebus*, *iisdem ludi diebus*.

Cognoscendi pudore] Malim, *agnoscendi*. LIPS. Sic e Flor. reposuit Pichena; sic et ed. pr. ERN. Bud. *cognoscendi*. Idem *metu*, unde Rhen. *metu —pudore*, quod Lipsius aliique recepere: prius legebatur *metum . . pudorem*.

LXXIX. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus, magna spe ad Mœsiam inruperant: novem millia equitum, ferociora successu et prædæ magis quam pugnæ intenta. Igitur vagos et incuriosos tertia legio, adjunctis auxiliis, repente invasit: apud Romanos omnia prœlio apta: Sarmatæ, dispersi cupidine prædæ, aut graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu neque conti, neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id Principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut præduro corio consertum; ut adversus ictus inpenetrabile, ita inpetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facili lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui prœlio superfuerant, paludibus abderentur: ibi sævitia hiemis et vi vulnerum absumpti. Post-

Magna spe ad Mœsiam irruperant] *Ad Mœsiam* omnes scr. et edd. Post *et ferocia* edd. omnes ante Rhen. is (e Bud.) edidit *ex:* sic et Guelf. Similiter c. 77. pro *et præsenti usu* recte editum *ex pr. usu.* Sed post *irruperant* non debet esse punctum, sed minor distinctio, ut in Guelf. Sarmatæ irruperant, novem millia, et caussæ irruptionis ferocia, ut ab initio, et successus superioris hiemis. Paullo post omnes libri *tertia legio*, eamque in Mœsia fuisse patet ex H. 2, 74. Savillius frustra conjicit *tres legiones*, quia tres Legati Consularia ornamenta accepisse dicuntur. Tot legiones in Mœsia tum fuisse, verum est, vid. Suet. Vesp. c. 6. sed non omnes contra novem millia barbarorum cum auxiliis ductæ. Una legio cum suis auxiliis sufficiebat. Honos tamen cum Legatis omnibus communicatus. ERN. Cod. Agr. *et ferociora successu et.* Hoc Bip. omissa priori copula recepere: recte, ut puto, quos sequor. Ern. posuerat vulgatum *ex ferocia et successu.* Contra Acid. jam emendarat *ferocia ex succ.* Sed comparativo simili modo utitur noster infra 4, 28.

Dispersi cupidine, aut g. o. s.] Sic edidit Freinsh. cum ante *aut* esset post *dispersi.* (Sic et in Bud.) J. Gronovius veterem ordinem restituit ac defendit. Ejus rationes mihi non satisfaciunt, quas inspiciat, qui volet. Freinshemium verum vidisse puto, cum J. F. Gronovio et aliis, qui ejus correctionem secuti sunt. ERN. Jam Acidalius τὸ *aut* ante *graves* locaverat.

Virtus velut extra ipsos] Nempe in pernicitate equorum, non in animo et corporis robore, ut hodie fere in tormentis bellicis. Videtur ductum a Stoicis, qui negabant *extrinsecus* esse debere bene vivendi rationes. ERN.

Advenere] Heins. volebat *adsiluere*, ut A. 2, 21. Mox Agr. *tegimen*, ut l. hoc cit.

Præduro corio] Sic MSS. et edd. omnes. Lipsius de Mil. Rom. 3, 6. conjecit *cornu*, quia sic nonnulli de Sarmatis tradidere, sed sine caussa, ut recte judicat J. Gronovius. ERN. Cum Lipsio facit Fabrettus ad col. Traj. c. 4. p. 111.

R. miles facili lorica] MS. Flor. *facilis lorica:* quod non adeo spernendum. Ryckius laudat ex nostro bene: *sagulo leves.* Facilis lorica est habilis sine pondere, non molesta gestanti militi. ERN.

Ibi sævitia, hic miseria] Mutilus locus aut corruptus. Mihi ex sententia vi-

quam id Romæ compertum, M. Aponius, Mœsiam obtinens, triumphali statua, Fulvius Aurelius et Julianus Titius ac Numisius Lupus, Legati legionum, Consularibus ornamentis donantur: læto Othone et gloriam in se trahente, "tamquam et ipse felix bello, et suis Ducibus suisque exercitibus Remp. auxisset."

LXXX. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem, e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho jusserat: armandæ ejus cura Vario Crispino, Tribuno e Prætorianis, data. Is, quo magis vacuus, quietis castris, jussa exsequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet: tempus in suspicionem; caussa in crimen; adfectatio quietis in tumultum evaluit: et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere. Fremit miles, et Tribunos Centurionesque "proditionis" arguit, "tamquam familiæ Senatorum ad perniciem Othonis armarentur:" pars ignari et

deatur: *illi sævitia hiemis, hi miseria vulnerum absumpti.* Junctim enim cum prioribus legenda: et reliqui confugerunt, inquit, ad paludes: quorum alii frigoris vi, alii jam læsi, cum nemo curaret, misere tabe et pure vulnerum perierunt. LIPS. Vetus lectio, etiam Guelf. et ed. pr. est, *ibi sævitia, hic misericordia vulnerum.* Pro eo Rhen. dedit *miseria vulnerum*: in quo miseria bene exprimit Græcorum ταλαιπωρίαν. Quod nunc editur, est e correctione Mureti admodum verosimili, quam primus recepit Freinsh. Ryckius e suo cod. edidit, *ubi sævitia hiemis et dolore vulnerum absumti.* In Mureti correctione suspectum esse possit, quod terminationis *cordia* nulla ratio habetur. An fuit *et incuria vulnerum?* cum curare vulnera non possent, inopia fomentorum et remediorum. Et *incuriam* sic dici vel lexica docent, Cicer. Prov. Cons. c. 3. *milites—incuria, fame, morbo, vastitate consumti.* ERN. Mureto recte plaudunt Pichena et Acidalius. Ernesti conjectura placet Lallemando. In Bud. est *mīa.*

M. Aponius] Cogn. *Saturninus.* Cf. infra 2, 85. et fragm. Fratrum Arval. ad c. 76. Supra *Julianus Titius* 2, 85. *Tertius Jul.* inde Ryckio *Tertius Titius Julianus.* Legati legionum Vegetio 2, 9. *Præfecti legionum* dicuntur, agebant vices Legati Imp. in legione. Sed cf. not. ad c. 82.

Septimam dec. cohortem] Plures Ostiæ cohortes, ut Puteolis, quæ numerarentur, ut legiones, et inde nomen acciperent. Male Phil. a Turre ad Inscr. M. Aquilii c. 4. hinc septimam decimam legionem facit, notatus a Burmanno ad Suet. Oth. c. 8. ubi et de dissidio Taciti et Suetonii in hac re agitur. ERN.

Colonia Hostiensi] Scito, eam illic perpetuam stationem habuisse ex decreto Claudii. Suet. Claud. 25. *Puteolis et Hostiæ singulas cohortes, ad arcendos incendiorum casus collocavit.* LIPS. Præpositionem deleverat (cum Bud.) Rhenanus, reposuit Pichena e Fl. Est et in Guelf. (Agr.) ed. pr. ERN.

Quietis castris] Quia vigiliæ jam tunc constitutæ, et omnes in contuberniis, exceptis Vigilibus. LIPS. Mox *evaluit* omnes libri, nec tentandum aliquid. Ed. pr. *affectio*, omissa media syllaba. ERN. *Evalesceret* sic quoque A. 14, 58. Male ergo Ursinus *evadit.*

Visa inter tem. arma] Is affectus Homero exprimitur, in Odyssea Π. 292. ubi Ulysses Telemachum monet amovenda arma a procis, et caussam dat:

Μήπως οἰνωθέντες, ἔριν στήσαντες ἐν ὑμῖν,
Ἀλλήλους τρώσητε.

Et caussæ caussam v. 294.

—Αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος.

LIPS. *Familias Senatorum* de servis intelligendos, tironum caussa monemus. ERN.

Pars ignari et vino graves] Primum hæc non divellenda a præcedentibus erant majore interpunctione, quibuscum cohærent. Itaque minorem fecimus, qualis in MS. Guelf. Sed idem codex edd. Put. Ber. *ignavi*, male. Ed. pr. *ignari*, quod restituit Rhen. (e Bud.) Post *cujuscunque* recte reddidit Ryckius pro

vino graves: pessimus quisque in occasionem prædarum: vulgus, ut mos est, cujuscunque motus novi cupidum: et obsequia meliorum nox abstulerat: resistentem seditioni Tribunum et severissimos Centurionum obtruncant: rapta arma, nudati gladii, insidentes equis urbem ac palatium petunt.

LXXXI. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque: qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et dispergi, periculosius foret; modō constantiam simulare, modō formidine detegi, simul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine Senatus, quam suo territus, et Præfectos Prætorii ad mitigandas militum iras statim miserat, et "abire propere omnes e convivio" jussit. Tum vero passim Magistratus, projectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes feminæque, per tenebras, diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

LXXXII. Militum inpetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium inrumperent, "ostendi sibi Othonem" expostulantes: vulnerato Julio Martiale, Tribuno, et Vitellio Saturnino, Præfecto legionis, dum ruentibus obsi-

cujusque e Flor. Agr. edd. ante Rhen. (qui *cujusque* e Bud.) Consentit Guelf. ed. pr. Ern.

Vino graves] Quippe in cæna jam, aut potius a cæna. Ubi autem es, vetus disciplina? Sed vero hæc castra urbana et cum urbis vitiis. Lips.

Severissimum Centurionum] Vatic. *severissimos*: et Plut. c. 3. ἑκατοντάρχας δύο interfectos scribit. Noster tamen etiam infra c. 83. de uno tantum: *Unus alterve perditus ac temulentus, Centurionis ac Tribuni sanguine manus imbuet?* Itaque placeat magis hic legi, *et severissimum Centurionem*, ut proprium nomen expresserit interfecti: aut certe in altero Taciti loco *Centurionum ac Tribuni*, scribendum erit. Lips. *Severissimos Centurionum* etiam Flor. Guelf. ed. pr. ceteræque ante Rhen. (qui sic etiam e Bud.) idque restituit Pichena. Consentiunt Suet. et Plut. Ern.

Modo constantiam etc.] *Modo* abest a MS. Oxon. Vid. ad 3, 83. et Gron. fil. ad h. l. Ern. Bud. habet.

Præfecto legionis] Apud Tacitum nuspiam Præfectos leg. occurrere, vere monet Savillius. At sæpe occurrunt in inscriptionibus antiquis apud Gruterum et alios: estque de iis caput ap. Vegetium 2, 9. At non negandum, hunc unum locum esse in antiquioribus, ubi id nomen occurrat. Sunt, qui Tribunum intelligant; male: nam diserte h. l. a Tribuno distinguitur. E Vegetii loco patet, fuisse eundem, qui alias *Legatus legionis* vocatur a Tacito et Suetonio. Nam medius est inter Legatos Imperatoris, qui pluribus legionibus præsunt, et Tribunos, qui ei cum Centurionibus ceterisque militibus subesse dicuntur a Vegetio. Et, quæ Legato legionis tribuuntur apud nostrum A. 1, 44. ut judicium exerceat et pœnas reorum militum, idem tribuitur Præfecto legionis ap. Vegetium l. c. Sed cum Taciti ætate, atque aliquandiu post *Legati legionis* nomen manserit, ut patet e Suetonio et aliis, suspicio esse potest, *Præfectum legionis* deberi librario, qui nomen recentius et notius substituit, sive, cum notatum esset interlineari glossa, aut in margine eundem esse, qui Præfectus legionis dicatur, id verbum in textum deinde venisse. Antiquissimam hujus honoris mentionem ego quidem reperi in inscr. ap. Gruter. p. 465. 2. quæ ad M. Aurelii Antonini tempora pertinet. De Præfectis legionum egit Pancirollus ad Notit. Dign. Imp. c. 36. p. m. 64. Sed parum accurate, ut et Stewechius ad Veget. l. c. Fortasse verum est *Præf. legioni*, ut ap.

stunt. Undique arma et minæ, modo in Centuriones Tribunosque, modo in Senatum universum: lymphatis cæco pavore animis, et, quia neminem unum destinare iræ poterant, licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus Imperii, thoro insistens, precibus et lacrymis ægre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta urbe, clausæ domus: rarus per vias populus; mœsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ, quam pœnitentiæ. Manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus, Præfecti, ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummûm singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum Tribuni Centurionesque circumsistunt, abjectis militiæ insignibus, "otium et salutem" flagitantes. Sensit invidiam miles, et compositus in obsequium, "auctores seditionis ad supplicium" ultro postulabat.

LXXXIII. Otho, quamquam turbidis rebus et diversis militum animis, cum optimus quisque "remedium præsentis licentiæ" posceret; vulgus et plures, seditionibus et ambitioso Imperio læti, per turbas et raptus facilius ad civile bellum inpellerentur: simul reputans, non posse Principatum, scelere quæsitum, subitâ modestiâ et priscâ gravitate retineri: sed discrimine urbis, et periculo Senatus anxius, postremo ita disseruit: "Neque ut adfectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer, (utraque enim egregiè supersunt) sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestræ fortitudinis, et erga me modum caritatis. Tumultûs proximi initium, non cupiditate vel odio,

Suet. Tit. 4. *legioni Præpositus:* ubi etiam genitivus in MS. Memm. ut non sit nomen honoris ac muneris usitatum. Ern.

Abjectis militiæ insignibus] h. e. pugione et vite. De vite A. 1, 23. traditur. Ern.

Otho quamquam] Frustra in verbo *quamquam* hæret Freinshemius, quod omnes libri exhibent, nec abesse potest. Consequens est: *sed* (pro *tamen*) anxius discrimine urbis, tandem orationem habuit sequentem. Ern. Freinsh. legendum putabat *quoque.*

Ambitioso Imperio læti] h. e. in quo Princeps ambitione uteretur, quæ est in captanda militum vulgique benevolentia et gratia. Sueton. Aug. c. 42. *ut salubrem magis quam ambitiosum Principem scires.* Mox *subita modestia* est studium et cura legum disciplinæ servandæ, ejusque adeo exactio, qua statim ab initio uteretur, sive repente et præter opinionem hominum. Sic *subita benignitas* apud Phædrum 1, 23. ubi v. Burm. Ern. Et *subita largitas* ap. Ter. Ad. 5, 9, 28.

Ut animum ad] Bud. *ut ad animum.* Sic et Agr. a 1. m. Id Rhen. exponit *ad fortitudinem.*

Tumultus proximi initium etc.] Etsi possum aliquam verborum structuram reperire: tamen durior est, quam ut nihil vitii esse putem. *Nimia pietas vestra acrius quam consideratius excitavit initium tumultus proximi.* Bene. Sed cetera: *non cupiditate vel odio* etc. huic sententiæ sive nimiæ pietati non conveniunt. Igitur feci colon post *periculorum*, ut (voluit Acidal. et) est in ed. pr. quæ etiam habet *sed nimia pietas:* quod tamen non probo, sed sine illo *sed* efficaciorem orationem credo. Sed ita *initium tum. prox.* non habet verbum, ad quod referatur. Ei incommodo duobus modis mederi licet: vel ut post *periculorum* excidisse dicamus *ortum*, (hoc placet Lallemando) aut ante *cupi-*

quæ multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem aut formidine periculorum: nimia pietas vestra, acrius quam consideratius, excitavit. Nam sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum: num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quædam milites, quam scire, oportet. Ita se Ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa etiam Centuriones Tribunosque tantum juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An et illic nocte intempesta rapientur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) Centurionis ac Tribuni sanguine manus inbuet? Imperatoris sui tentorium inrumpet?

LXXXIV. " Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio et satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes inprecentur, quid aliud, quam seditionem et discordiam, optabunt? ne miles Centurioni, ne Centurio Tribuno obsequatur: hinc confusi, pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius,

ditate præpositionem *a*, quæ ante istam literam sæpe excidit in libris, intelligamusque *est;* vel ut e sequente verbo ἀπὸ κοινοῦ intelligamus *excitatum est:* quod fortasse lenius videbitur. Ceterum *cupiditate* est etiam in Guelf. (et Bud.) quod e Flor. lectione *cupidite* dedit Pich. ed. Put. At (c. Agr.) edd. pr. Ber. (Rhen.) sqq. *cupidine.* Pro *detrectatione* cod. Guelf. ed. pr. *detractione*, ut in aliis libris. Videtur fuisse *detractatione:* de qua scriptura vid. Drakenb. ad Liv. 34, 15. et quos ibi laudat. Add. ad A. 11, 11. Ern. Bud. *detractatione.*

Num omnes nuntios] *Num* edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. MS. Guelf. a man. s. Fuit ante *non*, ut in edd. Put. Ber. Illud melius puto. Ern. Freinsh. præferebat *non.*

Ut multa per Centuriones] Liber Hispanus *ut multa Centuriones Tribunosque*, omissa vocula. Verissime. Nam ea Othonis mens est, ut velit quædam imperia Centurionibus tantum Tribunisque indicari: non in milites spargi. Flor. liber habet, *Multa etiam Centuriones:* optime. Lips. Florentino congruunt MSS. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Put. Ber. At Rhen. (cum Bud.) omisit *etiam*, quod restituit Pichena. Lipsius fluctuavit. Sed tamen et ultima ed. Rhenanum sequitur. Ern. Receptam lectionem tuentur Acid. et Gruterus.

Si ubi jubeantur] MSS. Flor. (Reg. Lall.) Guelf. a m. s. ed. pr. *sicubi.* Ryckius e cod. Agr. dedit *si cur.* Ern. Bud. *si ubi.*

Perditus ac temulentus] Puto, *percitus.* Nam ad instinctum quemdam et *insaniam* (ita statim) refert. Lips. Bud. *alterne.*

Vos quidem istud pro me] Sc. fecistis. *Istud* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. vett. edd. ante Rhenanum. Recte restituit Ryckius. At Rhen. dedit *istuc:* sc. irrupistis. Ern. In Rhen. editione potius operarum vitio legi *istuc* putarim; nihil enim notavit.

Si Vitellio et satellitibus ejus] Hæc ipsa movendi ratio ab hostium affectu et voto, usurpata decenter Homero: Iliad. A. 255.

Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος, Πριάμοιό τε παῖδες,
Ἄλλοί τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ,
Εἰ σφῶϊν τάδε πάντα πυθοίατο μαρναμένοιϊν.

Et cur non ab illo uberi eloquentiæ et sapientiæ fonte sit hic rivus? Lips.

Nobis] Rhen. malit *vobis*, sed non necesse. Oratorio artificio utitur Princeps.

Parendo potius] Hic et aliis locis in hac oratione Tacitus ob oculos habuit orationem Paulli ad milites ap. Liv. 44, 34. Ern.

commilitones, quam imperia Ducum sciscitando, res militares continentur: et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit: ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis; nec illas adversus Senatum voces ullus unquam exercitus audiat. Caput Imperii, et decora omnium provinciarum, ad pœnam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulli ne Italiæ alumni, et Romana vere juventus, ad sanguinem et cædem deposcerent ordinem, cujus splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium præstringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius; imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respublica, inde hostes Reipublicæ constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? Muta ista et inanima intercidere ac reparari promiscua sunt: æternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate Senatus

Fortissimus in ipso discrimine] Verissima gnome, quæ veteri Græcorum dicto firmatur apud Eustathium, Θρασὺς πρὸ ἔργου, ἐκ πολλοῦ κακός. Aristoteles etiam apte in Nicom. 3, 10. Καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς καὶ βουλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων κινδυνεύειν, ἐν αὐτοῖς δὲ ἀφίστανται· οἱ δὲ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσύχιοι. Quem locum, nihil absurdum, Tacitum adspexisse et expressisse. Sed et Homerus Græcos semper quietos et tacitos facit ante pugnam: Il. B. 8.

Οἱ δ' ἄρ' ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες
'Αχαιοί.

Iliad. Δ. 429.

— Οἱ δ' ἄλλοι ἀκὴν ἴσαν (οὐδέ κε φαίης
Τόσσον λαὸν ἕπεσθαι ἔχοντ' ἐν στήθεσιν αὐδὴν)
Σιγῇ δειδιότες σημάντορας.

Talis et Livianus Manlius, qui nulla voce aut minis in Gallum ibat 7, 10. *sed pectus, animorum iræque tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis distulerat.* Lips.

Nec illas] Sic ed. pr. nisi quod vitiose *ullas* pro *illas*, Rhenanus seqq. Contra *ne illas* MS. Guelf. edd. ceteræ ante Rhen. Illud melius: conjunctum est enim cum antecedentibus. Ern. Rhen. e Bud. *nec illas*.

Vitellius in nos ciet] Locum ab aliis fœde interpolatum e Vaticano restitui, religiose servata ejus scriptura: nisi quod *audeant* feci, ex *audiant*. Ne Germani quidem, inquit, illi barbari: quos nunc Vitellius in nos concitat, audeant ad pœnam amplissimum ordinem deposcere: nedum vos Romana suboles. Non etiam spreverim scribere cum Hispano codice, *quis cum maxime*: id est, quis comitatus maxime Vitellius in nos movet. Lips. Lipsii correctionem firmat Flor. Guelf. Ante Lipsium erat *quibus* et *audiant.* (Sic et Bud.) Ed. pr. corruptius: *nec illos, quibus cum maxime. Ignosci et Germani audiant.* Mox *deposcerent* MSS. Flor. Bud. Guelf. edd. pr. Rhen. sqq. At Puteol. Ber. *reposcerent.* Illud verum est, et verbum proprium in hac re. Rhenanus malit *deposcent.* Frustra. Sensus est: si vos vere Romani essetis, an deposceretis etc. Ern. Teste Jac. Gronovio Flor. habet *depoposcerint.* Bud. *depoposcerent.* Istud recepit Gron.

Vitellianarum partium perstringimus] Lege *præstringimus*, i. e. hebetamus, obumbramus. At recte mox: *perstringendos mulcendosque animos.* Hoc enim quod Persius 1, 107. *mordaci radere vero.* Gron. Verissime. Ern. Bud. *perstringimus.* Verum cum Gron. omnes interpretes consentiunt, legendum *præstringimus.* Quidni ergo recipiamus?

Domibus et tectis] Tale Augustus in Dione, oratione ad populum 56, 5. Ἄνθρωποι γάρ που πόλις ἐστὶν, οὐκ οἰκίαι, οὐδὲ στοαὶ, οὐδ' ἀγοραὶ ἀνδρῶν κεναί. Lips. Camillus apud Liv. 5, 54. *Adeo in superficie tignisque caritas nobis patriæ pendet?* Ern.

Promiscue possunt] Bud. (et Agr.) codex, *promiscua sunt:* itemque Flor. in quo *promisca sunt:* quod hellenismo

firmatur. Hunc auspicato a parente et conditore urbis nostræ institutum, et a Regibus usque ad Principes continuum et inmortalem, sicut a majoribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam, ut ex vobis Senatores, ita ex Senatoribus Principes nascuntur."

LXXXV. Ea oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, et severitatis modus (neque enim in plures, quam in duos animadverti jusserat) grate accepta, compositique ad præsens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies urbi redierat: strepitus telorum et facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine. Sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuntium fama adtulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam Senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta

quodam retineri posse, imo debere, assentior Rhenano. Sed velim amplius, *inanima*, rescribi, paullo ante. LIPS. Firmat *promiscua sunt* ed. pr. recepit Freinsh. cum altero *inanima* pro *inania*. ERN. Quod ad Flor. lectionem, notat Pichena, in quibusdam codicibus antiquis semper legi *promiscus*, *a*, *um*. Apud Plautum quoque et Gellium passim sic. *Muta atque inanima* simili modo jungit Cic. in Verr. 5, 67.

Æternitas rerum] Intellige Rempublicam Romanam. *Pax* MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Rhen. sqq. *Pars* Puteol. Beroald. vitiose. ERN.

Et oratio] Guelf. a m. pr. Rhen. (e Bud.) sqq. At edd. ante Rhen. omnes, MS. Agr. *ea*, ut Mureto placuit. ERN. Brot. et Bip. recte recepere, restitui et ipse.

Non tamen quies urbis] Lectionem hanc et distinctionem a libris priscis non potui, quin anteferrem vulgatæ, aut conjecturis aliorum parum firmis. LIPS. Sic et Guelf. (Bud.) edd. ante Rhen. omnes. Hic (ex ingenio) edidit: *non tamen quies urbi. Sed erat str. t.* et sic editum usque ad Lipsium: item *et* pro *erat*, quod exhibet etiam Flor. (et Bud.) exprimitque etiam J. Gron. ERN.

Militibus sparsis per domos] Turbarunt me verba, quæ jam capio. Significat enim, milites in plebeia aut pacata veste, sine gladiis, domos perlustrasse, sermones excepisse adversus Principem, aut statum præsentem. Arrianus eum morem mihi suggerit Diss. Epicteti 4, 13. Οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐν Ῥώμῃ οἱ προπετεῖς λαμβάνονται. Παρακεκάθικέ σοι στρατιώτης ἐν σχήματι ἰδιωτικῷ, καὶ ἀρξάμενος κακῶς λέγειν τὸν Καίσαρα, εἶτα σὺ ὥσπερ ἐνέσχυρον παρ᾽ αὐτοῦ λαβὼν τῆς πίστεως τὸ αὐτὸν τῆς λοιδορίας κατῆρχθαι, λέγεις καὶ αὐτὸς ὅσα φρονεῖς. Εἶτα δεθεὶς, ἀπάγῃ. Et hoc fine præsertim milites, qui frumentarii dicti. De quo alias. LIPS.

Animo vultuque conversis] Bene Rhen. (e Bud.) *animum vultumque;* male *conversi:* nam alterum prorsus postulat series orationis, in qua intelligitur verbum substantivum, quasi esset: *Sed plurimum trepidationis in publico erat conversis animum vultumque, ut quemque nuntium, fama attulisset.* GRON. *Animum vultumque* Guelf. a pr. manu, ed. pr. Ceteræ ante Rhen. *animo vultuque. Conversis* deinde omnes scripti et editi præter Flor. qui habet *conversi*, ut edidit Rhenanus (e Bud.): quod plane cum J. Gronovio probo. Nova autem est sententia, ut idem vidit. Deinde pro *ac* Ursinus et Acidalius malebant *aut*. ERN. Ryck. præfert *conversis*.

'Plebeio non militari habitu —

libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, et huc atque illuc torquere, "hostem et parricidam" Vitellium vocantes: providentissimus quisque vulgaribus conviciis; quidam vera probra jacere, in clamore tamen, et ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

LXXXVI. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. "In vestibulo capitolii omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat: erupisse cella Junonis majorem humana speciem: statuam D. Julii in insula Tiberini amnis, sereno et inmoto die, ab Occidente in Orientem conversam: prolocutum in Etruria bovem: insolitos animalium partus:" et plura alia, rudibus sæculis etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. Sed præcipuus, et cum præsenti exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui inmenso auctu, proruto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia et plana urbis loca, sed secura ejusmodi casuum inplevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstûs et penuria alimentorum. Conrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius et via Flaminia iter belli esset ob-

Atque eadem dicenti, nota adulatio] E Vatic. ita restituimus, voce una addita, et altera mutata. Difficilis, inquit, in Senatu rerum omnium modus. Taceres? silentium pro contumacia esset. Diceres libere et censeres? invisa libertas. Ad gratiam loquerere? non faceres fidem: quia privatus nuper Otho, peritus harum artium et iisdem adulationibus exercitus. LIPS. Ante erat *eadem dicendi adulatio*: ed. pr. *dicenda.* Quod Lipsius dedit, est et in Flor. (et Agr.) ERN. Bud. male *eadem dicendi nata.*

Aut tumultu verborum] MSS. Guelf. Agr. ed. pr. *tumultus;* male: sua ipsorum vociferatione sibi obstrepebant, non aliena. ERN. Bud. et edd. Puteol. Ber. Rhen. *tumultu.* Grotius volebat *aucto tumultu.*

Sereno et immoto die] Abest *die* a MSS. Ox. Bud. Guelf. ubi man. sec. addidit. Sed habent ceteri libri scripti et editi omnes. Nec video, quare deleri Muretus et J. Gron. aut pro eo *cœlo* rescribi voluerit Rhenanus. ERN.

Tantum in metu audiuntur] Quippe hoc ingenium vulgi, tunc converti ad religiones et monstra observare aut fingere. Claudianus apposite, De bello Getico 227. *Utque est ingenioque loquax, et plurima fingi Permittens credique timor: nunc somnia vulgo Narrari, tunc monstra Deum, monitusque sinistri.* Propiusque ad Tacitum 239. *Et si quod fortasse quies neglexerat omen, Addit cura novis.* LIPS.

Etiam futuri pavor] Is enim, ut ait Plinius 3, 5. (9.) *vates quodammodo intelligitur ac monitor, auctu semper religiosus.* LIPS.

Prorupto ponte sublicio] Sine dubio Tacitus scripsit, *proruto.* GRON. Verissime. *Nec prorupto* in tali evidentia ferendum. Mox *et cubilibus* etiam Flor. Guelf. (Bud.) Male edd. ante Rhen. *ex.* ERN. Davies ad Cæs. B. G. 3, 26. tuetur τὸ *prorupto*, ut 15, 40.

Ejusmodi] Sic Flor. Bud. Agr. Recepit et J. Gron.

Corrupta] Ante hanc phrasin majorem distinctionem bene locavit Pichena.

Id ipsum quod etc.] Omnes libri præter Bud. *quod. Othoni*, quod ab eodem abest, etiam in Guelf. est a man. sec. ERN.

structum a fortuitis vel naturalibus caussis, in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.

LXXXVII. Otho, lustrata urbe, et expensis belli consiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit; classe validâ et partibus fidâ, quod reliquos cæsorum ad pontem Milvium, et sævitiâ Galbæ in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat; factâ et ceteris spe honoratioris in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes et plerosque e Prætorianis, vires et robur exercitus, atque ipsis Ducibus consilium et custodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Æmilio Pacensi, cui ademptum a Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem comitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, Prætorii Præfecto: is urbanæ militiæ inpiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturita-

In prodigium et omen] Bud. *in omen.*

Lustrata urbe] Vid. ad A. 13, 24. Ern.

Reliquos cæsorum] Freinshemius malebat *reliquias:* quod non necessarium puto. *Cæsorum*, in Guelf. a manu sec. correctum *Cæsarum*, est in ed. pr. item in marg. pro var. lect. *ad pontem Æmilium.* Mox *in custodiam* omnes, præter MS. Agr. qui habet *in custodia*, ut Rhenanus voluit. Sed illud quoque rectum. Ern. Bud. male *cesarum ad p. miluinum.* Sed mox *in custodiam.* Cf. Vossius de Construct. c. 65.

In numerum legionis] Hispanus codex *numero:* Romana editio et Flor. (cod. et Agr.) *numeros;* quod rectum hic est; intelligendique numeri militares, de quibus jam prædixi. Lips. Florentinus intelligendus non antiquior ille, qui hic folio defectus est, sed alius a Pichena inspectus. *Numeros* etiam ed. pr. *Numero* Guelf. (Bud.) et edd. vett. Lipsius edidit *numerum*, etiam in sexta et ultima recensione. *Numeros* recepit Pichena. Sunt cohortes. Ern. Cf. not. supra ad c. 6. tum et Agr. 18 et 32. Unde Ryck. et A. 2, 80. emendandum putat.

Facta et ceteris spes] Suspicor auctorem scripsisse: *composuerat, facta et ceteris spe honoratioris in posterum militiæ.* Sic l. 3, 9. *in Vitellium ut inimicum rescripsere, facta Tribunis et Centurionibus retinendi, quæ Vitellius indulsisset, spe.* Gron. Sic correxerat et vir doctus in Gryphiana. *Ceteris* MS. (Bud. Agr. et) Pichenæ, ed. pr. quæ et *honoratæ* habet. Alii edd. et scr. *reliquis.* Ern.

Plerosque] i. e. nonnullos vel multos, ut ap. Quinctil. 6, 4, 7. Cf. Ryck.

Vires et robur] A conjectura nostra est: libri enim omnes, *e Prætorianis viris, ut robur exercitus:* parum apte. Lips.

Invitatus] Vox *invitatus*, suspecta: quidam libri (Agric. et Reg. Lall.) *imitatus*, alii *immutatus*. Faernus, *initio datus*. Lips. Nihil ineptius τῷ *invitatus*, nisi forte ipsæ illius verbi defensiones. Hoc adfirmare proclive est: sed non tam facilis medicina. Suspicabar tamen, *comitatus*, vel *minister datus.* Adde Observ. 2, 20. Gron. Grævio in ep. ad Heins. et Ryckio placebat *incitatus*, quod non melius τῷ *invitatus.* Nec placent Gronovianæ conjecturæ, aut Heinsiana, ep. ad Græv. in Syll. t. 4. p. 173. *imputatus:* quasi etiam beneficium esset, quæ contumelia erat. Usitatum alias verbum est *impositus*. Ern. Flor. habet *immutatus*. Inde Pich. conjiciebat *immixtus*, quasi inter Duces additus. Boxh. tuetur vulg. *invitatus*. Muretus et Gruterus deleri vocem jubent; quod mihi satis arridet. Heinsii *imputatus* rejicit Grævius l. c. p. 187. Dum quid melius, recipio cum Bip. Gronovii *comitatus.*

Rectores destinati] Liber Covarruviæ (et Bud.) *rectores constituti*. Utrumque spurium: et sententia sine eo constat. Lips.

tem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus, bonos et modestos anteibat.

LXXXVIII. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque artâ custodiâ, neque obscurâ: nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbæ monstratus. Multos e Magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet: in quis et L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur mota urbis cura: nullus ordo metu aut periculo vacuus: primores Senatus ætate invalidi et longa pace desides: segnis et oblita bellorum nobilitas; ignarus militiæ Eques: quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos adparatus conviviorum et inritamenta libidinum, ut instrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quietis et Reipublicæ cura: levissimus quisque et futuri inprovidus, spe vana tumens: multi adflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.

LXXXIX. Sed vulgus, et magnitudine nimiâ communium curarum expers populus, sentire paullatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem adtriverant, secura tum urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque

Corn. Dolabella] Suet. Galba 12. *Cneium* dicit.

Propinquitate Galbæ] Quo vinculo, nescio: sed ipsi Galbæ suspectum Dolabellam de imperio, in Suetonii Galba 12. observo. Scribit et Plutarchus c. 23. cum de successore Galba deliberaret, *amicos partim Dolabellæ, plures Othoni studuisse.* Non ergo mirum, Othoni nunc suspectum et a Vitellio mox interfectum. LIPS. Cf. H. 2, 63.

Secum expedire] i. e. in bellum ire, ad bellum se accingere, ut supra c. 10. dictum. Mox *mota cura* reddidit Freinshemius, quod est in Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. At ed. pr. Rhen. seqq. *motæ urbis curæ.* Dedi deinde *et abdere* e Guelf. edd. vett. pro *ac addere*, quod recentiores male obtinet. ERN. Bud. et inde Rhen. *motæ urbis cura.* (non *curæ* ut Agr. et Reg. Lall.) Mox Bud. *abdere:* tum *ætate invalidi*, ast Agr. *invalida.*

Sapientibus quietis et Reip. cura] *Et* edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. omnes. Ceteræ *a Reip. cura* et Guelf. Possis conjicere *quies a Reip. cura;* i. e. abstinebant se a Republica: sed vulgatum verum puto. Sic in fine libri quies urbis et Imperii cura conjunguntur. ERN.

Multis afflicta fides in pace] Quis crederet, optimum Rhenanum tam diu impune laturum fuisse hanc mendam? Mutat olim editum, quod, etiamsi, ut ille voluit, omnes libri præferrent, ipso orationis filo postulante restituendum foret. Et profecto sic conjeceram, antequam ex notis ejus didicissem, antea lectum ita fuisse. Quam bene, quæso, cohærent: *multis afflicta fides, ac alacres et tutissimi?* Præsertim si conferas: *multi afflicta fide, ac alacres et tutissimi.* Qua parte autem commodius, *multis afflicta fides*, quam *multi afflicta fide?* An *homo antiqua virtute et fide*, insolentius quam, *homini antiqua virtus et fides?* Redde igitur Tacito multo rotundiorem sermonem: *multi afflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.* GRON. Sic sane et Guelf. et edd. Put. Ber. Alc. Quod Rhenanus dedit (e Bud.) tamen et in ed. pr. est et MS. Agr. *Magnitudine nimia* refer ad populum, qui in societatem curarum talium venire non potest propter multitudinem suam. ERN.

Et provinciali bello] Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. omnes. At MS. Guelf.

velut externum fuit. Nam, ex quo D. Augustus res Cæsarum composuit, procul, et in unius sollicitudinem aut decus, Populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio et Caio, tantum pacis adversa in Rempublicam pertinuere. Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coercita. Nero nuntiis magis et rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, et, quod raro alias, Prætorianus urbanusque miles in aciem deducti: Oriens Occidensque et quidquid utrimque virium est a tergo: si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras "religionemque nondum conditorum ancilium," adferrent. Adspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

XC. Pridie Idus Mart. commendata Patribus Republica, reliquias Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exsilio concessit: justissimum donum et in speciem magnificum, sed, festinata jam pridem exactione,

(Agr.) edd. Puteol. Beroaldi *a prov. bello.* ERN.

Pacis adversa pertimuere] Fallor, aut hoc rectum: etsi a mente tantum nostra, sine libris. Nam illi omnes (in his Bud.) voce auctiores, *adversa Reip. pertimuere*, quam nos tamen superesse censemus, imo sententiam perdere. LIPS. Nihil adhuc melius Lipsiana correctione vidi: nec ei præferam, quod mihi in mentem aliquando venit, ob consensum librorum in *Reipubl.* verbo: *pacis adversa Remp. perdidere.* ERN. Agr. *in Republica pertimuere.* Cod. a Pichena cit. habet *r. p. pertinuere.* Arripiunt hoc Bip. et exponunt *per Rempublicam pertinuere*, i. e. permanarunt, quæ vis verbi frequens apud Cic. aliosque. Hoc ut admodum probabile mihi videtur, ita præpositionem cod. Agr. non incassum adesse puto, lego *in Rempublicam pertinuere.* Bud. habet *r. p. partimuere.*

Scriboniani] Dalmatiæ Legati. Sueton. Claud. c. 13. ERN.

A tergo] Distinxi ab antecedentibus, ut factum in Guelf. et Acidalius voluit. Oriens cum viribus suis a tergo Othonis, occidens Vitellii. ERN.

Si ducibus aliis] Sic MS. Pichenæ, edd. pr. Pichenæ, seqq. et sic voluit Rhenanus (ex ingenio): alii libri *sub ducibus aliis si b. f.* quod eodem redit. Post Ryckius e MS. Agr. edidit *longa bello materia.* ERN. Bud. *sub Ducibus aliis bellatum foret;* ubi *si* deest.

Nondum conditorum ancilium] Mitto te ad ea, quæ scripsi olim Antiq. Lection. 5, 16. Quibus adtexi velim Ovidii locum Fast. 3, 395. *Arma movent pugnam: pugna est aliena maritis. Condita cum fuerint, aptius omen erit:* quibus versibus vult poeta, ne conjugium quidem dextro pede adiri, cum mota sunt ancilia, sed cum condita. Festus autem ostendit, etiam alios aliquot dies fuisse, quibus Romani tenuerint se ab armis: *Præliores dies*, inquit, *quibus fas est hostem bello lacessere: erant enim quædam feriæ publicæ, quibus nefas erat id facere.* LIPS. Ceterum ed. pr. addit *scutum et arma cœlestia*, idemque in MS. Guelf. additum a manu sec. in margine: quæ esse e glossa, quivis videt. Add. ad A. 16, 2. Post edidi cum Ryckio (ex Agr.) *aspernatus est*, quod habet etiam ed. pr. ERN. Quæ in margine Guelf. leguntur, in textu habet Bud. In antiquo Kalendario ad Kal. Mart. adscriptum est: FESTUM MARTIS ET JUNONIS. ANCILIA FERUNTUR. In alio ex ævo Constantii occurrit VII Idus. ARMA ANCILIA MOVENT. Ibidem prid. Idus ponuntur MAMURALIA, ultimus festi dies. Hoc nondum condita fuerunt ancilia, quum Otho profectionem moliretur. A dictis abludit Polybius, qui in exc. legat. c. 23. triginta dierum fuisse id festum Saliorum scribit. Qua de re vid. Gutberlethus de Saliis c. 15. Verbum substantivum post *adspernatus* non habet Bud.

Neronianarum sectionum] Vid. supra c. 20. Intelliguntur donationes Neronis revocandæ. ERN.

Festinata exactione] Nempe ab ipsis, qui fisco præerant: qui festinantes, et,

revolt of Scr[ibonianus] the Comma[nder] in Dalm[atia] occurred ... when ... he fled - tak[en] ... 5th day ...

usu sterile. Mox vocata concione, "majestatem urbis et consensum Populi ac Senatus pro se" adtollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit: "inscitiam potius legionum, quam audaciam," increpans, nullâ Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ, Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur: et erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, et ad inplendas aures latum et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiæ et falsæ: quasi Dictatorem Cæsarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis curasque Imperii Salvio Titiano fratri permisit.

ut in talibus, diffidentes, exegerant vel ante diem: pactione etiam aliqua, aut remissione. Itaque pro hac sententia, bene Flor. et quidam libri *festinata jampridem exactione:* addita significanter voce. Lips. Habent et MS. Agr. ed. pr. ceteræque ante Rhenanum, qui id verbum ejecit (quia a Bud. abest). Recepere jam Ryckius et J. Gronovius. Mox edd. veteres et (Bud. ac) Guelf. *usu sterili.* Ern.

Galerii Trachali] De eo dictum in Dial. de Oratoribus. Mox *Othonem* insititium putat Acidalius: non male. Item ab ed. pr. post abest *populi* ante *aures;* recte. Si Romana prima ab illa diversa est, consentit. V. Gruterus. Itaque delevi. Ern. De Trachalo v. Quinctil. 10, 1, 119. 12, 5, 5. 12, 10, 11. Consul fuit a. u. 821. cum C. Silio Italico. *Populi* habent Bud. Agr. et edd. vet. Contra abest a cod. Reg. Lallem. Loco *Othonem* reponunt Bip. *et oratione*, et ad A. 13, 3. provocant, ubi similia de Nerone, qui oratione usus, a Seneca composita.

Latum] Heins. dabat *elatum*, ut Grævius quoque ap. Cic. ad Div. 6, 7. Sed ap. Cic. in Bruto c. 31. *adstrictiori orationi* opponitur etiam *liberior et latior.* Nil ergo mutandum.

Sed ex libidine servitii, ut in familiis] Verius clariusque distinxeris, *servitii. Ut in familiis*, etc. Lips. Nec quid hæc verba sibi velint, nec quid Saviliana eorum explicatio, *inter servitia*, intelligo. Suspicabar autem: *sed ex libidine servitii et in tantis malis privata cuique stimulatio et vile decus publicum.* Sic video aliquam sententiam. Τὸ *et* accipiendum pro *etiam.* Solent adversa ex fortuna ebriis facere sobrios, et admonere decoris, atque efficere, ut, privata spe neglecta, in publicum consulamus. At hi adeo, inquit, adsuerant servili adulationi, ut etiam, quum cogeret nemo, et tanta imminentia civilis belli mala facile tristiores vultus excusarent, gratiam captarent privatam, nec cogitarent, quid tali tempore Reipublicæ deceret. H. 2, 71. Vitellius Neronem *sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginæ mancipatus emptusque.* Et c. 74. ex MS. *in tanta mole*, pro *inerat a mole* eruit Pichena. Gron. Mihi vulgatum verum videtur. Populus serviendi studio eadem faciebat, quæ in privatis ædibus familia servorum solet. Utilitatis cura est singulis, nulla dignitatis ac decoris. MS. Guelf. (Bud. Agr.) *simulatio.* Ern. *Familia*, ut ap. Phædrum 3, 19. *Æsopus domino solus quum esset familia.*

Profectus Otho] Suet. referente c. 8. *profectus est eo die, quo cultores matris Deum lamentari ac plangere incipiunt.* fiebat id die 27 Martii.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Titus ad Galbam missus, nuntio mortis ejus accepto, vertit iter. 2. Paphiæ Veneris templum adit. 3. Hujus origo et Deæ cultus. 4. Ibi futura edoctus, acuto animo, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. Hi Duces, positis odiis, in medium consulunt. Inde 6. 7. civilis belli occasio, intumescentibus Orientis legionibus. 8. 9. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. 10. In urbe parvæ res magnis motibus actæ. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem fratris sui, pervertit.

11. Læta Othoni principia belli. 12. Miles ejus in Alpinos sævit, 13. in Albium Intemelium iras vertit. Egregium maternæ pietatis exemplum. 14. Inminet provinciæ Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani cæsi, 15. nec Othonianis incruenta victoria. 16. Pacarium Procuratorem, juvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant. 17. Vitellianorum res secundæ in Italia. 18. 19. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos. 20. eam Cæcina dum oppugnat, 21. amphitheatrum urbi proximum conflagrat. 22. Obsidione soluta, Cremonam Cæcina petit, ubi 23. Othoniani prospere pugnant. Vincentium inpetum reprimunt Duces, inde suspecti fiunt suis. 24. Cæcinæ insidias in ipsum vertit Suetonius Paullinus, cujus 25. cunctatione Vitelliani servantur. 26. Utrimque tumultuantur milites.

27. Valens in Italiam copias ducit. 28. 29. Gravis in ejus exercitu orta Batavorum seditio Alpheni Vari consilio composita. 30. Junctis armis, æmulatione suppressa, Cæcina ac Valens Vitellium fovent, Othoni probra objectant. Eorum 31. Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. 32. Suetonius Paullinus moram suadet. 33. Titiani fratris et Proculi consilia prævalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant; 35. 36. quem prohibentes Othoniani cæduntur. 37. Vanus rumor, pavore belli fastidiove utriusque Principis, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 38. Excursus de prioribus P. R. civilibus bellis. 39. 40. Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra inperite promovent. Ducibus dubiis, rem in discrimen mitti Otho jubet. 41—43. Bedriacensis pugna. 44. Othonianorum fuga et adversus Duces suos ira. 45. Induciæ. Victi cum victoribus, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur. 46—49.

Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solatiis, seditionem compescit et in ferrum pectore incumbit. Funus maturatum. Ad rogum quidam militum se interficiunt. 50. Othonis ætas, origo, fama.

51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52—54. Pars Senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit. 55. Romæ trepidationis nihil, spectantur ludi; audita Othonis morte, Vitellio plauditur. 56. Gravis Italiæ victor exercitus. 57. Vitellius nuntium de victoria sua accipit, 58. simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania. 59. Blæsi verniles blanditias odiis pensat. 60. Othonianorum promtissimos Centuriones interficit, Duces absolvit. 61. Maricci, inserere sese fortunæ ausi, supplicium. 62. Vitellii gula, leges. Spretum Augusti Cæsarisque præconium. Pulsi mathematici. Equites arena prohibiti. 63. 64. Dolabellæ cædes. Triariæ licentia; Galeriæ et Sextiliæ modestia. 65. Cluvius absolvitur; Trebellius removetur. 66. Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum et Batavorum discordia. 67. Prætorianorum honesta missio. Sparguntur legiones. 68. Luxuriam Principis æmulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. Cohortes Batavorum in Germaniam remissæ: amputati legionum auxiliorumque numeri: miles luxu conruptus. 70. Vitellius Bedriacenses campos lætus lustrat, propinquæ sortis ignarus. 71. Neronis libidines æmulatur. Consulatus partitur. 72. Falsus Scribonianus cruci suffixus.

73. Vitellius, ob adactum in verba ejus Orientem superbus et vecors, Vespasiani ad nomen excitatur. 74. Hic bellum armaque parat. 75—78. nutantem firmant Mucianus, Legati alii, vatum responsa et Carmeli Dei Sacerdos. 79. 80. Imperatorem salutant Ægyptus et Syria. 81. Accedunt ad partes ejus Reges Sohemus, Antiochus, Agrippa; Regina Berenice. 82. Belli consilia. Titus instat Judææ. Vespasianus claustra Ægypti obtinet. 83. 84. Mucianus, cum exercitu præmissus, nervum belli conquirit. 85. 86. Mœsicæ Pannonicæque legiones, in partes transgressæ, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius primus, Cornelius Fuscus.

87. Vitellius, contemptior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque, 88. 89. patrata multa militum paganorumque cæde, ut captam, ingressus, 90. magnificam de semetipso orationem promit, 91. humani Divinique juris expers, nonnulla tamen popularia usurpat. 92. Munia Imperii Cæcina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritas nihil. 93. Militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes, 94. insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigentia. Duces Galliarum postulati ad supplicium. Militiæ ordo confusus. 95. Natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. Inferiæ Neroni factæ. Urbis miseria. 96. Defectionis Flavianæ rumores male coercet Vitellius. 97. 98. Excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. 99. Inrumpentibus hostibus, Cæcina ad bellum præmittitur; sed is 100. 101. cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misenensique proditionem componit, et ad partes Vespasiani transit. Gesta hæc sunt paucis mensibus anno eodem, Consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis 1, 77.

I. STRUEBAT jam Fortuna, in diversa parte terrarum, initia caussasque Imperio, quod varia sorte, lætum Reipublicæ aut atrox, ipsis Principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Judæa, incolumi adhuc Galba, missus a patre, caussam profectionis "officium erga Principem et maturam petendis honoribus juventam" ferebat. Sed vulgus fingendi avidum disperserat, "accitum in adoptionem:" materia sermonibus, senium et orbitas Principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam ipsius Titi ingenium, quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, et, inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, et aderant, qui arma Vitellii bellumque adfirmarent, anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. "Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed incerta adhuc victoria, et concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Ve-

Quod varie ortum] Non suspicabar de mendo, absque Vaticano fuisset: cujus lectio diversa coegit me acrius paullo intueri. Nam in eo, *vari aborte*, scriptum. Et, Hercules, vulgata inepta et exsensa: quid enim est, varie ortum esse Imperium Vespasiani? Imo unus et certus illius ortus. Scribo ex vestigiis illis priscis, *quod varia sorte*. Atque ita est. Imperium Vespasianorum, felix Reip. et infelix, itemque ipsis Principibus fuit. LIPS. Emendationi Lipsianæ per se certissimæ addam præsidium ab alio auctoris loco infra c. 95. *Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat.* FREINSH. Sic et H. 3, 80. *Varia legatorum sors fuit.* GRON. Recepit Pichena. Ed. pr. *vane ortum aborte*, utraque scriptura conjuncta et confusa, ut alibi. ERN. Bud. male *varie ortum semen r. p.*

Missus a patre] Qua de re ita Hegesippus 4, 21. *Sententiam novi Principis* (Galbæ) *de bello Judaico sciscitari Vespasiano consilium fuit: misitque Titum filium et Regem Agrippam. Titus de Achaia revertit, comperto quod Galba occisus: Agrippa Romam contendit.* LIPS.

Decor oris] Sic eleganter ex ingenio correxit Rhenanus. Libri omnes *decori* vel *decoris*. ERN. Bud. *decoris*. Agr. *decorus*.

Prosperæ Vesp. res] Ultima duo verba non erant in MS. Bud. et in Guelf. a manu sec. addita sunt in margine. Unde Rhenanus volebat *prospere præsaga responsa*, plane ut est in Guelf. Sane alienæ sunt Vespasiani patris res: cum de ipsius bonis sermo sit. Forte tantum *prosperæ res* scripsit Tacitus. ERN.

Præsaga responsa] Legendum *præsagia, responsa*, diximus Obs. 2, 20. GRON. Verum puto. Nam *ominum* mox mentio, quæ sunt præsagia. ERN. Cf. Suet. Tit. 2.

Loco ominum etiam fortuita] Sic edidit Freinsh. *Ominum* est e libris, habetque Guelf. alterum ex ingenio: sed vere: sententia hæc Tacito et alibi usurpata. Vulgo erat vel *loco omnium*, vel *ominum etiam fortuna*. ERN. Bud. *omnium etiam fortuna*. Grotius citatis a Freinsh. locis ex H. 1, 86. 2, 84. addit alium quoque similem H 4, 26.

Sed incerta etc.] *Sed* edidit Rhen. (ex ingenio) bene. Antiquiores edd. item MS. (Bud. et) Guelf. *et:* quod quomodo e *sed* factum sit, patet. Sed idem Guelf. et ed. pr. *incertam adhuc victoriam*, verum MS. a man. sec. male. Sensus est: sed veniam sperari posse ex eo, quod id factum sit incerta adhuc victoria, præsertim, si pater in partes victoris concedat: intelligendum est *fore:* mox male *infensarum* Guelf. edd. Put. Ber. Alc. ERN. Bud. *incerta adhuc victoria*. Sic

spasianus Rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus."

II. His ac talibus inter spem metumque jactatum, spes vicit. Fuere, qui, " accensum desiderio Berenices Reginæ, vertisse iter" crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum: lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior. Igitur oram Achaiæ et Asiæ, ac læva maris prævectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam, audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum, initia religionis, templi situm, formam Deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere.

III. " Conditorem templi Regem Ærian" vetus memoria, quidam " ipsius Deæ nomen id" perhibent. Fama recentior tradit, " a Cinyra sacratum templum, Deamque ipsam, conceptam mari, huc adpulsam. Sed scientiam artemque Haruspicum adcitam; et Cilicem Tamiram intulisse: atque ita pactum, ut familiæ utriusque posteri cærimoniis præsiderent." Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades Sacerdos consulitur. Hostiæ, ut quisque

---

et Put. Alc. Dein Bud. *infensarum*, ex quo Rhen. ex ingenio *offensarum*, ut Flor. et Vat. teste Pichena. Urs. et Grotius volebant *infensorum*.

Jactatum spes vicit] Ferri potest. Sed tamen spes proprie non vicit Titum, sed metum. Et illam formulam *spes vicit* similesque absolute poni, sciunt omnes, ut opinor. Itaque diu est, cum conjeci legendum *jactatis*. Dicuntur autem eleganter et sæpe *jactata*, de quibus multa, crebra, longa, varia deliberatio fuit, in primis apud Livium. Vid. J. F. Gronovius et Drakenb. ad 38, 25. Alias etiam *jactari inter spem metumque* eleganter dicitur, pro inter spem metumque incertum, ambiguum esse, ut alibi noster: ut prope malim, *his ac talibus inter spem metumque jactatur*, vel *jactatus. Spes vicit:* si quid mutandum videtur. Ern.

Moderatior] Sic Med. et Agr. Recepere Bip. Sequor.

Prætervectus] MS. Pichenæ *prævectus:* item Guelf. ed. pr. unde recepi: de verbo jam dictum alio loco, et sic volebat Gron. ad Liv. 29, 32. Ern. Bud. *prætervectus*.

Neque enim alibi sic habetur] Deæ simulacrum et forma. Ern.

Regem Ærian] Libri scripti aut *Verianum* hunc nominant (ut Flor. et Bud.) aut *Venerianum* (ut Agr.). Pro vulgata lectione tamen Tacitus ipse in Ann. est 3, 62. *Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri Ærias auctor, post filius ejus Amathus*, etc. Ægyptum ipsam olim Æriam dictam fuisse, Isidoro 9, 2. traditum est et Agellio 14, 6. Alciatus hic mavult *Uranium*. De Cinyra autem, quod sequitur, Homerus Il. 11, 20. Plutarchus, Athenæus l. 10. in fine. Arnobius l. 6. aliique meminere. Lips. Gr. Κινύρας. Æl. H. An. 9, 36. Hesych. in Κινυράδαι. Hygin. Fab. 270. Ovid. Met. 10, 200.

Cilicem Tamiram] Hæc lectio debetur Rhenano: in MS. Bud. erat *cilicenta miram:* et plane sic Flor. Guelf. ed. pr. Unde confirmatur etiam probata doctis scriptura *Thamiram*, non *Thamyram*. Ern. *Tamiram* scribendum Meursius docet ex Hesychii Ταμιράδαι.

Ut quisque vovisset] Pichena ex vestigiis Florentini libri: *ut quisque vovit, sed mares*. Lips. Idque recepit Pichena et seqq. omnes. MS. Guelf. ed. pr. *novisset*. Unde corrigendum esset *novit, sed mares*. Novit, i. e. potest, per

vovit, sed mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madescunt. Simulacrum Deæ non effigie humana: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo, exsurgens: et ratio in obscuro.

IV. Titus, spectata opulentia donisque Regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati adfingit, "de navigatione" primum consuluit. Postquam "pandi viam et mare prosperum" accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus (Sacerdotis id nomen erat) ubi læta et congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam, videt, pauca in præsens et solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit.

Græcismum, sed vulgatum nunc teneamus. Ceterum hostiæ non nisi extorum inspiciendorum caussa adhibitæ, non ut in ara adolerentur. Ern. Bud. clare *novisset*.

Offundere aræ vetitum] Meursius Cypr. 1, 16. perperam hic reprehendit Tacitum, intelligebat quippe *effundere* sanguinem s. immolare hostiam. Cf. Ryckius. Put. Alc. *obfundere* Bud. *effundere*, male.

Altaria adolentur etc.] Hoc loco refellitur correctio Harduini ap. Plinium 2, 96. (97.) ubi in loco de hoc templo ex *aram* facit *aream*. Oportet autem tectum templi apertum fuisse super aram illam, ut in eo, quod fuit in Thracia, in monte Zilmisso. V. Sueton. Aug. c. 94. et ibi dicta. Ern. Bud. male *redolentur*. Virg. Æn. 7, 71. *Castis adolet dum altaria tædis:* et 1, 420. *Veneris Sabæo ture calent aræ sertisque recentibus halant*. De aris hypæthriis v. Eustath. ad Odyss. Θ. 363.

Nec — madescunt] Idem de statua quadam Dianæ narrat Polyb. 16, 12.

Continuus orbis latiore initio] Tyrius Max. (diss. 38.) *Venus a Paphiis colitur, cujus simulacrum nulli rei magis assimile, quam albæ pyramidi*. Lips. Ea species exhibetur et in nummis ap. Tristan. in Comm. t. 1. p. 419—534. V. Jac. Gron. ad h. l. Ern. Cf. Vaillant in NN. Col. t. 1. p. 93. in nummo Drusi, et Pitture d'Ercolano t. 3. tav. 52. Apud Spanh. de Præst. et V. NN. ed. a. 1671. male in nummo Pergameno p. 479. cono caput humanum inpositum cernitur, in edit. recentiore f. Lond. 1706, diss. 8, 6. is error est emendatus.

Ratio in obscuro] Eam tradit Clemens Alex. Protrept. (ed. Sylb.) p. 29, 30. ubi et de aliis talibus Deorum Dearumque formis reperies. Nempe tales figuræ sunt indicia vetustatis ultimæ, qua nondum exprimere didicerant ligno aut saxo formas hominum aut animalium. Add. eundem Clem. Strom. 1. p. 348. s. et Collecta Pottero Arch. Gr. 2, 2. Ern. Consuli merentur interpretes picturarum Herculanensium l. c. quorum alii conum symbolum amoris esse, alii ad phallum pertinere arbitrantur.

Per ambages interrogat] h. e. interrogat de fatis suis, quid sperare posset: verum non plane, ne periculum inde nasceretur; sed verbis ambiguis, quæ tamen intelligere Sacerdos posset. Hinc mox vocat *magna consulta*. Consuluit de Imperio, an sibi fatis debeatur. Mox *videt*, quod Rhenanus (e Bud.) edidit, est etiam in ed. pr. At Guelf. ceteræque edd. ante Rhen. *vidit:* ut ante *accepit*. Item post *provectus* omnes edd. ante Rhen. male. Ern. Rhen. *pervectus* e Bud. ut c. 9.

Compluribus] Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *pluribus*.

Ingens rerum fiducia] Suspicabar, *ingens rerum*, voce sequenti rejecta. Sed Pichena sagaciter sensum eruit, *ingens rerum fiducia* (sexto casu) quam ex oraculo conceperat. Audiamus. Lips. Sic Justinus 11, 4. *qui, ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Persarum viribus accessere*. Et 13, 6. *ubi et Olympias esset mater Alexandri, non mediocre momentum partium*. Gron. Post Lipsii notam hic omissa est Freinshemii, qui inprobat conjectu-

Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus; oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere, ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace; sed æmulatio et proximi exercitus gloria repulerat segnitiam: quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpertus belli labor: auxilia utrique cohortium alarumque, et classes Regesque, ac nomen dispari famâ celebre.

V. Vespasianus, acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac, si res posceret, manu hostibus obniti: cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis Ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa extollebant: aptior sermoni, dispositu provisuque civilium rerum peritus; egregium

ram Pichenæ, et *fiducia* nominativo casu positum statuit. Cum hoc sentit Gron. et in subsidium Justini locum adfert. Acidalius Lipsio; Muretus Freinshemio favet.

Profligaverat bellum] Paullo aliter *profligandi* verbo usus, quam placuit Agellio 15, 5. qui in tota ea re vereor ut caliget. Ni ita est; barbare etiam locutus sit Augustus in Ancyrano lapide: CEPTA. PROFLIGATAQUE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. quod exemplum rigide et ex diametro cum Agellii nota pugnat. LIPS. Cf. Tollius ad Ausonii Mosellam v. 425.

Ob ingenium gentis] Nam pervicaces scilicet et cedere nescii Judæi. Tamen in Flor. est, *ingenium montis*: et scimus, Hierosolyma in arduo fere sita. LIPS. *Montis* etiam Guelf. a m. pr. at sec. m. correxit stulte *mentis*, quod pro *montis* editum est in ed. pr. Ex eo *gentis* factum. *Montis* bene recepit Pichena. Mox MS. Flor. *quam quo*. Sic et Guelf. (Bud.) ed. pr. unde recepi. Vulgo *quod*. ERN. Ex Bud. *mentis* Rhenanus fecit *gentis*. Paullo ante Rhenanus sublata post *Hierosolymorum* distinctione sensum meliorem dedit.

Ut supra memoravimus] Vid. 1, 10.

Mucianus] Ita ubique præpotentis hujus hominis nomen scripsi. Græci suadent, qui Μουκιανὸν appellant: et lapides, in quibus C media, non T, semper sculptum, ut in illo Romæ (ap. Grut. p. 32, 6.) L. ANNIO. FABIANO. M. NONIO. MUCIANO. COS. Multa etiam hujus mentio in Plinio, qui 12, 1. (5.) Licinium ei nomen addit, et titulum fere ter Consulis. *Licinius Mucianus ter Cos. et nuper Lyciæ provinciæ Legatus*. Libro 32, 6. (21.) de ostrearum præstantia: *Dicemus*, inquit, *aliena lingua*, *quæque peritissima hujus censuræ in nostro ævo fuit. Sunt ergo Muciani verba*, *quæ subjiciam*. Et sæpe alias: ostenditque doctum et alterum velut Mæcenatem. LIPS. Mox pro *repulerat* ed. pr. et MS. ap. Broterium *depulerat*, melius. ERN. Bud. *repulerat*.

Et inexpertus belli labor] Redundare vox *labor* videtur, et inculcata huc e priore versu. Legam, *et inexpertis belli*. Ita supra: *pacis artibus*, *belli inexpertus*. LIPS. *Labor* est in libris omnibus. In ed. pr. bis posita vox *labor* fecit, ut intermedia omnia omitterentur. In MS. Guelf. (et Bud.) est *inexperti*, ut Flor. et edd. vett. ante Rhen. ERN. Cod. Agr. *et inexperti belli labores*, quod Ryck. probat. Rhen. pro *labor* volebat *ardor*. Bip. legunt *sed inexperti belli labore*, quod vulgato non præstat.

Ac, si res p.] Conjunctio *ac* non est in Bud. et delet Rhen.

Dispositu provisuque] Non possum hic videre, quod Savilius: *very expert in the direction and foresight of civil affairs*: quasi uno spiritu jungeret auctor; *dispositu provisuque civilium rerum peritus*: quum ille voluerit; *aptior sermone*, *dispositu provisuque*, junctim accipi, quæ sensum impleant absque illo: *civilium rerum peritus*. Significat

Principatus temperamentum, si, demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidiâ discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere: primum per amicos: dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat; natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni Centurionesque et vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

VI. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut adsolet, nuntiis, et tardâ mole civilis belli, quod longâ concordiâ quietus Oriens tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia Galliave, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique sæpius in Syriâ Judæâque Cæsares, quàm inspecti. Nulla seditio legionum: tantum adversus Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut, " Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire," vulgatum est, ne penes ceteros Imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere. Septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque et quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia et ceteræ provinciæ, nec virorum inopes et pecuniæ opulentæ: quantum insularum

enim Mucianum elegantiorem et diligentiorem fuisse in dispositione et ordine omnium, quæ ageret circaque haberet. Quale est, quod de Vespasiano Suet. 21. *Ordinem vitæ fere hunc tenuit*, etc. Plinius Ep. 2, 11. *Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus.* Noster infra 68. *Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta.* Adde ad Sen. de ira 3, 6. Sic igitur Vespasiano dispositior vel *aptior dispositu* Mucianus. Idem *aptior provisu*, hoc est, magis providus et divinus et pensitator futuri, quicquid ageret. GRON. Savilii ratio potior mihi videtur cum Bip. qui etiam recte, ut puto, reponunt *sermoni*, dandi quippe casum requirit *aptior*.

Vario eventu] Respice ad A. 15, 24. 27. Sic non opus Acidalii *vano*.

Vires suas circumspicere] i. e. intellectis viribus suis arrogantiam, saltem fiduciam sumere. ERN.

Duæque legiones] Paullo aliter hoc olim. Nam C. Cæsar, Ægypto devicta, tres in ea legiones reliquit. Auctor Suetonius in Jul. 76. Augustus eum numerum retinuit, imo et Tiberius: sub quo Strabo sane vixit, et hæc scripsit lib. 17. p. 797. Ἔστι δὲ (in Ægypto) τρία τάγματα· ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν ἵδρυται, τ' ἄλλα δ' ἐν τῇ χώρᾳ. Sed Tiberius tamen non in longum. Anno enim Imperii ejus nono Tacitus clare duas saltem legiones Ægypto adtribuit: uti et hic A. 4, 5. *Cetera Africæ per duas legiones parique numero Ægyptus.* Observa ergo obiter; paullo certius de Strabonis scriptione, quam vides eum desiisse ante hunc nonum Tiberiani Imperii annum. Addo, Hegesippum etiam de duabus his legionibus adsentiri Tacito 4, 26. *Esse etiam illic duos ordines militarium virorum, quos sibi adjungere Vespasianus properavit.* LIPS.

× When Vindex & Galba declared against Nero –

mari cingitur, et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

VII. Non fallebat Duces inpetus militum: sed, bellantibus aliis, placuit exspectari belli exitum: "victores victosque numquam solida fide coalescere: nec referre, Vitellium an Othonem superstitem Fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios Duces insolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriem: et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum" Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis: optimus quisque amore Reipublicæ: multos dulcedo prædarum stimulabat; alios ambiguæ domi res. Ita boni malique caussis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus (unde illi, super similitudinem oris, propior ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis conruperat, mare ingreditur: ac, vi tem-

Seclusum tutumque] Vatic. Flor. et Romana editio, *secundum tutumque:* quod approbo. LIPS. Recepit Pichena. ERN. Bud. male *seculum*. Acidalius ita legendum suadebat: *cingitur parando i. b. seclusum; tutumque i. m.*

Cum in victores victosque] Rodolphus (in cod. suo) et prisca item editio *cum victoribus victos numquam solida fide coalescere.* At totum locum libentius nunc cum Pichena legam: *exspectari belli exitum, victores victosque numquam, etc.* LIPS. Gronovius conjicit *exspectari eventum.* Pichenæ correctionem recepit Freinsh. Cod. Guelf. *placuit exspectari bellum: cum in victores victosque n. s. f. coalesceret.* Sic editiones omnes usque ad Freinsh. nisi quod ed. pr. *coalescere*, ut MS. (Flor. Agr.) Bud. J. Gronov. conjicit *belli nutum* vel *cumulum.* ERN. Acid. volebat *belli casum.* Bud. *bellum cum in* etc. Inde Rhen. emendabat *bellicum.* Muretus simpliciter legebat *placuit exspectari.* Lallem. recepit *belli eventum.*

Nuper, ceteri olim] Locus subobscuræ sententiæ, imo incertæ. Rodolphus (in cod. suo) legisse dicitur, *nuper Titi opera mixtis consiliis:* sententia nihil aberrante; vereor tamen, ut propria quadam lectione, non a libris. An *ceteras* intelligimus, amicos et familiares Vespasiani? qui jamdiu cum eo spem conceperant Imperii, et de eo locuti erant? Diu sane spem conceptam, idque ob omina multa et clara. Sueton. Vespas. 5. LIPS. Agricolæ lectionem recepit Ryckius: quod recte improbat J. Gron. Est explicatio e c. 5. ERN. Lectio *ceteri* est a Rhen. e Bud. prius enim legebatur *ceterum.* Sensus: V. et M. nuper consilia de invadendo imperio consociasse; ceteris, Tito, Tribunis aliisque fidis ministris rem illam multo ante agitatam. Cf. c. 5. Sic Pich. Brot. Lall. Hic et in Regio suo reperit *ceteri.* Bipontini ingeniose locum ita constituunt; *Mucianusque: jam perlætari miles in mixtis consiliis.* Acid. volebat *secretis olim, nuper m. c.*

Ambiguæ domi res] h. e. æs alienum, fides decocta, conscientiæ facinorum. Vid. 1, 88. sæpe istæ caussæ bellorum Tacito memorantur. ERN.

Velut Nero adv.] Tangit hanc Ψευδο-Neronis fabulam Lactantius De Mort. Pers. c. 2. ad quem locum vid. Cuperus, item Columbus, qui ab ecclesiæ patribus refutatum commentum docet. Plures etiam falsos Nerones exstitisse, Casaub. ostendit ad Suet. Ner. c. ult.

Eum fingentibus credentibusque] MS. Agr. *confingentibus.* Broterius corrigit *credentibusve.* ERN.

Propior ad fallendum fides] Suspicatur legendum Freinsh. *promptior.* Possis etiam *pronior.* Sed illud melius. ERN. Bud. *propior.*

pestatum Cythnum insulam detrusus, et militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit, vel abnuentes interfici jussit, et spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam, dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitus nomine ad Prætorianos ferentem, variis artibus adgressus est: donec Sisenna, clam relicta insula, trepidus et vim metuens aufugeret: inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine et odio præsentium.

IX. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datæ e classe Misenensi duæ triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent: is in mæstitiam compositus, et "fidem suorum quondam militum" invocans, "ut eum in Syria aut Ægypto sisterent," orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, "adloquendos sibi milites, et paratis omnium animis reversuros," firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat. Corpus, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

X. In civitate discordi et, ob crebras Principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incertâ, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecuniâ, potentiâ, ingenio inter claros magis, quàm inter bonos, Annium Faustum, Equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem Senatus vocabat. Nam recens, Galbæ Principatu, censuerant Patres, "ut accusatorum caussæ no-

Scithinum insulam] Farnes. (et Agr.) *Cynthum.* Vatic. *Scithynum.* (Bud. *Scitunum.*) Vera lectio, *Cythnum:* quomodo aiunt legi in Flor. quæ insula juxta Atticam sub Eubœa. Plinio nominatur 4, 12. (22.) et Ptolemæo 3, 15. dicitur Κύθνος. Philoni etiam in Flaccum sic dicitur, et juxta Ceam collocatur. In Zonara 11, 15. non recte scriptum, hunc falsum Neronem in trajectu Cydni amnis interfectum: decepitque eum adfinitas hæc vocum. Lips. Ed. pr. *Cinthum.* Mox *vel* pro *et* dedimus post Ryck. et Gron. e Flor. Guelf. Ern. Flor. et Bud. *vel:* ad hoc non adtendit Rhen.

Dextras c. ins.] Vide not. ad 1, 54. Male Rhen. conjiciebat *dextera.*

Ad prosequendum, cum quibus] Sic Rhen. edidit e Bud. sic et Guelf. At edd. vett. omnes *prosequendum eum, quibus:* quod non deterius. Ern.

Sisterent] Constituerent. Sic A. 2, 14. Suet. Aug. 28.

Trierarchi nutantes etc.] In ed. pr. *trierarchis:* forte natum e *seu* per compendium s. scripto: quamquam id commode abesse potest. Mox *alloquendos* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. omnes præter pr. quæ habet *adequandos:* vitiose. Ern. Bip. illud *seu* recepere. Perinde est; omittitur et A. 5, 4. Bud. hic male habet *trierarchas*, relatum scil. ad *orabat.* Ex isto *adequandos* Grut. exsculpebat *adaquandos*, ut ap. Suet. Galba 7, in eoque sibi mirifice placet.

Delationes factitaverat] Habet a Cicerone in Bruto 34. *qui, quum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset et juris peritissimum, accusationem factitaverit.* Gron.

Accusatorum caussæ noscerentur] Vide si lubet pecuniæ veteris 4, 3. Gron.

scerentur." Id Senatus-consultum varie jactatum et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum retinebatur. Ad hoc terroris et propria vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam Senatus partem, "ut indefensum et inauditum dedi ad exitium" postularent. Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia adcusatoris: "dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum," censebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus est Faustus, nequaquam eo adsensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem adcusationes cum præmio exercuisse meminerant: nec pœna criminis, sed ultor displicebat.

XI. Læta interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus: fuere quatuor legiones: e quibus bina millia præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima a Galba conscripta; veteranæ undecima ac tertiadecima, et præcipua fama quartadecumani,

Varie jactatum] Quod non eandem semper vim habuerat: modo parum, modo multum valuerat, ut mox ipse explicat. Cicer. Off. 3, 20. *jactabatur nummus, sic ut nemo scire posset, quid haberet:* nempe, quia modo plus, modo minus valebat: omninoque *jactari* dicuntur, quæ agitant, certo loco consistere non sinunt. *Retinebatur* porro id SC. Etsi sub Galba factum adversus Neronianæ tyrannidis instrumenta, tamen non abolebatur ab Othone, etsi favente Neronianis. Itaque non opus, cum J. Gronovio quærere, quid sibi hoc verbum velit. *Retinere morem* dixit Cicero Fin. 2, 1. et alii. *Retinere monimenta ingenii* noster Ann. 4, 61. ut opponatur τῷ abolere, tollere. ERN. Trillerus Obs. crit. 1, 8. emendasse se putat locum, legendo, *infirmus haud validus*, scil. reus; sed quis in Tacito hanc Ταυτολογίαν ferat? Bene habet vulg. in quo *infirmum SC. inopi, validum potenti reo* respondet. Vis SC. plus minusve intendebatur pro conditione reorum.

Adhæc terrore et propria vi] Quid si, *Ad hunc terrorem.* Super hoc terriculamentum Senatus consulti, etiam non terriculis, sed vi eloquentiæ et gratiæ suæ annitebatur. GRON. Firmant Flor. Bud. qui habent *ad hunc terroris*, et Agr. ed. pr. *ad hunc terrore.* At Guelf. Puteol. Rivius *ad hæc terroris.* Quod vulgo editur, est e Beroaldina, qui tamen non e cod. MS. hæc edidit: ut ab correctione ejus, vitium operarum putantis, profectum esse *terrore* videatur. Si tamen verum est, intelligendæ sunt *minæ*, quæ accusatoribus et alibi tribuuntur. *Adhæc, adhoc, adhunc* sæpe in libris, etiam his, confunduntur. *Vis* intelligenda de gratia, concursatione, precibus et similibus. ERN. Freinsh. vult *ad hoc terrore.* Rectius Rhen. *ad hoc terroris.* Bip. *ad hocce terroris.* Verum sic sequens *et* valet *etiam.*

Fratris sui] Vibii secundi, de quo A. 14, 28.

Magnam Senatus partem] MSS. Bud. Guelf. a m. pr. *magistratus:* vitiose. At *postularent*, quod est e Flor. etiam ed. pr. ceteri scr. (in his Bud.) et edd. usque ad Pich. *postularet.* Item *invisum*, ut Rhen. edidit (e Bud.); at Guelf. et edd. ceteræ *infirmum.* ERN.

Læta interim] Sic omnes scr. et edd. vett. In secunda Rhen. excidit *interim:* restituit Pichena (e Flor.). Mox *e Dalmatia* restituit Ryckius; nec scio, cur Gronovius id non imitatus sit, cum sit haud dubie vitium operarum *a Dalm.* quod in Freinshem. ed. irrepsit. ERN. Intellige secundam, nam prior habet *e;* sic et Flor. Bud. Agr.

Præcipua fama quartadecumani] Sic edd. omnes ante Rhenanum, et Flor. ut puto, quia nil notavit Gronov. At MSS. Bud. Guelf. (Reg. Lall.) edd. post Rhen. omnes usque ad Freinsh. *præcipui.* ERN. *Præcipua fama*, ut c. 32. *magna fama.* Ob compressam Britanniæ rebellionem, de qua 14, 29. 34. *Cerialis quarto-*

rebellione Britanniæ compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potissimos: unde longa illis erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. Sed, quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat: agmen legionum, alæ cohortesque præveniebant. Et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque Prætoriæ cohortes, et equitum vexilla cum legione prima: ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis Ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes Cæcina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris Prætoriis cohortibus, veterani e Prætorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut conruptum luxu iter: sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomptus, famæque dissimilis.

XII. Blandiebatur cœptis Fortuna, possessa per mare et naves majore Italiæ parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium: quibus tentandis adgrediendæque provinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum,

decumanos domitores Britanniæ adpellat H. 5, 16. In Bud. vitiose legitur *quartadecima in*, unde Rhen. bene *quartadecimani;* prius legebatur *quartadecumana.*

E fiducia tarditas inerat] Fallitur Pichena (difficultatem movens ex eo, quod alibi acer in hoc bello, non cunctator tradatur). Non enim Othonis, non omnis exercitus, sed solorum quartadecimanorum tarditatem accusat Tacitus. Gron. Ante *agmen* mox *eo* addunt edd. ante Rhen. qui delevit. In Guelf. est in marg. a man. sec. Ern. *Eo* non habent Bud. et ed. Put. sed Alc. intrusit.

Et ex ipsa urbe] Sic recte Bud. Ryckius etiam restituit e Flor. et Agr. et edd. ante Rhen. qui omisit.

Vestricio Spurinna] Vid. Lips. ad c. 18. Ern.

Padi ripas] Regiones et urbes circa Padum in istis locis, quibus Cæcina venturus videbatur, Placentiam et Cremonam, v. c. 18. sqq. Mox *intra* e Flor. dedit Pichena; bene. Sic et Guelf. (Bud.) edd. Puteol. Ber. At edd. pr. Rhen. et sqq. *inter* male. *Sisti* est coerceri, ne a Galliis in Italiam prodiret. Ern.

Veterani e Prætorio] Superesse videantur hæ voces. Præmisit enim jam nunc de Prætoriis omnibus cohortibus: qui igitur isti amplius e Prætorio? Sed non supersunt. Distinguit enim a cohortibus veteranos; recte: quia exauctoratos intelligit, et qui post sedecim stipendia habebantur sub vexillo, non aliter quam legionarii, de quibus scripsi satis ad A. 1, 17. Atqui hi nec in legionibus ultra censebantur, nec illi in cohortibus. Lips. De classicis in militiam terrestrem et legionariam adscitis v. Schel. ad Hygin. p. 95. Mox *usus est* Flor. edd. ante Rhen. Pichena sqq. At Guelf. *usus*, edd. Rhen. (e Bud.) sqq. Ern. Grut. ambas voculas *usus est* deletas cupiebat.

Majore Italiæ p.] Bud. et edd. ante Rhen. *et majore.* Eam particulam connectentem Rhen. delevit.

Quibus tentandis, aggrediendæque] Farnesiana hæc scriptura est; quam verissimam censeo. Duplex enim mandatum Othoniani Duces habuerunt; tentandarum Alpium et provinciæ invadendæ, quæ ad Vitellium defecerat. Supra 1, 87. *Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida et partibus fida.* Infra c. 14. *imminere provinciæ Narbonensi, in verba Vitellii adactæ, classem Othonis, trepidi nuntii adtulere.* Vulgata lectio valde turbat: *quibus tentandis aggrediendisque, provinciæ Narbonensi*, etc. tamquam tres hi Duces Provinciæ impositi: et mage majores tenebras offundit etiam Maurus. Lips. Bud. *aggrediendisque pr. Narbonensis.* De Ducibus laudatis vid. H. 1, 87.

Æmilium Pacensem Duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ conruptus, ita prœliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriæ videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. Pleni agri, apertæ domus: occursantes domini juxta conjuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat Procurator Marius Maturus. Is concita gente (nec deest juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo inpetu cæsi disjectique montani, ut quibus, temere conlectis, non castra, non Ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.

XIII. Inritatus eo prœlio Othonis miles vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil prædæ: inopes agrestes et vilia arma: nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent, "ubi filium occuleret?" uterum ostendens, "latere" respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit.

XIV. "Inminere provinciæ Narbonensi, in verba Vitellii adactæ, classem Othonis," Fabio Valenti trepidi nuntii adtulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas

Per licentiam militum vinctus] Sic ex Flor bene Pichena, et similia exempla in hoc ipso libro occurrunt, mox de Julio Frontone c. 26. In ed. pr. est inverse *junctus*. Ceteri libri *victus*. Ern. Sic et Bud. Præfert hoc Acidalius.

Corruptus, ita prœliorum avidus] Hæc commodius de militibus quam de Duce dici censeo, et eo scripsisse Tacitum: *Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ corruptos, ita prœliorum avidos.* Gron. Pro vulg. stant Flor. et Bud. Ast Bip. malint *adversus* (contra) *modestiam* (h. e. immoderatus), *disciplinæ corruptor.*

Non Italia adiri] Nihil ego hic nisi germanum video. Sudant tamen in mutando Rhenanus pariter et Vertranius. Lips. Rhenano sudorem elicit conruptus in Bud. locus.

Albium Intemelium] Ita quidem e Strabone scripseris lib. 4. p. 202. Τῶν οὖν Λιγύων, inquit, τῶν μὲν ὄντων Ἰγγαύνων, τῶν δὲ Ἰντεμελίων, εἰκότως τὰς ἀποικίας αὐτῶν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ, τὴν μὲν ὀνομάζεσθαι Ἄλβιον Ἰντεμέλιον, οἷον Ἄλπιον, τὴν δὲ ἐπιτετμημένως μᾶλλον, Ἀλβιγγαῦνον. Nec aliter in Plinio 3, 5. (7.) Quin tamen etiam concise Albintemelium dicta fuerit, haud pertinaciter eo negatum. Lips. In Antonini itinerario (ed. Wessel. p. 296.) *Albintimilio*, ubi v. Surita.

In acie] Bud. *in ea acie.* Mox idem *nec pernix genus*, ubi Rhen. τὸ *nec* verti vult in *et.* Idem *Ligus*, Agr. *Ligur.* Sed et ap. Sall. Jug. 93. *Ligus* et Græc. Λιγύς.

Tortoribus] Regius (Bud.) codex, *temporibus*, ex quo Rhenanus, *terroribus.* Lips. Et sic e Flor. edidit Pichena. Sic jam est in ed. pr. (contra edd. Put. Alc. et Rhen. *tortoribus*). *Terrores* sunt minæ, ut supra dixi. Ante Heinsius eleganter conjiciebat, *hic latere:* malim, quia est oratio obliqua, *ibi.* Ern. Heins. provocat ad cod. Agr.

Duas Tungrorum] Sic (hic et in seq.)

Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum alam cum Julio Classico, Præfecto, misit: e quibus pars in colonia Forojuliensi retenta, ne, omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmæ, et lecti e cohortibus, adversus hostem iere: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Alpini, qui nondum sub signis. Nec mora prœlio: sed acie ita instructa, ut pars classicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, Prætorianus miles expleret, in ipso mari ut annexa classis et pugnæ parata, conversa et minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmæ obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus; qui sparsi inter milites, strenui ignavique, in victoria idem audebant. Additus perculsis terror, invecta in terga pugnantium classe. Ita undique clausi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum adtinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

XV. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis, securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt: cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves: donec, cedente paullatim metu, occupato juxta colle defensi, mox inrupere: atrox ibi cædes, et Tungrarum cohortium Præfecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum inprovide

ex ingenio edidit Rhen. Sed MSS. et edd. vett. *Turingorum:* nisi Flor. *Tungrorum* habet, e quo nil notatum video. Sic tamen ed. pr. 4, 55 et 66. Ern.

Vacuo mari] i. e. cujus litus nullis præsidiis munitum esset. Ern.

Adversus hostem] Bud. *ad hostem.*

Pannonii nondum sub signis] Milites auxiliarii e delectu Pannonico missi, sed nondum in cohortes divisi. Ern. Sed *Pannonii* Othonis partes sequebantur. v. c. 11 et 17. Hinc Savilius reponit *Alpini* et intelligit *Ligures.* Mox etiam ipse Tacitus *Alpinos* memorat. Sequor Savilium et cum Bip. addo *qui.*

Mixtis paganis] h. e. non militibus quidem, sed qui tamen nunc aliquid operæ militaris navarent. Pagani militibus opponuntur: de iis Pichena ad h. l. et intt. Suetonii aliique abunde dixere. Ern.

Conversa et minaci fronte] h. e. quæ non, ut adsolebat, puppes, sed proras et rostra obverteret litori, ut in prœliis in oppugnationibus fieret. Ern.

Simul a latere] In his et seqq. cum Flor. consentit Guelf. (et Agr.) ed. pr. nisi quod in illo *etiam* post *saxis* est, in hac *jacendum* vitiose pro *jaciendum*, ut in MS. Bud. Ern. In hoc etiam male *simul altitudo apta.* Bip. locum ita refingunt: *simul a latere. Saxis etiam urgeret apta ad i. p. m.*

Obtentui fugientibus] Quo idoneo prætextu fugere honestius poterant Vitelliani. Male hic *objectum* additur in edd. Puteol. Ber. Alc. Post pro *sidente* MS. Oxon. *cedente*, quod melius: aut *residente.* Ern. Id *objectum* Bud. non habet, et bene sustulit Rhen. Dein Bud. *cedentes*, quo firmatur lectio Oxon quam restitui.

Sustentata] Put. Alc. addunt *quidem*, quod inrepsit e linea seq. id Bud. non habet et Rhen. delevit.

Quorum improvide secutos] Pro, e quibus qui improvide secuti fuerant, eos equites circumvenere. Vid. ad A. 6, 12. Ern.

secutos conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques, subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonensis Galliæ municipium; Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ, revertere.

XVI. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam prope adflixit D. Pacarii Procuratoris temeritas, tantâ mole belli, nihil in summam profuturâ, ipsi exitiosâ. Namque, Othonis odio, juvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiam si provenisset. Vocatis principibus insulæ, consilium aperit: et contra dicere ausos, Claudium Phirricum, Trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, Equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignarâ, et alieni metûs sociâ inperitorum turbâ, in verba Vitellii juravere. Sed, ubi delectum agere Pacarius, et inconditos homines fatigare militiæ muneribus occepit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant: "insulam esse, quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alæque protegerent." Et aversi repente animi: nec tamen aperta vi; aptum tempus insidiis legere: digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops, balineis interficitur, trucidati et comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere: neque eos aut Otho præmio adfecit, aut punivit Vitellius, in multâ conluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

XVII. Aperuerat jam Italiam, bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore: nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, et melioribus

Inde eques] Sic Flor. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. Is edidit *equites*. Illud Pichena restituit. ERN.

Albingaunum] Sic et MS. (Bud.) Guelf. (edd. Put. Alc. Rhen.) At Flor. ed. pr. *Albigaunum*. ERN.

Nihil in summa profuturum] Videtur scripsisse auctor, *tentata mole belli*, utcunque τὸ *tanta* explicet Acidalius. GRON. Sc. cum esset tanta moles belli. Sed *in summam*, quod, pro conjectura posuerant Rhenanus, Lipsius, recepit Freinshemius. Recte. Libri superiores scr. et edd. *in summa*. Vide dicta ad 13, 38. ERN.

Cors. viribus] Cod. Agr. *navibus*. glossema.

Phirricum Trierarchum] Forte nomen hominis fuit *Pyrrhicum*. GRON. MS. Guelf. *Pyrricum*. ERN. Bud. *Phyricum*.

Inconditos homines] i. e. nunquam alicui exercitationi militari adsuefactos, eoque duri exercentibus, etc. V. A. 2, 52. ERN.

Balineis] Sic Flor. vulgo *balneis*.

Majoribus flagitiis permixtos] Cum multo graviora patrata essent, quæ punirentur, hi latuere, et pœnam effugere. ERN. Sic A. 16, 8. Pro *rerum* Heins. conjicit *reorum*.

Aperuerat jam Italiam] Bud. *Aperuerat jam in Italia*.

Ut supra mem.] 1, 70.

Melioribus incuriosos] Lego, *melioribus incuriosis*. Paratos obvio et invitanti, quum melior nemo esset, aut curam adjungendi eos susciperet. GRON. Vulgatum servandum puto. Non curabant, utra pars melior esset, caussam justiorem haberet. 14, 38. *serendis frugibus incuriosos*. Usitatius foret tamen

incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et præmissæ a Cæcina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque: quo successu Vitellianus miles non jam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente, contra Placentiam, transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut, "adesse omnem Cæcinæ exercitum," trepidi ac falsi nuntiarent.

XVIII. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Cæcinam, et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris Prætorias cohortes et mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles et belli ignarus, conreptis signis vexillisque, ruere, et retinenti Duci tela intentare, spretis Centurionibus Tribunisque; quin "proditionem, et accitum Cæcinam," clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

XIX. Postquam in conspectu Padus, et nox adpetebat, vallari castra placuit. Is labor, urbano militi insolitus, contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare "credu-

meliorum incuriosos, quod etiam Grossotio placebat. Ed. pr. (et c. Agr.) *occupationibus*, et Guelf. a manu sec. ERN.

Q. i. P. A. c. et urbium] Edd. vet. addunt *est*. Bud. non habet et Rhen. induxit.

Quem repente] Restituit *repente* Pichena, quod Rhenanus delevit, codice suo auctore, cum hic non sine vi sit. Habent MSS. (Flor.) Guelf. edd. ante Rhen. omnes. Consentiunt etiam libri pro *raptis*, ne audiamus, qui tentant *captis*. Add. ad 4, 33. ERN.

Spurinnæ] Vestricius est Spurinna, egregius Dux, et qui ad Taciti medium ævum vixit. Plinii Secundi de eo epistola capienda est, 2, 7. *Heri a Senatu, Vestricio Principe auctore, Spurinnæ triumphalis statua decreta est:* quem locum tamen emaculo: *Vestricio Spurinnæ, Principe auctore, triumphalis statua decreta.* Male enim trajecta verba. LIPS. De vita ejus carminibusque v. Bayerus Comm. Petropol. t. 11. p. 311. ERN. Cf. et Plin. ep. 3, 1.

Providentiam Ducis laudantibus] Hæc spuria esse et e sequentibus huc inculcata, ubi est: *laudare providentiam Ducis*, acute conjecit Pichena, probantque viri docti. MS. Flor. ed. pr. *laudari* (Agr. *laudare*): unde firmatur illa suspicio. ERN. Bud. *laudantibus:* non ergo a Puteolano est illa lectio. Grut. etiam præcedentia resecari vult *spretis C. Tr. que*. Contra Bip. nihil abundare videtur; de industria repeti verba censent, quo vulgi mutabilitas adpareat, leguntque: *spreto, C. Tr.que provid. laudari.* Verum eadem plane verba sic repeti, a Taciti more alienum est, neque necesse, addi, qua re spreti C. Tr.que res ipsa docet. Itaque cum Broterio locum repurgavi.

Qui pro Othone] Mercerus ingeniose: *quin proditione accitum:* quasi id crimen Spurinnæ objecerint, ut est in Plutarcho. LIPS. Pichena conjecit, quod jam est in contextum receptum a Freinshemio, nisi quod *quin* dedit pro *qui* e Merceri conjectura. Nos *qui* restituimus. ERN. Perperam, si quid video. Milites enim, non Centuriones, non Tribuni, proditionis incusabant Spurinnam, teste Plut. in Oth. c. 5. Reposui *quin*.

Contudit animos] MS. Flor. ed. pr. *contundit*. Non spernam. Juvat Bud. *contundit*. Nam sæpe in tali narratione post perfectum est præsens. Sed nihil interest. ERN. Imo Bud. clare habet *contundit*. Agr. *contudit*.

Tum vetustissimus quisque] Vulgata ante lectio, *tum mœstissimus quisque*.

litatem suam, metum ac discrimen" ostendere, "si cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset." Jamque totis castris modesti sermones, et, inserentibus se Centurionibus Tribunisque, laudari "providentia Ducis, quod coloniam, virium et opum validam, robur ac sedem bello legisset." Ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor; quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud pœniteret.

XX. At Cæcina, velut relicta post Alpes sævitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia et coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, braccas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quamquam in nullius injuriam insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur: insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ a

ex quo Rhenanus illud *vetustissimus* extrudit: ego malim *modestissimus*. LIPS. Freinshemius *inertissimus* sine libris dedit. Id Ryckius negat cum Gronovio hujus loci sententiæ convenire. Quod ego non video. Omnes isti milites inertes erant, quos castrorum illa munitio statim fregit. Et, cum laboris intolerantia homines sapere doceret, non credibile, ignavissimum quemque maxime sententias illas de prudentia Ducis locutum esse? Ergo verbum illud satis aptum. Adde infra c. 23. med. Nec illud neget quis, ex *inertiss.* facile fieri potuisse *mestissimus:* nam sic scribitur in MSS. cum sæpissime *in* in literam *m* convertatur. Igitur præferam Freinsh. correctionem ceteris, etiam J. Gronovii *vecordissimus*, donec e libris scriptis melius quid proferatur. MS. Flor. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. Rhen. sqq. *vetustissimus:* quod alienum esse, quivis videt. Secutus tamen est Broterius. ERN. Ex Rhenani cerebro esse *vetustissimus*, falsum: clare sic Bud. Recte Rhen. intelligit diu meritos. Sic H. 1, 23. *vetustissimum militum* vocat. Bene Brot. Bip. Lall. eam lectionem servant. Sic et Grut. et Ryckius. Acidalius omnia turbat.

Laudari providentiam Ducis] Ego sermonis rationem exigere τὸ *laudare* non censeo, ut vult Freinshem. nisi fiat: *et inserentes se Centuriones Tribunique laudare.* Sed mitior in promptu cura est: nec parvi momenti, quod et hic et supra Flor. *laudari.* Assentior autem omnino Pichenæ, priori loco eas voces male inculcatas: non quod ineptum ibi sensum faciant: cur enim non et retinere simul militem et paucis consilium Ducis probare possent? sed quia non tam inops verborum Tacitus. Hic autem scripsisse auctorem certum habeo: *et inserentibus se Centurionibus Tribunisque laudari providentia Ducis*, quod est, laudabatur, nempe ab utroque genere. GRON. Recte. *Laudari* etiam Guelf. (Bud.) ed. pr. ceteræque ante Rhenanum, qui correxit ex ingenio *laudare:* quia accusativus sequitur. Ergo nobis licebit etiam, propter passivum mutare substantivi casum. ERN. Sequuntur Lall. et Bip. In c. Agr. est *Principis* loco *Ducis*, glossema.

Quam ratione ostendens] h. e. arte sua et factis ostendens militibus stultitiam et convincens culpæ. ERN. Bud. *ratione attendens.*

Braccas, tegmen barb.] Jan. Gulielmus Verosim. 2, 7. glossemata esse reputat verba ista *braccas tegmen barbarum*, quod ævo Taciti satis notæ fuerint braccæ, legit ergo, *braccatos togatos.*

Insita mortalibus natura etc.] Vere hic morbus in nostris animis: nec nescivit Æmilius Probus, sive Nepos, in Chabria 3. *Est hoc commune vitium*, inquit, *magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit.* LIPS. In fine capitis ed. pr. *prævenissent* pro *provenissent*, vitiose. ERN.

nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina, Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per conloquium et promissa, iisdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus jactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

XXI. Sed primus dies inpetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces et glandes ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive ab obsessis, dum retorta ingerunt. Municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidia et æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret: quocunque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mœrebant. Ceterum multo suorum cruore pulsus Cæcina: et nox parandis operibus adsumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes et inmensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis obruendisque

Gnarus ut in. b. pr.] Cf. Agr. c. 18.

Dum regerunt] MSS. Flor. Bud. (Reg. Lall.) ed. pr. *dum reportans gerunt.* Unde J. Gron. *dum retorta ingerunt.* Guelf. Ox. *dum per portas egerunt:* quod favet conjecturæ Heinsii ep. ad Græv. t. 4. coll. Burm. p. 163. *dum per tormenta ingerunt*, quam probat Grævius ib. p. 175. Ann. 2, 81. *tormentis hastas, saxa, faces ingerere.* Putat corruptionem natam a compendio *torta.* Placet. Sed malim tamen *regerunt*, quam *ingerunt.* Puteol. edidit primus *dum regerunt.* Ern. Rhen. e vestigiis cod. Bud. conjicit *dum reperta transgerunt.* Agr. *dum in hostes ingerunt.* Ed. Rom. jam habet dum *regerunt.* J. Gron. verum vidisse puto, eumque sequor cum Bip. Paullo ante Flor. et Bud. *ac miss. ignem.* vulgo *et.*

A quibusdam e vic. coloniis] Hæc est scriptura MS. Guelf. (Agr.) edd. Puteol. Beroald. sqq. quam cum Ryckio secutus sum. Consonant MS. Flor. ed. pr. in quis *a quibusdam et v. c.* quod recepit J. Gronovius, et accipit per hendiadys. Immo *et* pro *e* vel *ex* scriptum, ut alibi, etiam libro superiori bis vel ter. Rhenanus edidit *et quib. v. c.* e MS. Bud. Lips. *a quib. v. c.* Pichena *e quibusd. v. c.* Ern.

Invidiæ æmulatione] Muretus, *invidia et æmulatione*. Lips. Probat Pichena (et Acid.): atque ita noster alibi (ut c. 101. et 1, 65.) a quo ad ceteras edd. pervenit. Ern. Bud. Flor. Agr. Oxon. et edd. ad Pich. usque *invidiæ æmulatione.*

Quocunque casu accidit] *Acciderat* Rhen. edidit, quod in Bud. erat *accidat.* Cur non *acciderit* potius, quando ceteri scripti et ante Rhen. editi *accidit.* Sed hoc quoque probum. Quamquam Gronovius in Flor. quoque *accidat* esse dicit, dissentiens ab oculis Pichenæ. Ern.

Nox p. o. absumta] Sic in ed. J. F. Gronov. primum, e conjectura Mureti, multis probata, editum. Scripti et edd. ante *assumta*, quod etiam restituit Ryckius ac defendit. Non bene, ut opinor. Nam nox tantum illo labore consumta, dies oppugnatione transactus fuerat, ut ab initio capitis dictum. Assumta autem nox, est, adjecta labori diurno. Cicero in ep. 7, 25. *atque etiam aliquantum noctis adsumo* sc. ad laborem diurnum: de confusione hac v. ad 5, 20. Ern. Bud. *assumta:* bono sensu, quare reposui: sic et Bip.

Perfringendis operibus] Dativus *operibus*, non erat in codice Bud. nec est in Flor. Agr. Guelf. (Reg. Lall.) ed. pr.

hostibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, et diversæ exhortationes, hinc "legionum et Germanici exercitus robur," inde "urbanæ militiæ et Prætoriarum cohortium decus adtollentium": illi "ut segnem ac desidem et circo ac theatris conruptum militem;" hi "peregrinum et externum" increpabant: simul Othonem ac Vitellium, celebrantes culpantesve, uberioribus inter se probris quam laudibus stimulabantur.

XXII. Vixdum orto die, plena propugnatoribus mœnia: fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere: neglecta, aut ævo fluxa cominus adgredi: ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis et certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, et more patrio nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius, pluteis et cratibus tectus, subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra Prætoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt: pars subeuntium obruti; pars confixi et exsangues, aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius e mœnibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Cæcina, pudore cœptæ temere oppugnationis, ne inrisus ac vanus iisdem castris adsideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turulius Cerialis cum compluribus classicis; et Julius Bri-

unde Jac. Gronovius delevit. Ern. Omitti posse subauditum judicat Rhen. servat tamen; in omnibus quoque editionibus ante Gronovii legitur.

Utrimque pudor, utrimque gloria] Gloria est h. l. gloriæ cupido, ut apud Ciceronem non uno loco: quod vidi Savilium non animadvertisse. Ern.

Culpantesve] Sic Flor. et ed. Ven. Vulgo, ut in Bud. *culpantesque*.

Densum legionum agmen] Unicam tantum legionem habuit Cæcina, ut monet Savilius. V. ad 1, 11. Ern.

Librato magis et c. i.] Loco *magis* Bud. *magna*.

Aut laceri] MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *ac*. Mox *fama et* exciderunt in MS. Oxon. Alieno sc. loco omisit librarius. Vid. not. prox. Ern. Bud. *ut laceri*, pro quo male in ed. Rhen. in variis lectionibus legitur *ait laceri*, quod sic in ed. Gronovii repetitur. Rhenanus autem recte agnorat vitium librarii pro *aut*.

Fama et pudore] Lego, *fame*. Duplex enim caussa abscessus, fames et pudor irriti cœpti. Lips. Forte: *Et Cæcina damno et pudore cœptæ temere oppugnationis*. Justinus 2, 5. *amissis octoginta millibus hominum trepidus refugit, quæ jactura inter damna numerata non est*. Gron. Imo *fama et* delendum, auctoritate cod. Guelf. idque etiam sine libris intelligi poterat. Clarum enim est, esse librarii repetitionem eorundem verborum ante *Cæcina*, ut vidit J. Gron. Ern. *Fama et* a Reg. Lall. quoque abest. Frustra tuentur Ryckius, Boxhorn. Bip. Delendum, sine libris sensit Acidalius. Broterius quoque omisit. Bud. pessime, *fama pudoris cepta et*. Freinsh. volebat *jam ira et pudore*.

Petere intendit] Alterum tolli posse putat Gruterus. Imo *intendit*, int. animum, instituit, decernit. Ante *irrisus* eleganter de iis, qui nil efficiunt, frustra oppugnant, petunt. Mox *sese* e Flor. Pichena. Consentit Guelf. (Bud.) ed. pr. etc. alii *se*. Nomen *Turullii* ap. Cicer. ad Div. 12, 13. in libris scr. et edd. est *Turulius*, ut etiam alibi et in inscriptionibus (ut ap. Grut. p. 735.) occurrit, idque melius puto. Ern. Bud. *Turrulius*.

ganticus cum paucis equitum: hic Præfectus alæ, in Batavis genitus; ille Primipilaris et Cæcinæ haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

XXIII. Spurinna, comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quæque acta, et quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coercitam legionem, et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedriaci sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus notus infaustusque. Iisdem diebus a Martio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum: namque promptus animi Martius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, et, ceteris Cremonam fugientibus, cæsi, qui restiterant: sed repressus vincentium inpetus, ne, novis subsidiis firmati, hostes fortunam prœlii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia Ducum

Julius Briganticus] Sic Rhen. e Bud. Sed Put. Alc. alii *Breganticus*.

Diffisus paucitati] Sic ed. pr. At MS. Oxon. Guelf. (Bud.) edd. Puteol. ceteræque omnes ante Lips. *paucitate*, quod restitui, tacite a Lipsio mutatum, ut alibi ab aliis factum. Hodie quidem satis constat, *diffidere* etiam cum ablativo dici. V. Burm. ad Suet. Cæs. c. 3. et quos ibi laudat: item Oudend. ad Sueton. l. c. ERN.

Bedriaci] Vicus parvus, sed duabus Romanis cladibus insignis, nec indignior, cujus verum nomen norimus, quam Cannæ aut Philippi. Vulgo *Bebriacum* appellant, atque ita Juvenalis libri 2, 106. *Bebriaci in campo spolium adfectare Palati*. At sincerus ille Vatic. *Bedriacum* semper; quomodo et in Sambuci scripto codice exstare cognovi, cum strictim cum Viennæ vidissem. In vetustis Suetonii libris *Betriacum* dicitur: sicut et in Plutarcho c. 8. Βητριακὸν, πολίχνη πλησίον Κρεμώνης. Juvenalis interpres quam nugatur, qui vicum hunc Campaniæ facit! in Sat. 3. *Othonem*, inquit, *bello civili Vitellius vicit apud Bebriacum Campaniæ*. Atqui noster clare: *Inter Cremonam Veronamque situs est is vicus*; et ipse scholiastes mox fatetur. Corrupta ea verba igitur, et scripsit: *apud Bedriaci campum*. Manifesto enim adlusit Juvenalis sui versum, *Bedriaci campo spolium adfectare Palati*. Quod autem adtexitur: *Horum bellum Cornelius scripsit et Pompeius Planta, qui ait, Bebriacum vicum esse a Cremona vicesimo lapide*, sane Cornelium hunc nostrum intelligit: Pompeius ille quis sit, nondum repperi. LIPS. Add. intt. ad Suet. Oth. 9. Broterius defendit *Bebr*. ERN. Hieron. in chron. *Vetriacum*. Plin. 10, 49. (69.) *Bebriacum*. Sic nec apud alios nominis ratio sibi constat. Bud. *Bedriaci*. Agr. Put. Alc. *Bebriaci*. Pompeius Reinesio ep. 27. videtur esse is, de quo Plin. ep. 10, 5.

Duabus i. R. cladibus] Altera Othonis, victore Vitellio: altera Vitellii, vincente Vespasiano, de qua noster 3, 15. sq. Ea vulgo dicitur ad Cremonam facta: sed inter Cremonam et Bedriacum pugnatum est, eaque de caussa utrique loco prœlium, more scriptorum, adsignari potest. Vid. dicta ad Xenoph. Mem. S. 3. 5. ERN. A binis illis prœliis Bedriaco hæsisse nomen *la Bina*, sunt qui velint. In eam rem Broterius citat Campo in hist. di Cremona. Contra Cluverium, qui It. ant. 1, 26. *Caneto* hodie dici perhibet, disputat Ryckius.

Sed repressus v. i.] Ed. pr. *reprehensi*, pro *repressi*. Mox eadem *subsidiis*, quod e Flor. pro *præsidiis* dedit Pichena. ERN. Bud. *subsidiis*; ad quod non adtendit Rhen.

Omnia quæcunque facta] Freinsh. corrigit, *omnia Ducum facta*. Eodem modo correctum in MS. Agr. et favet

facta prave æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paullinum et Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: scelere et metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, et inter adversa melior. Igitur Titianum, fratrem, accitum bello præposuit. Interea Paullini et Celsi ductu res egregiæ gestæ.

XXIV. Angebant Cæcinam nequidquam omnia cœpta, et senescens exercitus sui fama: pulsus Placentia, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu prœlia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum a Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium, inminentibus viæ lucis occultos, componit: equites "procedere longius" jussi, "et, inritato prœlio sponte refugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiæ coorirentur." Proditum id Othonianis Ducibus: et curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumsere. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem viæ tres Prætoriæ cohortes altis

scriptura MS. Flor. *quocum.* et ed. pr. *omniaque vocum facta.* Certe *omnia quæcunque* durum est. Post Guelf. *extimantibus:* quod h. l. recte exprimitur *æstimantibus:* Sed ed. pr. *existimantibus.* Ern. Vulg. habent edd. plures vet. et c. Bud. quod respondet Gr. *πάνθ' ὅσα.* Cum ed. prima conspirat Reg. Lall. Sed c. Agr. habet *omniaque Ducum facta.* Firmatur hinc emendatio Freinshemii, quam recipio cum Bip. Dein Bud. *prava extimantibus*, et mox *incesserant.*

Criminibus incesserant] Ryckius e cod. Agr. rescripsit *incessebant:* quod, quia Latinitas id tempus postulat, imitatus sum. Ern.

Et Celsi ductu] Sic Bud. Ast Flor. *et consilii ductu.* Agr. *Paullini consiliis et ductu.* Plut. etiam c. 7. Paullinum et Celsum jungit.

Locus Castorum] Recte, non *castrorum.* Suetonius c. 9. eumpse locum *ad Castoris* dixit: Orosius 7, 8. *circa locum quem Castores vocant.* Lips. Bud. ut reliqui, *locus castrorum.* Rhen. tacite sed præclare emendavit *locus Castorum.*

Imminentib. viæ lucis imponit] Rhenanus (e Bud.) corrigit *eminentibus viæ lucis componit. Imminentibus* verum est et libris ceteris firmatur. *Componit* etiam Flor. Guelf. recepitque Pichena. Sed edd. ante omnes *imponit:* quod sane est usitatum in insidiis verbum. Neque tam compositorum militum, quam in lucis et insidiis positorum commemoratio h. l. requiritur. Post *jussit* MSS. Flor. (Bud. Agr.) Guelf. edd. pr. Puteol. Ber. *Jussi* edidit Rhen. (ex ingenio) a quo etiam *refugi* pro *refugere* editum, quod tamen et Flor. (et Bud.) et Guelf. habent, haud paullo elegantius, quam *refugere.* Ern. Hoc est in c. Agr.

Aggerem viæ] Intelligi viam Postumiam patet e 3, 21. ut jam monuit Ryckius. Viæ autem altæ et aggeratæ. Aggerem de via etiam Virgilius dixit 5, 273. Vide copiose de hoc verbo Heinsium ad Virgil. 9, 375. Mox *altis ordinibus* Flor. Bud. (Agr. Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. i. e. plurimis deinceps, propter angustias viæ. Recepit jam Ryckius. Puteolanus primus *arctis* edidit. Ern. Sic et Alc. et Rhen. Sed *ordinibus altis* i. e. confertis. Cf. Veget. 3, 15.

ordinibus obtinuere: dextra fronte prima legio incessit, cum duabus auxiliaribus cohortibus et quingentis equitibus. Super hos e Prætorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

XXV. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus, doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias præcipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum adversa fronte, et subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non statim a Suetonio Paullino pediti datum: cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu, placerent, "compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem" jubebat; "satis cito incipi victoriam, ubi provisum foret, ne vincerentur." Ea cunctatione spatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum inpeditas, refugiendi: et modica silva adhærebat: unde rursus ausi promptissimos Prætorianorum equitum in-

Dextra fronte] Quæ hic frons dextra? haud satis capio, et rescribo: *Aggerem viæ tres Prætoriæ cohortes obtinuere dextra. A fronte, prima legio incessit.* Lips. *Dextra frons* est dextrum cornu. *Frontem lævam* e Claudiano in Ruf. 2, 174. laudat Salinerius. Ern. Bipontinis arridet emendatio a Lipsio proposita; non mihi. Statim enim, quod illi negant; *dextra frons* pro *dextro cornu* dici omnino potest. Claudiano sic aperte l. c. *Armeniis frons læva datur; per cornua Gallos dexteriora locat*, opponitur *frons læva dextro cornu.* Sic et ap. Curtium 4, 13. *frons lævi cornu* occurrit. Dein auxiliares Romanæ militiæ more, ut in sinistro, sic et in dextro cornu, locati hic comparent; frons ipsa aciei densis ordinibus a Prætoriis cohortibus obtinetur.

Cum duabus vexillaribus cohortibus] Sic scr. et edd. vett. omnes. Mercerus eam lectionem vitii arguit, quod vexillariorum cohortes non sint, nec *vexillares* dicantur, sed *vexillarii*, denique auxilia debuerint latus legionis claudere, non vexillarii. Itaque legi vult *auxiliaribus*, quod Pichena recepit. Prima ratio firma et tertia, non secunda. Nam *vexillares* non contra analogiam dicuntur, et MSS. Oxon. Agr. habent *vexillariis.* J. Gronovius putat legendum *cum duobus vexillis, tribus cohortibus.* Non placet. Quorsum duo vexilla, ubi integra legio? Et quæ aut quorum ista vexilla? Ern. Bud. *vexiliaribus*, quod proxime ad emendatam lectionem accedit.

A lateribus cohortes legionum] Nihil ambigimus, quin Tacitus scripserit, *a lateribus cohortes, legio adversa fronte.* Ita superior aciei dispositio postulat: et, ad circumveniendum hostes, invasionem tripertitam esse oportuit. Lips. Freinshemius malebat *legionarii adversa fronte.* Flor. Oxon. (Reg. Lall.) et Guelf. a man. pr. (et Put.) *frons:* quod probat J. Gron. Tacitus vult dicere, ab omnibus partibus circumventos Vitellianos. Cohortes latera circumfudere, equites terga, legio frontem. Itaque vulgatum servem; *Legionum adversa:* i. e. legiones adversæ, a fronte s. frontem cinxere. Ern. Bud. et ed. Alc. et Rhen. *legionum adversa fronte.* Paullo ante Bud. male *cedunt.*

Compleri fossas] Nempe, quæ ibi forte factæ ab rusticis, recipiendis aquis, aut alia de caussa, ut bene monet Pichena. Ern.

Jubebat] Lall. e cod. suo Regio se dedisse profitetur *jubet;* sed operæ, ut adparet, non paruere.

Incipi victoriam ratus] Freinsh. *ratus* spurium putat. Jac. Gronovius corrigit *iratis*, quia sequitur *vincerentur*, non *vinceretur.* At quorsum iræ hic mentio fiat? Ego vero *ratus* delevi, auctore ed. pr. a qua hæc vox abest: item a MS. Reg. ut Broterius notat, qui nos imitatus est. Inculcari talia verba in tali textu, ut *inquiens*, *dicens*, supra vidimus. Ern. Heins. conjicit *insisti victoriæ.* Sed ex citato Jureti loco in Symm. ep. 1, 84. patet, eum potius voluisse *insisti victoriam.*

terfecere: vulneratur Rex Epiphanes, inpigre pro Othone pugnam ciens.

XXVI. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant: nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prœlio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur: vinctus Præfectus castrorum, Julius Gratus, "tamquam fratri, apud Othonem militanti, proditionem ageret:" cum fratrem ejus, Julium Frontonem, Tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut "deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset," utrisque in partibus percrebuerit. "Timuisse se," Paullinus ferebat, "tantum insuper laboris ac itineris, ne Vitellianus miles, recens e castris, fessos adgrederetur, et perculsis nullum retro subsidium foret:" apud paucos ea Ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

XXVII. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Cæcinam, qui culpam "in militem" conferebat, "seditioni magis quam prœlio paratum;" Fabii quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu, et recuperandi decoris cupidine, reverentius et æqualius Duci

Rex Epiphanes] Filius Antiochi, Regis Commageni, cujus in rebus Vespasiani et apud nostrum mentio. Is tum Romæ fuit, sive obses, regnante adhuc patre, sive alia qua de caussa, Othonemque comitatus est. De ejus parentisque fatis v. Josephus B. J. 7, 7. *Rex* vocatur vetere more, quo etiam Regum filii, et quicunque Regiæ stirpis sunt, Reges vocantur, ut ap. Græcos *βασιλεῖς*. Ern. Cum fratre Callinico exhibetur Epiphanes in nummo Commagenorum apud Pellerin méd. des Rois, p. 124. Cf. Eckhel D. NN. vet. vol. 3, p. 258.

Othonianus pedes erupit] Puto *irrupit;* nempe in silvam et vineas impeditas, quibus defendebantur Vitelliani. Gron. At *prorumpere* et *erumpere* etiam dicuntur milites in acie constituti, cum impetum facere incipiunt. Prioris verbi permulta apud nostrum exempla, A. 1, 65. 4, 71. etc. Virgil. Æn. 11, 608. *Jamque intra jactum teli progressus uterque substiterat: subito erumpunt clamore.* Ern.

Apud fugientes occursantesque] Conjunctionem *que* bene delevit Rhenanus (duce Bud.). Abest et ab ed. pr. et MS. Reg. Ern.

Tantum insuper laboris] Videtur legendum *super*, syllaba *in* nata, ut sæpe alibi, e finali præcedentis. Præter laborem atque iter se timuisse, ne recens Vitellianus miles erumperet e castris, et fessos aggrederetur. Sic et infra c. 34. pro *super* editum vulgo *insuper*. Mox copulam *et*, a Rhenano (duce Bud.) sublatam, restituit Pichena, quam Guelf. et ed. pr. habent. Sed eadem habet *periculosis* pro *perculsis*, item MS. Reg. Ern. *Recens castris* in Put. etiam et Alc. edit. Paullo ante Bud. *ac itineris.* Mox Muretus volebat *fore*, non probante Acidalio.

Haud perinde id damnum] Pronomen agnoscunt Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes. Deletum a Rhen. (duce Bud.) restituit Pichena. Mox *sed* ante *Fabii* abest a Flor. (Bud.) et aliis MSS. et ed. pr. quod cum J. Gronovio elegantius puto. *Æqualius* porro omnes scr. et edd. præter MS. Agr. qui habet *æquabilius:* quod frustra præfert Ryckius, cum illud idem sit, ut supra jam ostensum. Ern.

Recuperandi decoris] Bud. *dedecoris*, librarii vitio.

parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant; ut cujusque legionis tentoria accessissent, "coercitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam," jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum Duci: conrupta jurgiis aut rixis disciplina: ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

XXVIII. Igitur nuntio adlato, "pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circumiri;" simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas, ac, si una forent, prævalidas, dispergendi: partem Batavorum "ire in subsidium" jubet: quod ubi auditum vulgatumque, mœrere socii, fremere legiones: "orbari se fortissimorum virorum auxilio: veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si provincia urbe et salute Imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriæ sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus."

XXIX. Hæc ferociter jactando, postquam, inmissis lictoribus, Valens coercere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur, "spolia Galliarum et Viennensium aurum et pretia laborum suorum occultare," clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula Ducis, ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur: nam Valens servili veste apud Decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, Præfectus castrorum, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias Centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se adtoniti: et id ipsum, quod nemo regeret, paventes: silentio, patientia, postremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis et flens et præter spem incolumis Valens pro-

Retulimus] V. H. 1, 59. 64. Mox *cujus legionis* Flor. Bud. Agr.

E petulantia] Sic Rhen. e Bud. sic et Puteol. sed Alciatus præpositionem omiserat.

Sin victoriæ sanitas] Sic MSS. Flor. Bud. Reg. ed. pr. Rhen. seqq. At Guelf. Harl. Bodl. edd. Puteol. Ber. Alc. *victoria, sanitas:* illud verum. Mox Heinsius pro *ut corpori*, acute *suo corpori*, ad Vellei. 2, 109. Sed vulgatum quoque ferri potest, et consuetudini scriptorum elegantiorum consentiens est. Non esse a se divellendos Batavos, quod si fiat, nihil aliud agi, quam si artus a corpore abrumpantur. Ern.

Obire vigilias] De hoc ritu ego in Militia Dial. 5, 9. Lips.

Silentio, patientia] Malim, *silentio, pœnitentia.* Lips. *Patientia* omnes scr. et edd. Patienter ac tacite ferebant istam omissionem solitorum, non frementes, non irascentes. Ern. Mox *precibus ac lacr.* Rhen. e Bud. Prius legebatur *et.*

cessit, gaudium, miseratio, favor: versi in lætitiam, (ut est vulgus utroque inmodicum) laudantes gratantesque, circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. Ille utili moderatione non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus civilibus bellis plus militibus, quam Ducibus, licere.

XXX. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna adlatum, et prope renovata seditio, "tamquam fraude et cunctationibus Valentis prœlio defuissent." Nolle requiem, non exspectare Ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Cæcinæ junguntur. Inprospera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: "expositos se tanto pauciores integris hostium viribus," querebantur, simul in suam excusationem, et adventantium robur per adulationem adtollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant; super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis et quodam inani favore. Hinc æmulatio Ducibus. Cæcina "ut fœdum et maculosum," ille "ut vanum ac tumidum," inride-

Paucos incusavit] Lego *paucis:* ad brevitatem enim orationis refertur, non ad eos qui peccarant; et sane omnes in hac culpa, nec excerpi pauci potuere. LIPS. Sensus: non totius exercitus istum furorem, sed paucorum fuisse, qui exercitum concitassent. Eadem ratione usus Otho 1, 84. *Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit.* Atqui omnes seditiosi fuerant. Igitur *paucos* non tentandum contra libros. ERN.

Rapido agmine Cæcina jungitur] MSS. Flor. (Bud.) Guelf. etc. ed. pr. *junguntur*, ut Rhenanus edidit. Ceteræ vett. edd. ante Rhen. *jungitur*. (Puteol. tamen habet *junguntur.*) Paullo post *ac prope dupl.* Guelf. Harl. Bodl. edd. Puteol. Beroald. Alc. ERN. Rhen. delevit duce Bud. præp. *ac.*

Et quodam inani favore] Censuerim legendum *inanium.* Quæ illa? Superiori libro habes: *Cæcina corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu studia militum allexerat.* Prorsus ut de Corbulone 13, 8. *omnium in se ora verterat, corpore ingens, verbis magnificus, et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.* GRON. Idem Heinsio placebat ap. Ryckium (et Lallemandio). Sed idem significat *inanis favor*, h. e. a caussis inanibus ortus, ut *gloria inanis*, et similia. Nam et gloria inanis est, quæ a rebus inanibus, nulla gloria dignis, nascitur. Ceterum, si libri faverent, *inanium* sane præferrem. ERN.

Fœdum et maculosum] Valet in omne animi vitium et labem *maculosi* vox: tamen vereor, ut hic proprie in ignaviam ac timorem. Ex antithesi, quæ sequitur, suspiceris: et magis ex hoc Ammiani loco 30, 8. *Arguebat hic idem Princeps* (Valentinianus) *timidos sæpius, maculosos tales appellans et sordidos.* LIPS. Non ignaviam et timorem interpretor, sed libidinem et rapacitatem: quæ in homine arguit et 1, 66. *Valentem magna pecunia emptum.* Et, *ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante Duce, fœdis pactionibus adversus possessores agrorum et Magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco faces admoverit, donec pecunia mitigaretur: quoties pecuniæ materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur.* Sic A. 13, 33. *Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum fœdumque, et idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.* H. 1, 7. *ut avaritia et libidine fœdum ac maculosum.* Cicero, ad Attic. 1, 16. *Maculosi Senatores, nudi Equites.* Plinius ep. 3, 9. *homo fœdus et aperte malus Proconsulatum non minus violenter quam sordide gesserat.* GRON.

bant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othoni objectantes: cum Duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abstinerent.

XXXI. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra illi initium belli nemo inputabat. Vitellius ventre et gula sibi ipse hostis; Otho luxu, sævitia, audacia, Reipublicæ exitiosior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama

Nemo imputabat] Sciebant, a suis pæne coactum; ipsum ignavum, nunquam ausurum quid fuisse. Ideoque excusabant potius, quam oderant. ERN.

Gula sibi ipsi hostis] Codex Bud. habuit *sibim:* unde legendum, *sibimet hostis*, Rhenanus putabat. Flor. ed. pr. *sibi inhostus*, quod interpretandum, *sibi inhonestus*, post Victorium ad Caton. R. R. (c. 80. 81) putabat Pichena. Putem esse manifestum, Tacitum voluisse antithetis uti. Vitellius sibi, Otho reipublicæ perniciosus. At cod. Guelf. *sibi ipsi*, ut ceteræ edd. idque oppositionis ratio videtur desiderare: *sibi ipsi Vitellius—Otho Reip.* Itaque servavi, dum melius quid reperiatur. Neque enim est de nihilo, quod Flor. Bud. ed. pr. habent. J. Gronovius recepit Rhenani conjecturam *sibimet hostis.* Venit aliquando in mentem *sibimet*, vel *sibi modo noxius;* ut vitium ortum sit e compendio *m*o. et litera *x* in *s* mutata, quod sæpe factum a librariis constat. ERN. In Bud. est *sibi in hostiis:* manifestum est, librarium ante oculos habuisse istud Flor. et ed. pr. *sibi inhostus*, quod quid sibi vellet, hæsisse dubium. Rhen. rei ignarus, pro *sibi in* legit *sibim.* et conjectavit legendum *sibimet hostis*, in textu tamen servavit *sibi ipsi hostis.* Ex *sibi inhostus* Heins. exsculpsit *sibi infestus.* Salmasius ad Solin. p. 24. τὸ *inhostus* explicat iniquus, ductum ab *hostus*, quod mensuræ genus apud Varronem R. R. 1, 24. Victorii conjecturam *sibi inhonestus* laudat quidem, sed duriusculam judicat Pichena, et servat Puteol. *sibi ipsi hostis*, quod recte opponitur sequenti *Reipublicæ exitiosior.* Id equidem recipio, nisi quod pro *ipsi* reponam *ipse.* Bip. malunt *sibi inhonestus*, similique exemplo ex A. 15, 25. lectionem tuentur, ubi *pax inhosta* pro *inhonesta.* Sed in nostro loco *inhonestus exitioso* male respondet.

Suetonius Paullinus] Et hic et alibi effuse laudat hunc Suetonium, *vetustissimum Consularium*, ut infra vocat, et non una militia clarum. Præfuit Britanniæ, ut habes A. 14, 29. et in Agricola 5 et 14. sed et in Africa bellum gessit, e Plinio 5, 1. *Suetonius*, inquit, *Paullinus, quem Consulem vidimus, primus Romanorum Ducum transgressus Atlantem*, etc. Ubi autem mens sive judicium fuit viro magno et celebri (Mureto) qui in Variis suis (15, 11.) nuper hunc Suetonium patrem fecit Suetonii nostri Tranquilli? Ita enim locum eum corrigit, Suetonii Othone 10. *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis Tribunus angusticlavius.* Et liber, inquit, qui tineas et cariem senserat, habet *Linus.* Omnino autem legendum *Paullinus.* Testem in eam rem laudabo Tacitum, qui fortis viri neque nomen neque virtutem tacitam esse sivit: ejus enim sæpe et in Annalibus et in Agricolæ vita honorificam mentionem facit. Hæc ille. Quid dicam? Non insector te, vir elegantissime, sed bona fide hæc scribis? Erras nimis. Suetonius ille Lenis Tribunus fuit; noster belli dux: ille angusticlavius, id est nondum Senator, sed inter Equites; iste Consularis: nec tenue usquam vestigium confusionis ejus, quam facis. Hoc mihi in transcursu monitum, non ut carpam (Fidem testor:) sed ut claro sub exemplo doceam, quam fallax hæc critica, et ignoscendum etiam nobis esse, si labimur interdum in proclivi ista via. LIPS.

sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, "festinationem hostibus, moram ipsis utilem" disseruit:

XXXII. "Exercitum Vitellii universum advenisse: nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant, et deserere Rheni ripam, inrupturis tam infestis nationibus, non conducat: Britannicum militem hoste et mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: provinciam Narbonensem incursu classis et adverso prœlio contremuisse: clausam Alpibus, et nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam atque ipso transitu exercitus vastam: non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse. Jam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli cælique haud toleraturos. Multa bella, inpetu valida, per tædia et moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta et fida: Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam et caput rerum urbem: Senatumque et Populum numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et inmensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiæ sueta, aut æstibus: objacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes; e quibus nullam hosti cessuram, Placentiæ defensione exploratum. Proinde duceret bellum: paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Mœsiacis copiis adfore: tum rursus deliberaturum, et, si prœlium placuisset, auctis viribus certaturos."

XXXIII. Accedebat sententiæ Paullini Marius Celsus: "idem placere Annio Gallo," paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi, qui consilium ejus sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, et Præfectus

Galliæ tumeant, et] Copulam apte inserui, ex Vatic. *Tumere* autem eleganti metaphora dicuntur, quæ eruptura videntur: usurpavit Cicero bis in Epistolis ad Atticum 14, 4 et 5. LIPS. Adde Clav. Cic. in h. v. ERN. Et Plin. paneg. 28. *tumentibus plebis animis.* Danesius pro *quoniam* legit *quamquam*; ita scil. Rhen. interpretatur compendium scripturæ, quod ibi est in Bud. ipse tamen *quoniam* retinet. Mox Agr. habet *detineri*, quod mari convenientius putat Ryckius. Idem cod. *maritimis Alpibus*, glossa.

Transitu exerc. vastam] Sic e Flor. edidit J. Gronovius, probatque etiam Ryckius, qui et in MS. Agr. repererat. Consentit ed. pr. MS. Reg. Vulgo (et Bud.) *vastatam*. Possis dicere, ex hoc factum *vastam*, ut supra *jactus* e *jactatus*, et similia in his et aliis libris. At contra satis constat, librarios valde pronos fuisse in hanc partem, ut e *vastus* facerent *vastatus*. Vid. viros doctos ad Liv. 23, 30. Add. infra ad 4, 50. Itaque *vastam* merito prætuli: secutus est Broterius. ERN. et Lall.

Sine copiis] Sine commeatu. Sic infra 3, 60. 4, 22. Cf. Symmach. ep. 1, 55. et ibi Juretus.

Obscura nomina] Bud. *obscurari*. Idem *Senatum et Pop.* Agr. addit *Rom.*

Etsi aliquando obumbrentur] Flor. Reg. ed. pr. *etiam:* forte *etiamsi* fuit. Et sic in MS. Harl. reperit Broterius: de verbo *obumbrare* supra diximus. ERN. Bud. *et si.* Sic et Put. Alc. Rhen.

Paucis diebus quartamdecimam] Hæc restitui, in vulgatis qua a verbis, qua ab interpunctis mendosa. LIPS. Nempe vulgo interpungebatur post *diebus*, et aberat *cum*. ERN. Deest et in Bud.

Ad decertandum] Bud. *ad certandum*.

Prætorii Proculus, inperitia properantes, "Fortunam et Deos et Numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus," testabantur: neu quis obviam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, "interesse pugnæ Imperatorem, an seponi melius foret," dubitavere. Paullino et Celso jam non adversantibus, ne Principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, "ut Brixellum concederet, ac, dubiis prœliorum exemptus, summæ rerum et Imperii se ipsum reservaret." Is primus dies Othonianas partes adflixit: namque et cum ipso Prætoriarum cohortium et speculatorum equitumque valida manus discessit, et remanentium fractus animus: quando suspecti Duces, et ut Othoni uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia Ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis: et exploratores, cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis inprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves, pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis super ancoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine, inoffensus ordo navium adtolleretur. Claudebat pontem inposita turris, et in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur.

Et numen Othonis] Freinsh. ad A. 1, 73. malebat *nomen*. Ern.

Objectare periculis] E poeta sumtum Æn. 2, 751. mox pro *iidem* Guelf. Harl. Bodl. et ed. pr. contracte *idem*. Ern.

Brixellum concederet] Ita factum, ibique se occidit. Elue mendam igitur, quæ in Hegesippo (scriptore mihi quidem haud spernendo) 4, 24. *Cum Otho comperisset, Valenti ac Cæcinæ, Vitellii comitibus, victoriam cessisse . . . Brixiæ positus, voluntaria morte eripuit se ludibrio.* Facito *Brixelli*. Lips.

Summæ rerum et Imperii seipsum reservaret] MSS. Bud. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *summam*, velut sit appositive dictum. *Ipsum* hic frigere, facile quivis, ut opinor, sentiat. Ern.

Et Otho, cui] MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *et ut Otho.* Unde Rhenanus faciebat, *et Otho, ut cui:* J. Gron. *et sic Otho.* Ern. Bip. ne particula *ut* pereat, ita locum refingunt, ut jam exhibeo. Sensus a prius vulgato nihil differt.

Imperia Ducum in incerto reliquerat] Effecerat, ut imperia Ducum sine vi essent, quando milites iis non satis fiderent, adeoque nec promte parerent. Ern.

Cura diversa sciscitandi] Dum quisque, in hostium partibus et castris quid ageretur, explorare tentant. Ern.

Naves] Recte Pichena et Acid. sensere, novam periodum inchoandam a voce *Naves.* Duplex enim consilium inchoandi pontis describitur: tum sequitur de pontis forma.

Jactis super ancoris] Sic e Flor. edidere Ryckius et J. Gronovius, idemque erat in Budensi et Agr. Consentit et ed. pr. Ex eo non intellecto librarii fecere *insuper*, quod est in MS. Guelf. edd. Puteol. Beroaldi (Alc. Rhen.) sqq. unde patet non esse ab ingenio Beroaldi, ut J. Gronovius putat. Naves fundantur ancoris, ut Virgilius loquitur Æn. 6, 4. Ergo etiam super jactis ancoris dirigebantur contra impetum fluminis. Ern. Rhen. conjectabat *superne*.

"they had descended to flattery"

XXXV. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque et faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prœlia, quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam stabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et, cum variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere: quæ cuncta, in oculis utriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani caussam auctoremque cladis detestabantur.

XXXVI. Et prœlium quidem, abruptis quæ supererant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Jamque vulneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum intercursu Tribunorum Centurionumque protegitur. Nec multo post Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, Consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad mutationem Ducum, et Ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam adspernantibus.

XXXVII. Invenio apud quosdam auctores, "pavore belli, seu fastidio utriusque Principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel Senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eo Duces Othonianos spatium ac moras suasisse, præcipua spe Paullini:

Nec perinde] Bud. *proinde*. Frequenti errore.

Mixti remiges] Sic e Flor. iidem edidere: firmant iidem libri (Bud. Agr.). ceteri *immixti*. Ern.

Abruptis quæ superfuerant navibus] Forte *abreptis*, id est, raptim abductis, quæ ab hostibus raptæ aut mersæ non erant. Gron. *Abruptis* MSS. (Bud.) Reg. edd. Puteol. sqq. Contra Flor. *arruptis*, ut et ed. pr. unde J. Gron. corrigit *arreptis*. Neutrum convenire arbitror. Nam Othoniani non egressi erant navibus, ut e præcedentibus clarum est. *Abripere* autem et *arripere* est extrinsecus agentis. Hoc tamen melius. *Supererant* e Flor. edidere Ryckius, Gron. consentit (Bud. Agr.) ed. pr. Mox *intercursu* e Bud. bene Rhen. ut est et in Flor. Reg. ed. pr. Alii *incursu*, quod e compendio ortum est. Ern. Brot. præfert *abreptis*, Lall. *arreptis*, Bip. *absumptis*. Sensus ubique claudicat. Malim *abreptis*. i. e. raptim abductis.

Ad mutationem Ducum] Copulam *et* addunt Flor. (Bud.) Agr. Guelf. Harl. Bodl. *et ad mut.* quod recepere Ryckius et J. Gronovius. Id non imiter. Nulla copula hic locum habet. Nam dictum esse, pro *et læto milite*, ut vult J. Gronovius, nunquam credam. Ern. Copulam istam non habent Put. Alc. Rhen.

Præcipue Paullinum] Flor. ed. pr. *præcipuas Paullini:* quod J. Gron. putat factum e *præcipue Suetonium Paullinum*. Imo librarius ad *moras* retulit: hinc natum vitium. Ern. Bud. *precipue*. Si Flor. haberet *præcipuas Paullinum*, cum Ernestio sentirem. Nunc gignendi casus aliquid habet in recessu. Forsan Bip. rem acu tetigere, qui ex eo quod mox legitur, *neque P. sperasse reor*, conjectant, hic legendum, *præcipua spe Paullini*, similemque locum firmandæ sententiæ ex Sallustii Fragm. l. 3. n. 20. ed. Cortii adlegant. Recipio emendationem, licet timidiuscule, nam in vulgato idem sensus latet.

Brotier reads præcipue Paullinum

quod vetustissimus Consularium, et militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset." Ego, ut concesserim, apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem Principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo sæculo tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut Legatos ac Duces, magna ex parte luxûs, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis Principem passuros.

XXXVIII. Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido cum Imperii magnitudine adolevit erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur: sed ubi, subacto orbe et æmulis urbibus Regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsere: modo turbulenti Tribuni, modo Consules prævalidi, et in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius, et nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam postea, nisi de Principatu quæsitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones: nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint: eadem illos Deum ira, eadem hominum rabies, eædem scelerum caussæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia Principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

XXXIX. Profecto Brixellum Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum Præfectum. Celsus et Paullinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine Ducum, alienæ culpæ prætendebantur.

Ut concesserim] Agr. *ut consenserim.*

Obstrictumque meritis suis Principem] Ego fere τὸ *moribus* præferam: ut sit, qui non venisset ad Imperium, nisi Legatorum et Ducum hi mores fuissent, nisi eum, cui malos mores et improbitatem suam imputare possent. GRON. Verum vidisse Gronovium puto. Idque habent Guelf. edd. Puteol. Beroald. Alc. *Meritis* Flor. Bud. Agr. edd. pr. Rhen. seqq. omnes. Verbum *obstrictum*, quod solenne est in beneficiis ac meritis, videtur hanc lectionem peperisse. Utrumque verbum bonam sententiam facit, sed *moribus* venustiorem. ERN.

Urbibus Regibusque] MSS. quidam, Harl. (Bud.) Bodl. et edd. quædam *regibusve*; male: nam et urbes æmulæ fuere, ut Carthago, et Reges, ut Macedonici: prætulit tamen Broterius. ERN.

Vacuum fuit] i. e. satis otii fuit ab externa vi, ut possent cogitare de potentia augenda. Imitatus est Sallust. fr. Hist. init. *postquam remoto metu Punico, simultates exercere vacuum fuit*: ubi vid. Cort. Vett. Gloss. *vacuum*, εὔκαιρον. ERN. Sic 13, 3. *quibus otiosum est.*

Othonis ac Vit.] Ryck. e cod. Agr. *Oth. aut Vit.*

Eadem illos Deum ira] Facessant ergo, qui Tacitum impietatis incusant.

Tribuni Centurionesque ambigui, quod, spretis melioribus, deterrimi valebant: miles alacer; qui tamen jussa Ducum interpretari, quàm exsequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit; adeo inperite, ut quamquam verno tempore anni, et tot circum amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum: Othone per litteras flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnæ adesset, poscentibus; plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse, quod factum est.

XL. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum, profecti, confluentes Padi et Adduæ fluminum, XVI inde millium spatio distantes, petebant. Celso et Paullino abnuentibus, "militem itinere fessum, sarcinis gravem, objicere hosti, non admissuro, quo minus expeditus, et vix quatuor millia passuum progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos et vallum molientes adgrederetur." Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus Imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita

Jussa Ducum interpretari] Id est, inquirere in caussas jussionis, et explorare ac ponderare, quam simplici obedientia patrare. Tale in Agricola 40. *Adeo ut plerique, viso aspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur.* Significat, multos ex specie tantum externa judicasse, paucos inquisisse aut explorasse. LIPS.

Promoveri ad quartum] E Plutarcho c. 11. scriberes, *ad sextum.* Nam ille quinquaginta stadia numerat. Sed et paullo post, ubi noster XVI milliaria numerat, Græci ejusdem computatione XII saltem efficiuntur. Nihil tamen ego mutem. LIPS.

Adeo imperite] Totum hunc locum verbatim Plutarchus expressit, ut pleraque alia: etsi haud multum ætate nostro inferior. LIPS. Mox pro *perinde* ed. pr. (et c. Bud.) *proinde*, solenni confusione. ERN.

Sed ad bellandum profecti] *Ad debellandum* corrigit Grotius. Ibant non quasi ad incertum certamen, sed ut finem impositui bello una victoria. Sed *bellare* pro *debellare* dixit etiam Livius 6, 31. *ne quis, quoad bellatum esset, tributum daret:* etc. ubi consentiunt libri: nisi *bellatum esset* pro *bellaret* dixit: quod tamen vix rectum foret. Alioqui non ignoro, hæc verba subinde a librariis confundi, ut passim ad Livium notavit Drakenborchius. ERN.

Padi et Adduæ] In Vatic. locus hic in litura, sic tamen, ut aperte esset eruere scriptum antiquitus, *Padi et Agelæ:* aliena deinde manu factum *Adduæ*. Sed Agela ignotum mihi flumen, et censeam vulgatam esse veram. De Addua, Plinius 2, 103 (106.). Strabo 3. p. 192. 209. itemque Sidonius ep. 1, 5. *Vidimus ulvosum Lambrum, cæruleum Adduam, velocem Athesin, pigrum Mincium.* LIPS.

Non admissuro] Pro non *commissuro:* quæ duo verba promiscue dicuntur. Vid. Drakenb. ad Liv. 2, 37. Atque ita edidit Rhenanus (e Bud.). At edd. ante Rhen. Guelf. et MSS. alii *amissuro:* quod et ipsum bonum et aptum verbum est, intellecto *occasionem:* quamquam ejus ellipseos exemplum non memini me alibi reperire. ERN. *Amissuro* vitium est et male defenditur. Bip. subaudiunt *culpam.*

Citus equo Numida] Quis hic Numida? num inter auxilia Othonis ea gens? minime, sed inter obsequia. Ne fugiat enim te latens hic ex antiquo mos: quo receptum, ut viris lautioribus ditioribusque Afri aut Numidæ equites essent ad iter. Præcurrebant illi et agmen ducebant heri sequentis. Seneca epist. 88. (87.) *O quam cuperem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via divitibus, cursores et Numidas et multum ante se pulveris agentem!* Idem expressius epist. 124. (123.) *Omnes sic jam peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat.* Martialis 10, 13. *Cum cathedralicios portet tibi rheda ministros, Et Libys in longo pulvere sudet eques.*

"Ducum segnitia, rem in discrimen mitti" jubebat; æger mora et spei inpatiens.

XLI. Eadem die, ad Cæcinam, operi pontis intentum, duo Prætoriarum cohortium Tribuni, conloquium ejus postulantes, venerunt. Audire conditiones ac reddere parabat, cum præcipites exploratores, adesse hostem, nuntiavere. Interruptus Tribunorum sermo: eoque incertum fuit, insidias an proditionem, vel aliquod honestum consilium cœptaverint. Cæcina, dimissis Tribunis, revectus in castra, datum jussu Fabii Valentis pugnæ signum et militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere: et, mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum inpingerentur, Italicæ legionis virtute deterriti sunt: ea strictis mucronibus, redire pulsos et pugnam resumere coegit. Disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoste, adspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi Duces, miles Ducibus infensus, mixta vehicula et lixæ, et, præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quærere alii: incertus undique clamor adcurrentium, vocitantium: et, ut cuique

De tali igitur hic capies: quando et Principibus illi in usu. Ex Martiali, in adventum Domitiani 10, 6. *Quando eques et picti tunica Nilotide Mauri Ibitis? et populi vox erit una, venit?* Nec Suetonium aliter interpretemur (viderat sagacissimus Turnebus Adv. 24, 6. 30, 3.) in Nerone cap. 30. *Iter fecisse traditur phalerata cum Mazacum turba atque cursorum.* Nam Mazaces, Afri. LIPS.

Æger mora et spei impatiens] Talis in Homerico illo Hectore affectus Il. 22, 129.

Βέλτερον αὖτ' ἔριδι ξυνελαυνέμεν· ὅττι τάχιστα
Εἴδομεν, ὁπποτέρῳ κεν Ὀλύμπιος εὖχος ὀρέξῃ.

Et Polybii verissima gnome 3, 112. Βαρύτατος δὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ τοῦ μέλλοντος γίνεται χρόνος. LIPS.

In vall. impingerentur] E Virgilio sumtum Æn. 5, 804: *cum Troia Achilles exanimata sequens impingeret agmina muris.* ERN.

Deterriti sunt] Sic recte editum a Ryckio et J. Gron. e Flor. Consentit Guelf. (Bud. Agr.) edd. vett. omnes, etiam Rhen. pr. Unde patet in sec. *territi sunt* esse vitium operarum, quando in notis nihil monet, ut alias in minutissimis correctionibus solet: et hinc ad alios propagatum. Sed mox bene edidit Rhen. (ex ing.) *ea strictis*, pro *quæ*. Ed. pr. *et str.* quod ex *ea* factum patet. ERN. Bud. *et astrictis.*

Disposita V. l. acies] Bud. *acie:* sic Put. Alc. Rhen.

Accurrentium, clamantium] Farnes. et priscæ editiones, *accurrentium, volantium;* Vatic. *vomantium*, ut omnino aliud hic verbi fuerit; placetque Pichenæ *vocitantium.* LIPS. Idque ab omnibus servatum, præter Ryckium, qui e cod. Agr. edidit *volitantium.* Sed recte, ut opinor, monuit contra J. Gronovius, accurrentes etiam volitasse. Ipse suspicatur *morantium.* Sed formidine cunctantes non solent clamores ciere. Ego ad præcedentia potius referam, quam ad sequentia. *Accurrentes* sunt, qui circumsistunt signa: alii quærunt signa, quod fit voce, clamore. Ei rei *vocitantium* sane aptum. Flor. habet *currentium: clamantium*, ut Guelf. edd. vett. usque ad Pichen. præter primam, quæ habet *volentium.* Copulam *que* (etenim erat *clamantiumque*) delevit bene Rhenanus: qui mox (e Bud.) malebat *postremamque.* ERN. Bud. *adcurrentium clamantium ut cuique.* Rhen. inseruit *et*, quod et priores edd. habent. J. Fr. Gron. Obs. 2, 4. voluerat *vocantium;* Boxh. *vitantium* scil. signa, quod nihili Rhen. tamen servavit *postremamve.*

audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. Adtonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui "descivisse a Vitellio exercitum" ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavere: et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quæ caussa salutandi, metum proditionis fecere: tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero præstantior: Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, prœlium tamen acriter sumpsere: et per locos, arboribus ac vineis inpeditos, non una pugnæ facies: cominus eminusque catervis et cuneis concurrebant: in aggere viæ conlato gradu corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum jactu, gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

XLIII. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria insignis: e parte Othonis,

Revehebantur] Flor. *aut relabebantur*. Vitiose. Mox Flor. Agr. Guelf. edd. Put. Ber. *in ipsa o. p.* MS. Reg. Edd. pr. Rhen. sqq. sine *in* (ut in Bud.). Restituit Ryckius. ERN. *Revehebantur* Bud. Agr. et edd. vet. Præstat Flor. *relabebantur*, metaphora ducta, ut bene Bip. a mari tumultuoso.

Seu dolo] Ita Suet. Oth. 9.

Cominus eminusque] Sic ante Rhen. ed. pr. Flor. (Bud.) Agr. At Guelf. Harl. Put. Ber. *eminus*. ERN.

Umbonibus niti] Vocem, *niti*, ex Farnes. et Vatic. addidi: et vero abesse sine sententiæ incommodo non potest. LIPS. Est et in (Flor. et) ed. pr. Mox *perrumpere* recte Rhen. (e Bud.) dedit, præcedit enim *niti*. Consentit Guelf. At edd. ante Rhen. omnes *perrupere*. ERN. Bud. et ex eo Rhen. omisere *niti*, habent tamen *perrumpere*.

Cæteris conspicui] MS. Bud. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. *ceteri*. Non sanum locum puto. ERN. Sensus: sibi invicem noti, in conspectu ceterorum pugnabant. Contra paullo supra *adspectus armorum densis arbustis erat prohibitus*. Put. Alc. Rhen. *ceteris*, recte.

Cui cognomen Rapaci] Non abs re arbitror, quoniam cognomina legionum sæpe Tacitus commemorat, veterem a me lapidem proponi, in quo ea ordine desculpta. Conspicitur autem Romæ in capitolio, forma columellæ:

NOMINA LEG.

II. AVGusta.	II. ADIVTRix.	IIII. SCYTHica.
VI. VICTRix.	IIII. FLAVia.	XVI. FLAVia.
XX. VICTRix.	VII. CLAVDia.	VI. FERRATensis.
VIII. AVGVsta.	I. ITALica.	X. FRETEnsis.
XXII. PRIMIgenia.	V. MACEDonica.	III. CYRENensis.
I. MINERVia.	XI. CLAVDia.	II. TRAIAna.
XXX. VLPia.	XIII. GEMina.	III. AVGusta.
I. ADIVTRix.	XII. FVLMinatrix.	VII. GEMina.
X. GEMina.	XV. APOLLinea.	II. ITALica.
XIIII. GEMina.	III. GALLicana.	III. PARTHica.
I. PARTHica.	II. PARTHica.	

Velim Dionis recensum legionum qui est 55, 23. cum hoc lapide conferri; a quo adjuti interpretes, paullo felicius sane eum vertissent. LIPS. Legionum seriem explicat Brot. ad c. 6.

prima Adjutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi decoris avida. Primani, stratis unaetvicesimanorum principiis, aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, et inpulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno Legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa quintanorum inpetu tertiadecima legio: circumventi plurium adcursu quartadecimani. Et, Ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fusâ gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant: ita victores latus hostium invecti.

XLIV. Et, mediâ acie perruptâ, fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes. Inmensum id spatium: obstructæ strage corporum viæ; quo plus cædis fuit: neque enim, civilibus bellis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus et Licinius Proculus diversis itineribus castra vitavere. Vedium Aquilam, tertiædecimæ legionis Legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit: multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur: non probris, non manibus abstinent: "desertorem proditoremque" increpant: nullo proprio crimine ejus, sed more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. Titianum et Celsum nox juvit, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, "ne super cladem adversæ pugnæ suismet ipsi cædibus sævirent: sive finis bello venisset, seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum." Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, "non virtute se, sed proditione victum," fremebat. "Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, raptâ legionis aquilâ: superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Mœsicas legiones: magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos: et, si ita ferret, honestius in acie perituros." His cogitationibus

Unaetvicesimanorum principiis] Aliquot libri, *principibus*, placet. Lips. Ut edd. Puteol. Beroald. (Alc.) Male. At Flor. Bud. Agr. Guelf. Reg. ed. pr. *principiis*, quod recte restituit Rhenanus (e Bud. *principis*). *Principia* intell. primam aciem: προμάχους Plutarchus (in Pyrrho 7.) vocat: quæ et alibi apud nostrum aliosque sic dicitur. V. Gron. obs. 4, 10. p. 156. Ern. Lipsius ipse errorem suum agnovit et emendavit de Mil. R. Dial. 4, 3. Mox *rursus* significat viceversa.

A parte alia] Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *aperte*.

Trucidaverant] Moses du Soul ad Plutarchi Vit. (Oth. 12.) t. 5. p. 467. corrigit *trucidaverunt*; male. Ern.

Civilibus bellis] Sic Flor. (Bud.) ed. pr. Ryckius. J. Gron. Alii scr. et edd. (etiam Rhen.) *prœliis*. Contra 3, 19. *bellum* pro *prœlio* irrepsit. Ern.

Castra vitavere] Farnes. *castra petivere*; falso. Nam Plutarchus aperte Oth. 13. Τῶν δὲ στρατηγῶν οὔτε Πρόκλος, οὔτε Παυλῖνος, συνεισελθεῖν ἐτόλμησαν, ἀλλ' ἐξέκλιναν, φοβούμενοι τοὺς στρατιώτας. Lips. Bud. *vitavere*.

Et si ita ferret] Acidalius addi volebat *fors*. Frustra, intelligi potest vel hoc vel *res*; et sic jam vidimus A. 3, 15. Guelf. vitiose *fieret*, item ed. pr. *ferrent*. Ern.

truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quam in formidinem, stimulabantur.

XLV. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis Ducibus eadem die oppugnationem castrorum: simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis, et tantum ad prœlium egressis, munimentum fuere arma et victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et, qui ferociores fuerant, ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatio: nec apud Duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paullisper retenti: ea res hæsitationem adtulit, ignaris adhuc, an inpetrassent. Mox remissa legatione, patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum, vulnera fovebant. Spes et præmia in ambiguo: certa, funera et luctus: nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mœreret. Requisitum Orphidii Legati corpus, honore solito crematur: paucos necessarii ipsorum sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum.

XLVI. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, et consilii certus: mœsta primum fama, dein profugi e prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectavit militum ardor vocem Imperatoris: "bonum habere animum" jubebant: "superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque:" neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam et instinctu flagrabant: qui procul adstiterant, tendere manus, et proximi prensare genua; promptissimo Plotio Firmo. Is Prætorii Præfectus

Munimentum fuere arma et victoria] Schelius ad Hyginum p. 128. inclinat eo, ut de genere munitionis capiat, extremi Imperii Romani temporibus usitati, qua armorum ordinibus circumdatis castra muniebant, de quo ibi vide. Sed additum *victoriæ* verbum aliud suadet: item antecedentia, e quibus patet, instrumenta ad muniendum necessaria defuisse. Tum loca ex antiquioribus prolata nil aliud indicant, quam in periculi metu, etiam si castra munita essent, noctu sub armis manere jussos. Ern.

Apud Duces Vitellianos dubitatum] Imo vero, *non dubitatum:* idque res et Plutarchus 13. suadent. Ideo optima lectio, quam ex Flor. adstruit Pichena: *missa legatio: nec apud Duces.* Lips. Ante erat in edd. omnibus, ut et in scr. (in his Bud.) *missa legatione apud d.* quod vitium e sequentibus natum, ubi *remissa legatione.* Ern. Flor. scil. habet *legatione: capud,* unde Pichena scite locum emendavit.

Et consilii certus] Rhen. malit *sed.* Sic in suo Mirandulano se reperisse venditat Lampugnanus, tacente Lipsio.

Furore quodam et instinctu flagrabant] Accipe dictum per hendiadys: *instinctu furoris,* furore quodam instincti. Cicer. Verr. 5, 72. *quodam furore instinctus.* Adde pro domo c. 55. In ed. pr. est *furoreque amenti instinctu:* unde facta videtur lectio cod. Agr. *furore quodam et amenti instinctu.* Eadem ed. (et Bud.) *prensare genua,* quod recepi. Ceteri (et Rhen.) *prehensare;* et deinde *promtissimus Plotius Firmus,* ut MS. Agr. Ern. Hendiadyn non agnoscunt Bip. sed *furorem* ad iram et vindictæ cupidinem, *instinctum* ad incredibilem amorem exercitus in Othonem, referunt. Dein *promtissimo Plotio Firmo* Bud. et editi.

Is Prætorii Præfectus] Duo Præfecti Prætorio sub Othone, Licinius Proculus et Plotius Firmus. Tacitus 1, 46. *Prætorii Præfectos sibi ipsi legere, Plotium*

identidem orabat, "ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: majore animo tolerari adversa, quam relinqui: fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei; timidos et ignavos ad desperationem formidine properare." Quas inter voces, ut flexerat vultum aut induraverat Otho, clamor et gemitus. Nec Prætoriani tantum, proprius Othonis miles, sed præmissi e Mœsia, "eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas," nuntiabant: ut nemo dubitet, potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.

XLVII. Ipse aversus a consiliis belli, "hunc," inquit, "animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit.

Firmum e manipularibus quondam et Licinium Proculum. Nec alios usquam nominat. Ut jure mirer, in hac Othonis morte Plutarchum commemorare Pollionem Prætorii Præfectum. Quod vix est ut sit sine mendo, verba ejus 18. Οἱ δὲ στρατιῶται, Πολλίωνος τοῦ ἑτέρου τῶν ἐπάρχων, ὀμνύειν εὐθὺς εἰς τὸν Οὐιτέλλιον κελεύσαντος, *etc.* malimque Πλωτίου; nisi huic Plotio etiam Pollionis cognomen, quod unum dici superest. LIPS. Edd. ante Rhen. omnes præter Puteol. addunt *erat.* Beroaldus hæc verba in parenthesi exhibet. Unde suspicio est, Tacitum scripsisse: *et proximi prensare genua. Promtissimus Plotius Firmus (is Prat. Præfectus erat) identidem orabat.* ERN. Id *erat* Rhen. Bud. auctoritate delevit.

Majore animo tolerari] Hæc illa sunt, quibus jugulare Stoicos adversa omnis manus solet: pro quibus scutum habeo equidem, quod opponam, nisi Religio me vetet. In hanc mentem igitur et Lucanus 7, 105.—*fortissimus ille est, Qui promtus metuenda pati, si cominus instent, Et differre potest.* Illa virgo apud egregium vatem (intelligo, qui Thebaida scripsit)—*non est, ut putas, virtus, pater, Timere vitam: sed malis ingentibus Obstare, nec se vertere, ac retro dare.* Sic et Cæsar 7, 77. et Q. Curtius 5, 9. Biberunt omnes e patera Aristotelis, cujus hoc scitum in Ethicis 3, 7 (11). Τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ. Heu taceo! LIPS.

Fortes et strenuos] Itaque Florus 4, 8. *Magnæ indolis signum est, sperare semper.* LIPS.

Clamor et gemitus] *Clamorem* intellige lætantium, ubi flexerat vultum, tanquam obsecuturus militum studiis; *gemitum*, dolentium, ubi induraverat, tanquam mansurus in proposito tristi. Ed. pr. vitiose *induerat*. MS. Agr. *induruerat*. ERN. Ut 3, 61. Sed Bud. *induraverat*.

Præmissi e Mœsia] Præpositionem servant Flor. Guelf. edd. ante Rhen. restituitque Pichena. ERN. Omisit Rhen. auctore Budensi.

Legiones Aquileiam ingressas] De Mœsiæ legionibus tribus loquitur, de quibus hoc ipsum infra 85. *Aquileiam jam progressæ, rapta pecunia et inter se divisa, hostiliter egerunt.* Hoc eo noto, quod in Suetonio aliter legas, et dumtaxat *bina ex his legionibus millia præmissa*, Aquileiam venisse; in Vespas. 6. *Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia, missa auxilio Othoni, postquam iter ingressis nuntiatum est, victum eum ac vim vitæ suæ attulisse, nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent.* Et addit, metuentes ultionem de alio Imperatore cogitasse. Sed vereor, ut Suetonius hallucinetur in *duobus millibus;* qui non e Mœsiacis, sed Pannonicis Dalmaticisque fuere. Ita enim idem Tacitus supra dixerat 11. *Læta Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones, e quibus bina millia præmissa.* Nec apud Tacitum leges, de præmissis illis e legionibus Mœsiacis. Sane, si et rem vides, probabilius, tres ipsas legiones illa violenta et hostilia Aquileiæ ausas, et de Imperatore deliberasse, quam sola ex iis duo millia electa. LIPS.

Ipse aversus] Ita Flor. Ven. Put. Alc. Contra *versus* Rhen. e Bud.

Tanto pulchrior mors erit] *Tanto*, auctore MS. Budensi, delevit Rhenanus; abestque et ab aliis: Harl. Bodl. Guelf.

Experti invicem sumus, ego ac Fortuna; nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. Civile bellum a Vitellio cœpit, et, ut de Principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit: hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione, neque solatiis opus est. Alii diutius Imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, et Reipublicæ eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis: sed este superstites: nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaviæ est: præcipuum destinationis meæ documentum habete, quod de nemine queror: nam incusare Deos vel homines, ejus est, qui vivere velit."

XLVIII. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter adpellatos, "irent propere, neu remanendo iram victoris asperarent:" juvenes auctoritate, senes precibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coercens. "Dari naves ac vehicula" abeuntibus jubet: li-

nec est sane necessarium: subauditur enim etiam alibi. (Vide indicem.) Sed, quia est in Fl. Reg. edd. ante Rhen. omnibus cum Pichena et sequentibus servavi. Ern. Pichena tamen omissionem probat.

Experti invicem sumus, ego et fortuna] Fortunam Otho expertus erat, cum Imperium tam brevi duraturum accepisset; Othonem autem Fortuna, cum is recte modesteque imperasset, fortiterque abdicaret. Sic bene Pichena. Mox *nec* Flor. Guelf. edd. ante Rhen. Hic (e Bud.) edidit *ne*. Illud melius, beneque restitutum a Pichena. Ern.

Difficilius est temperare] Acute, ut solet, Statius hoc expressit Theb. 2, 446. *Non parcit populis Regnum breve*. Et est humanum ingenium scilicet avidum tunc et præceps. Lips. *Felicitati* aberat a MS. Bud. Mox pro *illic* Rhenanus (ex ingenio) malebat *illinc*. Bene, si libri juvarent. At etiam mox *penes me exemplum erit*, non *a me*. Ern. Frustra Rhen. *temperare* refert ad *Fortunam* vel subaudit *rei*; librarii incuria dativus deest. Bud. *illic* et *penes me*.

Mihi non ultione, etc.] Refer ad præcedentia: nolo ulcisci Vitellium interficiendis fratre, conjuge, liberis, et ex hac ultione solatia mali petere. Ern.

Alii diutius Imperium tenuerint] Sic Flor. bene; nam sequitur, *reliquerit*. Consentit ed. pr. recepitque Pichena. Ceteri scr. (etiam Bud.) et edd. *tenuerunt*. *Reliquerit*, quod deleri vult Rhen. (duce Bud.) omnes scr. et edd. tuentur: nec abesse potest salva sententiæ elegantia. Ern. Ipse quoque Rhen. servavit in textu.

Plura de extremis loqui] Quem non capiunt hæc alia, ex intimo animorum et affectuum penetrali deprompta? et sunt assidua in nostro scriptore. Quintilianus simile, Declam. 344. *Jam mihi narras moras: ipsum illud secretum quærere, et putare interesse, ubi pereas, non est ardentis in mortem impetus. Non fiunt ista, nisi subito, nec quisquam (præsertim nulla gravi præcedente caussa) spiritum ratione deposuit.* Etiam Ajax apud Sophoclem jam se interfecturus v. 852.

Ἀλλ' οὐδὲν ἔργον ταῦτα θρηνεῖσθαι μάτην·
Ἀλλ' ἀρκτέον τὸ πρᾶγμα σὺν τάχει τινί.
Ὦ Θάνατε, Θάνατε, νῦν μ' ἐπίσκεψαι μολών.

Lips.

Neu remanendo iram victoris asperarent] *Remanendo* Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Hic (e Bud.) dedit *remorando*. Illud bene restituit Pichena. *Movebat* porro idem Flor. (Bud.) Guelf. idque auctoritati et precibus convenit, non *monebat*, quod (c. Agr. et) edd. ante Pichenam omnes habent. Ern.

bellos epistolasque, studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet: pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, prima juventa, trepidum et mœrentem, ultro solatus est, laudando "pietatem" ejus, castigando "formidinem: an Vitellium tam inmitis animi fore, ut, pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione, sed poscente prœlium exercitu, remisisse Reipublicæ novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quæsitum: post Julios, Claudios, Servios, se primum in familiam novam Imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, neu, patruum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset."

XLIX. Post quæ, dimotis omnibus, paullum requievit: atque illum, supremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum: namque abeuntibus exitium minitabantur; atrocissima in Verginium vi, quem, clausa domo, obsidebant: increpitis seditionis auctoribus, regressus, vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedavit: tum adlatis pugionibus duobus,

Aut in Vitellium] *In* est in Flor. (et Agr.) edd. ante Rhen. omnibus. Restituit Ryckius, quem cum Jac. Gron. secuti sumus. ERN. Male Rhen. sustulerat, auctore Bud. Hic error ex simili prima syllaba vocis seq. ortus.

Salvium Cocceianum fratris filium] Melius ita, quam *Cocceium*, quod Plutarchus præfert c. 16. Nam et Tranquillus ita appellat in Domit. 10. ubi narrat hunc interfectum. At Suetonius non fratris solum filium, sed ipsum hic fratrem præsentem facere videtur: contra Taciti et Plutarchi narrationem aperte. Nam ille in castra evaserat e pugna, seque cum aliis dedidit. Suetonii tamen verba Oth. 10. *Fratrem igitur, fratrisque filium et singulos amicorum cohortatus:* quæ profecto non vera, si verus Tacitus. LIPS.

Laudando—formidinem] Hæc delenda putat Mendoza ep. ad Lips. t. 2. Coll. Burm. p. 59. ERN.

Servios] Sic Bud. sic et Put. sed Alc. et alii *Sergios*, quod falsum esse ostendit Spanhem. de Usu et Pr. NN. diss. 10. c. 1. p. 29.

Neu patruum sibi Othonem] Plut. l. c. *μήτ' ἐπιλαθέσθαι παντάπασι, μήτ' ἄγαν μνημονεύειν, ὅτε Καίσαρα θεῖον ἔσχες.* Non audiemus Beatum, qui verbum, *nimium*, auctore Budensi codice delet, et una sententiæ acumen. Totum id enim in eo; sicut et in Plinii loco fuerat epist. 3, 14. quem depravarunt: *Largius Macedo, superbus alioqui et sævus dominus, et qui, servisse patrem suum, parum imo minimum meminisset.* Tu scribe, *nimium meminisset.* LIPS. Habent omnes scr. et edd. *nimium.* ERN. Rhen. etiam in textu reliquit.

Post quæ] MS. Reg. (Bud.) Guelf. ed. pr. Put. Ber. (Alc.) *Postquam*; ed. pr. *postque.* Mox Rhenanus edidit, *jam supremas curas agentem*, e Budensi MS. Vulgatum omnes reliqui scr. (etiam Flor.) et edd. ante. Restituit Pichena. Contra bene Rhenanus mox *exitium* dedit (e Bud.) pro *exitum:* quæ verba sæpe confunduntur. *Exitium* Flor. Guelf. ed. pr. ERN. De initio periodi contraria ex ed. pr. adfert Ern. Doleo, mihi non esse istam ad manus. Videant, quibus id contigerit. Forsan dare volebat *ed. Rh. post quæ*, nam sic illa.

Vesperascente die] Farnesiano est, *vesperante:* quod verum arbitramur. Agellius, 17, 8. *Ubi jam vesperaverat.* LIPS.

Allatis pugionibus] Vocem addunt aliquot libri, *pugionibus duobus:* atque ita Plutarchus 17. δυοῖν ὄντων αὐτῷ ξιφῶν. LIPS. Recte. Sic Flor. Guelf. ed. Puteol. (et Alc.) unde bene editum a Pichena,

cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit: et explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus, Prætorii Præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum: ambitiosis id precibus petierat, "ne amputaretur caput, ludibrio futurum." Tulere corpus Prætoriæ cohortes, cum laudibus et lacrimis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum juxta rogum interfecere se; non noxa, neque ob metum, sed æmulatione decoris et caritate Principis: ac postea promiscue Bedriaci, Placentiæ, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est modicum et mansurum.

L. Hunc vitæ finem habuit septimo et tricesimo ætatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater Consularis: avus Prætorius: maternum genus inpar, nec tamen indecorum: pueritia ac juventa, qualem monstravimus: duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, et fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim: ita vulgatis traditisque

ut mox *utrumque*, pro *utrinque*, quod est etiam in ed. pr. Voluit etiam Rhenanus in textum inseri, sed operæ non paruere: neque id vitium editores posteri animadvertere. ERN. In Bud. deest *duobus*, nec Rhen. expressit, sed dedit *utrumque*.

Pertentasset] Edd. quædam *prætentasset*, e conjectura non absurda, sed non necessaria. ERN. Bud. *temptasset*.

Ambitiosis precibus] h. e. summis, accuratissimis. Ambitio est maxime in commemoratione accurata eorum, quibus movere possumus in precando, in primis meritorum ac beneficiorum, item submissione quadam petentis. Sic Cicero ep. 3, 7. *ambitiosius facere soleo, quam dignitas mea postulat:* h. e. demissius, studiosius. Aliter *ambitiosæ rogationes* dictæ Cicer. l. c. 6, 12. Hæc tironibus dicta. ERN.

Non noxa] Bip. legunt *non nexu*, ingeniose, hoc sensu: non quod beneficio *nexi* vel obligati fuissent Principi, quales beneficiarii milites. Sic Cic. ad Fam. 7, 30. *cujus proprium te esse scribis mancipio et nexu*. In vulgato consentiunt codices. Intellige: non quod *noxæ* sive culpæ, admissæ in Othonem, sibi essent conscii.

Aliisque in castris] Bud. et inde Rhen. *aliis*. Ex Flor. Pichena copulam restituit.

Tricesimo ætatis anno] Suetonius anno XXXVIII. interfectum dicit. Pro Tacito pugnant Savilius et Ryckius, qui apud Suetonium vult rescribi XXXVII. Rationes utriusque veræ. Sed, cum pauci admodum dies defuerint anno 37mo, facile potuit Suetonius annum pro pleno sumere, et anno 38 mortuum dicere. ERN.

E municipio Ferentino] In Flor. est *Ferentio*, quod ipsum quoque rectum est. Ceteri scr. (in his Bud.) et edd. (non demum Beroaldus) *Ferentino*. In MS. Guelf. plane non est a manu pr. sed sec. addidit in marg. Porro ed. pr. *a municipio*. Ceterum intelligenda origo familiæ, non natales Othonis. ERN.

Maternum genus impar] Quomodo? si splendidissima ea femina fuit, Suetonio testante? Scribit enim de patre Othonis: *Ex Albia Terentia splendidissima femina duos tulit filios.* Sed melior ibi scriptura, *splendida femina;* quam ex opt. libro Torrentius adnotavit: idque non aliud quam ordinem Equestrem proprie notat. LIPS. Quasi non et Equites *splendidissimi* dici possent, si qui ditiores, antiquis familiis Equestribus nati. Atticum quis dubitet *splendidissimum* vocare? ERN.

Qualem monstravimus] Vide 1, 13.

demere fidem non ausim. "Die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri loco consedisse," incolæ memorant, "nec deinde cœtu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus, initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse."

LI. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio: nec erat, qui coerceret. Ad Verginium versi, modo, "ut reciperet Imperium," nunc, "ut legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur," minitantes orabant. Verginius, per aversam domus partem furtim degressus, inrumpentes frustratus est. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia statim inpetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

LII. Posito ubique bello, magna pars Senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta: illuc adverso de prælio adlatum: sed milites, ut falsum rumorem adspernantes, quod infensum Othoni Senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere

Avem invisitata specie] Sic bene e Flor. edidere Ryckius, et Gronovius. Ceteri libri omnes *inusitata:* solenni aberratione librariorum et editorum, de qua sæpe viri docti, dum id verbum restituunt veteribus scriptoribus, egere. Græv. ad Sueton. Aug. 43. et quos ibi laudat Burm. Drakenb. ad Livium sæpe (ut 27, 39.). Pro *specie* ed. pr. habet *facie.* Ern. Bud. *specie.* Sic et Put. Alc. Rhen.

Apud Regium Lepidum celebri luco consedisse] Sic Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Rhen. seqq. At Puteol. Ber. Alc. et margo MS. Harl. *vico;* quod verum puto. *Celeber lucus* non aliter dicitur, nisi ab arboribus, ut ap. Ovidium Am. 3, 5, 3. *celeberrimus ilice lucus:* de quo ad Sueton. Nam hominibus luci neque sacri neque profani celebres sunt: nec ibi cœtus fiunt. At *vici celebres* recte dicuntur. Sueton. Aug. c. 1. *Vicus celeberrima parte oppidi.* Nec profecto *vico* est a librariis. *Loco* fecissent citius, quod Colero placebat, quam *vico.* Ut e *vis* subinde factum est *jus,* ita e *vico* factum primum *juco,* hinc *luco.* Secutus est exemplum nostrum Broterius. Mox MSS. quidam et ed. Puteol. *alituum.* Ern. Cum Bip. reposui *loco,* quod ad cod. scriptos propius accedit.

Nec deinde cœtu hom.] Rhen. e Bud. sic: *nec deinde cœtu hominum circumvolitantem alitem.*

Per aversam domus partem furtim degressus] Sic edidit J. Gron. et ex parte Ryckius. *Partem* MSS. Flor. Reg. Guelf. Harl. Agr. ed. pr. et sic alibi loquitur Tacitus, ut docuit jam Acidalius: et sic voluerat Muretus (ut 3, 70.). *Portam* edidit Puteol. (Alc. Rhen.) non minus bonum, et quod sola Florentini auctoritate superatur. Est et in MS. (Bud.) Bodl. et margine Harl. Mox *degressus* non *digressus:* recte idem Flor. sed vitiose cum Guelf. Agr. ed. pr. *adversam,* ut supra *adversari* pro *aversari* scribi vidimus a librariis H. 1, 38. Ern. Bud. Put. Alc. *digressus:* sed iidem *aversam,* ut Flor. etiam infra 3, 85.

Concedentibus ad victorem] Freinsh. aut excidisse aliquid putat, aut interpunctionem mutandam, puncto post *impetrata* posito, et copula *et* ante *posito.* Non putem. Etiam hoc voluit ad veniam impetrandam, quod etiam eæ copiæ ad victorem transirent, quibus Sabinus præfuerat. Nam in *posito* haud dubie initium novæ narrationis de periculo Senatus. Mox *adverso de prælio* Flor. Guelf. Agr. edd. primæ, haud dubie mollius, quam *de adv. pr.* ut (e Bud.) edidit Rhen. cum seqq. usque ad Ryckium. Ern. Æque impetrata venia per Flavium Sab. suis copiis ac per Rubrium G. agentibus Brixelli. Sic bene Bip. Mox Bud. male *profecto tum.* Dein idem *postremo.*

in deterius: conviciis postremo ac probris caussam et initium cædis quærebant: cum alius insuper metus Senatoribus instaret, ne, prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepisse victoriam crederentur: ita trepidi et utrimque anxii coeunt: nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior. Onerabat paventium curas Ordo Mutinensis, "arma et pecuniam" offerendo, adpellabatque "Patres Conscriptos," intempestivo honore.

LIII. Notabile jurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, "ut ambigua disserentem," invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam, Marcelli nomen inritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, et in Senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis claresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi: simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiæ, divisis per itinera, qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus "caussam digressus, habere se suprema ejus mandata" respondit: "ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitæ blandimentis." Hinc admiratio et plura interrogandi pudor: atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

LIV. Intererat consiliis frater ejus L. Vitellius, seque jam adulantibus offerebat, cum repente Cœnus, libertus Neronis,

Societate culpæ tutior] Puto, *tutiores*. LIPS. MS. Agr. *tutiore* sc. societate: idque edidit Ryckius. Sed ita friget *inter multos*. Intell. *quisque* e *nemo*. ERN. Bud. *tutior:* sic et Put. Alc. Rhen.

Ordo Mutinensis] Id est, Decuriones Mutinensium, sive Senatus, qui in municipiis et coloniis simpliciter *ordo* vocabatur. Mox pro *conscriptos* MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. male *consultos*, quod e compendio scribendi natum est. ERN. Bud. et inde Rhen. *conscriptos*.

Notabile inde jurgium fuit] Ryckius e cod. Agr. edidit, *Notabile in Verginium fuit, quod:* estque sic et in MS. Reg. male: nec commodus inde sensus nascitur. Vulgatum verum. *Cæcina* autem qui sit, propterea quod plures memorantur, definire difficile est. A C. quidem Cæcina Largo Consule, et P. Cæcina Largo A. 11, 33. diversus est. ERN. Cum cod. Agr. fere facit cod. Flor. Bud. vulgatum tenet, quod servant bene editores recentiores.

Inritaverat C.] Lallem. cum Acidalio mallet *invitaverat*.

Rursus consiliaturi] Non muto. Horatius eo verbo usus Ode 3, 3, 17. *Gratum elocuta consiliantibus Junone Divis*, et alii LIPS. Ryckius e cod. suo edidit *consulturi*. Præferrem scripturam Guelf. *consultaturi*, quæ propius ad vulgatum accedit, estque et in MS. Harl. Bodl. etc. In hoc verbo alteram syllabam subinde *si* scribi in MSS. supra jam vidimus ad Ann. 3, 46. inde reliqua depravatio nasci potuit. Sed *consiliaturi* verum puto: idque verbum male negat probum esse Ryckius. V. Davies ad Cæs. B. C. 1, 19. ubi, ut et c. 73. eadem variatio librorum: sed *consiliandi* et *consiliantibus* recte retinetur. Ceterum verbum *consiliare* subinde a librariis Longobardicis illatum libris docent MSS. Livii, in quibus non uno loco nonnulli id verbum exhibent. V. Drakenb. ad Epit. 125. ERN. *Consiliaturi* firmatur cod. Flor. Bud. Reg. Lall. Sed Rhen. volebat *consilituri*, ut A. 3, 46. 6, 36. in textu autem posuit *consultaturi*, ex ingenio, ut videtur. Pro vulgato facit et Hor. art. Poet. 196.

Sola posteritatis cura] Non, quomodo vitam Imperiumque conservaret, sed quomodo posteris laudaretur, curantem, h. e. mori fortiter meditantem. ERN.

Se. j. adul. offerebat] i. e. parabat, ostendebat, se paratum, audire et accipere adulationes. ERN.

Cœnus lib. Ner] Sic Flor. aliique

atroci mendacio universos perculit, adfirmans, "superventu XIV legionis, junctis a Brixello viribus, cæsos victores, versam partium fortunam." Caussa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio revalescerent. Et Cœnus quidem rapide in urbem vectus, paucos post dies jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse, quæ adferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie discessum Mutinâ, desertæque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consuluere: donec missæ a Fabio Valente epistolæ demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

LV. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more spectabantur. "Ut cessisse vita Othonem, et a Flavio Sabino, Præfecto urbis, quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum," certi auctores in theatrum adtulerunt, Vitellio plausere: populus cum lauru ac floribus Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In Senatu cuncta, longis aliorum Principatibus composita, statim decernuntur. Additæ "erga Germanicos exercitus

MSS. *Cœnus* Guelf. *Comenus* ed. pr. Ceteræ *Cenus* usque ad Pichenam (sic et Bud.). Mox pro *perculit* legendum *percutit* vel *percussit*. Mendacium non percellit, sed percutit; ut hodie sciunt omnes. Sed sæpe verba hæc permutata sunt. V. infra 3, 36. Ern. Bud. *pertulit:* male.

Cæsos victores] Desunt hæc in Bud.

Diplomata Othonis] Ad cursum publicum ea spectant et a Principe dabantur. Si ergo ille mortuus, quis pareret? Sed de diplomatis plene alibi: nunc Suetonii locum παρέργως emendemus Calig. 38. *Prolata Divorum Julii et Augusti diplomata, ut vetera et obsoleta deflebat.* Cur deflebat? aut qui id convenit? vidi qui *delebat*, vellet. Ego, *deflabat*, vel *difflabat*, verum contendo: non enim alio gestu melius expresseris superbum habitum illum contemnentis et respuentis. Eaque difflatio etiam in nostris hodie moribus, ubi elevamus quid aut aspernamur. Lips. De diplomatum usu v. Plin. ep. 10, 14, 54, 121.

Rapide in urbem vectus] MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *rapidum urbem:* unde Rhenanus conjiciebat, *rapide in urbem vectus.* Id cum MSS. Guelf. Bodl. et alii ap. Broterium, clare exhibeant, recepi: non, quod id Taciti esse pro certo audeam dicere: sed quod malim edere, quod in libris scr. esset, quam meram Puteolani conjecturam *rapidus*, quæ vulgo (et a Rhen.) editur. Nec displicet J. Gron. correctio, *raptim in urbem vectus* (ut H. 3, 18.) aut Ryckii *rapidius* ex H. 4, 71. *rapide* pro festinanter, raptim: et *rapidus cursus* dicitur. Ern.

Jussu Vitellii] Hæc verba delebat Muretus, forsan ob suspicionem glossematis.

Publ. consilii facie] h. e. ita, ut non terrore subito, aut, dum sibi quisque privatim consulit, sed publico consilio decretus discessus videretur. Ern.

Cereales ludi] Mors Othonis incidit in XII Kal. Maias, computatione satis certa, imperavitque XCV dies. Atqui supra notavi (15, 53. in conjuratione Pisoniana) *Cereris ludos* pridie Idus Apriles datos in circo. Quod verum est, sed in plures nempe dies, et ad hoc fere tempus productos, ex hoc loco constet. Adde, quæ supra scripsi. Lips.

Sacramento Vitellii] MSS. et edd. ante Rhen. *in sacr.* Latinitate postulante Rhenanus delevit *in*. Recte. Natum est e finali præcedentis verbi, ut alibi apud nostrum et alios. J. Gronovius mirificus est, ut divinitatem MS. Flor. tueatur, qui, ut ait, nil molitur inepte. Ern. Rhen. emendavit ex ingenio, ut infra legitur c. 79. Bud. *in sacramento.* Agr. *in sacramenta*, quod verum putat Ryckius. J. Gron. dabat *iri sacr. V. adactum.*

Quem locum] Cf. H. 1, 41.

laudes gratesque," et missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epistolæ, ad Consules scriptæ haud inmoderate: gratior Cæcinæ modestia fuit, quod non scripsisset.

LVI. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello, adflictabatur: dispersi per municipia et colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi et stupris polluere: in omne fas nefasque avidi aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere, qui inimicos suos, specie militum, interficerent. Ipsique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in prædam, aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant: obnoxiis Ducibus et prohibere non ausis: minus avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra et quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulator. Jam pridem adtritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis damnaque et injuriæ, ægre tolerabantur.

LVII. Interim Vitellius, victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitûs vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permissa: ipse e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit: et, paucorum dierum iter progressus, "prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis

Quæ gaudio fung.] Heins. conjicit, *quæ laude defungeretur.*

Haud immoderate] Sic edidi e MS. Guelf. edd. pr. Puteol. Ber. Prima (et 2da) Rhen. editio exhibet *immoderatæ:* utrum e correctione Rhen. an vitio operarum, non satis scio: hoc tamen credo, quia nil in notis admonuit. Et tamen id omnes sequentes edd. servarunt. Ern. Bud. *inmoderate*, sed frequens ibi *e* simplex pro *e* caudato sive diphthongo ponitur. Rhen. ergo ex ingenio mutavit. Alc. *immoderatæ.* Adverbium ex ed. Veneta laudat Freinsh.

Gratior Cæcinæ modestia] Quid ita? quia invaluerat jam illo ævo, ut publice nemo, id est, ad Consules aut Senatum scriberet, præter Principem: alii autem omnes, ad istum. Itaque superbe se gessisse Valens visus, qui id fecit: modeste Cæcina, qui omisit. Tale illud H. 4, 4. de Muciano: *Miserat et epistolas ad Senatum, quæ materiem sermonibus præbuere. Si enim privatus esset, cur publice loqueretur?* Lips.

In omne fas nefasque] In quodnam fas avidi? aut quod genus dicendi, in fas avidi? Debebat esse *in omne nefas avidi.* Et omnia, quæ sequuntur, sunt nefaria. Sed videtur *fas nefasque* velut e formula dictum esse in tali sententia, nec verbum *fas* ad vivum resecandum. Ern.

Plus ambitionis] i. e. avaritiæ et rapinarum quidem nulla conscientia erat, quæ debilitaret prohibere conantem, sed cupiebat tamen apud milites gratiosus esse, eorumque gratiam captabat. Ern.

Tantum peditum equitumque, vis] Si attendis, haud difficulter mecum fatebere, illud *tantum* a glossographo esse, legesque: *peditum equitumque vis, damnaque*, etc. *Vis* pro multitudine et copia, tritum. Lips. Licet intelligere, *eorum vim*, i. e. sævitiam, aviditatem. Acidalius *tanta p. e. vis*, malebat Lipsiano: cui favet MS. Guelf. *tamen peditum equitumque vis*, sed in vulgato acquiescebat. Bene. Ern. Sic et Pich.

Reliquas G. ex. vires] Bud. *reliquias G. exercitus trahebat.*

Remanentium legionum nomina] Acidalius suspicatur *numeri* legendum. Ern.

Cura belli Hordeonio] Verissime e Flor. corrigunt *cura ripæ.* Nempe Rheni, et ne Germani transirent. Lips. Sic primus edidit Pichena. Ceteri scr. et edd. *belli.* Ern. Bud. *Phordeonio:* num *P. Hordeonio?* Sed illud *p* indicat aliam lectionem: nam et in Flor. est *curari pe Hord.* unde Pichenæ emendatio scita.

concidisse bellum," accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, " ut libertum suum, Asiaticum, Equestri dignitate donaret," inhonestam adulationem compescuit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur: honoravitque Asiaticum annulis, fœdum mancipium et malis artibus ambitiosum.

LVIII. Iisdem diebus, " accessisse partibus utramque Mauretaniam, interfecto Procuratore Albino," nuntii venere. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ provinciæ administratione, haud spernendis viribus agebat. XVIIII cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. Cæso Galbâ, in Othonem pronus, nec Africâ contentus, Hispaniæ, angusto freto diremptæ, inminebat. Inde Cluvio Rufo metus: " et decimam legionem propinquare litori," ut transmissurus, jussit: præmissi Centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magnâ per provincias Germanici exercitus famâ. Spargebatur insuper, " spreto Procuratoris vocabulo, Albinum insigne Regis, et Jubæ nomen usurpare."

LIX. Ita mutatis animis, Asinius Pollio, alæ Præfectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio, cohortium Præfecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit, adpulsus litori, trucidatur: uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu, quamvis magna transibat, inpar curis gravioribus. " Ex-

Inhonestam adulationem compescit] Rhenanus (e Bud.) reposuit *compescuit.* Male. Istud MSS. Flor. Guelf. (Reg. Lall.) Agr. edd. ante Rhen. omnes. Et sequitur *largitur.* Quamquam et alibi præsens, perfectum, imperfectum apud nostrum eodem loco se excipiunt; tamen ista varietas non inferenda sine consensu bonorum et veterum librorum. Ern. Sed et hic mox occurrit *honoravitque.* Pro *adulationem* Agr. *petitionem.* Ceterum exemplum simile in Icelo habes H. 1, 13. Cf. Cannegieter de mut. nom. Rom. rat. sub Princip. c. 13. Mox Bud. *Isdem*, ut solet. Dein idem male *abscessisse.*

XVIIII cohortes, quinque alæ] In Flor. (Bud. Agr.) ed. pr. legitur, *decemnovem cohortes:* unde Ryckius edidit *XIX.* J. Gronovius *novendecim* inversis syllabis. MS. Guelf. *XIIII.* excidit *V.* Puteol. *XVIIII.* At in ed. Beroaldi aberratum, et editum *XVIII*, quod ad omnes propagatum. Librarius Florentini, dum vult numerum verbis exprimere, ab elegantiori ratione aberravit. Ern.

In Othonem pronus] Sic bene Rhenanus edidit. MSS. et edd. ante *in Othone.* Ern. Sic et Bud.

Albinum ins. R. etc.] Agr. *Albinus.* Mox Bud. *et fidissimus.*

Appulsus littori trucidatur] Sic MSS. Flor. Guelf. edd. Puteol. Ber. At edd. pr. Rhen. (e Bud.) sqq. *trucidatus.* Illud restituit Lipsius. Ern. Flor. et Agr. *appulsu litoris.*

Nihil Vitellio anquirente] Merito id verbum reposui, cum in MSS. reperissem, *acquirente. Anquiro* enim pro inquiro, sive potius valde quæro, veteri et proba nota signatum verbum est, Ciceroni, Varroni, aliisque crebro usurpatum, crebro corruptum. Lips. *Anquirente* plane MS. Flor. At ed. pr. *acquirente.* Ante erat *inquirente*, ut est in MS. Guelf. (Bud.) et aliis ap. Broterium. Ern. Sic et Put. Alc. Rh.

Quamvis magna transibat] Flor. *breve auditu vi quamvis magna transibant.* Sic et ed. pr. *Transibant* etiam MS. Guelf. Vulgatum verum est. Acidalius conjiciebat *transmittebat.* Si quid tentandum foret, mallem *transigebat*,

ercitum itinere terrestri pergere" jubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo Principali paratu, sed vetere egestate conspicuus: donec Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere inlustri, largus animo et par opibus, circumdaret Principi ministeria, comitaretur liberaliter; eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni victricium victarumque partium Duces. Valentem et Cæcinam, pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox "universum exercitum occurrere infanti filio" jubet: perlatumque et paludamento opertum sinu retinens, *Germanicum* adpellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus: nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

LX. Tum interfecti Centuriones promptissimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit, donec auditi, necessariis magis defensionibus quam honestis uterentur. Proditionem ultro inputabant: "spatium longi ante prœlium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ" adsignantes, et Vitellius credidit de perfidia, et fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusatus. Mario Celso Consulatus servatur: sed creditum fama, objectumque mox in Senatu Cæcilio Simplici,

quod eleganter dicitur in hac sententia. Sed *transire* quoque bonum est, et pro *transigere* dicitur. V. Cort. ad Sallust. Cat. c. 1. init. Mox *paratu*, quod Rhen. (e Bud.) pro *apparatu* edidit, est etiam in ed. pr. ERN. Bud. cum Flor. conspirat, sed pro *vi* habet *in*. Sic et Agr. nisi quod hic *transibat*. Bip. ex *auditu* et particula ista superflua fecere *auditione* et recepere *transibant*. Tum *impar curis* ad sequentem periodum rejiciunt. Mihi vulg. placet.

Circumdaret Principi ministeria] Ego, priusquam scirem, ab interpolatione Rhenani sic legi, corrigebam *Principis*. Sic enim omnino legendum. *Circumdaret* puta Vitellio *ministeria Principis*, qualia scilicet Princeps Romanus habere circa consuevit. Sic H. 1, 58. *ministeria Principatus per libertos agi solita.* GRON. Restitui *Principis*, quod etiam Guelf. habet. *Principi* est in Flor. (Bud.) edd. pr. Rhen. seqq. omnibus præter Ryckianam. ERN. Equidem cum Bip. restituo *Principi*. Gronovium sequuntur Brot. et Lall.

Humilibus blanditiis] In Flor. *vernilibus*: quod germanissimum. LIPS. Recepit Pichena bene. MSS. Bud. Guelf. *juvenilibus*: quod e *vernilibus* natum esse facile patet; unde et *vernilibus* fieri volebat Rhen. (ut 3, 32.) Edd. pr. et cett. omnes *humilibus*, usque ad Pichenam. ERN. Bud. a 1. m. *juvenibus*, unde 2. m. *juvenilibus*. Rhen. servavit in textu *humilibus*.

Perlatumque] Copulam hanc e Flor. addidit Pichena.

Tum interfecti Centuriones promptissimi] Editio pr.: *Tum interfectis Centurionibus*, etc. Unde Gruterus conjicit fuisse *interfecti ex Centurionibus*. Frustra. Non patitur vox *Othonianorum*, i. e. ex Othonianis. ERN. In vulg. consentiunt Bud. et editi.

Credidit de perfidia et fidem absolvit] i. e. Perfidos fuisse in illo discrimine credidit fingentibus, eaque de caussa fidei in Othonem pristinæ veniam dedit: *Fidem absolvit* sc. criminis. Nam tali tempore fides in hostem crimen est. ERN.

Sed creditum fama] Rectumne? an scribendum, *deditum fama?* LIPS. Non intelligo *deditum fama*. An voluit scribere *diditum fama?* *Famæ* conjicit Freinsh. ERN.

"quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, voluisset:" restitit Vitellius; deditque postea Consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

LXI. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese Fortunæ et provocare arma Romana, simulatione Numinum ausus est. Jamque "adsertor Galliarum et Deus" (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat; cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prœlio Mariccus ac mox feris objectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, spectante Vitellio, interfectus est.

LXII. Nec ultra in defectores, aut bona cujusquam, sævitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis: prorsus, si luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres. Epularum fœda et inexplebilis libido: ex urbe atque Italia inritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus: exhausti conviviorum adparatibus principes civitatum: vastabantur ipsæ civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, adsuetudine voluptatum et contemptu Ducis. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum *Augusti* differret, *Cæsaris* non reciperet, cum de

Galeria] Galerio Trachalo, de quo H. 1, 90. ut videtur, propinqua.

Mariccus quidam] Sic scribitur nomen in MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Is edidit *Maricus*. Ern. E Bud. scil. Sed idem cod. mox habet *Maricens*, aperte pro *Mariccus*. Apud Grut. quoque p. 879, 10. legitur MARICCÆ. Pro *Boiorum* Agr. habet *Heduorum*, e seq. huc inlatum.

Nomen id sibi indiderat] MSS. edd. pr. Put. *nam id sibi ind.* Primus Beroaldus ex ingenio, ut apparet, edidit *nomen:* quod omnes deinceps secuti sunt. Mallem Beroaldus correxisset *nam id sibi indiderat nomen* aut *nominis:* teneremus jam sine dubio. Credo id verbum excidisse. Ern.

Gravissima civitas] i. e. potens, valida: quo sensu etiam Livius dixit 34, 49. ubi v. Duker. et ad Flor. 1, 3. Aliter paullo *graves civitates* dixit Cicero Verr. 2, 5. et alibi, pro iis, quæ propter nobilitatem sunt fide dignæ, quarum testimonium audiendum: aliter denique *gravem civitatem* Ovid. Am. 1, 9, 19. pro hostili. Hujus loci sensus est e Græco, ubi βαρεῖς divites, nobiles, potentes. Sic βάρος τῆς πόλεω Diodor. Sic. 4, 61. ubi v. Wesselingius ὁ πάνυ, laudans etiam, βαρεῖα πόλις, hoc sensu e Plutarch. t. 2. in Erotico. pag. 749. Sæpe sic apud Josephum hanc vocem observavi. Ern. *Gravitatem* de prudentia accipiunt Bip. qua sibi a fraude cavebant Ædui.

Feris objectus] Ea pœna seditiosorum: l. 38. D. de pœnis tit. 19. Quo modo licuerit adversus feras se munire e persuasione vulgi, docet Vertranius ad h. l. Cf. et de Pauw Rech. sur les Americains t. l. p. 234.

Si luxuriæ temperaret] *Luxuriæ* MS. Flor. ed. pr. (Put. Alc.) quod bene recepit Pichena. Ceteri (Bud. Rhen.) *luxuriam*. Mox pro *inexplebilis* MSS. Guelf. Harl. *inexpiabilis*. Sic Cicer. Prov. Cons. c. 1. *expiare suas cupiditates:* ubi tamen Grævius præfert *explere*. Atque etiam Phil. 14, 4. *expiare egestates* quidam habent pro *explere;* quod rectius. Itaque nec hic mutem aliquid. Ern. Ed. Put. Alc. *temperares...timeres*. Emendavit Rhen. e Bud.

Inritamenta gulæ] Similia v. 15, 37.

Ipsæ civitates] *Ipsæ* deest in Bud. et Put.

potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum severe, "ne Equites Rom. ludo et arena polluerentur." Priores id Principes pecunia et sæpius vi perpulerant: ac pleraque municipia et coloniæ æmulabantur, conruptissimum quemque adolescentium pretio inlicere.

LXIII. Sed Vitellius, adventu fratris, et inrepentibus dominationis magistris, superbior et atrocior, occidi Dolabellam jussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone, retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, urbem introierat: id ei Plancius Varus, Prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, Præfectum urbis, objecit, "tamquam rupta custodia, Ducem se victis partibus ostentasset:" addidit, "tentatam cohortem, quæ Ostiæ ageret:" nec ullis tantorum criminum probationibus, in pœnitentiam versus seram, veniam post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne "periculo Principis famam clementiæ adfectaret." Sabinus, suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, inpulit ruentem.

LXIV. Igitur Vitellius, metu et odio, quod Petroniam, uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, "vitata Flaminiæ viæ celebritate, devertere Interamnium atque ibi interfici" jussit. Longum

Ludo et arena] Facile intelligitur, ludum gladiatorium intelligi et amphitheatrum. Tamen in MS. Guelf. man. sec. inepte e *ludo* fecit *lato*, quod est in ed. pr. ERN.

Retulimus] H. 1, 88.

Plancius Varus] Sic scribendum esse monuerat Spanhemius de V. et Pr. Num. t. 2. p. 593. e nummis Græcis. Atque ita esse in Flor. testatur J. Gronovius, iniquus et hic Spanhemio, addens ceterum alium nummum e Sponio (Voy. t. 3. p. 199). Consentit ed. pr. in qua est *Plantius*. MS. Guelf. *Plancius*. Edd. Put. Ber. Alc. *Platius*. Rhen. (e Bud.) *Plautius*. *Plancius* recepit Gron. ERN.

Seram veniam] Sic Flor. edd. pr. et ceteræ ante Rhen. qui *secundam* e Bud. edidit, quod et Guelf. et alii habent. Vellem explicasset, quid esset *secunda venia post scelus*. Acidalius conjiciebat, *veniam secundam scelus quærebat*. Sed locum tamen vitiosum puto: nec intelligo. An quæri venia ante scelus potest? et an sero petit, qui post facinus petit? ERN. Præclaram Bip. medelam ambabus amplector, restituta interpunctione post *probationibus*, et voce *seram* præcedenti reddita.

Terruit—affectaret] *Affectaret* MSS. Flor. Bud. Agr. (Reg. Lall.) edd. pr. Puteol. At Beroaldus *affectare*, quod omnes secuti sunt. Ego edidi ex ed. pr. *ne—affectaret*, quæ est vera lectio, quam et secutus est Broterius. Nam *affectaret* verum esse, consensus bonorum librorum docet. Id stare sine *ne* non potest. Nec *ut* intelligi potest, ut vult Rhenanus, per Latinitatem. *Ne* omitti et intelligi, nullis exemplis doceri potest. Horat. Carm. 1, 2. *terruit gentes, grave ne rediret seculum Pyrrhæ*. ERN. Gronovius servat vulg. *e p. P. f. cl. affectare*. Bud. *e—affectaret*, ubi *e* profecto per errorem pro *ne*. Palmerius in spicil. p. 849. putat *terruit affectare* dici ut c. 10. *incubuerat pervertere*. Sed cf. H. 3, 42.

Inpulit ruentem] Sic Cic. pro Cluentio 26. *præcipitantem impellamus*.

Devertere Interamnium] Sic scribendum, non *divertere Interamnam*, ut et vulgo, vel Latinitas doceat. Sed sic Flor. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. Recepit Ryckius *devertere: Interamnium* etiam J. Gron. Hoc et Guelf. At ed. pr. *intra Annium* corrupte. Nempe utroque modo urbs appellata. Itaque MSS. audiendi. Intelligitur Interamna in Umbria, ad

interfectori visum: in itinere ac taberna projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi Principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non inmixta tristibus: et pari probitate mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, "non Germanicum a se, sed Vitellium genitum." Nec ullis postea fortunæ inlecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domus suæ tantum adversa sensit.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium M. Cluvius Rufus adsequitur, omissa Hispania; lætitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius et petitum se criminationibus gnarus. Hilarius, Cæsaris libertus, detulerat, "tamquam, audito Vitellii et Othonis Principatu, propriam ipse optentiam et possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum Principem præscripsisset." Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, et pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet. Cluvius comitatui Principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Ar-

viam Flaminiam. Ern. Bud. *devertere iter ariminum.*

Longum interfectori] Hic ordo verborum in meis libris: et sententia liquet. Alii trajiciunt, quid nisi libidine quadam omnia mutandi? Lips. Nempe Rhen. (e Bud.) *In itinere visum* etc. Ern.

Non inmitis tristibus] Forte, *non inmixta tristibus:* i. e. non particeps ullius crudelis aut acerbi consilii. Gron. Probat Heins. Ep. ad Græv. t. 4. Coll. Burm. p. 135. Ducta est correctio e MS. Flor. in quo *non immix tristibus*, ut in ed. pr. *non inmixtricibus:* unde nil aliud commode extricari potest. Consentitque consuetudini Taciti, qui etiam *permixtus consiliis*, pro particeps, et similia dixit. Itaque sic in textu scripsi, pro *immitis*, quod e conjectura Pichenæ in textum venit. MS. Guelf. edd. a Puteol. usque ad Pich. *minax:* pro quo Rhen. (e Bud.) malebat *minis*. Triariæ licentia fuit, quod se immiscuit caussæ Dolabellæ, et Sabinum impulit terroribus ad perdendum hominem. Modestia ergo Galeriæ, quod tam tristium rerum particeps non fuit, sed potius protexit eos, qui in periculo essent, ut supra Trachalum. Ern. Agr. *non immanis*. J. Gron. dabat *non juncta*.

Ambitu civitatis in gaudium evicta] *Ambitum civitatis* vocat effusum gratulandæ felicitatis, adulandique studium. *Evinci* autem *in gaudium* est, vel invitum redigi et cogi ad lætandum: eoque verbo in primis delectatur Tacitus. Sic A. 11, 37. *evinci ad miserationem*. 15, 64. *blandimentis vitæ evicta* sc. ad vivendum. Atque *evicta* est in Flor. teste Gronovio, non *evecta*, ut Ryckius prodidit, et in Guelf. a man. pr. Sic edidit primus Rhen. (e Bud.) idemque exhibent omnes post editi, præter Pich. Ryck. Edd. ante Rhen. omnes *evecta*, et MSS. nonnulli apud Pichenam. *Evehi gaudio*, sive potius *efferri gaudio* dici posse scio, non *evehi in gaudium*. Ern. Cf. et A. 4, 57.

Interpretabatur quædam] Vereor, ne hic *et* absorptum sit a præcedente verbo, sive *que* a sequente. *Orationibus* bene Rhen. (ex ingenio) pro *exhortationibus*, quod est in edd. ante omnibus, MS. Guelf. (Bud.) etc. *Popularia pro se* sunt, quibus se venditaret populo, quæ grata et ad commendandum apta apud populum. Ern.

Cluvius comitatu etc.] Sic MSS. et edd. ante Rhen. qui correxit *comitatui;* cum etiam *luxu* pro *luxui* sit in Annal. et alia. Sed videtur MS. Bud. sic habuisse, (omnino sic habet) quod et de Flor. testatur J. Gron. Mei omnes *comitatu*. Vetus restituit Lipsius. At bene mox Pichena *cum* pro *quem*, e vestigiis Flor.

runtii: eum Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britannia, ob iracundiam militum: missus est in locum ejus Vettius Bolanus e præsentibus.

LXVI. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsæ per Italiam et victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui "se victos" abnuebant: "quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non adfuisse." Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. Nec diu, in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones adgregati, a conviciis ad cædem transiere: et prœlium atrox exarsisset, ni duæ Prætoriæ cohortes, caussam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam et metum Batavis fecissent: "quos" Vitellius "agmini suo jungi," ut fidos; "legionem, Graiis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire" jubet, "quo Viennam vitarent:" namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ Coloniæ ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi et legio in Britanniam transvecta.

LXVII. Proximus Vitellio e Prætoriis cohortibus metus erat: separati primum, deinde, addito honestæ missionis lenimento, arma ad Tribunos suos deferebant; donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumpta militia, robur

ed. pr. *Aruntium:* ut facile quivis sentiet. ERN. Flor. in voce *comitatui* sequor. Dein Bud. *Arutium p. Cæsar.*

Vectius Bolanus. E præsentibus] Distingui malim, *Bolanus e præsentibus. Angebat*, etc. ut significet, Bolanum e comitatu Principis in Britanniam missum. LIPS. Sic plane distinguitur in Flor. et ed. pr. *Præsentes* opponuntur iis, qui sunt in provinciis. *Vettius* porro vera scriptura nominis, non *Vectius*. Vid. ad A. 15, 3. ERN. Bud. *Betius*. Alc. Rhen. *Vectius*. Put. *Bectius*. De eo v. Agr. 8 et 16.

Vexillariis] Ex hoc loco Salmas. de mil. R. c. 19. probare nititur, vexillarios sub Impp. fuisse levis armaturæ milites. Refutatur a Schelio ad Hygin. p. 35.

Atrox arsisset] Non displicet quod e MS. Agr. Ryckius profert *exarsisset*. ERN. Recipio cum Bip.

Cladibus obliteratum] *Est* additur edd. ante Rhen. abest ab MS. (Bud. et) Guelf. Mox *degressi* verum, e Flor. editum a Pichena, pro *descenderunt:* de quo diximus ad A. 4, 49. et alibi. ERN. Bud. *digressi*.

Separati primum] Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. edd. Rhen. sqq. omnes. At edd. antiquiores *separatæ*, ut genere conveniret cohortibus. *Separati* int. milites Prætoriani. Mox *deferebant:* quod e Flor. edidit Pichena. Sic etiam Guelf. ed. pr. Ceteræ (et Bud.) *ferebant*. Illud sane proprium in hac re verbum. ERN.

Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret: undecima ac septima suis hibernis redditæ: tertiadecimani struere amphitheatra jussi: nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant: numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

LXVIII. Et quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribunique, ex moribus Imperatorum, severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinæ et castris, propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam, ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, et iis, qui ad spe-

Tertiadecimani—jussi] Sic Flor. idemque Rhenanus ex ingenio ediderat. Ceteri scr. et edd. ante Rhen. *tertiam decimam—jussit:* quod variandæ constructionis studioso Tacito aptius videatur. Mox *voluptatum*, quod e Flor. edidit Pichena pro *voluptates:* sic etiam (Bud.) Guelf. ed. pr. Ern. Bud. *tertia decima—jussit*, ubi forsan lineola accusativi index omissa, ut passim.

Apud victores orta seditio] Vix tandem emersi me ex hac salebra, et vidi errorem. Transpositi enim per negligentiam versus sunt, iique in hunc ordinem cogendi: *Et quidem partes modeste distraxerat, nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset. Apud victores orta seditio, ludicro initio. Discubuerat Vitellius*, etc. si tamen locus integer est, de quo ambigo. Scripsi *distraxerat*, non *distinxerat*, ex Vatic. et videtur ad sententiam aptius, quia intelligit Vitellium satis clementer et modeste legiones adversæ partis disparasse, et per varias provincias distraxisse, ne coirent. Lips. De verbo *distraxerat* consentiunt MSS. Flor. Guelf. De transpositione nec libri, nec viri docti, nec res. Sensus est: ludicra res fuisset, initio suo, quod a re ludicra natum: sed numerus per eam occasionem cæsorum tantus fuit (duæ cohortes fuere,) ut invidia augeretur, quam jam satis gravem bellum contraxerat. *Ludicro* (Bud.) edd. pr. Rhen. seqq. At Puteol. Ber. (Alc.) *ludicrorum*. Porro *auxisset* est in MSS. Flor. Bud. (Reg. Lall.) ed. pr. Rhenanus addidit *nisi:* recte. Compendium fuit in libris *n'* aut *ñ. n'*. id absorpsit prima litera in *numerus*. Dehinc *auxit* factum ex *auxisset*. Ryckius *numerus auxit* restituit. Ceterum locus est scaber, et fortasse nondum persanatus. Ern. Bud. *distinxerat*. Dein idem male *nu's nus*, unde bene Rhen. *nisi numerus*. Bip. legunt *at apud v. o. sed.* ut sit, quod respondeat τῷ *quidem*.

Tempestivis conv.] V. Lipsii exc. ad A. 14, 2.

Aut licentior] Antea, *licentiosus*, legebatur: quod sane eligam præ isto (*licentior*) quod supposuit Rhenanus. Lips. Imo *licenter* debebat edere Rhen. quod erat in ejus MS. ut est in Flor. Guelf. ed. pr. ediditque Pichena. Ern. *Agit* e Flor. edidit Pichena. Agr. *agere:* in Bud. et edd. vet. deest. Bud. *proinde*.

Castris propiora] i. e. similiora, eleganter, ut sæpe Livius in primis. MSS. Bud. Agr. ed. pr. *promptiora*, quod non spernit Rhenanus (habet tamen *propiora*). At clarum est, Tacitum dicere voluisse, eam speciem in castris fuisse, ut quis facilius crederet, Bacchanalia agi, quam militarem disciplinam exerceri. Ern.

Per lasciviam et certamen] Verius, *ad certamen:* quod in Flor. (et Bud.) item exstat. Lips. Atqui ita præter scriptos omnes edd. quas vidi, pr. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. S. Gryph. etc. Errorem igitur operarum corrigunt Lipsius et Pichena, qui in editionem secundam Rhenani irrepserat. Ern.

ctandum convenerant, in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit alius tumultus: pulvis procul et arma adspiciebantur; conclamatum repente, "XIV legionem, verso itinere, ad prœlium venire:" sed erant agminis coactores: agniti dempsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius, ut "percussor Vitellii" insimulatur: et ruebat ad convivium miles, "mortem Verginii" exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit: ægre tamen cohibiti, qui exitium viri Consularis, et quondam Ducis sui, flagitabant. Nec quemquam sæpius, quam Verginium, omnis seditio infestavit: manebat admiratio viri et fama: sed oderant, ut fastiditi.

LXIX. Postero die, Vitellius, Senatus legatione, quam ibi opperiri jusserat, audita, transgressus in castra, ultro "pietatem militum" conlaudavit: frementibus auxiliis, "tantum inpunitatis atque adrogantiæ legionariis accessisse." Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ; principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, et prima statim defectione inter inania belli adsumptus. Ceterum, ut largitionibus adfectæ jam Imperii opes sufficerent, "amputari legionum auxiliorumque numeros" jubet, vetitis supplementis: et promiscuæ missiones offerebantur. Exitiabile id Reipublicæ, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant: et vires luxu conrumpebantur, contra veterem disciplinam, et instituta majorum; apud quos virtute, quam pecunia, res Romana melius stetit.

LXX. Inde Vitellius Cremonam flexit, et, spectato munere

In studia diductis] Sic bene ed. pr. Lips. sqq. At Guelf. (Bud.) edd. Puteol. ceteræque usque ad Lipsium *deductis;* male. Ante, *convenerant* mihi videtur h. l. languidius esse. In publicis et indictis spectaculis homines ad spectandum *conveniunt;* in re tali et subita fit *concursus* hominum. ERN.

Viri Consularis] *Viri* non est in Bud. nec Agr. Delevit et J. Gron. qui nimis prope iterari vocem notat.

Ut fastiditi] Quibus noluerit imperare, oblato quamvis Imperio. ERN. Cf. 1, 52. 2, 51.

Inter inania belli] h. e. quæ speciem magis terribilem haberent, quam vim. Ea species est etiam in multitudine copiarum: et hac caussa illa auxilia assumta. *Inania* sic dici Tacito, supra quoque vidimus. Firmatur lectio MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. vett. Nam in ed. pr. *munia* vitiose factum ex *inania.* Frustra viri docti tentarunt alii (Danes.) *initia*, ut est in MS. Agr. cum jam sit *prima defectione*, quæ sunt ipsa initia belli: alii *immania*, ut Lipsius: alii *minas* etc. ERN. Acid. fluctuat inter *munia*, *minas*, *initia*.

Affectæ jam Imp. opes] i. e. diminutæ et fractæ. Ed. pr. *tam* et mox *emissiones:* quorum illud e *jam* natum, hoc e geminatione præcedentis finalis. Ceterum MSS. Flor. Agr. *jam.* Ceteri (Put. Alc. Rhen.) male *tamen*, quod e *tam* natum. Ordo est, *ut opes i. j. affectæ suff. largitionibus.* ERN. Bud. *tam.* Idem et ed. Put. Alc. Rhen. *missiones.*

Exitiabile id Reip.] Sic Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Pich. seqq. *Exitiale* edidit Puteol. et cet. ante Pich. et id quoque verbum probum. ERN.

Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis concupivit. Fœdum atque atrox spectaculum: intra quadragesimum pugnæ diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus dira vastitas: nec minus inhumana pars viæ, quam Cremonenses lauro rosisque constraverant, exstructis altaribus cæsisque victimis, Regium in morem: quæ, læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens et Cæcina, monstrabantque pugnæ locos: "hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus." Jam Tribuni Præfectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut majora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore et gaudio deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia fors rerum, lacrimæque et misericordia subiret: at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium

Intra quadrag. p. diem] Si non plane insititia sunt hæc verba, vereor, ne legendum sit *ultra*, non *intra*. Ipsa diuturnitas temporis facit intelligi fœditatem spectaculi. Ea exprimitur si *ultra* XL dies insepulta cadavera jacuere; non, si *intra*. Probat Mullerus (et expressit Bahrdt in vers.). Veteres porro libri interpungunt post *diem*, non ante *intra*. Mox *ac frug*. Flor. (Agr.) ed. pr. alii (Bud. Put. Alc. Rhen.) *atque*. ERN.

Infecta tabo hum.] Hæc est vera lectio. *Infesta* in edd. Gron. operarum vitio venit: inde me invito in nostram primam. ERN.

Inhumana pars viæ] i. e. insolens apparatu et tyrannica specie. Frustra Rhen. *inamœna* conjicit. MS. Agr. ed. pr. *minus humana*. Mox *lauru* MSS. et edd. vett. Rhenanus (e Bud.) cum sequacibus dedit *lauro;* ed. pr. *laurus rosasque*. ERN. Frustra hic succenset Budensi J. Gron. quasi ex eo hausisset *inamœna* Rhenanus, quod ex ingenio dedit.

Exstructis altaribus, cæsisque victimis] Aræ istæ et victimæ, Vitellii Genio et Victoriæ. Fœda, sed vetus adulatio: quam in adventu Regum aut Principum usurparunt Græci Latinique. Justinus 24, 3. *Arsinoe, prægressa virum, festum diem urbi indicit, domos, templa ceteraque omnia exornari jubet; aras ubique hostiasque disponi.* Sic de Metello Pio Valerius 9, 5. Factum et Cæsari e Gallia reduci. Hirtius B. G. 8, 51. Et passim deinde Principibus. In Caligula Sueton. c. 13. In Galba idem c. 18. Plinius Paneg. de adventu Trajani 23. *Ut plena altaribus, angusta victimis cuncta!* Alius Panegyristes (Mamertinus) ad Maximianum c. 6. *Totamque hanc urbem repentina tua in hostes eruptione solicitam, lætitia et exultatione et aris flagrantibus et sacrificiis et odoribus, accensis Numini tuo, implesti.* LIPS.

Inrupisse legionum agmen] Sic e Flor. edidit Pich. Idem erat in Bud. ed. pr. At Guelf. edd. cett. *erupisse:* quod mihi melius videtur; est enim usitatum in hac re verbum, ut supra vidimus hoc ipso libro; et convenit melius primum τῷ *hinc*, et τῷ *coortos*. *Huc irrupisse* dici potest, non *hinc*, sed *erupisse*. Mox bene editum a Pichena *falsa, vera*, e Flor. Bud. pro *falso vera*. Consentit ed. pr. ERN. Ernestium in *erupisse* sequuntur Brot. Lall. Dotteville; mihi cum Bip. alterum placet: idem Pichena sentiebat, Vitellianos *inrupisse* in Othonianos.

Intueri, mirari] Sic Flor. (Bud.) ed. pr. quod melius vulgato *mirarique*. Itaque sic cum J. Gronovio edidi. Mox dedi *sors* ex ed. pr. pro *fors*. ERN. *Sors* quoque cod. Agr. Sed *fors* Bud. quod præferunt Bip. eo, quod hic de fortuna sit sermo mutabili, quum in *sorte* etiam ratio locum inveniat. Sequor, etsi parum referre putem.

Non V. flexit oculos] E Virgilio sumtum Æn. 4, 369. *Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?* Paullo post Guelf. *quanto* sine *que;* quæ a manu sec. addita est: melius videtur. ERN.

exhorruit: lætus ultro, et tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum Diis loci.

LXXI. Exin Bononiæ a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto conruptius iter, inmixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianæ aulæ ingenio: namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginæ mancipatus emptusque. Ut Valenti et Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum Consulatus, dissimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium Ducis: et Valerium Marinum, destinatum a Galba Consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem et injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus Principi, ut adversus Neronem ausus, et Verginii exstimulator: sed alias protulit caussas: actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

LXXII. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, "Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Istria occultatum, quod illic clientelæ et agri veterum Crassorum ac nominis favor manebat." Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ adsumpto, vulgus credulum et quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim adgregabantur: cum pertractus ad Vitellium interrogatusque, "quisnam mortalium esset," postquam nulla dictis fides, et a domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, sumptum de eo supplicium servilem in modum.

LXXIII. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiæque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Judæaque, "adactum in verba ejus Orientem," nuntiavere. Nam, etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.

LXXIV. At Vespasianus bellum armaque, et procul

Quantoque magis] Refer ad *inhumanum iter* supra c. 70. ERN.

Coartati] Sic Rhen. e Bud. Puteol. *cohartati.* Alc. *cohortati.* De re ipsa v. Ryckius.

Dissimulatus M. Macri] Scribendum videtur *Martii Macri.* Nam ita eum supra crebro nominat, qui Præfectus gladiatoribus fuit. LIPS. Et sic edidit Pichena. MSS. et edd. omnes *Marci.* ERN. Cf. supra c. 23.

Scribon. se Camer. ferens] Rupertus ad Reines. ep. 48. p. 432. unum esse putat e duobus illis Scribonianis fratribus, de quibus H. 4, 41.

Interrogatusque] Copula bene addita a Rhenano (e Bud.) consentit Guelf. ed. pr. Mox *e Syria* MSS. edd. ante Rhen. omnes. Deletam ab ipso (duce Bud.) præpositionem, quæ sane abesse posset, si libri consentirent, restituit Pichena (e Flor.). ERN.

Servilem in modum] Sic Ryckius e c. Agr.

Et procul] Copulam, a Rhen. duce Bud. omissam, restituit Pich. e Flor.

vel juxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacramentum, et fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior. Præfectus Ægypti, Ti. Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod e Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat: ceteræ Illyrici legiones secuturæ sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat adrogantia venientium a Vitellio militum; quod truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut inpares, inridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio: et Vespasianus, modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat: "Quis ille dies foret, quo LX ætatis annos et duos filios juvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus progressum, et, prout velint, plus minusve sumi ex Fortuna: Imperium cupientibus nihil medium inter summa et præcipitia."

LXXV. Versabatur ante oculos Germanici exercitûs robur, notum viro militari: "Suas legiones civili bello inexpertas; Vitellii, victrices: et apud victos plus querimoniarum, quam virium: fluxam per discordias militum fidem, et periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque præsenti facinori paratum ex diverso præmium petat?

Fausta Vitellio omnia pr.] Freinsh. corrigit *omina*. Verbum *precari* me impedit, quo minus satis probem. Precando bene ominamur, et omina facimus: sed non precamur omina, ut opinor. Ern.

Alexander] Muretus, Ursinus, Acidalius verisimili conjectura putant, scriptum a Tacito *Ti. Alex.* ut ap. Suetonium Vesp. 6. eamque siglam prænominis indicem ob ultimam præcedentis vocis syllabam esse omissam. Cf. mox c. 79.

Omnes exercitus flammaverat arrogantia] MS. Bud. *omnis exercitus flammaverat ad arrogantiam*, ut volebat Muretus. Ern. Rhen. non recepit. Paullo ante Bud. Put. Alc. Rh. *de Syria*.

Sed inerat a mole belli] In Flor. *sed iniant a mole:* ex quo Pichena, *sed in tanta mole*. Lips. Idemque in alio MS. clare reperit. Sic et MS. Guelf. sed a manu sec. ed. pr. At Puteol. edidit *sed inerat a mole belli*, quod usque ad Pichenam editi præferunt: fuitque in Guelf. a manu pr. Ern. Bud. *sed inerat amor belli*, unde Rhen. conjiciebat *sed inerat timor belli*.

Quo LX ætatis annos et duos filios juvenes] Pichena suspicatur legendum, *quo sexagesimo ætatis anno se et duos*. Vulgatum recte defendit Gruterus. Ern.

Esse privatis cogitationibus regressum] Sic correxit Lipsius, eamque correctionem recepit Freinsh. cum seqq. edd. Bene. Sensus est: privati, cum aliquid in rebus privatis suscipiunt, possunt progredi quoad volunt: ubi incipit displicere consilium, regredi possunt, pœnitentiæ locus est. At, qui imperium affectant, cum semel cœperunt agere, non licet subsistere aut regredi. Nam, si desinant persequi cœpta, pereundum est. Hic sensus ita clare desiderat *regressum*, ut mirer, etiam Pichenam ei emendationi oblocutum esse. Bene Freinsh. laudat ex A. 4, 11. *nullo ad pœnitendum regressu*. Ceterum MSS. et edd. ante Freinsh. omnes *progressum*. Mox MS. Reg. ed. pr. *et præcipitia* pro vulgato *aut pr.* quod probant Rhen. et Gruterus; idque sequendum putavi. Ern. A codicum lectione nolim recedere, restitui ergo *progressum*. Pichena bene: in hac privatorum Principumque comparatione nihil de *regressu* agitur. Sensus: privatos homines, cum cogitationem suscipiunt, eatenus *progredi* posse, quatenus ipsis videatur. Quod Bip. addunt, si *regressum* ponas, scribendum fuisse *a cogitat.* mihi secus videtur; dandi casus hic scite locaretur. Mox Bud. *ac præcipitia*.

Præsenti facinore] Sic Rhenanus e Bud. edidit, idque omnes secuti sunt. Sed altera vetus lectio *facinori* non

Sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem ejus, Volaginium, e gregario ad summa militiæ provectum. Facilius universos inpelli, quàm singulos vitari."

LXXVI. His pavoribus nutantem, et alii Legati amicique firmabant, et Mucianus, post multos secretosque sermones, jam et coram ita locutus: "Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an, quod inchoatur, Reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, adjiciatne consilio periculum suum: et, si Fortuna cœptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad Imperium voco, tam salutare Reipublicæ, quàm tibi magnificum. Juxta Deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris: a contumelia, quam a laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus D. Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo Imperio domum exsurgimus: cessisti etiam Galbæ imaginibus: torpere ultra, et polluendam perdendamque Rempublicam relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi, quàm inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est ad Imperium.

minus bona est, hoc sensu: si quis præmium petat ab adversa parte, quod præsenti facinori semper paratum est. Etiam in altera lectione *paratum* tamen sic intelligendum; quod semper sperare potest talia ausus, quod ei semper paratum est. *Præsens facinus* est audax, atrox. Ern. Cum Bip. repono *facinori.*

Volaginium] Quidam libri *Volaginum*, ut Agr. ed. pr. Indictum aliis nomen. Vid. J. Gronov. Ern. Bud. *Volaginium.*

Post multos secretosque sermones jam et coram] Multi illi et secreti sermones, partim coram habiti, partim per Titum facti, v. c. 79. extr. *Multis sermonibus* qui ab absentibus per Titum facti, opponitur maxime *coram*. *Secretis* porro sermonibus opponitur, quia præsentibus Legatis et amicis factus, ut patet e c. 78. init. Non igitur erat, quare hic Freinsh. hæreret, et aliquid excidisse putaret. Ceterum MS. Flor. habet *et ioronam*, unde J. Gron. conjicit *et ad coronam*. At *corona* de tali conventu non dicitur. Nam et Cicero dicit de tali conventu *sibi coronam defuisse*, cum pro Deiotaro diceret, quia judicium in cubiculo Cæsaris habitum fuerat. Ern. Bud. *jam et coram.*

Æstimare] MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. *extimare*, i. e. *existimare*, ut est in MS. Reg. quod melius puto. Ern.

Aut certe non] In MS. Flor. *aut non certe non a.* J. Gron. putat verum esse *aut non, certe non arduum:* non ego. Oppositi *aut non* nulla nec elegantia, nec necessitas. Ern. Bud. *aut certe non arduum.*

Magnificum. Juxta Deos etc.] Sic interpungendum, si sensus constare debet, ut est in MS. Guelf. edd. Puteol. Beroaldi etc. Possis suspicari, *quam salutare Reip. quam tibi magnificum, juxta Deos, i. t. m. p. e.* Sed sententia illud potius desiderat. In ejus manu esse, dicit, an velit imperium illud habere. Ern. Bud. pessime *vixit Deos*, ubi Rhen. conjectando operam ludit; nec melior conjectura Ernesti.

Juxta Deos] Cf. c. 78.

A contumelia et laude propius fuerit] Ed. pr. *tam a—fueris*, quod est etiam in Guelf. a m. s. Male. Paullo insolentius dictum est, pro *contumeliæ propius quam laudi fuerit*. Mox *ne c. C. quidem* edidi cum Ryck. et Gron. e Flor. pro *nec—quidem*. V. ad 4, 35. Ern. Bud. etiam *nc c. C. q.* prius, *tam—fuerit.*

Abiit jam et transvectum] Obscura est sententia, et ergo acuta. An hoc vult, jam senem esse Vespasianum, et in hac

An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine, quam nos sumus, fateor: sed et Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documento; nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbæ odio provectus. Nec Othonem quidem Ducis arte, aut exercitus vi, sed præpropera ipsius desperatione victum, jam desiderabilem et magnum Principem fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat: si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis et comissationibus et Principis imitatione, deteritur. Tibi e Judæa et Syria et Ægypto novem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia conruptæ: sed firmatus usu miles, et belli domitor externi: classium, alarum, cohortium robora; et fidissimi Reges: et tua ante omnes experientia.

LXXVII. "Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia æmulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam Imperii alter, et primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere Imperio ei, cujus filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam, si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex æquo patiemur: immo, ut melius est, tu hos exercitus rege; mihi bellum et præliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina victi, quam victores

modesta ætate nihil juveniliter, aut cupide atque ambitiose visum iri agere, sed omnia studio et amore Reipublicæ? An potius alio telo, et proprio periculo excitat? Abiit jam tempus, nec in tua manu est, dissimulare aut tegere cupidinem Imperii. Jam innotuit multis signis, et, ut salvus sis, *confugiendum est ad Imperium*. Lips. MS. Budensis *concepisse*: ed. pr. *concupiscere*. Ceterum prior Lipsii interpretatio vera est. Non videbere cupiditate aliqua elatus Imperium appetere, ut eo nomine reprehendi possis, sed necessitate publica privataque coactus. Ern.

Documento est] Sic edd. omnes. At *est* a Flor. (Bud.) et Guelf. abest: meliusque abest. Itaque delevi. Ern. Rhen. servat.

Ne Othonem quidem Ducis arte, aut exercitus vi, sed] Brevitatis et sententiarum in arctum compingendarum studium duriorem hic orationem fecit, ut non grammatice structa sit. Insunt duo argumenta: primum, victus Otho non est argumentum, Vitellium esse bonum Ducem, aut Vitellianos fortes milites. Alterum: Vitellii fœditas facit, ut etiam Otho magnus et desiderabilis Princeps fuisse videatur. Ante Rhen. erat vitiose *exercitus sui*. Ern. Sic et Bud. Scita emendatio Rhenani. Cod. Agr. *nec Oth. q.* quod recepere Bip. sequor. Mox Bud. et edd. vet. *comessationibus*. Idem *ante omnis*.

Ac pericula ex æquo patiemur] *Pericula* e Flor. edidit Pich. pro *periculum*. Sic et ed. pr. *Patiemur* Flor. Guelf. (Bud. Agr. Reg. Lall.) edd. pr. Puteol. idque bene restitutum a J. Gronovio. In Beroaldi ed. irrepsit *partiemur*, dubium, an de consilio Beroaldi: inde ad omnes edd. propagatum. Pericula non partimur ex æquo, sed subimus. Ern. Bud. *periculum*. Agr. *pericula*. Bip. rursus reponunt *partiemur*, nec dubium, licere dicere *partiri pericula*, ut *curas* apud Liv. 21, 21. Sed obstat consensus codicum.

Put to death by Nero — Cf: Annal. 16.11

agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi, per fastidium et contumaciam, hebescunt. Aperiet et recludet contecta et tumescentia victricium partium vulnera bellum ipsum. Nec mihi major in tua vigilantia, parsimonia, sapientia, fiducia est, quam in Vitellii torpore, inscitia, sævitia. Sed et meliorem in bello caussam, quam in pace habemus: nam qui deliberant, desciverunt."

LXXVIII. Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere, hortari, "responsa vatum et siderum motus" referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quendam, mathematicum, rectorem et præscium palam habuerit. Recursabant animo vetera omina:

Hos—illi] *Hos* ad remotius, *illi* ad propius hic refertur. Cf. Sanctii Min. 2, 9. Pro *tu hos* Bud. male *tuos.*

Aperiet et recludet] Vix abest, quin ad hæc Demosthenis sit adspectum: et certe paria sunt, in Olynthiaca: Ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν, ἕως μὲν ἐρρωμένος ᾖ τις, οὐδὲν ἐπαισθάνεται τῶν καθ' ἕκαστα σαθρῶν. ἐπὰν δὲ ἀρρώστημά τι συμβῇ, πάντα κινεῖται, κἂν ῥῆγμα, κἂν στρέμμα, κἂν ἄλλο τι τῶν ὑπαρχόντων σαθρὸν ᾖ. οὕτω καὶ τῶν πόλεων, καὶ τῶν τυράννων. ἕως μὲν ἂν ἔξω πολεμῶσιν, ἀφανῆ τὰ κακὰ τοῖς πολλοῖς ἐστίν· ἐπειδὰν δὲ ὅμορος πόλεμος συμπλακῇ, πάντα ἐποίησεν ἔκδηλα. LIPS. Demosthenes prima in Philippum: Οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσούμεθα; Ποῖ δὴ προσορμιούμεθα, ἤρετό τις, εὑρήσει τὰ σαθρὰ τῶν ἐκείνου πραγμάτων αὐτὸς ὁ πόλεμος. GRON. *Tumor* eleganter et proprie de vulneribus nondum sanatis et erupturis mox dicitur apud Ciceronem et alios. ERN.

Con. et tum v. p. v.] Hunc verborum ordinem e Flor. dedit Pich. habet et Bud.

Parsimonia, sapientia] Ambigo de voce *parcimoniæ*. Convenit in Vespasianum, scio; quem sordidum avarumque omnes faciunt, non solum parcum: sed, cur inter principes et illustres virtutes hanc domesticam privatamque nominet? aut cur in ea fiduciam boni eventus collocet? Non digna videtur, quæ ad Imperium adjuvet, aut ad id gradum struat: nisi fortasse comparatione Vitellii dictum, qui natus ad prodigendum. Utcumque, liceat dubitare, an non reponendum, *acrimonia:* sed, ut dixi, dubitare. LIPS. Ut opponatur *inscitiæ*, sapientia sævitiæ, ut apud Cic. pro Marcello c. 3 et 6. Nam clementia a magnitudine animi ducitur, quæ centies apud Ciceronem sapientia. *Parsimoniæ* quidem verbum sanum non puto. Nam quod Acidalius pro clementia dici putat, usus loquendi repugnat. Nimis nota de Vespasiani avaritia opinio parsimoniam hic Tacito obtrusit. ERN.

Qui deliberant, desciverunt] Acute et vere dictum. Fidem enim jam fregit, qui deliberat, an servet. Plutarchus exprimere in Galba voluit (magni fecit ille vir hunc nostrum, et quamquam ævo compar, multa verbatim ex hac historia convertit:) ubi Vinnium facit Galbam excitare et alloqui c. 4. Ὦ Γάλβα, τίνα τρόπον βουλεύεσθε; τὸ γὰρ ζητεῖν, Νέρωνι εἰ πιστοὶ μένοιμεν, ἤδη μενόντων ἐστί. Vocula negans excidit, et legendum ἤδη οὐ μενόντων. Verto: *O Galba, quomodo deliberas? Nam quærere, an Neroni fidi maneamus, jam non manentium est.* Alludit et hoc Taciti, in Agricola 15. *Jam ipsos, quod difficillimum est, deliberare. Porro in ejusmodi consiliis, periculosius esse deprehendi, quam audere.* LIPS.

Siderum motus] V. ad A. 4, 58. ERN. Pro *audentius* Bud. *audientium.*

Recursabant animo vetera omina] Sic Flor. recte; idque editum a Pichena. Ceteri libri omnes (et Bud.) *omnia*, solita confusione. Mox pro *latior virebat* Trillerus *lætior virebat* legendum putat Obs. 1, 8. Juvat Sueton. Vesp. 5. *viridior resurrexit.* Sed, quia omnes libri in vulgata consentiunt, et latitudo quoque in arboribus omen magni Imperii et magnæ felicitatis, nihil tentandum puto. Idem Sueton. l. c. de arbore in suburbano Flaviorum per tres Vespasiæ partus singulos ramos edente: *secundum prævalidum ac prolixum, et qui magnam felicitatem portenderet.* Quod ibi *prolixus* id h. l. est *latus.* Add. Justin. 1, 4. ERN. Ante Pichenam Rhen. jam ex ingenio dedit *omina.*

cupressus arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat; ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera et latior virebat: grande id prosperumque, consensu Haruspicum: et summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primò triumphalia et Consulatus et Judaicæ victoriæ decus, inplesse fidem ominis videbantur: ut hæc adeptus est, portendi sibi Imperium credebat. Est Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem Deumque: nec simulacrum Deo aut templum situm tradidere majores; aram tantum et reverentiam. Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides Sacerdos, inspectis identidem extis, "Quidquid est," inquit, "Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum." Has ambages et statim exceperat fama, et tunc aperiebat: nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones; quanto sperantibus plura dicuntur.

LXXIX. Haud dubia destinatione discessere: Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream: illa Syriæ, hæc Judææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum Imperii Alexandriæ cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Jul.

Cupressus] In hoc portento fama non sibi constat. Cf. Dio 66, 1. et Suet. Vesp. 5.

Videbantur] Flor. Agr. Bud. ed. pr. *videbatur*, impersonaliter (judice Rhenano): nam, ut ad *decus* referatur verbum numero potius, quam ad præcedentia simul, quod alibi in Tacito vidimus, non sinit, ut opinor, mox sequens *hæc*. Ern.

Carmelus] De hoc monte et aliis duobus ejusdem nominis in Palæstina, non confundendis cum hoc v. ad Sueton. Vesp. c. 5. Ern. Cf. et Orosius 7, 9. ubi *sortium* meminit.

Nec simulacrum] Parissimum illud, quod de Herculeo fano ad Gades tradit Silius 3, 30. *Sed nulla effigies simulacraque nota Deorum Majestate locum et sacro implevere timore.* Lips.

Aram tantum et reverentiam] Sic scr. et edd. omnes, præter Ryck. qui edidit e MS. Agr. *ara et reverentia*, ut Rhenano et Grotio placuit. Defenditur vulgatum a Grutero ad 3, 61. sed non similibus satis exemplis, item a J. Gronovio. Et potest sane pendere a *tradidere: aram tantum et reverentiam tradidere.* Sed illud mallem, si libri boni faverent. Guelf. a manu pr. *sed tradidere majores aram t. e. r.* Quod placeret, si plures libri haberent. Nunc correctio librarii videtur vulgatum non concoquentis. Ern. Bene Bip. ex vulg. *templum, sic* fecere *templum situm*, ut A. 2, 7. *aram Druso sitam.* Addo aram *et reverentiam* i. e. aram reverenter habitam, cultam.

Hæc Judææ caput] Hinc in NN. prima, item paullo post metropolis, salutatur. Vid. Vaill. in NN. Col. t. 2. p. 116. sub Alex. Sev. et p. 195. sub Decio. Cf. Spanhem. de Præst. NN. t. 1. p. 595. Diss. 9. c. 4. et Eckhel Doctr. NN. vet. vol. 3. p. 433.

Initium ferendi] Vereor, ne Tacitus dederit *deferendi Imperii;* quod est legitimum verbum. *Ferre ad aliquem Imperium* nunquam reperi. Et substitui simplicia compositis errore librariorum, supra vidimus c. 67. Nec valde placet *initium cœptum.* An *captum* scribendum? *Capi* quidem et *cepi* et alibi confusa, c. 97. add. dicta ad A. 6, 15. Mox *in sacramento* MS. Flor. vid. ad c. 55. Ern. Bud. *sacramento* absque *in.* Sic et Put. Alc. Rhen.

Festinante Tiberio] Contra Jos. 4, 10, 6. Tib. Alexandrum prius per epistolam a Vespasiano jam Principe salutato esse admonitum scribit.

sacramento ejus legiones adegit. Isque primus Principatus dies in posterum celebratus, quamvis Judaicus exercitus V Non. Jul. apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta inpetu militum acta; non parata concione, non conjunctis legionibus.

LXXX. Dum quæritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur; egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine, ut Legatum salutaturi, *Imperatorem* salutavere. Tum ceteri adcurrere, *Cæsarem* et *Augustum*, et omnia Principatus vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, adrogans, aut in rebus novis novum fuit: ut primum tantæ vicissitudinis

Isque primus Principatus dies] Dies ille natalis Imperii decore dictus. Spartianus Hadriano 4. *Tertio iduum earundem natalem Imperii statuit celebrandum.* LIPS.

Quinto Nonas Julias] Suetonio c. 6. scriptum, *quinto Idus:* sed eum ad exemplar Taciti emendandum videri, non vane pronuntiat Torrentius. LIPS. Itaque fecimus nos. Nam Taciti traditio verissima, ut demonstrat Pagius: nec in tali re errare potuit Suetonius. Vid. ibi dicta. ERN.

Eo ardore, ut, ne] Rhenanus (duce Bud.) delevit *eo ardore*, et initium novæ sententiæ fecit in verbis *Ut ne* etc. Sed omnes libri agnoscunt, nec commode abesse possunt. Ed. pr. aliæque hic quoque vitiose *nec quidem.* ERN. Bud. *ne q.*

Cuncta inpetu m. acta] Jos. 4, 36. minis militum adactum Vespasianum tradit.

Non parata cognitione] Cui rei hic cognitio? quam vocem Taciti mens planissime spernit. Emendo vero, *non paratu ac concione.* LIPS. Pichena non *parata concione*, quod in MS. Agr. repertum recepit Ryckius, quem imitati sumus, non tam fiducia libri illius, quam rei necessitate. Nam in tali re semper oratio ad milites habita, si non impetu et festinanter nimis acta, ut docent exempla Galbæ, Othonis, Sueton. Galb. 10. supra 1, 36. aliorumque alibi. Similis corruptio apud Sueton. Tit. c. 6. ubi Titus traditur A. Cæcinam interfecisse: *sane urgente discrimine, cum etiam chirographum ejus præparatæ apud milites concionis deprehendisset:* ubi vulgo *conjurationis:* nos *concionis* rescripsimus, idque imitatus est Oudendorpius. Add. ad A. 4, 42. ERN. Bud. et edd. ante Ryckium *cognitione.* Bip. dant *consensione.*

Tempus locusque] J. Gron. delevit *que* e Flor. (nec habet Bud.) In Guelf. quoque omissum, sed supra adscriptum est, eadem, ut videtur, manu: semper sic ista jungunt scriptores, etiam noster: unde nil mutavi. Adde ad A. 4, 10. ERN. Mox Bud. *quodque in t. re difficillimum* sine *est:* bene.

Solito adsistentes] Sic e Flor. edidit Pichena. Alii omnes (etiam Bud.) *adsistunt.* Unde Ryckius putat verum esse: *S. adsistunt ordine et Legatum salutaturi* etc. quod placet. Ed. pr. (et Put.) vitiose *salutari.* ERN.

Mens a metu ad fortunam transierat] i. e. ad fiduciam, qualis esse solet a fortuna, ut sequentia indicant. ERN.

In ipso nihil tumidum] Ita decuit per se magnum animum, non attolli per fortunam. Claudiani illud pulchrum, et huc aptum de Fl. Mallii Theod. Cos. v. 245. *Frons privata manet: non se meruisse fatetur, Qui crevisse putat.* Attamen non leviter innovavit Vespasianus, si vera quæ Sulpicius Severus scribit lib. 2. Sac. Hist. *Vespasianus, cum Hierosolymam obsideret, sumit Imperium: et, ut mos est, diademate capiti imposito, ab exercitu Imperator consalutatus, Titum filium Cæsarem facit.* Sed palam illa falsa. Nec mos ejus ævi diadema tulit, nec Flavius per somnium usurpavit. LIPS.

Tantæ multitudinis] Quantæ igitur? et quæ inde offusa caligo? Forsan: *tantæ mutationis.* Lib. 3, 49. *Dum hac totius orbis mutatione fortuna Imperii transit.* Josephus δ. ἁλώσ. λς. Συνιόντες δὲ οἵτε ἡγεμόνες καὶ οἱ στρατιῶται καθ' ἑται-

obfusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia et adfluentia excepit: namque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur: satis decorus etiam Græca facundia, omniumque, quæ diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil æque provinciam exercitumque accendit, quam quod adseverabat Mucianus, "statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, cœlo ac laboribus dura, mutarentur." Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus

ρίαν φανερῶς ἤδη μεταβολὴν ἐβουλεύοντο. Gron. Non minus elegans est conjectura Trilleri Obs. 3, 22. *tantæ altitudinis*, e Livio inprimis 26, 45. *cum altitudo caliginem oculis offudisset etc.* Ei tamen Gronoviana forte præferenda, propterea quod antecedentia magis indicare videntur, caliginem ei offusam fuisse ex eo, quod repente et impetu militari tanta mutatio facta, ut colligere se et verba facere non posset statim. Lector eligat. Ern. Gronovii conjectura placet Ryckio, Broterio, Lallemandio. Dotteville dedit *vicissitudinis*, quod facile potuit a librario in *multitudinis* verti. Reddi meretur Tacito.

Militariter locutus] Rectissime: atque ita libri. Significat, orationem ejus castrensem horridamque fuisse, non cultam forensi aut urbano more. Qui (Rhenanus) *militariter lautus*, castigant, ineptiunt. Lips. Add. A. 15, 67. *Lautus* a Rhenano receptum mansit in edd. usque ad Lipsium. Ern. Rhen. intelligebat, Vesp. non fuisse urbana elegantia excultum.

Læta omnia et affluentia excepit] Frustra viri quidam docti corrigunt *omina*. Nam sequentia docent, non sermonem esse de ominibus, quibus milites concionantem prosecuti sunt, sed de iis, quæ postea ipsi secunda evenere. Nec *affluentia* tentandum. Undique copiæ legionum auxilia sociorum adfluebant ei et partibus ejus c. 81. Mox *namque* e Flor. bene edidit Pichena. Etiam ed. pr. (et Bud.) *namque*. Guelf. edd. Puteol. Ber. (Alc.) Rhen. etc. *nam*. Unde τὸ *jam*, quod est in Lips. edd. et sequacibus, errore operarum irrepsisse puto. Ern.

Consultare mos est] Qui mos scilicet plerisque Græcorum, et qui oriundi a Græcis. Frontinus Strateg. 3, 2, 6. *Alcibiades in theatro disseruit, ubi ex more Græcorum locus consultationi præbebatur.*. Justinus 22, 2. *Agathocles velut Reip. statum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet.* Inde illud Satyrici (Juvenalis) de principe oratore 10, 128. *et pleni moderantem fræna theatri.* Meminit ejusce ritus Cicero pro Flacco et alii. Lips.

Germanica hiberna] Sic edidit primus Rhenanus e MS. ut opinor, Budensi. Nam, ubi simpliciter corrigit, id indicio fere est, e MS. sumtam correctionem. Ea correctio servata usque ad J. Gronovium, qui veterem MSS. et edd. lectionem reduxit, *hiberno;* miro argumento: quod vanissimum et provinciis calamitosissimum foret, si tantum in hiberna mitterentur, post hiemem statim inde revocarentur. Ergo etiam ita ridicule sensit Suetonius in eadem re, in Vesp. 6. *destinasse Vitellium, victorem, permutare hiberna legionum, et Germanicas transferre in Orientem.* Mirum est, tali viro talia excidere potuisse. *Hiberna* centies dicuntur castra illa fixa et perpetua, quæ a militibus, in modum oppidorum, habitabantur in provinciis, nullo bello. Sic 3, 46. *expugnantur hiberna cohortium alarumque.* Unde *hiberna* v. c. *Germaniæ* pro militia in Germania dicuntur. Itaque lectionem Rhenani servavi, veramque credam, dum exempla proferantur, ubi *Germanica* aut *Syriaca* simpliciter pro castris in Germania aut Syria fixis et perpetuis dicuntur. Ern. Rhen. *hyberna*, nec indicat ex Bud. an ex ingenio. Illud hariolatur Ern. hoc Gron. qui rem acu tangit; jure ceterum reprehensus ab Ernestio.

× with a certain skill setting all things in the best light [illegible]

mixti; et militibus vetustate stipendiorum, nota et familiaria castra in modum Penatium diligebantur.

LXXXI. Ante Idus Jul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum Regno Sohemus, haud spernendis viribus; Antiochus, vetustis opibus ingens et inservientium Regum ditissimus: mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat: nec minore animo Regina Berenice partes juvabat, florens ætate formâque, et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, juravere: sed inermes Legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum Beryti habitum: illuc Mucianus, cum Legatis Tribunisque et splendidissimo quoque Centurionum ac militum, venit: et e Judaico exercitu lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, et æmulantium inter se Regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant.

LXXXII. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenses aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes

Diligebantur] Id est, amabant vetera et nota castra, juxta ac suas ædes. Clarum, nec monitione dignum: nisi correctores, *dirigebantur*, maluissent. LIPS. Rhenanum innuit, qui sic e Bud. putabatque de struendis castris esse sermonem. In textu tamen vulgatum servat.

Syria omnis] Huc Vaillant in NN. Col. t. 1. trahit nummum Vespasiani Antiochiæ cusum, de quo videsis, quæ monet Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 3. p. 302. Prius Bud. *ante Kal. Julii.*

Sohemus] Rex Sophenes A. 13, 7. cujus iterum mentio infra 5, 1. Mox *cum viribus* Guelf. edd. Puteol. sqq. (et Rhen.) usque ad Lips. Edd. pr. Lipsii sqq. (et cod. Bud.) sine *cum:* alius MS. ap. Broterium *haud spernendus.* ERN. Sic volebat Acid.

Opibus ingens] Adtextam censeo vocem *ingens:* certe obnubilat sententiam et phrasem, quæ alias Tacito crebra. LIPS. In nummis quoque dicitur ΜΕΓΑΣ. Vid. Noris. in Ep. Syro-Mac. Diss. 2, 4. Eckhel l. c. vol. 3. p. 255. ubi fata ejus Regis recensentur.

Excitus ab urbe] Quomodo, aut quando ergo illuc venerat? Ex Hegesippo disce 4, 21. *Sententiam novi Principis de bello Judæorum sciscitari, Vespasiano consilium fuit: misitque Titum filium, et Regem Agrippam. Titus de Achaia revertit: Agrippa Romam contendit, ut apud novum Principem locaret gratiam.* LIPS. Mox *adhuc* Rhen. e Bud. prius erat *ad hoc.*

Berenice] Soror Agrippæ, Julia compellata et Tito amata, nupta primum Herodi Chalcidis, dein Polemoni II, Ponti et partis Chalcidis Regibus.

Introrsus in Pontum] Præpositionem addunt MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Rhen. pr. Ald. Gryph. In Rhen. secunda casu omissa, hinc a seqq. editoribus neglecta, a Ryckio restituta est. ERN.

Nondum additis] Vespasianus ipse addidit. Vide Tranquillum cap. 8. in Vespas. LIPS.

Revocare veteranos] In quibusdam *evocare:* et recte. Isti enim sunt vere Evocati: de quibus in Milit. nostra dial. 1, 8. LIPS. Mei omnes (et Bud.) *revocare.* Quod non tentandum. Idem verbum de hac re in inscr. ap. Grut. p. 524, 7. unde vulgatam lectionem defendit Fabrettus ad Col. Traj. p. 198. Mox MS. Agr. a 1. m. *festinantur.* ERN. Bud. *festinabantur.*

exemplo, incitare sæpius, quam coercere; vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos præfecturis et procurationibus; plerosque Senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi neque Mucianus prima concione, nisi modice, ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit, quàm alii in pace: egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque, ne, versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Judææ, Vespasianum obtinere claustra Ægypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et Dux Mucianus et Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus Legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque, "ut Prætorianos Vitellio infensos, reciperandæ militiæ præmio invitarent."

LXXXIII. Mucianus cum expedita manu, socium magis Imperii, quàm ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus, modicas vires sibi, et majora credi de absentibus. Sed legio sexta, et tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classem e Ponto Byzantium adigi jusserat: ambiguus consilii, num, omissa Mœsia, Dyrrhachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque; quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque et Lucaniæ Calabriæque litora infestis classibus peterentur.

LXXXIV. Igitur navium, militum, armorum, paratu strepere provinciæ. Sed nihil æque fatigabat, quam pecunia-

Donativum militi] Sic bene e Flor. dedit Pichena: sic et Guelf. Ante edd. omnes (et Rhen.) *donativa* (Bud. *donativo*). Et mox Rhenanus (e Bud.) *ne quidem* pro *nec quidem*. Ern.

Modicas vires sibi] Guelf. Harl. edd. Put. Ber. (Alc.) addunt *esse*: non bene. Mox eædem edd. *VIII* pro *XIII*. Ern. Utraque emendatio debetur Rhenano e Bud.

Classem e Ponto] Intellige classem, quæ Romanis etiam illic ordinaria, ad tuendam Ponti oram. Quanta ea fuit? hauries e solo Hegesippo 2, 9. in oratione (cui pulchra placent, eam legat) Agrippæ, *Mæotia Regna Bosporanique omnes Romano subjiciuntur Imperio: et illud ante innavigabile pelagus quadraginta naves ad pacem exercent*. Lips.

Dyrrhachium p. a. e. peteret] Sic edd. omnes præter primam, a qua abest *peteret*, quod etiam auctoritate MS. Flor. delevere Ryckius et J. Gronovius. *Claudere* voluit Dyrrhachium, et una Græciam omnem, præsidiis terrestribus, ne Vitellio aditus eo pateret, non *petere*, ut sequentia docent. Ern. Verbum *peteret* deest et in Agr. Regio Lall. Bud.

Si sibi Brundusium] Sic MSS. omnes et edd. ante Rhenanum; qui de conjectura edidit *si simul*: quod omnes usque ad Ryckium imitati sunt. Si vel unus bonus liber scriptus addiceret, sequerer et ipse. Sed et vetus lectio bona, atque etiam elegans est. Ern. Eamque bene tuetur Ryckius.

rum conquisitio: "eos esse belli civilis nervos," dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat: passim delationes; et locupletissimus quisque in prædam correpti: quæ gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere: ipso Vespasiano, inter initia Imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante; donec indulgentia fortunæ et pravis magistris didicit aususque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quod avidius de Republica sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti: rarissimus quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt.

LXXXV. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio, transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octava erat ac septima Claudiana, inbutæ favore Othonis, quamvis prœlio non interfuissent. Aquileiam progressæ, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis, nomen *Vitellii* præferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, et ex metu consilium: "posse inputari Vespa-

Ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato] Placet satis Florentinum *obstinante.* Sic enim Plautus Aulul. 2, 2, 89. *Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.* Cæterum *obtinere iniquitatem,* ut Ciceroni pro Quinctio 23. *non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum, auctoritatem adjuvare.* Et Philipp. secunda, 2. *contra injuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit.* GRON. *Obstinante* etiam MS. Reg. Agr. (Reg. Lall.) et ed. pr. intell. *se.* Recepere Ryckius et J. Gron. quos imitatus sum. Vulgg. et MSS. Harl. Bodl. et alius *obstinato,* quod sane usitatius, eamque ob caussam servatum Broterio. ERN. Et Pichena. Bud. *aut per vim obstinate.*

Largitus privatim, quod avidius de Rep. sumeret] Pro *largitus* Flor. Agr. (Bud. Reg. Lall.) Guelf. edd. omnes ante Rhenani secundam, *largus:* nec scio, unde *largitus* ductum sit. Vereor, ne sit operarum depravatio; quam tamen omnes postea secuti sunt. Itaque *largus* cum J. Gronovio restitui. Heinsius putabat legendum *largus privati;* quod placet Ryckio. Vir doctus in ed. Gryph. (item Muretus) corrigit *quo:* quod mihi magis placet. *Privatim* est de suo: cui bene opponitur *e Rep.* Sed illud ipsum, quod de suo dederat, non sumsit avidius de Rep. Immo post de publico ita avide sumsit, ut hac de caussa de suo largus fuisse videretur, quo posset, cum specie aliqua, tanto avidius de Rep. sumere. ERN. Mallem etiam *quo* cum Lallem.

Rarissimus quisque] Male MSS. Harl. Bodl. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *carissimus.* ERN. Emendavit Rhen. e Bud.

Transgressi in partes] Rhenanus (duce Bud.) delevit *transgressi.* Abesse posse credo: sed quia omnes scr. et edd. ante habent, retinendum puto: restituitque Pichena. ERN. Et jure quidem meritoque. Ast Freinsh. volebat *studio. Transgressa in p. tertia* etc. Atque sic in cod. Agr. se invenisse testatur Ryckius et comprobat.

Tertia legio] Bud. *tertiadecima legio.*

Proturbatis, qui de Othone] Id est, spretis rejectisque, qui victum eum et vixisse dicebant: quod Suetonius dixit c. 6. *rumori eos non credidisse:* ut solent homines, in spem suam proni. LIPS. Ante *jam* post *Aquileiam* cum Ryckio et J. Gron. auctoribus Flor. Agr. ed. pr. delevi. ERN. Bud. et Rhen. habent *jam.* Sic et Put. Alc.

Vexillis, nomen Vitellii præf.] V. Lips. ad 3, 31. ERN. Ex h. l. patet, jam tum Romanos habuisse vexilla textilia, quod et Dio firmat 40, 18. ubi velorum similia esse tradit. Cf. Cuperi ep. ad Sperling. in mutuis n. 42.

siano, quæ apud Vitellium excusanda erant." Ita tres Mœsicæ legiones per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso Centurione ad interficiendum Tertium Julianum, septimæ legionis Legatum, ob simultates, quibus caussam partium prætendebat. Julianus, comperto discrimine, et gnaris locorum adscitis, per avia Mœsiæ, ultra montem Hæmum profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. At in Pannonia XIII legio ac VII Galbina, dolorem iramque Bedriacensis pugnæ retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonii. Is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, Senatorium ordinem reciperaverat. Præpositus a Galba septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, Ducem se partibus offerens: a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit: labantibus Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit; strenuus manu, sermone promptus, serendæ in alios invidiæ artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Juncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam Consularibus Legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppæus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed Procurator aderat

Ita tres M. legiones] Acidalius corrigit *jam*; quod non necessarium puto. *Ita* est, hoc facto, his de caussis, ut alibi, pro his dictis, dicitur. Mox verba *Pannonicum exercitum a. a. v. parabant* (duce Bud.) delevit Rhenanus et sic interpunxit: *ita tres Mœsicæ legiones p. ep. alliciebant.* Vetus restituit Lipsius. Ern.

In eo motu Aponius] Sic Flor. Guelf. (Bud.) ed. pr. quod restituit Pichena, et in margine scripserat Lipsius. *Metu* primus edidit Puteol. nisi operarum vitium est, ortum e mox præcedentibus. Ern. Secuti Alc. Rhen.

Primi Antonii] Hegesippi super hoc nobili Duce errorem non celo, sive errores potius. Is enim 4, 29. facit eum *Præfectum tertio ordini militari:* id est, legioni tertiæ. Atqui septimæ præponit eum statim noster. Item in Mysia eum collocat: noster clare in Pannonia. Quis autem præponderare fidem Cornelianam nesciat? Lips. Cf. de Antonio 14, 40.

Reciperaverat] Bene sic distinxit Pich. probante Acidalio.

Flavianus] Malui quam *Fabianus.* Farnesianum codicem audio et Tacitum ipsum, qui non aliter seq. libro (c. 4. et 10.) appellat. Lips. Sic et Flor. ed. pr. Ex eodem Flor. Pichena insuper addidit *Ampius*, quomodo et 3, 4. vocatur. Ern. Bud. *Titus Fabianus.*

Pompeius Sullanus] Imo *Silvanus.* Ita enim 3, 50. *Sex millia Dalmatarum ducebat Pompeius Silvanus, Consularis senex.* Lips. Recte *Silvanus*, quod est et in Flor. Reg. ed. pr. sed insuper etiam *Poppæus* e Flor. edidit Pichena. Omnes alii libri *Pompeius*, quod verum videtur Ryckio, quem vide ad 3, 50. 1, 77. 4, 47. idque recepit Broterius. Ern. Bud. *Pompeius Silanus.*

Sed Procurator aderat] Rhenanus frustra tentat *et.* Legati illi nil pro Vespasiano, sed Procurator. Quia simpliciter Procurator vocatur, utriusque provinciæ Procuratorem fuisse putat Pichena. Ern. Rhen. ex ingenio emendare parabat; nam Bud. habet *sed:* sic et Agr.

forte Cluniæ - sed incertum -

Cornelius Fuscus, vigens ætate, claris natalibus: prima juventa, quietis cupidine, Senatorium ordinem exuerat: idem pro Galba Dux coloniæ suæ, eaque opera Procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit: non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus: pro certis et olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere et quatere, quidquid usquam ægrum foret, adgrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ; quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat: sparguntur per Gallias litteræ: momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

LXXXVII. Dum hæc per provincias a Vespasiano Ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentia conrupta: calonum numerus amplior: procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis: tot Legatorum amicorumque comitatus, inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex urbe Senatores Equitesque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paullatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Adgregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. Nec coloniæ modo, aut municipia, congestu copiarum,

Prima inventa quietis cupidine] Non sane quieti hominem ingenii fuisse, sequentia ostendunt. Itaque Grotius volebat legi *quæstus cupidine*, collato A. 16, 17. *Mela, quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem præposteram: ut Eques Romanus Consularibus potentia æquaretur, simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat per Procurationes, administrandis Principis negotiis.* Simili de caussa alii in ordine Equestri permansere, ut Atticus. Sed tamen *quietis* non tentandum puto. Nam iste Fuscus nec negotiator, nec Procurator factus, cum Senatu abisset, nec petiit: sed in colonia sua vixit quietus, dum motus adversus Neronem ortus est. Bella civilia hominem mutavere. Mox *idemque* Guelf. edd. Puteol. Beroald. Alc. Iidem *et ancipitia* cum ed. pr. ERN. Rhen. duce Bud. sustulit utramque copulam. Bip. τὸ *quæstus* recipiunt et indubium putant exemplo Melæ, a Grotio prolato. Verum codices obstant, et vulgatum stare potest. A prima ætate ad provectiorem mutasse mentem Fuscus videtur, postquam aliquamdiu in colonia vitam egerat.

Dux coloniæ suæ] Ryckius ex Plut. Galba 6. *Coloniam* oppidum Hispaniæ huc traxit; sed ibi rectius Xylander *Cluniam* reposuit: hanc ipsam hic intelligi arbitratur Broterius. Pronomen *suæ* suspectum est Bipontinis.

Igitur movere etc.] Hæc non pertinent ad solum Fuscum, sed ad Duces Vespasiani: quod cum non animadverteretur, editum *aggreditur* a Beroaldo et seqq. (Alc. Rhen.) usque ad Pichenam. *Aggrediuntur* etiam MSS. Guelf. Reg. Bodl. Harl. edd. pr. Puteol. ERN. Sic Flor. Bud. Regius Lall.

Procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis] Freinshemium tentantem *inter severos*, bene refellit Ryckius. *Lixæ et calones* centies junguntur. Calones sunt servi, cum his procacissimi lixæ erant. ERN.

sed ipsi cultores arvaque, maturis jam frugibus, ut hostile solum vastabantur.

LXXXVIII. Multæ et atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini cœptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem: singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam, dividebat: et effusa plebes totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula utebantur urbanitate, quidam spoliavere, abscisis furtim balteis, "an accincti forent," rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis invasere: cæsus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus: et, vulgata cæde, temperatum ab innoxiis. In urbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba jacuisset. Nec minus sævum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut, ubi lubrico viæ vel occursu alicujus procidissent, ad jurgium, mox ad manus et ferrum transirent. Quin et Tribuni Præfectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. Ipse Vitellius, a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, Senatum et Populum ante se agens,

Cœptam: manente etc.] Sic vulgo interpungunt. At ego interpunctionem sustuli; nam cohærent ista: manebat discordia post cœptam Ticini seditionem, de qua supra narratum est. Ern.

Ut gladiatoriam saginam] Cod. Agr. *ad gl. sag.* Cyprianus ep. ad Donatum: *Impletur in succum cibis fortioribus corpus, et arvina assidui nidoris moles membrorum robusta pinguescit, ut saginatus in pœnam carius pereat.* Plura dabit And. Schottus Obs. hum. 5, 9.

Vernacula urbanitate] Libri aliquot veteres, *vernacula utebantur urbanitate.* Fuit omnino, *ut rebantur.* Illi jocari se urbanatim censebant; at milites rusticatim tetigerunt. Lips. *Utebantur* est etiam in Flor. Guelf. (Bud.) Agr. edd. ante Rhenanum omnibus. Lipsii conjecturam recepit J. Fr. Gronovius. (Sic et Brot. Lall. Ern.) *Utebantur* quoque tolerari posse putabat J. Gronovius. Ern. Cur Rhen. vocem sustulerit, non adparet; nihil monet. Sequor codices. *Vernula urbanitas* occurrit apud Petron. c. 24. ubi cf. Burm.

Abscissis s. balteis] MS. Flor. (et Bud.) ed. pr. *abscisis;* quod recepit Jac. Gronovius: quem imitati sumus. Sæpe hæc forma a librariis in alteram conversa, et a viris doctis apud Livium et alios restituta. Vid. viros doctos ad Liv. 4, 19. 31, 34. adde infra 3, 74. ubi similiter ed. pr. (et cod. Bud.) *absciso.* Ern.

Cum filium comitaretur] Pater undecumque filium prosecutus, non a filio, sed ab alio milite hominem ignorante, irato autem omnibus paganis, quod alicujus illorum fraude zonam perdidisset, et in obvios sæviente, cæsus est: deinde intellectum, non hunc in ea culpa, neque e scurris istis fuisse, sed filio comitem hæsisse. Gron. Hæc contra Reinesium dicta, qui ep. 51. tentabat *conviciaretur:* existimans patrem a filio cæsum. Ern.

Sævum spectaculum] Flor. *scævum;* quod recepit J. Gronovius. Mihi id verbum lenius quam pro re videtur. Et satis hodie constat, librarios pronissimos fuisse in hanc scripturam, *scævus* et *scævire* pro *sævus* et *sævire:* quod interdum nimis cupide viri docti arripuerunt, ut bene monet Drakenb. ad Liv. 2, 27. Ern.

Ipsi] Deest in Bud. sic et mox *ubi.*

Paludatus accinctusque] Sueton. ta-

quo minus, ut captam, urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumptâ prætextâ et composito agmine, incessit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox XII alarum signa, et post peditum ordines, eques: dein quatuor et XXX cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretæ. Ante aquilam Præfecti castrorum Tribunique et primi Centurionum, candida veste: ceteri juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. Et militum phaleræ torquesque splendebant: decora facies, et non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus, *Augustæ* nomine honoravit.

XC. Posterâ die, tamquam apud alterius civitatis Senatum Populumque, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus adtollens: consciis flagitiorum ipsis, qui aderant, omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. Vulgus tamen, vacuum curis, et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus adstrepebat: abnuentique nomen *Augusti*, expressere, ut adsumeret: tam frustra, quam recusaverat.

XCI. Apud civitatem, cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod, maximum Pontificatum adeptus, Vitellius de cæremoniis publicis XV Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus: adeo omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia Consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ

men tradit sic fecisse cap. 11. *Urbem ad classicum introiit paludatus ferroque succinctus inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis.* Sed Tacitus audiendus. Ern. Huc facit nummus Vitellii, in quo togatus a Roma galeata excipitur, adscripto ADVENTUS AUGUSTI. Eandem epigraphen alius habet, qui paludatum Imperatorem et equo vectum sistit. Vide Oiselii thes. sel. NN. tab. 90. Uterque ex Taciti hoc loco egregie explicatur, nec opus erat, ut a Grainvillio in Mém. pour l'hist. des sciences et des beaux arts a. 1703. posterior adversus Tacitum adlegaretur. Cf. Broterius.

Ante Aquilam] Accipe, ante suam quemque aquilam. Alioqui verius *aquilas:* quatuor nam erant simul. Lips. Ryckius putat *aquilas* firmari MS. Flor. in quo *aquila*. Sed in illo libro sæpe omittitur litera *m*, omissa sc. virgula supra ultimam literam. Sic mox c. 92. *ad præfectura:* quod similiter frustra Pichena putat firmare Lipsii conjecturam. Virgula omissa est per negligentiam H. 3, 2. *reserata* pro *reseratam*. Ern.

Decora facies et non Vitellio Principe dignus exercitus] Hæc tota clausula non erat in MS. Bud. Suspicabatur Rhen. e margine in contextum relatam (servat tamen). *Et* accipe dictum pro *sed*, ut centies alibi. *Honoravit*, quod Rhen. (e Bud.) edidit, etiam Flor. Guelf. et alii. At edd. ante Rhen. omnes *decoravit*. Ern.

Comitia Consulum cum candidatis civiliter celebrans] Nusquam jejunius et infelicius ὁ πάνυ Savilius, qui interpretatur, munera a candidatis Consulatus edita civiliter celebrans. Imo cum suis candidatis circumiens et prensans Patres, penes quos tum erant comitia. Livius 39, 32. *Claudius Consul sine lictoribus cum fratre toto foro volitando, cla-*

plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, adfectavit: quæ, grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitæ prioris, indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in Senatum; etiam cum parvis de rebus Patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius, Prætor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam "Tribunos plebis in auxilium spretæ potestatis" advocavit. Mox, mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam ejus verebantur, "nihil novi accidisse," respondit, "quod duo Senatores in Republica dissentirent: solitum se etiam Thraseæ contradicere." Inrisere plerique inpudentiam æmulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex præpotentibus, sed Thraseam, ad exemplar veræ gloriæ legisset.

XCII. Præposuerat Prætorianis P. Sabinum, a Præfe-

mantibus adversariis et majore parte Senatus, meminisse eum debere prius, se Consulem Populi Rom. quam fratrem P. Claudii esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum aut tacitum spectatorem comitiorum se præberet, coerceri tamen ab effuso studio nequiit. Val. Maximus 5, 2. *Metellus non dubitavit Consul pro Q. Calidio Præturæ candidato supplicare populo, quod Tribunus pl. legem, quo pater ejus in civitatem restitueretur, tulerat.* Cicero pro Plancio c. 6. *Si, quotiescumque præteritus erit is, qui non debuit præteriri, toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari, nihil jam est, quod populo supplicetur; nihil quod diribitio, nihil quod suffragatio magistratuum, renuntiatio suffragiorum exspectetur.* Sic enim legendum. Et in eadem c. 10. *precibus aliquid attulimus etiam nos, appellavi populum, tribubus submisi me et supplicavi; ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogavi.* Sueton. Aug. 56. *Quoties Magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circumibat, supplicabatque more solenni.* Prorsus sic postea civiliores Principum agebant inter Patres. Plinius ep. 320. *Excesseramus sane manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum: non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. Magni undique dissonique clamores: procurrebant omnes cum suis candidatis: multa agmina in medio, multique circuli et indecora confusio.* Ex his immodicis studiis homini prudenti facile colligere est, simile quid, licet non tam vehemens, etiam severos fecisse. Idem Plinius Paneg. 69. *Nec ideo segnius juvenes nostros exhortatus es, Senatum circumirent, Senatui supplicarent: atque ita a Principe sperarent honores, si a Senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adjecisti, ut te imitarentur.* cap. 71. *Quo gaudio exceptum est, cum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres? devexus quidem in planum, et quasi unus ex gratulantibus.* Et mox: *Contigit ergo oculis nostris insolita facies, Princeps et candidatus, æquales et simul stantes: intuerique parem accipientibus honorem, qui dabat.* Denique: *Cum orationi oculos, vocem, manum commodares: ut si alius eadem ista mandasset, omnes comitatis numeros obibas: atque etiam, cum suffragatores nomina, honore quo solent, exciperent: tu quoque inter excipientes eras, et ex ore Principis ille Senatorius assensus audiebatur.* Hoc est, *civiliter cum candidatis comitia celebrare.* Et sic gratiam quærebat in Senatu. Quod sequitur, delinimentum ad plebem est, et a præcedenti differt toto genere. GRON.

Thraseæ contrad.] Cf. 16, 21. ubi plura de Thrasea. Mox Ferrettus malebat *inprudentiam.*

Quod neminem ex præpotentibus] Sic e Flor. Pich. pro *quod non. Neminem* etiam ed. pr. MS. Guelf. in marg. sed antiqua manu, eraso τῷ *non* in textu. ERN. Bud. *non*

P. Sabinum, ac Præfecturæ cohortis] Bene Mercerus, *P. Sabinum a Præfectura cohortis, et Julium:* id est, qui dumtaxat cohorti præfuerat, et docet, alium hunc Sabinum a fratre Vespasiani esse. LIPS. Verum puto, et bene receptum a Pichena. Sed Florentinus nil

ctura cohortis; Julium Priscum, tum Centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes Vitellio nihil auctoritatis: munia Imperii Cæcina ac Valens obibant: olim anxii odiis, quæ, bello et castris male dissimulata, pravitas amicorum, et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, et inmensis salutantium agminibus contendunt comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque Imperii: cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla Principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quod reversis ab exilio jura libertorum concessisset: quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus:

juvat, ut illi videtur. Vid. ad c. 89. ERN. Bud. ut vulgo, *ad prefecturam*. Flor. *ad prefectura*, omissa lineola.

Dum Centurio esset] In Farnesiano non erat vocula *esset:* itaque ex facili et vero emendavi, *tum Centurionem*. Significat utrumque ex parvo aut modico ad primam dignitatem promotum. LIPS. Recepit Pichena, quod etiam in Flor. *Centurionem* scriptum est. Ed. pr. (et Agr. cod.) *dum Centurio est*. J. Gronovius *dum Centurionem* defendit recipitque. Exemplum quidem ex argumento Asconiano or. pro Mil. alienum est: *et ob id mense Januar. nulli dum Consules nec Prætores essent*. ERN. Bud. *dum C. esset*.

Reversis ab exilio jura libertorum concessit] Interpretor; cum Galba exsules restituisset; non tamen etiam bona: credo, quia in fiscum illata, et pleraque jam per prodigentiam Neronis consumpta. Sed nec pars, quæ accusatoribus sententia judicum semel donata, temere eripienda videbatur. Itaque egebant. Vitellius eos miseratus, huc decurrit, ut largiretur jura libertorum, dupliciter quidem: redderet, inquam, jura libertorum veterum, daret et eorum, qui postea manumissi: non aliter, quam si ab illo justo domino manumissi fuissent. In speciem igitur ingens hoc donum. Nam operas liberti domino debebant, alimenta, si egeret, denique testamento bonorum semissem: quæ omnia prompta et obvia tibi apud ICtos. Hoc vulgo etiam appellant jus patronatus et jus patronorum. Plinius ep. 10, 12. (6.) Ejusdem sententiæ versus illos Martialis censeo (Princeps ICtorum hodie varie eos tamen traxit) ad Trajanum 10, 34. *Qui sua restituis spoliato jura patrono, Libertis exsul non erit ille suis.* Nec dissimilis, imo major benignitas Augusti in Iulum Antonii hostis sui filium: de quo Dio 51, 15. Τῷ Ἰούλῳ, τῷ τοῦ Ἀντωνίου τῆς τε Φουλουΐας υἱεῖ, τοὺς ἐξελευθέρους αὐτοῦ πάνθ' ὅσα τελευτῶντας σφᾶς καταλιπεῖν αὐτῷ κατὰ τοὺς νόμους ἔδει, παραχρῆμα δοῦναι ἐκέλευσε. LIPS.

Quamquam id omni modo] Vocem *omni modo* ex Fl. Pichena edidit. Est etiam sic in (Bud. et) Guelf. Edd. omnes *omnino*. ERN.

Ambitiosos sinus] Argui olim de mendo, ipse fortasse arguendus. Sententiam nunc expedio: Vitellium quidem exsulibus reversis jura reddidisse vetera in libertos; sed non cum magno fructu: quia pecunias suas occultabant per varias artes et recessus: ita in alimentis aliisque patronos fraudabant, ut modici ipsi et inopes. Voci *sinus* ea vis subest fraudandi, subtrahendi, occulendi. Tacitus 4, 14. *Tradi se Præfectis Centurionibusque, quos, ubi spoliis expleverunt, mutari: exquirique novos sinus et varia prædandi vocabula.* Plinius 36, 15. (24.) *Unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, et Marianis sodaliciis rapinarum provincialium sinus?* Sinum vocat hominem ipsum, in quem rapinæ omnes collatæ velut in sinum. Plura exempla huic rei vide, si

et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

XCIII. Sed miles, plenis castris et redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras urbis et inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus inminuebant. Postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit: unde crebræ in vulgus mortes. Et, adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et æstus inpatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim Prætoriæ, quatuor urbanæ cohortes scribebantur, quis singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset: sane adventu ejus partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero prœlio verterat: omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem adsectabatur: unde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse.

XCIV. Ceterum non ita Ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret: sibi quisque militiam sumpsere; quamvis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis, remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum: nec deerant, qui vellent, fessi morbis et intemperiem cœli incusantes. Robora tamen legionibus alisque subtracta: convulsum castrorum decus, XX millibus, e toto exercitu, permixtis magis quam electis. Concionante Vitellio, postulantur "ad supplicium Asiaticus et Flavius et Rufinus, Duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent." Nec coercebat ejusmodi voces Vitellius; super insitam inerti animo igna-

lubet, apud Barn. Brissonium in lexico: et lumen ab eo fœnerare, qui vere Europæ lumen. LIPS. *Ambitiosos sinus* Pichena dici putat, quod depositæ pecuniæ apud potentiores. ERN. Bud. *ambitiosissimos.*

Imminuebant] Sic Flor. Agr. (Bud. Reg. Lall.) ed. pr. Ceteri scr. et edd. (etiam Rhen.) *imminuebat.* Primus recepit Ryckius. Librarios turbavit singularis numerus in *miles*, ut sæpe. ERN.

Infamibus Vaticani locis] Ob aerem parum purum: quod etiam hodie experiuntur. Frontinus l. 2. de Aquæd. vult id emendatum in tota urbe: suo ævo, idque ablutione aquarum: *Ne percuntes quidem aquæ otiosæ sunt. Nam immunditiarum facies et impurior spiritus et caussæ gravioris cœli, quibus apud veteres urbis infamis aer fuit, sunt remotæ.* LIPS. Mox e Flor. (et Agr.) a Ryckio et J. Gronov. editum *adjacente Tiberi* pro *adjacentia.* Consentit (Reg. Lall.) ed. pr. Vellem, docuissent *jacere* et *adjacere* de fluminibus dici: quod dum fiat, (nam mihi nullus locus occurrit) vulgatum servabo. Locus Plinii H.N. 6, 17 (21). *gens adjacens mari* plane est alienus. Duo epitheta sine copula locum habent, si alterum sit participium ut h. l. ERN. Bud. *adjacenti*, Bip. *adjacente*, scil. Vaticano campo; eo quod is adjacet Tiberi. Sic salva lectio Flor.

Germanorum Gallorumque] MS. Bud. ed. pr. *Gadavorum.* Unde Rhen. putabat legendum *Batavorum* (non tamen recepit). Sed contra monet Vertranius, Batavorum cohortes domum remissas fuisse. ERN. Cf. c. 69.

Super insitam animo ignaviam] Flor. inserit vocem, *insitam morte animo.* Putarem, *insitam forte:* etsi hoc ad caus-

viam, conscius, sibi instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum, "conferre pro numero mancipiorum," ut tributum, jussi. Ipse, sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere: circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere: tamquam in summâ abundantiâ, pecuniæ inludere.

XCV. Quin et natalem Vitellii diem Cæcina ac Valens, editis totâ urbe vicatim gladiatoribus celebravere; ingenti paratu et ante illum diem insolito. Lætum fœdissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset: cæsæ publice victimæ crematæque: facem Augustales subdidere: quod sacerdotium, ut Romulus Tatio Regi, ita Cæsar Tiberius Juliæ genti sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii, Asiaticus, Polycletos, Patrobios, et vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula probitate aut industria certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis et sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si

sam sequentem traho. LIPS. Pichena suspicatur *morte* natum ex *inerti*. ERN. Bip. recepere *inerte animo*. Malim cum Pichena *inerti*. Sic Cic. ep. ad Fam. 12, 20. et alibi passim *inertiam* et *ignaviam* jungit.

Omnia alia militi] Hunc quoque locum liberare inusta nota possumus. Ait enim hoc: Vitellium, quia pecuniam dare militi non poterat, impunitatem et licentiam omnis culpæ dedisse; ut hac saltem blanditia eum retineret. Nec aliter sane fit in paupere militia. LIPS.

Liberti Principum] Non muto: et scio multos Romæ, eosque prædivites, priorum Principum libertos. Videatur tamen et lectio et rapina proclivior, si libertos *Patrum* substituas; aut de iis *principes* hic capias. LIPS. Hoc verum. *Conferre* non erat in MS. Budensi. Ed. pr. vitiose *conferri*. ERN. *Principum* intellige *priorum Cæsarum*.

Cæcina ac Valens] Sic Rhen. e Bud.

Exstructis in campo] Scriptor incertus apud Suidam in voce Βιτέλλιος, hanc rem sic narrat: Καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Νέρωνος ἐς κοιλόν τινα καὶ ἀφανῆ τάφον κατακείμενον ἀπεσέμνυνε. LIPS.

Neroni fecisset] Reposui pro *jecisset*. LIPS. Vel *jecissent*, ut edd. Puteol. Ber. (Alc.) habent. Mox *facem* Flor. ut voluerat Muretus, et vir doctus in ed. Gryph. Ita tollitur ambiguitas levis, ne *Augustales* ad *faces* ut adjectivum referatur. *Facem*, intellige, suam quisque, suæ quisque aræ. MS. Harl. Arund. *subditæ*. ERN. Bud. *jecisset*. Dein *faces*. Contra *facem* Agr. et Reg. Lall. Put. Alc. *subditæ*. Bud. Agr. *subdere*. Rhen. bene *subdidere*.

Vetera odiorum nomina æquabat] Nempe ut insolentia, rapacitate, divitiis etiam, ita invidia et odio. ERN.

Probitate aut ind.] Bud. *prob. et ind.*

Sumtu Caianæ aquæ] De Caiana aqua, id est, ut (Lupanus et Vertranius) volunt, aquæductu illo sumptuoso, nugæ magnæ. Nec Ferretti quidem emendatio ad genium meum aut librorum, *Caianæ aulæ*. Nobis suboluit mendum et ejus caussa, e deductione copulæ: quam reddimus legimusque, *sumptu saginaque*. Saginæ vox apta, quoties de helluone Vitellio: et Tacito velut de industria usurpata. Ut c. 71. *luxu et saginæ mancipatus emptusque*. Iterum 1, 62. *medio die temulentus et sagina gravis*. Nec aliter Cicero pro Flacco 7. *Qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat*. Hæc apta et bona. Palmerii tamen conjectura (in Spicil. ap. Grut. in lamp. t. 4.) non minus recta, *sumptu ganeaque*. LIPS. Hoc recepit primus Pichena. Flor. (et Reg. Lall.) *gaianeaque*; quod voluit exprimere Spirensis in ed. pr. *galane aquæ*. In Guelf. man. sec. fecit *baianæ aquæ*; inepte. ERN. *Ganeæ* voce aliquoties utitur noster, ut A. 3, 52. 6, 4. Glossema habet Agr. *sumtu luxuriaque*. Malherbius ap. Gevartium in electis 3, 3. legit *sumtu ganeæ aleæque*, quod Gevartio res ipsa, non conjectura, esse videtur.

præsentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies sestertium, paucissimis mensibus, intervertisse creditur. Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat; donec successere Mucianus et Marcellus, et magis alii homines, quam alii mores.

XCVI. Prima Vitellio "tertiæ legionis defectio" nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: "unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem." In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, Prætorianos nuper exauctoratos insectatus, "a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum," adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent: id præcipuum alimentum famæ erat.

XCVII. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter, et necessitatem dissimulans. Perinde Legati provinciæque cunctabantur: Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vectius Bolanus, nunquam satis quieta Britannia; et uterque ambigui: neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi Consulari: trium legionum Legati, pares jure et, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque, delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepere: simul cetera juventus dabat impigre nomina: quippe

Novies millies sestertium] Sidonius in Paneg. ad Majorianum, abire ab hac summa videtur, ubi vitia singulorum Principum recensens, de isto ait v. 325. —*post quinta Vitellî Millia, famosi ventris donata barathro.* Valde, inquam, abit, si de tota ejus sagina et luxu accipis: quod non debes, sed magis de singularibus epulis, et quod tantum in paucis aliquot cœnis. Xiphilinus quidem ex Dione 65, 4. ὀλίγων ἡμερῶν διελθουσῶν, ἑκατὸν εἰς τὸ δεῖπνον μυριάδας ἀναλῶσαι, conscripsit, quæ sunt Latine *quadragies* HS; nobis *centum millia* Philippicorum. Tale et Suetonius indicat c. 13. cum *singulos apparatus dominis, sive convivatoribus, constitisse non minus quadringenis* HS. asserit; id est, *decies mille* Philippicis: sed observa, *singulos.* Sidonius igitur in singulis illis millibus, dum *quina* ea numerat, intelligit *millena* HS. neutro (ut cum Grammaticis dicam) genere: atque ita juste efficit *quinquagies* HS. sive *centum vigintiquinque millia* Philippicum, prope ad Xiphilinum. Quod si in eo, pro more et communi sermone, *quina millia* dumtaxat capias, id est *quina* HS. quantulum sint? *centum vigintiquinque Philippæi:* ridiculum. LIPS. Vide Pecuniæ Veteris 3, 6. et 4, 6. GRON. *Novies millies* HS. respondent 180,000,000, libr. Franc.

Marcellus] *Eprius.* Cf. A. 16, 22. H. 4, 6 et 43.

Mollius interpretabantur] Sic de conjectura edidit Rhenanus, idque omnes secuti sunt: firmatur a solo Flor. si Ryckio fides: in cujus MS. erat *melius* solita confusione, de qua supra vidimus. Edd. ante Rhen. (et Bud.) *nullius.* ERN.

Militiam cepere] Sic e Flor. rectissime restituit J. Gronovius. Consentit Guelf. Omnes antea edd. *cæpere* servant, nimis patienter; cum vel sine libris corrigendum esset. Omnino sæpe hæc duo ver-

integrum illic ac favorabilem Proconsulatum Vitellius, famosum invisumque, Vespasianus egerat: perinde socii de Imperio utriusque conjectabant: sed experimentum contra fuit.

XCVIII. Ac primo Valerius Festus, Legatus, studia provincialium cum fide juvit: mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum, fovens, et hæc illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhætiam et Gallias, militum et Centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes, præsidiis insessæ, nuntios retinebant: mare quoque Etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

ba confunduntur; inprimisque in ed. pr. perpetua prope hæc confusio est. ERN. Bud. *cepere*. Sed is raro utitur diphthongo.

Integrum illic] De Vitellio eadem Suetonius in vita ejus cap. 5. At de Vespasiano mutat c. 4. et *Africam integerrime*, inquit, *nec sine magna dignatione administravit*. Qui concilientur, non video. LIPS. Possis forte sic, si integritatem dicas etiam fuisse in severitate: cum nihil ambitioni daret, summum jus in omnibus exigeret, acerbe coerceret improbos: quod et e verbis *magna dignatione* colligas. Vid. viros doctos ad Sueton. Cæs. 4. Tales qui sunt, vulgo sunt invisi. Mox bene Rhenanus *perinde* fecit e *proinde*. ERN. Ex ingenio.

Prout invaluissent] Non male, *prout ii valuissent*. Temporum enim hominem describit, qui, nunc in suspenso, inclinaturus erat ad partes valentioris. Multi ejusmodi vulpiones præsertim per bella civica. Talis Rex Juliates, A. 12, 13. qui *societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzem per occulta et magis fida inclinabat*. Et depingit in uno Claudianus de bello Gild. 250. *Libravit geminas, eventu judice, vires, Ad rerum momenta cliens; seseque daturus Victori*. LIPS.

Suomet astu] A Ferretto est, male antea, *statu*. LIPS. Immo sic et Flor. Agr. ERN. Bud. *statu*.

Mare quoque Etesiæ] Intricata valde lectio in scriptis. Vaticanus: *mare quoque et Blæsi flabra aquilonis, harum flatu*: nec aliter Farnes. At Budensis, *mare quoque et esi flabra Aquilonis verum flatur*. Nos legimus, *mare quoque Etesii flabant Aquilones. Horum flatu*. Plinius 2, 47. *Post biduum iidem Aquilones constantius perflant, per dies XL, quos Etesias vocant*. Et clarum certe est, Aquilones propitios optabilesque iis, qui ex Italia Orientem adnavigant: qui ex eo Italiam, contra. Cæsar B. C. 3, 107. *Ipse enim necessario Etesiis tenebatur, qui Alexandria navigantibus sunt adversissimi venti*. LIPS. Vid. not. seq. ERN. Lectionem Budensis male reddidit Rhen. Ibi scil. non legitur *verum*, sed *Aerum*, quod nil aliud est quam Flor. *arum*, inserta litterula conruptum. De Etesiis præter notata ad A. 6, 33. vide Manutii Quæs. per epist. 2, 6. et Kircherum in mundo subterr. 4, 3.

Inde adversum erat] Sensum velle, *inde adversum iter*, Freinshemius putat. Crederem, si reliqua vulgata constarent. Sed nihil certius, quam ὑποβολιμαῖα et expungenda in vulgatis esse τὰ *ac flabant h*. in MSS. *flabra aquilonis* (quod Rhenano, Mercero, Acidalio, mihi denique, omnibus, opinor, alios ignorantibus in mentem venit) scribendum, *Mare quoque etesiarum flatu*: ita τὸ *erat* necessarium, τῷ *iter* locus nullus est. GRON. Add. Obs. 4, 2. p. 29, 30. Recepta in textum hæc correctio a J. F. Gronovio: quæ plane confirmatur scriptura MS. Flor. *mare quoque etEsi flabra aquilonis arum flatu*. Nam clarum est, *flabra aquilonis* notam marginalem, insertam esse a librariis, quod est in medio verbi *etesiarum*. Fuit in fine versus *etesi* in principio alterius *arum*: in margine *flabra aquilonis*. Bene autem monet Ryckius, *flabra aquilonis* esse e Lucretio 6, 730. quamquam etiam sunt 5, 741. De notis talibus insertis textui adde ad A. 16, 2. Ante Gronovium in editis erat: *Mare quoque etesiæ flabant. Harum flatu*, ut est etiam in Guelf.

XCIX. Tandem, inruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam et Valentem expedire ad bellum jubet: præmissus Cæcina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi: inpatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditantis infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, "rata apud Vespasianum fore pacta transitionis:" simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, "ut inpar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum Principem pararet."

C. Cæcina complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit: mox vexilla quartæ, decimæ et sextædecimæ legionum; dein quinta

Flabant intelligebant, perflabant. Ed. pr. consentit Vaticano. ERN. Emendationis gloria acuto debetur Rhenani ingenio, etsi in textum recipere non sustinuerit. Ceterum ex h. l. probare nititur J. Fr. Gron. Obs. 4, 2. p. 30. omnes MS. Taciti codices ex eodem fluxisse. Cf. et Ern. in præf.

Expedire] Sic bene Acid. ut H. 1, 10 et 88. Recepere et Bip. pro vulgari *expediri*. Hoc tamen occurrit A. 14, 10.

Et fluxa arma] Copulam delevi cum Ryckio et Gronovio, quæ abest a Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. pr. Puteol. Ber. ceterisque veteribus ante Lips. quas vidi. Mox edidi *perfidiam meditato*, ut placebat J. Gronovio. Nam *meditanti* est ex ingenio Rhenani. MSS. (Bud. etiam) et edd. vett. ante Rhenanum omnes *meditatio*. ERN. Agr. *meditantis*, quod bene respondet τῷ *inter artes erat*. Sic visum quoque Bip. Rhenani secunda habet *et fluxa*.

Apud Vit.] Sic Pich. e Flor. sic et Bud. et edd. vet. at Rhen. Lips. *ad Vitell.*

Mox vexillarii quartædecimæ et sextædecimæ] Libri scripti, *vexilla XIIII* et *XIII legionum*. Sed verius est, *XV*, (sic Savilius) aut, quod Mercero (et Brot.) placet, *quartæ*: nam de Britannicis mox sequitur, inter quas hæc *XIV* fuit. Ceterum, semel sciendum est, duplicia vexilla videri illo ævo fuisse. Prius, e veteranis: qui stipendiis peractis, id est vigesimo militiæ anno absoluto, sub vexillis habebantur, donec præmium et emerita acciperent: de quibus A. 1, 26. et alibi dixi. Alterum, ex electione, in necessitate aliqua aut bello: cum ipsæ legiones et aquilæ in castris aut provinciis relinquebantur, certa manu decerpta, qui sub vexillo mittebantur. Hi tales, vexillarii et e tali legione, dicuntur: ac nimisquam crebrum est in his libris. Testimoniis hæc firmare liceret: alias, aut ab alio fiet: nunc satis indicasse. LIPS. Falso, ut docebimus. Sed MS. Flor. *vexilla in quatuordecim XIII legionum.* Sicque et ed. pr. unde J. Gron. corrigit *vexilla tertiæ*, *quartæ decimæ* et *s. legionum:* tertiam latuisse in præpositione *in*, et terminatione in *vexillarii:* sed ita tamen non eximitur scrupulus de quartadecima, quæ fuit Othoniana. MS. Guelf. pro XVI habet XVIII. ERN. Bip. e Flor. eruunt hanc: *vexilla quartæ, decimæ et sextædecimæ leg.* scil. sub *in* latere putant IV, quod notarius interpolando expresserit per *quatuor*, et sub XIII latere XVI, quod in vulgata extat. Bud. habet *vexilla in* XIIII *et* XVIII *leg.* Hanc XVIII legionem non admiserit Broterius, qui Variana clade periisse, neque deinceps memorari amplius docet, unde et apud nostrum H. 1, 18 et 55. et 4, 24. *duo et vicesimam* reponit. Ast, pace viri docti dictum sit, *duodevicesima* restituta vide-

changed to "Præfecturam attulit immutata voluntate"

et duoetvicesima secutæ: postremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, "ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Cæcina convenisse:" qui præsens, eoque validior, "inmutatum id consilium" finxit, "ut ingruenti bello tota mole occurreretur." Ita "accelerare" legiones "Cremonam," pars "Hostiliam petere" jussæ: ipse Ravennam devertit, prætexto classem adloquendi: mox Patavii secretum componendæ proditionis quæsitum. Namque Lucilius Bassus, post præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio præpositus, quod non statim Præfecturam Prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur: nec sciri potest, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sunt) eadem illos pravitas inpulerit.

CI. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo, monumenta belli hujusce composuerunt, "curam pacis et

tur postea. Saltem apud Grut. p. 1096, 6. *C. Marius Centurio leg. XVIII, a Trajano donis donatus occurrit*, et H. 1, 55. *duodevicesimam* omnino admittendam evincit Pichena. In loco nostro XVI omnino præferenda, quippe in vulgata totidem litteris expressa legitur. Scrupulum de *quartadecima* bene forsan solvunt Bip. sed sub *in* vel terminatione *rii* latere III potius arbitrarer, ni c. 96. a Vitellio defecisse narraretur. Itaque, dum quid melius, in Bip. emendatione adquiesco.

Et duodevicesima] Vatic. et ipsa res poscunt, *duoetvicesima*. LIPS. Sic e Flor. rescripsit Pichena. Ed. pr. (et cod. Agr.) *duodecima et vicesima*. ERN. Bud. *duo et vicesima*.

Cum vexillariis trium Britannicarum leg.] Sic recte correxit Rhen. pro *hystris*. Ed. pr. *Istrium*: patet, *is* temere repetitum. ERN. Bud. *cum vexilliano hystrium*. Britannicæ quænam fuerint, videsis infra 3, 22.

Quem i. ductaverat] Vide de hac forma loquendi Cortium ad Sall. Jug. 70. ERN.

Ipse Ravennam devertit] Ita in MS. Flor. Bud. legitur: quod verum est, non *divertit*, ut putabat Rhenanus (et habent edd. vett.). Recepere Ryckius et J. Gron. ERN.

Prætexto] Sic Flor. Bud. unde edidit jam Rhenanus. Priores *prætextu*, ut est in Guelf. Agr. Mox *proditionis* omnes scr. et edd. ERN. Bud. *pretesto*: sed *x* et *s* sæpe in illo alternant. Mox Rhen. volebat *id secretum componendæ proditioni*. Bud. *ad s. c. proditionis*.

Lucilius Bassus] Frustra solicitant libri. Nam Vaticano est *Blæsus*: Farnesiano *Blexus* (Bud. *Lucius Blesus*). At Bassi cognomen firmat omnino priscum monumentum, quod Aquileiæ, cujus exemplar a Fulvio Ursino mihi traditum subjeci. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX. TR. POT. II. IMP. VI. P. P. COS. III. DES. IIII. VETERANIS. QVI. MILITAVERVNT. IN. CLASSE. RAVENATE. SVB. SEX. LVCILIO. BASSO. QVI. SENA. ET. VICENA. STIPENDIA. AVT. PLVRA. MERVERVNT. ET. SVNT. DEDVCTI. IN. PANONIAM. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET. CONVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT. CVM. EST. CIVITAS. IS. DATA. AVT. SI. QVI. CAELIBES. ESSENT. CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS. NON. APRIL. CAESARE. AVG. F. DOMITIANO. CN. PEDIO. CASTO. COS. ILATORI. VENETI. F. CENTVRIONI. AMAEZEIO. DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX. TABVLA. AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. CAPITOLIO. AD. ARAM. GENTIS. IVLIAE. DE. FORAS. PODIO. SINISTERIORE. TAB. T. PAG. II. LOC. XXXXIIII. LIPS. Extat ap. Gruter. p. 573. ERN.

amorem Reipublicæ" conruptas in adulationem "caussas," tradidere. Nobis, super insitam levitatem, et, prodito Galba, vilem mox fidem, æmulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum videtur. Cæcina, legiones adsecutus, Centurionum militumque animos, obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

Corruptas in adulationem caussas tradidere] *Corruptas* Flor. ed. pr. quod etiam Rhen. edidit e Budensi lectione *corruptos*. Ceteri *corrupti*. Illud haud dubie exquisitius est. Mox *æmulatione etiam* Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhen. qui nescio an consulto omiserit *etiam*. Pichena restituit. ERN. Imo deest in Bud.

Vilem mox fidem] Reponunt Bip. *mox v. f.* et provocant ad Flor. teste scil. Ryckio; ast contrarium docet J. Gron. Parum interest.

Ne a. a. a. V. anteiretur] Sic rescripsimus ex ed. pr. pro vulgato *anteirentur*: consentit manus sec. in Guelf. et deinde *videtur* pro *videntur*, ubi operæ dedere *videretur*, conformaturæ verbum hoc priori. Nempe de solo Cæcina esse sermonem, patet clare e verbis *prodito Galba*, quæ soli Cæcinæ conveniunt. Vid. Hist. 1, 53. tum e sequentibus, *æmulatione et invidia ne* etc. quod respicit dicta c. superiori in fin. et alibi. ERN. Bud. *anteirent—videntur.*

Pervertisse ipsum Vitellium] Vox Vitellii inepte repetita et inculcata, ut solet, ab interprete. Scribo, ea ejecta, *pervertisse ipsum videntur*. LIPS. Ed. pr. *prævenisse*, solenni confusione. Vid. Drakenb. ad Liv. 24, 5. ERN. Bene Lipsius glossema sustulit. In cod. Agr. ei voci puncta subjecta visuntur.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Flavianis de ratione belli deliberantibus moram alii, 2. festinationem Antonius Primus suadet 3. et obtinet. 4. Proxima Corn. Fusci auctoritas. 5. Principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti. Sido et Italicus Suevorum Reges tracti in partes. 6. 7. Antonio, Italiam invadenti, comes est Arrius Varus. Multas urbes occupant. 8. Verona fit belli sedes. Moras frustra aut sero nectunt Vespasianus et Mucianus. 9. Interim Duces mutuis epistolis bellum gerunt. 10. T. Ampius Flavianus, militi suspectus, ab Antonio servatur. 11. Hic alteram quoque seditionem, odio Aponii Saturnini ortam, comprimit. 12. Lucilius Bassus et 13. 14. Cæcina, a Vitellio deficientes, a militibus suis conjiciuntur in vincula. 15. Discordes Vitellianos ad Bedriacum adgredi statuit Antonius. 16. Aviditate navandæ operæ Arrius Varus rem in discrimen adducit; 17. eam Antonius constantia et virtute restituit, 18. victoria potitur. 19. Vespasiani, ea freti, Cremonam expugnare deposcunt. 20. Inconsultum eorum ardorem frustra retinet Antonius. 21. Sed adventantis hostis terror obstructas mentes consiliis Ducis aperit. 22—25. Prœlium atrox, anceps. Antonius egregii Ducis munia inplet, victoriam aufert. 26—33. Cremona obsessa, capta, cremata, 34. postea restituta. 35. Victæ legiones dispersæ.

36. Vitellius luxu torpet. 37. In urbem revectus Cæcinam condemnat; ei Rosium Regulum in unum diem Consulem sufficit. 38. 39. Junius Blæsus fraude L. Vitellii veneno tollitur. 40. 41. Fabius Valens libidine et cunctatione Vitellianorum res subruit et, 42. Flavianis Italiam occupantibus, 43. ad Stœchadas delatus, capitur. 44. Hispaniæ, Galliæ, Britannia, cuncta ad Vespasiani opes conversa. 45. Turbat tamen Britanniam Venutius: ibi varia sorte pugnatum. 46. Turbata quoque Germania. Mota et Dacorum gens, a Muciano ex Oriente reduce, repressa. 47. 48. Anicetus Polemonis libertus, Pontum infestans, capitur. Vespasianus Alexandriam pergit, ut urbem fame urgeat. 49. Antonius, post Cremonam superbior, 50. partem copiarum Veronæ relinquit, partem in Vitellianos expedit. 51. Nefarium facinus militis, ob occisum a se fratrem præmium petentis. 52. Festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. 53. Is jactantius quam ad Principem litteras componit, Mucianum insectatus. Inde graves Ducum simultates.

54. Vitellius stulta dissimulatione cladis ad Cremonam remedia malorum differt. Notabilis constantia Julii Agrestis. 55. Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri jubet; honores largitur; in castra venit. 56. Prodigia. Præcipuum ipse Vitellius ostentum, ignarus militiæ, inprovidus consilii, Romam revertit, perculsus defectione Misenensis classis. 57. Puteolani Vespasiano; Capua Vitellio favet. Cl. Julianus in partes Vespasiani transit, qui Tarracinam occupat. 58. Vitellius fratrem Lucium bello per Campaniam opponit. Ipse Romæ ex plebe et servitiis exercitum conradit, qui brevi dilabitur. 59. Flaviani Apenninum transeunt; ad eos Cerialis, Vitellii custodias elapsus, venit et inter Duces adsumitur. 60. Pugnæ avidos milites ægre cohibet Antonius. 61. Jam crebra fiunt ad Vespasianum transfugia. Priscus et Alphenus castra deserunt, ad Vitellium regressi. 62. 63. Cæso Valente, desperabundus miles sub signis vexillisque ad Vespasianum transit. Pax et salus offeruntur Vitellio, si se dedat.

64. Flavius Sabinus, urbis Præfectus, frustra incitatur ad arma; 65. pacis amans, de pace agit cum Vitellio, 66. cedere parato, ni sui reniterentur. 67. 68. Hi, pullo amictu palatio degressum, et pro concione cedere se Imperio testantem, eo redire cogunt. 69. Interim Sabinus Rempublicam susceperat, eique aderant Romani omnis ordinis, frementibus Germanicis cohortibus. Modicum prœlium, Vespasianis prosperum. Sabinus capitolium occupat, quod, 70. Corn. Martiale frustra ad Vitellium misso, 71. Vitelliani oppugnant, incendunt. 72. De prioribus capitolii fatis digressio. 73. Vitelliani cuncta sanguine, ferro, flammis miscent. Flavium Sabinum et Atticum Consulem capiunt. 74. Domitianus Sacricolæ habitu delitescit. Sabinus, invito Vitellio, trucidatur. 75. Sabini laudes. Atticus servatur.

76. 77. Tarracina a L. Vitellio obsessa et capta. Julianus jugulatur. Triariæ inmodestia. 78. Flaviani, incertum Antonii, an Muciani culpa cunctantes, obsessi capitolii fama exciti, 79. ad urbem properant. Ibi equestre prœlium, Ceriali adversum. 80. 81. Vitellius legatos ad Vestales virgines pro pace aut induciis mittit, nec obtinet. 82. Flaviani tripartito agmine urbi propinquant. Varia ibi fortuna pugnatur. 83. Fœda lascivientis urbis facies, spectatore populo et plausu diversas partes fovente. 84. Castra Prætoria expugnantur. 85. Vitellius, e pudenda latebra protractus, et contumeliis adfectus, ad Gemonias propellitur. 86. Vita Vitellii moresque. Domitianus Cæsar consalutatur. Gesta uno eodemque anno.

I. Meliore fato fideque partium Flavianarum Duces consilia belli tractabant. Petovionem in hiberna tertiædecimæ legionis convenerant: illic agitavere, "placeretne obstrui

Partium Flav.] Sic Gron. ex Flor. et ed. pr. Rhen. e Bud. *Flav. p.*

Obstrui P. Alpes] Dubitationem e 2, 98. movet Pichena, ubi *præsidiis insessæ* dicuntur *retinuisse nuncios*, et quidem a Flavianis; putatque hactenus tantum insessas fuisse, ne nuncii transire possent, non ut impetum facienti exercitui clausæ essent. Recte. Ern.

Pannoniæ Alpes, donec a tergo vires universæ consurgerent; an ire cominus et certare pro Italia constantius foret." Quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, "Germanicarum legionum vim famamque" extollebant, "et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum: et, quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed, insessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora novas vires adfore, et præsentibus nihil periturum."

II. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) "festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam," disseruit: "plus socordiæ, quam fiduciæ, accessisse victoribus: neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos: quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque ac theatris et amœnitate urbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed, addito spatio, rediturum et his robur meditatione belli: nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi: juxta Gallias Hispaniasque: utrimque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam et opes urbis: ac, si inferre arma ultro velint, duas classes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? Quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicæ legiones, deceptæ magis, quam victæ, resurgere in ultionem properent: Mœsici exercitus integras vires adtulerint. Si numerus militum potius, quam legionum, putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum: et profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites vero ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus adversis, disjectam Vitellii aciem. Duæ tunc Pannonicæ

Vires universæ consurgerent] Int. *ad bellum*, quod addit Liv. 33, 19. Virgil. Æn. 10, 90. *Consurgere in arma Europamque Asiamque:* simpliciter etiam Florus 2, 12, 3. *multo vehementius sub hoc Macedones, quam sub patre, consurgunt.* Inesse videtur vis exquisitior, ut in *insurgere*, velut apud Virgilium 11, 697. *altior insurgens*, et nisum vehementiorem indicare ferientis: quod tamen non est in altero Flori loco, huic persimili, ibid. 17, 3. *Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ consurgere, nunquam conferre vires suas libuit.* Ern.

Belli concitator] MS. Agr. Margo Guelf. ed. pr. *concionator;* quod non displicet Ryckio. *Concitator* verum est et Livio frequens. Etiam *concitor belli* Livius et Tacitus dixere. *Concionator belli* an Latinitate antiqua dici possit, dubito. Mox pro *ferocius* MS. Guelf. *fortius.* Item Lallemandus delevit *se;* quod placet. Ern. Bud. *concitator.*

Unde vires] Acidalius legi vult: *Germaniam, unde Brit.* etc. deleto *vires.*

Illyricum mare] Flor. Guelf. a man. pr. *Illyrici*, ut supra 3, 4. *Campus Martis*, H. 2, 55. *Lacus Curtii.* Ern. Contra A. 2, 53. *Illyrica ora.* 1, 9. *Oceanum mare.* Ita hic Bud. *Illyricum.*

Si numerus militum etc.] Nam plures legiones habebat Vitellius, sed non ita plenas, ut Flaviani. Ern.

Pannonicæ ac Mœsicæ alæ] Schelius ad Hyg. p. 298. intelligit alas legionis Pannonicæ et Mœsicæ; quod non ne-

ac Mœsicæ alæ perrupere hostem: nunc XVI alarum conjuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos prœliorum equites equosque. Nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditæ cohortes sufficient. Jam reseratam Italiam, inpulsas Vitellii res audietis: juvabit sequi et vestigiis vincentis insistere."

III. Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se Centuriones et quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret, vulgus et ceteri, "unum virum Ducemque," spreta "aliorum segnitia," laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commoverat, qua, recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset; aperte descendisse in caussam videbatur: eoque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius.

IV. Proxima Cornelii Fusci Procuratoris auctoritas: is quoque, inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Titus Ampius Flavianus, natura ac

cessarium puto: nec illud certum, eas e civibus Rom. lectas fuisse. Vid. ad A. 4, 73. ERN.

Idem suasor auctorque consilii ero] i. e. quæ jam suasi, facere aggrediar. ERN.

Quibus fortuna in integro est] i. e. ut post c. 4. dicit, qui spem sibi inter adversa reliquerunt. ERN.

Jam, reserata militia] Non sperno: aptius tamen fortasse, certe clarius, *reserata Italia*. Atque id Taciti sive Antonii concionantis mentem propius tangit. LIPS. Pichena *reseratam Italiam*, quia in Flor. *reserata militiam* pro *reseratam* (v. H. 2, 89.) quod est in ed. pr. Id (probavit Freinsh.) recepit J. Fr. Gronovius. At J. Gronovius vult, *reseratam ibi viam:* quod vereor, ut multis placeat. Pichena verum vidit. *Reserare Italiam* etiam Cicero dixit Phil. 7, 1. ERN. Bud. *reserata militia*. Reg. Lall. *reseratam militiam*, unde Lall. forsan *reseratam militi viam*. Cum loco Cic. citato cf. H. 2, 17. Cod. Agr. *jam fractam militiam*.

Hæc atque talia] Sic Rhen. e Bud.

Huc illuc tracturus interpretationem] Acidalius malebat *interpretatione*. Verissime. Dicta huc illuc trahuntur, non interpretatio. Cicer. Acad. 4, 36. *hæc disputationibus huc et illuc trahuntur*. Et ut idem in Brut. 41. dixit *rem obscuram interpretando explanare*, sic alibi *interpretando huc illuc trahere*. ERN.

Aperte descendisse] Suspicari licet, *sed* absorptum esse syllaba finali præcedentis verbi, ut aliis locis observatum est: sed etiam alibi exempla ejus omissi consulto post *non modo* et similia. Itaque sine libris nil moveam. ERN.

Eoque gratior militibus] Sic edd. omnes et scripti (etiam Bud.) præter Flor. Agr. et ed. pr. in quibus *gravior*. Si additum esset *auctor* (ut c. 43.) probarem. Simpliciter *graviorem alicui* dici, intellecto *auctoris* verbo, non credo: sed *gratior* verum puto, quod et alibi in tali contextu scriptores de Ducibus dicunt. *Gravior* scripsit, qui id melius sequentibus, *proxima Corn. Fusci auctoritas*, convenire putabat, quasi non et grati gratiosique valeant. *Gratior et gravior* in libris scriptis confundi, notius est, quam ut aliis exemplis docere attineat. ERN. *Gravior* probat Gruterus. Bip. reponunt *auctorque gravior*, quia sequitur *proxima C. F. auctoritas*, putantque, finem vocis *videbatur* supprimendæ vocis *auctor* occasionem dedisse. Equidem in vulgata acquiesco.

T. Ampius Flavianus] Verum hoc nomen erui e libris, qui aut *Tam pius* aut *Tum pius* præferunt, cohæsu scilicet notæ. Ampia gens inter Romanos nota. Vulgo *Appium* hic legas, falso: quia non uni duplex prænomen esse potuit. LIPS. Sic et Flor. non modo hic, sed et libro superiori c. 86. MS. Ar. *cunctatior*. V. Burm. Suet. Cæs. 60. ERN.

senecta cunctator, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset: idemque, quod, cœptante legionum motu, profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flavianum, omissa Pannonia, ingressum Italiam, et discrimini exemptum, rerum novarum cupido Legati nomen resumere, et misceri civilibus armis, inpulerat: suadente Cornelio Fusco; non, quia industria Flaviani egebat, sed ut Consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie prætenderetur.

V. Ceterum, ut transmittere in Italiam inpune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, "cum exercitu Mœsico celeraret." Ac, ne inermes provinciæ barbaris nationibus exponerentur, Principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti: "plebem" quoque, "et vim equitum," qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut, majore ex diverso

Idemque quod] MS. Flor. (Bud.) ed. pr. *idque quod.* Defendit J. Gron. Mihi non persuadetur, *rem* dici posse *perfidiæ locum quæsisse.* Hominum hoc est, non rerum. Mox pro *resumere*, Guelf. *reassumere*, quod librarius e sui seculi more scripsit. Ern. Rhen. cum Put. Alc. *idemque.*

Surgentibus cum maxime] Sic MSS. Flor. Agr. (Reg. Lall.) edd. pr. Ryck. J. Gron. Ceteri scr. (etiam Bud.) et edd. *tum maxime*, ut sæpe alibi in nostro. (Cf. 4, 27.) Mox *honesta specie* sane redundant, et salvo sensu abesse possent; neque tamen a Tacito esse negem. Ern.

Ut transmitteret] Clausula corrupta, manca, nec scio, an loco posita. Farnesianus: *ut transmitteretur in Italiam impunem eo visui foret scriptum Aponio, Satium revirescere crederetur.* Nec aliter Vatic. nisi quod, *usui;* et supra *Satium* adnotat *Sotium.* Ficulnum auxilium; certe mihi, qui sine libris non enato ex hac lacuna. Lips. Vere Lipsius conjecit, transpositionem factam, eaque fuit, ut alii, Pichena in primis, observavere, integræ paginæ. Pagina desinebat in *Satur*—proxima incipiebat a *nino cum*, unde factum *innocuum* in quibusdam libris. Sed interposita et prior descripta est altera, quæ incipiebat *revirescere* c. 7. desinebat in *ut inimici*, c. 9. Verum ordinem restituit Pichena. Ceterum, quia ea transpositio est in omnibus MSS. patet eos omnes ex uno libro fluxisse, quod etiam conjiciebat J. Fr. Gronovius Obs. 4, 2. p. 30. Ern. Pichenæ in loco restituendo facem prætulere Savilius et Mercerus.

Et usui foret] Sic bene Pichena. Vulgo *et eo usui foret.*

Celeraret] Bud. *celebraret.* Vulgo *celebrare.* Agr. *celerare.* Pichena recte *celeraret.*

Ac ne] Sic Pich. e Flor. Sic et Bud. Vulgo *at ne.*

Inermes provinciæ] Deductis sc. legionibus versus Italiam: unde periculum, ne barbari eam occasionem putarent infestandi provincias vicinas. Ern.

Penes quos civitatis regimen] Hæc verba insititia suspicatur Gruterus: saltem commode abesse poterant, redolentque glossatorem. Mox bene a Pichena interpunctum post *asciti.* Sic jam ed. pr. Ern. Scil. Gruterus inusitatum nostro putabat, *civitatem* pro gente integra poni; sed sic etiam *civitates Galliarum* habet A. 3, 40. 41.

Plebem quoque et vim equitum] Boxhornius *peditem quoque et vim equitum.* Hist. 1, 79. *Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum vis velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit.* Sed *plebem* ferri potest, quia opponitur *Principibus.* Pedites sumebantur e plebe: nobiles equis merebant: unde *pedites* pro plebe ap. Horat. A. P. 113. Ern.

Remissum id munus etc.] *Remissum* bene Rhenanus (e Bud.) dedit, ut est jam in ed. pr. Reliquæ ante Rhen. MS. Guelf. Reg. *omissum.* Ern.

Ne inter discordias externa molirentur] Sensus: ne adsuefierent, rerum externarum curam agere, πολυπραγμονεῖν in rebus ad suam civitatem nil pertinentibus, seque immiscere rebus Ro-

mercede, jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, Reges Suevorum, quis vetus obsequium erga Romanos; et gens fidei commissæ patientior: posita in latus auxilia, infesta Rhætia, cui Portius Septiminus Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix, cum ala Auriana et VIII cohortibus ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus: nec his aut illis prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.

VI. Antonio, vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus,

manis, et partibus alterutris accedere, ubi discordiæ et bella civilia nascerentur. Hæc ratio ad universam rem pertinet, oppido prudens illa, et magna cum Imperii Rom. calamitate posteris temporibus aut non intellecta, aut neglecta. Sequitur alia, ad caussam præsentem proprie pertinens: *ne, majore ex diversa mercede, jus fasque exuerent:* h. e. si vel maxime utile videri possit, Sarmatas in partes vocari, tamen eam rem periculosam esse. Nam verendum, ne barbari desererent se, fide fracta, si a contraria, i. e. Vitelliana parte, major præmii spes ostenderetur. Solere enim barbaros venalem fidem habere, ut experientia posteri temporis docuit. *Aut*, quod Pichena (e Flor.) edidit, est et in (Bud. et) ed. pr. quæ et habet *everterent*, pro *exuerent*. ERN. Pro *aut* vulgo legitur *ac*. Bud. habet *exuerent*, sic Put. Alc. Rhen.

Quis] Flor. et Agr. sic; Bud. et vulg. *quibus*.

Et gens fidei commissæ] Mei codices *commissior, patientior*. An *fide cognitior?* an impar medicina nostra huic vulneri? Palmerius legit: *fidei commissior: patenti ora, opposita in latus auxilia:* nescio, an favente Æsculapio. LIPS. *Commissior patientior posita* etiam Flor. ed. pr. Unde Pichena conjiciebat *f. commissæ patiens; opposita*, ut terminatio *or* nata sit ex *op?* *Commissior* autem J. Gronovius non male putat factum e *commissique*. Nam, *fidem commissam* Latine dici posse, vix credo. Ceterum vulgatum est etiam in Guelf. ERN. Bud. vulgatum tenet. Boxhornius delebat *commissæ*, factum, ut putabat, ex superscripto *τῷ patientior quam ista* scil. Sarmatarum. Scheffer in Misc. Obs. vol. 8. p. 293. legi vult *quam jussorum patientior*. Bip. dant *fidei commixtione* i. e. ob fidem socialem *patientior*. Eodem sensu Salinerius *commissæ* exponit per junctæ.

Infesta Rhætia] Videtur scribendum: *opposita in latus auxilia infestæ Rhætiæ*. Ut infra: *L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit*. GRON. Hæc bene dicerentur, si modo τὸ *opposita* certum esset. Nunc MSS. Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhenanum *posita*, qui utrum e codice, an ex ingenio, dederit *opposita*, nescio. Silentium ejus facit, ut suspicer, esse ab operis, cum ne copulas quidem *ac*, *et*, *atque*, tacitus permutet. Atque hinc in omnes post editos venit. Itaque melius duxi *posita* restituere (quod et Bud. habet). Sensus est: In latere collocata sunt auxilia, quod infesta erat Rhætia, propter Procuratorem Vitellianum: quamquam etiam non absurda interpunctio Guelf. Puteol. Beroaldi *auxilia. Infesta Rhætia:* sed illa (et Rhen.) melior. Mox cum Ryckio (e Flor.) et J. Gronovio edidi *Septiminus*, quod et Guelf. et ed. pr. habent. Rhenanus induxit *Septimius* (e Bud. *Septumius*). *Septimini* in inscriptionibus occurrunt. ERN. Pro *posita* Bip. recepere *imposita*.

Cum ala Tauriana] Itane? atqui ala Tauriana, sive Taurina, adjuncta legioni Italicæ in Vitellii partibus erat: nec de transfugio aut discessu ejus usquam dicimus. Ut justa caussa sit, cur Vaticanam et Flor. lectionem recipiam, *ala Auriana*. Nomina enim fere equitum alis a Præfectis: Taurianæ, Frontonianæ, Valeriæ, Silanæ, Aurianæ et hæc ipsa Auriana perseveravit ad labens Imperium, legasque in Notitia Imperii sub dispositione Ducis Armeniæ: *Ala Auriana, Dascusæ*. LIPS. Consentit Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. Put. Ber. Alc. *Tauriana* primus (ex ing.) edidit Rhenanus, sive potius Frobenius et ejus operæ. At contra bene mox Rhenanus (ex ing.) edidit *Æni* pro *Rheni*, quod est in omnibus MSS. (et Bud.) et edd. ante Rhen. Male *nunc illis aut his*. ERN. Emendavit Pichena e Flor. Alterum habet Bud.

strenuus bello: quam gloriam et Dux Corbulo et prosperæ in Armenia res addiderant. Idem, "secretis apud Neronem rumoribus," ferebatur, "Corbulonis virtutes criminatus:" unde, infami gratiâ primum pilum adepto, læta ad præsens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiæ proxima quæque, et Opitergii et Altini lætis animis accipiuntur: relictum Altini præsidium adversus classem Ravennatem, nondum defectione ejus auditâ: inde Patavium et Ateste partibus adjunxere: illic cognitum, "tris Vitellianas cohortes et alam, cui Sebonianæ nomen, ad Forum Allieni, ponte juncto, consedisse:" placuit occasio invadendi incuriosos; nam id quoque nuntiabatur: luce prima inermos

Strenuus bello, quam gloriam] Locus, quem fœdatum arbitror non vane. Nam scripti mei *strenuus bello magis quam gloria: et Dux Corbulo.* Divinabam olim, *strenuus bello, quam gloria: ei Dux Corbulo et prosperæ in Armenia res:* omissa voce, *addiderant*, quam additam censebam a glossographo sententiæ fulciendæ. Genus quidem hoc loquendi per Tacito crebrum A. 4, 61. *Agrippa claris majoribus, quam vetustis.* A. 1, 58. *Pacem quam bellum probabam:* et sæpius. Plautus ipse non refugit, Rudente 4, 4, 70. *Eo tacent, quia tacita bona est mulier semper, quam loquens.* Iterum Menæchmis 5, 1, 26. *Quin vidua vivam, quam tuos mores perferam.* Nec quidquam in his mutandum: intelligitur enim magis, potius: uti Græcis crebro τὸ μᾶλλον. Iterum Plautus Rud. 3, 3, 22. *Certum est moriri, quam hunc pati lenonem in me grassari.* Livius 7, 8. *Multiplex, quam pro numero, damnum est.* Laberius: *Consistes ægre, et, quam descendas, decides.* Curtius 7, 7. *Nec me ars mea, quam benivolentia perturbat.* Noto pluribus, ut illustrem genus dicendi, quod obscurum visum multis et in Tacito durum. (Cf. Perizon. ad Sanctii Min. 4, 7, 4.) At de loco hoc ipso nunc quidem hæreo. Parum aptæ sententiæ videtur, *strenuus gloria;* nec antithesis clara. Rodolphus adnotarat in suo codice, *strenuus bello magis quam bonus.* (Ryckius potius ibi esse ait: *str. b. m. q. honestus.*) Certe valde mihi placeat legi, *strenuus bello, quam bonus, gloriam ei Dux Corbulo, etc.* Et vereor, uti Rodolphus in libro aliquo reppererit, non ausus sequi. Lips. Edidi *et Dux* e Flor. Guelf. edd. vett. omnibus, cui et Lipsiani MSS. (et Bud.) consentiunt. Ed. pr. consentit in h. l. MSS. Lipsii. Ern. Lipsius, Pichena, alii *et* mutavere in *ei.* Bip. *quam* in *cui*, pro quo olim scriptum *quoi.* Mihi vulgatum, subaudito *ei*, majorem vim habere videtur.

Rumoribus] Sic Bud. ut 15, 46. Vulgo *sermonibus*, glossema. *Secreto rumori* noster opponit *clarum* 15, 48. Est et A. 2, 55. *occultus rumor.*

Varus] Bud. *Varius*, paullo ante *Varrus.* Sic et alii codices variant.

Occupantes Aquileiæ proxima quæque] Budensis codex et Romana ed. *occupata Aquileia, in proxima quæque.* Haud displicet: possit et legi, *in proximo quoque.* Lips. Verum omnino, *occupata Aquileia, in proxima.* Ea urbe in potestatem redacta, vicini portas eis aperuere. Hoc est: *accipiuntur in proxima.* Sic Virgilius Æn. 4, 214. *et dominum Æneam in Regna recepit.* Gron. Recepit Ryckius, quem cum J. Gronovio imitati sumus. Quod Lipsius et Ryckius dicunt in MS. Bud. et ed. Rom. (ita primam vocat) esse *in proxima;* falsum est. *In* ab utroque abest, ut a Flor. id absorpsit terminatio præcedentis verbi. Guelf. vulgatum habet. Ern. Unde Ern. norit, in Bud. sic esse, non video. Rhenanus tacet. Bud. sic: *occ. Aq. proxima quoque.* Priscam lectionem cum Bip. restituendam censeo.

Defectione] Cf. H. 2, 100. 101.

Scribonianæ nomen] Aliquot libri (in his Bud. Agr.) *Sebonianæ.* Lips. Sic et Flor. et primis syllabis ed. pr. In MS. Guelf. *cri* est a sec. manu: quid ante fuerit, assequi oculis non licuit. Sed spatium inter *s* et *b* majus est, quam ut una tantum litera ibi fuerit. J. Gronovius conjiciebat *Senonianæ* i. e. e Senonibus lectæ. Post *Allieni* edidit Ryckius e MS. Agr. quæ scriptura et in antiquis monimentis occurrit. Conjiciunt esse *Ferraram.* Ern. Bud. et vulg. *Alieni;* rectius *Allieni. Scribonianæ* primus Puteolanus dedit. Præstat in re dubia codices sequi. Vide et Bip.

Inermos plerosque oppressere] Sic Pichena ex Flor. vulgo *inermes.* Ea forma et alibi apud nostrum. Ern. Cf. A. 1, 6.

plerosque oppressere. Prædictum, "ut, paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent:" et fuere, qui se statim dederent: plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt.

VII. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila, Legato, Patavium alacres veniunt: ibi pauci dies ad requiem sumpti: et Minucius Justus, Præfectus castrorum legionis septimæ, quia adductius, quam civili bello, imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, postquam "Galbæ imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis recoli" jussit Antonius: decorum pro caussa ratus, si placere Galbæ Principatus, et partes revirescere crederentur.

Post principia belli] Abest particula *post* a Budensi: eoque Rhenanus *principio belli* rescribit, me favente. LIPS. *Post* abest etiam a Flor. (sed ut vestigia illius in scriptura verbi *principia* appareant) Guelf. in quo tamen adscripsit man. sec. At est in cod. Agr. ed. pr. sqq. Sed J. Gronovius e cod. Flor. eruit *per principia*. Id sane valde arridet et intelligi potest. Vulgatum sensum commodum non habet; nec ullo modo incorruptum credere possum. Credo, in margine notatum fuisse: *Principia belli secundum Flavianos*, aut saltem *principia belli:* qualia multa esse solent in MSS. Vid. ad A. 16, 2. et mox c. 8. extr. c. 20. med. Nam illa verba *post pr. b. s. F.* commode abesse posse, immo supervacua esse, nemo negaverit. Et forte, qui adscripsit, in animo habuit locum Livii 21, 29. ubi, post primam pugnam equestrem inter Pœnos et Romanos, Livius subjicit: *Hoc principium simulque omen belli etc.* Ibidemque c. 9. in principio orationis Hannonis, in MS. Voss. in textum venere verba; *Oratio Hannonis:* ubi v. J. F. Gron. Apud Cic. pro Rosc. A. c. 11. in margine fuit: *supplicium parricidarum.* Id in textum venit. ERN. Bip. verba interpolationis suspecta non male sic exponunt: cum belli hæc initia Flavianis secunda in famam victoriæ auctiorem vulgata essent. Et ita jam interpretes alii.

Duæ legiones] Bud. male *date:* quod Rhenani ingenium frustra exercuit.

Quia audacius quam] Sperno illud *audacius:* nec protervo militi umquam ea in Duce displicuerit, sed rigor potius et severitas. Itaque bene Vaticanus *adductius:* cui verbo ea vis. Tacitus A. 14, 4. *Pluribus sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero, et rursus adductius, quasi seria consociaret.* Idem 12, 7. *Adductum quasi et virile servitium:* ita enim ibi malo cum codice Budensi, quam *addictum*. Suetonius c. 68. sensu simili Tiberium incessisse scripsit, *vultu adducto, plerumque tacitum:* id est, gravi, serio et severo. Ita Seneca de Benef. 1, 1. *frontem adducere et tristitia* usurpat: et Capitolinus de Ælio Vero c. 10. scribit, *fuisse fronte in supercilia adducta venerabilem.* Caussa aperta huic significationi, a gestu. Qui enim alacres, comes, fronte etiam fere sunt exporrecta, et diffusa; qui tristes, severi, eadem contracta et adducta. Non alia mente Propertius subductum vultum pro gravi dixit 2, 8, 13. *Nunc volo subducto gravior procedere vultu.* LIPS. Consentit Flor. unde recepit Pichena. Ceteri scr. (etiam Bud.) et edd. *audacius.* Dein *quam civili bello*, pro quam pro civili bello aut quam in civili bello solet. ERN. *Vultui adducto* opponitur *diffusus.* V. Ovid. Met. 14, 272. Ex Ponto 4, 4, 9. Seneca ep. 106. Cf. Trilleri Obs. crit. 3, 12.

Subtractus m. iræ etc.] Hic si nihil aliud vitii est, certe copula *et* post *iræ* excidit. ERN. Mihi bene abesse videtur.

Interp. gloriæ in m.] Bud. *int. gloriæque m.* Gron. forsan legendum putat *int. gloriaque in m.* ut *invidia et æmulatione* pro *invidia æmulationis.*

Si placeret Galbæ principatus] Male diducta sententia et scripta. Puto: *si, placere Galbæ principatum et partes, præsumpsissent.* Putavit, inquit, Antonius e re futurum, si homines animo præsumerent, Galbæ Principatum et optimatum partes Vespasiano placere. LIPS. *Placere G. principatus—crederentur.* Flor. Recte. *Placere* et *principatus* etiam Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. cete-

VIII. Quæsitum inde, "quæ sedes bello legeretur?" Verona potior visa, "patentibus circum campis ad pugnam equestrem," qua prævalebant: simul, "coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque" videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus, "illic Cæcinam genitum, et patriam hostium Duci ereptam." In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes juvere. Et interjectus exercitus per Rhætiam Juliasque Alpes; ac, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat: quæ ignara Vespasiano, aut vetita: quippe "Aquileiæ sisti bellum exspectarique Mucianum" jubebat, adjiciebatque imperio consilium, "quando Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi." Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, "incruentam et sine luctu victoriam," et alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res adferebantur.

IX. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrumpit, tentatisque levi prœlio animis, ex æquo discessum.

rum *placeret* usque ad Pichenam. *Crederet* omnes. Mox *reviviscere* Guelf. quod etiam An. 4, 12. pro *revirescere* irrepserat in edd. ERN. Bud. *si placeret G. Pr. et p. revirescere credebatur:* sed postrema duo verba loco alieno, de quo ad c. 5.

Quæsitum inde quæ] Varie olim peccatum in libris: sæpe etiam in transpositu foliorum aut trajectu. Quod hic factum mihi liquet. Quomodo autem id alii critici non advertere ante me? mirum. Nam historiam saltem lege non ignave: videbis, imo tanges. En, hic deliberatur de sede belli in Italia, et Verona eligitur. Atqui nondum in Italiam copiæ ullæ transmissæ. Pagina demum sequenti narratur, *Antonio rapienti partem equitum ad invadendam Italiam Arrius Varus comes fuisse, et Aquileiam et proxima quæque occupasse.* Veronamne igitur venire potuerunt, a tergo his relictis? Sed et tota narratio incomposita, dissona: cui verum veteremque ordinem dare, haud nostrum: in meliorem tamen paullo aptioremque sic redigi censeam, ut dedi in Excursu A. LIPS. Omnia nunc in ordinem per Pichenam redacta. ERN.

Vicentia] Vicetiam appellant Plinii meliores libri 3, 19. (23.) et Strabo l. 5. p. 214. Οὐικέτιαν. Etiam lapis (apud Grut. p. 198.) INTER ATESTINOS ET VEICETINOS FINES TERMINOSQ. POSUIT. LIPS. Bene. Sic Flor. unde edidit Pich. Edd. ante Rhen. *Vincentia.* ERN. Bud. *Vicentia.* Ptol. Οὐίκεντα. Strabo l. c. Οὐικέτια, unde Casaubonus Οὐικέτια. Cf. et Grut. p. 326, 8. 1093, 8.

Et interceptus] Vatic. et Farnes. *interjectus exercitus Rhætiam Juliasque.* Ego ne hæc quidem integra puto aut satis composita. Legam tamen: *interjectus exercitus Rhæticas Juliasque Alpes, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat.* LIPS. *Interjectus* etiam Flor. ed. pr. Ceteri (et Bud.) *interceptus:* item *per Rhætiam:* at Flor. ed. pr. *p̄retiam:* in quo clarum est latere *per Rhætiam*, quod bene restituit Jac. Gronovius, cum Pichena *per* delevisset, referens ad *obsepserat.* Idem contra libros *ac* delevit. ERN. Agr. *interjectus —obsederat.* Bip. Pichenam sequuntur, et audacter conjecturam proponunt, quæ mihi minus adridet. *Illa* est pro *illac* ut A. 2, 17.

Consilia post res afferebantur] In MS. Budensi erat *post tres menses:* quod, clarum rursus est, e margine venisse in textum, in quo aliquis scripserat tempus, post quod nuncii fere ex oriente in illas regiones venire possent. V. ad A. 16, 2. et supra c. 7. ERN.

Mox Cæcina inter Hostiliam, vicum Veronensium et paludes Tartari fluminis, castra permuniit; tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur: quod si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones, nondum conjuncto Mœsico exercitu, potuere, aut retro actæ, deserta Italia, turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum, quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit: legioni Tribunus Vipstanus Messalla præerat, claris majoribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas adtulisset. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, "temeritatem victa arma tractantium" incusans: simul "virtus Germanici exercitus" laudibus adtollebatur; Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium Duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro caussa fidenter, de exercitu securi, in Vitellium ut inimici, præsumpsere: facta Tribunis Centurionibusque "retinendi, quæ Vitellius indulsisset," spe: atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, quod submisse Cæcina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum Duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

Castra permuniit] In MS. Oxon. excidit *castra*. ERN.

Prima hostibus prodidit] Lipsius *vendidit* malebat. Vulgatum verum. Commisit Cæcina, ut prima tempora belli præterirent, nulla re tentata, quod hostibus utile fuit. ERN.

Vipsanius Messala] Est iste ipse, cui partes sermonis præcipuæ tribuuntur in libello De caussis corruptæ eloquentiæ. Amicum Tacito fuisse, ex elogiis his satis constat. LIPS. Immo *Vipstanus* legendum, ut voluit Rupertus (ep. 48.) et jam edidere hic, ut alibi, Ryckius, J. Gron. et sic fuit in Guelf. a prima manu: sec. fecit *Vipsanus*, ut (Bud. et) vett. edd. habent, præter primam, in qua est *Vipsanius*, ut in edd. Lipsii sqq. ERN. Vide dicta ad A. 14, 1.

Tractantium] Acid. volebat *retractantium*.

De exitu securi] Manuscripti *de exercitu*. Quod edidi, magis placet. LIPS. Etiam Flor. (Bud.) Agr. Guelf. et edd. vett. usque ad Lipsium. Unde defendit Ryckius, putatque respici ad *victa arma*. Mihi *exitu* verum videtur. *Exercitu* quomodo ortum sit, videtur ed. pr. indicare, in qua omissa verba *securi in V. ut inimici*, sequiturque *Mœsico celebrare*, ut verbum hoc confusioni deberi videatur, quæ hic omnes libros invasit, ut vidimus. ERN. Restituo cum Bip. lectionem codicum. Quamvis nuper victi, jam erant securi.

Præsumpsere] i. e. ausi sunt opinari, scribere de Vitellio contumeliose ante victoriam, antequam de exitu belli constaret, cujus scilicet erant securi. Non enim *præsumere* est simpliciter opinari, ut putat Ryckius, sed habet significationem fiduciæ, arrogantiæ alieno tempore, sive ante tempus. Sic ap. Quintil. 11, 1, 27. *præsumere partes judicis* est, arrogare tibi hoc, ut judices de caussa ante, quam judices sententiam dixerint: item in aliis locis. Frustra Freinsh. tentat *rescripsere*. Mox *Centurionibusque* etiam Guelf. ed. pr. ut Flor. (Agr.) ERN. Bud. ed. Put. Alc. *facta a Trib.* Illud *a* bene sustulit Rhen. Paullo ante *in Vitellium* Pich. e Flor. Vulgo præpositio deest. Bud. *ut Vit.* male.

X. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, et militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites, vanam formidinem, ut hostes, fecere. Rapiuntur arma, et ut proditionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur; "propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi" clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens: id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret: fremitu et clamore ceteros adspernantur: uni Antonio apertæ militum aures; namque et facundia aderat, mulcendique vulgum artes et auctoritas. Ubi crudescere seditio, et a conviciis et probris ad tela et manus transibant, "injici catenas" Flaviano jubet. Sensit ludibrium miles, disjectisque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius, stricto ferro, "aut militum se manibus, aut suis, moriturum" obtestans: ut quemque notum et aliquo militari decore insignem adspexerat, ad ferendam opem nomine ciens: mox conversus ad signa, et bellorum Deos, "hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent," orabat: donec fatisceret seditio, et, extremo jam die, sua quis-

---

Aponianus] Sic Rhen. Ast codd. Flor. Bud. Agr. et edd. vett. *Apontanus*.

Et ut proditionis ira] Videtur vox abesse legendumque: *proditionis auctorem*, vel, *compertum:* nisi tamen compendio fuit, *et ut proditione, ira militum:* id est, ut in proditione, quasi ea esset. LIPS. *Ira ut proditionis* est ira, quasi ob proditionem: ut Livio 4, 50. 5, 33. *ira quæstionis, ira corruptæ uxoris*, et similia. *Ira militum*, ut *ira Deum*. Jam *militum ira proditionis* dictum, ut Ciceroni de N. D. 2, 63. *Canum adulatio dominorum*. Ita videtur satis excusari omnium librorum scriptura. GRON. Recte. Faernus, Freinsh. Acid. malebant: *metu proditionis*. ERN. Bip. *proditionis* scil. nomine.

Aponius] Sic MSS. et edd. vett. ante Rhen. omnes: estque *Aponius Saturninus*, de quo c. 9. Male delevit Rhenanus (duce Bud.): male *Aponianus* edidit Pichena, de Dillio intelligens. Bene restituit Ryckius. Mox *namque* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Rhen. pr. etc. restituit J. Gronov. ERN.

Aspernantur] Scribendum videtur *aspernabantur*. Nam et præcedit hoc tempus et sequitur. ERN.

Ubi crudescere] Sic scr. et edd. omnes præter J. Fr. Gronovii, in qua *candescere*, vitio operarum: mox *ac probris* MS. Guelf. edd. ante Rhen. omnes. ERN. Rhen. e Bud. *et probris*.

Sensit] Bud. *Sentit*.

Aliquo militari decore insignem] Vox *decore* e Flor. edita per Pichenam pro *honore*. Consentit (Bud.) Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. Rhen. sqq. *Honore* primum Spirensis, (sic et Agr.) post nescio quis iterum edidit, unde Lipsius sumsit. *Decus* intelligit facinus præclarum et præmium ob facinus. ERN.

Et bellorum Deos] Mihi verbum *bellorum* suspectum est, et a glossa natum videtur. Satis est *Deos orabat:* non opus addere *bellorum*, nec sic Latini in tali re genus Deorum exprimunt: denique, si tamen id attributum necessarium foret, intelligeretur per se. ERN.

Sua quisque in tentoria dilaberentur] Sic e Flor. edidit Pichena, pro *dilaberetur*. Consentit ed. pr. ERN. Bud. ut vulgo *dilaberetur*.

que in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani litteris, discrimini exemptus est.

XI. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum, Mœsici exercitus Legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessæ, sed medio diei exarserant: vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis et petulantiæ, certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsicæ legiones, "adjutam a se Pannonicorum ultionem," referentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt, nec tam Primus et Aponianus et Messalla, quamquam omni modo nisi, eripuere Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus: mox, omissis lictoribus, Patavium concessit. Digressu Consularium uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus conlegis, et obversis militum studiis: nec deerant, qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii cœptam, ut solus bello frueretur.

XII. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia Ducum, turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis Præfectus,

Profectus eadem nocte Flavianus] Frustra Tacitum hic stolidum fingit ὁ ἐπιτιμητὴς Savilius (velut literæ ex machina, re nondum ad Vespasianum delata, venissent). Non poterat deterreri miles, quin Flavianum proditorem crederet: nec quidquam verisimilius, quam fuisse, qui hoc nomine illum ad comitatum deferrent. Antonius Primus insontem esse non dubitabat. Ab hoc igitur furentibus ereptus dimissusque, vel eodem auctore, vel ultro, suscepit iter ad Principem, ut ei se coram purgaret. Sed homo *natura ac senecta cunctator*, ut describitur c. 4. non rapientibus veredis, sed per commodum suum in viam se dedit. Citius igitur literæ, tum quibus accusabatur, tum quibus excusabatur, ad Vespasianum pervenerunt. Et, utrisque perpensis, Princeps eum statim absolvit periculoque exemit, scriptis et ipse literis, quæ Flaviano adhuc profectionem continuante in via occurrerunt. GRON.

Eo ferocius adgred.] Acid. *adgred. eo fer.* et sic Bud.

Quippe Mœsicæ legiones] Sic e Flor. edidit Pichena. Consentit Guelf. ed. pr. ceteræque ante Rhen. qui edidit *Mœsici*. In ed. pr. est *ad vitam* pro *adjutam* solenni hujus libri aberratione in ea syllaba. ERN. Rhen. dedit *Mœsici*, quia in Bud. *Mœsice* omisso *legiones*, et mox sequitur *Pannonici*.

Primus et Apon.] Sic Pich. e Flor. In Bud. et edd. quibusdam conjunctio deficit; Puteol. habet.

Balnearum fornacibus] MS. Reg. Ed. pr. *balneorum*. MS. Harl. Bodl. etc. Puteol. Ber. Alc. *fornicibus*, ut Muretus volebat. Mox *jus et potestas* est in MS. Harl. Bodl. Vulgatum melius videtur. ERN. Bud. *balnearum fornacibus*. Ryckius de hypocausto capit, quod et fornax, unde *fornacator* et *fornacarius*. In Bud. *jus* an *vis*, dubium.

Obversis militum studiis] Flor. *militibus:* forte *militaribus* Pichena: J. Gron. *militis*. ERN. *Obversis* in Antonium ut c. 83. *Milite ad sanguinem obverso.*

Ne—quidem] Bud. *Nec—quidem.*

Bassus Præfectus] Hic quoque morosior, quam par est, Savilius, vir doctissimus. Non retinuit, quia raro hactenus proditoribus creditur, ut relinquatur eis facultas pœnitentiæ, et nocendi eisdem viribus, quibus profuere. Sed et ad securitatem ejus pertinuit discedere a

ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus adgregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus pudore, seu metu, quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, et, paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet: classis Cornelium Fuscum Præfectum sibi destinat, qui propere adcucurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Hadriam pervectus, a Præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi, Cæsaris liberti: is quoque inter Duces habebatur.

XIII. At Cæcina, defectione classis vulgata, primores Centurionum et paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, secretiora castrorum adfectans, in principia vocat. Ibi

classe, in qua essent, quibus invitis partes mutaverat. Ob quam caussam et præsidium est additum abeunti: quod quorum hominum, quibus nominibus fuerit, quid intererat sciri? Nam lectos fuisse e præsentibus, quibus et ipse et qui his eum commiserant, fiderent, nemo ambigit. Hadriam vero, vel quia eum ipse locum elegit, vel quia commodissimus erat e vicinis. Menius, nisi cum Vespasiano faceret, qui liberto ejus Bassum solvi jubenti paruit? Vinxit interim, quia ei diffidebat, aut diffidere se fingebat privato odio. Præerat autem præsidiariis illius oppidi, ut multi aliis aliorum; neque alia de caussa, quam ut illud ab hostium impetu tueretur: et tum utique; ne quæras, quando? Mandato cujus, nisi Ducum Flavianorum, qui præsidium ibi collocandum judicarunt? Quid actum postea de illo, tacuit, quia aut nihil in eo singularis exempli statutum est, aut id Tacitus in alium locum reservavit, ac tradere in parte historiarum amissa commodius potuit. Denique quis hanc scrutariam ab historico, et tam gravi, requirat? Gron.

Cornelium Tuscum] Lege *Fuscum*. Ille est, qui superiore libro c. 86. nominatur. *Sed Cornelius Fuscus Procurator* (Dalmatiæ) *aderat vigens ætate, claris natalibus*. Et hac in bello civili opera, nisi fallor, bene penitus in Vespasiani domum insinuavit, et a Domitiano Præfectus Prætorio factus. Periit in Dacis, infelici pugna. Suetonius Domit. c. 6. Dio 68, 9. Victor. Juvenalis de eodem 4, 111. *Et qui vulturibus servabat viscera Dacis*. Lips. *Fuscum* ed. pr. Mox *adcucurrit* Flor. edd. pr. Pichen. s. Ceteri scr. et edd. *accurrit*. Ern. Bud. *adcurrit*. Victor male citatur. Credo, Eutropium 7, 24. in animo habuisse Lipsium. Bud. *Tuscum*.

Propere] Sic Rhen. e Bud. vulgo *prope*.

Hadriam pervectus] MSS. Reg. et alius ap. Broterium: item ed. pr. habent primo *Atriam* non *Hadriam*. Quod non est de nihilo. Nempe est hæc urbs Tusciæ cum portu, quæ ap. Plinium, 3, 16 (20). *Atria* scribitur. Itaque Broterius hanc scripturam recepit: quod non reprehendam. Sed, quia tamen est idem nomen, quod tantum emollitum est paullatim, atque etiam Strabo Adriam appellat, reliqui scripturam molliorem. Post *pervectus* e MS. Flor. edidit Pichena. Consentiunt Guelf. edd. Put. Ber. Alc. ceteræ (Bud. Rhen.) *provectus*. Illud verum: de caussa totius rei vide Gronovii notam præcedentem. Ern. Bud. *Adriam*.

A Præf. alæ Mennio R.] MS. Flor. (Bud. a 1. m.) *vivennio*, unde J. Gronovius conjiciebat *M'*. (i. e. *Manio*.) *Ennio R.* Vid. ad A. 1, 38. MSS. Vatic. Agr. ed. pr. *Juveniorum*: quod nonnulli (in his Grut.) suspicantur alæ nomen fuisse: nisi inverse scriptum pro *viv.* ut sæpe in ed. pr. et aliis, atque hinc illud *juveniorum* natum. MSS. quidam habent *Memmio*. Ern.

Cæsaris liberti] Vespasiani. Cf. H. 2, 80.

Secreta castrorum] Eo refero, quod dimisisset plerosque militum, paucis istis retentis. Itaque secretum et solitudo in castris. Alioqui, si de principiis capias, obstat Romanus ritus, quia illa pars

"Vespasiani virtutem viresque partium" extollit: "transfugisse classem: in arcto commeatum: adversas Gallias Hispaniasque: nihil in urbe fidum:" atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conscii aderant, ceteros, re nova adtonitos, in verba Vespasiani adigit: simul Vitellii imagines dereptæ, et missi, qui Antonio nuntiarent. Sed, ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies adspexit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt: "Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine prœlio, sine vulnere, vinctas manus et capta traderent arma? (Quas enim ex diverso legiones? nempe victas: et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecimanosque:

frequentissima, et ibi ambulare et obversari assidue soliti. Facit etiam, quod illos reliquos in principia vocavit: non loci igitur illius secretum affectans, sed castrorum. Flor. (et Bud.) etiam *secretorum* habet: ex quo bene *secretum*. Lips. Sic Pichenæ placet et e Bud. Rhenano: sic MS. Agr. unde recepit Ryckius. Vulgatum quoque rectum est: et potest *orum* natum esse, ut alibi, e terminatione vocis sequentis. Ern. Bene Pichena et Bip. *secretiora*, scil. consilia. Bahrdt recte reddit *Lagerheimlichkeiten*. Sic e præced. *soli defectores in castra coiere*.

Arcem commeatuum] Bene emendavi jam olim in Antiquis 2, 16. Præter exempla ejus sermonis, quæ tunc adduxi, velim addi novitium a Livio 3, 57. qui castellum etiam in hac metaphora ponit: *Respicerent tribunal homines, castellum omnium scelerum*. Lips. Immo male. Nam classis illa Ravennas *arx commeatuum* dici non potest, ut bene monet J. Gron. ne Misenensis quidem. Tum MS. Flor. *in arce commeatum*, ut ed. pr. Guelf. autem, Harl. Oxon. edd. Puteol. Ber. Alc. *in arcto commeatum*. Itaque sic edidi et veterem lectionem restitui. Secutus est Broterius (et Lall.) Rhenanus (e Bud.) male edidit *inopia commeatuum* et seqq. usque ad Lips. Ern. Lipsii conjectura inde, quod Vat. et Farn. *marcem*. Sic et Agr. *in arcem*.

Imagines dereptæ] Sic edidi, Latinitate postulante, pro *direptæ*. Imagines detraxere de signis, quæ mox repositæ. Id autem est *deripere*, non *diripere*. Imitatus est Broterius. Ern.

In fama proditio] Alii libri *infamia prodita*: (sic Agr.) nec sperno. Ita narrat, ut statim movisse miles se videatur. At Hegesippus (quem suadeo in tota hac historia legas) 4, 30. noctem interponit: et mane demum *surgentes evaginatis gladiis insiluisse super Cæcinam* facit. Lips. Firmatur *in fama proditio* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. Beroald. sqq. Estque hic modus loquendi Tacito usitatus (Cf. H. 2, 73. Agr. 46.) et contextui conveniens. Fama rei exciti milites integri in principia currunt. Ed. pr. *infamia prodidit* MS. Mirandulanus *rei fama didita*, quod elegans est, sed interpolatoris manum sapit. Ceterum non negem, aliquam corruptelæ alicujus suspicionem esse ex eo, quod non satis cohærent membra. Nam structura orationis desiderat, ut aut *et* sit ante *recurrens*, aut ablativi consequentiæ ab initio. Ern. Grutero placebat *infamia prodita* vel *didita*.

Præscriptum Vesp. nomen] V. Lips. ad c. 31. Ern.

Cuncta simul erumpunt] Acidalius eleganter conjicit *cuncti*, adde c. 14. init. Mox pro *cecidisse* Heinsius malebat *recidisse*, de quo vid. ad A. 3, 59. Sed illud quoque bonum puto, estque in libris omnibus. Mox pro *vinctas* ante Rhen. editi habent *junctas*, inversis primis literis, ut sæpe. Ern. *Cuncti* probat Broterius, Bip. *cuncta* quarto casu positum putant, ut apud Cic. ad Att. 16, 3. *Ne in me stomachum erumpant*: et ap. Terent. Eun. 3, 5, 2. *Jamne erumpere hoc licet mihi gaudium?* Mox Brot. quoque mallet *recidisse*.

Germanici exercitus] Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *Germani*.

Othoniani exercitus] MS. Bud. *Germanici*. Ed. pr. utramque lectionem miscet: *Othomanici*. V. ad 5, 23. Vulgatum verum est. Mox *tamen iisdem illis campis* MSS. et edd. ante Rhen. qui dedit (e Bud.) *tum iisdem campis illis*. Vetus reddidit Ryckius. Ern. Rhen. re-

quos tamen, iisdem illis campis, fuderint straverintque) ut armatorum millia, velut grex venalium, exsuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. Id Basso, id Cæcinæ visum: postquam domos, hortos, opes, Principi abstulerint, etiam Principi auferri militem: integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, militibus quid dicturos, reposcentibus aut prospera, aut adversa?"

XIV. Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor inpulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabullum, quintæ legionis Legatum, et Cassium Longum, Præfectum castrorum, Duces deligunt: forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant: relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus, primæ Italicæ et unietvicesimæ Rapaci, jungerentur,

stituit *Othoniani*, conjicit autem legendum *Britannici*.

Ut tot armatorum millia] Primum Acidalius punctum esse vult post *straverintque*. Frustra. Nam et alibi Tacitus hac brevitate utitur. Sensus est: quos tamen vicerint, at vicisse videri hanc tantum ob caussam, ut exsuli Antonio dono darentur. Porro *tot* abest a MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. unde delevere Ryckius et J. Gron. At habet MS. Guelf. edd. præter primam omnes: et quia sensus videtur desiderare, servavi. *Armatorum millia* pro permultis dici posse credo Ryckio, ut *remediorum millia* ap. Plinium 23, 10 (42). et scio: sed hic sensus satis frigidus sit in oratione, quæ augere rem invidiose conetur. Sic Propertius 1, 5, 10. *curarum millia quanta*, pro *quot*. Ern. Adstipulor plane Bipontinis, qui *Quas—straverintque* uncis includunt, quo *ut armatorum m.* respondeat priori *ut*. Jam Puteol. post *straverintque* punctum habet positum; non ergo Acidalius primus ita. Hic, deleto seq. *ut*; post *darentur* interrogandi signum locari jubebat. *Tot* primus intrusit Put. perperam. *Mille*, *millia* bene infinite ponitur.

Exsuli Antonio] Cur iste exsul, aut quando? Puto, sub Nerone lege Cornelia de Testamentis, falsi damnatum, cum tabulas subdititias, fraude et præmio inductus, obsignasset. Vide A. 14, 40. Actis a. 815. Lips.

Etiam militibus] Cum Ferretto omnino lego, *etiam milites auferre*. Lips. Et ego Ferretto subscribo, quicquid argutetur Salinerius. Sed superest in τῷ *licet* aliquid scabri, quod muto in *deditos*; ut sit: *etiam milites auferri deditos*, *integros*, *incruentosque*, *Flavianis quoque partibus viles*, *quid dicturos* etc. qui dediti sint nullo discrimine facto, nullo sanguine aut sudore; et ob id etiam aspernabiles iis, quibus accesserint; nec habentes, quod respondeant interrogantibus, vel, ubi nunc ad Bedriacum victoria? vel, τί παθόντες, et quas ad incitas redacti ad tam deforme subsidium salutis descenderint. Gron. De priori idem Vertranio et Grotio visum. Aliter videtur J. Gronovio, qui ista ridenda judicat, et mutat *licet* in *sic et*. Videtur sane invertenda oratione acumen quæsisse Tacitus: opes Principi abstulere: jam Principem auferunt militibus. Broterius necessarium putat legere ex Agric. MS. *etiam militibus Principem auferre*, *Principi militem*, *integros* etc. eaque plane Corneliana putat. Pro *licet* Flor. (Bud.) ed. pr. *litem*. In *licet* vitium esse non dubito. Ern. *Militibus* omissum a librario e margine in alienum locum irrepsisse, et Flor. *litem* ex voce *militem* esse residuum, acute conjectant Bip. quorum emendatam lectionem meam facio. *Reposcentibus*, rationem reddere postulantibus aut prosperorum aut adversorum. Sic Liv. 39, 37. *rationem reposcere*.

Fabium Fabullum] Sic e MS. Flor. edidere Ryckius et J. Gronovius: alii omnes (etiam Bud.) *Fabulum*. Deinde *uni et vicesimæ* Flor. Agr. Guelf. (nisi quod *unite vices*: vitio scripturæ) (Bud.) ed. pr. Rhen. sqq. Ceteræ vett. *unævic.* Bernecc. Gron. patris *unaetv.* vitiose. Ern. Catullus 13. *Cœnabis bene, mi Fabulle, apud me.*

Relictis castris] Cf. c. 9.

quas Cæcina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

XV. Ubi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam Ducibus auctoritas, militi obsequium, et junctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem, profectum ab urbe, acceleraturumque cognita Cæcinæ proditione, conjectabat: et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis per Rhætiam timebatur: et Britannia, Galliaque et Hispania, auxilia Vitellius acciverat, inmensam belli luem, ni Antonius, id ipsum metuens, festinato prœlio victoriam præcepisset. Universo cum exercitu, secundis a Verona castris, Bedriacum venit: postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut, specie parandarum copiarum, civili præda miles inbueretur. Ipse, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur: exploratores (ut mos est) longius curabant.

XVI. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques, "adventare hostes, prægredi paucos, motum fremitumque late audiri," nuntiavit. Dum Antonius, "quidnam agendum," consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, inpulitque Vitellianos, modica cæde: nam, plurium adcursu versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium fugæ ultimus erat: nec sponte Antonii properatum, et fore, quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, "ut magno animo capesserent pugnam," diductis in latera turmis, vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet: jussæ armari legiones: datum per agros signum, ut, qua cuique proximum, omissa præda, prœlio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur,

Anteq. Ducibus] Bud. *Duci.*

Et Britannia] Agr. *Ex Br.*

Immensam belli luem] Tentant *lucem* Rhenanus, Faernus et alii, sine necessitate, præsertim cum id omnes scr. et edd. præferant: nisi quod nonnulli *lucem* vitiosa scriptura, ut Guelf. ed. pr. Budensis plane non habet hic substantivum. *Lues belli* est pernicies, malum. V. dicta ad A. 2, 47. Ern. Rhen. volebat *vim.* Faernus, Mur. Acid. *molem.* H. 1, 89. *longa bello materia.*

Civili præda miles imbueretur] i. e. inciperet gustare dulcedinem prædæ, quamvis civilis, eaque captus fieret bellandi et vincendi cupidior. Mox *quo licentius popularentur* est, ut non modo per absentiam suam nemo esset, quem vererentur, qui impedire posset, sed etiam ne hostis populantes invaderet. Ern.

Prægredi] Bud. *progredi.*

Acerrimus q. s. fugæ ultimus erat] Ita vero decet fortes viros. An vero ea laus huic loco consentiens? Immo dicere voluit *acerrimus sequentium* paullo ante, *primus* nunc *fugæ erat:* quæ sententia et alibi occurrit. Mox *et* ante *fore* abest ed. pr. Ern. Bud. habet.

Vacuum medio relinquit iter] Sic MSS. Flor. Agr. Guelf. ed. pr. *In medio* edidit Rhen. (e Bud.) et seqq. usque ad Ryckium. *Vacuo medio* Puteol. Ber. Alc. Omnium lectionum idem sensus, bona Latinitas. Sed prima vera: hæ correctorum. Adde infra c. 19. Ern. Bud. *reliquit.*

Prœlio occurrerent] Sic MSS. nisi quod Flor. et Agr. (et Bud.) singularem numerum præferunt: non bene. V. paullo ante ad c. 10. extr. At edd. omnes præter pr. *occurrerent.* *Occurrere*

intulitque formidinem: pulsi cum sauciis integri, suometipsi metu et angustiis viarum conflictabantur.

XVII. Nullum, in illa trepidatione, Antonius constantis Ducis, aut fortissimi militis, officium omisit: occursare paventibus; retinere cedentes: ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus suis: eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret: mox raptum vexillum in hostem vertit; quo pudore haud plures, quam centum equites, restitere. Juvit locus, arctiore illic via, et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, et præcipitibus ripis, fugam inpediebat: ea necessitas, seu fortuna, lapsas jam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus excipiunt Vitellianos temere effusos: atque illi consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere: et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant.

XVIII. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum suorum prœlio, illuc usque provecta. Sed, ubi Fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque adgredi hostem, tantum per spatium cursu et pugnando fessum. Forte victi, haud perinde rebus prosperis Ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incursat: et Vipstanus Messalla, Tribunus, cum Mœsicis auxiliaribus adsequitur, quos militiæ

prœlio, bene dictum: male tentat Acidalius *accurrerent*. Vid. præter J. Gronovium, dicta ad Sueton. Calig. 39. Ern. *Occurrere*, se sistere, ut *occurrere ad vadimonium*. *Occurrere prœlio* Liv. habet 10, 43.

Occursare—retinere] Sic Flor. Oxon. Guelf. edd. Puteol. Beroaldi. *Occurrere* Rhen. (e Bud.) sqq. usque ad Lipsium, qui edidit *occursat, retinet*, ut est in ed. pr. MS. Agr. edd. Lips. sqq. usque ad J. Gronovium qui *occursare, retinere* restituit. Paullo post edidi *transverberaret* quod omnes edd. ante Lipsium dedere: habetque MS. (Bud. et) Agr. In Guelf. est *transverberasset*, quod eodem vergit. Lipsius primus *transverberarit* edidit. Ern.

Atque illi consternantur] Haud scio, an sit animadversum τὸ *atque* hic poni exquisita illa significatione pro *statim*: de quo Gellius 10, 29. nos ad Livii 26, 36. Gron. MSS. Flor. Guelf. *illic*: vitiose, ut *consternuntur*, quod scr. (in his Agr.) et edd. quidam habent. Ern. Bud. *fusos* pro *effusos*. Dein *illic consternantur*. *Atque* dicto sensu est apud Virg. Georg. 1, 203.

Equosque abripere: et exciti] Copulas e MS. Flor. addidit Pichena. Primam etiam edd. ante Rhen. et Guelf. alteram et ed. pr. Ern. In Bud. utraque copula deficit. Sic et Rhen.

Forte victi] Rodolphus *victuri*. Mentem video: et tamen subvereor, ut parum plena ista, et huic narrationi quædam desint. Lips. *Victuri* est in MS. Agricolæ, placetque Acidalio et Ryckio, sed ut *forte victuri* jungatur præcedentibus. Freinshemius malebat *forte acti*, i. e. temere et sine consilio et imperio: quod non displicet. Nondum sane victi erant, sed nutabant tantum. Itaque *victi* verum esse non potest. Ern. Bud. *forte victi* i. e. Fortuna, quæ ipsis contra fuit, ut modo dictum. *Campi dominam Fortem* Cic. vocat in Pis. 2. Sic Bip. Freinshemii conjecturam probat Lall.

legionariis, quamquam raptim ductos, æquabant. Ita mixtus eques pedesque rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei ad effugium, tanto minorem ad resistendum animum, dabant.

XIX. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prœlii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat. Inumbrante vesperâ universum Flaviani exercitus robur advenit. Utque cumulos super et recentia cæde vestigia incessere, quasi debellatum foret, "pergere Cremonam, et victos in deditionem accipere, aut expugnare," deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque, "Posse coloniam plano sitam inpetu capi. Idem audaciæ per tenebras inrumpentibus, et majorem rapiendi licentiam: quod si lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, et, pro labore ac vulneribus, clementiam et gloriam, inania, laturos; sed opes Cremonensium in sinu Præfectorum Legatorumque fore. Expugnatæ urbis prædam ad militem,

Raptim ductos] An ideo miratur æquari, quia raptim et celeriter ducti? non eo facit, nisi si forte absque justis, ut in festinatione, armis. An verius scribi, *raptim dilectos*? et quod subitarius fuerit hic miles, sed sub bono Duce mox bonus. LIPS. Nihil huc opus dilectus mentione. Cur enim raptim delecti essent? Et, si nunc demum raptim dilecti, unde iis gloria, aut quomodo legionarios æquare dicuntur? Immo jam raptim in prœlium ducti sunt, et nihilominus paria legionariis fecere. Caussa, quod jam exerciti militiis. Et quia hic quæritur, non qua gloria fuerint, sed quid jam egerint; multi porro libri boni, ut Flor. Bud. Oxon. Agr. ed. pr. *æquabant;* non dubitavi cum J. Gronovio edere lectionem Flor. et Bud. a quibus *gloria* aberat, quod a glossatore parum acuto natum videtur. *Militiæ* accipe numero plurali. Pichena male *militibus* ex ingenio dedit. Vulgata est et in Guelf. edd. Puteol. Beroald. Rhen. sqq. usque ad Pichenam. Sed Broterius ex aliis libris dedit *militiæ gloria—æquabat;* atque defendit. ERN. Bud. *militiæ*. Plur. numero accipiendum, nullus dubito. Sic Tibullus 1, 3, 82. *lentas militias* dixit. Suet. etiam Claud. 25. *equestres militias* habet. Bernegg. recepit *militibus*, Freinsh. vulgatum probat. Bip. quoque Pichenam sequuntur, attamen *militiæ* ad *ductos* referri posse autumant, quasi *in militiam*. Ernesti verum vidit. Rhenanus *militiæ* adverbialiter dictum credebat pro *in militia*.

Eques pedesque] Sic Bud. mollius: vulgo *pedes equesque*. Mox Agr. *irrupere*.

Tanto minorem] Omnes edd. vett. habent *tanto*. In ed. Lipsii excidit *tanto*, casu, an quia Tacitus alibi omittit hæc comparationis verba. ERN. *Tanto* deest in Bud. Omisit et Rhen. Mox Bud. *insistit*.

Anceps prœlii fortuna] Ita Flor. (Bud.) et alii veteres (in his Farnes.) ut Lipsius testatur: velut ed. pr. Alii *belli*. Etiam supra hæc verba confusa vidimus. ERN.

Hæc in medio, p. d.] Sic interpungendum. *In medio* pro in medium, palam. Palam ista dicebant; quippe fortitudinis speciem habebant: sed animis agitabant turpia, fœda. Mox *plano sitam* MSS. (Bud. etiam) edd. pr. Rhen. sqq. ut supra c. 16. *vacuum medio relinquit iter*, et infra bis c. 38. 48. *situs* occurrit cum ablativo sine *in:* quod hic addunt edd. Puteol. Ber. Alc. Deinde *sed majorem* frustra corrigunt Rhen. (ex ing.) Danesius, Ursinus, ut jam alibi monitum. V. ad 5, 3. ERN. *In plano* occurrit infra 5, 23. Mox Bud. *opperiatur*.

Clementiam et gloriam, inania, laturos] Sic interpungendus locus: ut *inania* explicent, qualem putent clementiæ gloriam. Si quid tentandum, malim *clementiæ et gloriæ inania*, qui est modus loquendi Tacito frequens, quam *clementiæ gloriam inanem* cum Ursino et Mureto. ERN. Nil mutandum. Hendiadys nostro est familiaris.

Sed opes] Sic et Bud. at Rhen. malit *et*, frustra.

deditæ ad Duces, pertinere." Spernuntur Centuriones Tribunique, ac, ne vox cujusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

XX. Tum Antonius, inserens se manipulis, ubi adspectu et auctoritate silentium fecerat: "non se decus, neque pretium eripere tam bene meritis," adfirmabat; "sed divisa inter exercitum Ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; Duces providendo, consultando, cunctatione sæpius, quam temeritate, prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu, victoriam juverit, ratione et consilio, propriis Ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse, quæ occurrant: noctem et ignotæ situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis opportuna: non, si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentisne et telis, an operibus et vineis, adgredienda urbs

Deditæ ad Duces pertinere] Hoc jus militare ferebat. Bene Rhenanus comparat locum Livii, unde hæc sumta videantur, e 37, 32. *captas, non deditas, diripi urbes, et in his tamen arbitrium esse Imperatoris, non militum.* ERN.

Rupturi imperium] Sic Flor. (Bud.) Oxon. Guelf. Agr. ed. pr. quod restituit Ryckius, opportune laudans locum ex A. 13, 36. *rupto imperio congressus cum hoste funditur.* Ceteri *rapturi. Rapere imperium* est alteri ereptum sibi vindicare. At illi sine imperio ire volebant. ERN.

Neque enim ambigua etc.] Alias *nox* dicitur *ambigua*, et alia, quæ non explorata et periculosa sunt. Hic sensus est: quem enim non videre et intelligere, quæ immineant pericula ausuris oppugnationem. MSS. porro Flor. Agr. ed. pr. *nocte*, quod frustra defendit Ryckius. Add. ad c. 2. extr. Ceterum ante oculos Tacitus habuit Livii locum 5, 39. de Gallis ad urbem Romam: *noctem veriti et ignotæ situm urbis* etc. quo etiam vulgatum *noctem* firmatur. ERN.

Non si pateant] Rodolphi lectio valde mihi arridet, nescio an a libris: *non, si pateant portæ, non die, nisi explorato intrandum.* LIPS. Recepit hanc lectionem Ryckius e MS. Agricolæ. Adjuvat ed. pr. in qua eadem lectio, sed mutato ordine, *nisi explorato, non die.* Contra disputat Gronovius. Breviter expediemus. Sensus hujus lectionis est: Non est ingredienda urbs, ne patentibus quidem portis, ne interdiu quidem, nisi explorato. Sensus sane commodus, et imitationi loci Liviani valde conveniens: nam ibi Galli, non patentibus portis, non die, nisi explorato, ingrediuntur. Atque ita existit etiam argumentatio a minori ad majus. Si ne die quidem, ne patentibus quidem portis ingrediendum; quanto minus noctu, non explorato, oppugnanda urbs! Vulgatæ lectionis autem hic sensus: ne intranda quidem urbs prius, quam lux orta, exploratores missi sint, etiam si paterent portæ. Quem sensum caussæ præsenti et præcedentibus aptiorem esse puto: ut verba *nisi explorato, nisi die*, respondeant verbis *noctem et ignotæ situm urbis.* Atque etiam sequentia referuntur huc, ut appareat, cur *non, nisi die*, aliquid tentandum. Itaque non ausus sum Ryckium imitari. ERN. Vulgatum habent Bud. et Reg. Lall.

An operibus et vineis aggredienda] Fœdum glossema in Flor. (et Reg. Lall.) codice insertum fuit: quod ipse librarius forte agnovit, ideoque circumscripsit. Fuit autem hujusmodi: *an operibus et vineis* (*machinamenti genus ad expugnandos muros, in modum turrium factum*) *aggredienda urbs foret:* idemque expressum in ed. pr. sed sine circumscriptione, et additum *his* post *factum.* Vid. ad c. 7. init. Mox *dolabrasque* MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. Pichena sqq. *Que* delevit Rhenanus. ERN. Duce Bud. Habet hic et spuria verba, sed Rhen. propria manu margini adlevit: *a margine relatum in textum: glossa est.* Sensere et Put. Alc. et omisere. Post *factum* Bud. habet *ubi. Dolabræ* formam exhibet columna Trajana n. 299.

foret?" Mox conversus ad singulos, "num secures, dolabrasque et cetera expugnandis urbibus, secum adtulissent?" rogitabat. Et, cum abnuerent, "gladiisne," inquit, "et pilis perfringere ac subruere muros ullæ manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus inprovidum, inriti stabimus, altitudinem turrium, et aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?" Simul lixas calonesque, cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias, ceteraque usui adlaturos.

XXI. Id vero ægre tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus conripiunt: quorum indicio noscitur: "sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suorum clade, in prœlium accingi ac jam adfore." Is terror obstructas mentes consiliis Ducis aperuit. Sistere tertiam decimam legionem, in ipso viæ Postumiæ aggere, jubet, cui juncta a lævo septima Galbiana, patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, densis arbustis intersepta: hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: Prætorianum vexillum proximum

Expugnandis urbibus] MS. Agr. *oppugnandis*, frequenti variatione librorum: huic loco utrumque aptum. Igitur libri sequendi. Ern. Bud. *expugnandis.*

Aliena munimenta] Quæ sunt *munimenta*, quæ cum admiratione spectentur, quia *aliena* sunt? i. e. hostilia. Ern.

Advectis tormentis machinisque vim v.] MS. Bud. tantum habebat *tormentisque:* Guelf. *machinis*, sine copula: ed. pr. *inde* pro *vim*, vitiose. Ern.

Ceteraque usui] Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) sqq. At Guelf. edd. ceteræ ante Rhen. *ceteraque, quæ usui forent:* quod sane præ illo manum male sedulam redolet. Ern.

Cum progressi] Ed. pr. *ventum. Tum progressi:* solenni mutatione τοῦ *cum* in *tum:* nam illud haud dubie h. l. elegantius. Eadem cum Beroald. Alc. *e Cremon.* Ern. Bud. *cum—ex Crem.*

Sistere tertiam decimam legionem] Hæc est scriptura MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhenanum omnium. Quo magis cum J. Gronovio sic edendum curavi: mox iterum mentio tertiædecimæ in vulgatis: duas tertiasdecimas fuisse in illa acie, ut placet Gronovio, non credo. Cognomine altera distingueretur ab altera. Sed alterutro in loco vitiosa scriptura; sive *tertiadecima*, sive *tertia* scribatur. *Tertiam*, quod in Rhenani ed. primum expressum, in ceteras venit, nec e libro, nec ex ingenio Rhenani esse potest, cum nihil in notis dixerit, non sane tacite talem mutationem inducturus sit. Sed, quoniam post *tertiani* commemorantur, necesse est, alterutro loco *tertiam* legionem esse. Broterius secundo loco dedit *tertia:* Mœsica sc. firmante c. 24. Itaque eum secutus sum. Ern. Bud. hic *tertiam decimam* et mox *tertia decima* habet. Ryckius et Lall. priori loco *tertia.* Pichenæ opinionem sequitur Ern. Sic et Bip.

Octava per apertum limitem] Intell. viæ Postumiæ. Liv. 22, 15. *ne immunito viæ Appiæ limite Pœnus pervenire in agrum Rom. posset*, et pluribus aliis locis Livius, Virgilius, de via dicunt. Tacitus ipse mox c. 25. *per limitem viæ sparguntur. Apertus limes viæ Postumiæ* opponitur *ipsi aggeri viæ.* Male Ryckius de finibus agrorum accipi vult, quos via Postumia aperuerit: quod ne quidem intelligi potest. Ed. pr. habet *militem* solenni confusione, de qua vid. Drakenb. ad Liv. 22, 12. Ern.

tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus; latera ac terga equite circumdata: Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur.

XXII. At Vitellianus exercitus, (cui adquiescere Cremonæ, et, reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere ratio fuit) indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora, paratis jam dispositisque Flavianis inpingitur. Ordinem agminis, disjecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderint, "quartam Macedonicam dextro suorum cornu: quintam, et quintamdecimam, cum vexillis nonæ secundæque et vicesimæ Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos duoetvicesimanosque et primanos lævum cornu complesse." Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. Eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. Prœlium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant: eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum Centuriones: abrepta quædam signa: ipsam aquilam

Proruere, ratio fuit] Notavi in Antiquis 2, 16. videri inducta voce legendum *ac proruere fuit*, id est, licuit. Sed vereor, ut ego quoque interdum (cur negem aut purgem communem criticorum hanc noxam?) inter sectores, non medicos. Nunc sane vocem eam tolero. Lips. Sensus: qui postera die profligare hostem et proruere debebat, si rationem, consilium sequi, prudenter agere vellet. Mox *inops*, quod e Flor. pro *vacuus* Pichena edidit, etiam in ed. pr. reperi: at *paratis jam dispositisque*, pro *par. jamque disp.* etiam Guelf. Ern. Noster etiam A. 3, 21. *dum ea ratio barbaro fuit*. Non ergo tantum toleranda vox. Mox Bud. *inops consilio*, ut Cic. Bruto 70. *inops verbis*. Dein idem *par. jamque disp.* alterum Pich. e Flor. dedit.

Dextro suorum cornu] Int. stetisse, si vera lectio. At Faernus *dextrum* legebat; quod placet: nam et mox est *primanos lævum cornu complesse:* nisi forte verbum latet in *suorum;* quod sane contra consuetudinem hic ponitur; nec memini uspiam in tali narratione addi. Ern. Legendum *dextrum*, admodum verisimile.

Cum vexillis] *Vexilla* pro *vexillariis* passim apud nostrum. Cf. Pich. ad A. 1, 38.

Duoetvicesimanosque] MS. Guelf. et vet. cod. Ursin. edd. ante Rhen. *duodevices;* solita confusione: ed. pr. (et cod. Agr.) *duovices.* Mox *eques* bene e Flor. et Agr. edidit Ryckius. Consentit Guelf. sed sic jam olim editum in edd. pr. Put. Ber. Rhen. (e Bud.) Ald. Gryph. Correctorum vitio irrepsit *equites* primum in ed. Rhen. sec. Dein *rursusque* Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *rursus* consuetudini Taciti congruens magis: *his, rursus illis*, (sic Rh. e Bud.) pro modo his, modo illis. V. ad c. 83. init. Ern. Bud. *duoetvic.* *Rursus* Rhen. e Bud. Prœlii istius nocturni mentionem facere Curtium 10, 9. Rutgersius arbitratur Var. Lect. 1, 19.

Eadem utraque acie] Sic Flor. Agr. edd. pr. Ryck. J. Gron. In MSS. Bud. Guelf. *eademque acie:* quod et in sec. ed. Rhen. reperi. Exciderat *utra*, quod in MS. Guelf. man. sec. adscripsit. Sed addidere *utraque;* hinc lectio vulgatis *eademque utraque.* Copulam hic alienam esse, sequentia docent. Ern. Quod hic de secunda Rhenani dicitur, falsum est: vulgatum servat.

Notum pugnæ signum] i. e. tessera, ut supra dictum. Add. Lips. de M. R. 4. ult. Ern.

sectis Vitellianorum, ut hostem fallerent

Atilius Verus, primipili Centurio, multa cum hostium strage, et ad extremum moriens, servaverat.

XXIII. Sustinuit labantem aciem Antonius, accitis Prætorianis: qui, ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo, et arbustis, sine hostium noxa, inlisa. Magnitudine eximia quintædecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat, lateque cladem intulissent, ni duo milites, præclarum facinus ausi, adreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent: statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte, luna surgens ostenderet acies falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo: hinc majores equorum virorumque umbræ, et falso, ut in corpora,

Primipili Centurio] Nam in ejus Centurionis custodia aquila. Ego de Milit. Rom. 2, 8. Lips. Hoc quoque loco utitur Fabrettus ad Col. Traj. c. 7. p. 188. ut probabile reddat, Primipilares Centuriones fuisse eosdem Aquiliferos. Ern. Cf. Veget. 2, 8.

Labantem aciem] Sic pro *labentem* legendum conjecit Pichena. Id habet MS. (Bud.) Agric. Guelf. a man. sec. edd. pr. Beroald. Alc. Rhen. pr. sqq. usque ad Rhen. sec. Igitur cum Ryckio Tacito reddidi. *Labare* dicitur exercitus, non *labi*. V. præter Pichenam, J. Fr. Gron. et Drak. ad Liv. præf. qui et aliis locis ad Livium de his verbis, eorumque in tali contextu confusione, egere, ut alios taceam. Ern. Respice ad A. 2, 26. ubi *labare hostes*. Sic et H. 1, 26. 5, 18. et Germ. 8.

Ut tela vacuo atque aperto] Intell. *in*. V. ad c. 16. 19. *Vacuum atque apertum* opponit locis arbusto obsitis. Ern.

Quartadecimæ legionis] Qui potest? Nam quartadecima legio pro Othone steterat, et post Bedriacense prœlium statim a Vitellio in Britanniam remissa. Sed nec mentio ejus in hac pugna, immo bello. Reponam fidenter, *quintadecimæ*, quæ inter Vitellianas paullo ante censa. Lips. Recepit Pichena cum seqq. Ern. Bud. peccat cum vulgato.

Intulissent] Scil. milites. Sic bene Bip. qui et ante *late* punctum minus locant. Balista a tormentis distinguitur. Mox Bud. *ereptis*.

Libramenta tormentorum] Atqui unius tormenti, sive balistæ, mentio est. Ergo, *tormento tum abscid.* aut ante *balistæ* legendum, et *proruebant*. Lips.

Ignorati conjungendum cum *arreptis e strage scutis*. Nam hæc fecere, ut non agnoscerentur, ut Vitelliani viderentur. Ed. pr. vitiose *ignoranti* et *confessi*. Ern.

Neutro inclinaverat fortuna] Sic Flor. (Bud.) edd. pr. Rhen. sqq. At Guelf. edd. Put. Ber. Alc. *neutro inclinata fortuna*. Ern.

Falso, ut in corpora, ictu] Ita e libris restituimus: nec sententiam difficile capi e similibus auctorum locis. Nam hæc fraus sive error alias quoque objectus hosti. Plutarchus in Pomp. 32. in pugna Pompeii cum Mithridate: Ἐπῄεσαν μὲν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ νώτου τὴν σελήνην ἔχοντες. Πεπιεσμένου δὲ περὶ τὰς δύσεις τοῦ φωτὸς, αἱ σκιαὶ, πολὺ τῶν σωμάτων ἔμπροσθεν προϊοῦσαι, τοῖς πολεμίοις ἐπέβαλον, οὐ δυναμένοις τὸ διάστημα συνιδεῖν ἀκριβῶς· ἀλλ', ὡς ἐν χερσὶν ἤδη γεγονότων, τοὺς ὑσσοὺς ἀφέντες μάτην, οὐδενὸς ἐφίκοντο. Florus paullo aliter narrat, nec rem cepisse visus est, de illapsa pugna 3, 5. *Nocturna ea dimicatio fuit, et luna in partibus: quippe quasi commilitans, cum a tergo hostibus, a facie Romanis, se præbuisset, Pontici per errorem, longius cadentes umbras suas, quasi hostium corpora petebant.* Si tamen ea lectio recta, nec interpolata ab imperitis. Nam certe Orosius 6, 4. etiam et Frontinus 2, 1, 12. Romanis in hac pugna Lunam fuisse a tergo fatentur: et Dio 36, 32. clare κατόπιν. Itaque emendem in Floro: *cum a tergo Romanis, a facie hostibus se præbuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras* (voculam illam, *suas*, expungimus) *quasi hostium corpora petebant.* Sane ratio ipsa ita vult: nec tam bardum ego Florum umquam censeam, ut hoc non ceperit. Lips.

ictu, tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine conlucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

XXIV. Igitur Antonius, ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, "cur rursum sumpsissent arma?" Pannonicas legiones interrogabat: "illos esse campos, in quibus abolere labem prioris ignominiæ, ubi reciperare gloriam possent." Tum ad Mœsicos conversus, "principes auctoresque belli" ciebat: "frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerarent." Hæc ut quosque accesserat: plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens: ut "sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent." Mox infensius Prætorianis: "Vos," inquit, "nisi vincitis, pagani, quis alius Imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, et mors victis: nam ignominiam consumpsistis." Undique clamor: et orientem solem (ita in Syria mos est) tertiani salutavere.

Nempe ante erat *in corpore*, ut habet (Bud.) Guelf. Acidalius etiam malebat *jactu*. Etiam de telis missilibus *ictus* dicitur, sed tum, cum jactu teli attingitur corpus: quoad mittuntur, *jactus* dicitur. Clare sic distinguit Livius 30, 10. *Ex rostratis Pœni vana pleraque, utpote supino* jactu, *tela in superiorem locum mittebant: gravior ac pondere ipso libratior superne ex onerariis* ictus *erat.* Itaque *jactu* h. l. placet. Confundi ista verba notum est. V. Drakenb. ad Liv. 26, 40. ubi pariter pro *ictus* mavult *jactus*. Ern.

Ex occulto jaculantibus incauti offerebantur] Ed. pr. non agnoscit vocem *incauti*, et, cum præcesserit *ex occulto*, satis intelligi putat Gruterus. Ern.

Cur rari sumsissent] Ex historia et sententia, *cur resumsissent*. Nam Pannonici semel victi, arma tamen iterum sumserant. Lips. Ferrettus alias: *cur rursus sums.* Hoc magis placet. Certe *rari* vitiosum est, quicquid nugetur Salinerius. MS. Agr. *cur nam*. Ern. Hoc Ryckio placet. Bip. Ferretto accedunt legentes *rursum*: finalem syllabam absumpsit initialis sequens. Verum puto.

Non tolerent] Scr. *tolerarent*: nam præcedit *provocatos* et *possent*. Ern. Bud. *tolerent*.

Parthos...Armenios...Sarmatas] V. Dio 49. Supra A. 15, 26. H. 1, 79.

Mox infensus Prætorianis] Puto *infensius*: hoc est verbis asperioribus. Non enim his magis quam aliis infestus erat; sed hos compellabat inclementius. Gron. Verissime. Tertianis plura, his asperiora dixit. Ern. Laudant Ryck. Lall. Recipio cum Bip.

Nam ignominiam consumsistis] Assidet acuto huic dicto illud Curtianum 6, 8. *Scit, eos qui misericordiam consumserunt, amplius sperare non posse.* Lips. Sensus: nam ignominiam jam tantam contraxistis, ut ea non amplius timenda sit, nemo in vos uti possit, qui affligere velit, sed nihil aliud nisi mors restet. Ern. Lux huic loco ex H. 2, 44 et 67.

Solem (ita in Syria mos est)] Nam hæc legio e Syria deducta, in qua sub Corbulone militaverat. At de more ipso Herodianus 4, 30. de Parthis, qui pugnam inituri orto jam sole: Ἀσπασάμενοι δὲ τὸν ἥλιον, inquit, ὡς ἔθος αὐτοῖς, οἱ βάρβαροι, μεγίστῃ κλαγγῇ βοήσαντες, ἐπέδραμον τοῖς Ῥωμαίοις. Sed observo amplius: non solum Syros aut Orientales Soli cultum hunc detulisse, sed gentium plerasque. Plato De Legib. 10. p. 887. Ἀνατέλλοντός τε ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ πρὸς δυσμὰς ἰόντων, προσκυλίσεις ἅμα καὶ προσκυνήσεις Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων πάντων. Ipsis Romanis receptum, in precando verti ad Orientem. Hyginus de Limitibus: *Antiqui architecti in Occidentem templa recte spectare scripserunt. Postea placuit omnem religionem eo convertere, ex qua parte cœli terra illuminabatur.* Isidorus 15, 4. templa ita structa ait, *ut qui consuleret ac de-*

XXV. Vagus inde, an consilio Ducis subditus rumor, "advenisse Mucianum; exercitus invicem salutasse:" gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti; rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque inpetus vel pavor contraheret diduceretve. Postquam inpulsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat: laxati ordines abrumpuntur: nec restitui quivere, inpedientibus vehiculis tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, consectandi festinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit: rem nominaque, auctore Vipstano Messalla, tradam. Julius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni additus, inpubem filium domi liquerat: is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus agnoscensque et exsanguem amplexus, voce flebili precabatur "piatos patris Manes,

precarctur, rectum aspiceret Orientem. Latinus Pacatus in Paneg. ad Theodosium c. 3. *Nam ut, divinis rebus operantes, in eam cœli plagam ora convertimus, a qua lucis exordium est.* Nec Christiani abhorruerunt. Tertullianus Apolog. c. 16. *Alii plane humanius et verisimilius, Solem credunt Deum nostrum...Suspicio inde, quod innotuerit nos ad Orientis regionem precari. Sed plerique vestrum, adfectatione aliquando et cœlestia adorandi, ad Solis ortum labia vibratis.* LIPS.

Tertiani salutavere] Legionem hanc Gallicam cognominatam scribit Dio 65, 14. et c. 13. ridiculas exercituum salutationes fingit. Mox Bud. *inferre.*

Vagus inde, consilio] Romanus codex *vagus inde, an consilio:* quod valde amplector. Ambigit videlicet, fortuitu natus inter milites is rumor, an arte Ducis sparsus. LIPS. Consentit MS. Flor. unde recepit Pichena. Rom. Cod. int. ed. pr. ERN. *An* deest in Bud. ed. Put. Alc. Rhen.

Contraheret, diduceretve] Sententia et ἀντίθεσις sic visa postulare: vulgo *duceretve.* LIPS. Bip. posuere *deduceretve*, i. e. averteret, subduceret.

Postquam pulsos sensit] Nondum sane *pulsos.* Legendum *perculsos*, recte judicat Acidalius. Verbum *sensit* indicat, referri hæc ad præcedentia, quæ *perculsos* desiderant, sicut verbum *sensit* ipsum. Res ita evidens est, ut recipere non dubitarim. Similiter ap. Livium 28, 33. *perculsi* pro *pulsi* e conjectura Rhenani, receptum, contra scriptos: et pluribus locis in libris vett. hæc verba confusa supra 2, 14. in simili re: *additus perculsis terror, invecta in terga pugnantium classe.* Et sic centies. Mox *obturbabat* MS. Flor. (Bud.) Reg. Agr. edd. pr. J. Gron. ceteræ *obturbat.* ERN. Rectius Bip. *inpulsos.* Primam syllabam ultima præcedentis vocis littera abstulit.

Impuberem filium] MSS. Flor. Harl. (Bud.) Oxon. Guelf. etc. *impubem.* Consensus MSS. facit, ut cum J. Gronovio sic ediderim, quem v. ad h. l. Pichenam ad 4, 14. inprimis Drakenb. ad Liv. 2, 13. ubi copiose de hac forma agit, etiam hoc loco laudato. ERN.

Precabatur placatos patris Manes] Frustra hæsere viri docti in hoc loco, eumque variis modis tentarunt. Sensus est: *precabatur Manes patris, ut sibi placati essent, neve* etc. Porro *placatos* vera lectio, quæ est in Flor. Bud. Guelf. edd. Puteol. Beroaldi sqq. ante Lipsium, qui edidit *piatos*, ex ed. superiori, nescio qua; quod omnes secuti sunt. Pichena quidem testis, in MS. se reperisse *piatos*, et id exhibet ed. pr. verum ea lectio nata est e *platos* quod et in Flor. fuit scriptum ab initio pro *placatos.* Vid. Pich. Latinitas quidem non patitur, ut dicamus *precari Manes* vel *Deos piatos*; sed *placatos*, i. e. non iratos. At *piati* fiunt Manes sacrificiis et aliis, quæ religio sanxit. Itaque non dubitavi *placatos* præferre. Broterius conjicit: *v. fl. Deos pr. ne piatos p. m.* quia MSS. quidam habent, *ne piatos.* Mox bene Pichena edidit *aversarentur* e Flor. pro *adversarentur*, quod est in ceteris scr. (Bud. etiam) et ante Pichenam editis: unde firmantur supra dicta ad H. 1, 38. ERN. Adde 2, 51. Unde *piatos* sumserit Lipsius, non indicat. Pichena ad cod. MS. provocat; Ryckius ad Agr. et *piatos* explicat per *impiatos*, ut apud

neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem?" simul adtollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum et questus et sævissimi belli exsecratio: nec eo segnius propinquos, adfines, fratres trucidatos spoliant: factum esse scelus loquuntur faciuntque.

XXVI. Ut Cremonam venere, novum inmensumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumjecerat: eaque munimenta rursus auxerat: quorum adspectu hæsere victores, incertis Ducibus, quid juberent: incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum, et, nullo juxta subsidio, anceps: sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur. Munire castra? id quoque, propinquis hostibus, formidolosum, ne dispersos, et opus molientes subita eruptione turbarent: quæ super cuncta terrebat ipsorum miles, periculi quam moræ patientior: quippe ingrata, quæ tuta; ex temeritate spes: omnisque cædes et vulnera et sanguis aviditate prædæ pensabantur.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, "cingique vallum corona" jussit: primo sagittis saxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur: mox vallum portasque legionibus adtribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viæ tertiani septimanique sumpsere: dexteriora valli octava ac septima Claudiana: tertiadecimanos ad Brixianam portam inpetus tulit. Paullum

Nonium 4, 363. quo sensu in Virg. 6, 569. *piacula* sumuntur. Bip. *piatos* recepere; malint tamen *impiatos*, et *deprecabantur* scil. culpam. Ryckii rationem amplector; explicatio Ernesti non mihi satisfacit; probant tamen Brot. et Lall.

Publicum id facinus etc.] Sensus est: ne sibi potius imputent hoc facinus, quam universis civilibus armis, universo exercitui, bellum civile auso: cujus se minimam partem esse, nec totam culpam ferre debere. Acidalius putabat hæc verba esse alieno loco, et post *belli exsecratio* ponenda. Ern.

Trucidatos spoliant] (Sic Bud.) Flor. *trucidati:* quod J. Gronovius factum putat ex *trucidant:* bene, ut opinor; quia sequitur *faciunt scelus.* Ern.

Adfinis] Ita Bud. qui frequenter sic adcusandi casum effert.

Othoniano bello] Cf. 2, 22.

Fesso p. d. n. exercitu] MS. Agr. *fessos exercitus:* quod et ipsum rectum. Sed vulgatum melius et verius: etsi Flor. etiam et ed. pr. *fessos*, sed mox *exercitum.* Mox *munire castra* per interrogationem dicta, ad variandam orationem: nam alias non convenit *id quoque*, quod est respondentis. Ern. Bud. *fessos p. d. n. exercitu.* Bip. *fessos* ad *incipere* referunt et verba *per d. n. exercitum* in parenthesi ponunt. Mox post *munire castra* interrogandi signum non probant. Paullo post Bud. *ruptione.*

Ex temeritate spes] Copula *et* ante *ex*, auctore Flor. recte deleta J. Gronovio. Nam in contrariis copulæ nullus, certe non elegans, usus. Consentit ed. pr. In MS. Guelf. (Bud.) edd. Puteol. et seqq. ante Lipsium, *et temeritate:* ubi *et* vitiose pro *ex*, ut aliis locis: hinc vulgata *et ex* nata, a Lipsio temere recepta ex libro, quem ad editionem suam accommodavit. Ern. Bud. quoque mox *et prox. agnis* pro *e prox. a.*

inde moræ, dum e proximis agris ligones, dolabras, et alii falces, scalasque convectant: tum, elatis super capita scutis, densâ testudine succedunt. Romanæ utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur: donec, soluta compage scutorum, exsangues aut laceros prosternerent multâ cum strage.

XXVIII. Incesserat cunctatio, ni Duces fesso militi, et velut inritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormine ad ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi, quod neque Antonius, neque Hormus, a famâ vitâque suâ, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas; innixi humeris et super iteratam testudinem scandentes, prensarent hostium tela brachiaque: integri cum sauciis, semineces cum exspirantibus, volvuntur, variâ pereuntium formâ et omni imagine mortium.

XXIX. Acerrimum septimæ tertiæque legionum certamen: et Dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eodem incubuerat. Obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, et superjacta tela testudine laberentur; ipsam postremo balistam in subeuntes propulere: quæ, ut ad præsens disjecit obruitque, quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit:

Multa cum strage, incesserat] Id est, quia multa strages, timidior et cunctantior jam miles. Lips. Male. Distinctio vitiosa in libris edd. ante Pichenam fuit: qui e Flor. sic, ut nunc est, interpunxit. Consentit ed. pr. Ern. Lips. loco *cunctatio* perperam conjectat *tentatio*.

Hormine id ingenium] i. e. inventum, ut ap. Plin. Pan. c. 49. *exquisita ingenio cœnarum:* ubi v. Schwarzius, et ad c. 25. Pro *semineces* (quod in Bud.) MS. Reg. Agr. et ed. pr. *semianimes*. Paullo ante edidi *prensarent* e MS. Guelf. ed. pr. pro *prehens*. Ern. Bud. quoque *prensarent*. Bip. recte *ad ingenium*. Mox c. Agr. et Reg. Lall. *ut Messallæ traditum*.

Et omni imagine mortium] Poetas imitatus, *imaginem* pro genere dixit et exemplo. Ern. Cf. Virg. Æn. 2, 369. Mox Bud. *tertie decime septimeque*.

Superjacta tela] Sic bene Flor. et Bud. pro vulg. *superjecta*. Vide infra 5, 6. et Sall. Fr. c. 12. Cod. Agr. non male *superjactata*.

Balistam] Muretus *molem*, forsan e codice. Et cod. Agr. *molem valli*, glossema.

Disjecit obruitque, quos inciderat] Primum de balista non satis commode *obruit* dicitur: sed de majoribus molibus, velut A. 4, 62. de amphitheatro, quod dicitur *operuisse* homines ruina: valdeque vereor, ne Tacitus scripserit *obtrivitque*, quod convenit tali machinæ. Et inane erat *obruit* addere, quod ex *inciderat* intelligi potest. Vestigia ejus lectionis in corruptissima ed. pr. scriptura: *disjecta breviterque*. Atque etiam alibi librarii sic permutarunt ista verba. Sic ap. Liv. 3, 56. pro *obtrivisset*, in scr. et edd. repertum *obruisset*, ubi v. Drakenb. Certe Tacitus, si *obruit* scripsisset, non addidisset, *in quos inciderat:* nam hoc jam est in verbo *obruit;* sed *oppugnatores*, *subeuntes*, aut simile quid: ut adeo nullo modo de veritate correctionis nostræ dubitari queat. Porro *quos* habent Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. omnes, pro *in quos:* ne quis hæreat: nam et sic alii dixerunt: quamquam non negandum, librarios sæpe in hujus verbi constructione præpositionem temere omisisse, ubi iis docti viri non paruere. Vid. Drakenb. eundem ad Liv. 2, 30. ubi hunc locum Taciti afferre non neglexit; ut, si liber bonus juvaret, libenter *quis* scriptum a Tacito statuerem; præsertim cum illum modum loquendi alibi in Ta-

simul juncta turris ictibus saxorum cessit: qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum inrupisse C. Volusium, tertiæ legionis militem, inter omnes auctores constat: is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce "capta castra" conclamavit: ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque e vallo præcipitantibus, perrupere: completur cæde, quantum inter castra murosque vacui fuit.

XXX. At rursus nova laborum facies: ardua urbis mœnia, saxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiæ, stato in eosdem dies mercatu congregata: quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam, erat. "Rapi ignes" Antonius, "inferrique amœnissimis extra urbem ædificiis" jubet; si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, et altitudinem mœnium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant.

XXXI. Jam legiones in testudinem glomerabantur, et alii

cito non observarim, et scriptores tantum inferioris ætatis pro ea ratione laudentur. ERN.

Nituntur cuneis] Hoc est *cuneatim irrumpere*. Cf. A. 1, 51. H. 2, 42. 5, 16. 18. Mox Bud. *concessit:* et dein *rupisse.*

Securibus gladiisque portam perfregit] Non spernam ego elegantem conjecturam Heinsii, ni fallor, apud Ryckium, corrigentis *securibus dolabrisque.* Nam gladiorum in portis perfringendis nullus usus. Intelligendæ autem dolabræ, quales illæ apud Curtium 5, 6. quibus *vasa cædebant milites*, 8, 4. *sternerent arbores.* ERN.

In vallum egressus] Eodem modo usus est verbo *egrediendi* infra c. 71. *in quarum tectum egressi.* ERN.

Deturbatis, qui restiterant] *Restiterant* edd. vett. ante Rhenanum: favet Flor. in quo *resisterant*. Idque restituit Pichena. MS. (Bud.) Guelf. edd. Rhen. sqq. *resisterent.* Illud melius esse totus contextus clamat. ERN.

Capta castra conclamavit] Verbum *conclamare* de uno dictum et ab aliis, nominatim Virgilio Æn. 9, 375. *Haud temere est visum, conclamat ab agmine Volscens.* Valer. Fl. 3, 259. *Conclamat ab aggere Tiphys:* quamquam etiam in illo loco libri quidam *aggere:* quæ si vera lectio, eum locum Tacitus in mente habuisse videri potest. ERN.

Completur cæde] Quis vero numerus cæsorum in his prœliis? Tacuit noster, expressit Hegesippus 4, 30. *Exstincta triginta millia et ducenti viri de exercitu Vitellii. Primusque* (*id enim Antonio cognomentum erat*) *quattuor millia quingentos de Mysiacis militibus amisit.* LIPS.

Ac rursus nova lab. facies] Primo haud dubie scribendum, *at rursus:* quod facile quivis attendens et comparans antecedentia, sentiet. Reperit et Brot. in MS. et recepit *at.* Deinde respexit ad illud Æneæ ap. Virgil. Æn. 6, 103. *Non ulla laborum, o virgo, nova mi facies*, etc. ut jam notavit Acidalius. ERN. Bud. *ac.*

Illi trabibus etc.] Primum, etsi bene fero *illi*, sc. milites; tamen aures meæ potius desiderant *hinc* vel *illinc*, inde, ex istis ædificiis, mittunt, quibus deturbent propugnatores. Deinde *trabibus* haud dubie vitiosum: nam trabes quomodo tam longe milites jaculentur sine tormentis, quæ ibi nulla fuere. Id vidit Heinsius, qui apud Ryckium corrigebat *lateribus.* Sed, quia tegulæ quoque generis lateritii, malim fere *lapidibus*, ut infra c. 71. *saxis tegulisque* e tectis obruunt Vitellianos. Probat Mullerus. ERN. *Trabibus* bene habet. Tectorum ipsorum tegulas et trabes de culmine domuum dejiciebant in hostes. Sic tormentis non erat opus, ut et Bip. monent.

In testudinem glomerabantur] Sic bene e Flor. edidit Pichena pro *glome-*

tela saxaque incutiebant, cum languescere paullatim Vitellianorum animi. Ut quis ordine anteibat, cedere fortunæ: ne, Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris, non in vulgus inops, sed in Tribunos Centurionesque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors et ignobilitate tutior, perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exsolvunt, orantque, " ut caussæ suæ deprecator adsistat:" adspernantem tumentemque lacrymis fatigant (extremum malorum) tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta et infulas pro muris ostentant. Cum Antonius " inhiberi tela" jussisset, signa aquilasque extulere: mœstum inermium agmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut præberi ora contumeliis, et, posita omni ferocia,

rantur: nam sequitur *incutiebant.* Consentiunt MSS. (Bud.) Guelf. Bodl. Mox *languescere* idem ex eodem libro pro *languere* (Bud. *languere*). Ed. pr. *languescerent;* quod non spernam: infinitivum copula *et*, sive addita temere ante *ut*, sive intellecta, peperisse videtur. Sed infinitivus quoque rectus. Dein cum Ryckio et Gronovio deleto *et*, dedi *ut quisque o. a.* et ei rei interpunctionem accommodavi. Consentiunt MS. Agr. ed. pr. nisi quod habent *quis*, pro *quisque.* Denique *reverteretur*, pro simplici *verteretur*, dictum, quod rescribi volebant Muretus et Ursinus (et Acidal.). Vid. ad Sueton. Aug. c. 77. ERN. Flor. etiam et Bud. habent *ut quis*, et sic noster passim, ut A. 2, 24. 73. 83. 4, 23. 36. Ergo restitui cum Bip. et J. Gron. Dein *reverteretur*, rectius.

Nomen atque imagines] Nomen ejus in signis. Mos enim ille, ut Imperatoris sui nomen tum vexillis inscriberent, tum scutis. Quod etiam in libera Rep. video factitatum. Dio de Crasso in Parthos movente 40, 18. Σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα ἐπ' αὐτοῦ πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων. Thebaidis scriptor etiam Græcis attribuit, sed mentem habens in militia Romana:—*aurea clarum nota Nomen Ducum vexilla præscriptum ferunt:* facitque litteras aureas, quas Dio puniceas. Huc Suetonii illud pertinet Vespas. 6. *Nomen ejus vexillis omnibus sine mora inscripserunt.* Item Prudentii de Constantino, in Symm. 1, 488. *Christus purpureum, gemmato textus in auro, Signabat labarum: clypeorum insignia Christus Scripserat.* Qui bene addit de clypeis, sive scutis: nam et illic, ut dixi, inscribebant. Quinctilianus pro Milite c. 12. *Inscriptum in scuto C. Marii nomen.* Dio 42, 15. Marcellum ait *nomen Pompeii, cum id scutis suis milites inscriberent, delesse:* uti scilicet fautorem se Cæsari ostenderet. Idem 50, 5. notat, Romanos milites *Cleopatræ nomen scutis inscripsisse*, quasi Imperatoris. D. Ambrosius (sive quis alius ille scriptor) ad hunc ritum respexit Oratione funebri de Valentiniano § 58. *Valentinianus habens in se imaginem Christi...Nec injuriam putaveris: charactere Domini inscribuntur et servuli, et nomine Imperatoris signantur milites:* nisi tamen ad puncturas et stigmata militum hoc refers; quod non sperno. LIPS. De nominibus adde nostrum H. 2, 85. 3, 13. ERN.

Tum vinctus] Bud. *tunc vinctus.*

Extremum malorum etc.] Interpunctio hæc debetur Pichenæ, qui sic loco succurrit, adjutus MS. Flor. Pro *tot* MS. Guelf. Bud. ed. Rhen. et sqq. ante Lipsium *ac.* ERN. Priora verba intercludo cum Bip. et præcedens punctum tollo. Mox Freinsh. malebat *jussit et:* non opus.

Circumstiterant] MS. Guelf. a manu sec. ed. pr. *circumsteterant.* V. ad 4, 69. Mox eadem ed. pr. *intendebant.* ERN. Bud. et ed. Put. Alc. Rh. *circumstiterant.*

Mox, ut præberi ora c.] Non est verbum, unde pendeat *præberi:* sequitur enim *et patiebantur.* Pronum foret con-

cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bedriaci victoriæ temperassent. Sed, ubi Cæcina, prætexta lictoribusque insignis, dimota turba, Consul incessit, exarsere victores: " superbiam, sævitiamque," (adeo invisa scelera sunt) etiam " perfidiam," objectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus, ad Vespasianum dimisit.

XXXII. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur: nec procul cæde aberant, cum precibus Ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer: de Cremona in neutrum. Exercitus, præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio, ad excidium Cremonensium incubuit: juvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur: mox tertiadecimanos, ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis inluserant. Auxit invidiam editum illic a Cæcina gladiatorum spectaculum: eademque rursus belli sedes: et præbiti in acie Vitellianis cibi: cæsæ quædam feminæ, studio partium ad prœlium progressæ: tempus quoque mercatus, ditem alioqui coloniam, majorum opum specie complebat. Ceteri Duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat: is balneas, abluendo cruori, propere petit: excepta vox

jicere *præbuere*. Sed non necessarium aliquid tentari. Similiter A. 12, 51. *post ubi quati uterus, et viscera vibrantur.* Arbitror, esse ἀνακόλουθον, constructionis, idque sic resolvendum, velut h. l. ut præberi ora c. et cuncta victos pati videbant: in illo 12, 51. ubi *quati uterum et viscera vibrari* sentit. Mox *ferocia* melius quam *fiducia*; quod est in MS. Guelf. ed. Puteol. Ber. Alc. ERN. Bud. *ferocia.* Recepit Rhen.

Subit recordatio] *Recordatio* est in ed. pr. Rhen. sqq. omnibus, et, ut e silentio Pichenæ et J. Gron. colligere licet, in MS. Flor. In Bud. legitur *ratio*, ut in Guelf. unde Rhenanus colligebat *miseratio: subit miseratio: illos esse* etc. Sic interpungendum, ut mox *exarsere victores: superbiam* etc. Nempe conversio tanta rerum misericordiam movit, ut alibi. Mihi hoc melius placet. In his miseratio orta: in Cæcina indignatio. Omninoque melius cohærens oratio esset. ERN. Bud. *ratio* verius videtur Bipontinis.

Victoriæ temperassent] Sic in libris meis omnibus reperi: in nullo *obtemperassent*, ut ex h. l. laudat Ciaccon. ad Cæs. B. G. 1, 33. Apud Sallustium autem Cat. 11. in hac formula *victoriæ temperare* est illa confusio. V. Cort. De formula ipsa Oudend. ibi laudat Gronov. ad Liv. 1, 29. ERN.

Consul incessit] Guelf. et alii *incessisset*, male; item mox, *objectant*, quod non spernam. Sic ante: *subit recordatio.* ERN. Bud. *incessit.*

Plebs] Sic Flor. Bud. Agr. Pichena aliunde *plebes.*

De Cremona in neutrum] Id est, in neutram partem aliquid pronunciavit; neque ad salutem, neque ad perniciem. ERN.

Editum illic a Cæcina etc.] Præpositio *a* et mox copula *que* est in libris omnibus meis præter ed. Rhen. et eum secutas ad Pichenam. Paullo post *majore* MS. Bodl. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. recepit Broterius. ERN. Præpositionem se delevisse Rhen. ait, quia deest in Bud. et putabat subaudiri; verum in editione ejus sec. legitur. Contra Bud. habet *eademque*, Rhen. *eadem.* Bud. et Rhen. *majorum.* Bud. *ad bellum*; Rhen. *ad prœlium.* Bud. *alioqui.*

Is balneas abluendo cruori] Pichena e Flor. dedit *balineas*; sed, quia supra c. 11. *balnearum* editum est, hic eandem scripturam servandam putavi. *Abluendo cruore* habent edd. ante Rhen. omnes. Idque recte dicitur, et exquisitius antiquiusque, quam *cruori*, ut jam ad Annales dictum. Itaque id secutus essem, nisi libri Florentini auctoritas obstaret, cui Guelf. consentit. Mox pro *incalescerent* MSS. Oxon. Harl. *inardescerent.*

est, cum teporem incusaret, "statim futurum, ut incalescerent." Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam "signum incendendæ Cremonæ dedisset," quæ jam flagrabat.

XXXIII. Quadraginta armatorum millia inrupere, calonum lixarumque amplior numerus, et in libidinem ac sævitiam conruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quo minus stupra cædibus, cædes stupris, miscerentur. Grandævos senes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis forma conspicuus, incidisset, vi manibusque rapientium divulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat: dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia adspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi prædam egesserant, in vacuas domos et inania templa per lasciviam jaculabantur: utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversæ cupidines, et aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco, seu Numine defensum.

Illud verum, et melius, ut quivis sentit. Ipse tepida aqua non incalescebat, quam suppeditaverant: minatur, fore, ut illi incalescerent, sed alio modo. Ern. Rhen. e Bud. *cruori*.

Viles ad prædam] Turnebo ne accedamus rescribenti *miles ad prædam*. Taciti enimvero mens, eos ipsos, qui aut ætate aut imbecillitate non erant ullius æris, raptos tamen per sævitiam et ad illusum. Curtius non absimiliter in direptione Persepolis 5, 6. *Neque avaritia solum, sed etiam crudelitas, in capta urbe grassata est: auro argentoque onusti, vilia captivorum corpora trucidabant.* Lips.

Aut quis forma conspicuus] An *aut puer forma conspicuus*. Gron. In tali contextu non videtur necessarium substantivum poni. Genus enim et mentio facta virginis facit, ut sponte intelligatur pueri nomen. Solenne hoc Græcis inprimis. Sic apud Homer. Il. Α. initio, ψυχαῖς ἰφθίμων opponuntur αὐτοὶ pro σώμασιν: et sic centies. Ern.

Ipsos postremo direptores] Talis illa in capta urbe descriptio Quinctiliani 8, 3. *Et conata retinere infantem suum mater, et, sicubi majus lucrum, pugna inter victores.* Lips.

Majore a. v. truncabantur] Abscisis manibus, ut omitterent occupata: sed, ni fallor, huic rei non satis convenit *majore aliorum vi*: forte fuit *obtruncabantur* (ut voluit Heins.) vel *trucidabantur*. Etiam supra dixit in perniciem actos milites, dum de virginibus aut pueris formosis pugnarent. Ern.

Vi tormentisque dominorum abdita scrutari] Sic 2, 13. matrem per cruciatus interrogant milites ubi filium occuleret. Frustra itaque Ursinus et Muretus corrigunt *domorum*. Ern.

Utque exercitu, vario] i. e. atque ut fit in exercitu tali etc. Præpositio omissa (v. ad c. 19.) fecit, ut quidam *exercitui* fecerint, ut est in Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. Mox melius puto *inessent*. Ern. Bud. Rhen. *exercitu*.

In igne considerent] Heinsius ex Ovidio corrigebat *ignem*. Sic etiam Virgil. Æn. 2, 624. unde scil. sumsit suum, ut alia, Ovidius: *omne mihi visum est considere in ignes Ilium.* Atqui Tacitus libenter imitatur Virgilium: etiam ap. Virgilium MS. Hamburg. *in igne* vitiose dedit. Itaque valde arridet ista correctio *in ignem* vel *in ignes*. Ern. Heinsius de Virgilio cogitabat; nam apud Ovidium tale nihil. *In igne* Bip. subaudiunt *cineribus obruto*. Sed Statius etiam Theb. 3, 184. *in cinerem consedit*.

Mephitis] Dea tetri odoris, de qua Serv. ad Æn. 7, 84. Ern.

XXXIV. Hic exitus Cremonæ, anno CCLXXXVI a primordio sui. Condita erat Ti. Sempronio et Cornelio Consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius, pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, "ne quis Cremonenses captivos detineret:" inritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum adspernantis. Occidi cœpere: quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur: mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora templaque munificentia municipum: et Vespasianus hortabatur.

Hic exitus Cremonæ] Sic edidi ex ed. pr. cui consentit MS. Agr. quamquam *Cremonæ* a man. sec. additum. *Habuit* abest a MS. Flor. Bud. in quibus quia est *Cremonam*, addidere *habuit*, e formula Tacito solenni. *Cremonam* servari, sine *habuit*, ut vult J. Gronovius, intellecto *mansit*, duabus de caussis fieri non placet: primum, quia ista ellipsis inusitata, quod et de *habuit* dicendum: dein, quia verbum *manere* fere de futuris rebus dicitur, et, si de præteritis dicitur, *manserat* esse debet, non *mansit*. Accusativi et genitivi primæ declinationis sæpe in libris confusi. Ern. Reg. Lall. quoque habet *Hic ex. Cremonæ*. Recepere Lall. Brot. Bip. Gruterus etiam.

Ti. Sempronio] Id est, Tiberio. Male enim vulgo *Tito*: ex Livio 21, 6. et Fastis. Lips. *P.* abest ante *Cornelio* a Flor. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. unde delevi. Sic A. 14, 1. *C. Vipstano, Fonteio Coss.* ut monet J. Gron. Ern.

Per Alpes rueret] A Beato hoc est (e Bud.); antea *irrueret*. Legam *ingrueret*. Lips. *Rueret* est etiam in Flor. ed. pr. quod nequaquam tentandum. Horat. C. 4, 2. *Monte decurrens velut amnis—fervit, immensusque ruit Pindarus ore*. Similiter *irruere* pro *ruere* tentabat Heins. A. 2, 17. Ern.

Annexu connubiisque gentium] *Annexu* est conjunctione quacunque, quales commercia, connubia, concilia communia; cui subjicitur species conjunctionis. Pro *gentium* Spanhem. de V. et P. N. t. 2. p. 619. malebat *adjacentium*, quod *gentium* nimis vagum et indefinitum videbatur. Neque aut satisfaciunt dicta Ryckio, aut convenit exemplum ab eo prolatum e Liv. 8, 14. *ceteris Latinis populis connubia commerciaque et concilia inter se ademerunt*: nam ibi omnia definita. Sed malim tamen intelligere *aliarum*; quod verbum a Græcis sæpissime, ab imitatoribus eorum interdum, omitti, dudum observatum est. Ern. Agr. *connexu*. Rhen. malebat *adhæsu*. Bip. conjiciunt *agri annexi*. *Ubere agri* plane ut Virg. Æn. 3, 164. *ubere glebæ*. Mox Bud. *civilibusque*.

Pudore flagitii] Ita mei libri. Budensis *pistore*: vulgati pessime *post rem flagitii*. Lips. Etiam Flor. Guelf. ed. pr. *pudore*. Ern. Ex ingenio conjiciebat *pudore* Rhenanus: Pichena restituit e Flor. Acidalius e *post rem* conjectabat *postremi*.

Cremonenses captivos] Cod. Agr. et Reg. Lall. *Cremonensem captivum*.

Occidi cœpere] Sic Rhenanus dedit e vestigiis MS. Bud. in quo erat *cecidi*. At *occidi* jam editum erat in ed. pr. quod est etiam in Flor. Ceteri ante Rhen. *cædi*, ut est in Guelf. *Mox redemtabantur*, quod e Flor. edidit (Pichena et) Ryckius, etiam est in MSS. Agr. Guelf. In margine autem pro var. lect. est *redimebantur*. Gaudere Tacitum frequentativis, supra jam observatum, et lectio quemque docet. Ern. Bud. *redimebantur*. Sic Put. Alc. Rh.

Magnificentia municipum] Placet magis, quod in Rom. codice est, (i. ed. pr.) *munificentia*. Lips. Sic et MS. Reg. idque melius puto: et recepissem in contextum, nisi *magnificentia* quoque utcunque ferri posset, intellecta magnitudine animi, quæ in munificentia vel maxime cernitur, ut mox c. 37. Verba

XXXV. Ceterum adsidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit: ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt. Et victæ legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambigue agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Julium Calenum, Tribunum, in Germaniam Alpinum Montanum, Præfectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium præsidiis occupati: suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. At Vitellius, profecto Cæcina, cum Fabium Valentem, paucis post diebus, ad bellum inpulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere: sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat. Atque illum, in nemore Aricino desidem

illa permutantur et A. 12, 3. ubi *magnificentia* verum. Recepere Brot. et Allem. Ern. Hic e cod. Reg. Sequor cum Bip. Bud. *magnificentia* et prius *templa quoque.*

Noxia tabo humus] MS. Agr. *tabe;* quod non displicere videtur Ryckio, laudanti A. 2, 69. Mihi quoque placeret, si libri plures consentirent. Nam non uno sane loco pro *tabe* datum *tabum* a librariis, ignorantibus, etiam *tabem* sic dici. Vid. ad l. c. sed nec infercienda ubique sine idoneis auctoribus *tabes. Tabo* h. l. defendit etiam et illustrat J. Gronov. ad Melam 3, 8. supra 2, 70. *infesta tabo humus.* Ern. Bud. *tabo.*

Trevir] Bud. lepide *triumvir.*

Ad h. impulisset] Non credo sic Tacitum dedisse. *Ad bellum impellere* est suadere bellum, auctorem alicui esse belli: quod ab h. l. alienum. Princeps imperat Ducibus suis, quod fieri velit. *Expulisset* verum credo. Invitus homo socors et voluptarius exibat, aut moras nectebat. Suet. Cal. 1. Tiberius Germanicum dicitur *expulisse ad componendum Orientis statum.* Cicero *extrudere* sic dixit in ep. 7, 6. Probat Mullerus. Ern. Bip. contra comparant A. 4, 41. *ad vitam procul Roma impelleret.*

Non in ore vulgi] Vera nostra conjectura. Nam in libris omnibus *more vulgi:* quod sane haud convenit. At *in ore agere,* est Latinis coram et in conspectu esse, sese offerre. Sallustianum est, et ab eo penu Tacito promptum. In oratione Cottæ ad Quirites: *A prima adolescentia, in ore vestro privatus et in Magistratibus egi.* Fragmento alio: *In ore agens gentibus, populo, civitati.* Tacitus iterum c. 77. *Julianus ad L. Vitellium perductus, verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur.* Dicendi hoc genus restituendum Plinio censeo in Paneg. 69. *Sunt in honore hominum et in honore famæ magna nomina, ex tenebris oblivionis, indulgentia Cæsaris.* Et lego: *Sunt in ore hominum et in ore famæ.* Lips. *In ore* etiam Flor. (Bud.) Agr. Ern. *In ore vulgi* etiam Cic. Verr. 1, 46. Cf. noster ad H. 2, 73. Fragmentum alterum Lipsio cit. ductum est e Donato ad Ter. Adelphos 1, 2, 13.

In nemore Aricino] Inter Lanuvium et nemus Aricinum superesse rudera villæ Vitellii arbitratur Corradinus Lat. vet. t. 2. p. 193.

Atque illum—proditio Lucilii B.—perculit] Nuncii non *percellunt,* sed *percutiunt,* ut alio loco jam docuimus. Itaque legendum *percussit. Perculit* esset *perdidit:* quod alienum est. *Repente exterruit,* desideratur: quod est *percussit.* Cicero quidem ep. 5, 7. *veteres inimicos, novos amicos, literis tuis perculsos:* sed sequitur *et de magna spe deturbatos jacere:* quod huic loco dissimile est. Infra c. 56. *ad omnes nuncios vultu quoque et incessu trepidus* dicitur fuisse: hoc est *percussi,* non *perculsi.* Contra Cicero in ep. 9, 25. *atrocissimis percussus est literis,* non *perculsus.* V.

non se plebi videndum praebere

et marcentem, proditio Lucilii Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Cæcina adfertur mixtus gaudio dolor: et descivisse, et ab exercitu vinctum: plus apud socordem animum lætitia, quàm cura valuit: multa cum exsultatione in urbem revectus, frequenti concione, "pietatem militum" laudibus cumulat. "P. Sabinum, Prætorii Præfectum, ob amicitiam Cæcinæ, vinciri" jubet, substituto in locum ejus Alpheno Varo.

XXXVII. Mox Senatum, composita in magnificentiam oratione, adlocutus, exquisitis Patrum adulationibus adtollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ a L. Vitellio factum: dein ceteri, composita indignatione, "quod Consul Rempublicam, Dux Imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum prodidisset," velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla in oratione cujusquam erga Flavianos Duces obtrectatio: "errorem inprudentiamque exercituum" culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum Consulatus diem (is enim in locum Cæcinæ supererat) magno cum inrisu tribuentis accipientisque, eblandiretur: pridie Kal. Novembris Rosius Regulus iniit, ejuravitque. Adnotabant periti "numquam antea, non abrogato Magistratu, neque lege lata, alium

et ad 2, 54. Itaque vix ante dubitavi, in tanta evidentia, corrigere. E Broterio post didici, MS. Reg. habere *percutit:* quod firmat rationém nostram, et lenior correctio est, quæ et sequenti *affertur* melius consentit: id adeo recepi. Ern. Bip. bene notant, omnino homines pavore, metu, dolore, nuntiis etc. percelli. Sic ipse noster A. 1, 28. 42. Nolim ergo a vulg. recedere: restitui *perculit:* pro quo Bud. *pertulit.* Ern. receperat *percutit.*

P. Sabinum Prætorii Præfectum] Vid. Lips. ad 2, 92. Ern.

Suum dolorem proferebant] h. e. quem ex injuriis Cæcinæ privatim publiceque ceperant. Eum cum alias pressissent, nunc, sub illa specie, edebant. Igitur graviter invecti in Cæcinam: non Vitellii, sed suis injuriis incensi. Sic Livius 7, 21. *curæ privatæ in certaminibus publicis erumpebant:* quod fortasse Tacitus imitatus est. Ern. Cf. A. 15, 73.

Is enim in locum Cæcinæ supererat] Proprie dies ille non supererat in locum Cæcinæ, sed e consulatu Cæcinæ. Unde pronum suspicari, verba *in locum Cæcinæ*, esse loco mota, et post *diem* ponenda, sive, post *supererat.* Placet Mullero. Vulgatum sic explicandum: is enim dies supererat volenti succedere in locum Cæc. s. si quis sufficiendus Cæcinæ foret. Ern.

Cum irrisu tribuentis acc.] Hoc ordine scr. et edd. ante Rhen. omnes exhibent verba: nisi quod Flor. *tradentis* habet: Rhenanus *acc. tribuentisque* tacite (e Bud.) edidit, quod omnes servarunt. Illud autem bene, quod *eblandiretur* dedit, quamquam conjectura tantum, pro *blandiretur.* Primam literam absorpsit finalis τοῦ *que*, ut sæpe in hoc et similibus verbis. Ern. Bip. e Flor. *tradentisque accipientisque.* Sed ista geminatio conjunctionis vix nostro est in usu: *tradentis*, *tribuentis*, perinde est. Mox Bud. *iniit*, *ejuravit.*

Rosius] Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. edd. pr. Puteol. unde restitui. Primus Beroaldus edidit *Rossius*, non e libris scriptis, (nam hos libros non e MSS. edidit) sed casu ac vitio operarum, quod ab Alciato et Rhenano servatum est temere. *Rosii* et *Rossii* occurrunt in antiquis monumentis: sed libri audiendi. Illud autem nollem factum a Ryckio, ut e MS. Agr. ederet *Roscius*, quæ scriptura librario debetur, vel nomen minus notum in notius convertente, vel pronunciationem suæ ætatis sequente, ut in *scævus*, *scævire*, et aliis alii pro *sævus*, *sævire.* Glandorpius laudat ille quidem hinc *Roscius Regulus*, sed non e libris, verum e conjectura, ut in aliis. Vid. ad Ann. 11, 35. Ern.

Nunquam antea] Vertranius corrige-

suffectum:" nam Consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare Dictatore, cum belli civilis præmia festinarentur.

XXXVIII. Nota per eos dies Junii Blæsi mors et famosa fuit: de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim vicino sitam conlucere, per noctem, crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti caussam, "apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Junium Blæsum," nuntiatur: cetera in majus, de "adparatu et solutis in lasciviam animis:" nec defuere, qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blæsum, incusarent, "quod, ægro Principe, lætos dies ageret." Ubi asperatum Vitellium, et posse Blæsum perverti, satis patuit iis, qui Principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infensus Blæso æmulatione prava, quod eum, omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum Imperatoris reserat, filium ejus sinu complexus, et genibus accidens: caussam confusionis quærenti, "non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrimasque adtulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot provinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris inmensis spatiis, arceat. In urbe ac sinu cavendum hostem, Junios Antoniosque avos jactantem, qui se stirpe Imperatoria, comem ac magnificum militibus, ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius, amicorum inimicorumque negligens, foveat æmulum, Principis labores e convivio pro-

bat *nonnunquam:* quod subjecta ratio desiderat. An hoc voluit dare scriptor libri Guelf. in quo est *nonquam?* sane et alibi ille *o* pro *u* scripsit, ut in *contatio;* sed nusquam in hoc verbo, si recte memini. Ern. Nil mutandum. Agitur hic de casu, qui prorsus extra ordinem fuit. Sic et Bip. sentiunt.

Caninius Rebilus] De hoc v. Dio 43, 46. Occurrit et in nummo apud Occonem. Ciceronis in eum irrisio legitur in hujus ad Fam. ep. 7, 30. Mox pro *festinarentur* Bud. *dictarentur*, unde Rhen. volebat *ista darentur.*

Turrim vicino sitam] De hoc genere turrium v. dicta ad Sueton. Ner. 38. ubi *turris Mæcenatiana.* Mox MS. Bud. habebat *advertit.* Ern. Probat Muretus. Rhen. vulgatum tenet.

Ubi asperatum] Sic MS. Guelf. (Bud.) ed. pr, idque restituit bene Rhenanus. Puteol. nescio an consulto, edidit *aspernatum:* vitiose: quod tamen servatum a Ber. et Alc. In iisdem edd. mox male *illic* pro *ille* (hoc Rhen. e Bud.). Paullo post interpunctionem correxi. Nam major erat post *reserat*, et minor post *accidens.* Atqui ista jungenda cum *reserat.* Post *confusio* est consternatio, pavor, qui indicatur irrumpendo in cubiculum, et reliquo L. Vitellii mimo: eoque sensu et noster alibi et alii dixere. Ern. Bud. *effusionis:* Rhen. vulg. servat.

Junios Antoniosque] Proinde stirpis suæ originem ab Octavia, Augusti sorore, repetere poterat.

Amicorum inimicorumque negligens] Hoc est, amicos et inimicos non discernens, ut bene Pichena. Deinde orationis forma videtur desiderare *foveat:* et sic antiquiores dixissent. Sed Tacito solenne est, τοῦ *dum* jungere indicativum præsentis, in oratione etiam obliqua, et quocumque tempore præcedente. Sic infra c. 70. *togatum se et unum e Senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium— judicatur*, et sic pluribus locis reperies. Denique *labores Principis* intell. morbum, quo laborabat. Ern. Sic jam Rhen.

Foveat] Hoc sermonis series requirit. Vulgo *fovet.* Bip. *foveret.*

spectantem. Reddendam pro intempestiva lætitia mœstam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat, vivere Vitellium et imperare, et, si quid fato accidat, filium habere."

XXXIX. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam jussa atrocem invidiam, ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo: quin et audita est sævissima Vitellii vox, qua "se" (ipsa enim verba referam) "pavisse oculos, spectata inimici morte," jactavit. Blæso, super claritatem natalium et elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcina et primoribus partium, jam Vitellium adspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit: sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non Principatus adpetens, parum effugerat, ne dignus crederetur. pro Vita

XL. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, "proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem," pernicibus nuntiis accepit. Et, si cœptum iter properasset, nutantem Cæcinam prævenire, aut, ante discrimen pugnæ, adsequi legiones potuisset. Nec deerant, qui monerent, "ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret." Aliis placebat, "accitis ex urbe Præ-

Si quid fato accidat] Non sufficiebat Tacito, ut aliis, ut verboso scilicet Ciceroni, Livio, *si quid accidat?* An additum fingit a Vitellio, ne ambiguitas offenderet, aut malum omen faceret? Nam etiam de morte a manu hostili, *si quid accidat*, dici solet. Ita videtur. Ern.

Maturam perniciem] MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. male *pœnitentiam*. Ed. pr. post vitiose *visa*, pro *jussa*. Ern. *Perniciem* Rhen. e Bud. dedit. Sic et Flor. et Agr. Dein Bud. *jussa*.

Veneno grassari] Ego huc referam, in silentio interpretum, Suetonii hæc de Vitellio 14. *Nobiles viros, condiscipulos suos, tantum non ad societatem Imperii omnibus blanditiis allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam unum veneno, manu sua porrecto in aquæ frigidæ potione.* Priora Dolabellam notant; hæc de veneno, Junium Blæsum. Lips.

Nobili gaudio] Nescio, an *notabili gaudio*. Lips. Sic placebat et Faerno, Ursino. Vulgatum certe vitiosum. Nam *nimium gaudium* hic exprimendum erat, quod *nobile gaudium* non dicitur: nec tamen *notabili* satis placet. Curt. 9, 7. extr. *postquam, falso insimulatum eum, nimium invidorum gaudium ostendit.* *Notabilis constantia* occurrit infra c. 54. sed aliter. Broterio placet *ignobili g.* Ern. *Nobili*, noscibili, manifesto, ut apud Liv. 39, 9. *nobile scortum.* Sic fere idem quod *notabili:* hoc recepere Bip.

Qua se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos] Sic MSS. Agr. Flor. ed. pr. quod secutus sum, ut multo mollius. Ceteri libri (in his Bud.) *se* habent post parenthesin. Ern. Paullo aliter ista apud Suet. Vit. 14.

Sanctus, inturbidus] Ed. pr. *factus:* et sic correctum in MS. Guelf. quid ante fuerit, non potui assequi. Ea verba in MSS. confundi alii docuere. Vid. Drakenb. ad Liv. 10, 9. Possis tamen conjicere *factis inturbidus*, ut alibi *ingenio, moribus turbidus.* Ern.

Adeo non pr. appetens, ut parum effugeret] Pro *effugeret* MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. *abfuerit.* MS. autem Flor. sic habet: *appetens. Parum effugerat, n. d. c.* quod merito placet J. Gronovio. Corruptela orta est ex eo, quod non intelligerent librarii, *adeo non* eleganter dici pro *nedum:* ut jam ad A. 3, 34. notavimus. In vulgata vix commodus sensus. An enim principatu non appetendo consequimur, ut digni Principatu videamur? Itaque Florentinam interpunctionem recepi. Ern. Bud. vulg. habet. Agr. *effugerit.* Gronovio accedunt Brot. Lall. Bip.

toriis cohortibus valida manu perrumpere." Ipse, inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit: mox utrumque consilium adspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.

XLI. Missis ad Vitellium litteris, auxilium postulat. Venere tres cohortes cum ala Britannica: neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere inlicitas voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus, crederetur: aderant vis et pecunia et ruentis fortunæ novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem adtulerant. Pudor tamen et præsentis Ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum et dedecoris securos. Eo metu, cohortes Ariminum præmittit, alam "tueri terga" jubet: ipse, paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus, flexit in Umbriam, atque inde Etruriam: ubi, cognito pugnæ Cremonensis eventu, non ignavum, et si provenisset, atrox consilium iniit, ut, adreptis navibus, in quamcunque partem Narbonensis provinciæ

Ne in tanto quidem d.] Hunc verborum ordinem, item mox *rapere illic. v.* libri antiquiores scr. et edd. Rhenanus ex uno Bud. invertit. Ern. Dedit scil. *illic. r. v.*

Ruentis fortunæ novissima libido] Videbat, finem adesse explendarum libidinum, cum rueret fortuna. Itaque utendum facultate, dum maneat. In tali tempore solet etiam incitari cupiditas et vis. (Cf. H. 2, 47.) Sic bene et Pichena et Ryckius. Post, nescio quomodo, mihi magis placet *tam parva manus* (Placet et Lallemando). Pro *morabatur* vitiose ed. pr. *hortabatur:* quod pro var. lect. est in marg. MS. Guelf. Ern.

Apud avidos periculorum] Sic omnes libri. *Avidi periculorum* sunt, qui pericula subire non verentur, bello, prœliis etc. ubi spes commodi luceat, quales nobis Tacitus milites Rom. non uno loco describit. At hic periculum ostendebatur, id quod liquido patet, si a partibus Vitellii manerent, quarum fortuna rueret, nullum, aut leve, si ad victores transirent. Itaque non male, puto, Faerno suspectam fuisse lectionem vulgatam, correctamque *pavidos periculorum.* Ern. Sic et Lall. Contra Grut. et Bip. pro vulg. stant. Cf. c. 26. qui locus hunc explicat.

Decoris securos] Bono sensu: in Flor. tamen, *dedecoris*, fortasse et meliore. Lips. *Dedecoris* etiam MS. (Agr.) Guelf. et alii ap. Broterium, ed. pr. ceteræque ante Rhenanum, qui *decoris* (e Bud.) invexit. Bene restituit Pichena. Ern. Ita Antonius c. 24. *ignominiam consumsistis.* Mur. et Acid. quoque *dedecoris* præferunt.

Eo metu et paucis etc.] *Et* habent MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Puteol. Post omissam (ab Alc.) restituit Rhen. non probante Mureto. Ceterum verum vidisse arbitror, cum verba *paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus,* post *ipse* ponenda judicavit. Sunt hic sane alieno loco. Quos enim putemus esse eos, qui comitati cohortes sint? Immo Ducis comites amici, quos secum eduxerat urbe Roma. Ab horum plerisque desertus erat. Post *in* ante *Etruriam* cum Ryckio et J. Gron. delevi, additum a Rhenano contra libros. Ern. Immo e Bud. Verba *paucis—com.* loco mota non Muretus vidit, sed Acid. qui, sæpe in transponendo nimium audax, hic rem acu tetigit meo arbitratu. Omissa scil. olim verba e margine, cui fuere adlita, in alienam sedem librarii incuria intrusit. Bahrdtius demum verbis *cognito—eventu* postponenda putabat.

having made a descent upon

egressus, Gallias et exercitus et Germaniæ gentes novumque bellum cieret.

XLII. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu, et missis per proxima litorum Liburnicis, terrâ marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ et qua Picenus ager Adria adluitur: omnisque Italia, inter Vespasianum ac Vitellium, Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens, e sinu Pisano, sævitiâ maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monœci depellitur: haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum Procurator, fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, "ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur," monendo terruit: simul ceterorum fides metu infracta: namque circumjectas civitates Procurator Valerius Paullinus, strenuus militiæ, et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

XLIII. Concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Forojuliensem coloniam, claustra maris, præsidio tuebatur: eo gravior auctor, quod Paullino patria Forum Julii, et honos apud Prætorianos, quorum quondam Tribunus fuerat. Ipsique pagani, favore municipali, et futuræ potentiæ spe, juvare partes adnitebantur: quæ ubi paratu firma, et aucta rumore, apud varios Vitel-

Gallias et Germaniæ gentes] Vocem apte inserit Vatic. codex: *Gallias et exercitus et Germ. gentes.* Nam in Gallia exercitus, VIII legiones. LIPS. Habent etiam Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhenanum: qui (duce Bud.) delevit. Restituit Pichena. ERN.

Sævitia maris] Romana editio *segnitia maris;* quod auribus meis blanditur: significatque, nullo, vel adverso vento, usum. LIPS. *Segnitia* etiam MSS. Flor. Agr. recteque receptum est a Pichena. Ceteri libri (Bud. quoque) *sævitia.* Ea vero est in vento adversante: segnitia est, cum stat mare, nimiaque tranquillitate non dat facultatem navigandi. ERN. Verum malacia navem non *depellit*, sed inmotam tenet; ad quod non attendere, quorum auribus blanditur *segnitia.* Restituo proinde *sævitia.* Mox Bud. *haud adv. vento,* quod Rhen. se scribere ait, verum non scripsit. Paullo ante Bud. *Apenninis jugis.*

Portum Herculis Monœci] Hodie *Monaco.* ERN.

Alp. mar. Procurator] Bud. *speculator.*

Nondum exuerat] Sic Flor. bene, mox enim exuit. Bud. et vulgo *non.*

Metu intacta] Pichena censet *infracta:* at mihi pro sententia nunc videbatur, *intentata.* Destitit Valens ab aliis tentandis, metu, ne temere se crederet et interciperetur. Quod si eamdem sententiam e voce *intacta* elicis, haud immutem. LIPS. Nempe in MS. Flor. est *inracta:* unde Pichena suum *infracta* elicuit: quod Freinsh. ceterique post eum secuti sunt. Recte. Sic plane MS. Oxon. Mox itidem bene *namque circumjectas* pro *nam* dedere e Flor. et Agr. Ryckius et J. Gronov. Consentit ed. pr. quæ post male *circumvectas* exhibet. Verba hæc et alibi confusa. ERN. Bud. *intacta.* Palmerius dabat *intuta.* Dein Bud. *nam.*

Procurator] Galliæ Narbonensis Procuratorem fuisse suspicatur Savilius: in qua Forum Julii, colonia. Mox bene a Ryckio editum *claustra* pro *claustraque*, e MSS. Flor. Bud. Agr. quibus consentit ed. pr. Additur enim ἐξηγητικῶς. ERN. *Forum Julii* dictum colonia Pacensis et classica. Plin. 3, 4 (5). Ibi navale Augusti. Strabo 4. p. 184.

Sponte sumebant] *Sponte* deest in Bud.

Eo gravior auctor] Cf. supra c. 3 et 12.

Quæ ubi paratu firma] *Paratu* libri

qui non militabant. ut supra dictum est

lianorum animos increbuere, Fabius Valens cum quatuor speculatoribus et tribus amicis, totidem Centurionibus, ad naves regreditur: Maturo ceterisque remanere, et in verba Vespasiani adigi, volentibus fuit. Ceterum, ut mare tutius Valenti, quam, litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, et magis, quid vitaret, quam cui fideret, certus, adversa tempestate Stœchadas, Massiliensium insulas, adfertur: ibi eum missæ a Paullino Liburnicæ oppressere.

XLIV. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adjutrice legione orto, quæ, memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni a Claudio præpositus et bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique Centuriones ac milites a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

XLV. Ea discordia, et crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venutio: qui, super insitam ferociam et Romani nominis odium, propriis in Cartis-

omnes præter MS. Bud. et ed. pr. in quis est *parta*. Rhenanus inde conjicit *pacta firma*, frustra. Elegantia perit, si *paratu* mutatur. Respondent enim sibi apte, ut *firma* et *aucta*, sic *paratu* et *rumore*. Mox edidi *totidem*, quod in MSS. Flor. Bud. ed. pr. Ceteri scripti et edd. ante Rhen. item Ryck. (ex Agr.) *totidemque*. ERN.

Regreditur mature: ceterisque] Priora lego: *regreditur. Maturo ceterisque*. Intelligit enim Marium Maturum Procuratorem Alpium, qui, discessu Valentis velut exsolutus, transiit in Flavianas partes. Posteriora recte olim (e Bud.) Rhenanus emendavit, (ut 1, 59. Agr. 18.) cum vulgo esset, *volentibus liberum fuit*, insititia voce: aut, ut in quibusdam, *auctor fuit*. Qui scilicet glossographi ignorarunt genus dicendi a fonte Græco; quod peritum illum sagacemque Germanum non fugit. Ingenii enim et industriæ laudem Rhenano libens do; et scio inter primores eum suæ gentis. At carpsi olim liberius. Non ego, sed ætas (etsi revera multa in Rhenani judiciis, quæ probet nemo judex e selectis). Nunc abiit ille fervor: et obtendere manum ad magnorum virorum culpas possim, quam diducere et explicare. Revera autem quantula hæc sunt, de quibus litigamus? litteræ, syllabæ, voculæ. Ridere mihi lubet, cum virorum gravium et grandium velitationes, immo pugnas video in his nugis: et metuo, ut excitent me ad alteram Satyram. Nunc cum Aristophane (Ran. 858.) satis mihi inclamasse:

—Λοιδορεῖσθαι δ' οὐ πρέπει
Ἄνδρας ποιητάς, ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.

LIPS. Lipsium secutus est ejusque correctionem recepit Pichena. Consentit MS. Agr. nisi quod in fine habet *volentibus auctor fuit:* quod pro var. lect. in margine Guelf. reperi, et in ed. pr. sed *auctor* insertum est ab iis, qui modum loquendi non capiebant. ERN. Bud. *mature* et dein *adigi volentibus fuit*. Sed Put. *adigi liberum fuit*. Alc. *adigi volentibus liberum fuit*.

Stœchadas — adfertur] Legitimum verbum erat *defertur:* nec *adferri* hoc sensu dictum reperi. Broterius malit *fertur*. ERN.

Inclitus e. V. favor] Gruterus valde probat lectionem ed. pr. *inditus*, quæ et in MS. Reg. est. In quo aliter sentio: si *insitus* esset, i. e. vetus, constans, præferrem: at non *inditus*, quod commode hic locum non habet, ut opinor. Eam autem vocem in libris substitui alteri *inclitus*, et alibi observatum. V. Drakenb. ad Liv. 6, 11. 42. *Inclitus favor* est insignis, multis rebus cognitus. ERN. In Bud. dubie *inditus*, an *inclitus*.

Non sine motu adjunxit cæterarum] Scil. legionum, ut bene Ferretus. Frustra Faernus *cohortium* addi volebat (et legebat *junxit*) e vet. cod. nescio quo. ERN.

Venusio] Sic codices. Sed v. A. 12, 40. ubi *Venutio* præfertur.

manduam Reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: et auxerat potentiam, postquam, capto per dolum Rege Caractaco, instruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, et rerum secundarum luxus: spreto Venutio (is fuit maritus) armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus. Pro marito studia civitatis; pro adultero libido Reginæ et sævitia. Igitur Venutius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. Tum petita a Romanis præsidia: et cohortes alæque nostræ, variis prœliis, exemere tamen periculo Reginam. Regnum Venutio, bellum nobis, relictum.

XLVI. Turbata per eosdem dies Germania, et socordia Ducum, et seditione legionum. Externa vi, perfidia sociali, prope adflicta Romana res. Id bellum cum caussis et eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. Mota et Dacorum gens, numquam fida, tunc sine metu, abducto e Mœsia exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hostilia, accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis, utraque Danubii ripa potiebantur. Jamque castra legionum exscindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. Adfuit, ut sæpe alias, Fortuna Populi Rom. quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit: et quod Cremonæ interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro Consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœsiæ præpositus est: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias, et externo bello inligari, pars consilii pacisque erat.

Auxerat potentiam] Fallor, aut Tacitus scripsit, *potentia*. Quis enim alias iste, qui auxit? At genius illud dicendi perelegans, *auxit potentia*, id est, aucta est, significatione occulta quadam patiendi. Cato in hoc ipso verbo ap. Gell. 18, 12. *Eodem nomine complures ex agris accessitavere, eo res eorum auxit.* Velleius *sedandi* verbum sic usurpat 2, 101. *Postquam tempestas sedavit, Adherbal taurum immolat.* Plautus Mil. 2, 6, 100. *leniendi: Dum hæ consilescunt turbæ atque iræ leniunt.* Et plures ejusmodi Latinæ linguæ delicias gustare tibi fas apud Agellium l. c. Non dissimile, quod in Thucydidæo charactere observat Dionysius p. 133. sæpe τὰ παθητικὰ ῥήματα, δραστήρια· τὰ δὲ δραστήρια, παθητικὰ esse. LIPS. Nimis captus erat Lipsius observatione passiva, ut jam alibi vidimus. ERN. Cf. Ruhnken. ad Vell. Pat. 1, 8. p. 587.

Instruxisse triumphum C. C.] De hoc loco, qui pugnare videtur cum alio A. 12, 36. vid. ibi dicta. ERN.

Brigantum defectione] Bud. *defectio.* Probat Rhen. nec tamen recepit.

Perfidia sociali] Sine copula MSS. Flor. Agr. ed. pr. et sic edidit Ryckius. Ceteri (Bud. et vulg.) *et perfidia.* ERN. Mox Bud. *pena* (pro *pæne*) *adflicta.*

Memorabimus] Vid. H. 4, 12—37. 54—79. et 5, 14. ad finem.

Fonteius Agrippa] Post a Sarmatis cæsus. Jos. B. Jud. 7, 4, 3.

Proconsule] Sic Flor. Agr. ed. pr. Ryck. J. Gron. Ceteri (Bud. etiam) *Proconsul.* ERN.

XLVII. Nec ceteræ nationes silebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, Regiæ quondam classis Præfectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus, præpotens olim, et, postquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine adscitis gentibus, quæ Pontum adcolunt, conrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendæ manus ductor, Trapezuntem, vetusta fama civitatem, a Græcis, in extremo Ponticæ oræ conditam, subitus inrupit. Cæsa ibi cohors, Regium auxilium olim, mox donati civitate Romana, signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum, retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari, eludens, quia lectissimas Liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus (*camaras* vocant) arctis lateribus, lata alvo,

Egentissimo] Hujus vocis loco lacunam offert Bud.

Haud temnendæ manus ductor] Edd. Put. Ber. Alc. vitiose *haud tenendæ m. auctor*. ERN. Nec melius Bud. *haud tepende manus ductor*. Paullo ante idem *accitis gentibus*.

Vetustam admodum civit.] In Flor. *vetusta mama civitatem*. Omnino leg. *vetusta fama*. LIPS. Idem Freinshemio placebat. Rhenanus malebat *vetustissimam civitatem*, sed Pichena correxit *vetustam Asiæ*, quod omnes post eum secuti sunt. MS. Bud. habet *vetusta manum*, ed. pr. *manus*. Guelf. *vetustam admodum*, quod edd. ante Pichenam omnes inde a Puteol. obtinet, MS. Agr. *vetustam civitatem*. Ego Lipsianam correctionem, ut propius accedentem ad scripturam MS. Flor. prætulerim cum Freinsh. ERN. Probat et Lall. Recipio cum Bip. Sic H. 4, 83. *templum vetere fama*.

Classi quoque etc.] MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes *classis*, quod J. Gron. probat, non ausus tamen restituere: intelligitque classem Aniceti, e navibus ibi relictis coactam. At, quorsum classis faces inferat urbi jam captæ, cujus combustæ nullum vestigium exstat? Itaque omnino servandum *classi*, quod inde a Rhen. omnes edidere. Intellige naves, ibi in portu sine milite relictas a Muciano. Quæ ipsa caussa est, quare addat *vacuo mari eludens*. In quo Lipsius malebat *illudens*. Nempe *eludere* quidem etiam pro *illudere* ponitur, ut ap. Liv. 7, 13. et alibi, sed cum accusativo. Verum *vacuo mari* absolute capiendum, non in dativo; nam mare vacuum erat, eamque ob caussam post *mari* interpunxi. *Eludere* sæpe simpliciter ponitur sine regimine, ut Cic. de Div. 2, 70. *ars conjectoris, eludentis ingenio*. Estque fere idem, quod mox contemtim vagari, agere quæ lubet, contemtis aliis, nihil metuentem. *Vacuum mare* est, in quo nullæ naves armatæ, quæ resistant. ERN. Acid. quoque volebat *illudens*. Bip. in textu posuere, vel conjiciunt: *vacua maris eludens*, quod in Flor. sit *vacua mari*, sed apud Ryckium vitiose in var. lect. ita legi videtur pro *vacuo*.

Contemtim vagabantur] Sic edidi, quod id libris antiquis magis consentire putavi, quam quod Rhenanus, sive e Bud. MS. sive ex ingenio, dedit *contemtius* (omnino e Bud.). MS. Guelf. clare *contemtim*, edd. Put. Ber. Alc. Curt. 9, 7. *a Dioxippo contemtim militarem eludente ferociam*. At Flor. *contemti*, quod frustra defendit J. Gron. edere tamen non ausus. Non barbari tum contempti; sed cœperant contemnere vim Rom. i. e. non timere. Virgula super litera ultima omissa est a librario: nam ita expressit librarius cod. Guelf. Ed. pr. etiam *contenti*: quod verbum cum illo sæpe confunditur in libris antiquis. Similiter infra c. 58. extr. Flor. *contemti*, ed. pr. *contenti* pro *contemtim*, quod ibi recte, valdeque probante Lipsio, inde a Pichena editum. Cur ergo non et hic eadem ratione ipse aliique usi sunt? ERN.

Quas cameras vocant] Nostrasne hæc vox? certe etiam hodie cubilia tecta et clausa cameras vocamus, et ab ea similitudine prisci, opinor, has naves. Strabo

sine vinculo æris aut ferri connexa: et tumido mari, prout fluctus adtollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, et mutabili remigio, quando hinc vel illinc adpellere indiscretum et innoxium est.

XLVIII. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus, Ducemque Virdium Geminum, spectatæ militiæ, deligeret. Ille incompositum et prædæ cupidine vagum hostem adortus, coegit in naves: effectisque raptim Liburnicis, adsequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum Regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo Rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur; fluxa, ut est barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis inpositus. Lætum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus,

in describenda Bosporana ora (11. p. 495.); Ἀκάτια ἔχουσι λεπτὰ, στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα. Καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες καμάρας. Ubi a glossula fortasse illæ voces, οἱ Ἕλληνες. Lips. Frustra Lipsius tentat locum. Nam Græcis sane sic naves tales dicuntur: quippe καμάραν vocant tectum curvatum, et quicquid tale tectum habet. Similiter Eustath. ad Dionys. Perieg. v. 700. ἃ ἐκαλοῦντο καμάραι παρ' Ἕλλησιν. Adde de h. v. Hemsterhus. τὸν πάνυ ad Aristophan. Plut. p. 369. De *camaris* (sic enim melius scribas, quam *cameris*: sic saltem MS. Flor. Agr. ed. pr.) Add. Casaub. ad Strab. l. c. Schefferus addend. ad de R. Nav. 2, 2. p. 325. Ceterum *quas* cum Ryckio delevi, auctoribus iisdem libris. Relativum passim intrusum esse in libris Taciti jam supra, cum J. Gronovio, aliquot locis notavimus. Ern. Bud. *cameras*.

Lata alvo, sine vinculo æ. a. f. connexa] *Latam alvum—connexam* MSS. (Bud.) Agr. Guelf. edd. vett. omnes. Eodem tendit Flor. e quo notatum video *lata alvom*, ut est in Oxon. Sed inde effecta est lectio, quam Lipsius et Pichena tacite edidere, cum sequentibus omnibus. Ea certe grammatice recta est et explicari potest. Vitiosam esse veterem lectionem, dubitari non potest. Si *lata alvo* verum est, vereor, ne ultimum verbum spurium sit, et a glossa ortum: sufficit enim *lata alvus sine æris ac ferri vinculo*. Sin *latam alvum* Taciti scriptura est, *connexis* corrigendum puto, ut referatur ad *navibus*: sintque naves connexæ latam alvum sine vinculo æris ac ferri. Forte etiam sint, quibus placeat *contexta*; quod verbum dici solet de navibus ῥαπτοῖς, quæ non ferro aut ære, sed funibus constringuntur: de quibus videndus Scheffer l. c. p. 26. Ern.

Pari utr. prora et mutabili remigio] Similes naves memorantur in German. c. 44. et supra A. 2, 6. ubi additur, utrinque fuisse gubernacula, ut repente converso remigio hinc vel illinc appellerent. Ern.

Vespasiani animum] Scribas, *ea res Vespasianum*, voce sequenti inducta, brevius et verius. Ita loquitur A. 2, 17. *Octo aquilæ, petere silvas et intrare visæ, advertere Imperatorem.* Lips. Ed. pr. *avertit*: male. Mox MSS. Flor. Agr. ed. pr. *coegit*, quod recepere Ryckius et J. Gron. Ceteri libri (Bud. quoque) *cogit*: quod debetur librariis, hoc verbum conformare volentibus sequenti *assequitur*. Ern.

Sedochezorum Regis] Vatic. *Sedothezorum.* Rom. *Sedotosorum.* Nullum hunc populum ego natum scio. Lips. MS. Guelf. *Sodechezerum.* Colerus corrigebat locum *in ostio fluminis Chobi, sub Sedochi Lazorum Regis auxilio.* Fluminis *Chobi* mentio apud Arrianum in Per. Ponti Eux. et Plinium 6, 4. isque fuit in Lazorum ditione, ut ex Agathia l. 3. p. 75. docuit Ryckius. Ern. Plin. *Cobum*, Arrianus Χῶβον dicit.

Aniceti exitium] Recte. At MS. Agr. *excidium*: Guelf. *auxilium*. Paullo post MS. Flor. (Bud.) Agr. *urbemque*, male. Sæpe *quoque* ita corruptum est in libris. Ern. Bud. *exitium*.

Cremonensis prœlii nuntius in Ægypto adsequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hosti facturus.

XLIX. Dum hac totius orbis mutatione fortuna Imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat; satisfactum bello ratus et cetera ex facili; (seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit) ut captam, Italiam persultare; ut suas, legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere: utque licentia militem inbueret, interfecto-

Dum hac t. orbis etc.] In libris antiquis hæc cum superioribus conjunguntur: male. *Transit* dictum est pro *transigit:* de quo supra monitum, quamquam ibi alia loquendi forma. Eleganter alias *fortuna transigere* et *transigi*, ut supra c. 5. dicitur: et hoc verbum absolute Tacito et alibi dictum, supra c. 46. Agric. 34. *Post Cremonam* est expugnata et excisa Cremona. Flor. 3, 1. init. *quis speraret post Carthaginem aliud in Africa bellum?* i. e. Carthagine victa et deleta, ut recte in indice Freinsh. et sic idem pluribus locis. ERN. In ed. Put. Alc. Rh. Lips. etc. a verbis *Dum hac* nova periodus infit. Nescio, quas editiones veteres noster intelligat. Nec aliter Bud. *Post Cremonam*, scil. deletam.

Seu felicitas] Sic recte Rhen. e Bud. prius legebatur *ceu.*

Ut captam, Ital.] Bene Bip. hæc jungenda prioribus et aptius interpungenda docent, quam Ernestius fecerat, desciscens a præcedentibus editoribus.

Viam sibi ad potentiam] Legendum esse *vim sibi*, e MSS. docuimus 1 Observ. 14. GRON. Consentiunt MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Put. ceteræ usque ad Lips. In cujus editionem temere irrepsisse *viam*, aut ex editione ignobiliori, unde operæ describerent Tacitum, silentium ejus indicat. Sed hinc in cæteras venit usque ad Ryckium, qui vetus restituit cum J. Gron. Sensus est, e mente Ryckii, potentiæ adjicere vim conabatur. Nam *struere* antiquiores pro *adjicere* dixisse, et *vim* distingui a *potentia* ab ipso Tacito A. 13, 19. ubi *potentia non sua vi nixa.* Gronovius autem *vim struere* dictum putabat, ut *opes struere* et similia, in quibus est *parare.* Pace magni Gronovii et Ryckii dictum sit, nondum mihi iis, quæ dixere, persuasum est, ut *vim ad potentiam struere* Tacitum dedisse putem. Nam ut de Ryckiana ratione primum dicam, credam *struere* vim augendi habuisse apud veteres, et habere posse: sed non propterea potest dici *struere vim ad potentiam*, ut licet dicere *adjicere vim ad potentiam.* Non, si eandem significationem duo verba habent, eodem modo construuntur cum substantivis, sed pro verbi cujusque natura. Quod deinde ad Gronovianam rationem attinet, sæpe vir eximius in Tacito contentus fuit, sensum commodum verbis singulis adstruxisse, nullam rationem habuit totius contextus et rationis grammaticæ, idque ei accidisse puto, dum exquisite vult locutum Tacitum: idemque ei et in Statio subinde accidisse judicat Marklandus ad Stat. p. 19. Nemo negat, *vim struere* æque bene dici posse, ac *struere opes*, et alia: sed an *vim ad potentiam struere* dicatur, et qui sensus istius complexionis sit, hoc quæritur. Dicit, *vis* et *potentia* distinguuntur a Tacito ipso A. 13, 19. *fama potentiæ non sua vi nixæ.* Bene. Sed quo sensu? *Potentia sua vi nixa* nihil aliud est, quam potentia, quæ non pendeat ab alio, cujus tu ipse sis auctor et origo, qualis est in Principe. Quid id ad hunc locum? Longe alia ista vis est, quam quæ Antonio petebatur. Etenim Antonius nihil nisi potentiam quærebat. Imperator esse et Princeps nolebat: Non hoc ei in mentem venit, ut e sequentibus patet. Itaque ineptum foret dicere, *vim ad potentiam struere.* Quibus de caussis credo adhuc aut *viam ad potentiam* verum esse, aut *vim ac potentiam*, ut Lipsius conjecit. *Viam struere*, ne in eo hæreas, etiam Propertius dixit 3, 16, 4. *Viam* porro et *vim* in libris permutari docet Drakenb.

rum Centurionum ordines legionibus offerebat: eo suffragio turbidissimus quisque delecti: nec miles in arbitrio Ducum, sed Duces militari violentia trahebantur; quæ seditiosa, et conrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus; quod exitiosius erat, quam Vespasianum sprevisse.

L. Ceterum propinqua hieme, et humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Veronæ relicti: sufficere cohortes alæque, et e legionibus lecti, profligato jam bello, videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio cunctata; sed, prosperis rebus, anxia, quod defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppæus Silvanus, Consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis Legatum: is Silvanum, socordem bello, et dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatæ supplevere. Exercitus Ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod, "motas ex urbe Prætorias cohortes," audierant, et teneri præsidiis Apenninum rebantur: et ipsos, in regione bello adtrita, inopia et seditiosæ militum voces terrebant, *clavarium* flagitantium: nec pecuniam aut frumentum pro-

ad Liv. 32, 9. ubi non debebat J. Fr. Gronovium audire, et *vim* potius recipere, quam *viam*. *Vim facere per castra* bene dicitur illud quidem, sed non *recto itinere vim f. p. c.* non respexere viri præstantes verba *recto itinere:* sed hoc obiter. Denique *vim ac potentiam* conjungi posse, ut alia synonyma etiam apud nostrum, dubitaturum neminem puto. ERN. Non opus erat tanta verborum ambage. Legendum *viam*, sensere quoque Lall. et Bip.

Cent. ordines legionibus offerebat] Est subobscurum, sensus autem intelligi potest e sequentibus. Non ipse Centuriones creabat, i. e. ordines dabat: sed legionibus permittebat electionem Centurionum. ERN.

Quæ seditiosa etc.] Ryckius interpunctionem receptam mutavit, novæque sententiæ initium fecit in verbis: *Mox in pr. v.* sane sic est et in ed. pr. sed vulgarem interpunctionem meliorem puto. Sensus: ista non modo seditiosa et ad corrumpendam disciplinam valentia, sed etiam hinc ille occasionem prædandi sumebat. ERN.

Propinqua hieme] Agr. *propinquante*, ut Muretus volebat.

Dalmatarum] Bud. *Sarmatarum*. Dein *comitabantur*.

Poppæus Silvanus] Sic MS. Flor. unde Pichena edidit. Ceteri scripti (Bud. Agr.) et edd. *Pompeius*. V. ad 2, 86. 1, 77. ERN.

Dies rerum] Dies rebus agendis dicatos vel aptos.

Dalmatæ supplevere] Bud. *D. supplere*.

Ad Fanum Fortunæ] Ea urbs hodie quoque dicitur *Fano:* mox *cunctantes* est deliberantes, de quo jam supra dictum. ERN.

In regione] Male enim omnibus libris (Bud. quoque) *in legione*. LIPS. Sic placebat etiam Faerno. Bene recepit Pichena. Contra supra A. 12, 43. *regiones* in *legiones* mutandas conjecimus. Et confunduntur eæ voces passim in libris vett. ERN. Mox Bud. *bello attributa*.

Clavarium] Quod prætextum et originem habuit, quasi ad militares clavos, de quibus res jam nota. Simili forma *unguentarium* Plinius dixit Ep. 2, 11.

viderant; et festinatio atque aviditas præpediebant, dum, quæ accipi poterant, rapiuntur.

LI. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se, proxima acie, fratrem professus, præmium a Ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli, permittebat. Distulerant, tamquam majora meritum, quam quæ statim exsolverentur: nec quidquam ultra traditur. Ceterum et prioribus civium bellis par scelus inciderat: nam prœlio, quo apud Janiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein, cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tanto acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia, fuit. Sed hæc aliaque, ex veteri memoria petita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali, poscet, haud absurde memorabimus.

LII. Antonio, Ducibusque partium, "præmitti equites, omnemque Umbriam explorari" placuit, si "qua Apennini juga clementius adirentur: acciri aquilas, signaque, et quidquid Veronæ militum foret: Padumque et mare commeatibus

Præterea acceperat sestertium decem millia, fœdissimo quidem titulo, nomine unguentarii: donationem scilicet, a provincialibus factam in Legatum, ad unguenta. Sic in Suetonii Vesp. 8. *Classiarii petunt, constitui aliquid sibi calcearii nomine.* LIPS. Add. Torr. ad Suet. l. c. Alciati et Vertranii de *clavario* notas bene refellit Jos. Castalio Obs. Dec. 2, 5. idemque insititia putat verba *donativi nomen est*, et a glossatore orta; quod verum puto. Quorsum enim illa ætate adderetur? ERN. Recte: expungenda omnino, expunxi.

Jus hominum] Est jus naturale. Ed. pr. solita aberratione *vis*. Mox *distulerant* MS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. ceteræque vett. omnes, quas inspexi. Acidalius malebat *distulerunt*, quod in vulgatis esse dicit Ursinus: nescio quibus. Est tamen in MS. Reg. repertum. Item *exsolverentur* Flor. Reg. ed. pr. Pich. seqq. Ceteri (in his Bud.) *exsolverent*. ERN.

Quo apud Jan.] Bud. *cum ap. Jan.*

Apud Janiculum] Cum Tacito, aut Sisenna potius, consentit Livius epitoma 79. et alterum militem in Pompeii exercitu statuit, alterum Cinnæ. At Valerius 5, 5, 4. pro Cinna Sertorium substituit, cum quo et Orosius sentit, 5, 19. Bello Actiaco etiam idem evenisse, commemorat Epigramma vetus: quod vulgatum magno Scaligero debemus: *Mævius a castris miles melioribus ausus Hostilem saltu præcipitare ratem. In damnum felix et, victor ut impius esset, Nescius occiso fratre superbus erat. Dum legit exuvias, hostiliaque arma revellit, Fraternos vultus oraque nota videt. Ille ferox: quid lenta manus nunc denique cessas? Justius hoste tibi qui moriatur adest. Fraternam res nulla potest defendere cædem, Mors tua sola potest, morte levanda tua est. Viximus adversis, jaceamus partibus isdem. Dixit: et in dubio est, utrius ense cadat. Ense meo moriar maculato cæde nefanda? Cui moreris, ferrum quo moriare, dabit. Dixit, et in fratrem fraterno concidit ense, Victorem et victum condidit una manus.* LIPS.

Tanto acrior apud majores, etc.] Sic MSS. Flor. Bud. ed. pr. Unus Oxon. *tanto ardore*. At ed. Puteol. (et Alc.) addit *quod* ante *sicut*; quod (duce Bud.) bene delevit Rhenanus. Idemque e Bud. MS. *flagitii* edere voluit, sed operæ non paruerunt. Id si pluribus libris firmaretur, præferrem. Librarii videntur præcedenti substantivo *virtutibus* conformare voluisse. ERN.

Et veteri memoria petita] Sic scr. et edd. Rhenanus ex ingenio (nequaquam, sed e Bud.) dedit *repetita*, quod omnes secuti sunt ad J. Gronov. qui et *poscet* restituit pro *poscent*, e Flor. Consentiunt Bud. Agr. Guelf. Harl. Oxon. ERN. De Agr. tacet Ryck.

compleri." Erant inter Duces, qui necterent moras; quippe nimius jam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus, tam celeri victoria anxius, et, ni præsens urbe potiretur, expertem se belli gloriæque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, "instandum cœptis," aut rursus "cunctandi utilitates" edisserens, atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in Senatorium ordinem additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, et Muciano volentia, rescripsere. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii consilia factaque ejus æstimarentur.

LIII. Ægre id pati Antonius, et culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus eviluissent pericula sua: nec

Et certiora de Muciano] Magis placet Flor. scriptio, *ex Muciano*. Ambigebant Duces, quid facturi aut non facturi, exsequentibus: Mucianus adventabat, alter pæne Flavius; ergo ab illo certiores omnium futuri. Lips. Recepit Pichena. Sed sic jam ante edd. Put. Ber. Alc. Consentit MS. Guelf. *De* edidit Rhen. (e Bud.) et sic MS. Agr. Illud haud dubie verum. Sensus: spem majorem præmiorum habebant in Muciano, majoris virtutis, dignitatis et gratiæ apud Vespasianum viro: et volebant potentiæ Antonii, jam nimis magnæ, modum ponere: quippe major futura erat, si et hoc succederet, putabantque, eum potentia sua in suum tantum commodum abusurum. Qualis potentia intelligenda, sequentia docent. Add. 4, 2. ubi videbis, quam potentiam petierit Primus, et non frustra parum ex eo sperasse Duces. Ern.

Media scriptitabat] Legitima Latinitas postulat *scriptitarat*: ut infra recte *effecerat*. Sed, quia in vulgato libri (Bud. quoque) consentiunt, et mox sequitur *monuit et rescripsere*, nihil mutavi. *Media* sunt ambigua, nihil certi in alterutram partem definientia. *Abnueret et agnosceret* (Bud.) pro quo male ed. pr. *cognosceret*, dictum, pro appareret, eum ex eventu de factis et consiliis judicaturum, probaturum, si prospere cecidissent, sin minus, contra voluntatem suam suscepta dicturum. Ern.

Plotium Gryphum] Ed. pr. *Grifum*. Eadem mox *senatorium*, ut Flor. (Bud.) Guelf. *senatorum* Puteol. et seqq. usque ad Pichenam. Ern. Bud. *Griffum*. Ad eum Statius risum Saturnalitium Silv. 4, 9. scripsit.

Muciano volentia] Ita libri. Sallustianum videtur: *Pompeius multis suspicionibus volentia plebi facturus habebatur*. Beatus tamen *volenti* (e Bud.) maluit. Lips. Quod omnes secuti sunt usque ad Lipsium. *Volentia* Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes. (Agr. *volenti*) Utrumque Latinum et Tacito usitatum. Pro *rescripsere* ed. pr. *rescribere*; quod præferebat Gruterus: quamquam ille *scribere* laudat. Rhen. edidit (e Bud.) *scripsere*, ceterique usque ad Pichenam. Ern. Qui e Flor. dedit *rescripsere*. De forma dicendi *volenti* vel *volentia* vide notata ad A. 15, 36. et Cort. ad Sall. Jug. 84.

Factaque ejus] Rhenanus e Bud. MS. profert *aut facta ejus*. *Aut* copulative dicitur sæpe apud nostrum, in eoque aliquoties et criticos adhæsisse vidimus. Paullo ante *aut rursus*, pro *et rursus* dictum, et sic alibi passim. Ern. Bud. ita: *pro spe Antonii factaque ejus*, omisso *consilia*. Non potuit ergo nisi dormitans Rhen. scribere, quæ hic retulit.

Coaluissent pericula sua] Sic omnes inde a Puteolano edidere, usque ad Ryckium: idque et MS. Guelf. præfert (Bud. *coaluisset*). Freinshemius acutissime correxit *eviluissent*: idque in Flor. repertum recepere Ryckius et J. Gron. quos merito secutus sum. MS. Agr. ed. pr. habent *luissent*, unde conjicere licet, primas syllabas *coa* deberi correctoribus, a vero sensu aberrantibus. Sensus est: Mucianum criminando effecisse, ut Vespasianus res, a se fortiter et cum magno periculo gestas, non perinde æstimaret, ac dignæ essent. *Coaluissent* foret *aucta essent*, quod est alienissimum. Mox

Ita quoque Sallust. Hist. 4. 9.
Multisq: suspicionibus volentia plebi facturus

sermonibus temperabat, inmodicus lingua, et obsequii insolens: litteras ad Vespasianum composuit, jactantius quam ad Principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione: "se Pannonicas legiones in arma egisse: suis stimulis excitos Mœsiæ Duces: sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rhætorumque auxilia. Quòd discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella, mox peditum vi, per diem noctemque, fudisset, id pulcherrimum et sui operis. Casum Cremonæ bello inputandum: majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias Reipublicæ stetisse. Non se nuntiis, neque epistolis, sed manu et armis Imperatori suo militare: neque officere gloriæ eorum, qui Asiam interim composuerint: illis Mœsiæ pacem, sibi salutem securitatemque Italiæ, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. Sed cecidisse in inritum labores, si præmia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint." Nec fefellere ea Mucianum: inde graves simultates: quas Antonius simplicius, Mucianus callide, eoque inplacabilius nutriebat.

LIV. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia potius malorum, quàm mala, differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario læta omnia fingeret, falsis ingravescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium: prohibiti per civitatem sermones: eoque plures, (ac, si liceret, vere narraturi) quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec Duces hostium augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius, secretò percunctatus, interfici jussit. Notabili constantia Centurio,

lingua Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. veteresque omnes ante Lipsium quas vidi; qui *linguæ*, nescio unde, edidit. Pichena illud reddidit. Utrumque usitatum Tacito. Sed, quia genitivus sequitur, *lingua* h. l. melius. Ern. *Pericula*, intellige *exantlata*.

Id pulcherrimum et sui operis] Tentor rescribere, *id sui operis*. Est enim fortius et Antonii animo dignius: et sic non uno loco et ipse Tacitus et Livius, velut 2, 2. *id officere, id obstare libertati.* Post *Cremonensium* MS. Agr. quo tendit ed. pr. *Cremonensi*. Ern. Bud. et vulg. *Cremonæ*.

Mœsiæ pacem] Respice ad c. 46.

Falsis ingravescebat] Si vera lectio hæc, intelligendum *malum*. Sed fortasse legendum *ingravescebant*, sc. mala. Nam et in *confitenti* sint intelligenda *mala*. Ern. Bud. *ingravescebat*, i. e. premebatur, deprimebatur, ut animum desponderet et vires deficerent. Sic Cic. de Sen. 11. *corpora defatigatione ingravescunt.*

Vera narraturi] Sic edd. omnes inde a Puteol. At MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. *vere*. J. Gronovius putat fuisse *vera enarraturi*. Etiam *verè narr.* putem stare posse, int. quæ acciderant; sed vulgatum melius: sic c. 56. extr. *vera dicturis*. Pro *narraturi* MS. Agr. *narrare*, ed. pr. *narranti*, utrumque vitiose. Ern. Bud. *narratum*. Consensus codicum jubet, ut *vere* reponam cum Bip. Sic et Puteol. Contra *vera* Alciatus habet et Rhen.

Notabili constantia] Hæc ap. Suet.

Julius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed mandata Imperatoris suumque animum professus, ut cuncta viseret, postulat. Missi, qui locum prœlii, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique, "vera esse, quæ adferret," atque ultro "conruptum" arguenti; "quandoquidem," inquit, "magno documento opus est, nec alius jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ usus, dabo, cui credas:" atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam "jussu Vitellii interfectum;" de "fide constantiaque" eadem, tradidere.

LV. Vitellius, ut e somno excitus, "Julium Priscum et Alphenum Varum cum XIV Prætoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Apenninum" jubet. Secuta e classicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si Dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse, nihil e solito luxu remittens, et diffidentia properus, festinare comitia, quibus Consules in multos annos destinabat: fœdera sociis, Latium externis, dilargiri: his tributa dimittere, alios inmunitatibus juvare: denique, nulla in posterum cura, lacerare Imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum

Oth. c. 10. in priori cum Othone bello huic accidisse traduntur, ut jam notavit Savilius. Post *ut*, a Rhenano sublatum, bene restituit Pichena (e Flor.), quod in omnibus meis reperi ante Rhen. ERN. *Ut* deest in Bud. Subaudiri putat Rhen. Mox Bud. male *ostenderentur*.

Quæ adferret] Sic MSS. Fl. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. non *referret*, ut hic (e Bud.) dedit: ceterique ad Ryckium usque. Mox *est* omnes scr. et edd. præter Puteol. Beroald. Alc. ERN. Rhen. addidit e Bud. *Adferret* etiam Lall. e Regio suo.

Secuta e classicis legio] Hæc vera lectio (quæ et in Bud.). MS. Agr. *secutæ classicæ legiones*, ut voluit Muretus. Quæ corruptela unde orta, docet scriptura ed. pr. *secutæ classicis legio*. MS. Guelf. *secuta est cl.* Legio e classicis quo modo nata, v. supra c. 50. Et alias quoque a classica militia ad pedestrem, ut honoratiorem, traducti. De classicis dixi satis et distincte ad H. 1, 36. Mox *si Dux alius*, quod libri vett. scr. et edd. ante Rhen. habent, mollius est, quam *si alius Dux*. ERN. Hoc Rhen. e Bud. De *classicis* v. ad H. I, 31. 36.

Latium externis] Tirones monendi, ut jus Latinitatis intelligant, non partem Italiæ, quæ Latium vocata. ERN.

Tributa dimittere] Sic omnes libri: id non tentandum, docuit exemplis Gruterus in suspicion. libris. Sic et vetus N. T. interpres *dimitte nobis debita nostra*. Et Cicero quoque sæpe *dimittere* pro *remittere* dixit, in aliis etiam formis loquendi. Mox pro *cura*, ed. pr. *curare:* male. *Lacerare imperium* eleganter dicuntur, qui ejus patrimonium et bona dissipant: ut *lacerare* de dissipatione rei familiaris et pecuniæ. Cicer. Quint. 15. Verr. 3, 70. ubi *lacerata pecunia*, cujus pars aversa est. ERN.

Vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat] In Flor. est *haberat*. Videtur significare *hiabat:* nam hoc verbum alibi quoque sic corruptum nos invenisse meminimus. GRON. *Haberat* videtur esse *aberat*, ut ed. pr. (et Bud.) exhibet: id cum *aderat* sæpe in libris confunditur. Alias *hiabat* aptum h. l. foret. ERN. Hoc in textum recepere Bip. et ex H. 1, 12. firmare nituntur. Sed vix credendum, in Flor. ex *hiabat* factum esse *haberat*. Agr. cod. clare *aderat*, scil. prono animo avidoque.

aderat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur: apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salva Republica, poterant. Tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno Senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi, et infidis consiliis obnoxius.

LVI. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto sacrificii adparatu, longe, nec, ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, inprovidus consilii, "quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus," alios rogitans, et ad omnes nuntios, vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. Postremo tædio castrorum, et, audita defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque

Qui Mevaniam insederat] Vocula *qui* addita e libris. Lips. Eam sustulerat Rhen. Est tamen in omnibus libris scr. et edd. ante. Ern. In Bud. deest. Rhenanus *Mev. ins.* in parenthesi ponenda putabat.

Diem obtenderent] Bene ita libri, non *obtunderent*, ut (e Bud.) visum Beato. Quibusdam (ut Agr.) scriptum, *nube radium obtenderent* (ed. pr.) vitiose. Lips. *Obtenderent* etiam Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. item Lips. et seqq. omnes. Simile illud Silii 10, 228. *obtendit pulvere lucem:* ut omnes ibi codd. habent. Sed, ut ibi *obtundit* legendum censet N. Heinsius, sic h. l. Rhenanus *obtunderent* edidit, utrum e cod. Bud. an ex ingenio, non constat (non amplius hoc dubium), idque secuti sunt editores usque ad Lips. Ego facile largior *obtendere* dici pro *velare:* quis enim hoc neget? Atque id docuere exemplis Gron. ad Senec. Œd. 625. Drakenb. ad Silium l. c. Verum hoc non videtur fecisse, ut hæreret Rhenanus, sed constructio. Nam, etsi *obtendere* idem, quod *occultare*, significare potest, tamen non eodem etiam modo construi cum substantivis potest. Viri docti sæpe in hoc non satis diligentes sunt. De verbi vi simpliciter quærunt, constructionem non curant. Atqui significationem potest verbum communem cum altero habere: neque tamen statim etiam constructionem. Vid. ad c. 49. Videndum ergo, an, quemadmodum dici potest, *atra nube occultare diem*, vel *abscondere*, sic etiam *atra nube obtendere diem* vel *lucem:* quod non omnibus istis locis, quæ a Drakenborchio aliisque prolata sunt, efficitur: sed solis Statii et Senecæ locis: *pædore fœdo squalidam obtentus comam*, ut recte ibi restituit Gronovius, cum ante esset *obtectus:* unde patet, semper in hac forma hæsisse viros doctos. Quare, cum in tribus locis similibus consentiant MSS. non tentandam hanc loquendi formam, etsi duriorem et poetis digniorem, quam prosaicis scriptoribus, puto: ceterum, si libri boni faverent, facile *obtunderent* prælaturus, ut dignius tali scriptore et elegantius. Ern. Rectius *obtenderent:* ut Virg. Georg. 1, 248. *obtenta densantur nocte tenebræ.* Plura dabit J. Fr. Gron. ad Liv. 1, 57.

Longe, nec ubi feriri] Præivit ad emendationem hanc Vatic. qui refert, *longe necui feriri.* Nam alii libri hic mutili. Ominosum vero antiquitus, si hostia fugisset, nec suo loco, id est ante aram, cæsa fuisset. Festus: *Piacularia appellabant, quæ sacrificantibus tristia portendebant, cum aut hostia ab ara profugisset, aut percussa mugitum dedisset, aut in aliam partem corporis, quam oporteret, cecidisset.* Plinius 8, 45 (70). *Notatum est vitulos, ad aras humeris hominis allatos, non fere litare: sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris.* Lips. *Ne cui* etiam Flor. ed. pr. MS. Bodl. *longe quam ubi.* Mox eadem ed. male *confessus.* Ern. Bud. *longe ubi*, omisso *quam*, quod in vulg. Rhenanus suum codicem sequitur et exponit procul ab eo loco, ubi. Cod. Agr. *longe ne cui.* Mox Bud. *consiliis.*

vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam, cum transgredi Apenninum, integro exercitus sui robore, et fessos hieme atque inopia hostes adgredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, et usque in extrema obstinatum, trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis Centurionum dissentientibus, et, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis Principis auribus, ut aspere, quæ utilia, nec quidquam, nisi jucundum et læsurum, acciperet.

LVII. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, Centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia: et Apinius Tiro, Prætura functus, ac tum forte Minturnis agens, Ducem se defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniæque inpulsæ, præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Julianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Julianus præerat. Ut conlata utrimque castra, haud magna cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, mœnibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam.

LVIII. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum Præfectis Prætorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex

Summi discriminis incuriosus] *Summum discrimen* est idem fere, quod summa belli, universum bellum: periculum, quod imminebat, si bello vinceretur. Mox *in aperto foret* idem est, quod in promtu facile. Ern. A. 2, 12. H. 5, 15. *summæ rei discrimen* dicitur.

Arcuere eos] Vere, non *arguere*. Lips. *Arguere* omnes edd. ante Lips. et MS. (Bud.) Guelf. Verba illa sæpe in libris confusa sunt. V. Drakenb. ad Liv. 6, 25. omninoque litera *g* a librariis mediæ ætatis centies obtrusa pro *c*, ut supra de verbis *vacare* et *vagare* notavimus H. 1, 44. Ern.

Læsurum acciperet] Faernus legebat *acciperent*, ad *aures* referens: placebatque Acidalio. Sed *acciperet* omnes libri: quod ad *Principem* referendum. Illud præferrem, si libri faverent. Ern. Prius Bip. *aspere*; bene: ut A. 4, 31. *acceptum aspere ad præsens*.

Apinius Tiro] Sic omnes scr. et edd. hic et c. 76. nisi quod MS. Agr. et ed. pr. h. l. *Aponius* habent: at infra ille *Apinius*, hæc *Opinius*: unde aberrationem esse patet. Ern. Bud. male *aprimis* et mox *interfectoribus*. Dein *precipue*.

Julianus præerat] Mirum, ni ille ipse Julianus, qui Plinio *curasse* dicitur *munus gladiatorium Neronis*. 37, 3. Lips. Post *ut* MSS. edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. At ceteræ ante Rhen. male *et*. Ern.

Quam ipsorum ingenio] i. e. fortitudine, fide Tarracinensium: quod verbum intelligendum e nomine Tarracinæ, ut jam monuit Ryckius. Ejus generis exempla supra notata sunt. Ern. Cf. c. 64. Negat, Tarracinenses intelligendos Lallemand. potius eos, ait, quos mox noster dixit in partes Vespasiani transgressos.

Quæ ubi Vitellio c.] *Ubi* deest in Bud.

cohortibus et quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum et clamoribus populi, arma poscentis, refovebatur: dum vulgus ignavum, et nihil ultra verba ausurum, falsa specie *exercitum* et *legiones* adpellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus) vocari *tribus* jubet. Dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam delectus in Consules partitur. Servorum numerum et pondus argenti Senatoribus indicit. Equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quàm casum locumque Principatus, miserabantur: nec deerat ipse: vultu, voce, lacrimis, misericordiam elicere; largus promissis, et, quæ natura trepidantium est, inmodicus. Quin et *Cæsarem* se dici voluit, adspernatus antea: sed tunc, superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum, ut omnia inconsulti inpetus cœpta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paullatim Senatores Equitesque, primo cunctanter, et, ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discrimine; donec Vitellius pudore inriti conatus, quæ non dabantur, remisit.

Exercitum et legiones] Sic recte e Flor. editum a Pichena. Consentit ed. pr. Ceteri scr. (Bud. etiam) et edd. usque ad Pichenam *exercitus*. ERN.

Vocari tribus jubet] Est delectus in urbe actus, quem tradit Sueton. c. 15. Unde confirmatur conjectura nostra de loco Sueton. Ner. 44. ubi in verbis, *tribus urbanas ad sacramentum citavit*, suspectam vocem *urbanas* habui. Sic etiam noster A. 14, 13. *obvias tribus habuit*, de plebe Romanæ urbis. Sed, quia tamen patet, *tribus* etiam de plebe urbana sola dici, *urbanas*, etsi supervacuum, tamen ferri posse arbitror. Mox *dantes* omnes edd. et scr. præter Bud. qui habebat *dat:* quod factum puto e *data*, quod est in Guelf. Bodl. et Oxon. bona et plana sententia, idque verum putabat J. Gronovius, a quo allatum exemplum ex A. 14, 15. non satis huic loco simile: sed *dantes* melius. Vult dicere, ab initio promiscue, quicunque darent nomina, sacramento adactos, sine delectu: post, redundante multitudine, etiam delectum haberi cœpisse. ERN. Put. *data*. Alc. Rhen. *dantes*. Mox Rhen. e Bud. *indicit:* prius legebatur *inducit*. Porro Bud. *pecuniamque*.

Ea simulatio officia metu profecta] Sic edd. omnes (et c. Bud.) N. Heinsius malebat *a metu profecta*. Mihi dudum legendum visum *ea simulatio officii a metu profecta:* neque aliter res et Latinitas patitur. Id quia et e MS. Bodl. notatum reperi, recepi. Sensus: Hæc per simulationem officii offerebant, propter metum, sed tamen inde ortus favor in Vitellium, sive pro favore accipiebatur. ERN. Probant emendationem Brot. Lall. Bip.

Nec deerat ipse, etc.] Similis constructio H. 4, l. 11. 80.

Superstitione nominis] Cod. Agr. *pro sup. nominis*.

Conterriti mæstive] E Flor. in quo est *contempti mestine*, Pichena emendat: *contemptim et sine discr.* Belle, belle. LIPS. Ad Flor. prope accedunt MS. Agr. ed. pr. *contenti mæstive*. Nam *contenti* et *contemti:* item hæc et *contemtim* confundi vidimus ad c. 47. In MS. Guelf. est *contriti mæstive:* sed duæ ultimæ syllabæ sunt a manu sec. et in litura. ERN. Bud. *conterriti mestive*. Trilleri commenta v. in ipsius Obs. crit. p. 311.

Quæ non dabantur, remisit] Sic MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. omnes ante Rhenanum, qui (e Bud.) edidit *omisit*, cum seqq. usque ad Pichenam. ERN.

LIX. Ut terrorem Italiæ possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat: ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. Erectus Samnis Pelignusque et Marsi æmulatione, quod Campania prævenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme, per transitum Apennini conflictatus exercitus, et vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro Fortuna vertisset; quæ Flavianis Ducibus non minus sæpe, quam ratio, adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ: eoque inter Duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac præsidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciæ valetudinem caussabatur: Domitiano aderat animus; sed custodes a Vitellio additi; quamquam se socios fugæ promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilæ signaque legionum adsequerentur: et locus ipse castrorum placebat, late prospectans: tuto copiarum adgestu: florentissimis pone tergum municipiis: simul conloquia cum Vitellianis, decem millium spatio distantibus, et proditio sperabatur. Ægre id pati miles, et victoriam malle, quam pacem: ne suas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quam periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit: "esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent; acres, si desperassent. Initia bellorum civilium

Possessa Mevania] *Possessa* est occupata: ut c. 8. *Possessa ipso transitu Vicetia.* V. Gron. ad A. 2, 5. Frustra Muretus tentabat *obsessa*. Ern.

Ereptus Samnis] In Flor. *erectus*: sed illud placet, ereptum nempe Vitellio, qui possidebat. Aut, si *erectus*, capi licet animis erectos ob Vitellii discessum, et sic defecisse. Lips. *Erectus* recepit Pichena, idque secuti sunt omnes. Consentit ed. pr. Recte. Non sermo est de occupatis vi populis, sed de studiis populorum in partes: de quibus proprium verbum est *erectus*. Ern. Bud. *ereptus*.

Nives eluctantibus] Sic bene e MS. Bud. correxit Rhen. vulgatum *nive se eluctantibus*. Originem corruptelæ indicat ed. pr. quæ habet *minie se luctantibus*: monstrose in prima voce, quæ fuit *nive*. Ern. Sic Agr. 17. *difficultates eluctatus*. Bud. *nive se luctantibus* habet.

Flavio Sabino] Bud. *Flaviano*. Infra c. 68. *Fabius Sabinus*, sed c. seq. *Flavii*. Mox Agr. *prodidere*.

Custodes a Vitellio additi] Usitatum verbum de custodibus, ut vidimus supra ad A. 13, 18. At ed. pr. *abditi*, solita in his verbis confusione. Ern.

Pone tergum] Bud. *post tergum*.

Ut prædæ, quam p.] MS. Agr. addit *potius*: frustra. Id intelligi voluit Tacitus, ut alibi. Ern. Bip. conjiciunt *quomodo per. soc.* Sed *magis*, *potius*, noster frequens omittit subaudiendum. V. index.

Deliberarent—desperassent] Acid. malit *deliberaret—desperasset* scil. Vitellius.

fortunæ permittenda; victoriam consiliis et ratione perfici. Jam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniæ oram descivisse: nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque jaceat. Satis gloriæ prœlio Cremonensi partum, et exitio Cremonæ nimium invidiæ: ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare: majora illis præmia, et multo maximum decus, si incolumitatem Senatui Populoque Rom. sine sanguine quæsissent."

LXI. His ac talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, et sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, "Interamnam proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri." Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abjectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine inplebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi præsidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii pœna: et præmiis defectorum versa fides, ac reliquum perfidiæ certamen: crebra transfugia Tribunorum Centurionumque: nam gregarius miles induruerat pro Vitellio: donec Priscus et Alphenus, desertis castris, ad Vitellium regressi, pudore proditionis cunctos exsolverent.

LXII. Iisdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent: nam, "pervasisse in Germanias Valentem, et veteres illic novosque exercitus ciere," credebant. Visa cæde in desperationem versi: et Flavianus exercitus,

Ratione perfici] Vulgati *proficisci;* scripti *profici:* ex quo nobis *perfici* visum facere. LIPS. *Profici* etiam ed. pr. At Guelf. (Bud.) cum edd. ceteris usque ad Lips. *proficisci.* ERN.

His ac talibus] Sic Bud. Put. Alc.

Tradere donum victori—certabant] Omnes libri in hac lectione consentiunt, præter ed. pr. quæ *tradidere* exhibet. Id placet Grutero, qui *certabant* spurium esse putat, similia adferens loca. *Tradere certabant* sane idem est. Sed illud tamen elegantius: modo libris magis firmaretur. Mox *extemplo*, quod a Rhenano editum est, habent MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. Ber. *Exemplo* vitio operarum venit in edd. Puteol. et Alc. ERN.

Præmiis defectorum vera fides] MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. habent *verba.* Ceteræ edd. cum MS. Agr. *vera* usque ad Bernecc. qui e conjectura Freinsh. edidit *versa*, quod fluxit inde in ceteras edd. præter Ryckianam, quæ *vera* restituit; quod imitati sumus. Idem videbatur J. F. Gronovio Obs. 3, 10. Sensus est: Nihil jam reliquum erat, quam ut certatim deficerent. Caussæ duæ: prima, quod apud Vitellianos defectio impunita erat, a Flavianis autem certa præmia ostendebantur. *Vera fides præmiis def.* dicetur, ut apud Horat. Carm. 3, 16. *segetis certa fides meæ.* Ex quo tamen loco mihi suspicio exorta est, Tacitum scripsisse *certa:* nam ita appareret, unde illa litera *b* in MSS. nata esset. ERN. Dubius sane locus. *Vera* exhibent cum Ryckio et J. Fr. Gronovio Brot. et Lall. In Bud. totidem litteris legitur *verba.* Mihi cum Bip. potior videtur conjectura Freinsh. *versa fides* est mutata fides. Mox Acid. conjicit *acre igitur p. c.*

the ... (by Vitellius) of the ...

inmane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagniæ, Equestri familia: procax moribus, neque absurdus ingenio, famam urbanitatis per lasciviam petere. Ludicro juvenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte, mimos actitavit, scite magis quam probe. Legatus legionis et fovit Virginium et infamavit. Fonteium Capitonem conruptum, seu quia conrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor; Vitellio fidus, et aliorum perfidia inlustratus.

LXIII. Abrupta undique spe, Vitellianus miles, transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis vexillisque in subjectos Narniæ campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad prœlium, intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani: et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur: " pars

Immane quantum animo exitium Valentis] Acidalius tentabat *animo auctus.* ERN. Ut H. 2, 4. Sed *animo* intellige læto, alacri, ni tale quid omissum culpa librarii.

Absurdus ingenio] Sic Sall. Cat. 26.

Ludicro juvenalium] Hoc malui, quam quod vulgo est *juvenum.* LIPS. *Juvenum* omnes scr. et edd. ante Lipsium. Male nonnulli libri addunt *in*, contra morem Latinum in hac re. ERN. Non Bud. De *juvenalibus* v. A. 14, 15.

Font. Capitonem corruptum] *In proditionem* addunt edd. Ber. et Alc. (et Rhen.) nescio unde: nam a scriptis omnibus (Bud. quoque) abest. Additum puto temere e superioribus, ubi aliquoties est *in proditionem corrumpi.* ERN. Pichena sustulit.

Id quoque non sine dedecore] Int. fecere, ut in aliis formulis. Dedecus est in eo, quod sub signis, palam, velut recte facerent, processere. ERN. *Dedecore* Rhen. e Bud. Sic et Agr. Contra Flor. et edd. vet. *sine decore.* Utraque lectio bonum sensum fundit. Turpe est militi, armatum, immo sub signis vexillisque sese tradere hosti, nec pro sua parte, dum liceat, strenue pugnare. Sic Acid. quoque Gron. Brot. Lall. Verum, quum hic *pudore proditionis exsoluti* dicantur, decus armorum signorumque iis, in societatem transeuntibus, permissum a Flavianis. Ita potior ratio cod. Flor. quem sequor cum Bip.

Intentus armatusque] Codex Regius (Budensis) *ornatusque:* quod germanum est. Loquebantur enim ita etiam in armis: unde et gladiatorum ornamenta. Tacitus 5, 22. *Pauci ornati militariter.* Livius 9. *Diemque iis, qua equis armisque instructi ornatique adessent, edicit.* LIPS. Consentit Flor. unde recepit Pichena cum seqq. Ceterum loca a Lipsio, Rhenano, Pichena allata, non satis sunt similia. Nam in iis vel diserta separatim armorum mentio, ut *ornatus* significet *instructus*, non *armatus*, vel aliquid additum est aliud, velut *militariter*, *cultu.* Desidero locum, in quo *ornatus* simpliciter dicatur is, qui gladium, tela in manibus habet pugnandi caussa. Vid. quæ dixi ad Sueton. Excurs. 27. ubi *ferramenta pugnantium* defendi contra alterius lectionis patronos, *ornamenta pugn.* consentiente Oudendorpio. Non credo, dici bene *ornatum in aciem procedere* et similia. Itaque, cum omnes, præter istos duos, scr. et edd. veteres habeant *armatusque*, id potius edidi. Librarii quidam et viri docti, capti observatiuncula de verbo *ornatus*, id alienis subinde locis intrusere. Cic. ep. 5, 13. *paratus armatusque contra f.* Et sic centies *armatus* conjungitur ap. Livium et alios cum *instructus* et similibus: ut velut rata dicendi formula fuerit. ERN. Cum Ernestio faciunt Brot. et Lall. Verum a lectione codicum Flor. et Bud. nolim temere recedere. *Armatusque*, quod habet cod. Agr. interpretamentum esse, recte judicat Ryckius; neque, si Tacitus scripsisset *armatusque*, librario unquam venisset in mentem, alterum id substituere. Itaque revoco cum Bip. lectionem Flor. Intelligenda omnia armorum signorumque decora. Put. quoque *ornatusque.*

Narniæ, pars Interamnæ subsistere" jussi: relictæ simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves, et adversus contumaciam validæ. Non omisere per eos dies Primus ac Varus, crebris nuntiis " salutem et pecuniam et secreta Campaniæ" offerre Vitellio, " si, positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset." In eundem modum et Mucianus composuit epistolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac " de numero servorum, electione litorum," loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut, si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

LXIV. At primores civitatis Flavium Sabinum, Præfectum urbis, secretis sermonibus incitabant, " victoriæ famæque partem capesseret: esse illi proprium militem cohortium urbanarum: nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus: ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, et mœstis undique nuntiis trepidas: populi mobilem animum:

Secreta Campaniæ] i. e. locum in Campaniæ litoribus, ubi in solitudine tranquilla, remotus a turba hominum, ævum agere posset: simili sensu *secessus Campaniæ* sæpe apud Suetonium dicitur. Mox *litora* vocantur et *sinus*. Ern. Mox Bud. *se ac lib.*

Electione lictorum] Quorsum lictores? Si enim privatum serio indueret, nihil iis opus. Scribendum omnino *litorum:* secessum videlicet aliquem amœnum et maritimum adtribui sibi Vitellius volebat, velut ad otium. Itaque in oratione adversaria mox amicorum respondetur huic parti: *Nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniæ sinus promitti.* Suetonium ego in hac voce paullo gravius et obscurius corruptum restituo. Tiber. 72. *Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoque instans in medio triclinio, adstante lictore, singulos valere dicentes appellaret.* Cui enim rei lictor hic in triclinio? aut ex quo ritu? Beroaldus et priscæ editiones, *ut stans in medio.* Legam et rescribam totum locum: *aut stans in medio triclinio, aut stans in litore, singulos,* etc. sive relegata altera voce brevius, *aut stans in medio triclinio, aut e litore.* Temere enim repetita videtur a librario. Sententia autem liquida et pura, Tiberium Capreis dissimulando morbo stantem valedixisse comiter singulis, sive in triclinio, sive in ipso litore. Nam modica ea insula, et amici plerique diversabantur, ut opinor, in opposita Italiæ terra. Lips. Recte conjecit Lipsius. Consentit MS. Fl. Guelf. ed. pr. Bene recepit Pichena. *Lictorum* primus edidit Puteol. Ea verba facile confunduntur. Ern. *Lictorum* quoque habet Bud. In Suet. loco Ern. ad eum locum τὸ *instans* tuetur. Mur. conjiciebat *locorum*, quod non ineptum judicat Acidalius.

Vigilum cohortes] Quas Principe Augusto institutas, Dio scribit 55, 26. idque refert in A. U. 759. Idem Paullus tradidit libro proprio De officio Præfecti vigilum, ut vides in Pandectis. Appiano tamen quid fiet, qui in Triumviratu vigiles repperit, et institutos vult, Pompeio in Sicilia victo? id esset, triginta pæne ante Dionis traditionem annis. Scribit Civil. 5, 132. *Sabinum Præfectum a Cæsare ad turbas et latrocinia in urbe atque Italia comprimenda:* Καὶ ἐξ ἐκείνου (addit) φασὶ παραμεῖναι τὸ στρατείας τῶν νυκτοφυλάκων ἔθος τε καὶ εἶδος. *Atque ex eo tempore aiunt mansisse nocturnorum vigilum morem et formam.* Bene, *aiunt:* nam si tu Appiane, nimis erras. Sparteolos hos milites vocare interpres Juvenalis videtur Sat. 14, 305. in illud: *Dispositis prædives hamis. Per translationem,* inquit, *disciplinæ militaris Sparteolorum Romæ: quorum cohortes in tutelam urbis, cum hamis et cum aqua vigilias curare consueverunt vicinis.* Corrigendum in fine hujus scholii, *curare consueverunt vicibus:* et, quod ad *Sparteolos*, ipsa vox in Tertulliani Apol. c. 39. eodem sensu. Lips. Ubi pro *vicinis* in loco scholiastæ Havercamp. mavult *viciniis.*

et, si se Ducem præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem: adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut Imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur."

LXV. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam "invidia et æmulatione fortunam fratris moraretur:" namque Flavius Sabinus, ætate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur adfectam ejus fidem præjuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio: "mitem virum abhorrere a sanguine et cædibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponen-

Reservaret] Bud. *servaret.*

Invalidus senecta] Vocem Rodolphus addit *senecta sensuque:* valde apposite, modo e libris. Lips. MS. Agr. *ætate sensuque.* Ceteri libri omnes vulgatum servant. In MS. Guelf. in margine adscriptum a manu pr. *hic aliquid deficit.* Nempe hic transpositio duarum circiter paginarum facta antiquitus in MSS. Nam in Flor. Agr. (Bud. Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. eadem reperitur: fortasse et in aliis MSS. ut supra 3, 5. Sed restitutio facta est jam a Puteol. non Beroaldo, ut putat J. Gronov. ad c. 69. et haud dubie e scripto libro. Qui supra transpositionem non animadvertit, is hanc viderit. Ern.

Suspicionibus incesserent] MS. Agr. ed. pr. *incederent*, etiam Guelf. sed a manu sec. ante fuit *incesserent;* idque placebat Ryckio: male. Haud dubie est h. l. sermo de criminationibus, de quibus *incessere* dicitur, non *incedere*, ut *maledictis, telis incessere*, non *incedere:* sed hæc verba et alibi a librariis confusa sunt. Post MS. Bud. habebat *fortunæ:* quod Rhenano placebat. Nec mihi displicet. *Moraretur* esset *cunctaretur.* Sed vulgatum quoque bene habet. Denique MS. Guelf. male *matris* pro *fratris.* Ern. Humani quid hic patitur Ernestius. Andabatarum more pugnat. Ryckius ex Agr. laudat *incenderent*, non *incederent.* Atqui istud verbi de inpulsu bene hic stare posset. Bud. *incesserent.*

Affectam ejus fidem præjuvisse] i. e. pro eo solvisse, cum solvere creditoribus non posset. *Affecta fides* eleganter dicitur laborans ex inopia pecuniæ, qua creditoribus satisfiat. Sic *affecta res familiaris* sæpe apud Livium (ut 2, 43) de eo dicitur, qui ære alieno laborat, qui, ut Cicero loqui solet, *male de re domestica est constitutus*, pro Sext. 45. *cujus res fam. fortunæ male constitutæ.* Pro Rab. Post. 1. *Præjuvisse* autem est ante, olim juvisse: quam vim præpositio hæc in compositione hac ætate in pluribus, quam olim, verbis obtinuit. Ryckius autem probat N. Heinsii conjecturam *præs juvisse*, propterea, quod *præjuvare* alibi non occurrat, item Græv. in Coll. ep. Burm. t. 4. p. 173. 174. Quod mihi displicet. Si prædiis cavendum fuit, ea non deerant Vespasiano; quibus quippe fratri cavebat. Ergo pecunia adjutus est. Idque indicat *pignoris* verbum: quod datur, securitatis caussa, ei, qui pecuniam pro nobis solvit, aut nobis dedit. Obiter observent tirones, *pignus* antiqua Latinitate dici etiam de *hypothecis*, ut hæ de pignoribus, ut ad Ciceronis epp. ad Div. 13, 56. monuit Grævius. Ern. Bip. legunt *parum juvisse*, ut A. 12, 63. Lips. et Pich. ex *prævisa* fecere *parum visa.* Favet conjecturæ Suet. Vesp. 4. qui *omnia prædia fratri obligasse Vespasianum et ad mangonicos quæstus necessario descendisse* refert. Inde scil. *offensarum operta*, de quibus mox. Si tamen *præjuvisse* verum, quod et Bud. habet, reprehensio in eo est, quod turpi modo, *domo agrisque pignori acceptis*, non ut fratrem deceret, eum juverit.

Offensarum operta] Ita Farnesianus, proba et solenni Tacito dictione. Alii (Bud. etiam et Rhen.) *opera.* Lips. Sic et ed. princ. Ern.

disque per conditionem armis, agitare." Sæpe domi congressi, postremo in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur: Vitellii projectus et degener; Sabinus non insultans et miseranti propior.

LXVI. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et conditiones abnuebant, "discrimen ac dedecus" ostentantes, "et fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, et prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio ejus, Germanico, fore? Nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniæ sinus promitti: sed, ubi Imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi exstincto æmulatu, redituram. Fabium illis Valentem, captivum et

Agitare] Bud. *cogitare.*

Duos testes] MS. Oxon. *duo*, quod et ipsum rectum est, et passim e bonis libris assertum. Ern.

Cluvium Rufum] Bud. *Clinium Ruffum.* Supra 1, 8. *Clivium* habet. Mox Bud. *proprior.*

Sabinus non insultans] Acidalius corrigit *Sabini.* Sed *insultans* vultui non satis convenit. Vulgatum Tacito dignius, ob variatam orationem. Ern.

Fidem in libidine victoris] In potestate victoris fore, utrum servare fidem velit nec-ne: sed victores pro libidine magis et cupiditate agere, quam ex æquo, solere. Ed. pr. *libidinem:* vitiose. Ern.

Nec tantam V. superbiam—pateretur] Omnes in hac scriptura libri consentiunt, nisi quod Guelf. male *tanto* exhibet. Sed vix credo veram esse. *Superbiam* interpretantur altitudinem animi et clementiam: sed exemplum verbi hujus ita usurpati desidero, in primis in scriptore prosaico. Neque magis magnitudo animi et clementia hic locum habet, quam *stultitia* et dementia. Ceterum ex *ostentantes* ἀπὸ κοινοῦ intelligendum *dicebant, docebant.* Ern. Explicat ipse noster, qualis sit hæc *superbia*, mox *altiores spiritus* vocans. Sic et bono sensu Horatius, Ode 3, 30, 14. *sume superbiam quæsitam meritis.* Vitruv. etiam 7, 3. metaph. *superbiam candoris* dicit.

Ne victos quidem] Varia emendatio vel crux potius adhibita huic loco. Vertranius legit, *Ne victor quidem laturus.* Beatus, *Ne victum quidem laturus.* Mihi sana lectio est, sana sententia. Si Vespasianus, inquiebant, tam alto animo est, ut rectis oculis æmulum quondam Imperii possit adspicere, tamen id istæ ipsæ victæ partes ferent numquam: qui, miseratione olim Principis, ad ultionem et res novas accingentur. Atque huic sententiæ apte subnexum, *ita periculum ex misericordia.* Lips. Vulgatum est etiam in MS. Guelf. edd. omnibus. Quod Rhenano placuit, in v. c. se reperisse testabatur Danesius ap. Ursinum. Paullo post pro *promitti: sed*, ed. pr. *promittis: et:* quod genus vitii valde frequens in scriptis, eoque aliquot locis Tacitum liberavimus. Ern. Bud. *ne victo q. laturos.* Rhen. in textu vulg. servat. Cui non placuerit Lipsii interpretatio, Pichenam audiat, qui intelligit, ipsos Vitellii milites eum, ne privatus viveret, occisuros misericordia, ut sequentia innuunt.

Æmulatu redituram] Censeo, nos apte restituisse: etsi in libris, *æmulatore redituram.* Budensis aliquid juvit, qui *æmulatore daturam* præferebat. Tacitus 13, 46. *et, ne æmulatus in urbe ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur.* Lips. Videtur potius legendum: *nisi exstincto æmulatore futuram.* Gron. Lectio Budensis est etiam Flor. et Agr. nisi quod *daturum* hic habet, ut ed. pr. Ceteræ edd. usque ad Lips. *æmulatore redituram*, quod, cum Ryckio credo, sine necessitate aut idonea caussa mutatum esse. Ern. Flor. propius accedit, habet quippe *æmulatore dituram.*

casibus dubiis reservatum, prægravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi occidendi, licentiam habeant. Non a Cæsare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos: nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius conlega Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres Consulatus, ut tot egregiæ domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur: perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant: moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant, an per virtutem."

LXVII. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne, pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi et fessa ætate parens; quæ tamen, paucis ante diebus, opportuna morte excidium domus prævenit, nihil Principatu filii adsecuta, nisi luctum et bonam famam. XV Kal. Januar.

Casibus dubiis reservatum] MS. Flor. ed. pr. *captis diebus.* Agr. *paucis diebus.* Vulgatum verum. Ne Valenti quidem vitam condonasse, quem tamen captum tenuerint in potestate, et in quo conservando consulere sibi potuerint, si forte res aliter, ac vellent, caderent, ut per eum a Vitellio veniam consequi possent. Ern. Bud. pessime: *cassibus duobus.* Mox Rhen. bene *nedum*, quod prius separatis vocibus scriptum.

Vitellii cliens, cum Vitellius] Postrema ea verba, *cum Vit. col. Cl. foret*, glossulam sapere videantur, ad subsequentia verba, *Quin ut censuram patris.* Fero tamen. Lips. Verum puto. Ceterum *altiores spiritus gerere* h. l. dicitur majori animo esse, et in bonam adeo partem; cum alias in deteriorem dicatur. Est autem grave et auctum argumentum. Non est credibile, Vespasianum, qui olim Vitelliæ domus cliens fuerit, jam nobiliori celsiorique animo esse, quam Cæsar et Augustus fuerint, passurumque vivere æmulum, cum illi passi non sint. Ern. Ista, quæ glossam sapere videntur Lipsio, ad sententiam necessaria recte judicat Acidalius, indicandum erat, qua ratione cliens fuerit Vespas. Vitellii.

Honores deceret] Recte: et capio. In Romana tamen editione *honores degeret*; ex qua (si quid mutandum est) fecerim, *tegeret.* Rodolphus enim longius abire a scripto videtur, qui reponit *negligeret.* Lips. Ego *degeret* aut in libro scr. vitiosum fuisse, aut vitiose scripturam expressam in ed. pr. puto, quod verba quæ literis modo *g* et *c* differunt, centies confusa, ut supra demonstratum. Ceterum fateor, elegantiorem orationem fore et fortiorem, si pro *deceret* esset *negligeret*, (e quo *degeret* factum putabat Acidalius) aut simile quid; et tale quid me libenter admissurum, si a libris bonis aut pluribus venerit. Nam nunc solo MS. Agr. nititur *negligeret*, quod etiam Acidalius defendit, nec displicet Ryckio. Jac. Gronovius, spreto τῷ *negligeret*, corrigit *deleret:* quod an placeat cuiquam, nescio. Verbum debet esse ejusmodi, quod lenitate sua non offendat Vitellium: quod in *deleret* non convenit, si vel maxime per se usitata forma dicendi foret, *delere Consulatus honores* etc. sed in *negligeret.* Ern. Falsum est. Agricolam e cod. suo dedisse *negligeret*, Ryckius docet, illum conjecturæ suæ fundum habere in *degeret* editionis Romanæ, unde hariolatus sit *neglegeret.*

Moriendum deditis] Hæc clausula non erat in Bud. nec est in Guelf. nisi in marg. et a manu sec. Neque tamen abesse potest per sequentia. Non refert, vincare an dedare; nam moriendum est: illud refert, quomodo moriare. Forte autem respexit auctor ad factum Augusti ap. Sueton. c. 15. Ern.

Opportuna morte] Atque hinc suspicio, de qua Suet. Vit. 14. *Suspectus et in morte matris fuit: quasi ægræ præberi cibum prohibuisset, vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti extitisset*, etc. Ern.

audita defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœsta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ et intempestivæ: miles minaci silentio.

LXVIII. Nec quisquam adeo rerum humanarum inmemor, quem non commoveret illa facies: Romanum Principem, et generis humani paullo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per urbem, exire de Imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis Dictatorem Cæsarem oppresserat; occultæ Caium insidiæ: nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant: Piso et Galba tamquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et præsenti mœstitiæ congruentia locutus: "cedere se pacis et Reipublicæ caussa: retinerent tantum memoriam sui, fratremque et conjugem et innoxiam liberorum ætatem miserarentur:" simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu præpediente, adsistenti Consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, reddebat. Adspernante Consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in æde Concordiæ positurus insignia Imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Major hic clamor obsistentium Penatibus privatis, "in palatium" vocantium. Interclusum aliud iter, idque solum, quod in Sacram viam pergeret, patebat: tum consilii inops, in palatium rediit.

LXIX. Prævenerat rumor, "ejurari ab eo Imperium:" scripseratque Flavius Sabinus cohortium Tribunis, "ut militem cohiberent." Igitur, tamquam omnis Respublica in Vespasiani sinum cessisset, primores Senatus et plerique

Palatio degreditur] Sic bene edidit (e Bud.) Rhenanus. V. ad A. 4, 49. 13, 14. etc. Et sic h. l. est et in Guelf. Superiores edd. omnes *digreditur*. Post pro *familia* ed. pr. vitiose, e contractione, *fama*. Ceterum hic finis est ῥήσεως transpositæ in vett. libris et ed. pr. v. ad c. 65. Quæ hic sequuntur usque ad verba *in capitolium accivit*, ibi c. 65. sequebantur. Ern.

Simul ferebatur, etc.] MS. Guelf. ed. pr. *seu* (Bud. *ceu*), cujus corruptelæ caussa in transpositione. MS. Bud. deinde *parvus*. Ern.

In acie cecidere] Rhenanus non male corrigebat *ceciderant* e vestigiis scripturæ Budensis *cecidebant*. Mox ed. pr. *cedere se pacis et Reip.* sine *caussa*. Ern. In Bud. erat *cecidebat*.

Cæcilius Simplex] In Bud. *Simplex* deest.

Interclusum aliud iter] Sic Flor. Guelf. edd. ante Rhen. qui e Bud. edidit *alterum*. Vetus bene restituit Pichena. Sensus est: omnes viæ erant interclusæ, quæ alio, quam in palatium, ferrent. Ern. In Bud. quoque 2. m. *aliud*. Mox idem *prohiberent*.

Quod in sacr. viam pergeret] *In sacra via* MS. (Bud.) Guelf. edd. Put. seqq. omnes ante Lipsium, qui *sacram viam* edidit: illud et ipsum ferri posset, præsertim si *in* abesset. *Pergeret i. s. viam* est continuaretur via sacra, exiret in viam sacram. Possis conjicere *vergeret*: sed in *pergeret* consentiunt libri. Mox *Tribunus* male ed. pr. et J. Fr. Gron. vitio operarum. Ern.

Cessisset] Agr. cod. a l. m. *cecidisset*. Flor. *cecississet*, unde Ryck. forsan *se dedisset*.

Equestris ordinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini complevere: illuc de studiis vulgi et minis Germanicarum cohortium adfertur. Longius jam progressus erat, quam ut regredi posset: et suo quisque metu, ne disjectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma inpellebant. Sed, quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani, descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi prœlium, inproviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepida, quod tutissimum e præsentibus, arcem capitolii insedit milite et quibusdam Senatorum Equitumque: quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam, victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam feminæ; inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles custodia socordi clausos circumdedit; eoque, concubia nocte, suos liberos Sabinus, et Domitianum, fratris filium, in capitolium

Circa lacum Fundani] Ejus mentio in inscr. antiqua ap. Gruter. p. 398. prolata ab Ursino, in qua VICUS LACI FUNDANI DICTATORI SULLÆ aram posuisse memoratur. Cavendum, ne confundatur cum *lacu Fundano* in agro Fundorum, oppidi Italici, ut fecit Cluverius in Italia antiqua t. 2. p. 1084. notatus propterea ab Holstenio. ERN.

Arcem capitolii] Sic et alibi Tacitus, ut mox c. 71. 78. Livius et Cicero semper distincte *arcem* et *capitolium* dicunt, Livius ter 5, 39. 40. nam arx et capitolium in eodem erant monte: unde Dionys. Halic. 10, 14. p. 640. arcem vocat προσεχῆ τῷ καπιτωλίῳ, et spatium inter utrumque interjectum auctore eodem, loco mox ad c. 71. proferendo, duoque colles, non arx pars capitolii, aut in capitolio: nisi quod mons ille subinde *mons capitolinus* vocatur, cujus sane pars fuit arx. V. etiam Ryck. de capitol. c. 5. ERN.

Insedit mixto milite etc.] *Insidere* est verbum militare, pro occupavit cum præsidio, ut inde vim hostilem arceret. Supra *insessas Alpes* et similia vidimus. Post *mixto* aberat a MS. Bud. nec est in Guelf. nisi a manu sec. in margine, nec in ed. Puteol. Habent MS. Flor. ed. pr. Ber. Alc. Rhenanus verbum id delevit, simulque edidit *ex quibusdam* e Bud. quod exemplum omnes secuti sunt, etiam Lipsius: unde conjicere licet, eum in MSS. hanc vocem non reperisse. Sed Pichena restituit e Flor. eumque omnes, qui post fuere, editores imitati. *Militem mixtum* putat esse confusum cum plebe urbana, feminis, servis: quod an *miles mixtus*, absolute dictus, significare possit, dubito. *Mixtus miles* Latine loquentibus est, miles non ejusdem generis, qualis fuisse dicitur in exercitu Pompeiano, in bello civili, sed collectitius e variis gentibus, variis instructus armis, non eidem disciplinæ adsuefactus: ut *mixtum genus hominum* de talibus dicitur ap. Livium. Vid. collecta Duckero ad 43, 9. sic *mixtum genus dicendi*, et multa alia dicuntur. Ergo, quia plebs et servi non sunt milites, horum caussa *mixtus miles* dici non potest. Et post fit mentio istius generis hominum, commemoratis etiam feminis. Fortassis et tum talis plebs exclusa, et non nisi feminæ quædam admissæ, ut ap. Liv. 5, 40. Igitur et ipse *mixto* edendum non putavi. Neque tamen in altero secutus sum Rhen. et Lips. ceterosque, qui edidere *ex quibusdam*. Nam MSS. præter Bud. omnes item edd. ante Rhen. habent *et*, quod etiam sensus desiderat. ERN.

Verulana Gracilia] MSS. Flor. Agr. (Bud.) Guelf. ed. pr. *Gratilia*. Leg. *Gratilla* e Plin. ep. 3, 11. ubi etiam Flor. *Gratillia*. Guelf. etiam *Vernula:* at in margine est *Verulana*. ERN. Omnino legendum *Gratilla*. Vid. et Plin. ep. 5, 1.

In capitolium] Hæ duæ voces a

accivit: misso per neglecta ad Flavianos Duces nuntio, qui, "circumsideri ipsos, et, ni subveniretur, arctas res" nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut degredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii, adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat: et hibernus imber, repente fusus, oculos auresque inpediebat.

LXX. Luce prima Sabinus, antequam invicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium misit, cum "mandatis et questu, quod pacta turbarentur. Simulationem prorsus et imaginem deponendi Imperii fuisse, ad decipiendos tot inlustres viros. Cur enim e rostris fratris domum, inminentem foro, et inritandis hominum oculis, quam Aventinum et Penates uxoris petisset? Ita privato, et omnem Principatus speciem vitanti, convenisse. Contra Vitellium in palatium, in ipsam Imperii arcem regressum: inde armatum agmen emissum: stratam innocentium cædibus celeberrimam urbis partem: ne capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, et unum e Senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium prœliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium judicatur, jam, Hispaniis Germaniisque et Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem et concordiam victis utilia; victoribus tantum pulchra esse. Si conventionis pœ-

glossographo fortasse: certe in capitolium eos accitos, sine monitore ullo nimis clarum. LIPS. Verum est, per se intelligi posse. At multa erunt in Tacito delenda ex hac regula, ut jam pluribus locis monuimus. Libri quidem omnes hæc verba habent. Ceterum hic est finis alterius ῥήσεως transpositæ in MSS. et ed. pr. ERN.

At Sabinus misso per neglecta] Qui attente hæc in vulgatis legit, hæreat necesse est, propter redundans nomen Sabini, et minus cohærentem sententiam. Ei incommodo medelam attulimus deletis verbis *at Sabinus*, auctoribus MS. Flor. et ed. pr. quæ, facta illa transpositione, ad explendam utcunque sententiam, addita sunt. (Desunt et in Bud. et Reg. Lall. Sed Puteol. intrusit; servarunt sequentes editores ad Ernestium usque.) Deinde punctum fecimus post *nunciaret*. Nova est sententia a verbis *noctem adeo quietam egit*. *Noctem tranquillam*, et *inquietam* etiam Livius dixit, 5, 42. qui locus huic similis. Denique *degredi* scripsimus pro *digredi* sensu postulante: significat enim descendere de arce, quod est *degredi*, ut jam sæpe monuimus et correximus. Ryckius defendit e c. 78. init. ubi *digressus Narnia exercitus;* sed ibi discessus simpliciter indicatur, hic descensus ex arce, loco superiori, ubi *degredi* verum verbum esse, pluribus jam locis vidimus. Ceterum *et* ante *ni* e MS. Flor. addidit Pichena, ubi erat *ipso sel ni*. Ed. pr. *ipsi seni*. Ante edebatur *ipsus*, *nisi subv*. MS. Guelf. tamen *ni* habet. ERN. Bud. *ipsos*, *ni*. Mox *digredi*.

Deditionibus cohortium judicatur] *Judicare*, ut similia verba, *disceptare*, *decernere*, eleganter de re bellica, etiam *dijudicare*, ut bene ad h. l. docuit Boxhornius. ERN. Cum Bip. sublato puncto, ante *jam* posito, verum loci nexum restituo.

Victis utilia, victoribus tantum pulchra esse] Cur non potius: *Pacem et concordiam victis utilem, victoribus tantum pulchram esse*. GRON. Favet aliquantulum MS. Guelf. qui habet *pulchrum*. Ceterum Tacitus etiam aliis locis sic locutus est, ut neutrum plurale junxerit duobus substantivis masc. aut fem. generis, de more Græcorum. ERN.

Si conventionis pœniteret] Sic non dubitavi reponere pro *pœniteat*, quia hic mera imperfecta et antecedunt et sequuntur: inter quæ *pœniteat* stare nullo

niteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani, vix puberem: quantum, occisis uno sene et uno juvene, profici? iret obviam legionibus: et de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum prœlii cessura." Trepidus ad hæc Vitellius pauca purgandi sui caussa respondit, culpam "in militem" conferens, "cujus nimio ardori inparem esse modestiam suam." Et monuit Martialem, "ut per secretam ædium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius invisæ pacis interficeretur:" ipse neque jubendi neque vetandi potens, non jam Imperator, sed tantum belli caussa, erat.

LXXI. Vix dum regresso in capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo Duce: sibi quisque auctor: cito agmine forum et inminentia foro templa prætervecti erigunt aciem per adversum collem, usque ad primas capitolinæ arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextræ subeuntibus: in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, nisi gladiis, armatæ: et arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur: faces in prominentem porticum jecere: et sequebantur ignem; ambustasque capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora majorum, in ipso aditu, vice muri, objecisset. Tum diversos capitolii aditus invadunt, juxta lucum asyli, et

modo aut a Tacito esse potest. ERN. Particula conditionalis cum præsente rectius struitur. Sic Bud. cum vulg. bene. Imperfecta ἀποδώσεως futuri rationem habent.

Et de summa] Copulam e Flor. Pichena dedit. Sic et Bud. Hic mox *nimius ardor*, quod stare potest, si semicolon addas.

Ne a militibus internuntius] Præpositio non est in ed. pr. Eam se delevisse ait Rhenanus (deest enim in Bud.): sed operæ non paruere. Itaque et a sequacibus est servata, extatque in edd. præter primam omnibus. Est et in Guelf. ERN.

Porticus in latere] Dionysius 4, 61. *Frons ejus meridiem spectans, porticum habet, cum triplici columnarum ordine: in lateribus ordo duplex est.* LIPS.

Dextra subeuntibus] An, *dextræ subeuntibus?* atque ita, ut disco, Flor. LIPS. Sic et MS. Guelf. (Bud.) edd. pr. Puteol. Ber. Alc. Rhen. pr. Ald. *Dextra* primus dedit Gryphius, vitio haud dubie operarum, unde in sequentes venisse videtur. Recte igitur Pichena *dextræ* edidit, atque id loquendi ratio desiderat. Formulam *porticus dextræ subeuntibus* illustratam reperies a Gronov. ad verba Liv. 1, 8. *locus, qui nunc septus descendentibus inter duos lucos est.* ERN.

Vitellianos obruebant] Sic Flor. unde edidit Pichena cum seqq. Consentit ed. pr. At ceteræ vett. inde a Puteol. et MS. Guelf. *deturbabant.* Hoc si verum est, intelligi debet *deturbare conabantur*, *tentabant* (nam non deturbatos esse, sequentia docent) quod consuetudo Latinorum fert. Sane æque bene ac promiscue in hac re dicuntur *deturbare*, *proturbare*, ut ap. Liv. 5, 47. *obruere* et *operire*, ut quisque mediocriter in historicis Latinis versatus scit: sed tamen Flor. et ed. pr. auctoritatem ceteris libris præferam. A MS. Bud. plane aberat verbum: unde fortasse licet suspicari, id, quod a Tacito esset, excidisse in antiquioribus codicibus, defectum a librariis varie esse suppletum, atque hinc varietatem librorum natam. Mox idem MS. pro *jecere* habebat *jacere.* ERN.

Juxta lucum asyli] Asyli lucus nullus alibi memoratur. Credo, intelligi locum, qui *inter duos lucos* vocabatur, juxta quem asylum fuit. Ibi viam in capitolium fuisse, patet e Livio 1, 8. ubi vid. intt. de lucis istis, adde Dionys. Hal. 2, 15. p. 88. Neapol. ad Ovid. Fast. 3, 430. Mox MS. Guelf. edd. pr. Puteol. *Tarpei rupes;* quod sic dictum

qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Inprovisa utraque vis; propior atque acrior per asylum ingruebat: nec sisti poterant scandentes per conjuncta ædificia: quæ, ut in multa pace, in altum edita, solum capitolii æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores injecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus adpositas ædibus: mox sustinentes fastigium Aquilæ vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. Sic capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum, conflagravit.

LXXII. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque Reipublicæ Populi Rom. accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, Deis, sedem

accipi posset, ut *Martis campus* apud nostrum, et similia: sed collis ille a Tarpeia potius, quam a Tarpeio, dictus traditur vulgo. ERN.

Nec sisti poterant scandentes] MS. Guelf. *nec sisti poterat*. Librarius videtur in animo habuisse elegans loquendi genus, quo Livius delectatur, *sisti non potest*, de quo ad A. 3, 52. sed id hic locum non habet, propter verbum *scandentes*. Add. ad 5, 21. Mox *per conjuncta ædificia* int. capitolio. Sic Liv. 1, 44. *neque ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjungunt*. ERN.

Ignem oppugnatores] Hoc quidem ambigi potest: at non, quod Philostratus incuriose scribit 5, 30. *Domitianum obsedisse Vitellianos in capitolio, atque illos clanculum fugientes templum incendisse.* Ille dixit, qui perperam multa alia; classicus nemo scripsit. LIPS. Locus est p. 213. ed. Lips. sed nihil tale ibi traditur. Verba Græca sunt: ξυμβεβήκει δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην, Δωμετιανὸν μὲν, τὸν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ παῖδα, παρατετάχθαι πρὸς τὸν Βιτέλλιον, ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς πολιορκίας δ' αὐτὸν περισχούσης ἐν τῷ καπιτωλίῳ διαπεφευγέναι τοὺς πολιορκοῦντας, τὸν νεὼν δ' ἐμπεπρῆσθαι. Verba αὐτὸν et διαπεφευγέναι ad Domitianum referenda, non ad Vitellium. Mox pro *depellerent* quod verum est, MSS. Bud. Guelf. *depulerint*. In MS. Reg. ed. pr. omissa verba *an obsessi—depellerent*. ERN.

An obsessi etc.] Spanhemius, Vaillantius, aliique huc trahunt nummum Vitellii, quo Jupiter Capitol. in templo sistitur, putantque eum Principem hoc typo docuisse, nulla sua culpa arsisse id templum, mox a se reædificandum. Verum temporum ratio obstat, neque dubium esse potest, quin salvo adhuc capitolio cusum sit numisma. Vid. Eckhel Doctr. NN. vet. vol. 6. p. 312. Mox Bud. male *quam quo*.

Sustinentes fastigium aquilæ] Græci etiam ea mente ἀετὸν dicunt. Hesychius: Ἀετὸς, καὶ ὄροφος, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ γείσῳ κυμάτιον. Pausanias aliquoties usurpat; ut 10, 19. Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς ἐστιν Ἄρτεμις καὶ Λητὼ καὶ Ἀπόλλων. Lib. 5, 10. Ὕψος μὲν δὴ αὐτὸ τοῦτο ἐς τὸν ἀετὸν ἀνῆκον εἶσιν οἱ ὀκτὼ πόδες καὶ ἑξήκοντα. Nisi fallor, istæ ipsæ aquilæ γεισίποδες Polluci (1, 8. 7, 27) dicuntur. LIPS. Pausanias Corinth. 2, 7. Καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίθημα ποιοῦσι κατὰ τοὺς ἀετοὺς, μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς. Eodem libro: Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς. Ἡρακλῆς καὶ Νίκαι πρὸς τοῖς πέρασίν εἰσι. Nisi scripsit ταῖς πτέρυξιν. Vide P. Scriverium ad Martialis 10, 19. GRON. Per *fastigium* intelligant tirones signum vel signa, in summo tecto; nam sic etiam *fastigium* dicitur: ut ap. Plin. 35, 12 (46). Add. Salmas. ad Spartian. Pesc. 12. et ad Solin. p. 853. ERN.

Traxerunt flammam alueruntque] Variant libri in terminatione verborum. Quod hic editum est, habet MS. Flor. unde proditum a Pichena. At MS. (Bud.) Guelf. edd. ante Pich. omnes *traxere:* ed. pr. MS. Agr. etiam *aluereque*. ERN.

Fœdiss. Reip. Pop. Rom.] Hæc est vera lectio, quam firmant MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. ceteræque omnes, quas vidi ante Lipsium: nisi quod habent *populo*, vel *populoque*, præter Flor. et ed. pr. Sed genitivum esse meliorem, consuetudo loquendi veterum indicat, apud Livium in primis obvia, velut 22, 10. ubi *Resp. Populi Romani Quiritium;* quam idoneis exemplis declaravit Gronov. Obs. 4, 14. Adde Drakenb. ad Liv. l. c. et ad 8, 9. etc. ERN. Bud. *R. P. populo Rom.*

Jovis O. M. auspicato a majoribus, pignus Imperii, conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta, temerare potuissent, furore Principum exscindi! Arserat et ante capitolium civili bello, sed fraude privata; nunc palam obsessum, palam incensum: quibus armorum caussis? quo tantæ cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus Rex, bello Sabino, jeceratque fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quam quo modicæ adhuc Populi Romani res sufficerent: mox Servius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Suessa Pometia, hostium spoliis exstruxere. Sed gloria operis libertati reservata: pulsis Regibus, Horatius Pulvillus, iterum Consul, dedicavit, ea magnificentia, quam inmensæ postea Populi Romani opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam, interjecto CCCCXXV annorum spatio, L.

Pignus Imperii] Int. *ut p. i.* nisi τὸ *ut* a terminatione præcedentis verbi absorptum est. Ern. Cf. Liv. 1, 55.

Porsena dedita urbe] Non abit longe ab hac indignitate, quod est apud Plinium 34, 14 (39). *In fœdere, quod expulsis Regibus Po. Ro. dedit Porsena, nominatim comprehensum invenimus, ne ferro, nisi in agri cultu, uterentur. Etiam stilo scribere vetitum, vetustissimi auctores prodiderunt.* Sic enim eum locum e MS. restituimus. Gron. Ceterum hic locus nullo modo refellit Savilium, quem Ryckius putabat memoria falsum fuisse, cum diceret, de dedita Porsenæ urbe nuspiam alibi tradi, usus hoc uno loco. Apparet hinc, iniquioribus conditionibus fœdus accepisse Romanos: non deditam urbem Porsenæ. Ern.

Temerare potuissent] Ita Farnesianus, melius certe, quam *tenere*, quod obtinuit. Pollutio enim ista ad locum sacrum refertur. Lips. *Temerare* Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes, idque bene restitutum a Lipsio. *Tenere* e Budensi a Rhenano editum est. Ern.

Furore Principum exscindi] Sic MS. Flor. (Bud.) Guelf. a manu pr. edd. Puteol. sqq. At in Guelf. man. sec. correxit *furor* et addidit *potuit:* quod e libris ductum est; nam et ed. pr. habet *potuit.* Id esse vitiosum, arguit *potuissent:* nam, si *furor potuit* verum esset, deberet esse *potuere* vel *potuerant.* Librarii non assecuti sunt elegantiam infinitivi absoluti, quo frequenter satis tali modo utitur Livius. Ern.

Quo tantæ cladis] Æger mihi locus olim visus, nunc in sanitate esse. Sententia: ne pro patria quidem olim tanta clade pugnatum; nedum pro ambitione privata, aut contra patriam. Lips. V. Observ. 3, 17. Gronovius, ubi, repudiatis aliorum correctionibus et explicationibus, pronunciat legendum, *quid tantæ cladis pretio stetit?* h. e. quid fuit, qui tantus fructus, tanta spes, quæ tanti redimeretur, quæ tanto pretio, tanta jactura emeretur. Qui sensus, ut opinor, etiam existit e correctione Rhenani, qui τὸ *stetit* delevit, nescio an consentiente MS. Budensi. (omnino, deest.) Sed, si vel maxime id verbum a codice abfuit, tamen credibile est, id omissum esse a librario, similia membra efficere volente; quod sæpe Tacito obfuisse vidimus, cum ea similitudo sit ab ejus ingenio et consuetudine aliena. *Stetit* est in MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. omnibus, nec tale, ut a librariis additum videatur. Itaque id post Ryck. et J. Gronov. reposuimus. Pichena corrigebat: *quo tanta clades pretio stetit?* idem ut esset sensus, qui Gronovianæ correctionis est. Sed Latinitas non fert. Ceterum non nego, mihi tamen aliquid duri esse videri etiam in Gronoviana correctione. Dicimus sane eleganter *res stat magno:* sed, an etiam dicatur, *quid stat pretio hujus rei?* hoc quæritur: nec id demonstrat Gronovius. Ego nondum alibi reperi. Ern. Freinsh. lectionem Rhenani probat, si post *pretio* interrogandi signum ponatur. Id et Acidalio placet et mihi propemodum. Bip. sequuntur Gronovium.

Deinde Tarq.] Bud. *dein* et mox *Isdem*, ut solet.

CCCCXV annorum] Ratio temporum evincit, scribendum CCCCXXV. Adi

Scipione, C. Norbano coss. flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Cæsarum opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur.

LXXIII. Sed plus pavoris obsessis, quam obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantia, inter dubia indigebat. Ex diverso trepidi milites, Dux segnis et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere: neque alienis consiliis regi, neque sua expedire: huc illuc clamoribus hostium circumagi: quæ jusserat, vetare; quæ vetuerat, jubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi: postremo, abjectis armis, fugam et fallendi artes circumspectabant. Inrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæva, pugnam ausi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem neque fugam cœptantem, circumsistunt, et Quinctium Atticum,

Fastos. LIPS. In ed. pr. (et cod. Bud.) explanate et sine notis *quadringentorum quindecim.* Correctionem Lipsii recepit Broterius: nec est credibile, Tacitum toto decennio aberrasse, aut chronologiam Romanam non ita constitutam tum fuisse, ut annos sine tali errore definire liceret. ERN. Ryckius recte ostendit, ab a. 247, quo Hor. Pulvillus iterum Consul, ad 671, quo L. Scipio, C. Norbanus coss. effluxisse annos 425, et in margine hunc numerum emendatum adponit. Probat Lallemand. sed vitium in textu retinet. Pejus Bipontini repetitum Ryckii calculum ad a. 415 adplicant.

Felicitati ejus negatum] Sullæ ipsius dictum hoc est, quo Tacitus allusit. Plinius 7, 43 (44). *Hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quod capitolium non dedicavisset.* LIPS. *Felicis* nomen adsumsit Sulla occiso Mario. Cf. Vell. 2, 27.

Lutatii Catuli nomen] Fallit nos ergo, aut falsus ipse Dio 43, 14. qui adseverat, inter alios honores datum Cæsari, ut nomen ejus capitolio inscriberetur, deleto Catuli, idque eum recepisse. Quod ex hoc loco omnino non potest. LIPS. Dioni suffragantem Martialem laudat Ryckius 5, 10. ubi *Catuli Julia templa:* putatque, nomen Catuli ita erasum, et inscriptum Cæsaris nomen, ut tamen Catuli nomen adhuc appareret; cujus rei exempla plura in marmoribus antiquis reperiantur. Quod mihi non satisfacit. Vereor, ne decretum illud ad effectum non venerit. Atque sic placebat J. Gronovio. Verba Taciti nimis clara et diserta sunt, deque re tali, quæ obscura esse non poterat. ERN. Exemplum tituli sic mutati, ut prioris vestigia maneant, exhibet uterque arcus Sept. Severi triumphalis Romæ, de quo vid. Suaresius in opere eximio J. J. de Rubeis, cui tit. arcus triumphis Augg. insignes.

Inter tanta Cæs.] Pichena velut e Flor. edidit *tot.* Negat hoc esse in eo libro J. Gronovius: et ceteri libri omnes *tanta*, id itaque ut J. Gron. exprimendum curavi. Mox idem Flor. *trepidi milites*, ut Guelf. (Bud.) Agr. edd. quod secutus sum post J. Gron. *Trepidus miles* edidit Puteol. primus. ERN. Bud. et Agr. *tanta.* Bip. recepere *tot.*

Non lingua n. a. comp.] Sic Sall. ap. Non. 4, 110.

Didius] Bud. *Vidius.*

Fugam cœptantem] Pichena conjicit *tentantem* vel *captantem.* Illud mallem. Sed vulgatum melius et exquisitius puto. Est verbum frequens Tacito pro tentare, ut index docet. Mox per *umbram honoris et vanitatem* intellige usum insignium consularium, quæ amovenda in tali periculo erant. Denique pro *edicta jecerat* Acidalius malebat *fecerat.* Sed nemo dixerit *edicta in populum facere.* *Ediderat* tolerabilius esset, quod est verbum proprium. Sed *jecerat in populum* est sparserat: neque id verbum tentandum, propter τὸ *in populum.* ERN.

Quinctium Atticum] Bud. Agr. *Quin-*

Consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum, pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium, jecerat. Ceteri per varios casus elapsi: quidam servili habitu, alii fide clientium contecti, et inter sarcinas abditi. Fuere, qui, excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesve, audaciam pro latebra haberent.

LXXIV. Domitianus, prima inruptione apud æditum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum inmixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum sacellum JOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casusque suos in marmore expressam. Mox, Imperium adeptus, JOVI CUSTODI templum ingens, seque in sinu Dei sacravit. Sabinus et Atticus, onerati catenis et ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, et præmia navatæ operæ, petebant. Clamore a proximis

tium. Edd. veteres male *Quintum.* Forte ad eum Martialis epigr. 7, 31. 9, 100.

Audaciam pro l. h.] Bella imitatio Sallustiani dicti Catil. 58. *audacia pro muro habetur.* ERN.

Turbæ sacricolarum] Isiacos fuisse e Suet. Dom. c. 1. discimus: ubi v. et de nummo Domitiani, ad memoriam ejus rei spectante. Atque hinc lineus amictus, quo Isiaci usi, linigeri inde dicti. ERN. Cf. Obrechti nostratis diss. de nummo cit. 4. Arg. 1675.

Immixtus ignarusque] Ita Vatic. quod germanum judicavi, non *ignoratusque.* Novitas quædam in ea voce est, quam Sallustio debet (ex Jug. 93). *More humanæ cupidinis ignara visundi:* id valet *ignota.* LIPS. Pichena *ignoratusque* bene restituit quod habent MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. vett. omnes præter pr. quæ consentit MS. Vatic. *Ignarus* est *ignotus*, quod ab h. l. alienum. Non ignotus erat, sed ignorabatur. ERN. Bud. *ignoratus* absque copula, et sic Rhen. Sed Reg. Lall. *ignarusque.*

Casusque suos in marmore expressit] MSS. Flor. Agr. ed. pr. *casus suos in m. expressam*, nisi quod ed. pr. omittit *suos.* Eam lectionem recepere Ryckius et J. Gron. (item Brot. Lall. Bip.) *Ara casus expressa* exquisite dicitur, ejusque formulæ plura exempla apud veteres, quæ congessit Heins. ad Valer. Fl. 1, 491. firmans e MS. quo usus est, eandem lectionem in loco nostro. Itaque imitatus essem virorum doctissimorum exemplum, nisi me retinuissent verba *in marmore*, quæ frigere videntur in illa lectione: nisi ea insititia sint, quod non putem. Potuere sane in ipsa ara casus exprimi, ut ap. Liv. 28, 46. *Hannibal aram posuit cum titulo rerum suarum.* Sed nihil impedit quo minus in peculiari tabula marmorea, in illo sacello posita, exprimerentur casus Domitiani. Lupanus autem capit de opere cælato, in quo casus isti expressi. Simile, quod Dædalus apud Virgilium in valvis templi Æn. 6, 32. *bis conatus erat* Icari *casus effingere in auro;* quem locum in animo habuisse videatur Tacitus. Sed arbitror, etiam de titulo intelligi posse. ERN. Bud. *exprexit*, solemni usu duplicis pro littera *s.* Sic *Vespexianum* dicit. Etsi dura locutio videatur quam Flor. præfert, tamen, quum non sit credibile, librarium eam substituisse planiori, recipio et ipse: *in marmore* refero ad aram, quæ ex marmore.

Præmia navatæ operæ petebant] MSS. Bud. Bodl. Agr. *enavatæ*, quod placebat Danesio, Rhenano, recepit Ryckius. De toto hoc genere verborum supra dictum ad A. 14, 14. Sed *enavatus* mihi durius videtur, quam ut recipere audeam. Mox dedimus *absciso capite.* V. ad 2, 88. ERN. Rhen. probat *enavatæ*, nec tamen recepit. Bud. *absciso:* in Flor. rectius deest: sequor. Prius Bud. *proximis* sine præpositione.

× a kind of overseer or churchwarden

orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, et preces parantem, pervicere, ut absisteret. Tum confossum conlaceratumque, et capite truncum, corpus Sabini in Gemonias trahunt.

LXXV. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque et triginta stipendia in Republica fecerat, domi militiæque clarus: innocentiam justitiamque ejus non argueres: sermonis nimius erat. Id unum septem annis, quibus Mœsiam, duodecim, quibus Præfecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine vitæ alii segnem, multi moderatum et civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante Principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique, "etiam paci consultum, dirempta æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem Imperatoris, alter consortem Imperii cogitaret." Sed Vitellius Consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus, ac velut vicem reddens, quod interrogantibus, "quis capitolium incendisset," se reum Atticus obtulerat. Eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse, et a partibus Vitellii amolitus, videbatur.

LXXVI. Iisdem diebus L. Vitellius, positis apud Feroniam castris, excidio Tarracinæ inminebat: clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut supra memoravimus, Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis, quam Ducum similes, non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi et amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro: donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiæ quam virium partibus addebat.

LXXVII. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capi-

Stipendia in Republ. fecerat] Verba *in Republica* mihi suspecta. Quorsum enim et quo exemplo adduntur, præsertim a brevitatis tanto amatore? nisi forte transpositio facta est a librariis, Tacitique manus sic dedit: *XXXV stipendia fecerat: in Rep. d. m. clarus.* Infra vitiose edd. ante Rhen. *direpta*, pro *diremta.* ERN. Ex ingenio Rhen. nam Bud. *direpta.* Paullo ante Bud. *alii moderatum*, Rhen. *multi.*

Ut supra memoravimus] C. 57.

Lascivia etc.] Ante hæc verba punctum minus cum Bip. pono et sequentia ad *loquebantur* usque uno tractu jungo.

Apinius Tiro] V. c. 57. unde patet, hunc Apinium, deficientibus a Vitellio se Ducem obtulisse, adeoque a Vespasiani partibus fuisse. ERN.

Ad L. Vitellium] Prænomen addunt Flor. (Bud.) Agr. Guelf. vett. omnes. Excidit casu in ed. Pichenæ: nam in ea primum inter libros meos desideravi. Restituit Ryckius. Mox MSS. (Bud. a 1. m.) Flor. Agr. Guelf. ed. pr. *Virgilii*, ut H. 4, 3. male. *Capito* est Ver-

tonis perfugit, pollicitusque, "si præsidium acciperet, vacuam arcem tradi futurum," multa nocte cohortes expeditas, summis montium jugis, super caput hostium sistit: inde miles ad cædem magis, quam ad pugnam decurrit: sternunt inermes, aut arma capientes, et quosdam somno excitos; cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine inplicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex Liburnicæ inter primum tumultum evasere, in quis Præfectus classis Apollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Julianus ad L. Vitellium perductus, et verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam "gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatæ Tarracinæ, superbe sæveque egisset." Ipse lauream gestæ prospere rei ad fratrem misit: percunctatus, "statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ insistere juberet." Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed Reipublicæ fuit: nam, si recens victoria miles, et, super insitam pervicaciam, secundis ferox, Romam contendisset; haud parva mole certatum, nec sine exitio urbis, foret: quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni, sed, quo modo pessimus quisque, vitiis valebat.

giniorum cognomen. Item iidem præter Guelf. post, *tradi futurum*, pro *furtim traditurum*. Ern. Optime se habent codd. in quibus et Bud. lectio *tradi futurum*, quam cum Bip. Tacito reddendam puto. Puteolani est ista spuria.

Inermes] Flor. *inermos*. Mox *inulti* Rhen. e Bud. Prius legebatur *multi*.

Reliquas in litore captas] Covarruviæ codex, *reliquæ in litore captæ:* quod verius. Lips. Sic Flor. Guelf. edd. pr. Put. idque recepit Pichena. Primus Beroaldus edidit *captas*, vitio fortasse operarum, quod sqq. temere secuti sunt. Errori locum dedit sequens mox *pressas*. Ed. pr. *in lictore* vitiose: et ante *tumulum* pro *tumultum*. Ern. Bud. et Rhen. *reliquas in l. captas*. Dein Bud. *ut nimio*. Idem *tumulum*.

In ore ejus] Seneca de Benef. 7, 19. *Si in ore parentum filios jugulat:* quod Virg. Georg. 4, 477. *Ante ora parentum*.

Triariam incesserint] Ed. pr. (et Bud.) *incesserant*. Haud dubie corrigendum e perpetua Taciti, aliorumque consuetudine *incesserent*. Sic mox c. 78. *nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent*. Itaque sic correxi. Imitatus est Broterius. Mox MS. Guelf. ed. pr. Put. *gestæ prospere rei*. In Beroald. vitio operarum editum *prosperæ*, quod secutus Alc. Correxit Rhen. sed inverso ordine (e Bud.) *prosperæ gestæ rei*, quod tenuere ceteri. Ern. Lallem. *lauream* explicat per litteras laureatas, victoriæ indices, ut apud Plin. Paneg. 8. *Allata erat ex Pannonia laurea*. Cf. Plin. H. N. 15, 30 (39). et ibi Harduinus.

Recens victoria miles] Alii scriptores addunt præpositionem *ab* in hac forma loquendi. Unde nata videtur correctio in MS. Agr. *recenti victoria miles*, quam recepit Ryckius in contextum; allata etiam hac caussa, quod statim sequatur *secundis ferox*. Utrumque eodem redit, qua sensum. Nam miles qui recenti victoria venit, et recens a victoria miles, nil differunt. Tum in utroque est significatio ferociæ: quæ exprimitur quidem in sequentibus, sed aliis verbis; neque in eo quicquam aut insoliti est, aut vitii. Itaque, illo uno codice fretus, nihil mutem. Ern. Flor. Bud. Reg. Lall. et edd. vett. habent *recens*.

'Laureatas literas, rei prospere gestæ nunti-

LXXVIII. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies Ocriculi per otium agitabat. Caussa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam "dolo cunctantem, post secretas Vitellii epistolas, quibus Consulatum et nubilem filiam et dotales opes, pretium proditionis, offerebat." Alii, "ficta hæc et in gratiam Muciani composita." Quidam, "omnium id Ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum, quam inferre: quando validissimæ cohortes a Vitellio descivissent, et, abscisis omnibus præsidiis, cessurus Imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini, conrupta: qui sumptis temere armis, munitissimam capitolii arcem, et ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adversus tris cohortes tueri nequivisset." Haud facile quis uni adsignaverit culpam, quæ omnium fuit; nam et Mucianus ambiguis epistolis victores morabatur, et Antonius præpostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit: ceterique Duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi capitolii fama cunctos simul exciret.

LXXIX. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic "interfectum Sa-

Ocriculi] Sic e MS. Agr. edidit Ryckius, secutusque J. Gron. recte. Hoc antiquum nomen, mutatum ab librariis in *Otriculi*, quod illa ætate sic nominabatur, ut hodie. Variant in hoc nomine MSS. ap. Liv. 22, 11. ubi recte præfertur *Ocriculum*. Vid. ibi Drakenb. et quos laudat. Eadem scriptura apud Cicer. Mil. 24. in bonis libris. Græci quidem semper Ὀκρίκολα. MS. Guelf. h. l. *ariculi*, sed superscriptum *t*. Infra rursus *abscisis* cum J. Gronov. edidimus e MSS. Flor. Guelf. ed. pr. pro *abscissis* (sic et Bud.): et paullo post e Flor. et Agr. *nequivisset:* ceteri (et Bud.) *nequisset*. Ern. Bud. *Ariculi*. Ptol. 3, 1. habet Ὀκρίκωλον. Ap. Grut. p. 422. *Ocriculani*. Ejus urbis rudera complura studio et inpensis Card. Pallotæ a. 1775. prodiere in lucem, publicata a Jos. Ant. Guattanio in Monum. ant. inediti. 4. in Roma 1784.

Munitissimam] Bud. *invictissimam*.

Dum tegeret invidiam] Ne unus ipse omnia velle et facere videretur, eoque cunctatus. Sed placet magis Pichenæ lectio ex scriptura Florent. *dum regerit*. Nimirum invidiam ipse in Mucianum retorquet: invidiam, inquam, ejus culpa et consilio capitolium exustum. Cur enim moratus est, aut inhibuit? At in crimine tamen Antonius, nec parere in tanta necessitate debebat. Lips. Nempe Flor. (et Bud.) habet *regeret*, ut Agr. ed. pr. unde Pichena fecit *regerit*, quod omnes postea secuti sunt. Ante Guelf. *postremo* vitiose pro *præpostero:* quod tamen in margine pro var. lect. notatur. Ern. Bip. conjiciunt *regereret*.

Dum peractum] Romanos *patratum bellum:* probe. Lips. Si intelligitur ed. pr. ut alibi, in ea est *paratum*, non *patratum*, sed *patratum* dare operæ fortasse voluere; nam et in scriptis ea verba confunduntur: quamquam etiam *peractum* et *paratum* confundi solent, ut sæpe notatum criticis. Ern.

Ad Saxa rubra] Locorum, cædibus istis flagitiisque insignitorum, situm demonstrant sigillatim Cluver. Ital. ant. 2, 3. p. 526. et Noris. in Annis Syro-Maced. p. 59.

binum, conflagrasse capitolium, tremere urbem," mœsta omnia accepit: "plebem quoque et servitia pro Vitellio armari," nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prœlium adversum fuerat: namque incautum, et tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interjectus equiti pedes, excepere: pugnatum haud procul urbe, inter ædificia hortosque et anfractus viarum: quæ gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur: capitur Præfectus alæ, Tullius Flavianus: ceteri fœda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

LXXX. Eo successu studia populi aucta: vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria, plures, raptis, quod cuique obvium, telis, "signum pugnæ" exposcunt. Agit grates Vitellius, et "ad tuendam urbem prorumpere" jubet. Mox, vocato Senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto Reipublicæ concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, adspernante milite conditiones pacis: vulneratur Prætor, Arulenus Rusticus: auxit invidiam, super violatum legati Prætorisque nomen, propria dignatio viri: palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus: et, ni dato

Procul urbe] Hispanus (et Bud.) *urbem*, vere. LIPS. Paullo ante ed. pr. *interjectus equis pedes.* Mox MS. (Bud. et) Guelf. *confractus viarum.* ERN.

Tullius Flav.] MS. Fl. *Tulius*, Agr. *Julius.* Guelf. *T.* at in litura. At iidem omnes (et Bud.) ed. pr. Puteol. *f. fuga consternantur. Consternuntur* errore operarum irrepsisse in Beroald. ed. puto, unde ad ed. Alc. venit, correctum ab Rhen. Sed vereor, ut verum sit, *fuga consternari:* neque uspiam hanc formam deprehendi. Immo consternatio fecit, ut fugerent. Itaque legendum puto, *in fœdam fugam consternantur.* Liv. 10, 43. *repente in fugam consternantur.* Ceterum et ibi multi scr. et edd. *consternuntur:* male. Mox *arma cœpit*, vitiose, ut alibi, ed. pr. Puteol. ERN. Cf. c. 17.

Raptis, q. c. o. telis] Ed. pr. *rapti.* At Nic. Heinsius malebat, *quod cuique obvium teli.* Ultima litera in *telis* potuit adhærescere e sequente verbo. Sane scio, formæ huic, *quod cuique* etc. similibusque pluralem numerum jungi solere apud nostrum: sed hanc structuram, *raptis, quod cuique obvium, telis*, similemve nuspiam reperi. Itaque proclivis sim ad probandam Heinsii conjecturam, aut legendum, *ut cuique obvium:* sed illud melius. Habuit enim haud dubie in animo locum Virgilii Æn. 7, 507. *quod cuique repertum rimanti telum ira facit.* ERN.

Prætexto Reip.] Sic MSS. Fl. Guelf. Bud. edd. Puteol. Rhen. Ald. Gryph. Lips. Ceteri libri *prætextu.* Illud restituit J. Gron. e Flor. Ante in ed. pr. *diriguntur legati:* quod si e MS. est, redolet ætatem, qua scriptus liber. Nam media ætate *dirigere* dictum pro *mittere.* ERN. Bud. *deliguntur.*

Ceriali occurrerant] Sic bene MS. Flor. Agric. ed. pr. Nam et mox, *qui ad Antonium venerant.* Recepit jam Ryckius. Vulgo *occurrerunt.* Mox ed. pr. *ad extremum* etc. MS. Guelf. *adire.* ERN. Bud. male, *occurrerent.* Sed *extr. d. adiere.*

Vulneratur Prætor] Haud aliunde lucem Plinio, sive Regulo potius, dederis apud Plinium Ep. 1, 5. *Rustici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte: adeo ut librum recitaret ederetque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam* Stoicorum simiam *appellat. Adjicit*, Vitelliana cicatrice stigmosum. *Agnoscis Reguli eloquentiam.* Hoc cicatricis Vitellianæ convicium est a vulnere, quod nunc accepit. LIPS. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. *Arulenius.* ERN.

Occiditur proximus lictor] *Proximus lictor* est, qui proxime ante magi-

a Duce præsidio defensi forent, sacrum etiam in exteras gentes legatorum jus, ante ipsa patriæ mœnia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Æquioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed Duci plus auctoritatis.

LXXXI. Miscuerat se legatis Musonius Rufus, Equestris ordinis, studium philosophiæ et placita Stoicorum æmulatus: cœptabatque, permixtus manipulis, "bona pacis ac belli discrimina" disserens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modestissimi cujusque, et aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviæ fuere et virgines Vestales cum epistolis Vitellii, ad Antonium scriptis: "eximi supremo certamini unum diem," postulabat: "si moram interjecissent, facilius omnia conventura." Virgines cum honore dimissæ: Vitellio rescriptum, "Sabini cæde et incendio capitolii dirempta belli commercia."

LXXXII. Tentavit tamen Antonius, vocatas ad concionem

stratum ingreditur. Livius 24, 44. *Consul animadvertere proximum lictorem jussit:* ubi v. Drakenb. Ejus mentio et ap. Cicer. Verr. 5, 54. quem locum jam attulit Ryckius. Add. Lips. Elect. 1, 23. ubi de lictoribus agitur ex instituto. Mox MS. Agr. pro *ausus* habet *annixus*. ERN. Bud. *ausus*. Sequens *et* deest.

Sacrum etiam inter exteras gentes leg. jus] MSS. Flor. Bud. (Reg. Lall.) Agr. ed. pr. *in exteras g.* h. e. quod etiam inviolatum servamus erga exterarum gentium legatos: idque recepere Ryckius et J. Gron. Ego *inter* servavi, propterea, quod solennis in hac re sententia est scriptorum Romanorum, indignum esse, violatum a Romanis et in civibus jus, quod etiam inter exteros et barbaros populos inviolatum sit: quod Cicero transfert ad Poetas (pro Arch. 8.): *sit inter vos sanctum poetæ nomen, quod nulla unquam violavit barbaria.* Adde, quod frustra adderetur, *quod erga exteros etiam servamus.* Nam id quid habet mirum? cum per se pateat, totum *legationis jus externo comparatum*, ut Patres Rom. ipsi judicant ap. Liv. 6, 17. extr. Denique oppositio non satis constaret. Clarum autem est, opponi *inter exteras gentes*, et *ante ipsa patriæ mœnia. In* et *inter* confundi, alibi a nobis, et a multis aliis dudum monitum est. Mox *usque in exitium*, intell. legati: adeo, ut etiam legatus Imperatoris interficeretur. ERN. A codd. non recedendum. *In exteras gentes* est *ad ext. gentes leg.* Ita bene procedit oppositio *ante ipsa p. m.* Sic et Bip.

Musonius Rufus] Respice ad A. 14, 59.

Disserens, armatos monere] Grutero hæc verba suspecta sunt, velut insititia. Rationem subdit, quod e sequentibus appareat, motos animos militum non fuisse. Nempe habebat ille in libro suo *movere*, quod reperi in MS. Guelf. et ed. Puteol. sed vitium scripturæ facile deprehendere poterat. Ceterum sufficiebat sane *cœptabat p. m. bona pacis ac belli discrimina disserere:* qua forma et alibi utitur noster: sed non propterea necessario sic scripsit, aut vulgata non a Tacito sunt. Atque etiam acumen videtur Tacitus quæsisse in verbis *armatos monere:* ad eaque haud dubie respicit mox, *intempestivam sapientiam* appellando. ERN. Bud. *monere.*

Postulabat] Sic MS. Flor. Agr. Guelf. quorum auctoritate id cum Ryck. et J. Gron. recepi, pro vulgato *postulabant.* Putabant librarii, ad literas referendum esse: quod fieri quidem et ipsum potest; sed MSS. sequendi. Add. ad 1, 74. ERN. Bud. *postulabant.*

Dirempta belli commercia] Quid clarius? Corrector tamen adventat, *diremta bellico commercia.* LIPS. Intelligit Rhenanum (qui ex ingenio). Forma loquendi sumta a Virgilio, ut aliæ. Æn. 10, 532. *Belli commercia Turnus Sustulit ista prior, jam tum Pallante peremto:* i. e. spem pacis et compositionis. Locum jam notavit Salinerius. ERN. Bud. *direpta:* vitiose.

legiones mitigare, "ut, castris juxta pontem Mulvium positis, postera die urbem ingrederentur." Ratio cunctandi, ne asperatus prœlio miles, non populo, non Senatui, ne templis quidem ac delubris Deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam inbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars juxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat. Plebs invectis equitibus fusa: miles Vitellianus trinis et ipse præsidiis occurrit. Prœlia ante urbem multa et varia: sed Flavianis, consilio Ducum præstantibus, sæpius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis, ad Sallustianos hortos, per angusta et lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis hortorum Vitelliani, ad serum usque diem, saxis pilisque subeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui porta Collina inruperant, circumvenirentur. Concurrere et in campo Martio infestæ acies. Pro Flavianis Fortuna et parta totiens victoria; Vitelliani desperatione sola ruebant: et, quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur.

LXXXIII. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu fovebat: quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut, si quam in domum perfugerant, "erui jugularique" expostulantes, parte majore prædæ potiebantur: nam, milite ad san-

Omnem prolationem] Hæc est lectio MSS. Flor. teste J. Gronovio, Bodl. (Bud. Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. quam cum eodem Gronovio recepi. Estque hoc verbum elegans et usitatissimum Ciceroni: cum *prolatationis*, quod in omnibus ceteris edd. (etiam Rhen.) est ante J. Gron. e nullo alio scriptore antiquo exemplum proferatur. Nam hujus unius loci fide nititur ea vox in lexicis omnibus, etiam nupero Thesauro Gesneriano. Paullo post edidi *plebs* e Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. vett. Pichena edidit *plebes*. Illud restituit Ryckius sequente exemplum J. Gron. ERN.

Ut adstiterat] Bud. *ut adsisteret*.

Trinis præsidiis] Josephus B. J. 4, 42 (11). τριχῆ. Est ergo tribus agminibus, castris. De eo verbo supra dictum. ERN. Ad A. 2, 67.

Ii tantum conflictati sunt] In deteriorem partem simpliciter *conflictari* dicitur pro *afflictari*, *vexari*, ut supra monuimus, A. 6, 48. Pro *ii* MS. Guelf. *hi*: ed. pr. (et c. Bud.) *in*: MS. Agr. *nonnunquam conflictati sunt. Qui*. ERN.

Ad serum usque diem] Ita Fl. Agr. (Bud.) Guelf. edd. omnes ante Lipsium, qui edidit *diei*, sive MSS. secutus, sive Taciti consuetudinem. Vetus statim Pichena restituit. ERN.

Hos modo, rursus illos] *Modo* abest a MS. Flor. (nisi quod in margine alia manu additum est) et ed. pr. Sic supra c. 22. *his*, *rursus illis*, *exitiabile*. Atque id, ut exquisitius et Tacito aptius, cum J. Gronovio secutus sum, et *modo* delevi. ERN. Abest etiam a Bud. et Reg. Lall. Sed Rhen. servat.

Abditos in tabernis] *Abditos* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. idque bene restituit Lipsius. Ceteræ edd. inde a Beroaldina *abditi*. Mox *expostulantes* iidem MSS. et edd. omnes ante Rhen. qui (e Bud.) edidit *postulantes*. Illud restituit Pichena, quod hoc sensu subinde occurrit. Ap. Cicer. Rosc. C. 17. opponuntur *expostulare* et *impetrare*. *Erui* est protrahi e latebris, in eoque proprie et exquisite dicitur, ut mox c. 85. Adde Cicer. ep. 5, 10. et Constitution. Adrian. ap. Reines. Inscr. p. 505, *Scrutari et protrahere abditos* noster dixit H. 4, 1. ERN.

Milite ad sanguinem et cædes obverso]

guinem et cædes obverso, spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis urbe tota facies: alibi prœlia et vulnera; alibi balineæ popinæque: simul cruor et strues corporum: juxta scorta et scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum; quicquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus ut eandem civitatem et furere crederes et lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sulla, semel Cinna victoribus: nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ: velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur; nulla partium cura, malis publicis læti.

LXXXIV. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quæ acerrimus quisque, ut novissimam spem, retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: "quidquid tot prœliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari," clamitantes. "Urbem Senatui ac Populo Rom. templa Diis reddita: proprium esse militis decus in castris: illam patriam, illos Penates: ni statim recipiantur, noctem in armis agendam." Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore fœdare, suprema victis solatia amplectebantur.

MS. Agr. ed. pr. *ad cædes et sangu.* Præterea ed. pr. *adverso:* male. *Obversus in aliquid*, pro *conversus*, pluribus locis dictum Livio 6, 7. 24. etc. ERN. Bud. vulg. tenet.

Scortis similes] Ita scr. et edd. pr. Rhen. etc. Medii, Puteol. Beroald. Alc. *scortis miles.* Non male, nam quid *scortis similes?* int. adjacebant. ERN. Bud. clare *et scortis similes:* recte, intelliguntur pathici. Bip. legunt *in scortis*, quod mihi displicet.

Exultabant, nulla partium cura] Vox interjecta in priscis libris, *exultabant. Fruebantur nulla p. c.* quam aut meo exemplo ejiciendum est, aut flectendum scribendumque *furebant.* LIPS. Hæc nota omissa in ultimis edd. Lipsianæ recensionis, nescio quare: cum sententiam non mutarit Lipsius. Itaque nec in Gronovianis edd. comparet. Sumsi e tertia a. 1585. Ceterum veterem lectionem mox restituit Pichena, mutata tamen interpunctione. Sane vox illa loco hoc nimis lenis est: quippe fruendi significatio jam est in verbis *ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ;* ut magis Lipsiana correctio probanda videatur. Omitti malebat Acidalius; quod mihi quoque optimum videtur. Neque est prætermittendum, in ed. pr. esse *gaudium accideret:* in MS. Guelf. autem sec. manum ex *accedere*, quod ante erat, fecisse *accidere.* Male utrumque. Ceterum interpunctionem mutavi hactenus, ut verba, *id quoque gaudium accederet*, παρένθεσιν facerem, ut placuit jam Acidalio. Nam alias nil frigidius verbis istis. ERN. Lipsii nota extat et in ed. 8. Aur. All. 16, 19. Parenthesin Ernestinam sustuli, quæ sensum turbat. Nec video, quid hic hæreant interpretes; planus mihi sensus videtur. Fruebantur eo gaudio, voluptatibus istis, quasi festorum dierum suetæ lætitiæ accederent. Bip. legunt *accedere: et.* Acid. deleri volebat *fruebantur*, et pro *accederet* legi suadebat *excederet.* Hillerus Racem. 11. 12. conjicit *ferebantur;* Trillerus *feriabantur.*

In oppugnatione castrorum] Prætoriana intelligi, vix attinet monere. Mox pro *spem* exhibent *speciem* Guelf. a manu pr. sed correctum a m. s. edd. Put. Ber. Alc. male et solenni confusione. ERN. *Spem* restituit Rhen. e Bud.

Numero fatoque] Ed. pr. (et cod. Bud.) *factoque:* frequenti in libris antiquis confusione. ERN.

Arasque cruore fœdare] Faernus corrigebat *fœdatas* (vel *fœdas*): Muretus *fœdas.* Sed non credo, domos et aras

Multi semianimes, super turres et propugnacula mœnium exspiravere. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: et cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

LXXXV. Vitellius, capta urbe, per aversam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, sellula defertur: ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii, et quæ natura pavoris est, cum omnia metuenti præsentia maxime displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumque: dilapsis etiam infimis servitiorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo et tacentes loci: tentat clausa: inhorrescit vacuis; fessusque misero errore, et pudenda latebra semet occultans, ab Julio Placido, Tribuno cohortis, protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniata veste, fœdum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an

cruore fœdas, esse suprema victis solatia. Nam quod ap. Virgil. Æn. 2, 517. Hecuba aliæque mulieres *aram et Penates amplexæ* sedent, id faciunt, ut se religione adversus vim tueantur, non ut solatia novissima sint. Cruore fœdant domos arasque, invidiam facere victoribus, et incestare castra cupientes. *Suprema solatia* sunt res cuique carissimæ, conjuges, liberi, quos velut morituri, amplectuntur. Pro *complectebantur* MS. Flor. *amplectebantur*, quod recepit J. Gron. Ovid. Trist. 1, 3. 67. *dum licet, amplectar.* Contra Liv. 40, 4. sic Theoxena moritura: *virum comitem mortis complexa:* ubi cod. Lond. sec. *amplexa.* Igitur ob unum librum nil mutem. Eadem varietas 4, 11. Ed. pr. *contemplabantur.* Ern. Bud. *complectebantur.* Parum interest; repono tamen Flor. lectionem et cum Bip. non ad amplexus conjugum et liberorum, sed ad ista vindictæ facinora, *inquietare vict. morari pacem* etc. referendum arbitror *amplectebantur.* Atque hoc ipsum sic quoque Bahrdtio placuisse video.

Contrariis vulneribus, versi in hostem] *Contraria vulnera* proprie sunt, quæ mutua alias dicuntur. Liv. 2, 6. de Bruto et Tarquinio: *contrario ictu per parmam uterque transfixus, duabus hærentes hastis, moribundi ex equis lapsi sunt.* Sed verba, *versi in hostem*, mihi de glossa suspecta sunt. Nam quid ex iis intelligitur, quod non in verbis, contrariis vulneribus cadere, insit? aut in præcedentibus, *obtulit se victoribus?* Ern.

Per aversam palatii partem] Roman. *portam*, quod præfero: aut potius, utraque voce spreta, *per aversa palatii.* Sæpe ita noster loquitur: itemque Velleius 2, 63. *Antonius per aversa castrorum, proruto vallo, receptus est.* Lips. Defendit vulgatum Pichena e c. 70. *ut per secretam ædium partem occulte abiret*, et Vossius ad Vell. l. c. e Sallustio, qui *in abditam partem ædium secessit* Catil. c. 20. etiam Gronovius pater ad Livium, si recte memini. Ed. pr. habet *portam:* quod æque ac *partem* probari posset, si pluribus libris firmaretur, nam *partem* subinde e *porta* fecere librarii. V. Drakenb. ad Liv. 4, 46. et e *parte* contra *portam:* ibid. ad 24, 47. Post MS. Bud. *Aventini*, quod male probat Vertranius. Intellige *in:* quæ solet in partibus urbium omitti. Sueton. Tib. 15. *e Carinis ac Pompeiana domo Esquilias transmigravit.* V. J. F. Gron. ad Liv. 2, 28. Add. ibid. Drakenb. quem hic locus Taciti non effugit. Denique pro *vitavisset* ed. pr. corrupte *visitasset.* Ern. Bud. *partem.* Cf. et H. 2, 51.

Terret solitudo et tacentes loci] Virgilius arcanum hunc naturæ nostræ motum pariter effert Æn. 2, 755. *Horror ubique animos atque ipsa silentia terrent.* Lips.

Pudenda latebra] Suet. c. 16. *cellulam janitoris* dicit, *religato pro foribus cane.* Dio 65, 20. cellam canum vocat.

Ludibriis eximeret] MS. Guelf. edd. ante Rhen. *ludibrio.* Is de conjectura dedit *ludibriis*, quod in MS. Bud. erat

Tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem Tribuni amputavit ac statim confossus est. Vitellium, infestis mucronibus coactum, modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque Rostra, aut Galbæ occisi locum contueri; postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, cum Tribuno insultanti, "se tamen Imperatorem ejus fuisse," respondit. Ac deinde ingestis vulneribus concidit. Et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

LXXXVI. Patria illi Luceria: septimum et quinquagesimum ætatis annum explebat. Consulatum, Sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus, raro cuiquam, bonis artibus quæsita, perinde adfuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas: quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non constantia morum, contineri putat, meruit magis, quam ha-

ludibus. Credo *ludibriis* esse et in Flor. quia nihil notatum diversi a vulgato reperi. Mox in Guelf. *incerto* a m. pr. omisso *in:* hinc man. sec. correxit *incertum.* ERN. Bud. *in incerto.*

Rostra aut Galb.] *Aut* MSS. Flor. Agr. Bud. edd. omnes ante Rhenanum. Is edidit *et* tacite, ac forte non data opera: quod omnes secuti ante Ryckium. Mox *Una vox* Guelf. et edd. ante Rhen. ERN. Qui duce Bud. mutavit.

Pater illi L. Vitellius] Sic edd. inde a Puteolano omnes, sequente *nám.* Consentit MS. Guelf. At non profecto de nihilo est, quod MSS. Flor. Bud. *Patrem illi Luceriam:* ed. pr. *P. i. Lucerium:* non sequente *nam.* Ex eo videtur effictum, quod alii libri habent, et vulgo editur. Rhenanus conjicit legendum *Pater illi L. Nucerin.* vel *Nuceria:* nam hæc patria Vitelliorum. Gruterus: *Patria illi Nuceria.* E *nam* autem Pichena faciebat *jam.* Jac. Gron. nihil vidisse Rhenanum et Gruterum præfatus, per ambages nihil dicit, nisi Tacitum dicere voluisse, qualem pater Imp. Vitellii se in honoribus gesserit, idque ample eum hic et liquide facere. Quod refellere nihil attinet, adeo clare consuetudine Taciti, et verbis ipsis refellitur. Ego Gruterum verum vidisse puto. *Nam* natum est ex ultima præcedentis verbi syllaba. ERN. Bip. ingeniose magis quam vere: *Peracta ille luce jam septimum.* Propius vero Gruterus, cui adplaudit Lallem. Codices laudati levi emendatione sinceram lectionem exhibent: *Patria illi Luceria.* Scilicet Suetonius c. 1. *tempore Samnitici belli, præsidio in Apuliam misso, quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriæ* refert: ubi certe legendum *Luceriæ;* hanc enim Daunis Apuliæ adsignant Strabo 6. p. 284. et Plin. 3, 10 (16). contra *Nuceriam* Campaniæ hic c. 5 (9). ille 5. p. 249. aliamque hic Umbriæ p. 227. Utramque bene distinguit etiam Livius 9, 2. et 41. Ceterum Dio 65, 22. quinquaginta quatuor annos vixisse Vitellium tradit.

Ei detulere] Bud. *eidem.* Sic Put. Alc. sed Rhen. *ei.*

Non constantia morum] Egregium dogma: etsi quis hæc notet? millena sunt. Sed in *constantia* aliquis hæreat; et an non melius, *convenientia*, aut tale? Res ita habet, consensum et similitudinem morum ac virtutum veram amicitiam parere: sed nec virtus sine *constantia* est: ergo nec mutemus. LIPS. Ceterum verissime Acidalius corrigit *contineri. Continere* esset conservare: at id requireret *instituit*, *tentat*, non *putat.* Cic. Offic. 2, 24. *nulla res vehementius Remp. continet, quam fides:* pro Marcell. 9. *vita corpore et spiritu continetur. Constantia morum* est æquabilitas et consensus morum cum placabilitate, gravitate, ut philosophis constantia tribuitur, cum omnia placita consentiunt

... not impute their perfidy as a kindness to Vespasian in particular —

buit. Reipublicæ haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed inputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Præcipiti in occasum die, ob pavorem Magistratuum Senatorumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari Senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad Duces partium progressum et *Cæsarem* consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos Penates deduxit.

inter se. ERN. Bud. *continere:* sed rectius omnino *contineri*, quod et Bip. recepere.

Reip. haud dub. int.] *Reip.* est in MSS. Flor. Vatic. Guelf. edd. pr. Put. ceterisque ante Rhen. Is delevit auctore MS. Bud. restituit Lipsius. ERN.

Imputare perfidiam] Quasi Vespasiani caussa fidem Vitellio fregissent. Non inquam, possent adscribere hoc Vespasiano: et proprio verbo, *imputare:* neque aliud ea vi reperies. LIPS. Ut ap. Phædrum I, 22. *Noli imputare vanum beneficium mihi.*

Præcipiti in occasum die] E Vatic. nam alii *præcipitanti*. LIPS. Nempe Rhen. (e Bud.) cum sequacibus. *Præcipiti* etiam MSS. Flor. Agr. (Reg. Lall.) Guelf. edd. ante Rhen. nisi quod quidam *præcipite*, ut ed. pr. ERN.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. I. Interfecto Vitellio, milites Flaviani in urbe sæviunt. 2. Domitianus, nomen sedemque Cæsaris nactus, adulteriis filium Principis agit. L. Vitellius interficitur. 3. Campania composita, Vespasiano Senatus Consulatum cum Tito filio, Præturam Domitiano et Consulare imperium, decernit. 4. Muciani, Antonii, ceterorum honores. Restituendi capitolii consilium. Libertati consulit Helvidius Priscus, cujus 5. vita et mores, 6—8. et cum Eprio Marcello acre jurgium de legatis ad Principem mittendis. 9. De impensis publicis dissensio. 10. Musonius Rufus in P. Celerem invehitur. 11. Mucianus, urbem ingressus, cuncta in se trahit, Calp. Galerianum cædi curat, Asiaticum libertum servili supplicio tollit.

12. Germanicæ cladis fama. Ejus belli caussa in Batavis, 13. Duce Claudio Civile. 14—16. Is Batavos, Canninefates, Frisios, excitat, statim dolo, mox aperta vi, Romanos superat. 17. Victoriæ hujus fama motæ Germaniæ auxilia offerunt Civili, qui et Galliarum societatem adfectat. 18. Hordeonii Flacci segnitia. Victi Romani in Vetera castra fugiunt. 19. Batavorum et Canninefatium cohortes, jussu Vitellii in urbem pergentes, corruptæ, Civili junguntur, et 20. Bonnensi prœlio Romanorum aciem perfringunt. 21. Civilis, consilii ambiguus, suos in verba Vespasiani adigit, hostilia velans; 22. 23. mox Vetera obsidet, frustra. 24. 25. Hordeonius Flaccus, seditione conflictatus, summam rerum Voculæ permittit. 26. 27. Huic additus Herennius Gallus, re male gesta, verberatur. Nova seditio. 28—30. Civilis, inmensis auctibus ab universa Germania elatus, obsidium Veterum urget, Ubios vexat. Varia certamina.

31. Nunciato Cremonensi prœlio, auxilia Gallorum a Vitellio desciscunt. Suos quoque Hordeonius in Vespasiani verba adigit hæsitantes. 32. Ad Civilem missus Montanus, ut a bello absistere jubeat, ab ipso tentatur. 33. 34. Cum Vocula confligit Civilis vario eventu, non sine utriusque Ducis culpa. 35. Vocula male utitur victoria. Vetera obsidione liberat. 36. Civilis Geldubam capit. Romani milites Hordeonium necant. Vocula per tenebras evadit. 37. Mox a Civile superati Voculam denuo sequuntur, quocum obsidione Magontiacum liberant. Treveri, nunc fidi, mox rebelles.

38. Vespasianus cum Tito Consulatum init. Falsi pavores in urbe et a L. Pisone. 39. Domitianus Prætor. Vis penes Mucianum. Is Primi Antonii potentiam infringit. 40. Restituti Galbæ

honores. Bareæ Sorani Manibus, P. Celere damnato, satisfactum. 41. Alii quoque delatores castigati. 42. In his Aquilium Regulum, a Messalla fratre defensum, Montanus percellit. 43. 44. Idem in Marcellum tentat Helvidius, intercedente Cæsare, abolendam priorum temporum memoriam, rato. Itaque in paucos modo sævitum. 45. Senenses ob pulsatum Senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus. 46. Militaris seditio a Muciano repressa. 47. Abrogati Consulatus, quos Vitellius dederat. Funus Censorium Flavio Sabino ductum. 48—50. L. Pisonis, Africæ Proconsulis, cædes. Servi ejus egregium mendacium. Œensium Leptitanorumque discordiæ compositæ. Fusi Garamantes. 51. Parthorum auxilia non recipit Vespasianus. 52. Hunc iratum Domitiano Titus mitigat. 53. Cura restituendi capitolii in L. Vestinum conlata.

54. Audita mors Vitellii duplicaverat bellum per Gallias Germaniasque. Cum incendio capitolii finis Imperio adesse creditus. 55—58. Interfecto Hordeonio, conspirant cum Civile et Classico Julius Tutor et Julius Sabinus : nutant reliquæ Galliæ. Romanæ quoque legiones tentantur, frustra renitente Voculâ, quo 59. 60. cæso, vinctisque Herennio et Numisio Legatis, istas pro Imperio Galliarum sacramento adigit Civilis, Tutor Agrippinenses, Classicus obsessos ad Vetera. 61. Civilis, voti compos, crinem deposuit. Tum et major auctoritas Veledæ. 62. Captarum legionum mœstum silensque agmen. Ala Picentina necem Voculæ vindicat. 63—65. Colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducta, cum Civile societatem init, Veledæ Numen donis placat. 66. Civilis Betasios, Tungros, Nervios in fidem accipit. 67. Fusi Lingones a Sequanis; J. Sabinus victus latet. 68. Mucianus cum Domitiano ad bellum accingitur. 69. Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus. 70. Sed nec iis nec reliquis civitatibus, nec ipsis Ducibus satis consilii ac concordiæ. Tutor ad Bingium victus. 71. Petilius Cerialis Magontiacum venit, spes Romanorum erigit, Valentinum Ducem magna strage adfectum capit. 72. Treveros intrat. Militibus, exitium urbis poscentibus, resistit. Victas legiones in castra recipit. 73. 74. Treveros et Lingonas officii admonet. 75. Civilis et Classicus ad Cerialem litteras mittunt, ad quas ille nihil. 76. Civilis cunctandum, Tutor et Classicus statim pugnandum, statuunt. 77. 78. Atrox prœlium, quo Cerialis, initio victus, mox victor castra hostium exscindit. 79. Agrippinenses a Germanis desciscunt. 80. Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus, ad Vespasianum profectus, non pro spe excipitur. 81. Multis miraculis cœlestis in Vespasianum favor ostensus. Ipse oculorum tabe notum, alium manu ægrum, sanitati restituit. 82. Confirmatur omine in templo Serapidis, cujus 83. 84. origo Sinopensis, templum Alexandriæ magnificum, nomen. 85. Valentinus supplicio adfectus. 86. Domitianus, frustra tentato Ceriale, an sibi exercitum imperiumque traditurus foret, litterarum studium et amorem carminum simulat. Gesta hæc partim eodem anno, partim

IMP. VESPASIANO ITERUM, TITO FIL. COSS.

I. INTERFECTO Vitellio, bellum magis desierat, quam pax cœperat. Armati per urbem victores inplacabili odio victos consectabantur: plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augescente licentia, scrutari ac protrahere abditos: si quem procerum habitu et juventa conspexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. Quæ sævitia, recentibus odiis, sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant, "Vitellianos occultari" simulantes. Initium id perfringendarum domuum; vel, si resisteretur, caussa cædis, nec deerat egentissimus quisque ex plebe: et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. Ubique lamenta, conclamationes et forma captæ urbis: adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ inpares: quippe in turbas et discordias pessimo cuique plurima vis: pax et quies bonis artibus indigent.

II. Nomen sedemque Cæsaris Domitianus acceperat: nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium Principis agebat. Præfectura Prætorii penes Arrium Varum: summa potentiæ in Primo Antonio: is pecuniam familiamque e Principis domo, quasi Cremonensem prædam, rapere: ceteri modestia vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorum ex-

Ut quemque fors obtulerat] *Fors* edidimus, ut supra 14, 5. Latinitate jubente et perpetua bonorum scriptorum consuetudine: et sic placebat magno Bentleio ad Horat. S. 1, 6, 54. Vulg. *sors*. ERN. Sic et Bud. Ernestium sequuntur Brot. et Lall.

Procerum habitu et juventa] Duas notas Germanici militis habebant, proceritatem corporis itemque juventam. Nam Germani plerumque proceri; et milites, a flore et robore ævi colligebantur. LIPS. (Sic c. 14. de Batavis: *et est plerisque procera pueritia.*) Sed male *prospexerant* edebatur ante vulgo: quod sane sic non dicitur: et MSS. Flor. Reg. (Bud.) Harl. Agr. Oxon. Guelf. ed. pr. consentiunt in *conspexerant*. Id itaque cum J. Gronovio edidi. ERN.

Nullo militum a. populi discrimine] Cum milites tantum, Germani in primis, viderentur ac dicerentur peti, etiam alii togati et innoxii promiscue interficiebantur. ERN.

Verterat in avar.] Groslot. quid, si *vertebat?*

Fortuna captæ urbis] Non displicet Vertranii divinatio, *forma captæ urbis*. LIPS. Frustra repugnant Salinerius et Gruterus, cujus rationem ne intelligo quidem. *Fortuna captæ urbis* ante declarata: sequebatur, ut luctus inde ortus describeretur, quæ est species et forma captæ urbis, non fortuna. Habuit Tacitus in animo locum Livii, velut 1, 29. *non fuit tumultus ille, nec pavor, qualis captarum urbium esse solet. Fortunam* et *formam* in MSS. sæpe confundi, supra jam monuimus. Similiter A. 15, 63. confusa *formido* et *fortitudo*. ERN. Cf. H. 3, 28. 83. et Ann. 1, 41. Sic et Ovid. Trist. 1, 3, 26. *Hæc facies Trojæ, cum caperetur, erat.*

Nomen sedemque Cæsaris etc.] Qui attente hæc leget, animadvertet, aliquid esse, quod offendat. Constaret oratio, si esset *agens*, pro *agebat;* aut *sed*, quod est post *intentus*, ante *nondum*. Sed libri scr. et edd. in vulgato consentiunt. Fortasse consulto a Tacito forma orationis mutata est. Cf. ad c. 4. ERN. Hoc *Cæsaris* nomine nullum imperium in Domitianum esse collatum, sed jurisdictionem tantum, ex c. seq. patet, ubi *Prætura* illi et *Cons. imperium* decretum narratur. Cf. Cuperi præf. ad Lact. de mort. persec. et epist. H. Norisii subjuncta.

pertes. Civitas pavida et servitio parata, "occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, exstinguique reliqua belli," postulabat. Præmissi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius seque et cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abjecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per urbem incessit: nemo supplici vultu, sed tristes et truces et adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi inmobiles: paucos erumpere ausos, circumjecti pressere: ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, et, quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in Principatu ejus vigilantior; nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus.

III. Iisdem diebus Lucilius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus Principem. Viso milite quies: et minoribus coloniis inpunitas. Capuæ legio tertia hiemandi caussa locatur, et domus inlustres adflictæ; cum contra Tarracinenses nulla ope juvarentur. Tanto proclivius est injuriæ, quam beneficio, vicem exsolvere; quia gratia oneri, ultio in quæstu, habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus, in iisdem annulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. At Romæ Senatus cuncta Prin-

Servitio parata, occupari] Rhen. (e Bud.) edidit *occupare*. Vetus restituit Lipsius. Sed interpunctio ab Rhenano inducta, recte habet. Superiores valde hic turbant. Mox MS. Agr. *postulabant*. ERN.

Ariciam equites] Liber unus, *Arriani equites:* quid? an Arrii Vari turmas intelligit? Non opinor: et magis est, ut vera sit vulgata. LIPS. Intelligi opinor ed. pr. in qua est *Artiani*, vitiose pro *Arriani*. Sequentia satis indicant, hic nomen loci requiri. ERN. Bud. vitiose *Ariciani*.

Circumjecti pressere] Dictum esse pro oppressere, interfecere, supra A. 14, 5. monuimus, et sequentia facile arguunt. Itaque Faernus etiam corrigebat *oppressere*. Etiam ap. Cic. Verr. 4, 6. in libris confunduntur *oppressere* et *pressere*. Sed ibi *oppressere* verius est. Mox idem *par vitiis fratri*, pro *fratris*, idque probabat Ursinus. ERN. Brot. mallet *oppressere* et *fratri*. Bud. *fratris*.

Adversis abstractus] Adversa fratris fortuna et exitio et ipse adflictus, ad perniciemque vocatus est, ut Ann. 4, 13. ubi eadem loquendi forma. Faernus, non adsecutus, corrigebat *in gemonias tractus*, probante Ursino, et viro docto in marg. Gryph. ERN. Pro *in gemonias* legitur in ed. 8. Frf. 1607. et fol. Par. 1608. *in Germanias*, turpi vitio.

Acceptos a Vitellio] Rhenanus (duce Bud.) delevit *a*. restituit Lipsius. ERN.

Senatus cuncta Principibus solita] Putant intelligi SC. cujus fragmentum post alios ad h. l. edidit Ryckius: quod mihi non videtur. In eo SC. est lex et formula imperii ac potestatis, quam Imperatores habuere, quo de alio die actum: v. ad c. 6. hic intelliguntur honores, qui novis Principibus decerni soliti. Ii qui fuerint, docebit et sententiam nostram confirmabit locus similis de initiis Othonis H. 1, 47. *Accurrunt Patres: decernitur Othoni Tribunitia potestas, et nomen Augusti et omnes Principum honores.* Add. 2, 55. Infra *Illyrico*, quod edidit Rhen. (e Bud.) pro *Illyricos*, etiam MS. Guelf. ed. pr. ERN. Vide dicta ad c. 6.

cipibus solita Vespasiano decernit, lætus et spei certus: quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Ægyptum, Judæam Syriamque et omnes provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani litteræ, tamquam manente bello scriptæ: ea, prima specie, forma: ceterum ut Princeps loquebatur, civilia de se et Reipublicæ egregia: nec Senatus obsequium deerat. Ipsi "Consulatus cum Tito filio, Prætura Domitiano et Consulare imperium" decernuntur.

IV. Miserat et Mucianus epistolas ad Senatum, quæ materiam sermonibus præbuere: "si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententiæ dici:" ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate.

Ea prima specie forma] sc. literarum: hæc erat forma epistolæ primum et obiter legenti: sed, si accuratius considerabatur, reperiebatur loqui, ut jam confecto bello, et Principatum jam adeptus. Omnes libri in hac lectione consentiunt, præter MS. Agr. qui habet *formidata*: quod placet Ryckio, non mihi, qui sensum commodum hujus lectionis nullum video. Quid enim formidabile in eo, si ita scribit, tanquam nondum finito bello, nondum certo, uter victor: in quo non poterat non modeste scribere, nihil sibi arrogans. Ceterum, etsi non dicam cum Ryckio, in vulgata nullum sensum esse, quem satis ante declaratum puto; tamen eam non admodum elegantem credo, et verba illa supervacua; quæ, si abessent, nemo desideraret. Neque enim aliud his verbis inest, quam quod in antecedentibus est: *ut manente bello scriptæ*. Unde mihi suspicio nata est, ea verba esse a glossatore, qui præcedentia sic interpretatus sit: prima specie eam formam literarum fuisse, tamquam adhuc durare bellum crederet, re vera ut Principem, velut jam parto Principatu, scripsisse. Tanto facilius recipi glossa poterat, quod cum ea melius coire sequentia videbantur, quam cum *ut manente bello scriptæ*. ERN.

Civilia de se et Rep. egregia] Sic vett. edd. omnes et MS. Guelf. Sed Muretus emendabat, *c. d. se, de Rep. e.* quod placebat et Groslotio, recepitque Pichena, secutis posteris editoribus omnibus. At J. Gronovius putat scripturam Flor. *et R. P.* legendam *et Reipublicæ*: quod non spernendum. ERN. Immo unice verum. Sic et Bud. *et r. p. egregia.* Recepere Brot. et Lall

Consulare imperium] Intelligit *potestatem Consularem*, ut Suetonius loquitur Domit. c. 1. *Cæsar consalutatus, honorem Præturæ urbanæ, cum potestate Consulari suscepit* etc. LIPS. Add. Græv. ad Sueton. l. c. Pagius ad a. C. 69. qui intelligi putant potestatem Proconsularem, qua posset mitti in provincias quascunque. Dio 54, 10. p. 527. non adversatur, sed tamen latius patuisse ostendit, dicens, imperii Cons. fuisse, ut posset quis semper et ubique duodecim lictoribus uti, et semper sella curuli sedere inter Consules. ERN. Egregie hunc locum illustrat nummus, in quo hinc IMP. CÆSAR. VESPASIANUS. AUG. caput laureatum; illinc T. CÆS. AUG. F. COS. D. CÆSAR. AUG. F. PR. Capita adversa Titi et Domitiani. De quo Eckhel Doctr. NN. vet. t. 6. p. 368.

Cur publice loqueretur] Idem fere est, quod ap. Cic. Ep. 15, 1 et 9. et Livium 1, 45. 5, 50. *publice scribere*: sed tamen aliquid amplius. Nam illud quoque, qui non Principes essent, fecere, de rebus a se gestis scribentes ad Senatum, a quo missi essent. Sed Mucianus, non ut Magistratus provinciales solebant, de rebus a se gestis scripserat, sed alia ad Remp. pertinentia literis complexus erat, quæ pro sent . . coram dicere cuivis Senatori licebat, scribere ad Senatum, non nisi Principes solebant. ERN.

Sera et sine libertate] Sera, quia jam afflicti aut nulli erant: non libera, quia sine periculo mortuis vel invalidis insultabatur. LIPS. *Sine libertate* capio: sed

Id vero erga Rempublicam superbum, erga Principem contumeliosum, quod, "in manu sua fuisse Imperium donatumque Vespasiano," jactabat. Ceterum invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum "Muciano triumphalia" de bello civili data: sed "in Sarmatas expeditio" fingebatur. Adduntur "Primo Antonio Consularia, Cornelio Fusco, et Arrio Varo, Prætoria insignia." Mox Deos respexere: "restitui" placuit "capitolium:" eaque omnia Valerius Asiaticus, Consul designatus, censuit: ceteri vultu manuque: pauci, quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum, Prætorem designatum, ventum, prompsit sententiam,

ea insectatio jam non indicabat, liberum esse Mucianum, h. e. audere, quæ recta essent, quæque sentiret, etiam cum periculo dicere: cum jam nullum a Vitellio periculum esset. Ante Pichena bene edidit *Vitellium* e MS. Flor. cui consentit ed. pr. Ceteri libri, quos vidi ante Pich. *Vitellianos*. Ern. Sic et Bud.

De bello civili data] MS. Flor. *civilium*, ut et ed. pr. quod corruptum videtur Pichenæ. J. Gronovius putat corrigi posse *civium*. *Bellum civium* etiam c. 72. Tacito reddidimus. Sed mavult: *de bello civili non data:* quod nullo modo probari potest. Nam, sive capias, de bello civili non solita dari, quod ita est, eoque haud dubie respexit Tacitus: deerit verbum, ad quod referantur *triumphalia*. Sin sic, ut Gron. haud dubie voluit, data triumph. non de bello civili, sed de Sarmatis, structura verborum est durissima et a more Latinorum abhorrens. Sensus est: re vera de bello civili data sunt, sed sub prætextu belli Sarmatici feliciter gesti, ut sc. sine reprehensione darentur. Ern. J. Gron. conjectura nititur lectione cod. Flor. in quo est *civilium*.

In Sarmatas expeditio] Quæ fuerit, non dixit; neque debuit: nam apparet, exiguum aliquid fuisse. Atque hoc factum opinari licet ipso civili isto bello, cum Mucianus lento itinere in Thraciam et Mœsiam venit. Lips. Per Sarmatas intelligi Dacos credo cum Colero, Gronovio, Ryckio, e 3, 46. Sarmatarum, Getarum, Dacorum nomina sæpissime confunduntur apud veteres, propter viciniam. *Fingebatur* intelligo prætendebatur, caussa tribuendorum triumphalium ferebatur. Ern. Junguntur etiam Sarmatæ Dacique c. 54.

Mox Deos respexere] Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. et sic primus edidit Rhenanus cum seqq. omnibus. At ed. prima ceteræque ante Rhen. MS. Agr. *respicere restituique*. Ern. De Puteol. ed. id non valet. Is dedit: *respexere. Restitui.*

Ceteri, vultu manuque] Ratio assentiendi in Senatu, voce aut signo. Signo dupliciter, pedibus aut manu. Pedum in discessione usus. Manus etiam in sessione aut statione, cum ea exporrecta significarent talem sententiam se approbare. Vopiscus in Aurel. 20. *Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbo consentientibus conditum est SC.* Seneca ep. 8. *Non videor tibi plus prodesse, quam si in Senatu candidato vocem et manum commodarem?* Isidorus hanc notam ad exercitum quoque transfert 1, 25. *Mos est militaris, ut, quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat.* Lips.

Prompsit sententiam, falsa] Aut mihi mens, aut huic loco aliquid desit. Quid enim hic, in quo Helvidius offenderit? Sed nec ista ipsa sententiola integra: scripseritque Tacitus, *ut honorificam in bonum Principem, ita adulationis expertem*. Certe membrum tale aliquod requiro. Rodolphus enim non explet, qui legit: *ut honorif. in bon. Principem, ita falsa aberant:* qui sententiam sequentem debilitat et enervat. Lips. Lectionem MS. Agr. probant Grotius et Freinsh. in textum recepit Ryckius. Lipsii supplementum probari non potest: existeret enim ταυτολογία: quippe *falsa aberant*, nihil aliud est, quam expers adulationis erat sententia. Nam *falsa* sunt ficta, simulata, ut sæpe apud alios, quæ maxime sunt in adulatione, et de adulationibus dicuntur, ut adulatores ipsi *falsi* appellantur A. 1, 7. 3, 3. etc. Add. Cort. ad Sall. Cat. 10. Ego non dubitavi

ut honorificam in bonum Principem, ita falsa aberant, et studiis Senatus adtollebatur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium et magnæ gloriæ fuit.

V. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri sæpius memorandi, ut vitam studiaque ejus, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret,

Ryckii exemplum sequi. Corruptelæ caussa, quod non putabant librarii, verba *falsa aberant*, coire posse cum *honorificam in bonum Principem;* quod et alibi turbas dedit. V. ad c. 3. Sed Tacitus et alibi hac forma utitur, ut adjectivum per talem periphrasin exprimat. Nec ignoro, *ita* ab optimis scriptoribus interdum post *ut*, *sicut*, omitti et intelligi. V. intt. ad Liv. 34, 9. sed id in præsenti forma nimio plus durum foret. Nam in omnibus, quæ vidi, exemplis consequens simile est antecedenti, genere verborum. Itaque si, pro *falsa erant*, esset *adulationis expertem*, nihil addendum censerem. *Adtollebatur* MSS. Flor. Agr. ed. pr. quod recte recepit Pichena. Alii (in his Bud.) *attollebantur*. Ern. Loci nebulas dispulisse se credit Colerus legendo *honorificam, ut in b. Pr.* transposita particula. Bip. sic: *(falsa aberant) item st. S. att.* Equidem non video, qui τὸ *item* τῷ *ut* respondeat. In Ryckii lectione adquiesco.

Iterum] Cf. H. 2, 91.

Italiæ septima, Tarracinæ municipio] Locus nec bonus, nec firmus, de firmissimo viro. Nam libris, (etiam Bud.) abest vox *septima:* quam nos tamen inseruimus, sententiæ utcumque fulciendæ, admonitionibus Vertranii et Ferretti. Scimus enim, Italiam totam in XI regiones divisam ab Augusto: itaque cum regionis hic mentio, εὔλογον, aiunt, numerum ejus a Cornelio expressum. Sed jure ambigo: primum, quia non Tacito, non aliis historicis usurpatum, ut in oppidi mentione regionem Italiæ adjungant. Et, ut id in loco ignotiore fiat, quid opus in Tarracina, municipio tam vicino urbi, tam noto? Denique libri etiam in illo ipso verbo vacillant. Nam Vaticano est, *Tarentum municipio:* Farnes. *Tarentinæ:* priscis editionibus, *Tarentino.* Mirum vero, si libri omnes in oppido toties jam ante sine errore ullo nominato, hic demum offendant. At pro, *regione Italiæ*, subit opinari, *origine Italica.* Non exterum scilicet fuisse, ut tunc in Senatu plurimi, non solum multi. Lips. Rationes Lipsii contra vulgatum bene habent. Nec spernam ejus correctionem, si corruptela loci nata est a vitiosa scriptura. Sed valde vereor, ne quis in margine adscripserit regionem Italiæ, cujus esset Tarracinense municipium et quidem sic, ut Freinshemio placebat legendum esse, *regione I. Italiæ:* nam regioni primæ adscriptum omne Latium, in quo Tarracina: idque in textum migraverit, et quidem alieno loco: nam esse debebat post verba *Tarracinæ municipio*, e consuetudine aliorum scriptorum. Sed urbibus tam notis non solent tale quid addere historici elegantiores, nec aliud exemplum in Tacito reperi. Probat sententiam nostram Broterius. Ceterum ed. pr. habet mox *Clunio.* Ern. Jam Mercerus sensit, glossema esse. Tollo cum Bip. Dein Bud. *Cluino.*

Ingenium illustre] Cicero Cælium appellat *adolescentem illustri ingenio, industria, gratia.* Valerius M. 9, 12, 7. de C. Licinio Calvo: *illustris ingenii orator.* Noster A. 5, 8. *Pomponius multa morum elegantia et ingenio illustri.* Nihil aliud de hoc quam 6, 47. de Vibio Marso dicit: *illustris studiis erat. Illustre* igitur *ingenium* est eloquentiæ speciminibus celebratum. Lib. hoc 4, 42. *ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum.* A. 16, 29. *neque famosi carminis, quia protulerit ingenium;* i. specimen doctrinæ atque eloquentiæ ediderit. Apuleius in Apolog. post med. de accusationibus nobilium reorum: *qui mos incipientibus adolescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos concessus.* Nimirum, postquam eloquentia docteque dicendi ac scribendi arte inclaruisset, ad Philosophiam eum se vult contulisse. Gron.

Non ut plerique] Disce juventus, et vide verum finem, quem sapientiæ stu-

sed quo firmior adversus fortuita Rempublicam capesseret: doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona, quæ honesta, mala tantum, quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quæstorius adhuc, a Pæto Thrasea gener delectus, e moribus soceri nihil æque ac libertatem hausit: civis, Senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus. Erant, quibus adpetentior famæ videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriæ novissima exuitur.

VI. Ruina soceri in exsilium pulsus, ut, Galbæ Principatu, rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseæ, adcusare adgreditur. Ea ultio, incertum, major an justior, Senatum in studia diduxerat. Nam, si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen, et egregiis utriusque orationibus testatum. Mox, dubia voluntate Galbæ, multis

diis proponas. LIPS. Ceterum alterum *ut*, quia non est in MSS. Flor. Agr. ed. pr. delevit Ryckius, addito: *et solet subintelligi:* quod utinam exemplis idoneis probasset. Sed falsum est, in tali structura omitti et intelligi posse, ut recte monuit J. Gronovius, qui hic aliquid vitii latere putat. Mox MS. Agr. *ceteraque*, *quæ extra animum*. ERN. Nec cod. Bud. alterum *ut* habet. Idem *doctores sapientum*.

Quæstorius adhuc] Quæstor autem fuit sub Nerone et Achaiam administravit: quod scholiastes in Sat. 5, 36. Juvenalis prodidit. At Prætor demum sub Vespasiano, diserte ita scribente Suetonio cap. 15. Nominatur tamen Tacito A. 12, 49. *Helvidius Priscus legatus legionis*, a. u. 805. quem, ex more ejus ævi, Prætorium Legatum fuisse probabile est: quis ergo iste? non noster, quia tunc sub Claudio nec Quæstor. An pater ejus? non, quia Tacitus hic *Cluvium* illi patrem dat dumtaxat *Primipilarem*. Suspicor avunculum fuisse, et ab eo in nomen et familiam adoptatum. Nam unde alioqui *Helvidius* e *Cluvio* patre? Notandum hoc sane est ad viri magni notitiam. Item illud, quod aliam etiam uxorem ante habuerit, et ex ea *Helvidium juniorem*, quem Domitianus interfecit: Plinio Ep. 3, 11. et Tacito Agr. 45. laudatum item, et patre dignum virum. Vide, quæ noto in fine Agricolæ. LIPS.

Gener delectus] Cf. A. 16, 28, 35.

Civis, Senator] Magnæ laudes; et quæ jure nos rapiant in admirationem viri. Cui Tacitum ipsum perfamiliarem fuisse, mihi liquet. Non minora de eo elogia sparsim reperias in Diss. Epicteti apud Arrianum 1, 2. 4, 1. et Plinius etiam in Epistolis celebrat 7, 19. 9, 13. At tam illustre fidus (heu, quid speremus?) in tenebris pæne jacebat, absque una hac Taciti face. LIPS.

Quando etiam sapientibus] Verissime: nec mutandum. Omnes adfectus facilius a sapiente exuuntur, quam hæc cupido: et in magnis viris (Val. Flacc. 1, 76.) —*tu sola animum mentemque peruris Gloria*. Plato ad hanc mentem aptissime ap. Athen. 11. p. 250. Τὴν κενοδοξίαν, ὡς τελευταῖον χιτῶνα, ἡ ψυχὴ πέφυκεν ἀποτίθεσθαι. Et noster in Agr. 9. *Fama, cui sæpe etiam boni indulgent*. LIPS. Cf. et Simplic. ad Epict. c. 48. ubi melius φιλοδοξίας loco δόξης.

In exilium pulsus] A. 16, 33. Mox Bud. *deduxerat*, male.

Galbæ principatu rediit] Unde? Apollonia. Illic enim in exsilio egit: quod nos docet scholiastes in Sat. Juvenalis 5, 36. *Helvidius Priscus, post damnationem soceri Pæti Thraseæ, interdicta sibi Italia, Apolloniam concessit*. LIPS.

Agmen reorum] *Rei* omnes litigatores dicti, adcusati et delatores. V. Cic. de Orat. 2, 79. Cf. Marc. Don. ad h. l. Taciti.

Et egregiis utriusque orationibus testatum] Nostri libri. Visum Rhenano (e Bud.) *certatum*. LIPS. Sane *testatum* vix convenit verbo *certamen*. Dicitur enim de rebus in animo latentibus, ut amore, odio, cum actionibus, verbis patefiunt. Itaque *certatum* non displicet, quod inde a Rhen. usque ad Lipsium editum est. Muretus etiam malebat *utrin-*

Senatorum deprecantibus, omisit Priscus; variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus, moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum, eo Senatus die, quo "de Imperio Vespasiani" censebant, placuerat "mitti ad Principem legatos." Hinc inter Helvidium et Eprium acre jurgium. Priscus, "eligi nominatim a Magistratibus juratis," Marcellus "urnam" postulabat: quæ Consulis designati sententia fuerat.

VII. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne, aliis electis, posthabitus crederetur. Paullatimque per altercationem ad continuas et infestas orationes provecti sunt, quærente Helvidio, "quid ita Marcellus judicium Magistratuum pavesceret? esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem Senatus reperta, ut in cujusque vitam famamque penetrarent: pertinere ad utilitatem Reipublicæ, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos Senatus habeat, qui honestis sermonibus aures Imperatoris inbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio; quorum adcusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere:

que pro *utriusque*, probante Pichena. Utrumque rectum est. Mox *omittere reum*, supra jam illustravimus. ERN. Cod. Flor. et Agr. *utriusq. orat.* sic et edd. ante Rhen. qui e Bud. ordinem invertit.

Eo Senatus die, quo de Imperio Vespasiani censebant] Hoc factum credo alio die et conventu Senatus, quam de quo supra dixit c. 3. Nullo modo intelligi potest, quomodo omnia, quæ supra commemorata sunt, et hanc concertationem Helvidii et Marcelli, idem dies capere potuerit. Ceterum hic sermonem esse arbitror de SC. cujus fragmentum superest, quodque nos ad calcem voluminis exprimi curavimus, cum quibusdam animadversionibus. Legatos mitti placuit, qui SC. perferrent, ut alias quoque factum Republ. libera. ERN. Mihi, ut Bipontinis, secus videtur. Gesta unius diei huc usque procurrunt. Id narrationis series docet. Regiæ legis formula, cujus fragmentum in Basilica Lateranensi servatur, prioribus jam Principibus concessa repetit. Parum ergo ea res temporis absumsit. Tum properati aliis quoque honores. Sententia Helvidii Prisci, ut inter Patres concertationi, sic narrandis vitæ ejus momentis, ansam dedit Cornelio, quibus expositis redit ad persequendam litem ipsam. Denique, si alio die de lege Regia esset actum, clarius id indicaturum fuisse auctorem puto.

Posthabitus] Bud. inepte *prehabitus*.

Per altercationem] Verbum proprium de disputationibus adversantium sibi Senatorum, de quo tirones videant dicta in Clav. Cic. *Altercationibus* opponuntur *continuæ orationes*. Et verbum *infestas* indicat, in altercationibus nihil inimici necessario inesse. ERN.

Urgeretur] Ita Flor. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. et seqq. omnes. Lipsius tacite edidit *urgeret*, pro quo statim Pichena vetus restituit. Utrumque eodem redit. Mox ed. pr. *extimationem*. V. ad A. 15, 21. ubi quæ diximus, ex h. l. confirmantur. Nam et hic, quæ nunc *existimatio* est, mox *judicium* vocatur. Post *in cujusque* MS. Flor. ed. pr. Pich. sqq. Alii (et Bud.) *unius cujusque*. Porro Flor. *vitā famamque*. Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.) sqq. *vitam*, *famamque*. Put. Ber. Alc. *vitam*, *famam*. ERN.

Senecione] Male: fateor fuisse Herennium Senecionem insignem virum, sed quem Domitianus occiderit, non Nero. Sequor igitur libros scriptos, qui hic, *Sentio:* etsi virum ignoro. LIPS. *Sentio* Flor. (Bud.) ed. pr. MS. Guelf. Agr. *Senecio*, e qua lectione natum videtur *Senecione*. Mox negatio *non*, quam se addidisse (e Bud.) ait Rhenanus ante

hoc Senatus judicio velut admoneri Principem, quos probet, quos reformidet: nullum majus boni Imperii instrumentum, quam bonos amicos. Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium inpulerit. Frueretur præmiis et inpunitate; Vespasianum melioribus relinqueret."

VIII. Marcellus, "non suam sententiam inpugnari, sed Consulem designatum censuisse," dicebat, "secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil evenisse, cur antiquitus instituta exolescerent; aut Principis honor in cujusquam contumeliam verteretur: sufficere omnes obsequio: id magis vitandum, ne pervicacia quorundam inritaretur animus, novo Principatu suspensus, et vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint: ulteriora mirari, præsentia sequi: bonos Imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam judicio Senatus, adflictum. Sævitiam Neronis per hujusmodi imagines inlusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quam aliis exilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus et Brutis æquaretur Helvidius: se unum esse ex illo

oporteat, in ed. Alciati exciderat errore operarum. Nam in aliis ante eam edd. omnibus est. Ern. Brot. conjectat, leg. *Seneca*, ut superadditum in cod. Vatic. 1958.

Quam bonos amicos. Esse satis Marcello] MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhen. *Quam bonos amicos esse. Satis Marcello* quam interpunctionem recepit Ryckius. Ern. Item Brot. Lall. Contra nostram Rhen. e Bud. dedit. Recepere Bip.

Secundum vetera exempla] Hoc virum doctum valde anxium habuit; qui negabat de more eo se legisse. Ego ita accipio: non quasi semper legati forte olim missi, sed sæpe: et in eam rem exempla hæc reperio. Cicero ad Att. 1, 19. *Senatus decrevit, ut legati cum auctoritate mitterentur.* Addit post pauca: *Hoc non queo præterire, cum de Consularibus mea prima sors exisset, una voce Senatus frequens retinendum me in urbe censuit.* E quibus, sortitionem illic fuisse, clare vides. Dio 59, 23. Πρέσβεις τε ἐπ' αὐτοῖς ἄλλους κλήρῳ, καὶ τὸν Κλαύδιον αἱρετὸν, ἔπεμψαν. Plura exempla avide quæsivi: sed, ut verum fatear, clamavi Hylam. Lips. Ceterum edd. pr. Beroald. Alc. addunt *sed*. Contra MS. Guelf. ed. Puteol. *sed vetera:* ut tamen in margine MS. sit alia manu *secundum*. *Sed* delevit Rhenanus (duce Bud.). Si *censuisse* abesset, probarem lectionem MS. Guelf. Nunc alterum *sed* locum non habet. Ceterum oratio est, ut alibi, durior: quæ molliretur, si esset: *sed Cons. designatum: eum censuisse* etc. Verum non necessarium puto, aliquid mutari. Ern. Repetito *sed* subesse vim judicabat Gruterus.

Id magis vitandum] *Vitandum* non erat in MS. Bud. Guelf. Sed in hoc est scriptum alia manu ad marginem: nec id verbum intelligi omissum potest. Verum excidit, ut alia in his aliisque Taciti MSS. Mox *quorundam* Flor. ed. pr. Rhen. (e Bud.) sqq. Reliqui edd. et Guelf. *cujusquam*, quod e præcedentibus temere repetitum. Denique pro *se meminisse* Rhenanus (ex ingenio) malebat *meminisset*. Ern.

Per hujusmodi imagines illusisse] Bene ita libri. Hoc enim dicit Eprius: non se magis auctorem interficiendi claros viros Neroni fuisse, quam Senatum universum qui eos damnaverit. Sed Neronem videlicet hoc quasi velum prætendisse sceleribus, ut, quæ sponte jussurus erat, ea per accusatores et Senatum exerceret; atque ita imagine quadam justitiæ hominibus vere illuderet. Vulgo est *illuxisse*. Lips. Nempe in edd. inde a Puteol. Nam in ed. pr. est *inlusisse*, ut in MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Ern.

Senatu, qui simul servierit. Suadere etiam Prisco, ne supra Principem scanderet: ne Vespasianum, senem triumphalem, juvenum liberorum patrem, præceptis coerceret. Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis, placere." Hæc, magnis utrimque contentionibus jactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars, quæ sortiri legatos malebat, etiam mediis Patrum adnitentibus, retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiæ, si ipsi eligerentur.

IX. Secutum aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum a Prætoribus tractabatur ærarium) "publicam paupertatem" questi, "modum inpensis" postulaverant. Eam curam Consul designatus, ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem, Principi reservabat. Helvidius, "arbitrio Senatus agendum," censuit. Cum perrogarent sententias Consules, Vulcatius Tertullinus, Tribunus plebis, intercessit, "ne quid super tanta re, Principe absente, statueretur." Censuerat Helvidius, "ut capitolium publice restitueretur, adjuvaret Vespasianus." Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit. Fuere qui et meminissent.

X. Tum invectus est Musonius Rufus in "Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum," arguebat. Ea cognitione renovari odia adcusationum videbantur: sed vilis et nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amici, et cujus se

Senem triumph.] Vid. Suet. Vesp. 4.

Contentionibus jactata] Cod. Agr. *concertationibus jact.*

Prætores ærarii] De his dictum ad A. 1, 75. Add. ad 13, 28. Sequentia suspecta esse possunt. Quorsum enim hoc additur? cum non additum sit A. 1, 75. cum res nota esset ex ipsius traditione 13, 28. quæ et ad Trajanum usque duravisset. Pro *impensis* MS. Guelf. vitiose *impensius*. Ern.

Perrogarent sententias] Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. Ceteri edd. etiam MS. Guelf. *prorogarent:* male. Sueton. Aug. 35. *sententias de majore negotio, non more atque ordine, sed, prout libuisset, perrogabat:* ubi similiter variatur. Vid. ibi Oudend. Ern.

Fuere, qui et meminissent] Qui et apud Vespasianum nempe deferrent: quare? quia hæc sententia dignitatem Principis minuebat, Senatus Populique augebat: a quo restitui capitolium, dumtaxat adjuvante Vespasiano, volebat. Lips.

Protegi non poterat] Cod. Agr. *eripi n. p.* De P. Egnatio Celere v. A. 16, 32.

Proditor corruptorque amicitiæ, cujus] Non damno: revera enim philosophus magister amicitiæ, uti et aliarum virtutum est. Nec tamen vetus conjectura mea mihi eviluit, *corruptorque amici et cujus se magistrum ferebat.* Vix enim est, ut Tacitus omiserit, quod valde ad rem et ad culpam facit, fuisse hunc Celerem Bareæ præceptorem. Juvenalis docet 3, 116. *Stoicus occidit Baream, delator amicum, Discipulumque senex.* Interpres Juvenalis hanc quoque rem affirmat, in versum 1, 33.—*magni delator amici. Alii dicunt, Philosophum Egnatium Celerem, Bareæ Sorani magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit et damnavit: et ipse postea sub Vespasiano, hoc ipsum Musonio Rufo accusante, damnatus est.* Lips. Recepit Lipsii correctionem Pichena, quem omnes deinceps secuti sunt. Ed. pr. *cujus se ingratum ferebat.* Ceterum etiam dure dicitur *corruptor amici*, et alio, quam Latinitas fert, sensu. Nam *corruptores* dicuntur, qui quocunque modo animum moresque aliorum depravant, ut male sentire et agere incipiant; quod

magistrum ferebat. Proximus dies caussæ destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

XI. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate essent, Mucianus, urbem ingressus, cuncta simul in se traxit: fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offensis sagax, verterat se transtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipse: stipatus armatis, domos hortosque permutans, adparatu, incessu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, et decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida, et novis sermonibus læta, qui Principatus inanem ei famam circumdarent. Jussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas san-

ab h. l. alienissimum. Delator potius amici fuit Celer. Hoc sensit Heinsius unus, quem sciam; qui propterea legendum censebat *correptor*. ep. ad Græv. t. 4. Coll. Burm. p. 162. idque probabat Grævius ib. p. 170. Verbum *corripere* de accusatoribus frequens est hoc sensu. Sed *correptor* nondum sic reperi. Verbum tamen ipsum usitatum fuit illa ætate, obvium aliquoties apud Senecam (de ira 2, 10. 3, 37.) est. Ern. Bud. *pr. c. amicitie ejus se m. f.* Sic se dedisse notat Rhen. sed in textu est vulgatum, quod et Brot. servat, *amicitiæ, cujus*. Contra Lall. et Bip. Lipsii lectionem recepere. Quin in voce *correptor* verum viderit Heinsius, nullus dubito. Quum enim *corripere* nostro sit *adcusare* (v. index), quidni *correptor*, adcusator? Itaque istam emendationem meam facio. In *corruptore* saltem sensus hic nullus. Si cui hoc minus adrideat, servet, hortor, vulgatum. Ibi *corruptor amicitiæ* erit ejus violator.

Motis ad ultionem animis] Corruptissimus antea locus, quem restituimus ab ingenio: cum libris (etiam Bud.) esset, *motis adulationibus animis:* aut, ut Vatic. *motis adulationi*. Sententia est: Non tam minuti illi et plebeii delatores exspectabantur, aut expetebantur, quam, erectis semel cupidine ulciscendi animis, illi Senatorii et illustres Priscus et Marcellus. Lips.

Inter patres] Ita Mercerus, et recte; non *partes*. Senatum nempe intelligit discordem, ut ante ostendit. Lips. Recepit Pichena. Recte. Et clare *Patres* exhibet MS. Guelf. in quo alias loco non uno *partes* pro *patres* reperi: quippe sæpe et facile hæc verba confusa sunt. Mox idem liber cum MS. Flor. (et Bud.) habet *princeps*, ut inde edidit Pichena, pro vulg. *principes*. Ern.

Varique Arrii potentia] Ita MSS. Flor. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. At MS. Bud. ed. pr. *Ariique*. In ed. Rhenani haud dubie casu excidit *Arrii:* nam exhibet tantum *Varique:* cum in lemmate notæ, in qua tradit, MS. Bud. tantum habere *Ariique*, sit *Varique Arrii*. Forte *Vari* deleri et tantum *Arriique* edi voluit, et operæ aberrarunt. Et tamen id vitium operarum diligenter propagatum est, usque ad Pichenam. Ern. In Bud. *Varique* deest.

Unus ambiri, coli] De hac flagranti ambitione Muciani locus incerti scriptoris apud Suidam, in voce. Ἀγήλειεν, ait: Ὅτι Μουκιανὸς ὁ Ῥωμαῖος τιμᾶσθαι ὑφ' ἁπάντων ὑπὲρ πάντας ἤθελε, καὶ ἤχθετο, εἰ καὶ ὁστισοῦν οὐχ ὅτι ὑβρίσειεν αὐτὸν, ἀλλ' ὅτι μὴ οὐ μεγάλως ἀγήλειεν. Lips. Sunt verba Dionis, ut cognitum est, editis Excerptis de vitiis et virtutib. a Valesio, ubi reperies p. 702. ut observavit Kusterus. Mox MS. Fl. Agr. ed. pr. *amplecti*. Vid. ad 3, 84. Vulgo, *compl.* Ern. Sic et Bud.

Ad quadr. ab urbe lap.] Ibi villa

guine, exstinguitur. Julius Priscus, Prætoriarum, sub Vitellio, cohortium Præfectus, se ipse interfecit, pudore magis, quam necessitate. Alphenus Varus ignaviæ infamiæque suæ superfuit. Asiaticus enim (is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.

XII. Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mœsta civitas excipiebat: "cæsos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias," non ut mala loquebantur. Id bellum quibus caussis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ, vacua cultoribus, simulque insulam, nunc Bataviam, occupavere,

erat et monumentum Calpurniorum ubi hodieque reperiuntur lapides, ad gentis ejus libertos spectantes, ut bene notat ex Corradini Latio vet. t. 2. p. 202. Broterius.

Se ipse interfecit] Ita e MSS. Flor. Oxon. bene editum a Ryckio. Idem fuit in Guelf. a m. pr. correctum a sec. in *ipsum*. Quo exemplo discitur, alia loca, ubi hæc pronomina in eodem casu, extra oppositionem, occurrunt, suspecta merito esse debere, ut infra c. 70. Ern. Bud. *se ipsum.*

Asiaticus enim libertus] Ita edidi ex ed. princ. Ceteræ omnes, ut MS. Guelf. (Bud.) *Asiaticus (enim is libertus)* inepte, ut dudum judicavere viri docti. *Enim* et *nam* serviunt transitioni, centiesque sic occurrunt ap. Ciceronem et alios. MS. Agr. *etiam:* quod cum *enim* confundi constat. Si esset (*etenim is libertus*) ferri posset. Nam *etenim* in parenthesibus usitatum Liv. 3, 24. *at illi* (*etenim extremum anni jam erat*) etc. et sic idem sæpe. Sed malui lectionem veteris libri, quam conjecturam, sequi. Forte tamen *liberti* verbum est spurium et non a Tacito, sed e nota marginis, *is enim libertus*, in textum venit. Ern. Boxh. interpungi sic jubebat: *Asiaticus enim (is libertus) m. p.* Sed sic jam Puteol. et Alc. et Lipsius in primis editionibus, bono sensu. Recepere Bip. quos sequor, notantque *enim* pro *autem* positum, ut apud Cæs. B. G. 5, 7. et B. C. 2, 32. Addo Plauti Mostell. 5, 2, 12. *Non enim ibis.* Brot. conjectabat *Asiaticus autem.*

Legionum hiberna] *Castra* addunt Rhen. (e Bud.) et seqq. omnes usque ad Pichenam: male, et contra MSS. Ern.

Id bellum] De quo Josephus ἁλωσ. 7, 4 (23). Mox Bud. *quantum.*

Donec trans Rhenum agebant] *Batti* tum dicti, sive *Catti* promiscuo nomine, habitarant ad Adranam flumen, ubi hodieque nominis documentum in *Battenberg*, *Battenfeld*, *Battenhausen*. Vid. Altingii Not. Bat. t. 1. p. 15. Cf. Poeta Saxo ad a. 778. in Leibnitii SS. RR. Brunsv. t. 1. p. 128. Tempus migrationis incertum. Diu ante Cæsaris ævum contigisse videtur; is enim, ubi de iis agit B. G. 4, 10. nil adspergit, unde nuperi adventus suspicio.

Insulam inter vada] Valde turbant libri. Quidam *insulam vocatam sitam:* alii *insulam vacasitam:* Budensis *insulam Juvata sitam.* Et certe, inter vada, aut vadosa loca, proprie sita non est hæc nobilis insula: quippe inter Rhenum Mosamque, alta et profunda plane flumina: sed vadorum scilicet voce paullo laxius et latius Tacitus usus pro aquis. Quomodo Catullus pro mari 64, 6. *vada salsa cita decurrere puppi:* Virgilius, Ovidius, aliique. Etsi revera vada et brevia multa olim (ut opinor) in illis fluminibus, cum aggeres nondum et certæ ripæ coercerent; ideoque late diffundebantur. An alicui placeat, *insulam Vahali assitam?* Lips. Vulgata lectio primum edita est a Puteolano, quam et clare exhibet MS. Guelf. ut non dubitandum sit, τὸ *inter* esse e MSS. Ryckius id quomodo intelligat, apud ipsum vide. MS. Flor. *juvata sit an.* ed. pr. *vocata sit an.* In lectione Florentina quid lateat, se propediem daturum promisit J. Gronovius: nescio an, aut ubi, dederit. Colerus corrigebat, *insulam Batavam*, sive *Bataviam*, ut diserte vocant Dio 55, 24. p. 565. et Zosimus 3, 6. Ern. Alting. l. c. vulgatum explicat ex H. 5, 23. ubi *superfusus amnis palustrem humilemque insulam in fa-*

quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus, societate validiorum, adtriti, viros tantum armaque Imperio ministrant: diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. Erat et domi delectus eques, præcipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis Rhenum perrumpere.

XIII. Julius Paullus et Claudius Civilis, regia stirpe,

ciem stagni opplesse fertur, quod ante aggeres structos frequenter fieri debuit. Id potissimum de Canninefatum, Frisiabonum Frisiorumque minorum regione valere Ryckius putat, quæ demum Wilhelmi R. R. tempore sit Oceani incertis exemta altioribus aggeribus. Ipse Ryckius Coleri conjecturam probat, sed malit *Bataviam*. Bipontini male negant, τοῦ *inter* ullum esse vestigium in codd. quippe quod in Guelf. extat, et ex notis literarum exsculpunt *Batavam a se dictam*. Mihi videtur legendum *nunc Bataviam*, et sic refingo. In codd. olim *nunc* ita pingebatur *nc*, unde intelligitur, qui ex *nunc bataviam* ortum *juvata sitam* et similia monstra, vel *inter vada sitam*. Heins. volebat *in Vahali sitam*, quod cod. Spinæ habebat *vata sitam*. Dotteville præfert Lipsii *Vahali assitam*, quia nomen *Bataviæ* videatur Tacito ignotum fuisse.

Mare Oceanum] Sic libri edd. omnes (et Bud.). At MS. Reg. et Harl. a m. sec. *Oceanus*, quod recepit Broterius. Eum imitatus sum: quia in neutra forma, aut adjective, nuspiam occurrit. *Mare Oceanus* dicitur ut *Rhenus amnis*. Ern.

Societate validiorum attriti] Sententia est: quamquam Romanis socii et fœderati Batavi, quæ societas apud potentiores plerumque in servitutem transit, tamen non ita eis factum: libertatem tenuere: nec tributa iis imposita, aut servitii aliæ notæ. Vaticanus liber, *societateve aliorum adstricti:* quod minus placet. Lips. Sic etiam ed. pr. *Societateve* etiam MS. Agr. Deinde MS. Guelf. *atteriti*, quæ scriptura et aliis in libris antiquis observata: de eaque jam ad Annales dictum. De re vid. infra c. 17. Ern. Vertranius volebat *a Romanis*. Reg. Lall. *nec opibus Romanis societateve valentiorum adstricti*. Bud. vulg. habet *nec op. Rom. societate validiorum attriti*, in quo equidem cum Colero τὸ *Romanis* insititium esse puto et expungo, sensum enim turbat. *Validiores* vel *valentiores* esse Romanos, res ipsa docet. Suffixum *ve* cum seq. *aliorum* ex voce *validiorum* est ortum. Bip. locum ita constituunt: *nec operibus Romanis societateve alienorum attriti*.

Aucta per Britanniam gloria] *Aucta*, quod se addidisse (e Bud.) ait Rhenanus, jam ed. pr. exhibet. Ceteræ non habent. Exciderat et in MS. Guelf. sed additum est in margine, alia, ut videtur, manu. Mox MSS. Flor. (Bud.) Guelf. *erant:* quod mihi tamen h. l. durum videtur: nec ausim textui inferre. Post MS. Reg. et ed. pr. *præcipuus n. st.* non recte: ars nandi laudatur, non gratia aut dignitas præcipua. Item durius est *perrumpere*, pro quo MS. Reg. (Bud.) et ed. pr. *perrupere*. In illo int. *suetus*, *doctus*, ut vidit Broterius. Ern. Ita jam Pich. et Colerus. In Bud. bene *precipuo*.

Arma equosque retinens] Rom. cod. *arma quoque retinens:* quod haud spreverim: uti non tam ipsi tranatasse, quam equis tramisisse intelligantur. Certe ambiguum mihi, Batavorumne hæc ars et opera fuerit, ita ut ipsi, nantes, equos armaque tenuerint; an potius equi ipsi docti sic et facti. E Tacito aut priscis scriptoribus litem hanc haud facile decidas. Noster in Agric. c. 18. viris ipsis tribuere iterum videtur: (de Batavis enim illa capio:) *lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, et patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt, repente immisit*. Xiphilinus in Hadriano, ambigue 69, 9. Τὸ ἱππικὸν τῶν καλουμένων Βατάβων μετὰ τῶν ὅπλων διενήξαντο. Hadrianus de Sorano Batavo: *Hadriano, potui qui, judice, vasta profundi Æquora Danubii cunctis tranare sub armis*. Lips. Bud. *arma quosque*.

Claudius Civilis] Hist. 1, 59. vocatur *Julius Civilis*, aliisque (Plut. Ερωτ. p. 770. Frontin. Strat. 4, 3, 14.) Græcis et Latinis, ut monet Savilius, qui Paul-

multo ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine, interfecit. Injectæ Civili catenæ, missusque ad Neronem et a Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu. Inde caussæ irarum, spesque ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, et "Sertorium se," aut "Hannibalem" ferens, simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si a Populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam studiumque partium prætendit: missis sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus, "avertere accita Vitellio auxilia et, tumultus Germanici specie, retentare legiones," jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, et Reipublicæ cura; cui excidium adventabat, si redintegratum bellum et tot armatorum millia Italiam inrupissent.

XIV. Igitur Civilis, desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Jussu Vitellii, Batavorum juventus ad delectum vocabatur; quem, suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rursus inpubes, sed forma conspicui (et est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia: et compositæ seditionis auctores perpulere, ut delectum

lum et Civilem fratres fuisse putat. Simile est, quod *Felix*, Procurator Judææ, modo *Antonius*, modo *Claudius* dicitur. Mox *adiit* edidit Rhen. (e Bud.) Superiores dederant *adit*, ut est in MS. Guelf. Eadem varietas supra A. 15, 5. Ern. Mox Bud. *illi* loco *Civili*.

Simili oris dehonestamento] Cum item, ut Hannibal, altero oculo captus esset. Liv. 22, 2. Ern. Cf. et Plut. in Sertorio ab initio: et supra A. 2, 9.

Prætendit] Simulat, ad tegenda consilia utitur. Intelligendum: *consiliis*. Ea simulatio unde speciem acceperit, statim traditur. Ern.

Avertere accita auxilia] MSS. Flor. Agr. (Bud.) et Guelf. (in quo tamen ultima litera a sec. m. addita) *averteret:* quod est et in ed. pr. deficiente mox præpositione, quæ et a Flor. (et Bud.) abest. Utrumque repetere voluit Rhenanus, sed operæ non paruerunt, ne in secunda quidem edit. Unde altera lectio: *avertere accita a Vit.* in omnibus sequentibus expressa: quam et veram puto: quia et mox *retentare*. Igitur non inspecto ipso textu Rhenani, sed e notula ejus tradit Ryckius, Rhenanum edidisse *averteret accita Vitellio.* Ceterum præpositionem merito delevi. Illud autem bene Rhenanus, quod pro *redintegrandum* edidit (e Bud.) *redintegratum:* quod est etiam in MS. Guelf. ed. pr. Ern.

Dissidii certus] Libri veteres, *desciscendi certus.* Utrum mavis, rectum. Lips. *Desciscendi* etiam Flor. Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. Ber. Alc. At nec spreverim lectionem MS. Budens. *discidii*, unde male, ut alibi, factum per operas *dissidii*, jam in prima Rhen. cum in notis diserte *discidii* habeat. Illud (*desciscendi*) restituit Pichena. Ern. In notis ed. sec. male legitur *dissidii*.

Delectum suapte natura gravem] Quippe in longam et longinquam militiam. Velleius in laudibus Tiberii c. 130. *Quanta cum quiete hominum, rem perpetui præcipuique timoris, supplementum, sine trepidatione, delectus providet?* Lips.

Invalidos conquirendo] MS. Guelf. vitiose *conquirendos.* Mox Flor. (Bud.) ed. pr. *impubes*, non *impuberes*, quod bene, ut alibi, a Pichena restitutum: de eoque supra dictum. Post *et ex plerisque* itidem male MS. Agr. Guelf. sed a manu sec. ed. pr. Ern. Bud. *et est.* Heins. volebat *ut est pl.*

Compositi seditionis auctores] Ver-

abnuerent. Civilis primores gentis et promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus, injurias et raptus et cetera servitii mala enumerat. "Neque enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi: quando Legatum, gravi quidem comitatu et superbo cum imperio, venire? tradi se Præfectis Centurionibusque: quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus et varia prædandi vocabula. Instare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut supremum dividantur. Nunquam magis adflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis, quam prædam et senes: adtollerent tantum oculos, et inania legionum nomina ne pavescerent: at sibi robur peditum equitumque: consanguineos Germanos: Gallias idem cupi-

bum *compositi* semper suspectum habui, quod in MSS. (est etiam in Bud.) et edd. esse videbam: quamquam enim defendi posse videtur loco *Sallustii* ap. Carisium, ubi *lanii* etc. *pretio compositi*, i. e. parati, occurrunt, sicque interpretatur h. l. Gesnerus, tamen durissimum esse nemo neget. Neque vero auctores seditionis parantur, sed socii ab auctoribus. Sed suspicionem corruptelæ confirmavit ed. princ. quæ habet *compositæ seditionis auctores;* quod, ut verissimum, recipere non dubitavi. Sic et in MS. Reg. reperit Broterius, idque et ipse (et Lall.) recepit. Sallust. Jug. 43. *rebus paratis compositisque:* ib. 111. *compositus dolus.* Liv. 4, 13. *composita consilia. Composita seditio* est præparata clam et instructa. Alias non ignoro, *compositam seditionem* dici etiam, quæ finita sit, ut ap. Sueton. Cæs. 4. et alibi. Atque hæc forte caussa corruptelæ, quod librarii eo sensu compositam seditionem dici non putabant: quod non mirandum, cum etiam Sigonio *componere consilium* ap. Livium l. c. dura phrasis visa sit. Mox *servitia mala*, quod se (e Bud.) correxisse Rhenanus dicit *servitii mala*, erat vitium operarum in ed. Alciati. Nam superiores omnes *servitii.* ERN.

Sacrum in nemus] Vide de Germ. 9. Ubinam hoc fuerit, disquirit Alting. in Not. G. Inf. t. 1. p. 103.

Quando Legatum] Nota interrogandi hæc scripserim: atque interpreter: En, usque eo viles Romanis sumus, ut non Legati aut Prætores saltem nos diripiant: id est, honestiorum manibus pereamus: sed latrunculi aliquot minuti, Præfecti et Centuriones. LIPS. Si hæc interrogative capiantur, sensus e consuetudine loquendi erit: non venire Legatum, sed Præfectos et Centuriones ad se spoliandos: quod est falsum. Igitur veterem revocavi interpunctionem, quæ ante Lipsium fuit. *Quando* accipio dictum pro *quippe*, quod in oratione obliqua, ut *quando*, cum infinitivo dicitur. Ceterum non pro certo dicam, locum nihil corruptelæ habere. MS. quidem Agric. habet: *quando Legatum—venire parum:* idque melius putabat Ryckius. In ed. pr. autem est *quemdam*, pro *quondam*. Etiam *quidem* friget. ERN. Clarior omnino loci sensus admisso interrogationis signo, ut et Broterio visum et Bip. Nec enim continuo Legati in Batavis adfuisse putandum est. *Quidem* erit pro *etiamsi.* Mox Bud. *Centurionibus* sine copula.

Exquirique novos sinus] *Sinus* sc. pecuniæ, qui sint, dictum ad H. 2, 92. Ed. pr. *exequique.* ERN. Bene Bip. huc adferunt locum Plinii 11, 24 (28). ubi *sinus* de aranei reticulis, quibus qui inplicantur, exitum non habent prædæque sunt.

Attollerent tantum oculos etc.] *Attollere oculos* dicuntur, qui animum capiunt amoliendæ a se servitutis, qui pati injurias amplius nolunt etc. Formula sumta e Livio 6, 16. etc. *Inania legionum nomina* vocat legiones infrequentes, invalidasque, quas nemo debeat timere: cum alias vel nomen legionum Rom. ut olim phalangis Maced. terrori esset. ERN.

Esse sibi robur—Germanos] *Esse* abest a Flor. Agr. Bud. sed ejus loco in hoc *et:* ut ed. pr. *Germanos* a MSS. Bud. Guelf. in quo tamen in margine, ab eadem, ut videtur, manu additum est. Verba sequentia: *Gallias idem cupientes* exciderunt in ed. J. Fr. Gronov. In MS. Vatic. supra *Gallias* scriptum *Gallos.* ERN. Teste Ryckio in Flor. 2. m. loco

entes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cujus ambiguam fortunam Vespasiano inputaturos: victoriæ rationem non reddi."

XV. Magno cum adsensu auditus, barbaro ritu et patriis exsecrationibus universos adigit. Missi ad Canninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batavis; numero superantur. Mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut suprà retulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Canninefatibus stolidæ audaciæ Brinno, claritate natalium insigni: pater ejus, multa hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium inpune spreverat. Igitur ipso rebellis familiæ nomine placuit, inpositusque scuto, more gentis, et sustinentium humeris vibratus, Dux deligitur.

esse, quod deest, adposuit *at.* Bud. habet *et.* Agr. sic: *Sibi robur* sine copula. Male hæc narrant Bip. sed recte recepere *at.* Sequor.

Ne Romanis quidem ingratum id bellum] Flavianis et melioribus omnium Romanorum, quos erat credibile Vespasianum Vitellio prælaturos, et ideo hos, qui limitem obsidebant, tanquam portionem Vitellianæ factionis impediri proprio negotio, ne creato et subornato ab sese Imperatori, si necessum foret, auxilio venire possent, visuros haud invitos. Sic et *imputaturos* profecto Batavos, non Vitellianorum Duces, ut putavit optimus Pichena. GRON. Hæc sunt subobscura, nec, ut opinor, vera. Sensus est: Romanis gratum faciemus bello movendo, quia putabunt, id in Vespasiani gratiam motum esse. Itaque, si male successerit, culpam Vespasiani fore judicio Rom. sibi nil metuendum. Mox *adigit barbaro r. et p. exsec.* est imitatio formulæ *adigere sacramento.* ERN.

Canninefates] Ursinus ex lapide cit. ad A. 4, 23. ubivis vult scribi *Cannanefas*, sed neque lapides neque libri in hac scriptura consentiunt. Antiqui nominis memoria videtur superesse in vico *Kennebourg*. Cf. Bucher. in Belg. Rom. p. 183. Plura Ryckius.

Missas in G.] Brot. forsan *remissas.*

Ut supra retulimus] Hist. 2, 69. Ceterum cohortes Batavorum sunt ipsa Britannica auxilia, quod diu in Britannia auxiliorum nomine militaverant. ERN.

Brinno] Vide notam mox sequentem. ERN.

Cai. expeditionum ludibrium] Intelligi planum est puerilem illam expeditionem, quam describit Suet. in Caio 43. sq. ERN.

Nomine placuit] Sive etiam, *omine*. At *Brinionem* ipsum *Brunonem* scribi, verius fortasse sit. LIPS. Ed. pr. (et cod. Bud.) habet *homine*. Puteolanus edidit *omine*, quod omnes secuti sunt ante Lipsium, in cujus editione primum *nomine* reperi. Videtur sic habuisse exemplum, quod ille primum accommodavit novæ editioni. Id an habuerit hanc lectionem e MS. consulto positam, ignoro. Pichena, qui *nomine* dicit se præferre lectioni *omine*, non dicit, quid sit in MS. Flor. nec J. Gron. In eo tamen esse *nomine*, ut in Guelf. Reg. et aliis, videtur. *Omine* reperit Broterius in MS. Harl. Oxon. et alio, idque prætulit. Nunc vulgatum nec mihi displicet: videturque fortius *nomine*, si id est pro *caussa*, non ut illud nomen illi familiæ usitatum, proprium ac perpetuum fuerit. MSS. Flor. Agr. *Brinno:* quibus consentiunt MS. Guelf. ed. pr. in quibus *Brino;* nisi quod hæc semel *Brumo*, quod favet Lipsii conjecturæ. Nec aliud est *Breno* et *Brenno*, quod Puteol. Ber. Alc. habent. Rhenanus induxit e Bud. *Brinio:* ipse tamen magis inclinat in *Brinno.* Et tamen illud omnes secuti sunt, usque ad Ryckium, qui *Brinno* cum J. Gron. edidit. ERN. *Homine* est pro *omine*, ut medio ævo *hortus* pro *ortus.* Quæ mox de *omine* et *nomine* dicta sunt in edit. priore, turbata fuere; puto me verum sensum restituisse. Mox Rhen. duce Bud. sustulit verbum *placuit.*

Impositusque scuto, more gentis] Mos igitur ille ignotus Romanis, eo quidem ævo. Nam postea irrepsit, sed non nisi cum Barbaris. Galli, Gothi, Franci hunc in cooptando Principe ritum habuerunt: et notavit atque exemplis firmavit P. Pi-

Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec præviderant impetum hostium milites; nec, si prævidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur et direpta castra: dein vagos, et pacis modo effusos, lixas negotiatoresque Romanos invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant; quæ a Præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque et quod militum in superiorem insulæ partem congregantur, Duce Aquillio, Primipilari; nomen magis exercitus, quam robur. Quippe, viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat.

XVI. Civilis, dolo grassandum ratus, incusavit ultro Præfectos, "quod castella deseruissent. Se cum cohorte, cui præerat, Canninefatem tumultum compressurum: illi sua quisque hiberna repeterent." Subesse fraudem consilio, et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem Ducem ejus

thœus. Illum vide Subsecivor. 2, 6. Sed addo, etiam Græcis levationem hanc in scutum usurpatam, inter solennia Principatus. Zonaras de Hypatio 14, 6. qui seditiose contra Justinianum electus, *καὶ ἐπὶ ἀσπίδος αὐτὸν μετάρσιον ἄραντες, ἀναγορεύουσι βασιλέα.* Nicephorus Gregoras 1, 2. de Theodoro Ducæ filio: *Ἀνηγορεύετο δ' ὕστερον βασιλεὺς παρ' ἑκόντων τῶν ὑπηκόων ἁπάντων, καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος, κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος.* Curopalates de officiis Aulæ c. 17. *Ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ σκουταρίου καθεσθεὶς, ἐπαίρεται ἐς ὕψος.* In Excerptis Georgii Pachymerii 2, 4. *Imperatorio clypeo insidet is, qui Imperio destinatur.* Adde Zosimum 3, 9. in electione Juliani. LIPS.

Proximo occupato Oceano] Legam *proxima occupatu, Oceano irrumpit:* hac mente; ut Brinio duarum cohortium castra, quæ finitima Canninefatibus, per Oceanum irruperit. Et accedit, quod in Flor. est *proxima occupata.* LIPS. Recepit Pichena. MSS. Agr. (Bud.) Guelf. *proximo occupata Oceano:* ed. pr. consentit cum Flor. Ceteræ usque ad Pich. *proximo occupato Oceano.* ERN. Acid. volebat *qua proxima occupatu,* et deinde *adscitis* pro *accitis.* Dotteville e cod. suo dat *uni hiberna proximo occupata Oceano.*

Congregantur] Ed. pr. *congregabantur,* non male. ERN. *In superiorem insulæ partem.* Sic Rhen. e Bud. prius *in superiore ins. parte.*

Viribus cohortium abductis] Bona et fida lectio e libris. Frustra Rhen. e Bud. admutilato codice turbat, miscet. Vitellius quidem non cohortes ipsas aut legiones omnes e Germania abduxit: sed illis, manentibus nomine et specie, valentissimum quemque militem subtraxit: id est, vires cohortium abduxit, ut hic ait. LIPS. Nempe, quia in MS. abfuerat *quippe viribus,* Rhenanus correxit, *robur, cohortibus abductis, Vitellius* etc. Eadem verba absunt a MS. Guelf. qui insuper habet *abductum,* refertque ad *numerum.* Ed. pr. *quibus viribus c. adductis.* Puteol. *quippe v. c. adductis* cum seqq. usque ad Rhenan. quem ceteri deinde secuti sunt usque ad Lips. qui edidit, quod est in textu. Mox pro *proximis* ed. pr. *primis,* solenni confusione. ERN.

Tumultum compressurum] Sic bene e MS. Bud. edidit Rhen. sic ante ed. pr. sic MS. Reg. Ceteri ante Rhen. dedere *oppress.* quod est et in MS. Guelf. Paullo post MS. Reg. ed. pr. *ducem esse belli, sed Civilem, eis patuit.* In vulgata lectione *ejus* languet, in altera *eis;* quod si deleatur, *ducem esse belli* prætulerim. ERN. Bud. levi errore *tumulum* habet pro *tumultum,* sed bene *compressurum.*

Nec Brinnonem] MS. Agr. ed. pr. *nec Br. esse Ducem belli, sed Civilem eis patuit.* Mox *indiciis, quæ occultaverant,* pro *indiciis conjurationis, quam* etc. Vid. ad A. 1, 4. Deinde in MS. Guelf. verba *propriis cuneis* in margine sunt a manu sec. ERN. Bud. male *ejus* pro *eis patuit.*

Upper & Lower Germany

belli, sed Civilem esse, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quæ Germani, læta bello gens, non diu occultaverant. Ubi insidiæ parum cessere, ad vim transgressus, Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit; directa ex diverso acies, haud procul a flumine Rheno, et obversis in hostem navibus, quas, incensis castellis, illuc adpulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit; perculsique milites inprovisa proditione a sociis hostibusque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam inperitiâ, officia nautarum propugnatorumque inpediebant: mox contra tendere, et puppes hostili ripæ objicere: ad postremum gubernatores Centurionesque, nisi eadem volentes, trucidant, donec universa quatuor et viginti navium classis transfugeret, aut caperetur.

XVII. Clara ea victoria in præsens, in posterum usui: armaque et naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, " libertatis auctores" celebrabantur. Germaniæ statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos cohortium Præfectos suas in civitates remittendo: cohortibus, abire, an manere mallent, data potestate: manentibus honorata militia; digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul secretis sermonibus admonebat " malorum, quæ tot annis perpessi, miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse: prima acie fusum victumque Romanum: quid? si Galliæ jugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci. Ne Vindicis aciem cogitarent. Batavo equite protritos Æduos Arvernosque: fuisse inter Verginii auxilia Belgas: vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinæ in castris Romanorum viguerit: esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria Asiaque et suetus Regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante

Directa ex diverso acies] Sic libri omnes, nisi quod princ. (et Bud.) *detecta*, vitiose. At Pichena corrigebat *acie*, quia sequitur *obversis navibus*; quod placet. Mox pro *quas* ed. pr. (et Bud.) *quasi*: et sic volebat Rhen. sed operæ non paruere. Itaque illud in omnibus sqq. est, et simul *appulerat*, vitio operarum: quod tamen usque ad Lipsium servatum. Infra: *Centurionesque eadem vol.* in MS. Guelf. sunt in marg. a man. sec. ERN. Bud. *appulerant*. Dein *nisi eadem volentis*.

Vindicis] Hoc nomen deest in Bud. spatio relicto.

Multos adhuc in Gallia] Caute vide legas. Si enim de prima servitute et stipendio, quod Cæsar imposuit, capis, capieris: quomodo enim vera hæc adsertio, cum ab eo tempore ad hunc diem, anni sint inter fere CXX? nec tam vitales, ut opinor, tunc nostri Galli. Sed ad Augustum ejusque ævum id referri verius erit: qui censum tributumque instituit, quod penderent Galli: idque in Consulatu suo septimo. Ad quam rationem nihil absurdi aut vani in hac oratione Civilis. LIPS.

tributa genitos. Nuper certe, cæso Quinctilio Varo, pulsam e Germania servitutem. Nec Vitellium Principem, sed Cæsarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominum bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde adriperent vacui occupatos, integri fessos: dum alii Vespasianum, alii Vitellium, foveant, patere locum adversus utrumque."

XVIII. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno inminebat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. Ubi "expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen," trepidi nuntii adferebant, Mummium Lupercum, Legatum, (is duarum legionum hibernis præerat) "egredi adversus hostem" jubet. Lupercus legionarios e præsentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit, addita Batavorum ala, quæ jam pridem conrupta, fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consistere a tergo jubet: hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque

Mutis animalibus] Acidalius conjicit *brutis*. Quasi non *muta* eadem, quæ bruta, et quidem elegantius. Vide ad Senecam ep. 90. GRON. Cicer. N. D. 2, 53. *An bestiarum? nihilo probabilius, Deos mutarum et nihil intelligentium caussa tantum laborasse.* Sc. *mutæ* non intelligendum, quæ soni nihil edant, sed quæ loqui non possint. MS. tamen Guelf. *multis*, sed ita ut *l* supra adscriptum sit, item ed. pr. Ea verba in MSS. confundi, dudum alii notarunt. ERN. Bud. *mutis.*

Hominis bonum] MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *hominum:* quod cum J. Gronovio recepimus. Nam et alia sunt in Tacito similiter desinentia. V. Jac. Gron. ad H. 3, 11. ERN.

Arriperent vacui occupatos] Int. in utroque, *aliis bellis*. *Arripere* autem pro vim inferre, bellum, eleganter. ERN.

Mummium Lup.] MS. Guelf. (Bud.) et alii *Munium.* Idem videtur dare voluisse Spirensis in ed. pr. ubi *munivit:* nam aliis locis est *Munius*, ut c. 22. ubi et Put. sic. (non Bud. qui ut) ceteræ edd. *Mumius.* Vera et antiqua scriptura *Mummius*, quam et Ryckius expressit. Fuisse Legatum legionis, non Legatum simpliciter patet e c. 22. ERN.

Fidem simulabat] Sic rescripsi necessario, propter rationem linguæ Latinæ pro vulgato *simulat*, quod hic stare nullo modo potest. Id ortum est e compendiaria scriptura, ut sæpe alibi in libris scriptis et editis. Res est ita evidens, ut omnes probaturos correctionem confidam. Paullo post pro *fugeret* MS. Bud. *fungeretur:* male. ERN. Quid hoc monstri? Vulgatum ego ubivis deprehendo *simulabat*, non *simulat*. Vana ergo querela.

Ante oculos et hostes] Bip. ex ingenio *ante oculos esset, hostes.* Egregie, quæritur, an vere? codices obstant; nec in vulg. dura ellipsis. Mox *hortam. vict.* etc. cf. Germ. 7.

Nequaquam par] Quod valde Romani observabant, et velut omen habebant eventus. Appianus in Parthicis 27. *Crassus jussit eos clamorem tollere: in quo maxime militum mæstitia deprehensa est, exilem et dissonum clamorem edentium. Contra, a Barbaris clarus et fortis est redditus.* LIPS.

redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa: sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus *Veterum* nomen est. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel, si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios avehitur.

XIX. Iisdem diebus, Batavorum et Canninefatium cohortes, cum jussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. Intumuere statim superbia ferociaque, et "pretium itineris, donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum," promissa sane a Vitellio, postulabant, non, ut adsequerentur, sed caussam seditioni. Et Flaccus, multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis Tribunis Centurionibusque, consultavit, "num obsequium abnuentes vi coerceret." Mox, insita ignavia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito delectu suppletæ legiones augebant, statuit, continere intra castra militem. Dein pœnitentia, et arguentibus ipsis, qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ Legato, qui Bonnam obtinebat, ut "arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum hæsurum." Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde suspicio, sponte Legatorum excitari bellum: cunctaque, quæ acciderant aut

Claudius Labeo] In MS. Guelf. est in marg. (in Bud. deest) mox habet *oppidanorum*; male. Deinde *esset invidia* MS. Agr. ed. pr. Ryckius conjiciebat *invidiæ esset*, non male. Mox *advehitur* ed. pr. ceteræque ante Rhen. V. ad A. 16, 2. Ern. Bud. *oppidano* i. e. ut inter cives ejusdem oppidi certamen fieri solet. Mox idem *invidia*, puto, lineola omissa. Dein *avehitur.*

Batavorum et Canninef. cohortes] Ego auxiliares scriptas ex istis populis puto: quod patet e c. 20. init. aliter sentit Schelius ad Hygin. p. 87. Ern.

Nihil aliud effecerat] Bud. *nihil effecerat.*

Qui Bonnam obtinebat] MS. Guelf. *q. B. partem obt.* et in marg. insuper additum *exercitus* post *obt.* Sed *partem* est in litura: nempe est lectio ed. pr. *bonam obtinebat partem exercitus.* Mox *terreret* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. idque restituit Pichena. Ceteræ inde a Rhen. *teneret*, quod melius videbatur Freinshemio. Ern. Bud. *qui bona obtinebat.* Dein *teneret* ap. Rhen. vitio operarum debetur; ipse enim nihil notat. Id perperam retentum a seq.

Cunctaque, quæ acc.] Hæc est scriptura MSS. Flor. Agr. Guelf. (in quo tamen *quæ* excidit) edd. ante Rhen. omnium, nisi quod in pr. *que* abest. Itaque merito restituit J. Gronovius pro vulgato *quin cuncta*, quod est e conjectura Rhenani, ducta e MS. Bud. in quo corrupte erat *qui cunctaque.* Ern. Put. Ber. Alc. sane istud *quin* non habent.

metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude Ducum evenire.

XX. Batavi, cum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere, qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret: "nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. Longa atque inrita militia fessis patriæ atque otii cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium iter fore; sin arma occurrant, ferro viam inventuros." Cunctantem Legatum milites perpulerant, "fortunam prœlii experiretur." Tria millia legionariorum et tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum, manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero inpares circumfundant. Illi, veteres militiæ, in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis: cumulatæ corporibus fossæ: nec cæde tantum et vulneribus, sed ruina et suis plerique telis interiere. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense prœlium excusabant; tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimetipsi consuluissent.

XXI. Civilis, adventu veteranarum cohortium, justi jam exercitus ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam reputans, cunctos, qui aderant, in verba Vespasiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quæ, priore acie pulsæ, in Vetera castra concesserant, "ut idem sacramentum acciperent." Redditur responsum, "neque proditoris, neque hostium se consiliis uti. Esse sibi Vitellium Principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos: proinde perfuga

Fraude Ducum evenire] Vocem sustuli, *metuebantur*, auctore Vaticano, quæ perperam hic inserta, et de priore linea repetita. Lips. Est vitium operarum, quod ex ed. Rhen. ad ceteras propagatum est. Ern. Immo hoc vitium est cod. Bud. in quo id verbum ita repetitur. Mox idem male *Bononiensibus*, sic et paullo post.

Mandata exponerent] MS. Flor. (Bud.) ed. pr. *exponeret*, quod probat J. Gron. Sic et MS. Reg. Ad rem nihil interest. Recepit tamen Broterius. Ern. Bene.

Lixarumque ignavia] Sic MSS. et edd. ante Rhen. qui (ex ingenio) correxit *ignava*; recte: nec ullo modo *ignavia* ferri potest: ut mirum sit a Gronoviis id esse repetitum. Mox *circumdant* male MS. Bud. quod tamen probat Rhen. syllaba excidit, ut alias. Ern. Varie hic peccat Bud. *manibus...rumpunt...patebant* etc.

Illi veteres militiæ] Ipsa est Taciti phrasis, et egregia restitutio Florentino codici debetur, atque industriæ Pichenæ. Lips. Sic et in cod. Vatic. ed. pr. Altera lectio *veteris militiæ memores* alii MS. et edd. inde a Puteol. usque ad Lipsii posteriores edd. quæ post Pichenæ ed. prodiere. Post *in cuneis* male edd. Puteol. seqq. usque ad Pich. *In cuneos* verum est, quod habent Flor. Agr. ed. pr. ex qua male in nota Gruteri apud Gronovios laudatur *in æneis*. Ern. Bud. *veteris militie inciviles congr.* unde Rhen. fingebat *vi habiles*. Vitium, quod in Gronoviis notatur, ad eos ex ipsa editione Gruteri transiit a. 1607.

Perfuga Batavus etc.] Edd. Put. Ber. Alc. *perfugus*. (Bud. bene *perfuga*.)

Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas exspectaret." Quæ ubi relata Civili, incensus ira, universam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania ad prædam famamque.

XXII. Adversus has belli concurrentis minas, Legati legionum, Mummius Lupercus et Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. Subversa longæ pacis opera, haud procul castris, in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ut copiæ in castra conveherentur: rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quæ adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis, medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultante per campos equite. Simul

Videtur Puteol. in cod. *profuga* habuisse, atque inde fecisse *perfugus:* nam illæ voces sæpe in MSS. permutantur a librariis, ignaris *perfugam* pro desertore dici. Vid. Drakenb. ad Liv. 22, 23. Post *arbitrium* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceteræ omnes *arbitrum.* Illud præfert J. Gronovius. Recte. Vid. ad A. 13, 14. Ceterum utrumque Latine dicitur. Mox pro *quæ* male *quippe* ed. Beroald. Alc. Puto esse vitium operarum in ed. Ber. ERN. A. 13, 14. noster admisit *arbitrum.* Quidni et hic? Sic et Brot. Lall. Bip. Vide et dicta ad 15, 17. 16, 11.

Belli concurrentis] Non est *ingruenti* simpliciter, ut Ryckius interpretatur, sed undique ingruentis, propter concursum populorum ad Civilem. Sic *concursum occupationum* dixit Cicero epist. 7, 33. ERN. Recte Bip. monent adcusandi casu non gignendi accipiendum *concurrentis*, pro quo propterea usitatius ponunt *concurrentes.* Sufficit monuisse.

Numisius Rufus] Μνημονικὸν ἁμάρτημα putat Savilius: nam solum Lupercum *duarum legionum hibernis præfuisse* c. 18. nec Numisium ad Vetera fuisse, sed ap. legionem XVI, cujus castra ad Novesium. Primum argumentum infirmum. Nam, etsi pares Legati Legionum, tamen ei potuit a Legato Hordeonio summa rei tradita esse, ut ei alter parere cogeretur, ut Voculæ c. 24. Dein c. 26. XIII legio Novesii est, Legato Gallo: quamquam de legione ambigi potest. Vid. ibi not. ERN.

Longæ pacis opera] Id est procestria, et quæ ædificari ante castra solent, usibus lixarum aut advenarum. Me vide Milit. Dial. 5, 1. LIPS.

Sed parum provisum, ut] Itane in litteræ unius salebra viri docti hæserint? Nam, *ni*, antea legebatur, non, *ut*, velut nos emendavimus. Itaque consensu Vertranius et Rhenanus corrigunt, *sed parvum provisum, ni copiæ:* et provisum interpretantur commeatum, annonam. (ut H. 2, 5.) Ludibria. Nostra sententia clara. Peccatum, inquit, in eo a Ducibus, quod, dum ædificia pro castris diruuntur, commeatum aliaque tolerandæ obsidioni diripi permisere potius, quam ut in castra conveherent ad usum. LIPS. Ed. pr. (et cod. Bud.) *vi.* *Ni* tamen defendunt Salinerius et Ryckius et sic capiunt: sed parum consultum castris erat diruendis procestriis, si non curaretur simul, ut inde copiæ in castra conveherentur, alendis per obsidionem militibus. Non male. Et sic MSS. plures, unde recepit Broterius. Mihi tamen *ut* rectius videtur sensu meo, propter formam orationis: *nam rapi permisere.* ERN.

Utramque Rheni ripam] Vox *utramque* Budensi abest. Et vero, cur utramque ripam milite compleverit, cum hæc in altera gesta? Inducatur igitur id verbi, aut rescribatur, *utrimque.* Id enim veri speciem habet, supra infraque castra militem locatum; ad obsessorum terrorem. LIPS. Sed bene defenditur *utramque* a Pichena; idque habent libri præter Bud. omnes. Consulto utramque ripam implevit milite, ut abundare copiis videretur, et tanto plus adspectus terroris incuteret. ERN. Acid. volebat *utrimque.* Mox Bud. *visui.*

naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptæ silvis lucisve ferarum imagines, ut cuique genti inire prœlium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupefecerant obsessos: et spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod, duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, et bello ministra aderat.

XXIII. Pars castrorum, in collem leniter exsurgens; pars æquo adibatur: quippe, illis hibernis obsideri premique Germanias, Augustus crediderat: neque unquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacessentes. Post, ubi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium inrita hærebant, et desuper saxis vulnerabantur, clamore atque in-

Silvis lucisque] Sic libri nostri, non *jugisque*. Enimvero in sacris Germanorum lucis ferina ista signa. Tacitus de moribus gentis 7. *Effigiesque et signa quædam detracta lucis in prœlium ferunt.* Lips. Ed. pr. *lucisve.* Ceteræ usque ad Lips. *jugisque*, quod et Guelf. (et Bud.) habet. Broterius suspectum habet *lucisque* l. c. ut e Mor. Germ. additum. Proprium in hac re est verbum *lucis*, ut ex illo loco et aliis patet: id adeo deleri non potest. Si *silvis* quis deleri malit: frequens est verbo speciei addere genus, lucis silvas. Ern. Grut. præferebat *lucisve.* Placet.

Juxta belli civilis] Puto germanum esse. Romanus tamen codex itemque Flor. *mixta belli civilis:* non item male. Lips. Rom. cod. est ed. pr. eam lectionem bene recepit Pichena. MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. *justa.* Rhen. seqq. *juxta:* quod sane eundem sensum efficeret, si a libris scr. firmaretur. Ern. Est in Bud. et sic A. 1, 48. *innocentes ac noxios juxta cadere.* J. Fr. Gronovius Obs. 1, 17. hoc loco quoque legebat *juxta* reddebatque ἐξ ἴσης. Utrum Taciti sit, non dixerim. Recentiores editores in *mixta* conspirant.

Quinque millia armatorum Rom.] Verbum *Romanorum* agnoscunt omnes MSS. præter Budens. et edd. ante Rhenanum: a quo deletum restituit Pichena. Recte *Romanorum* additum dicit Pichena, ut *armatos* a lixis et id genus hominibus distinguantur, quos ad belli ministeria adsumtos, mox dicit Tacitus. Ern. Quasi vero, si absit *Romanorum*, milites a lixis distingui nequeant. Ea vox profecto abundat. Delevi. Prius pro *situm* Rhen. volebat *tum.*

Leniter assurgens] MSS. Flor. Agr. (Bud.) ed. pr. *exsurgens.* Eodem verbo usus est H. 2, 14. Et hic potius alterum substitutum a librariis videtur, quod tritum est usu, quam *exsurgens* illi. Ern. Suus sit honor codicibus. Repono *exsurgens.* Sic et Bip.

Neque umquam id malorum] *Crediderat* intell. timuerat: Numquam eo rem redituram putarat. Est durus loquendi modus; sed in quo libri omnes consentiunt. Ern. Cur timuerat? Potius suo sensu, *crediderat*, sic coerceri Germanias, neque unquam id malorum oriturum etc.

Non—labor additus] Formula Virgiliana (G. 1, 150.) *mox et frumentis labor additus;* sed alio sensu: h. l. est, nihil artis aut operæ adsumtum, ad locum munitiorem operibus reddendum, ut major in oppugnando labor esset. Ern.

Quo discreta virtus etc.] Simile quid 3, 27.

Sibi quæque gens consistunt] Durius dictum pro *seorsim*, non permixti inter se. Rhenanus conjiciebat *simul:* quæ verba et alibi confusa notarat: si quid mutandum, malim *soli:* sic infra c. 46. *separatim assistere.* Mox pro *hærebant* MSS. Vatic. Agr. ed. pr. *pendebant*, quod magis placebat Grutero. Ern. *Sibi* Bip. reddunt *secum.* Livius dixisset *pro se quæque;* ut 26, 36. Cf. Hiller. Racem. 12. Mox Bud. *oppositis plerique scalis*, ut Rhen. notat. In edd. Gronov. ea verba deesse dicuntur, perperam. Bud. *herebant:* hujus glossa mihi videtur esse *pendebant.* Bip. hoc præferunt.

petu invasere vallum, adpositis plerique scalis, alii per testudinem suorum: scandebantque jam quidam, cum, gladiis et armorum incussu præcipitati, sudibus et pilis obruuntur, præferoces initio et rebus secundis nimii. Sed tum prædæ cupidine adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi: nec ulla ipsis solertia: perfugæ captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subjectis rotis propellere: ut alii superstantes, tamquam ex aggere, prœliarentur; pars intus occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa stravere informe opus: et crates vineasque parantibus adactæ tormentis ardentes hastæ: ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur; donec, desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum inbellis turbæ. Simul ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

XXIV. Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, et missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculæ, duodevicesimæ legionis Legato, tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus, invalidus corpore, invisus militibus: neque enim ambigue fremebant, "emissas a Magontiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos: non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse: aperta odia armaque palam depelli: fraudem et

Per testudinem suorum] Explico in Poliorc. I, 5. LIPS.

Scandebantque jam quidam] Hæc interpunctio est a Pichena, auctore Flor. nam ante conjungebantur hæc cum antecedentibus et punctum erat post *vallum*. Sed eadem interpunctio in ed. pr. Infra ed. pr. *nec ullam sibi ipsis solertiam*, et post *ducebant*. ERN. Bud. *nec ulla ipsis solertia—docebant*. Prius *scandebant* sine copula. Mox *suprastantes*.

Struere materias] Sic edidit primus Rhen. (e Bud.) idemque est in Guelf. Ante erat *machinas*. Materias struebant in modum pontis, i. e. e trabibus conficiebant machinas altas, in quibus, ut pontibus, consisterent. ERN. Cf. Veget. 4, 17.

Sperabantur] Cod. Agr. *spectabantur*.

Lectos e legionibus] Præpositio addita a Pichena (suadente Mureto). *Duodevicesimæ* idem restituit, ut alibi. At *duo et vices*. edd. pr. Rhen. (e Bud.) seq. usque ad Pich. et MSS. Flor. Reg. Oxon. unde restituit Broterius. Vid. ad H. I, 55. ERN.

Ipse pavidus torpere] Quædam editiones, *ipse navibus invalidus corpore*. Forte, *ipse pavidus, invalidus: torpere*. Duplex certe vitium et segnitas huic seni, corporis animique. LIPS. Lectio *ipse navibus invalidus corpore* est et in Flor. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. nec in alia ed. reperi. Unde Pichena conjiciebat: *ipse pavidus, invalidus corpore*. Jac. Gronovius *navibus* suspicatur factum ex *ignavus*. Ceterum Pichenæ correctionem recepit. ERN. Bud. *ipse navibus corpore invisus mil.* quod ad vulg. propius accedit. Sed lectio Flor. a Pichena emendata mihi potior videtur, quam cum Brot. et Lall. recipio. Dotteville istam servat totidem verbis, *navibus* intelligit secutum Flaccum in Rheno, verum dura nimis hæc ellipsis. Mox Bud. Agr. *premebant*.

Adsciri in societatem] *Adsciri* MSS. Flor. et edd. ante Rhen. qui, nescio an e Bud. prætulit *acciri* (ita Bud. *acciri*). Vetus Pichena restituit. Idem verbum c. 80. de eo diximus ad Agric. 19. ERN.

Aperta odia, armaque] Sallustiana imitatio est in Or. 2. ad Cæs. *Hostem adversum deprimere, homini strenuo haud difficile est: occulta pericula neque vitare, neque facere, bonis in promptu est.* LIPS.

dolum obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo jubere, quidquid hosti conducat. Tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. Quin potius, interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent." His inter se vocibus instinctos flammavere insuper adlatæ a Vespasiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: vinctosque, qui adtulerant, ad Vitellium misit.

XXV. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis, ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: "ejus jussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Magontiaco legiones sequerentur; ejusdem proditione cæsos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque Imperatori suo nuntiari: cum adcursu tot provinciarum exstingui repens perfidia potuerit." Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit; instituitque pessimum facinus, ut epistolæ Aquiliferis legionum traderentur; a quis ante militi, quam Ducibus, legebantur. Tum e seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret. Motusque

Interfecto traditore] *Traditorem* pro proditore non dixere veteres: nec huc pertinent *traditores* Christiani, quos Ryckius adfert. N. Heinsius corrigit: *interfecto traditove*, nempe custodiæ, quæ ad Imperatorem adduceret. Alii malunt *proditore*, quod magis placet: nam illud durius, sive custodiæ intelligas, sive hostibus. Mox ei c. 25. *proditio* exprobratur. *Tradere* et *prodere* in libris permutari aliquot locis notavit ad Livium Drakenb. (V. saltem ad 3, 54.) Mox ed. pr. *a malo omine*. Ern. *Tradere* et noster et Livius eo sensu. Quidni et *traditor* noster dixerit? Nec obstat, quod aliis alia significatione accepta vox sit. Brot. et Lall. præferunt *traditove*.

Vocibus insistentes] Alii, *vocibus instinctos*. Lips. Hoc verum, beneque receptum a Pichena, auctore Flor. Consentit MS. Reg. Agr. ed. pr. similiter Tacitus A. 2, 46. Ern. Et in Agr. 35. Bud. *vocis insistentes*.

Exemplaria o. l.] MSS. Flor. Bud. Guelf. *exemplares:* edd. omnes *exemplaria*. Ern. *Exemplares*, Rhen. intelligit litteras. Sed adjectivum id primum occurrit apud Macrob. qui in Somn. Scip. 1, 8. habet *exemplares virtutes*.

Epistolæ Aquiliferis] Cur Aquiliferis? quia legendæ nimirum ad signa: id est, in principiis. Facit omnino ad hunc morem, quod Spartianus in Pescennio Nigro c. 4. refert ex epistola M. Antonini Imp. *Itaque misi litteras recitandas ad signa*. Lips. Si Aquiliferi Centuriones primipilares, ut supra diximus placere Fabretto, alia caussa instituti erit. Nam per Centuriones talia vulgari solita. Mox Lipsius volebat legi *legantur:* sine necessitate. Verba posteriora dicuntur e persona Taciti. MS. Agr. *Duci*. Ern. Bud. *Ducibus*. Acid. *pessimum facinus* includit parenthesi cum exclamatione.

Magis usurpandi juris] Vaticanum jure sequor in elegantissimo genere dicendi. Nam vulgati scilicet, *caussa*, inculcaverant, sine caussa. Prisci autem hac brevitate sermonis usi sæpe. Sallustius Jug. 88. *Quæ postquam gloriosa modo neque belli patrandi cognovit*. Livius 27, 9. *Ea prodendi Imperii Romani, tradendæ Annibali victoriæ, esse*. Plautus Rud. 5, 3, 18. *Jusjurandum rei servandæ, non perdundæ, conditum est*. Ulpianus: *Siquis evitandi criminis id egit, ut Reip. caussa abesset*. Recte enim ita liber Flor. Lips. Abest *caussa* etiam ab ed. pr. Ern. Item a Bud. et Reg. Lall.

Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe juvabant: mox, valescentibus Germanis, pleræque civitates adversum nos armatæ spe libertatis; et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro "conscientiam Ducis: tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprimeretur." Conscendit tribunal Vocula mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem "duci ad supplicium" jussit. Et, dum mali pavent, optimus quisque jussis paruere. Exin consensu "Ducem Voculam" poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

XXVI. Sed discordes animos multa efferabant: inopia stipendii frumentique; et simul delectum tributaque Galliæ adspernantes; Rhenus incognita illi cœlo siccitate vix navium patiens; arcti commeatus: dispositæ per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent: eademque de caussa minus frugum, et plures, qui consumerent. Apud inperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et vetera Imperii munimenta desererent: quod in pace "fors," seu "natura," tunc "fatum et ira Dei," vocabatur. Ingressis Novesium tertiadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus, Legatus: nec ausi ad hostem pergere, loco, cui Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque præda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos,

Adversum nos armatæ] MSS. Fl. Bud. ed. pr. *arma*, quod recepit J. Gron. intelligique vult *sumsere*, quod additur in MS. Agr. Sane *armis* sæpe *armati* substituti in libris scr. ut pluribus locis ad Livium docuit Drakenb. (ut ad 22, 37.) Sed mihi durior illa ellipsis videtur. Hæsit fortasse librarius in verbo, quod hic significat, arma cepere. Itaque non ausus sum imitari Gronovium. In ed. pr. excidit *nos*, ut in MS. Agr. Ern. Bip. legunt *armari*.

Incognita illi cœlo] *Illi* abest a MSS. Bud. Guelf. Ern.

Tunc fatum] Simile huic 1, 86.

Tertiadecima legio] MS. Agr. ed. pr. XVI. Ceteræ edd. vulgatum habent. Ejusdem legionis iterum mentio infra c. 62. ibi quoque XVI. MS. Flor. sed MS. Agr. ed. pr. XIII. Ex quibus patet, ex priori loco petitum argumentum Pichenæ pro legione XIII adversus Mercerum, corrigentem c. 62. XVI nil valere. Illud efficacius, quod 3, 22. legio XVI a Vitellio in Italiam abducta dicitur. Sed et aliæ ab eo abductæ tum, in hoc bello memorantur. Ern. Bud. hic et c. 62. XIII. Fuere autem duæ legiones hoc numero, altera, quæ Vespasiano accesserat H. 2, 86. altera, de qua h. l. in verba Vespasiani adigetur serius c. 62.

Loco Gelduba nomen est] Ed. pr. habet *loco, cui G. n. e.* quod cum Grutero verum puto. Scio, formulam illam usitatam Livio: sed, ubi ea occurrit, semper præcedit *ibi*, aut simile quid: idque ubi est, male pronomen inseritur, ut fit subinde in libris: quod hic secus est, ubi nil præcessit, ad quod verba *loco G. n. e.* referantur. Noster infra c. 84. *loco, cui nomen Rhacotis*. Ita omnes libri. Mox *incenderetur*, edd. Puteol. sqq. usque ad Pich. MS. Guelf. *incederetur* vitiose. Paullo post *Vocula* sine præpositione MSS. Flor. Bud. edd. pr. Rhen. Gryph. Ceteri libri addunt. MS. Agr. *Voculæ*. Ern. Bud. *accederetur*.

Gugernorum pagos] De scriptura nominis vid. ad 5, 16. Ern.

qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit.

XXVII. Forte navem, haud procul castris, frumento gravem, cum per vada hæsisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem. Auctus et Germanorum numerus, paullatimque adgregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam Legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, "quo pretio, quibus consciis, prodidisset exercitum," dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum "auctorem sceleris," hunc "ministrum" vocant; donec, exitium minitantibus exterritus, proditionem et ipse Hordeonio objecit: vinctusque, adventu demum Voculæ exsolvitur. Is postera die auctores seditionis morte adfecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat licentiæ patientiæque. Haud dubie gregarius miles Vitellio fidus: splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices, et mixtus obsequio furor; ut contineri non possent, qui puniri poterant.

XXVIII. At Civilem inmensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, "vastari Ubios Treverosque, et aliam manum Mosam amnem transire" jubet, "ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret." Actæ utrobique prædæ; in-

Auctus et Germ. numerus] Edd. Puteol. Ber. Alc. *est*, male: item mox *arripiunt*, quod est etiam in ed. pr. Ceteræ inde a Rhen. (e Bud.) omnes *abripiunt*, consentiente Guelf. Ern. Bud. *auctus et*.

At Civilem immensum] Locum recte ita purgavimus, cum legeretur, *immensis actibus*, vulgo. In Covarr. erat *auctibus*: in Rodolphi codice *laudibus*. Quæ omnes externæ et addititiæ voces, pro libito explentium. At mihi Vaticanus ille bonus bene præivit, qui legit, *immensis universa Germ.* Ex quo phrasim facile elicui Tacito et Sallustio notam. Noster A. 3, 30. *Opumque, quis domus illa immensum viguit, primus accumulator.* Sallustius 3. Hist. ap. Non. 1, 83. *Neque jam sustineri poterant, immensum aucto mari et vento gliscente.* Nec tamen absurde etiam scripseris, *immensum quantum.* Nam Vaticano certe spatium aliquod post eam vocem est, quasi altera defiat. Pichenæ quidem placere video, ex Flor. *immensis auctibus*: quod interpretatur, auctum valde viribus copiisque, a Germanis. Ut quisque volet: at nimia pro re et vero illa locutio sit *immensis auctibus*. Ubi hæc tam magna? ne dicam, *immensa*. Lips. Pichenæ correctionem omnes postea recepere. Recte. *Actibus* edd. omnes ante Lips. *Actus* et *auctus*, ut ipsa verba *agere* et *augere*, sæpe in libris confunduntur, v. Drakenb. ad Liv. 4, 2. 21, 61. Bene comparavit Acidalius Vell. 2, 40. *hujus viri fastigium tantis auctibus fortuna extulit*: ususque eo verbo aliquoties Livius, ut ll. cc. Ern. In verbis Lipsii in utraque editione Ernesti, immo et utraque Gronoviorum, ultima phrasis turpiter truncata hic a me est restituta. Bud. *immensis artibus*, vitiose. Faernus legebat *auctibus*.

Transire jubet] Faernus, Acidalius, Freinsh. corrigunt *transiri*, aut *et aliam manum*. Excusari vulgatum utcunque potest, si intelligas *Duces populorum*. Mox *quateret* MSS. (Flor. Agr. Reg. Lall.) edd. vett. ante Rhen. nisi quod princ. vitiose *quæreret*: refer. *ad manum*. Rhenanus correxit (e Bud.) *quaterent*, quod omnes secuti sunt usque ad Ryckium. Ern. Lego cum Freinsh. et Bip. *aliam manum*. Solet in MS. codd. lineola adcusativi index omitti. Ryckius subaudiebat *suos* et vulg. servat *alia manu*.

festius in Ubiis, quod gens Germanicæ originis, ejurata patria, Romanorum nomen, *Agrippinenses*, vocarentur. Cæsæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievere Ubii, quominus prædas e Germania peterent: primo inpune, dein circumventi sunt; per omne id bellum meliore usi fide, quam fortuna. Contusis Ubiis, gravior et successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat: intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos, "prœlium" poscentes, "ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen," jubet: superante multitudine, et facili damno: nec finem labori nox adtulit.

XXIX. Congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, et, si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Civili: et, "restincto igne, misceri cuncta tenebris et armis," jubet. Tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus, fors

Quos genus Germanicæ] E Budensi et Romano colligas, *quod gens German.* et statim, *vocarentur.* Lips. Ita placebat et Rhenano aliisque: aliis aliter. Mox Lipsius aliique *Romano:* Gruterus per glossam additum *Romanorum nomen* (quod habent MSS. Flor. Bud. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr.) idque in textum venisse, dein mutatum esse in *R. nomine*, favente Ryckio. At J. Gronovius (it. Brot. Lall.) illud ipsum *Romanorum nomen* recepit, comparans illud: *nomen ego Ausonius:* quem nos, ob auctoritatem librorum, secuti sumus. Iidem libri *vocarentur:* ceteri inde a Puteol. usque ad Pichenam *vocarent.* Ern. Bud. *quos gens.* Bip. lectionem Gronovii et Ernesti servant, sed *Romanorum nomen* iis est *Rom. colonia*, quasi *familia* vel *clientela*, ut A. 3, 30. *in nomen adsciscere.*

In vico Marcoduro] Hodie *Düren* ad Ruram.

Nec finem labori nox attulit] Ed. Ven. *nec finem quidem labori.* Videtur iste codex significare: *Ne nox quidem finem labori attulit.* Gron. Similiter Oxon. Guelf. *ne finem quidem labori.* Ed. Venetæ i. e. Puteol. consentiunt Ber. Alc. Vulgatum est ab ed. pr. Rhen. idque verum, quod et MS. (Flor. Agr.) Reg. habet: Gronovianam tamen correctionem, si libri magis faverent, probarem. Ern. A *Nec* caput incipere jubet Freinsh.

Insignibus effulgens] MS. Agr. addit *armis. Insignia arma* non uno loco dixit Livius: sed et infra c. 46. *insignia* et *arma* distinguuntur. *Insignia* de toto ornatu militari capienda. H. 1, 38. *ut Prætorianus aut legionarius suis insignibus distingueretur.* Mox *miscere* J. Gronovius: quod et ipsum Latinum est, sed *misceri* melius, quod MSS. (etiam Bud.) et edd. veteres habent. Ern.

Tendere arcus] Mihi suspectum, et tibi, si attendes. Quorsum hic arcus? De Germanis sermo est, quibus haud crebra ea arma: sed nec ille sensus ad Taciti sensum. Mihi videbatur, *tendere armis.* Et ita solet: ubi periculum, eo armis tendimus. Lips. Acidalius malebat *jactus. Arcus* certe verum esse vix potest. Nam intelligitur *eo*, quod respondet τῷ *unde.* Sed *arcus tendi* vulgo dicitur simpliciter, non *aliquo.* Tela diriguntur in certum locum, non arcus, proprie. Itaque Lipsiana correctio valde arridet: nec sufficit pro vulgata lectione, demonstrasse, aliquem usum arcus etiam inter Germanos fuisse. Mox in ed. pr. excidit *virtus.* Ern. Bud. habet. De arcuum usu apud Batavos nullum dubium. *Tendere arcus*, propria et apta dictio. Lipsius τῷ *arcus* prius substituere parabat *artus*, quod Colerus inpugnat, cui

cuncta turbare et ignavorum sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas sudes, gravia saxa, non forte jaciebat. Ubi sonus molientium, aut adpositæ scalæ hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi: multos, in mœnia egressos, pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit.

XXX. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam, Prætoriæ portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contra validi asseres et incussæ trabes perfregere, multa superstantium pernicie. Pugnatumque in perculsos subita et prospera eruptione. Simul a legionariis, peritia et arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso, præter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Civilis, omissa oppugnandi spe, rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

XXXI. Hæc in Germania ante Cremonense prœlium gesta, cujus eventum litteræ Primi Antonii docuere, addito Cæcinæ edicto. Et Præfectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præsens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia sine adfectu, hortantibus Præfectis, statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus Tribunis, dixit sacramentum, non vultu, neque animo, satis adfirmans: et, cum cetera jurisjurandi verba conciperent, "Vespasiani" nomen hæsitantes, aut levi murmure et plerumque silentio, transmittebant.

XXXII. Lectæ deinde pro concione epistolæ Antonii ad Civilem, suspiciones militum inritavere, tamquam ad socium

posteriores istius curæ nondum visæ. Lall. probat *armis*, frustra. Recte Ryckius non magis de Germanis hic, quam de Romanis, esse sermonem adnotat.

Periculorum gnarus] Edd. ante Rhen. omnes, MS. Guelf. (et Bud.) *ignarus*. Ern. Rhen. emendavit ex ingenio.

Pavorem intulit] Cod. Agr. et Reg. Lall. *terrorem*. Prius Bud. *ruptione*.

Verso pondere] Machina fuit similis Archimedeæ ap. Liv. 24, 34. Sed est aliquid obscuritatis in *verso pondere*. Nam in sublime rapiebantur pondere tollenonis, e quo manus ferrea pendebat, in solum depresso, ut naves apud Livium. Sed *rapti in altum* deinde dicuntur in castra *effusi verso pondere:* sc. conversione quadam ponderis et tollenonis ipsius, ut manus ferrea versus castra torqueretur, et rapti supra castra penderent, atque ita in castra præcipitarentur, vel machinæ totius, verso ejus cardine. Ern. Cf. Veget. 4, 21. et Festus.

Nuntiis et promissis] Copulam bene Rhen. inseruit e Bud.

Cæcinæ edicto] Is enim tum Consul. Videtur cohortatus esse edicto alias legiones, ut partes Flavianas amplecterentur. Ern.

Alpinus Montanus] Trevir, de quo 3, 35.

Hort. Præfectis] Bud. *Tribunis*.

Verba conciperent] Ita, ut præibantur verba, pronunciarent. Verbum proprium in jurejurando. Unde *conceptis verbis jurare*. Eadem formula mox c. 41. Ern.

partium scriptæ, et de Germanico exercitu hostiliter. Mox adlatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta factaque: et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, "ut absisteret bello; neve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum juvare adgressus foret, satisfactum cœptis." Ad ea Civilis primo callide: post, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quæ per quinque et viginti annos in castris Romanis exhausisset, "Egregium," inquit, "pretium laboris recepi, necem fratris et vincula mea et sævissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, jure gentium pœnas reposco: vos autem Treveri, ceteræque servientium animæ, quod præmium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, inmortalia tributa, virgas, secures et dominorum ingenia? En ego Præfectus unius cohortis et Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus: denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus." Sic accensum, sed "molliora referre" jussum, dimittit. Ille, ut inritus legationis, rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupere.

XXXIII. Civilis, parte copiarum retenta, veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumque ejus mittit; Julio Maximo, et Claudio Victore, sororis suæ filio, Ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgii sita: adeoque inprovisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit.

Neve externa armis falsis velaret] Clarius, *externa arma:* hoc sensu, ne Civilis ultra tegeret perfidiam et rebellionem: neu, quod revera externum bellum erat, tegeret et velaret, quasi pro Vespasiano sumtum et civile. Lips. Nulla est necessitas ita corrigendi. *Externa* sunt hostilia, hostilis animus, ut alibi. *Armis* omnes scr. (Bud. etiam) et edd. ante Lipsium. Itaque id post Ryck. et J. Gron. restitui. Sensus est, ne specie belli pro Vespasiano gerendi hostilem adversus Romanos animum tegere conaretur. Ern. *Externa* noster non semel ita sumit. Vid. H. 1, 79. 3, 5. et infra c. 72.

Pretium laboris cepi] Edd. Puteol. Ber. Alc. *cæpi* vitiose, pro *cepi*, quod ceteræ edd. habent inde a Rhen. Sed MS. Flor. (et Bud.) *recipi*, Agr. ed. pr. *recepi:* quod verum esse locus Virgilii arguit, quem haud dubie in animo habuit, Æn. 4, 93. *Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis:* ubi etiam sufficiebat *fertis:* itaque recepi in textum. Infra cum Ryckio edidi *præmium effusi* etc. pro *pretium*, quod alibi defendi, quia illud MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. habent, et ne bis eodem verbo utatur. Sic placebat et J. Gron. Ern.

Vos autem Treveri] Bud. *Vosque Treveri.*

Molliora referre] Sic MS. Flor. unde recepit Pichena cum seqq. Consentit ed. pr. At Puteol. Ber. dedere *moliora*, quod eodem redit: nam sæpe talis scriptura in vett. libris. Id mutatum est in *meliora* in ed. Alc. forte ab operis, velut vitiosum: nam alias presse Beroaldum sequitur. Inde omnes *meliora*, quod tamen et MS. Reg. (et Agr.) habet. Illud h. l. melius putavi. Vid. tamen ad 1, 69. ubi paullo aliter est. Ern. Bud. quoque *molliora referre* licet syllabis male distractis.

Sororis suæ filio] Romanus cod. et Rodolphus *sororis suæ viro.* Lips. In ed. Rom. quam Lipsius laudat, non est *viro*, sed *sororis suæ victores*, vitiose repetito verbo, quod ante erat *Claudio victores* pro *victore.* Mox quæ edd. habeant *capiunt* pro *rapiunt*, ut tradit Gruterus, nescio. Meæ omnes (et Bud. cod.) *rapiunt.* V. ad 2, 17. Ern. Bud. *sor. sue filio.* Mox *Asciburgium* hodie *Asburg.*

Id solum, ut in tumultu, monuit, "subsignano milite media firmare:" auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum; quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente novo auxilio fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ a Galba cohortes ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioremque, quam pro numero, terrorem faciunt: aliis a Novesio, aliis a Magontiaco, universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, et, dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Cæsorum eo die, in partibus nostris, major numerus et inbellior; e Germanis ipsa robora.

XXXIV. Dux uterque, pari culpa meritus adversa, prosperis defuere. Nam Civilis, si majoribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque

Subsignano milite etc.] Subsignani militis et supra 1, 70. mentio a Tacito injecta. Is qui sit, parum inter eruditos convenit. Adhuc nihil melius vidi, quam quod Salmasio de Mil. R. c. 4. p. 40. et Schelio ad Hygin. p. 40. placet, *subsignanos* dici, qui sint sub signis, et armati sua signa, sive in acie, sive in agmine, sequantur. Nam *legiones* dicuntur *sub signis esse* Pollioni ap. Cic. ep. 10, 33. et *duci*, ad Att. 16, 8. Itaque antesignani primi subsignanorum, postsignani postremi. Sed tamen adversatur locus Livii 8, 8. ubi dicit: *hoc XXX manipulorum agmen antesignanos appellabant* (sic enim legendum, non *antepilanos*) *quia sub signis alii XV ordines locabantur:* qui locus est huic nostro similis. Unde suspicor *subsignanum* militem h. l. esse subsidia, quibus acies firmatur, h. l. media, idque est verbum proprium de subsidiis. Ceterum non negem, *subsignanos* etiam eo modo dici, quo Salmasius vult, sicut et formula, *sub signis esse*, duobus modis dicitur. Sed illud h. l. est aptius. Ceterum illud convenit ex h. l. intelligere, eo nomine solos legionarios intelligi. Distinguuntur enim clare ab auxiliis. Itaque dicuntur discessu Nerviorum (ea erant auxilia) Romanorum i. e. legionariorum latera nudata: sensus igitur loci hic: mediam aciem, in cujus robore et firmitate res maxime verteretur, firmarent milite, non quovis, sed legionario, cujus maxima vis: h. e. quam plurimum legionarii militis ibi locarent. Ceterum *mænia* pro *media* habent MS. Agr. ed. pr. Male. Item uterque liber *latera nostra*. Ern. Bud. *media*. Dein *latera nostrorum*.

Terga in suos vertit] Non est argutandum in verbis cum Mureto, qui *in suos* deleri volebat, quod terga hostibus darentur, non in eos verterentur, qui fuga petuntur. Fugam direxere versus suos. Ern.

Dum castris propinquant] Bud. *appropinquant*.

Intentos hostes] Intell. in milites, qui in castris. Liv. 2, 53. *pars Romanos toto impetu intentos in castra adoriuntur:* et sic alibi sæpe. Etiam sequens forma, *latiorem, quam pro numero, terrorem faciunt*, est e Livio. Mox *Romanis* aberat a MS. Bud. nec est in Flor. (nec Agr.) ed. pr. sed vix commode abfuerit. J. Gronovius hoc sentiens, interpunctionem mutandam putat sic: *aliis* (i. e. Romanis) *a Novesio, aliis a Mag. n. c. a. credentibus, is error addit animum:* quod probari non potest. In verbis *Is error* initium esse novæ sententiæ, facile sentiat quivis. Scriptum fuit olim *is error Rom.* Itaque facile hoc excidere potuit. Ern. Mox cod. Agr. *suscepere*. Bud. priora sic: *clamore intento hostis* (adcusandi casu, puta) *a t. inv.*

Circumiri a tam paucis] MS. Reg. Agr. ed. pr. *circumveniri*. Eadem ed. *nequivisset* et *excidissent*, ut MS. R. Mox Flor. Agr. ed. pr. *potuit:* idque recepit Ryckius. Pro *eodem* Rhen. (e Bud.) edidit *eo*, quod secuti sunt ceteri,

perrupta exscidisset. Vocula nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque: dein victoriæ parum confisus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit: quem si statim inpellere, cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem inpetu potuit. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, et suis victoria provenisset. Circumferebantur signa vexillaque: ostentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illico a Germanis: unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum, intelligebatur. "In conspectu castrorum constitui signa, fossamque et vallum circumdari," Vocula jubet: "depositis inpedimentis sarcinisque, expediti certarent." Hinc in Ducem clamor pugnam poscentium; et minari adsueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique prœlium sumpsere: nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium, quam virtute suorum, fretus. Varia apud Romanos fortuna, et seditiosissimus quisque ignavus: quidam, recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari; et, redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, "ne tempori deessent." Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama, "vulneratum aut interfectum," inmane quantum suis pavoris, et hostibus alacritatis, indidit.

XXXV. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turresque castrorum augebat, tamquam rursus obsidium inmineret: conrupta totiens victoria, non falso suspectus bellum malle. Nihil æque exercitus nostros, quam egestas copiarum, fatigabat. Inpedimenta legionum cum inbelli turba Novesium missa, ut inde, terrestri itinere, frumentum adveherent: nam

usque ad Lips. ERN. Bud. *circuiri—nequivisset—excidisset.* Dein vox *potuit* vel *potuisset* deest in Bud. illud habet et cod. Reg. Lall. recepi cum Bip. Brot. Lall. Mox Bud. *promovisset.*

Confossus illic] Freinsh. corrigebat *illico;* non male: sed tamen sine necessitate. *Illic* est αὐτοῦ, ibi, in illo ipso loco: adeo ira incensi erant hostes, ut ne differre quidem cædem possent, et hoc ipso rem suspectiorem facerent. ERN. *Illico* omnino rectius. Sic et Bip. Vocalem finalem sequens *a* absorpsit.

Depositis impedimentis] *Ut depos.* habent edd. inde a Puteol. omnes. At *ut* omittunt MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. itaque cum Jac. Gronovio delevi. Commode enim abesse potest. Mox vitio operarum in ed. Puteol. *asseverant*, quod inde in edd. Beroald. et Alc. fluxit. ERN. Correxit Rhen. e Bud.

Cuncta e muris cernentes] Hæc desunt in Bud.

Credita] Rhenanus (ex ingenio) *edita:* ego *dedita*, vel *didita.* LIPS. *Credita* quoque bene habet, nec contra libros mutandum. Vid. Gron. Obs. 3, 10. p. 520. ERN.

Ut inde terrestri] Præcessit de *impedimentis legionum et imbelli turba:* an illi igitur frumenta adveherent, inter medios ita hostes? ridiculum: puto defectum aliquem esse, et asteriscum ante hæc verba ponendum *ut inde terrestri.* Vide sequentia, agnosces. LIPS. *Impedimenta*, id est, currus et jumenta.

flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile: qui, ubi "rursus missos Novesium frumentatores, datasque in præsidium cohortes, velut multa pace ingredi accepit," rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit: præmissis, qui pontes et viarum angusta insiderent: pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis perculsisque. Addit exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quintadecima legionibus, apud Vetera obsessis, indomitum militem et Ducibus infensum. Plures, quam jussum erat, profecti, palam in agmine fremebant, "non se ultra famem, insidias Legatorum, toleraturos." At, qui remanserant, "desertos se, abducta parte legionum," querebantur. Duplex hinc seditio; aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

XXXVI. Interim Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Novesio, equestri prœlio prospere certavit. Sed miles secundis adversisque perinde in exitium Ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones, "donativum" exposcunt, comperto, pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius nomine Vespasiani dedit. Idque præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum et epulas, et nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant: nec ullo Le-

Imbelli turba, lixis et calonibus, ut multæ manus citius expedirent negotium frumentandi. Sed qui medios inter hostes? Primum præsidio cohortium additarum, quod hic tacuit, mox nominaturus. Deinde minus in itinere timebant ob recentem victoriam. GRON. In *imbelli turba* sunt et milites minus strenui. Respice ad c. 33.

Qui reversus, missos] Magis placet quod e quibusdam libris eruas, *qui ubi rursus missos*. Sententiam certe aptius nectit. LIPS. Sic et MSS. Flor. Agr. Guelf. nisi quod *urbi* pro *ubi* in margine, quæ scriptura et in ed. pr. Puteol. dedit *qui rursus miss.* cum seqq. (Sic et Bud.) *Reversus* nuspiam in meis, nisi in ed. Lips. reperi, quod nescio unde ductum sit. Haud dubie e vitio operarum natum est, aut ex ed. ignobili. ERN.

Onustis pauculisque] Ed. Rom. *onustis perculsisque*. LIPS. Decepit Lipsium quisquis ei dixit in illa ed. esse *perculsis*: at est in MS. Agr. a quo non longe abit Flor. (Bud.) et ed. pr. in quibus *periculis*. Itaque bene *perculsis* receptum a Ryckio et J. Gron. *Perculsi* erant frumentatores e calamitate paullo ante accepta. MSS. Guelf. Oxon. *vehiculisque*. Edd. inde a Puteol. usque ad Ryck. *pauculisque:* quod pro correctione τοῦ *periculis* habeo. ERN. *Perculsus* nostro frequens. V. c. 17. et 30.

E quinta et quarta decima] Mercerus recte judicabat, scribendum *quintadecima*, et pluribus id demonstrat Freinsh. Nam c. 36. clare *quintadecimani*, consentientibus libris, et *quartadecima* legio tum in Britannia, H. 3, 23. ubi v. Lips. In MS. Agr. (et Reg. Lall.) et ed. pr. *quinta et decima:* quod recte Ryckius judicat ei correctioni favere: nam nullam aliam ob caussam excidit verbum, nisi quod librarius eandem vocem vitiose bis positam putaret. Itaque non dubitavit sic corrigere. ERN. Egregie Bud. *quinta et quintadecima*. Rhen. non adtendit.

Effusi in luxum—renovant] MS.

gatorum Tribunorumve obsistere auso, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Ubi, sedato inpetu, metus rediit; Centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos.

XXXVII. Ipsi, ut est vulgus sine rectore præceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversæ discordiam pepperere, iis, qui e superiore exercitu erant, caussam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines, in castris et per proximas Belgarum civitates, repositæ, cum jam Vitellius occidisset. Dein mutati in pœnitentiam primani quartanique et duodevicesimani, Voculam sequuntur; apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Usipiis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruenti. In via dispersos et nescios miles noster invaserat. Quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga Populum Romanum merita mox rebelles fœdarent.

Agr. ed. pr. *effusus in luxum—cœtus miles—renovavit.* Sic et ceteræ ante Rhen. nisi quod *miles* omittunt. Ern. In cod. Agr. a 2. m. additum. Rhen. e Bud. verum dedit, quod hic legitur.

Auxilia ac stipendia] i. e. milites et pecuniam, sc. quæ in stipendiis militum consumeretur. Livius 2, 54. *induciæ in annos quadraginta petentibus datæ, frumento stipendioque imperato.* Mox *pavidum* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. Put. Ber. ceteræque usque ad Lips. qui edidit *pavidus*, quod et ed. pr. exhibet. Pichena *pavidum* restituit. Tacitus nec illud genus refugit, sed libri plures et potiores sequendi. Ern.

Vitellius occidisset] Ita MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Pich. sqq. At Rhen. e MS. Bud. (qui habet *occurrisset*) edidit *corruisset*, quod servatum usque ad Pichenam: nec id minus bene dicitur. Ern.

Duodevicesimani] Vide dicta ad H. 1, 55. et 4, 24. Bud. hic *duo et vic.*

Ad liberandum Mag. obsidium] *Liberandum* pro solvendum, antiquius genus dicendi: cui simile Ciceronis de Off. 1, 10. *quæ promissa liberantur jure Prætorio*, etc. pro a quibus, a quorum servandorum necessitate liberantur homines jure Prætorio: alias usitatum *urbem obsidione liberare.* Ern.

Mixtus ex Cattis etc.] Primo MS. Bud. ed. pr. *et*, solenni errore. MS. Agr. *Caucis:* ed. pr. *Cautis* (Bud. *Caitis*). Vulgatum verum vicinia populorum arguit. Deinde *societate prædæ*, pro *satietate prædæ*, MS. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. ut referatur non ad *discesserant*, sed ad *mixtus*. Societas prædæ sane barbaris istis caussa se jungendi et alibi traditur. Itaque blanditur ea lectio Ryckio; cui non vero simile videtur, in illa obsidione prædæ multum factum. Neque ipse adeo ab illa sententia abhorreo: sed tamen non ita firma ista, ut propterea aliquid mutare sustinuerim. Et alioqui *societas* passim in libris vitiose pro *satietas* datum est. V. v. c. ad Liv. 7, 40. Ern. Prius legebatur *Mixtus Cattis*. Præpositionem adjecit Rhen. e Bud. in quo *et* pro *ex*, quod et alibi in hoc codice occurrit. Sic c. 16. is habet *pars remigum et Batavis.*

Nec incruentati. Ita dispersos et nescios] Judicabam deesse quippiam: nunc restituere juvante Romano cod. posse videor, *nec incruenti. In via dispersos.* Lips. Nempe illa editio habet, ut Flor. (et Bud.) *nec incruentari via disp.* MS. Agr. *incruenti. Via.* Ern.

Vallumque per fines suos] Transrhenanos intelligendos ad utramque Loganæ ripam, veram Treverorum patriam, docet vir eximius Crollius, cui potissimum debentur Bipontinorum in Tacitum nostrum curæ.

A. U. 824. A. C. 71.

XXXVIII. Interea Vespasianus iterum, ac Titus Consulatum absentes inierunt; mœsta et multiplici metu suspensa civitate, quæ, super instantia mala, falsos pavores induerat: "descivisse Africam: res novas moliente L. Pisone." Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio: sed, quia naves sævitia hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari solitum, cui una ex Republica annonæ cura, clausum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat; augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant; ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria satiavit.

XXXIX. Kal. Januariis in Senatu, quem Julius Frontinus, Prætor urbanus, vocaverat, Legatis exercitibusque ac Regibus, "laudes gratesque" decretæ: et Tertio Juliano Prætura, "tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset," ablata, ut in Plotium Griphum transferetur. Hormo dignitas Equestris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæsar Domitianus Præturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque præponebatur; vis penes Mucianum erat: nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio; quos recentes, clarosque

Is præerat provinciæ] *Præerat* non est in Flor. Bud. ed. pr. frustraque tentat explicare Rhenanus ita: non turbidus provinciæ, natura ingenii sui. Immo excidit vox, ut aliæ alibi (et in Bud. non raro). *Turbidus ingenio* usitata Tacito phrasis. Jac. Gronovius suspicatur fuisse *is proc.* vel *pro. provinciæ* i. e. *Proconsul*, atque hinc omissum verbum, non adsequente et vitiosum putante librario. Non credo. Ern.

Una ex Rep. annonæ cura] Nihil mutandum. Tale illud Juvenalis de populo Romano est 10, 80.—*duas tantum res anxius optat panem et circenses.* Nam *Pana* substituunt leguntque male. Lips. *Cui una* exciderant e MS. Bud. iterum tendente defendere Rhenano: frustra. Ern.

Regibus] Sohemo, Antiocho, Agrippæ.

Tertio Juliano] *Tertio* MS. Guelf. edd. Rhen. sqq. ut infra c. 40. quamquam et ibi Ursinus e cod. vet. laudat *Tito*, et 2, 85. Sed MSS. Flor. Agr. edd. ante Rhen. *Tito.* Mox *tanquam* Flor. ed. pr. Pich. sqq. Ceteri scr. et edd. *quod*: illud verum. Prætextui ficto aptius est. Ern. Bud. nec *quod* nec *tamquam* habet: male. Idem *Tito Juliano.* Sed Rhen. *Tertio*, idque ex ingenio, quia c. seq. etiam Bud. sic. In nota Ursini legitur *Titio* pro *Tito*, forsan per vitium operarum.

Edictisque præponebatur] *Præferebatur* edd. Puteol. Ber. Alc. *Præponebatur* edd. Rhen. (e Bud.) sqq. usque ad J. F. Gronovium, qui tacite edidit *præponebatur*, quod servavit filius: idque verum est. Firmant, præter Latinitatem, MSS. Agr. Guelf. Ursin. ed. pr. Deinde *vis* primus edidit tacite Lipsius: cum MSS. et edd. vett. habeant *jus*. Sed illud res et Latinitas probat: supra 2, 39. *honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum*: et centies *vis* et *jus* permutantur, ut jam alibi diximus. Denique *erat* MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. Pichena seqq. Ern. Delevit Rhen. quia in Bud. deest. In eodem *jus*, an *vis*, dubium.

Varoque Arrio] Bud. *varioque ario.* Emendavit Pich. e Flor.

rerum fama ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem sævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam Rempublicam hortatus: haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem conrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis onerat, " citeriorem Hispaniam" ostentans, " discessu Cluvii Rufi vacuam;" simul amicis ejus Tribunatus Præfecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe et cupidine inpleverat, vires abolet: dimissa in hiberna legione septima, cujus flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit urbi sua forma legesque et munia Magistratuum.

XL. Quo die Senatum ingressus est Domitianus, " de absentia patris fratrisque ac juventa sua" pauca et modica disseruit, decorus habitu: et, ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, " de restituendis Galbæ honoribus," censuit Curtius Montanus, " ut Pisonis quoque memoria celebraretur." Patres utrumque jussere: de Pisone inritum fuit. Tum sorte ducti, " per quos redderentur bello rapta, quique æra legum, vetustate delapsa, noscerent figerentque, et fastos, adulatione temporum fœdatos, exonerarent, modumque publicis inpensis facerent." Redditur Tertio Juliano Prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et P. Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani Manibus satisfactum. In-

Antonius Scrib.] Fratrem L. Pisonis, quem Galba adoptaverat. ERN. Cf. 1, 15. 47. 48. Mox Bud. *patratis*.

Inanem animum etc.] i. e. inanis gloriæ et honorum cupiditate captum, adeoque facilem deceptu talibus promissis. Mox ed. pr. vitiose *adolet*. MS. Agr. *adimit*. ERN. Bud. *abolet*.

Redit urbi sua f.] Ed. pr. *redit sua forma legibus et muniis magistratuum*. Vulgatum melius est. Non forma legibus redit, sed vis. ERN. Mox Bud. *de essentia*.

Et ignotis adhuc moribus] MS. Guelf. *ignotus:* et in ed. pr. punctum post *moribus*. Vulgatum verum est. ERN. Bud. habet.

Tum sorte ducti etc.] Bud. *Tum rapta*, omissis intermediis. Et hanc lacunam tueri nititur Rhen.

Quique æra legum etc.] MS. Guelf. *erant:* vitio, quod natum e scriptura *era*, ut est in ed. pr. Deinde edidi *dilapsa* pro *delapsa*, quod nihili est, ex ed. pr. Adde ad Ann. 4, 43. ubi similiter Tacitum correximus. De re v. Sueton. Vesp. 8. ERN. Bud. male *erat*. Mox *delapsa*, bene. Nec huc facit locus Suetonii, in quo de conflagratis sermo, ut recte monent Bip.

Et qui fastos] Sic vulg. Sed Flor. et Bud. id *qui* non habent. Delevit jam Pichena. Prius Huetius volebat *refigerentque*.

Fastos adulatione corruptos] Adscriptis honoribus per adulationem, qui non contigerant hominibus: de quo et apud Ciceronem Liviumque reperiuntur querelæ. ERN.

* Son, the brother of Piso whom Galba had adopted

signis publica severitate dies, ne privatim quidem laude caruit. Justum indicium explesse Musonius videbatur: diversa fama Demetrio, Cynicam sectam professo; quod manifestum reum ambitiosius, quam honestius, defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in adcusatores dato, petit a Cæsare Junius Mauricus, "ut commentariorum Principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque adcusandum poposcisset." "Consulendum tali super re Principem," respondit.

XLI. Senatus, inchoantibus primoribus, jusjurandum concepit, quo certatim omnes Magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, "Deos testes" advocabant, "nihil ope sua factum, quo cujusquam salus læderetur, neque se præmium, aut honorem, ex calamitate civium cepisse:" trepidis et verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem Patres, perjurium argue-

Justum judicium explesse] Sic edd. Enimvero non convenit hoc accusatori, sed judicibus, qui justum judicium explesse dici possunt. Igitur correxi *indicium*, quod est accusatoris ut A. 4, 31. ubi accusator *indicio perculisse* aliquem dicitur. Sic *justa indicia*, quamquam alia in re, sunt H. 1, 3. Porro *indicium* dicitur *labare*, A. 15, 55. etc. Sæpe in veteribus libris ex *indicium* factum est *judicium*, præsertim in tali re. Mox *diversa fama* male abest ed. pr. ERN. Bud. *judicium*, et sic alii, ut puto, codices, nemo enim aliud indicat. Ernesti emendationem Bip. recepere tacite et Bahrdt expressit in versione. Reliqui vulg. servant. *Diversa fama* est in Bud.

Ipsi Publio neque animus] Vox *neque* addita, auctore Vatic. LIPS. Firmant Flor. Guelf. qui tamen in margine habet, ed. pr. A MS. Bud. voces *ipsi Publio neque* aberant, ut mox *dato*. ERN.

Junius Mauricus] MSS. Flor. (Bud.) Guelf. *Maricus*. Agr. ed. pr. *Martius*. Vulgatum defendit Ryckius e Plin. ep. 4, 22. ubi idem nomen. Sed et ap. Plin. 1, 5. codd. fluctuant inter *Mauricus* et *Maricus*: item 3, 11. ad quæ loca v. Cortium: quem dissensus librorum in hoc Taciti loco latuit. Mox male *Princeps* edd. Puteol. Ber. Alc. Domitianus Princeps non erat. ERN. Correxit e Bud. Rhenanus.

Inchoantibus primoribus] *Inchoare* dicitur exquisitius, ut passim apud Livium, pro *relationem facere*; quod hic per egressionem relationis factam: dicitur etiam apud eundem Livium *mentionem facere*. Iterum noster clare sic infra c. 44. ERN.

Jusjurandum, quo certatim] Est juramentum a toto Senatu editum, de calumnia quam nemini capitalem intulissent. Sed hic non video, cur ita *certatim* Magistratus præstiterit: neque enim in honorem Principis, aut adulatio aliqua fuit, immo cunctanter potius hoc agendum. Sane ea vox suspecta est, et *seriatim*, aut tale quid malim: quia certum habeo, ordine quodam Magistratus omnes id præstitisse, et digniores primo. LIPS. *Certatim* omnes libri habent, idque ponitur ad indicandam alacritatem et studium: sic *certamen* de studio, H. 1, 32. Mox in MS. Bud. erat *omnis inens* (vel *mens*, dubium enim) e quo Rhenanus faciebat *iniens*: male. Nam nec Magistratus illius anni esse possunt, quia hæc non Kal. Jan. acta; nec designati in proximum annum, qui nondum creati. Si quid hic latet, quod a Tacito sit, puto esse *deinceps*, i. e. ex ordine dignitatis ac loci, quod bene convenit sequentibus: *ceteri, ut s. r.* i. e. eo ordine, quo rogati essent. ERN.

Probabant rel. Patres, perj. arguebant] Recte hoc sic capit Pichena: Patres hos, de quibus ultimo loco dixit, laudasse quidem hactenus, quod non jurassent eodem modo, quo ceteri, quamquam per ironiam; ceterum tamen perjuros esse, qui ne cetera quidem vere jurassent, et ea re conscientiam scelerum prodidisse. ERN. *Religio* hic scrupulum notat, ut apud Cic. Catil. 3, 6. *ut, quæ religio C. Mario cl. viro non fuerat ...ea nos religione...liberaremur*. Bene

bant. Eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Actianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret: nec destitit Senatus manus intentare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant; tamquam Neroni Scribonios fratres, concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit.

XLII. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipstanus Messala adeptus est, nondum Senatoria ætate, ausus pro fratre, Aquilio Regulo, deprecari. Regulum subversa Crassorum et Orphiti domus in summum odium extulerat. Sponte ex SC. adcusationem subisse juvenis ad-

hoc expressit Dotteville in versione. Contra Bip. *religionem* intelligunt de verum jurantibus.

Sariolenum Voc.] *Sannolenum* MS. Agr. ed. pr. quæ tamen mox *Sariolenum* exhibet. Mox Guelf. ed. pr. *Novium:* edd. Puteol. Ber. Alc. *Nomium.* ERN. Bud. *Sariolenum.* Idem *Nonium*, unde Rhen. restituit.

Scribonianos fratres] Junctim eos iterum nominat A. 13, 48. *Ad Scribonios fratres ea cura transfertur.* Nec temere aut jungit, aut concordiam laudat. Audi Xiphilinum, qui unus hæc illustrat, in Nerone 63, 17. Ἀδελφοί τε, inquit, καὶ ἡλικιῶται τρόπον τινὰ ὄντες, καὶ μηδὲν μηδέποτε ἄνευ ἀλλήλων πράξαντες, ἀλλ' ὥσπερ τῷ γένει, οὕτω καὶ τῇ προαιρέσει τῇ τε οὐσίᾳ, συμπεφυκότες. Addit deinde: *cum utrique Germaniæ præfuissent, vocatos a Nerone in Græciam, ibique incisis sponte venis periisse.* Sed rectene *Scribonianos* hic legimus? non opinor. Taciti loco dicto *Scribonios* habes: et in Xiphilino Σκριβωνίων. LIPS. *Scribonios* plane MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. Itaque bene recepere Ryckius et J. Gronov. Mox quod Rhenanus corrigere se dicit *Vibium Crispum*, id et aliæ ante habent edd. nam in ed. Alc. *Crispium* manifeste est vitium operarum. Ed. pr. *Jubium*, inversa, ut sæpe, prima syllaba. ERN. Bud. male *urbium scripsum:* et paullo ante *perturbant.* Scribonios istos *Rufum* et *Proculum* cognominatos fuisse, docet Xiph. l. c.

Fatigabatur] Sola ed. pr. *fatigaretur:* quod non spernendum. Mox verba *miscendo, quæ defendere nequibat*, sic accipienda sunt: dum iis, quæ in Vibium Crispum conferebat, admiscet ea, quæ abnuere ipse ac defendere non poterat, eaque cum Vibio communicat, impunitatem obtinuit societate alterius. Sic Or. 5. *non patiar, Maternum societate plurium defendi.* ERN.

Vipstanus Mess.] Sic cum Ryckio, ut alibi, edidimus MSS. et edd. inde a Puteol. usque ad Lips. *Vipsanus.* At ed. pr. (et cod. Bud.) *Viptanus.* Quibus lectionibus comparatis, prorsus confirmatur correctio Ryckiana, quam lapides veteres etiam desiderant: sed jam supra pluribus locis sic correctum est. Ceteræ edd. *Vipsanius* inde a Lipsio. ERN.

Aquilio Regulo] Est omnino ille Regulus, Plinio in Epistolis 1, 5. 2, 20. 4, 2. 6, 2. meritissimo flagellatus, et alibi *bipedum nequissimus* dictus. Observa ergo de Messala diversissimo fratre. LIPS. Mox MS. Agr. ed. pr. *Orfita.* MS. Guelf. *Orficii.* ERN. Bud. *Orphici.*

Sponte ex SC.] Non de nihilo ambigit Rhenanus. Si enim ex SC. subiit, quomodo sponte? Divinat *sponte ex se.* Haud inepte. Quid si, *sponte, nec SC.* LIPS. *Ex se* plane MS. Agr. sed ea lectio ταυτολογίαν ineptam, meo sensu, habet. Lipsiana ratio melior, probata et Pichenæ: nec tamen mihi satisfacit. Gruterus insititium putat: quod non adeo displicet. Sed non ex eo natum hoc ἔμβλημα putem cum Grutero, quod aliquis *sponte* interpretatus erat in libro scripto *ex se.* Facilius τὸ *ex se* per *sponte* glossator explicuerit, quam hoc per illud: sed potuit aliquis ad explican-

modum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata, Crassi uxor, quatuorque liberi, si cognosceret Senatus, ultores aderant. Igitur Messala non caussam, neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut, "post cædem Galbæ, datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo, adpetitumque morsu Pisonis caput," objectaret. "Hoc certe," inquit, "Nero non coegit, nec dignitatem, aut salutem, illa sævitia redemisti. Sane toleremus istorum defensiones, qui perdere alios, quam periclitari ipsi, maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater, et divisa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret: libidine sanguinis, et hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, et nullis defensionibus expertum, cæde nobili inbuisti: cum ex funere Reipublicæ raptis Consularibus spoliis, septuagies sestertio saginatus et sacerdotio fulgens, innoxios

dum *sponte* adscripsisse, *non ex SC.* et hinc illud ἔμβλημα nasci. Sed hæc incerta sunt, sine libris. Vitiosum quidem esse vulgatum, de eo non ambigitur. Post *subisse* dedimus pro *subiisse* e MSS. Harl. Oxon. ed. Puteol. ERN. Pich. conjicit *sponte, nec Senatu consulto.* Bip. legunt *sponte antequam ex SC.* ex similitudine vocum alteram omissam a librario rati. Addunt, sæpius datos a Senatu patronos se excusasse. Id et de adcusatoribus valet. Innuit ergo hic Tacitus, decretam sibi SC. adcusationem avide adripuisse Regulum; quæ est interpretatio Huetii, vera, ut puto. Itaque verba *ex SC.* cancellis, quibus incluserat Ernesti, libero, et sanum esse locum pronuntio cum Broterio.

Crassi uxor] Vox *uxor* abest Rom. edit. Rectissime. Vix enim aliter prisci locuti aut scripsere, quam Terentia Tullii, Livia Drusi, etc. cum intelligant uxorem. LIPS. MSS. quidam (in his Bud.) et ed. pr. *supplicia*, vitiose. At *uxor* et a MS. Agr. abest. ERN. Bud. habet. Parum refert.

Curtius Montanus] Ejus mentio apud Juven. Sat. 4, 107.

Appetitumque morsu] Copulam *que* addidit ex Flor. Pichena: quam habet et ed. pr. (non Bud.) Mox *hoc certe* e Flor. Agr. Ryckius. Consentit ed. pr. Ceteri libri omnes (etiam Bud.) *hæc certe.* ERN.

Aut salutem illa sævitia] Ex ductu scripturæ Vaticanæ restitui. Nam ibi, *nec dignitatem hausta litem.* Vulgo, *nec dignitatem aut ista lucem.* LIPS. Vaticano consentit ed. pr. et MS. Guelf. sed a man. sec. ERN. Bud. *aut ista lucem*, sed pro *aut ista* videtur adfuisse *hausta.*

Consularibus spoliis] Eo dictum, quia Consulatum acceperat, præmium accusationis. Nam ita obtinebat, ut accusanti et damnanti non pecuniæ solum merces esset, sed et honoris aut Magistratus, quem reus habuisset. Dio 46, 49. de accusatoribus percussorum Cæsaris, pulchre, Χρήματά τε γὰρ ἐκ τῆς τοῦ ἁλόντος οὐσίας, καὶ τὴν τιμήν, ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, ἐλάμβανον. Tacitus sæpe indicat et clare, initio libri 1. *Nec minus præmia delatorum invisa, quam scelera: cum alii Sacerdotia et Consulatus, ut spolia, adepti, Procurationes alii et interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta.* LIPS. Immo Consulatum nondum adeptus erat Regulus; quippe mox diserte *Quæstorius* vocatur. *Spolia Consularia* sunt præmia, quæ, everso per accusationem Consulari, acceperat. ERN.

Septuagies sestertio signatus] Volebam *dignatus:* ut in Virgilio 3, 475. *Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo:* et ipso alibi Cicerone. At nunc placet magis Faerni conjectura, *saginatus.* LIPS. Sic et Scaligero (Ursino, Pichenæ, aliis) placebat. Recepit Berneccerus: scr. (etiam Bud.) et edd. ante omnes *signatus*, nisi quod Lipsius in prioribus edd. et adhuc in tertia *dignatus* edidit, quod inde in Pichenæ ed. fluxit. Postremis edd. Lipsius *signatus* reposuit. ERN. Rhen. conjiciebat *designatus.*

pueros, inlustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres: cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos seque et delatores fatigaret: posse universum Senatum una voce subverti. Retinete, Patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis ætas instructa sit, et quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, juvenes Regulum, imitentur. Invenit etiam æmulos infelix nequitia: quid si floreat vigeatque? Et quem adhuc Quæstorium offendere non audemus, Prætorium et Consularem visuri sumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio, superstites fuerunt: cum interim intestabilior et sævior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea Principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus, Patres conscripti, nec jam ille Senatus sumus, qui, occiso Nerone, delatores et ministros more majorum puniendos flagitabat. Optimus est, post malum Principem, dies primus."

XLIII. Tanto cum adsensu Senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui, perinde dives et eloquentia clarus, nulli umquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat; ardentibus Patrum animis. Quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: "Imus," inquit, "Prisce, et relinquimus tibi Senatum tuum: regna, præsente Cæsare." Sequebatur Vibius Crispus; ambo infensi, vultu diverso; Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens; donec adcursu amicorum retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi, pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

Retinete P. C. et reservate etc.] Imitatio bella Ciceronis Verr. 2, 31. Ern.

Consularem visuri sumus] Lipsius in margine *ausuri*. Vulgatum bene habet, et *videre* sic eleganter passim dicitur pro ferre, tolerare, perpeti. Mox ed. pr. *exceptus est*, pro *exortus*. Ern. Bud. *exortus*.

Exempla, quam mores] Inepta aut nihili sententia. Rodolphus, *quam homines*. Vis ad verum duci? lege, *amores*: tum alteram litteram divide, habes *auctores*: id est, rem et sententiam meram. O quam levia sæpe turbant! Lips. Mihi, uti Ryckio, vulgatum sanum videtur. Malorum exemplorum vis, inquit, longius durat, quam virtus bonorum Principum. Mox MS. Agr. ed. pr. *elanguemus*. Vulgatum melius puto. Ern. *Homines* in cod. Agr. non est nisi a 2. m. prius videtur fuisse *mores*. Bud. *mores*: et mox *elanguimus*.

Periculum facessisset] MS. Harl. Agr. ed. pr. *fecisset*, quam formam jam aliis locis apud nostrum vidimus, A. 1, 74. 13, 33. Ern. Bud. *facessisset*.

Marcellus] Hic homo eloquens magis, quam sapiens aut bonus, ea vi accusatores omnes repressit, aut rejecit; et simul Vespasianum mox suum fecit. Quod idem in Vibio Crispo. Auctor Dialogi de Caussis corr. eloq. c. 5. super hac re: *Quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam opposuit? cum accinctus et minax disertam quidem, sed inexercitatam ejusmodi certaminum et rudem, Helvidii sapientiam elusit*. Jam et de gratia apud Principem, ibidem de illis duobus c. 8. *Multos jam annos,...ac donec libuit, principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia, agunt feruntque cuncta*. Lips.

XLIV. Proximo Senatu, inchoante Cæsare, "de abolendo dolore iraque, et priorum temporum necessitatibus," censuit Mucianus prolixe pro adcusatoribus: simul eos, qui cœptam, dein omissam, actionem repeterent, monuit sermone molli et tamquam rogaret. Patres cœptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni Senatus judicium, et cunctis sub Nerone admissis data inpunitas videretur, Octavium Sagittam et Antistium Sosianum, Senatorii ordinis, egressos exsilium, in easdem insulas redegit. Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam et nuptias suas abnuentem, inpotens amoris interfecerat; Sosianus pravitate morum multis exitiosus. Ambo gravi Senatus consulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem pœnâ retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Sosianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur: adcusatorum ingenia et opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

XLV. Reconciliavit paullisper studia Patrum habita in Senatu cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus, Senator, "pulsatum se in colonia Senensi cœtu multitu-

Cœptam libertatem] Prisci libri *cœptatam*: ex quo velim *cœptam tantum*. LIPS. *Cœptatam* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. sqq. usque ad Rhenani secundam, in qua errore operarum *ceptam* editum, unde in Lipsianas venit et alias. Pichena vetus reddidit. Sed ed. pr. *cœptam voluntatem*. ERN. In nota Lipsii iterum grave mendum, utrique Gronovianæ et Ernestinæ editioni inhærens, sustuli.

Octavium Sagittam] Adjiciunt *Sabinum* Flor. (Bud.) Guelf. Harl. Oxon. Agr. etc. ed. pr. Puteol. Ber. Alc. *Octavium Sabinum Sagittam*. Supra A. 13, 44. dicitur modo, *Octavius Sagitta*. Sed, in tanto librorum consensu, addendum putavi. ERN. Sed is consensus parum probat, cum constet, omnes ex uno Flor. fluxisse. Sic et Bip. Intrusum nomen ejecit et Lall.

Manlius Patricius] Vatic. et Rom. *Patruitus*. Fortasse *Patruinus*: quod nomen in Symmachi epistolis plus semel leges. LIPS. *Patruitus* etiam Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. et simul *senator*. Illud Pichena, hoc J. Gron. recepit. Vulgo *senatorii ordinis*, quod e c. 44. natum videtur. Guelf. *ordinis senatorum*. Veteres libri scr. et edd. etiam *Malius* vel *Mallius*, usitata in vett. libris scriptura in hoc nomine. ERN. *Senator* vel *ordinis Senatorii* deest in Bud. Idem *Manlius*, bene.

Pulsatum se in colonia] Grande priscis illis moribus crimen: nam nec convicio Senatorem aspergere licebat impune. Arnobius l. 4. p. 150. *Magistratum in ordinem redigere, Senatorem aut convicio prosequi, suis esse decrestis periculosissimum pœnis.* Salvianus l. 6. *Illustrem ac præpotentem virum nequaquam exhonorari a quoquam licet; et si quisquam exhonoraverit, decretis legalibus reus sistitur, et injuriarum auctor jure damnatur.* LIPS. Quid intersit inter *pulsare* et *verberare*, docet Ulpianus D. 47. t. 10. l. 5.

Colonia Senensi] *Seniensi* in Vatic. semper. LIPS. Item Fl. Agr. Guelf. ubi *Senihensi*. Ed. pr. *Semensi*, vitiose sive pro *Senensi*, sive pro *Seniensi*: Ceteræ edd. omnes ante Lips. *Senensi*: ut MSS. quatuor ap. Broterium. A Senis (Etruriæ oppidum est) fieri *Senensis* et *Seniensis*, putat Ryckius. Atque etiam ipsam urbem *Seniam* dictam, voluit ex inscr. antiqua docere J. Gronovius: quibus et adstipulatur Cellarius in Geogr. ant. 2, 9. Mihi tutius visum est, cum Broterio sequi usitatam scripturam hujus nominis et MSS. qui eam retinent, quam qui ab ea abeunt; præsertim cum scirem, quam sæpe et varie nomina hominum et locorum in libris scriptis et edd. vitiata sint; inprimis in libris Plinii majoris. ERN. Bud. hic *Seniensi*, mox *Semensium*. Equidem Broterio et Ernestio adstipulor. Ut enim a Verona non fit Veroniensis, sic nec a *Sena Seniensis*. Dictam autem *Senam* coloniam, etiam e Strabone patet, qui l. 5. p. 227. Σήναν

fuisse circumdata —

dinis et jussu Magistratuum," querebatur: "nec finem injuriæ hic stetisse: planctum et lamenta et supremorum imaginem præsenti sibi circumdata cum contumeliis et probris, quæ in Senatum universum jacerentur." Vocati, qui arguebantur. Et, cognita caussa, in convictos vindicatum. Additumque SC. quo Senensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur lege repetundarum, et exsilio ob sævitiam.

XLVI. Inter quæ militaris seditio prope exarsit. Prætorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati: et inlectus in eandem spem, e legionibus miles promissa stipendia flagitabat: ne Vitelliani quidem sine multa cæde pelli poterant; sed inmensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat. Ingressus castra Mucianus, quo

adpellat. Male huc trahunt titulum a Gronovio citatum et a Fabretto p. 712. et Grutero p. 372, 7. productum. Is enim ad *Seniam* Dalmatiæ spectat, teste Appiano p. 367. qui primus dedit. Hanc *Seniam* non esse Taciti vel inde constat, quod Plinius 3, 21 (25). non coloniis eam adnumerat, quum contra istam Etruriæ ib. 5 (8). *coloniam* dicat *Senensem.*

Cognita caussa] In Freinsh. ed. 2. *jussa* male, idque et in ed. J. Fr. Gron. sic servatum.

In convictos vindicatum] Imitari videtur Sallustium Cat. 9. et aliis locis. Sed tamen et Cicero hac forma usus est: ut Verr. 5, 50. ERN.

Cyrenensibus damnatur] Pro *a Cyren.* ut corrigi volebat vir doctus in marg. Gryph. *Damnare* quo sensu hic accipiendum, supra dictum A. 3, 36. Sed *Cyrenensibus* primus edidit Rhen. (ex ingenio) MSS. et edd. ante Rhen. *Cyrensibus*, vel *Cirensibus.* In MS. Agr. supra scriptum *Cretensibus.* Nihil in silentio aliorum de hoc Flamma scriptorum, certi dici potest. ERN.

Prætorianam militiam] De hoc loco agit Perizon. de Prætor. diss. 2. p. 134. ERN.

Lectus in candem spem] Sic libri: nisi quod ed. pr. *lectus eadem specie*, vitiose pro *spe:* quod eodem redit. Sed pro *lectus* Muretus malebat *erectus:* quod placebat etiam Ursino. *Erecti in spem* dicuntur, qui sua sponte spem concipiunt. At hic promissa stipendia flagitant; quod indicio est, iis spem Prætorianæ militiæ factam. Itaque malim *illectus* vel *allectus*, ab *allicere.* In spem allicere est usitata bonis scriptoribus phrasis. Fraudi fuere verba *e legionibus*, quæ ad participium referebant librarii, cum ad *miles* referenda sint.

Miles e legionibus est legionarius, ut alibi. Facta erat legionariis spes Prætorianæ militiæ, ut eo firmiores essent et constantiores in partibus Flavianis. *Promissa stipendia* sunt stipendia Prætoriana, militia Prætoriana. ERN. Ursinus vulg. dicit esse *electus*, quod nuspiam reperio. *Inlectus* cum Bip. recipio.

Pelli poterant] In MS. Flor. sequuntur verba *sed immensa pecunia fer-* item in Guelf. in quo est *ferunt*, et ed. pr. in qua *fer:* quod idem est. In Agr. alia verba adduntur e c. 53. sed post hæc transpositio in tribus prioribus libris. Sequuntur enim e c. 52. *ne criminantium nunciis*, usque ad finem c. 53. *retinenda erat.* Puteolanus eo ordine, qui nunc est, edidit. ERN. Scil. sic, ut post *pelli poterant* statim sequatur *Ingressus castra* etc. Ita plane habet Bud. cod. et Puteol. editio cum seqq. absque illa transpositione, quam e cod. Flor. notavit Pich. (de Guelf. et Agr. dubitare licet) Verba, quæ in cod. Agr. adduntur, sunt ista: *sed immensa pecunia tanta vis hominum retinenda erat.* Ex quibus collatis cum iis, quæ ex cod. Flor. et Guelf. referuntur, Bip. quos lubens sequor, acute non minus quam vere locum nostrum ita refingunt: *sed inmensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat*, ubi *dicebatur* loco τοῦ *fer(ebatur)* Flor. pro *promittebatur:* ut apud Nonium 4, 122. Ceterum verba ista: *quo tanta vis hominum retinenda erat*, capiti 53. nullatenus convenire, sensit non nemo interpretum. Sic Guerin non videre se ait, quid *altitudo templo adjecta ad tantam vim hominum retinendam* faciat. In Bud. τῷ *ingressus* 2. m. adjecit *post hec.*

2 Damnatus est Flamma lege Julia repetundarum ... pecunias contra legem acceptas; et multa

rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti producuntur prope intecto corpore. "Eos" Mucianus "diduci, et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adsistere," jubet. Illos primus statim adspectus obstupefecerat: cum ex diverso velut aciem, telis et armis trucem, semet clausos nudosque et inluvie deformes, adspicerent. Ut vero huc illuc distrahi cœpere, metus per omnes et præcipua Germanici militis formido, tamquam eâ separatione ad cædem destinarentur: prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, "ne desererentur soli, neu, in pari caussâ, disparem fortunam paterentur:" modò Mucianum, modò absentem Principem, postremum cœlum ac Deos obtestari: donec Mucianus, "cunctos ejusdem sacramenti, ejusdem Imperatoris milites" adpellans, falso timori obviam iret. Namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum juvabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus, adloquentem Domitianum firmati jam excepere. Spernunt oblatos agros: "militiam et stipendia" orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset: igitur in Prætorium accepti. Dein, quibus ætas et justa stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam; sed carptim ac singuli: quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

XLVII. Ceterum verane pauperie, an uti videretur, actum in Senatu, "ut sexcenties sestertium a privatis mutuum acciperetur." Præpositusque ei curæ Poppæus Silvanus: nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati

Stipendia spectaret] Usitatius dixissem *nosceret*: ut *caussas noscere* dicunt, et similia. Mox *cum insignibus suis* v. ad c. 29. Infra pro *separatim* MSS. Flor. Guelf. ed. pr. *separati*; omissa virgula supra litera ultima: nam vulgatum verum haud dubie. Sic supra 3, 59. *contemti* pro *contemtim* vidimus in libris. ERN. Bud. *separatim*. Idem et Agr. *deduci*, male.

Ad cædem destinarentur] Sic edidit (e Bud.) Rhen. Ante editi omnes et Guelf. *destinaretur*. ERN.

Prensare commanipularium] Ita lego: non tamen male, *prensare commanipulares, pectori, cervicibus innecti*. LIPS. Consentit lectioni Lipsianæ Flor. item Guelf. in quo tamen *prensare* est in margine tantum. At Agr. ed. pr. *injecta*, ed. Puteol. Ber. Alc. Ald. *injecti*: quod placet Ryckio (et Grut.). Rhen. Gryph. *invecti*: et ante *cum manipularium*: Aldus *cum prehensare manip.* p. Pro *pectora* Acidalius malebat *dexteras*. Ego vulgatum probo. *Prensare* dicitur pro amplecti, ut *ambire pectora*, apud Lucanum 8, 67. Deinde *innecti cervicibus* eleganter, ut Ann. 12, 47. *implicare dextras*. ERN. In Bud. *prensare* deest, quod more suo perperam tuetur Rhen. Tò *innecti* debetur Lipsio. Mox Agr. *postremo*.

Spernunt oblatos agros] *Sibi* addidit (e Bud.) Rhenanus: quod bene delevit Pichena. *Militiam* intellige inter Prætorianos, et *stipendia* Prætorianorum, qui mox *Prætorium* vocantur, ut recte explicat Perizon. l. c. ERN. *Sibi* abest a Flor. et aliis, nec Put. habet, nec Alc.

Sexcenties HS.] Faciunt 12,000,000 libr. Franc. Apud Suet. Vesp. 16. legitur perperam *quadringenties* (pro *quadragies*) *millies*, ut viri docti bene notarunt.

Poppæus S.] V. ad 2, 86. hic quoque eadem librorum varietas. *Curæ* abest

inde, legem ferente Domitiano, Consulatus, quos Vitellius dederat: funusque Censorium Flavio Sabino ductum: magna documenta instabilis Fortunæ, summaque et ima miscentis.

XLVIII. Sub idem tempus L. Piso Proconsul interficitur. Ea de cæde quam verissime expediam, si pauca supra repetiero, ab initio caussisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque tutandis Imperii finibus, sub D. Augusto Tiberioque Principibus, Proconsuli parebant. Mox C. Cæsar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam Proconsuli legionem, misso in eam rem Legato tradidit: æquatus inter duos beneficiorum numerus et,

a MS. Agr. ed. pr. Ern. Bud. habet *curæ*. Idem *Pompeius*.

Legem ferente] Ne tirones errent, relatio in Senatu facta intelligenda, ut alibi monitum. v. A. 11, 13. Vitiose Guelf. (Bud.) ed. pr. *abroganti*. Ern.

Summaque etiam miscentis] Rodolphus acute *summaque et ima miscentis*. Lips. Immo MS. Agr. Recepit Berneccerus. Mox *pro Consule* Flor. ed. J. Gronov. Sic fuit et in Guelf. sed litera ultima erasa est. Ern.

Si pauca supra petiero] Rhen. (ex ingenio) et Muretus emendant *repetiero*, quo verbo in hac phrasi alibi noster usus est. Ern. V. A. 16, 18. Omnino *repetiero* rectius. Acid. putat prius leg. *brevissime* vel *quam potero verissime*.

M. Silanum] Dio 59, 20. hæc in rebus Caii mire confundit ac miscet. Nec M. Silano Proconsule evenisse divisionem hanc vult, sed ipso L. Pisone. Vide eum: et de hac ipsa cæde Plinium Ep. 3, 7. Lips. Adde Wesselingium Obs. 1, 17. qui Dionem bene refellit. Ern. De *Silano* v. ad A. 13, 1.

Beneficiorum numerus] Proprie et ex ævi ejus usu accipe *beneficia*, promotiones ad altiores ordines sive gradus. Castrense in ea re verbum est, Livio sic usurpatum 9, 30. *Ut Tribuni militum a populo seni deni crearentur: quæ antea, perquam paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum et Consulum ferme fuerant beneficia.* Ciceronis etiam epistola ad Rufum Quæstorem 5, 20. *De Centurionibus tamen et Tribunorum militum contubernalibus, res est in integro; genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat.* Nec Valerius alio sensu 4, 7, 5. scripsit. *Ad Equestrem ordinem et splendidæ militiæ stipendia P. Cœlii beneficio pervenerat.* Item Suetonius Tib. 12. clare: *Venit in suspicionem, per quosdam beneficii sui Centuriones.* Noster adæque 1, 25. *Priores militum, per beneficia Nymphidii ut suspectos.* Hi tales beneficiarii dicti. Cæsar B. C. 1, 75. *Petreius cum Prætoria cohorte barbarisque equitibus paucis, beneficiariis suis.* Passim in lapidibus: BF. COS. et BF. PR. PR id est, *Beneficiarius Consulis. Beneficiarius Prætoris. Beneficiarius Præfecti Prætorio*, aut *Proprætoris.* Vegetius restringere nomen videtur: et *beneficiarii*, inquit 2, 7. *ab eo appellati, quod beneficio Tribunorum promoverentur.* Et ad ejus mentem in lapidibus lego ista. In Piceno: (ap. Grut. 551, 3.) BENEFICIARIUS. TRIBUNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTURIA. Romæ: (ib. p. 538, 8.) CORNELIO. MARCIANO. MILITI. COHORT. XII. URB. BENEF. TRIBUN. Abiisse in aliud officii nomen videtur, ex Tertulliano de Fuga c. 13. *In matricibus beneficiariorum et curiosorum inter tabernarios et lanios et aleones et lenones Christiani quoque vectigales continentur.* Lips. Et Pancirollus ad Notit. Dign. Occ. c. 9. volebat corrigi *beneficiariorum:* male. Nam hoc posterioris ætatis verbum. Sed, ut hoc obiter addam, duo sunt ap. veteres beneficiorum genera, quæ subinde confunduntur a doctissimis, ut h. l. ab ipso Lipsio. Alia sunt *beneficia*, quæ ad ærarium deferuntur, ad quæ spectat locus ex ep. Cic. ad quæstorem suum; alia beneficia Imperatorum aut aliorum. In illis nihil est, nisi commendatio virtutis et rei bene gestæ, quæ deponitur apud ærarium, et venit in civium notitiam, unde aditus munitur ad honores majores: in his est gradus aut honoris collatio, ut Tribunatus, Præfecturæ, Centurionatus etc. verbo honoratioris et utilioris militiæ in quocunque genere: nam et Centurionum beneficia sunt. Neque vero solum de militia dicitur, sed et aliis: velut ap. Plin. ep. 10, 48. sunt *buleutæ beneficio* Cæsaris: nam ibi aut *additi*

Brother of Vespasian – murdered by Vitellius –

mixtis utriusque mandatis, discordia quæsita, auctaque pravo certamine. Legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura; Proconsulum splendidissimus quisque securitati magis, quam potentiæ consulebant.

XLIX. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupiens, et adfinitate Vitellii anxius. Is crebris sermonibus tentaveritne Pisonem ad res novas, an tentanti restiterit, incertum; quoniam secreto eorum nemo adfuit, et, occiso Pisone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse: et quidam e Vitellianis, urbe profugi, ostentabant Pisoni "nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et in pace suspecta tutius bellum." Inter quæ Claudius Sagitta, Præfectus alæ Petrinæ, prospera navigatione prævenit Papirium, Centurionem, a Muciano missum, adseveravitque "mandata interficiendi Pisonis Centurioni data. Cecidisse Galerianum, consobrinum ejus generumque. Unam in audacia spem salutis. Sed duo itinera audendi; seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia, Ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet." Nihil ad ea moto Pisone, Centurio a Muciano missus,

beneficio tuo cum Casaub. legendum, aut *qui sunt beneficio tuo.* Ut ad Tacitum veniamus, æquatus beneficiorum numerus nihil est aliud, quam numerum locorum militarium, quæ adsignarentur arbitrio Proconsulis, fuisse inter utrumque ita divisum, ut uterque totidem crearet. Ern.

Pravo certamine legatorum] Distinguendum censeo: *et mixtis utriusque mandatis discordia quæsita, auctaque pravo certamine. Legatorum jus adolevit diuturnitate officii.* Hoc enim ait: dum imperant iisdem uterque suo jure sæpe contraria, discordia exorta est, et ea *pravo certamine*, dum neuter alteri concedere sustinet, *aucta.* Sed Legatorum potestas prævaluit, quia complures per annos eam curam habebant, Proconsules quotannis mutabantur, etc. Gron. Ea interpunctio est in MS. Agr. ed. pr. In Guelf. (et Bud.) omnia uno tenore sine interpunctione scripta. Recepit Ryckius, quem imitatus sum. Mox pro *jus*, Guelf. et alii ap. Broterium *vis*, quod non temere spreverim. Saltem *jus* h. l. sic dicitur. Ern. Bud. *jus*, non dubie, ut alibi. Bip. recepere *vis*. Puto rectius.

Valerius Festus] Plinius Ep. 3, 7. *Nuper L. Piso, pater illius, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est.* Lips.

Neque modica cupiens, sed affinitate Vitellii anxius] Primum MSS. Bud. Guelf. *cupido.* Deinde Bud. *si:* Agr. ed. pr. *et:* ceteri scr. et edd. *sed.* Ryckius recepit *et.* Ambigo, utrum præferendum putem. Nihil enim in contextu reperio, unde ratio cum fiducia aliqua pronunciandi sumi possit. Itaque libros plures secutus sum. Ern. Bene Grut. præfert *et*, quia etiam hoc inter caussas, cur citius ad res novas transierit. Sic et Bip.

Alienato erga Vesp.] Ed. pr. *alienatam.* Post *in* ante *pace* deletam volebant Faernus, Muretus, Grotius etc. quam omnes libri exhibent. Ern. Bip. delent; sed ferri potest, judice Acidalio. Servant etiam Brot. Lall.

Præfectus alæ Petrinæ] In Notitia Imperii, sect. 63. *Præfectus alæ Petrianæ* legitur in Britannia, *per lineam valli.* Ubi linea valli, non aliud est, quam tractus ille ad vallum a Severo aliisque exstructum. Lips. De *ala Petrina* v. Lips. ad A. 11, 4. Ern. Mox Bud. *omissum*, vitium e vicinia ortum.

Cecidisse Galerianum] Cod. Bud. *cesisse.* Unde Rhenanus *cæsos esse Galer.* corrigebat. At *cecidisse* iterum sic mox c. 51. Ern.

A Muciano missus] Præpositio deest in Bud. Mox Agr. *ostentaret.*

ut portum Carthaginis adtigit, magna voce læta Pisoni omina, tamquam Principi, continuare; obvios et subitæ rei miraculo adtonitos, ut eadem adstreperent, hortari: vulgus credulum, ruere in forum: "præsentiam Pisonis" exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri et adulandi libidine. Piso, indicio Sagittæ, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit: Centurionemque percunctatus, postquam, "quæsitum sibi crimen cædemque," comperit, "animadverti in eum" jussit, haud perinde spe vitæ, quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas Legati sanguine manus ad cædem Proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi caussa vel forte oriretur.

L. Sed, ubi Festo consternatio vulgi, Centurionis supplicium, veraque et falsa, more famæ, in majus innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc cœptæ lucis, domum Proconsulis inrumpunt, destrictis gladiis: et magna pars Pisonis ignari, quod Pœnos auxiliares Maurosque in eam cædem delegerat: haud procul cubiculo, obvium forte servum, "quisnam et ubi esset Piso?" interrogavere. Servus egregio mendacio, "se Pisonem esse," respondit; ac statim obtruncatur: nec multo post Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa, e Procuratoribus Africæ, jam tunc optimo cuique exitiosus, et

Læta Pisoni omnia — continuare] Vere Acidalius correxit *omina*. Idque adeo evidens e sequentibus, *ut eadem adstreperent*, ut recipere in textum non dubitarim: secutusque est nos Broterius (et Lall.). *Omina læta Pisoni ut Principi continuare* est, lætis ominibus eum omnibus locis, assidue, prosequi, usurpato Principis nomine et quicquid appellari Principes solent. Groslotius corrigebat *conclamare*, non adsecutus verbum vulgatum. Læta omnia nunciare poterat homo, non clamore continuare. Mox *indiligentia veri* bene correctum a Rhen. Ed. pr. (et Bud.) *indiligentia viri.* Ceteræ ante Rhen. MS. Guelf. *indulgentia viri.* Ern.

Consternatio vulgi] h. e. concursus in forum ex instinctu et fraude Centurionis, clamore præsentiam Pisonis exposcentium, ominibus lætis, ut Principem, prosequentium. Tironum caussa dictum. Paullo post ed. pr. *Pœnos auxiliaresque Mauros.* Ern. Cf. A. 1, 39.

E Procuratoribus Africæ] Ed. pr. *Procurator Af.* Si plures in Africa Procuratores Cæsaris, vulgatum præferam. Sed in Africa, Proconsulari provincia, plures fuisse, nondum reperi et vix credo. In Britannia quidem, provincia Cæsaris, unus tantum fuit, ut patet ex Agric. 15. Ann. 14, 39. Nisi forte illo tempore præter primarium Procuratorem alii minores extra ordinem missi fuere, qui certam aliquam partem rei fiscalis, sub primario Procuratore, curarent; quod interdum factum docet Bynkersh. Obs. 2, 21. extr. et variis legum, inscriptionum, locis patet. Id si non placet, et illis temporibus, præsertim in Proconsulari provincia unus tantum (nam loca, quæ afferuntur, non attingunt hanc ætatem) aut lectio ed. prim. præferetur, aut *Africæ* putabitur esse a mala manu. Nam potuit esse, *Bæbius, e Procuratoribus*, pro *Procurator*, non addito provinciæ nomine: ut supra vidimus *e Tribunis*, pro *Tribunus;* quod illi male ab imperitis librariis substitutum in libris vett. notavimus: item *e Primipilaribus* pro *Primipilaris* H. 3, 70. Ern. Lall. exponit: unus ex iis, qui Procuratores Africæ fuerant.

in caussas malorum, quæ mox tulimus, sæpius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit, Præfectumque castrorum, Cetronium Pisanum, vinciri jussit, proprias ob simultates: sed "Pisonis satellitem" vocabat, militesque et Centuriones quosdam puniit, alios præmiis adfecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oeensium, Leptitanorumque discordias componit, quæ, raptu frugum et pecorum inter agrestes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeensis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter adcolas latrociniis fecundam. Unde arctæ Leptitanis res, lateque vastatis agris intra mœnia trepidabant; donec, interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes et recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. At Vespasiano, post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios, "cecidisse Vitellium," multi cujusque ordinis, pari audaciâ fortunâque hibernum mare adgressi,

In caussas malorum—rediturus] i. e. qui postea sæpe in caussis malorum nostrorum futurus erat, sæpe acturus, quæ nos adfligerent. ERN. Cf. Plin. Ep. 7, 33.

Ad legionem tendit] Sequentia perfectum desiderant. *Tendit* pro perfecto non accipiam, propter ea, quæ ad Ann. 3, 24. dixi. Cogitavi olim, et hic legendum *tetendit*. Sed in ed. pr. *contendit* reperi, quod recipere non dubitavi. Sic et MS. Reg. Idem fecit Broterius. Eadem habet mox *puniit*, quod post edidit Rhenanus (e Bud.) cum sqq. omnibus: idque est et in Flor. cum Puteol. Ber. Alc. edidissent *punit*, quod est et in Guelf. ERN. Bud. *tendit*. Mox Bud. male *obrepsisse*.

Mox Ophensium] Rodolphus voluit *Ruspensium;* sed a conjectura. Ophensium quidem non alibi mentio in hoc tractu: et putamus rectissime emendatum iri, *Oeensium:* statimque, *populus Oeensis*. Rem tetigi. Te advoco, C. Plini, in meam fidem et Taciti lucem: Scribis 5, 5. his ipsis verbis: *Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit. Proximo bello, quod cum Oeensibus Romani gessere, initiis Vespasiani Imperatoris, compendium viæ quatriavi deprehensum est.* Quod illud bellum sub initia Vespasiani, nisi istud? Itaque Plinio quoque prælucent clare hæc Corneliana. Tempus, situs, nomen, omnia conveniunt: et est hoc illud ipsum celebre oppidum, unde Pudentilla Apuleii, ut ipse Apologia commemorat. Scripsit et Orationem, *Pro statua sibi Oeæ locanda.* LIPS. MS. Agr. *Aspensium* non *Rusp.* Ed. pr. (et Bud. cod.) *Offens.* Lipsii correctionem recepit Ryckius; de qua v. quos laudat J. Gron. qui vulgatum servat: inprimisque Suritam ad Anton. Itin. p. 62. ed. Wessel. ibique etiam Wesselingium: unde patebit, sæpe istius urbis nomen corruptum in libris, et restitutum a doctis viris. Add. Oudend. ad Sueton. Aug. 4. extr. Sed in primis ex ed. pr. apparet, vere Suritam conjecisse de origine corruptelæ; nempe, ex *Oeensis* primum factum *Ofensis*. Etiam tabula Peuting. habet *Osa*. Pelerin Recueil de méd. Suppl. 2. p. 48. 49. e nummo antiquo in primis verum nomen defendit esse *Ocea*, inde *Ocensis*. In nummo est *Col. Aug. Oce.* Ceterum Leptis intelligenda magna, in cujus vicinia Oea. ERN. Ptol. 4, 3. Ἑῶα. In nummo Antonini Pii *Oea*.

Unde arctæ Leptitanis res] *Artæ* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. ante Rhen. qui edidit *arta*. Vetus restituit Ryckius: et hoc consuetudo Latine loquentium desiderat, ut vidit Freinshem. Dubitat J. Fr. Gronovius ad Liv. 10, 6. an recte *arcta res* sollicitetur, laudans *duram rem* e Virgilio; non dubitaturus, si consensum vett. librorum cognitum habuisset. Mox MS. Agr. *vastis*. V. ad 2, 32. ERN. Bud. *vastatis*.

Mare aggressi] Ferretus malebat *ingressi*, quod cuivis in mentem veniat. At vulgatum quoque rectum. ERN.

nuntiavere. Aderant legati Regis Vologesi, "quadraginta Parthorum equitum millia" offerentes. Magnificum lætumque, tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatumque, "ut legatos ad Senatum mitteret et pacem esse sciret." Vespasianus, in Italiam resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit: "tamquam terminos ætatis et concessa filio egrederetur." Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda.

LII. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, "ne criminantium nuntiis temere accenderetur: integrumque se ac placabilem filio præstaret. Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, inminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime Principibus: quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad junctissimos pertineant: ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum præbuisset." Vespasianus, haud æque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, "bono esse animo" jubet, "belloque et armis Rempublicam adtollere: sibi pacem domumque curæ fore." Tum celerrimas navium, frumento onustas, sævo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

LIII. Curam restituendi capitolii in L. Vestinum confert,

Quadraginta Parthorum] Nec nimis pro illo Rege et militia totius gentis equestri. Idem numerus in Suetonio c. 6. *Vologesum promisisse XL millia sagittariorum.* Non pugnat: nempe equites illi sagittarii, ut solent, et hippotoxotæ. Quidam tamen libri in Suetonio XV. M. nec audio. Lips.

Suum cuique sanguinem indiscretum] h. e. liberos cujusque esse ei arctissimo vinculo conjunctos, ut omnia parenti liberisque communia sint. Mox *parens* pro *pater* edidi e Flor. Bud. Agr. ed. pr. Post *attolleret* MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. male. Ern. Bud. *attollere*, sed male ibi deest *jubet.*

A Vesp. commeatus subvenere] Tum cusum fuisse a Corinthiis nummum in honorem Domitiani, in cujus postica corona spicea cum epigraphe PERM. IMP. GERM. tradit Vaillant in NN. Col. t. 1. p. 139. Verum *Germanici* titulus non ante a. u. 836. Domitiano est inditus, ut bene docet Eckhel in Doctr. NN. vet. t. 6. p. 397.

Curam restituendi capitolii confert] Confert in illum jam dictum. Sed adfuit igitur Vespasianus, an abfuit? Adfuisse Suetonius fortiter dicit c. 8. *Ipse restitutionem capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus admovit primus, ac suo collo quædam extulit.* Simile et in Dionis compendio legas 66, 10. At Taciti verba et narratio aliorsum eunt, et omnia sunt, ut Vespasiano absente. Si præsens, cur in alium transfert? cur nec nominatur quidem? cur cetera omnia, quæ temporum serie narrantur, illo absente gesta? Ego nihil nisi pugnam manifestam hic video, et libens audiam (paci amicus sum) conciliantem. Lips. Quæ vel pro Tacito, ut a Savilio ad h. l. vel contra eum ab aliis dicta sunt, aut quomodo conciliare cum Suetonio aliisque tentarint viri docti, veluti Ph. a Turre ap. Burm. ad Suet. T. Vesp. 8. non referam. In MS. Guelf. ante *curam rest. C.* est spatium vacuum duorum versiculorum, et par in fine loci hujus de capitolio. Porro, ut supra diximus

Equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti Haruspices monuere, " ut reliquiæ prioris delubri in paludes aveherentur: templum iisdem vestigiis sisteretur: nolle Deos, mutari veterem formam." Undecimo Kal. Julias, serena luce, spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis: dein virgines Vestales, cum

ad c. 46. in MSS. et ed. pr. sunt verba *sed immensa pecunia ferunt*, eaque paullo ante transpositionem, de qua ibi dictum: adde dicta ad extrema hujus capitis. Quæ mihi suspicionem movere, hoc caput aliunde, h. e. ex sequente libro huc translatum esse, aut saltem aliquid ante id omissum. Nam clarum satis est ex initio statim capitis, curam reficiendi capitolii Vespasiano fuisse mandatam. Id autem ubi dictum est? Res autem est tanta, ut a Tacito præteriri non potuerit. Nam quæ c. 9. extr. dicuntur, non sufficiunt. Neque facile credam, absente Vespasiano de ea re aliquid esse statutum. At hoc tempore nondum Romæ fuisse, sed circa finem æstatis demum, eo venisse, series tota rerum declarat. Vid. c. 81. Joseph. Bell. Jud. 7, 4. Pagius quidem non dubitat, advenisse Romam mense Septembri. Sed hæc de conjectura; quam incertam esse facile largiar. Et sunt alia de capitolio instaurato ambigua etiam in Josepho, de quibus jam dicere nil attinet. ERN. De restituendo capitolio jam anno superiori in Senatu actum. Cf. c. 4. et 9. Quam parum concordent scriptores in omni hoc restituti capitolii negotio narrando, docet etiam Reimarus ad Dionem l. c.

L. Vestinum Equestris ordinis] Estne ille, de quo oratione pro Gallis Claudius Cæsar? *Ex qua colonia* (Viennensi) *inter paucos Equestris ordinis ornamentum L. Vestinum familiarissime diligo.* Ego puto: idque paullo certius, quam eundem Martiali intelligi 4, 73. *Cum gravis extremas Vestinus duceret horas, Et jam per Stygias esset iturus aquas, Ultima volventes oravit pensa sorores, Ut traherent parva stamina pulla mora...Tum, largas partitus opes, a luce recessit: Seque mori post hoc credidit ille senem.* Nam hic fuerit potius filius ejus, qui videtur e clausula juvenis obiisse. LIPS.

In paludes aveherentur] Ed. pr. *advcherentur:* male. Vid. ad 16, 2. ERN.

Ingressi milites] Acidalius hæc cum antecedentibus conjungenda putabat, et sic in ed. pr. reperi. ERN.

Quibus fausta nomina] Non, *omina*, ut vulgo. Vaticanus ita jubet et mos religionis priscæ; quibus magnæ curæ, ut in his talibus initiis homines præessent bono nomine: id est, e quorum nominibus captari velut augurium aliquod posset prosperitatis et diuturnitatis. Talia sunt Salvius, Longinus, Statorius etc. mala contra, e quibus triste aliquod, infirmum, breve, ut Curtius, Minucius, Furius, Hostilius. Cicero de Divinat. 1, 45. *Cum Imperator exercitum, Censor populum, lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur: quod idem in delectu Consules observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Plinius 28, 2 (5). *Publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera eligimus.* Tale vaticinium lenonis illius Plautini, in Lucride Persa 4, 4, 73. *Nomen atque omen quantivis est pretii...Mihi quoque Lucridem confido fore te.* Adi et Festum in Lacus Lucrinus. LIPS. Firmant MSS. Flor. Vat. Reg. ed. pr. sed insuper *quis.* ERN. Bud. *quibus fausta nomina*, ubi 2. m. τὸ *nomina* mutare parabat in *omina* vel *omnia.* Bip. legunt *qui* per adpositionem pro *quibus*, et provocant ad verba cit. Plinii. Sed in his eo sensu dicendum fuisset *ducentia*, non *ducentium.* Sic et Cicero l. c. non dicit *bona nomina*, sed *bonis nominibus.* Falso Ryckium Flor. codici tribuere *qui*, testatur Jac. Gronov.

Felicibus ramis] Id est, e felici arbore (Dis grata, interpretatur Macrobius 2, 16.) decerptus. Ammianus in religione simili 29, 1. *Linteis quidam indumentis amictus, torulo capiti circumflexo, verbenas felicis arboris gestans.* Huic usui maxime laurus. Livius l. 40, 37. *Omnes coronati et lauream in manu tenentes supplicaverunt.* Suidas: Αἴσακος. ὁ κλάδος τῆς δάφνης, ὃν κατέχοντες ὕμνουν τοὺς θεούς. LIPS. Locus a Lipsio productus non Suidæ est, sed Hesychii.

pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, vivis e fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus, Prætor, præeunte Plautio Æliano, Pontifice, lustrata suovetaurilibus area et super cespitem redditis extis, "Jovem, Junonem, Minervam, præsidesque Imperii Deos" precatus, "uti cœpta

Aqua perluere] Solenni et usitata lustratione, publice privatimque recepta. Tertullianus de Bapt. c. 5. *Ceterum villas, domos, templa, totasque urbes aspergine circumlatæ aquæ expiant passim.* Huic rei et περιῤῥαντήρια vasa in templis, aqua lustrali plena, qua Sacerdotes aut æditui intrantes aspergerent, aut etiam ipsi sese. Sozomenus 6, 6. θαλλούς τινὰς διαβρόχους κατέχων ὁ ἱερεὺς, νόμῳ Ἑλληνικῷ περιέῤῥαινε τοὺς εἰσιόντας. Ovidius Fast. 4, 728. *Udaque rorales laurea misit aquas.* Insignem ad hanc ablutionem locum abluo, Asconii In Divinationem: *Alii delubra dicunt ea templa, in quibus sunt labra corporum abluendorum mortuorum, ut Dodonæi Jovis aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesque visuntur.* Fallor, aut τὸ *mortuorum,* ab inepto glossographo est: nec aliunde delubra derivari vult, quam ab ista in templorum vasis aqua ad deluendum. LIPS. Ceterum lectio hæc est e correctione Rhenani. Firmatur tamen initium *aqua rivis* MS. Guelf. Ceteri libri *trimis* vel *trinis:* quod repetitione fortuita natum e voce *matrimis.* Ryckius corrigit, *e vicinis f. a.* e Cic. N. D. 3, 20. Poterat addi Liv. 1, 45. extr. Ferri posse vulgatum videtur, at periphrasis aquæ vivæ per μερισμόν. Et videri possunt hæc sumta ex inscriptione aut SC. in quibus talia reperiri, satis constat: sed verissime emendavit J. Gronovius *vivis e fontibus a.* præsertim, cum τὸ *e* sit in iisdem libris antiquis. Idque recepimus. Voluit et ipse exprimi; sed operæ non paruerunt. Nihil tritius vivo flumine in sacris. Vid. Gron. ad h. l. In extremo omnes scr. et edd. ante Rhen. *pluere,* pro quo Ant. Augustinus malebat *perpluere,* quod magis placet quam *perluere.* Etenim adspersio illa fuit areæ lustrandæ caussa, de quo *perpluere* dici potest, non *perluere.* ERN. Puteol. et Alc. *a quatrimis et font.* Bud. *aquarinis et font.* Unde Rhen. fingebat *aqua rivis et font.* Ant. Augustinus dabat *aqua e rivis et font.* Rhenanum secuti sunt editores, donec scitam Jac. Gronovii conjecturam reciperet Ernesti, quem imitati recentiores. Præpositio *e* loco τοῦ *et* debetur Flor. Habet et Reg. Lall. Augustini *perpluere* longius petitum judicat Broterius. Bud. male *pluer-ret.*

Plauto Eliano] Sic Vatic. Barbare vulgo *Eliatio.* LIPS. Consentit ed. pr. etsi habet *Cliano.* Ryckius conjicit scribendum *Plautio Æliano,* ut intelligatur T. Plautius Silvanus Ælianus, clarus illis temporibus vir: de quo est nota inscriptio ap. Gruterum p. 453. etiam a Ryckio ad h. l. allata et accuratius e Piranesi Antichità Rom. tab. XI. a Broterio, qui et sic edidit, ut Alemannus. Idque et nos imitati sumus. In ea et Pontificatus tribuitur Plautio. ERN. Bud. *Plauto Eliatio.*

Lustrata bove taurisque] Vera dictio *suovetaurilibus.* Præit Vatic. in quo, *bovetaurilibus:* et Covarruviæ, qui *bovetauribus.* Scilicet prisci in lustrationibus aut piamentis hoc sacrificii genus adhibebant, solenni ritu. Livius 8, 10. *Telo potiri hostem fas non est: si potiatur, Marti suovetaurilibus piaculum fieri.* Tacitus A. 5 (6, 37). *Sacrificantibus, cum hic more Romano suovetaurilia daret, ille equum placando amni.* Cato RR. c. 141 (142). *Cum Divis volentibus, quodque bene eveniat, mando tibi Mani, uti illace suovetaurilia, fundum, agrum, terramque meam, quota ex parte circumferenda censeas, uti cures lustrare.* Quæ victimæ in hoc sacro, etsi vox indicat, clare etiam Varro RR. 2, 1. *Populus Romanus cum lustratur suovetaurilibus, circumaguntur verres, aries, taurus.* Et Quinctil. 1, 5, 67. *Nam suovetaurilia jam persuasum est esse ex sue, ove, et tauro.* Solitaurilia hæc etiam dicta, docebit te Festus: nec abeunt a Græcorum veteri sacro, quod illi τριττὺν dicebant: de quo Eustathius p. 1676. ad Od. λ. 130. aliique. LIPS. Flor. Agr. ed. pr. *bovetaurilibus.* ERN. Bud. *bove taurisque.*

Super cespitem redditis extis] Edd. Put. Ber. Alc. *secundum:* male, ut alibi quoque peccatum vidimus. *Reddere* proprium de extis verbum esse, etiam tirones scire arbitror. ERN. Rhen. e Bud. dedit *super.* Sic et Flor. et Agr.

Jovem, Jun. Min.] Egregie hæc illustrat nummus Vespasiani, in cujus postica templum hexastylon, statuis superne et utrinque exornatum, in cujus medio signum Jovis sedentis, cui ad

prosperarent, sedesque suas, pietate hominum inchoatas, divina ope adtollerent;" vittas, quis ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri Magistratus et Sacerdotes et Senatus et Eques et magna pars populi, studio lætitiaque connixi, saxum ingens traxere: passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipes et metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere Haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove, in aliud destinato. Altitudo ædibus adjecta. Id solum religio adnuere: et prioris templi magnificentiæ defuisse creditum.

LIV. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omissa dissimulatione, in Populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum servitium, quam Imperatorem Vespasianum, malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati: vulgato rumore, "a Sarmatis Dacisque Mœsica ac Pannonica hiberna circumsideri:" paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æque, quam incendium capitolii, ut finem Imperio adesse crederent, inpulerat. "Captam olim a Gallis urbem: sed, integra Jovis sede, mansisse Imperium. Fatali nunc igne signum cœlestis iræ datum, et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi," superstitione vana Druidæ canebant. Incesseratque fama, primores Galliarum, ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, "ne deessent libertati, si Populum Romanum continua bellorum civilium series et interna mala fregissent."

dextram adstat Pallas, ad lævam Juno. Exhibet eum Pedrusi ex museo Farnesio et eleganter delineatum Merellius. In nummis Antonini Pii ista Numina eodem honoris discrimine sedentia, in aliis ejusdem pro Diis ipsis propriæ singulorum aves, itemque in Lucerna fictili apud Passerium t. 1. p. 29. tres cellæ templi Capitolini, simili ordine locatæ comparent. Plura dabit ex Titi et Domitiani nummis itemque ex collatis veterum locis Eckhel in Doctr. NN. vet. t. 6. p. 327.

Quis ligatus lapis] Sic Flor. Alii et Bud. *quibus*.

Nullis fornacibus victæ] *Victæ* pro *coctæ:* nam ignis eleganter dicitur *vincere*, quæ duriora sunt et igni diu resistunt. Deinde pro *ut gignuntur* MS. Flor. ed. pr. *ut signantur*, MS. Agr. *et signanter*, quod non displicet Ryckio, sed ut cum sequentibus conjungatur, sitque *diserte*. Vulgatum verum puto, etsi id redundat. Ern. Bip. præferunt *ut signantur*, scil. a natura et insignes sunt. Id equidem non capio. Vulgatum bene habet.

Defuisse creditum etc.] Non credo, hæc ad præcedentia referenda: nam illa ad altitudinem operis spectant, hoc ad spatium et amplitudinem. Non satis spatiosum templum esse credebatur, in quod tanta sæpe hominum multitudo conflueret, ut eam capere non posset. Sed ita sententia non est absoluta, nec credibile, nil amplius de ædificatione capitolii dictum, unde confirmatur suspicio, ab initio indicata. Ern. Ernesti servarat hic verba: *quo tanta vis hominum retinenda erat.* Sed rectius ad c. 46. referuntur; id respice. Paullo ante Bud. *primoris templi.* De magnificentia ejus fuse Brot. in edit. majore.

Vel externum] *Vel* habent Flor. Agr. Guelf. ed. pr. Puteol. Ber. Alc. Restituit Pichena. Paullo post cum Ryckio et J. Gronov. recepi *finem Imperio*, pro *Imperii*, quod et ed. pr. habet. Ern. Bud. *vel extremum*. Istud *vel* in Lipsianis omissum. *Imperio* Flor. Agr. sed Bud. *Imperii*. Mox idem *versus Vitellium*. Dein Agr. *erupit*.

LV. Ante Flacci Hordeonii cædem, nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Classicumque, Præfectum alæ Trevero-rum. Classicus nobilitate opibusque ante alios. Regium illi genus et pace belloque clara origo. Ipse e majoribus suis hostis Populi Romani quam socius, jactabat. Miscuere sese Julius Tutor et Julius Sabinus: hic Trevir, hic Lingon. Tutor ripæ Rheni a Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur: "proaviam suam D. Julio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse." Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari: ubi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt; nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat: attamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas: nec tulere moras consultandi: certatim proclamant: "furere discordiis Populum Romanum, cæsas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnes exercitus suis quemque bellis detineri: si Alpes

Anteibat alios] Brevius et verius Vatic. et Covarruviæ, *ante alios*. Sic H. 5, 12. *Templum in modum arcis, propriique muri labore et opere ante alios.* A. 1, 27. *Cn. Lentulus ante alios ætate et gloria belli.* LIPS. Consentit Flor. Agr. ed. pr. Itaque bene *ibat* a Pichena deletum. ERN. Bud. *ante alios;* sed 2. m. addidit *ibat* in margine.

Hostis Populi Romani, quam socius, jactabat] Sic restitui. Transmarinum et elegans dicendi genus est, *jactat esse socius:* quod plebs dixerit, jactat se socium esse. Homerus Il. 13, 54. Ἕκτωρ ὃς Διὸς εὔχετ' ἐρισθενέος πάϊς εἶναι. et crebro Græci; quos sæpe et vulgo imitati Latini, sed locis hodie fere corruptis. Plautus Asinaria 3, 3, 43. *Argenti viginti minæ me modo ad mortem appulerunt, Quas hodie adolescens Diabolus ipse daturus dixit.* Ita enim consensu manuscripti; sicut et illo Bacchidibus 1, 2, 47. *Eia, nunc esse ego opinor Hercules, tu autem Linus.* Apuleium eo exemplo scripsisse censeam l. 7. *Summos illi promitterent honores habituri mihi:* nec mutem. Virgilius Æn. 2, 377.—*sensit medios delapsus in hostes.* LIPS. Consentit ed. pr. Guelf. et edd. ceteræ ante Lips. (et cod. Bud.) *is se. E majoribus* est, ad exemplum majorum suorum. Dicebat, majores suos hostes Pop. R. fuisse, eorumque exemplum se sequi. Nec absurdum, ut opinor, foret: *is e maj. s. hostis P. R. quam socios jactabat:* magis laudabat et se imitari dicebat eos, qui hostes, quam qui socii Pop. Rom. fuissent. Certe in vulgata *e majoribus suis*, durius est. ERN. Conjectura ista Merceri est, Pichenæ probata. Huetius malebat *a maj. suis.* Bip. *e maj. suis* explicant natus hostis. In Bud. a 1. m. erat *ipse*, unde 2. m. *Is se.*

Hic Trevir, hic Lingon] Alterum in *ille* mutari cupiunt Rhen. et Pich. quod non necessarium esse, hodie constat. V. Ryck. MS. autem Flor. habet *Lingonus*, Reg. Agr. ed. pr. *Lingonius.* Broterius suspicatur, Romanos dixisse *Lingonus* pro *Lingo* vel *Lingon*, ut habet Martialis 8, 75, 2. ERN. Bud. *Lingon.* Geminatum pronomen *hic* occurrit et ap. Virg. Ecl. 4, 56. Cic. ad Fam. 9, 16. immo supra A. 14, 8. Mox Bud. *incedebat.*

Animos c. scrutari] Pichena corrigebat *scrutati*, et cum sequentibus conjungebat: eleganter, sed sine libris et non necessario: mox ed. pr. *adstrinxere*, item *Tungrorum*, ut Rhenanus edidit. V. ad 2, 14. ERN. Bud. *scrutari;* quod servant Brot. Lall. Ast Bip. *scrutati.*

Omnes exerc.—bellis detineri] Sic edidi ex ed. pr. ex quo ab Puteol. factum *destineri*, pro quo Rhen. (e Bud.) dedit *distineri*, quod tamen est et in Guelf. *Detineri*, i.e. occupatos esse, verum est, ex iis, quæ supra ad A. 11, 12. diximus. Singula singuli exercitus bella habebant, non pluribus distinebantur, distrahe-

præsidiis firmentur, coalita libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint."

LVI. Hæc dicta pariter probataque: de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique "interficiendos" censebant, "turbidos, infidos, sanguine Ducum pollutos." Vicit ratio parcendi: "ne, sublata spe veniæ, pertinaciam accenderent. Adliciendos potius in societatem. Legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus, conscientia scelerum et spe inpunitatis, facile accessurum." Ea primi consilii forma: missique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites et occultos hostes, optimum e præsentibus ratus, mutua dissimulatione et iisdem, quibus petebatur, artibus grassari; in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem, captum et extra conventum amandatum in Frisios, diximus, conruptis custodibus perfugit; pollicitusque, "si præsidium daretur, iturum in Batavos et potiorem civitatis partem ad societatem Romanam retracturum;" accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Betasiorumque in

bantur. Ante bene Rhen. (e Bud.) *cum maxime* edidit pro *tum* vel *tunc maxime*, ut aliæ habent: ed. pr. *tamen max.* Ern.

Dispecturas Gallias] MS. Agr. *altius desp.* ed. pr. *alias desp.* Vulgatum verum. (Bud. male *disceptas.*) Mox MSS. Bud. Agr. *reliquis.* Ern.

Pertinaciam accenderent] Hoc, ut mollius et Taciti stilo congruentius, recepi e MSS. Flor. Agr. ed. pr. Vulgo, *pertinacia accenderentur:* quod ferrem tamen, si esset *accenderetur.* Imitatus est Broterius. Ern. Bud. *pertinaciam attenderent*, vitiose.

Ea primi consilii forma] Sic edidi ex ed. pr. quod verum esse facile patet. Refertur enim ad rationem, quæ vicit. Et ante consultationis facta mentio. Alibi quoque hoc Tacito restituimus. Vulgo *concilii.* Imitatus nos est Broterius, qui et in MS. Reg. reperit. Ern. Et Lall. In Bud. *conscilii.*

Infidique legionibus] Non erat in cod. Budensi, sicut nec ablativus *artibus*, paullo post. Abest et a Flor. ed. pr. omittique vult J. Gronovius, negans de tam subdolis fraudibus dici. Frustra. Est imitatio Liviani loci, jam ad Ann. prolati: Annibal sentiebat, *se suis artibus peti* a Fabio. Reperit et in aliis MSS. Broterius et recepit. *Grassari* item est verbum Sallustianum et Livianum in tali re. Pro *optimum* MS. Agr. ed. pr. *opportunum.* Ern.

Extra conventum] Accipio, conventum socialem, ejectum ab iis omnibus, qui arma in Romanos junxissent. Si tamen pura est lectio; nam libri quidam *commentum* habent, Flor. *cōmtum.* Nihil melius elicio. Lips. Recte se habet vulgata. Vide Observ. 3, 22. Gron. Non placet filio, quod ea vox non est in Flor. MSS. Guelf. Oxon. habent *extra continentem amnem:* quo firmatur Boxhornii conjectura *extra continentem amandatum.* Sed alias hoc dicitur tantum de iis, qui e continente in insulam maris amandantur. Ed. pr. seqq. (et c. Bud.) *commentum emendatum. Conventum* primus tacite edidit Rhenanus. Ern. Ryckius intelligit *conventum juridicum* i. e. civitatem Batavorum. Bip. conjiciunt *extra civitatem*, item *extra confinium*, quod in textum recepere. Quid, si *extra comitium?* hoc proximum libris foret. *Comitium* scil. locus, in quo negotia publica tractantur, ut Romæ olim, immo extra Romam. Nepos Ages. 4. *si privatus in comitio esset Spartæ.* Meliora exspecto.

Bethasiorumque] Sic Lips. edidit primus. Priores rectius sine *h.* MS. Agr. ed. pr. *Becas.* Guelf. *Bert.* Ern. Bud. *Bethasiorum:* sed sine adspiratione apud Grut. p. 520, 9. Eorum meminit et

arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Canninefates Marsacosque incursabat. Vocula Gallorum fraude inlectus, ad hostem contendit.

LVII. Nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor, per speciem explorandi prægressi, cum Ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, "Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam Imperii, et ultores Deos. Sic olim Sacrovirum et Æduos, nuper Vindicem Galliasque, singulis prœliis concidisse. Eadem rursus Numina, eadem fata, ruptores fœderum exspectarent. Melius D. Julio Divoque Augusto notos eorum animos. Galbam, et infracta tributa, ho-

Plin. 4, 17 (31). Eosdem fuisse *Betasos* cum *Aduaticis* Cæsaris, et in Brabantia habuisse sedem, Cluverius tradit Germ. ant. 2, 21. In Not. Imp. memoratur sect. 52. *cohors Vetasiorum.* In Capit. Caroli Calvi, in divisione R. Lothar. a. 870 facta, occurrit *Velsatum*, in Ann. Bertin. *Ueosatum*, in NN. Carolingorum *Uuiosatum*; id Valesio in Not. Gall. videtur esse *Weset* vel *Wiset* ad Mosam inter Leodium et Trajectum. Ibi quærendos *Betasios* Bipontini autumant. Valesius ipse in voce *Betasii* p. 77. in *Beda*, vico, quem itin. Antonini habet, se invenisse putat; is, hodie *Bidburg*, medio ævo sub nomine *pagi Bedensis* notus erat. Displicet hoc D'Anvillio in Not. de la Gaule p. 155. quia Treverorum pagus sic nimium fuisset restrictus. Potius cum P. Divæo de Antiq. Gall. Belg. suspicatur, in vico *Beets* inter Halen et Leewe ad lævam fl. Getæ in Brabantia superesse memoriam *Betasiorum.*

Marsacos] Plin. 4, 15 (29). *Marsatios* s. *Marsacios*: ed. Parisiens. supra laudata *Morsacios*, vitio operarum, ut opinor. Dio quoque 60, 8. Μαρσατίους vocat. Ern. Non ita prorsus se res habet. Dio Μαυρουσίους nominat, pro quibus Harduinus ad Plinii l. c. putat leg. Μαρσατίους, Leunclavius Χαύκους, Reimarus Μάρσους. Nominis vestigia in *Marsdiep* superesse, docet Alting. p. 93. Habitarunt scil. inter Rhenum et fossam Drusi, quæ nunc *Velavia.* Muretus in loco nostro legebat *Marsatiosque.* In *Marsacosque* conspirant libri.

Cum Ducibus Germanorum] Faernus volebat *Treverorum.*

Non adeo turbatam] Similem, et e Romano pectore vocem, emisit ille Stilico apud Claudianum De bello Getico 382.

Non ita Romanum Fati violentia nomen Obruit, ut vestros nequeat punire tumultus. Lips.

Eadem rursus Numina] Sic edidit primus Rhen. (ex ingenio) idque ab omnibus servatum. MSS. Flor. Agr. ed. pr. *nomina* (Bud. *nomine*). At MS. Guelf. *omnia*. Edd. Puteol. Ber. *omina*; ex quo in ed. Alciati lapsu operarum factum *omnia*; atque hinc lectionem hanc protulisse intelligendus est Rhen. cui frustra hic obloquitur Ryckius. *Omnia* mihi non adeo displicet: sed *Numina* præfero. *Eadem Numina*, i. e. æque irata, et perjurium ultura. Solennis Deorum mentio in terrendis fœdifragis. Et pro *numina* scribi *nomina* solere, id quoque supra vidimus. Ern. Cf. Ann. 1, 73. De *Sacroviro* v. A. 3, 40. 46.

Galbam] Ego potius artem oratoris esse censeo, quam μνημονικὸν ἁμάρτημα, ut vult Savilius, ad invidiam faciendam defectoribus Gallici nominis, quod quædam civitates accepissent, quasi omnibus datum esset interpretantis, et quasi pro eo, quod nonnulli ejusdem gentis populi adepti forent, alii quoque gratiam deberent. Asconius in Divinat. *Siculis omnibus. Elatorie; cum enim a duobus Quæstoribus Sicilia regi soleat, uno Lilybætano, altero Syracusano, ipse vero Lilybætanus Quæstor fuerit Sex. Peducæo Prætore, omnibus tamen se placuisse dixit.* Gron. Bip. ita locum explicant: Treviri et Lingones, a Galba perculsi et tributa aucta, 1, 53. mox ab eo ad Vitellium descivere, 1, 57. hinc imminuta tributa, molliusque servitium; unde hostiles spiritus induerint, 4, 55. Neque enim benevolentia contineri Treveros, ipse dicit Tutor, Trevir, infra c. 76.

stiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore." Hæc svociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere, Novesium concedit. Galli duum millium spatio distantibus campis consedere. Illuc commeantium Centurionum militumque emebantur animi: ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti sceleris nece aut vinculis Legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit.

LVIII. "Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens audio: mortemque in tot malis honestam, ut finem miseriarum, exspecto. Vestri me pudet miseretque, adversus quos non prœlium et acies parantur, id enim fas armorum et jus hostium. Bellum cum Populo Romano vestris se manibus gesturum, Classicus sperat, Imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat. Adeo nos, si fortuna in præsens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanæ legiones perire præoptaverint, ne loco pellerentur? socii sæpe nostri, exscindi urbes suas, seque cum conjugibus ac liberis cremari, pertulerunt: neque aliud pretium exitus, quam fides famaque. Tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera

In tot malis hostium] Haud plane damno. Quid si tamen faciamus, *portum et finem?* Quid si *in tot malis honestam?* Lips. Tentabam, *otium et finem miseriarum*, 1 Observ. 14. Gron. Melius hoc Lipsiano remedio, aut Pichenæ, qui *hodie* tentabat; quod sane frigide additum foret: sed tamen nec ipsum satis placet. Ingeniosius est, quod Trillero in mentem venit Obs. p. 423. *hostium et finem m.* ita, ut *hostium* sit *ostium*, scriptura in libris antiquis sæpe obvia, ductusque loquendi modus e Stoicorum schola, qui mortem januam, ostium, vocabant, ut locis Senecæ et Arriani ostenditur. Adde plura e Lipsii Manud. ad Philos. Stoic. 3, 23. Sed in istis locis aut mentio *carceris et custodiæ*, ut in loco Senecæ, aut aliud quid præcedit, ut in locis Arriani 1, 9. et 24. propter quod ostii vel januæ appellatio conveniat morti: velut, abeundum esse e vita, relinquendas miserias, etc. Simpliciter mortem appellari *ostium* aut *januam miseriarum*, nondum reperi, nec doceri posse credo. Immo ostium miseriarum per Latinitatem foret *aditus ad miserias*, ut *janua leti* apud poetas et centum alia. Ego cum Acidalio delendum puto, et huc male tractum esse e proximo, ubi *jus hostium*. Ceterum est imitatio Sallust. Cat. 51. *in luctu atque miseriis mortem ærumnarum requiem, non cruciatum, esse.* Broterius (ut Salinerius) vulgatum explicat mala ex hostibus. Sed mala Voculæ non modo ab hostibus, etiam a suis, erant, ut tota narratio docet. Ern. Colerus dabat *in tot manibus hostium.* Bip. *extremum*, quod, quomodo a librariis potuerit verti in *hostium*, difficile dictu. Potius *honestam* scripserit Tacitus, ut A. 1, 70. *honestæ mortis usus.* Id ergo recepi Ann. quoque 15, 25. pro *inhonesta* libri habent *in hoste*, *inhosta.*

Et jus hostium] Flor. Bud. Agr. addunt *est.*

Imper. et sacr. Galliar. ostentat] i. e. jactat Gallorum sub ductu et auspiciis Romanos militaturos, sacramentoque Gallis dicturos. Mox *virtusque* aberat a MS. Bud. Ryckius autem e MS. Agr. edidit *adeo vos.* Sic et MS. Harl. videturque efficacius Broterio. Ern. In Bud. deest *virtus*, remanente *que*, quod negligentiam librarii prodit. Bud. *adeo nos.* Acidalius interrogatione hæc et mox sequentia inspiranda putabat. Sicque ad Pichenam usque editiones exhibent.

Tolerant cum maxime] MS. Guelf.

legiones, nec terrore aut promissis demoventur. Nobis, super arma et viros et egregia castrorum munimenta, frumentum et commeatus, quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo suffecit: quod sive a Vespasiano, sive a Vitellio, datum interpretari mavultis, ab Imperatore certe Romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego displiceam: sunt alii Legati, Tribuni, Centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus, Civilem et Classicum Italiam invasuros. An, si ad mœnia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutorin' Trevero agentur excubiæ? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cum Romanæ legiones contra direxerint; transfugæ e transfugis, et proditores e proditoribus, inter recens et vetus sacramentum invisi Deis errabitis? Te, Jupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus, te, Quirine, Romanæ parens urbis, precor venerorque, ut, si vobis non fuit cordi, me Duce hæc castra inconrupta et intemerata servari, at certe pollui fœdarique a Tutore et Classico ne sinatis. Mi-

cur nunc maxime: quod factum e *cum maxime*, ut est in ed. pr. ediditque (e Bud.) Rhenanus. Ceteræ ante Rhen. *nunc maxime*, solenni in hac voce corruptione. V. ad c. 65. In ed. autem pr. est *tulerant* vitiose, et conjunctum cum antecedentibus. ERN. Mox Bud. male *apud veteres legiones.*

Donativo sufficit] Immo, *suffecit.* Nuper enim donativum acceperant. Supra. LIPS. Recepit recte Pichena. ERN. Bud. *sufficit.*

Sane ego displiceam] Hic et in sequentibus ante oculos habuit locum Livii in Or. P. Scipionis post seditionem exercitus in Hispania, 28, 27. *Denique ego sim, cujus imperii tædere exercitum* etc. Precum formula deinde ex alio loco sumta, ut Lipsius monuit. ERN.

Centurio denique aut miles] *Centurioque aut m.* MS. Guelf. edd. Rhen. (e Bud.) sqq. usque ad Lipsium. ERN. Qui lectionem veterem restituit, quam et Puteol. et Alc. habent.

Ne hoc prodigium toto terrarum orb. v.] Friget *toto.* Puto Tacitum dedisse *tantum*, non adverbialiter, ut Broterius putabat, sed ut ad prodigium referatur: quamquam totum hoc *t. terrarum orbe* friget, et glossam sapit. Inspice Livium, l. c. ERN.

Tutori Trevero] MS. Flor. ed. pr. *Tutorin:* quod J. Gronov. vult esse *Tutorin'* vel *Tutori ne.* ERN. Bud. *tutor in treviro*, sejunctim. Sed vel sic conjecturam Gronovii firmat.

Per octingentos viginti annos] Vid. ad 1, 1. cujus loci lectio hoc ipso loco confirmatur. sed et hic Guelf. *ducentos et XX.* ERN. Longe alia ratio est hujus loci et istius ex H. 1, 1. Respice ibi notata.

Si vobis non fuit cordi] Imitatum clare e Livio 9, 8. *Vos, Dii immortales, precor, quæsoque, si vobis non fuit cordi Sp. Postumium cum Samnitibus bellum gerere.* Tacitus infra 81. *Id fortasse cordi Diis, et Divino ministerio Principem electum.* Nec quidquam hic scrupi aut nodi. Rhenanus tamen ait in Budensi, τὸ *cordi*, non legi: ex quo ille juratus emendat, *si vobis non fuit:* id est, licuit, inquit, more Græco. Bene, Beate, Manibus tuis sit; nam perjuria hæc litteratorum, pariter ac amantium, ut spero, venti auferunt. LIPS. Perperam quoque Rhen. aliam omissionem Bud. codicis tuetur, habet enim *servari, at Classico ne sinatis*, sed patet, ab *at* ad *et* transiliisse librarium.

litibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam et sine noxa pœnitentiam."

LIX. Varie excepta oratio, inter spem metumque ac pudorem. Digressum Voculam, et de supremis agitantem, liberti servique prohibuere fœdissimam mortem sponte prævenire. Et Classicus, misso Æmilio Longino, desertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium et Numisium, Legatos, vinciri satis visum. Dein, sumptis Romani Imperii insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Juravere, qui aderant, "pro Imperio Galliarum." Interfectorem Voculæ altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, præmiis adtollit. Divisæ inde inter Tutorem et Classicum curæ. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci Tribunis, pulso castrorum Præfecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis "pergere ad obsessos" jubet, "veniam ostentantes, si præsentia sequerentur: aliter nihil spei: famem ferrumque et extrema passuros." Adjecere, qui missi erant, exemplum suum.

LX. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant; absumptis jumentis equisque et ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit. Virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere; donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis, "vitam" orantes. Neque ante preces admissæ, quam in verba Galliarum jurarent. Tum, pactus "prædam castrorum," dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui

Sumtis Rom. Imp. insignibus] Pichena de aquilis, vexillis etc. capit. Non video tamen, quid impediat, quo minus et Classicus lictores cum fascibus habuerit. Mox *alti ordines* sunt, qui alias *primi* dicuntur. Primorum ordinum Centurionem fecit. Dein *flagitium navare* dixit, pro operam in flagitio perpetrando navare ut 5, 25. *bellum alicui navare.* Sive, flagitio perpetrando alicui prodesse, operam navare, quæ constet flagitio. Nec Cicero hoc genus loquendi refugit. Nam ep. 9, 2. est *navare Rempublicam.* Quod ad H. 5, 25. Acidalius laudat e Cicerone (ep. 3, 10.) *navare benevolentiam*, id alienum est: nam ibi navare simpliciter est præstare, ut in *operam navare.* Ern.

In eadem verba adigit] Hic olim punctum vulgo. Ex admonitione Merceri Pichena sustulit, et post *detrectaverant* posuit. Ita et MS. Guelf. et edd. ante Rhen. omnes, præter primam. Male interpunctio in ed. Rhen. mutari cœpta. Ed. pr. (et cod. Bud.) *occisi tribuni*, vitiose. Ern.

Ac qui ipsòs leves] Ita editum inde a Rhenano e MS. Bud. ut opinor. (Minime, sed ex ingenio, nam Bud. *atqui.*) Favent Flor. ed. pr. in quis *at qui.* MS. Guelf. edd. ceteræ ante Rhen. *aut qui.* Pichena edidit *atque ipsos;* male: nam copula quidem desideratur, sed etiam *qui.* Non enim custodes iidem prosecuti sunt abeuntes, sed alii, ut bene monuit Ryckius; qui e suo MS. edidit *et qui.* Ego vetus restitui. Forte fuit *atque qui*, quam formam Tacitus non refugit. *Le-*

ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes, occubuere: ceteri retro in castra profugiunt; querente sane Civile et increpante Germanos, "tamquam fidem per scelus abrumperent." Simulata ea fuerint, an retinere sævientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis castris, faces injiciunt: cunctosque, qui prœlio superfuerant, incendium hausit.

LXI. Civilis, barbaro voto, post cœpta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum cæde legionum, deposuit. Et ferebatur, parvulo filio quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit; fisus Germanorum opibus; et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama et potior. Mummius Lupercus, Legatus legionis, inter dona missus Veledæ. Ea virgo nationis Bructeræ late imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, et, augescente superstitione, arbitrantur Deas. Tuncque Veledæ auctoritas adolevit: nam "prosperas Germanis res et excidium legionum" prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci Centurionum Tribunorumque, in Gallia geniti, reservantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum hi-

ves Broterius intelligit de spoliatis, qui eam ob caussam leves essent, ut et alii cepere; Ryckius levis armaturæ milites, qui prosequerentur. De Romanis melius foret *inermes* aut simile quid, quam *leves*, quod nuspiam in tali contextu additur, ad exprimendum periculum. Et nescio, an verbum sit a glossa, præsertim cum durius concurrat cum *abeuntes*: nec, opinor, simile exemplum reperietur.

Civilis, barbaro voto] Patrium et solenne Germanis hoc votum. Tacitus de moribus ejus gentis 31. *Aliis Germanorum populis usurpatum, rara et privata cujusque audentia, apud Cattos in consensum vertit, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum.* Mansit inferiore ævo. Et lego apud Diaconum de Gestis Langob. 3, 7. *Sex millia Saxonum, qui bello superfuerant, devoverunt se neque barbam neque capillos rasuros, nisi se de Suevis hostibus ulciscerentur.* Pulchre igitur et decore Silius Sarmenti Gallo hoc affingit Punic. 4, 200. *Occumbit Sarmens, flavam qui ponere victor Cæsariem crinemque tibi, Gradive, vovebat.* Quin et Romani usurparunt interdum, ut Julius Cæsar; de quo Suetonius, 67. *Diligebat quoque milites usque adeo, ut, audita clade Titúriana, barbam capillumque submiserit, nec ante dempserit, quam vindicasset.* Lips. MS. Agr. *perplexum.* Ed. pr. *perpexum:* vitiose utrumque. Ern. Bud. *propexum.* *Rutilas comas* noster Germanis tribuit et de Mor. c. 4. *Galliarum inventum esse rutilandis capillis ex sebo et cinere*, Plin. refert 28, 12 (51). Quin et de Romanis matronis simile quid narrat Val. Max. 2, 1, 5.

Mummius Lupercus] V. ad c. 18. Mox *Veledæ* e MSS. Flor. (Bud.) Agr. edidere Ryck. et J. Gronov. Sic et ed. pr. sic Græci. V. Ryck. ad h. l. de ea noster et in Germania, ubi v. Lips. ad c. 8. Ern. Bud. *Munius.* Ante Ryckium legebatur *Velledæ* duplici elemento. Mox Bud. *tunc* sine conjunctione. Apud Gallos Germanosque præcipuo cultu *Matres* vel *Matras* fuisse cultas, monumenta loquuntur. Cf. Spon. Misc. erud. Ant. 3, 77.

Arbitrantur Deas] Sic volebat corrigi Muretus; recte: nec enim ulla ratio est, quare conjunctivo usus sit. Atque ita plane est in ed. pr. unde sic edidimus. Ceteri edd. et scr. (etiam Bud.) *arbitrentur.* Ern.

berna subversa cremataque: iis tantum relictis, quæ Magontiaci ac Vindonissæ sita sunt.

LXII. Legio sextadecima cum auxiliis simul deditis a Novesio in coloniam Treverorum transgredi jubetur, præfinita die, intra quam castris excederet. Medium omne tempus per varias curas egere: ignavissimus quisque, cæsorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars rubore et infamia: "quale illud iter? quis dux viæ? et omnia in arbitrio eorum, quos vitæ necisque dominos fecissent." Alii, nulla dedecoris cura, pecuniam, aut carissima sibimetipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiscendi hora, exspectatione tristior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. Revulsæ Imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: silens agmen, et velut longæ exsequiæ: dux Claudius Sanctus, effosso oculo: dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam, desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat. Et, vulgata captarum legionum fama, cuncti, qui paullo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi: spretisque Sancti promissis aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obvio interfectore Voculæ, Longino, conjectis in eum telis, initium exsolvendæ in posterum culpæ fecere. Legiones, nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum considunt.

LXIII. Civilis et Classicus, rebus secundis sublati, an

Vindonissæ sita] V. ad c. 70.

Legio XIII.] V. dicta ad c. 26.

Hæc meditantibus] Quis neget a Liviano exemplari esse? qui in deditione illa turpi ad Furculas 9, 5. *Hæc frementibus*, inquit, *hora fatalis ignominiæ advenit*, *omnia tristiora experiundo factura.* Lips.

Innexa signa] Budensis codex *inhora signa.* Rom. *in ora.* Divinabam olim, *inversa signa;* quod ignominiæ fuit, et victos se fatentium. Spartianus in Severo 7. *In palatium eodem habitu perrexit*, *prælatis signis quæ Prætorianis ademerat*, *supinis*, *non erectis.* Idem usurpatum in dolore. Tacitus A. 3, 2. *Præcedebant incompta signa*, *versi fasces.* Pedo Albinovanus ad Liviam v. 141. *Quos primum vidi fasces*, *in funere vidi; Sed vidi versos indiciumque mali.* At nunc putem commodius legi *inhonora signa*, id est, squalida, non uncta, non nitidata: quæ opponit *fulgentibus Gallorum vexillis:* aut potius retineri illud *innexa*, cum explicatione, *signa innexa*, id est, sine nexu et nuda fuisse. Nam solent imagines Principum, clypei, etiam coronæ et talia innecti. Lips. *In hora* etiam Flor. *In ora* Agr. *Inhonora* jam correxit Victorius, loco supra indicato ad 15, 25. Lipsii correctionem recepit Pichena cum seqq. omnibus. J. Gronovius tamen e lectione Florentina potius extricabat *viliora.* Ern. Alias aliorum conjecturas exhibet J. Gron. Exemplum rei habes A. 1, 24. ubi *legiones nullis insignibus fulgentes.* Bud. *revolse.* Sic ubique *volgus*, *volgatus*, et similia.

Dux Claudius Sanctus] Ducem viæ deditis datum intelligi, jam a Pichena monitum. Is *dirus ore* dicitur, ob deformitatem ab effosso oculo. Atque hinc intelligi debet alterum *debilis ingenio.* Nam *debiles* dicuntur capti aliquo membro. Itaque nil aliud est, quam si dixisset, fœdus ore, ingenio fœdior. Ceterum colon esse debet post *oculo*, ut in edd. primis, non comma. Ern.

coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Sævitia ingenii et cupidine prædæ ad excidium civitatis trahebantur: obstabat ratio belli, et novum Imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium ejus, primo rerum motu, in colonia Agrippinensi deprehensum, honorate custodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut, disjecta, Ubios quoque dispersisset.

LXIV. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edi jubent: quæ ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: "Redisse vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus Deis et præcipuo Deorum, Marti, grates agimus: vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem flumina ac terras et cœlum quodammodo ipsum clauserant Romani, ut conloquia congressusque nostros arcerent; vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, sub custode et pretio coiremus. Sed, ut amicitia societasque nostra in æternum rata sit, postulamus a vobis, muros coloniæ, munimenta servitii, detrahatis (etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur); Romanos omnes in finibus vestris trucidetis (haud facile libertas et domini miscentur); bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quidquam aut segregare caussam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris: quomodo lucem diemque omnibus hominibus; ita omnes terras for-

Sævitia ingenii] Sic editum a Pichena e lectione Flor. *ingenti*, quæ est et in Vatic. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. ceterisque ante Rhen. *Ingenita* primus tacite edidit Rhen. Ern.

Sed præcipuo Deorum] MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. *et præcipuo*; unde cum Ryckio recepimus: *sed* ferri non potest, nisi intelligas, sed præcipue præcipuo Deorum. Verum etiam *et* hanc vim habere potest, e more Taciti; ut supra vidimus, pluribus locis. Ern.

Sub custode et pretio] Hoc quo pertineat, patet e responsione Agrippinensium: *Vectigal et onera commerciorum resolvimus: sint transitus incustoditi.* Ern. Bud. male *inermes nec probe nudi.* Positi a C. Cæsare *custodis* simili sensu, quo hic, meminit Seneca de ira 2, 33.

In æternum rata sit] Sic edidimus ex ed. pr. cui consentit MS. Agr. et Reg. Vulgo (et Bud.) *sint.* Si *ratæ* esset, nihil mutandum foret: nam ejus formæ exempla multa. Altera illa excusari quidem potest Græcorum more, qui etiam post femininum unum, neutrum ponunt, intell. χρῆμα, sed non nisi in summo consensu omnium librorum. Mox eadem ed. *si clausa tenetis:* nec hoc male. Ceterum sententiæ, de animalibus feris et de libertate cum servitute non consistente, in parenthesi accipiendæ. Nam ista conjuncta sunt, *detrahatis—trucidetis,—bona—cedant:* quod in vulgata interpunctione non satis perspicuum est. Ern. Bud. *teneas.*

Quomodo lucem noctemque] Perspicue rectum, atque ita in Vatic. Vulgo, *lucem diemque*, quasi ea differant. Lips. Male Lipsius. Recte Pichena, qui veterem lectionem reposuit, quam tuentur MSS. Flor. (Bud.) Agr. edd. inde a Puteol. omnes. Vaticano consentit ed. pr. Latini verba nonnulla solent conjungere, quamvis idem fere significantia, etiam qui brevitatem adamarunt, ut multis exemplis e Sallustio et Tacito doceri potest: sic statim *sincerus et in-*

* called so in compliment to Agrippina, the wife the Emperor Claudius. –

tibus viris natura aperuit. Instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subjectos, quam armis, valent: sincerus et integer et servitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut aliis imperitabitis."

LXV. Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palam adspernari conditio præsens, sinebat, in hunc modum respondent. "Quæ prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius, sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis nostris, jungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere, tutius est. Si qui ex Italia, aut provinciis, alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim et nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenere, hæc patria est. Nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal et onera commerciorum resolvimus. Sint transitus incustoditi; sed diurni et inermes; donec nova et recentia jura in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta sancientur." Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem et Veledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere. Sed coram adire adloquique Veledam negatum.

teger, alibi *instructus armatusque*, *quies et otium*. Ex eo genere *lux et dies*. Ern. Sic et supra *in lucem ac diem proferebant:* et c. sq. 65. *nova et recentia jura*.

Abruptis voluptatibus, quibus] Ambigua lectio. Quam posui, libri firmant, nec ratio impugnat. Vere enim inter Romanas artes fuit, ad homines in imperio retinendos, mollire vires eorum et per delicias amœnasque voluptates frangere. Tacitus in Agricola 21. *Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta, ut homines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti et otio per voluptates assuescerent.* Et paullo post: *Paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus et balnea et conviviorum elegantiam, idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.* At veteres tamen editiones, *abruptis vectigalibus:* quod stabiliri prorsus responso Ubiorum videtur, ad hanc orationis partem: *Vectigal et onera commerciorum resolvimus.* Lips. *Voluptatibus* etiam MSS. Agr. (Bud.) Guelf. In ed. pr. (et cod. Reg. Lall.) vitiose *voluntatibus*. Ceteræ edd. ante Lipsium *vectigalibus*. Ern. Ista de *vectigali et oneribus commerciorum* non huc faciunt, sed ad superiora, ut bene Ernesti monuit et Acidalius docet.

Metus futuri] *Metu* male MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. Post *tum maxime* libri iidem. Nam perpetua in hoc verbo est in libris vett. aberratio a librariis orta, qui illud *cum maxime* pro *nunc, eo tempore* non concoquebant. Ern. Bud. *metus futuri*. Idem *cum maxime*. Mox vero multis modis peccat. Habet *cautum. assumsit, societatis. nobiscum.*

Eductis olim] Scribe *deductis olim:* colonos veteres intelligit. Lips. Sic Flor. (Bud.) Agr. Guelf. ed. pr. omnes ante Lipsium quas vidi: ut nesciam, unde illud *eductis* sit. Ex quacumque ed. laudetur, est in ea vitium operarum, quod hanc notam, ut alias in hunc auctorem, peperit. *Qui provenere*, sunt nati e nobis. Verbum *provenire* usitatum de prole, ut *proventus*. Ern.

In vetustatem consuetudine] Aptius et concinnius visum, quam illud tritum, *vetustatem et consuetudinem*. Quod autem posui, in Farnesiano est. Lips. Sic et Fl. Agr. Copula *et* ab ed. pr. abest. Sed tamen est *consuetudinem*. MS. (Bud. et) Guelf. *in vetustate et consuetudine*. Ern.

Arcebantur adspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre: delectus e propinquis consulta responsaque, ut internuntius Numinis, portabat.

LXVI. Civilis, societate Agrippinensium auctus, proximas civitates adfectare, aut adversantibus bellum inferre, statuit. Occupatisque Sunicis, et juventute eorum per cohortes composita; quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit: fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani transnatantes terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce: "non ideo," inquit, "bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent. Procul hæc a nobis adrogantia: accipite societatem: transgredior ad vos, seu me Ducem, seu militem, mavultis." Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios, in fidem acceptos, copiis suis adjunxit: ingens rerum, perculsis civitatum animis, vel sponte inclinantibus.

LXVII. Interea Julius Sabinus, projectis fœderis Romani

Ipsa edita in turre] Romana edit. et Rodolphus: *ipsa adyta intrare, dilectus e prop.* Quam lectionem haud temere spernam, ut de fatidico Numine quopiam loquitur: cui rei apta hæc adytorum vox. Vulgata nihilo secius valde probo. LIPS. Editio Lipsio laudata habet *edita*, non *adyta*. ERN. Bud. *edita in turre.* Lectio altera *adyta intrare* non est ex ingenio Rodolphi, ut Bip. putant, sed in MS. ejus, teste Ryckio. Reg. Lall. quoque habet *adita intrare*, nec Lallemando displicet, nec Ryckio. Turris ista videtur ad Luppiam fuisse sita. Cf. 5, 22.

Occupatis Sunicis] Hæc scriptura in Flor. teste J. Gron. Guelf. Harl. Oxon. etc. edd. inde a Puteol. Nam ed. pr. valde perverse *sumas*. Habitasse inter Ubios et Tungros putantur. ERN. Bud. *Sunicis*, ut in omnibus MSS. apud Plin. 4, 17 (31). De situ v. Cluv. Germ. ant. 2, 19. D'Anville not. de la Gaule p. 626. Nominis memoria in vico *Sinnich*, Com. Limpurg. V. Bucher. Belg. Rom. p. 178. et 184.

Tungrorum] Ita plane Bud. sed supra c. 55. *Tugrorum*, deficiente scil. lineola super *u*. Contra 2, 14. habet *Turingorum*. Mox Bud. *tranantes*.

Seu me ducem] Insidiosa modestia dictum: ut a Sallustii Catilina 20. *Vel Imperatore, vel milite, me utimini.* LIPS.

Profugit] In avia Belgarum: c. 70. Esse paludes Flandrorum prope Brugas, conjicit Bucherius l. c.

Ingens rerum] MS. (Bud.) Agr. ed. pr. item MS. Guelf. sed a man. sec. in margine addunt *tumultus:* unde Heinsius ap. Ryckium facit *cumulus* e 2, 24. elegantissima correctione; de qua vix dubitem. Edd. Puteol. Ber. Alc. *vigens rerum.* Post ed. pr. corrupte *perculsit civitates animis*, ut correxit man. sec. in MS. Guelf. cum ante fuisset id, quod editur. ERN. Sic A. 1, 69. *ingens animi femina.* Post Bud. *perculsit civitatum animis.*

Julius Sabinus] Alius ab isto, qui Senecæ patri nominatur Controv. 27. s. 9, 4. in quo corrupte legas: *Et ab Julio et a Sabino.* Scio junctim fuisse *ab Julio Sabino*, qui Gallis præfuit sub Caio: paterne hujus? Dionem vide 66, 3. LIPS.

Projectis fœderis Romani] Aut nihil, aut nimis, in hoc loco video. Quale istud est, projicere monumenta fœderis? pingue et insulsum. Aliorsum emendatione traxerim: *prolectus Romani generis monumentis.* Sabinus, inquit, invitatus et inductus stirpis suæ origine, Cæsarem se appellat. Quid mirum? ecce

monumentis, *Cæsarem* se salutari jubet: magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem et nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fusi Lingones. Sabinus festinatum temere prœlium pari formidine deseruit: utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit: illic voluntaria morte interiisse creditus. Sed, quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum ejus constantiam et insigne Epponinæ uxoris

supra 55. scriptum: *Sabinus falsæ stirpis gloria incendebatur. Proaviam suam D. Julio, per Gallias bellanti, corpore et adulterio placuisse.* Possis eodem sensu: *prolatis R. generis.* Lips. Atqui omnia plena moris, quem significat his verbis Tacitus. Dionysius Halic. 4, 26. de pactis a Ser. Tullio cum Latinis: ἵνα δὲ μηδεὶς χρόνος αὐτοὺς (τοὺς νόμους) ἀφανίσῃ, στήλην κατασκευάσας χαλκῆν, ἔγραψεν ἐν ταύτῃ τά τε δόξαντα τοῖς συνεδρίοις καὶ τὰς μετασχούσας τῆς συνόδου πόλεις. Eodem de fœdere, quod Gabinis dedit Superbus ib. 4, 58. Τούτων ἐστὶ τῶν ὁρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκον καλοῦσιν, ἀσπὶς ξυλίνη, βύρσῃ βοείᾳ περίτονος, τοῦ σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ὁρκίων τότε βοὸς, γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς ἐπιγεγραμμένη τὰς γινομένας αὐτοῖς ὁμολογίας. Cicero pro Balbo 23. *Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Cassio Postumo Cominio* COSS. *quis ignorat? quod quidem nuper in columna ænea meminimus post Rostra incisum et proscriptum fuisse.* De eodem Livius 2, 33. *nisi fœdus cum Latinis columna ænea insculptum monumento esset.* Apud Arrianum de exped. Alex. 2. p. 83. Pharnabazus cavet ab obsessis deditisque. Μιτυληναίους καθελεῖν τὰς πρὸς Ἀλέξανδρόν σφισι γενομένας στήλας, ξυμμάχους δὲ εἶναι Δαρείου. Livius rursum 26, 24. *Hæc convenerunt, conscriptaque biennio post Olympiæ ab Ætolis, in capitolio ab Romanis, ut testata sacratis monumentis essent, sunt posita.* Fœdus Smyrnæorum et Magnetum in Marmoribus Arundelianis: Ἀναγραψάτωσαν δὲ καὶ τὴν ὁμολογίαν ἐν στήλαις ἑκάτεροι, τὰς δὲ ἀνατιθέτωσαν, Σμυρναῖοι μὲν ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Στρατονικίδος ἱερῷ, καὶ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς τῷ Μαιάνδρῳ ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Λευκοφρύνης ἱερῷ· οἱ δὲ ἐν Μαγνησίᾳ κάτοικοι ἔν τε τῇ ἀγορᾷ παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου καὶ τὰς τῶν βασιλέων εἰκόνας etc. Polybius in Excerpt. Vales. lib. 27. (ed Schweigh. t. 4. p. 385.) Ὑπαρχούσης γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον φιλίας, ἀλλὰ συμπολιτείας πρὸς Ἀπολλωνιάτας, καὶ καθόλου κοινωνίας πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις νομιζομένων δικαίων, καὶ περὶ τούτων κειμένης ἐνόρκου συνθήκης παρὰ τὸν Δία τὸν Ἰδαῖον. Memnon de Romanis et Heracliensibus ap. Phot. n. 224. c. 28. Καὶ χαλκοῖ πίνακες δύο τῆς ὁμολογίας ἴσας καὶ ὁμοίας ἔφερον· ὧν ὁ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν τῷ κατὰ τὸ καπιτώλιον ἱερῷ τοῦ Διὸς καθηλώθη, ὁ δὲ κατὰ τὴν Ἡράκλειαν καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τοῦ Διὸς ἱερῷ. Auctor 1. Maccab. 14. καὶ κατέγραψαν ἐν δέλτοις χαλκαῖς, καὶ ἔθεντο ἐν στήλαις ἐν ὄρει Σιών. Josephus contra Apionem 2, 4. ἀναγνοὺς τὴν στήλην, τὴν ἑστῶσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τὰ δικαιώματα περιέχουσαν, ἃ Καῖσαρ ὁ μέγας τοῖς Ἰουδαίοις ἔδωκεν. Hujusmodi igitur, στήλαις, cippis, vel columnis, tabulisve aut δέλτοις, quibus fœdus, quod Romani Lingonibus dederant, incisum erat, publiceque propositum, eversis et confractis intellige. Gron.

Fusi Lingones] Tangit hoc bellum, quod in Johanne Satisberiense legitur 5, 7. *Auspiciis Imp. Cæsaris Domitiani Germanico bello, quod Julius Civilis in Gallia moverat, Lingonum opulentissima civitas, quæ ad Civilem desciverat, cum advenientem ab exercitu Cæsaris populationem timeret, quod præter spem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium redacta, septuaginta millia armatorum tradidit ei.* Quæ totidem verbis apud Frontinum Strat. 4, 3, 14. Lips.

Insigne Epponinæ etc.] Vere insigne et rarum, plenumque fidei in sexu infido. Non est in libris, qui exstant. Servavit enim Tacitus in ultimum Vespasiani annum, cum et Julius hic Sabinus (qui gloriabatur a Cæsare genus ducere) et ista ipsa Epponina interfecti. Tota historia, dignissima lectu, apud Plutarchum diffuse est in Erotico extremo. Aliquid et Dionis compendium in Vespasiano 66, 3. Lips.

Epponinæ] At Plutarchus *Emponam* scribit, et id nomen Gallis Heroinam signare addit: ἦν δὲ γυναῖκα, inquit, πασῶν ἀρίστην ἠγμένος, ἣν ἐκεῖ μὲν Ἐμπονὴν ἐκα-

exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli inpetus stetit. Resipiscere paullatim civitates, fasque et fœdera respicere, principibus Remis; qui per Gallias edixere, "ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret."

LXVIII. At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii Duces (jam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda urbs sine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur: suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus, Prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domitiano, Prætorianis præposuit, "patrem ejus, sub Caio Cæsare, egregie functum ea cura," dictitans: "lætum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam Senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere." Adsumuntur e civitate clarissimus quisque, et alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo: ille spe ac juventa properus, hic moras

λουν, Ἑλληνιστὶ δὲ ἄν τις ἡρωΐδα προσαγορεύσειεν. Lips. Pro Ἐμπονὴν leg. Σεμονὴν, Salmasius autumat, quia *Semo* heroem denotat. Xiphil. l. c. c. 16. *Peponilam* vocat.

Nequaquam egregii] Mercero accedo: *ne, quanquam egregii Duces (jam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent.* Lips. Recepit Merceri correctionem Pichena. (Probat et Acidalius.) Ante erat in omnibus (etiam Bud.) *Mucianum angebant. Nequaquam egregii Duces. Jam enim—tolerare.* Nec in MSS. aliquid auxilii. Vir doctus in ed. Gryph. *nec, quamquam—poterant, tolerare.* Ern. Similis constructio verborum occurrit H. 2, 23.

Petilium Cerialem delegerat] Immo ex Josepho ἁλωσ. 7, 4 (23). proprie non delegerat ipse, aut Vespasianus, sed casu et bona sorte Petilius Consul creatus a Vespasiano in Britanniam missus erat. Ille vero, audita hac rebellione, opportune supervenit et hostes vicit. Notat et Dio 66, 3. Lips. Hanc notam, a Gronoviis omissam, ex edit. a. 1627. fol. Antw. supplere visum. Ceterum Dio Κερεάλιον vocat.

Arretinum Clementem] Sic vocant omnes scr. et edd. et h. l. et ap. Sueton. Domit. 11. recte. Frustra Ursinus inscriptionem opponit tot libris, in qua *Arricinus* vocetur. Aut vitiosus est ille titulus ap. Grut. 4, 6. aut ad alium pertinet, ut visum Ryckio ad h. l. Ern. Bud. *Arrecinum.*

Quamquam Senatorii ordinis] Suetonium igitur culpæ quis purgat, scribentem Titum primum e Senatoriis Prætorio Præfectum? In Tito 6. *Præfecturam quoque Prætorii suscepit, numquam ad id tempus nisi ab Equite Romano administratam.* Occulte adsentitur Plinius Præf. operis: *Dum illud patri pariter et Equestri ordini præstas, Præfectus Prætorio ejus.* Tamen noster palam adfirmat, Clementem hunc Arretinum et Præfectum et Senatorem fuisse. Adde quæ notavi ad A. 4, 40. Lips. Sed vide, quæ pro Suetonio ibi diximus. Ed. pr. pro *quamquam* habet *tamquam*; male: nec in eo quicquam pro Suetonio auxilii, ut Gruterus sperabat. Ern. Cf. omnino Oudend. ad Suet. l. c. et Guther. de Offic. dom. Aug. 2, 4.

Assumuntur e civitate clarissimus quisque] Post brevem quasi digressionem redit ad rem, de expeditione a Muciano suscepta, et commemorat, quos secum in Galliam abduxerit. Mox MS. Guelf. *dispersi*, at in marg. *dispari.* Ern.

nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ætatis et pravis inpulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. Legiones victrices, sexta et octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recens conscriptis secunda, Penninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur: XIV legio e Britannia, sexta ac decima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, et suopte ingenio, ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione cuncta, magnis imperiis objectari solita, contumeliasque et invidiam in Populum Romanum effudit: turbidus miscendis seditionibus, et plerisque gratus vecordi facundia.

LXIX. At Julius Auspex, e primoribus Remorum, "vim Romanam pacisque bona" dissertans, et "sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri, jamque super caput legiones," sapientissimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu, continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Constat, obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod, Vindicis motu, cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio: "quod bello caput? unde jus auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem Imperio legerent?" Nondum victoria, jam discordia erat: aliis fœdera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per jurgia ja-

Si exerc. invasisset] i. e. Si exercitum regere et bellum gerere per festinationem cœpisset. ERN.

Sexta et octava] MSS. Flor. *XI et VIII*. Guelf. edd. Puteol. seqq. usque ad Pichenam *VI et XVIII*. MS. Agr. *tertia decima octava*: ed. pr. *XXVIII*. Bene Savilius correxit *VI et VIII*. Recepit Pichena. H. 2, 83. 85. ERN. Flor. *vim* XI. VIII. Bud. *viz*. XI. VIII. Id autem signi in scriptis medii ævi denotat *videlicet*. Forsan in Flor. similis nota. Bip. præferunt XI et VIII. Sed in lapidibus diserte legio VI *victrix* adpellatur, et VIII in nummis Carausii *invicta*. Cf. Brot. ad H. 2, 6. Pro XI stat, quod 3, 50. victricibus se adjunxit.

Tertia ac prima] Savilius legit: *sexta ac decima*. Nam supra (3, 44.) sic in Hispania collocavit. Tamen et Tertia ibi fuit, et diuturna: nec aliam caussam arbitror, cur Hispani hodieque legiones suas *Tertios* adpellent. LIPS. Recepit et hoc Pichena. MS. quidem Flor. *VI ac prima*. ERN. Bud. III *ac prima*. De legionibus earumque statione v. Brot. l. c. Sexta ad Cerialem advenit 5, 13. Decima 5, 19. Prius libri *Cottianis*. Nomen *Tertios* in Hispania inde a Phil. V. non amplius eo sensu usurpatur.

Constat obstitisse] *Obstitisse* MSS. Agr. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. omnes. Rhenanus, non Pichena, ut putat Ryckius, primus edidit *obstetisse*; quod omnes, quos vidi, secuti sunt præter Lipsium et Ryckium. Aliis quidem locis editur *obstitit*, *obstitisse*. Itaque hæc scriptura et h. l. tenenda. Add. ad 3, 31. ERN. Errori typographico videtur deberi Rhen. *obstetisse*.

Unde jus auspiciumque] *Jus* MSS. Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. Rhen. sqq. Ceteræ ante Rhen. *vis*, solita confusione, de qua sæpe dictum. Ut in Imperatore summo jus s. potestas et auspicia et jus potestasque sine auspiciis esse potuit sub Cæsaribus, sic h. l. apte hæc duo conjunguntur: Quem illum fore Gallorum, qui potestatem belli gerendi daret, penes quem essent auspicia: verbo, quem Imperatorem in Gallia fore. Sic ap. Liv. 22, 1. junguntur *justum imperium* et *auspicium*. ERN.

Per jurgia jactantibus] Sumpsi le-

ctantibus. Tædio futurorum præsentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolæ, nomine Galliarum, "ut abstinerent armis, inpetrabili venia et paratis deprecatoribus, si pœniteret." Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suæ aures, haud perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus.

LXX. Igitur non Treveri, neque Lingones ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne Duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniæ ripam et ardua Alpium præsidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiam inrupere. Accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Julius Briganticus, sorore Ci-

ctionem a P. Manutio, qui amice mihi in pomeridiano sermone contribuit. Nam vulgo est, *perjuriaque jactantibus:* in MSS. *perjuria jactantibus:* quod Manutianam conjecturam firmat. Romano tamen libro est, *pro jure jactantibus;* quod rejicere, injurium sane sit. LIPS. Si Romanus liber est ed. pr. a Spirensi edita, ut alibi in notis Lipsii et Gruteri, falsus est Lipsius. Nam habet *perjuria* sine copula. (Sic et Bud.) At MS. Agr. *pro jure*, quocum in hoc libro quarto valde alias consentit hæc editio. Idque ille nixus consensu ed. Rom. recepit. Quod non imiter. Nam *pro jure* jam intelligitur in verbo *jactantibus.* Ista enim jactabantur, ut sibi maxime imperium et sedem Imperii deberi appareret. Lazarus Superantius et Salinerius non adeo absurde defendebant vulgatum *perjuriaque*, et interpretabantur de crebra defectione a Rom. et rebellione, velut ea re meritos se dixerint Principatum. Vix tamen credo *perjuria* simpliciter in tali contextu, ubi non sermo de fœderibus etc. dici de defectione et rebellione. Rebellibus perjuria exprobrari sæpe, scio. *Per jurgia* autem aptissimum huic loco, propter antecedentia illa, *jam discordia erat.* ERN. Utrum verum, dubius hæreo. Ryckium sequuntur Bipontini leguntque *pro jure.* Recentiores alii *per jurgia* servant. Quod aiunt, hoc jam intelligi ex *discordia*, valet etiam de *jure*, quod itidem in *jactantibus* latet.

Præsidiis claudere] Rom. *Præsidiis capere;* quod recipio. LIPS. Immo *claudere*, ut Guelf. (Bud.) et edd. ante Lipsium, quas habui, omnes. ERN.

Unaetvicesima legio Vindonissa] i. e. ab statione sua, quæ Vindonissæ erat, Helvetiorum oppido: hodie vulgo *Windisch*, ap. monasterium Kungsfelden, ubi sepultura Comitum Habsburgicorum. Nam ibi legio XXI stabat. Unde inscriptiones in istis regionibus repertæ, in quibus Leg. XXI occurrit: quas vide in Breitingeri Comm. in antiqua monum. Tigur. § 18. ap. Schelhorn. in Amœnit. Literar. t. 7. p. 49. ERN. Et Loys de Bochat Mém. de la Suisse t. 1. p. 390.

Ala Singularium] *Singulares equites* qui sint, nondum satis convenit. Mihi placet, esse gradum honoratioris militiæ equestris, qualis fuit etiam Prætorianorum; etsi in honoratiores illis. Olim jam, libera Rep. tales gradus: unde equites extraordinarii, selecti, etc. Hæc genera ab Augusto instituta, nova genera honorum ubivis quærente, ut hoc plures beneficii sui facere ac sibi obstringere posset. Sic post *singulares* dicti, clerici, non modo *μονάζοντες*, quamquam hi quoque, sed etiam ceteri, quod ii perfectionem Christianam appeterent. V. Glossar. Nomic. Cod. Theodos. ERN. Ex Hygini Gromatico p. 4. docet Fabretti Inscr. c. 5. p. 354. fuisse gradum militiæ Prætorianæ proximum, tum munere custodiæ, tum prætenturæ vicinia. Dicuntur et *equites Singularii Augg.* apud Grut. p. 1028, 2.

vilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, conruptis spe, aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem, præmissam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi Duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis Vangionibusque et Caracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Magontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat, sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, et plebes, omissis armis, per agros palatur: quidam Principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Novesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductæ, se ipsæ in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens, cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem,

Acerrima proximorum odia] Exsequitur Aristoteles Politic. 7, 7. et caussam donat: vide. Sed breviter, pro nostra re: proverbio jactatum ait, Χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν· καὶ, Οἵτε πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι. LIPS.

Caracatium] Cluverius *Nemetum* et mox *Nemetibus*. Sed hæc nimis abeunt a veterum et vulgatorum vestigiis. Suspicabar *Vangionum, Tabernatium, Tribocorum:* deinde, *Tribocis Vangionibusque et Tabernatibus*. Ipsum Cluverium vide Germ. Ant. 2, 12. GRON. Non mitior hæc correctio, quam Cluveriana. MS. Flor. *Cæracatium*. Bud. *Ceracat.* Agr. ed. pr. *Ceratacium*. Lectionem Florentinam probat Ryckius, intelligitque *Cæræsos* Cæsaris B. G. 2, 4. quod situi populi istius non convenire, bene docet Cellarius Geogr. Ant. t. 1. p. 245. nihil ipse definiens, quod optimum factu puto. Rhenanus Rer. Germ. 3. p. 326. suspicatur fuisse in eo loco, ubi arx *Drakenfels* fuerit. Eam sic fortasse dictam a loco, quasi *Racatium* h. e. *Caracatium*. Mox *lectu* MS. (Bud.) Guelf. edd. Puteol. seqq. omnes ante Pichenam. At infra, ubi similis varietas c. 77. nihil a Pichena mutatum. ERN. Brot. et Lall. recepere *Cæracates*. Vales. Not. Gall. p. 42. *Caracates* male in sede Tribocorum locat, iisque Argentoratum adsignat, quod nullo modo admittendum Schœpflinus nostras docet Alsat. ill. t. 1. p. 62. Neque audiendus Laguille in Notice de l'anc. Gaule p. 9. qui *Saracates* effingit, Saræ fluminis adcolas. Placet hoc Bipontinis, qui potius *Saravates* a *Saravo* dictos autumant. D'Anvillius in Not. de la Gaule p. 198. nomen vulgatum servat, *Caracates*que Vangionibus ad latus ponit, urbemque iis Magontiacum tribuit. Hoc et in tabula Galliæ antiquæ ita expressit.

Exercitusque Romani] MS. Flor. *Roman.* Quod Ryckius explicat *Romanus:* quippe ista syllaba subinde in libris scr. et edd. pr. hac figura exprimitur. Consentiunt Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. Ceteræ ante Rhen. per compendium *Ro.* exprimunt. Primus Rhenanus edidit *Romani* tacite, nec scio, an e libro (immo ex ingenio). Igitur tutius putavi scripturam librorum MSS. et edd. vett. sequi. ERN.

Quia pontem Navæ fl. abruperat] MS. Flor. (Bud.) ed. Put. Ber. Alc. *Navas.* item MS. Guelf. a m. pr. at m. s. fecit *naves*, ut est in ed. pr. MS. Agr. *Vis fluminis.* Rhenanus edidit *Navæ*. ERN. Ex ingenio. Surita ad Anton. Itin. p. 253. ex MS. cœnobii Carthus. Aulæ Dei quoque profert *vis fluminis*. Navæ cladisque Romanæ meminit Ausonius in Mosella.

Supra memoravimus] Cap. 62.

Se ipsas] Omnes libri, quos scio vidique, habent *se ipsas*, pro quo haud dubie rescribendum *seipsæ*. V. ad c. 11. ERN. Bud. *se ipsa.*

In Mediom. sociam civitatem] Auctores docti novi operis Diplomatici t. 3. p.

abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt; occisis Herennio ac Numisio, Legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

LXXI. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Magontiacum venit: ejus adventu erectæ spes. Ipse pugnæ avidus, et contemnendis, quam cavendis, hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat: ubi primum congredi licuisset, nullam prœlio moram facturus: delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare jubet, "sufficere Imperio legiones: socii ad munia pacis redirent, securi, velut confecto bello, quod Romanæ manus excepissent." Auxit ea res Gallorum obsequium: nam, recepta juventute, facilius tributa toleravere, proniores ad officia, quod spernebantur. At Civilis et Classicus, ubi "pulsum Tutorem, cæsos Treveros, cuncta hostibus prospera" accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, "ne summæ rei periculum faceret." Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto, quod erat militum Magontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit; quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne septum: et addiderat fossas obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum Ducem, quo minus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste; quem, temere conlectum, haud ita loco juvari, ut non plus suis in virtute foret. Paullum moræ in adcensu, dum missilia hostium prævehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quis Ducem Valentinum, cepit.

172. not. 1. non improbabile esse dicunt, quod Hadr. Valesius Notit. Gall. p. 328. h. l. civitatem Mediom. non de urbe, sed de populo capiendam judicet, propter notitias veteres Gall. ap. Bouquetum. Immo res et Latinitas docent ita esse, sed antiqua et vera. ERN.

Erectæ spes] Bud. male *erepte*. Sic mox *loci* pro *socii*.

Rigodulum venit] Vatic. *Ridogulum*. Hodie dimidiatum nomen tenet, aliquot milliaribus supra Confluentes, pagus *Rigol* dictus. LIPS. MS. Agr. ed. pr. *Rigodolum:* mox *aut Mosella* MS. Flor. (Bud.) edd. Rhen. sqq. ante Pichenam, et J. Gron. i. e. alio loco montibus, alio amne. Ceteræ *et M. a.* MS. Guelf. *ac.* Illud melius. Reliqua loca arte septa, ut patet e sequentibus. ERN. In Diplomate Dagoberti ap. Zyllesium in Def. Abb. S. Maximini occurrit *Regiodola vallis*; hodie vicus superest nomine *Reol.* V. D'Anville Not. de la Gaule p. 554.

Ut non plus suis in v. f.] Groslotius leg. suadebat *ut non plus vis in v. f.* Vix credo, sic Latine dici.

In ascensu] Ed. pr. Rhen. (e Bud.) sqq. omnes. Ceteræ ante Rhen. *assensu*, quod etiam est in MS. Guelf. Quæ scriptura nata est a pronunciatione molliori literæ tertiæ; cujus generis, multa in libris medio ævo scriptis, ut *ascissere* pro *asciscere*, et alia. ERN.

Ut ventum in manus] Sic Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. Recte. Sic Ann. 2, 80. *ut venere in manus:* cf. c. 76. et sic alii quoque. Liv. 2, 46. ubi v. Gronov. quem jam laudavit Ryckius, qui et sic edidit cum J. Gronovio. Ceteri *ad.* Post *deturbati* intell. *hostes.* Pro *modo* MS. Agr. *more.* ERN. Bud. *modo.*

LXXII. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendæ civitatis: "hanc esse Classici, hanc Tutoris, patriam: horum scelere clausas cæsasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse; quam e gremio Italiæ raptam, quia unius noctis moram victoribus adtulerit? Stare in confinio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum et Ducum cædibus ovantem. Redigeretur præda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniæ ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur." Cerialis, a metu infamiæ, si licentia sævitiaque inbuere militem crederetur, pressit iras: et paruere, posito civium bello, ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis adspectus. Stabant conscientia flagitii mœstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio: neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus, obstupefecerat: adtonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrimis ac silentio veniam poscebant: donec Cerialis mulceret animos, "fato acta" dictitans, "quæ militum Ducumque discordia, vel fraude hostium, evenissent. Primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque Imperatorem neque se meminisse." Tunc

Eruendæ civitatis] i. e. delendæ funditus. Sumtum e Virgilio, Æn. 2, 611. 612. *totamque ab sedibus urbem eruit.* Ern.

Hanc esse] Bud. *Ac esse.*

Redigeretur præda in fiscum] Sic Flor. Bud. Agr. ed. pr. nisi quod Flor. *redigetur.* Edd. Puteol. et ceteræ ante Pichenam *redigeret prædam in f.* ut et Guelf. Ern. Bud. vitiose *redigeretur prædam.*

Cerialis metu infamiæ] Vulgati (et Bud.) *Cerialis a metu.* Mihi vox aliqua excidisse videtur, et alternasse caussas, ut solet, Tacitus: *Cerialis emptus an metu infamiæ:* sive, *Cerialis clementia, an metu.* Lips. Præpositio est in Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. seqq. ante Lipsium omnibus. Exempla, quibus eam defendit Salinerius, sunt aliena. Sed sunt permulta apud Livium idonea. Vid. viros doctos ad 24, 30. 26, 1. et qui ad locum posteriorem a Drakenb. laudantur. In illo loco defendit bene Lipsius adversus eos libros, qui ei præpositioni *ob* substituerunt, cum *a* pro *propter* non concoquerent. Itaque hic quoque restitui. Ern. Bip. legunt *Cerialis autem m. inf.*

Posito civium bello] *Civium* MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. quod exprimendum curavi: quod imitatus est Broterius (et Lall.). Etiam aliis locis substantivo pro adjectivo uti Tacitum, ut *Campus Martis*, vidimus, et librarios adjectivum subsituisse. Ern. Vulgo *civili.*

Consalutatio] Bud. male *consultatio.* Mox *proinde*, ut sæpe alias. Prius cod. Agr. *mœsti*, bene, ut mox *abditi.*

Qui vocem precesque] Muretus deletum it *qui:* Acidalius corrigit *quia.* Ryckius occurrit sic, ut interpunctionem mutet: *obstupefecerat, attonitis etiam victoribus: qui v. p.* referatque τὸ *qui* ad exercitum vel milites. Sed sic quoque durissima structura. Ego Muretum sequor. *Qui* temere et alienis locis intrusum non uno loco vidimus. Ern. Brot. Lall. Dotteville, vulgatum servant, victores ipsos veniam pro istis petiisse, rati. Bip. probabili conjectura legunt *quis* pro *quibus*, scil. victoribus. Sequor. Bud. *qui.*

Fato acta dictitans] Vereor, ne Tacitus dederit *fato facta:* idque est perpetuum in ea sententia verbum. Cic. Phil. 2, 1. *quonam fato meo fieri dicam* etc. Post *ducumque* bene edidit Pichena pro *ducumve.* Sic et (Bud. et) ed. pr. Item mox vitiose edd. ante Rhen. *illorum* præter princ. quæ habet *illum*, ut et Guelf. Ern. Et Bud.

recepti in eadem castra et edictum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove seditionem aut cladem commilitoni objectaret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingones, ad concionem vocatos, ita adloquitur. "Neque ego unquam facundiam exercui; et Populi Romani virtutem armis adfirmavi. Sed, quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum, æstimantur; statui pauca disserere, quæ, profligato bello, utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram, ceterorumque Gallorum, ingressi sunt Duces Imperatoresque Romani, nulla cupidine, sed majoribus vestris invocantibus, quos discordiæ usque ad exitium fatigabant: et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hostibus servitutem inposuerant. Quot prœliis adversus Cimbros Teutonesque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quove eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur; sed nequis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis, quam majoribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper caussa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et mutandæ sedis amor, ut, relictis paludibus et solitudinibus suis, fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas et speciosa nomina prætexuntur: nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.

LXXIV. "Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum jus concederetis. Nos, quamquam totiens lacessiti, jure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum clausumve. Et laudatorum Principum usus ex æquo,

Neque ego unquam etc.] Est imitatio Orationis Livianæ 28, 27. ERN.

Æstimantur] Bud. *extimantur.* Cf. notata ad A. 13, 17. 15, 21. H. 1, 14.

Satis clarum] MS. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *satis claret:* verbo poetico, quod Tacitus non refugerit: nec displicet Ryckio. Et sic correxerat quoque manus docta in ed. Gryph. ERN. Bud. *clarum.*

Rhenum insedimus] Int. coloniis, classibus. ERN.

Ceterum libertas] Bud. *ceterorum.*

Nec quisquam] Vitium operarum, in ed. Alciati *ne quisquam* pro *nec quisq.* exprimentium, peperit notam Rhenano. ERN.

Id solum vobis addidimus] Suavius hoc *addidimus*, quam bonus Fulvius putavit (qui *ademimus* malebat). Significat enim interdum, quæ Menander vocat ἐπίθετα κακὰ, ut sit, oneris imposuimus, durius in vos statuimus: ut Maroni 6, 90. *Teucris addita Juno.* Vide ad Senecæ Herculem Furentem 1237. GRON.

Laudatorum Principum] Acuta gnome: quam non abest, quin callide abductam Sallustio credam, in oratione Sullæ ad Bocchum Jug. 102. *Tibi vero nulla amicitia opportunior nostra: primum quod procul absimus, in quo offensæ minimum, gratia par, ac si prope adessemus.* LIPS.

quamvis procul agentibus: sævi proximis ingruunt: quomodo sterilitatem, aut nimios imbres et cetera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, et meliorum interventu pensantur: nisi forte, Tutore et Classico regnantibus, moderatius imperium speratis: aut minoribus, quam nunc, tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsis (quod Dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter se gentium exsistent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages hæc coaluit, quæ convelli, sine exitio convellentium, non potest. Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, præcipuæ bellorum caussæ. Proinde pacem et urbem, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utriusque fortunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate, malitis." Tali oratione graviora metuentes composuit erexitque.

LXXV. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit. "Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita. Urbem atque Italiam interno bello consumptam. Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos; si prœlium malit, ne id quidem abnuere."

Quomodo sterilitatem] Pulchrum documentum in mala publica et ad ea fortiter sustinenda. Seneca præiverat, De Const. sapientis 9. *Omnia itaque sic patitur, ut hiemis rigorem, et intemperantiam cæli, ut fervores morbosque et cetera forte accidentia.* At Dio Ciceronem ita loqui facit, ubi amnestiam suadet, post cædem Cæsaris 44, 32. Ὥστε τὰ μὲν γεγεννημένα ταῦτα χαλάζης τέ τινος καὶ κατακλυσμοῦ τρόπον συμβεβηκέναι νομίσαντες, λήθῃ παράδοτε. Plane gemina sunt, et aut ab inventione, aut imitatione. LIPS. Infra vitiose edd. Puteol. Beroald. Alc. *parabantur*. ERN. Emendavit Rhen. e Bud.

Quid aliud quam bella] Oraculum, cujus fidem proavi viderunt: et nos videmus, videbimusque, quamdiu, secta in tot dominos, Europa non audiet unius aurigæ habenas. Plutarchus igitur vere de Fort. Rom. p. 316. *Imperium Romanum velut anchoram esse*, scripsit, *fluctuanti mundo.* Et nonne a Crispo suo hoc effatum sumpsit noster? sumpsit. Ille sic ad Cæsarem in fine: *Quippe si morbo jam aut fato huic Imperio secus accidat, cui dubium est, quin per orbem terrarum vastitas, bella, cædes oriantur?* LIPS.

Quanquam nuntios occultarent] MSS. Farnes. Agr. (et Reg. Lall.) *nuntii*. Idem voluit dare Spirensis, qui edidit *nutu*. Placebatque Lipsio et Ryckio. Vulgatum verum puto. Vult, duces occultare domi suæ nuntios, ne colloqui cum militibus et patefacere mortem Vespasiani possent. Sic ille λογοποιὸς ap. Theophr. in Char. c. 9. λέγει, ὡς καὶ παρακήκοε παρὰ τοῖς ἐν τοῖς πράγμασι, κρυπτόμενόν τινα ἐν οἰκίᾳ ἤδη πέμπτην ἡμέραν ἥκοντα ἐκ Μακεδονίας, ὃς πάντα ταῦτα εἶδε. Si *nuntii* probetur, legendum simul *occultarentur*. Nam cum Cerialis epistolas occultaret, ut e sequentibus patet, profecto idem in tabellario fecit. ERN. Bud. vulgatum habet. Brot. *nuntii occultarent*. In loco exponendo Pichenam sequitur Ernesti, contra Salinerius *nuntios* accipiebat pro re nuntiata, et verbum *occultarent* referebat ad Domitianum et Mucianum.

Si—velit—si prœlium mallet] Alterutrum est vitiosum, et aut *vellet* legendum, aut *malit*. Posterius Latinius est; itaque sic correxi. ERN. Recepere emendationem Bip. sed Brot. et Lall. vulgatum servant, *mallet*. Sic et Bud. Idem prius *Muciani ac*, ut Flor. vulgo *et*.

Ad ea Cerialis Civili et Classico nihil: eum, qui adtulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes, divisis copiis, advenere undique. Plerique culpabant Cerialem, passum jungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quîs temere antea intutis consederat. Apud Germanos diversis sententiis certabatur.

LXXVI. Civilis, "opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractæ Populi Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, quam prædam victoribus? et tamen, quod roboris sit, Belgas, secum palam aut voto stare." Tutor, "cunctatione crescere rem Romanam," adfirmabat, "coeuntibus undique exercitibus. Transvectam e Britannia legionem: accitas ex Hispania: adventare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non juberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere: pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, majora apud Romanos, et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis, quam periculi, malit: quod si statim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquiis Germanici exercitus, legiones, fœderibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis Ducique temeritatis. Ausuros rursus venturosque in manus, non inperiti adolescentuli, verba

Qui attulerat ipsas epistolas] Quivis attentus lector hæreat necesse est in *ipsas*, quod hic certe friget. Itaque aut delendum est, aut, quod melius est, cum Acidalio scribendum *ipsasque epistolas*. ERN. Probat quoque Lall. Recepit Dotteville.

Quis temere antea intutis consederat] Valde variant libri in voce *intutis*. MS. Guelf. *in tutius*. Ed. pr. *intutus*: ed. Puteol. *in tutis*. Ceteræ inde a Beroaldina *intutis*. (Sic et Bud.) Etsi parum referre arbitror, utrum *in tutis*, an *intutis* legas, quippe illud significare potest caussam, quare castra non munierit, quia in tutis locis se consedisse putarat: nam et Livio dicuntur *castra in tuto collocari*, et *legiones in tutum duci*: tamen, quia *intuta* est usitatum castrorum ap. Livium epitheton, atque ea scriptura in plerisque libris est, *intutis* prætuli. Ne *intutus* quidem absurdum. Mox MS. (Bud.) Guelf. ed. J. F. Gron. vitiose *obterrerentur*: item ed. pr. *obterentur*. ERN.

Aut voto stare] MS. Bud. Guelf. *vastare*. Hic tamen alteram lectionem in margine habet. Mox *a Brit.* edd. Puteol. sqq. ante Pich. item MS. (Bud.) Guelf. ERN. Correxit Pich. e Flor. Prius Rhen. conjectabat *aut clam stare*.

Qui ab ipsis sperentur, non juberi] MS. Guelf. vitiose *seperentur*: ed. Ber. *spernentur*, vitio operarum, quod servatum in ed. Alc. notulam Rhenani peperit (qui *sperentur* e Bud.). *Non juberi* est, non pati posse imperia, non adsuetos imperiis accipiendis. ERN.

In arma pronum] Sic MSS. Flor. (Bud. Reg. Lall.) Agr. ed. pr. idque cum Ryckio et J. Gron. recepi, cum etiam alibi in Tacito *promtus*, quod ceteros scr. et edd. obtinet, illi verbo substitutum viderimus: etsi ceterum etiam *promtus in arma* bene dici puto, de eo, qui facile impelli ad arma capienda potest, sed ita, ut animum ferocem indicet: quod hic non est. H. 2, 33. *Otho pronus ad decertandum*, non *promtus*: h. e. melius putans decerni prœlio. Mox *Germanici* ab Rhenano est (ex Bud.) scr. et edd. ante Rhen. omnes *Germani*. ERN. Bene c. seq. *promtus inter tela*, in re præsenti scil.

Non imperiti adolescentuli] Sic primus edidit (ex ingenio) Rhenanus, cum ante esset inde a Puteol. editum *non imperitia militum, sed adolesc.* testatus in nota, se edere *imperitia adol.* sed operæ in nota videntur aberrasse: id tamen in ed. sec. et ab omnibus servatum est, qui notas Rhenani recoxere. Ed. pr. (et cod. Bud.) *imperitia adolesc.* Ultima litera nata est e prima sequentis verbi,

et conciones, quam ferrum et arma, meditantis, sed Civilis et Classici: quos ubi adspexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque ac totiens captis precariam vitam: neque Treveros aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit." Diremit consiliorum diversitatem, adprobata Tutoris sententia, Classicus: statimque exsequuntur.

LXXVII. Media acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum: sinistro Bructeri Tencterique: pars montibus, alii, viam inter Mosellamque flumen, tam inprovisi adsiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniæ adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cujusque adcursu, reciperatum pontem electa manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos et rarum apud signa militem ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, "non Flaccum," inquit, "non Voculam deseritis. Nulla hic proditio: neque aliud excusandum habeo, quam quod vos, Gallici fœderis oblitos, redisse in memoriam Romani sacramenti, temere credidi. Ad-

ut alibi; at Guelf. ut ed. Puteol. Ern. *Imperitum adolescentulum* intelligit *Tullium Valentinum*, de quo c. 68. sq. Mox Bud. *famamque.*

Viam inter Mosellamque flumen] Savilium, qui reprehendit Tacitum, velut non bene descripserit locum pugnæ, refellit Ryckius. Mox *improvisa* MS. (Flor. Bud.) Guelf. ed. pr. ceteræque ante Rhen. qui tacite *improvisi* (ex ingenio) edidit. Forte fuit *alia.* Sed Tacito solenne, post *pars* dicere *alii;* idque omnes libri habent: et quidem Flor. (Bud.) ed. pr. bis deinceps. Jac. Gronovius pro neutro habet. Ern.

Mosellæ pons] Meminit ejus, suo tempore constructi, Strabo 4. p. 193.

Lecta manu] MS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. edd. ante Lipsium omnes *electa:* idque restitui. V. ad c. 70. Ern. Ryckius in Flor. esse refert *delecta*, quod recepere Bip. Sed J. Gron. *electa* ibi legi testatur.

Oblitos prædixerim] Vocem *prædixerim* corruptam, aut superfluere, vides. Rodolphus pro ea legisse videtur *oblitos, proximam memoriam.* In Flor. est, *temere* pro *tenere.* Quo leni ductu hæc concinno: *oblitos, redisse in memoriam R. s. temere credidi.* Et collineavi atque attigi. Lips. Veniebat sub acumen stili: *quod vos, Gallici fœderis oblitos, repetisse memoriam Romani sacramenti temere credidi.* Justinus 35, 2. *prioris sacramenti religionem novi Regis superbiæ præferentes.* Suetonius Claudio 13. *legionibus, quæ sacramentum mutaverant, in pœnitentiam religione conversis.* Cum *memoriam* dicit, intelligit reverentiam. Gron. MS. Bud. *prædixi*, quod melius respondet verbo *credidi.* Sed verbum ipsum suspectum est. Pichena *et retinere m. R.* alii aliter. *Tenere credidi* MSS. Agr. Guelf. etc. edd. ante Pichenam omnes, a quo recepta hodie lectio est. In ed. pr. neque *temere* est, neque *tenere.* Sensus loci non est obscurus: at lectio certa non est. Ern. Rhen. hic criticos in errorem induxit. Bud. enim clare habet *predixerim.* Lipsii emendationem probat Brot. recepere Bip. jure meritoque. Gruterus dabat *produxisse.* J. Gron. *præfiscini.* Dein Bud. *temere didi:* ubi *temere*, egregie, sed cauda hujus vocis caput sequentis abstulit. Prius *excusandum*, Ferrettus, alias *accusandum.*

numerabor Numisiis et Herenniis: ut omnes Legati vestri, aut militum manibus, aut hostium, ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel, quod propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie Ducem: venient legiones, quæ neque me inultum, neque vos inpunitos, patiantur."

LXXVIII. Vera erant et a Tribunis Præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes et manipulos: neque enim poterat patescere acies, effuso hoste, et inpedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis, suis quisque locis, pugnam ciebant: Gallos "pro libertate," Batavos "pro gloria," Germanos "ad prædam" instigantes. Et cuncta pro hostibus erant; donec legio unaetvicesima, patentiore, quam ceteræ, spatio conglobata, sustinuit ruentes; mox inpulit. Nec sine ope divinâ, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi, territos se cohortium adspectu, ferebant, quæ primo inpetu disjectæ, summis rursus jugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso, spolia consectandi. Cerialis, ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit: secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque.

LXXIX. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus et justæ preces invocantium, antequam hostes, reparatis viribus, ad spem vel ad ultionem accingerentur. Namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissimâ cohortium suarum integra; quæ ex Chaucis Frisiisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed tristis nuntius avertit, "deletam cohortem dolo Agrippinensium:" qui largis

Ite, nuntiate Vespasiano] Similis invidiæ metum suis militibus jam fugientibus Sulla injicit: *Siquis vos, milites, rogaverit, ubi Sullam Imperatorem vestrum reliqueritis, respondete, apud Orchomenum pugnantem.* Atque ille hac increpatione rem labentem sustinuit. Plutarchus Sulla 21. p. 75. et Appianus Mithr. c. 49. LIPS. Mox Bud. *nobis, nos.*

Classicus et Civilis] Supplevit Rhen. conjunctionem e Bud.

Legio unaetvicesima] Sic Latinitas jubet legi. Male in ed. Alciati, quod ante erat XXI, expressere operæ *vicesima prima;* idque propagatum ad omnes ante Pichenam. *Unaetvic.* MS. Agr. Ed. pr. hic valde corrupte *legio ex prima potentiore* etc. Add. ad I, 61. ERN. Bud. XXI. *potentiore.*

Nec sine ope divina] Facessant ergo, qui impietatis notam nostro inurere sustinent. Cf. et c. 81.

Rem afflixit] Ita MS. (Bud.) Reg. edd. pr. Rhen. sqq. at mediæ, item MS. Guelf. *res.* ERN.

Integra et e Chaucis] Rom. cod. et editiones aliæ (ante Rhen.) *integra manu, et e Chaucis.* Legam, *integra manente, e Chaucis.* Flor. porro, *integraque ex:* si plene, facias cum Pichena, *integra, quæ.* LIPS. Vox *manu* abest a MS. Guelf. ERN. Et Bud. in quo *integra et e cauchis.* Rhen. subaudit *existente integra.*

Tolbiaci] Farnes. *Colbiaci:* in Itin. Antonini *Tobiaci.* LIPS. MSS. Fl. Agr. ed. pr. *Tolbiaci:* at MS. (Bud.) Guelf. ed. Puteol. *Calbiaci.* Ber. Alc. *Galbiaci*, quod est vitium operarum. *Tolbiaci* restituit Rhen. Hodie dicitur *Zullich.* ERN. Item *Zulpich.*

epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne injecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumsteterat Civilem et alius metus, ne quartadecima legio, adjuncta Britannica classe, adflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus, Legatus, in Nervios Tungrosque duxit: eæque civitates in deditionem acceptæ: classem ultro Caninefates adgressi sunt; majorque pars navium depressa aut capta. Et Nerviorum multitudinem, sponte commotam, ut pro Romanis bellum capesseret, iidem Caninefates fudere. Classicus quoque adversus equites, Novesium a Ceriale præmissos, secundum prœlium fecit: quæ modica, sed crebra, damna famam victoriæ, nuper partæ, lacerabant.

LXXX. Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet: mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est; favore militum anxius, et superbia viri, æqualium quoque, adeo superiorum, intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso Imperatoris animo. Trahebatur in diversa: hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistolis: simul ceteri, ut "infestum tumidumque" insectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus: neque ipse deerat, adrogantia vocare offensas, nimius commemorandis, quæ meruisset. "Alios," ut "imbelles," "Cæcinam," ut "captivum ac dediticium," increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

LXXXI. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriæ statos æstivis flatibus dies, et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis cœli favor et quædam in

Classem ultro] MS. Agr. *vero:* quod placet Ryckio. ERN. Bud. *ultro.* Prius *terrestri itinere*, et, ut videtur, militari via, quæ adhuc satis integra. Cf. Broterius.

Favore militum anxius] In ed. Alciati errore operarum temere repetitur *est* post *anxius*, quod notulæ materiam præbuit Rhenano. ERN.

Pro spe sua excipitur] Sic Rhen. e Bud. prius erat *accipitur.*

Neque averso Imp. animo] Ed. pr. (et cod. Bud.) *adverso.* Mox pro *vocare* MS. Agr. *provocare.* Vulgatum (quod in Bud.) exquisitius. Virg. G. 4, 76. *magnisque vocant clamoribus hostem:* ubi Servius interpretatur *provocant.* Sic etiam cape G. 1, 388. *tum cornix plena pluviam vocat improba voce:* et noster ipse *hostem vocare* dixit in Germ. c. 14. Ed. pr. *notare:* quæ et in aliis libris confusio observata est. V. Drakenb. ad Liv. 7, 2. et quos ibi laudat. ERN.

Prioris vitæ crim.] Cf. A. 14, 40. H. 2, 86.

Statos æstivis flatibus dies] Lipsius in marg. conjicit *etesiarum flatibus.* Acidalius *etesiis flatibus.* Frustra, ut patet e sequentibus; quibus declaratur, nihil aliud expectatum, nisi tempus æstivum, quo tuta navigatio, nec facile tempestas ingruit. Josephus *finem hiemis* vocat. Et etesiarum flatus adversi navigantibus Alexandria, auctore Cæsare Bell. Civ. 3, 107. ut bene notat Savilius. ERN. Cf. Veget. 5, 9. (4, 39.)

Quis cœlestis favor] *Cœlestis* e conjectura Rhenani editur in omnibus inde a Rhen. Edd. Put. Ber. Alc. *e cœlis.* At MS. Guelf. ed. pr. *quis cœli favor;* quod recipere non dubitavi: certe vulgato præferendum, ut meræ conjecturæ. MS.

Vespasianum inclinatio Numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, "remedium cæcitatis" exposcens gemitu; monitu Serapidis Dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit: precabaturque Principem, "ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento." Alius manum æger, eodem Deo auctore, "ut pede ac vestigio Cæsaris calcaretur," orabat. Vespasianus primo inridere, adspernari: atque, illis instantibus, modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci: postremo existimari a medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas ope humana superabiles forent. Medici varie disserere: "Huic non excesam vim luminis, et redituram, si pellerentur obstantia: illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi Deis, et divino ministerio Principem

Bud. *celis est.* Agr. *cœlitum:* quod probari non potest, quia mox *Numinum* sequitur, quod ab illo nil differt. Mox *e plebe* MS. (Bud.) Agr. ed. pr. ERN. Bip. præferunt *quis e cœlis.*

Oculorum tabe notus] Si est ea, quæ Græcis φθίσις dicitur, ut placet viro docto apud Ryckium (nec caussam dissentiendi video) intelligitur cæcitas e nimia pupillæ contractione, cui contrarium est alterum genus e nimia dilatatione, sine vi contrahendi se: de ea phthisi extat erudita disputatio Maucharti Medici Tubingensis, quem tamen hic locus Taciti fugit. ERN. In definitionibus, quæ tribuuntur Galeno, *tabes* s. *phthisis* est *pupillæ inminutio cum obscuratione.*

Remedium exposcens gemitu; monitu S.] Vix credam, Taciti aures tulisse *gemitu: monitu:* meas quidem offendit. *Gemitu* aut spurium (sufficit enim *exposcens*, ut *orantes* ap. Suetonium c. 7.) aut corruptum puto. Ceterum in libris nihil auxilii, nisi quod in Guelf. est *in gemitu:* unde non absurde corrigas, *ingenitum.* Orat remedium cæcitatis sibi ab illo adhiberi, quod ei insitum divinitus esset. Sic Plutarchus in Pyrrh. c. 3. tradit, Pyrrhum lienosos curasse dextro pede pressos, existimatumque, in majore ejus pedis ungue esse Θείαν δύναμιν, unde illum, cremato reliquo corpore, illæsum ab igni mansisse. Mox *Serapidis*, quod edidit pro *Sarapidis* e Flor. Pichena, est in (Bud. et) omnibus edd. inde a Puteol. Solus Lipsius edidit *Sarapis*, nescio unde. MS. Agr. ed. pr. *Serapis*, et sic correxerat vir doctus in margine Gryphii. Mox ed. pr. *dicta gens superstitionibus*, item paullo post: *respuere oris exscreamento.* ERN. De Vespasiani miraculis egit Brot. in ed. maj. t. 3. p. 529. Similium ab Antonino Imp. patratorum mentio fit in tabella marmorea, quæ olim stetisse putatur in templo Æsculapii insulæ Tiberinæ, quam exhibet Grut. p. 71. Promiscue olim *Sarapis* et *Serapis* dictus. V. ib. p. 22.

Manu æger] MS. Flor. *manum:* quod recepit J. Gronovius. Consentit Guelf. Nec indignum Tacito, Græcismi amatore: unde Gronovium imitati sumus. Ceterum dissensus Suetonii jam aliis notatus, de crure eadem tradentis. ERN. Bud. conrupte *magnum.* Græcismi exempla v. A. 15, 64. H. 1, 42. Contra Suetonium cum nostro facit Dio 66, 5.

Existimari a medicis jubet] Sic accipienda et legenda vetus MSS. (in his Bud.) et ed. pr. scriptura *extimari*, quam Puteolanus primus convertit in *estimari:* unde vulgatos omnes hic *æstimari* obtinet: male, ex iis, quæ ad Ann. 13, 17. de hoc verbo diximus. Etenim *judicium* medicorum requirit, an eæ res fieri possint: quæ est *existimatio*, non *æstimatio.* ERN.

Huic non excesam vim etc.] Aut excidit *videri* ante *vim*, aut tamen intelligendum, ut *ratus* et similia apud nostrum non uno loco. Ed. pr. *excessam*, et sic correctum in MS. Guelf. a man. sec. Mox idem MS. *parvum* a m. pr. sed *pravum* a sec. *Integrare* ed. pr. et sic laudat Rhenanus in nota ad h. l. intelligique vult vim salubrem. Denique *patrati*, quod idem Rhen. placebat, e vestigiis MS. Bud. in quo *parati*, jam reperi in ed. pr. et sic edidit Lipsius et seqq. omnes. Ceteri *peracti.* ERN. Nihil hic excidit. Quæ referuntur, pendent a verbo *disserere.* Bud. *excesam. pravum. integrare.*

Elapsus in pravum artus] Ita Rhen.

Tacitus wrote his History in the reign of Trajan when the Flavian family was extinct

electum: denique patrati remedii gloriam penes Cæsarem, inriti ludibrium penes miseros, fore." Igitur Vespasianus, cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, læto ipse vultu, erecta, quæ adstabat, multitudine, jussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

LXXXII. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus Imperii consuleret. "Arceri templo cunctos" jubet: atque ingressus intentusque Numini, respexit pone tergum e primoribus Ægyptiorum nomine "Basiliden;" quem procul Alexandria plurium dierum itinere et ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur Sacerdotes, "num illo die Basilides templum inisset?" percunctatur obvios, "num in urbe visus sit?" denique, missis equitibus, explorat, illo tem-

e Bud. bene. Ap. Put. est *elapso—artus.* Ap. Alc. *clapso—artu.* Prius Bip. *sed redituram.* Verum eodem sensu quoque *et* frequens ponitur.

Cuncta fortunæ suæ patere] In hoc quoque loco mihi accidit, ut, cum primum legerem, vitium operarum putarem, pro *parere.* Post et in aliis libris *patere* vidi, et nunc in omnibus esse cognovi. Tamen *parere* esse a Tacito non dubito. Atque ego non ignoro, etiam *patere* dici pro *esse in potestate* alterius, eique subinde male substitui *parere*, ut bene docet Cortius ad Sallust. Cat. 10. Sed in istis locis semper aditus quidam ad aliquam rem intelligi potest, ut in maria, fines, rem familiarem alterius, oppida etc. quod hic non est. Sed ut *Fortuna rerum domina* dicitur, *omni in re dominari*, sic *omnia Fortunæ parere.* Ceterum illa verba confundi centies in libris scr. sæpe a viris doctis notatum est. In ed. pr. est: *cuncta fortunæ primæ ratus.* Ern. Bud. *patere.*

Erecta q. ad. multitudine] Bud. male *erepta.* Pricæus ad Apul. Met. 2. p. 125. suadet leg. *adrecta*, præclare, si libri adsentirent. Interim Cic. quoque *erectum* pro *adtento* dicit. Vide in Bruto c. 54. *erectos intuentes judices.*

Nullum mendacio pretium] Quis autem gratuito mendax sit?—*cum sint præmia falsi Nulla, ratam debet testis habere fidem*, ait Ovidius Tr. 3, 10, 35. Lips. Ceterum super hac re quæ disputentur, non vacat commemorare, nec ratio notarum desiderat. Tacitus non videtur alienus fuisse ab ea parte, ut fidem facti agnosceret. Nam et *notum tabe oculorum* hominem illum vocat, ut nulla simulatio cæcitatis locum habuisse innuat, et actam rem præsente magna hominum multitudine, in loco publico, et memoratam suis quoque temporibus a testibus oculatis, sublata Flaviorum gente, ubi nulla adulandi aut mentiendi caussa. Quæ contra hæc miracula disputantur a quodam Jac. Serces in libro de miraculis, quo a Dæmonibus miracula patrari negat, p. 276. non admodum probabilia puto, et concionatorie magis, quam subtiliter et dialectice disputata; vereorque, ut divinis miraculis valde consulant, qui in tam diligenter narratis rebus nihil nisi fraudes humanas agnoscant. Ern. Rectiora dabit Brot. ad h. l. Mirum certe Ernesti judicium videri debet. Similes Principum fraudes, vel eis saltem tributas, collegit Lupanus ad h. l.

Respexit pone tergum] Nempe, cum se precibus factis repente convertisset, ominis captandi caussa. Vid. quæ dixi ad Sueton. Vesp. c. 7. Ern.

E primoribus Ægyptiorum Basiliden] Firmat hoc valde viri eximii conjecturam Lævini Torrentii, in Suet. Vesp. *Basilides libertus obtulisse ei visus est.* Quomodo libertus, si Sacerdos? si, quod hic dicitur, *e primoribus Ægyptiorum?* Bene igitur ille magnus amicus noster *Basilides obtulisse*, deleta voce *libertus*, perperam infarcta. Lips. V. quæ ad Suetonium diximus pro vulgata Suetonii, quorum nondum pœnitet. Post pro *equitibus* MS. Agr. ed. pr. *militibus.* Ern. Bud. *equitibus.* In loco Suetonii Ernesti intelligit *libertum* Vespasiani. Contra Cannegieter de mut. Rom. sub Princ. ratione p. 70. Deorum quoque fuisse servos et libertos docet, qui Deos suos Dominos salutare sint soliti.

poris momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.

LXXXIII. Origo Dei nondum nostris auctoribus celebrata; Ægyptiorum antistites sic memorant: "Ptolemæo Regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmavit, cum Alexandriæ recens conditæ mœnia templaque et religiones adderet, oblatum, per quietem, decore eximio et majore quam humana specie juvenem, qui moneret," ut, fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam acciret: lætum id regno, magnamque et inclitam sedem fore, quæ excepisset: "simul visum eumdem juvenem in cœlum igne plurimo adtolli." Ptolemæus, omine et miraculo excitus, Sacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atque illis, Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum, Atheniensem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antistitem cærimoniarum, Eleusine exciverat, "quænam illa superstitio, quod Numen?" interrogat. Timotheus, quæsitis, qui in Pontum meassent, cognoscit, urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter adcolas fama, Jovis Ditis: namque et muliebrem effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut sunt ingenia Regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum adpetens, negligere paullatim aliasque ad curas animum vertere: donec eadem species, terribilior jam et instantior, "exitium ipsi regnoque" denuntiaret, "ni jussa patrarentur." Tum legatos et dona Scydrothemidi, Regi, (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri jubet: præcipitque navigaturis, "ut Pythium Apollinem adeant." Illis mare secundum: sors oraculi haud

Ex nomine Basil.] Exempla ominis ex re obvia accepti corrasit Lupanus.

Origo Dei etc.] Totum hunc locum si per partes illustrare libuisset, comparandis aliorum scriptorum locis, larga fuisset materies. Sed hoc nec institutum nostrum fert, nec valde utile putamus. Videant, qui volent, Plutarchum de Iside et Osiride, Gyraldum in Hist. Deor. Synt. 6. Voss. de Idol. 1, 29. etc. Ern.

Quibus mos est] Heinsius malebat *dos*. Sic Phædrus in prol. *Duplex libelli dos est*, ubi vid. P. Axenius. Cf. et Juretus ad Symm. ep. 1, 83. Prius Bud. *homine* pro *omine*, solenni more medii ævi, ut *hortus* pro *ortus*.

Antistitem cerimoniarum Eleusi exciverat] Tacitum scripsisse puto *Eleusine*. Vide quæ ad Senecas p. 343. Gron. Adjuvant MS. Flor. ed. pr. in quis *Eleusim*. Ern. Bud. quoque *Eleusim*, quod conjecturam Gron. firmat. Sic et Reg. Lall. qui bene recepit.

Quæsitis qui] Ed. Alciat. *quæsitus*, errore operarum. Edd. Puteol. Ber. Alc. *Synopem*, male. Prima et reliquæ *Sinopen*. Eadem mox corrupte *veteres inter a. f. J. ditissimum*. Ern. Bud. *Synopen*. Commode apud Vaillant NN. Col. t. 2. p. 42. nummus Caracallæ Sinopensis Jovem Ditem exhibet in lectisternio cubantem, capite calatho ornato, d. aquilam, s. hastam. Mox Bud. *vetere i. a. f. J. ditis*.

Scydrothemidi] MS. Agr. *Ciarotemidi*: ed. pr. *Ciarotemadi* semper, MS. Guelf. Mox MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhen. *præcepitque*, quod recepit J. Gronovius. Sed *præcipit* verum, quia sequitur *adeant*: et sæpe sic turbatum in temporibus his vidimus. Post *Pythicum* MSS. Flor. (Bud.) Agr. at ed. pr. *Phiticum*. Ern. Bud. *Scydrothemidi*. Idem *precipitque*, quod recte

ambigua: "irent, simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent."

LXXXIV. Ut Sinopen venere, munera, preces, mandata Regis sui Scydrothemidi adlegant. Qui versus animi, modo Numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri: sæpe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non studium, non preces, omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, "ne destinata Deo ultra moraretur." Cunctantem varia pernicies morbique et manifesta cœlestium ira graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, "jussa Numinis, suos Ptolemæique visus, ingruentia mala" exponit. Vulgus adversari Regem, invidere Ægypto, sibi metuere templumque circumsidere. Major hinc fama tradidit, "Deum ipsum adpulsas litori naves sponte conscendisse." Mirum inde dictu, tertio die, tantum maris emensi, Alexandriam adpelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum loco, cui nomen Rhacotis: fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine et advectu Dei celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam, qui "Seleucia, urbe Syriæ, acci-

Rhen. recepit. In aliis verbis Bud. peccat, habet *verteret*, *paterentur*.

Qui diversus animi] MSS. Fl. (Bud.) Agr. *versus*: male. In utramque partem animo distrahebatur, modo volens accipere conditiones, modo nolens. Infra MS. Agr. ed. pr. *a Deo*. Sed præpositio orta est ex ultima præcedentis verbi. In ed. pr. *moraretur* excidit. ERN. Bud. *Deo*. Bip. restituere *versus*: sequor: est autem mutatus s. mutabilis.

Adversari Regem] Recte Muretus *aversari* corrigit: nam renitendi atque obsistendi significatio locum hic non habet, ut visum Pichenæ. Vulgus audire Regis dicta nolebat, quod est *aversari*. V. ad H. 1, 1. Ed. pr. et MS. Agr. *reges*, quod placet Ryckio, ut ad Scydrothemidem et Ptolemæum pertineat. Male: ut e dictis patet. Invidebant porro Ægypto possessionem illius Dei sui, gloriamque ex Deo ad se translato; denique metuebant, ne sibi perniciosum foret, si Deum suum a se abduci sinerent. ERN. Bud. *Regem*. In voce *adversari* iterum ab Ernestio discedo. Probatæ Latinitatis verbum esse ex Plauto patet, qui paregmeno usus in Merc. 2, 3, 43. sic: *nolo advorsari tuam advorsus sententiam*.

Major hinc fama tr.] MS. Guelf. *majorum*. *Major fama* est mirabilior, ob rei miraculum majus fide. Mox ed. pr. *totum maris*. ERN. Bud. *major* . . . *tantum*.

Rhacotis] Olim vicus, postea pars Alexandriæ, navalibus inminens. Strabo 17. p. 792. Serapeum Alexandrinum describit Amm. Marcell. 22, 16. Ejus meminit et Dionys. v. 255. ἔνθα Σινωπίταο Διὸς μεγάλοιο μέλαθρον.

Serapidi atque Isidi sacrum] Savilius tentat *Osiridi*: quia, tum demum advectus, Deus non ante sacellum habere potuerit. Atque etiam Bochartus Hieroz. 1, 3, 34. erroris arguit Tacitum, quem putat natum e male intellecto scriptore Græco, unde hæc hausta; verbo τετίμηται (quo et Clemens Alex. Protrept. p. 31. utitur hanc rem narrans) accepto, *cultus est*, cum sit *colitur*. Sed Serapidis cultus jam ante apud Ægyptios: nunc Serapis Sinopensis ejusque simulacrum inde advectum coli cœpit: ut diserte tradit Platarch. de Isid. et Osirid. p. 362. εἰς Ἀλεξάνδρειαν κομισθεὶς τὸ παρ' Αἰγυπτίοις ὄνομα τοῦ Πλούτωνος ἐκτήσατο τὸν Σαράπιν. ERN.

Et advectu Dei] MS. Guelf. edd. ante Rhen. omnes *adventu*. An e MS. Bud. illa lectio sit, nescio. (Omnino sic est.) Alioqui verba hæc *veho* et *venio*, et ducta hinc, passim in scriptis libris confunduntur. Sed tamen et *adventus* solenne verbum in hac re. Cic. Nat. D. 3, 23. *Apollo tertius Jove tertio natus*,

tum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit:" alii "auctorem eundem Ptolemæum, sedem, ex qua transierit, Memphim" perhibent, inclytam olim et veteris Ægypti columen. Deum ipsum multi "Æsculapium, quod medeatur ægris corporibus;" quidam "Osirin, antiquissimum illis gentibus Numen;" plerique "Jovem, ut rerum omnium potentem;" plurimi "Ditem patrem, insignibus, quæ in ipso manifesta," aut per ambages conjectant.

LXXXV. At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides, Dux hostium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium ejus, damnatusque, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam "patriam ejus captam," "accipere se solatium mortis," respondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: "Quoniam benignitate Deum fractæ vires hostium forent, parum decore Domitianum, confecto prope bello, alienæ gloriæ interventurum. Si status Imperii aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Cæsarem in acie stare: Caninefates Batavosque minoribus Ducibus delegandos. Ipse Lugduni vim fortunamque Principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis inmixtus, et majoribus non defuturus."

LXXXVI. Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem ejus tentavisse, "an præsenti sibi exercitum Imperiumque traditurus foret:" qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit, an

quem ex Hyperboreis Delphos ferunt advenisse. Ovid. Fast. 4, 247. de Rhea: *unde petita venerit:* ibid. 1, 239. *at bona posteritas puppim servavit in ære, hospitis adventum testificata Dei.* Unde et tales Dii *advenæ* dicuntur. Noster in Germ. c. 2. *Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus et hospitiis mixtos.* Sed tamen idem c. 9. *advectam religionem* dixit. Quare si notatum reperissem, *adventum* esse in Florent. id restituissem: nunc suspicor *advectum* ibi esse. Itaque servavi. Ern. Brot. et Bip. iterum dedere *adventu.*

Ptolemæo] Est is, qui Euergeta cognomine dicitur. Mox copula *et vet.* e Flor. a Pichena addita, est etiam in Guelf. (et Bud.) edd. vett. Excidit temere in ed. Rhen. secunda, unde et a Lipsio neglecta. Ern.

Osirin, antiquiss.] Male in Ern. 2da legitur *aut antiquiss.*

Valentinus, nequaquam] Bip. *Valentinus. Is nequaquam.*

In discrimine verteretur] *In discrimine* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. pr. Rhen. seqq. ante Pichenam: unde restitui. Puto dictum pro *in discrimine versaretur:* non sic legendum, ut Broterius accepit. Jac. tamen Gronovius accipit, ut 2, 28. *Sin victoriæ sanitas etc. in Italia verteretur.* Edd. Puteol. Ber. Alc. Pich. seqq. *in discrimen.* Ern.

Qua cogitatione bellum] Spernimus ut spurcum, *cogitare cogitatione.* Rom. cod. *qua contagione;* ex quo vere emendo, *contatione.* Contari, velut conto explorare: et proprie noster hic usus. Lips. *Contagione cogitaverit* etiam MS. Agr. (et Reg. Lall.) quod præferendum putat vulgatæ e Flor. lectione Ryckius. Utinam dixisset, quis ille melior sensus foret, qui ex hac lectione existeret. *Agitaverit*, quod e Flor. recepit Pichena, probo, idque verbum et alibi Tacitus in tali re usurpat. Sed tamen adhuc in *cogitatione* hæreo: nec *cunctatione*, aut Gruteri *rogitatione* satisfacit. Forte scri-

opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus, sperni a senioribus juventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia Imperii omittebat: simplicitatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus, studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris æmulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

psit Tacitus: qua *solicitatione*. Nam *solicitari* dicuntur, quorum fides tentatur. Ern. Bud. *cogitatione—cogitaverit*. Rectius *agitaverit*. Sed *cogitatione* probum, ut A. 15, 54. Velleius 1, 10. ubi Lipsius quoque malebat *contatione*. Gruterus in nostro loco volebat *rogitatione*. Mox Bud. *virosque*.

Simplicitatis ac modestiæ] MS. Guelf. edd. Puteol. ceteræque ante Rhen. addunt *simul*. Ern. Illud *simul* nec est in Flor. nec in Bud. Servavit tamen Rhen. Paullo ante pro *senioribus* Barthius conjectat *sanioribus*, frustra. Dein Bud. *ante ea*. Sic et Agr.

In altitudinem] *In altitudine* MS. Agr. ed. pr. *In altitudinem conditus* interpretantur abdens et occultans cupiditates suas. *Altitudinem* sic dici docuimus ad A. 3, 44. sed *in altitudinem se condere* aliquid duri habet. Mihi Tacitus scripsisse videtur *in solitudinem conditus*, quod et lenius et contextui aptius est: præsertim cum faveat mirifice locus Quintiliani Inst. Or. 10, 1, 91. qui mox a Lipsio profertur, (secundum Lipsii correctionem, quæ probatur et Schelio ad Dial. de Or. c. 9. et recepta est a Gesnero) ubi *secessisse* dicitur juvenis Domitianus et in isto secessu carmina scripsisse: *secedere* planissime est *in solitudinem condi*; nam, qui secedunt, *abditi agris*, *domo* etc. sæpe dicuntur a Suetonio et aliis. Atque hoc ipsum est modestiæ, e stilo Taciti, abstinere se a publicis negotiis et, remotum a celebritate, vacare studiis literarum, aut alii rei, quæ nihil conjuncti habeat cum Republica. Ern. Bip. Lipsio tribuunt lectionem *in solitudinem*, quæ debetur Ernestio. Recte vero propugnant *altitudinem* eo sensu, quo supra A. 3, 44. *Solitudo* huc non facit, quoniam, qui ab Imperii curis secedit, ea propter non in solitudinem abit.

Amorem carminum simulans] Simulans tantum? ita. Suetonius 2. *simulavit* (Domitianus hic iste) *mire modestiam, in primisque poeticæ studium, tam inusitatum antea sibi, quam postea spretum et abjectum*. At scriptores ejus ævi campum hunc adulatorium egregie exercent, et vatem faciunt supra vates. Omitto poetas (more mentiri aliquid et extollere iis fas); ecce nostrum senem Fabium l. c. *Hos nominavimus, quia Germanicum Augustum* (cave alium ab isto intelligas) *ab institutis studiis deflexit cura terrarum; parumque Diis visum est, esse eum maximum poetarum. Quid tamen iis ipsis operibus ejus, in quæ donatus Imperio juvenis successerat* (scribo, *secesserat*) *sublimius, doctius, omnibus denique numeris præstantius?* Ite, Homere et Virgili, erepta vobis a Paride hoc palma. Plinius etiam Præfatione ad Titum: *Quantus in poetica es! o magna fecunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti.* Hæc turpia, atque utinam, tamen timeam, nequis hodie apud Principes sic peccet! Lips. Poetarum Silii, Val. Flacci, Martialis loca indicat Dodwell. Annal. Vellei. § 14. Mox MS. (Bud.) Guelf. *subduceret*. Ern.

Contra interpretabatur] Scripti libri subtexunt, *neque vos impunitos patiantur*. Perperam; quia verba sunt ex oratione Cerialis supra repetita. Farnesianus adscribit *Deest hic aliquantulum*: cui fidem habeo. Lips. Verba *neque vos i. p.* sunt etiam in ed. pr. MS. Agr. *interpretabantur*. Ern. Bud. *interpretabatur*, subjunctis istis spuriis, quæ non sunt in Flor. hic ita: *Cornelii Taciti liber XX explicit. Incipit XXI.*

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Interim Titus cum valido exercitu prope Hierosolyma castra facit. 2—5. Judaicæ gentis primordia, sacra, instituta, deque iis maligna profanorum judicia. 6. 7. Descriptio terræ finiumque, balsami, Libani, Jordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis, cujus arenæ vitro inservientes. 8. Hierosolyma genti caput. Inmensæ opulentiæ templum. Judæorum sub aliis gentibus et suis Regibus fata; 9. varia sors sub Romanis. 10—12. Bellum sub Gessio Floro Procuratore ortum. Titus Judæos, in urbem compulsos, obsidet. Hierosolymorum munitiones, copiæ, Duces. 13. Prodigia ante obsidium.

14. Interea Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat. 15. Manum conserit cum Ceriale, satis prospere. Uterque, ad maturandum summæ rei discrimen erectus, 16. 17. aciem instruit, suos adloquitur. 18. Fit atrox pugna, qua, proditione cujusdam Batavi, Germani vincuntur. 19. 20. Civilis, in Batavorum insulam transgressus, præsidia Romanorum invadit, Verace, Classico, Tutore suffultus. 21. Ambiguum prœlium. Subvenit Cerialis fortunamque vertit; 22. at parum providus ferme opprimitur. 23. Civilis navalem aciem ostentat, sed a Ceriale trans Rhenum pellitur. Hic, insulam Batavorum populatus, superfuso amne, novum discrimen adit. 24. 25. Tum hostium animos occultis nuntiis labefactat. 26. Civilis, petito colloquio, ad deditionem se pronum profitetur.

I. Ejusdem anni principio Cæsar Titus, perdomandæ Judææ delectus a patre, et, prælatis utriusque rebus, militia cla-

Perdom. Judææ delectus] Ed. pr. *delegatus*. Immo ei potius Judæa perdomanda delegata; qua phrasi sæpe Suetonius utitur. Ceterum sæpe tentatus sum corrigere *relictus*. Nam profecto verbum *delectus* non satis dignum Imperatoris filio aut aptum videtur. Consentit Sueton. Tit. 5. qui eum *ad perdomandam Judæam relictum* dicit: quod e nostro sumtum videtur. Et Tacitus c. 10. *simul manere apud exercitus Titum,—utilius videbatur*. Ern.

Privatis utriusque] Probam lectionem censeam et sententiam, absque libris sit: qui consensu omnes, *preliatis utriusque*: aut, *prelatis*. Ego, quamquam intentus, nihil elicio. Lips. *Prælatis* Flor. Agr. ed. pr. *Preliatis* Bud. *Præliantis* Guelf. ed. Put. Ber. Alc. *Privatis* est e correctione Rhenani, sumta ex H. 3, 65. *Fl. Sabinus—privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat*. Ern. Lectionem codicum vindicant Bip. leguntque *prælatis*:

rus, majore tum vi famaque agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis. Atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, inconrupto Ducis honore. Tres eum in Judæa legiones, quinta et decima et quintadecima, vetus Vespasiani miles, excepere. Addidit e Syria duodecimam, et adductos Alexandria duoetvicesimanos tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa Sohemusque, Reges, et auxilia Regis Antiochi, validaque et, solito inter adcolas odio, infensa Judæis Arabum manus: multi, quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

II. Sed, quia famosæ urbis supremum diem tradituri sumus,

cui simile c. 8. *præpotuere.* Suntque *prælatæ utriusque res* honores utrique delati, ut ap. Virgil. Æn. 5, 541. *Nec bonus Eurytion prælato invidit honori*, quem v. 534. dixerat *exsortem* i. e. extra ordinem delatum. Ut codicibus quoque sit prælatus honos, recipio emendationem, etsi non negem, conjecturam Rhenani multum mihi blandiri. Quod autem ante *clarus* inserendam particulam *jam* judicant Bip. mihi non necessarium videtur; intelligitur quippe ex nexu, et præcedenti voci subjuncta auribus ingrata fuerit.

Ut superior sui jam] Hic quoque me locus diu torsit, per singulos apices et ductus scripturæ veteris euntem. Sed exclamare tandem cum Philosopho possum εὕρηκα. Budensis habuit *superior unam crederetur.* Vatic. *superiori unam.* Ex quo, vix duabus litteris leviter mutantibus, facio: *ipse ut super fortunam*, eleganti sententia. Titus, inquit, jam tum privatus clarus bello: nunc multo promptior, ut parem vel superiorem se potius fortuna hac Imperatoria ostenderet. Rhenanus divinabat: *ut superiori via ingrederetur.* Farnes. autem cod. et Rom. abeunt ab hoc scripto longius, *ut superior omnibus crederetur.* LIPS. Lipsii correctionem recepit Pichena, servaruntque sequentes edd. Vaticano MS. consentit Flor. Farnesiano MS. Agric. (et Reg. Lall.) eamque lectionem præfert Ryckius, quæ mihi nimis languida videtur. MSS. Guelf. Oxon. *ut imperio dignus jam crederetur.* Mihi et hoc et alterum, Ryckio probatum, conatus corrigentium corruptum locum videtur, sed hoc tamen Ryckiano melius. Lipsii correctio an vera sit, non pro certo dicam, præsertim cum a multis impugnari videam: dignam quidem Tacito esse credo. Nec spernam Trilleri conjecturam Obs. p. 312. e vestigiis cod. Bud. legentis *superior animo.* Licet etiam nobis conjectare? Forte fuit, *ut suæ par fortunæ cr.* quæ certe sententia huic loco est aptissima. ERN. Vulgata lectio jure suo non displicet Pichenæ, Salinerio, Acidalio, Grutero; sed emendatio Lipsii optimis codicibus magis convenit, nec patet, unde vulgata sit ducta.

Tres eum] *Eum* MS. Guelf. et inde a Rhen. omnes edd. At MS. Bud. *cum:* edd. Put. Ber. Alc. *tum:* ed. pr. *tres in Jud.* ERN. Rhen. emendavit ex ingenio.

Addidit e Syria etc.] Sic edidi ex ed. pr. quæ est vera lectio. Sic est et in MS. Reg. Præpositio *e* est in edd. omnibus ante Rhen. Ea in MS. Guelf. mutata est in *ei*, ut a Rhen. in *et*, ut sensus constaret. Sed *tradidit* vitiosum esse patet ex eo, quod id verbum plane alienum est a sequentibus *adductos Alexandria d. t.* cum hæc contra aptissima sint verbo *addidit.* ERN. Bud. ut vulg. *tradidit e Syria.*

Principem adhuc vacuum] Forma dicendi a provinciis ducta est, quæ vacuæ dicuntur, cum non habent rectorem. Ita *Princeps vacuus* est, cujus animus nondum inclinat in aliquem, cui in primis credat se, quem in primis audiat etc. a quo genere Principes plerumque reguntur. Est ergo bellissime expressa sententia. ERN.

congruens videtur primordia ejus aperire. "Judæos, Creta insula profugos, novissima Libyæ insedisse," memorant, "qua tempestate Saturnus, vi Jovis pulsus, cesserit regnis:" (argumentum e nomine petitur: "inclytum in Creta Idam montem, adcolas Idæos; aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari:") quidam, "regnante Iside, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Juda, proximas in terras exoneratam:" plerique, "Æthiopum prolem, quos Rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit." Sunt, qui tradant, "Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, mox proprias urbes Hebræasque terras et propiora Syriæ coluisse rura." Alii, "Judæorum initia, Solymos, carminibus Homeri

Primordia ejus aperire] Si, quæ de rebus Judaicis tradit Tacitus, omnia excutere diligentius vellemus, plurima dicenda forent. Sed istas disputationes non capiunt notæ, in quibus maxime spectatur, ut emendata verba sint, et intelligatur sensus eorum. Adspergemus tamen subinde aliquid, ubi opus videbitur. Illud ab initio mirari libet, qui commiserit Tacitus, ut Josephi libros non consuleret, qui illis temporibus non obscuri erant Romæ, et e scriptoribus externis potius hauserit, quam auctore Judaico. Verum hoc quoque pro Tacito dicam, non omnia eum pro certis tradere, sed quæ vulgo traderentur, in compendium congesta lectoribus proponere voluisse. Late totum hunc locum exsecutus est Christ. Wormius, in Corruptis Antiquitatum Ebr. apud Tacitum et Martial. vestigiis. Hafniæ 1693. Ern. Egregie etiam ista illustravit Broterius.

Adcolas Idæos—Judæos vocitari] Unde hæc traditio de Creta, Judæorum patria, docet Huet. Dem. Evang. Prop. 4, 9. p. 194. putatque, exoticos scriptores *Idæos Cretenses* cum *Judæis* confudisse. Negat hoc Fr. Ad. Lampe de cymb. vet. 2, 9 et 12. At ipse tamen firmat, dum Tacitum, similitudine nominis deceptum, *Judæos ex Creta provectos* adfirmare, tradit, quum *Idæos* deberet.

Aucto in barbarum cognomento] *Morem* addunt MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. male. *Barbarorum* est in MS. Agr. ed. pr. Vulgatum tuentur MSS. Flor. Bud. unde edidit Rhenanus, et Tacitus ipse A. 6, 42. *neque in barbarum corrupta*. Additur *quasi Idæos* in MS. Guelf. edd. Put. Ber. ceterisque ante Pich. (Bud. *quasi Ydeos*) post *vocitari* male. Ceterum magis de Græca quam Latina pronunciatione intelligenda sunt Taciti verba. Nam in Græca e trisyllabo fit quadrisyllabum: augeri autem verba dicuntur ab accessione novarum syllabarum; quamquam et accessio literæ *u* intelligi potest. Ern. Pichena delevit, quia non in Flor.

Sunt, qui tradant] *Tradunt* MS. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *tradant* verum est. (Dedit Rhen. e Bud.) Semper Tacitus conjunctivo in hac forma utitur. Sed sæpe sic peccarunt librarii, ut non uno loco ad Livium notavit Drakenb. Nec mirum: cum etiam hodie vulgo hanc elegantiam ignorent, fugiantque in scribendo. Post ed. pr. *indignum* (Bud. *indigum*). Deinde *ac* ante *mox* delevi, cum Ryckio et J. Gron. quod addiderat de conjectura Rhen. quia in Bud. erat *an mox*. Abest *ac* a MSS. Flor. Guelf. Oxon. Agr. edd. ante Rhen. Ceterum hic in bonum auctorem incidit Tacitus, et hæc verissima traditio. Nam e Mesopotamia gentis origo, quæ est veteris regni Assyriaci pars. Ern. Bud. *partem Egypti potitos*.

Coluisse. Clara] Verum hic, puto, vidisse Bip. qui τῷ *clara* substituunt *rura* et eo, quo expressi, modo distinguunt. Bud. male *propriora*.

Carminibus Homeri] Locus Homeri notus (ex Il. ζ. 184. 204. Od. ε. 283.) sententia tantum valde ambigua inter natantes scholiastas. Sunt, qui designari Lycios aut finitimos quosdam velint: quo Strabo 14. p. 667. et Eustathius ad Il. ζ. 184. et Pindari interpres ad Ol. 13, 129. inclinant: sunt qui Pisidas: quo Plinius, 5, 27. (24) et Stephanus: sunt, qui Judæos: quod noster hic suggerit, et Tzetzes Chil. 7, 149. Eusebius etiam Pr. Ev. 9. p. 243. Chærili Poetæ testimonio, Hebræos Solymos olim dictos censet evinci. Nec Q. Calaber sane aliter apud Homerum accepit ideoque

celebratam gentem, conditam urbem Hierosolyma nomine suo fecisse."

III. Plurimi auctores consentiunt, "orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, Regem Bocchorim, adito Hammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, et id genus hominum, ut invisum Deis, alias in terras avehere jussum. Sic conquisitum conlectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Mosen, unum exsulum, monuisse, ne quam Deorum hominumve opem exspectarent, utrinque deserti, sed sibi, ut Duci

2, 120.—Σολύμων ἱερὸν στρατὸν dixit: sacri epitheto sacram indicans gentem. Lips.

Conditæ urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse] Sic edidit Rhen. e vestigiis MS. Bud. in quo *conditæ urbi Ierosolimam nomine suo fecisse*, ut in Guelf. Ceteri MSS. et edd. ante Rhen. *conditam urbem*. Rhenani correctionem adjuvat species imitationis Virgilianæ G. 1, 137. *stellis numeros et nomina fecit:* quamquam et Livius aliique hac forma utuntur: cum contra vix doceri possit, *urbem facere* bene dici. Ceterum omnes libri consentiunt in *Hierosolymam*, pro quo facile concedo Oudendorpio legendum *Hierosolyma*, quo genere et alibi noster utitur. (Cf. 2, 4. 5, 1. 9. 10. 11.) Vid. ipsum ad Sueton. Aug. 93. et quæ nos diximus ad Ann. 6, 33. de *Artaxatis*. Rursus tamen *Hierosolymam* in quibusdam libris infra c. 10. Ern.

Orta per Æg. tabe] *Vitiliginem* appellat Justinus 36, 2. uti optime restituit optimus et doctissimus Bongarsius. Lips. Hæc nota ab Ernestio erat prætermissa.

Regem Occhorim] Ita libri vett. quos sum secutus, non *Bocchorim:* etsi vulgatæ huic scripturæ adsertor Justinus venit Λόγῳ παραινετικῷ c. 9. Nam ait: Τέταρτον δέ φασι νομοθέτην γεγενῆσθαι Βόκχοριν τὸν βασιλέα, σοφόν τινα καὶ πανουργίᾳ διαφέροντα. Etiam Orosius 1, 10. qui, locum hunc totum transscribens, Bocchorim tamen appellat. Sed et Plutarchus ita nominat, libello περὶ δυσωπίας p. 529. Itaque jure vacillo. Nam Clemens Strom. 1. p. 320. nimis diversus a nobis abit, qui Omosim hunc vel Amasim appellat. At quod ad rem ipsam, falsa est, et refellunt libri sacri. Tamen sumsit hæc a Lysimacho, uti videre potes apud Josephum contra Apionem 1, 34. ubi item scriptum *Bocchoris*. Lips. *Ochorim* MS. Agr. ed. pr. ut *Bocchorim* Flor. Guelf. edd. Puteol. ceteræque ante Lipsium, qui *Occhorim* recepit: *Bocchorim* restituit Pichena. Ceterum hic Rex omnium consensu diu post bellum Trojanum demum imperavit. V. Perizon. Origg. Ægypt. c. 19. p. m. 333. Ern. Bud. *Bocchorum*.

Avehere jussum] MS. Guelf. a m. pr. sic habuit, sed correctum est in *abire:* ed. pr. *abjicere*. Ante edd. Put. Ber. Alc. *et invisum;* male. Ern. Rhen. *ut* e Bud.

Postquam vastis locis] Mirum, non addere eum, quibus in locis. At sane ex Tertulliano legendum videatur, *vastis Arabiæ locis*. Is enim Apolog. c. 16. narrat Tacitum scripsisse H. 5. *Judæos Ægypto expeditos sive extorres in vastis Arabiæ locis aquarum egenos*, etc. Orosio tamen l. c. non aliter lectum, quam nostri libri præferunt. Lips. Memoriter protulit locum Tertullianus et addidit Arabiæ nomen de suo. Mox *exsulem* ed. pr. *movisse* pro *monuisse* Orosii ed. Venet. 1500. in eademque mox *Deorum templorumque hominumve*, ut in Paris. 1510. Ern. In Colon. 1526. non est *templorumque*. Eadem habet *monuisse*. Sic et hic Bud. et *exulum*. Idem *Moysen*.

Ceteris per lacrimas torp.] Non placet satis, *per lacr. torpere:* non solent homines, cum stupent, flere: immo stupore excusso, cum ad se rediere, solent lacrimare. Sed mollius explicari potest: *Per lacrimas* est *inter lacrimas*, et *torpere*, nullum consilium vincendi mali reperire, quomodo non uno loco dictum reperimus. Ern.

Utrinque deserti] Sic MSS. Flor. Agr. (Reg. Lall.) ed. pr. quod bene recepere Ryckius et J. Gron. Ceteri *ab utrisque*, quæ est glossa τοῦ *utrinque*, quod de personis exquisitius dicitur. Ceterum hæc verba in MSS. omnibus Orosii ab Havercampo inspectis abfuere, ut et edd. pr. August. Paris. in cujus notula monitum: in nostris vetustis verba *ab utrisque deserti* non leguntur. Ern. Bud. *utrisque* sine præpos. quæ et in Flor. deest.

Sed sibimet etc.] Tentabam: *se si-*

cœlesti, crederent, primo cujus auxilio præsentes miserias pepulissent." Adsensere atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æque, quam inopia aquæ fatigabat. Jamque haud procul exitio, totis campis procubuerant: cum grex asinorum agrestium, e pastu in rupem, nemore opacam, concessit. Secutus Moses, conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen: et continuum sex dierum

bimet, et, ut Duci cœlesti, crederent primo, cujus auxilio præsentes. Ante omnia, inquit, sibimet ipsi quisque Hebræorum; deinde fortunæ, sive *primo* cuique obvio, per quem utcumque juvarentur, non secus ac misso de cœlo Duci, sese crederent ac permitterent. GRON. Unus Gronovius vidit, ut ex ejus correctione patet, *sibimet* non ad Mosen, sed ad Judæos referri debere. Si ad Mosen pertineret pronomen, deberet esse *sibi*. Nam *sibimet* est *sibi ipse*, in sing. *sibi ipsi* in plurali, cujus rei inscitia et alibi turbas dedit et tenebras obfudit. Ceterum correctio viri excellentis propter inusitatum loquendi modum *se sibi credere* non magis satisfacit, quam Schellii, qui ad Hygin. p. 137. corrigit *adessent sibimet: ut duci cœlesti crederent, primo* etc. Nam durum est e *sed* facere *adessent*, et *sibimet* ita ad Mosen refertur, quod Latinitas non patitur. In hoc tamen verum vidit Gronovius, quod induci Mosen suadentem judicat, ut primum a semet ipsi auxilium peterent ac sperarent, et a fortuna sua, h. e. ut post explicatur, fortuitum iter ingrederentur pergerentque, qua impetus, quo pedes ferrent, etsi omnium rerum locorumque ignari: deinde, si cujus præsens auxilium cognovissent, ei se crederent: cui respondent ea, quæ mox de aqua inventa traduntur. Sed ad hanc sententiam quomodo accommodanda sint verba, difficile est dicere. An partem Gronovianæ correctionis probabimus: *sed sibimet, et ut duci cœlesti crederent, primo c.* an sic faciemus: *sed sibimet, ut d. c. crederent, et primo cujus a.* sive, ut Groslotio placebat, *cujus primo aux.* Nihil enim impedit, quo minus jubeat populum se suamque fortunam pro cœlesti Duce habere, qui nihil opis cœlestis exspectandum dixerat, humanam opem autem ab eo, qui eos primus ab hac difficultate liberasset, primus opem tulisset. Forte etiam verba *ut duci cœlesti* sunt a glossa, male referentis *sibimet* ad Mosen: nam, his sublatis, et interposito *et*, eo, quo dixi, loco, omnia bene procedunt. De reliqua parte loci v. not. seq. Ceterum MS. Flor. habet *et sibimet duce cœlesti cr.* ut et ed. pr. (et Orosii ed. August.) quæ interpungunt post *primo*. Agr. *ut sibimet duci cœlesti cr.* sed m. sec. superscripsit *et*. Ceteri libri mei vulgatum habent. Orosii edd. pr. Venet. Paris. *sed sibimet duci cœlesti cr.* Havercampus putat, *credentes* in Tacito delendum (quod nec in Orosio edidit) et *porro* pro *prima sibimet* (Mosi) *crederent porro, cujus aux. recentes m. p.* i. e. Ægyptiacas. Sed *sibimet*, ut dixi, ad Mosen referri non potest. ERN. Quæ hic de Havercampo monentur, non ita se habent. Is τὸ *credentes* non delevit, sed falso positum ex duplici scriptura τοῦ *præsentes* ortum adserit. In Bud. *et duci* erasis superscriptum.

Cujus auxilio credentes etc.] Citat etiam ita Orosius: ambigo tamen et contor, an non vox, *credentes*, ejicienda sit. Et jam video abesse in Othonis Fris. 1. 18. ubi hæc citat. LIPS. Ab ipso Orosii loco abfuisse reperio in MS. ap. Petr. Danielem. Nec est in aliis Orosii MSS. edd. pr. Venet. Paris. August. recteque omissum ab Havercampo. ERN. De Havercampo vide mox monita. Multiplex medicina ægroto adhibita. Freinsh. volebat *cujus consilio*. Is. Pontanus legit *privo cujus auxilio*, et *credentes* expungit. Salinerius *pepulissent* futuri significatione accipit, ut ap. Virg. Æn. 2, 136. Lampugnanus in cod. suo *pertulissent* se reperisse fingit, vidente Lipsio. Bipontini locum ita concinnant: *sed sibimet quærentes, ut Duci cœlesti, crederent primo, cujus auxilio præsentes mis. pep.* Putant quippe, istud *quærentes*, a librario omissum, alieno dein loco intrusum, in *credentes* esse mutatum. Mihi turbas dedisse enclitica pronominis *sibi* videtur, qua resecta expulsoque spurio *credentes* omnia plana, sana. *Sibi* profecto nonnisi ad *Mosen* referri potest. *Præsentes miserias* intelligo, quibus mox fuerant pressi.

Grex asinorum agrestium] Ed. pr. corrupte *assiriorum agrestum* et mox *conscendit*. ERN.

Id levamen] MS. Guelf. *idem levamen*; male. Ceterum post hæc verba interpunctio major esse debet, ut in edd.

iter emensi, septimo, pulsis cultoribus, obtinuere terras, in quis urbs et templum dicata.

IV. Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere; cæso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque inmolatur, quem Ægyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, qua ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur: et raptarum frugum argumentum panis Judaicus, nullo fermento, retinet. "Septimo die otium placuisse," ferunt: "quia is finem laborum tulerit: dein, blandiente inertia, septimum quoque annum ignaviæ datum." Alii, "honorem eum Saturno haberi: seu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos et conditores gentis accepi-

Put. Ber. aliisque vett. non comma, ut in recentioribus, intelligendumque *fuit*, quod alibi in hac forma narrandi addit. Incipit enim deinde nova sententia. Mox *in quis* MS. Flor. ed. pr. Eadem post *dedicata sunt*. Sed *sunt* abest a MSS. Flor. et Agr. quod elegantius est. Itaque delevi. Ern. Bud. *in quibus—dicata sunt*. Prius male, *continuere*.

Ritus—indidit] Imposuit, præscripsit. Sic et alibi de legibus loquitur. Mox frustra Acidalius pro *illic* volebat *illis*. Nam *illic* pro *apud illos* dixit variandæ orationis caussa. Sic paullo ante *utrinque* pro *ab utrisque*, et infra c. 5. *illuc* pro *ad illos*. Ern.

Effigiem animalis] Hoc de capite asini magno consensu omnes veteres tradiderunt; ne tantopere noster culpetur, tamquam *mendaciorum plenissimus* scriptor. Et sane Strabo, Plutarchus, Democritus apud Suidam multo majora deliria delirarunt contra gentem et libros sacros. Lips. Quid locum fabulæ dederit, quæsivere Steph. Morinus peculiari disputatione (in ejus Diss. octo 8. Gen. 1683. p. 157). Bochartus Hierozoic. 1, 2, 18. T. Faber Epp. 1, 6. et alii. In nonnullis edd. recentioribus, ut Gronoviorum, irrepsit *effigies*. Ern.

Errorem sitimque] *Errorem* suspectum est viris doctis, Acidalio et aliis, quia asinis indicibus sitim depulere, non errorem. Trillerum verbum id tentantem refellit Elsner. Sched. Crit. p. 80. Nempe, inventa in desertis locis aqua, cum, paucis diebus post domini terræ cultæ facti sint, nihil impedit, quo minus ducibus asinis et ab errore et ab siti liberati dicantur. Ern. Est, qui *ægrorem* velit, teste Acidalio.

Cæso ariete etc.] De his commentitiis rituum caussis disputavere Bochartus opere laudato 1, 2, 50. et alii. Illud universe monendum videtur, hoc exemplo patere, quas ineptias proferant, qui rituum aliarumque talium rerum, arbitrio sive divino sive humano sancitarum, caussas ingenio reperire conantur potius, quam e monumentis genuinis et idoneis eruere. Ea ubi desunt, nihil tentandum, si delirare nolis. Atque id Tacitus ipse videtur intellexisse, cum addat: *hi ritus quoquo modo inducti*, et tantum partes egisse narrantis, quid scriptores tradiderint vulgo. Ern. Illud de *ariete* spectat ad id, quod frequens pro peccatis populi immolatus.

Qua ipsos scabies] *Qua* MS. Flor. (Bud.) edd. veteres, præter primam, omnes ante Lipsium, quas vidi. MS. Guelf. a pr. manu habuit *quam*, unde sec. fecit *quod*, ut est in ed. pr. Caussa est in verbis *memoria cladis*: ea clades qualis fuerit, deinde explicatur, quod desiderat *qua*. Itaque restituimus. Clades autem non intelligenda de expulsione ex Ægypto, sed de morbo. Ern. Bip. malunt *quia*.

Tradentibus Idæis] MS. Guelf. (Bud.) edd. omnes ante Lipsium, *Judæis*; male: mox MS. Guelf. edd. ante Rhen. *de septem sid*. Ern. Rhen. *e* ex ingenio, nam Bud. *de*. Ceterum cognito nunc aucto Planetarum numero, somnia multa, istis fulta, evanuere.

+ by numbers made up of sevens

mus, seu quod e septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe et præcipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque cœlestium vim suam et cursum septimos per numeros conficiant."

V. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera instituta sinistra fœda pravitate valuere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa et stipes illuc gerebant: unde auctæ Judæorum res. Et, quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promtu, sed adversus omnes alios hostile odium; separati epulis, discreti cubilibus; projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent; inter se nihil inlicitum; circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant: nec quidquam prius inbuuntur, quam contemnere Deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam et necare quemquam ex adgnatis, nefas: animasque prœlio aut suppli-

Per numeros conficiant] Vera lectio, quam e Vaticano promsi referente: *per numeros coniciant:* ex quo ego *conficiant.* Aliter vulgati. De re autem ipsa Dionem vide 37, 16. et in primis Alex. Clementem Strom. 6, 16. p. 290. Lips. *Coniciant* etiam ed. pr. MS. Agr. *conjiciant.* At MS. Flor. (et Bud.) *commearent* MS. Guelf. edd. ceteræ ante Rhen. *ac plerisque cœlestium vim suam et cursum—commeare.* Rhenanus ceterique ante Lipsium dedere: *ac pleraque c. vi sua et cursu commeare.* Mox MS. Guelf. *his quoquo m.* Ern. Bud. *pleraque.* Bip. conjectant locum ita effingendum: *ac plerisque cœl. vim suam recursu septimos per numeros commeare.*

Stipes illuc congerebant] Cicero pro Flacco 28. *Cum aurum, Judæorum nomine, quotannis ex Italia et ex omnibus provinciis Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret.* Philo de Legatione ad Caium p. 1023. Καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἱεροπομποὶ στέλλονται χρυσὸν καὶ ἄργυρον πλεῖστον κομίζοντες εἰς τὸ ἱερὸν, τὸν ἀθροισθέντα ἐκ τῶν ἀπαρχῶν. Et p. 1014. Ἠπίστατο (Τιβέριος) καὶ χρήματα συναγαγόντας ἀπὸ τῶν ἀπαρχῶν ἱερὰ, καὶ πέμποντας εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τῶν τὰς θυσίας ἀναξόντων. Sed et Josephus notat, *immensam vim auri congestam in templum ab omni Asia et Europa:* Antiq. 14, 12 (7). Nos plura in *Magnitudine Hebræa.* Lips. Copiosius hæc tractantem v. Gothofr. ad cod. Theod. l. 14. de Jud. et Zornium de Patr. Jud. auro Cor. Ceterum *pessimus quisque* intelligendi de proselytis. Pro *congerebant*, MS. Guelf. *congregabant.* MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. *gerebant.* Forte fuit *ferebant.* Ern.

Et, quia apud ipsos etc.] Non satis apte cohærere orationem in promtu est. Quosdam e suis libris habere ait Acidalius *atque ut—sic adversus* etc. Sed, qui sint isti libri, scire pervelim. Mei omnes vulgatum habent. Videtur autem nunc sententia hæc cum antecedente conjungenda, ut altera causa potentiæ: quod adversus suos populares quidem (i. e. *apud suos*) fidem constantissime servant, et misericordes sunt etc. Ern. Recte, puto, priscam Puteolani interpunctionem restituere Bip. etiamsi novam esse arbitrentur. Ego quoque reddidi. Sic et Dotteville.

Alienarum concubitu] i. e. *alienigenarum*, quod frustra reponere tentabat N. Heinsius, cum hodie lexica doceant, *alienos* dici etiam externos, peregrinos, ut *alieni mores, alienus orbis* etc. Ern. Bud. *alienarum cubitu.*

Exuere patriam] Rom. cod. *exire.* Lips. *Exuere* verum est, diciturque pro contemnere, negligere, more Græco. Ern.

Necare quemquam ex agnatis] Qui otiose legerit, nihil offendet: fortasse is, qui intente. Si enim de cæde capis tantum, quid in eo novi? Sane et Romanis et barbaris plerisque necare consanguineos nefas. Sed alium ego hic sensum odoror, et scribo, *necare quemquam ex gnatis.* Scimus Græcis Latinisque in promiscuo usu fuisse abjectiones infan-

1 kindred properly by the fathers side

ciis peremptorum æternas putant. Hinc generandi amor et moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare, e more Ægyptio: eademque cura, et de infernis persuasio: cœlestium contra. Ægyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur; Judæi mente sola unumque Numen intelligunt. "Profanos, qui Deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingant: summum illud et æternum, neque mutabile, neque interiturum." Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis, sinunt. Non Regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed, quia Sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur,

tum et expositiones, immo neces. Id aliter in Judæorum moribus, et gentem in primis soboli studuisse, adeo ut nulliusmodi partum necare fas; notat ut novum noster. Itaque, quia de liberis, jure addit *hinc generandi amor:* quoniam matres scilicet certæ, prolem tollendam. Simile prorsus, quod de Germanis De moribus 19. *numerum liberorum finire aut quemquam ex agnatis necare, nefas habetur.* Nam et ibi scribo, *gnatis.* Lips. Defendunt vulgatum Salinerius et Acidalius, sed ita ut *adgnatos* pro *natis* dictos contendant. Immo *adgnati* sunt gentis suæ homines, quos omnes pro fratribus habebant et pro suis. Et hinc securitas et cupido generantium, quod sciebant, sacrosanctam esse vitam in populo suo; et, si tamen vi aliqua perirent, aliam vitam restare. Mox *animos æternos* MS. Agr. ed. pr. quod non spernendum puto. Ern. Nimium argute Petitus Obs. 2, 4. *ex a. d. natis:* i. e. ex ante diem natis.

Corpora condere] Trillerus emendat *condire:* frustra, ut docet Elsnerus in Schediasm. Crit. p. 81. Mos condiendi latet in verbis *eademque cura.* Et, cum de moribus sepeliendi sermo est, cremationi opponitur mos *condendi*, non *condiendi.* Ern.

Eademque cura etc.] Varie hic locus legitur in libris. MS. Agr. *eademque cura de infernis, et persuasio cœlestium contra:* quod miror placuisse Ryckio. MS. Guelf. *eademque c. et d. i. et p. cœlestium. Contra* etc. atque sic edd. Put. Ber. Alc. Sed ed. pr. habet vulgatum, nisi quod male interpungit post *cœlestium:* atque sic edidit (duce Bud.) Rhen. correcta insuper interpunctione. Flor. videtur vulgatum habere, quod nihil varietatis notatum est neque a Pich. neque a J. Gron. *Eadem cura* intelligenda de ratione condiendi: similiter Curtius *curare* de pollinctura dixit 10, 10. de Alexandri mortui cadavere: Ægyptii *jussi corpus suo more curare.* Persuasio Ægyptiorum de infernis qualis fuerit, docet Diodorus Sic. 2, 93. p. 58. Per *cœlestia* intelligit Deos: quos diversos Ægyptii habebant, neque ita, ut Judæi, de Numine Divino sentiebant. Ern. *Eadem cura;* cum grano salis accipe. Condiebant Ægyptii cadavera intrinsecus; extrinsecus Judæi. Cf. Casaub. ad Lact. 7, 12. Huetius quoque malebat *condire*, improbante Broterio. Bud. *amore Ægyptio.*

Judæi mente sola, unumque Numen intelligunt] Bene et vere hæc Tacitus. Ideoque nec statuæ Judæis, et ipsum templum sub dio et apertum. Dico, majus illud et exterius templum: nam *interius clausum*, ut mox dicet. Dio 37, 17. Οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄῤῥητον δὲ δὴ καὶ ἀειδῆ Θεὸν νομίζοντες εἶναι, περισσότατα ἀνθρώπων θρησκεύουσι, καὶ αὐτῷ νεών τε μέγιστον καὶ περικαλλέστατον, πλὴν καθ' ὅσον ἀχανής τε καὶ ἀνώροφος ἦν, ἐξεποίησαν. Sunt hæc verissima, pro Judæorum sano sensu: sed quem illi depravarunt, et, quia sub cœlo et in illud adspicientes precabantur, rati sunt, cœlum ipsum ab iis adorari. Juvenalis 14, 97. *Nil præter nubes et cœli lumen adorant.* Alius Satyricus (Petron. in fragm. p. 683). *Et cœli summas advocat auriculas:* quasi putarent, cœlum aures habere, idque invocarent. Lips. Eadem de Germanis tradit in Germ. c. 9. Ern.

Nulla simulacra urbibus suis] Ego quoque, ut Acidalius, relinquo *suis:* sed ut commode accipere possim, scribo: *Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sinunt.* Nam quicquid congerant hujusmodi, vulgata σολοικίζει. Gron. Ern. Recepere Brot. Lall. Bip. Dottev. Ceterum nulla simulacra, scil. Numinis; nam e præced. *effigiem asini penetrali sacratam* retulit. Cf. c. 9. ubi et de Regibus.

vitisque aurea templo reperta, "Liberum Patrem coli, domitorem Orientis," quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos lætosque ritus posuit; Judæorum mos absurdus sordidusque.

VI. Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur; a meridie Ægyptus objacet; ab occasu Phœnices et mare; septentrionem a latere Syriæ longe prospectant. Corpora hominum salubria et ferentia laborum: rari imbres, uber solum: fruges nostrum ad morem: præterque eas balsamum et palmæ. Palmetis proceritas et decor. Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis aut testa aperiuntur: humor in usu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Jordanem alit funditque. Nec Jordanes pelago accipitur: sed unum atque alterum lacum integer

Vitisque aurea] Jos. B. Jud. 5, 5. *vites aureas* in templo fuisse refert, unde botri statura humana, βότρυες ἀνδρομήκεις, dependerent. Et Ant. 15, 11. narrat, in fronte supra fores templi expansam fuisse *vitem auream* cum racemis, ex illa sublime dependentibus, qui magnitudine et arte stuporem incuterent adspicientibus. Cf. Duker. ad Flor. 3, 5, 30. De Bacchi cultu Hebræis recepto v. Plut. Sympos. 4. p. 671.

A latere Syriæ] MS. Guelf. edd. ante Rhen. *e lat. S.* ERN. Rhen. e Bud. emendavit. Sic et Flor.

Exuberant fruges] Mihi vero vox ea ipsa exuberare videtur: legamque, *uber solum: fruges nostrum ad morem.* LIPS. ERN. Bud. *exuperant.* Sed a Flor. et Agr. abest id verbum. Rejiciendum etiam Brot. autumat. Deleo cum Bip.

Balsamum] Propriam eam arborem Judææ esse, plerique tradiderunt, nec alibi gigni. Justinus 36, 3. *Opes genti ex vectigalibus opobalsami crevere, quod in his tantum regionibus gignitur.* Atque ita sane tunc fuerit. Postea, non dubium, stirpem eam in Ægyptum transisse, atque illic crevisse. Claudianus in Epithal. Palladii 121. *Gemmatis alii per totum Balsama tectum Effudere cadis, duro quæ saucius ungue Niliacus pingui desudat vulnere cortex.* Perseverare etiam illic nostro ævo, qui peregrinati sunt, affirmant. LIPS.

Adhibeas, pavent venæ] Sic interpungenda ista; et in *pavendi* verbo, elegans metaphora. Plinius de eadem arbore 12, 25 (54). *Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis: ferro lædi vitalia odit.* Josephus, qui indigena, ὀξεῖ λίθῳ aut ὀξέσι λίθοις incidi, adserit Ant. 14, 4. Falsus ergo cum Theophrasto 9, 6. Dioscorides, qui ferreis unguibus secari arborem credidit 1, 18. falsus compilator Isidorus, qui 17, 8. *percussum ferreis ungulis corticem.* Pausanias 9, 28. nescio quid de balsamo Arabiæ nugatur et circa eum viperis. LIPS. Ed. pr. *intimuit.* MS. Bud. non habebat *si.* ERN.

Libanum erigit] Int. e superioribus *terra;* quod non videns Vertranius, locum temere tentavit. Montes eleganter *attolli, erigi,* dicuntur. Omnino magna est venustas in descriptionibus locorum et rerum naturalium, deligere verba ab animalibus ducta, qualia hic plura posuit Tacitus. Quod deinde e Libano nasci Jordanem dicit, proprie ille quidem ex Antilibano oritur, sed et hic a scriptoribus subinde Libanus dicitur. In sacris quidem libris uterque mons *Libanus* vocatur. ERN.

Unum atque alterum lacum] Ita et Hegesippus 3, 26. *Duos lacus victor egressus, tertio retinetur.* At Pausanias repugnat clare, et quidem oculatus, ut ait, testis 5, 7. Ἐν δὲ τῇ γῇ ποταμόν τινα Ἑβραίων καὶ αὐτὸς οἶδα Ἰόρδανον λίμνην, Τιβεριάδα ὀνομαζομένην, διοδεύοντα, ἐς δὲ τὴν λίμνην ἑτέραν, καλουμένην θάλασσαν νεκρὰν, ἐς ταύτην ἐσίοντα, καὶ ἀπὸ τῆς λίμνης αὐτὸν ἀναλώμενον. Sed Tacito nos jure fidem habemus, qui in Trachonitide lacum minorem esse scimus, quem primo Jordanis ingreditur, cui Samochonitis nomen. LIPS.

Hence probably the mountain derived its na[me] from לבן "albus" rather than from i[ts]

perfluit, tertio retinetur. Lacus inmenso ambitu, specie maris, sapore conruptior, gravitate odoris adcolis pestifer, neque vento inpellitur, neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. Incertæ undæ superjacta, ut solido, ferunt: periti inperitique nandi perinde adtolluntur. Certo anni bitumen egerit: cujus legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, et sparso aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt. Inde, nullo juvante, influit, oneratque, donec abscindas: nec abscindere ære ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminæ per menses exsolvuntur: sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus: mox, ubi vapore terræ, vi solis, inaruerint, securibus cuneisque, ut trabes aut saxa, discindi.

VII. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse; et

Incertæ undæ superjacta] Emendatio e libris. Vulgo est: *incertum unde:* quod sententiam etiam aptam recipere potest. Vide de tota re Hegesippum 4, 18. Lips. *Incertum unde: superjacta* Guelf. edd. inde a Puteol. omnes ante Lips. item ed. Bernec. Nec id absurdum, modo scribatur *undæ:* nam id idem est, quod *incerta unda* vel *incertæ undæ*, intelligendumque *est.* At Agr. (Bud.) *incerte unde*, quod est *incertæ undæ:* sed tamen super ultima primæ vocis syllaba adscriptum est *tum:* ed. pr. *incertæ undæ.* Atque hinc et MS. Vat. est lectio a Lipsio inducta, cui et Flor. (et Bud.) consentit; unde et ipse servavi. *Incertæ undæ* sunt, quæ eam speciem naturamque habent, ut dubium videri possit, aqua sit an solum, solida loca: ut recte explicat J. F. Gron. ad Senec. Cons. ad Marciam c. 10. Sic *ambigua natura*, *ambiguus vultus*, et alia sæpe apud poetas. Sed ambiguum esse potest, utrum post *undæ* interpungendum sit, necne. Nam utrumvis facias, commodus sensus et idem. Sed mihi magis placet interpungi. Ita in sequentibus est explicatio verborum, *incertæ undæ*, quæ in nominativo accipiendæ. Atque veteres libri omnes, etiam ed. pr. sic interpungunt; qui non sine gravi caussa sunt deserendi, præsertim cum et totius orationis structura hanc interpunctionem desideret. Series enim hæc est: Incertæ lacus undæ sunt. Nam primum injecta natant omnia: deinde periti natandi et imperiti eodem modo feruntur, nihil submergitur. Vincula orationis omisit Tacitus. Denique e MSS. Flor. Vatic. ed. pr. edidi *ferunt*, ut volebat etiam J. Gronovius (sic et Bud. et Reg. Lall.). Ita variatur constructio et oratio fit Taciti consuetudini et elegantiæ aptior. *Attolli* de natantibus et c. 14. Vulgo, *feruntur.* Ern. Lectio vulg. inde a Put. omnino bonum sensum offert, eamque restituere Bip. Ast a Flor. et conspirantibus codicibus recedere mihi religio est. Neque nugari puto, qui *incertam undam* eo, quo Gronovius, modo exponunt, quod et Pichenæ sic visum. Heinsius e MS. Spinæ, quod, quale sit, non indicat, profert *inerti undæ.* Id ipsum Grotio et Freinshemio placuerat. Heinsius malebat *inertes undæ—ferunt.* Mox Bud. *attollunt.*

Periti inp. etc.] Id Vespasianum esse expertum, docet Jos. B. Jud. 4, 5 (8).

Certo anni] Ita libri; et phrasis nota et Tacito frequens: vulgati vocem addunt, *certo anni tempore.* Lips. *Tempore* abest ab ed. pr. Ern. Sed Put. Alc. Rhen. item cod. Bud. habent.

Urbibus habitatos] MS. Orosii Periz. edd. Venet. August. *habitos.* Ern. Put. Alc. Rhen. *habitatos.* Sic et c. Bud.

Fulminum jactu] Ex Orosio 1, 5. qui hæc expresso etiam Cornelii nomine transscripsit, legas *fulminum ictu.* Lips. At MSS. optimi et veteres edd. Orosii habent *jactu:* quod et edidit Havercampus. Et *fulminum jactus* Cicero non uno loco dixit, ut docet ad h. l. Pichena. (Cf. Catil. 3, 8. Divin. 2, 18.) Ceterum *fulminum* edidit primus (e Bud.) Rhen. et sic MS. Guelf. Ceteri ante Rhen. *fulminis. Fulminum* etiam Orosius. Ern.

manere vestigia, terramque ipsam, specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Num cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herbæ tenues aut flores, ut solitam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclitas quondam urbes igne cœlesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, conrumpi superfusum spiritum, eoque fœtus segetum et autumni putrescere reor, solo cœloque juxta gravi. Et Belus amnis Judaico mari inlabitur; circa cujus os conlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur: modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

Flor. et Bud. *jactu*. Sic et edd. vet. Heinsius volebat *tactu*, ut A. 13, 24.

Terramque specie torridam] In eodem Orosio *terramque ipsam, specie solida*. LIPS. *Ipsam* etiam Flor. unde edidit Pichena, Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. et Orosius. *Solidam* Orosii plerique MSS. edd. vett. Sed tamen quidam scr. et edd. etiam *solida*; i. e. integra, ut visu sterilitatem non deprehendas. Certe verbum, quod τῷ *speciē* addatur, aliquid boni indicare debet: quamquam *specie* bona est, tamen *vim* frugiferam non habet. Sed tale non est *torridam*. Itaque hoc verbum sanum judicare non possum. Adde notam proxime seq. ERN. Bip. ex cit. Orosii loco exsculpunt *specie solita*. Id mihi non adridet. Non credibile est, Tacitum iisdem verbis tam prope iterum fuisse usurum. Porro autem Strabo 16. p. 764. eam terram τεφρώδη eodem sensu dicit. *Specie* minus recte capit Ern. Notat hic *visu*, qui primus ejus significatus et nativus. Firmat narrationem Taciti etiam cit. a Brot. Hasselquist in Voy. dans le Levant t. 2. p. 86.

Sive herba tenus aut flore] Sic edidit Rhenanus, cum ante legeretur edd. pr. Ber. Alc. *herbas tenues aut flores*, quod in MS. Bud. erat *tenus*. Id sane et a pr. manu habuit Guelf. habet et Puteol. quod non est temere. Itaque Rhenanum bene correxisse puto, nec imiter Ryckium, qui e MS. Agr. edidit: *sive herbæ tenues, aut flores, ut solitam in speciem adolevere*, consentiente tamen ed. pr. nisi quod *herbas* præfert. Nam, quorsum addiderit Tacitus herbas tenues aut flores, quæ sane sunt in rebus sponte natis, aut manu satis. Immo vult dicere, nihil ibi in usum hominum nasci: ne ea quidem, in quibus herba et folia tantum spectantur, aut flores, habere suam utilemque naturam, nedum frugifera: hoc est, cum, pro sua quodque natura, vel herba tenus, vel flore, vel in solitam speciem adolevere etc. Ceterum Salmasius (ad Solin. p. 430.) corrigebat *in solidam speciem*, capiebatque de fructibus; quod ego non adeo spernam: aptum enim contrariis, *inania velut in cinerem vanescunt*. Sed tamen et *solitam* commodum sensum facit. Ac suspicari licet, *solidam* pro *torridam* ap. Orosium hinc natum. ERN. Bene hoc de Orosio monet Ern. Locus Taciti dubius. Pro lectione inde a Rhenano recepta facit, quod et in Flor. legitur *flore*: nec me movet, quod Bip. de particula *tenus* adferunt. Verum idem Flor. habet *herbas tenues*, teste Ryckio, ut Ber. et Alc. Rem conficit, meo arbitratu, testimonium aliorum, cum lectione Agr. concordans. Sane Jos. B. Jud. 4, 27. itidem refert: *fructum plantarum, quum edulibus sit similis, in fumum vanescere*. Eodem *respicit* vox *inania* apud nostrum. Itaque cum Bip. Ryckianam lectionem reducere non dubitavi.

Judaicas quondam urbes] Libri aliquot *inclitas urbes*: nec aliter Orosius. LIPS. Sic diserte ed. pr. MS. Agr. Favet et Flor. (et Bud.) habens *indicas*: quo motus Pichena recepit. *Inditus* et *inclitus* confundi supra (ad H. 3, 44.) vidimus; quod non longe ab hac lectione differt. ERN.

Infici terram] MS. Guelf. *interfici*: in margine autem *infici*, man. sec. *Interficere messes* ap. Virgilium G. 4, 330. et similia non ignoro, unde hæc scriptura defendi possit: sed vulgatum h. l. melius puto. Infici terram velut veneno aliquo. Per *superfusum spiritum*, intell. aërem. ERN. Bud. *infici*.

Belus amnis] MS. Guelf. edd. ante Rhen. *Bellus*. ERN.

Conlectæ arenæ, admixto nitro] Non, *conjectæ*. Farnesianus etiam recte, *lectæ arenæ*. Plinium adi 36, 26 (65). Strabonem 16. p. 758. LIPS. *Lectæ* etiam Flor. Agr. ed. pr. Ceteræ edd. ante Lips. omnes *conjectæ*. Item omnes ante Rhen.

VIII. Magna pars Judææ vicis dispergitur: habent et oppida. Hierosolyma genti caput. Illic inmensæ opulentiæ templum, et primis munimentis urbs, dein regia: templum intimis clausum, ad fores tantum Judæo aditus: limine, præter Sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medosque et

vitro, quod ille correxit e Plin. l. c. Ern. Bud. vitiose *tecte—vitro.*

Modicum id litus etc.] Plin. l. c. auctore *quingentorum passuum* spatio: Josepho B. J. 2, 9 (10). *centum cubitorum:* unde Bochartus Hieroz. 2, 5, 9. in Plinio bene corrigit *quinquaginta*, ut jam monuit Ryckius: nam quinquaginta passus centum cubitos efficiunt. Isidorus 16, 15. *quinque millium*, manifeste confusa totius fluminis mensura ap. Plin. l. c. cum mensura litoris arenosi. *Sed* de conjectura induxit Rhenanus. MSS. (etiam Bud.) et edd. vett. *et*, quod centies pro *sed* apud nostrum occurrit, et frustra passim tentatur, ut sæpe monuimus. Itaque vetus restituimus. V. ad A. 5, 3. Ern.

Genti caput] Edd. ante Rhen. MS. Guelf. et alii *gentis*. Nil interest. Ern. Bud. *genti.*

Primis munimentis urbs] Ex Josepho et Zonara legam *et trinis munimentis.* Nam triplici muro circumdatam eam fuisse, uterque is scriptor te docebit. Josephus Haloseos 6, 1. Zonaras 6, 19. Lips. *Munimentis* MSS. (etiam Bud.) edd. pr. Put. At ed. Ber. vitiose *monumentis* dedit, quod fideliter expressit ed. Basil. Alciati. *Primis mun. urbs* est, urbs et ejus munimenta primum adeunti occurrunt: intra urbem est regia, et omnium munitissimum templum. Sed vide notam seq. Ern. *Trinis* volebat et Heinsius.

Urbs de jugis] Jure nato, et mecum libri. Farnes. (Flor. Reg. Lall.) *urbs deingia templum clausum.* Vatican. *urbs ob demgia.* At Jos. Mercerus legit: *primis munimentis urbs, dein regia.* Feliciter. Tacitus ipse juvat, infra c. 11. *Alia intus mœnia regiæ circumjecta.* Lips. Recepit Pichena cum seqq. præter Ryckium. MS. Guelf. ed. pr. ceteræque ante Rhen. *dein jugis.* In ed. Rhen. est *de jugis* divisim, nescio unde, et quo consilio, tacite editum; ut vitium operarum videatur. Et ea lectio tamen constanter ab omnibus servata. Unde apparet, frustra laborare, qui (ut Marc. Donatus) reverentia antiquæ lectionis conantur explicare, quomodo Hierosolyma *urbs dejugis* vocentur. Ern. Bud. *et pr. m. urbs de vigia* (s. *de jugia*). Bip. totum locum ita refingunt: *ex pr. m. urbi, dein vigiliis, ad postremum feminis clausum.* In alia abit Heinsius. Equidem ingenue fateor, mihi non liquere. A Mercero receptam lectionem sat commode reddit Dotteville interpres.

Templum intimis] Quomodo, *intimis?* Ablego eam vocem cum nonnullis libris et lego: *trinis munimentis* * *urbs, ob dejugia. Templum clausum: ad fores tantum Judæo aditus.* Aut, si retineri placet, scribam apposite, *templum intimum*, sive magis *interius*. Duplex enim templum, exterius et interius, ut Zonaras 6, 23. et Josephus Ant. 6, 9 (4). et 15, 14 (11). et B. Jud. 5, 5. describunt appellantque: et exterius patet, sola interior domus clausa. Rodolphus hæc omnia concinnat (sed ab ingenio, opinor), *et primis munimentis urbis: alienigenis templum interius clausum.* Lips. Id tamen recepit Ryckius. *Ex pr. m. urbis* probari possit. Nam profecto templum præcipuum urbis munimentum. V. c. 12. Ita sensus sit: templum illud est primarium urbis propugnaculum: proximum est regia. *Urbis* vestigia in ed. pr. in qua est *ursob*, quod ex *urbis* factum videtur. Deinde punctum esse debet post *regia*. At *alienigenis* insititium manifeste. Nam templum interius non externis magis, quam Judæis non sacerdotibus, clausum. *Templum* hoc loco non ita late sumitur, ut vulgo, sed de interiori æde, ναῷ, si *clausum* ad homines referas, et ademtam facultatem adeundi. Ita omnibus clausum fuit, ut legere possis, *cunctis, adeuntibus*, aut simile quid. Sed refertur *clausum* ad *munimenta*, ut *intimis* moveri non debeat. Ern.

Ad fores tantum Judæo aditus] MS. Guelf. non male, opinor, *tamen:* præsertim, si *intimis* ad eam rationem, quam dixi, corrigatur. Ceterum illustratur hic locus Lucæ 1, 10. ubi, dum Sacerdos intus sacris operatur, populus precatur ἔξω, foris, ad fores. Transire limen nefas omnibus, præter Sacerdotes. Ed. pr. vitiose *Judææ* et *lumine*. Mox pro *arcebantur* legendum *arcentur*, totus contextus clamat. Ern.

Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones præpotuere, Rex Antiochus, demere superstitionem et mores Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est: nam ea tempestate Arsaces desciverat. Tum Judæi, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis, (et Romani procul erant) sibi ipsi Reges inposuere; qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium eversiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita Regibus ausi, superstitionem fovebant; quia honor sacerdotii, firmamentum potentiæ, adsumebatur.

IX. Romanorum primus Cn. Pompeius Judæos domuit; templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, "nulla intus Deum effigie, vacuam sedem, et inania arcana." Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox, civili

Desp. p. servientium postquam etc.] Hæc distinctio est a Rhenano, quoad comma hodie est ante *Rex*, cum olim punctum esset: qua ante *postquam* interpungitur, jam est in MSS. ed. pr. Ern. Bud. mox *adnisus.*

Nam ea tempestate] Errare hic Tacitum, convenit: confuso Antiocho Epiphane cum Antiocho, cognomine Θεῷ. Nam sub hoc Arsaces defecit. In quo valde diligentiam tanti scriptoris desideres. Nam satis magnum est intervallum inter utrumque, cum Theus sit tertius, Epiphanes octavus Syriæ Rex, et pueri in elementis discant, sub quo Parthi defecerint, a quo Antiocho maxime Judæi vexati. Accedit, quod epochæ Arsacidarum initium ita clarum et nobile sit, ut nullo modo vel mediocris scriptor in hoc potuerit errare. Itaque credo, verba hæc: *nam ea tempestate Arsaces desciverat*, esse additamentum imperiti hominis, quod e margine in textum venerit, ut alia, de quibus aliis locis vidimus. Parthorum bello sane prohibitus Antiochus Epiphanes dici potest, quo minus Judæos opprimeret: nam, cum maxime premeret Judæos, in Parthos belligeratum abiit, ibique mortuus est. Id non intelligens homo imperitus, credensque, *bellum Parthorum* esse, quod a Parthis illatum sit, hanc stultam et imperitam notulam adjecit, quæ ne in puero quidem ferenda. Nec conveniunt sequentia. Nam, si Tacitus ista dedisset, putassetque de Antiocho Θεῷ esse accipienda, quæ de vexatis Judæis traderentur, an dixisset, ab eo tempore Macedonas invalidos fuisse? cum post fuerit Antiochus M. At post Epiphanem sane invalidi Syri fuere. Itaque verba ista uncis inclusi. Quæ si quis Tacito adserat, feram: ab Tacito quidem nihil gratiæ ferat. Ern. Bip. utcunque vulgatum tuentur, quod Antiochus Epiphanes etiam adversus Parthos bellum infeliciter gesserit, v. Maccab. 2, 9. quodque Arsacidæ inde ex primo *Arsacis* nomen continuarint: Brot. legi jubet *Armenorum bello* et *Artaxias desciverat*, de quo Appian. in Syr. p. 117 et 131. Sed et huic et illis obstat, quod, ea ætate, dici non possit, *Parthos nondum* fuisse *adultos*, quod utique ætati Antiochi Dei convenit. Sic ab errore Tacitus inmunis præstari non poterit, nec quidquam juvat, ista de defectione Arsacis verba uncis inclusisse, quos proinde sustuli.

Romani procul erant] Sic MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. quod recepi. Reliqui libri *aberant.* Ern.

Sibi ipsi Reges imposuere] Eo Brot. refert nummos Simeonis inscriptos A. I. ET 4. REDEMTIONIS ISRAEL vel ZION, de quibus omnium instar Eckhel Doctr. NN. vet. t. 3. p. 465. Sed regium nomen hic non stricte capiendum.

Judæos domuit] *Judæos* omnes scr. (etiam Flor. et Bud.) et edd. veteres, quos inspexi. Lipsius tacite omisit. Unde Pichena, pro more suo, a vulgatis abesse dicit, restituitque. Sane melius abesset. Sed supra jam monui, nimis multis locis ita poni nomina, ut salvo sensu possent abesse. Mox *nullas effigies* MS. Guelf. edd. Put. Ber. Alc. Ern. Emendavit Rhen. e Bud.

Mox bello civili interno] Cur hæc

inter nos bello, postquam in ditionem M. Antonii provinciæ cesserant, Rex Parthorum Pacorus Judæa potitus, interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti: Judæos C. Sosius subegit. Regnum, ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil exspectato Cæsare, Simo quidam regium nomen invaserat. Is a Quinctilio Varo, obtinente Syriam, punitus; et gentem coercitam liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies: dein jussi a C. Cæsare, "effigiem ejus in templo locare," arma potius sumsere: quem motum Cæsaris mors diremit. Claudius, defunctis Regibus, aut ad modicum redactis, Judæam provinciam Equitibus Romanis aut libertis permisit; e quibus Antonius Felix, per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit; Drusilla, Cleopatræ et Antonii nepte, in matrimonium accepta; ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

X. Duravit tamen patientia Judæis usque ad Gessium Florum, Procuratorem. Sub eo bellum ortum: et comprimere cœptantem Cestium Gallum, Syriæ Legatum, varia

geminat civile et internum? placet immo Romana scriptio, *bello civili inter nos*. LIPS. MS. Agr. *civili inter nos bello*: concinnius. Per scriptionem Rom. Lipsius aut non intelligit editionem Rom. i. e. Spirensis, aut falso laudat. Nam in meo exemplo est *civili interno bello*, ut in Flor. Et tamen Rom. scripturæ nomine alibi hanc ed. laudat. Etiam alibi falso laudari hunc librum vidimus a Lipsio. Ceterum *inter nos* quidem tolerabilius est quam *interno*, sed tamen et ipsum supervacuum et correctoris manum redolens. Mihi alterutrum *civili* vel *interno* spurium videtur. ERN. Bud. male *civili interno*, omisso *bello*. Prius idem *dirupti*.

Provinciæ cesserant] Utrum *provincia cesserat*, an *Oriens cesserat*. GRON. *Provinciæ* verum: int. *Orientis*, ut Ryckius jubet. ERN. Bud. *provinciæ*.

Rex Pacorus] Proprie Regis filius, scil. Orodis. Sed sic solent, ut supra 2, 25. *Rex Epiphanes*. Nec necesse, quod conjiciebat Brot. *F. Reg. Parth. Pacorus*.

C. Sosius] Sive *Sossius*. Male quidam libri, *Sestius*. LIPS. *Socius* MS. Guelf. ed. pr. ceteræque. ERN. De *Sosio* v. Jos. Ant. 14, 16 (28). et Dio 49, 22. ad a. 718. Dio *Sossium* vocat. Ap. Murat. Inscr. t. 1. p. 295. item in nummis memoratur *C. Sosius*. Bud. *G. Sosius*.

Victor Augustus sanxit] Prisci aliquot libri, *auxit*. LIPS. Idque verum. *Sanxit* est ab Rhenani ingenio. (Bud. *ausit*.) *Auxit* restituit Pichena. De scriptura *Simo* ad c. 12. de ipso, Herodis servo, Jos. A. 17, 11 (10). ERN. Idem quoque B. Jud. 1, 15 (20). auctum ab Augusto regnum Herodi narrat.

Tripartito rexere] Archelaus Judæam, Herodes Antipas Galilæam, Philippus (Herodes) Trachonitidem, ut tetrarchæ.

Dein jussi etc.] De quo legenda Philonis Legatio ad Caium, et noster 12, 54. ERN.

Arma potius sumsere] Contra Jos. Ant. 18, 10 (8). et B. Jud. 2, 9 (10). docet, rem intercessione Petronii esse compositam et mox Claudium vita functum.

Ad modicum redactis] Unus tum Herodes, Agrippæ M. frater, regnum Chalcidis occupabat.

Antonius Felix] *Antonianum* potius dicendum disputat Canneg. de mut. sub Imp. nom. rat. p. 54. Is autem nepos fuit Claudii, qui ex Druso Germ. et Antonia min. Antonii filia natus erat.

Comprimere cœptantem] Sic bene editum a Rhenano. MS. Bud. ed. pr. *comprimere receptantem*: temere repetita ultima prioris verbi syllaba, unde factum *reos* in aliis MSS. et edd. ceteris ante Rhen. ERN.

Cestium Gallum] Idem Suetonio narratur Vespas. 4. *Judæi rebellarunt, cæsoque Præposito, Legatum insuper Syriæ*

prœlia ac sæpius adversa excepere. Qui ubi fato, aut tædio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaque et egregiis ministris, intra duas æstates, cuncta camporum omnesque, præter Hierosolyma, urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus, civili bello intentus, quantum ad Judæos, per otium transiit. Pace per Italiam parta, et externæ curæ rediere. Augebat iras, quod soli Judæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes Principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentavit.

XI. Judæi sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, et, si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit. Mox cessere hostes, et sequentibus diebus crebra pro portis prœlia serebant; donec adsiduis damnis intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi, neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri: poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos: ac, ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam situ, opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles, inmensum editos, claudebant muri, per artem obliqui, aut introrsus sinuati: ut latera oppugnantium ad ictus patescerent. Extrema rupis abrupta; et turres, ubi

Consularem, suppetias ferentem, rapta aquila fugarunt. In Josepho hæc ipsa, et plane omnia vide A. 20, 9 (11). B. Jud. 2, 23 (18). Sed quis tamen *Præpositus* ille *cæsus?* ita enim Suetonius, nec rem tam notabilem vel Josephus, vel Tacitus, dixere. Immo ille plane contra: Florum, qui tunc præpositus, evasisse et bellum iis fecisse. An *cæsoque præsidio?* ita enim Eutropius, qui sua solet ex Tranquillo describere: *Exstinctis Romanis præsidiis, Legatum quoque Syriæ suppetias ferentem, rapta aquila fugarunt.* Sunt ipsa, ut vides, Tranquilli. An verius, *Gessiumque Præpositum?* ut hoc dicat, *Gessium Florum* (id ei nomen) fugatum, ac tum etiam Cestium Gallum? interpretes nihil hic pro re dicunt: tu serie historiarum, lector, arbitrare. Lips. Vide dicta a me ad locum Suetonii, item quæ Dukerus et Oudendorpius. Ern. Lipsii notam, in Gron. editionibus versus finem truncatam, integritati suæ restitui.

Adversa excepere] Cod. Bud. *adversa excipere.* Ed. pr. *accipere.* Ern. Rhen. correxit ingenio.

Intra duas æstates] *Intra* edidit (ex ingenio) Rhenanus. Superiores edd. MS. Guelf. *inter.* Mox MSS. Bud. Guelf. (Reg. Lall.) ed. pr. *Hierosolymam.* Vid. supra ad c. 2. Ern. Bud. *duas æstates* sine præpos. In notis Rhen. eam quoque submovendam docet, sed in textu ponit *intra.*

Pace domi parta etc.] MS. Guelf. (Bud.) edd. ante Rhen. *parata,* male. V. ad A. 16, 2. Ex ingenio bene correxit Rhenanus. Mox *et* aut tolli et ad sequentia rejici vult Freinshemius, aut mutari in *ut.* Illud melius, sed tamen non necessarium. Liv. 2, 52. *urbi cum pace etiam laxior annona redit.* Abesse et hic posset *etiam:* sed propterea non vitiosum est. Infra edd. ante Pich. MSS. Agr. Guelf. *utile.* Flor. (Bud.) *utilis.* Ern.

Uti diximus] Cap. 1.

Ambigue certavit] Secus Jos. qui B. Jud. 5, 2. ferme oppressum Titum et legionem decimam castris pulsam memorat.

Per artem obliqui] Rationem dat Veget. 4, 2.

mons juvisset, in sexaginta pedes, inter devexa, in centenos vicenosque adtollebantur: mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumjecta: conspicuoque fastigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode adpellata.

XII. Templum in modum arcis, propriique muri, labore et opere ante alios: ipsæ porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati sub terra montes: et piscinæ cisternæque servandis imbribus: præviderant conditores, ex diversitate morum, crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium: et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstravere. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum empto jure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum; magna conluvie et ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. Tres Duces, totidem exercitus. Extrema et latissima mœnium Simo, quem et Bargioram vocabant, mediam urbem Joannes, templum Eleazarus, firmaverat. Multitudine et armis Joannes ac Simo, Eleazarus loco, pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. Mox Joannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obtruncarent, templo potitur: ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis, bellum externum concordiam pareret.

XIII. Evenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cœlum concurrere acies, rutilantia arma et subito nubium igne conlucere templum. Expassæ repente delubri

In centenos vicenosque attollebantur] MS. Bud. *in centenosque*. Guelf. Oxon. *in centenos quoque*. Mox ed. pr. *circumvecta:* et MS. Oxon. *honore M. Antonii:* quæ phrasis Tacito et alibi usurpata. Ern. Bud. *circumjecta:* dein *in honore:* prius *in immensum*.

Labore et opere] MSS. Flor. Agr. Guelf. edd. ante Rhen. omnes *opera:* quod videtur natum ex initiali sequentis verbi. Nam *opus* proprium in hac re verbum. Mox Flor. *ambibatur*. Ern. Bud. *opere ambiebatur*.

Præviderant conditores] MS. Agric. (Bud.) ed. pr. Rhen. *providerant:* quod servatum usque ad Lips. qui vetus tacite restituit: quod h. l. melius. Ern.

Ceterarum urbium clade] Alii *exterarum*. Lips. Velut ed. pr. MS. Agr. male: nam intelliguntur urbes Judaicæ. Add. ad G. 32. Ern. Bud. *ceterarum*.

Simo] Ita MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Oxon. ed. pr. sed hæc tamen ut Flor. semel tantum: alii MSS. *Simon*. Ern.

Joannes, quem et Bargioram vocabant] Josepho B. Jud. 2, 23 (19). 4, 7 (9). Simo Gioræ filius vocatur: unde cum Ryckio probo Salinerii conjecturam, qui transpositum hoc incisum putabat, et post *Simo* ponendum. Dein MS. (etiam Bud.) et edd. ante Lips. omnes *Barbagioram*. Pro *Eleazarus* ed. pr. *et Lazarus*, item *Lazarus*, *Alazarus*, ut MS. Fl. (Bud.) Ern. Ex suffragio Brot. et Lall. quoque reposui suo loco verba ista, forsan a glossatore adjecta. Idem fecere Bip. et uncinis inclusere. Colerus putabat, *Bar Jonam* dicendum.

Evenerant prodigia] Plura enarrat Jos. B. Jud. 6, 12, (5.)

Expassæ repente delubri fores] MS. Flor. *expertæ*. (Bud. *ex parte*.) Agr. ed. pr. *apertæ:* quod pro glossa habet

fores et audita major humana vox, "excedere Deos:" simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis Sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessorum, omnis ætatis, virile ac muliebre secus, sexcenta millia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre possent: et plures, quam pro numero, audebant. Obstinatio viris feminisque par: ac, si transferre sedes cogerentur, major vitæ metus, quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque Cæsar Titus, quando impetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia, et quies prœliorum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, struerentur.

XIV. At Civilis, post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera castra consedit; tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent

Ryckius. Nec audet J. Gronovius aliquid contra vulgatum e Flor. moliri. Ern.

Profectique Judæa rerum potirentur] V. dicta ad Sueton. Vesp. c. 4. sed etiam quæ monuit Oudendorpius. Mox *prædixerat* MS. Flor. (Bud.) ed. pr. quod quærit J. Gronov. cur mutatum sit. Nam profecto et *ambages* in singulari de vaticiniis dicitur. Ern. De re ipsa pluribus Brot. in ed. majore. Cf. et Jos. B. Jud. 6, 12 (5). *Ambages* ambigua sunt oracula.

Virile ac muliebre secus] Sic MS. Flor. a m. pr. quod recte receptum a J. Gron. Add. ad A. 4, 62. Ceteri libri (in his Bud.) *virilis ac muliebris sexus:* inde a Pichena *virile ac muliebre sexus.* In ed. pr. *sexus* excidit, ob initium sequentis verbi. Ern. De voce *secus* v. et Charisius ap. Putsch. p. 61.

Sexcenta millia fuisse accepimus] Numerus mihi non certus, et quem (a Rhen.) ex Budensi cod. et Orosio substitutum video parum caute. Nam ille scribit, *sexcenta millia Judæorum interfecta Cornelius et Suetonius referunt.* Sed interfecta ait; cum noster hic universe, de obsessis: qui certe paullo plures. Libri etiam instabiles et quidam (ut Put. Alc.) *ducenta millia.* Fortasse, *dena* aut *undena millia*: quod paullo propius ad Josephum 6, 17 (9). et Zonaram 6, 26. et Jornandem accedat, qui omnes *undecies centena millia* periisse obsidione illa clare tradunt: periisse, inquam, fame, morbo, ferro. Nam Sulpicio Severo fidem vix habeo, qui l. 2. *numerum peremptorum ad undecies centena millia* profert, *capta vero centum millia ac venundata.* Sed peremptos fortasse largius accepit, et nostro illo sensu. Lips. *Sexcenta millia* clare præter Bud. etiam Flor. Agr. ed. pr. Reliquæ ante Rhen. *ducenta:* quod quomodo natum, patet e MS. Guelf. in quo *dc^ta^*. Ceterum in numero cæsorum discrepare auctores, frequentissimum est in omni historia. Ern.

Plures, quam pro numero] Id valet, fuere obsessi *sexcenta millia*; credas quartam aut circiter partem (pro communi ratiocinatione) arma tulisse: at hic aliter fuit, et plures impetu atque ardore ceperunt. Qui? infra aut supra legitimam ætatem, pueri senesque. Lips. Paullo post *impetus*, quod e Flor. inductum a Pichena, etiam est in Guelf. (et Bud.) Ceteri *impetum.* Ern.

Major vitæ metus q. m.] Cf. Dio 66, 6.

Post malam in Tr. pugnam] V. 4, 77.

Apud Vetera castra consedit] *Castra* abest ab edd. Lipsii: in antiquioribus meis omnibus reperi: ne quis erret, credens Pichenæ, ab editis abesse. Ern.

barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis, adventu secundæ et VI et XIV legionum. Cohortesque et alæ, jampridem accitæ, post victoriam properaverant. Neuter Ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis adjacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus; Germanos, fluminibus suetos, levitas armorum et proceritas corporum adtollit.

XV. Igitur, lacessentibus Batavis, ferocissimo cuique nostrorum cœptum certamen: deinde orta trepidatio, cum præaltis paludibus arma, equi, haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes; neque, ut in pedestri acie, cominus certabatur; sed, tamquam navali pugna, vagi inter undas, aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem inplicabantur: minor tamen, quam pro tumultu, cædes; quia, non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Ejus prœlii eventus utrumque Ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Civilis instare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos pudor excitaverat: nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas, acta.

XVI. Postera luce, Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet: in secunda acie legiones locatæ: Dux sibi delectos retinuerat ad inprovisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis, adstitit. Batavi Gugernique in dextro;

Adventu secundæ et XVI.] Mercerus acute corrigit *et sextæ:* quia XVI dudum cum Ceriali fuerat, et sexta ex Hispania demum accesserat. Et sic recensentur infra c. 16. *quartadecimani, sexta legio, secundani.* Add. H. 4, 68. Adjuvat forte et ordo numerorum: XIVtam opinor XVItæ præposuisset: quod visum et J. Gronovio. Ern. Cf. mox c. 16. ubi istæ tres legiones sic junctæ.

Arma, equi] Ita J. Gron. e Flor. edidit. Consentiunt MS. Bud. ed. pr. in quis *arme qui. Aurirentur*, quod e Flor. notat J. Gron. sine adspiratione, etiam Guelf. qui frequenter hoc verbum et alia sic exhibet: in quo supra tamen subinde adscripta nota adspirationis. Ern. In Bud. adspiratio non deficit. Qui *arma* potuerint hauriri, se non videre, profitentur Bip. forsan abjecta ab equitibus, ut sese facilius expedirent in paludibus.

Omissa pl. fronte] Bud. *diversa pl. fr.* Rhen. conjicit *dimissa.*

Nec u. i. p. a. cominus certabatur] MS. Flor. (Reg. Lall.) ed. pr. ut Reg. *cominus minus:* unde J. Gron. faciebat *cominus eminus:* quod recepit Broterius. Ego non imiter. *Pedestris* acies h. l. opponitur *navali;* estque adeo terrestris, in qua non modo cominus, sed et eminus pugnatur. Ern. Bud. *cominus cert.*

Rom. pudor excitaverat] Bud. *exercitaverat.* Prius idem *redire.*

Batavi Gugernique] Ita edidi, ne Tacitus in ejusdem populi nomine sibi non constaret. Nam supra 4, 26. *Gugerni* editum, ut apud alios vocantur. Vulgo (et in Bud.) h. l. est *Cugerni:* ed. pr. *Eugenii:* infra c. 18. Guelf. *Gugerni.*

De Gugernis Cf. Butler's Geograf: –

læva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio Ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis "veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hostem, in æternum exciderent: ultione magis, quam prœlio, opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo, ferant." Proprios inde stimulos legionibus admovebat, "domitores Britanniæ quartadecimanos" adpellans: "Principem Galbam sextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos." Hinc, prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, "ut suam ripam, sua castra, sanguine hostium reciperarent." Alacrior omnium clamor, quis vel e longa pace prœlii cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiaque et quies in posterum sperabantur.

XVII. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: "stare Germanos Batavosque super vestigia gloriæ, cineres ossaque legionum calcantes: quocunque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque, et dira omnia obversari. Ne terrerentur vario Treverici prœlii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum, omissis

ed. pr. *ecugerni.* Mox *eorum* pro *suorum* edd. vett. inde a Puteol. usque ad Pich. *suorum* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. ed. pr. Post dedi *exciderent* pro *exscinderent*, e MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. idque voluit edere J. Gronovius, sed operæ non paruerunt. MS. Guelf. edd. vett. *excinderent.* Add. ad Agric. 19. Ern.

Attamen fusos Germanos] Melius Flor. *ac tamen*, ut voluit Muretus: ed. pr. male *Romanos.* Ern. *Ac tamen* recepere Bip. Bud. *at tamen.* Sensus idem. Bud. *Germanos.*

Sextæ legionis auctoritate] i. e. initio a sexta legione facto Cæsarem appellandi, quod exemplum ceteras secutas. Mox *novam aquilam* et *nova signa* tribuit secundanis, quod vetera signa in bello civili amiserant. Mox *pervectus* MS. Agr. Ern. Bud. male *prevectos.* Dein *recuperarent: prœliaque: sperabatur.*

Alacrior] Cod. Agr. *alacer.*

Silentem struxit aciem] h. e. quæ non silentio exciperet hortantis voces, sed clamore probaret. Sed, quoniam id post iterum dicitur: *ubi sono armorum etc. approbata sunt dicta:* credo legendum esse *silens* vel *silentio* (vel *silenter*) ut viri docti voluere: sed posterius malim. Mox *omnia* MS. Guelf. edd. Beroaldi seqq. ante Pichenam, qui *omina* edidit e scriptura Flor. *oĩa*, quæ est et in ed. Put. *Omina* plane MS. Agr. ed. pr. Scriptura Florentina sane et *omnia* significare potest, estque ejus verbi usitatum compendium: nec id adeo absurdum puto. *Dira* per se possunt infausta omina significare. Deinde ed. pr. *observari.* Denique eadem et MS. Agr. *Treveriani.* Guelf. *Treviri.* Ern. Bud. *silentem*, bene, ut Flor. et Agr. Mox explicatur locus, ubi *sono armorum* etc. Nil ergo mutandum. Dein Bud. *omia.* Parum, credo, refert, *omina*, an *omnia*, legas. Bud. *obversari. Treverici.* Prius pro *ciens* habet *sciens.*

Suam illic victoriam] Vatic. *suam illic materiam:* quæ lectio involvit aliud verbi, quod nondum educo: certe de avaritia aut cupidine, id dici verius, quam de victoria. Neque enim ea, sed, quod ea per securitatem et insolentiam abusi, cladem dedit. Lips. *Materiam* etiam ed. pr. Acidalius corrigit *avaritiam*, quod et in promptu Lipsio fuisset, si non nimis a vulgata differret. Idem dicere voluisse videtur, quod 4, 78. *obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso, spolia consectandi.* Videtur ergo requiri, quod respondeat *pravo spoliandi certamini.* Tale quid si quis repererit, non admodum discrepans a lectione librorum, audiam. Nunc liceat credere Tacitum captasse acumen, et alia sen-

telis, præda manus inpediunt: sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. Quæ provideri astu Ducis oportuerit, provisa: campos madentes et ipsis gnaros; paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniæ Deos in adspectu: quorum numine capesserent pugnam, conjugum, parentum, patriæ memores: illum diem aut gloriosissimum inter majores, aut ignominiosum apud posteros, fore." Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) adprobata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus prœlium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, et Germanis, ut elicerent, lacessentibus.

XVIII. Absumptis, quæ jaciuntur, et ardescente pugna, procursum ab hoste infestius: inmensis corporibus et prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum

tentia uti voluisse, quæ non sit nimis ad vivum resecanda, quales plures in Tacito. Victoria est abusus victoriæ, nimia fiducia e victoria, verbo, vitia victorum. Ern. Flor. et Bud. *victoriam.*

Præda manus impediunt] Hoc sine dubio vitiosum. Saltem *impediant* esse debebat, sed vera lectio est *impedirent*, e necessaria et perpetua ratione Latinitatis. *Ne terrerentur—obstitisse—dum impedirent.* Ern.

Quæ provideri etc.] Sententia nostro aliisque in tali oratione trita. Libri fluctuant inter *providisse*, ut est in vulgatis, inde a Rhenano, (idemque habet MS. Guelf.) et *prævidisse*, quod est in edd. Put. Ber. Alc. et *prævise*, ut habet Flor. (et Reg. Lall.) ed. pr. denique *prævise* in MS. Bud. et *provisa* in MS. Agr. Ed. video viros doctos inclinare in *provisa*, ut Rhen. Pichenam: quod est utique optimum, et sic aliis sæpe locis reperi. *Prævise* autem esse e compendio scribendi pro *prævidisse:* nisi fuit potius *provisa esse:* in quo genere quam sæpe in libris peccatum, ad alium locum notavimus. Ern. Rhen. perperam e Bud. profert *prævisa;* habet is clare *prævise.* Contra Flor. teste Pichena, *provise.* In nota Ern. male hæc relata; sed culpa, quoad Bud. Rhenani est, apud quem forsan error typographi. Bene recentiores recepere *provisa*, ut codicibus suus honos foret.

Paludes hostibus noxias] MS. Agr. *medias;* quod verum videtur Ryckio. Consentit ed. pr. et fuere paludes inter utramque aciem. Sed cur *hostibus medias* vocet, quæ inter utramque aciem? Ern.

Rhenum et Germ. Deos] Huc facere putat Tollius ad Ausonii Mosellam p. 421. nummum Neronis Drusi, in quo Numen Rhenus, additque, se vidisse Coloniæ signum Rheni æneum cum litteris DIUS RHENUS.

Quorum numine] i. e. auspiciis, favore, auxilio sublevati ac freti: ut sæpe, apud poetas in primis. Mox verba *inter majores*, si ad vivum resecemus, perinepta sint: nam dies præsens quomodo gloriosus esse inter majores, celebrari, laudari a majoribus potest? Sed acumen quæsivit Tacitus in antithetis *gloriosiss. inter majores* et *ignominios. apud posteros.* Sensus est: illo die aut plus gloriæ consecuturos, quam majores ipsorum antea consecuti sint, aut tantum ignominiæ, ut etiam posteri male de ipsis existimaturi sint. MS. Guelf. habet tantum *gloriosum.* Ern.

Ut elicerent, lacessentibus] *Elicerent* bene Rhen. e Bud. sic et Flor. Agr. Guelf. ed. pr. Primus Puteol. edidit *eluderent:* quod Ber. Alc. secuti. Ern. Probabat hoc Muretus. Acidalius nil mutat. Mox Bud. *assumtis.*

Fluitantem labantemque] Interpunxi et voce addita explevi locum, fide Vaticani. Lips. Nempe *labantem*, quod et in marg. Guelf. et ed. pr. reperi. Mox cum J. Gron. edidi *tranatavit* e MSS. Flor. Agr. eodemque redit, quod corrupte in ed. pr. *renatavit:* sic et alibi apud nostrum exhibetur. Post MSS. Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. *æquatur:* quod recepi pro vulgato *exæquatur:* idque legitimum in hac re verbum. Ern. Bud. *fluitantemque*, quo patet, vocem omissam. Idem *transnatavit: equatur.*

Retulimus] C. 14.

tos in paludem ducerent

cuneus tranatavit. Turbata ibi res: et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia, prœlium æquatur. Inter quæ perfuga Batavus adiit Cerialem, "terga hostium" promittens, "si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, et Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos." Duæ alæ, cum perfuga missæ, incauto hosti circumfunduntur: quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repente fusis imbribus et propinqua nocte.

XIX. Postera die, quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere. Non tamen ausus oppida Batavorum armis tueri, raptis, quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit: gnarus, deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum: quin et diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque, prono alveo in Galliam ruentem, disjectis, quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, insulam inter Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Treverorum Senatores; in quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus.

Solidum illa] MS. Oxon. *solidam illam* sc. paludum partem. Vulgatum melius et verum est. MS. Agr. *solida illa*. Ern. Bud. *solidum illa*.

Debellatum eo die foret] Cf. c. 21.

Ex Hispania] Bud. *Spagna:* ubi 2. m. præposuit *Ys*. Ab Italo homine scriptum codicem dixeris. *Spaniam* olim et Latinis dictam, ostendi ad Vibium seq. p. 398.

Oppidum Batavorum] Quod oppidum? nominare enim certe debuit. An *Batavodurum* scribendum? an cum Rom. codice legimus, *oppida Batavorum?* Et intelligam tunc ea oppida, quæ extra insulam. Nam Batavorum veterum sedes non dubie supra et extra etiam insulam, in ora Gallica. Tacitus clare, supra 4, 12. *Extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere*. Lips. Sententias Cluverii, qui *Bateburgum* intelligebat, et Pontani, qui *Noviomagum*, examinat Ryckius ad h. l. Quia *oppida* est in MS. Reg. ed. pr. recepi, ut Alem. et Brot. (et Bip.) fecere. Ern. Bud. vulgatum habet, *oppidum*. Agr. et Reg. Lall. *oppida*.

Molem a Druso Germanico factam] Fuit agger, Rheno, in ripa Gallica, humiliori, et in quam Rhenus magno impetu rueret, oppositus, ut coerceret flumen; et quidem ea in parte Insulæ Batavorum, qua proxime intratur venientibus a Batavorum oppido. Ejus aggeris auctor Drusus, qui opus instituit anno vitæ ultimo h. e. U. C. 745. Id opus continuavit Paullinus, auctore Tacito A. 13, 53. Adde Altingium in Notit. Bat. et Fris. Ant. t. 1. p. 54. Ern. Ipse quoque olim hac de re egi in Jungend. mar. fluv.que omnis ævi moliminibus. Arg. 1773 sq. Bud. male *diluit*.

Sic velut abacto amne] *Abacto* MS. Guelf. (Bud.) edd. inde a Rhen. omnes. MS. Agr. *amoto:* ed. pr. *ab amoto:* edd. Puteol. Ber. Alc. *ablato*. Ern.

Et centum tredecim Tr. Senatores] Vox *senatores* aberat a MS. Bud. nec est in Guelf. Mox *in quis* Flor. ed. pr. Ceteri libri ante Pich. (Bud. quoque) *quibus*. Ern.

Quem a Primo Antonio—memoravimus] Hæc verba absunt a MSS. Oxon. Cum 3, 35. 4, 31. in Germaniam missus dicatur, non in Gallias: J. Gronovius

*dam its natural bed –

Acts of the Batavi

XX. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas. Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum, uno die Civilis quadripartito invaserit: decimam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes Vadamque, cohortium alarumque castra; ita divisis copiis, ut ipse et Verax, sorore ejus genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia; sed "multa ausis aliqua in parte fortunam adfore. Simul Cerialem neque satis cautum, et pluribus nuntiis huc illuc cursantem, posse medio intercipi." Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, et cædendis materiis operatum, turbavere, occiso Præfecto castrorum et quinque primoribus Centurionum paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus Batavoduri rumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit.

spuria hæc verba judicabat. Qui hoc nolent, legendum putabunt *Germaniam*. Mox *D. Alpinus* (*Alpinius* Flor. et Bud.) omnes libri, præter Agr. in quo *Dr.* i. e. Drusus. ERN.

Una die Civilis quadripartita invaserit] Sic scribendum e MS. Agr. putavit Ryckius. Quia consentit ed. pr. et *Civilis* post *quadrip.* etiam a Guelf. abest: denique in eodem codice et edd. ceteris ante Rhen. *modicis villis:* id recepi. MSS. Flor. Bud. edd. Rhen. sqq. omnes *modicis vicis:* quod contra Ryckium defendit quidem J. Gronovius, sed nullo alio argumento, quam antiquitate MS. Flor. cum multis aliis locis ejus lectionibus alias prætulerit. Vellem docuisset, quid esset *præsidia modicis vicis quadripartita* et quæ forma loquendi: non urgebo id, quod Ryckius, oppida fuisse, non modicos vicos: quorsum et quo consilio additum putabimus *modicis vicis?* Fateor, *una die* potuisse intelligi, si abesset; sed id tamen valet ad clarius perspiciendam magnitudinem reliquiarum Germanicarum, et aliis quoque locis brevitas temporis eodem consilio additur, nempe rei augendæ caussa. Ceterum ne sic quidem locum persanatum puto. Corrigendum insuper *quadripartito invaserit:* qui modus loquendi frequens Livio. v. c. 21, 7. urbem *tripartito adgreditur*. Cæs. B. G. 1, 25. *signa bipartito intulerunt:* ubi vid. Oudend. Observandum autem, librarios in hoc et similibus verbis valde proclives fuisse ad terminationem mutandam, ut proximo substantivo congrueret. Sic ap. eundem Liv. 4, 59. cum esset, *tripartito ad vastandos fines discessere*, librarius Vossiani pr. fecit *tripartitos*, referens ad *fines*. In loco ante laudato alius addidit *loco*. Ap. Cæsarem l. c. in variantibus e pluribus codd. notatum in margine habeo *bipartita*, quod debetur librario genus ad *signa* accommodanti. Et sic sæpe turbatum. Quo minus dubitavi hanc correctionem in textum recipere. Ceterum in MS. Guelf. est *legionem m. v. quadripartitam invaserint*. ERN. Hic iterum lectio Bud. male refertur. In eo legitur *modis civilis*, ubi dubio procul *modis* ortum ex *uno die*, tum Civilis egregie, ut in Agr. Rhenanus nil hic notavit, sed ex ingenio dedit *modicis vicis*. Porro Bud. *quadripartita*. Cum Ern. faciunt Brot. Lall. Bip. Mox in Bud. *Arenaque*, omissis intermediis. Addo, in Bud. vocem *Civilis* post *quadripartita* non legi.

Verax, s. e. genitus] In Beroaldi ed. est *vera:* haud dubie operarum vitio, quod, ut alia conservavit ed. Basil. Alciati. *Verax* Rhen. restituit. ERN. E Bud.

P. m. Ceteri se munimentis def.] MS. Bud. *mil. eminentis def.* Ed. pr. *ceteris imminentibus defendere*. ERN.

Irrumpere inch. pontem nitebantur] *Irrumpere pontem* nihili esse, quivis animadvertat. Itaque tentabam *abrumpere;* quod in ed. pr. aliisque libris antiquis passim reperi *arrumpere* pro *abrumpere*, ut *assumere* pro *absumere* et similia: sed cum e MS. Oxon. *rumpere* notatum a J. Gron. reperissem, id probavi, secutusque exemplum est Alemannus. Sed Broter. notat in MSS. Oxon.

XXI. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus, oppugnabant: nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque; in quis Briganticus, Præfectus alæ, ceciderat; quem fidum Romanis, et Civili avunculo infensum, diximus. Sed, ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis, relicto equo, tranatavit: idem Veracis effugium. Tutorem Classicumque adpulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnæ adfuit, ut jussum erat: sed obstitit formido et remiges per alia militiæ munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura disciplinæ. Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

XXII. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat: disjecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis; et insidias composuere: electa nox atra nubibus, et prono amne rapti, nullo prohibente, vallum ineunt. Prima cædes astu adjuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem;

esse *irrumpere*. Sed tamen *rumpere* servavi, quia *irrumpere p.* non dicitur, et sine dubio vitium ortum est e finali in verbo præcedente. ERN. Bud. *irrumpere.*

Nec sisti poterant] Sic omnes libri, quos vidi. (item Bud.) Suspicatus sum olim, legendum esse *nec sisti poterat* sc. res, malum: actum erat de castris et obsessis: sed nunc credo, vulgatum verum esse, et defendi posse ex H. 3, 71. ubi eadem forma: ibi refertur ad *scandentes*, hic ad Civilem et Classicum, qui oppugnabant. Mox *ceciderat* est in omnibus libris: sed rem e consuetudine Taciti æstimanti videtur hoc verbum esse a mala manu. Etiam supra c. 19. *in quis fuit*, languet τὸ *fuit*; sed est tamen tolerabilius, quam h. l. *ceciderat*, nec illius generis exempla desunt. Nam præcedit verbum diversæ significationis: hic autem synonymum. H. 3, 77. *Sex Liburnicæ in primo tumultu evasere; in quis præfectus classis Apollinaris.* Agric. 37. *nostrorum trecenti quadraginta cecidere; in quis Atticus, Præfectus cohortis:* et sic sæpe alibi. ERN.

Diximus] Supra 4, 70. Cf. 2, 22.

Tranatavit] V. ad c. 18. Ed. pr. *transnavit.* ERN. Bud. *tranatavit.*

Idem Germanis effugium] De militum fato jam dixit: sequebatur, ut de Ducum casibus diceret. Tres comparent, quartus, Verax, abest. Unde prona conjectura legendum esse *Veracis;* quod jam in mentem venit J. Gronovio. In ed. pr. est *idem germani transfugium.* Si Verax eadem matre potius, quam e sorore Civilis natus fuisset, *germani* teneremus. *Transfugium* sic dici, ut in scriptura illa, nondum reperi. ERN. Bud. *Germani.* Recte Gronovianam conjecturam probant et Bip. unice vera est et recipienda. Germani milites modo in amnem acti dicuntur.

Infamiam non vitavit] Bud. *mutavit.*

Disjecto agmine] Cum alio loco classis, alio castra militum terrestri itinere, Cerialem prosequerentur. ERN.

Prono amne rapti] Difficultatem movet Pichena ex eo, quod, quemadmodum Cerialis adverso amne Bonnam profectus est, sic Germani quoque ita occurrere regredienti debuerint. Quasi fugati eodem loco manserint, ac non per ambages in loca superiora venire potuerint, ut eum persequi defluentem amne possent. Per *vallum* deinde intelligenda castra nocturna prope flumen, ubi classis stabat. ERN.

Suismet coriis] *Tentoriis* MSS. Vatic. Agr. (et Reg. Lall.) Guelf. ed. pr. Et-

injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio, ita, cœpta cæde, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus. Dux semisomnus ac prope intectus errore hostium servatur. Namque Prætoriam navem vexillo insignem, illic Ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Ubiæ: vigiles flagitium suum Ducis dedecore excusabant, tamquam "jussi silere, ne quietem ejus turbarent: ita, intermisso signo et vocibus, se quoque in somnum lapsos." Multa luce revecti hostes, captivis navibus, Prætoriam triremem flumine Luppia donum Veledæ traxere.

XXIII. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi. Complet, quod biremium, quæque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis, tricenos quadragenosque feren-

iam Flor. non longe abludit, in quo *toriis.* Itaque, cum nuspiam *coria* pro tentoriis dicantur, ne *pelles* quidem, nisi in una illa formula *sub pellibus*, *tentoriis* edidi pro vulgato *coriis*. ERN. Bud. *coriis.*

Quo plus terroris] Copula *et*, quam auctore MS. Flor. sustulit ante *quo* Pichena, etiam ab ed. pr. abest. Mox *ornatu militari* ex eodem Flor. dedit Pichena pro *ornati militariter*. In Flor. est *ornati militari:* in ed. pr. plane *ornatu militari.* Sed nec alteram lectionem spernam, cum etiam H. 2, 80. *sit loqui militariter*. ERN. Bud. male *et ut quo plus.* Dein *ornati militariter.*

Dux semisomnus] Ita cum J. Gron. edidi e Flor. Agr. Guelf. ed. pr. (sic et Bud.) Ceteræ *semisomnis*, quod sæpe illi a librariis substituitur. Paullo post pro *Ubiæ: vigiles* MS. Guelf. edd. omnes ante Rhen. *ubi et vigiles.* ERN. Sic et Bud. Rhenanus scite et tacite *Ubiæ* dedit.

Signo et vocibus] Heins. volebat *vicibus* scil. vigiliarum, ut 2, 29.

Prætoriam triremem] MS. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. *biremem:* (Bud. *triremem.*) Post Rhenanus *flumine Luppia* se restituisse ait e lectione MS. Bud. *flumine impia*, quod et in Guelf. ed. Put. unde factum in ed. Ber. *impio.* Sed ante jam ed. pr. plane *Lupia.* Pro *donum* porro ed. Puteol. Ber. (Alc.) *domum.* (Correxit Rhen. e Bud.) In ed. pr. nihil est nisi *flumine Lupia detraxit.* ERN.

Civilem cupido incessit] Flor. *C. c. invasi incessi.* Unde Pichena corrigit *C. c. inanis incessit:* frustra. *Invasit* fuit glossa τοῦ *incessit;* eaque antiquitus in textum venit: aut, cum fluctuarent libri inter utrumque verbum, librarius utrumque posuit, ut et alibi factum in Tacito. V. ad H. 2, 1. 3, 13. et centies in aliis. V. Drakenb. ad Liv. 3, 44. et quos ibi laudat. Etiam ed. pr. *cupido invasit, cessit.* In seqq. *biremium, quæque* etc. est clarum testimonium, biremes, triremes, etc. ordinibus remigum censeri. ERN. Veram Flor. lectionem e Pichena initio notæ restitui. Bud. habet *invasi incessit.* Heins. e MS. Spinæ dat *invasit.*

Complet quod bir.] Bud. *et quod bir.* quod se recepisse ait Rhen. sed in textu non legitur.

Quæque simpl. ord. ageb.] Græce *moneres.* Liv. 38, 38.

Adjecta ingens lintrium vis] Locum vitiatum et mutilum correxi et auxi e Vatic. qui sic: *Armamenta liburnicis solite et simul capte lintres sagulis versicoloribus haut indecore pro telis juvabantur.* Hegesippi verba commode adtexam et corrigam 2, 9. de Rheno: *Itaque jam non copiis Germanorum repletur, sed Romanorum Liburnis.* Vetus lectio, *copolis Germanorum:* quæ recta est, sive *caupulis:* et cape exiguas illas lintres. Quam vocem Agellio 10, 25. etiam restituimus in Electis 1, 7. At hic insignis locus tunc me fugit. LIPS. Locus hic in omnibus libris mire corruptus, ut frustra ejus correctio tentari videatur. MS. Flor. *tricenos quadragenosque se et armamenta Liburnicis solita.* Omninoque in accusativis nume-

tium: armamenta Liburnicis solita: et simul aptæ lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, quo Mosæ fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Caussa instruendæ classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit classem, numero inparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen secundum; illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato levium telorum jactu, dirimuntur. Civilis, nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis, insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte Ducum, sinebat:

rorum consentiunt Reg. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. omnesque ante Lipsium, qui *tricenis quadragenisque* induxit, utrum e Vat. an e superiore aliqua mihi non visa editione, nescio: sed hoc videtur. Itaque accusativi haud dubie tenendi. Post *fere* s. *ferre* MSS. Reg. Agr. ed. pr. ita tamen, ut in isto *armamenta:* in illo *armatos*, in hac *arma* sequatur. *Liburnicæ* solus cod. Agr. at *solitæ* præter ipsum iidem libri. Edd. ceteræ ante Rhen. MS. Guelf. *Liburnicas soli*, at Rhen. *liburnicas olim.* Unde sane probabilis fit lectio MS. Agr. quam Ryckius in textum recepit: *tricenos quadragenosque ferre armatos Liburnicæ solitæ.* Reliqua scriptura cod. Vaticani *et simul* etc. itidem est in ed. pr. *pro telis* etiam MSS. Reg. Agr. at ceteræ edd. et scr. tantum *haud indecore pro velis juvabant*, omissis præcedentibus in hodie vulgato sex vocibus. Sed nihil attinet laborare in loco, sine melioribus libris insanabili. ERN. Bud. *tricenos quadrigenosque seu armente taliburnicis soli haud* etc. in quo nil boni, nisi quod accusativos habeat ab initio. In seq. lineam totam omissam, clare patet. Particula *seu* in Flor. exprimitur per *set*, in aliis per *fere* vel *ferre.* Hinc Bip. effingunt *ferentium* et locum ita concinnant, ut ego posui. Recepi autem ideo, quod proxime ad Flor. accedit, etsi non negem, Ryckianam lectionem e cod. Agr. commodum sensum dare, eamque admisit Lall. Contra Brot. vulgatum servat: *tricenis quadragenisque armamenta Liburnicis solita;* intelligit quippe cum Huetio, XXX vel XL ex illis lintribus armatas fuisse in modum Liburnicarum. Ita locum quoque Gallice reddidit Dotteville. Porro pro *captæ lintres* Bip. reponunt *aptæ*, quod et mihi videtur aptius, ut A. 2, 6. Demum Bud. *pro velis juvabantur.*

Spatium velut æquoris electum] *Electum* MS. Guelf. ed. pr. ceteræ ante Rhen. quo alludit etiam Flor. lectio *ejectum:* idque restituit Pich. cum a Rhenano inde fuisset *captum* e MS. Bud. in quo *ceptum.* ERN.

Quo Mosæ fluminis amnem Rhenus O. a.] Probe, nec improbe in libris quibusdam, *Mosæ fluminis os amnem Rhenum.* Res quidem ipsa eadem, aliter elata. LIPS. *Quo Mos.* MSS. et edd. ante Rhen. qui dedit *ubi* e Bud. in quo *ut* erat. Illud restituit Pichena. Lectio a Lipsio laudata est in Flor. Reg. Agr. (et Reg. Lall.) ed. pr. et congruit cum alio loco Taciti de Rheni cursu, Ann. 2, 6. unde hanc potius secutus sum, ut etiam J. Gron. fecit. Præterea ed. pr. (item e Bud. et Reg. Lall.) *effundit.* ERN. Bud. male, *ut mos est fluminis amnem* etc. non, ut Rhen. refert, *ut Mosæ.* Quod ad *os fluminis,* cf. c. 7. et Liv. 22, 19.

Miraculo magis, quam metu] Magis, quia mirabatur, Civilem hoc audere, quam quod timeret. Nam revera Romanis hic peritissimis nihil periculi: et nondum Batavi in mari aut aquis, quales nunc miramur. LIPS. Bip. exponunt sic: magis ut mirabile fecisse videretur hostibus, quam eos metuens, conjectantque leg. *metui.*

Magnitudine potiorem] Hic desinit textus hujus libri in ed. pr. ERN.

His flumen secundum] Edd. ante Pich. *is flumine secundo.* Mox *provecti* edd. ante Rhen. *Prævecti* est prætervecti, ut alibi. ERN. Pich. emendavit e Flor. Sed sic et Bud. *Is* (pro *iis*) *flumen secundum*, quod Rhen. se profitetur recepisse, sed in textu vulg. habet. Dein Bud. *prævecti*, inde Rhen.

Tentato lævium t. j.] *Levium* Flor. addit teste Ryckio. Recepere et Bip.

cum interim, flexu autumni et crebris per hiemem imbribus, superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit: nec classis aut commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur.

XXIV. "Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos," inputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis per occultos nuntios "Batavis pacem, Civili veniam," ostentans, Veledam, propinquosque monebat, "fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga Populum Romanum merito mutare. Cæsos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia paratum, quam vulnera, fugas, luctus: exulem eum et extorrem recipientibus oneri: et satis peccavisse, quod totiens Rhenum transscenderint: si quid ultra moliantur, inde injuriam et culpam, hinc ultionem et Deos fore."

XXV. Miscebantur minis promissa. Et, concussa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti: "non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli: quid perfectum cæde et incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri; sin Populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Rhætos Noricosque et ceterorum onera sociorum; sibi non tributa, sed virtutem et viros indici: proximum id libertati: et, si dominorum electio sit, honestius Principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari." Hæc vulgus. Proceres: "atrociore Civilis rabie semet in arma trusos: illum domesticis malis excidium gentis opposuisse: tunc infensos Batavis Deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur Legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumere-

Flexu autumni] Edd. ante Rhen. vitiose *fluxu*. Flexus autumni eleganter posterior ejus pars, vergens in hiemem. Unde ducta loquendi forma, docui in Clave Cicer. Mox Flor. *et crebris per hiemem imbribus*. ERN. *Flexu* Rhen. e Bud. Sic A. 1, 16. *flexo in vesperam die*. Cic. pro Cœlio 31. *In hoc flexu quasi ætatis*. Mox et Reg. Lall. *per hiemem*, quod rectius. Recepere et Bip. Cf. et A. 4, 25.

Nec classis aderat] Nempe dimissa, cum plana Batavorum loca populandi caussa peteret. Mox *deferebantur* MS. Guelf. edd. ante Rhen. male. ERN. Is e Bud. correxit.

Neque aliud—paratum] Hic *paratum* edidi e Guelf. pro vulg. *peractum*, quod hic alienum. Sæpe illa verba confusa scimus. Imitatus est Brot. ERN. Et Lall. item Bip. *Paratum* habet etiam Bud. quod miror a Rhen. neglectum. In aliis contra Bud. hic peccat, sic in seq. *profectum* pro *perfectum*: *fures* pro *plures*: *vocent* pro *provocent*.

Et ceterorum o. s.] Copulam, ab Alciato omissam, e Bud. restituit Rhen.

Virtutes et viros] Rhenanum audiebam corrigentem, *juventutem et viros*: nunc magis cum Flor. legam *virtutem*: id est bellicum ab iis robur exigi, non pecuniam aut opes. LIPS. Bud. *virtutes*. Muretus et Acid. ejiciendas putabant duas voces *virtutem et*. Mox *Germ. feminas*: intellige Veledam similesque. Cf. 4, 61.

tur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, et noxii capitis pœna pœnitentiam fateantur."

XXVI. Non fefellit Civilem ea inclinatio, et prævenire statuit: super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito conloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons; in cujus abrupta progressi Duces: et Civilis ita cœpit: "si apud Vitellii Legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides, debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, a me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: et, cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones, et Gallica juventus Alpes transscenderet. Quæ Antonius epistolis, Hordeonius Flaccus præsens monebat, arma in Germania movi, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mœsia, Flavianus in Pannonia."

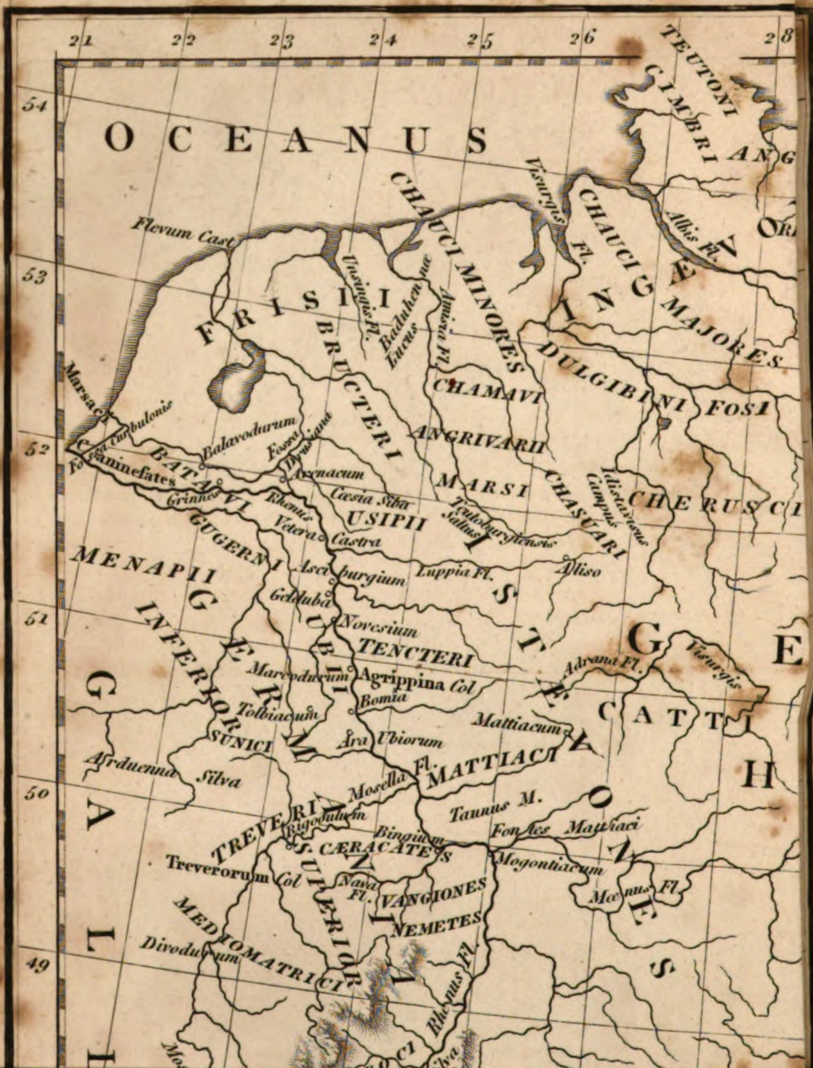
Nabaliæ fluminis] Nusquam id fluminis in hoc tractu. An oppidum eo nomine? Quod Junio Hadriano videtur, legitque *Navaliæ:* et urbem Campos ita indigitat, ad sinum hodie australem, Ptolemæo parum firmiter innixus. Ego ambigo, ne *Vahalis* corrigendum sit. Pontem quidem aliquem cœptum a Romanis paullo supra legas, sed Batavoduri: de quo hæc non vane intelligas, nisi quod Batavodurum ad Rhenum fuisse volunt, quos arguat hic locus. Lips. Idem visum ante Rhenano (quia in Bud. *flabalie*). Aliis aliter: quæ commemorare, cum incerta sint omnia, nihil refert. Ern. *Vahalis* hic locum habere nequit. Civilis in Transrhenanam concesserat; Cerialis agebat in Batavis. Cluverius G. A. 3, 17. et Alting. t. 1. p. 67. intelligunt alveum Rheni, qui vulgo fossa Drusi, qua Isala Rheno committitur. Pontanus *Navam* volebat, sed ea nimis a castris Romanis remota. Cellarius nil definit 2, 3, 19.

Et Civilis ita cœpit] Conjunctionem e Flor. præfixit Pich. Bud. non habet.

Et cum privatus esset] De hoc loco sensit Sidonius in Epistolis 4, 14. *Caius Tacitus e majoribus unus tuis, sub verbis cujusdam Germanici Ducis in Historia sua retulit: Cum Vespasiano mihi vetus amicitia, et, dum privatus esset, amici vocabamur.* Lips.

Quæ Antonius epistolis] *Epistolis* e Flor. edidit Pichena. Ante edd. omnes *absens.* Mox in ed. Rhen. vitio operarum factum *movebat:* id fideliter ab omnibus conservatum usque ad Pichenam, qui a Flor. admonitus, correxit. Ern. *Absens* glossæ debetur. Bud. ita: *Quæ Antonius præsens monebat*, omissis intermediis. Cum hoc loco conferri meretur 4, 13.

Fabianus] Lego *Flavianus.* Lips. Consentit Florent. (et Bud.) unde edidit Pichena. Ern. Bud. in fine male *in Parma.*

OCEANUS
TEUTONI
CIMBRI
CHAUCI MINORES
CHAUCI MAJORES
INGÆVONES
FRISII
BRUCTERI
Flevum Cast
Visurgis Fl.
Albis Fl.
Amisia Fl.
Unsingis Fl.
Baduhennæ Lucus
DULGIBINI
FOSI
CHAMAVI
ANGRIVARII
MARSI
CHASUARI
CHERUSCI
Idistavisus Campus
Teutoburgiensis Saltus
Marsaci
Fossa Corbulonis
Balavodurum
Fossa Drusiana
Arenacum
Caninefates
BATAVI
Grinnes
Rhenus
Vetera Castra
Cæsia Silva
USIPII
GUGERNI
MENAPII
Asciburgium
Luppia Fl.
Aliso
ISTÆVONES
Gelduba
Novesium
TENCTERI
UBII
GERMANIA INFERIOR
Marcodurum
Agrippina Col
Bonna
Tolbiacum
SUNICI
Ara Ubiorum
Arduenna Silva
Adrana Fl.
Visurgis
CATTI
Mattiacum
MATTIACI
Mosella Fl.
Taunus M.
TREVERI
Rigodulum
Bingium
CÆRACATES
Fontes Mattiaci
Mogontiacum
Treverorum Col
Nava Fl.
VANGIONES
NEMETES
Mœnus Fl.
SUPERIOR
MEDIOMATRICI
Divodurum
Rhenus Fl.
GALLIA

C. CORN. TACITUS

DE

SITU, MORIBUS, ET POPULIS GERMANIÆ.

BREVIARIUM LIBELLI.

Cap. 1. Germaniæ situs, 2. incolæ indigenæ: auctores gentis: nominis origo. Hercules. 3. barritus: ara Ulyssis. 4. Germani, gens sincera: habitus corporum. 5. Terræ natura: non aurum, non argentum, nec æstimatum. 6. Germanorum arma, equitatus, peditatus, ordo militiæ: 7. Reges, Duces, Sacerdotes: 8. feminarum virtus et veneratio. Veleda. Aurinia. 9. Dii, sacra, simulacra nulla. 10. Auspicia, sortes: ex equis, e captivo præsagia. 11. Consultationes publicæ et conventus. 12. Adcusationes, pœnæ, jus redditum. 13. Scuto frameaque ornati juvenes, Principum comites: eorum virtus et fama. 14. Gentis bellica studia. 15. In pace, venatio, otium. Collata Principibus munera. 16. Urbes nullæ: vici, domus, specus suffugium hiemi et receptaculum frugibus. 17. Vestitus hominum, feminarum. 18. Matrimonia severa. Dos a marito oblata. 19. Pudicitia. Adulterii pœna. Monogamia. Liberorum numerus non finitus. 20. Liberorum educatio. Successionis leges. 21. Patris, propinqui, amicitiæ, inimicitiæque susceptæ: homicidii pretium. Hospitalitas. 22. Lotio, victus, ebriorum rixæ: consultatio in conviviis. 23. Potus, cibus. 24. Spectacula: aleæ furor. 25. Servi, libertini. 26. Fœnus ignotum. Agricultura. Anni tempora. 27. Funera, sepulcra, luctus.

28. Singularum gentium instituta. Galli, olim valida gens, in Germaniam transgressi, Helvetii, Boii. Aravisci, Osi, incertum genus. Germanicæ originis populi Treveri, Nervii, Vangiones, Triboci, Nemetes, Ubii. 29. Batavi, Cattorum proles. Mattiaci. Decumates agri. 30. 31. Cattorum regio, habitus, disciplina militaris; vota, virtutis incentiva. 32. Usipii, Tencteri, equitatu præstantes. 33. Bructerorum sedes, a Chamavis et Angrivariis occupatæ. 34. Dulgibini: Chasvari: Frisii. 35. Chauci, pacis studio, justitia et virtute nobiles. 36. Cherusci et Fosi, a Cattis victi. 37. Cimbrorum parva civitas, gloria ingens. Romanorum clades. Germani triumphati magis quam victi. 38. Suevorum numerus, mores. 39. Semnonum religio, victimæ humanæ. 40. Longobardi: Reudigni: Aviones: Angli: Varini: Eudoses: Suardones: Nuithones. Herthæ cultus communis. 41. Hermunduri. 42. Narisci: Marcomanni: Quadi. 43. Marsigni: Gothini: Osi: Burii. Lygiorum civitates, Arii, Helvecones, Manimi, Elysii, Naharvali;

Written 851. –

horum numen Alcis. Gothones: Rugii: Lemovii. 44. Suiones, classibus valentes. 45. Mare pigrum. Æstyi, Matris Deum cultores, succinum legunt. Sitonibus femina imperat. 46. Peucini, Venedi, Fenni, Germani an Sarmatæ? Eorum feritas, paupertas. Hominum monstra, Hellusii, Oxiones.

I. Germania omnis a Gallis Rhætisque et Pannoniis Rheno et Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus, separatur. Cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum inmensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac Regibus, quos bellum aperuit. Rhenus, Rhæticarum Alpium inaccesso ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus, septentrionali Oceano miscetur. Danubius, molli et clementer edito montis Abnobæ jugo

Ordinem scriptionis si sequimur, ante Historias et Annales sibi locum vindicet hic libellus. Scriptus enim est Trajano secundum Consule, id est Nerva adhuc vivo. Ipse ostendit c. 37. *Cæcilio Metello ac Papirio Carbone* coss. *Ex quo si ad alterum Trajani Consulatum computemus, ducenti fere et decem anni colliguntur.* At Historiæ cœptæ Nerva jam mortuo et inter Divos, ut docui. Lips.

A Galliis Rhætiisque] MSS. et edd. vet. (etiam Romana Joh. Gensbergii et Norimbergensis Frid. Creussneri) *a Gallis Rhætiisque*. Lipsius editione sexta dedit *a Galliis*, unde in ceteras fluxit. Restituimus veterem lectionem, itemque cum Broterio Rhætis, quia et in altero membro non regionum, sed populorum, nomina. Decepit editores, ut videtur, nomen *Pannoniis* itemque recentior adpellatio Rhætiarum. Sed Rhætiæ et Panoniæ sunt inferiores Taciti ætate, ut monuit dudum Cellarius. Ern. Editiones a morte Lipsii cum ejus notis curatæ fol. Paris. 1608. et Antw. 1627. habent *a Gallis Rhætiisque.*

Mutuo metu aut montibus] Vitiat acutam sententiam Bambergense exemplar, *mutuo victu.* Immo vero *metu:* qui inter æque potentes pro termino et repagulo. Thucydides 3, 11. bene et apposite: Τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος, μόνον πιστὸν ἐς ξυμμαχίαν. Lips.

Nuper cognitis] Domitiani imperio, opinor: cui bella cum Cattis, Suevis, Sarmatis, et ea occasione illustratæ magis vicinæ gentes. Lips. Colerus potius de Drusi Germ. bellis accipit, testibus Strabone l. 7. p. 291. Plinio 2, 67. Suetonio Claud. 1. Egregie rem illustrat monumentum Plautii Silvani Æliani apud Grut. p. 453.

In Occidentem versus] Pleonasmus elegans, Ciceroni aliisque usurpatus. V. Clav. Cic. in *versus.* Adde Manut. ad Cic. Ep. 8, 15. Cautio est, ne eum iis locis quæramus, ubi *versus* participium est, ut bene monet Dukerus, exquisitæ vir doctrinæ, ad Liv. 38, 51. Hoc loco participium agnoscere non licet. Nam copula deberet esse post ortus, sic: *et modico flexu* etc. *Modico f. i. O. v.* est: ubi modice versus Occidentem se flexit. Mox *molli et clementer edito jugo* synonymice: ne Tacitum, brevitatis auctorem, talia refugere putes, ubi exquisita verba in promtu sunt. Ern.

Montis Abnobæ] Plinius nominat 4, 12. (24) sed ibi quoque infida scriptura. Alii enim libri, *Arnobæ.* Bambergensis hic, *Anribæ.* Roman. *Arbonæ.* Ptolemæo sunt Αὔνοβοι montes. Lips. *Arnobæ* cod. Kapp. *Arnobæ.* Pogg. Rhag. Puteol. ceteri ante Rhen. Ast MS. Arundel. *Arnibæ*, ut Bamb. nam in eo sic, non *Anribæ* credo fuisse. Rhenanus ex ed. ab Artolpho, medico, secum communicata prodidit *Abnobæ* et quidem in ed. 1533: nam in ed. 1519. hujus libelli adhuc est *Arbonæ.* Ex quibus patet, lectionem *Abnobæ* h. l. niti sola illa editione vetere, quam Artolphi librum vocat Rhenanus. Si cod. Artolphi est idem, quem nos Kapp. vocamus, ut mihi visum est propter summum consensum in ceteris lectionibus inde prolatis, aliud hic egit Rhenanus. In Plinio 4, 12 (24). lectionem *Abnoba* non certam esse, Lipsius monuit. Ego *Arnoba* reperi in edd. primis omnibus, quas habeo e sec. XV. In ed. a. 1497. in margine primum *Abnoba*, sc. e conjectura Hermolai Barb. e cujus castigatione est illa ed. In textu primum reperi in edd. Benedict. ut 1507. sed post eam etiam in Germanicis et Paris. 1526. in textu *Arnoba*, inter-

effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpit: septimum enim os paludibus hauritur.

II. Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus et hospitiis mixtos; quia nec terra olim, sed classibus, advehebantur, qui mutare sedes quærebant: et inmensus ultra, utque sic dixerim, adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porro, præter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relicta, Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu adspectuque, nisi si patria sit? Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ et annalium

dum in margine *Abnoba* est. Ill. tamen Rezzonico in MS. reperit *Abnova*, ejusdemque lectionis vestigia in alio, quam lectionem veram putat. Sed nil interest inter *Abnobam* et *Abnovam*; sicut Ptolemæus habet Αὔνοϐ. cujus etiam testimonium firmat lectionem *Abnoba* apud Plinium et nostrum. Ern. Apud Ptol. 2, 11. dicuntur Ἀϐνοϐαῖα ὄρη, item Ἄϐνοϐα vel Αὔνοϐα. Ed. Rom. habet *Arnobe*, Norimb. editio, quæ dicitur codex Kappii item Artolphi, *Arnobæ*. Rhenanus hic in limine statim humani quid passus, qui e sic dicto codice isto Artolphi profert *Abnobæ*. Eum quippe a. 1533. nota fugientibus litteris margini exemplaris adlita decepit, ut monui in præfatione. Ceterum *Abnobæ* nomen verum esse, monumenta haud ita pridem reperta abunde confirmant. Scilicet in ipsa Nigra silva sive monte Abnoba reperta est a. 1778. ara, inscripta hoc titulo: IN H. D. D. DEANAE ABNOBAE CASSIANVS CASSATIVS L L M ET ATIANVS FRATER FALCONE ET CLARO COSS. quæ proinde A. U. C. 946. A. C. 193. posita fuerat. Sistit eam decus, dum viveret, eximium S. Blasianum, Abbas Gerbertus in Hist. silvæ nigræ t. 1. p. 7. Tum vero a. 1784. Badavillæ in jugo ejus montis sitæ e ruderibus thermarum Romanarum extracta est ara vel basis columnæ sive statuæ inscripta DIANAE ABNOB. de qua vid. laudatus Gerbertus t. 2. p. 243. et Aug. Gottl. Preuschen in Denkm. von alt. phys. u. polit. Revolutionem in Deutschland, bes. in den Rheingegenden. 8. Frf. 1787.

Erumpit] Cod. Kapp. (s. ed. Norib. item Rom.) *erumpat*, itemque edd. Rhen. seqq. ante Pichenam, qui ex ed. Put. edidit *erumpit*, quod et ceteri mei veteres habent. Ceterum utrumque rectum. Ern.

Utque sic dixerim, adversus] Haud satis capio. An *adversum* dicit oppositum et contrarium? An *obversus* verius sit legi, idque ex situ ipso? An vox aliqua durior aut remotior fuit, præsertim quam præfatione ea leniit? Tamen haud male *adversum* ceperis, quasi mari Italico et Tyrrheno oppositum: eodemque sensu etiam, *diversus*. Sic in Agricola scripsit c. 23. *Glota et Bodotria diversi maris æstu in immensum revecti, angusto terrarum spatio dirimuntur.* Lips. Quomodo *adversus Oceanus*? numquid aliter quam *secundum* et *adversum mare*, 2, 98. *Mare quoque Etesiarum flatu in orientem navigantibus secundum, inde adversum, erat.* Sumtum inde, quod *secundo flumine, amni secundo*, et vicissim *adverso flumine* vel *fluvio, adversa aqua per flumen* dixere. Sic etiam, qui ex Italia Oceanum, per Germaniam proprie dictam, ingreditur, *adversa aqua* videtur vehi, sive æstu contrario; præcipue versus septemtriones: ibi enim *consurgere mundum*, qui in austros Libyæ *premeretur*; ibi *erectum borean*, ex opposito *notum jacentem* credebant. Plinius, 2, 70. *Navigantium hac maxime cursus deprehendunt, in alia adverso, in alia prono mari, subitoque conspicuis, atque ut e freto emergentibus, quæ in amfractu pilæ latuere, sideribus.* Gron. Nil opus Acidalii *aversus*. Improbabile prorsus Crusii *abstrusus* in Prob. crit. p. 33.

Nisi si patria sit] MS. Turic. *nisi sibi p. s.* Ern. *Nisi si* ed. Rom. et Nor. Sic et alibi. V. Dukerus ad Flor. 4, 7, 15. In depingenda imagine terræ consentit Seneca de Provid. c. 4.

Quod unum apud illos] Uti apud barbaros fere omnes et rudes litterarum. Nec Hispani aliter comperere apud novos Indos. Eginhartus in Vita Caroli Magni c. 29. *Barbara et antiquissima carmina, quibus veterum Regum actus et bella canebantur, scripsit, memoriæque mandavit.* Jornandes de Gothis c. 5.

genus est) "Tuisconem Deum, terra editum, et filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tres filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, medii Hermiones, ceteri Istævones vocentur." Quidam autem, licentia vetustatis, "plures Deo ortos, pluresque gentis adpellationes, Marsos, Gambrivios, Suevos, Vandalios" adfirmant: "eaque vera et antiqua nomina. Ceterum Germaniæ vocabulum recens et nuper additum; quoniam, qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, ac, nunc Tungri, tunc Germani

In priscis eorum carminibus pæne historico ritu recolitur, etc. At proprie de Germanis, noster A. 2, 88. de Arminio: *Caniturque adhuc barbaras apud gentes.* Julianus egregie in Antiochico ab initio, qui hæc, ἄγρια μέλη vocat, παραπλήσια ταῖς κλαγγαῖς τῶν τραχὺ βοώντων ὀρνίθων: *agrestia carmina, similia clangoribus avium aspere clamantium.* LIPS. In hoc loco alii legunt τοῖς κρωγμοῖς.

Tuisconem] Ita edidi e MS. Turic. cod. Kapp. ed. Rhag. ut dudum voluere viri docti (in his Conring.). Ceteræ edd. meæ inde a pr. Spirensis *Tuistonem.* In vett. edd. autem sæpe observavi *st* esse pro *sc.* Sic mox c. 3. in edd. Spir. et Pogg. *stutis* pro *scutis.* In MS. Turic. ante abest etiam *est:* bene, ut opinor.. In ed. Rhag. *sit* reperi. Post liber Artolph. *ei filium:* MS. Arund. *ejus f. M. o. g. conditoremque:* quod favet conjecturæ Rhenani: *Ei f. M. o. g. conditoremque: Manno tres filios adsignant.* Ed. Pogg. *conditorisque*, item Spirens. ERN. Ed. Rom. et Nor. *Tuisconem—ei filium—conditorisque.* Wachterus volebat *Tutisconem*; Cluverius *Tuitonem*, quod et placebat Perizonio. Scheidius in præf. ad Eccardum de orig. Germ. p. 23. suadet legendum *Thiudans* datque *et terra editum.* Ceterum hic non quæritur, quod nomen hominis verum fuerit, sed quale a Tacito scriptum, quod dubium esse nemo non sentit. Gebaverum si audias in Vestig. juris Germ. antiq. p. 926. Tacitus scripserit *Tutiscottem Deum, terra editum ei* (vel *et*) *filium Mannum.* Derivat scil. vocem a *thiud*, gens, et *cott* sive *Gott* Deus, ut sit gentis Deum.

Hermiones] Cod. Vat. Kapp. edd. Puteol. Rhag. *Herminones*, ut fere in libris Plinii scribuntur. Mox ed. Alc. vitiose *Deos.* ERN. Ed. Rom. et Nor. *Hermiones.* Recepere et Bipontini, qui pro *Deo ortos* mallent *de eo* (Manno) *ortos.*

Licentia vetustatis] Cod. Kapp. *ut in licentia vet.* plane ut e cod. Art. laudat Rhenanus, et est in duobus Vatic. ap. Broterium. ERN. Sic et ed. Nor. qui est iste cod. Kappii et Artolphi, sed omisso *autem.* Sic porro et ed. Rom. Eam lectionem probat Zinzerling in Crit. juv. prom. c. 51.

Vandalios] Cod. Kapp. (s. Norimb. ed.) *Vandilios.* (Sic et ed. Rom.) MS. Arund. edd. Rhag. Ber. *Vandalos.* Ergo vulg. non ita firmum, ut Harduino visum ad Plin. 4, 14 (28). ERN.

Recens et nuper additum] Nos *auditum* maluimus legi (ut c. 41) quam *additum.* Quod ait, *nuper*, non Hercules ita nuper: quippe cum ab ævo Julii Cæsaris, quo constat Germanos Galliam irrupisse. LIPS. Multo magis *additum* demulcet quam *auditum.* Intellige, datum, inditum, impositum. Virgilius 1, 267. *Puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo Additur.* Seneca Herc. Fur. 1237. *Quis nomen unquam sceleris errori addidit?* ut ex Flor. restituimus. Claudianus Cons. Olybrii et Probini v. 9. *nam sæpe soles ductoribus illis Instaurare vias et cursibus addere nomen.* GRON. *Nuper* de satis longo tempore uno alterove etiam sæculo dici, hodie satis constat inter Latine doctos. V. dicta in Clave Cicer. in h. v. *Auditum* placebat etiam Pighio in Hercule Prod. p. m. 9. ERN. Germanorum nomen in Fastis Capitolinis jam occurrit ad a. u. 531. Eos scite æri incisos dedit Piranesius.

Nunc Tungri, nunc Germani] Valde amplector Bambergensem scripturam, quam et Pichena repperit in veteri editione Bononiensi; *ac nunc Tungri, tunc Germani:* atque ita evolvam me ex obscura origine nominis, quod hodieque hæret in pace et bello optima gente. Sententiam enim hanc reor (quidquid dissertum aliis) eos qui transgressi primitus Rhenum sint, esse eum ipsum populum, qui nunc Tungri appellentur, at tunc Germani: quod tamen unius nationis peculiare nomen, paullatim

vocati sint: ita nationis in nomen gentis evaluisse paullatim, ut omnes, primum a victore ob metum, mox a seipsis invento nomine, *Germani* vocarentur."

III. "Fuisse apud eos et Herculem" memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in prœlia canunt. Sunt

transfusum ad omnes. LIPS. *Tunc* MS. Turic. edd. Bonon. 1472. ap. Pichenam, Spirensis, Pogg. Ceteri edd. mei ante Pich. bis *nunc*. Cod. Kapp. (s. ed. Norib.) inverse *ac tunc Tungri, nunc G.* ut Acidalio placebat. *Sunt* edd. Rhag. Rhen. 1519. Post pro *non gentis* Acidalius malebat *in nomen gentis evaluisse:* quod non displicet. Est enim hæc legitima verbi *evalescere* constructio, ut H. 1, 80. et alibi. ERN. Recipio cum Bip. Ex hoc loco patet, editionem veterem, qua usus J. E. Kappius, non esse Romanam; hæc enim habet *ac nunc Tungeri tunc Germani*. Joh. Kappius in editione sua Germaniæ a. 1788. secutus alteram editionem istam reposuit *ac tunc Tungri, nunc G.* Ita quoque visum fuerat Acidalio. Longolius τὸ *ac* recidendum putabat. Ceterum Bononiensis editio a. 1472. est eadem, quæ Poggii, quod et alibi monitum. In sequentibus Wachterus in alia omnia abit. Servat vulgatum *non gentis* et nomen nationis intelligit *Germanorum;* gentis, *Theotiscorum;* istud, non hoc, prævaluisse paullatim censet.

A victore ob metum] Vox *Germani* eidem Bamberg. recte abest. Ista ipsa enim noviter interpretari posse videor, et præter mentem omnium, etsi non præter verum. Censeo eum hoc dicere. Factum, ut omnes, qui Rhenum accolerent, nomen ab ista victrice natione invenirent, ob metum scilicet recentem Gallorum: qui, quoties de transgressu vel adventu Transrhenanæ nationis audirent, aiebant trepidi adventare Germanos: at isti proprie Germani, novum nomen invenirent a se ipsis, discriminandi nimirum caussa, et dicerent se Tungros. Possim vulgatam tueri et explicare: sed cur nuger? hæc mera veritas. LIPS. Vir doctus (de la Bleterie) apud Broterium corrigit *ad metum*, quod est facilius, sed *ob m.* idem significare posset. ERN.

Mox a se ipsis] *Mox* pro postea est et apud Flor. 3, 10, 8. ubi vid. Dukerus.

A seipsis invento nomine Germani] Si mordicus hanc retines, legam, *a re ipsa invento.* Germani enim etymo prisco bellaces viri sunt. *Gerra*, bellum: invenere ergo id nomen, ab ipsa re, quia tales. Vulgatam quomodo expedies? aut qui a seipsis nomen hoc invenere, quod antea in Tungris? Sane interpretes hic fluctuant, et fluctuabunt æternum. LIPS. Locus ex illis, in quibus majore cum fiducia destruas aliena, quam moliaris et struas tua. Utrumque autem defendi possit *a victore*, malim tamen *a victrice*, ut referatur ad *nationem*. Deinde utrobique admitto scripturam Bambergensem. Sensus: ut Transrhenanæ gentes, inter Gallos, et ab his ad Romanos Græcosque potissimum per Massilienses propagata communi appellatione, a victrice natione, metu dictante, omnes *Germani*, (quod primis experimentis virtutis appellabantur, qui postea *Tungri* dici maluere) mox, postquam non metus, sed ratio, valuit, et interius eæ Transrhenanæ gentes sunt cognitæ, proprio et a seipsis invento nomine, velut Suevi, Catti, Sicambri, Cherusci, Usipetes etc. vocarentur. GRON. MS. Arund. *mox et a se i. i.* ERN. Quæritur hic, quis *victor* sit intelligendus? Tungros vulgo putant, quorum pristinum nomen ob metum aliis quoque sit datum, ut Germani dicerentur. Longolio, quem cum Kappio Bipontini sequuntur, secus videtur. His *victor* est Populus Romanus: qui, etsi non domitos a se Germanos, victos tamen, crepabant, ut Florus habet 4, 12. Metuisse vero, satis constat. Alii, Muretus, Cluverius, Harlæus, et nuper Lallem. conjiciebant legendum *a victis*, quod bonum sensum fundit; verum, refragantibus codicibus, haud admittendum.

Virorum fortium. Ituri] Recte distinxi. Non enim ea mens, quod Herculem canant; sed quod alacres et cum cantu incipiant pugnas. Tacitus H. 2, 22. *Temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci et more patrio nudis corporibus.* Lib. 4, 18. *Ut virorum cantu, fœminarum ululatu sonuit acies.* Noto autem, etiam Hispanos præliis præcinuisse, ex Silio 10, 230.—*ritu jam moris Iberi Carmina pulsata fundentem barbara cetra.* Diodorus Siculus, de Lusitanis 5, 34. Ἐν τοῖς πολέμοις πρὸς ῥυθμὸν ἐμβαίνουσι, καὶ παιᾶνας ᾄδουσιν, ὅταν ἐπίωσι τοῖς ἀντιτεταγμένοις. Similia in

illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem *barritum* vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipso cantu augurantur: terrent enim trepidantve, prout sonuit acies. Nec tam vocis ille, quam virtutis, concentus videtur. Adfectatur præcipue asperitas soni et fractum murmur, objectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox repercussu intumescat. Ceterum et "Ulyssem," quidam opinantur, "longo illo et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adisse Germaniæ terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum no-

Thracibus aliisque barbaris fuisse, notavi ad A. 4, 47. Lips. Antiquam distinctionem revocavit Pichena. Ern.

Barditum vocant] Ita Farnes. et scio, Bardos Gallos dictos cantores sive poetas. Placet tamen nunc magis *baritum:* quæ mera vox nostras, quibus *beren* aut *bæren*, clamare, vocem tollere. Errabit enim, qui ab elephantis barritu deducet, Germanis tunc ignoti. Althamerus *blaritum* vellet, Germanico item verbo. Quidquid de nomine sit, Ammianus hunc describit 16, 12 (30). *clamorem fuisse maximum, qui ipso fervore certaminum exoriens identidem, paullatimque adolescens, ritu extollitur fluctuum cantibus illisorum.* Lips. *Barditum* etiam MS. Arund. cod. Kapp. (s. ed. Nor.) Ceteri libri mei omnes *baritum*. *Relatum* vocat ipsum cantum, ut poetæ *referre* de quocumque genere orationis dicunt. Ern. *Barditum* et liber Artolphi s. ed. Nor. item ed. Rom. Ammianus *barritum*, 26, 7. et 31, 7. et Veget. 3, 18. habent. Verosimilius etiam apud Tacitum sic fuisse scriptum. Etymon incertum. Car. Gottl. Anton. notis ad vers. Germ. Taciti libelli ducat ex *War-lied*, quod belli cantum significat. Perizonius legit *baritum*, quasi, a *baer*, *baar*, ursorum murmur.

Nec tam voces illæ] Sic MS. Tur. et cod. Kapp. edd. Spirensis, Pogg. Rhag. Put. Bonon. Ber. Rhen. 1519. at post edidit, *nec tam vocis ille:* quod omnes ante Pichenam edd. servant: idque præferrem, si a libris firmaretur. Ern. Ed. Rom. et Nor. *voces illæ*. Verum mire blanditur lectio ista Rhenani *vocis ille*, quæ et Heinsio placuit, qui tamen perperam ad vetustiores editiones provocat, et recepta est a Bip. quos sequor.

Quam virtutis concentus videtur] Bamberg. *quam mentis concentus:* quod haud præferam vulgatæ. Lips. *Mentis* etiam MS. Arund. quæ vox sane bonum sensum facit: sed et *virtutis concentus* bene habet. Etiam Cicero *virtutum concentum* dixit, sed alio sensu, ut *concentum doctrinæ*, *naturæ* etc. Ern. *Mentis* probat Colerus.

Ulyssem quidam] Interque eos Strabo, magni et directi judicii scriptor, lib. 3, p. 149. qui adfirmate tradit, Ulysseam Lusitaniæ (Ulyssiponem aliter dicimus) Homerici Ulyssis monumentum esse. Sed et in Britanniam eum venisse, ex ara Græcis litteris inscripta collegit Solinus c. 25. itemque Mela. Cui miræ et blandiendi opinioni si indulgemus, quidni Ulyssinga nostra in Zelandia, ab eodem sit? quidni Circzea a Circe? Sed vani et lascivi, vereor, lusus isti ingeniorum sunt: quibus tamen hodie nonnemo se ostentat et superbit. Jo. Brodæus hæc de Ulyssis errore in Miscellaneis 3, 4. scite coarguit: Brodæus, vir, sive adolescens potius, acris ingenii, probi judicii, lectionis diffusæ, quem non magis in ore famæ esse miror, immo indignor. Lips. Mox *adisse* vett. edd. non *adiisse*. Ern. Mela male hic citatur.

Hodieque incolitur] MS. Turic. edd. Spir. Puteol. Rhag. *hodie*. Ern. Ed. Rom. et Nor. item Rhen. *hodieque*. Meminit *Asciburgii* Marcianus Heracleota, item Ptolemæus, licet loco alieno. Contra in Tabula Theod. occurrit ad Rhenum inter Novesium et Vetera, eique respondet hodie vicus *Asburg*. Sic Cellarius, D'Anville, alii. Contra J. H. M. Ernesti in hodierno *Essenberg* prope Mors rectius quæri autumat.

Nominatumque ἀσκιπύργιον] Vel, ut Rhenanus, ἀστυπύργιον: etsi abesse vox ea potest, incolumi sensu. Præcessit enim. At libri quidam magis hic diversi, qui ἀκρινίπριον referunt: ex quo placet quibusdam ἀκρινήριτον, a Nerito, ut volunt, Ithacæ monte: locus quidem hic ipse, quem indicari putamus, clivosus est, haud procul Veteribus vicus, *Aschelburg* nunc dictus. Lips. MS. Arund. ἀστυτεάγιον. Cod. Artolphi, Kapp. (s. ed. Nor.) ed. Rhen. 1519.

minatumque. Aram quinetiam Ulyssi consecratam, adjecto Laertæ patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam, Græcis litteris inscriptos, in confinio Germaniæ Rhætiæque adhuc exstare;" quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat, vel addat fidem.

IV. Ipse eorum opinionibus accedo, qui "Germanæ populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam et sinceram et tantum sui similem gentem exstitisse," arbitrantur: unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces et cærulei oculi, rutilæ comæ,

Acriniprion. A ceteris meis ante Rhen. abest: sed in quibusdam, velut Spir. Put. Ber. ut lacuna sit, signum vocis Græcæ, quam exprimere typis non possent. Rhenani lectio servata est in omnibus ante Lipsium, qui recte delevit; scripserat aliquis Græce nomen in margine: inde corrupte in textum venit. Restituit in textum ἀσκιπύργιον Broterius: quod forma orationis non sinit imitari. Si pro *Asciburgium* esset *oppidum*, locum haberet nomen Græcum. Ern. Expungunt iteratum nomen Pichena, Colerus, alii. Contra, servandum altero loco et Græce scribendum Ἀσκιπύργιον, Altmannus judicat. Hagenbuchius inde exsculpsit Ἀσκινίπυργον, quasi Ascanii arcem, in quo sibi mire placet. Bipontini spatium vacuum reliquere. Ceterum hoc loco Rhenanus in notis abusu vocum turbat lectorem. In exemplari, quocum a. 1519. contulerat codicem suum, adserit scriptum fuisse *acriniprion*; ubi per *exemplar* intelligit codicem, quem vocare solet, Artolphi sive editionem Noribergensem; contra *codex* hic ei est editio Beroaldina, in qua, ut in editione Romana, lacuna est relicta.

Ulyssi consecratam] Intelligo, ab Ulysse, ut ap. Sueton. Aug. 1. *ara Octavio consecrata*, accipiunt quidam viri docti. Tacit. A. 15, 41. *ædes Statoris Jovis vota Romulo.* Ern.

Græcis litteris] Litteris fortasse, vix credo lingua. Quid autem mirum de illis, cum etiam Helvetii et Galli litteratura Græca usi sint, Romanis characteribus juxta cum imperio ignotis? Lips. Græcarum literarum usum etiam Gallis tribuit Cæsar B. G. 6, 14. ubi v. Davies et Oudend. lectionem vulgatam recte defendentes. Ern.

Neque confirmare argumentis] Scriptus olim Bil. Pircheimeri *adfirmare*, ut monuimus ad Liv. 22, 13. Gron. Libri mei omnes vulgatum habent. Sed non modo *adfirmare* probo, verum et *argumentis* suspectum habeo: quorsum addat scriptor brevitatis amans, cum non addat copiosus ille Livius, a quo etiam totum hoc sumtum est, e præf. *ea nec adfirmare, nec refellere in animo est.* Etiam sequentia e Livio sumta. Ern.

Ipse e. o. accedo] Livium si sequi voluisset, dixisset *accedam*. Ern.

Aliis] Redundat. Lips. Recte. Pichena conjicit *nullis alienigenarum.* Ern.

Propriam et sinceram] Bamberg. *perpetuam et sinceram.* Lips. Τὸ *perpetuam* huic rei accommodatum non videtur. Tria enim, quæ ponit hic Tacitus, nihil aliud sunt, quam idem alio modo, majoris affirmationis et ἐμφάσεως χάριν. Ita et *proprius* suus, οἰκεῖος, cum pluribus non communis, eoque impermixtus, *sincerus et tantum sui similis.* Gron. MS. Arund. *propterea*, male. Sed mihi *tantum* suspectum est: neque enim intelligi potest *tantum sui similem esse:* quis sic dixit unquam? scripserim *totam.* Error forte natus est e mox sequentibus, *et tantum ad impetum valida.* Ern. *Perpetuam* placebat Conringio et Colero; *propterea* Bipontinis.

Rutilæ comæ] Sive flavæ et colore auri. Ideo auricomi Batavi Silio 3, 608. *At puer auricomo jam formidate Batavo.* Wandali χρυσοειδεῖς Procopio dicti. Rufum Seneca dixit 3, 26. De Ira: *Non est Æthiopis inter suos insignitus color, nec rufus crinis et coactus in nodum apud Germanos.* Et Martialis Ruffum ea mente Batavum Epigr. 176. *Sum figuli lusus, ruffi persona Batavi.* Græci plerumque ξανθὸν verterunt: etsi Galenus Commentario ad Polybum De victu c. 6. velit, Germanos magis proprie πυῤῥοὺς dici, quam ξανθούς. Calpurnius Flaccus Declamat. 2. de hoc Germanorum conna-

magna corpora et tantum ad inpetum valida: laboris atque operum non eadem patientia: minimeque sitim æstumque tolerare, frigora atque inediam cœlo solove adsueverunt.

V. Terra, etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida, aut paludibus fœda: humidior, qua Gallias; ventosior, qua Noricum ac Pannoniam adspicit: satis ferax: frugiferarum arborum inpatiens: pecorum fœcunda, sed plerum-

to habitu: *Miramur hanc legem esse naturæ, ut in sobolem transeant formæ, quas quasi descriptas species custodiunt? Sua cuique genti etiam facies manet. Rutili sunt Germaniæ vultus, et flava proceritas Hispaniæ: non eodem omnes colore tinguntur.... Diversa sunt mortalium genera, nemo tamen est suo generi dissimilis.* Quem obiter emendo: *et flava proceritas;* (apage enim hoc de Hispanis.) *Hispani an non eodem omnes colore tinguntur?* Nec a natura solum rutilus hic crinis, etiam ab arte. Lavabant enim crebro et medicamento rutilabant. Ammianus: *Videbat* (Germanos) *lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more.* Medicamentum, sapo. Martialis 14, 26. *Caustica Theutonicos accendit spuma capillos.* Plinius 28, 12 (51). *Prodest et sapo. Galliarum hoc inventum rutilandis capillis, ex sevo et cinere.* Ita Caligula procerissimum quemque e Gallis ad Germanicum triumphum legit: *coegitque rutilare et submittere comam*; ut Germani scilicet germani viderentur. Suet. narrat cap. 47. Herodianus item de Antonino Germanos æmulante 4, 12. Κόμας τε τῇ κεφαλῇ ἐπετίθετο ξανθὰς, καὶ εἰς κουρὰν Γερμανῶν ἠσκημένας. Caussam huic coloris studio adsignat Clemens Pæd. 3, 3. p. 98. terrorem. Τῶν ἐθνῶν, inquit, οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι κομῶσιν, ἀλλ' οὐ κοσμοῦνται. ἔχει τὶ φοβερὸν, τὸ εὔτριχον τοῦ βαρβάρου, καὶ τὸ ξανθὸν αὐτοῦ πόλεμον ἀπειλεῖ, συγγενές τι χρῶμα τῷ αἵματι. (Cf. porro Diod. Sic. 5, 28.) Romanæ etiam matronæ veteres amavere hunc colorem, *et summa diligentia capillos cinere rutilabant*, ait Valerius, 2, 1, 5. Posteriores magis avide, quæ capillicium ipsum emebant a Germanis, et pro comis suis supponebant. Ovidius ad puellam Am. 1, 14, 45. *Jam tibi captivos mittet Germania crines, Culta triumphatæ munere gentis eris.* Quamquam Servium notare video in 4. Virgilii 698. *matronis nigram comam, meretricibus flavam probatam fuisse.* Quo videatur Satyricus respexisse de Messallina matronam sedulo dissimulante (Juven. 6, 120). *Et nigrum flavo crinem abscondente galero.* De hac ipsa re doctissimus Tertullianus de Cultu 2, 6. *Video quasdam et capillum croco vertere; pudet eas etiam nationis suæ, quod non Germanæ aut Gallæ procreatæ sint: ita patriam capillo transferunt. Male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite.* Nam quod mali auspicii ait flammeum caput; intelligit omen ad flammas æternas. Lips.

Magna corpora et tantum] Mutilus, me judice, Bambergensis, qui spreta priori voce scribit: *corpora tantum impetu valida.* Nam proceritas etiam inter Germanorum proprias notas. Lips. *Et* accipe dictum pro *sed*, ut sæpe: ne tentes cum Acidalio corrigere *sed*. Bambergensi consentit MS. Arund. Res ipsa multis Taciti, Livii, Cæsaris, aliorumque testimoniis nota. Ern. Adde supra A. 2, 14. et Plut. in Mario c. 14..p. 411.

Cœlo solove] Perizon. mallet *soloque.*

Et si aliquanto specie differt] Nescio, quid idem liber sibi velit, *etsi aliquando specie aret.* An, *variet?* Lips. *Aliquanto*, i. e. non parum. V. ad Sueton. Cæs. 86. etsi debebat esse *aliquantum*. Ern. Bip. τὸ *aret* explicant per *arefit* calore solis superficies soli.

Ventosior, qua Noricum] Vix fides. Loca certe, quæ humida et ad mare, magis obnoxia ventis, quam sicca et mediterranea, quod utique verissimum experimur in omni Germaniæ isto tractu, qui ad septemtrionem. Sed nec ventorum proprie hic res est: de humore agitur, aut siccitate. Anne *verticosior*, ausim legere, id est magis alta et montana? Mela quidem ita disparat, in hac ipsa terra describenda 3, 3. *Terra multis impedita fluminibus, multis montibus aspera, et magna ex parte silvis aut lapidibus invia.* An frustra angimur? et ventosam accipi, pro sicca atque aërea, simplicius et verius sit? Lips. Colerus non male defendit vulgatum, *ventosum*, pro silvestri, pro montano, dictum dicens. Ern. Scil. Alpibus connexum.

Satis ferax] Sive segetibus. Cluver. et Conring. mallent *sati.*

Plerumque improcera] Malo, *plera-*

que inprocera: ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis: numero gaudent: eæque solæ et gratissimæ opes sunt. Argentum et aurum propitii an irati Dii negaverint, dubito. Nec tamen adfirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est? possessione et usu haud perinde adficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, Legatis et Principibus eorum muneri data, non in alia vilitate, quam quæ humo finguntur: quamquam proximi, ob usum commerciorum, aurum et argentum in pretio habent, formasque quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt atque eligunt: interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem et diu notam, serratos, bigatosque. Argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla adfectione animi, sed quia

que. De reipsa autem, ita hodie contra est, ut armenta nostra Bataviæ aut Frisiæ palmam poscere audeant contra omnia Europæ. Lips. Sed ad armenta non videtur pertinere, quæ satis clare excipit Tacitus: *ne armentis quidem:* in quibus solum nitorem et cornuum magnitudinem desiderat. Ern.

Suus honor aut gloria frontis] *Honor* est pulchritudo e pinguedine et nitore. *Gloriam frontis* poetice cornua vocavit. Ern.

Nullam Germ. venam] Respice tamen A. 11, 20.

Possessione et usu haud perinde adficiuntur] Subaudienda particula, quasi esse, *sed possessione haud perinde*, puta, ac nos Romani, et omnes fere aliæ nationes. Gron. Ceterum veteres quidam libri ut MS. Tur. cod. Kapp. (s. ed. Norimb.) etc. *proinde:* cujus confusionis jam supra exempla vidimus. Ern. Edit. Rom. *perinde.* Rhen. *perinde* e Beroaldina. Sed Put. *proinde.*

Non in alia vilitate] i. e. pari, non minori. Rhen. 1519. edidit *utilitate*, sed post *vilitate. Utilitate* tamen et Lipsius edidit. Si *utilitas* pro usu diceretur, et libri faverent, præferrem: apud nos in alio usu vasa argentea, h. e. diebus festis, in epulis utimur, non vulgo: at illi non ita. Ern. Perizon. particulam *quam* expungendam putabat. In ed. Rom. conruptus est locus. Ed. Nor. *vilitate.* Sic et Beroaldi.

Serratos, bigatosque] Diu hos *serratos* nummos quæro, homo alias non appetens valde nummum. Nam vulgo leviter defunguntur. Et *serrati*, inquiunt, nummi, quibus serræ forma impressa sive incusa, ut bigati, quibus bigarum; et de his quidem clarum est; oculi me docent quotidie: at de serratis, quis obsecro, in tanta ista copia nummorum veterum, unum aliquem protulit, aut proferet cum serra? Non vidi, non legi. Fulvius sane Ursinus, in gente Manlia nummum repræsentat, cujus in postica parte caput urbis, et inscriptum ROMA. SER. quod ipse interpretatur *serratum;* sed quo argumento? Mille nummi cum illo capite, in quis nihil tale: et potius id referendum ad Serrani cognomen, quod ex alia gente hærere huic potuit per adoptionem. An lectio solicitanda in Tacito? an *æratos*, aut *ratitos*, aut *Servianos* legendum? De prioribus quid fuerint, clarum: Servianos autem interpreter veteres Regios, quos in pretio fuisse, notat Suetonius Augusto 75. Servius certe primus Regum æs signavit. Adde, quod in codice Bambergensi *servatos.* An servamus lectionem, et capimus serratos eos, quorum ambitus dentatus atque asper sit in modum serræ? quæ proba nota, et nihil periisse longo usu aut resectione. Nummos ego quosdam argenteos ita formatos usurpasse his oculis, sum certus. Spectasse autem id eos in nummis vulgo, ratio et Tertullianus de Pœnit. 6. addocent: *Qui venditant, prius nummum, quo paciscantur, examinant, ne scalptus, neve rasus, ne adulter sit.* Sed tu, erudite lector, cogita: nam de me Tullianum illud habe, *Cedo, eja manum tollo.* Lips. *Serratos* nummos esse denarios, quorum exterior ora in serræ modum est incisa, docet clare Eckhel in D. NN. vet. in prolegom. ad NN. fam. § 16.

Nulla affectione] Cod. Kap. (s. ed. Norib.) edd. Rhen. sqq. ante Lips. *affectatione.* Ern. Sic et ed. Rom.

numerus argenteorum facilior usui est promiscua ac vilia mercantibus.

VI. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum conligitur. Rari gladiis, aut majoribus lanceis utuntur: hastas, vel ipsorum vocabulo *frameas*, gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri, et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent: et eques quidem scuto frameaque contentus est: pedites et missilia spargunt, plura singuli, atque in inmensum vibrant, nudi aut sagulo leves: nulla cultûs jactatio: scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt: paucis loricæ: vix uni alterive cassis, aut galea. Equi non forma, non velocitate conspicui: sed nec variare gyros, in morem nostrum, docentur. In rectum, aut uno flexu dextros agunt, ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. In

Numerus arg. facilior usui est] *Facilior* omnes libri mei præter ed. Lips. in qua est *faciliori*, nescio unde. Illud verum est. Argentei nummi opportuniores sunt ad usum eorum hominum, qui res viles mercantur, quia varia genera, varii pretii etiam perparvi nummos argenteos habemus, quod secus est in aureis. Ern.

Rari gladiis utuntur] Iisque grandibus et oblongis. Plutarchus de Cimbris in Mario c. 41. p. 420. Μεγάλαις ἐχρῶντο καὶ βαρείαις μαχαίραις. Cæsar item, Livius, et Historici passim. Illud dignum nota e Widichindo Annal. 1. ab initio. *Erat illis diebus Saxonibus longorum cultellorum usus, quibus usque hodie Angli utuntur morem gentis antiquæ sectantes .... Cultelli autem nostra lingua sahs dicuntur: ideoque aiunt quidam Saxones nuncupatos.* De veritate etymi nescio: illud scio, falces oblongas et grandes frumentarias eo nomine etiam hodie nobis dici. Lips. De armis Germanorum veterum fuse egit G. Achenwall 4. Gött. 1755. Inserta est diss. Notitiæ Hermundurorum. 8. Norimb. 1793.

Majoribus lanceis] Mirum, quod hic rarum id telum facit: at in Annalibus vulgat. Ut 1, 64. de Cheruscis: *Hastæ ingentes, ad vulnera quamvis procul facienda.* Et 2, 14. universe de Germanis: *Immensa barbarorum scuta, enormes hastas.* Iterumque c. 21. *Artis locis prælongas hastas non protendere, non colligere.* Nusquam de istis brevibus, quas frameas vocat. Lips.

Ipsorum vocabulo frameas] Quod genus teli fuerit, quæro. Isidorus vult gladium fuisse. *Framea*, inquit, *gladius ex utraque parte acutus, quam vulgo spatham vocant. Ipsa est et romphæa.* Valde a Tacito abit, qui clare appellat hastam: et addit, eodem telo cominus eminusque pugnasse. Non ergo gladius. Numquid romphæa? nam et hoc addidit; pariterque glossæ veteres, *Framea*, ῥομφαῖα. Ambigo, nec facile inducor credere, si Valerii quidem descriptio hæc proba: Argonaut. 6, 98. *Æquaque, nec ferro brevior, nec romphia ligno.* (Burm. *rumpia*) Facit enim genus teli, in quo hastile et mucro pari fuerint longitudinis modo. Tacitus autem aliud fuisse in sua framea docet, quam statuit *brevi et angusto ferro.* Itaque magis est, ut ad exemplum hastæ sive *Spiesse* nostræ fuerit, breviore tamen ligno. Lips. Reperta est *framea* in thesauro sepulcrali Merovingico prope Virodunum a. 1740. et in Museo Schœpfliniano apud nos servatur. Exhibui totam supellectilem et, quid *framea* differat ab *hasta*, ostendi in Laudati Musei descriptione p. 146. Plane eandem formam habet cum instrumento, quod hodieque *Pfriem* dicitur.

Plura singuli] Sic MS. Turic. edd. Spir. Pogg. Ber. Puteol. Rhag. idque melius, quam aliorum *pluraque*, ut quivis facile sentiet. Ern. *Plura* habet ed. Rom. *Pluraque* Norimb. Pro *vibrant* Heinsius malebat *librant.*

Cassis aut galea] Cod. Kapp. (s. ed. Norib.) edd. (Rom.) Spir. ceteræque ante Rhen. ed. 1533. *galeæ.* Rhenanus correxit *galea* ex ingenio, odoratus *e* adhæsisse e verbo sequente. MS. Turic. *galea.* Mox idem liber *varietate*, ut edd. Spir. Pogg. Ern. Item ed. Rom. Norimb. Contra Ber. Put. Rhen. *variare.*

Ita conjuncto orbe, ut nemo posterior

universum æstimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti prœliantur, apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni juventute delectos, ante aciem locant. Definitur et numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idque ipsum inter suos vocantur: et quod primo numerus fuit, jam nomen et honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis prœliis referunt. Scutum reliquisse, præcipuum flagitium: nec aut sacris adesse, aut concilium inire, ignominioso fas: multique superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.

VII. Reges ex nobilitate; Duces ex virtute sumunt. Nec Regibus infinita aut libera potestas; et Duces exemplo potius, quam imperio: si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt. Ceterum, neque animadvertere, neque vincire, ne verberare quidem, nisi Sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam, nec Ducis jussu, sed velut Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiesque et signa quædam, detracta lucis, in prœlium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiæ et propinquitates, et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium: hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad conjuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exigere plagas, pavent: cibosque et hortamina pugnantibus gestant.

sit] Primum eleganter, pro *in orbem, ut orbis fiat.* Formula Plinio majori usurpata. Sed hic simpliciter *orbem conjungere* dicit: alterum per se intelligitur. Nam in orbe nihil prius aut posterius esse, quis nescit? Ern.

Centeni ex singulis pagis] Cod. Artolph. Kapp. *centum.* Ac nescio, an *sunt* melius abesset. Ern. Ed. Norimb. *centim.* Rom. *centum.* Put. Rhen. *centeni.*

Concilium inire ignominioso fas] Cod. Kapp. (ed. Nor.) *Consilium.* Vulgatum verum. Ignominiosus est, ob flagitium bello commissum infamis. Ern. Rom. *consilium.*

Aut libera] Edd. Spir. seqq. *ac*, usque ad ed. Rhen. In sequentibus interpunctionem correxi et colon feci post *imperio.* Duces exemplo potius se Duces præstant, quam imperio. Si præ ceteris fortes se probant, cum admiratione Ducatum obtinent. Ante colon erat post *conspicui.* Ern. Ed. Rom. Norimb. Rhen. 1533. 1544. *aut:* Put. Rhen. 2519. *ac.*

Neque animadvertere] Repugnare Cæsar videtur 6, 22. *Cum bellum civitas aut illatum defendit aut infert, magistratus, qui ei bello præsint, et vitæ necisque habeant potestatem, deliguntur.* Sed Cæsar de belli tempore tantum; noster in pace intellexit. Lips. Sed sequentia obstant apud nostrum, ut recte monuit Acidalius. Est vero major in his Taciti, quam Cæsaris, auctoritas. Ceterum vide, quid ad hæc moneant Fr. W. Pestel in Adjectis ad Notit. Hermundur. t. 1. p. 37. et Gebaver. in Vestig. juris Germ. ant. p. 607.

Neque verberare quidem] Scribe, *ne verberare quidem.* Gron. Ego sic rescripsi, ut alibi. Et sic habet MS. Arund. Idem liber mox *Deo inspirante.* Ern. Editi omnes *neque.* Id Gebaverus p. 608. putabat restituendum, quia a leviori ad gravius adscendat oratio. Mihi secus videtur. Gravius erat vinciri, levius verbera pati.

Effigiesque et signa quædam] Int. ferarum. Vid. H. 4, 22. Detracta lucis, indicat, ea signa, ubi pax esset, in lucis servata. Ern.

Pignora] Vid. Quinctil. 6, 1, 24.

Nec illæ numerare, aut exsugere pla-

VIII. Memoriæ proditur, quasdam acies, inclinatas jam et labantes, a feminis restitutas, constantia precum et objectu pectorum, et monstrata cominus captivitate, quam longe inpatientius feminarum suarum nomine timent; adeo, ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid et providum putant: nec aut consilia earum adspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus, sub divo Vespasiano,

gas, pavent] Ita Rhenanus: spectatque suctus ille ad medicinam, Homero etiam non ignotam: qui de Machaone Iliad. δ. vers. 218.

> Αἷμ' ἐκμυζήσας, ἐπ' ἄρ' ἤπια φάρμακα εἰδὼς
> Πάσσε.

Farnes. tamen codex et Rom. (it. ed. Rom. et Norib.) *exigere*; quod robur fœmineum magis exprimere videtur, tamquam illæ non numeraverint solum plagas, sed exegerint; expostularintque cum suis, si illæsi redissent, tamquam ignavi et vitæ suæ parci. Lips. Placet *exigere*, sed ut *sarta tecta exigere*, *ad summam veritatem jus exigere*. Quasi taxare ac plus aut minus in illis virtutis agnoscere. Vide Observ. 1, 8. Gron. Idque nos restituimus, repertum in omnibus præter MS. Arundel. libris ante Rhenanum, qui ex ingenio *exsugere* scripsit et contra libros. Verbum *pavent* non convenit τῷ *exsugere*: in quo misericordia potius est, quam fortitudo. MS. Turic. insuper *nec exig.* ut et in ed. Spir. Pogg. Rhag. Put. Ber. Sed MS. Arundel. etiam ante *mirari*. Ern. Mire hic dissentiunt critici et interpretes. Mihi verbum *pavent* utrique τῷ *exigere* et *exsugere* convenire videtur. Istud erit examinare sollicite, comparare, quod est itidem fortis animi. Itaque nihil muto. Alterum recepere Bip. Probabant et Colerus et Conringius.

Cibosque et hortamina] Nugatur strenue Colerus (qui de potu vini loco accipit *hortamina*) non videns Tacitum ludere in verbo *gestare*, quod aliter accipitur cum refertur ad *cibos*, aliter cum ad *hortamina*. Hæc enim sic *gestantur*, ut *fertur salus*, ut *portatur ave*. Plautus Pœn. 3, 3, 7. *Salutamus te*, *Lyce*, *quanquam hanc salutem ferimus inviti tibi*. Martialis 1, 56. *Et matutinum portat ineptus ave*. Et cibos eis ministrant, inquit, et verbis stimulos ad virtutem addunt. Gron. Et tamen nuper aliquis adeo corrigere tentavit *hordei vina*, male acceptus ab Elsnero in Spec. Crit. p. 80. Ern. Is aliquis Trillerus est in Obs. crit. p. 196.

Quam longe impatientius] Ab his verbis usque ad c. 16. verba: *solent et subterraneos specus aperire*, est lacuna in MS. Turic. Ern. Hanc notam integritati restitui, in nupera editione turpiter truncatam.

Inter obsides puellæ quoque] Igitur ad Germanos referam, quod generatim a Suetonio scriptum, in Augusto cap. 21. *A quibusdam novum genus obsidum fœminas exigere tentavit*, *quod negligere marium pignora sciebat*. Etsi cur id Tranquillo novum? Romani ipsi virgines obsides Porsenæ olim dederunt, interque eas Clœliam. Athenæus id primum inventum Cleonymo Spartano vult, parum vere, 13, 28. Ἐμοὶ γὰρ, inquit, κατὰ φύσιν δοκεῖ πεποιηκέναι Κλεώνυμος ὁ Σπαρτιάτης, πρῶτος ἄνθρωπος εἰς ὁμηρίαν λαβὼν παρὰ Μεταποντίνων γυναῖκας παρθένους τὰς ἐνδοξοτάτας καὶ καλλίστας διακοσίας. Ubi discis, Metapontinos, immo credo ceteros Italiæ populos, habuisse antiquitus hunc morem. Lips.

Puellæ quoque nobiles] Heins. conjicit *nubiles*.

Sanctum aliquid et providum] i. e. divinum et futura præsentiens. Sanctitatem pro divinitate, majestate, dici, ad Suetonium dictum, Cæs. c. 6. Ern.

Nec consilia earum] Hocne supererat? heu ipsos parum firma mente, qui eam quæsivere apud amentem sexum! Et tamen adeo vera Taciti adfirmatio, ut Plutarchus narret, consultationibus omnibus apud Celtas (ita Germanos Græci vocant) de pace deque bello, fœminas adhiberi, et lites cum fœderatis aut sociis populis exortas earum interventu decidi. Verba ipsa in re parum credibili dabo. In libello De Virtutibus mulierum p. 246. Ἐκ τούτου διετέλουν, inquit, περί τε πολέμου καὶ εἰρήνης βουλευόμενοι μετὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὰ πρὸς τοὺς συμμάχους ἀμφίβολα δι' ἐκείνων βραβεύοντες. Lips.

Veledam, diu apud plerosque Numinis loco habitam. Sed et olim Auriniam et complures alias venerati sunt, non adulatione, nec tamquam facerent Deas.

IX. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant: pars Suevorum et Isidi sacrificat. Unde caussa et origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum, in modum liburnæ figuratum,

Veledam] De qua multa noster H. 4, 61. 65. quam captivam et in triumpho postea ductam colligas ex Statio Silv. 1, 4, 89. *Non vacat Arctoas acies Rhenumque rebellum Captivæque preces Veledæ;* qui nomen tamen id corripit: cujus germanam scripturam fuisse censeo *Weldam*. Huic successit in dignatione et divinatione *Gauna*, sub Domitiano celebris. Dio in Fragm. XLIX. (67, 5.) Καὶ Γαύνα παρθένος μετὰ τὴν Βελήδαν ἐν τῇ Κελτικῇ θειάζουσα. Addit: ad Domitianum venisse, et præmiis ab eo affectam. Quæ ipsa ex Dione Suidas (tacito nomine, ut solet) in voce θειάζουσα. Lips. Egregie de Veleda egit Gebaverus l. c. p. 939. Quæ hic *Gauna* vocatur, rectius *Ganna* dicitur, ut et Suidas habet. De mulieribus fatidicis veterum cf. Keysler in Antiq. Sept. p. 456. In Plutarchi Mario mulier est Syra, *Martha*, quam is circumducebat c. 17. p. 503. Sic et Vitellius *Cattæ* vaticinanti velut oraculo acquiescebat, teste Suet. c. 14.

Auriniam] Farnes. liber *Fluriniam*. Putem fuisse, *Aluriniam*. Quod Jornandes mihi auctor in rebus Gothicis c. 24. non proprium nomen, sed commune omnium sagarum fuisse. *Repperit*, inquit, *in populo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Aliorunas ipse cognominat.* De fatidicis autem fœminis Germanorum, præter Cæsarem B. G. 1, 50. Plutarchum in Mario et Cæsare c. 19. p. 121. Strabonem l. 7. p. 294. Vide etiam Clementem Stromate 1. p. 131. Lips. Notæ sunt *Alrunæ* Septentrionalium, de quibus vid. Schilterus in Glossario, item Sam. Schmid in peculiari Diss. 8. Halæ 1739. et G. Chr. Roth 8. Helmst. 1737.

Mercurium colunt] Plura igitur ac certiora de religione Germanorum Tacito nota, quam Cæsari, qui contra scribit 6, 2. *Deorum numero eos solos ducunt quos vident, Solem, Vulcanum, et Lunam; reliquos ne fama quidem acceperunt.* Falso. Nam noster etiam A. 13, 57. scriptum reliquit: *ab Hermunduris diversam aciem Marti ac Mercurio sacratam.* Paullus Diaconus 1, 9. notat, Longobardis (ii autem Germani) *Wodam* Mercurium appellari; ego legerim *Wondam*, vel *Wonstam;* a lucro scilicet, cui præest. Majoribus quidem nostris ita dictum, claret vel ex Mercurii die, qui veteri et gentili appellatione nobis *Wonstdach.* Lips. Nempe, quicquid noster de Diis in Germania cultis dicit, intelligendum, ut infra ait, interpretatione Romana. Appellat Deos Germanorum nominibus Romanis, similitudine eorum, quæ de Diis tradebantur, ductus. Id semel monuisse sat erit, idque et ad ceteros Deos, Herculem, Martem, Isidem pertinet. Ern. Ad h. l. de hoc cultu Deorum videri meretur Gebaverus in Vestig. juris Germ. vet. p. 838.

Humanis quoque hostiis] Quod Gallis Germanisque commune: et priscis testatum crebro. Illud noto, mansisse eam diritatem etiam inferiori ævo. Procopius 2, 25. De Bello Goth. ait, Francos, etsi Christum jam colerent, humanis tamen ad suum ævum hostiis usos. Ditmarus lib. 1. Nortmanos et Danos quotannis mense Januario Dis suis immolasse XCIX homines, totidem equos cum canibus et gallis: ab eaque barbarie Henricum Aucupem primum eos abduxisse. Lips.

Martem concessis animalibus] Non certe Gothi: de quibus Jornandes c. 5. *Martem semper asperrima placavere cultura: nam victimæ ejus mortes fuere captorum.* Lips. Concessa animalia vocat, quibus aliæ humaniores gentes sacrificant, humanis victimis litera nefas putantes, ut est. Ern.

In modum liburnæ figuratum] Qui aliquid sui moris reperire volunt, aut caussas rerum incognitarum indagant et nomina, sæpe plus vident, quam alii, aut quam in re est. In nummis subinde vidi, antiquarios videre, quæ mei aliorumque oculi non viderent: et physici per microscopia sæpe cernunt, quæ nemo alius.

docet, advectam religionem. Ceterum, nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris speciem adsimulare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus adpellant secretum illud, quod solâ reverentiâ vident.

X. Auspicia, sortesque, ut qui maxime, observant. Sortium consuetudo simplex: virgam, frugiferæ arbori decisam, in surculos amputant, eosque, notis quibusdam discretos, super candidam vestem temere ac fortuito spargunt: mox, si pu-

Tale quid Tacito, sive aliis, ista indagantibus accidere potuit. Ego lignum informe fuisse crediderim, temere in eam figuram factum, in qua Romani liburnæ aliquam similitudinem agnoscerent; e qua nihil aliud colligere liceat, nisi antiquitatem signi, et ruditatem illorum temporum: V. dicta ad 2, 3. Quis unquam legit, originem religionis novæ figura statuæ esse expressam et significatam? Nam *signum* est nihil, nisi statua Deæ, quam Romani Isidem interpretabantur. Multæ navibus advectæ religiones apud Græcos et Romanos: nunquam tamen propterea ejus Dei vel Deæ signum in navigii figuram factum. Aliud esset, si Deæ signum liburnæ impositum fuisset, aut liburnam in humero gestasset. Ceterum, ut e sequentibus patet, super ruditate signorum suorum etiam sententias loquebantur. Mox edd. Spir. Pogg. Puteol. Ber. Rhag. *adjectam*. Ceteri libri mei *advectam*. Ern. Sic et Rom. Norib. Rhen. In monumentis Romanis Isidi, navigationis inventrici et præsidi, navigium, vela, gubernaculum tribui, satis notum. Quid sibi hoc loco commentum Taciti velit, non æque patet. De conjecturis eruditorum v. Gebaverus l c. p. 859. et Borhek. in prolusione ad Programma Duisburgi emissum a. 1790.

Assimulare] Omnes libri habent *assimilare*. Ego *assimulare* rescripsi: cum hodie certum sit, *assimilare* esse verbum nihili, quod inscitiæ librariorum imperitorum debeatur. Et illa vera scriptura jam est in vulgatis A. 15, 39. 16, 17. et ex h. l. quoque proditur in Indice Bern. Adde dicta ad Agric. 10. Ern. Index Bernegg. habet *assimilare*.

Lucos ac nemora consecrant] Fatuam religionem, quam Claudianus item iis opprobrat de laudib. Stil. 1, 228. *Ut procul Hercyniæ per vasta silentia silvæ Venari tuto liceat, lucosque vetusta Relligione truces, et robora Numinis instar Barbarici, nostræ feriant impune secures.* Sed et Lucanus apposite, in obsidione Massiliæ 3, 399. *Lucus erat, longo numquam violatus ab ævo.—hic barbara ritu Sacra Deum, structæ diris altaribus aræ, Omnisque humanis lustrata cruoribus arbos.* Bene ergo et merito *religione truces* eos fecit Claudianus; quoniam victimæ, imo et homines, ad arbores has (e Lucano hauries) immolatæ. Ait etiam, *robora Numinis instar*. Illustrabit Tyrius Maximus Diss. 38. qui *Celtas excelsam quercum coluisse* ait, *et Jovis nomine sollenniter appellasse*. Atque adeo posteriori etiam ævo mansit hic cultus. Luitprandi Regis Longobardorum lex est tit. 38. de hariolis. *Qui ad arborem, quam rustici Sanctivum vocant atque ad fontanos adoraverit, aut sacrilegium vel incantationes fecerit, componat medietatem pretii sui in sacro palatio.* Tacitus hunc ipsum ritum saltem indicatum H. 4, 14. voluit, cum scripsit, Civilem Batavos *specie epularum sacrum in nemus vocasse:* nec putaverim sane *sacri* vocem illic peculiare aut proprium silvæ nomen. Hæc in Germanis merito nos ridemus: sed cur Romani? illi in eadem navi. Plinius de arboribus 12, 1 (2). *Hæc fuere numinum templa, priscoque ritu etiam nunc simplicia rura Deo præcellentem arborem dicant.* Seneca epistola 41. *Si tibi occurrit vetustis arboribus et solitam altitudinem egressis frequens lucus.. illa proceritas silvæ et secretum loci et admiratio umbræ, fidem Numinis facit.* Lips.

Temere ac fortuito] Cod. Kapp. *fortuitu*, quod non spernam: cum ei centies *fortuito* substitutum, hodie constet. V. Oudend. ad Sueton. Tib. 39. In primis in conjunctione cum alia ejusdem sensus voce reperitur. Cic. Off. 1, 29. *temere ac fortuitu*. Ern. In cod. MS. Taciti, quem describit Hummel, legitur *vestem tenent: Fortuitu* habent ed. Rom. et Norimb. *fortuito* Puteol. Rhen.

Si publice consulatur] Cod. K. (s. ed. Norimb.) edd. omnes ante Rhen. 1532.

blice consuletur, Sacerdos civitatis, sin privatim, ipse paterfamiliæ, precatus Deos, cœlumque suspiciens, ter singulos tollit, sublatos, secundum impressam ante notam, interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio; sin permissum, auspiciorum adhuc fides exigitur. Et illud quidem etiam hic notum, avium voces volatusque interrogare: proprium gentis, equorum quoque præsagia ac monitus experiri: publice aluntur iisdem nemoribus ac lucis candidi, et nullo mortali opere contacti; quos pressos sacro curru Sacerdos, ac Rex, vel Princeps civitatis, comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio major fides, non solum apud plebem, sed apud proceres, apud Sacerdotes. Se enim ministros Deorum, illos conscios putant. Est et alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis, cum qua bellum est, captivum, quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis, committunt: victoria hujus vel illius pro præjudicio accipitur.

XI. De minoribus rebus Principes consultant; de majoribus omnes: ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud Principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum et subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur luna, aut inpletur: nam agendis rebus hoc auspica-

consuletur: quod nescio quare mutatum sit, cum hoc tempus sit in ista structura usitatissimum. *Ante focum, si frigus erit; si messis, in umbra.* Itaque restitui. Ceterum et *consulatur* et *consulitur* rectum foret. Ern. Ed. Rom. *consoletur*: Rhen. 1519. *consulatur*. Muretus, probante Broterio, conjiciebat *consultatur*.

Equorum quoque præsagia] Ditmarus l. 6. Luizicis (qui veterem superstitionem adhuc retinebant) hoc idem præsagium equinum adtribuit: sed diversa paullum forma: *Equum*, inquit, *qui maximus inter alios habetur, et ut sacer ab his veneratur, super fixas in terram duorum cuspides hastilium inter se transmissorum, supplici obsequio ducunt: et præmissis sortibus, quibus id exploravere prius, per hunc quasi Divinum denuo augurantur.* Lips. *Monitus* vocat ipsa præsagia. Id verbum de omni genere significandæ voluntatis divinæ dici, hodie satis notum est. Ern.

Pressos sacro curru] J. Fr. Gronovius corrigebat *prensos*, ut aliis locis in hac forma, Diatr. in Stat. c. 9. explicans *junctos*. Sed eam rationem late et bene refellit Marklandus ad Statium p. 18, 19, 20. exemplis Markl. adde Ovid. Met. 1, 124. *pressique jugo gemuere juvenci*: ubi omnes libri *pressi*, nec verbum *gemuere* aliter patitur. Ern.

Illos conscios putant] sc. Deorum. Similiter locutus est Tibull. 1, 9, 3. *conscia fibra Deorum.* Ern.

Apud Principes pertractentur] Muretus, Grotius, Acidalius, Boxhornius corrigunt magna cum veri specie *prætractentur* e Græco verbo προβουλεύεσθαι. Suetonius dixit *ante tractare*. Aug. 35. *instituit sibi consilia sortiri semestria, cum quibus de negotiis ad Senatum referendis ante tractaret.* Sed tamen id verbum alibi in scriptore Romano non reperitur. Ern. Τὸ *prætractentur* arrisit quoque Conringio, Bleterio, Lallemando, aliis. Contra vulgatum tuetur Gebaverus l. c. p. 165. estque illi *pertractare* idem ac diligenter rem tractare, a populo firmandam. Sic et Bip. Kappius etiam pro vulgato stat, sed *pertractare* minus recte reddit ad finem tractare, decidere.

Hoc auspicatissimum initium] Cod. Kapp. (s. ed. Norimb.) edd. Spir. Pogg. Put. Rhag. *auspicacissimum.* Primus *auspicatiss.* dedit Beroaldus, dubium an e libro: recte tamen. Nec enim quisquam illa forma usus est: quæ alias analogiæ non repugnat, cum

tissimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non simul, nec ut jussi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Ut turbæ placuit, considunt armati. Silentium per Sacerdotes, quibus tum et coercendi jus est, imperatur. Mox Rex, vel Princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis, quam jubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu adspernantur; sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum adsensus genus est, armis laudare.

et *perspicax* habeamus. Sed usus audiendus. Ern. Ed. Rom. *auspicatissimum.*

Sed noctium] De hoc ritu v. plura in Scherzii Gloss. Germanico medii ævi: v. *Nacht.*

Sic constituunt, sic condicunt] Sunt verba forensia, quæ illustrantur a Gronovio Obs. 1, 1. Vult dicere in rebus forensibus, cum tempus certum constituendum est, ut in vadimoniis et similibus, noctes finiunt, non dies: neque diei apud illos, sed noctis dictio. Add. Cæsar B. G. 6, 18. Mox *nox diem ducere videtur*, est nox prior die, dies sequi noctem, ut Cæsar ait. Ern.

Non simul, nec jussi] Bambergensis, *jussu.* Rhenanus in veteri codice (ed. Norimb.) legi ait, *nec injussi:* ex quo bene etiam scripseris, *nec ut jussi.* Lips. MS. quondam Pirckheimeri, dein Comitis Arondelii *nec ut jussu conveniunt.* Et sic legendum, aut, quemadmodum Lipsius, *ut jussi:* hoc est, non tanquam ex lege et imperio, ut ad diem edictum religiosa observatione occurrant; non quasi parentes imperio indicentis vel indicentium, sed velut commodo et arbitrio suo. Ut illi advocati Plautini Pœn. 3, 1, 19. qui *liberos homines per urbem modico, magis par esse, gradu ire, censebant.* Gron. Nihil aliud fuit in libro, unde cod. K. editus est, qui habet *injussi.* Ego *ut jussi* edere non dubitavi, quod et Burmannus probabat. Habuisse videtur in animo locum Virgil. Æn. 3, 236. *haud secus ac jussi faciunt.* Paullo post cod. Kapp. pro *coeuntium* habet *cætium.* Ern. MS. Longolii *nec injussi.* Sic et ed. Rom. Gebaverus l. c. p. 30. perinde putat, sive legas *nec jussi*, sive *nec ut jussi;* sensum esse, *etiamsi jussi fuerint*, extra ordinem scilicet et ad repentina comitia vocati. Dein MS. Longolii *cætium* plane ut cod. Kappii s. ed. Norimb. ad quod Longolius: "quid si pro *cœtuum*?" Ed. Rom. habet *cætuum.* Put. *coeuntium.*

Ut turbæ placuit, considunt armati] Scripsit omnino Tacitus, *Ut turba placuit:* sua ipsis scilicet. Postquam satis frequentes convenisse sibi visi sunt. Et habet τὸ *placuit* suam Venerem. Sic Livius 33, 31. *Antiochum transgressurum in Europam quum primum ei res suæ placuissent, non dubitabant.* Liv. 39, 30. *Ubi satis placuere vires, et jam miles quoque ad delendam priorem ignominiam hostem poscebat.* Velleius 2, 112. *Ita placebat barbaris numerus suus, ita fiducia virium, ut ubicunque Cæsar esset, nihil in se reponerent.* Seneca epist. 42. *non minus ausura, cum illi vires suæ placuerint.* Statius 2, 326. Thebaid. de tauro: *Quum profugo placuere tori, cervixque recepto Sanguine magna redit.* Gron. Recepit *turba* Alemannus. Nec dubito melius esse vulgato. Ern. Lallem. non recepit, probavit tamen, sicut et Brot. Bleterius, alii. Bipontinis vulgatum placet.

Quibus tum et coercendi jus] Ex Artolphi codice: *quibus tamen coercendi*, Rhenanus notat. In cod. Kapp. quem a cod. Artolphi non diversum puto, est *tñ.* quod Rhenanus legit *tamen.* Mihi videtur esse operarum vitium pro *tũ.* Ern. Ed. Norimb. *tñ et.* Ed. Rom. et MS. Longolii *tamen et.* Hoc recepit Longol. Puteol. *tum.*

Prout ætas cuique] Claudianus hoc etiam in Getico consessu notat de bello Getico 479.—*primosque suorum Consultare jubet, bellis annisque verendos. Crinigeri sedere patres.* Lips.

Sin placuit, frameas concutiunt] Add. H. 5, 17. Ern.

XII. Licet apud concilium adcusare quoque et discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarum ex delicto: proditores et transfugas arboribus suspendunt: ignavos et inbelles et corpore infames cœno ac palude, injecta insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed et levioribus delictis, pro modo, pœna: equorum pecorumque numero convicti multantur: pars multæ Regi, vel civitati, pars ipsi, qui vindicatur, vel propinquis ejus exsolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis et Principes, qui jura per pagos vicosque reddant. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul et auctoritas, adsunt.

Imbelles et corpore infames] Hoc lego de Germanis? feri illi et horridi, fœmineo morbo et mollitie corporis infames? Numquam credam, et Quinctilianus certe eos purgat in Declam. 3, 16. pro Milite, cujus pudicitia tentata a Tribuno: *Nihil tale novere Germani, et sanctius apud Oceanum vivitur.* Scribamus igitur (gratiam mihi age magna patria) *et torpore infames.* Non enim alia mens hic Taciti, quam quod ignavos, torpentes, bello inutiles, crate imposita merserint. Idem in eodem verbo vitium apud Agellium 19, 12. in extremo: *Omnibus vehementioribus* (*vehementioris*) *animi officiis amputatis, in corpore ignavæ et quasi enervatæ vitæ consenescunt;* scribe, *torpore.* Hoc mihi certum: quatit tamen nonnihil Athenæus 13, 8. qui fœdum illud vitium, remotum a me, rursus imponit Germanis. Κελτοὶ δὲ τῶν Βαρβάρων, inquit, καὶ τοι καλλίστας ἔχοντες γυναῖκας, παιδικοῖς μᾶλλον χαίρουσιν, ὡς πολλάκις ἐνίους ἐπὶ ταῖς δοραῖς μετὰ δύο ἐρωμένων ἀναπαύεσθαι. Quem falli tamen scio: nec urtica illa umquam tetigit majores nostros. Austri et Orientis ista infamia sit: quæ ne nunc quidem Septemtriones habitat, aut frigidum castumque hunc orbem. Hæc labefacere conati alii, sed firmavimus in excursu A. Lips. *Corpore infames* haud dubie, non vitiis omnibus commaculati, (ut placet Pichenæ) sed detestabilis patientiæ. *Nescimus ista*, Deo gratias, *et sanctius vivitur ad Oceanum:* non, quod nunquam contigerint, contingantve, sed quod raro, raroque sint impunita. Sic Ælianus 2. var. 31. disputat, ὅτι μηδεὶς τῶν βαρβάρων ἄθεος. Hoc satis ad Fabium cum Tacito in concordiam redigendum. Nam illa Salinerii *nimis addictos* et *gentes eo nomine infames cum flagitioso contendi*, vana sunt et intolerabilia, denique Germaniam ignorantis. Nec vero militem stupraverat Tribunus, sed in conatu stuprandi a milite occisus erat. Gron. Montesquieu Espr. d. Loix, 30, 19. intelligit eos, qui corpore se truncassent, ut bello forent inhabiles. Antonius in vers. Germ. *enervatos* reddit: Bahrdt, in fuga tergo saucios. Verum vidit Gronovius, cui adstipulatur Broterius. Gebaverus l. c. p. 714. *corpore informes* legendum ratus est, quem refutat Longolius in Auctario diss. de Hermund. p. 98.

Sed et levioribus delictis, pro modo, pœna] Sic scribendum esse res ipsa docet, et vidit Acidalius. Syllaba ultima in vulgato *pœnarum* adhæsit e sequentibus verbis, ut alias in Tacito factum aliquoties notavimus. Forte tamen fuit *pœnæ*, quod eodem redit. Ern. *Pœnarum* ed. veteres item MS. Longolii. Hic ipse id probat. Sic et Gebaverus l. c. p. 732.

Qui jura per pagos vicosque reddunt] In alia verba et sententiam it Bambergensis liber, *qui vita per pagos vicosque excellunt.* Sed non avellor a vulgata. Lips. Sic et MS. Arundel. Elegantius deinde foret *reddant:* et sic Tacitum dedisse puto. Eliguntur enim, ut reddant, non ii, qui reddunt: illud est, *qui reddant.* Et sæpissime in talibus peccavere librarii inscitia Latini sermonis, qua etiam vulgo hodie sic peccant. Ern. Colerus legendum præcipit: *qui vita excellunt, qui jura per p. v. q. reddunt.* Bipontini bene recepere *reddant:* sequor.

Centeni singulis] Hoc est, quod in lege Alamannorum prisca lego t. 36. *Conventus autem, secundum consuetudinem antiquam, fiat in omni Centena, coram Comite, aut suo Misso, et coram Centenario ipsum placitum fiat.* Lips. Legem Alam. huc non pertinere, bene monet Gebaverus l. c. p. 594. Censet autem, vocem *centeni* esse glossema,

XIII. Nihil autem neque publicæ neque privatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio, vel Principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameaque juvenem ornant: hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox Reipublicæ. Insignis nobilitas, aut magna patrum merita, Principis dignationem etiam adolescentulis adsignant: ceteris robustioribus

quod mihi satis fit verisimile. Minus probandum, quod forsan *duodeni* substituendum conjicit, quod duodecimviralia judicia sint antiquissima. Brummerus cum aliis legi jubebat *certi;* Ditmarus *septeni.* De quibus vid. Gebaverus l. c. Glossa forsan e cap. 6. male huc adplicato orta. Longolium si audias, Tacitus aliquid de judiciis Germanorum, adpellatis *Zent*, *Zentgerichte*, comperit, quod Berneggero jam venerat in mentem. Consentiunt et Bip.

Nisi armati agunt] Quem eundem morem Græcis priscis fuisse, eosque solitos σιδηροφορεῖσθαι, Thucydides notavit 1, 6. Idemque de Gallis Livius 21, 20. *In his nova terribilisque species visa est, quod armati (ita mos gentis) in consilium venerunt.* Quin convivia etiam Germani adibant in armis. Tacitus hoc ipso libro c. 22. *Tum ad negotia, nec minus sæpe ad convivia, procedunt armati.* Athenæus 4, 13. famulos adstitisse vel adsedisse convivantibus iis vult, cum scuto, lancea, et justis armis. Καὶ οἱ μὲν, ait, τοὺς θυρεοὺς ὁπλοφοροῦντες ἐκ τῶν ὀπίσω παρεστᾶσιν, οἱ δὲ δορυφόροι, κατὰ τὴν ἀντικρὺ καθήμενοι κύκλῳ, καθάπερ οἱ δεσπόται συνευωχοῦνται. Denique templa ipsa adiere armati. Panegyristes: *Ne majores vestri templa ingrediebantur, nisi armati.* Lips.

Quam civitas suff. probaverit] Int. quam civitas eum probaverit, ut suffecturum armis gerendis ac tuendis. Sed mihi locus vix sanus videtur. Conjeci: *quam civitati se maturum probaverit.* Ern. Nil mutandum. Subaudi *armis gestandis suffecturum.* Sic et Longolius.

In ipso concilio] Sic edidi, Latinitate jubente, et addicente cod. Kapp. (s. ed. Nor. it. ed. Rom. et) vett. omnibus: recentiores quædam male *consilio.* Sed MS. Ar. et edd. ante Rhen. addunt *cum* post *tum;* quod sequens deinde *juvenem* non patitur, nisi hoc deleas. Cod. K. (s. ed. Nor. it. ed. Rom.) habet: *cum in ipso c.* pro *tum:* quæ verba sæpe confusa: atque hinc *cum* natum videtur. Deinde pro *vel pater* cod. Artolph. (Kapp.) *vel ipsi.* Ern. Ed. 1519. ex Beroaldo habet *Tum eum.* Et in seq. editione Rhenanus notat: "exemplar illud (i. e. ed. Norimb.) habebat *tum in ipso.*" Credo, fugientes litteras in margine suggessisse Rhenano id *tum:* male quoque Ernesti tribuit *cum* codici Artolphi, quod factum ex confusione *exemplaris* et *codicis* apud Rhen. Dein ed. Rom. et Norimb. *vel ipsi.* Puteol. *vel pater*, sic et Beroaldus.

Scuto frameaque] Originem moris vides avis nostris ad insaniam amati, Equites creandi. Fallor, aut tangit eumpse Diaconus in Longobardicis 1, 15 (23). *Scitis, non esse apud nos consuetudinem, ut Regis filius cum patre prandeat, nisi prius a Rege gentis exteræ arma susceperit.* Adde, si lubet, caput sequens. Lips.

Hæc apud illos toga] MS. Longol. *Nec.*

Ceteris robustioribus] Lege, *ceteri:* statim liber vetus, *aggregant*, non *aggregantur;* quod Taciti et veterum phrasim olet. Lips. Frustra Lipsio obloquuntur in *ceteri* Pichena, Salinerius, et alii. Nam, si de iisdem hæc intelligenda forent, sensusque: et hos, quamquam Principibus dignitate pares, tamen aliorum comites fieri; deberet esse *ceterum*, non *ceteris.* Tum res non patitur. Si Principum loco sunt et habentur, quomodo aliorum comites fiant? Immo ipsi comitatum habent; unde apparet, eos Principum numero haberi, nec ex ulla alia re. Et clarum est, discrimina Equitum tradi. Alii ipsi Principes, alii Principum comites. In hac evidentia *ceteri* rescribere non dubitavi: probavitque ill. Gebaverus in Diatr. de Comitatu Principum Germ. 1754. et imitatus me est Broterius: obfuit sequens dativus, ut supra c. 12. genitivus, præcedenti verbo. *Aggregantur* omnes mei. Ern. Liv. 2, 16. *Appius, inter Patres lectus, haud ita multo post in Principum dignationem pervenit.* In loco hoc Taciti malim cum Bip. resti-

ac jampridem probatis adgregantur: nec rubor, inter comites adspici. Gradus quinetiam et ipse comitatus habet, judicio ejus, quem sectantur: magnaque et comitum æmulatio, quibus primus apud Principem suum locus; et Principum, cui plurimi et acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum juvenum globo circumdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat: expetuntur enim legationibus, et muneribus ornantur, et ipsa plerumque fama bella profligant.

XIV. Cum ventum in aciem, turpe Principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem Principis non adæquare. Jam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus adsignare, præcipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant; comites pro Principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace et otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt; quia et ingrata genti quies, et faci-

tuere *ceteris*, quod et codices et editiones veteres omnes exhibent. Dignatio Principis non ipsos statim adolescentulos faciebat Principes, sed Principes pridem probatos sequebantur ad munia bellica.

Nec rubor, inter comites adspici] Licet suspicari, Tacitum dedisse *rubori*, et ultimam literam a sequente absorptam. Nam hæc est forma legitima, et Tacitus alibi sic locutus est. A. 11, 17. *nec patrem illi rubori:* 14, 55. *unde etiam rubori mihi est.* Vulgata defendi potest ex eo, quod etiam *pudor est* dicitur ap. Ovidium pluribus locis. Igitur sine libris nil mutem. ERN.

Quibus primus apud Pr. locus] Acidalius malebat *cui:* quod præferrem et ipse, si libri addicerent. In primo comitum gradu plures possunt intelligi. Similiter Tiberius tres classes comitum suorum faciebat, auctore Sueton. c. 46. nec propterea in primo gradu unus tantum. ERN.

Electorum juvenum] MS. Art. cod. Kapp. (s. ed. Norimb. it. Rom.) *et electorum.* Videtur fuisse *et lectorum:* quamquam et alterum probum: nec copulam hic spernam. Nam et mox distinguit utrumque, *si numero ac virtute comitatus emineat.* Infra *bella profligant.* V. ad H. 2, 4. ERN.

Non adæquare] Edd. Spirens. Put. Pogg. Rhag. Ber. *æquare.* ERN. Ed. Rom. et Norimb. item MS. Hummelii et Longolii *adæquare.*

Ex acie recessisse] Exemplum dat Ammianus Marc. 16, 12.

Præcipuum sacramentum] Liber scriptus, *principum sacramentum.* LIPS. Hoc ita observant, ut religiosius non possent, si primum ac præcipuum caput sacramenti, quo rogati sunt, quoque se Principibus devovere vitam fuisset. Male liber ille, qui *Principum:* id enim foret, quo Principes quasi a populo rogati essent, non a Principibus clientes. GRON. *Principum* etiam ed. Spirensis et post ceteræ ante Rhen. Sed cod. Kapp. (s. ed. Norimb.) *præcipuum.* Ea verba et alibi permutata vidi in Taciti libris, aliisque: etiam *princeps*, et *præceps* permutari solent. *Præcipuum sacramentum* verum puto. Neque tamen verum, quod Gronovius ait, *principum sacramentum* esse, quo ipsi a populo rogati essent, quod populo præstitissent. Vir summus non meminerat tum, apud Livium occurrere *sacramentum Consulis* h. e. quo milites Consuli obstringuntur s. quo Consul milites sibi obstringit. Atque etiam apud Tacitum hæc forma non uno loco: ut H. 1, 76. *sacramentum Othonis;* 2, 55. *sacramentum Vitellii.* ERN. *Præcipuum* habent et ed. Rom. et MS. Long. et Humm.

Et facilius i. a. clarescunt] Sic cod. Kapp. (s. ed. Nor.) quam scripturam

for provocare to challenge.

lius inter ancipitia clarescant, magnumque comitatum non nisi vi belloque tueantur: exigunt enim Principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulæ, et, quamquam incompti, largi tamen adparatus pro stipendio cedunt: materia munificentiæ per bella et raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facile persuaseris, quam vocare hostes et vulnera mereri: pigrum quinimmo et iners videtur, sudore adquirere, quod possis sanguine parare.

XV. Quotiens bella non ineunt, multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et Penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmissimo

rursus induxit Rhenanus: *et ut clarescant* Puteol. Rhag. Ber. (ed. 1519.) At Spirensis, Pogg. *et facilius—clarescant:* quod non spernam, quia etiam sequitur *tueare*, quod idem est ac *tueantur*. Hinc etiam apparet, unde *ut* natum sit. Non intelligebant, unde conjunctivus penderet. Ern. Bip. bene Spirensem sequuntur: sequor et ipse. Ed. Rom. habet *clarescunt*.

Tueantur] Scriptus, *tueare*. Lips. Haud dubie *tueare* elegantius: et sic etiam habetur in Arondeliano. Ipse Tacitus 6, 8. *Abditos Principis sensus exquirere inlicitum, anceps: nec ideo adsequare*. Hoc opusculo c. 36. *Inter impotentes et validos falso quiescas*. Gron. *Tueare* etiam (MS. Humm.) edd. Spir. Pogg. Puteol. Beroaldi: Groslotio placebat *tutantur*. Ern. *Tueantur* ed. Norib. quod recte restituere Bip. Nec enim res ad universos pertinet. Ed. Rom. *tuare:* Rhen. 1519. *tueare:* in seq. *tueantur*.

Bellatorem equum] Genus loquendi illustrat Broukhus. ad Tibull. p. 202. Ern.

Nam epulæ et q.] Ita edidit Rhen. a. 1533. ita et cod. Kapp. Sed ed. Spir. sequentes *et convictus*. Ern. Sic Puteol. Rhen. 1519. Contra in MS. Humm. et Long. item in ed. Rom. et Norib. ea desunt. Recepere iterum Bip. Pichenæ judicium secuti, qui tum *largi adparatus* genitivo casu positum putat.

Exspectare annum] i. e. dum maturæ sint fruges, quas severis, ut inde habeas victum. *Vocare hostes*, et *vulnera mereri*, sunt phrases Virgilianæ. Illam ad H. 4, 80. illustravimus: hæc est, fortiter pugnare, ubi acerrima pugna est, unde sine vulnere vix discedas. Similiter Silius 4, 141. *petere vulnus* et *invenire*. Ern.

Non multum venatibus] Pugnam cum Cæsare hic video, imo cum usu et ratione. Cæsar ait B. G. 6, 21. *Vita Germanorum omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consumitur*. Iterum de Suevis 4, 1. *multum sunt in venationibus*. Usus etiam et ratio suadent gentes acres, feras, ubi silvarum copia, venatui addictas. Nec aliter in hac ipsa gente hodie. Pacem vera emendatio faciet: *quoties bella non ineunt, multum venatibus:* negatione ejecta, quæ haud dubie male geminata et petita e prioribus verbis. Lips. Recte. Nugantur Salinerius et Colerus, qui Lipsio obloquuntur. Ern. Negatio omnino tollenda. Sic Cluv. Conring. Periz. Bip.

Per otium transigunt] Benignior hujus otii apud Ælianum est interpretatio 10. Var. 14. Σωκράτης ἔλεγεν, ὅτι ἡ ἀργία ἀδελφὴ τῆς ἐλευθερίας ἐστὶ, καὶ μαρτύριον ἔλεγεν ἀνδρειοτάτους καὶ ἐλευθεριωτάτους Ἰνδοὺς καὶ Πέρσας. ἀμφοτέρους δὲ πρὸς σχηματισμὸν ἀργοτάτους εἶναι· Φρύγας δὲ καὶ Λυδοὺς ἐργαστικωτέρους, δουλεύειν δέ. Plutarchus Lycurgo c. 24. p. 117. καὶ γὰρ ἕν τι τοῦτο τῶν καλῶν ἦν καὶ μακαρίων ἃ παρεσκεύασε τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις ὁ Λύκουργος, ἀφθονίαν σχολῆς· quibus interdixerat artibus sordidis, et pecuniæ quærendæ nulla erat cura, et agrum colebant Ilotes. Itaque Laco quidam Athenis πυθόμενός τινα δίκην ἀργίας ὠφληκότα, rogat proximos δεῖξαι αὐτῷ, τίς ἐστιν ὁ τὴν ἐλευθερίας ἑαλωκὼς δίκην. Cicero de Orat. 2, 2. *Mihi liber non videtur, qui non aliquando nihil agit: in qua permaneo sententia, meque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere et plane cessare delectat*. Gron. *Transigere* absolute dici, intellecto substantivo, quod negabat Colerus, ipse Tacitus doceat, qui modo *transigere bella* dixit, modo *transigere* eodem sensu, intell. bella. Ern.

cuique ex familia; ipsi hebent; mira diversitate naturæ, cum iidem homines sic ament inertiam et oderint quietem. Mos est civitatibus, ultro ac viritim conferre Principibus, vel armentorum, vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subvenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo a singulis, sed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesque. Jam et pecuniam accipere docuimus.

XVI. Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est: ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis et cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi. Ne cæ-

Ipsi hebent: mira] Expressi Farnes. scripturam, nec, quin ea germana sit, dubitaveris. Vulgati, *ipsi habent miram diversitatem.* Lips. Eadem scriptura cod. Kapp. (s. ed. Norib.) jam prodita a Rhenano, qui tamen non induxit in textum. Ed. Spir. *ipsi habent mira div.* unde Puteol. fecit *habent miram diversitatem.* Ita unus error peperit alterum. *Diversitas naturæ*, est quasi repugnantia: nam *diversa* ap. Tacitum sæpe contraria. Ern. Ed. Rom. quoque *ipsi hebent mira d. n.*

Ultro ac viritim conferre] Imminutum locum esse, res et sermo ipse clamant. Rhenanus ex vestigiis, ut ait, libri, *ultro equitium conferre.* Et scio vocem equitii probam, Jurisconsultis usurpatam: et morem ipsum in Armeniis etiam obtinuisse, qui equos Regi alebant in tributum. Xenophon id me docuit 4, 5. De expeditione Cyri. At ne sic quidem pendentia verba firmaveris, quæ sequuntur. An equitium armentorum dices? an frugum? ridiculum: mihi nota excidisse videbatur X, quæ decimam significat, vel decimas: sicut eadem geminata XX vigesimam, in lapidibus sæpe: scribesque meo sensu; *ultro ac viritim X conferre.* Quin mos quidem ille etiam hodie obtineat apud plerosque, de conferendis decimis in nobilitatis usum, negari non potest. Vel explere etiam possis: *vel frugum, quod pro.* Lips. Brevitas Taciti haudquaquam sollicitanda. Talia sunt Varronis R.R. 3, 16. *Si ex alvo minus frequenter evadunt ac subsidit aliqua pars, suffumigandum et prope apponendum bene olentium herbarum, maxime apiastrum et thymum.* Et Horatii Serm. 2, 6, 83. *neque illi Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ.* Ælianus 11. ποικιλ. 5. Τούτοις ἐπιβουλεύοντες Δελφοὶ εἰς τὰ κανὰ, ἔνθα ἦν αὐτοῖς ὅ τε λιβανωτὸς καὶ τὰ πόπανα, ἐνέβαλον τῶν ἱερῶν χρημάτων λάθρα. Idem de animal. 5, 13. εἰ δὲ αὐτῇ παρὰ δόξαν γένοιτο τὸ τοῦ πνεύματος, ὄψει φέρουσαν λίθον ἑκάστην ἄκροις τοῖς ποσίν. Apuleius lib. 5. met. *Sic ille novæ nuptæ precibus veniam tribuit, et insuper quibuscumque vellet eas auri vel monilium donare concessit.* Ipse Tacitus A. 15, 53. *Tribuni et Centuriones et cæterorum ut quisque audentiæ habuisset, accurrerent trucidarentque.* Gron. Liber ille Rhenani, quem Artolphi cod. vocat, est is, quem ego Kapp. vocavi. In hoc autem exemplo, mundo illo et bene conservato, non est *ac virium* sed *ac jurium:* quod est sine dubio natum e *viritim.* Locum corruptelæ fecit inversio primæ syllabæ, qua nil frequentius est in edd. priscis, ut sæpe ex ed. Taciti prima indicavi. Ern. Ed. Rom. Put. Rhen. *ac viritim.* Ed. Norimb. *ac jurium.* Notarat sibi hoc Rhen. in margine libri sui, verum ita supine, ut, quum ad curandum Tacitum rursus accederet ex litteris evanescentibus exsculperet *ac virium* vel *ecuirium*, unde somniavit *equitium.* Servavit tamen in textu *ac viritim.* Bip. inde fecere *auctarium.* Mihi Lipsius verum vidisse videtur, quod et Groslotio placuit et Rhen. expressit, pendere genitivos a pronomine *quod*, unde tollendum distinctionis majoris signum.

A singulis] Perizonius præpositionem *a* deletam volebat, ut dativum habeas.

Sed publice] MS. Art. cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *sed et.* Ern. Sic ed. Rom.

Non in n. morem] MS. Arund. *nostro more.* Ern.

mentorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem. Quædam loca diligentius inlinunt terra, ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent et subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi et receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejusmodi locis molliunt: et, si quando hostis advenit, aperta populatur, abdita autem et defossa aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt.

XVII. Tegumen omnibus sagum, fibula, aut, si desit, spina consertum: cetera intecti totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta et singulos artus

Imitetur] Ed. Seb. Gryph. *invitet:* vitio operarum, ut opinor. Tum vett. edd. fere *liniamenta.* Ern. Sed ed. Rom. et Norimb. *lineamenta.*

Subterraneos specus aperire] Idem Pomp. Mela de Sarmatis 2, 1. *Atque ob sæva hiemis adsiduæ, demersis in humum sedibus, specus aut suffossa habitant.* Xenophon de frigida Armeniorum regione, Expedit. Cyri 4, 5. Αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατάγειοι, τὸ μὲν στόμα ὥσπερ φρέατος, κάτω δὲ εὐρεῖαι. αἱ δὲ εἴσοδοι τοῖς μὲν ὑποζυγίοις ὀρυκταὶ, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατὰ κλίμακας κατέβαινον· ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις ἦσαν αἶγες, βόες, ὄϊες, ὄρνιθες, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων. Frustra autem originem stubarum (ita Ditmarus et illa ætas appellant) petunt istinc: quid enim simile? Quæ tamen antiquæ: et, nisi fallor, Juliano intellectæ in Antiochico post init. ubi de Lutetia urbe: Ἐθάλπετο δὲ τὸ δωμάτιον οὐδαμῶς, οὗπερ ἐκάθευδον. ὅνπερ εἰώθει τρόπον ὑπὸ τοῖς καμίνοις τὰ πολλὰ τῶν οἰκημάτων ἐκεῖ θερμαίνεσθαι. Quamquam et Romanos, ævo Senecæ, nescio quid tale commentos reperio; effectu quidem pari cum stubis, non prorsus forma. Seneca de Providentia cap. 4. *Quem specularia semper a flatu vindicarunt...cujus cœnationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit.* Quod fieri solitum per ambientes quosdam tubos. Idem epistola 91 (90). *Quædam nostra demum prodisse memoria scimus, ut speculariorum usum...ut suspensuras balneorum et impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul et summa foveret æqualiter.* Quos tubos vidisse et notasse me in ruinis balnearum Romæ, probe memini. Ceterum quod hic legitur, *fimo onerant;* in Bambergensi est, *fimo operiunt.* Lips. Sic et MS. Arundel. Vix credam, Tacitum eodem versiculo scripsisse *aperire* et *operiunt.* Sed illud huic inducendo locum fecisse videtur. Ern. Ed. Rom. et Norib. *onerant.*

Aperta populatur] Cod. Kapp. (s. ed. Norimb.) *aperta populatio.* Ern. Sic et ed. Rom. et MS. Long.

Spina consertum] Cur spina proprie et quæsite? an non aptius *pinna?* Sive e pisce, sive e ligno, aut alia materie fuit. Certe hodieque ita a tenuibus aut sordidis factitatur. Lips. Immo *spina* rudibus hominibus erat in locis incultis pro fibula. Sic Achæmenidi ap. Virg. Æn. 3, 594. *Consertum tegmen spinis* tribuitur. Ern.

Cetera intecti] Cf. Gebaver. de nuditate corporum Germanis temere adficta, in Vestigiis p. 364.

Non fluitante] Proprium et elegans verbum de vestitu laxo, sinuosoque. V. Gronov. Observ. 2, 7. Ern.

Sed stricta et singulos artus exprimente] Exprimit vero egregie vestitum hunc nostrum, qui a nobilitate Germanica diffusus non dubie per Europam. Describit et Sidonius eleganter, in Paneg. Majoriani v. 243. *Strictius assutæ vestes, procera coercent Membra virum: patet iis arctato* (al. *altato*) *tegmine poples.* Pars tamen etiam quædam Germaniæ olim in laxis vestibus, Sarmatico ritu, sive braccis. Lucanus Batavis et Vangionibus hoc tribuit 1, 430. *Et, qui te laxis imitantur, Sarmata, braccis, Vangiones, Batavique truces.* Quamquam de plebe id tantum ceperim. Ceterum ad adstrictas, et Sidonii verbo assutas, Germanorum vestes, facit Dionis locus 49, 36. me quidem interprete: ubi Pannonios dictos affirmat, ὅτι τοὺς χιτῶνας τοὺς χειριδωτοὺς ἐξ ἱματίων τινῶν ἐς πάννους ἐπιχωρίως πας καὶ κατατέμνοντες

Seals, bellua properly a sea-monster —

exprimente. Gerunt et ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras et detracta velamina spargunt maculis pellibusque belluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminæ sæpius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos: sed et proxima pars pectoris patet.

XVIII. Quamquam severa illic matrimonia; nec ullam

καὶ προσαγορεύοντες συῤῥάπτουσι: *quod tunicas manuleatas ex centonibus quibusdam et pannis (ita appellant) patrio more conscindunt et couptant.* Certum mihi est describi nostram tunicam, quam etiam nunc ab istis pannis *Pantrock* vocamus, veterum Germanorum et Pannonum ipsam vestem. Ea sane, quod Dio ait, e variis panniculis, præter Romanum et Græcum morem, ad singula membra aptata. Lips. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *arctus:* et sic semper. Ern. Sic et ed. Rom.

Proximi ripæ negligenter, ulteriores exquisitius] Si vera lectio hæc, quam certe libri omnes exhibent, sensus est: Proximi ripæ Rheni utuntur illi quidem pellibus ad vestitum, sed nullo delectu, nullo ornatu; quia commercia habent cum provinciis Rom. eoque utuntur vestibus melioribus ad modum provincialium. At remotiores a Rheno, quia aliis vestibus carent, quas e commerciis cum nostris provinciis habeant, in pelliceo vestitu artem et cultum adhibent. Sic explicat Berneccerus. At Muretus, Carrio Antiq. Lect. 3, 2. aliique adverbia transponunt sic: *proximi ripæ exquisitius, ulteriores negligenter.* Mihi vulgatum placet. Nam sequentia haud dubie pertinent ad exquisitiorem e pellibus cultum, et ad posteriori loco positos, h. e. ulteriores. Quod intellexit Cluverius, qui tota membra permutabat, *ulteriores negligenter, quibus proximi—ripæ exquisitius eligunt feras:* quod est vim facere. Et quam frigidum foret *exquisitius eligere!* Illud *exquisitius* explicatur sequentibus. Adde dicta nota prox. Ern. Berneggeri explicationem jam occuparat Lipsius in Dispunct. not. cod. Mirand.

Spargunt maculis pellibusque] Suspectus mihi locus: nec sat scio, quomodo detractas feris pelles, sparserint maculis, et pellibus aliis piscium. An Tacitus ipse hæc parum intellexit? an *maculæ* vox non sine macula? Ego de mastrucis aliquid libens supposuissem, si velificata mihi libri alicujus aura. Isidorus 19, 23. *Mastruca, vestis Germanica ex pelliculis ferarum.* Prudentius in Symm. 2, 698. —*Mastrucis proceres vestire togatos.* Cicero fragm. pro Scauro, Sardis etiam tribuit: *Sardorum mastruca tentavit.* Ceterum non dubium, quin duplici ornatu eos usos Tacitus velit, sive e feris, sive e piscibus. Justinus 2, 2. clarius paullo idem tradidit de Scythis: *Lanæ iis usus ac vestium ignotus... pellibus tantum ferinis aut marinis vestiuntur.* Lips. In verbis *spargunt maculis* non hæream. Ars est pelles v. c. albas, nigris maculis variegare; quod hodie quoque fieri apud nos vidi. Istis rudibus temporibus forte factum adsutis alius coloris segmentis. Mastruca sordidior est, quam ut ei exquisiti vestitus nomen conveniat. Pelles porro belluarum, quas exterior Oceanus gignit, atque ignotum mare, non intelligam de piscibus. Pelles quis tribuat piscibus? et duræ piscium membranæ quomodo vestibus aptæ? Locus Justini e vitioso libro sumtus est. Boni libri habent *murinis*, quod verum est. Immo intelligendæ pelles transmarinarum ferarum, quales hodie zibellinæ. Tales pelles a Suionibus potuerunt accipere, qui Oceanum accolebant, et per quos etiam Romani postea eas pelles accepere. V. Voss. ad Catull. p. 190. ubi de zibellinis digna lecta. Ern.

Feminæ sæpius lineis] Plinius 19, 1. *Jam quidem et Transrhenani hostes vela e lino texunt, nec pulchriorem aliam vestem eorum feminæ novere.* Linigeræ igitur fœminæ, nec tamen solæ. Bene ait, *sæpius.* Diaconus in viris agnoscit, 4, 7 (23). *Vestimenta eis* (de priscis Longobardis ait, indubie Germanis) *erant laxa et maxime linea, qualia Angli-Saxones habere solent, ornata institis latioribus, vario colore contextis.* Sed profecto quæ hic de variegatis latisque institis dicit, nos qui vidimus, scimus etiam nunc proprium amictum esse Germanicarum mulierum. Lips.

Brachium the Arm, that part from the shoulder to the [illegible]

Lacertus, that part from the Elbow to the w[illegible]

morum partem magis laudaveris: nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem, plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus, offert. Intersunt parentes et propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæsita, nec quibus nova nupta comatur; sed boves et frenatum equum et scutum cum framea gladioque. In hæc munera uxor accipitur; atque invicem ipsa armorum aliquid viro adfert: hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos conjugales Deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in prœlio passuram ausuramque: hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic vivendum, sic pereundum: accipere se, quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusque ad nepotes referant.

Uxor marito] Illud, *marito*, abest Bambergensi, et sine fraude. LIPS. Item ab Arundel. Sed Venus sententiæ perierit, si tollas, etsi salva sententia restet. ERN. Dubium a Salmasio de modo usur. c. 4. p. 185. motum ad hæc nostri verba, de dote uxori a marito oblata, solvit Gebaverus l. c. p. 252. In ed. Rom. deest *uxor*.

Delicias muliebres] Intell. monilia, armillas, et similia ornamenta exquisitiora: et mox *comatur* accipe pro ornetur, ne de hasta cælibari cum Colero cogites. Terentius Heaut. 2, 2, 11. *dum moliuntur, dum comuntur, annus est.* Hinc *incomti* pro horridis, non ornatis, et supra, *incomti apparatus*, c. 14. ERN.

Sed boves et frenatum equum] Pichena suspicatur excidisse vocem, *sed binos boves:* nam infra, ubi hæc dona recenset, ait, *hoc juncti boves*, *hoc paratus equus.* ERN.

In hæc munera accipitur] E Græco sumta loquendi forma, ἐπὶ τούτοις δώροις· his muneribus datis, sub conditione veluti talium munerum, talis dotis. ERN.

Hoc data arma denuntiant] Cod. Kapp. (s. ed. Nor. item Rom.) *renunciant*, ut jam notavit Rhen. qui non improbat. Frustra. *Denunciant* refertur ad ea, quæ ante dixerat de societate laborum et periculorum; in qua re proprium verbum est *denunciare*, (non *renunciare*) quod inde accepit etiam vim minandi. Permutata autem et alibi hæc verba in libris vett. ERN.

Sic vivendum, sic pereundum] Pendet ab *denunciant*. *Sic* est, eadem lege atque conditione, qua maritos. Vivendum laboriose, moriendum fortiter. Cod. Kapp. (s. ed. Nor. item Rom.) *sic viventes*, *sic parientes*, quod accipit Rhen. Vulgatum verum. ERN. Colerus conjicit, *si vivendum*, *si pereundum* i. e. sive viv. sive per. sit. Rhenanus, si leg. *viventes, parientes*, tum quoque emendandum tradit, *reddant.* Bipontinis videtur leg. *patientes*, nisi oratio a singulari *mulier* flecteret ad pluralem. Verum recte vulgatum probant. Phrasis *inviolata ac digna reddat* occurrit et apud Liv. 26, 50. Bipontini verba hæc *inv. ac digna* pro nominativis accipiunt et ad *mulierem* referunt, non ad *munera.* Mihi secus videtur, ac nodus in scirpo quæri.

Quæ lib.—ac digna reddat] Vox, *digna*, non sincera videtur. Sed et paullo ante Rhenanus *sic viventes sic parientes*, alibi legisse ait. LIPS. Nisi tamen non mendum hic, sed specimen brevitatis Taciti, qua fit, ut vox *liberis*, ceu bis posita intelligi debeat; et quidem relata ad τὸ *reddat* dandi, ad τὸ *digna* auferendi casu. Sensus enim, quæ salva et honesta liberis atque iisdem digna (generosæ scilicet matris dignum magna indole ac spe filiorum donum) olim restituat, quæque ab his aliquando sponsis ac speratis suis rursus dotis vicem ferant nurus et suis filiis, illius nepotibus, pari cura sarta tecta præstent perhibeantque. GRON. Cod. K. ed. Spir. ceteræque ante Rhen. 1533. *rursus quæ*. ERN. Ed. Rom. *que:* Norimb. *quæ:* hæc enim diphthongis utitur.

Livy 3.44 – Postquam omnia pudore septa animadverterat –

XIX. Ergo septæ pudicitia agunt, nullis spectaculorum inlecebris, nullis conviviorum inritationibus conruptæ. Litterarum secreta viri pariter ac feminæ ignorant. Paucissima in tam numerosa gente adulteria; quorum pœna præsens, et maritis permissa. Accisis crinibus, nudatam, coram propinquis, expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit: publicatæ enim pudicitiæ nulla venia: non forma, non ætate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet: nec, conrumpere et conrumpi, *sæculum* vocatur. Melius

Septa pudicitia agunt] Livium imitatur 3, 44. *postquam omnia pudore septa animadverterat.* Est autem *septa pudicitia* tuta et inexpugnabilis, sive custodiis, sive moribus gentis, sive ingeniis ipsarum. GRON. MS. Arund. *septæ pudicitia.* Turic. *separata.* ERN. Bip. recepere *septæ.* Recte, sequor. Ed. Rom. et Norimb. *septa.* Acid. *certa* conjicit, incassum.

Litterarum secreta] Quare hoc matrimoniis aut pudicitiæ interserit? mireris. Nimirum, quia et litteris occulte missis corrumpi fœminæ solent, sicut de ludis et conviviis præivit. At eæ non sunt. LIPS. Hoc vult Tacitus: Scribere ac per epistolas suspecta secreta fovere atque exercere nesciunt. Suetonius de Nicia (III. Gram. c. 14.) *quum codicillos Memmii ad Pompeii uxorem de stupro pertulisset.* Notum (ex Plut. in Cat. min. c. 24. p. 238. δελτάριον μικρὸν ἔξωθεν εἰσκομισθὲν altercanti cum Catone Cæsari, quod ille cum poposcisset, quærens inde adversario invidiam, Σερουιλίας τῆς ἀδελφῆς ἐπιστόλιον ἀκόλαστον, πρὸς τὸν Καίσαρα γεγραμμένον, ἐρώσης καὶ διεφθαρμένης ὑπ' αὐτοῦ, agnovit. Martialis 14, 6. *Tunc triplices nostros non vilia dona putabis, Cum se venturam scribet amica tibi.* Centum alii. GRON. Mirandum est, potuisse viris doctis in mentem venire de scriptura universa. Quis ista *secreta* unquam appellavit? *Secreta litterarum* per Latinitatem nil aliud esse possunt, quam *literæ secretæ:* hæ, nisi forte ubi de Ægyptiorum arcana scriptura sermo sit, nil nisi epistolæ furtivæ, quarum passim in rebus amatoriis, ut apud Ovid. in Arte Am. mentio. ERN. Planissima videtur esse hæc verborum interpretatio; non video profecto, quomodo ad spectacula et convivia referri queant, quod Longolio venit in mentem. Sunt, qui de secretis Magiæ exponant, de quibus vid. Dithmarus ad h. l.

Quorum pœna præsens] Ad jus et Romanos mores propius in Bambergensi scriptum, *quorum pœna parentibus et maritis.* Nam maritos solos hic esse arbitros, satis crudum. Tamen e Tacito non aliter apparet. LIPS. Consentit Arundel. ERN. Prætulere Bip. *parentibus.* Sed librorum consensus est in *præsens*, et noster eo verbo uti amat. Vid. index.

Accisis crinibus] Pœna duplex. Crines accisi, et fustigatio. Quam reperio etiam alias usurpatam Germanis in hoc sexu. In Legibus Luitprandi Regis Longobardorum, hæc est in fœminas violentas et quæ sæviunt aut feriunt, 1, 17, 5. *Publicus, in quo loco factum fuerit, comprehendat ipsas mulieres, et faciat eas decalvare et fustare* (ita lego: vulgo, *frustrare*) *per vicos vicinantes ipsius loci.* Paullo aliam et magis sævam adulterii pœnam tribuit priscis Saxonibus Bonifacius Archiep. Epistola 19. ad Ethelbaldum Anglorum Regem: *In antiqua*, inquit, *Saxonia, ubi nulla Christi cognitio, si virgo in materna domo, vel maritata sub conjuge sit adulterata; manu propria strangulatam cremant:* (et addit, quod huc magis facit) *aut cingulo tenus vestibus abscissis flagellant eam castæ matronæ, et de villa in villam missæ occurrunt novæ flagellantes, et cultellis pungunt, donec interimant.* LIPS. Mox MS. Arund. *verberans agit.* Male. ERN.

Publicatæ enim] Scribam, *publicatæ etiam.* Non enim hoc ad adulteras refero, sed ad eas, quæ adhuc injuges: vulgo tamen se vulgabant. LIPS. *Enim* accipio pro particula transeundi. Nam, quod ad pudicitiam publicatam attinet, omnino nulla venia est. Sed præferrem *etiam*, si libri addicerent. ERN. | Sic etiam

Invenerit] Sic ed. Rom. et Norimb. Sed Put. *invenit.*

Sæculum vocatur] Gravis et acuta sententia. Seneca similiter: *Desinit esse remedio locus, ubi, quæ fuerant vitia, mores sunt.* LIPS. Cod. Kapp. (s. ed. Norimb.) *vocantur:* quod jam notavit Rhen. ERN. Sed ed. Rom. *vocatur.*

2 "either the secret of writing" or "secret correspondence" that is ... writing – The first interpret. is preferable, as we ... that the Germans knew the art of writing –

quidem adhuc eæ civitates, in quibus tantum virgines nubunt, et cum spe votoque uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, sed tamquam matrimonium, ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur: plusque ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges.

XX. In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excrescunt. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt; donec ætas separet ingenuos,

Melius eæ civitates] Inter quas civitates fuisse Erulos reperio: apud quos adeo secundo matrimonio non locus, uti uxor marito mortuo laqueo sese statim juxta sepulchrum indueret, nisi invisa vivere mallet et infamis. Procopius tradit 2, 14. De bello Gothorum. LIPS.

Ne ulla cogitatio] Groslotius ter volebat *nec*, e vet. cod. Primo loco facile probem, non reliquis, nisi etiam corrigas *amant;* quod probarem, si libri faverent. ERN. Ed. Rom. et Norib. et Put. *ne, ne, ne.*

Tamquam maritum] In Lips. tertia est *meritum*, quod, ut in aliis forte, est vitium operarum. In ultima est *maritum:* quod in omnibus meis ante Lips. est. ERN.

Numerum liberorum finire] V. Lipsium ep. 85. Cent. 1. ad Belgas. ERN.

Ex agnatis necare] Agnatos hic accipies non ἀγχιστεῖς, aut συγγενεῖς, sed liberos, qui adnascuntur: etsi mallem omnino scribi, *gnatis*. Illud autem mirum, Tacitum omittere insignitum illum ritum et peculiarem Germanis, de exploratione liberorum. Prolem enim natam ad Rhenum ferebant, clypeoque imponebant: si undis abriperetur, notham censebant; si innataret, vere suam. Claudianus in Rufinum 2, 112. *Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.* Julianus in epistola 16. ad Maximum: Πάντως οὐδὲ ὁ Ῥῆνος ἀδικεῖ τοὺς Κελτοὺς, ὃς τὰ μὲν νόθα τῶν βρεφῶν ὑποβρύχια ταῖς δίναις πέμπει, καθάπερ ἀκολάστου λέχους τιμωρὸς πρέπων. Ὅσα δ' ἂν ἐπιγνῷ καθαροῦ σπέρματος, ὑπεράνω τοῦ ὕδατος αἰωρεῖ, καὶ τῇ μητρὶ τρεμούσῃ πάλιν εἰς χεῖρας δίδωσιν, ὥσπερ ἀδέκαστόν τινα μαρτυρίαν αὐτῇ καθαρῶν καὶ ἀμέμπτων γάμων τὴν τοῦ παιδὸς σωτηρίαν ἀντιδωρούμενος. Meminit et Galenus De sanitate tuenda 1, 10. et Nazianzenus carm. 49. ad Nicob. v. 142. Nonnus in Dionysiacis 46, 55. ab hac caussa Rhenum ἐλεγχιγάμον agnominat, velut judicem vindicemque conjugii: et vidi, qui Rheni etymon hinc petendum adseveraret, quasi purgatoris. Purus quidem sermone nostro *reyn* dicitur. Sed addo, Valerium Flaccum 6, 336. ad Scythas et ad Phasim hunc ritum (nescio an ex vero) transferre. Ita enim ibi quispiam:—*subitam sævi duravimus amne Progeniem, natosque rudes?* LIPS. *Adgnati*, supra numerum nati, ἐπίγονοι. Sic et Perizon. ad Melam 1, 8. in Misc. Obs. crit. t. 8. p. 118. Juliani loco cit. adde ejus Orat. 2. de laud. Constantii in med. Quæ de exploratione ista liberorum traduntur, fabulosa esse, jure a Tacito prætermissa, putat Amelang in opusculo subjuncto versioni Germ. Taciti de M. G. editæ ab J. H. M. Ernesti; fabulam autem inde ortam, quod infantes flumini immergere sint soliti Germani ad duranda eorum corpora.

Nec ancillis et nutricibus delegantur] Insignem elegantiam observent tirones in verbo *delegantur*. Sumta metaphora ab iis, qui creditoribus, omninoque quibus debent, non ipsi solvunt ex arca, sed ad alios amandant, a quibus, suo nomine, pecuniam accipiant, quod dicitur etiam *solvere per delegationem*. Omnino Cicero et elegantissimus quisque tropico hujus verbi usu delectatur. Vid. v. c. Clav. Cic. in h. v. et Gron. Obs. 1, 20. ERN.

Dignoscas] Antiquissimi libri *dinoscas:* cod. Kapp. ed. Spir. ERN. Ed. Norimb. omnino *dinoscas:* contra ed. Rom. *noscas*. Put. *dignoscas*.

Donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat] Vide, si libet, observ. nostras 1, 4. *Separet* est, faciat, ut separentur: *agnoscat*, faciat, ut agnoscantur. GRON. *Agnoscere* eo sensu apud Sen. ep. 120. et Plin. ep. 5, 17.

virtus agnoscat. Sera juvenum Venus; eoque inexhausta pubertas: nec virgines festinantur; eadem juventa, similis proceritas: pares validæque miscentur: ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur, et in accipiendis obsidibus magis exigunt; tamquam ii et animum firmius, et domum latius, teneant. Heredes tamen successoresque sui cuique liberi; et nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrui, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo major adfinium numerus, tanto gratiosior senectus, nec ulla orbitatis pretia.

XXI. Suscipere tam inimicitias, seu patris, seu propinqui, quam amicitias, necesse est: nec inplacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus: utiliter in publicum; quia periculosiores sunt inimicitiæ juxta libertatem. Convictibus et hospitiis non alia gens effusius indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto, nefas habetur: pro fortuna quisque adparatis epulis excipit. Cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes, proximam domum non invitati adeunt: nec interest: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad jus hospitii, nemo discernit. Abeunti, si quid poposcerit, concedere moris; et poscendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus: sed nec data inputant, nec acceptis obligantur.

Inexhausta pubertas] Is. Vossius ad Melam 3. explicat ἀναφροδισίαν, quæ ibi *pueritia*. Pueritiam recte accipit; sed pubertas aliud est; nempe, vis juvenilis generandi, quæ sero consumitur. ERN.

Pares validique] Cod. Kapp. (s. ed. Nor. item Rom.) edd. Bonon. Spirens. omnesque ceteri mei ante Lips. magno consensu *validæque:* quod restitui. In Lipsianam, ut alia quædam, venit ex obscura editione. Intellige, pares maritis ætate aliisque rebus ducuntur, in primisque validæ. Paullo post pro *magis* MS. Arund. *maxime*. ERN. Pichenæ placebat *validique:* sed recte cum Ernestio faciunt Lall. Brot. Bip.

Apud patrem] Cod. Kappii (quem Joh. Kappius hic iterum male MS. vocat) sive ed. Norimb. item Rom. et ed. Rhagii *ad patrem*. Sic Cic. ad Att. 2, 16. et 10, 16. *ad me* pro *apud me*. Mox MS. Long. *obsidiis*. Dein pro *ii* male legitur *in* in ed. Nor. Rom. Rhag. et in MS. Long. et Humm.

Nec ulla orbitatis pretia] Non sunt, qui senes orbos captent, ut apud Romanos. Respice A. 15, 19. Cf. Ammian. Marc. 14, 6. Sen. Cons. ad Marc. c. 19. Paullo ante Put. *tanto gratior:* sed Rom. et Norib. ed. *gratiosior*.

Utiliter in publicum] Solus cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *utilitate*. Mox *juxta libertatem* est inter liberos homines, in civitate libera. ERN. Ed. Rom. et Put. *utiliter*.

Cum defecere] sc. epulæ; cum epulas amplius præbere hospiti non possunt. Infra c. 24. *cum omnia defecerunt*, sc. quæ ludendo perdere possint. Edd. vett. meæ ante Lips. omnes *defecere:* quod restituit Pichena. *Defecerit* est in ed. Lips. quod eodem modo intelligere licet. Sed illud verum puto. Vid. tamen ad c. 24. ERN. Bip. præferunt *defecerit* scil. hospes.

Si quid poposcerit] Sic MS. Arund. edd. ante Rhen. 1532. omnes. Is invexit, sive potius error operarum, *poposceris*, quod miror tamdiu toleratum, cum illud Latinitas desideret. ERN. Ed. Norib. *poposcerit*. In Rom. ea vox deest.

XXII. Victus inter hospites comis. Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti cibum capiunt: separatæ singulis sedes et sua cuique mensa: tum ad negotia, nec minus sæpe ad convivia, procedunt armati. Diem noctemque continuare potando, nulli probrum. Crebræ, ut inter vinolentos, rixæ, raro conviciis, sæpius cæde et vulneribus transiguntur. Sed et de reconciliandis invicem inimicis et jungendis adfinitatibus et adsciscendis Principibus, de pace denique ac bello, plerumque in conviviis consultant; tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta, nec callida, aperit adhuc secreta pectoris licentia joci. Ergo de-

Victus inter hosp. comis] Hæc pro spuriis omisit in versione Francica de la Bleterie. Et sunt sane suspecta saltem de loco. Ern. Omnino glossema redolent.

Separatæ singulis sedes] Quæ sedes e gramine aut frondibus, et proprie tori, Strabo suggerit, qui de Gallis p. 197. καθεζόμενοι δειπνοῦσιν ἐν στιβάσι. Posidonius apud Athenæum 4, 13. fœnum sibi substravisse scribit, ab eadem mente: Κελτοὶ τὰς χοὰς προτίθενται, χόρτον ὑποβάλλοντες, καὶ ἐπὶ τραπεζῶν ξυλίνων, μικρὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπηρμένων, etc. Plura de ratione Germanici victus ibi vide. Lips.

Sua cuique mensa] Herelius *über einige Stellen im Tacitus*. 4. Erf. 1796. conjicit *sua sexui cuique mensa:* quo trahi possit, quod c. 19. refertur, *nec ullis conviviorum inritationibus conruptas esse mulieres.* Contra Antonius h. l. de feminis plane non esse sermonem observat, suamque singulis viris sedem sive mensam, scamnum scil. fuisse putat. Quicquid sit, ingeniosa saltem est Herelii conjectura.

Diem noctemque] Uti et de Persis Xenophon scribit in Pædia 8, 8. extremo: qui mirum (studiose enim notavi et comparavi) quam in pleraque omni ratione vitæ, immo et lingua, consentiant cum Germanis. Lips.

Ut inter vinolentos] Frustra Rhenanus tentat *violentos*, quod ulteriores Germani vino caruerint. Intelligendum vinum hordeaceum, κρίθινος οἶνος, non ἀμπέλινος. Vett. edd. *vinulentos.* Mox bene Rhenanus edidit *sed et de reconciliandis.* Sic MSS. Turic. cod. Kapp. (s. ed. Nor.) At MSS. Arund. edd. ante Rhen. *sed de reconciliatis:* male. Ern. Ed. Rom. *reconciliandis.* Sic et MS. Humm. et Long. sed Put. *reconciliatis.* Prius Colerus malebat *transigunt* ex formula juris Romani.

Simplices cogitationes] i. e. faciles, lenes, refer ad ea, quæ dixerat de inimicitiis ponendis, amicitiis adfinitatibusque jungendis, item de pace. *Magnæ* pertinent ad bellum. Ern. *Simplices*, nudas, non fucatas, forsan et minoris momenti.

Nec callida] Vet. cod. apud Groslotium *aut callida.*

Aperit adhuc secreta pectoris licentia joci] MS. Arundel. cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *ad hoc;* vetus ed. ap. Jac. Gron. *ad hæc:* quorum alterutrum reponendum videbatur Groslotio, illud Colero. *Adhuc* verum puto, quod et MS. Turic. habet. Id dupliciter licet interpretari: vel *insuper*, *etiam*, vel *nunc quoque*, nondum edocta artes dissimulandi et fingendi alia, quam sentiat. Deinde cod. Kapp. (s. ed. Nor. item Rom.) ed. Spir. omnesque mei libri ante Lips. ed. *licentia joci*, quod merito restitui. In Lipsianam *loci* venit aut operarum vitio, aut potius ex alia ignobili ed. in qua ipsa vitium operarum fuit. Non enim tacitus veterem lectionem mutasset. Et id tamen temere ab omnibus servatum est. *Jocum* latius accipe, dictum, qua opponitur rebus seriis, deque carminibus, conviviis, similibusque dicitur, ut sæpe apud poetas in primis. Pro *jocus* centies librarii et operæ dederunt *locus.* V. Burm. ad Sueton. Calig. 9. Ern. Ed. Rom. *ad hec.* MS. Long. *ad hoc.* MS. Humm. *adhuc.* Dein MS. Long. etiam *joci.* Rhenanus in ed. prima consulto et ex ingenio dedit *loci*, quia in conviviis sermonis libertas sit. Restituerunt hoc

tecta et nuda omnium mens postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est. Deliberant, dum fingere nesciunt: constituunt, dum errare non possunt.

XXIII. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini conruptus. Proximi ripæ et vinum mer-

Bip. Ad rem, perinde est, sed codicum et editionum veterum rationem habendam puto.

Et salva utriusque temporis ratio est] Ego scribo, *et sua utriusque temporis*. Interpretor: Germani in conviviis et compotationibus deliberant quidem agitantque res graves; sed easdem sobrii recoquunt et retractant: utrique rei sua quædam ratio est. Rationem autem addit, *deliberant, dum fingere nesciunt: constituunt, dum errare non possunt*. Ex quo discimus, Germanos in convivii illa licentia proposuisse quidem seria; sed eadem conclusisse et finisse, non nisi matutinos et serios. Persarum similis mos, qui, ut Strabo ait 15. p. 734. ἐν οἴνῳ τὰ μέγιστα βουλεύονται, καὶ ταῦτα βεβαιότερα τῶν ἐν νήψει τίθενται. idemque de iis Ammianus 18, 5. Sed et Cretensium ex Athenæo 4, 10. Græcorum omnium veterum ex Homero Il. 9, 225 sq. et Plutarcho diffuse Symposiacorum lib. 7. Q. 9. Propius ad Tacitum Herodotus 1, 133. *Quæ Persæ in conviviis deliberaverint, postridie proponi sobriis: et si tunc placuerint, rata esse*. Lips. *Rationem constare* et *rationem salvam esse* sensu eodem dicuntur; et proprie in pecuniæ rationibus domicilium habent. *Constat* enim et *salva est ratio*, quæ non conturbata et implicita, sed explicata vel expedita, est; ubi accepta et expensa quadrantur, ubi paria fiunt aut fieri possunt, ubi nulla reliqua, nec plus erogati est, quam accepti. Sic *constare* ac *salvum esse* dicitur, quicquid utiliter expensum vel impensum est, ut ejus nomine actio vel crimen non detur, neque oriatur dolor, aut pœnitentia; cujus nihil male collocatum vel insumptum. Ita Plinius in Paneg. cap. 92. *salva diligentiæ tuæ ratione*, id est, ut tibi ratio diligentiæ tuæ constet, ut nihil tibi videaris contra consuetam diligentiam tuam fecisse. Defendimus adversus optimum Buchnerum eidem Plinio epist. 2, 17. *salvo et composito die*, ad Senecam de ira 3, 36. Ergo et apud Tacitum, *Et salva utriusque temporis ratio est*, accipiendum, ut sit; et utrumque tempus non omnino otiose atque inutiliter, et sic, ut nullam ejus operam edant, agunt: et utrumque tempus non male collocant aut sibi collocare videntur. Quum Romani et Græci convivantes εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα proferant, et sic eis alterius temporis ratio non constet, nec salva sit, quippe quod et per merum lusum et lasciviam trahatur; boni Germani temperant, inquit, suas ferias utili negotio deliberandi, atque adeo non tantummodo, cum retractant consulta sobrii, sed etiam, dum consultant uvidi ac saucii, temporis salvam rationem habent. Allusit ad dictum Catonis, quod Justinus in præfatione ac pro Plancio 27. refert Cicero, *clarorum virorum atque magnorum non minus otii quam negotii rationem constare oportere*. Gron. Mihi, qui et ipse *salva* probo, simplicius videtur, sic accipere: quæ in conviviis dicta, non pro ratis statim habentur; neque enim seria proprie conveniunt temporibus convivandi. Ita salva est ratio illius temporis; quam perturbes, si, quæ inter vina dicta sunt, pro certis et firmis habeas, et quæ revocare non liceat. Iterum ergo in deliberationem a sobriis vocantur, et, ut tum constitutum est, ita ratum habetur: merito; nam sobrii in potestate mentem et libertatem habent. Ita et huic tempori sua salva est ratio, nec quod ei convenit, alteri tribuitur. Atque hanc interpretationem sequentia videntur confirmare. Salvam temporum rationem relinquit, qui ea non perturbat, nihil alieno tempore agit. Ern. *Ratio salva* est integra. Nemini fraudi est, in convivio hoc velle, idem postero die nolle: sic Longolius.

In qu. sim. vini corruptus] *Corruptus* hactenus dici potest ille humor, qua omnia naturalia per artem in suavius, ad sensum hominum, mutata, dicuntur corrumpi: ut ap. Virgil. G. 2, 466. *corrumpitur usus olivi*, unguentis sc. adfusis. Sic quæ Callim. H. in Lav. Pall. 16. ἔλαια μικτὰ dicit, opponitque λιτοῖς, ea dicuntur a Græcis φθείρεσθαι, συμφθείρεσθαι. de quo v. Kuster. ad Aristoph. Plut. 530. et Hemsterhusium τὸν πάνυ ad Lucian. Prometh. p. 31. et quos ibi laudat. Sed potest etiam respexisse eo, quod Romanis, vino vero et aquæ adsuetis, vinum illud fœdam putredinem olere videbatur, ut patet e noto Juliani

cantur. Cibi simplices: agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine adparatu, sine blandimentis, expellunt famem. Adversus sitim non eadem temperantia. Si indulseris ebrietati, suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis, quam armis, vincentur.

XXIV. Genus spectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu jaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem: non in quæstum tamen, aut mercedem: quamvis audacis lasciviæ pretium est, voluptas spectantium. Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate et de corpore contendant. Victus voluntariam servitutem adit: quamvis juvenior, quamvis robustior, adligari se ac venire patitur: ea est in re prava

Cæs. epigrammate in cerevisiam. Verum illud melius: MS. Arundel. *corrupti.* Ern. *Corrumpi* hic potius nativo suo et proprio sensu sumi Longolius autumat. Epigramma Juliani videsis in Brunckii Anal. vet. poet. t. 2. p. 403.

Vitiis, quam] Bambergensis, *vino quam armis.* Lips. Vix est, ut τὸ *vino* non sit a mala scholiastæ manu. Nam *vitiis* prorsus est nimio vino, et hoc amplius τὴν οἰνοφλυγίαν consequentibus malis. Justinus de Philippo et Alexandro 9, 8. *Vini nimis uterque avidus, sed ebrietatis diversa vitia.* Quorum et Horatius quædam decantat Ep. 1, 5, 16. *Quid non ebrietas* etc. *Vinci* autem suis eos *vitiis* dicit, ut apud eundem Justinum 1, 8. Scythæ *prius ebrietate, quam bello vincuntur.* Et Antiochus Floro 2, 8. *Rex jam luxuria sua debellatus.* Neque enim invictos et vino et armis significari puto, (nam si vino invicti, cur crebræ inter vinolentos rixæ? cur cædes? vino utique sunt hæc succumbentium, ἡττόνων non κρειττόνων) neque tamen etiam facile armis vinci Germanos; sed, si quis ea irretire possit eos illecebra, juxta facile victum iri hoc genere vitiorum quam inexsuperabili vi armorum, quam *armis*, id est, ea mole armorum, quibus vinci possunt. Gron. *Vino* convenientius videbatur Conringio. *Vitiis* MS. Long. Humm. et editiones veteres.

Inter gladios se] Similem ludum describit Sidon. Apoll. carm. 5. v. 246. *clypeosque rotare Ludus et intortas præcedere saltibus hastas.*

Artem paravit] Edd. Spirens. seqq. ante Rhen. *parat.* At cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *paravit*, unde Rhen. dedit. Ern. Ed. Rom. etiam *paravit.* Put. *parat:* hoc placet Bipontinis. Parum interest.

Cum omnia defecerunt] Bene vulgata habet. Adde supra c. 21. sed tamen magis placet lectio MS. Turic. *defecerint*, in hoc contextu. Ern.

De libertate et de corpore] Hoc aleæ studium pertinax Hunnis adtribuit D. Ambrosius, de Tobia cap. 11. *Ferunt Hunnos, cum sine legibus vivant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul et arma portare, et plures suis, quam hostilibus ictibus, interire: in victoria sua captivos fieri et spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste nequiverint.* Et statim: *frequenter autem tanto ardore rapi, ut, cum ea quæ sola magna æstimant, arma victus tradiderit, ad unum aleæ jactum vitam suam potestati vel victoris, vel fœneratoris, addicat. Denique constat, quod quidam et Imperatori Romano cognitus, in fide pretium servitutis, quod sibi tali forte superatus intulerat, suppliciis imperatæ mortis exsolverit.* O fœda, o barbara! et scio apud quosdam Septemtrionalium hodie hanc insaniam pro parte vigere. Lips. Heumannus, diss. peculiari hunc Taciti locum emendare conatus, expungi jubet *extremo ac*, tanquam superflua, et *tradunt* mutat in *reddunt*, ne Tacitus Germanos calumniasse videretur. Respondit viro docto et dubia solvit Gebaverus in Vestig. p. 487.

Quamvis junior] Cod. Kapp. (s. ed. Nor. item Rom.) *juvenior.* Mox *alligari*, pro vinciri: sic fere Cic. Tusc. 2, 17.

pervicacia: ipsi fidem vocant. Servos conditionis hujus per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriæ exsolvant.

XXV. Ceteris servis, non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, utuntur. Suam quisque sedem, suos Penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, injungit: et servus hactenus paret. Cetera domus officia uxor ac liberi exsequuntur. Verberare servum ac vinculis et opere coercere, rarum. Occidere solent, non disciplina et severitate, sed inpetu et ira, ut inimicum, nisi quod inpune. Libertini non multum supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate; exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim et super ingenuos et super nobiles ascendunt; apud ceteros inpares libertini libertatis argumentum sunt.

XXVI. Fœnus agitare et in usuras extendere, ignotum: ideoque magis servatur, quam si vetitum esset. Agri, pro numero cultorum, ab universis in vices occupantur, quos mox

vulnus alligari. V. plura in Clav. Cic. et, quem ibi laudavi, Gronovius ad Liv. 7, 24. Ern. *Juvenior* habent et MS. Long. et Humm. Restituo cum Bip. et Longolio. Sic et Plin. Ep. 4, 8.

Verberare servum] Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) sic: *verberant servum, ac vinculis et opere coercere, rarum occidere solent.* Ern.

Impetu et ira] Hoc ita in Septemtrionis tractu, ut Holsatia atque alibi, etiam hodie Germani; et per mores licet. Lips. MS. Turic. mox *impune est.* Ern. Receperunt Bip.

Liberti] Sic vulgati omnes. At nos castigavimus *libertini.* Ultima syllaba absorpta est a sequente verbo. Nam de ordine hominum loquitur, qui est libertinorum, non libertorum. Cicer. Verr. 1, 47. deinde mox diserte *libertini* in omnibus libris: denique non ad singulas domos, sed ad civitates referuntur. Similiter infra c. 44. in simili argumento, *libertinus,* non *libertus.* Similis est etiam locus Livii 4, 3. *et proinde hoc valet — tamquam servum aut libertinum aliquis Consulem fore dicat.* Nam quod in Agric. c. 19. Agricola dicitur *nihil per libertos servosque publicæ rei egisse;* sermo est de libertis et servis Agricolæ, non de ordine hominum in genere. Ern.

Raro aliquod momentum i. d.] MS. Arund. *aliquid momenti.* Vulgatum melius. Supra in Hist. 1, 59. habuimus *grande momentum,* de homine. Ern.

Impares libertini libertatis argumentum sunt] i. e. ex hoc ipso apparet libertas populi, quod libertini inferiores sunt ingenuis et nobilibus. Ern.

Fœnus agitare] Hæc de fœnore spuria videntur nonnullis, in his Antonio in notis ad versionem suam Germanicam.

In usuras extendere] *Fœnus* de pecunia dici, quæ sub usuris collocatur, facile cuivis patet, monuitque Salmas. de Usur. p. 24. et sic alibi centies. *In usuras extendere* intelligo dictum, pro *per usuras extendere,* ut apud Virgil. 10, 468. *famamque extendere factis.* Forte etiam fuit *et usuris* vel *per usuras extendere,* ut mox confunduntur *in vices* et *per vices.* Nam profecto fœnus non augetur in usuras, sed usuris fœnus. Ern.

Ideoque magis servatur] Quid servatur? immo non servatur fœnus, nec est ejus usus. Aliquid in hac scriptura vitii: an *spernitur,* vel *spernatur?* ac tale sententia petit. Aut pro sensu capiendum, quasi de interdicto præivisset. Lips. Salmasius l. c. corrigit *aversantur.* Quo modo aversari possunt, quod ignorant? non magis, quam appetere. Recte Heraldus in Salmasii Observ. ad jus Att. et Rom. p. 583. monuit, ex antecedentibus esse ἀπὸ κοινοῦ intelligendum aliquid, ad quod *servatur* referatur, nempe ut abstineant a fœnore exercendo, abstinentia ab fœnore agitando. Ern.

Agri ab universis] Bambergensis, *ab universis vicis occupantur:* longe alia, nec deteriore sententia. Lips. Satis placet *per vices.* Cæsar B. Gall. 6, 22. *Agriculturæ non student..neque quis-*

inter se, secundum dignationem, partiuntur: facilitatem partiendi camporum spatia præstant. Arva per annos mutant: et superest ager: nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent: sola terræ seges imperatur. Unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems et ver et æstas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur.

XXVII. Funerum nulla ambitio: id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur. Struem rogi nec vestibus, nec odoribus, cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adjicitur. Sepulcrum cespes erigit. Monumentorum arduum et operosum honorem, ut gravem defunctis, adspernantur. Lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde, ponunt. Feminis lugere honestum est; viris meminisse. Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum

quam agri modum certum ac fines proprios habet: sed magistratus in annos singulos gentibus nationibusque hominum, qui una coierunt, quantum eis et quo loco visum est, attribuunt agri, atque anno post alio transire cogunt. Ergo, quia nulla perpetua possessio, et quotannis alius tribus patrisvefamilias in alterius arationem successio, *vices.* Sic *vices excipere*, succedere, Phædro 2, 8. Idem de veteribus Ægyptiis Herodotus 2, 168. Ταῦτα μὲν (τὰ ἱερέων γέρα, ἄρουραι) δὴ τοῖσι ἅπασι, ἦν ἐξαραιρημένα· τάδε ἐν περιτροπῇ ἐκαρποῦντο, καὶ οὐδαμᾶ ὡϋτοί· scilicet ἐν περιτροπῇ *per vices* est, ἐκ περιόδου. Simile quid de Dalmatis Strabo, etsi vices istæ octo annorum essent libro 7. p. 315. Ἴδιον δὲ τῶν Δαλματέων, τὸ διὰ τῆς ὀκταετηρίδος χώρας ἀναδασμὸν ποιεῖσθαι. Gron. Recte Gronovius vulgatum defendit. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *in vices.* In ed. Spir. *vices* sine præpositione. Frustra tentant *per vicos. Per vices* primum reperi in ed. Puteol. Ern. *In vices* etiam ed. Rom. Recipio cum Bip. MS. Humm. *vice*, quod præfert Longolius. Alii, Lall. Brot. Ern. in ed. 1. dederant *per vices.*

Amplitudine soli labore contendunt] Columella R.R. 1, 3. *Acutissimam gentem Pœnos dixisse convenit, imbecilliorem agrum, quam agricolam, esse debere: quoniam, cum sit colluctandum cum eo, si fundus prævaleat, allidi dominum.* Gron. Edd. Bonon. Spirens. Put. Rhag. Beroald. Put. Rhen. 1519. *laborare;* sed post *labore* edidit. Ern. Sic et ed. Norib. et Rom. it. MS. Humm. et Long.

Prata separent] Sic vett. edd. Rhenanus a. 1533. edidit *sepiant*, e libro nescio quo. Illud restituit Pichena. Si libri plures faverent, *sepiant* non spernerem. Virgil. G. 1, 270. *segeti prætendere sepem*, inter labores rusticos ponit et rigandi curæ jungit. Ern. *Sepiant* Cluverio et aliis placuit. Ortum vero est ex negligentia Rhenani, qui in margine libri sui ex ed. Norib. notarat *seperent*, sed litteras non amplius satis dignoscere postmodum potuit. Patet hoc ex nota: "Nisi fallant annotatiunculæ quondam excerptæ, legitur illic *et prata sepiant.*" Vitiosum illud *seperent* habet et ed. Rom. item MS. Long. et Humm. In hujus etiam margine librarius addidit *secent.*

Intellectum habent] Tres partes tantum ab iis intelliguntur, tres tantum sciunt. Ern.

Operosum honorem] *Peroperosum* edd. Spir. Put. Ber. *Operosum* e cod. Kapp. (s. ed. Nor.) edidit Rhenanus, ut mox, *ut gravem defunctis*, pro *et gr.* quod in Beroaldi ed. vitio operarum irrepserat: nam priores omnes *ut gr.* item MS. Turic. Mox *deponunt* MS. Arund. quod e repetitione præcedentis syllabæ ortum. Ern. Ed. Rom. etiam *operosum.*

Viris meminisse] Acute. Seneca communiter ita præcipit, epistola 100 (99). *Vir prudens meminisse perseveret, lugere desinat.* Lips.

gentium instituta ritusque, quatenus differant, quæ nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

XXVIII. Validiores olim Gallorum res fuisse, summus auctorum D. Julius tradit: eoque credibile est, etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim amnis obstabat, quo minus, ut quæque gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes, promiscuas adhuc et nulla regnorum potentia divisas? Igitur inter Hercyniam silvam Rhenumque et Mœnum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc *Boihemi* nomen, significatque loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis, Germanorum natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam, commigraverint, cum eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est; quia, pari olim inopia ac libertate, eadem utriusque ripæ bona malaque erant. Treveri et Nervii circa

Divus Julius tradit] Bell. Gall. 6, 24. Ern.

Potentia divisas] Codex ille ipse, *diversas:* quod probum scio. Lips. Sic et ed. Spirens. ceteræque ante Rhen. Is primum a. 1519. pro varia lectione in margine, deinde a. 1533. in textu edidit *divisas* e cod. Artolphi, quem nos Kapp. vocamus. Ern. Est editio Norib. quacum consentit et Romana. Conringius planius putat *divisas.* Sic et Lall. Brot. Longol. Contra Bip. placet *diversas* i. e. disjunctas.

Mœnumque] MS. Arund. *Mœnim;* quam terminationem a Mela 3, 3. firmari notat J. Gronovius. Et sic edidit Rhen. a. 1533. cum sequentibus. At Spir. Put. Ber. (et Rhen. 1519.) *Mæni.* Primus Lipsius e meis edidit *Mœnum,* nescio an casu: quod tamen est in cod. Kapp. Itaque servavi *Mœnum,* etsi magis inclino h. l. in *Mœnim.* Certe hoc loco pro altera terminatione non licebit uti cum Cellario in Geogr. Antiqua. Ern. Lipsius *Mœnum* hausit e Farnesio, quod ipse indicat in notis ad ed. 1. Ita et ed. Rom. habet et Nor. Scrupulum jure hic movent Schwarzius et Longolius, unquamne ad Mœnum usque habitarint Helvetii? Itaque ille in designatione veteris Helvetiæ finium longius protrahendorum legi jubet *Œnum;* hic in Diss. 42. de Hermunduris et in Collect. Diss. p. 363. substituit *Lemanum,* conjectura eo magis probabili, quod et Cæsar, quem ipse Tacitus laudat, Lemanum nominat B. G. 1, 2.

Manet adhuc Boiemi nomen] Latere aliud videtur in scriptura Bambergensi, *manet adhuc Boiis e munere nomen.* Scribo, *manet adhuc Boiiasmi e re nomen,* vel *Boyasmum e re.* Apte ad hæc vestigia, et rem ipsam. Strabo quidem 7. p. 290. clare Βουΐασμον regiam Marobodui nominat: quam dictam a Boiis vult nunc noster. Possis et *Boyaimum* scribere, verius propiusque ad etymon, quasi Boiorum domum. Lips. Omnes edd. *Boiemi:* solus cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *Boihemi.* Ern. Ed. Rom. *Bohiemi.* Recte Bip. recepere *Boihemi.* Vell. Pat. 2, 109. habet *Boiohemum.*

Loci veterem memoriam] Voculam inserit Bambergens. *veterem viæ memoriam:* qua quid faciam, sum incertus. Lips. Colerus inde facit: *et veterem viciniæ memoriam.* Ern.

Aravisci . . ab Osis] *Arabiscos* in Pannonia inf. locat Ptolem. 2, 16. *Osos* hic noster Germanorum nationem dicit, infra c. 43. negat. Longolius in Humm. MS. reperit *aboiis,* in suo *abois,* mox etiam Humm. MS. habebat in margine *boi,* secunda manu obliteratum. Non dubitavit proinde Longolius in textum recipere *a Boiis* et deinceps *an Boii.* Verum sic secum pugnaret ipso hoc capite Tacitus, quum minimo intervallo Boios Gallicam Germanicamque nationem diceret. Quin locus ægrotet, vix mihi dubium; medicina Longolii ad sanandum non sufficit.

Treveri et Nervii etc.] Edd. ante Rhen. 1533. omnes *Neruli.* Mox ed. Kapp. (s. ed. Nor.) *affectionem:* quo verbo noster etiam supra usus est. Item edd. ante Rhen. *Germaniæ.* Ern. Ed. Norib. *Neruli.* Sic et ed. Rom. unde

adfectationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tamquam, per hanc gloriam sanguinis, a similitudine et inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Ne Ubii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius *Agrippinenses*, conditoris sui nomine, vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et experimento fidei super ipsam Rheni ripam conlocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

XXIX. Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis, colunt, Cattorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani Imperii fierent. Manet honos et antiquæ societatis insigne: nam nec tributis conte-

manus recentior fecit *Heruli*. Rhenanus in ed. 1519. ad marginem posuit: "leg. *Nervii*, quos Tornacenses putamus esse." Dein ed. Rom. *affectationem*. Treverorum patriam veram fuisse trans Rhenum ad utramque Loganam, docent Crollius et Chr. Jac. Kremerus. V. Bip. notam ad H. 4, 37.

Triboci] Male vulgo *Treboci*. Ed. Rom. et Nor. *Triboci*. De nomine ipso v. Schœpflinus Als. ill. t. 1. p. 1. 134.

Ubii quidem erubescunt] Immo vero, *non erubescunt*. Quamvis, inquit, Ubii nomen mutarint, colonico jam jure libentius Agrippinenses dicantur, a conditore: tamen nec Germanicæ originis eos pudet, libenterque se iis inserunt. LIPS. Meo judicio Gruterus hic πέπνυται. τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι. Sic et ipsi olim conjeceramus. *Origo* sine dubio est avita statio et incolatus Germaniæ, antequam colonia fierent. Nam pudere quemquam populum, quod coloniæ Romanæ honorem adeptus esset, præsertim Ubios (qui essent sponte translati, *ut arcerent, non ut custodirentur;* non ut essent in obsidione ipsi, sed ut seque commodius tuerentur ac fines Romanos, et virium imperantis populi pars, non servientium accessio, forent: qui inter Vitellii et Vespasiani arma Galliarum simul et Batavorum defectione et conjuratione grassante tam constantes in fide atque integri manserint et specioso nomini libertatis præsentia prætulerint: qui denique Agrippinenses quam Ubii vocari mallent) nemo Romanorum, illo utique seculo, diceret. Necessario igitur requiritur negandi particula; quam melius poni a fronte hujus orationis, quam ubi Lipsius inseruit, non obscurum esse censeo consideranti τὸ *quidem*. Hoc libro: *ne fratribus quidem mansuram concordiam*. Ne Ubii quidem, inquit, patriam ejurant aut Germanum sanguinem sedemque veterem diffitentur; etsi ad id nobilitatis evecti, ut jus coloniæ meritis et beneficiis erga Populum Romanum impetraverint, placeantque sibi magis, cum Agrippinenses, quam cum Ubii, salutantur. Est autem hæc nimium vulgaris vanitas et hominum et populorum, ut successibus suis deesse auctoritatem existiment, si humiliora prima incrementa confiteantur. GRON. Nempe Gruterus legi volebat *Ne Ubii quidem*, e vestigiis ed. Spirens. in qua *Nubii*. Quia sic etiam MS. Turic. cod. Kapp. (s. ed. Nor.) ed. Pogg. resque per se evidens; eam correctionem merito recepi. ERN. Frustra negationem respuit Longolius. Totus loci nexus eam requirit. Ed. Rom. quoque, item MS. Long. et a rec. manu Hummelii habent *Nubii*.

Conditoris sui nomine] Agrippam intelligit, qui Rhenum eos primus traduxit et in iis sedibus collocavit. Ille tamen non est Coloniæ conditor, neque auctor nominis; sed ab Agrippina id habent, ejus filia, ut Tacitus clare A. 12, 27. scripsit. Itaque dubitavi, num *conditoris suæ* legerem: neque novum, ejus flexus verba in fœmineum etiam genus usurpari, Virgilius de Junone 12, 159. *Auctor ego audendi*. Ovidius de Venere Heroid. 16, 114. *Sponsor conjugii stat Dea picta sui*. Et plura sunt ejusmodi. LIPS. Mox MS. Turic. *custodirent*. ERN. De Colonia Agrippina v. et H. 4, 28.

Ant. soc. insigne] Apud Grut. p. 73, 9. CIV. BATAVI. FRATRES. ET. AMICI. P. R.

Nec tributis contemnuntur] Sive con-

mnuntur, nec publicanus adterit: exempti oneribus et conlationibus, et tantum in usum prœliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. Est in eodem obsequio et Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo Populi Romani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos, Imperii reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum, agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo et cœlo acrius animantur. Non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumque consederint, eos, qui Decumates agros exercent. Levissimus

tinentur. In promptu erat, *conteruntur:* sed parum elegans, cum idem verbi statim sequatur, *nec publicanus atterit.* Ferri et vulgata potest. Nam, quibus tributa imponuntur, hoc ipso, ut victi, pro contemtis habentur et despretis. Steph. Pighius in Hercule Prodicio (p. m. 13.) mallet, *contenuantur.* LIPS. Post omnes τὸ ἐπὶ φακῇ μῦρον Lud. Aurelius, *consternantur.* Recte Colerus, (qui vulgatum eleganter dictum putat) et δεύτεραι φροντίδες Lipsii. Placuit antiquis verba λόγον τόν τε σιγώμενον καὶ ἔνδον ἐπιστρεφόμενον καὶ τὸν προφερόμενόν τε καὶ ἀκουόμενον, oris puta vocem aut animi sensum significantia ita transferre interdum, ut facta demonstrent. Ut *objurgare ferula, colapho, flagris, laudare armis* supra hoc libro, *increpare saltu* apud Florum 1, 1. *petauroque jubente modo superior* (ubi male conjiciunt *juvante*) apud Petronium (Fragm. p. 674. ed. Burm.) *jussum æs spirare caminis* Statio et similia. *Laudare armis* est in honorem alicujus collisis armis sonitum edere, quod valet atque est pro laude. *Increpare saltu,* transsilire, quod signum est arguentis atque improbantis et opus et vetitum. *Objurgare flagro,* severe atque aspere accipere verbere, ut verbis et vultu fit in jurgio. Sic *tributis contemnere* est tributa imponere, quod est insultantium victis et pro vilibus, ignavis, obnoxiis eos tractantium et contemnentium. Velleius 2, 39. de Galliis: *quippe ejus ductu auspiciisque infractæ pæne idem, quod totus terrarum orbis, ignavum conferunt stipendium:* quod etiam frustra tentatur. *Ignavum stipendium,* quod argumentum est in bello segnes minusque fortes constantesque fuisse atque esse, quod non facerent, si viri essent. Ipsum verbum etiam sic Cicero 4. ad Attic. 16. *In monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties sestertium:* id est, vile habuimus, et libenter erogavimus, impendimus, unde apparet, tantum pecuniæ præ istius monumenti adjectione ad aream fori Cæsariani vile nobis et contemptum fuisse. Simillimum Claudian. de bello Get. 178. *facili contemptum Strymona saltu.* GRON. Alterum, *nec publicanus atterit,* pertinet ad vectigalia, quæ publicanis locantur. Sensus ergo est, a tributis et vectigalibus liberi sunt. MS. tamen Turic. *conteruntur.* ERN. Lips. in marg. ed. quintæ habet *contunduntur.* Crusius volebat *consumuntur,* Rhen. *condemnantur. Conteruntur* placebat Ursino.

Mattiacorum] Leibnitio videbatur legendum *Marsaciorum* vel *Marsacorum,* de quibus supra H. 4, 56.

Ultra Rhenum] Ergo non sunt *Mattiaci* (ut doctis viris visum) qui nunc Zelandi appellantur; etsi *Matiorum* vox, familiari appellatione, inter eos duret. Taciti hæc lustra: abnuet, atque ultra Rhenum propinqui Batavis, an ubi pars *Northollandiæ* nunc est et vicini sinus? LIPS. Cf. Cluver. Germ. vet. 3, 7.

Acrius animantur] Quia mari et frigori propiores. Neque opinor equidem vel ex hoc Taciti loco, Zelandos esse, sed *ultra Rhenum,* Septemtrionem versus populos: qui nunc in Frisiis, aut *Northollandis* censentur. At mare multa abrasit. LIPS. *Acrius anim.* i. e. animosiores ferocioresque sunt. ERN.

Non numeraverim] Edd. Spir. et seqq. ante Rhen. *numeramus.* Is *numeraverim* e cod. Kapp. edidit. ERN. Sive ed. Nor. Sic et ed. Rom. et MS. Long. Rhenanus in marg. ed. 1519. "alias *connumeraverim:*" vitio typographi, puto, ni fugientes litteræ in margine deceperint istum.

Qui Decumates agros] Errare censeo, qui proprium hic gentis aut loci nomen quærunt. Quomodo vero iidem populi sive agri, trans Rhenum et Danubium simul sint? quod tamen ponit noster.

quisque Gallorum, et inopia audax, dubiæ possessionis solum occupavere. Mox limite acto, promotisque præsidiis, sinus Imperii et pars provinciæ habentur.

XXX. Ultra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusis ac palustribus locis ut ceteræ civitates, in quas Germania patescit: durant siquidem colles, paullatimque rarescunt: et Cattos suos saltus Hercynius prosequitur

Ego communiter Decumates agros interpreter, qui decumas solvunt. Cicero Decumanos dixit Verr. 3, 6. *Omnis*, inquit, *ager Siciliæ decumanus est.* Nam hi agri non aliud sunt, quam trans limitem capti ab hoste, et militibus dati, si qui ex iis fructus. Qui haud multi aut uberes, quoniam hostibus expositi, et, ut ipse ait, dubiæ possessionis id solum. Tacitum de his ipsis loqui ego sentio A. 13, 54. *Frisii imbellem ætatem admovere ripæ, agrosque vacuos et militum usui sepositos insedere.* Hos ipsos agros non fructu tantum, sed mancipio militum esse jussit Imp. Alexander: de quo Lampridius c. 58. *Sola, quæ de hostibus capta sunt, limitaneis Ducibus et militibus donavit, ita ut heredum essent, si heredes militarent; nec unquam ad privatos pertinerent. Addidit sane his animalia et servos, ut possent colere quod acceperant.* Videntur autem id securitatis caussa fecisse Romani, et ne hostes aut suspecti prope colerent. Itaque vacua loca, ad multa milliaria, sæpe relinquebant. In Fragm. Dionis LXXIV. (72, 3.) Commodus Imp. Buris populis Germaniæ ea lege, inter alias, pacem dat: Ὥςε μὴ ἐνοικήσειν ποτὲ, μήτε ἐννέμειν τεσσαράκοντα στάδια τῆς χώρας σφῶν, τῆς πρὸς τῇ Δακίᾳ οὔσης. De Germanis priscis Cæsar simile 6, 23. LIPS.

Mox limite acto promotisque præsidiis] Certe *promotis præsidiis* dixit Tacitus, et tamen *limite acto:* non *aucto.* Proprium enim id verbum, et non potest sine culpa mutari. Agrimensores pag. 3. *Sabinorum ager, qui dicitur Quæstorius, cum limitibus actis diviserunt.* Pag. 19. *Itaque limitibus actis cum centuriæ eximerentur.* Pag. 162. habes *limites actuarios* et *lineares.* Et, *hi qui sunt per viam publicam militarem acti.* Pag. 187. *Multi perpetuos limites egerunt.* Et sequenti: *plurimum enim agentibus præstat acti limitis perpetua rectura.* Pag. 263. *quem actis limitibus quibusque laterculis quinquagena jugera incluserunt.* Frontinus 1. Strateg. 3, 10. *limitibus per* 120,000 *passuum actis:* et cap. 5, 10. *ab altera limitem agere cœpit, tanquam per eum erupturus.* Sic utrobique recte P. Scriverius. Alludunt Virgilius 10, 513. *latumque per agmen Ardens limitem agit ferro.* Ovidius de arte 3, 558. *idem limes agendus erit.* Et imitati Silius 9, 379. ac Statius. Quid autem hic proprie sit Tacito *limes*, cognosces ex dictis ad A. 1, 50. Hoc ergo significat, extra præsidia Romana, quippe trans Rhenum Danubiumque, jacuisse spatium campi diu incultum, dum et Romani omittunt, neque barbari, quippe nimis vicinum castellis et præsidiis ripensibus, vindicare audent: donec ab hominibus quibusdam temerariis et inopia audacibus occuparetur concessu quodam et conniventia hinc Romanorum, inde Germanorum: tandem transgressos utrumque amnem Romanos, nec contentos naturalibus terminis vindicasse alteram ripam, et, quatenus ipsis visum fuit, limitem egisse manu, qui barbaricum a Romano discerneret, ac promovisse præsidia; quem intra limitem quæque intra præsidia recepti decumates isti agri cultoresque pars provinciæ Germaniæ Romanis et *sinus Imperii*, hoc est, extremum et quasi reconditum aliquid habeantur. GRON. De *sinu* add. Obs. 1, 4. *Aucto* Lipsius tantum pro conjectura in margine posuit: male recepit Pichena. Ne Latine quidem dici puto *limitem augere*, sed *proferre, promovere.* ERN.

Durant siquidem etc.] Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) edd. Spir. ceteræque ante Rhen. ed. 1533. interpungunt post *durant*, idque ad præcedentia referunt: quomodo et Alb. Kranzium (in præf. ad Saxon.) laudasse hunc locum monet Colerus; et deinde exhibent *paullatim* sine *que.* Rhenanum sic ex ingenio edidisse patet. Ceterum, etsi illa quoque vetus interpunctio et lectio bonum sensum facit; tamen ei recentiorem præfero, quod in illa deberet esse copula ante *non.* ERN. Ed. Rom. quoque post *durant* punctum majus locat. *Paullatim* sine *que* Rhenanus ex Beroaldina ed. dedit: sic et Put. item ed. Rom. et Norib.

simul atque deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus et major animi vigor. Multum (ut inter Germanos) rationis ac solertiæ: præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre inpetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rarissimum, nec nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in Duce, quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem, super arma, ferramentis quoque et copiis onerant. Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum: rari excursus et fortuita pugna. Equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam,

Disponere diem] Persius Sat. 5, 43. *Una opus et requiem pariter disponimus ambo.* Plinius ep. 9, 36. *Quæris, quemadmodum in Thuscis diem æstate disponam.* Idem *ordinare diem* Senecæ ep. 12. GRON.

Nec nisi ratione disciplinæ] Bambergensis, *nec nisi Romanæ disciplinæ.* Et neutram sane lectionem jure spernas. LIPS. Teneo mordicus, ut olim, Bambergensem. *Concessum* est a fatis datum. Ut 13, 46. *sibi concessam dictans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia felicium.* Silius 1, 13. *propiusque fuere periclum, Quîs superare datum.* Nec mirum, Romanos scriptores fatorum erga se indulgentiam prædicare. Livius in persona Asdrubalis 30, 42. *Raro simul hominibus bonam fortunam bonamque mentem dari. Populum Romanum invictum esse, quod in secundis rebus sapere ac consulere didicisset.* Tacitus A. 13, 56. *Id Diis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret.* Ita ergo, ait, etiam Romanæ disciplinæ a fatis maximum telum ad res gerendas datum, ut scirent plus referre qui regerent, quam quot regerentur. Livius 2, 39. *ut facile appareret Ducibus validiorem quam exercitu rem Romanam esse.* Eodem pertinet Severi dictum in Britannia ap. Spart. 18. *Tandem sentitis caput imperare, non pedes.* Imitatur autem et Livii 24, 37. *vir acer et qui plus in eo, ne posset decipi, quam in fide sociorum, reponeret.* GRON. *Romanæ* etiam MS. Arundel. idque et ipse verum puto. Vulgati sensus est: nec cuiquam nisi per disciplinam contingit: quod quorsum additur, cum per se intelligatur? Schelius emendabat *ratione ac disciplina;* eodem sensu: ad Hygin. p. 110. Infra c. 32. *disciplinæ ars.* ERN. *Ratione* ed. Rom. Norimb. Put. quod Longolius verum arbitratur. Bipontini ambigunt. *Romanæ* habet quoque MS. Humm. *Dux acer* est ap. Liv. 2, 42.

Copiis coonerant] Certe per *copias* intelligit et cibaria et quæ salubris in castris cura corporis desiderat, et, si necesse sit, vallum. Id onus barbaræ nationes detrectabant. Cur enim potissimum Virgilius G. 3, 347. *Non secus ac patriis acer Romanus in armis Injusto sub fasce viam dum carpit.* Cur potissimum *acer* Romanus sub injusto fasce, si nihil hoc apud quasvis gentes novi? Eundem in Romano milite imputat declamator apud Fabium 3, 16. *Nemo nostrum recusat itinerum laborem, nec injustum super arma fascem:* ut ibi legendum docebamus. Jam *copidis* (ut corrigit Barthius Adv. 23, 16.) quasi a *copida*, quæ κοπὶς est, quale? copides vocem veteris linguæ Gallorum esse? atque hoc tradere Plutarchum, apud quem hoc tantum est: τοῦ μὲν ἔφθασε διηρμένου κοπίδα τῷ ξίφει τὴν δεξιὰν ἀποκόψας. GRON. *Coonerant* edd. Spirens. et seqq. omnes ante Lipsium, qui tacite edidit *onerant:* cui vetus statim substituit Pichena, a quo ad sequentes propagatum est. Quia cod. Kapp. (s. ed. Nor.) habet *onerant;* deinde *coonerare* nullo exemplo dicitur; denique frigidus pleonasmus esset, cum jam *quoque* abundet (non tamen contra morem Taciti elegantiorumque *onerant* restitui, ut supra H. 1, 5. *adspernantes*, pro *coadspernari*, ad quod frustra Pichena provocat. Syllaba *co* nata est e voce præcedente. ERN. In simplici *onerant* consentiunt MS. Long. et Humm. item ed. Rom. Barthii *copidis* nihili est.

Cito cedere] Intell. *victoriam*, non hosti: ne tirones errent, mox *velocitas juxta formidinem*, est, similis formidini; ut alibi *juxta libertatem* esse dixit Imperium Romanum. ERN.

cito cedere. Velocitas juxta formidinem, cunctatio propior constantiæ est.

XXXI. Et aliis Germanorum populis usurpatum rara et privata cujusque audentia, apud Cattos in consensum vertit, ut primum adoleverint; crinem barbamque submittere, nec, nisi hoste cæso, exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super sanguinem et spolia revelant frontem, seque "tum demum pretia nascendi retulisse, dignosque patria ac parentibus" ferunt. Ignavis et inbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper annulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Jamque canent insignes, et hostibus simul suisque monstrati: omnium penes hos initia pugnarum: hæc prima semper acies, visu torva. Nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. Nulli

Rara est privata aud.] MS. Turic. *raro.* ERN. Sic et ed. Rom. Contra ed. Nor. Put. Rhen. *rara.*

In consensum vertit] Groslotius e vetere cod. laudat *conventum.* ERN. Ed. Rom. Norib. Put. *consensum.*

Nec nisi hoste cæso] Hoc teneo, præ eo quod scriptis, *nec non hoste.* At de more ipso, supra dixi. LIPS. Ad H. 4, 61. ubi exemplum Cl. Civilis.

Frontem] Sic ed. Rom. et Nor. Contra Put. Rhen. 1519. *frontes,* sed in marg. al. *frontem.*

Ignominiosum] *Sit ominosum* mallet Herelius. Placeret id Antonio in notis ad vers. Germ. si, quæ sequuntur de servato habitu, etiam ad ferreum annulum pertinerent. Verum hæc oris habitum modo respiciunt, ut et Ernestio visum. Contra Bip. *insignes* maxime *annulo* isto votivo fuisse putant. Sic jam Dithmarus senserat.

Plurimis hic placet habitus] i. e. conservant hunc habitum oris atque squalorem, velut perpetuo voto obligati et in omnem vitam, non in unam pugnam. Vid. not. seq. ERN.

Jamque canent insignes] Conjiciebam: *Jamque canent insignibus his hostibus simul suisque monstrati.* Et sunt, inquit, jam cruda senectute quidam canescentes, *his insignibus,* nempe squalore crinium et annulo ferreo ex voto tali sumptis, conspecti ac notabiles tam suis quam hostibus. Non enim tantum eam adolescentium disciplinam esse significat, sed et provectioris ætatis, quoties scilicet hostis exoriri visus, et bellum exspectatur; aut etiam quoties libuit sumere superbiam meritis quæsitam aut fiduciam ostentare. GRON. Sensum commodum Gronoviana emendatio facit: sed auribus meis durum est *insignibus his hostibus.* Vide an mollius sit: *Itaque canent insignes et host.* i. e. et ita, hoc squalore, hoc oris habitu, insignes ad canitiem manent, etiam canentes videre licet. Sequentia explicant τὸ *insignes.* Possis etiam insuper conjicere *manent;* quod tamen necessarium non puto. *Itaque* et *jamque* confundi in libris docet Drakenb. ad Livium 7, 40. Heinsius ep. ad Græv. t. 4. p. 164. Coll. Burm. *Jamque cani* (i. e. canuntur) *ut insignes, et—monstrari:* quod probat Grævius p. 170. non ego. ERN. Bip. conjiciunt *jamque calent—monstrari,* i. e. vehementer optant: ut ap. Stat. Theb. 4, 261. *tubas audire calens.* Ed. Rhag. habet *cavent. . .monstrari.* Medicinam loco depravato jam Lipsius optabat in notis ad ed. 1.

Visu nova] Ratio adjecta videtur poscere, *visu non nova.* Quare? quia eodem cultu habituque, barbis puta ac crinibus submissis annulisque ferreis; virtutem promittentes et ante bellum visi sunt, neque alio vitæ genere, quam armis tractandis, se mitiores mansuetioresque præstiterunt. GRON. Eadem mens Freinshemii, qui corrigit *nota.* ERN. Hiller. Racem. 4. *sæva* volebat; Bernegg. *torva:* hoc recepere Bip. bene, sequor. Sic Curt. 3, 2. *Macedonum acies torva.* Conringio *nova* erat *mira.* Sed *torvo* melius respondet *vultus mitior.*

Vultu mitiore mansuescunt] MS. Arund. *cultu,* ut placebat Pichenæ. Quia tamen sermo de habitu oris, quod efferabatur submittenda barba, et *mitior* aptius verbum vultui, quam cultui, vulgatum servandum puto, cui et alibi *cultum* in libris substitui vidimus. Illud forte probabilius conjicias: *in vultum*

domus, aut ager, aut aliqua cura: prout ad quemque venere, aluntur: prodigi alieni, contemptores sui: donec exsanguis senectus tam duræ virtuti inpares faciat.

XXXII. Proximi Cattis certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Usipii ac Tencteri, colunt. Tencteri, super solitum bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt. Nec major apud Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum. Sic instituere majores, posteri imitantur. Hi lusus infantium, hæc juvenum æmulatio, perseverant senes: inter familiam et Penates et jura successionum equi traduntur: excipit filius, non, ut cetera, maximus natu, sed prout ferox bello et melior.

XXXIII. Juxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos et Angrivarios inmigrasse narratur, pulsis Bructeris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum; seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu favore quodam erga nos Deorum: nam ne spectaculo quidem prœlii invidere: super LX millia, non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat, quæso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui, quando, urgentibus Imperii fatis, nihil jam præstare fortuna majus potest, quam hostium discordiam.

mitiorem mansuescunt: saltem Tacito non indignum sit. Ceterum et vulgatum ferri potest. Ern.

Aut aliqua cura] Heins. volebat *aut alia.* Herelius *aut thalami.* Eos quippe annuligerulos cœlibes fuisse verosimile putat.

Alveo] H. malebat *alvei.*

Non ut cetera] MS. Turic. *non ut extat*, quod vulgato præfero: et sæpe observavi in verbis ab istis syllabis incipientibus confusionem in libris antiquis: ut in *ceteri*, *exteri.* Ed. Spir. quoque hic habet *extera.* Ern. Ed. Rhag. *extra.* Sed ed. Rom. et Norib. item MS. Long. et Humm. *cetera.*

Ferox bello et melior] Acidalius bene, *ferox et bello melior.* Ern. Emendatione non opus: *bello* ad utrumque pertinet *ferox* et *melior.* Sic recte Longol. Cf. et Cort. ad Sall. Jug. 13.

Penitus excisis] Hoc falsum. Occurrunt Bructeri sequentibus sæculis, ut apud Claudianum de IV Cons. Honorii v. 452. Cf. Cluver. G. Ant. 3, 13.

Nam ne spectaculo quidem prœlii invidere] Int. Dii. Sensus est: Dii non modo hoc nobis dedere, ut Germanos vinceremus ipsi, sed etiam hoc nobis voluptatis concessere, ut spectatores otiosi esse potuerimus prœlii, in quo LX amplius millia hostium suis armis cecidere, ut eo spectaculo possemus oculos pascere, sicut, cum gladiatorum pugnas in amphitheatro delectationis caussa videmus: de forma loquendi *invidere spectaculo* ad Annales dictum. Ern.

Urgentibus Imperii fatis] Scriptus liber non male, *vergentibus.* Lips. MS. Arund. *quando in vergentibus:* MS. Turic. ed. Spir. cum seqq. ante Rhen. *quando in urgentibus.* J. Gronovius e vet. ed. citat *quando jam urgentibus:* putatque legendum, *qu. jam vergentibus*, ut A. 12, 44. *vergentibus jam annis.* Vulgatum est a Rhen. qui e vetere ed. (nos vocamus cod. Kapp.) duxit. Nec, quid in eo displiceat, video. V. ad A. 5, 3. ubi similiter Lipsius *vergens* præfert τῷ *urgens.* Sed tamen *urgens fatum* etiam Livius dixit 5, 36. *jam urgentibus Rom. urbem fatis.* V. Duker. ad 22, 43. et similiter centies alii. Itaque nihil mutandum puto. Ern. *Urgentibus* ed. Rom. et Nor. item MS. Long. et Humm. Huetius conjiciebat *vigentibus*, quod expressit in versione Gallica Bleterius, quia, cum ea scriberet Tacitus, vigebat Imperium Rom. Sed votum ipsum auctoris sollicitudinem prodit, ex urgentium Imperii fatorum contemplatione prognatam.

XXXIV. Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgibini et Chasuari cludunt aliæque gentes, haud perinde memoratæ. A fronte Frisii excipiunt. *Majoribus minoribusque Frisiis* vocabulum est ex modo virium: utræque nationes usque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntque inmensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illa tentavimus: et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit: sive adiit Hercules, seu, quidquid ubique magnificum est, in claritatem ejus referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico: sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentavit: sanctiusque ac reverentius visum, de actis Deorum credere, quam scire.

XXXV. Hactenus in Occidentem Germaniam novimus. In Septemtrionem ingenti flexu redit. Ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisiis, ac partem litoris occupet, omnium, quas exposui, gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usque sinuetur. Tam inmensum terrarum spatium non tenent tantum Chauci, sed et inplent: populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri: sine cupiditate, sine inpotentia, quieti secretique, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias adsequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus; plurimum virorum equorumque: et quiescentibus eadem fama.

Dulgibini et Chasuari] Istos Ptol. 2, 11. *Dulgumnios* vocat; hos *Casuarios*, Strabo l. 7. p. 291. *Chattuarios*, Vell. 2, 105. *Attuarios*, Ammian. Marc. 20, 10. *Attuarios Francos*.

Utræque nationes] MS. Turic. *Jureque nationis*. ERN.

Rom. classibus etc.] Respicit ad expeditionem Germanici, de qua A. 2. initio tradidit, et Drusi patris. Mox MS. Turic. *illac*. ERN. Ed. Nor. et Rom. et Put. *illa*.

Herculis columnas] Ad instar earum, quas ad fretum Gaditanum finxere veteres, in Septentrione etiam quærebant. Eo referunt quidam montem *Sevo* Norvagiæ, memoratum Plinio H. N. 4, 13. (27.) cui respondeat alius in Cimbria.

Referre consensimus] Scriptus liber, *referre consuevimus*. LIPS. Recepit Pichena. At ceteri libri vett. mei omnes *consensimus*; quos non deseram: cum etiam *consensimus* commode dicatur, faciliusque librarius e *consensimus* fecerit *consuevimus*, quam ex hoc illud. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) ante etiam habet *magnum*, non *magnificum*. ERN. *Consensimus* ed. Rom. et Nor. item MS. Long. Contra MS. Humm. et ed. vetus apud Groslot. *consuevimus*, quod recepere Bip. cum Berneggero. *Magnum* habet et ed. Rom. et alia vetus ap. Groslot. item MS. Longolii. Idque forsan verius.

Druso Germanico] Freinshemius conjicit *Druso et Germanico*. At Germanicus Oceanum tantum tentavit, ut per eum ingrederetur hostium fines, non ut inquireret de famæ veritate. *Obstitit inquiri* fortasse defendi aliquo alterius scriptoris loco poterit, dicique potest eadem analogia, qua *impediit inquiri*, pro *quo minus inqu.* Sed tamen valde pronus sum in hanc partem, ut Tacitum dedisse putem *inquirenti*, et illud e compendio scribendi natum esse. ERN.

Ac primo] MS. Long. *a primo:* quod Long. probat. De *Chaucis* s. Caucis ex professo egit Joh. Schild. 8. Auricæ 1742.

Exercitus: plurimum vir.] MS. Turic. *exercitus plurimus vir. e.* Oratio

XXXVI. In latere Chaucorum Cattorumque Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem inlacessiti nutrierunt: idque jucundius, quam tutius, fuit; quia inter inpotentes et validos falso quiescas; ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita, qui olim, "boni æquique Cherusci," nunc "inertes ac stulti" vocantur: Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tracti ruina Cheruscorum et Fosi, con-

sane durior est, et abruptior, etsi ea non est insolens Tacito. An *plurimum* factum est e *plurium: exercitus plurium virorum equ.* ERN.

Inter impotentes] i. e. vicinos cum habeas, qui propter indomitam imperandi cupiditatem non vident, quid æquum justumque sit, neque dubitant, minus validum per injuriam opprimere. Sic supra de Cattis: *sine cupiditate, sine impotentia.* MS. Turic. habet *impetentes:* quod fortasse nonnullis placeat. Sed inferioris ætatis verbum hoc puto. Laudari quidem etiamnum video in lexicis auctores ejus verbi Varr. R. R. 3, 16. sed ibi recte editur hodie *insectantes:* et Senec. Hippol. 255. ubi verum est *impotens*, quod, a Gronovio editum, ego quoque in Juntina aliisque vett. edd. reperi. Librarii medii ævi, quo in usu erat *impetere* (v. Cangii Gloss. Lat. med. in *impechiare*) libenter hoc verbum, ut alia sibi trita, auctoribus priscis obtrusere. ERN. Ed. Rom. et Nor. *inter impotentis.*

Modestia et probitas nomina superioris sunt] J. Fr. Gronovius in nota proxima hæc verba sic παραφράζει: cum res vi agitur, non ii modesti et probi censentur, qui nihil agunt, sed qui sibi temperant tum, cum plus valent et superiores sunt. Quæ sententia est commoda et contextui apta: sed ea desiderat, ut verba *ubi m. agitur*, ad antecedentia referantur, et post ea interpungatur. Alii ad sequentia referunt, et sic fere accipiunt: tum, cum vi opus est (ut adversus hostem, in bello) stultum est, nihil agere, sub specie modestiæ et probitatis, quæ ab illo tempore est aliena. Sed ei sententiæ sane non convenit *superioris.* Unde Tan. Faber P. 1. ep. 22. p. 74. ingeniose *sequioris*, si modo id verbum ita diceretur. Heinsius ad Vellei. 2, 30. 4. corrigit *nomina superiori sunt*, i. e. a potentiore ut inania nomina spernuntur. Adde ep. ad Græv. T. 4. Coll. Burm. p. 539. Ceterum cod. Kapp. ed. Spir. *nomine sup.* MS. Turic. *nomine superiores sunt:* si corrigas *nomine*, sensus commodus exoritur. ERN. Ed. Rom. et Nor. *nomine superioris.* Crenius Animadv. P. IX. p. 230. inprobat expositionem Fabri, et locum ita explicat: ubi vi agitur, quiescentes a superioribus modestos vocari ac probos; sed a fine suo potitis inertes et stultos. Mihi videtur sensus hic esse: victoribus laus modestiæ et probitatis tribuitur; victis contraria vitia inputantur.

Inertes ac stulti] Cheruscos ait pace longa et a nemine turbata in torporem segnitiamque solutos, armorum curam intermisisse, imprudenter et majore cum sua voluptate ad tempus, quam in perpetuum securitate. Nam, qui circumdatus hominibus ad injuriam promptis et robustis marcet, nec se parat adversus ea, quæ necopinanti possunt ingruere, non tam quietus est quam obnoxius. Igitur in his quoque tum bonitas videbabatur et modestia, contentos suis et nemini graves esse. Et mansisset illis ea existimatio, si post diuturnum illud otium tandem lacessiti fortiter restitissent, et statum tenuissent. Postquam vero succubuerunt, ne prius quidem bene considerata ratione ac tranquillitate insita, sed pravitate consilii et tædio belli laborum quiesse feruntur. Etenim, ubi majorem partem res vi tractantur (ut inter bellicosos Germaniæ populos) non qui sedent, incerto possintne an nequeant μέγα τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι patrare, probi et modesti censentur, sed qui, cum plus valeant et superiores sint, sibi temperant. *Ita* factum, ut *qui olim boni æquique Cherusci* (dum rebus secundis in alta pace fruuntur et ferociam dediscunt) vocabantur, *nunc* (postquam prosperis corrupti et emolliti atque ad vim sustinendam imparati Cattis cesserunt) *inertes ac stulti vocentur.* GRON.

Tacti ruina] Sic in omnibus libris reperi; nisi quod MS. Turic. habet *Chatti.* At mihi nullum dubium est, legendum *tracti*, ut placuit etiam Burmanno ad Lucan. 7, 655. Nam legitima formula est *tracti ruina;* ut etiam ex h. l. video laudari in Ind. Bernec. Noster H. 3, 29. *ruina traxit pinnas.* ERN. *Tracti* voluit et Pichena et recepere Lall. Brot. Bip. Cf. quoque A. 6, 26. H. 3, 29.

Fosi] Leibnitius ad Fusam amnem locatos putat. Cluverius 3, 21. credit,

termina gens, adversarum rerum ex æquo socii, cum in secundis minores fuissent.

XXXVII. Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens; veterisque famæ lata vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis, et tam magni exitus fidem. Sexcentesimum et quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone coss. Ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani Consulatum computemus, ducenti ferme et decem anni conliguntur. Tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio, multa invicem damna: non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admonuere: quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud

Saxones intelligendos, quos hoc loco Ptolemæus habet 2, 11. quum *Fosi* nusquam præterea compareant. Kirchmaierus librariorum mendo irrepsisse judicat *Fosos* pro *Sasis*. Cf. Cellar. G. A. 2, 5. § 59.

Eumdem Germaniæ sinum] Vellem, quorum in manu MSS. librorum copia, attentiores hic fuissent. Nam, quin *eumdem Germaniæ sinum* bene dicatur, nemo ambigit: sed, si calamo exarati et fide digni codices *eundem Germaniæ situm* habuere, male omnino mutatum est, nec translaticiæ propinationis sermo est. Vide quæ notavimus ad Plinii hist. nat. 21, 13. Gron. *Situm* habent MS. Vat. Arundel. et codex ap. Rhen. h. e. Kapp. noster (s. ed. Nor.) alia vetus ed. ap. J. Gronov. Nullius sinus ante facta mentio: nec ille sinus Germaniæ, quem descripsit. Eundem situm dicit habere, h. e. versus septentrionem. Itaque sic rescripsi. Mox *lata vestigia* MS. Vat. et edd. vett. quod præfert Broterius. Ern. *Situm* quoque ed. Rom. et MS. Long. *Sinum* Puteol. et sequentes. Hoc præferunt, præter Lall. Brot. et Ern. fere omnes inde a Rhenano, quia et verbum ei est aptius, et *sinum Germaniæ* dicere noster commode potest *Germaniam in Septentrionem ingenti flexu redeuntem*, ut habet c. 35. His motus *sinum* reposui. Dein et *lata vestigia* ob consensum MS. Vatic. Long. Humm. et ed. Nor. Rom. Put. etsi non inficier, mihi *late* elegantius multo videri.

Tam magni exercitus fidem] A conjectura reposui, cum in libris sit, *magni exitus*. Lips. *Exitus* constanter MS. et ed. vet. Restituo cum Longolio et Bip. Sed cave, intelligas casum, quem tandem habuere Cimbri. *Exitus* est migratio, quæ magna, prodigiosa, fuit. Sic apud Cic. parad. 4. *exitus calamitosus* opponitur *reditui glorioso*. Sic et *exitum sibi parere* Cæsar B. C. 3, 69. Bene Anton. in vers. Germ. reddidit *grosse Wanderung*.

Non Samnis] MS. Turic. *Samnites*. Ern.

Sæpius admonuere] Recta, immo et sapiens scriptura est. Admonemur in felicitate sortis humanæ per adversa: hoc, inquit, Parthi nobis fecere, ne invictos nos putaremus; neque tamen sæpius, quam Germani. Lips. MS. Turic. *admovere*, plane ut Rhenanus conjiciebat, intellecto *exercitum*. Certe in vulgato interpretando est aliquid contorti et nimis acuti. Ern. *Admonuere* ed. Rom. Norimb. Put. etc. intellige, cladibus, ut alias verberibus, flagro.

Regno Arsacis acrior est G. l.] i. e. Germani multo acrius pugnant, quia pro libertate sua pugnant, cujus acerrimi sunt stimuli, quam Parthi, qui pro regno Arsacidarum arma gerunt. Mox cod. Kapp. (s. ed. Nor.) edd. Spir. Put. Ber. *amisso et ipso et ipse*. Prius *et ipso* delevit Rhenanus. Apparet duplicem lectionem in libris fuisse, quæ a librariis conjuncta est; cujus generis jam aliquot exempla vidimus. MS. Turic. quidem habet *amisso et ipso Pacoro*: quod conjecturæ Rhenani prætuli: non quo *ipse* me offenderet, quod elegantius puto; sed quod *et* in illa lectione nimis friget, non in nostra. Ern. Cum ed. Nor. conspirat et ed. Rom. Lall. et Brot. ut Gron. *amisso et ipse Pacoro*. Bip. *amisso ipso Pacoro et ipse i. V. d. O. obi.* De Ventidio vide Gell. 15, 4.

nobis, quam cædem Crassi, amisso et ipso Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Cæpione, Cn. quoque Manlio fusis, vel captis, quinque simul Consulares exercitus Populo Romano, Varum, tresque cum eo legiones, etiam Cæsari abstulerunt: nec inpune C. Marius in Italia, D. Julius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ et civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias adfectavere: ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

XXXVIII. Nunc de Suevis dicendum est, quorum non una, ut Cattorum Tencterorumve, gens: majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune *Suevi* vocentur. Insigne gentis obliquare crinem nodoque substringere. Sic

Cassio et Scauro Aurelio etc.] Duplex difficultas ex h. l. nectitur. Prima (quam movet Freinsh. ad Flor. 3, 3.) e dissensu Cæsaris B. G. 1, 7, 12. qui Cassium ab Helvetiis, nominatim Tigurinis, pulsum et sub jugum missum tradit. Ei occurrit Pighius in Annal. ad a. u. 646. Add. Oudendorp. ad Cæs. 1, 12. qui bene docet, Gallos sub Germanorum nomine contineri. Altera est e temporis ratione. Nam, cum Scaurus ante Cassium Consul fuerit, e Fastis Cassiodori, Scauri clades Cassiana prior videtur Sigonio in Fastis. Contra quem disputat diligenter Cellarius in Diss. de Cimbris et Teut. § 17. sqq. qui cladem Aurelii Scauri acceptam putat, Scauro legato, non Consule, adstipulante Epit. Liv. 67. et post Cassii Consulatum. Ern.

M. Manlio] Freinshemius corrigebat *C.* e Liv. epit. 67. Male. Verum prænomen est Cn. quod ei tribuitur ap. Ciceronem, consentientibus bonis libris, (loca vid. in Clave Cicer.) inscr. antiqu. ap. Grut. p. 207. In epitome Liviana libri modo *M.* modo *C.* habent, quidam tamen *Cn.* idque recte ibi restituit Drakenb. qui bene monet, huic prænomini sæpe *M.* et *C.* substitui. Consentiunt alii viri docti, ut Cort. ad Sall. Jug. 114. qui tamen *M.* servavit; non bene, cum etiam cod. scr. haberet, in quo *Cn.* esset. Ego verum et minime dubium prænomen, quod Tacitus ignorare nullo modo potuit, (ut nec illud ignoravit, Manlios prænomine *M.* plane abstinuisse) reponere non dubitavi. Secutus exemplum nostrum est Broterius. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *Mallio:* quod sæpe est in libris scr. et edd. pro *Manlio.* Idem mox *populi Romani,* male. Ern. Forte tamen nihil mutandum monet Conring. quod talia ἁμαρτήματα μνημονικὰ etiam optimis auctoribus interdum obrepant. MS. Long. expressis litteris *Marco Manlio.* Ed. Rom. *Marco Mallio*, forma Græca, dein et *populi Romani.* Ceterum de prænomine isto v. Cic. Phil. 1, 13. Cf. et interpr. ad Vell. 2, 12. de nomine ipso.

Proximis temporibus] Referendum ad Domitiani tempora, qui de *Cattis* triumphum duxit: sed vanum et irrisum. Suetonius c. 6. et noster Tacitus in Agricola 39. *Inerat conscientia, derisui nuper fuisse falsum e Germania triumphum.* Lips.

Obliquare crinem] Obliquare crinem, quin significare possit, crispare, non dubito. Sed id non est h. l. ut sequentia verba indicant, quibus hæc explicantur. Obliquantur crines, cum ex ipsis fit nodus, ut bene Salmasius ad Solin. p. 535. Ern. MS. Humm. *obligare.*

Nodoque substringere] Quod Suevis proprie tribuit noster, alii Germanis vulgo. Seneca de Ira 3, 26. *Non est Æthiopis insignitus inter suos color, nec crinis ruffus et in nodum coactus apud Germanos virum dedecet.* Idem ep. 124. *Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris, vel, ut Scythæ solent, sparseris.* Martialis etiam Sigambris de Spectac. 3.

Suevi a ceteris Germanis, sic Suevorum ingenui a servis, separantur. In aliis gentibus, seu cognatione aliqua Suevorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarum, et intra juventæ spatium; apud Suevos, usque ad canitiem, horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in solo vertice religant. Principes et ornatiorem habent: ea cura formæ, sed innoxia: neque enim ut ament amenturve; in altitudinem

Crinibus in nodum tortis venere Sigambri. Idem universe alibi 5, 38. *Rhenique nodos.* Tertullianus cirros in Germanis agnoscit, fortasse ab hac crinium obliquatione et flexu. De virginibus velandis c. 10. *Debebunt et ipsi aliqua insignia sibi defendere, aut pennas Garamantum, aut crobylos barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut cirros Germanorum:* ideo quia, ut hic scriptum, crinem obliquabant. Juvenalis 13, 164. *Cærula quis stupuit Germani lumina, flavam Cæsariem et madido torquentem cornua cirro?* Taciti tamen locum huncce de obliquando crine, fateor, ita etiam capi posse, ut crinem non in rectum passi sint descendere, sed reduxerint in posteriorem verticem et obliquarint. Lips. Mox male et per vitium operarum *sic* repetitur post *separantur* in edd. Rhen. 1519. sqq. omnibus ante Pichenam: unde nota nata Acidalio. Nam ab antiquioribus et MS. Turic. abest. Ern. Abest et ab ed. Rom. Nor. Put. Acidalius legendum putabat *si in aliis g.*

Quod accidit] MS. Arund. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) edd. Spir. ceteræque veteres (etiam Rom.) addunt *sæpe:* quod casu omissum restitui. Ern.

Retro sequuntur] Si quid video, discrimen non est in numero nodorum, (ut placet Conringio) sed in loco, ubi firmantur nodi: nempe aliis *retrosecus*, sive circa occiput, aliis *in vertice ipso.* Et in vertice autem et retrosecus collecti et renodati vel religati capilli, *cirri;* non posterius tantummodo genus. *Cornua* autem nihil aliud sunt, quam *nodi* capillorum et implicationes. Vide Salmasium ad Solinum pag. 762. (535.) Gron. Nempe idem Conringius putabat, plures nodos capillorum esse *cirros* et *cornua* Germanorum priscis scriptoribus memoratos. *Retrosecus* est ex emendatione Jos. Scaligeri (ad Martial.), quæ et Freinshemio et Conringio placebat. Sed libri veteres in h. l. non consentiunt. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) interpungit post *sequuntur*, et mox habet: *ac sæpe in solo vertice religatur.* (Sic et ed. Rom.) Unde confirmatur suspicio, alterutrum e verbis *ipso solo* esse spurium. Et apparet, *ipso* nasci potuisse facile inter *in* et *solo.* Forte etiam variarunt codd. inter has duas voces, et dein utraque in textu est conjuncta: quod jam aliquoties accidisse in Tacito vidimus. Sed utrumque verbum jam reperitur in ed. Spir. sed eadem cum edd. Put. Ber. (Rhag.) habet *ligant.* Primus Rhenanus edidit tacite *religant* a. 1533. cum a. 1519. *ligant* edidisset, et in margine pro var. lect. notasset *religant*, nescio unde sumtum. Jam locus varie tentatus est. Scaligeri emendationem vidimus. Marcilius sic corrigebat; *retrorsum, ac sæpe in solo vertice ligant.* Ern. *Ipso* deest in ed. Rom. Nor. et MS. Long. Omnino tollendum videtur. Heinsius expungebat *solo.* Groslotius volebat *summo.* Cum Marcilio facit Colerus. Bip. mallent *retrorsum comantur.* Rhenanus ex ed. Nor. in margine libri sui notarat *religatur*, hinc sumsit suum *religant.* Ritus ipsius documenta extant in capitibus æneis antiquis apud Smetium in Antiquit. Neomag. ad p. 70.

Religant. Principes] Colerus ornatum Principum de cirris explicat, eoque refert verba Juven. 13, 164. modo citata. Ante *Principes* interpungunt editiones veteres. Freinshemius punctum tollit, legitque *religant Principes et ornatorem habent.* Id cum prisca simplicitate non convenire judicat Conringius. Ast *ornatores* et *ornatrices* ipsis Romanis fuisse in usu, monumenta antiqua loquuntur. Cf. Bianccini Camera ed inscriz. sepulcr. de' liberti, servi ed ufficiali della casa di Augusto. fol. in Roma 1727. n. 60. Persarum aliorumque barbarorum Reges cincinnatos nummi et alia monumenta sistunt; iis ergo ornatoribus fuit opus. De Germanis idem sequentia apud nostrum suadent.

Sed innoxiæ] Muretus et Acidalius corrigunt *innoxia;* recte, ut facile patet e sequentibus: idque et probasse J. Fr. Gronovium, ejus paraphrasis nota proxima docet. Cura noxia esse, malo consilio suscepta esse potest; formæ il-

quandam et terrorem, adituri bella, compti, ut hostium oculis, ornantur.

XXXIX. "Vetustissimos se nobilissimosque Suevorum" Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in silvam, auguriis patrum et prisca formidine sacram, omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coeunt, cæsoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda pri-

lud attributum non convenit: sæpeque apud poetas querelæ de mala formæ cura. Sæpe jam vidimus, librarios terminationes adjectivorum temere conformasse substantivo proximo. Ern. Reposui cum Bip. *innoxia.*

Comti, ut hostium oculis, ornantur] Placet Bambergensis *armentur.* Lips. Possis suspicari *comati:* sed hæc sententia est: hoc unum formæ adhibent lenocinium, sed innocens: haudquaquam enim, ut vel suam eo pudicitiam prostituant, vel alienæ insidias struant: sed ut staturæ aliquid adjiciant et terrorem sui augeant, hostiumque oculis formidabiliores occurrant, tum maxime comuntur et ornantur, quum in aciem ituri sunt. *Ut hostium oculis ornantur,* id est tanquam hostibus approbaturi terrificam speciem. Gron. *Armantur* etiam cod. Kapp. (s. ed. Nor.) Ceteri libri mei omnes *ornantur;* quod verum puto. Mihi autem *comti* pro spurio suspectum est; redundat enim: et si illam redundantiam concoquamus maxime, nimis tamen duram orationem facit: quæ mollissima fiet, si legas: *in alt. q. et terrorem, adituri bella, veluti hostium oculis, ornantur.* Probat Broterius. Ern. Ed. Rom. etiam *armantur.* Bip. ita locum refingunt: *ea cura formæ (sed innoxia: neque enim, ut ament amenturve, sed adituri bella) in alt. q. et t. comti, ut hostium oculis ornentur.* Colerus quoque *adituri bella* eo loco locabat.

Semnones] Recte: etsi in Velleio 2, 106. *Senones* scriptum legas, qui eos cum Hermunduris conjungit. In Dionis Fragmentis Electo LXXI. (71, 20.) probissime scriptum erat: Πρὸς Σέμνονας ἐπιχειρῆσαι: de Antonini bello in Quados et Marcomannos. Item Electo XLIX. (67, 5.) Μάσυος ὁ Σεμνόνων βασιλεύς. Late errat vir doctus (Ursinus) qui utrobique Nasamones substituit et edidit, Africæ nimirum gentem. At isti Semnones ad Albim sunt: et manifesto illa Dionis spectant ad Germanica bella. Lips. Hodie et ap. Velleium *Semnones* eduntur. An etiam Floro 4, 12, 4. hæc scriptura debeatur, ut placet viris doctis, dubium est. V. Duker. ad illum locum. Ptolemæus 2, 11. vocat σέμνονας. Ern.

Fides antiqu. rel. firmatur] i. e. ut credamus gentem antiquam esse, etiam religionis ratio suadet. *Stato* cod. Kapp. (s. ed. Nor.) Rhen. sqq. Mediæ, *statuto.* Ern. Ed. Rom. *stato.*

Auguriis patrum et prisca formidine sacram] Legitimus versus longus est (monuit me G. Falckenburgius) sponte effusus, an a veteri Poeta? Lips. Fortuitus videtur Colero. Et sunt sane et alii tales hexametri in libris Taciti, ut notavimus ad A. 1, 1. sed hunc credo esse e poeta, adscriptumque in margine in textum venisse, ut supra verba Lucretii et versus e Senecæ Octavia. Scriptores prosaici neque *auguria* pro consecratione dicunt, ut h. l. dicuntur, neque *patres* de majoribus, nec denique *formidinem,* præsertim absolute, pro religione. Ceterum versus poetæ cujuscunque ductus est e Virgilii locis. Æn. 7, 172. 608. Locum autem interpolationi dedit forte imperitis librariis, quod existimabant. *silvam* aliquo epitheto egere, nescii id verbum et similia, *lucum, nemus,* simpliciter sæpe dici: sanctitatem e ceteris, quæ tradantur, intelligi. Ap. Virgil. Æn. 8, 104. *solennem rex Arcas honorem Amphitryoniadæ magno Divisque ferebat ante urbem in luco.* Sic noster *silvas* et *lucos* simpliciter dixit supra c. 7. 10. Hist. 4, 22. Sed forte illa tantum verba insititia *religione patrum et prisca formidine.* Ceterum cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *patrium,* et deinde *sacrum.* Post MS. Arund. *nominis ejusdemque s.* Copula etiam est in cod. Kapp. Edd. Spir. sqq. *omnis ejusdem s. p. l. cohærent.* Rhenanus 1533. edidit *coeunt* e cod. Kapp. (s. ed. Nor.) Ern. Ed. Rom. ubivis cum Norib. conspirat. Lucanus 3, 11. egregie: *Arboribus suus horror inest.* Cf. et supra c. 9.

Horrenda primordia] *Primordia* dixit, ut *initia,* μυστήρια. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *horrentia.* Mox post *prolapsus* in MS. Turic. non reperitur *est:* infra idem habet *adducit* pro *adjicit.* Ern. MS. Long. *horrentia.* Ed. Rom.

mordia. Est et alia luco reverentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor, et potestatem Numinis præ se ferens: si forte prolapsus est, adtolli et insurgere haud licitum: per humum evolvuntur: eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium Deus, cetera subjecta atque parentia. Adjicit auctoritatem fortuna Semnonum, centum pagis habitantium: magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.

XL. Contra Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac valentissimis nationibus cincti, non per obsequium, sed prœliis et periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et Aviones et Angli et Varini et Eudoses et Suardones et Nuithones fluminibus aut silvis muniuntur: nec quidquam notabile in singulis, nisi quod in commune Hertham, id est, Terram matrem,

vitiose *brotentia.* Eadem *adiciit.* Nor. *adicit.*

Centum pagis habitantur] *Habitantur* veteres ante Rhenanum, qui ex ingenio *habitatur* dedit. Vetus restituit Pichena. Aut *habitatur* verum est, aut *habitant* potius. Nam *habitantur* nominativum loci desiderat. Livius 2, 62. *vicis frequenter habitabatur:* 9, 28. *frequenter ibi habitabatur:* ubi v. Drakenb. Broterius conjicit *pagi iis habitantur;* quod est durius: malim *c. pagi habitantur:* si tamen *habitantur* servandum sit. Ern. Bip. ingeniose et vere, puto, *habitantium:* sequor. Sic c. 46. *viventibus.* Immo sic Agr. 11.

Magnoque corpore efficitur] Mihi hoc durius et nequaquam Tacito dignum videtur, qui dixisset potius *tantoque*, vel *et magnitudine corporis.* Sed, quo modo corrigendum sit, nondum reperire potui. MSS. duo Vatic. habent *tempore.* Ern. Ed. Rom. et Nor. *corpore.* MS. Humm. *numero*, glossema.

Paucitas nobilitat quod] Ita Farnesianus. Vulgo erat, *paucitas nobilitasque.* Lips. MS. Turic. cod. Kapp. (s. ed. Nor.) edd. Spir. Rhen. 1519. *paucitas nobilitas: plurimis* etc. Post Puteol. Ber. edidere *p. nobilitasque: plurimis* etc. Rhenanus deinde edidit *paucitas nobilitasque, quod pl.* ex ingenio. *Nobilitas* verum. *Quod*, ob consensum librorum vett. delevimus; et haud dubie elegantius abest. Ern. Ed. Rom. et Nor. *Longobardos paucitas nobilitas.* Put. *Longobardis paucitas nobilitasque*, id posse admitti judicat Longolius. Sic et ed. Rhag. *Quod* a Rhen. intrusum servat Lall. cum Lipsio, qui bene dedit *nobilitat.* Habet tamen *quod* et Farnes.

Reudigni etc.] Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *Vendigni—Anglii,—Suarines.* *Anglii* etiam Spir. Put. Ber. Pro *Nuithones* Anchersen in Origg. Danic. p. 152. corrigit *Tuithones*, quos Teutonas accipit: quem bene refellit Elsnerus in Comment. Acad. Berolin. a. 1748. p. 459. ipse non magis certa conjectura *Gutthones*, qui et Giothones, Jutones. Ern. Male Rhen. lectionem ed. Nor. s. cod. Artolphi in exemplari suo notarat, fugientibus scil. litteris. Patet ex ejus his verbis: "Pro *Reudigni* videbatur esse *Vendigni.*" Verum ista editio, ut MS. Long. clare habet *Veudigni.* Contra Rom. *Reudigni.* Cluver. *Deuringos* s. *Thoringos* intelligebat, ut pro *Avionibus* malebat *Caviones.* V. Germ. Ant. Utrumque probat Lacarrius. Porro ed. Rom. et Nor. et ed. vet. Groslotii *Anglii* item *Suarines.* Dein *Varinos* Procop. B. Goth. 3, 35. 4, 20. *Varnos*, Ptolem. 2, 11. *Virunos*, Lex vetus ap. Lindenbrog. *Werinos* dicit. Pro *Nuithones* MS. Humm. habet *Vuithones.*

Nec quidquam etc.] De situ horum septem populorum fœderatorum v. Speneri not. G. A. 5, 4.

In commune Herthum] Libri alii *Nerthum*, aut *Verthum:* ego veram vocem censeo, *Ærthum.* Ita enim nostratem eam vocem efferimus scribimusque. Cum adspiratione, focum nobis signet, non terram. Martianus Capella an huc adspexerit, dum Heroes ab Hera derivat, id est terra, nescio. Verba ejus libro 2. *A medietate aeris usque in montium terræque confinia Hemithei Heroesque versantur, qui ex eo, quod Heram Terram veteres dixerunt, Heroes nuncupati.* Nam alias certe a crasso errore eum non excuses. Lips. *Nerthum* cod. Kapp. (s. ed. Nor.) edd. Spir. Put. Ber. *Herthum* Rhen. a. 1519. in margine pro conjectura, mox in textu edidit. Alii

colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis, arbitrantur. Est in insula Oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contectum: adtingere uni Sacerdoti concessum. Is adesse penetrali Deam intelligit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcunque adventu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum: pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem Sacerdos satiatam conversatione mortalium Deam templo reddat: mox vehiculum et vestes, et, si credere velis, Numen ip-

volunt *Hertam* vel *Hertham*, feminino genere, quo post de hoc Numine loquitur Tacitus, Deam clare faciens: quod verum puto. Elsnerus autem in Comment. cit. a. 1747. probans hanc formam, negat pro terminatione accusativi habendam ultimam syllabam, sed esse verbum Germanicum indeclinabile *Erdamm* i. e. *Erdamme*, ex *Erd*, terra, et *Amme* mater, nutrix (Hesych. ἄμμα, μήτηρ, τροφὸς, ubi v. Intt. et in ἄμμας), quia Tacitus interpretatur *terra mater*. Mirum est, viro elegantis doctrinæ hoc inventum adeo placuisse. Nam primo, Tacitus semper verbis barbaris Latinam formam induit, ut omnes scriptores elegantes fecere: deinde *Erdamm* ex analogia linguæ Germ. non esset *terra mater*, sed *terræ mater:* denique Tacitus *terram matrem* interpretatur, more loquens Romano, non subtilitate grammatica usus et etymologiam secutus. Ern. *Nerthum* habent et cod. MS. Humm. et ed. Rom. Tacitum scripsisse *Hertham* vel *Ærtham*, admodum est verisimile. Terram matrem certe feminini generis admittebat terminatione congrua. Nec dubito sic reponere, consentiunt Bleterius, Lacarrius, alii. Gebaverus l. c. p. 899. probat Coleri conjecturam, qui ad priscæ linguæ Teutonicæ terminationem scribendum putat *Erthun*. Bip. conjiciunt *Ærthcunne* a *cunne*, mater s. genetrix.

In insula Oceani] Kraus in Orig. Mansfeld. selectis capit. p. 16. vel delendam vocem *Oceani* præcipit, vel legendum *in silva Baceni*. Hujus silvæ meminit Cæsar B. G. 6, 10. crediturque pars fuisse Hercyniæ. Alii insulam Rugiam hic intelligunt.

Castum nemus] Tentant viri docti *sacrum* vel *vastum*. Senserunt scil. *castum* non satis commodum epitheton esse. Nam *castus* dicitur illud quidem de sanctitate, sed non ea, quæ est a consecratione aliqua, sed quæ ab animo et vita hominis venit: unde *casti* opponuntur sceleratis, culpa aliqua sua aliorumve pollutis, qui et incesti dicuntur, et *casta* sunt pura, nulla re polluta aut corrupta. Igitur, ut silva, non consecrata Diis, non statim incesta, sic nec ea, quæ consecrata sit, proprie *casta* dicitur: et *aqua casta* non est sacra, sed pura, quæ sacris adhiberi possit, ut *incesta* contra, quæ non possit, impura. Potuit tamen fieri, ut, quia sacra debent caste coli, casta servari, id verbum etiam cum altero illo permutaretur. Si quid tamen tentandum, pronior sim ad credendum, hanc quoque vocem e margine in textum venisse: nam profecto commode abfuerit. Quid occasionem interpolationi dare potuerit, dictum ad c. 39. Ern. Ed. Rom. habet *castum* sine *nemus*. Nor. *castum nemus*. Cluv. vult *sacrum*. Freinsh. et Conr. *vastum*. Albinus in Meissn. Land-Chronick *varstum*, unde *forst*, satis inepte. Copulam in *dicatumque*, omissam a Lipsio, restituit Pichena. Habent eam ed. Rom. Nor. Put.

Adesse penetrali] Per penetrale ipsum vehiculum veste contectum intelligi, facile liquet attendenti. Mox MS. Tur. *multa veneratione*. Ern.

Quæcunque adventu etc.] Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *quemcunque:* quod non spernam. Pro *adventu* Rhenanus conjiciebat *advectu:* male. V. ad H. 4, 84. De ἐπιδημία Deæ h. l. sermo, qui est *adventus*. Ern. *Quemcunque* MS. Long. et ed. Rom.

Templo reddat] i. e. sacro nemori. Latinis *templum* omnis locus sacer. V. dicta in Clave Cicer. in h. v. Sic et Græcis ἱερόν. Aliud *ædes*, ναός. Ern.

Numen ipsum] Frustra Elsnerus de simulacro Deæ hic cogitare nos jubet, idque credere *lapidem nigrum*, quale si-

sum secreto lacu abluitur. Servi ministrant; quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit illud, quod tantum perituri vident.

XLI. Et hæc quidem pars Suevorum in secretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut, quo modo paullo ante Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorum civitas, fida Romanis, eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus, atque in splendidissima Rhætiæ provinciæ colonia: passim et sine custode transeunt: et, cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefecimus, non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclitum et notum olim; nunc tantum auditur.

XLII. Juxta Hermunduros Narisci, ac deinde Marcomanni et Quadi agunt. Præcipua Marcomannorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes, pulsis olim Boiis, virtute parta. Nec Narisci Quadive degenerant. Eaque Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio protegitur. Mar-

gnum Deæ Pessinuntiæ fuit. Quorsum Tacitus addidisset, si credere velis? nam signa Deorum ablui, notissimum. Putabant Germani ipsam Deam, quæ accessisset mortales, velut sordibus inde susceptis, purgari. Infra pro *quid sit illud* MS. Turic. *quid sit id.* Placet Broterio, qui et in textum recepit. (Sic et Bip.) Sed auribus meis durius est *quid sit id, quod*, malim *illud* deleri. Et aliis quoque veterum scriptorum locis reperi pronomina hæc inculcata esse. Ern.

Servi ministrant] Ed. Nor. male *Suevi.*

Hermundurorum civitas] Fuse de his in Notitia Hermundurorum 8. Norimb. 1793.

Eoque solis Germ.] MS. Turic. *eaque sola G.* Ern.

Colonia passim sine custode] Distingue, *colonia; passim sine custode transeunt.* Quod ait, sine custode: morem ingerit rarum et notabilem. Romani enim in limite Imperii hoc servabant, ut externum neminem admitterent acciperentve, nisi custode dato et arbitro actionum. Discis ex hoc loco, et H. 4, 64. ubi acris querela de hac re Germanorum, ad Ubios: *Nam ad hunc diem flumina ac terras et quodammodo cœlum ipsum clauserant Romani, ut colloquia congressusque nostros arcerent: vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus.* Et in responso Agrippinensium 65. *Sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes:* fuit alioqui et alia Romanorum cautio in hac re, ne conventus haberent suspecti populi, nisi certo loco et numero: idque coram aliquo Romano. Fragmentum Dionis LXXIII. (72, 2.) Commodus pacem Marcomannis et Quadis dedit, sed cum lege, *Ne sæpe aut pluribus locis conventus haberent:* Ἀλλ' ἅπαξ ἐν ἑκάστῳ μηνὶ, καὶ ἐς τόπον ἕνα, ἑκατοντάρχου τινὸς Ῥωμαίου παρόντος: sed semel in mense dumtaxat et in uno certo loco, idque Centurione aliquo Romano præsente. Lips. Copula *et*, a Pichena e vett. libris addita, est et in Turic. MS. Mox idem liber c. *nostra commendamus his* etc. Colonia Rhætiæ prov. putatur esse *Augusta*, quam vulgo *Vindelicorum* appellant. Ern. Copula *et* deest in ed. Rom. Norib. Rhen.

Non concupiscentibus] Refer ad id, quod dixerat, fidos Romanis esse Hermunduros. Scimus eos, etiamsi viderint nostra, tamen fideles mansuros, nec ea, quæ viderint, cupituros. Ern.

Notum olim] Quod Romani ipsi vidissent, cognovissent, cum expeditiones in eas regiones susceptæ essent sub Druso et aliis. MS. Turic. *novum.* Ern.

Narisci] Ita in Capitolini M. Antonino c. 22. dicuntur: Ptolemæo 2, 11. Οὐαριστοί. Lips. In cod. Augustano Capitolini *Varistæ* dicuntur. Apud Dionem in excerptis (71, 21.) Ναρισταί

Danubio prætexitur] Scriptus liber, *peragitur.* Male. Quidam, *pergitur:*

comannis Quadisque usque ad nostram memoriam Reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus: jam et externos patiuntur. Sed vis et potentia Regibus ex auctoritate Romana: raro armis nostris, sæpius pecunia, juvantur.

XLIII. Nec minus valent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomannorum Quadorumque claudunt: e quibus Marsigni et Burii sermone cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua, coarguit, non esse Germanos, et quod tributa patiuntur: partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi, ut alienigenis, inponunt. Gothini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt: omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium jugumque, insederunt. Dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium jugum, ultra quod plurimæ gentes agunt: ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helveconas, Manimos, Elysios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet Sacerdos muliebri ornatu: sed "Deos, interpretatione Romana, Castorem Pol-

nec id tam probe. LIPS. *Peragitur* etiam MSS. Bamberg. Turic. cod. Kapp. ed. Spir. Ast *pergitur* Puteol. seqq. ante Lipsium: qui unde hauserit *prætexitur*, nescio. *Pergitur* restituit Pichena. Quid! si *pergitur* est natum e *porgitur*, quod per compendium poeticum erat pro *porrigitur!* Id magis convenit lectioni veteri *peragitur*. Mox *Quadisque* cod. Kapp. (s. ed. Nor.) ut correxit Pichena: ceteri *Quadisve*. ERN. *Prætexitur* recepit et Cluver. *Peragitur* ed. Rom. et Nor. Bip. verosimili conjectura *protegitur*, ut A. 15, 43. *porticibus, quæ frontem insularum protegerent.* Ed. Rom. *Quadisque.*

Tudri] Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *Trudi:* quod non displicebat Rhenano. ERN. Ed. Rom. quoque *Trudi.* Sic et MS. Long. Hoc rectius esse videtur. Saltem *trut* Germanicum nomen, fidum signans. De eo genere altum ubivis silentium. De Maroboduo A. 2, 44. sq. 62. sq. Vell. 2, 108. De Vannio Quadorum Rege A. 2, 63. 12, 29.

Nec minus] *Nec* delendum putabat Lallem. et in vers. Gall. omisit Bleterius.

Gothini] *Gothuni* semper Claudiano. LIPS. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *Gotini.* Mox Groslotius corrigit, *Buri: ii terga M. Q. c.* quod non probo, quia mox sequitur, *e quibus.* Sed *Buri* tamen bis cod. K. (s. ed. Nor.) Ex quo punctum post *Burii* feci: ut est etiam in edd. Spir. Puteol. ERN. Ed. Rom. *Gotini.. Buri.* De *Osis* c. 28. *Buriorum* nomen plurimis Bavariæ ac Sueviæ locis hodieque adhæret.

Quo magis pudeat] sc. tributa pati, nec armis se in libertatem vindicare. ERN.

Vertices montium jugumque] MS. Arund. *jugaque.* Acidalius *jugumque* insititium putat, male huc relatum e sequentibus. Sed tamen et in Agric. c. 10. *juga et montes* junguntur. An fuit *jugorumque?* A MS. Turic. abest *montium.* ERN.

Lygiorum nomen] Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *Legiorum:* sed mox *Lygios* habet. Eadem varietas in ed. Spir. ERN. Ed. Rom. *legiorum.*

Arios etc.] Cod. K. (s. ed. Nor.) *Harios, Helvetonas, Mammos, Helisios, Nahanarvalos.* Post tamen *Naharvalos.* In ultimo similiter variant ed. Spir. Puteol. At MS. Turic. constanter *Nahanarvalos* vocat. ERN. Ed. Rom. *Harios..Manimos.* MS. Humm. *Harios ..Lanimos.*

Interpretatione Romana] Ita MS. Turic. cod. K. (s. ed. Nor.) edd. Spir. Bonon. Puteol. Beroald. *Romani* primum editum a Rhen. 1519. quod ab omnibus ante Pichenam servatum. ERN. Ed. Rom. *Romana.*

lucemque" memorant. Ea vis numini: nomen *Alcis*. Nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium: ut fratres tamen, ut juvenes, venerantur. Ceterum Arii super vires, quibus enumeratos paullo ante populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. Nigra scuta, tincta corpora: atras ad prœlia noctes legunt: ipsaque formidine atque umbrâ feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum adspectum: nam primi in omnibus prœliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gotones regnantur, paullo jam adductius, quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, et Lemovii: omniumque harum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladii, et erga Reges obsequium.

XLIV. Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, præter viros armaque classibus valent: forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam semper adpulsui frontem agit: nec velis ministrant, nec remos in ordinem lateribus adjun-

Ejus Numinis nomen A.] Cod. K. (s. ed. Nor.) sic habet: *ea vis numini: nomen Alcis.* Quod nescio cur spretum Rhenano, qui illo libro usus est. Reddit rationem, quare Castorem et Pollucem interpretetur: quia ea vis illius Numinis apud Naharvalos, quæ Castorum apud Romanos: sed aliud apud illos nomen. Corruptelæ locum fecit, quod scriptum fuit *ea jus n.* inversis literis in *vis*, ut sæpe. Inde factum *ejus*. Non dubitavi ita in textu corrigere. Usitatissimum est apud Latinos, *vim* et *nomen* conjungi. Groslotius verba, *ejus n. n. Alcis* poni volebat, post *ornatu*. Ea res ipsi non venisset in mentem, si priscam illam lectionem cognitam habuisset. Ceterum *Alcis* est dativus numeri pluralis. Ern. Ed. Rom. *ea vis numini.* Sic et MS. Humm. Nomen *Alcis* e Sclavonica lingua exponit Anton. ubi *holcz*, puer. *holczy*, pueri.

Tincta corpora] Post *corpora* punctum feci, ut est in edd. vett. Ern.

Regnant, paullo jam adductius] Bambergens. et Rom. *adductius;* etiam recte: et dixi de eo verbo supra ad H. 3, 7. Lips. Male Colerus interpretatur, quasi esset *addictius regnant*, quod aliqua ex parte subierint jugum Rom. nam *regnantur* (inquit, non *regnant*) *adductius*, i. e. adductioribus habenis, minori specie libertatis, et majore solutioreque potestate Regia. Gron. *Adductius* cod. etiam Kapp. (s. ed. Nor.) edd. Bonon. Puteol. Beroald. Rhen. 1519. *Addictius* primum reperi in ed. Rhen. 1533. in quam vitio operarum irrepsisse puto. Vetus restituit Pichena. Ego vero etiam restitui *regnant*, quod in iisdem libris omnibus et MS. Arund. duobusque Vatic. reperitur. Primus Rhenanus eodem libro tacite edidit *regnantur* ex H. 1, 16. ut opinor, ubi est *gentes regnantur. Regnare* etiam populi dicuntur, ni fallor, apud quos regium imperium est. Mox MS. Turic. *exteræ*. V. ad c. 5. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *protenus.* Ern. Ed. Rom. *regnant. . adductius:* sed mox *protinus.* Rhen. 1519. *regnant*, 1533. *regnantur*, quod rectius: restituo cum Bip. qui et *Gotones* malunt sine adspiratione, ut A. 2, 62. et Plin. 4, 14. (28.) *Guttones.* Ptol. 3, 5. Γύθωνες.

Ipso in Oceano] Ita primus tacite et ex ingenio edidit Rhenanus a. 1533. ante omnes et MS. Arund. *ipsæ.* Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) etiam *in Oceanum.* Ern. Ed. Rom. Nor. Put. Rhen. 1519. *ipse, ipsæ.* In ed. Rhen. 1533. *ipso* forsan per vitium typographi inrepsit. Rhen. conjiciebat *sitæ in Oceano.* Ed. Rom. *in Oceanum.*

Utrimque prora] Hujus generis navium A. 2, 6. H. 3, 47. jam facta mentio. Hyginus fab. 168. *biproras* vocat: de quibus alibi dictum a nobis. Schefferus et Munkerus ad Hyginum negabant, se earum navium rationem intelligere. Ern.

Nec velis ministrantur] Melius *ministrant.* Virgilianum est ex Æn. 6, 302.—*velisque ministrant.* Lips. Add. Broukhus. ad Propert. 3, 14. 15. ubi hunc Taciti locum non præterit. Mox

gunt. Solutum, ut in quibusdam fluminum, et mutabile, ut ut res poscit, hinc vel illinc remigium. Est apud illos et opibus honos: eoque unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi: nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo, sed clausa sub custode et quidem servo; quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus, otiosæ porro armatorum manus facile lasciviunt: enimvero neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem, armis præponere Regia utilitas est.

XLV. Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope inmotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis jam solis fulgor in ortus edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper audiri, formasque Deorum et

cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *hinc vel hinc.* ERN. Ed. Rom. Put. Rhen. *hinc vel illinc.* Bip. recepere *ministrant*, ut et ap. Lucan. 3, 691. Edd. veteres *ministrantur.* Alterum rectius.

Est apud illos et op. h.] Bleterius mavult *Est et apud illos op. h.*

In promiscuo] MS. Turic. *neque promiscuo.* ERN. Sic et ed. Rhagii.

Oceanus] Sic Bip. non male; quia sequitur altera ratio, cur clausa arma.

Extremus cadentis jam solis fulgor] Sic omnes edd. præter cod. K. (s. ed. Nor.) in quo corrupte *extranius catientis.* Is. Vossius ad Melam 3, 3. p. m. 534. e vetere libro (non nominat) profert: *extremum radens—adeo clare:* idque probat: quod in istis regionibus sol non cadit, ut in sphæra recta, aut non admodum obliqua, sed tantum circuit horizontem et lambit. Id est verum, ad subtilitatem mathematicam. Nec ignoravit Tacitus, ut patet ex Agric. c. 12. Sed vulgarem consuetudinem loquendi secutus est, neglecta subtili Astronomiæ ratione, ut solent scriptores populares. Ac mirum, quem *cadens sol* offenderit, eum non offendisse *ortum solis.* Nam, ad veram rationem, sol ibi non magis oritur, quam occidit. Nec credam, Tacitum loqui de populis sub ipso cœli axe; nam illa loca non habitantur: sed de propinquis, in quibus sane solis species aufertur oculis, sed ad breve tempus, et residua multa luce. V. Agricol. l. c. ERN. Ed. Rom. *cadentis.*

In ortus edurat] Pichena, quem sequitur Kirchmaier. malebat *ortum.* Sed intelligendi sunt ortus diurni s. dierum initia.

Ut sidera hebetet] Id non mirum, judice Kirchm. ubi, cum vix infra horizontem mersus sol est, jam mox adfuturus iterum, relictis, queis sidera stringit, radiis, caliginem facile omnem arcet fugatque.

Sonum insuper emergentis] Malim *se mergentis.* Nam hæc persuasio rudis et cascæ plebis fuit, solem, dum in Oceanum cadit, stridorem edere non aliter, quam si ignitum ferrum condatur in aquam. Posidonius apud Strabonem lib. 3. p. 138. Λέγειν, φησὶ Ποσειδώνιος, τοὺς πολλοὺς, μείζω δύνειν τὸν ἥλιον ἐν τῇ παρωκεανίτιδι μετὰ ψόφου παραπλησίως, ὡσανεὶ σίζοντος τοῦ πελάγους κατὰ σβέσιν αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐμπίπτειν εἰς τὸν βυθόν. Florus de Decimo Bruto in Hispaniis bellante 2, 17. *Non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu et horrore, deprehendit.* Juvenalis ab illo ævo 14, 280. *Audiet Herculeo stridentem gurgite solem.* Quid D. Hieronymus, nonne in eodem errore, aut sermone? In Eccles. c. 1. *Sol ipse, postquam ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias, ad locum unde exierat regreditur.* LIPS. *Emergentis* abest ab MS. Turic. edd. Bonon. Spir. Puteol. Beroald. (Rhag.) Sed Rhenanus jam a. 1519. edidit e cod. quem nos Kapp. ille Artolphi vocat (s. ed. Nor.). Atque, secundum illam opinionem, strepitus solis non minus emergentis, quam occidentis, intelligi potest. Si de occidente tantum loquitur, intelligi cadens sol ex antecedentibus potest. Itaque tanto facilius credo spuriam vocem esse. ERN. Gruterus etiam vocem hanc delet, inepte a sciolo quodam intrusam. Ipse quoque deleo cum Bip. et aptius ante *sonum* interpungo. *Sonus* is refertur ad *solem cadentem*, qui præcedit. Colerus volebat

'The northern part of the Baltic –

radios capitis adspici, persuasio adjicit. Illuc usque (et fama vera) tantum natura. Ergo jam dextro Suevici maris litore Æstyorum gentes adluuntur; quibus ritus habitusque Suevorum; lingua Britannicæ propior. Matrem Deum venerantur: insigne superstitionis, formas aprorum gestant. Id pro armis omnique tutela: securum Deæ cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius, quam pro solita Germanorum inertia, laborant. Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi *Glesum* vocant, inter vada

amber

immergentis; plures *se mergentis.* Broterius redundare vocem sentiebat. In ed. Rom. comparet *emergentis.*

Formasque Deorum] Colerus, *formasque equorum:* T. Faber, *formas equorum:* quod melius. Etiam MS. Turicens. *formas* sine copula. At Heinsius ad Vellei. 1, 17. init. *formæque decorum* s. *decorem:* ubi et Lipsii correctionem *se mergentis* probat. Vulgatum quidem vitiosum est. Ern. Heinsii conjectura stare nequit, quia nil ibi superstitiosi foret. Eandem tamen profert et Schefferus in Misc. Obs. t. 8. p. 292. ubi vitiose legitur *formæque Deorum* pro *decorum*, ut ex toto nexu patet. Broterius probat *formasque equorum*, ni forte *formas Deorum* accipias de Neptuno aliisque Diis marinis solem excipientibus. Bipontini tuentur vulgatum, quod et veteres editiones habent, existimantque, effigies animalium inpressos soli, unde deciduis seminibus præcipue in mari monstrificæ gignantur effigies, ut est apud Plin. H. N. 2. 3. credidisse et illas gentes. Forsan et ad auroram borealem hæc referenda putant, cujus miri lusus et luminis vibrationes et apud alios barbaros et apud ipsos Græcos Deorum formas radiantemque Superorum cœtum repræsentare sint visæ. Conjecturam hanc egregio loco, ex De Pauw Rech. sur les Americains t. 1. sect. 2. repetito, firmant. Kirchmaierus intelligebat spectra et Dæmonum adparitiones tributas credulitati plebeiæ. Cf. A. 2, 24. Longolius referebat ad astra, duce Ovidio Met. 1, 73.

Illuc usque (et fama vera) tantum natura] Aiunt corruptum locum, si quem alium in his libris. At ego silentio transieram, ut purum et liquentem. Et sane est. Loquitur ut Physicus, sed illius ævi; qui censebant, Oceanum finem rerum, neque ultra Naturam (hanc inferam) esse. Avitus declamator (apud Senecam Suas. 1.) *Ita est rerum Natura: post omnia Oceanus, post Oceanum nihil.* Albutius Alexandrum Magnum compellans: *Eundem Fortuna victoriæ tuæ, quem Natura, finem facit:* de hoc ipso Oceano. Fabianus ad eundem, dissuadens tentare Oceanum: *Sine potius rerum Naturam, quam Fortunam tuam deficere.* Pedo Albinovanus carmine, quo Germanicum revocat ab Oceano v. 20. *Dii revocant, rerumque vetant cognoscere finem.* Crassuli fuerunt, nec orbem hunc vere orbem esse satis sciverunt. Facit, quod jam nunc de sole in Oceanum lapso dixit. Lips. Varie locum tentant. Vossius e libro vetere, l. c. profert probatque: *illuc usque, ut fama, non tamen natura:* quod esse dicit; ibi terminari famam, non rerum naturam. Sensus bonus, sed non ex verbis istis. Grotius: *i. u. si fama vera, t. n.* Sed vix attinet ceteras conjecturas referre. Ern. Lipsii interpretationem sequuntur vernaculi interpretes. Heinsius dabat: *Illuc usque it fama vera tantum naturæ:* Bipontini paullo aliter: *Illuc usque it fama: vera tantum natura:* i. e. vera sunt, quæ de cadentis et orientis solis confini fulgore dicta, et naturæ sive rei ipsi conveniunt: longe alia, quæ fama addidit credentium. Ego hæsito.

Æstyorum] Sic bene Rhen. ex ed. Nor. Sic et ed. Rom. Prius erat apud Put. *Efluorum.* Apud Eginhardum c. 12. dicuntur *Aisti.*

Matrem Deum] Sic bene ed. Rom. et Nor. Contra Put. et Rhag. *m. Deam.*

Omniumque tutela] Fortasse melius, *omnique tutela.* Lips. Sed major interpunctio esse debet post *tutela*, sic: *id pro armis omnique tutela: securum Deæ c.* etc. Et, quia MS. Turic. plane exhibet *omnique tutela*, ita rescripsi. Secuti sunt Allemannus et Broterius. Ern.

Succinum legunt] Hic locus est, quem

atque in ipso litore legunt. Nec, quæ natura, quæve ratio gignat, ut barbaris, quæsitum compertumve. Diu quinetiam inter cetera ejectamenta maris jacebat, donec luxuria nostra dedit nomen: ipsis in nullo usu: rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas, quia terrena quædam atque etiam volucria animalia plerumque interlucent, quæ inplicata humore, mox, durescente materia, cluduntur. Fecundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse, crediderim; quæ vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem et olentem; mox ut in picem resinamve lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes, uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo a libertate, sed etiam a servitute degenerant. Hic Sueviæ finis.

XLVI. Peucinorum Venedorumque et Fennorum nationes

Cassiodorus indicatum voluit 5, epist. 2. *Hoc succinum, quodam Cornelio scribente, legitur in interioribus insulis Oceani, ex arboris succo defluens, unde et succinum dicitur, paullatim solis ardore coalescens.* Sed itane contemptim ille de nostro, *quodam Cornelio?* non scripsit, sed *quondam*. Quod autem inscriptione ejus epistolæ est, *Hæstis Theodericus rex:* e Tacito esset, *Æstyis*, qui appellat *Æstyorum gentes*, succinum hoc legentes. LIPS.

Quod ipsi Glesum vocant] Salmasius ad Solin. p. 165. scribendum putat *glæsum*, atque etiam *Glæsarias insulas*, quas inde dictas Plinius 4, 16. (30.) arguit, et sic scriptas in libris Solini se reperisse testatur; ducto nomine a Germanico *Glas*, vitro, quia pellucet succinum illud. ERN.

In nullo usu: rude etc.] Sic interpunximus e cod. Kapp. (s. ed. Nor.) aliisque vett. edd. recentiores cum sequentibus jungunt, sicut ed. Spirens. Mox frustra Groslotius (e vet. cod.) *profertur*. Immo intellige, *Romam, s. ad nos*. ERN. *Profertur* etiam ed. Rom. et Norib.

Succum tamen arborum] Hæc vulgaris opinio in dubium adducitur a Wigando in vera succini historia, et aliis, qui de succino scripsere. Succinorum, quibus insecta aliaque animalia interlucent, dives thesaurus ostenditur Dresdæ inter ceteras naturæ, congestas in Regiæ porticus, opes. Eorum exquisitior pars edita est Lipsiæ 1742. quæ utinam elegantiorem et disertiorem interpretem nacta fuisset. ERN. Cf. Plin. 37, 3 (11). et inter recentiores Schlœzer in Nord. Gesch.

Crediderim, quæ—labuntur,—exundant] Hæc non credo bene Latina esse et Tacito digna. Ratio Latinitatis postulat certe *labantur*, et *exundent*. ERN.

Non modo a libertate, sed etiam a servitute degenerant] Degenerant a libertate, quia ceteri Germani fere omnes liberi, hi servi. Degenerant a servitute, quia servientes populi, Regibus, ideoque hominibus, servire solent, hi feminis. Sic Pichena. Fortasse recte. Ego tamen ambigebam mecum, an non scripsisset Tacitus: *non modo a libertate, sed etiam in servitute degenerant.* GRON. Sufficit Pichenæ expositio. Ita et apud Vell. 2, 83. *infra servos cliens.* Quæ hic narrantur de *Sitonibus*, rectius omnino ad finem capitis præcedentis referenda videntur, ut bene Bip. monent.

Hic Sueviæ finis] MS. Turic. cod. Kapp. (s. ed. Nor.) ed. Spirens. *fines:* quod ipsum quoque ferri posset: sed illud usitatius ac melius. Gryph. vitio operarum *hinc*. ERN. Ed. Rom. quoque *fines*.

Et Fennorum nationes] Sic e cod. Artolph. (s. ed. Nor.) edidit Rhenanus:

Germanis an Sarmatis adscribam, dubito; quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede, ac domiciliis, ut Germani, agunt: sordes omnium ac torpor procerum: connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant: hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos fingunt et scuta gestant et pedum usu ac pernicitate gaudent; quæ omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas: non arma, non equi, non Penates: victui herba, vestitui pelles, cubile humus: sola in sagittis spes, quas, inopia ferri, ossibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Passim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeunt juvenes, hoc senum receptaculum. Sed beatius arbitrantur, quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque ver-

sic constanter MS. Turic. Ed. Spir. *Femiorum* ceteræque ante Rhen. Ille tamen mox *Fennosque*, et *Fennis*, ut ed. Puteol. *Fennis* etiam Beroaldi. At Rhag. constanter *Femios* habet. Ern. Ed. Rom. etiam *Fennorum*.

Procerum connubiis mixtis] Rhenanus conjicit sic fuisse scriptum, *Cæterum connubiis mixtis* etc. consentientibus Althamero, Mureto. Quod et mihi placet. Quare enim inter proceres tantum connubia fingamus? *Connubia mixta* forent promiscua. Sed quis ita locutus est? legendum potius *mixti*, ut Colerus voluit. Cod. Kapp. (s. ed. Nor.) *mistos*, et ante *omniumque*. Ern. *Mistos* etiam ed. Rom. sed *omnium* absque copula. *Procerum* tuentur Pichena et Conring. sed male sejungunt a præcedentibus: restituo locum fere ut Bip. *torpor procerum* opponitur *sordibus omnium*. Ita jam Acidalius. Ut legas *mixti* cum Colero et aliis, non opus; sensus idem. Crusius in Prob. crit. perperam *fœderantur*.

Domos figunt] Sic ex meis libris primæ Lipsii edd. Sed id est vitium operarum, quod fuit in editione ignobili, cujus exemplum Lipsius accommodavit prælis typographorum; et tamen id ab omnibus seqq. editoribus Taciti servatum est: Colerus etiam explicavit. Edd. veteres (in his Rom. et Nor.) et bonæ ante Lipsium omnes, quibus usus sum, habent *fingunt:* quod restitui. *Fingunt ædes* hi populi, e luto scilicet, ut rustici nostri; cum Sarmatæ in plaustris figant vehantque, a quibus illos populos hoc nomine diserte distinguit. Sic ap. Ovid. Fast. 1, 158. hirundo sub trabe celsa *luteum fingit opus*, omninoque aves *fingere nidos* apud Ciceronem dicuntur de Or. 2, 6. Ern. *Fingunt* recepere Lall. Brot. Bip.

Peditum usu etc.] *Peditum* omnes edd. vett. *Pedum* in Lipsianis primum reperi; quod, e correctione nescio cujus natum alibi, in has venit. Nec dubito, veram esse correctionem: sed, quia tamen et altera utcunque ferri et explicari potest, eam potius exhibendam, alteram recentiorem, et e Lipsianis ad omnes recentiores propagatam pro conjectura, sed bona et vera, apponendam censui. Ern. *Pedum* omnino rectius. Restituo cum Lall. Brot. Bip.

Quæ omnia diversa Sarmatis] Vide H. 1, 79.

Huc redeunt] Cod. K. (s. ed. Nor.) *Nunc*, ut supra *Nerthum* pro *Herthum*. Post *sed* vett. edd. Rhenanus a. 1533. ex ingenio correxit *id;* bene fortasse: sed illud quoque bonum, nec de conjectura tollendum. Forte fuit a Tacito *sed id*. Sed τὸ *id* commode intelligi potest. Ern. Ed. Rom. *huc*. Eadem cum Nor. *Sed*.

sare. Securi adversus homines, securi adversus Deos, rem difficillimam adsecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus esset. Cetera jam fabulosa: "Hellusios et Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum, gerere:" quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

Securi adversus Deos] Non quo nullos credant, sed quod nihil habentibus adimere Dii nihil possunt. Sed est vel sic parum decora majestati Deorum sententia. ERN.

Ut illis n. v. q. opus esset] Sic omnes edd. ante Rhenanum, qui, judicium suum secutus, edidit *opus sit;* quasi non et illud rectum esset. Si potuit dicere *assecuti sunt* pro *assequuntur*, cur non et *opus esset?* Atque, secundum ἀκρίβειαν grammaticam, perfectum excipere debet imperfectum, non præsens. Et sunt multa talia apud veteres, in quibus, si rem vernaculo nostro loquendi modo, aut hodierna Latine scribentium consuetudine judices, præsens imperfecto substituendum sit. Itaque vetus jure restituimus. ERN. Rhen. conjicit, *ut illis ne voto quidem opus. Sed.* . . .

Hellusios et Oxionas] Turnebus Adv. 6, 19. conjicit *Panotios* vel *Hollotios et Oobios*. Schlözer in Anm. zu Schönings alt. Nord. Gesch. p. 127. intelligi putat *Oæonas, Hippopodas, Panotos.* Provocant ad Melam 3, 6. Plin. H. N. 4, 13 (27). Isidor. Etym. 11, 3.

TOMI TERTII FINIS.

LONDINI:
EXCUDEBAT T. DAVISON, WHITEFRIARS.

C. CORNELII TACITI

OPERA.

TOMUS QUARTUS.

C. CORN. TACITI

OPERA

EX RECENSIONE

JOH. AUGUSTI ERNESTI

DENUO CURAVIT

JER. JAC. OBERLINUS

ARGENTORATENSIS

INSTIT. LITTER. FRANCICI SOCIUS

TOMUS QUARTUS

LONDINI

EXCUDEBAT T. DAVISON

SUMTIBUS RICARDI PRIESTLEY

MDCCCXXV.

JULII AGRICOLÆ

VITA.

12
13
14
56
56

JULII AGRICOLÆ VITA.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Scribendi clarorum virorum vitam mos antiquus, 2. sub malis Principibus periculosus, 3. sub Trajano in honorem Agricolæ repetitus a Tacito, qui non eloquentiam, ast pietatem pollicetur. 4. Agricolæ stirps, educatio, studia. 5. Positis in Britannia primis castrorum rudimentis, 6. uxorem ducit: fit Quæstor, Tribunus, Prætor, recognoscendis templorum donis præfectus. 7. Othoniano bello matrem partemque patrimonii amittit. 8. In Vespasiani partes transgressus, legioni XX in Britannia præpositus, alienæ famæ cura promovet suam. 9. Redux inter patricios adscitus Aquitaniam regit. Consul factus Tacito filiam despondet. Britanniæ præficitur.

10. Britanniæ descriptio. Thule cognita: mare pigrum. 11. Britannorum origo, habitus, sacra, sermo, mores, 12. militia, regimen, rarus conventus: cœlum, solum, metalla, margarita. 13. Victæ gentis ingenium. Cæsarum in Britanniam expeditiones. 14. Consularium legatorum res gestæ. 15. Britanniæ rebellio, 16. Boadicea duce cœpta, a Suet. Paullino compressa. Huic succedunt ignavi. 17. Rem restituunt Petilius Cerialis et Julius Frontinus; hic Silures, ille Brigantes vincit; 18. Agricola Ordovices et Monam. Totam provinciam pacat et 19. 20. moderatione, prudentia, abstinentia, æquitate in obsequio retinet, 21. animosque artibus et voluptatibus mollit.

22. 23. Nova expeditio novas gentes aperit, quæ præsidio firmantur. Agricolæ candor in communicanda gloria. 24. Consilium de occupanda Hibernia. 25—27. Civitates trans Bodotriam sitæ explorantur. Caledonii, Romanos adgressi, consilio ductuque Agricolæ pulsi, sacrificiis conspirationem civitatum sanciunt. 28. Usipiorum cohors miro casu Britanniam circumvecta. Agricolæ filius obit. 29. Bellum Britanni reparant Calgaco duce, cujus 30—32. oratio ad suos. 33. 34. Romanos quoque hortatur Agricola. 35—37. Atrox et cruentum prœlium. 38. Penes Romanos victoria. Agricola Britanniam circumvehi præcipit.

39. Domitianus, fronte lætus, pectore anxius, nuncium victoriæ excipit. 40. Honores tamen Agricolæ decerni jubet, condito odio, donec provincia decedat Agricola. Is redux modeste agit. 41. Periculum ab adcusatoribus et laudatoribus. 42. Excusat se, ne provinciam sortiatur Proconsul. 43. Obit

non sine veneni suspicione, a Domitiano dati. 44. Ejus ætas, habitus, honores, opes. 45. Mortis opportunitas ante Domitiani atrocitates. 46. Questus auctoris et ex virtute solatia. Fama Agricolæ ad posteros transmissa.

I. Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus, quamquam incuriosa suorum, ætas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium, parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. Sed apud priores, ut agere memoratu digna pronum magisque in aperto erat; ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam, sine gratia aut ambitione, bonæ tantum conscientiæ pretio ducebatur. Ac plerique, suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam adrogantiam arbitrati sunt; nec id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtrectationi fuit: adeo virtutes iisdem temporibus optime æstimantur, quibus facillime gignuntur. At mihi, nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit; quam non petissem, ni incusaturus tam sæva et infesta virtutibus tempora.

Libellus hic, si quis alius, vere disertus, vere prudens, scriptus videtur sub idem tempus cum illo de Germania, vel certe haud longe secus. Nam quadriennio post mortem Agricolæ hunc contexuisse videtur, ipso quidem indice c. 45. *Nobis tam longa absentiæ conditione, ante quadriennium amissus est.* Atque obiit Agricola Pompeio Collega et Corn. Prisco Coss. Uti hac ratione, scriptum syntagma hoc esse, oporteat, sub ipsum initium imperii Trajani. Lips. Locus ille aliter accipiendus, sic, ut ibi diximus post alios. Ern. Rhenano defuit exemplar vetus, ad quod conferret libellum. Vulgatam, Beroaldi scilicet, expressit, suo Marte quædam emendavit, alia monuit.

Incuriosa suorum ætas] Idem queritur A. 2, 88. Cf. et Horat. ode 3, 24. 31. Vellei. 2, 92.

Rutilio] Rutilium Rufum intelligit, qui et Historias scripsit et Orationes, et De vita sua. Citant eum Latini Græcique scriptores passim et nominatim Charisius hæc De vita. Etiam Isidorus, sed corruptus Orig. 20, 11. *Lecticæ sive plutei lecti, de quibus Satilius Rufus De vita sua: Primum, inquit, consuetudine Imperatorum ipse pro lecticis utebatur:* emenda, *Rutilius Rufus.* Lips. Cf. Vell. 2, 7. et 13.

Scauro] De quo Cicero in Bruto 29. *Hujus et orationes sunt, et tres ad L. Fufidium libri scripti De vita ipsius acta, sane utiles.* Plinius 33, 6. *L. Fufidium illum, ad quem Scaurus De vita sua scripsit.* Valerius Max. 4, 11. *M. Scaurus quantulam a patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum, quos De vita sua scripsit, refert.* Lips.

Ni incusaturus] Ed. Veneta *ni cursaturus.* Forte, *ni incusaturus.* Lips. Hanc notam, in sequentibus editionibus male omissam, ex edit. Antw. 1574. restituo.

Ni cursaturus tam sæva] Sic edd. Puteol. Beroald. Alc. At Rhenanus e conjectura dedit *ni incursaturus.* Antiquum restituit Pichena; quod verum puto. *Cursare* dixit amans frequentativa et simplicia verba scriptor pro *decurrere;* ut etiam poetæ *currere* dicunt pro *decurrere.* Virgil. Æn. 3, 191. *vastumque cava trabe currimus æquor.* V. Heins. ad Ovid. Tr. 5, 7, 36. Atque, ut Ovidius sæpe de scribente dicit *currere,* ingeniumque scribentis *navem* appellat allegorice, ut in Fastis 1, 4. 4, 18. sic Tacitus dicit se *cursare, decurrere tempora,* cum scribit res talibus temporibus gestas. Sic Cicero *decursum temporis,* quamquam alio sensu, dixit ad Fam. 3, 2. Atque etiam *decurrere* de scribente et explicante aliquid Or. 1, 32. Ern. Bene Acidalius monet, sequentia esse incusationem et insectationem superiorum temporum, quod et auctor ipse indicat in fine præfationis. Probat proinde conjecturam Lipsii. Consentit Pi-

II. Legimus, cum Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse; neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum sævitum, delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet, illo igne vocem Populi Romani, et libertatem Senatus, et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. Dedimus profecto grande patientiæ documentum: et, sicut vetus ætas vidit, quid ultimum in libertate esset, ita nos, quid in servitute, adempto per inquisitiones et loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci, quam tacere.

III. Nunc demum redit animus: et quamquam, primo statim beatissimi sæculi ortu, Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, Principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem Imperii Nerva Trajanus, nec spem modo ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur,

chena. Recipio cum Bip. Non admittenda explicatio Groslotii, quæ et Pichenæ venerat in mentem, *incursare* hic dictum metaphorice pro impetere, boum vel arietum more.

Legimus cum] Itane *legimus*? immo, *vidimus*: nam hæc sub Domitiano gesta, ut in extremo libello c. 45. indicas, te vivo, atque adeo præsente. LIPS. Quasi de se modo loqueretur, et non ad lectores suos oratio pertineret. ERN. De re ipsa v. Suet. Dom. 10. Dio 67, 13. Vide et A. 16, 21. sq. item Plin. Ep. 1, 5. 3, 11. 7, 19.

Delegato Triumviris ministerio] Triumviris capitalibus, quibus talia mandari solita, ut et Ædilibus, interdum utrisque; ut docet Savilius ad h. l. ERN.

Aboleri arbitrabantur] Barclaius rescribit *arbitrabatur* scil. Domitianus. Verum et alii intelligi possunt, qui suasere Domitiano, probavere etc. ERN. Cf. A. 4, 35.

Expulsis insuper sapientiæ professoribus] Add. Sueton. Domitian. c. 10. ERN.

Et, sicut] Put. Alc. Rhen. *ut, sicut.* Emendavit Lipsius.

Quid ultimum in libertate] h. e. quid summum. Ut majorum ætate tanta libertas fuit, ut modus excederetur; sic nunc tanta servitus est, ut major vix intelligi possit. ERN.

Et loquendi commercio] Malo, *etiam loquendi*. LIPS. Sed *et* eodem sensu dicitur. ERN.

Animus: et] Bip. emendant, *animus. Sed*... Verum *et* sæpe apud nostrum idem valet. Cf. notata ad A. 5, 3. Vide et indicem.

Facilitatem imperii] Anne, *felicitatem imperii*? tametsi vulgatum quoque aptum ad scriptoris mentem. LIPS. Vide, si lubet, quæ notavimus ad Liv. 23, 11. GRON. Nempe improbat Pichenæ factum, qui *felicitatem* recepit; quod omnes deinceps sunt secuti. Abusus est Pichena ed. Veneta Puteolani, quasi in ea sit *felicitatem*; quod non est: sed *falicitatem* perturbatione syllabarum, pro *facilitatem*; quod restituimus. *Facilitas imperii* est ἐπιείκεια, lenitas, clementia. V. Gronov. l. c. de qua hic sermo; non de universis boni imperii bonis. Add. ad Ann. 6, 15. ERN. *Facilitatem* Beroaldus, Alc. Rhen. Ortum id ex Put. *falicitatem*, quod perperam negant Bip. usi scil. exemplo, quod vita Agricolæ carebat. Mihi sequentia potius *felicitatem* videntur requirere, quam *facilitatem*, ut proinde apud Puteolanum vitium typographi in vocali prima hærere putem.

Nec spem modo ac votum securitas publica] Respicit ad inscriptiones et numos, in quibus et sub Domitiano securitas et vota pro securitate frustra expressa. ERN. Mich. Engel ad versionem suam Germanicam verba *ipsius voti* pro glossemate habet.

adsumpserit; natura tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia, quam mala; et, ut corpora lente augescunt, cito exstinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius, quam revocaveris. Subit quippe etiam ipsius inertiæ dulcedo: et invisa primo desidia postremo amatur. Quid, si per quindecim annos, grande mortalis ævi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque, sævitia Principis, interciderunt? Pauci, et, ut ita dixerim, non modo aliorum, sed etiam nostri superstites sumus; exemptis e media vita tot annis, quibus juvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactæ ætatis terminos, per silentium venimus. Non tamen pigebit, vel incondita ac rudi voce, memoriam prioris servitutis, ac testimonium præsentium bonorum composuisse. Hic interim liber honori Agricolæ, soceri mei, destinatus, professione pietatis aut laudatus erit, aut excusatus.

IV. Cnæus Julius Agricola, veteri et inlustri Forojuliensium colonia ortus, utrumque avum Procuratorem Cæsarum habuit; quæ Equestris nobilitas est. Pater Julius Græcinus, Senatorii ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque notus, iisque virtutibus iram Caii Cæsaris meritus: namque M.

Ut corpora] Lips. in edit 1. notat in Veneto addi *nostra*. Is Venetus non est Put. in hoc quippe deest.

Subit quippe ipsius inertiæ dulcedo] Est sententia, quam in me aliquoties experior: et consonat Ausonius ad Paulinum v. 28.—*agnosco pudorem, Quod vitium fovet ipsa suum cessatio jugis: Dumque pudet tacuisse diu, placet officiorum Non servare vices; et amant longa otia culpam.* Apuleii hoc etiam simile Flor. post med. desuetudo omnibus pigritiam, pigritia veternum parit. Lips.

Per quindecim annos] Quibus imperavit Domitianus. Mox *promtissimus*, virtute.

Multi fortuitis casibus] Vulgati hic confusi, nec sani; nos ab ingenio restituimus: ut pleraque alia in hoc libello; quem non invenimus in illis manuscriptis, etsi germanissimum Taciti fœtum. Lips. Nempe edd. vett. vitiose habent *multis*. Ern.

Pauci, et ut ita dixerim] Edd. vett. *et uti dixerim*. Rhenanus correxit, ut nunc est, ex ingenio. Ern. Copulam recte sustulere Bip.

Memoriam prioris servitutis] Correximus vere: cum in libris esset, *prioribus senectutis;* nisi quod Venetus (et Ursini V. C.) *prioris*. At non de senectute sua Tacitus, sed de priorum temporum servitute clare loquitur, et præsentium sub Nerva felicitate. Lips. *Prioris* etiam (Put.) Beroaldus, Alc. Rhen. *Prioribus* operarum vitio irrepsit, quod est jam in ed. Gryphii 1542. Ern.

Cnæus Julius Agricola] Ad quem pertinere videri Epigramma quoddam Antiphili, probabiliter observavit Jo. Brodæus 1, 37. 'Ανθολογ. εἰς θάνατον. Lips. Emendatius dedit Brunck. in Anal. vet. poet. Gr. t. 2. p. 180.

Quæ Equestris nobilitas est] Quo honore Equites ita splendidi nobilesque fiunt, ut Senatorii ordinis homines Magistratibus majoribus gerendis. Ern.

Julius Græcinus] De quo Seneca de Benefic. 2, 21. *Si exemplo magni animi opus est, utemur Græcini Julii viri egregii, quem C. Cæsar occidit ob hoc unum, quod melior vir esset, quam esse quemquam tyranno expediret.* Et ep. 29. *Julius Græcinus vir egregius.* Scripsit de Re Rustica, aut certe de Vineis, ex Columella, 1, 1. *Julii Attici velut discipulus, duo volumina similium præceptorum De vineis, Julius Græcinus compositius facetius et eruditius posteritati tradenda curavit.* Citat et Plinius eumdem inter scriptores, Indice libri 14. et 15. Lips. Ante Lipsium legebatur *Pater Julii Julius*. De *Silano* v. H. 4, 48.

Silanum adcusare jussus, et, quia abnuerat, interfectus est. Mater Julia Procilla fuit, raræ castitatis: in hujus sinu indulgentiaque educatus, per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. Arcebat eum ab inlecebris peccantium, præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuerit, locum Græca comitate et provinciali parsimonia mixtum ac bene compositum. Memoria teneo, solitum ipsum narrare, "se in prima juventa studium philosophiæ acrius, ultra quam concessum Romano ac Senatori, hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset." Scilicet, sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius, quam caute, adpetebat: mox mitigavit ratio et ætas; retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia modum.

V. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino, diligenti ac moderato Duci, adprobavit; electus, quem contubernio æstimaret. Nec Agricola licenter, more juvenum, qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter, ad voluptates et commeatus, titulum Tribunatus et inscitiam

Et quia abn.] Acidalius *et* deleri vult: foret elegantior oratio. Sed et in aliis locis sic Tacitus, ut c. 7. *nuncio affectati a Vespasiano Imperii deprehensus, ac statim transgressus in partes est.* Ern.

Massiliam habuerit] Sic omnes edd. vett. quod restituit Pichena. *Habuerat* Lipsius primus edidit, nescio unde. Id non magis verum, quam *habuerit.* Scripsisse Tacitum opinor *haberet;* sermo est enim de temporibus pueritiæ et adolescentiæ; ea ætate, quæ est prona ad peccandum, arcebatur ab illecebris, quod Massiliæ vivebat etc. Ern.

Prov. parsimonia] Cf. A. 3, 55.

Acrius ultra quam] Nihil verius, quam legi, *ultraque*, cum copula. Lips. Haudquaquam arguerim τὸ *acrius*, aut mutaverim; est enim *studium acrius*, interius, subtilius, vehementius; et vocabulum ea in re amatum antiquis. Cicero 2, 3. de Orat. *quisquam summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, maximo usu cognosci ac percipi potuisse arbitraretur.* Trogus de Alexandro 12, 16. *Puer acerrimis literarum studiis eruditus fuit.* Auctor dialogi c. 33. *acerrima et fecundissima eorum studia.* Vita Persii: *doctissimorum et sanctissimorum virorum, acriter tum philosophantium.* Gron. Rectissime. Itaque, cum omnes edd. vett. *acrius* teneant, *ac juris* sola Pichenæ conjectura nitatur, illud restitui. Totus contextus indicat, de sola philosophia esse sermonem. Nec Massiliæ, civitate Græca, juris studia viguisse credam; idque saltem debebat docere Pichena. Nec propterea Lipsii correctionem repudiem. Nam *acrius, ultra quam* habet aliquid offensionis. *Hausisse* est pro *hausurum fuisse.* Ern. Bip. recepere *ultraque* ex conjectura Lipsii. Parum refert.

Ex sapientia modum] Immo hoc docet et præit sapientia, servare modum. Fortasse, *et sapientiæ modum.* Difficile omnibus studiis temperare, sed huic utique. Lips. Probo. Sententia ceterum nota est, etiam e Cicerone, cujus loca e Tusc. 2, 1. et de Fin. 1, 1. jam attulit Virdungus. Ern.

Suet. Paullino] De hoc A. 14, 29. sq. H. 2, 25. et 31. et Plin. H. N. 5, 1.

Quem contubernio æstimaret] *Æstimaret* non satis videtur convenire verbo antecedenti *electus.* An legendum *adhiberet?* Vulgatum sic interpretare: quem in contubernium assumtum exploraret; cui satis respondet præcedens *approbavit.* Add. Plin. ep. 10, 95. Ern. Bip. vellent *admoveret.* Credo, subaudiri *dignum.* Amat noster ellipses.

Et commeatus] Jejune et imperite Boxhornius explicat per excursiones militum promiscuas et non necessarias; nam *commeatus* nihil est aliud, quam venia et jus absentiæ a signis concessæ

retulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil adpetere jactatione, nihil ob formidinem recusare, simulque anxius et intentus agere. Non sane alias exercitatior, magisque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus: tum de salute, mox de victoria, certavere. Quæ cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum et recuperatæ provinciæ gloria in Ducem cessit; artem et usum et stimulos addidere juveni: intravitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala.

VI. Hinc ad capessendos Magistratus in urbem digressus, Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi junxit: idque matrimonium ad majora nitenti decus ac robur fuit: vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem et invicem se anteponendo; nisi quod in bona uxore tanto major

Ducum, per caussam quamcumque. Sic et H. 1, 46. *Pars manipuli sparsa per commeatus.* Donato ad Hecyram Terentii 1, 2, 100. *Commeatus est ex aliqua commoratione temporalis abscessus.* Cicero in Verrem 5, 43. *qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, et jussu ejus, qui potestatem habuit, cum commeatu Syracusis remanserit.* Vegetius et leges constitutionesque Romanæ passim. GRON.

Ob jactationem] Ita Rhenanus. Venetus (et V. C. Ursini) *in jactationem;* alii libri particula utraque vacui. Scribo, *appetere jactatione.* LIPS. Sic et Rhenano placebat, ediditque Pichena. Librarii videntur sequentibus conformare voluisse. Mox MS. Vat. *s. et anxius et i.* quod recepit Broterius. ERN. Put. *jactationem* omisso *in.* Hinc pateret, ni error subsit, Venetum Lipsii diversum esse a Puteolano. Acidalius præfert *in jactationem*, quia sic et c. 24. *in spem magis quam ob formidinem.*

Alias exercitatior] Acidalius corrigebat *exercitior:* sane *exercitus* hoc sensu est legitimum verbum; quamquam et *exercitatus* prope simili sensu interdum dicitur. Horat. Epod. 9, 31. *exercitatæ Syrtes Noto.* Cicer. ep. 4, 5. *in illis rebus* (malis) *exercitatus animus.* ERN.

Incensæ coloniæ] Coloniam unicam deletam reperio Camalodunum. Tacito ipsi id crede 14, 31. atque hoc ipso libello, infra c. 16. Magis ergo ex rei fide scribes, *incensa colonia.* LIPS. Vulgatum quoque defendi potest, si non historice, at e consuetudine loquendi in talibus, quæ pluralem pro singulari non refugit: ejusque consuetudinis exempla aliquot in superioribus libris vidimus. ERN. Sed et Londinium captum et direptum. A. 14, 33. item Verulamium municipium. ib.

Intercepti exercitus] Freinshemius corrigit *intersepti*, non male. Non enim *intercepti* sunt, i. e. oppressi, concisi, sed interclusi, ut patet ex A. 14, 32. quamquam et legio fusa. ERN. Heins. citat et H. 3, 53.

Artem et usum et stimulos] Commodius, ni fallor, *attamen et usum.* LIPS. Vulgatum defendit Schefferus. Nam et artem militarem et Imperatoriam disci a bono Imperatore. *Tamen* omitti, etiam aliis locis Taciti observatum. ERN. Lipsii *attamen* probant Bip. Aptius respondet τῷ *etsi.*

Domitiam Decidianam] Rupertus ep. 34. ad Reines. p. 215. producit lapidem, in quo sit DOMITIO. T. F. VOL. DECIDIO, quem Claudii temporibus clarum et patrem hujus Domitiæ fuisse putat; nec opus esse, adoptionem cum Virdungo statuere. Consuetudo nominum imponendorum liberis, quæ illis temporibus fuit, suadeat potius credere, matrem ejus *Decidiam* fuisse, unde *Decidiana* dicta sit, ut e cognominibus Vespasiani et Domitiani aliisque constat: nisi duas ille filias habuit, quarum majorem pater Domitius a se, Decidianam alteram a matre, appellavit; ut Flavius Sabinus ap. Suetonium, et Imp. Vespasianus in duobus filiis fecere. ERN.

Tanto major laus] Assentior vero

laus, quanto in mala plus culpæ est. Sors Quæsturæ provinciam Asiam, Proconsulem Salvium Titianum, dedit: quorum neutro conruptus est; quamquam et provincia dives ac parata peccantibus, et Proconsul in omnem aviditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. Auctus est ibi filia, in subsidium et solatium simul: nam filium ante sublatum brevi amisit. Mox inter Quæsturam ac Tribunatum plebis, atque etiam ipsum Tribunatus annum, quiete et otio transiit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. Idem Præturæ tenor et silentium: nec enim jurisdictio obvenerat. Ludos et inania honoris moderationis atque abundantiæ duxit, uti longe

Pichenæ, *tanto minor laus* ingeniose adstruenti. Quod ego tamen aliter ab illo explico. Non est maxima laus in fœmina bonam esse, et mariti sequentem. Quid ita? quia sic facta a natura est, mitis, mollis, imbecilla, ad parendum. Si ergo non facit, tanto plus culpanda, quia et in naturam pugnat. At ille vult, vitiis carere, laudem non esse: quod ita est; sed nihil ad istam fœminam, quam non dicit non malam, sed bonam fuisse. LIPS. Admirabile illud invicem se anteponere, non conjugalis modo societatis, sed et omnium amicitiarum verique amoris unicum glutinum et coagulum: quod, quoniam, quo magis ætate procedo, eo minus terrarum aut gentium usquam reperio, propemodum in eam desperationem venio, ut neminem cuiquam et nemini quemquam, ut nunc vivitur, amicum esse censeam. Græcis eleganter, ut omnia, ἀνθυπείκειν, divino Apostolo ad Rom. 12, 10. τῇ τιμῇ ἀλλήλοις προηγούμενοι. Quod sequitur, ex judicio vulgi accipio, nam apud sanos sapientesque dubium non est laudem mereri quemvis, qui est, qualis, cum optimo more modoque est, esse debet. Vulgus neque intelligit bona, quibus fruitur, neque grates habet pro illis, quæ interpretatur deberi. Quem sensum præclare exprimit Herodianus ore Pertinacis 2, 11. Ἐπεὶ μὴ ὁμοίως εὐφραίνει ἐλευθερία, ὡς λυπεῖ δουλεία· οὐδέ τις ἀδεῶς τὰ ἑαυτοῦ ἔχων, ἐν χάριτος μοίρᾳ τίθεται, τὰ ἴδια καρποῦσθαι νομίζων. Ὁ δὲ τῶν οἰκείων στερηθεὶς, αἰώνιον ἔχει τὴν μνήμην τοῦ λελυπηκότος. Eodem pertinet Livii 30, 21. *segnius homines bona quam mala sentire* etc. Cæterum brevitas Taciti sic supplenda est: *invicem se anteponendo, quod utrique honestum, nisi quod vulgo bonæ uxoris multo dilutior habetur gloria, quam malæ culpa.* GRON. Sequitur ergo Pichenam, qui legendum censet *minor* pro *major*, quod aliis quoque placuit. At vulgatum defendit Schefferus, et sic explicat: tanto major laus est, si maritus bonam uxorem colit, sibi anteponit, quanto turpius est, id facere in mala, cum hominem mulierosum indicet et imperiosam mulierem. Ita res omnis refertur ad officium mariti. Cur vero non etiam sic: tanto plus laudis debetur fœminæ tali, quanto plus reprehenditur, quæ secus facit. Sed utraque explicatio non satis convenit verbis *nisi quod*, quæ correctionem sententiæ præcedentis in contrarium indicant. Unde viris doctis *minor laus* corrigere visum. Sed est hæc sententia ex eo genere, quod facile in varias partes trahi interpretando potest, ut difficile sit aliquid certi reperire. ERN. Concordia conjugalis inter bonos laudem, inter malos crimen, habet. Sallust. Jug. 31. *Inter bonos amicitia, inter malos factio est.* Et noster A. 3, 34. *Viri in eo culpa, si fœmina modum excedat.* Sic Bip.

Ac paratá peccantibus] h. e. magnam facultatem et materiam peccandi præbens, propter abundantiam divitiarum et voluptatum, iis qui ad vitia sunt proni. ERN.

Annum—transit] Verbum *annum* etiam ad illa *inter Qu. et Tr. plebis* referendum. Pro *transit* Rhenanus malebat *transiit*. Probo: de verbo ipso supra dictum. ERN. Recte Bip. recepere *transiit*.

Inertia pro sap.] Cf. H. 1, 49.

Nec enim jurisdictio obvenerat] Quæ est Prætorum urbani et peregrini, eaque valde negotiosa, ut patet e Verrina prima. Hoc loco usi sumus in disputatione de vi jurisdictionis vetere Republica, in Clave Cic. in v. jurisdictio. ERN.

Modo rationis atque abundantiæ] id esset, modo quodam et temperie inter rationem et abundantiam. Rationem,

a luxuria, ita famæ propior. Tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cujus alterius sacrilegium Respublica, quam Neronis, sensisset.

VII. Sequens annus gravi vulnere animum domumque ejus adflixit: nam classis Othoniana, licenter vaga, dum Intemelios (Liguriæ pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis suis interfecit: prædiaque ipsa et magnam patrimonii partem diripuit, quæ caussa cædis fuerat. Igitur ad solemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Vespasiano Imperii deprehensus, ac statim in partes transgressus est. Initia Principatus ac statum urbis Mucianus regebat, admodum juvene Domitiano, et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. Is missum ad delectus agendos Agricolam, integreque ac strenue versatum, vicesimæ legioni, tarde ad sacramentum transgressæ, præposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe Legatis quoque Consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec Legatus Prætorius ad cohibendum potens, incertum, suo an militum ingenio: ita successor simul, et ultor electus, rarissima moderatione, maluit videri invenisse bonos, quam fecisse.

VIII. Præerat tunc Britanniæ Vettius Bolanus, placidius,

quæ dissuadet in talibus effundere. Subiit aliquando legere, *moderationis suæ atque*, vel potius, *moderationi, satisque abundantiæ*. Utrique satisfecit, et moderationi, et abundantiæ; medius igitur. LIPS. Etiam alii locum tentarunt varie, qui sanus est, nec male a Lipsio explicatur. Est autem modus loquendi abruptior et concisior; quales plures in Tacito. Plene esset; Ludis edendis et inanibus honoris ita se gessit, ut non minus rationem duceret honestatis et famæ, cujus studium ratio ipsa et sapientia suadet, quam rei familiaris et opum: ut scilicet laudaretur quidem liberalitas, sed ea tamen non excederet modum rei familiaris, nec esset profusio potius, quam liberalitas, e præceptis Ciceronis in epistolis ad Curionem, et de Officiis 2, 15. sqq. quem posteriorem locum jam laudavit Pichena. Verbum *duxit* enim nullo modo conjungi potest cum *ludis:* non dicimus *ludos ducere*, sed *edere*. *Duxit* est verbum rationum, et dicimus *rationem ducere alicujus*, ut Sueton. Aug. 42. Rationem deinde subjicit: nam ut longe aberat a profusione, ita tamen non minus studiosus erat famæ, quæ a liberalitate venit. ERN. *Duxit* hic significat ratus est, putavit. Recte se habet conjectura Lipsii, quam recipio cum Bip. subaudiendo *rem* vel *res*. Colerus quoque sic sensit, sed male τὸ *atque* vertit in *neque*.

Ad dona templorum] Sic Rhenanus edidit. Ante vitiose edebatur *temporum:* de re adde Sueton. Ner. 32. ERN.

Dum in templo] Audio Savilium (videre nondum contigit, etsi valde optanti) correxisse, *Dum Intemelio:* certe acute et sagaciter, quantum potest. Fulvius tamen in veteri codice reperisse ait, *Dum In Temelium, Liguriæ urbs est.* In re consentio, in verbo mutem, *Dum Intemelios.* Nam populi sunt hoc nomine; et pro urbe, aut singulari si legas, vix phrasis et textus admittit. LIPS. *Intemelios* ante Savilium conjecit H. Surita ad Antonini Itinerar. (Ed. Wessel. p. 296.) *Intemelios* placuit et Colero et Scheffero; idque et ipse verum puto. De re v. Hist. 2, 13. ubi diserta Intemelii mentio. Recepimus cum Broterio. ERN. *Intemelii*, populus Liguriæ. Strabo l. 4. p. 202. Cf. et H. 2, 13.

Vicesimæ legioni tarde] Erat legio Britannica. Decessor Agricolæ Roscius Celer. Hist. 1, 60. ERN.

Vettius] Ita, non *Vectius*. Cf. dicta ad H. 2, 65. Loco inlustrando exhibet Broterius seriem Præsidum Britanniæ.

Placidius quam feroci] *Placidius*, est,

quam feroci provincia dignum est: temperavit Agricola vim suam, ardoremque compescuit, ne incresceret; peritus obsequi, eruditusque utilia honestis miscere. Brevi deinde Britannia Consularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Sed primo Cerialis modo labores et discrimina, mox et gloriam communicabat: sæpe parti exercitus, in experimentum, aliquando majoribus copiis, ex eventu, præfecit: nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit; ad auctorem et Ducem, ut minister, fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam, erat.

IX. Revertentem ab legatione legionis D. Vespasianus inter patricios adscivit, ac deinde provinciæ Aquitaniæ præposuit, splendidæ in primis dignitatis, administratione ac spe Consulatus, cui destinarat. Credunt plerique, militaribus ingeniis subtilitatem deesse; quia castrensis jurisdictio secura et obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile justeque agebat. Jam vero tempora curarum remissio-

non tam alacris arrectusque et intentus ad bellandum, quam oportebat esse Ducem, ubi quotidie hostis ante oculos exsultabat et lacessebat. Ab hoc torpore longissime remotus Agricola, ardebat ille quidem cupidine rei gerendæ, non tamen eam sic prætulit, ut Legatum Consularem offenderet, et vel audendo, vel censendo fortia et ferocia, segnitiem ei suam exprobraret. GRON. Interpretatur, velut legeretur *esset*, ut volebat Acidalius. Sed, si e persona Taciti dictum accipimus, *est* ferri potest. Si quid corrigendum esset, mallem *erat*. ERN.

Ne incresceret] scil. vis, ardor. Sed redundare verba ista, meliusque abfore, quemvis videre arbitrabar. Broterius putat, inesse iis acumen, ne Bolano major videretur; quod sequentibus non consentire videtur. Nolebat adversari Præsidi in disciplina exercenda. Cf. in fin. cap. ERN. Bene habet Broterii explicatio.

Habuerunt virtutes] Ego sic lego: *Habuerunt virtutes spatium et exemplum. Sed primo Cerialis modo labores*, etc. Hæc sententia: Cerialis et spatium campumque exercendis virtutibus dedit et exemplum: ipse enim bonus strenuusque Dux. Sed tamen initio, labores dumtaxat et pericula cum Agricola partiebatur; mox, virtute ejus clare cognita, etiam laudem. Pichena autem retinet vulgatam, et capit de utriusque virtutibus, Cerialis et Agricolæ, quæ spatium habuerint exempla prodendi. LIPS. Quid vero impedit, quo minus de unius Agricolæ virtutibus capiamus, quæ sub bono Consulari campum nactæ sunt, in quem excurrerent, et exempla ederent fortitudinis? etc. ERN.

Administratione ac spe Cons.] Sensus: ea provincia magnam dignitatem adfert, primo, propter magnitudinem rerum ibi gerendarum, omninoque provinciæ; deinde, quia spem adfert Consulatus. ERN.

Castrensis jurisdictio secura] *Secura* et minus anxia, sollicita, μικρολογοῦσα, in apicibus nodisque et ænigmatibus commenticii juris. GRON. Atque illud ipsum est *obtusior*, pinguior, crassa Minerva. ERN.

Quamvis inter togatos] Miror, quomodo magno Grotio in mentem venerit *sagatos* vel *non inter togatos*, cum totus contextus clamet, Taciti mentem esse, Agricolam etsi militarem virum, et calliditati fori non adsuetum, tamen naturali solertia consecutum esse, ut jurisdictionem in conventibus, per provinciam pacatam habendis, bene exerceret. *Facile* dictum est exquisite, ut apud Cicer. de Off. 2, 19. *facile laborare* etc. Nempe ei jurisdictio nullam molestiam afferebat: facile se expediebat e caussarum tricis etc. ERN.

numque divisa: ubi conventus ac judicia poscerent, gravis, intentus, severus, et sæpius misericors; ubi officio satisfactum, nulla ultra potestatis persona: tristitiam et adrogantiam et avaritiam exuerat: nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem, deminuit. Integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre, injuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam sæpe boni indulgent, ostentanda virtute, aut per artem quæsivit: procul ab æmulatione adversus conlegas, procul a contentione adversus Procuratores; et vincere inglorium, et adteri sordidum, arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detentus, ac statim ad spem Consulatus revocatus est, comitante opinione, Britanniam ei provinciam dari; nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. Haud semper errat fama, aliquando et elegit. Consul egregiæ tum spei filiam juveni mihi despondit, ac post Consulatum conlocavit, et statim Britanniæ præpositus est, adjecto Pontificatus Sacerdotio.

X. Britanniæ situm populosque, multis scriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniive referam; sed

Nulla ultra potestatis persona] Sic bene correxit Rhenanus, cum ante esset *nullam personam*. Item mox *ostentando* pro *ostentandam virtutem*, quod iterum natum est, dum librarius casus sequentibus accommodat. ERN.

Avaritiam exuerat] Non convenire huic loco *avaritiam*, sentit Acidalius. Idem et Tan. Faber ep. 2, 18. Verum verbum *exuerat* non proprie accipiendum. Significat, ista vitia ab eo abfuisse.

Adversus collegas] Magistratus provincialis proprie collegas non habet. Ergo improprie collegas Agricolæ vocat Præpositos reliquarum provinciarum Gallicarum. Quia parti quisque Galliæ præerant, quodam modo collegæ poterant dici. Porro unus tantum in ista provincia Procurator, ut in aliis. V. ad Hist. 4, 50. Clare de Britannia patet ex Ann. 14, 39. init. et infra e c. 15. Itaque aut per triennium illud plures Procuratores habuit, aut pluralis pro singulari positus. Potest etiam universe accipi: contentionem adversus Procuratores, qua sc. plerumque Præpositi provinciarum utantur, ab eo abfuisse. ERN.

Procul a contentione adv. Procuratores] Exemplum talis contentionis A. 14, 38. Cf. et infra c. 15.

Atteri sordidum] *Atteri* est vinci, quia victus a Procuratore jacturam dignitatis facit. Id sordidum putabat et indignum, quia Procuratores fere libertini. ERN.

Comitante opinione] Facile tolero, et recte dictum credo. Plinius quidem in H. N. passim hoc verbo in hunc fere modum utitur: 37, 1. *comitante fabula vanitatem ejus:* 9, 35. (58.) *comitatur fama:* i. e. adjuncta est, fertur insuper etc. Sic infra c. 40. *additque opinionem, Syriam provinciam Agricolæ destinari.* Sed aliquando suspicatus sum, Tacitum dedisse, *constante opinione.* Sueton. Tib. 39. *Secessum Campaniæ petit, constanti opinione et sermone pæne omnium, quasi neque rediturus unquam* etc. *Constans rumor* est etiam infra c. 43. ERN.

Aliquando et elegit] Sic libri ante Rhen. Is ex ingenio edidit *eligit.* Sed illud quoque rectum, atque etiam exquisitius. Itaque restitui. Et similia veterum loca, in primis Plinii jun. me legere memini. Ceterum *elegit* exquisite dixit, pro vere judicat, et opinatur, quia de electione sermo. ERN.

Consul egregiæ tum spei fil.] Frustra hæret Acidalius: *filiam egregie tum spei* vocat, quod tum sperabant tantum, eam bonam conjugem et matremfamilias fore. Mox libri ante Rhen. vitiose *collavit* pro *collocavit.* ERN.

Non in compar. curæ ingeniive] h. e. non ea de caussa, ut cum superioribus

quia tum primum perdomita est. Itaque, quæ priores, nondum comperta, eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, insularum, quas Romana notitia complectitur, maxima, spatio ac cœlo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur: Septemtrionalia ejus, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni adsimulavere: et est ea facies citra Caledoniam, unde et in universum fama est transgressa: sed inmensum et enorme spatium procurrentium extremo jam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. Dispecta est et Thule quadamtenus: nix et hiems adpetebat; sed mare pigrum et grave remigantibus, perhibent, ne ventis quidem perinde adtolli: credo,

scriptoribus comparer, laudemque majoris diligentiæ et eloquentiæ feram: non quo consequar, ut de his rebus accuratius et disertius scripsisse puter. ERN.

Quæ priores, etc.] Sensus: in quibus rebus tradendis superiores scriptores eloquentiam tantum suam expromserunt, ejusque lenociniis commendarunt lectoribus, cum essent ipsæ incertæ, nondum cognitæ nostris: in iis nihil aliud sequar nisi veritatem. ERN.

Spatio ac cœlo] Quid sibi velint hæc verba, quærunt; nec immerito. Aio, distinctione illustranda, *maxima spatio, ac cœlo in Orientem*. Est maxima spatio; si cœlum intueare, et ab eo situm, in Orientem Germaniæ objacet. LIPS. Is. Vossius ad Melam defendit vulgatum loco Melæ 2, 2. *divisas spatio pelagoque terras*. ERN. Admodum verosimili conjectura Bip. suadent legendum, *spatioso intervallo in Or.* et provocant ad Plin. H. N. 4, 16. Heinsius volebat *spatioso solo*.

Oblongæ scutulæ v. b. assimulavere] *Scutulas* accipio sensu Geometrarum Latinorum, qui ita appellant, quæ vulgo *trapezia* vocantur in elementis. Deinde *assimulavere* edidi, quod reperi in edd. Puteol. Beroald. ceterisque omnibus meis ante Lipsium. Mirandum, Gronovios etiam *assimilavere* servasse, cum pater is fuerit, qui illud verbi nihili esse vel maxime docuerit ad Statium, ut ad A. 4, 8. dixi. ERN. Bip. *assimilavere* restituunt, quod *assimulare* cum quarto casu notionem inferat imitandi. Mihi discrimen id vanum videtur. *Simul* et *similis* certe ex eodem fonte procedunt.

Unde et in universum fama est transgressa] Scripsisse auctorem censeo, *unde ea in universum fama est transgressa*. GRON.

Incognitas ad id tempus insulas] Si nunc demum inventæ, falsum quod Eusebius Chronico tradidit: *Claudius de Britannis triumphavit, et Orcadas insulas Rom. adjecit Imperio:* quem tamen plerique epitomarii scriptores secuti sunt. LIPS. Mentio quidem Orcadum jam apud Melam 3, 6. qui sub Claudio vixit. ERN. Orosius etiam 7, 5. Claudium Orcadas Romano Imperio adjecisse tradit.

Dispecta est et Thule] Bene delectum verbum *dispicere;* quod dicitur de iis, qui a cæcitate, vel sublatis tenebris vident. V. dicta in Clav. Cicer. ERN.

Nix et hiems abdebat] *Abdebat* est e correctione Rhenani. Libri ante Rhen. editi *appetebat*. Ego potius rescripserim *abdiderat;* quod Latinitas postulat potius, et vestigiis corruptæ lectionis similius est. ERN. Verbum *adpetebat* hoc sensu et positu solenne est. Malim proinde cum Bip. mutare *quam hactenus* in *quadamtenus*, et distinctione lectionem juvare. Est omnino ingeniosa conjectura.

Ne ventis quidem proinde attolli] Cor-

quod rariores terræ montesque, caussa ac materia tempestatum, et profunda moles continui maris tardius inpellitur. Naturam Oceani atque æstus neque quærere hujus operis est, ac multi retulere: unum addiderim: nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenus adcrescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, et jugis etiam atque montibus inseri velut in suo.

XI. Ceterum, Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii; atque ex eo argumenta: namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem adseverant. Silurum colorati vultus et torti plerumque crines, et posita contra Hispania, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt: proximi Gallis et similes sunt: seu durante originis vi, seu, procurrentibus in diversa terris, positio cœli corporibus habitum dedit: in universum tamen æstimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasione: sermo haud multum diversus; in deposcendis periculis eadem audacia, et, ubi advenere, in detre-

rexi *perinde*, ut Latinitas postulat, et aliis locis Rhenanus aliique fecere, vid. v. c. H. 2, 97. extr. ubi omnes Rhenanum recte secuti. Centies in Tacito *proinde* pro *perinde* in priscis edd. reperi. Ern.

Velut in suo] Pichena conjicit legendum *insulis;* frustra. Juga et montes non sunt in dominio maris. Ea ubi opplet mare, eleganter dicitur ibi dominari tamquam in suo. Sed tamen forte melius, *veluti suo.* Ante MS. Vat. *et jugis etiam*, quod prætulit Broterius. Ern. Bene. Sequor.

Rutilæ Caledoniam habitantium] Adspexit, immo transcripsit in parte hunc locum Jornandes De origine Gothorum c. 2. *Silurum* (male in eo, *sylorum*) *colorati vultus, torto plerique crine et nigro nascuntur. Caledoniam vero incolentibus rutilæ comæ, corpora magna sed fluida, qui Gallis sive Hispanis a quibusque attenduntur adsimiles.* Lips. Add. German. c. 4. MSS. Vat. et edd. veteres *namque r.* quod, quia Tacito usitatum, recepi. Ern.

Posita contra Hispaniam] Hæc est lectio vetus. Rhenanus conjecit *positu c. H.* (ut A. 1.) Id tacite recepit Lipsius (nisi ante fuit in ed. ea, ex qua Lipsiana fluxit) unde in omnes sequentes edd. venit. Inde Pichena, Acidalius, Schefferus faciebant *positus* (i. e. positio). Vera lectio est, quam nos in textu posuimus, probata Mureto et viro docto in marg. Gryph. Librarii *contra* præpositionem esse putarunt, (quamquam subinde *contra*, etiam ubi e regione significat, casum regit. V. Heins. et Burm. ad Vell. 2, 76.) eoque *Hispaniam* fecerunt. Certe multo majori jure hoc recepimus, quam superiores correctionem Rhenani, quam constructio loci non patitur. Nominativus desideratur. Ern. Probant Mureti lectionem Lall. Brot. Bip.

Procurrentibus in diversa] *Procurrentes in diversa terræ* non sunt disjunctæ ac divisæ, (ut Boxhornio placet) sed id ipsum, quod procurrentes inter se terræ: nam a Britannia procurrunt terræ in *diversam*, hoc est, adversam Galliam; et vicissim e Gallia procurrunt terræ in *diversam*, hoc est, adversam Britanniam. Frequens autem veteribus *diversum* pro adverso ponere. Gron. Vidit verum sensum Gronovius. Sed nescio, quomodo mihi in sequentibus aliquid deesse videtur. Possis legere, *positio cœli corporibus habitum eundem dedit.* Nam *eundem* inter ista verba excidere vel absorberi potuisse, in promtu est. Sed nil definiam. Mox nec abnuam, pro *eorum* legendum *eadem*, quod jam in mentem venit Groslotio. Ern. *Eundem* subauditur, quia de similitudine jam dictum. Nec necesse est ponere *eadem. Eorum* refertur ad *Gallos*, quod proxime præcedit, ut bene monet Soergel.

ctandis eadem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit: nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus: mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate; quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent, quales Galli fuerunt.

XII. In pedite robur: quædam nationes et curru prœliantur: honestior auriga; clientes propugnant. Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus et studiis trahuntur: nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus: ita, dum singuli pugnant, universi vincuntur. Cœlum crebris imbribus ac nebulis fœdum: asperitas frigorum abest. Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram, et nox

Nunc per Principes] Quicquid dicat Boxhornius, non efficiet, ut hic Tacito iidem sint *Reges*, qui *Principes*: nam *Princeps* pro Rege, aut eo, qui unus summum imperium quocumque nomine obtinet, tum extra Romam nemo diceba-tur; sed in Græcis barbarisque gentibus *Princeps* apud veteres Latinos nihil aliud est, quam aliquis procerum, optimatium, nobilium; ut Ismenias *Thebanorum Princeps*, Aristotimus etiam ante tyrannidem occupatam Hellanicusque *Principes Eliensium*, Miltiades *cæterique Principes Atheniensium*, et *Principes civitatis Argorum*: in regnis Satrapes, Prætor, præfectus, purpuratus, amicus regius. Olim, inquit, in certis personis familiisque fundabantur regna, gentes complurium populorum complexa: dein, ut et nunc, fato illis aut destitutione sublatis, dissiluit validorum illorum corporum unitas, et distrahuntur, prout aliquis procerum et quondam Regibus proximorum vi et artibus ad homines adjungendos clientesque parandos et retinendos evaluit. Sic Alexandro et majoribus ejus Regibus parebant Macedones: et eo mortuo factionibus et studiis distrahebantur, donec pauci, oppressis aliis, nova regna firmarent. Talis erat status Galliæ, cum *a potentioribus atque iis, qui ad conducendos homines facultates habebant, vulgo regna occuparentur*, verbis Cæsaris 2, 1. Gron.

Rarus duabus tribusve etc. conventus] Omnes ante Pichenam *tribusque*. Is ex ingenio correxit. Post hæreo in *conventus*. Scio κοινὸν Ἰώνων et similia, concilium s. conventum Amphictyonum et alia, quæ huc trahi possunt. Sed hic non de fœderibus, conventibus ex fœdere, sermo: non communiter bella gerere dicit. Igitur legam *consensus*. Id commode cum *ad* construitur, ut *consentire*. Sueton. Calig. 5. *barbaros ferunt consensisse ad inducias*: ubi v. Burm. Add. German. c. 33. extr. Ern. *Consensus* Lipsius conjecerat, sed post omisit. Nec opus. Cic. pro Cæcina c. 8. *ex conventu vim fieri oportebat*. Cæsar B. G. 2, 18. *tempus inter eos committendi prœlii convenerat*. Dein in loco nostro, *non consulunt in commune, quia raro conveniunt*, vel vice versa.

Ita dum singuli pugnant] Dictum, quod ætas nostra et alia comprobavit. Justinus eleganter 8, 1. *Græciæ civitates, dum imperare singulæ cupiunt, Imperium omnes perdiderunt. Quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, omnibus perire, quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ senserunt*. Lips.

Dierum spatia] Res hodie testis; atque etiam viri ab illo ævo. Scriptor Panegyricus (Eumenius) ad Constantinum, de Britannia c. 9. *Longissimæ dies, et nullæ sine aliqua luce noctes; dum illa litorum extrema planities non attollit umbras, noctisque metam cœli et siderum transit adspectus*: caussa tamen futili et a solo petita, quæ revera a sole. Sed nimirum orator ille palam argutiolam a nostro hic sumpsit. Plinius de longissimis diebus H. N. 2, 75 (77). *In Italia horarum quindecim, in Britannia septemdecim, ubi æstate lucidæ noctes haud dubie repromittunt id, quod ratio cogit credi, solstitii diebus accedente sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesque e diverso ad brumam remoto*. Quem cor-

clara et extrema Britanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. "Quod si nubes non officiant, adspici per noctem Solis fulgorem, nec occidere et exsurgere, sed transire" adfirmant. Scilicet extrema et plana terrarum, humili umbra, non erigunt tenebras, infraque cœlum et sidera nox cadit. Solum, præter oleam vitemque et cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum: tarde mitescunt, cito proveniunt: eadem utriusque rei caussa, multus humor terrarum cœlique. Fert Britannia aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriæ: gignit et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur: nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli; in Britannia, prout expulsa sint, conligi: ego facilius crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam.

XIII. Ipsi Britanni delectum ac tributa et injuncta Imperii munera impigre obeunt, si injuriæ absint: has ægre tolerant, jam domiti, ut pareant, nondum, ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum D. Julius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, et in Rempublicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius præceptum.

rigo transiens, *haud dubie repromunt.* Lips.

Nec occidere] Sic legitur e correctione Rhenani. Edd. ante Rhen. *concidere.* Ern.

Infraque cœlum et sidera] id est (pro Taciti sensu) nox ibi humilis, quia ab umbris est; umbræ autem non illic eriguntur: ergo longi dies, et serenæ noctes, ac sidera lucem suam spargunt sine obstaculo. Nos alias caussas scimus, et a solis cursu. Lips. Aliis verbis Taciti mentem expressit Eumenius Orator l. cit. Ern.

Patiens frugum, fecundum] Schefferus pro glossa repudiat *fecundum.* Frustra: non modo accipit cultum Britannia, sed etiam copiosas fruges effert: unde Britannia cella penaria occidentalis Imperii, ut bene e Zosimo 3, 5. docet Virdungus. Ern.

In rubro mari] Caveant tirones, ne sinum Arabicum, quem consuetudo vulgaris hodie rubrum mare appellat, intelligant. Oceanum Indicum vetus consuetudo sic vocat. Mox *expulsa sint,* intellige, *fluctibus.* Ern.

Naturam margaritis deesse] Vellem, ut vult ὁ πάνυ (Boxhornius, qui *naturam* interpretatur vim insitam, se absque arte aut industria humana expellendi in litus) sed hæc quoque venustius, quam verius. Quosdam scribit auctor putare, non omnia margarita, quæ gignit Oceanus Britannicus, esse naturaliter subfusca et liventia; sed ea, quæ vulgo leguntur, quia non leguntur arte, atque ita, ut in rubro mari ea piscari consuerunt, ubi viva et spirantia saxis avellantur: quod si etiam apud Britones fieret, futurum, ut illa quoque candore commendarentur: sed hos tantum ἐκβρασθέντα in litus colligere. Sic censere istos. At, si nihil obstaret aliud, haud dubie nostri (infit Tacitus) jamdudum eandem rationem, qua in rubro mari utuntur, in Britannico salo tentassent. Quod quia non fecerunt, certum habeo, nihil in eo ad hanc rem esse emolumenti, et potius rerum naturam non dedisse Britannico litori nitores Indicis æquales, quam nostram avaritiam cessaturam fuisse, in illis vivis et spirantibus avellendis, si dedisset. Gron.

Tiberius præcipue] Valde blanditur mihi correctio, *Tiberius præceptum.* Hoc

Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et adsumpto in partem rerum Vespasiano; quod initium venturæ mox fortunæ fuit: domitæ gentes, capti Reges, et monstratus fatis Vespasianus.

XIV. Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paullatim in formam provinciæ proxima pars Britanniæ: addita insuper veteranorum colonia: quædam civitates Cogiduno Regi donatæ (is ad nostram usque memoriam fidissimus mansit) vetere ac jam pridem recepta Populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et Reges. Mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum exstinctus est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus, firmatisque præsidiis;

sensu: Abstinere a Britannia Augustus consilio visus; Tiberius, præcepto: atque id uterque præ se ferebat. Respicit in Augusto illud, quod A. 1, 11. de eo scriptum: *Addideratque consilium coercendi intra terminos Imperii, incertum metu an per invidiam.* At hoc Augustæum consilium Tiberius, *qui omnia dicta factaque ejus vice legis observabat*, (ipse ita apud Tac. loquitur A. 4, 37.) habebat ut præceptum, sive interdictum. Caussæ porro ipsæ hujus consilii in Strabone sunt, lib. 4. p. 200. justæ, et ex mente, nisi fallor, Augusti. Ait enim, Principem contentum fuisse amicitiam cum Britannis colere, et tributi loco nescio quid minutarum rerum accipere: Ὥστε, addit, μηδὲν δεῖν φρουρᾶς τῆς νήσου. Τοὐλάχιστον γὰρ ἑνὸς τάγματος χρῄζοι ἄν, καὶ ἱππικοῦ τινος, ὥστε καὶ φόρους ἀπάγεσθαι παρ' αὐτῶν. εἰς ἴσον δὴ καθίστατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν. ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων, ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾷν τινὰς, βίας ἐπαγομένης. Lips. Ursinus *præceptum* in vet. cod. se reperisse testabatur. Primus in textum recepit Bernecceru, cujus exemplum omnes secuti sunt. Frustra obloquitur Salinerius more suo: de consilio illo Augusti adde Strabon. 2. p. 115. 116. Ern.

Ingentes adv. G.] Bleterius conjicit, *ut adv. G.* eleganter. Ern. Immo male. *Conatus adv. Germaniam* non permisere, ut quid conaretur adv. Britannos: hic verus loci sensus.

Divus Claudius] V. Dio 40, 19. sqq.

Monstratus fatis Vespasianus] Acute. Ea expeditio prima fundamenta jecit futuræ felicitatis, primus tum gradus factus: et ita Vespasianus quasi commendatus est fatis ac fortunæ, ut qui se jam tum dignum Imperatorio fastigio præbuisset. Ern.

Aulus Plautius] Cf. dicta ad H. 4, 53.

Ostorius Scapula] De hoc A. 12, 31. sq. Ejus memoriam superare in castro Romano, dicto *Oyster-hill*, putat Camdenus.

Veteranorum colonia] Camulodunum. A. 12, 32. Ern. Adde 14, 31.

Vetere ac i. p.] Hæc subjicienda verbis, *quædam civitates Cogiduno Regi donatæ.* Itaque videantur transponenda. Sed verba, *is ad n. u. m. f. m.* ut in parenthesi dicta accipi debent. In eo ne quis erret, aut hæreat, signis solitis indicavi. Ern. Put. Alc. *ut vetere.* Recte Rhen. omisit hoc *ut*, ex sequenti linea huc intrusum. *Cogidunus* forsan idem cum Dionis 60, 21. *Togodumno*, Schefferus non de cæso sed clade adfecto intelligendum τὸ φθαρέντος apud Dionem arbitratur.

Didius Gallus] V. A. 12, 40. 14, 29 ubi et de successoribus.

quorum fiducia Monam insulam, ut vires rebellibus ministrantem, adgressus, terga occasioni patefecit.

XV. Namque absentia Legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre injurias et interpretando accendere: "Nihil profici patientia, nisi ut graviora, tamquam ex facili tolerantibus, imperentur: singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi: e quibus Legatus in sanguinem, Procurator in bona sæviret. Æque discordiam Præpositorum, æque concordiam, subjectis exitiosam: alterius manus, Centuriones alterius, vim et contumelias miscere. Nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prœlio fortiorem esse, qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque et inbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectus, tamquam mori tantum pro

Monam] V. ad A. 14, 29. Edd. ante Rhen. *viros*. Ern.

E quibus Legatus in sanguinem] Non volunt, eo consilio sibi duos imponi, ut in sanguinem et bona sua sæviant. Itaque putem verum esse: *e quibus Legatum* (s. Legatos) *in sanguinem, Procuratorem* (s. Procuratores) *in bona sævire*. Nam, si nominativi veri, deberet esse *sæviat*, non *sæviret*. In his accusativis cum infinitivo post verba relativa sæpe turbarunt librarii. Ern.

Æque discordiam p. æque concordiam] Dubitanter alicubi tentavi *atque concordiam*. Nam τὸ *æque* comparat duo inter se, h. l. discordiam et concordiam, inter quæ semel tantum locum habet, ut *perinde*. Schwarzius tamen ad Tursellini librum de particulis, rarissimum hoc esse dicebat, sed conferebat locum alium Taciti H. 1, 7. *eademque novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata:* qui est plane dissimilis, ut jam alibi dixi. Nam cuivis apparet, hic mala novæ aulæ comparari malis veteris aulæ: illa dicit fuisse æque gravia atque veteris aulæ mala, sed non æque excusata atque illa. Similior, et ad locum præsentem tuendum accommodatior, locus Horatii Epist. 1, 1, 25. *æque pauperibus prodest, locupletibus æque:* quem mihi suggessit Gesnerus. Ern.

Alterius manus Centuriones: alterius v. et c. m.] Corrigo, *alterum manus, Centuriones: alterum, vim et contumelias miscere*. Legatus quidem, inquiunt, manus militum et Centuriones immittit: Procurator vim et contumelias infert. Fortasse etiam melius: *Alternis manus, Centuriones; alternis, vim et contumelias miscere:* ut velit, eos alternis et vicissitudine quadam sævisse. Immo, forte etiam, *alterius munus, Centuriones*. Aliter velut pro munere et ordinaria opera habet, immittere Centuriones et milites, alter, etc. Lips. Legendum, ut monuimus olim (Diatr. in Stat. c. 40. p. 264.) et in commentario suo laudavit Boxhornius, hujus Academiæ celebris doctor: *alterius manus, Centuriones alterius vim et contumelias miscere.* Nempe vim et contumelias miscebant et sine discrimine ingerebant utrumque genus, et *manus* Procuratoris, et *Centuriones* Legati. Per *manus* intelliguntur et servi Procuratoris et alia cohors ejus, qui circa erant. Cicero in Verrem 2, 10. *Comites illi tui delecti manus erant tuæ, præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones: manus erant tuæ: quo quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur: cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit.* Centuriones autem non intelligimus sine militibus, quæ formidabiliores etiam Legati manus. Adde nostrum A. 4, 15. et 14, 31. Gron. Verum vidit Gronovius; qui cum nihil nisi interpunctionem mutet, quæ in vett. edd. vitiosissima est, ad ejus rationem textum interpunxi. Ceterorum conjecturas referre nihil attinet, quas qui cognoscere velit, Gronovianas edd. adeat. Edd. ante Rhen. habent *centurionis*. Ern. Gronovium sequuntur Lall. Brot. Bip. etc. Vana variorum opera.

Tamquam mori t. p. p. nescientibus] Sensus: tamquam pro Romanis tantum pugnare possent, nec auderent libertatem patriæ cum vitæ periculo defendere. Ern.

patria nescientibus: quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum: et flumine, non Oceano, defendi: sibi patriam, conjuges, parentes; illis avaritiam et luxuriam caussas belli esse: recessuros, ut D. Julius recessisset, modo virtutes majorum suorum æmularentur. Neve prœlii unius aut alterius eventu pavescerent: plus inpetus, majorem constantiam, penes miseros esse. Jam Britannorum etiam Deos misereri, qui Romanum Ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum, detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere."

XVI. His atque talibus invicem instincti, Boadicea, generis regii femina, duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum; ac sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis: nec ullum in barbaris sævitiæ genus omisit ira et victoria. Quod nisi Paullinus, cognito provinciæ motu, propere subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius prœlii fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et propius ex Legato timor agitabat. Hic cum egregius cetera, adroganter in dedi-

Quantum transisse militum] sc. Romanorum, a quibus sub imperio teneantur. *Quantum* est quantillum, quam parum: nec cum Boxhornio opus est corrigere *quantillum*, ut recte monet Burmann. ad Lucan. 3, 392. ubi plura exempla vide, si lubet. Similiter ap. Liv. 3, 20. *non ita ægram civitatem esse*, pro non tam parum ægram. Ern.

Sic Germanias exc. jugum] Intellige de Varo cæso. Sed punctum feci post *jugum*. Nam in sqq. est argumentatio e dictis. *Et* pro *atqui*, Gr. καίτοι. Iterum deinde τελεία στιγμὴ debet esse post *defendi*: sequitur enim novum argumentum, nihil pertinens ad Germanias, idque valde usitatum in talibus, et supra jam obvium in cohortatione Civilis. Denique etiam post *æmularentur*. *Neve prœlii unius*, etc. Quod si tamen semel iterumque, quamvis fortiter pugnantes, vincerentur, non statim abjicerent animos. Ern.

Plus impetus, majorem const. p. miseros esse] Utrumque verum: in miseris plus impetus est, propter desperationem, sed et plus constantiæ. Verum tamen, non omnino spernendam esse Acidalii conjecturam, post *impetus* omissum esse *integris*, aut simile quid, quod ad Romanos pertineat opponaturque *miseris*, facile concedat, opinor, qui contextum satis perpenderit. Non agitur de *impetu*, sed de *constantia*, etiam ubi adversa fortuna sit. Ern.

Qui relegatum] Placet; nec male tamen, *religatum*. Lips. Immo vulgatum elegantius multo. Per contemtum, amandatos aut missos aliquo, relegatos aut exsules vocant: ejusque rei exempla et alibi. Ern.

Voadica] Ann. 14, 31. etc. *Boudicea*, quod et hic reponendum puto. Non enim, ut opinor, Tacitus duobus modis idem nomen scripsit. Mox *coloniam* intelligit Camulodunum. Ern. *Boadicea* jam supra recepi.

Omisit ira] *Omisit* est e correctione Rhenani pro *amisit*, quod est h. l. alienum. Mox dedi *cognito pr. motu*, deleto *eo*, quod e prima syllaba verbi sequentis natum est. Sic ed. Puteol. et MS. Vat. Ceterum non sum ignarus, apud Tacitum subinde id pronomen redundare, ut ad A. 14, 51. docui. Ern.

Et propius ex Legato timor agitabat] *Propius* h. e. magis, majori sollicitudine. Plus timebant Legatum ipsum, cujus acerbitatem et arrogantiam sciebant. *Propiora* exquisite dicuntur, quæ magis ad nos pertinent, adeoque magis nos sollicitant; ut *propior cura* ap. Ovid. Met. 13, 578. Rhenani ed. autem exhibet *proprius*, vitio operarum (nam nihil hic tacite immutavit) ut sæpe etiam in scriptis ista verba permutantur. Id om-

tos, et, ut suæ quoque injuriæ ultor, durius consuleret, missus Petronius Turpilianus, tamquam exorabilior: et delictis hostium novus, eoque pœnitentiæ mitior, compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior, et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam barbari quoque ignoscere, vitiis blandientibus: et interventus civilium armorum præbuit justam segnitiæ excusationem: sed discordia laboratum, cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox præfuit; ac velut pacti, exercitus licentiam, Dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina: eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, et nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis.

XVII. Sed, ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam recuperavit, magni Duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. Et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibetur, adgressus. Multa prœlia, et aliquando non incruenta; magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et, cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Julius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus.

nes ante nos mira negligentia retinuerunt, cum paullulum attendendo animadvertere potuissent vitium; quando *proprius timor* hic sensum nullum habere potest commodum. Ern. Bene Lall. et Brot *propius* servant. Bipontinis arridet Rhenani *proprius*, sed id omnino errori typographico debetur.

Petron. Turpilianus] De hoc v. A. 14, 39. de *Trebellio Maximo* H. 1, 60. de *Vettio Bolano* H. 2, 65. 79. et A. 15, 3.

Tamquam exorabilior et delictis] Pichena corrigebat: *Qui delictis;* bene. Possis etiam, *is*. Interea, dum nil libri juvant, interpunctionem majorem adhibui ex ed. Puteol Ern.

Nullis castrorum exp.] Vitiose edd. Gronov. *nullus*. Ern.

Indecorus] MS. Vat. *indecoris*, verbo poetico. Ern.

Eadem inertia] Poetæ ergo illi non fides, qui Bolanum hunc magnum bellatorem facit apud filium et trophæa ejus Britannica ostendit. Statium dico, in Silvis 5, 148. ad Crispinum: *Cernis adhuc titulos, hunc ipse vacantibus armis Induit, hunc Regi rapuit thoraca Britanno:* quæque alia in eodem Protreptico vatum more inflat. Lips.

Brigantum civitatem] Perperam quosdam intelligere Iturium, docet Surita ad Anton. itiner. p. 466. quippe civitas totam gentem denotet.

Cum Cerialis quidem alterius s. etc.] Friget τὸ *quidem*, nisi *alter successor* diversus a Julio Frontino. Id ni sit, putem verum esse *cujusvis* vel *cujusque alt. s.* Ita præclaras res gesserat, ut cujusvis successoris cura parva, et gloria obscura futura esset præ cura gloriaque ipsius: sed tamen et Frontinus se parem ei bello præstitit. Ern.

Vir magnus, quantum licebat] Gruterus, Virdungus, Berneccerus, Gronovius referunt ad tempora, quibus periculosa erat magnæ virtutis opinio, quibus et ego accedo. Boxhornius autem refert ad præcedentia: *sustinuit belli molem.* Mox edd. ante Rhen. *locorumque diffic.* Ern. Explicationi Gruteri favet c. 5. in fine. Sed monent Schefferus et Broterius, sub Vespasiano non amplius invidiam fuisse metuendam. Re-

A. U. 833. A. C. 80.

XVIII. Hunc Britanniæ statum, has bellorum vices, media jam æstate transgressus Agricola invenit, cum et milites, velut omissa expeditione, ad securitatem, et hostes ad occasionem, verterentur. Ordovicum civitas, haud multo ante adventum ejus, alam, in finibus suis agentem, prope universam obtriverat: eoque initio erecta provincia; et, quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis Legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta æstas, sparsi per provinciam numeri, præsumpta apud militem illius anni quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit: contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in æquum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem: cæsaque prope universa gente, non ignarus, instandum famæ, ac, prout prima cessissent, fore universa; Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ, supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed, ut in dubiis consiliis, naves de-

North Wales

sei: ut tra... de Mone... ...

spiciunt ergo ad antecessorem Cerialem, et reddunt, quantum licebat ob hujus virtutem et gloriam.

Ut quibus bellum volentibus erat] Vellem, *ut quibusque*. Lips. Formula *quibus b. volentibus erat*, alio loco illustrata est. (V. A. I, 59. H. 3, 43. 52.) MS. Vat. *et qu.* quod recepit Broterius; bene. Mox edd. ante Rhenan. *transvecta æstas*. Ern.

Sparsi per provinciam numeri] int. cohortes: quas *numeros* sc. legionum dici, hodie satis notum est. Frustra igitur Ursinus tentat *innumeri*. Ern. Cf. H. 1, 6.

Et plerisque custodiri suspecta potius videbatur] i. e. plerique Legati, Tribuni, censebant melius fore, si suspectæ provinciæ partes præsidiis imponendis custodirentur, cavereturque, ne quid movere possent, ut recte capit Pichena. Ern.

Legionum vexillis] Veteranos intelligit Virdungus. Nisi tamen ista *vexilla legionum* significant, nullam eum integram legionem duxisse, sed de singulis idoneam et sufficientem manum, ut licet tot numeris absentibus per castra et præsidia eadem summa legionum constaret atque ipso nomine relecta in fide retineret, neque occasioni terga patefacta, ut a Suetonio, Britanni cogitarent. Quo consilio ad Rhenum et Vitellianos usos legimus, quum in Italiam proficiscerentur. Nam et hoc genus *vexillarii* dicebantur, qui expeditionis caussa delecti ab legionum suarum corpore ad tempus discesserant, et sub vexillis habebantur. Similiter *modicam auxiliorum manum* appellat, ut indicet majorem partem ad stativa mansisse. Gron. *Vexillationes* in monumentis Britannicis sæpe memorantur. V. Gordon. in Itiner. Septentr. tab. 9 et 12.

In æquum degredi Ordovices non audebant] Recte *degredi*. Sed *erigere aciem* est in arduum versus montem ducere, ut apud Livium I, 27. *Inde, ubi satis subisse sese ratus est, erigit totam aciem.* Lib. 3, 18. *Hunc Ducem secuti nequicquam reclamantibus Tribunis in clivum capitolinum erigunt aciem.* Sed et sæpius sic Tacitus. Gron. *Digredi* male edd. ante Pich. Mox pro *fore universa* MS. Vat. ap. Broterium, *terrorem ceteris fore*. Ern.

Cujus possessione] i. e. a qua sub potestatem redigenda, occupanda. V. Gronov. ad Ann. 2, 5. Adde ad H. 3, 59. Ern.

Supra memoravi] Cap. 14 et 16.

Sed, ut in dubiis consiliis, naves deerant, ratio et constantia] Videtur scripsisse auctor, *Sed, ut in subitis consiliis, naves deerant.* Gron. Rectissime. Frustra alii de transpositione vel supplemento cogitavere. Ern. Bene quoque

erant: ratio et constantia Ducis transvexit. Depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, et patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui naves, qui mare exspectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola; quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem, aut officiorum ambitum, transigunt, labor et periculum placuisset. Nec Agricola, prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosecutus est: sed ipsa dissimulatione famæ famam auxit, æstimantibus, quanta futuri spe tam magna tacuisset.

XIX. Ceterum animorum provinciæ prudens, simulque doctus per aliena experimenta, parum profici armis, si injuriæ sequerentur, caussas bellorum statuit excidere. A se suisque orsus, primam domum suam coercuit; quod plerisque haud minus arduum est, quam provinciam regere. Agere nihil per libertos servosque publicæ rei: non studiis privatis, nec ex commendatione, aut precibus Centurionum

se habet vulgatum. De supplemento cogitarat Pichena, de transpositione more suo Acidalius.

Obstupefacti hostes] Credo, in animo habuisse locum Livii 2, 10. *ipso miraculo audaciæ obstupefecit hostes.* Adde infra c. 25. Ern.

Qui mare exspectabant] Ludit Tacitus, ut solet, uno verbo duabus significationibus respondente nominibus diversis. *Qui classem, qui naves exspectabant*, est, qui putabant nunquam fore, ut Romani possent eos aggredi sine classe, aut qualibuscumque navibus. *Qui mare exspectabant*, qui sibi persuaserant, ipsum mare pro muro ipsis fore, atque accessu prohibiturum Romanos. Gron.

Ne laureatis quidem gesta secutus est] intell. *literis*, quas Romam ad Imperatorem Senatumque de more mitteret. *Gesta laur. prosequi*, est ornare, ut *triumpho prosequi*, et similia. Mox bene punctum a Pichena factum post *est*. Ern. De *laureatis* v. et H. 3, 77. et Liv. 5, 28. 45, 1.

Caussas bellorum st. excidere] *Excidere* habent edd. vett. nisi quod Aldus *excindere* dedit, temere haud dubie et operarum errore: nam Rhen. editionem expressit. At inde a Lipsio omnes habent *exscindere*, quod unde ductum sit, nescio. Quia tropus ductus est a *radicibus*; hæ autem, ut et arbores, *excidi* potius dicuntur, quam *exscindi*, quantum observavi, veterem lectionem prætuli; quæ et præferenda erat, si in hac quoque forma promiscue utrumque verbum diceretur. Add. ad H. 5, 16. Ceterum veteres libri inde a Rhen. male interpungunt post *orsus*. Mox *coercuit* est ab Rhenani correctione. Ed. Puteol. habet *coerant*, Ber. (et Alc.) *coerceant*. Omnes autem veteres *primam*, quod ut elegantius merito reduxi. *Primum* reperi demum in ed. Gronov. patris. Ern. Notant Bip. in ed. Frf. 1542. ad exemplar Rhenani recusa, reperiri. Sed Rhen. *primam* habet. Ibi ergo vitium operarum extat, in Frf. scilicet.

Nihil per lib. s. publicæ rei] Intelligi volunt *agere*, cujus ellipseos exempla requiro. Groslotius corrigebat, *publice geri*, quod non placet: activum requiritur. *Agere* excidisse putes, quod mox præcedit *regere*. Ern. Cum Bip. lacunam explevi ex mente Rhenani.

Centurionum milites] Sic edd. omnes. Quod, ut haud dubie corruptum, varie tentant viri docti. Boxhornio, neganti ad locum inter milites obtinendum precibus aut commendatione opus fuisse, J. Fr. Gronovius opponit verba Varronis L. 3. de vita Pop. Rom. apud Nonium: *Referentibus Centurionibus adoptati in cohortes subibant, ut semper plenæ essent legiones; a quo Optiones in tur-*

milites accire, sed optimum quemque fidelissimum putare: omnia scire, non omnia exsequi: parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare: nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse: officiis et administrationibus potius non peccaturos præponere, quam damnare, cum peccassent. Frumenti et tributorum exactionem æqualitate

mis Decurionum, et in cohortibus Centurionum appellati. Bene, si sermo esset de re militari. At de disciplina domestica sermo est. Nec milites *fideles* dicuntur: ministrorum domesticorum et amicorum illud epitheton est. Igitur credo, Tacitum scripsisse *expeditionum comites*, intelligoque eos, de quibus Cicero ad Qu. Fr. 1, 1, 4. (quam partem epistolæ hic ante oculos habuisse Tacitus videtur) *quos vero ex domesticis convictionibus, aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte Prætoris appellari solent, quorum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda nobis sunt.* Idem Verr. 2, 10. *Comites illi tui delecti manus erant tuæ, præfecti, scribæ, medici*, etc. Sueton. Tib. 46. plane *comites expeditionum* vocat. Hi tales comites, quorum opera Præsides utebantur in provinciæ administratione, sive, ut Tacitus infra, officiis et administrationibus præponebant, et salaria publice constituta habebant, adsumebantur sæpe vel propter gratiam, quæ *studia privata* Tacitus vocat, vel commendatione aliorum, vel precibus suis, ut Legati fere. Unde Verris allegationes amicorum ad Dolabellam Ciliciæ Præsidem, ut sibi legationem impetrarent ap. Cicer. Verr. 1, 16. et preces ejus, qui Præfecturam ab Africano frustra petebat apud eundem Verr. 2, 11. Neque mirum est, *expeditiones* et *Centuriones* confusos a librariis. Initium corruptelæ natum in prima syllaba *ex*, cui centies *ce* substituta; unde *ceteri* et *exteri* confusi, ut supra notavimus. H. 5, 12. Germ. c. 32. ext. Ern. Non tot verbis erat opus. Vide adjecta ad notam seq.

Adscire] Pronum est rescribere *adsciscere*, ut volebat Danesius; quod est proprium in ea re verbum, ut *adsumere*. Neque ego dubito, quin ita rescribendum sit h. l. aliis, ubi eadem forma verbi in libris occurrit, vel eodem modo, vel *adcire* aut *accire*, prout sensus cujusque loci postulet. Velut H. 4, 24. *adciri in societatem Germanos:* c. 80. *Antonium Primum adsciscì inter comites:* ap. Virgil. Æn. 12, 38. ubi Heinsius e MSS. edidit *adscire*, legendum *adcire* vel *accire*, etc. Nam nondum demonstrari potuit, hanc formam Latinam esse; meritoque putatur a librariis invecta in libros a vitio pronunciationis. Ceterum hæc Taciti loca latebant Heinsium ad Virgil. l. c. aliosque, qui locum Virgilianum laudavere. *Consciisse* pro *concisse* MSS. ap. Liv. 3, 53. Ern. Boxhornius dabat *Centuriones militum.* Refellit hoc Schefferus, quia hic de iis agitur militibus, quos, ut c. 5. dicitur, *Præsides contubernio suo æstimabant.* Bip. quoque tales putant fuisse Duci quasi accensos, quos Varro L. L. 5, 9. ab *acciendo* ducit, leguntque *accire*, quod et mihi probatur, quia τὸ *adscire* dubiæ auctoritatis est.

Non omnia exsequi] Notabis *exsequi* hic valere, *punire, ulcisci;* quod in Suetonii Julio cap. 67. Vespas. cap. 14. Caligula, cap. 12. in Seneca, et alibi observatum. Lips. Sic etiam Livius v. c. 3, 13. Ern. Schefferus *exsequi* reddit, examinare quid delinquens mereatur. Sensus: dissimulando transmittebat.

Nec pœna semper] int. *uti*, quod in altero membro quodammodo latet. Ern.

Officiis et admin. potius non peccaturos] Fulvii V. C. toties venditans, quod certum est nullo in MS. repertum, sed conjecturæ doctorum hominum deberi, jamdudum apud me tesseram confregit. Verbum autem, quod desideratur, censeo latere sub τῷ *potius*, quod, ut et τὸ *magis*, intelligere sæpe Tacitum, Livium, Plautum, alios, ante τὸ *quam*, in confesso est; adeoque auctorem edidisse *officiis et administrationibus imponere non peccaturos, quam damnare cum peccassent.* Est autem etiam Taciti *imponere legionibus, cohortibus, custodiæ, summæ rei.* Gron. Desiderari verbum, id quidem perspicuum est. Ursinus *præponere* addebat velut e vet. cod. ut solet; quia sic est in MSS. Vatic. duobus apud Broterium, cum eo recepi. Ern. Vaticani codices fidem codicis Ursini stabiliunt. Pichena volebat *præficere.*

Tributorum auctionem] Legam *exactionem;* nisi tamen tributa aucta re-

munerum mollire, circumcisis, quæ, in quæstum reperta, ipso tributo gravius tolerabantur: namque per ludibrium adsidere clausis horreis, et emere ultro frumenta, ac vendere pretio cogebantur: divortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, ut civitates a proximis hibernis in remota et avia referrent, donec, quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.

XX. Hæc primo statim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit; quæ vel incuria, vel tolerantia prio-

center intelligit; quod Vespasianus fecerat, ut in Suetonio legas c. 16. Lips. Sic ante jam tentarat Rhenanus; idemque placebat Mureto. Broterius *exactionem* reperit in Vatic. uno in textu, in altero in margine. Mox *munera* sunt ipsa vectigalia et tributa, quæ præstantur. Ern. Bip. recepere *exactionem;* bene, credo. Suadent, quæ sequuntur de *circumcisis.* Dein Acidalius malebat *æquitate.* Non opus.

Circumcisis, quæ in quæstum reperta, ipso trib.] Transposuit Rhenanus relativum *quæ.* Nam veteres libri habent, *circumcisis in quæstum reperta, quæ,* etc. Pichena putabat etiam corrigi potuisse *repertis.* Rhenani ratio magis placet. Ern.

Namque p. lud. clausis horreis] An publicis horreis, in quæ publicani frumenta decumarum condiderant? et, quamquam haberent fortasse domi frumenta, cogebantur ab istis emere. Talia sane horrea in provinciis, et de iis Tacitus in Ægypto A. 2, 59. *Germanicum apertis horreis pretia frugum levasse,* inter popularia ejus facta. An *ludibrium* hoc (ea voce utitur) spectat propria horrea? quæ claudebant publicani, neque aperiri volebant, nisi pacti arbitrio suo super decumis essent. Tale sane Cicero Verri objicit, in libro tertio: atque edictum etiam vulgasse in aratores, *Ne tollas ex area, nisi pactus eris.* Itaque pacisci pro libidine publicanorum debebant, qui, ut idem ait, *dimidias partes* pro decumis auferebant. Quid deinde? *emere ultro cogebantur,* inquit. Cum videlicet tantum frumenti attributum jam publicanis esset, ii rursum vendebant aratoribus, jubebantque emere. Satis? immo amplius, etiam *vendere.* Quomodo? cum grandi pecunia suum vendidissent, redibant, et quasi in usum militum eorumque annonas emebant; sed vili pretio scilicet, et quod Præses aut potius Procurator Principis, ex ejus re, dixisset. Id quoque a Verrinis factum, ubi omnes hæ fraudes relatæ et revelatæ ab illustri oratore. Lips. Omnino aratorum horrea propria intelliguntur, pro lubitu Præfectorum vel publicanorum clausa. Quid in eo ludibrii, recte Lipsius explicat. Aliter Schefferus, quem sis vide.

Vendere pretio] Suspicor, *ac vendere parvo cogebantur.* Gron. Res videtur postulare. Male huc trahit Broterius *frumentum æstimatum.* Ern. *Pretio,* imperato, præscripto, quod sane æstimationem supponit.

Divortia itinerum] Iterum ex Cicerone (nam quis fraudes melius retegat?) lux esto. Frumenti æstimatio introducta fuit, sed primo, inquit in Verr. 3, 82. in commodum aratoris, *cum in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollet.* Quid fecerunt boni Præsides? *Instituerunt semper ad ultima ac difficillima loca apportandum frumentum imperare, ut vecturæ difficultate ad quam vellent æstimationem pervenirent.* Et id vulgo factum ostendit, non solum a Verre aliquo. At Agricola emendavit, itemque postea Valerianus mandavit: *Ne Præses provincialem aut possessorem cogat frumenta illic, ubi non habet, dare; equum, ubi non potest, pascere. Quia,* inquit, *non est ulla provisio melior, quam ut in locis suis erogentur, quæ nascuntur, ne aut vehiculis aut sumptibus Remp. gravent.* Lips.

Donec, quod omnibus in pr. etc.] Aut non assequor acumen sententiæ, aut meus lusus est in *omnibus* et *paucis.* Nam sensus, ut opinor, hic est, donec pauci illi, Præses, Legati, Quæstor, publicani, lucrum magnum caperent, etiam si tanta copia frumenti esset, ut quivis salubri pretio emere ubivis posset, nec ipsi aratores multum lucrarentur. Nisi aliud quid in verbis *in promtu* latet, quod non assequor. Ern. Nulla hic dubitandi caussa. *In promtu* erat frumentum ibi ubi messes, ubi horrea aratorum, unde vero per ludibrium in remota transferre jubebantur suo damno, Præfectorum aut publicanorum lucro.

Vel tolerantia]. Sic emendavit Rhen. Prius erat *intolerantia.*

rum, haud minus quam bellum timebatur. Sed, ubi æstas advenit, contracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disjectos coercere: loca castris ipse capere: æstuaria ac silvas ipse prætentare: et nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur: atque, ubi satis terruerat, parcendo rursus inritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multæ civitates, quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obsidibus, iram posuere, et præsidiis castellisque circumdatæ, tanta ratione curaque, ut nulla ante Britanniæ nova pars inlacessita transierit.

A. U. 834. A. C. 81.

XXI. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta: namque, ut homines dispersi ac rudes, eoque in bello faciles, quieti et otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim, adjuvare publice, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, et castigando segnes: ita honoris æmulatio pro necessitate erat. Jam vero Principum filios liberalibus

Militum in a. modestiam] i. e. si ita iter facerent, ut in devia non degrederentur, nec vicinis quicquam per vim eriperent. *Disjecti* sunt, qui aliter facerent, ab agmine discedendo rapiendi caussa. Ceterum *militum* est a Rhen. conjectura, primum recepta in Rhen. sec. in edd. ante omnibus *multum*. MS. Vat. (et V. C. Ursini) apud Broterium *multus*, quod ille et in textum recepit. Sed sensit ita non expleri sensum. Itaque addit *militum* ante *laudare*. *In agmine* manifeste conjungitur cum *modestiam* et *disjectos*. Cum milites iter facerent, hoc est, *in agmine*, laudabat modestiam sc. eorum, qui in agmine manebant; qui deserebant prædandi caussa, eos coercebat. Mihi *multum* tamen suspectum est, malimque deleri; ita omnia plana. ERN. *Militum* bene habet, non delendum. *Multus* Vaticani probat Bleterius.

Loca castris ipse capere] Magno numero Romanorum castra supersunt per Britanniam, de quibus vid. Gordon. in itinerario Septentr.

Irritamenta pacis ostentare] Acidalius tentat *invitamenta*, quod Lipsio quoque placebat, s. etiam *imitamenta*. Ingeniose utrumque. *Invitamenta* quidem et *irrit.* facile confunduntur, ut *invitare* et *irritare* sæpe confusa scimus in libris. Et *imitamenta pacis* bene opponerentur *terroribus*. Sed et *irritamenta pacis* recte dicuntur, ut opinor. Nam *irritare* etiam in bonam partem dicitur, et facilius ac sæpius ex *irritare* factum est *invitare*, quam contra. V. Drakenb. ad Liv. I, 15. et quos ibi laudat. *Irritamenta pacis* sunt res, quibus homines ad pacem alliciuntur. Sic *irritamenta malorum* sunt illecebræ malorum, *delinimenta*. ERN.

Ex æquo egerant] i. e. nondum in potestate Rom. fuerant, sed sui juris, liberæ. Sed fatendum est, id lenius esse, quam pro eo, quod opponitur, *iram posuere*. ERN.

Ut nulla ante Britanniæ] Scribendum videtur, *nulla ante Britanniæ nota*. Et prospicit, quod mox dicturus est cap. 22. *Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit*. Ante hunc igitur tentatæ partes non erant novæ, sed notæ. GRON. Bonus sensus, sed, ut opinor, non aptus antecedentibus. Non enim, si urbes deditæ bene muniuntur, propterea omnes notæ Britanniæ partes bello tentatæ. Suspicor excidisse *sic* vel *ita* post *pars*. Ita bene munita oppida, ut nunquam ab hostibus lacessita sint bello, cum alias novæ partes provinciæ Rom. adjectæ crebro ab barbaris tentarentur, si forte recipere possent. ERN. Bip. conjiciunt *nulla arte*. Freinsh. dabat *paullo ante Br. nova pax*. Mihi N. L. placet tamen Boxh. conjectura, *nulla inde* (abhinc, exinde) *Britannorum pars inl. tr.* Malim tamen servare *Britanniæ nova pars*.

Bello faciles] Edd. ante Rhen. *in bello*, unde magis probem alteram Rhenani conjecturam *in bellum*, sive *in bella*, quod non minus recte dicitur. ERN. Restituo lectionem pristinam. Sic et Bip. qui *faciles* recte reddunt *facile parabiles, promti*.

independe

artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut, qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Inde etiam habitus nostri honor, et frequens toga: paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus et balnea, et conviviorum elegantiam: idque apud inperitos "humanitas" vocabatur, cum pars servitutis esset.

A. U. 835. A. C. 82.

XXII. Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit, vastatis usque ad Taum (æstuario nomen est) nationibus: qua formidine territi hostes, quamquam conflictatum sævis tempestatibus exercitum, lacessere non ausi: ponendisque insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non alium Ducem opportunitates locorum sapientius legisse: nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum, aut pactione aut fuga desertum. Crebræ eruptiones: nam adversus moras obsidionis annuis copiis firmabantur: ita intrepida ibi hiems, et sibi quisque præsidio, inritis hostibus, eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna æstatis hibernis eventibus pensare, tum æstate atque hieme juxta pellebantur. Nec Agricola umquam per alios gesta avidus intercepit: seu Centurio, seu Præfectus, incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, ut bonis comis, ita adversus malos injucundus: ceterum ex iracundia nihil supererat: secretum et silentium ejus non timeres: honestius putabat offendere, quam odisse.

Linguam R. abnuebant, eloq. concupiscerent] Non recte olim putabam, pro *abnuebant* legendum *abnuerent*. Si in hoc verbo aliquid tentandum esset, conjicerem *abnuerant*. Sed et illud rectum est. Ern.

Paullatimque discessum] Pichena suspicatur legendum, *paullatimque descensum*; eleganter. *Delinimenta vitiorum* Græevius ep. ad Heins. in Coll. Burm. t. 4. p. 706. interpretatur vitia, quibus homines deliniuntur et alienantur a severiore vita. *Delinimenta* esse philtra: laudatis locis Livii 30, 13. 39, 11. item notis Afranii versiculis: *si possent homines delinimentis capi, omnes haberent nunc amatores anus*. Pro philtris loco Livii posteriori capiebat et Broukh. ad Tibull. 1, 6, 7. Sed bene refellit hanc vocis interpretationem Dukerus ad Liv. l. c. ubi copiose de hoc verbo. *Delinimenta vitiorum* sunt res, quibus animi hominum blande paullatim capiuntur, ut vitia non amplius abhorreant, sed pro felicitate amplectantur. Porticus, balneæ, convivia lauta, sunt illa delinimenta, quibus facile homines adsuefiunt, iisque capti ad omne genus vitiorum proni et faciles fiunt. Ern.

Usque ad Taum] Æstuarium et ostium fluminis Tai, in latere orientali Britanniæ, hodie *Twede*, Scotiam ab Anglia separans. Ern.

Crebræ eruptiones] Nempe per æstatem, adversus Britannos. Mox, *tum æstate atque hieme juxta pellebantur.* Sequentia referuntur ad superiora: nullum castellum pactione desertum; quam exprimere solet fames in obsidione. *Nam* transitioni servit. Ern.

Avidus intercepit] Ποιητικώτερον additum est *avidus*, i. e. per aviditatem laudis et gloriæ.—Mox edd. vett. *ut erat bonis c.* quod restituit Broterius; non bene, ut opinor: nec enim aptum est Taciti in talibus consuetudini illud *erat*. Ern.

Adversus malos injucundus] Posuit pro iracundus, asper, molliendi caussa, ut Cicer. ad Att. 1, 20. conjunxit *asperius atque injucundius*. Ern.

Quarta æstas obtinendis, quæ percurrerat, insumpta] Barclaius, Bernecceru**s**, ex Boxhornius habent hic aliquid boni et

A. U. 836. A. C. 83.

XXIII. Quarta æstas obtinendis, quæ percurrerat, insumpta: ac, si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateretur, inventus in ipsa Britannia terminus. Nam Clota et Bodotria, diversi maris æstibus per inmensum revectæ, angusto terrarum spatio dirimuntur: quod tum præsidiis firmabatur: atque omnis propior sinus tenebatur, submotis velut in aliam insulam hostibus.

A. U. 837. A. C. 84.

XXIV. Quinto expeditionum anno, nave prima transgressus, ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis prœliis domuit: eamque partem Britanniæ, quæ Hiberniam adspicit, copiis instruxit, in spem magis, quam ob formidinem: si quidem Hibernia, medio inter Britanniam atque Hispaniam sita, et Gallico quoque mari opportuna,

veri, sed nemo se satis explicat. Omnino enim jam redegerat sub ditionem, cum percucurrerat; sed *obtinuit* est, quæ celeri quodam virtutis ac victoriæ cursu obierat, subegerat, occuparat, eorum annuæ moræ continua possessione, administratione, usurpatione jus Populi Romani fundavit: in eis tenendis obduravit obfirmavitque sese, atque ostendit, non se, ut prædam aut gloriolam peteret, sed ea possessurum venisse, ac nec relinquere, neque eripi sibi velle. Quod quin et præsidiis castellisque firmandis, ut Berneggero placet, consecutus fuerit, mihi dubium non est. Idem τὸ *percurrit* explicat continuit, haud male; sed vulgata verbi significatione, non ea, qua Tacitus utitur, cum τὸ *percurrere* aliud facit, aliud *obtinere*. Huic enim obtinere est perseverare in tenendo, quod Galli dicunt *maintenir;* providere, ne qua vis possessionem interrumpat, et, si qua tentetur, eam fortiter feliciterque repellere. Vide quæ notamus ad Livium 3, 36. GRON. Edd. ante Rhen. habent *præcucurrerat* vel *præcurrerat*, ut ed. Put. et Alc. quod Rhenanus tacite mutavit in *percurrerat*, nisi librariorum aberratio est. Ego nec *præcucurrerat* spernam, pro prætercucurrerat, ut *prævehi* pro *prætervehi* habuimus H. 5, 23. ERN. Rectius omnino *percurrerat*.

Nam Glota et Bodotria diversi maris æstu per immensum revecti] Qui *dirimuntur?* haud dubie *Glotta* et *Bodotria* fluvii. Quomodo? angusto terrarum spatio. Quare? quia *diversi maris æstu per immensum revecti:* hoc est, hinc atque inde occurrentis impetu et affluxu maris detenti et velut repulsi ac retroacti. Atque eo intervallo non longo castellis septo, quicquid interius terrarum erat, parebat Romanis. GRON. Primum edd. pr. *Clota*, ut MSS. Vat. habent duo, et Ptolemæus; quod recepi. Deinde edd. ante Rhen. omnes *diversi maris æstibus per immensam revectæ*. Rhenanus tacite, edidit, *d. m. æstus p. i. revecti*, quod servatum ab omnibus usque ad Lipsium, qui *æstu* edidit, iterum tacite ex ed. nescio qua. Atque hæc jam Gronovius explicat, securus, quid Tacitus scripserit; cum verisimile sit, et *æstus* et *æstu* esse vitia operarum, illud in ed. Rhen. hoc in ea, unde textus Lipsianus fluxit. Nam in *æstibus* nihil est, quod vitii suspicionem habeat. *Revecti* videtur edidisse Rhenanus, quod *Clotta* et *Bodotria*, fluminum nomina, masculinum genus desiderare putaret; quasi non, per terminationem, feminini generis esse possint, atque adeo proprie esse debeant, ut Allia, Albula, Mosella. V. Voss. de Analog. 1, 10. Itaque veterem lectionem, quæ haud dubie e MS. libro fluxit, reduxi, sine dubio præferendam alteri, quæ partim a conjectura, partim ab errore operarum nata est. Sensus est, æstus contrarii maris vi sua fecere, ut æstuaria Clota et Bodotria quam longissime se insinuaverint in continentem, et vix angustum isthmum reliquerint. ERN.

Nave prima] Quæ oras istas scrutari ausa.

In spem magis] Vel potius, *in speciem magis*. LIPS. Sed sequentia videntur *spem* magis desiderare. Ea non erant per punctum ab his dirimenda, ut in vulgatis factum. ERN.

Medio inter Britanniam atque Hispaniam sita] Bene monet Pichena, *medio sitam* non esse æquo distantem a Britannia et Hispania. *Media* sunt interjecta quævis. Omninoque hic *medio* per pleonasmum additum est. ERN.

valentissimam Imperii partem magnis invicem usibus miscuerit. Spatium ejus, si Britanniæ comparetur, angustius, nostri maris insulas superat. Solum cœlumque et ingenia cultusque hominum haud multum a Britannia differunt, nec in melius. Aditus portusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiæ in occasionem retinebat. Sæpe ex eo audivi, legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse: idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, et velut e conspectu libertas tolleretur.

A. U. 838. A. C. 85.

XXV. Ceterum æstate, qua sextum officii annum inchoabat, amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium, et infesta hostili exercitu itinera, timebantur, portus classe exploravit; quæ, ab Agricola primum adsumpta in partem virium, sequebatur egregia specie, cum simul terra, simul mari bellum inpelleretur, ac sæpe iisdem castris pedes equesque, et nauticus miles, mixti copiis et lætitia, sua quisque facta, suos casus adtollerent; ac modo silvarum et montium profunda, modo tempestatum ac flu-

Nostri maris insulas] int. maris mediterranei insulas. Ern.

Differunt: melius aditus p.] Edd. ante Rhen. *differt: in melius a.p.* Lectio, quæ nunc est in textu, ex ingenio est Rhenani. Sed idem pro *melius* malebat *ejus*, sc. insulæ. Alii aliter tentant, sed nihil expediunt sine libris. Ern. Arripio cum Bip. emendationem Acidalii, absque qua vox *melius* plane friget.

Audivi] Forsan *audivit*. Bip.

Amplas civitates trans Bodotriam sitas] Venit ecce sub acumen stili: *amplæ civitatis trans Bodotriam sitæ, quia m.* etc. *timebantur, portus classe exploravit.* Et *portus*, non *portum*, quia civitatem ponit non pro oppido, sed pro gente vel regione, aliquot populos complexa et late per tractum litoris patente, ad quam erat verisimile naturam ab Oceano complures aditus portusque patefecisse. Ut civitas Helvetiorum Cæsari, civitas Hyrcanorum Trogo Pompeio. Gron. *Portus* sane est in omnibus ante Pichenam, qui e conjectura Rhenani edidit *prius*. Sed in Gronoviana ratione displicet, quod substantivum *portus* a suo genitivo nimis longe et aspere, contra consuetudinem elegantium scriptorum, interpositu duorum membrorum, divellitur. Ed. Puteol. sic locum exhibet: *Amplus c. t. B. sitas: quia motus—et infesta hostilis exercitus itinera timebantur. Portus classe exploravit.* In ed. Ber. nil præter interpunctionem mutatum est, deleto puncto ante *portus*. Rhenanus novam interpunctionem secutus correxit modo *hostili exercitu*, quod Latinitas postulabat. Lipsius porro tacite edidit *ampla civitate tr. B. sita*, quod ex eodem, quo cetera tacite mutata, fonte fluxit. Ceteri Pichenam secuti sunt. Ego post *sitas* aut ante *amplas* aliquid excidisse putavi de exercitu terrestri, cujus mox mentio, aut expeditione universa, velut *aggressurus;* nisi id in ipsum verbum *amplas* corruptum est, quod non desideraremus, si abesset. Voluit dicere, novam expeditionem ab Agricola in populos ultra Bodotriam susceptam; neque modo terrestribus copiis, sed etiam classe assumta, quibus urbes et portus exploraret illarum regionum. Ceterum MS. Vat. ap. Broterium habet *amplexus* pro *amplas*, quod ille recepit; comparato *amplectitur* Remp. A. 15, 59. sed ea sententia nimis lenis in hac re. Ern. Sit suus honos Vaticano. Recipio cum Bip. lectionem Broterii. *Amplexus civitates*, i. e. ambiens, undique urgens, fere, ut apud Cic. pro Mil. 27. *nimis amplecti plebem*, ambire, ut in se traheret, sibi conciliaret.

Bellum impelleretur] Forma loquendi mihi non cognita, nec ab ullo interpretum illustrata. Puto *inferretur, impingeretur*. Ern. Secus Bip. sentiunt. Docent ex Lucano 5, 330. *inpellere bellum* esse committere, ut supra H. 3, 2. *inpellere res*, movere.

ctuum adversa, hinc terra et hostis, hinc auctus Oceanus militari jactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupefaciebat, tamquam, aperto maris sui secreto, ultimum victis perfugium clauderetur. Ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis, oppugnasse ultro, castella adorti, metum, ut provocantes, addiderant: regrediendumque citra Bodotriam, et excedendum potius, quam pellerentur, specie prudentium ignavi admonebant: cum interim cognoscit, hostes pluribus agminibus inrupturos. Ac, ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tres partes exercitu incessit.

XXVI. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio, universi nonam legionem, ut maxime invalidam, nocte adgressi, inter somnum ac trepidationem cæsis vigilibus, inrupere. Jamque in ipsis castris pugnabant, cum Agricola, iter hostium ab exploratoribus edoctus, et vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium jubet, mox ab universis adjici clamorem: et propinqua luce fulsere signa: ita ancipiti malo territi Britanni: et Romanis redit animus, ac, securi de salute, pro gloria certabant. Ultro quin etiam erupere: et fuit atrox in ipsis portarum angustiis prœlium, donec pulsi hostes; utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur. Quod nisi

Hinc auctus Oceanus] Putabam, *victus*: sed quid si *auctus*, quia incognitum mare jam navigatum, et reliquo Oceano quasi adjectum? LIPS. Non profecto inepte *auctus* editur, ut Pichena putat, sed magnifice: ab his addita provinciæ regio ampla terrarum, novusque quæsitus ac domitus hostis; ab illis, quod Oceanus Romanum agnoscebat Imperium, promotum auctumque et ei accessio facta. GRON. *Victus* primus recepit Pichena, idque exemplum omnes imitati sunt. Vellem Gronovius non modo utcunque explicasset *auctum Oceanum*, sed etiam, ita Latine dici posse, aut consuesse, docuisset. Mihi *victus* placet. Sic *domitus Oceanus* est ap. Sueton. Claud. 17. *et spolia Oceani*. Calig. 46. *Victa maria* et *flumina* ap. poetas. ERN. A prisca lectione nolim recedere. Auxere milites jactabundi terras, hostem, Oceanum, ut A. 2, 82. *cuncta in deterius aucta adferebantur*. Cf. et c. 39. ab initio. Sic Brot. Bip.

Oppugnasse ultro, castella adorti] Fortasse, *oppugnare ultro, castella adoriri*. LIPS. Nec dura παρενθέσει et constructione opus est, nec mutatione temporum. Sed rectissime Pichena τὸ *oppugnasse* regi a τῷ *fama*: ut *fama oppugnasse* sit, rumor, quod oppugnarint. Castella, inquit, adorti et apparatu magno et majore fama, vel ex eo, quod sponte oppugnatum venissent, metum addiderunt. GRON. Nempe Pichena per parenthesin accipi posse aiebat a *majore—ultro*, nec tamen satis probabat. ERN. Bip. reponunt *oppugnare*, quia sic V. C. Ursini. Parum refert.

Excedendum potius quam pellerentur] Nec male foret, *excedendum priusquam pellerentur*. GRON. Mox edd. ante Rhen. prave, *specie ignavi prudentium*. Item post edd. Lipsii *circumirentur*. Singularem omnes veteres habent, quem restituit Pichena. ERN.

Securi pro salute, de gloria certabant, —irrupere] Recte Acidalius monuit, *pro* et *de* permutari debere. Si Rhenanus transposuisset, ut alia, jam pro bona et recepta lectione teneremus. Nunc mutare nemo ausus est. Post idem *erupere* sc. e castris, quod in MS. Vat. repertum recepit Broterius; recte. Paullo ante *irrupere* errori locum fecit. ERN. *Irrupere* veteres editiones habent. Utrumque bonum sensum facit.

paludes et silvæ fugientes texissent, debellatum illa victoria foret.

XXVII. Cujus constantia ac fama ferox exercitus, " nihil

Cujus constantia ac fama] Fallor, aut *conscientia* legendum. Conscius sibi exercitus egregiæ victoriæ, et ex ea famæ, majora volvebat. Video et Pichenæ hoc placuisse. Lips. Quod viris optimis fastidio, nobis aureum et gemmeum est. *Constantia* aliquando opponitur non tam levitati aut infirmitati ejus, qui varius et mutabilis semper, quam timori seu levitati ex timore, atque est imperterritus et immobilis animus iis, quæ terrere possunt, et infirmiores inducere vel vi vel ambitione ad mutanda cœpta et ad aliter et minus honeste fere consulendum. Sic *constantiam* Cyri pueri in Astyagis aula prædicat Justinus 1, 5. et *constantiam* Alexandri rapientis ad supplicium de tumultuantibus armatis: cui convenit apud nostrum Voculæ *constantia* H. 4, 25. item Perdiccæ ultro accedentis et increpantis pedestrem exercitum, qui percussorem ad eum miserat Justin. 13, 3. Talis *constantia* Germanici rejicientis imperium cum maximis minis delatum Suetonio Calig. 1. et Titi conspiratis adversum se assidere sibi jubentis et gladiatorum arma explorare apud Aurelium Victorem. Non aliter Pius apud Capitolinum cap. 5. *Fuitque ea constantia, ut septenis et novenis annis in provinciis bonos præsides detineret.* Quod recte cepit Casaubonus; eoque minus ferendum, quod ei obloquitur Salmasius. Cavillator scilicet *bonos* tantum detinuisse, et ab his nihil periculi aut metus. Parum πολιτικῶς: immo legibus boni quam mali suspectiores sunt; et sæpe non injuria. Non enim ἠθικῶς ad legem Philosophorum intelligimus, sed juste ac fortiter et cum gratia provincialium Rempublicam gerentes; qualibus profecto gloriæ et imperii cupido non segniter innascitur. Noster de Tiberio A. 1, 80. *neque enim eminentes virtutes sectabatur, et rursum vitia oderat: ex optimis periculum, a pessimis dedecus publicum metuebat.* Non aliter Capitolinus Salmasio in subsidium vocatus de Marco cap. 12. *Quamvis esset constans, erat etiam verecundus.* His enim locum dederunt hæc superiora: *Fisco in caussis compendii nunquam judicans favit.* Decebat *constantiam* Principis, nihil decidere de Republica, nihil pati publico detrahi, etsi hominum odia et famæ invidia foret subeunda. Talis *constantia* fuit M. Catonis omni opum vi repugnantis, ne Asianorum locatio induceretur, apud Ciceronem in primo ad Atticum. At Marcus quamvis *constans*, quamvis *Fabianæ constantiæ* in spernendis rumoribus et simultatibus, modo recte ageret, quamvis salubris, nec largitor, aut jactura Reipublicæ ambitiosus; tamen pudoris sui putabat, non nimium pro fisco tendere. Opportunum est etiam, quod adhibet Salmasius ex eodem Marco Capitolini cap. 4. *verecundus sine ignavia.* Hoc prorsus est istud inversum: *quamvis esset verecundus, erat etiam constans.* Nam huic significationi *constantiæ* adversatur *ignavia*, si memineris *ignaviam* et *segnitiem* optimis auctoribus interdum esse timorem, formidinem, quod Galli dicunt *poltronerie et manquement de courage.* Sic Tacitus H. 2, 94. *Nec coercebat istas voces Vitellius; super insitam inerti animo ignaviam, conscius sibi instare donativum:* hoc est, præterquam quod natura nihil habebat constantiæ et horrebat vanos strepitus, nec audebat militaris turbæ insolentiam imperatoria severitate compescere. Hinc et intelligendum illud Velleii 2, 125. in seditione Germanici Pannonicique exercituum post excessum Augusti: *Quo quidem tempore ut pleraque ignave Germanicus, ita Drusus ... prisca antiquaque severitate*, etc. hoc est, parum constanter, parum severe. Nam hoc quoque constantiæ est tumultuantibus non cedere atque etiam obviam ire, ut Suetonius loquitur Julio cap. 69. Nec dubium, quin turpiter et mendaciter aduletur patri et filio, factumque constantissimi, qua licuit, exempli, ut agnoscit Suetonius, ignaviæ crimine traducat. Sic igitur eam vocem et hic accipimus, ut *cujus victoriæ constantia et fama ferox exercitus*, sit; cujus præsentissimis interritisque tanto periculo animis, partæ tantaque fama passim celebratæ memor atque inde inflatus miles. A. 22, 33. *At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit.* His omnibus in locis *constantia* non quævis perseverantia et propositi pertinacia, sed κατ' ἐξοχὴν permansio in sententia, et instituto, atque habitu mentis contra graviter obstantem urgentemque vel metum, vel gratiam, vel subrusticum pudorem. Gron. Bene ista de *constantia* disputantur, nec quisquam de hac significatione dubitat. At *victoriæ constantia* an dicatur, et quo sensu,

virtuti suæ invium: penetrandam Caledoniam, inveniendumque tandem Britanniæ terminum continuo prœliorum cursu," fremebant: atque illi modo cauti ac sapientes, prompti post eventum ac magniloqui erant. Iniquissima hæc bellorum conditio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni inputantur. At Britanni non virtute, sed occasione et arte usos rati, nihil ex adrogantia remittere, quo minus juventutem armarent, conjuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent: atque ita inritatis utrimque animis discessum.

XXVIII. Eadem æstate cohors Usipiorum, per Germanias conscripta, in Britanniam transmissa, magnum ac memorabile facinus ausa est. Occiso Centurione ac militibus, qui, ad tradendam disciplinam inmixti manipulis, exemplum et rectores habebantur, tres liburnicas, adactis per vim gubernatoribus, adscendere; et uno remigante, suspectis duobus,

præsertim ubi adjungitur *ferox*, id mihi dici velim. Clarum est, quod alias dicitur simpliciter *victoria ferox miles*, aut *recenti v. f.* id hic cum duplici additamento dici. Victoriam miles et ipse credebat amplam, et fama ferebat: hoc est conscientia et fama victoriæ. ERN. Dolendum omnino, eruditionem sic temere profusam. Non hic sermo de constantia Ducis sed victoriæ. Hæc autem constans est, quum nulla clade polluta. Quidni autem ea victoriæ constantis et virtutis suæ fama ferox exercitus? Bene hoc sensere Bip. Sensit et Bahrdt et Bleterius et nuperus quoque interpres Gallus.

Adversa uni imputantur] Sic recte Rhenanus: ante erat prave *adversa cum imp.* ERN.

Arte Ducis rati] Hæret sententia. Putabam olim, et explebam, *arte Ducis victos rati:* nunc magis et propius verbis, *non ut virtute, sed occasione et arte Ducis superati.* Nam illud, *super*, compendio sæpe scriptum, et unica littera; quæ et in fine anteeuntis verbi est. *Occasione* autem victos se volunt, quia superventu subito Agricolæ (prius prœlium vide) oppressi. LIPS. Alii tentant verbum *rati*, idque varie; frustra. Melius Lipsius. Forte tamen nec displiceat *arte vicisse* sc. Romanos. Ad meum quidem sensum id mollius est, et ad vulgatam lectionem propius accedit. ERN. Laude digna hæc conjectura, nec minus illa Broterii, *arte se victos rati.* Præferam tamen, quam arripio, Bipont. *arte usos*, scil. Romanos, ni malis, *arte Ducis usos.* Ingeniose quoque Freinsh. *non virtutem, sed occasionem et artem Ducis rati.*

Magnum ac memorabile facinus] Hodie rideamus; at olim hoc tanti fuit, quanti nunc penetrasse Magellani sinum, et orbem hunc circumdedisse. Ambrosius 3. Hexaëm. 3, 3. *Illud magnum et inausum navigantibus, atque intentatum nautis mare, quod Britannias frementi includit æquore, atque in ulteriora et ipsis fabulis inaccessa secreta se porrigit.* Hac autem circumvectione retecta Britannia, et insula bona fide approbata. Dionem in Tito vide. LIPS. Vir eruditissimus (Virdungus) et haudquaquam τῶν τυχόντων, (qui longe major apparuisset, nisi vix notum suis morbi et paupertas depressissent) mihi etiam inter primos adolescentiæ meæ fautores venerabilis, nimis anguste modum hujus facinoris metitur (de circumvectione sola Britanniæ capiens). Magnitudinis ejus, quam Tacitus intelligit, pars exigua et fortuita est, quam præcipuam putat Virdungus. Magnum erat et memorabile tali tempore ac loco tales rebellionem moliri, et tali modo tantisque casibus ac periculis propositis exsequi, dein per omnia extrema tam diu ærumnosam vitam trahere ac durare. Inceptu, profligatu, exitu magnum hoc et memorabile facinus; non cursu tantum, quem ne cogitarunt quidem, cum rem ingentis ausi susciperent; quamquam et hujus fortuna ipsis miseriis magna et memorabilis. GRON.

Uno remigrante] Clam se subducente, et in patriam remeante, ut capit Pichena. MS. Vat. *remigante*, male. Mox

eoque interfectis, nondum vulgato rumore, ut miraculum prævehebantur: mox hac atque illa rapti, et cum plerisque Britannorum, sua defensantium, prœlio congressi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiæ venere, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos, vescerentur. Atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi navibus, pro prædonibus habiti, primum a Suevis, mox a Frisiis intercepti sunt: ac fuere, quos per commercia venumdatos, et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casus inlustravit. Initio æstatis Agricola, domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit. Quem casum neque, ut plerique fortium virorum, ambitiose, neque per lamenta rursus ac mœrorem muliebriter tulit: et in luctu bellum inter remedia erat.

XXIX. Igitur præmissa classe, quæ pluribus locis prædata, magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos et longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium pervenit, quem jam hostes insederant. Nam Britanni, nihil fracti pugnæ prioris eventu, et ultionem aut servitium exspectantes, tandemque docti, commune periculum concordia propulsandum, legationibus et fœderibus omnium civitatum vires exciverant. Jamque super triginta millia armatorum adspiciebantur, et adhuc adfluebat omnis juventus, et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello, ac sua quisque decora gestantes: cum inter plures Duces virtute et genere præstans, nomine Calgacus, apud contractam multitudinem, prœlium poscentem, in hunc modum locutus fertur:

MS. Vat. *prævehebantur*, quod placet Broterio. Sententia loci non videtur pati, successum navigationis mirabantur homines in hominibus rei nauticæ rudibus. Ern. A Vaticano discedere et hoc loco, nefas duco. *Uno remigante* usi, quem secuti *prævehebantur* i. e. prætervehebantur litori. Sic bene Bip.

In nostram ripam] sc. Rheni fluminis, cujus altera ripa sinistra provinciæ Gallicæ terminus erat, altera a Germanis tenebatur. Ern.

Initio æstatis] Alia hæc æstas ab ea, quæ c. 25. incipitur. Nam quæ illa ætate gesta sunt, clare ab Agricola c. 34. init. superiori anno tribuuntur. Itaque hic vel numerus æstatis excidit, vel *sequentis*, *proximæ*, quia paullo ante præcedit *eadem æstate*. Ad æstatem septimam hæc pertinere, etiam Virdungus vidit. Si fuit *septimæ initio æstatis*, quod mihi maxime placet, primum verbum, per notas scriptum, facillime potuit absorberi a terminatione præcedentis verbi VIT. Numerum VII excidisse putat etiam Broterius. Ern.

Ut plerique fortium virorum ambitiose] Viri fortes sunt militares: hi fere ambitiose in talibus rebus; h. e. ostentant patientiam, et nimis volunt constanter ferre incommoda videri, contra humanitatis communis rationem. Ern. Vide exemplum Tiberii A. 4, 8.

Grampium] Hodie vocatur *Grantzbaine*. Ern.

Commune periculum concordia] O verba aurea! utinam imbibamus! Nempe hoc est, quod Hermocrates ille Syracusanus pulcherrime monuit, apud Thucyd. 4, 64. Τοὺς δὲ ἀλλοφύλους ἐπελθόντας ἀθρόοι, ἢν σωφρονῶμεν, ἀμυνούμεθα. Εἴπερ καὶ καθ' ἑκάστους βλαπτόμενοι, ξύμπαντες κινδυνεύομεν. Lips.

Sua quisque decora] Præmia ob virtutem bellicam accepta intelligo. Mox *Calgacus* pro *Galgacus* edidimus ex edd. pr. quibus consentiunt MSS. ap. Broterium. Ern.

XXX. "Quotiens caussas belli et necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensumque vestrum, initium libertatis totius Britanniæ fore: nam et universi servitutis expertes, et nullæ ultra terræ, ac ne mare quidem securum, inminente nobis classe Romana: ita prœlium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima, sunt. Priores pugnæ, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant; quia nobilissimi totius Britanniæ, eoque in ipsis penetralibus siti, nec servientium littora adspicientes, oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus. Nos, terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit: nunc terminus Britanniæ patet: atque omne ignotum pro magnifico est. Sed nulla jam ultra gens; nihil nisi fluctus et saxa; et infestiores Romani; quo-

Priores pugnæ] *Pugnæ* delet Freinshemius; probatque Boxhornius. Ego vulgatum fero. Nec ratio viri docti ullo modo vera; quod homines pugnent, non pugnæ certentur. Centies et *pugnis certari* dicitur, et *pugnæ pugnari*. Sensus: in prioribus pugnis aliquod perfugium reliquum erat in nostra virtute: ea spes restabat. ERN.

Quia nobilissimi t. Brit. eoque in ipsis penetralibus siti] Hæc quomodo cohæreant, non video; cur nobilissimi in penetralibus, h. e. in recessu ultimo, habitent. An *novissimi*, ultimi? Id sequentibus bene convenit: nam eosdem mox dicit *extremos*. *Ipsa penetralia* sunt intimi et ultimi recessus Britanniæ, ut mox vocat. Mirifice hic obloquitur Broterius. ERN. Noli mutare. Jactantia est hominum, qui, quod nobilissimi sint, in penetralibus insulæ se sitos perhibent, quasi κειμήλιον gentis.

A contactu dominationis] Edd. ante Rhen. male *contractu*. ERN.

Nos terrarum ac libertatis] Animosa et alta hæc oratio Galgaci; in qua, quod suos maxime hortatur ad robur, quoniam ultimi Britannorum sint, nec ulla gens ultra, facit, quod Homericus ille Ajax Iliad. o. 734.

Ἀνέρες ἐστὲ, φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς·
Ἠέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω;
Ἠέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμῦναι.

LIPS.

Recessus ipse ac sinus famæ] Mirifice dictum. Defendit nos, inquit, quod longinqui, occulti, et vix fama noti fuimus (in sinu famæ conditi): nunc omnia aperta. LIPS. i. e. sinus ac recessus oræ habitabilis. Perperam sollicitant. *Sinus* est pars secreta et locus maxime remotus. Ut in libro de Mor. G. 29. Gallos, qui decumates agros in limite Romani juris colebant, designans: *mox limite acto, promotisque præsidiis, sinus Imperii et pars provinciæ habentur*, i. e. pars ultima et extrema velut lacinia. Ubi homines nulli, ibi nec fama, quæ hominum ore seritur. GRON. Obs. 1, 4.—Broterius mox permutat hæc duo: *atque omne i. p. m. est, et nunc terminus Br. patet:* quasi melius sic cohæreat oratio. Mihi *sed* obstare videtur, quod illi *atque o.* etc. videtur respondere: id si corrigas *et*, offendet alterum *et*, quod mox sequitur. ERN. Rhen. volebat *atqui*.

Et interiores Romani] Vett. editiones, *inferiores;* e quo Rhenanus, *infestiores*. Ego divisim, *et iis feriores*. Magis feri et duri, quam fluctus et saxa. LIPS. Scribe mecum: *Sed nulla jam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa et infestiora Romanis*. Contra hos enim virtus potest valere; contra ista, nulla. Huc igitur incumbendum significat, et in hos impetum faciendum. GRON. Mihi Rhenani correctio magis placet, quod sententiam efficit melius cum sequentibus coeuntem. Non, quid Romanis infestum ac timendum sit, sed quid victis illa die Britannis, hoc quæritur. Itaque, quia sic Broterius in MS. Vat. reperit, cum ipso in textum recepi. Ceterum *interiores*, quod Lipsius cum sequentibus omnibus edidit, natum est e vitio operarum pro *inferiores:* unde vetus restituimus. Mox edd. ante Rhen. male *cunctis*. ERN. Et *terram*.

rum superbiam frustra per obsequium et modestiam effugeris. Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, et mare scrutantur: si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi: quos non Oriens, non Occidens, satiaverit. Soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus, *imperium;* atque, ubi solitudinem faciunt, *pacem* adpellant.

XXXI. "Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per delectus, alibi servituri, auferuntur: conjuges sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine *amicorum* atque *hospitum* polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt; in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus, silvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. Ac, sicut in familia recentissimus quisque servorum et conservis ludibrio est; sic, in hoc orbis terrarum vetere famulatu, novi nos et viles in excidium petimur. Neque enim arva nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. Virtus porro ac ferocia subjectorum ingrata imperantibus; et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. Ita, sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus, quam quibus gloria, carissima est. Trinobantes, femina Duce, exurere

Bona fortunasque in tributum egerunt] Hic locus sic est correctus a Rhenano. Ante erat in edd. *bona fortuna quæ in tributum agerat annus, in frumentum: corpora ipsa ac manus silvis ac paludibus verbera emuniendis inter a. c. c.* corruptissime. Nec minus vitiosi sunt libri scripti. An sic dederit Tacitus, ut nunc editur, nemo dicat. *Annonam* Rhenanus sine dubio cepit de annona militari, quæ est pars stipendii. Sed *annonam* Taciti tempore jam sic dictam, non potest, ut opinor, doceri. Ern. Immo vero sic supra A. 15, 72. et apud Livium 26, 20.

Silvis a. p. emuniendis] i. e. viis per silvas et paludes muniendis. Verbum Livianum. Ern.

Mancipia semel veneunt] Egregium vero membrum, et qualia multa in pulcherrimo corpore hujus orationis; qua, moriar, si quid meo sensu prudentius, disertius, argutius est in omni Romana lingua. Ceterum huic sententiæ plane compar, et velut hinc hausta, illa Salviani lib. 6. extremo, ubi queritur Romanos tributa barbaris pendere, quæ munera vocabant: *Dicimus donum esse, quod pretium est, et quidem pretium conditionis durissimæ ac miserrimæ. Omnes quippe captivi, cum semel redempti fuerint, libertate potiuntur: nos semper redimimur, et nunquam liberi sumus.* Lips.

Quotidie emit, q. pascit] Emit, tributis pendendis; pascit, frumento præbendo. Ern.

Recentissimus quisque servorum] Itaque servi recentiores non in magno pretio. Suetonius aliter præfert in Julio c. 47. *Servitia recentiora politioraque immenso pretio comparasse dicitur*, sed ipsum emendo, et interpretes æstu libero, scriboque, *servitia decentiora.* Firmat Plinius epist. 1, 21. *Credo decentes esse servos, qui mihi sunt empti consilio tuo.* Lips.

Arva, aut metalla] Quid? nonne ante dictum, *aurum et argentum* in Britannia esse? dictum: sed hic de sese Caledonii loquuntur et sentiunt, ubi tunc nihil horum. Arva autem non esse, cape illa fertilia et gleba ubere. Lips. Edd. ante Rhen. *arma. Exercere* verbum proprium est in hac re. Ern.

Brigantes fœmina Duce] Camdenus corrigebat, *Trinobantes*, ex A. 14, 31. recte. Coloniam int. Camulodunum, ex eodem loco. Res ita evidens est, ut ita rescribere non dubitarim. Ern.

coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri et indomiti, et libertatem non in præsentiâ laturi, primo statim congressu nonne ostendemus, quos sibi Caledonia viros seposuerit?

XXXII. "An eamdem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam, adesse creditis? Nostris illi discessionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt; quem contractum ex diversissimis gentibus, ut secundæ res tenent, ita adversæ dissolvent: nisi si Gallos et Germanos et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi alienæ sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam servos, fide et adfectu teneri putatis: metus et terror est, infirma vincula

Libertatem non in præsentia laturi] Romana editio (Put. Alc.) *et in libertatem non in præsentiam laturi;* ex quo M. Antonius Muretus ingeniose, diductis vocibus litterisque, *in libertatem, non in p. r. servitium nati*, id est Populi Romani. Ambigo tamen: et malim, *libertatem non in præsenti ablaturi*, vel *illaturi*. In hoc enim sententiæ hujus penetrantis vis et velut acies est, integros adhuc Caledonios esse, et libertatem sine ullo jugo illibatam habere: irent igitur pugnarentque, non ut amissam iterum inferrent, sed tot sæculis retentam, ut ne quis auferret. Lips. Vereor, ut excogitem, quod judicium cujusquam mereatur. Tentabam tamen aliquando, *et libertatem nunc demum periclitaturi;* aut etiam, *et libertatem omnem in procinctu laturi.* Quemadmodum Seneca 1, 1. de clementia: *Severitatem abditam, clementiam in procinctu habeo.* Gron. Schelius vulgatum sic explicat: qui non libertatem in rerum nostrarum conditionem inferemus demum, ut ille, sed tantum tuebimur: ad Hygin. p. 141. Temerarium videtur, in hoc loco aliquid tentare. Dicam tamen, quid mihi in mentem venerit. Est argumentatio a minori ad majus; cujus ratio maxime usitata est, ut posterius membrum per interrogationem exprimatur forma negativa, ut voluit hic et Pichena; sed *non* in lectione hodie vulgata est alieno loco, debetque esse ante *primo*. Putem igitur, *non* locum mutasse, ut alias tales in hoc libello particulas, quas passim restituit Rhenanus, et locum sic corrigendum esse: *nos integri et indomiti, et libertatem in præmium* (*s. in præmio*) *laturi, non primo statim congressu ostendamus* etc. Libertatem in præmium ferunt, tam qui conservant, quam qui recuperant; ut pro libertate pugnant, tam qui defendunt, quam qui amissam repetunt. Broterius sic locum constituit: *et in libertatem non in prædam certaturi, primo statim congressu vivide ostendamus.* Ultimum *vivide* e lectione librorum, qui habent *unde*, eruit Jos. Scaliger. (sic et Rutgers. Lect. Venus. p. 415.) Sed in hac forma orationis perit argumentatio a minori ad majus, quæ manifesta est. Propter eam etiam corrigam *ostendemus;* quod tempus semper est in altera talis argumentationis parte. Ern. Vulgatum ex mente Schelii sat bene reddidere interpretes vernaculi. Bip. ita locum refingunt: *et ii libertatem non in præsens tantum laturi.* Recte *laturi* reddunt reportaturi, quasi nunc demum.

Primo statim congressu unde est] Corrigo vere, *prima statim congressione ostendamus.* Vel, *congressu, nonne;* interrogando. Lips. Subscribo Lipsiano, *prima statim congressione ostendamus.* Gron. In omnibus ante Pichenam est *unde ostendamus.* Ern. Recipio Lipsianum *nonne* cum Bip. qui bene sequentem interrogationem ad idem caput referunt.

Nostris dissensionibus] Sic e judicio Rhenani edidit Pichena. Superiores omnes *discessionibus.* Ern. Temere mutata vetus lectio. In diversitate sententiarum solebant isti populi, infectis rebus, *discedere.* Mox pro *hostium* Muretus volebat *nostra.*

Pudet dictu] Usitatius foret *pudet dicere;* hoc accipe ut, pudet, dum dico. Non admodum dissimile illud Valer. M. 9, 13, 2. *quia dictu fastidienda sunt.* Ern. Plaut. Bacchid. 3, 1, 12. *puditum est factis.*

Licet dom. al. s. commodent] Sic ex ed. pr. restitui. Etiam Beroaldus (Put. Alc.) habet *commodent*, sed omisso temere *licet.* Consentit MS. Vat. ap. Broterium, nisi quod habet *commendent.* Vulgatum, *dom. al. s. commodantes*, e Beroaldina lectione factum est. Ern.

caritatis: quæ ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt: nullæ Romanos conjuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia, est. Paucos numero, trepidos ignorantiâ, cœlum ipsum ac mare et silvas, ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac vinctos Dii nobis tradiderunt. Ne terreat vanus adspectus, et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus: agnoscent Britanni suam causam: recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos ceteri Germani, tamquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes et injuste imperantes, ægra municipia et discordantia: hic Dux, hic exercitus: ibi tributa et metalla et ceteræ servientium pœnæ; quas in æternum perferre, aut statim ulcisci, in hoc campo est. Proinde, ituri in aciem, et majores vestros et posteros cogitate."

XXXIII. Excepere orationem alacres et barbari moris cantu et fremitu, clamoribusque dissonis. Jamque agmina et armorum fulgores, audentissimi cujusque procursu: simul instruebantur acies; cum Agricola, quamquam lætum et vix munimentis coercitum, militem adhortatus, ita disseruit: "Octa-

Qui timere desierint] Nec male, *quos timere desierint*. LIPS.

Conjuges accendunt] Edd. ante Rhen. male *accedunt*. ERN.

Aut nulla plerisque patria, aut alia, est] Quibus *nulla patria*, sunt Britanni, Romanis partibus addicti. ERN.

Paucos numero] Lego, *numeros*, et accipio cohortes, ut notavi ad H. 1, 6. LIPS. Recepit Pichena. Sed *circum* quo pertinet, aut quam vim habet? An scripsit Tacitus *civium?* Nam intelliguntur sane in primis cohortes legionum, quæ sunt e civibus Romanis. ERN. Mutandi pruritus doctos in hoc Taciti libello vexat. Recte Brot. Lall. Bip. priscam lectionem tenent sano sensu. *Circum* ante *trepidos* delevi; ex sequenti linea huc inrepsit.

Alii nobis tradiderunt] Qui alii? immo vero, *Dii*, repone, mea fide, et jussu. LIPS. Recepit Pichena. ERN.

Senum coloniæ] Senes per contemtum vocat veteranos et emeritos, qui fere in coloniis collocati. *Ægra* porro *municipia* vocat, ambiguam fidem habentium. ERN. Cic. pro Mil. 25. jungit *Reip. partes ægras et labantes*.

Quas in æternum proferre] De Romanis intell. *proferre*, ut Rhenanus monuit; nisi malis *perferre*, ut habet MS. Vat. ERN. Quidni audiamus Vaticanum? Reposui cum Bip.

Jamque agmina et armorum fulgores] Fulgores armorum capio de vibratione armorum in principio pugnæ. Liv. 1, 25. *ut primo statim concursu increpuere arma, micantesque fulsere gladii*. Nam ita capi postulant verba subjecta, *audentissimi cujusque procursu*. Alias fulgor armorum etiam dici solet de galeis clypeisque splendentibus extra concursum, ut ad h. l. notavit Barclaius. Mox *instruebatur* MSS. Vat. ERN.

Militem adhuc ratus] Vox planissime excidit, *militem acuendum adhuc ratus*, aut *incitandum*, sive aliud tale. LIPS. Tentabam, *quamquam lætum et vix munimentis coercitum militem adhortaturus, ita disseruit*. GRON. In superioribus edd. Gronov. editur *quemquam—militum militem*; quod intelligi non potest. Arbitror me recte correxisse. Gronovii mens fuit: non opus esse videbatur adhortari militem, qui præ aviditate pugnandi castris vix coerceri posset; quod convenit iis, quæ dicta sunt c. 27. init. *Munimentis* est in MS. Vatic. ERN. Et V. C. Ursini hic quoque inserit *accendendum*, quod Brot. expressit. *Adhortatus* a Grotio est, receptum et a Bip. *Adhuc ratus* friget.

Octavus annus est] Unde numerat? ab introitu suo in provinciam, et ad res suas aptat. LIPS. Acid. vult *Septimus*.

vus annus est, commilitones, ex quo virtute et auspiciis Imperii Romani fide atque opera vestra Britanniam vicistis: tot expeditionibus, tot prœliis, seu fortitudine adversus hostes, seu patientia ac labore, pæne adversus ipsam rerum naturam, opus fuit: neque me militum, neque vos Ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum Legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ, non fama, nec rumore, sed castris et armis tenemus. Inventa Britannia, et subacta. Equidem sæpe in agmine, cum vos paludes montesve et flumina fatigarent, fortissimi cujusque voces audiebam, 'Quando dabitur hostis, quando acies?' Veniunt, e latebris suis extrusi: et vota virtusque in aperto; omniaque prona victoribus, atque eadem victis adversa. Nam, ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse æstuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculosissima, quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia; sed manus et arma, et in his omnia. Quod ad me adtinet, jam pridem mihi decretum est, neque exercitus, neque Ducis terga tuta esse. Proinde et honesta mors turpi vita potior; et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt: nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse.

XXXIV. "Si novæ gentes atque ignota acies constitisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ii sunt, quos proximo anno, unam legionem furto noctis adgressos, clamore debellastis: ii ceterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tam diu superstites. Quomodo silvas saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal contra ruere, pavida et inertia ipso agminis sono pelluntur; sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt: reliquus est numerus ignavorum et metuentium; quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi

Schefferus in notis numeralibus peccatum putat.

Equidem sæpe in agmine] Addidi *sæpe* cum Broterio e MS. Vat. Mox idem habet *voces*, quod pariter recepimus, quia est, *quando dabitur hostis? quando acies?* Mox dedi *e latebris* ex edd. pr. Vulgg. *a lat.* Ern. *Acies* a Rhenano est; prius legebatur *animus*. Dein Barclaius vult *montesque*.

Vota virtusque in aperto] Quod Polybius dixit 6, 12. et 34. ἐν ὑπαίθροις. Lips.

Pulchrum ac decorum in frontem] i. e. in speciem, specie; ut recte explicat Lipsius ad Senec. Cons. ad Helviam c. 5. Sic *prima frons* apud Phædrum 4, 1, 6. Mox pro *superasse* edd. ante Rhen. male, *superesse*. Ern.

Ita fugientibus etc.] Edd. ante Rhen. *item*, male. Sed illud *hodie* non satis concoquo. valdeque vereor, ne verum sit *hostibus*, quod et sequentia desiderare videntur: *neque enim nobis aut locorum eadem notitia* etc. Nam *eadem*, quo referatur, alias non habebit. Ern.

Robore] Edd. ante Rhen. *ruere*: MS. Vat. *contra ruere*, quod recepit Broterius. Vulgata melius sequenti membro, et universæ sententiæ consentit. Mox *agmen* intellige venantium, equorum, canum. Ern. Vat. sequor cum Brot. et Bip. subaudio *solet*. Cf. et c. 37. ubi *ultro ruere*. Cf. et Burm. ad Phædr. 5, 1.

Sed deprehensi sunt novissimi etc.] Vetus lectio est: *sed d. s. novissime, id et extremo metu corpora, defixere aciem in his vestigiis.* Eam Rhenanus sic corre-

sunt: novissime res et extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus: inponite quinquaginta annis magnum diem: adprobate Reipublicæ, nunquam exercitui inputari potuisse aut moras belli, aut caussas rebellandi."

XXXV. Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. Instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia, quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent, equitum tria millia cornibus adfunderentur: legiones pro vallo stetere, ingens victoriæ decus citra Romanum sanguinem bellanti, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies, in speciem simul ac terrorem, editioribus locis constiterat ita, ut primum agmen æquo, ceteri per acclive jugum connexi velut insurgerent; media campi covinarius et eques

xit: *d. s. novissimi, et extremo metu corpora defixere in his vestigiis:* quod omnes secuti sunt ante Pichenam, qui induxit *ideo*. Sed nondum persanatus est locus, nec sine libris facile sanari potest. Interim et mihi licebit apponere, quod in mentem venit: *sed deprehensi sunt ignavissimi, et extremo metu torpidi defixere aciem in his vestigiis.* Ita servatur τὸ *aciem*, quod habent vett. edd. et per conjecturam sublatum est a Rhenano. *Novissime* servarem, si diceretur pro *tandem, aliquando;* quod non est: nam est ultimo loco, ut *novissimi*, qui sunt ultimo loco: quod utrumque est ab h. l. alienum. Nec ullo modo video, quem commodum sensum alterutrum verbum hic habere possit. E *gnavus* s. *navus* in MSS. fieri solere *novus*, constat, eaque varietas est in MSS. Liv. 3, 41. extr. *Metu* porro, aut *stupore, torpidi, torpentes,* sæpe occurrunt, ut ap. Liv. 22, 53. *cum stupore ac miraculo torpidos defixisset. Torpere* et *corpore* confundi vidimus etiam H. 4, 24. Broterius e MS. Vat. dedit *res et ext. m. corpora defixere.* Sed *res* commodum sensum hic habere non potest. Ern. Vaticano duce cum Brot. locum refingo, adhibita distinctione Bip. Sanum tamen non arbitror. Ceterum a Vaticano parum abludunt Put. et Alc. *Res* sunt fortunæ, facultates.

Transigite cum expeditionibus] id est, finite expeditiones. Sumtum e re pecuniaria et forensi. Finita est controversia, ubi cum litigatore, debitore, creditore transegimus. Ern.

Magnum diem] Ita vocant Latini diem, quo res in ultimum discrimen adducitur, res maxime clara patratur. V. Burm. ad Ovid. Amor. 3, 9, 27. et Lucan. 7, 90. Duker. ad Flor. 2, 6, 58. Ern. *Quinquaginta annis*, numero rotundo, aliquot enim desunt.

Caussas debellandi] Quærenti apud me Guil. Barclayo erudito et sagaci viro, ex tempore emendabam, *caussas rebellandi.* Sententia proba, ista: per vos aut ignaviam vestram minus debellatum, nec per proterviam rebellatum. Sive etiam, per eamdem ignaviam; quæ visa hostes animavit, et excitavit. Lips. *Rebellandi* jam edd. vett. ante Rhen. in cujus ed. irrepsit operarum errore *debellandi*: nam in notis *rebellandi* explicat. Is error servatus a seqq. et notam Lipsii peperit. Vetus restituit Pichena. Ern.

Instinctos ruentesque ita disposuit] Lipsius mallet *instructos*, quod auctoris sententiæ non congruens recte videtur Pichenæ, qui et verbum *instincti* in hac re solenne Tacito docet; ut supra c. 16. Ern. Et A. 2, 46. Cf. et H. 1, 70.

Citra Romanum sanguinem bellanti] Edd. ante Rhen. *bellandi*, male. Rhenanus bene correxit: et sic habet MS. Vat. Mox ex eodem dedimus cum Broterio *aciem*, quia sequitur *primum agmen.* Nam *acies* in plurali recte dicitur; sed ut deinde sit *prima acies*, non *primum agmen*, ut pars aciei. Ern.

Constiterat] Sic Ern. Brot. Bip. vulgo *constiterant.*

Covinarius et eques] *Covinarii* sunt *essedarii* Ciceronis et Cæsaris. Nam *covini* sunt vehicula, ut e Mela 3, 6. Silio 17, 418. aliisque dudum docuere viri docti et ad h. l. et in lexicis, maxi-

strepitu ac discursu complebat. Tum Agricola, superante hostium multitudine, veritus, ne simul in frontem, simul et latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, et "arcessendas" plerique "legiones" admonebant, promptior in spem, et firmus adversis, dimisso equo, pedes ante vexilla constitit.

XXXVI. Ac primo congressu eminus certabatur: simul constantia, simul arte Britanni, ingentibus gladiis et brevibus cetris, missilia nostrorum vitare, vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere; donec Agricola tres Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent: quod et ipsis, vetustate militiæ, exercitatum, et hostibus inhabile, parva scuta et enormes gladios gerentibus: nam Britannorum gladii sine mucrone complexum armorum, et in aperto pugnam non tolerabant. Igitur, ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fœdare, et stratis qui in æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpere; ceteræ cohortes, æmulatione et inpetu commixtæ, proximos quosque cædere: ac plerique semineces, aut integri, festinatione victoriæ, relinquebantur. Interim equitum tur-

æquo cf. Ju

meque Schefferus de Re Vehic. 2, 22. Itaque *et* male abest ab edd. vett. ERN.

Promtior in spem] Quamquam non omnino damnem hanc formam, tamen non dubito, verum esse *pronior in spem*. Ei verbo jam sæpe *promtior* substitutum a librariis vidimus in Ann. et H. libris. Sueton. Ner. 40. *Cui spei pronior*. ERN. Cf. H. 4, 60.

Cetris] Liv. 31, 36. *cetratos*, ait, *quos peltastas vocant*.

Tungrorum] Horum monumenta in Britannia exhibet Gordon. tab. 35.

Complexum armorum] i. e. pugnam, quæ fit cominus, conserendis manibus. ERN.

In aperto pugnam] Quid ais? immo vel maxime optent, adeo non refutent. Faciebam, *in operto*. Qui sub armis scutisque pugnant, et statim invadunt, spernunt hos prælongos gladios: hodieque res dicit. Tamen placet etiam Francisci Medicis conjectatio, *in arcto pugnam:* et quis stirpem e patronis illis Musarum non amet? Hodie veram gloriam ipsi sic ament. LIPS. *In arcto* verum puto; quod etiam non improbat, atque adeo e Livio 28, 33. illustrat Schelius ad Hygin. p. 140. Ipse malit *in aperta*, i. e. corporis loca nuda. Sed quis dixit *pugnam in aperta corporis loca?* Et num alii hoc magis ferunt Britannis? Immo Britanni pugnam, quæ fit cominus, non ferebant, quæ est *pugna in arcto*, ut et Livius vocat 28, 33. *quod in arcto pugna Romano aptior, quam Hispano militi, futura videbatur*. ERN. *In arcto* probant Grut. Lall. recepit Brot. Verum non video, qui potuerit librariis venire in mentem τῷ *arcto* substituere *aperto*. Hoc proinde a Tacito esse puto, et respondere τῷ *æquo*, quod sequitur, ut Bip. monent. Schefferus volebat *in aperta*, ut alias *in frontem*, *in latera*.

Et tractis] Muretus corrigebat *fractis*. Vulgatum quidem vitiosum esse non ambigo. Sed malim *stratis:* nam in MSS. fere est *tratis*, unde *tractis* factum. Mox pro *obstiterant* MS. Vat. *adstiterant;* quod non displicet. ERN. Sequor Ernestium cum Bip. Brot. volebat *prostratis*, sed simplex idem notat. Sic H. 3, 77. *sternunt inermes*. Mox Vat. *adstiterant*: vulgatum aptius.

Interim equitum turmæ fugere] Alii in sequentibus, ego hic offendo. Nam unde hæc fuga, cum nec de pugna ulla præcesserit? mira vel ipsorum ignavia, vel scriptoris nostri incogitantia. At vitium hic esse palam odoror. Ecce antea, pro more gentis, instruxit et junxit: *media*, inquit, *campi covinarius et eques discursu ac strepitu complebant*. Itaque isti, ut apparet, aciei interjecti; sed Agricola neglexit, et parte alia invasit Britannos pedites, quod robur censebat. Cœpta autem pugna, jam equites et co-

mæ fugere, covinarii peditum se prœlio miscuere: et, quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et inæqualibus locis hærebant: minimeque equestris ea pugnæ facies erat, cum ægre diu stantes, simul equorum corporibus inpellerentur, ac sæpe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.

XXXVII. Et Britanni, qui adhuc pugnæ expertes summa collium insederant, et paucitatem nostrorum vacui spernebant, degredi paullatim, et circumire terga vincentium cœperant: ni idipsum veritus Agricola, quatuor equitum alas, ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disjecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos versum: transvectæque præcepto Ducis a fronte pugnantium alæ, aversam hostium aciem invasere. Tum vero patentibus locis grande et atrox spectaculum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem,

vinarii miscentur, sed verbis corrigendis. Quid dicam, critica? suavis, et molesta es: rem video, verba requiro. Puto, *Interim equitum turmæ effudere, et covinarii peditum se prœlio miscuere.* Aut potius, *turmæ effusæ et covinarii.* Profecto jam pugnarunt, et sequens narratio tota dicit: attende. Lips. Non male. Ego tamen malim *erupere*, sc. ad impetum faciendum, quod esse verbum usitatum in hac re, H. 2, 26. vidimus: corruptela orta est, quod prima litera absorpta fuerat a finali præcedentis verbi. *Fugere* defendit Broterius, sed ejus rationes mihi non satisfaciunt. Ern. Hoc quoque tuentur Bip. item Schefferus.

Densis tamen hostium agminibus] Non placet, ipsum Romanos hic *hostes* appellare, quasi respectu ad Britannos habito. Multo commodius videtur, ut legamus cum Mureto *nostrorum*. Gron. Probo et ipse. Licet tamen etiam conjicere *cohortium*. Ern. Alterutrum probat Brot. Contra Acidalius intelligit agmina Britannorum, quod et Scheffero placet et Bipontinis, sed sic nexus verborum requireret *suorum*.

Minimeque equestris ea pugnæ facies] Vides *equestre* prœlium? nondum ergo fugerunt, ut vulgata lectio volebat. Lips. Vetus lectio: *minimeque equestres: ea enim pugnæ facies erat, cum ægra diu aut stante* etc. Quod nunc legitur, est ab ingenio Rhenani: non magis illud intelligendum, quam prius. Bene Pichena monet, Tacitum potius debuisse dicere, minime *pedestris* pugnæ faciem fuisse. Docet enim mox, pedites impeditos esse ab equis et essedis, ut pugnare suo more non possent. Post Trillerus Obs. p. 424. conjicit, *cum ægre clivo stantes*, sc. pedites Romani. Broterius recepit lectionem MS. Vat. *cum ægre diu stantes*, quod veteri lectioni bene convenit. Ern. Pro vulgato pugnant Bip. conjiciunt tamen *æqualis* loco *pedestris*, perperam. *Minime equestris* pugna fuit, equites fugerant, covinarii solebant desilire de curru et pedibus pugnare; hinc *vagi currus* et *equi sine rectoribus.* Ex *ea enim* lectionis priscæ Bip. faciunt *ea tum.* Dein bene cum Brot. recepere Vaticani *ægre diu stantes*, nec inscita tamen Trilleri conjectura.

In gradu stantes] Hærebant enim locis iniquis, ut dixit, tum et conferta Romana vel sociali acie. Lips. Vid. not. proxime superiorem. Ern.

Simul equorum corporibus] Quid clarius, quam hæc ad singulares equites referenda; qui stantes hærentesque, sine suo impetu, facile cum ipsis equis pellebantur a pedite, vi ingruente? Lips.

Transversos aut obvios] Quos? Romanos? non: sed ipsos suos equites, quos turbabant aut evertebant. Lips. Immo Romanos, ut opinor. Mox *degredi* edidit Pichena. Superiores male *digredi.* Ern.

Sequi, vulnerare, capere] E Sallustio sumta hæc scio, qui in Jugurth. 101. *tum spectaculum horribile in campis patentibus, sequi, fugere, occidi, capi, equi atque viri afflicti.* Lips.

oblatis aliis, trucidare. Jam hostium, prout cuique ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præstare, quidam inermes ultro ruere, ac se morti offerre. Passim arma et corpora et laceri artus et cruenta humus: et aliquando etiam victis ira virtusque: postquam silvis adpropinquarunt, conlecti, primos sequentium, incautos et locorum ignaros, circumveniebant. Quod ni frequens ubique Agricola validas et expeditas cohortes, indaginis modo, et, sicubi arctiora erant, partem equitum, dimissis equis, simul rariores silvas equitem persultare jussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterum, ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius alium respectantes, rari et vitabundi invicem, longinqua atque avia petiere. Finis sequendi nox et satietas fuit: cæsa hostium ad decem millia: nostrorum trecenti sexaginta cecidere; in quis Aulus Atticus, Præfectus cohortis, juvenili ardore et ferocia equi hostibus inlatus.

XXXVIII. Et nox quidem gaudio prædaque læta victoribus: Britanni palantes, mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per iram ultro incendere: eligere latebras et statim relinquere: miscere invicem consilia aliqua, dein separare: aliquando frangi adspectu pignorum suorum, sæpius concitari: satisque constabat, sævisse quosdam in conjuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latius aperuit: vastum ubique silentium, secreti calles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius: quibus in omnem partem dismissis, ubi incerta fugæ vestigia, neque usquam conglobari hostes compertum, et exacta jam æstate spargi bellum nequibat; in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsidibus, Præfecto classis "circumvehi Britanniam" præcepit: datæ ad id vires; et præcesserat

Victis ira virtusque] E Virg. Æn. 2, 367. *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;* ut bene Pichena monuit. Ern.

Equitem persultare] Sic Rhen. prius erat *equite persultari.*

Nec alius alium respectantes] Acidalius *sed alius* legebat. Ern. Bip. mox *sed rari:* saltem subauditur.

Trecenti quadraginta] MS. Vat. *sexaginta*, quod prætulit Broterius. Ern. Sequor. Vaticano habenda fides.

Miscere invicem] Tota hac periodo ornatum ex oppositis quæsivit; ideoque hic legam, *dein separare.* Aliquando inquit, cum aliis, aliquando rursus secum deliberabant. Lips. Probat et Pichena. Quia sic habet MS. Vat. cum Broterio recepi. Accurate opponuntur *miscere consilia* et *separare.* Primum communiter consilia capiebant, post suum quisque consilium, sibi quisque consulebat. Ern. Grotius malebat *desperare*, sed is Vaticanum nondum norat.

Sævisse quosdam] Similia de Germanis Flor. 3, 3, 17.

Secreti colles] Secreti colles sunt remotiores; quod ab h. l. alienum. Legendum puto *deserti*, qui ante habitati, et ab hominibus frequentati. Ern. Egregie Bip. *calles*, ut apud Virg. Æn. 6, 443. et 9, 383. ubi *obscuri.*

In fines Horestorum] Hos Camdenus locat in Escia (*Eskdale*) supra Itunam fl. in cujus æstuario tum classis, ut ex seq. patet.

terror. Ipse peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. Et simul classis secunda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, unde proximo latere Britanniæ lecto omni redierat.

XXXIX. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum jactantia epistolis Agricolæ auctum, ut Domitianus erat, fronte lætus, pectore anxius, excepit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur; at nunc veram magnamque victoriam, tot millibus hostium cæsis, ingenti fama celebrari. Id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra Principis adtolli: frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet: et cetera utcumque facilius dissimulari: Ducis boni Imperatoriam virtutem esse. Talibus curis exercitus, quodque sævæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus, optimum in præsentia statuit, reponere odium, donec inpetus famæ et favor exercitus languesceret: nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat.

Trutulensem portum] Ignotus est: itaque alii volunt, *Rutupensem*. Lips. Is hodie dicitur *Sandwich*. Ern.

Unde proximo latere Britanniæ lecto omni redierat] *Exierat* malebat Rhenanus. *Unde, proximo litore Britanniæ lecto, omnis redierat*, Pichena. Recte. Sic ergo edidimus. *Unde* refer ad *lecto*, unde egressa legerat proximum latus Britanniæ. Ern. Bip. servant *omni*, bono sensu, nec absque necessitate ab antiqua lectione recedendum.

Epistolis Agricolæ actum] Hæsi olim: nunc levi emendatione me expedio, *auctum*, pro *actum*, rescribens. Lips. Recepit Pichena. *Auctum* est verbum proprium in hac re, idque sæpe cum *actum* confundi jam supra vidimus. Mox MS. Vat. *ut erat Domitianus:* alius idem habet in margine. Nominativus quidem placet. Ern.

Ut Domitianus erat] Sic MS. Vat. et alius in margine: unde bene restituere Bip. Glossam sapit *ut Domitiano moris erat*.

Falsum e G. triumphum] De quo Dio 67, 4. Similia de Caligula Suet. c. 47.

At nunc] Edd. ante Rhen. *ac*, et mox *millium*. Ern.

Si mil. gloriam alius occuparet] Putabam, *altius*, vel *artius*, sive *arctius*. De Agricola Domitianus ratiocinatur, et sese exstimulat: frustra silentio transitas civiles artes, si in militari præpolleret. Quod si vulgata placet, de ipso Domitiano accipies, querente, frustra se *liberalia studia initio Principatus neglexisse* (ita Suetonius cap. 20.) ut ad militaria et imperatoria se daret scilicet, si ecce alius eam gloriam occuparet. Atque hanc veram sententiam puto. Videbatur enim sibi in studiis et eloquentia potuisse excellere, si perseverasset. Lips. Pichena recepit *altius*. Sed id posteri editores non sunt ita imitati, ut alia fere; consilio, an casu, nescio. Nec ego necessarium puto hic aliquid mutari. Ern. Omnia plana. Sensus: Domitianum queri, frustra se oppressisse et ejecisse eos, qui (v. c. 2.) sapientia et civilibus artibus comparare sibi favorem vulgi possent, si existat nunc, qui militaris virtutis gloria vulgi studia captet. Sic puto, bene Schefferus.

Utcumque facilius tolerari] *Facilius* glossam sapit interpretantis τὸ *utcumque*, quod solum sufficiebat huic sententiæ exprimendæ, eleganterque sic dicitur: ceteras laudes, etsi non æquo satis animo, tamen tolerari. Infra leg. *etiamnum* pro *etiam tum*. Ern.

Secreto suo satiatus] Depingunt hoc secretum Suet. c. 3. Plin. paneg. c. 48. Dio 66, 9.

XL. Igitur "triumphalia ornamenta, et inlustris statuæ honorem, et quidquid pro triumpho datur," multo verborum honore cumulata, decerni in Senatu jubet: additque insuper opinionem, Syriam provinciam Agricolæ destinari, vacuam tum morte Atilii Rufi, Consularis, et majoribus reservatam. Credidere plerique, libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam, codicillos, quibus ei Syria dabatur, tulisse, cum præcepto, ut, si in Britannia foret, traderentur; eumque libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolæ, ne adpellato quidem eo, ad Domitianum remeasse: sive verum istud, sive ex ingenio Principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. Ac, ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit; exceptusque brevi osculo, et nullo sermone, turbæ servientium inmixtus est. Ceterum, ut militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus; adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso adspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur.

XLI. Crebro per eos dies apud Domitianum absens adcusatus, absens absolutus est. Caussa periculi non crimen ullum, aut querela læsi cujusquam, sed infensus virtutibus Princeps, et gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes. Et ea insecuta sunt Reipublicæ tempora, quæ sileri Agricolam

Triumphalia ornamenta] Palam est, hæc a Domitiano tributa; quod Tacitus de socero non potuit, credo, ignorare. Tamen Dio vult a Tito 66, 20. Ἐσφάγη διὰ ταῦτα ὑπὸ Δομιτιανοῦ, καίπερ τὰς ἐπινικίους τιμὰς παρὰ τοῦ Τίτου λαβών. LIPS. Mox *statua illustris* est triumphalis, laureata. V. A. 4, 23. H. 1, 79. ERN.

Addique] *Additque* Muretus; bene: nam opinio non in SC. inferri jussa; sed eam ipse sparsit. Potest tamen vulgatum intelligi: jussit insuper spargi opinionem. ERN. Recepi *additque*.

Per ambitionem æstimare] h. e. e specie externa, splendore vitæ, frequentia deducentium etc. ERN.

Quærerent famam, pauci interpretarentur] i. e. plerique desiderarent in eo splendorem, quem tanta fama postularet; vix crederent, hunc esse illum tantum tamque celebratum virum; pauci caussas requirerent, propter quas ita se demiserit, et ad illas angustias se redegerit, aut intelligerent, id invidiæ effugiendæ caussa factum. Rhenanus frustra pro *famam* legi volebat *tamen*. ERN. Quinctil. 12, 11, 2. *Ne se quærat priorem*.

Absens absolutus est] Ant. Augustinus hic malebat *præsens*.

Pessimum inimicorum genus, laudantes] Gnome ex ipsis adytis humanæ vitæ, cui Mamertinus interpres, Panegyrico ad Julianum c. 4. *Cum*, inquit, *sancti Principis merces* (legimus *mores*) *atque instituta falsarum vituperationum licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa jactantes, Julianus Alemanniam domuit, Julianus urbes Galliæ... excitavit, etc.* Statimque c. 5. *Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores: si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facile ipso splendore laudis et gloriæ refutarentur; invenerunt accusandi genus, quod nullus refelleret.* LIPS.

non sinerent: tot exercitus in Mœsia Daciaque, et Germania Pannoniaque, temeritate aut per ignaviam Ducum amissi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati et capti: nec jam de limite Imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum. Ita, cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus et cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi Dux Agricola; comparantibus cunctis vigorem, constantiam, et expertum bellis animum, cum inertia et formidine ceterorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate et livore, pronum deterioribus Principem exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam præceps agebatur.

XLII. Aderat jam annus, quo Proconsulatum Asiæ et Africæ sortiretur, et occiso Civica nuper, nec Agricolæ consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum Principis periti, qui, iturusne esset in provinciam, ultro Agricolam interrogarent: ac primo occultius quietem et otium laudare, mox operam suam in adprobanda excusatione offerre: postremo non jam obscuri, suadentes simul terrentesque, pertraxere ad Domitianum; qui paratus simulationi, in adrogantiam compositus, et audiit preces ex-

Tot militares viri] Ego dubito an non, *tot militares numeri*. Atqui de *cohortibus* jungit. Ita, sed illos Romanos intelligit; has sociales. Lips. Legendum videtur *vici*. Supra A. 12, 38. *Ac, ni cito vicis et castellis proximis subventum foret, copiæ tum occidione occubuissent.* A. 14, 30. *Præsidium posthac impositum vicis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri.* H. 5, 20. *Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum modicis vicis quadripartita Civilis invaserit.* Gron. Hoc melius. Sed tamen exempla desidero epitheti hujus loco tributi, in quo præsidia posita. Quid impedit, quo minus militares viri sint Duces? Sic c. 40. *militare nomen*, est Ducis bello clari. A. 15, 26. Corbulo dicitur *vir militaris.* Et infra *funera* ad Duces, ut *clades* ad exercitus pertinent. Ern. *Vici* placebat et Heinsio ad Vell. 2, 115.

Cum inertia et formidine eorum] Grotius corrigebat *ceterorum*. Possis etiam conjicere *cæsorum;* non enim de vivis adhuc videtur dicere, sed de interfectis. Grotianum tamen melius. Ern. Mihi quoque adridet. Ex eo facile potuit oriri *eorum*. Bip. dedere *aliorum*.

Dum exstimulabant] Tacito alias solenne, præsens isti particulæ jungere, ut supra ad Hist. notavimus. Ern.

In ipsam gloriam præceps agebatur] Mirum loquendi genus, ut monet Virdungus; quod peperit acuminis captatio. Alii præcipites aguntur in perniciem, ipse in gloriam. Cum se ipse ad otium et silentium redigeret omni modo, invitus attollebatur, cum summo periculo. Ern.

Asiæ et Africæ] Non potest, ut sortitus fuerit utrumque simul, nec ferunt Romani mores. Scribo, *Asiæ aut Africæ.* Lips. Sic et Danesio visum. Sed et vulgatum rectum, ut monet Mercerus ad A. 3, 32. Utraque provincia in sortem conjecta. Ern. Vulgatum V. C. Ursini habet.

Occiso Civica] *Cereale.* Suet. Domit. c. 10.

Nec Agricolæ consilium deerat, nec Domit. exemplum] i. e. nec A. nesciebat, quomodo periculum effugeret, nec Domitianus, quomodo eum forte depelleret, cum exemplum ante oculos haberet, quod ipse edidisset in Civica. Paullo post edd. ante Rhen. vitiose *tam obscuri.* Ern.

Qui paratus simulatione, in arrog. c.] Hæsit hic Boxhornius, qui se expediit

cusantis, et, cum adnuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficii invidia. Salarium tamen, Proconsulari solitum offerri, et quibusdam a seipso concessum, Agricolæ non dedit; sive offensus non petitum, sive ex conscientia, ne, quod vetuerat, videretur emisse. Proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris: Domitiani vero natura præceps in iram, et, quo obscurior, eo inrevocabilior, moderatione tamen prudentiaque Agricolæ leniebatur; quia non contumacia, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat. Sciant, quibus moris inlicita mirari, posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse; obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum Reipublicæ usum, ambitiosa morte inclaruerunt.

XLIII. Finis vitæ ejus nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. Vulgus quoque, et hic aliud agens populus, et ventitavere ad domum, et

interpungendo post *paratus*; quo difficultas non tollitur. Si lectio incorrupta, copula esse debet ante *in*. Sed vereor, ne Tacitus scripserit, *qui parata simulatione*: simulatione, quam in potestate haberet, qua facile quavis in re et quovis tempore uteretur. Sic *parata* dici hodie notissimum est, post crebras virorum doctorum admonitiones. v. Cort. ad Plin. Ep. 3, 5, 8. Ern. Cum Bip. pono *simulationi*, ut A. 12, 47. *paratus sceleribus*, et Ovid. ex Ponto 2, 2, 117. *veniæ*.

Nec erubuit beneficii invidia] i. e. invidiosis sermonibus, quos tale beneficium concitaturum esset: nam *invidia* dicitur et de re invidiosa; nisi Tacitus scripsit *injuria*, ut ὀξύμωρον esset. Et Pichena vulgatum ita interpretatur, ac si ita scriptum esset. Ern. Id est beneficio invidioso. Simile A. 6, 23. *non erubuit permittere*. Cf. et Senecam de benef. 4, 17.

Salarium tamen Proconsulari] Nihil magis ad hujus loci lucem (ut ne ab alto aut longinquo petam) quam quæ Dio Cassius in Fragmento rerum Macrini conscripsit 78, 22. Ait *Aufidium Frontonem, neque Africæ Proconsulatu donatum a Macrino, etsi sortitus eam esset, neque item Asiæ*: et addit: Τόγε μὴν ἱκνούμενον γέρας, καὶ οἴκοι μένοντι αὐτῷ, τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, δοθῆναι εἰσηγήσατο. Οὐ μέν τοι καὶ ἐκεῖνος αὐτὰς ἔλαβεν, εἰπὼν, οὐκ ἀργυρίου, ἀλλ' ἡγεμονίας, δεῖσθαι. Vides retineri solitos: vides salarium tamen accipere: vides et ipsam summam, serio notandam. Ea est *decies* HS. sive 25 millia Philippicum. Lips. Vir doctus ap. Broterium malebat, *sal. tamen Proconsulare, s. o.* quod placet. Ern.

Odisse quem læseris] Seneca de Ira 2, 33. *Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt, et oderunt*. Lips.

Quo obscurior; eo irrevocabilior] i. e. implacabilior: hoc minus revocari ab ira et proposito perdendi poterat. Ern.

Eo laudis excedere] Malo, *accedere*, vel potius *escendere*. Sequentia hujus comprehensionis parum integra censeo. Lips.

In nullum rei post usum] Non displicet junctim et quasi composite, *post—usum*; id est, morte ea nec in posterum aliquid consuluisse, vel utiliter præstitisse. Mercero placebat, *in nullum Reipublicæ usum*; ingeniose, et fortasse vere. Lips. Alii (in his Acid.) *rei post-usum*. Mercerus et Pichena *Reipubl. usum*; male. *Rei post*: id est, accusati post et damnati; nec enim quærebatur de exitu reorum, cum unus esset. Gron. Non animadvertit vir magnus hæc verba *sed i. nullum* etc. pertinere ad effectum ambitiosæ mortis, et gloriæ per talem mortem quæsitæ. Post mortem autem rei non fiunt. Mercerus verum vidit, cujus correctionem recepit Pichena, quem omnes secuti sunt. Eadem sententia et alibi, et apud nostrum in Annalibus. Ern. Mercero hic omnes jure adsurgunt. Ursinus idem in V. C. suo se invenisse perhibet.

Aliud agens populus] i. e. publicas

per fora et circulos locuti sunt: nec quisquam, audita morte Agricolæ, aut lætatus est, aut statim oblitus. Augebat miserationem constans rumor, "veneno interceptum." Nobis nihil comperti adfirmare ausim: ceterum per omnem valetudinem ejus, crebrius quam ex more Principatus, per nuntios visentis, et libertorum primi, et medicorum intimi venere; sive cura illud, sive inquisitio erat. Supremo quidem die, momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente, sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque præ se tulit, securus jam odii, et qui facilius dissimularet gaudium, quam metum. Satis constabat, lecto testamento Agricolæ, quo coheredem optimæ uxori et piissimæ filiæ Domitianum scripsit, lætatum eum, velut honore judicioque: tam cæca et conrupta mens adsiduis adulationibus erat, ut nesciret, a bono patre non scribi heredem, nisi malum Principem.

XLIV. Natus erat Agricola, Caio Cæsare tertium Consule, Idib. Juniis: excessit sexto et quinquagesimo anno, de-

res nihil curans, sed suis negotiis intentus, ut bene Pichena. Edd. ante Rhen. male *alius*. Mox alterutrum *est* delendum esse, Muretus monuit. ERN. Restituunt Bip. lectionem *alius agens*, sed nescio, an quis unquam ita locutus. Altera dicendi forma ex more Romano desumta. Posterius *est* delet Acidalius. Sequor.

Rumor, veneno interceptum] Hunc rumorem secuti sunt, e quibus Dio Cassius 66, 20. tradit, Agricolam ab Domitiano interfectum esse. ERN.

Nobis nihil comperti affirmare ausim] *Nobis* pro *vobis* bene Rhenanus correxit. Ceterum non opus, de sententia Acidalii inserere *quod* ante *affirmare*. Ordo est, *nihil comperti nobis a. a.* alias etiam *nec* inseri posset: *nec affirmare ausim*. Sed non esse necessarium puto. Sallust. B. Jug. 17. *de iis haud facile compertum narraverim*, ubi v. Cortius. Favit tamen Acidalio, alterique correctioni locus τοῦ *nobis*, qui in vulgari lectione est alienus. Omnino durior est oratio, etiam hac de caussa, quod in eadem sententia et pluralis *nobis* et singularis *ausim* est. ERN. *Nobis* non de se solo dicit Tacitus; sic recte se locus habet. Cf. Schefferus.

Principatus] Urs. Mur. Acid. legunt *Principis*. Sic et Bip. Sed *Principatus* exprimit morem consuetum Principum, non Domitiani modo. Hoc et Scheffero visum.

Libertorum primi et medicorum intimi] Videtur epithetorum permutatio facta esse. *Libertorum intimi* noti sunt, et sic Ammian. 15, 35. Tum *medicorum primi* aptius quam *intimi* dicuntur. ERN.

Nuntiata constabat] Edd. ante Rhen. *constabant*. ERN.

Animo vultuque præ se tulit] Forte *mimo*. GRON. Sane animo præferri dolor internus non potest; ut aut *mimo* legendum videatur, quod pro eadem voce reponi in Suetonii Tib. 24. et Flor. 2, 14. voluere magni viri, idem Gronovius, Dukerus, Grævius, quibus nos plane assentimur; vel *habitu*, qui cum *vultu* sæpe conjungitur, etiam apud nostrum aliquoties. Idque forte et hac de caussa melius, quod, si *mimo* scripsisset Tacitus, non addidisset *vultuque*, in cujus simulatione vel maxime mimus ille inest. ERN. Apage conjecturas. Sensus: vultum ita composuit, quasi animo quoque infandum dolorem concepisset. Jam sic noster H. 1, 85. erat locutus: *animum vultumque conversis*. Recte sic Acid. Scheff. Boxh. Male ergo Acid. *omnino*; pejus Freinsh. *amictu*.

Securus jam odii] id est, qui odium non curaret, facile jam deponeret, ut in mortuum; ideoque et doloris affectum facile induit. LIPS.

Testamento] Sic Rhen. prius erat *testimonio*. Cf. et P. Faber Sem. 1, 14. p. 80.

Honore judicioque] i. e. judicio honorifico. De judiciis testamentorum, et honore inde redundante nota res e Ciceronis Philippica 2, 42. et Suetonii Augusto c. 101. ERN.

Tertium Cons.] Edd. vett. omnes meæ

cimo Kal. Septemb. Collega Priscoque coss. Quod si habitum quoque ejus posteri noscere velint; decentior quam sublimior fuit: nihil metus in vultu: gratia oris supererat: bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam, longissimum ævum peregit. Quippe et vera bona, quæ in virtutibus sita sunt, impleverat, et consularibus ac triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adstruere fortuna poterat? Opibus nimiis non gaudebat; speciosæ contigerant. Filia atque uxore superstitibus, potest videri etiam beatus; incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitatibus et amicitiis, futura effugisse. Nam, sicuti durare in hac beatissimi sæculi luce, ac Principem Trajanum videre, quodam augurio votisque apud nostras aures ominabatur; ita festinatæ mortis grande solatium tulit, evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus, non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ictu, Rempublicam exhausit.

XLV. Non vidit Agricola obsessam curiam, et clausum armis Senatum, et eadem strage tot Consularium cædes, tot nobilissimarum feminarum exsilia et fugas. Una adhuc victoria Carus Metius censebatur, et intra Albanam arcem

ante Lips. *ter*, male. *Tertium* jam corrigebat Ursinus. Ern. Mox pro *LVI anno*, Brot. vult *LIV*, ni prius legas *Caio Cæs. primum Consule*. Sed familiarem Tacito, ut aliis historicis, esse talem errorem calculi Savilius observat.

Nihil metus in vultu] MS. Vat. alter *nihil impetus;* alter in textu utramque lectionem conjungit. Sane *metus* in descriptione tali vix locum habere videatur; sed expressit, ut opinor, ἀταραξίαν perpetuam, tranquillitatem vultus. *Impetus* de vultu vix dicitur aut commode intelligi potest. Ern. Interpretes reddunt ita: nihil in vultu, quod metum incutere possit. Sic fere Ovid. Met. 2, 857. *Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen; pacem vultus habet.* Tacite Domitianum a nostro tangi Virdungus suspicatur, cui *superbia in vultu, ira in oculis.* Plin. pan. 48. Cui hæc non placent, poterit cum Bip. legere, *nihil ineptum in vultu*, quod scite firmant ex Cic. Orat. 18.

Speciosæ contigerant] Si audiamus Dionem 66, 20. Agricola, ex Britannia redux, reliquum vitæ in ignominia et paupertate transegit.

Nam sicut durare etc.] Excidisse hic aliquid, non dubito, simile illi quod Ursinus affert, e V. C. more suo, *magnæ cujusdam felicitatis est:* nam *quod* ante *augurio* est in libris ante Rhen. idque nos reposuimus: neque eo deleto satis loco consulitur. *In hanc lucem* corrigit Acidalius, bene. Ern. Vide mox notata.

Videre ominabatur] Mirum si tot annos ante præsagiit! nec de Trajano ulla spes aut suspicio; nisi si Deus mentem illi movit, aut nostro scriptori Blanditia; quod non solet. Lips. Hanc notam peperit omissum a Rhenano *quod*, unde *ominabatur* cum *videre* conjungit Lipsius. Ominatus tantum est, fore, ut meliora tempora venirent non ita multo post, in quibus optabilis foret longissima vita; quod, post eventum, ad Trajanum refert Tacitus. Sed Rhenanus videtur delevisse *quod*, ut infinitivi *durare*, *videre*, haberent verbum, e quo pendeant. Vix dubito, aut excidisse hic aliquid, nempe, cui respondeat, *ita g. solatium tulit;* aut scripsisse Tacitum, *Nam sicut beatissimum, durare in hanc seculi lucem* etc. Ern. Egregiam medicinam loco male adfecto fecere Bip. mutato *quod* in *quodam*.

Velut uno ictu] Sic de Caligula Seneca de Ira 3, 19.

Tot Consul. cædes] V. Plin. ep. 3, 11. Suet. c. 10.

Carus Metius censebatur] Edd. ante Rhen. male *charus nuncius*. Sensus est:

sententia Messalini strepebat; et Massa Bebius jam tum reus erat. Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem manus: nos Maurici Rusticique divisus, nos innocenti sanguine

Carus Metius una tantum victoria, uno tantum viro claro per accusationem everso, inclaruerat inter oratores sive potius accusatores. ERN. Cf. de *Metio* Plin. ep. 1, 5. 7, 19. et 27.

Intra Albanam villam] Veteres editiones, *intra Albanam arcem vilam.* Opinor *villam* glossematium esse, et germanum, *Albanam arcem.* Certe Domitianus delectatus eo loco, eumque habuit velut arcem. Dionis compendium (67, 1.): Τοῦτο τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Ἀλβανὸν, ἀφ' οὗπερ οὕτως ὠνομάσθη, ὃν ὥσπερ τινὰ ἀκρόπολιν ἐξείλετο. Pichena vellet, *intra Albanam arcem nulla sententia;* quasi dicat, nondum tunc auditum ibi Messalinum. Ego putarem dicere, quod adhuc intra Albanam arcem, non in Senatu et publico, calumniator ille audiretur. At pestes illas hominum, et districtos ejus ævi accusatores, Plinius passim nominat: etiam Sidonius Ep. 5, 7. *Hi sunt, quorum comparatione digitum tollerent Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinius.* Juvenalis 1, 35.—*quem Massa timet, quem munere palpat Carus.* LIPS. Puto et hic duas diversas lectiones esse conjunctas, ut aliis locis factum notavimus. Forte et fuit tantum *Albanum*, quod alii in margine *arcem*, alii *villam* interpretati sunt, idque utrumque postea in textum illatum. *Albanum* quidem ea villa vocatur ap. Sueton. Domit. 4. ERN. Verum vidit Lipsius. Bip. ex *vilam* fecere *solam*, quod sane superfluum. De *Messalino* v. Plin. 4, 22. et Juven. 4, 113. ubi vocatur *Catullus.* Idem v. 145. *arcem Albanam* vocat.

Massa Bebius] Qui damnatus quidem postea est accusantibus Bæticis, ut disces ex Plinii epist. ult. lib. 7. LIPS. V. et H. 4, 50.

Jam tum] Forte *etiam.* GRON.

Mox nostræ duxere] Nam in Senatu accusatus, et manus ibi ei injectæ sunt, maxime et primum a quodam Certo. Plinii epistola legatur 9, 13. Hæc autem referenda, nequis erret, *ad Helvidium filium*, quem Domitianus occidit (Suetonius cap. 10.) cum patrem ejus ipse Vespasianus: idem Sueton. Vesp. cap. 15. Sed Helvidius hic filius qua matre natus? Habuit sane Helvidius pater *Fanniam* uxorem, filiam *Thraseæ Pæti;* quod in ep. 7, 19. apud Plinium clare scriptum. Non tamen hæc mater, sed noverca, et ita idem Plinius appellat ep. 9, 13. *Fuerat cum Arria et Fannia, quarum altera Helvidio noverca, altera mater novercæ.* Nam Fannia hæc uxor Helvidii Prisci; ut Arria uxor Thraseæ; et ergo Fanniæ mater. Ex his liquet *Helvidium patrem* aliam uxorem ante Fanniam habuisse, et ex ea prolem: etsi *Quæstorius adhuc a Thrasea gener sit electus*, ut H. 4, 5. scriptum. LIPS.

Maurici Rusticique visus] Scriptura apud me fidei fluxæ. Quo enim illud, *visus?* Nec melius tamen video; aut potius in sententiola hac nihil video. Viri ipsi mihi notiores; e quibus Mauricus, Junius est Mauricus, *quo viro nihil firmius, nihil melius*, ait Plinius ep. 4, 22. Eum a Domitiano in exsilium pulsum, redisse Principatu primo Nervæ, docebit te idem ep. 1, 5. At Rusticum hunc, Junium Rusticum nominat Suetonius in Domitiano 10. *Occidit Junium Rusticum, quod Pæti Thraseæ et Helvidii Prisci laudes edidisset.* Etiam lapis vetus, sive inscriptio basis (ap. Grut. p. 426, 10.): L. JUNII RUSTICI PHILOSOPHI STOICI L. JUNIUS. L. L. MYRINUS. S. P. P. At noster Arulenum Rusticum appellat, initio hujus libelli: et Plinius ep. 1, 5. de Regulo: *Rustici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte, adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam Stoicorum simiam appellat.* Ut omnino nomina illi fuerint, L. Junius Arulenus Rusticus. Plinius ipse hunc velut doctorem monitoremque habuit, et in laudes ejus erumpit ep. 1, 14. Etiam Plutarchus, extremo libello de Curiositate p. 522. factum ejus plenum constantiæ recensuit. Et Antoninus epistolam inseruit 1. De sua vita. At Senecio, Herennius Senecio est, Plinio non semel item nominatus. Reus et interfectus fuit, quod de vita Helvidii libros composuisset, ait Plinius ep. 7, 19. Sed vos magnæ animæ mihi salvete; quos jure miramur, colimus, factis dictisque sapientes et legitimos robustæ porticus alumnos. LIPS. Ceterum, quod laborant viri docti, quo *visus* referant, idque ipsum verbum varie tentant; puto per σύλληψιν referri posse ad *perfudit*, cujus exempla multa extant apud veteres. Nos adspectus abeuntis in exsilium Maurici Rusticique excruciavit, nos cruor innocenter occisi Senecionis. Hoc mihi

Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos, jussitque scelera, non spectavit: præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre et adspici: cum suspiria nostra subscriberentur: cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sævus ille vultus et rubor, quo se contra pudorem muniebat. Tu vero felix, Agricola, non vitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis, (ut perhibent, qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis) constans et libens fatum excepisti; tamquam pro virili portione innocentiam Principi donares. Sed mihi filiæque, præter acerbitatem parentis erepti, auget mœstitiam, quod adsidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu, complexu, non contigit. Excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum vulnus: nobis tam longæ absentiæ conditione ante quadriennium amissus es. Omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima uxore, superfuere honori tuo: paucioribus

certe melius videtur, quam cum Ursino et Broterio legere *Nos Mauricum Rusticumque divisimus*, i. e. alterum exsulare, alterum interfici jussimus: quod est utique valde durum. ERN. *Divisimus* e V. C. suo Ursinus, e Vatic. Broterius. Aptius multo Bip. *divisus*, quo substantivo Livius 33, 46. et alibi et Gell. 20, 1. utuntur. Verum aut hic supplendum, aut saltem subaudiendum *horrore*, vel verbum aliquod, ut *excruciavit*. Huetii conjecturam Broterius adfert. De *Helvidio Prisco* cf. et Dio 67, 11.

Cum suspiria n. subscriberentur] Intelligunt, accusarentur: quod quidem et ipsum factum: sed de eo hic nondum sermo. Cape: exciperentur, notarentur a male curiosis et speculantibus. Sueton. Aug. 27. *Pinarium Equitem R. cum concionante se, admissa turba paganorum, apud milites subscribere quædam animadvertisset, curiosum ac speculatorem ratus, coram confodi imperavit.* ERN.

Rubor, a quo se contra] Particulam superesse puto, et lego, *rubor quo se.* Porro de hoc Domitiani fallaci habitu, Plinius in Paneg. c. 48. *Ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa.* Item Suet. 18. Et communiter, Seneca epist. 11. *Quidam nunquam magis, quam cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentissimus, cum faciem ejus sanguis invaserat.* LIPS. Res est ita evidens, ut Lipsio parere non dubitaverim. Imitatus est Broterius. ERN. Bip. suspicantur, illud *a* superesse e voce *oris*, quæ post *rubor* interciderit.

Opport. mortis] Bene hæc cum seq. jungunt Bip.

Tamquam pro v. p. innocentiam Principi donares] i. e. veluti hoc ageres, ut, quantum in te esset, innocentiam Domitiani ostenderes. Nempe, cum libenter mori se ostenderet, apparebat, nullam ei vim adhibitam per venenum. ERN.

Mihi filiæque] Sic Rhenanus edidit e conjectura, cum ante esset male *filioque ejus*: nam filium amiserat. c. 28. Sed addendum etiam erat *tuæ*, ut bene monet Pichena: alias ambiguum est, utrum suam an Agricolæ filiam intelligat. ERN. Sufficit intelligi *tuæ*. Schefferus mavult *ejus*: non scilicet adtendit, continuari orationem ad Agricolam, ut patet ex seq.

Excepissem certe mandata] Plane Homericum est. Ita enim apud eum Andromache lugens Hectorem, Il. ω. 744.

Οὐδέ τι μοι εἶπες πυκινὸν ἔπος, οὗ τέ κεν αἰεὶ
Μεμνήμην νύκτας τε καὶ ἤματα δακρυχέουσα.

LIPS. Pichena bene correxit *excepissemus*. Sequitur enim *figeremus*. ERN.

Nobis tam longæ absentiæ, etc.] i. e. nobis quidem jam quadriennio ante mortuus es, cum nempe una cum uxore quatuor annis ante mortem tuam Roma abiimus. ERN.

Optime parentum] Sic ed. Puteol. unde restituit Pichena: intermediæ *optima*. ERN. Scil. Alc. Rhen. etc.

tamen lacrimis compositus es, et novissima in luce desideravere aliquid oculi tui.

XLVI. Si quis piorum manibus locus; si, ut sapientibus placet, non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ; placide quiescas, nosque, domum tuam, ab infirmo desiderio et muliebribus lamentis, ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est: admiratione te potius, quam temporalibus laudibus, et, si natura suppeditet, æmulatione decoremus. Is verus honos, ea conjunctissimi cujusque pietas. Id filiæ quoque, uxorique præceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant, famamque ac figuram animi magis quam corporis, complectantur: non quia intercedendum putem imaginibus, quæ marmore aut ære finguntur; sed ut vultus hominum, ita simulacra vultus inbecilla ac mortalia sunt; forma mentis æterna; quam tenere et exprimere, non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus, possis. Quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet mansurumque est in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum, velut inglorios et ignobiles, oblivio obruet: Agricola, posteritati narratus et traditus, superstes erit.

Nosque, domum tuam] Copula casu excidit in Rhen. sec. restituta est a Pichena. ERN.

Admiratione te potius—militum decoramus] Cœnum et lutum, quod non purgo. Priora tentem: *admiratione te potius, te immortalibus laudibus.* LIPS. Bene Lipsius. Nihil certi sine melioribus libris extricari potest. Heinsius ep. ad Græv. p. 173. posteriora corrigenda censebat *æmulatu decoremus*; quod placebat Grævio. In prima parte *quam* aut addendum, aut intelligendum. Ita sensus erit: potius te ornabimus admiratione, quæ perpetua erit, quam laudibus brevibus verborum, cito transituris. Sic *temporalia* dici, dubio caret. In altera parte pro *militum* bene Grotius, *similitudine decoremus* corrigit, quod et recepit Broterius. *Similitudine* verum est, idque et ipsi recepimus, sed e *decoramus* fecimus *decorabimus*; e quo genere futuri, sicut ex imperfecto, sæpe factum est præsens. ERN. *Immortalibus laudibus* placuit multis, Acidalio, Boxhornio, Grotio, Trillero, Hillero etiam Rac. 1. et 2. Præferunt Bip. jure meritoque ab Ursino suppeditatum *quam*. Sic servari potest *temporalibus*, quod Muretus delebat, nec Ursini V. C. servarat: tum vero, missis, quæ apud Ursinum abundare videntur, recepere ab ipso *æmulatione decoremus*. Hæc proxime ad lectionem veterum editionum accedunt, mihique prorsus adrident.

Famamque ac figuram animi] *Formamque* scribendum, non *famamque*, pridem monuere Muretus et Acidalius. ERN.

x Epicurei, nullas; Platonici et Academici omnes; Stoici magnas tantum animas, post mortem vivere, crediderunt

DE
ORATORIBUS,
SIVE
DE CAUSSIS CORRUPTÆ ELOQUENTIÆ,
DIALOGUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Dialogi occasio. 2. 3. Confabulationis argumentum. Curiatium Maternum, ex oratore poetam, M. Aper orator, judice Julio Secundo, a poeticis studiis avocare tentat. 4. Maternus sanctiorem se eloquentiam sectari profitetur. 5—7. Instat Aper, et oratoriæ artis utilitatem, voluptatem, dignitatem celebrat, idque 8. Marcelli Eprii et Crispi Vibii exemplis comprobat; 9. contra carmina dignitate et utilitate destitui, nec nisi laudem inanem dare et gaudium volucre. Laude dignam esse Vespasiani liberalitatem in vatem Saleium Bassum; pulchrius tamen esse, sibi ipsi prospicere et suum genium propitiare. Nec voluptatis quidquam præbere poeticam, quippe vatibus in solitudinem sit secedendum: 10. tum poetas esse offensis obnoxios. Maternum proinde rectius acturum, si ab auditoriis et theatris in forum et ad caussas redeat.

11—13. Maternus contra poeticæ studium securitatem præstare et innocentiam, majorem quoque gloriam, quam forensis labor concedat, quod aurei sæculi exemplo constet: voluptatem porro puriorem adferre secessum in nemora et lucos, quam sanguinantem eloquentiam: dulces Musas revocare suos cultores a sollicitudinibus et curis.

14. Supervenit Vipstanus Messala. Is, antiquorum admirator, Aprum a novorum rhetorum more ad veterem formam trahere nititur. 15—18. Aper repugnans movet quæstionem, quinam oratores vocandi sint antiqui. Hos venerantur Messala, Secundus, Maternus. Aper sæculi sui partes tuetur, nec veteres esse dicendos judicat, quos eorumdem hominum aures adgnoscere potuerint. Ciceronem et coætaneos, fere in medio positos, ab antiquorum adseclis istis accenseri. In iis, qui vocentur antiqui, plures deprehendi species, nec unum esse eloquentiæ vultum. Malignitate humana vetera in laude, præsentia in fastidio esse. 19. Cassium Severum, quem terminum antiquitatis constituant, a vetere flexisse via non inscitia, sed judicio et intellectu; cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque orationis fuisse mutandam. 20. Variis scatuisse veterem eloquentiam vitiis. Auditorum coronam exigere jam lætio-

rem et pulchriorem orationem et poeticum decorem. 21. 22. Dijudicat dein Aper Calvi, Cœlii, Cæsaris, Bruti, Asinii, Corvini orationes et carmina, et præcipue Ciceronis, cujus laudes canit et vitia reprehendit, quæ sola perversis imitatoribus placeant. 23. Veram esse eloquentiæ artem, antiquorum lætissima quæque imitari et a recentibus feliciter reperta miscere.

24. Jam Maternus hortatur Messalam, ut, missa laudatione antiquorum, qui illa non indigeant, caussas expromat, cur in tantum ab eorum eloquentia recesserit recentior ætas. 25. Messala monet, quinam antiqui dicendi; plures fuisse dicendi formas iisdem sæculis; docet, quid sentiendum de eloquentia Calvi et ceterorum, de quibus mox dictum; addit, quod se obtrectarint invicem, vitium esse non oratorum, sed hominum. 26. C. Gracchi impetum et L. Crassi maturitatem præferendam esse calamistris Mæcenatis aut tinnitibus Gallionis. Cassium Severum parum habere sanguinis, et rixare magis quam pugnare, nec adtulisse Aprum, quem Ciceroni vel Cæsari opponeret. 27—29. Petente Materno, ad explicandas caussas transit Messala, cur eloquentia ceteræque artes a vetere gloria desciverint; desidiam juventutis, negligentiam parentum, inscientiam præcipientium, et oblivionem moris antiqui. Ostendit, apud antiquos severam et sanctam fuisse liberorum educationem; apud recentiores ad histrionalem favorem deflexisse et rhetores. 30—32. Ex ingenuarum artium scientia et varia eruditione exundasse antiquam eloquentiam, quod Ciceronis exemplo pateat; illarum contemtum primam esse corruptæ eloquentiæ caussam: 33—35. tum juvenes olim, domestica disciplina inbutos, deductos esse ad oratores principes, quos sectati pugnare quasi in prœlio didicerint; postea in scholas rhetorum transisse, ubi nihil discatur, nisi quod usum non habeat.

[Hic mutilus est Messalæ sermo, forsan et periit Julii Secundi; sequitur Materni oratio, capite trunca. Lacunam hanc complere nisus est Broterius. In iis, quæ supersunt,] 36. tradit Maternus, perturbatione olim et licentia, factionibus procerum et adsiduis Senatus adversus plebem certaminibus, eloquentiam viguisse; 37. neque quemquam magnam potentiam sine eloquentia consecutum: Demosthenis hoc et Ciceronis exemplo comprobari. 38. Primum Cn. Pompeium eloquentiæ adstringendo nocuisse, eique veluti frenos inposuisse: tum 39. pænulas, quibus adstricti et quasi inclusi cum judicibus fabulentur oratores, itemque inpedimenta a judicibus orta, debilitare eloquentiam: præterea res velut in solitudine agi, quum oratori olim clamor plaususque addiderint animum. 40. Eloquentiam esse alumnam licentiæ, contumacem, temerariam, arrogantem, nec in civitatibus bene constitutis oriri posse, quod exempla variarum gentium ostendant; 41. minorem esse obscurioremque gloriam inter bonos mores et in obsequium regentis paratos; bono sui sæculi cuique fruendum. 42. Disceditur. Habitus est dialogus

FLAVIO VESPASIANO AUG. VI, TITO VESPASIANO
CÆS. IV, COSS.

I. Sæpe ex me requiris, Juste Fabi, cur, cum priora sæcula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, nostra

Superioribus libris lucem aliquam industria nostra attulit; huic, vere possum dicere, salutem. Nam, cum depravatissimus vulgo circumferretur, nulla pagina sine vulnere et vibice, admirabile est, quantum a Farnesiano codice (nam Vaticanis aberat) in eo sanando simus adjuti. Multi hiatus expleti, verba et lineæ integræ insertæ, centeni aliquot loci (Latine non oratorie loquor) emendati; quorum omnium numerum inire aut longum, aut supervacuum: moderabor, et in his notis ea saltem tangam, quorum vel insignis correctio est, vel ambigua. Reliqua recepta in contextum, satis sit verbo jam nunc prædixisse, e Farnesiani libri fide esse. At de scripto, et scriptore ipso, pauca etiam hic libanda sunt. Scriptum sane optimum, stilo, inventione, judicio; et quod in hoc genere (integrum esset modo) conferre nihil verear cum iis, quæ optimi sæcli, et optimæ notæ. Scriptor tamen ipse incertus. Ita olim judicavi: neque etiam muto. Nam Tacitum fuisse qui credam? Stilus valde abnuit, non fallax in hoc genere argumentum; qui in nostro constrictus ubique, teres, acutus, et severus magis, quam lepidus: hic omnia contra. At mutari is in ætate aut argumento potest, inquiunt. Non nego; sed nunquam ita, ut abeat prorsus a sese. Quidquid Cicero scripsit, senex, juvenis, philologum, philosophum; in iis tamen lineamenta quædam apparent ejusdem viri et vultus. Nec aliter fit in omnibus nobis. Ætatem etiam vide, si non pugnat. Hic scriptor sermonem hunc habitum inducit sexto Flaviani imperii anno, eique interfuisse se *admodum juvenem.* Quomodo vero tunc admodum juvenis Tacitus, si honores etiam cepit sub Vespasiano? Id enim de se fatetur, et *dignitatem* suam *a Vespasiano inchoatam* ait Historiarum primo. Sed exemplaria omnia Tacito adserunt. Quæ illa? vix bina aut terna credo ea esse in omni Europa; quæ tam facile et pronum est, hic mentiri, quam in aliis libris sæpe. Sed etiam Pomponius Sabinus. Ita enim politissimus doctissimusque Pithœus nos docuit, notis ad hunc libellum. Is igitur Sabinus, mediæ ætatis grammaticus, in Carmen de obitu Mæcenatis: *Cornelius*, inquit, *Tacitus appellat scripta Mæcenatis calamistros.* Nec negare certe possumus, quin is locus hodieque in hoc libello exstet (c. 26). Quid dicam? serio et ingenue, nihil me credere huic ignobili Sabino, qui, ex veteri verbo, somniavit fortasse, quod voluit. Dico me; nam aliis nihil præeo, quid sequantur. Incommodi quid erit, sive Tacito tribuamus, sive M. Fabio Quinctiliano, ut mihi olim visum? Nam et stilus ipse plane geminus; et ille, se *De caussis corruptæ eloquentiæ* scripsisse, plus uno loco fatetur; quem titulum valde appositum scio huic argumento. Præcipuam enim materiem et velut fundum scripti, hoc fuisse, evincunt illa quæ superant, et magis evincerent, quæ a fine desunt. Ipse Maternus hic ad Messalam: *Exprime nobis non laudationem antiquorum, sed caussas, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus.* Ætas tamen Quinctiliani paullo grandior fuisse videtur, quam ut hic sermo illo juvene. Itaque ambigo; et cum multa dixerim, claudo tamen omnia, et signo hoc responso, Mihi non liquere. Lips. Argumenta, in utramque partem prolata, studiose discussit nuperus editor elegantis libelli Joh. H. Aug. Schulze, qui egregiam ei inlustrando operam impendit 8. Lips. 1788. Mihi, re probe pensitata, cum Broterio alisque probabile admodum videtur, Tacito deberi. Nec obstat stili differentia. In hoc opusculo juvenilis vigor spirat; reliqua provectæ ætatis constrictum, acutum, et severum dicendi genus habent. Accedit, quod profecto aliud sit historiam scribere, aliud dialogum, in quo, ut auctor profitetur, conloquentium cuique *sua forma et animi et ingenii iisdem numeris, iisdemque rationibus redditur.* Ceterum in hoc excudendo libello nullo vetustiori exemplari se usum Rhenanus testatur; multa satis feliciter ex ingenio emendavit. Ad titulum quod adtinet, in MSS. Vaticanis Broterius hunc reperit: *C. Corn. Taciti dialogus de Oratoribus.* Ed. princeps ita: *Cornelii Taciti Equitis Romani dialogus de Oratoribus claris.* Puteol. et Ber. *Cornelii Taciti Equitis Romani dialogus, an sui sæculi oratores antiquioribus et quare concedant.*

Juste Fabi] Hunc Fabium Justum amicum etiam minoris Plinii fuisse ex epist. 1, 11. et 7, 2. intelligimus. Gron.

potissimum ætas, deserta et laude orbata, vix nomen ipsum oratoris retineat: neque enim ita adpellamus, nisi antiquos: horum autem temporum diserti, caussidici et advocati et patroni, et quidvis potius, quam oratores, vocantur. Cui percontationi tuæ respondere, et tam magnæ quæstionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum sit, si idem adsequi non possumus, aut de judiciis, si nolumus, vix, hercule, auderem, si mihi mea sententia proferenda, ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quæstionem pertractantes, juvenis admodum audivi. Ita non ingenio, sed memoria ac recordatione, opus est, ut, quæ a præstantissimis viris et excogitata subtiliter, et dicta graviter, accepi, cum singuli diversas, vel easdem, sed probabiles caussas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderet, iisdem nunc numeris, iisdem rationibus persequar, servato ordine disputationis: neque enim defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac, multum vexata et inrisa vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret.

II. Nam postero die, quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento, sui oblitus, tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper et Julius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in judiciis non utrosque modo

Deserta et laude orbata] Forte, *defecta ea laude et orbata.* Gron. Alii aliter. MS. Vatic. addit *eloquentiæ*, quod recepimus cum Broterio, qui præterea corrigit, *diserti, at l. eloq. orbata;* bene. Nam mox in hoc ipso capite sunt, *horum temporum diserti.* Ern. Quod recepisse se dicit, non recepit; nec erat opus; nam *deserta* bene habet, subaudito e præcedentibus *ab oratorum ingeniis gloriaque.* Τὸ *eloquentiæ* glossema sapere videtur. C. S. Schurzfleisch. in animadv. ad h. dial. (in actis litt. a fratre editis Vitemb. 1714.) volebat *diserta at laude orbata.* Heumann. nimis audacter, *ætas pristina laude orbata.*

Percontationi] Sic ed. princeps.

Male existimandum sit] Ita Farnes. at in Rom. cod. *existimandum habeam.* Lips. *Sit* abest ab omnibus ante Lipsium, item mox *ut* ante *nostris t.* Ern. Illud *sit* a sequenti *si* absorptum esse patet. Particulam *ac* ante *non disertiss.* Heumannus delet. Parum refert. Porro ed. pr. it. Put. et Ber. *si mihi mea sent.* recte restituo. Rhenanus omisit, quem reliqui secuti.

Diversas vel easdem, sed probabiles] Id vero non probabile, ut in uno sermone easdem caussas repetiverint. Ego verba ea superesse censco, *vel easdem.* Lips. Idem placebat Mureto. Acidalius tamen tentat *sed easdem* (vel *eas*) *valde probabiles.* Ern. Heum. temere, *nec eas improbabiles.* Cave, quidquam mutes. Maternus et Messala sæpe *easdem caussas* adferunt.

Iisdem rationibus] Olim legebatur *orationibus*, primus Lipsius in postremis suis emendavit.

Accuratius Maternus] Farnes. *Curatius Maternus.* Putabam, *Curatius;* sed sententiam attendenti magis placet *Curiatius*, quod proprium nomen Materni poetæ fuerit. Lips. Quia sic est in MSS. Vat. recepi: nam *accuratius* nihili est. Ern.

Maternus Catonem] Dio 67, 12. in Domitiano: Μάτερνον δὲ σοφιστὴν, ὅτι κατὰ τυράννων εἶπέ τι ἀσκῶν, ἀπέκτεινε. Gron.

M. Aper et Jul. Sec.] Iste forte pater M. Flav. Apri Cons. a. u. 883. Hujus Secundi laudes canit Quint. 10, 1, 120. et 12, 10, 11.

studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar, mira studiorum cupiditate, et quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotæ dictionis penitus exciperem: quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, et Aprum ingenio potius et vi naturæ, quam institutione et literis, famam eloquentiæ consecutum. Nam et Secundo purus et pressus, et, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit: et Aper, communi eruditione inbutus, contemnebat potius literas, quam nesciebat, tamquam majorem industriæ et laboris gloriam habiturus, si ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur, ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, et, quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus.

III. Tum Secundus: Nilne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis, si quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem, non quidem meliorem, sed tamen securiorem?

Tum ille, Leges tu, quid Maternus sibi debuerit, et agnosces, quæ audisti. Quod si qua omisit Cato, sequenti recitatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui jam, et intra me ipse formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem festino, ut, dimissa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam.

In quantum] Vett. edd. male *in quem*. ERN. Rhen. correxit. Sic noster Germ. 45. habet *in tantum*, et A. 15, 25. plene *in tantum modum*. Cf. et Ruhnken. ad Vellei. 1, 9.

Aper communi eruditione imbutus] Male vulgo, *cum eruditione*. LIPS. Communis eruditio dicitur de disciplinis, quibus liberales homines vulgo imbuebantur. ERN. *Communi* a Rhenano est. Heins. conjiciebat *comi*. Acid. *omni*.

Sedentem ipsum, quem] Roman. copulam addit *et quem*, recte. LIPS. Recepit Pichena. ERN.

Offensas Catonis tui ames?] Perspicue verum. Vulgo, *aures*. LIPS. Egregie. Antehac Rhen. conjiciebat *offendas* vel *offenses C. tui aures*.

Librum istum apprehendisti] Alii libri (veteres scil.) *deprehendisti*. Ego, *reprehendisti* propria significatione hujus verbi. LIPS. *Apprehendisti* est a Rhenano. ERN. Schulze recepit *reprehendisti*.

Leges tu quidem, si volueris] Scriptus liber longe aliter, *Leges, quid Maternus sibi debuerit, et agnosces* etc. LIPS. Sic et MSS. Vat. duo: alius, *quod Maternus*. ERN. Ed. pr. Spir. *leges: tu quidem Maternus sibi debueris et agnosces*. Puteol. inde fecit, *leges tu quidem, si volueris*. Secutus est Beroaldus, Lipsius quoque, qui tamen in ed. 1674. hanc lectionem spuriam judicat. Commode succurrunt Vaticani et Farnesianus, a Lipsio inspectus. Horum ego lectionem restituo. Nuperum etiam interpretem Gallum Taciti Dureau de Lamalle prætulisse eandem video et in versione sua expressisse.

Sequenti tractatione] Fortasse, *recitatione*. Ipse Maternus infra: *Recitatione tragœdiarum famam se auspicatum* ait. LIPS. Quia sic est in MSS. Vat. cum Broterio recepi. ERN.

Festino] Forte, *gestio*. GRON. Heins. levi mutatione legit *destino*, quo nil verius. Sic Ovid. Met. 8, 157. *destinat removere*. Plin. ep. 5, 8. *destino retractare*. Recepit et Schulze.

Adeo te tragœdiæ istæ non satiant, inquit Aper, quo minus, omissis orationum et caussarum studiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyesten, consumas? cum tot amicorum caussæ, tot coloniarum et municipiorum clientelæ, in forum vocent, quibus vix sufficeres, etiamsi non novum tibi ipse negotium inportasses, Domitium et Catonem, id est, nostras quoque historias, et Romana nomina, Græcorum fabulis adgregare.

IV. Et Maternus: Perturbarer hac tua severitate, nisi frequens ac adsidua nobis contentio jam prope in consuetudinem vertisset. Nam nec tu agitare et insequi poetas intermittis; et ego, cui desidiam advocationum objicis, quotidianum hoc patrocinium defendendæ adversus te poeticæ exerceo. Quo lætor magis, oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod jam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut, omissis forensium caussarum angustiis, in quibus satis mihi superque sudatum est, sanctiorem istam et augustiorem eloquentiam colam.

V. Ego vero, inquit Secundus, antequam me judicem Aper recuset, faciam, quod probi et modesti judices solent, ut in his cognitionibus se excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem gratia prævalere. Quis enim ne-

Omissis orationum et curarum studiis] Omnino scribendum conjicio, *caussarum studiis*. LIPS. Lipsii conjecturam recepit Pichena. ERN. Monumenta et opera ingenii non raro, et quidvis aliud, in quod intenditur animus, *curas* appellant hic noster, Tacitus, aliique ejus ævi scriptores: peculiariter autem si quarum rerum tractatio molestiarum et solicitudinis multum habet. *Curarum* tamen *studia* durum ac insolens pro studiis. Legerem *rerum*, vel cum Lipsio, *caussarum studiis*. GRON.

Clientelæ] Quæ patronum cooptarent Maternum. Notæ sunt tesseræ hospitalitatis, de quibus Tomasinus 12. Amst. 1670. Cf. et Gori Inscr. ant. t. 1. p. 65.

Negotium importasses] Acid. temere *imposuisses* vel *imperasses*. Vulg. bene habet. Cf. Gron.

Domitium] Videtur fuisse is, qui, Julio Cæsari infensissimus, Pharsalica acie occubuit; de quo Suet. Ner. 2.

Adgregare] Sic pro vulg. *adgregares*, Pith. et Mur. referendo ad *negotium*. Schulze quoque recepit.

Frequens ac assidua] Corr. *f. atque assidua*. ERN.

Cui desidiam advocationum] Præclare meus liber. Antea corrupte et mutilate, *cui desidiam advocamur*. LIPS.

Defendendæ adversus te poeticæ] Bene liber meus. Alii, *defendens adversus te poetice*. LIPS.

Musarum angustiis] Si *Musas forenses* dici posse concedamus, quod negat Burmann. ad Petron. c. 5. tamen *angustiæ Musarum* non placent. Itaque cum Burmanno l. c. valde probo Schelii conjecturam *caussarum*; quam etiam, quia sic habent MSS. Vat. cum Broterio recepi. Heinsio placebat *curarum* vel *tricarum*. ERN. Schelius comparabat scite *agrestiores Musas, quibus forenses caussas relinquebant philosophi*, ut Cic. refert Orat. c. 3. Iis opponuntur *Musæ mansuetiores* apud eundem Ep. ad fam. 1, 9. Sed MSS. suus sit honos.

In his cognitionibus excusent] Intell. *se*, nisi id ipsum excidit, ante *excusent*, quod facile fieri potuit ab omissa literarum duplicatione, ut sæpe in libris veteribus factum sciunt omnes, qui veteres libros tractarunt, et centies a criticis observatum est. Broterius recepit. ERN. Sequor cum Bip. et Schulzio.

Partem gratia prævalere] Ita Lipsius in margine correxit, pro vulgato, *partem gratiæ*. Pichena recepit. ERN.

scit, neminem mihi conjunctiorem esse et usu amicitiæ et adsiduitate contubernii, quam Saleium Bassum, cum optimum virum, tum absolutissimum poetam? porro, si poetica adcusatur, non alium video reum locupletiorem.

Securus sit, inquit Aper, et Saleius Bassus, et quisquis alius studium poeticæ et carminum gloriam fovet, cum caussas agere non possit. Ego enim, quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi: sed ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem et oratoriam, qua parare simul et tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti provincias, possit, amittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam inlustrius excogitari potest. Nam, si ad utilitatem vitæ omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt, quid erit tutius, quam eam exercere artem, qua semper armatus præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro feras, ipse securus, et velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cujus vis et utilitas, rebus prospere fluentibus, aliorum præsidio et tutela intelligitur: sin proprium periculum increpuit, non, hercule,

Ego enim, etc.] Recta omnino lectio Pithœi iis, quibus mens non curva. Farnes. *societate plurium.* LIPS. Pithœus sic locum constituebat: *Ego enim*, *quatenus arbitrum litis hujus inveni*, *non patiar*, *Maternum societate plurium defendi:* eamque correctionem recepit Pichena, (cujus nota in Gronovianis edd. casu omissa est) nisi quod *et* ab initio servavit, quod nescio, consulto factum, necne. Hoc videtur potius. Ante legebatur, *et ego enim, quatenus arbitrium litis hujus inveniri non patiar, Maternum solicite plurimum defendi. Quatenus* est quando, quoniam; quo sensu hæc ætas sæpe dixit: sic infra c. 19. init. (et A. 3, 16.) Ejus rei immemor Muretus, tentabat *quando.* Mox Rhenanus corrigebat, *sed id ipsum;* Muretus, *sed ipsum*, quod probo. ERN. Ac recipio. Τὸ *et* ante *ego enim* Bip. mutant in *at.* Nescio, an satis ex usu.

Apud vos arguam] Ita malo, quam *apud eos.* LIPS. Muret. *apud te eo.* Probat Acid.

Amittit studium] Rhenanus malebat *omittit;* sed eodem sensu *amittit* dici, alio loco jam notavimus. ERN. Cf. A. 14, 26.

Ad utilit. fructuosius] Schulting. inserendum putat, *vel ad voluptatem honestius*, quia c. seq. de voluptate eloquentiæ agitur, inter honestas voluptates relata.

Factaque nostra] Ita Rom. liber. Alii, *facta nostra.* LIPS.

Quid erit tutius] Acidalius legendum putat *utilius;* bene, ut opinor. Securitas pars utilitatis est, ex eloquentia forensi capiendæ; cujus mox mentio. Sic mox, cum proposuisset de voluptate oratoriæ eloquentiæ, subjicit, *quid enim dulcius.* ERN. Ingrata me judice foret repetitio vocis *ad utilitatem — utilius.* Cum sequentibus magis etiam concordat *tutius.* Utilitas residet in securitate.

Rebus probe fluentibus] Recte Pithœus legit et distinguit, *rebus probe* (nec male, si *prospere*) *fluentibus, aliorum pr. et tutela* etc. LIPS. *Prospere fluere* etiam Tacitus dixit A. 15, 5. et Cicer. Off. 1, 26. *rebus prospere et ad voluntatem nostram fluentibus.* Lectionem et distinctionem Pithœi recepit Berneccerus. Ante erat, *rebus prope fluentibus aliorum, pr.* Ego *prospere* scripsi. Nam *prospere*, *propere*, et *prope*, solent in libris antiquis confundi. Et sic in MSS. Vat. reperit Broterius. Mox *perfugio* pro *præsidio* MSS. Vat. ERN.

Proprium periculum increpuit] Alii libri *irrepat.* Sed hoc Farnesianum planissime verum est. Cicero in Catilin. 1, 7. *quicquid increpuerit, Catilinam timeri.* Livius 4, 43. *unde si quid increpet terroris.* LIPS.

lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo et periclitanti eloquentia, præsidium simul et telum, quo propugnare pariter et incessere, vel in judicio, sive in Senatu, sive apud Principem possis. Quid aliud infestis Patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam, opposuit? qua accinctus et minax, disertam quidem, sed inexercitatam et ejusmodi certaminum rudem, Helvidii sapientiam elusit. Plura de utilitate non dico, cui parti minime contradicturum Maternum meum arbitror.

VI. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ transeo, cujus jucunditas non uno aliquo momento, sed omnibus prope diebus et prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero et ingenuo animo, et ad voluptates honestas nato, quam videre plenam semper et frequentem domum concursu splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus administrationi, sed sibi ipsi, dari? illos quinimo orbos et locupletes et potentes venire plerumque ad juvenem et pauperem, ut aut sua, aut amicorum discrimina commendent. Ullane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam spectare homines veteres et senes et totius urbis gratia subnixos, in summa omnium rerum abundantia, confitentes, id quod optimum sit, se non habere? Jam vero, qui togatorum comitatus et egressus! quæ in publico species! quæ in judiciis veneratio! quod gaudium con-

Non, hercule, loricæ gladius] Sic ante Rhen. legebatur, a quo est, quod nunc editur. Mox Acidalius malebat *eloquentia*. Et sic est in edd. pr. non *eloquentiæ*; unde restitui. ERN.

Reo et periclitanti] Acid. delet copulam, quod Schulzio placet.

Vel in judicio] Muretus malebat, *sive in judicio*. Mox Ursinus, Acidalius, *qua accinctus*, recte. ERN. Probo quoque et recipio. Sic paullo ante *artem, qua armatus*.

Helvidii sapientiam elusit] Cf. H. 4, 6. GRON.

Cui parti minime contradicturum] Ita vetus: non tamen male vulgati, *cum præsertim minime*, etc. LIPS. Præceps Acidalius, male fecisse Lipsium, ait, cum veterem lectionem præposuit vulgatæ. Quod nos ei credimus haudquaquam, et multo suavius exquisitiusque censemus, *cui parti minime contradicturum Maternum meum arbitrer*. Infra c. 25. *Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno*. GRON. Recte Gronovius. Itaque lectionem a Lipsio inductam, mox a Pichena et sequentibus omnibus repudiatam, revocavi. ERN. Ed. pr. *cum partim*. Puteol. et seq. *cum præsertim*. Lipsii emendationem bene Bip. admittunt, sic et Schulze, qui mox recte reposuit *arbitror*. Subjunctivus e vulgari lectione remanserat. Immo edd. vett. ante Rhen. habent *arbitror*.

Uno aliove momento] Forte, *alterove*. Infra c. 9. *omnis illa laus intra unum aut alterum diem* etc. GRON. MSS. Vat. *aliquo*, quod recepi. Post verbo *domum* MSS. Vat. addunt *suam*. ERN. Pro *et prope* Schurzfl. et Heum. volebant *sed prope*.

Orbitati] Cf. dicta ad A. 3, 25.

Sed sibi ipsi dari] Malim, *tibi ipsi*. GRON. Paullo ante erat ante Lipsium *officiis alic. administrandis*. ERN.

Orbos et locupletes et potentes] Auxi e libro scripto. LIPS. Addito *et potentes*. ERN.

Et totius orbis gratia] Pithœus *totius urbis*, probe. LIPS. Recepit Pichena. Antea *veteres* delendum censet Acidalius. ERN. Sed solet noster junctis synonymis uti. V. c. 8.

Confitentes id quod optimum sit, se non habere] Videtur dedisse auctor, *id quod apud te sit, se non habere*. GRON.

surgendi adsistendique inter tacentes, in unum conversos; coire populum, et circumfundi coronam, et accipere adfectum, quemcumque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, et inperitorum quoque oculis exposita, percenseo. Illa secretiora, et tantum ipsis orantibus nota, majora sunt. Sive adcuratam meditatamque adfert orationem; est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii, pondus et constantia: sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi adtulerit; ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ atque ipsius temeritatis vel præcipua jucunditas est. Nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen, quæ sua sponte nascuntur.

VII. Equidem, ut de me ipse fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus oblatus est, vel quo, homo novus et in civitate minime favorabili natus, Quæsturam, aut Tribunatum, aut Præturam accepi; quam eos, quibus mihi, pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum prospere defendere, aut apud Centumviros caussam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipsos illos libertos et Procuratores Principum tueri et defendere datur. Tum mihi supra Tribunatus et Præturas et Consulatus adscendere videor, tum habere, quod, si non in animo oritur,

Assistendique inter tacentes] Vereor, ne verum sit *dicendique*, quod τῷ *tacentes* opponatur. Post copulam addi vult Acidalius, *et in un. c.* et deinde idem Scheliusque *circumfundi coronam*, pro *coram;* quod ita evidens est, ut recipere non dubitarim. ERN. Heins. malebat *consurgenti assistentique.* Idem *corona*, ablativo casu, ut apud Lucanum 3, 374. *mœnia . . densa juvenum vallata corona.*

Quemcunque orator induerit] Ante Lipsium edd. *quacunque or. induxerit.* ERN.

Exposita percenseo] Bene ita liber: antea, *parva censeo*, cum pernicie totius sententiæ. LIPS. Ed. pr. *percenseo*, sic et Put. sed Ber. *parva censeo.*

Sive novam et recentem curam] *Curam* frustra suspectam habet Acidalius. V. notam Gronov. ad c. 3. Sed *nova et recens cura* non satis accurate opponitur *accuratæ et meditatæ orationi.* Nec sic dici posse arbitror extemporalem orationem, de qua sermo est. Puto scripturam veram esse *repentem*, i. e. repentinam; quo sensu dicta vox sæpe cum *recens* confunditur, ut ad A. 6, 7. 11, 24. vidimus. *Nova et repens* cura est oratio subita, de re, nondum nec meditando nec dicendo nobis tractata et cognita. Mox *animi* edidit Pichena. Ante erat male *animus.* ERN. *Nova et recens cura* parum meditationis habet. Nil ergo mutandum; oppositio satis patet. Eadem synonymia occurrit et c. 8.

Nam ingenio quoque, etc.] *In ingenio* Acidalius, bene; sed nec illa sana puto, *quamquam alia diu serantur;* non enim satis respondent sequentibus, *gratiora tamen.* An fuit *quamquam utilia* vel *utiliora*, *quæ serantur* etc. ERN.

Ut de me ipse fatear] Sic edit. priscæ. Rhen. dedit *ipso.*

In civitate min. fav.] Maternus, Secundus, Aper, fuere Galli; v. c. 10. favor penes Romanos. Ammian. 14, 5. Cf. notata ad c. 17.

Tum abire quod si non] Corruptio clara, nec medicina hic a libro. Pithœus tentat, *Tum habere, quod non in alvo oritur;* quod capio haud satis. Anne *in albo* voluit dicere, et Prætorum jus formulasque intellexit? Fortasse etiam, *quod scilicet* (ita enim illud, *si*, diducam et extendam) *non in atrio oritur.* Præcesserat enim de plena et splendenti domo, concursu salutantium. Rodolphi lectionem, sive conjectura est, non omitto, qui in prioribus verbis legit, *tum supra me abire.* LIPS. Simile est, quod

nec codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama et laus cujusvis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non inlustres in urbe solum, apud negotiosos et rebus intentos, sed etiam apud juvenes et adolescentes, quibus modo recta et indoles est, et bona spes sui? Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus inperitum et tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat, et digito demonstrat? Advenæ quoque et peregrini, jam in municipiis et coloniis suis auditos, cum primum urbem adtigerunt, requirunt, ac vultus agnoscere concupiscunt.

VIII. Ausim contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium (libentius enim novis et recentibus, quam remotis et oblitteratis, exemplis utor) non minus nosci in extremis partibus terrarum, quam Capuæ, aut Vercellis, ubi nati dicuntur: nec hoc illis saltem ter millies sestertium præstat (quamquam ad has ipsas opes possunt videri

Dousa ad Petron. 1, 16. *tum in cœlum abire.* Melius Muretus, *tum habere, quod;* si modo et cetera ad hanc rationem perpurgasset; nam verba *si non in alio* haud dubie corrupta sunt. Huetius corrigebat, *tum habere, quod in se, non in alio, oritur:* id recepit Broterius, estque sensu optimum. Conjeci, *habere, quod, si non in ipso oritur,* etc. nam *se* in hac forma Latinum non est. *In* ante *codicillis* recte abest MSS. Vatic. apud Broterium. Ern. Verissima conjectura Freinshemii, quam recepi. Ex *aīo,* sic scribi solebat *animo,* factum est *alio.* Bip. dabant *in suo.* Nodellus in Obs. Crit. 8. Campis 1781. *in aula.* Schulze verba *si non in alio oritur* delet. Reliqua doctorum commenta hic, cui lubet, dabit Excursu suo II. p. 168. Mihi sic otium fecit.

Adolescentes, quibus morum indoles est] Romana editio, *quibus major indoles.* Lips. Acidalius, *quibus et majorum indoles.* Nihil patior mutari. Plautus Trinummo 2, 2, 42. *Qui ipsus se contemnit, in eo est indoles industriæ.* Corn. Nepos in Eumene 1. *Fulgebat jam in adolescentulo indoles virtutis.* Justinus 29, 1. *in suorum quisque vestigia intentis magna indoles virtutis enituit.* Nam *mores* κατ' ἐξοχὴν boni mores. Ut apud Senecam, *Periere mores.* Diximus in Observ. 1, 24. Itaque *morum indoles* et *indoles virtutis* et *indoles industriæ* hic eadem res est. Gron. Broterius e MSS. Vat. dedit, *quibus modo recta et ind. est.* Ern. Clara hæc lectio est, quam recipio et ipse. Nec tamen aliis adridet. Nam Bip. dant *quibus modo rectior.* Schulze, *quibus major,* quasi MSS. nulla habenda ratio.

Crispum Vibium] De hoc v. A. 14, 28 et Quint. 10, 1, 119.

Novis et recentibus] In margine scripsi *notis.* Lips. Sed eadem vide c. 6.

Non minus esse] Vox deest; quam a me repono: *non minus esse notos in extremis.* Lips. Barthius aliique legunt *non minoris esse.* Recepere Bip. Ego Schelii conjecturam sequor.

Nec hoc illis alterius ter millies sestertium] In morbo locus et defectu. Scribas et distinguas: *nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies HS. præstat, (quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio pervenisse) sed ipsa eloquentia, cujus numen* etc. Quæ addidi satis mihi certa sunt, numero tantum excepto; nam certe utriusque opes exprimere propositum habuit. Rodolphus scribebat, *nec hoc illis utriusque ter millies HS.* quod amplectar, si a libris. Lips. Huetius *illi alterive,* quod Broterius recepit. Sermo autem est de duobus. Rectius sit *illis alterive,* vel *alterisve:* alii aliter locum expedire tentant. Ceterum bene Freinshemius monuit, orationem non esse absolutam, ni mox legas, *venisse: sed ipsa eloquentia.* Τὸ *sed* absorbuit finalis præcedentis verbi. Sed et infra c. 9. similis locus ἀνακόλουθος est. Ern. Lectio vulgata sic habet: *nec hoc illis alterius ter millies sestertium præstat, quanquam— venisse. Ipsa eloquentia* etc. Loco desperato aliqua medela adfertur a Bip. vulgata lectione leviter mutata eo modo, quem expressi. Sensus iste: nec hoc

eloquentiæ beneficio venisse) sed ipsa eloquentia; cujus numen et cœlestis vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ut supra dixi, propria, et quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda habemus. Nam, quo sordidius et abjectius nati sunt, quo-que notabilior paupertas et angustia rerum nascentes eos circumsteterunt; eo clariora, et ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem inlustriora exempla sunt; quod sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentissimi sunt civitatis, ac, donec libuit, principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia, agunt feruntque cuncta, atque ab ipso Principe cum quadam reverentia diliguntur: quia Vespasianus, venerabilis senex et patientissimus vir, bene intelligit, ceteros quidem amicos suos niti iis, quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi adcumulare et in alios congerere promptum est: Marcellum autem et Crispum adtulisse ad amicitiam suam, quod non a Principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines ac tituli et statuæ, quæ neque ipsa tamen negliguntur, tam, hercule, quam divitiæ et opes, quas facilius invenies qui vituperet, quam qui fastidiat. His igitur et honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia caussis forensibus et oratorio studio dederunt.

IX. Nam carmina et versus, quibus totam vitam Maternus

ter millies sestertium (pondo scil.) illis (Eprio et Crispo) potius est quam ipsa eloquentia. Aliorum conjecturas, quibus *hoc—præstat* est hoc, hanc celebritatem conciliat, exhibet Schulze.

Ut supra dixi] Totam periodum scripsi, uti in Farnesiano concepta. Non displiceat tamen e vulgatis libris, *propria*, pro *proxima*. Lips. Immo *propria* magis aptum, tum et in fine *habemus*. Dein *ut supra dixi*, c. 6.

Angustia rerum] Rom. editio, *angustia creptum*, ex quo Rodolphus, *angustia parentum*: ego, *angustiæ rerum*. Lips.

Eos circumsteterunt] Minus Latine dictum, ut et mox illud, *substantia facultatum*. Ern. At Cic. ipse Phil. 10, 10. *omnia nos fata circumstant*: et Plin. paneg. c. 3. *Hæc me cura, hæc difficultas, sola circumstat*. Vide et supra H. 4, 79.

Potentissimi sunt civitatis] Rodolphus, *potentissimi in judiciis*. Lips. In edd. est lacuna inter *potentissimi* et *ac*: eam explevit sic Lipsius. Ern.

Agunt feruntque cuncta] Valde hoc alieno loco, in laude hominum; nec verum est. Aut scriptor libelli alio, quam Latini solent, sensu dixit, aut vitiosum est. Ern.

Venerabilis senex et patientissimus veri] Acidalius quærit, quare hic *patientia veri* laudetur, corrigitque *sapientissimus vir*. *Vir* reperi in edd. omnibus ante Lipsium. Pari jure quæras, quare hic *venerabilis senex* dicatur. Ern. Cur *patientissimus*, mox patet, ubi refertur de bonis, non ab ipso profectis, quod iniquus Princeps ægre ferret. *Veri* præferrem, si esset a libris.

Niti iis, quæ] *Iis* deest in edd. priscis. Lipsio debetur.

Imagines ac tituli et statuæ] Præclare liber. Vulgo erat, *imagines Attali et statuæ*. Quis ingenio suo duce reperisset? Lips. *Qui* addidi ex edd. vett. post *quam*. Ita et MSS. Vat. Ern.

insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem et infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa, et quæ deinde dicturus sum, aures tuæ, Materne, respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideo domum defensus et tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrum, egregium poetam, vel, si hoc honorificentius est, præclarissimum vatem, deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe, si amicus ejus, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, non ad te, Materne, quia poeta es, neque ut pro eo versus facias: hi etiam Basso domi nascuntur, pulchri quidem et jucundi; quorum tamen hic exitus est, ut, cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit et elucubravit, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint, qui dignentur audire: et ne id quidem gratis: nam et domum mutuatur, et auditorium exstruit, et subsellia conducit, et libellos dispergit: et, ut beatissimus recitationem ejus eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam et solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum, et voces inanes, et gaudium volucre. Laudavimus nuper, ut miram et eximiam, Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri: quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum

Utilitates alunt] Barth. *utilitate se alunt.*

Cui bono est, si apud te] Optime quoque liber. Antea, *crebro est si apud te.* Lips. Sic ed. pr. et seq. ad Rhen. qui dedit *etsi.*

Si amicus ejus] *Ejus* a Lipsio est; prius aberat.

Ad hunc Secundum recurret] Puto, *decurret.* Justinus 16, 3. *iterato ad oraculum decurrunt.* Et c. 4. *Ad Clearchum, quem ipsi in exilium egerant, decurrunt.* Gron.

Non quia poeta es] Hic quoque est ἀνακόλουθον, sequi enim debebat hæc sententia; *sed ut pro eo dicas.* Ern. Potior mihi visa lectio Puteolani, quam Beroaldus, Alc. Rhen. servarant, dignaque quam restituerem. Aptior sic sane orationis nexus. Lipsius reduxerat antiquam edit. pr. Spirensis, quæ sic habet: *aut ad te, Materne, non quia,* etc. in qua verum est ἀνακόλουθον.

Hi enim Basso] Nimis abrupte ad Bassum transit Aper. Lego *hi etiam Basso,* ut saltem hujus laus poetica cum laude Materni jungatur. Τὸ *enim* plane absonum erat. Ceterum locum laborare concedo et sentio.

Extudit] Sic Virg. *extundere artes* Georg. 1, 133. 4, 315. Non ergo opus Heumanni *excudit.* In edd. vett. est *extulit.* Lipsius correxit.

Rogare ultro et] Videsis Plin. ep. 1, 13. 2, 14.

Auditorium exstruit] Sic jam ed. pr. In seqq. ante Rhen. irrepserat *adjutorium,* ut et in ed. J. F. Gron. Ern.

Recitationem] Ita scribe. Antea, *recitationum.* Lips. *Recitatione* ed. pr. omissa scil. lineola adcusativi indice.

Præcepta] Sic bene Lipsius. Prius legebatur *percepta.* Schelius volebat *præcerpta.* Sed *præcepta* sunt ante (festinantius) capta.

colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adjice, quod poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et jucunditas urbis, deserenda cætera officia, utque ipsi dicunt, "in nemora et lucos," id est, in solitudinem, secedendum est.

X. Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt, et quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æque poetas quam oratores sequitur; quoniam mediocres poetas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotusquisque, cum ex Hispania, vel Asia, (ne quid de Gallis nostris loquamur) in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit, et contentus est; ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium, et nomen inserere possunt famæ: ego vero omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras et venerabiles puto: nec solum cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque jucunditatem, et elegorum lascivias, et iamborum amaritudinem, et epigrammatum lusus, et quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo: sed tecum mihi, Materne, res est, quod, cum natura tua in ipsam arcem eloquentiæ te ferat, errare mavis, et, summa adeptus, in levioribus subsistis.

Se ipsum colere, suum genium propitiare] Nam in illo erat, *suum ingenium propitiare*. Auxi a libro et partim correxi; pro quo sensus ipse facile suggessit *genium*. Lips. Sed in hac lectione intelligendum e præcedentibus *ipsum*, aut addendum. Broterius putat forte melius hæc deleri, quia a MSS. quibusdam et edd. vett. absint, et per glossam addita esse in nonnullis libris: sed *propitiare g. vel i.* non simile est glossæ. Ern. In MS. Vat. 4498. est *sive ingenium propitiare*. Rectius in Lipsii libro lectum.

In nemora et lucos, id est, solitudinem, recedendum] *Secedendum* corrigit Schelius, recte. Ern. Repono. Sic et c. 12. *Secedit animus in loca pura:* et 15, 44. *longinqui ruris secessum.*

Recitationum] Ed. pr. Spir. et Put. habent *narrationum;* emendavit Beroaldus.

In totam urbem penetrat? nedum] Restitui, cum in scripto esset, *penetrat medium:* in vulgatis, *metrum.* Lips.

Ne quid de Gallis] Schulting. mavult *Galliis;* perperam: homines Galli advenæ intelliguntur. Mox Acid. *ut semel vidit* pro *et*, egregie. Recepit Heum. it. Schulze. Sequor. Dein *oratorium ingenium* quoque est ab Acidalio; prius erat *oratorum.*

Et epigrammatum lusus] Copulam præmisit Acid. bene.

In ipsam arcem eloq.] Sic bene Rhen. Antea legebatur *artem.*

Te ferat] Recte quoque Acid. pronomen supplevit: haustum fuerat ab ultima syllaba vocis præcedentis. Mox idem vult *adepturus*, quod forsan rectius; bonus tamen sensus in vulgato. Pro *errare mavis* Schelius conjectat *hærere.* Schurzfleisch. *terram*, Schulze *repere;* mihi vulgatum sat commodum esse videtur: *errare* sive vagari infra arcem, in humilioribus.

x cf. Plin. Epist. IX, 20, quae ad Tacitum data est.

Ut, si in Græcia natus esses, ubi ludicras quoque artes exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires Dii dedissent, non paterer inmanes illos et ad pugnam natos lacertos levitate jaculi aut jactu disci vanescere; sic nunc te ab auditoriis et theatris in forum et ad caussas et ad vera prœlia voco; cum præsertim ne ad id quidem confugere possis, quod plerisque patrocinatur, tamquam minus obnoxium sit offensæ poetarum, quam oratorum, studium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ; nec pro amico aliquo, sed, quod periculosius est, pro Catone offendis: nec excusatur offensa necessitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ et subitæ dictionis inpetu: at tu meditatus videris elegisse personam notabilem, et cum auctoritate dicturam. Sentio, quid responderi possit: hinc ingentes exsistere adsensus, hinc in ipsis auditoriis præcipue laudari, et mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis et securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem: nobis satis sit, privatas et nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis si

Nicostrati robur] De quo Quintil. 2, 8. (9.) *At si fuerit, qui docebitur, ille, quem adolescentes senem vidimus, Nicostratus, omnibus in eo docendi partibus similiter utetur, efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque* (*quo utroque certamine iisdem diebus coronabatur*) *invictum.* Quod ipsum suadet de Quintiliano libelli hujus auctore. Ac de Nicostrato palæstrita etiam Pausanias 5, 21. LIPS.

Et ad pugnam natos] Copulam a Rhenano et seq. neglectam ex antiquioribus restituit Pichena.

Ab auditoriis] sc. ubi recitationes habitæ, item ubi declamari solebat. Auditoria etiam ap. Plinium et Quintilianum foro et veris caussis opponuntur; quæ loca collegit Perizonius de Prætorio p. 202. ERN.

Obnoxium sit offendere] Acidalius corrigit *offensæ;* recte. ERN. Recipio: facilis inde librarii lapsus fuit in *offendere.* Editio Pithœi habet *offensis.* Bip. legunt *offendini*, h. e. offensioni, ut apud Nonium est. Sed *offensa* mox apud ipsum nostrum occurrit, neque usquam cum Euandri matre loquitur. Paullo post *nec excusatur* est a Rhen. prius erat *accusatur.*

At tu meditatus] Ita Put. Ber. seq. Lipsius particulas neglexit. Restituere Bip.

Hinc ingentes] Defectum odoror, et asteriscum poni velim ante verbum *hinc.* LIPS. Placet Acidalii *existere*, pro *ex his.* Sed quod sequitur, mirum est, neminem notasse scribendum, *hæc in ipsis auditoriis præcipue laudari.* GRON. MSS. Vat. *hic—hic;* bene, ut opinor: nam in primo membro *hinc* et *ex his* eadem sunt. ERN. Acidalii emendationem, quæ et Mureti fuerat, recipio cum Schurzfl. Bip. et Schulzio. Schelius dabat *excitari:* Schulting. *esse his*, scil. tragœdiis. Gesnerus tolli volebat *ex his*, tanquam glossema τοῦ *hinc.* Brot. locum ita constituendum putabat: *Sentio q. r. possit: placere hæc argumenta: hinc* etc. Verum ista languida forent et superflua. Gronovii *hæc* jam Heumannus suum fecit. Sed in vulg. intelligitur vates ipse, non opus.

Advers. superiorem] Potentiorem, scil. Principem, quem Catone tuo offendes.

In quibus expressis si quando necesse sit] Pro his verbis fortasse, *in quibus expressit si quando necessitas.* LIPS. Sudant interpretes. Acid. fatetur, se non capere quid sit *expressis.* Schulting. conjicit *in quibus et professis*, quod multo obscurius. Schelius Lipsii conjecturam probat. Schulzius cum Heumanno delet τὸ *expressis*, quasi glossema. Mihi *expressis* idem est ac expositis. Sic Cic. pro Archia c. 9. hac voce utitur: *Mithridaticum bellum. . . totum ab hoc expressum est.*

quando necesse sit, pro periclitante amico potentiorum aures offendere, et probata sit fides, et libertas excusata.

XI. Quæ cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento ore, remissus et subridens Maternus, Paravi, inquit, me, non minus diu adcusare oratores, quam Aper laudavit. Fore enim arbitrabar, ut, a laudatione eorum digressus, detrectaret poetas, atque carminum studium prosterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his, qui caussas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem, sicut in caussis agendis efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem, cum in Nerone inprobatam et studiorum quoque sacra profanantem Vatinii potentiam fregi: et hodie, si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum, quam orationum, gloria partum: ac jam me sejungere a forensi labore constitui: nec comitatus istos et egressus aut frequentiam salutationum con-

Intento ore] Acidalius *intentior*. Mox edit. veteres vitiose, *parat*. *Quid enim me*. Emendavit Rhen. Pro *laudat* Lips. et Brot. malint *laudare*. Acid. *laudavit*. Recipio cum Heum. et Schulzio.

Prosterneret: arte quadam] Non satis cohærere orationem observavit Acidalius, addique vult *id* ante *arte*. Verum ita initium periodi esse debebat: *quod enim fore*. Malim *sed*. Ern. Ego malim subaudire. Heum. citra necessitatem ab initio periodi addit *Quod enim*—tum hic *id*.

Ingredi famam auspicatus sum] *Ingredi* mihi glossam olet. *Famam auspicari* est *ingredi famam*. Ern. Similis pleonasmus apud Suet. Cal. 54. *ut initium—auspicaretur*; et apud Justin. 26, 2. *Auspicia belli a parricidio incipientes*. Ceterum totus hic locus est a Lipsii libro, ut profitetur in ed. 1574. Prius legebatur sic: *sicut in caussis agendis niti fortasse possum, ita recit. trag. et ingredi et efficere famam ausp. sum*. Vide et notata ad c. 16.

Improbam et studiorum quoque sacra profanantem vaticinii] Scribendum, *cum in Nerone improbatam et studiorum quoque sacra profanantem Vatinii potentiam fregi*, diximus Observ. 3, 4. Gron. Sermonem esse de homine, manifestum est; itaque *Vatinii* recepi. Sic et Broterius fecit. Ern. Quæritur, quomodo Maternus *inprobatam* (hoc enim recipio) *in Nerone et Musarum sacra profanantem Vatinii potentiam frangere potuerit*. Gronovius l. c. conjicit, Vatinium in Neroniis (de quibus Suet. c. 12.) agone musico Musas polluisse tragœdia quadam composita, sed Maternum contra ipsum fuisse coronatum. Citius hæc dicuntur quam probantur. *In Nerone inprobata Vatinii potentia*, i. e. in eo Principe ab omnibus bonis reprehensa, de qua supra A. 15, 34. Heumannus, quem sequitur Schulzius, legit *ipsi Neroni inprobatam*, nec ita male. Est et, qui *vaticinii* vocem servet. Barthius quippe legit *in Nerone inprobam ... vaticiniis potentiam fregi*, putatque, Maternum ad loca quædam tragœdiarum suarum adludere, quibus populus adversus Neronem magnopere plauserit. Dureau quoque de Lamalle, Sigrasium secutus, retinet *vaticinii* et poesin denotare statuit, sicque locum interpretatur: *lorsque dans mon Neron j' humiliai ce tyran, profanateur d' un art sacré, qui avoit besoin de soutenir ses vers de tout l' appareil de son pouvoir*. Denique Schultingius suo modo verba refingit, sed ita temere, ut pudeat referre. Cf. Schulze. Equidem hic hæreo dubius.

Hodie si quid] Rom. addit copulam, *et hodie*, recte. Lips. Mox Schelius malebat *salutantium*. Ern. Ea copula deest in edd. primis.

Ac jam me sejungere] Edit. veteres *ac me dejungere*. Gronovius emendavit. Mox *comitatus et egressus* ex more Romano. Cic. in Pis. c. 13. *si minus frequentia sua vestrum egressum ornando atque celebrando*. Cf. et supra c. 6. Nil ergo moror Schurzfl. commentum, de quo Schulze.

cupisco: non magis quam æra et imagines, quæ etiam, me nolente, in domum meam inruperunt. Nam statum hucusque ac securitatem melius innocentia tueor, quam eloquentia: nec vereor, ne mihi umquam verba in Senatu, nisi pro alterius discrimine, facienda sint.

XII. Nemora vero et luci, et secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur; sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa casta, et nullis contacta vitiis, pectora influxit: sic oracula loquebantur. Nam lucrosæ hujus et sanguinantis eloquentiæ usus, recens et malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud, et, ut more nostro loquar, aureum sæculum, et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut augustior honor; primum apud Deos, quorum proferre responsa et interesse epulis ferebantur; deinde apud illos Diis genitos

Non magis quam æra] Acid. *quam illa æra*. Cujacius *quam ceras et imagines*, i. e. imagines cereas majorum scil. de quibus Juven. 8, 19. Broterio *æra* sunt statuæ æneæ et tabulæ hospitalitatis, quorum mentio facta ad c. 3. Mox edd. veteres *etiam jam me nolente*.

Statum cujusque ac securitatem] Malo, *statum hucusque*. De se loquitur; et respondet illi parti Aprinæ orationis, quæ eloquentiam telum esse voluit ad pericula omnia propulsanda. Lips. Recepi. Schultingius malit *quoque*. Ern. Pichena servat *cujusque*, et legit *tuetur*, ut innocentia et eloquentia sint primo casu. Cum Lipsio faciunt Brot. et Bip.

Fruiturque sedibus sacris] i. e. ubi Musæ et Nymphæ habitant. Ern.

Hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus] *Commoda* vel *comta*. Lips. Melius Muretus *commendata*, ut opinor, quod et Schelio placuit. Ern. *Commoda* est utilis, opportuna, ut Bip. bene monent. Broterio et Schulzio placet Acidalii *commendata;* Freinshemio *commodata*.

Et sanguinantis eloquentiæ] Fortasse, *et saginantis*, uti ad commodum lucrumve hæc tantum referat. Nam *sanguinare* probum quidem verbum, sed non aliud quam sanguinem emittere. *Artus sanguinantes*, *vulnera sanguinantia*, in Quintiliani declam. 10, 9. et 18. mihi lecta. Quæ significatio parum hic apta, si ad accusationes et sanguisugam illam eloquentiam respexit. Lips. At *sanguinare* est etiam sanguineum colorem præ se ferre, item animum. Sic Solinus in Pontico de nativ. Veneris: *Spumea purpureis dum sanguinat unda profundis, nasceris e pelago:* et Apul. Met. 5. *serpentem, veneno noxia colla sanguinantem*. Eloquentia *sanguinans* delatorum est, *qui sanguine aliorum et pernicie delectantur*, qualis Eprii, de qua A. 16, 22, 33. opponitur *innocentia*. Cæterum Bip. malint *sanguinariæ*. Mox *Ut tu dicebas*. c. 5.

Poetis et vatibus abundat] Muretus et Acidalius bene corrigunt *abundabat;* quod ita evidens est, ut dudum recipi debuerit. Reperit post sic in MSS. Vat. Broterius. Ern. Prius edit. vet. habent *criminum impos*. Lipsius conrexit.

Aut gloria major] E vestigiis scripturæ priscæ restitui: nam Farnesianus, *aut gloria more*. Vulgati plane turbant. Lips. Brot. lacunam, quæ in veteribus libris est, ita explendam censet: *aut gloria major unquam contigit*.

Interesse epulis ferebantur] Heum.

sacrosque Reges, inter quos neminem caussidicorum, sed Orphea ac Linum, ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus: vel, si hæc fabulosa nimis et composita videntur, illud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero, quam Demostheni, apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis, quam Lysiæ aut Hyperidis, includi: plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam, quam qui Virgilii, detrectent. Nec ullus Asinii aut Messalæ liber tam inlustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes.

XIII. Ac ne fortunam quidem vatum, et illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. Licet illos certamina et pericula sua ad Consulatus evexerint; malo securum et secretum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud Divum Augustum gratia caruit, neque apud Populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, et forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic, quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, cesserit. Nam Crispus et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? an quod timent? an quod timentur? quod, cum quotidie aliquid rogentur, hi, quibus præstant,

mallet *dignarentur*, passive. Mox idem cum Acid. *concedes.*

Quam qui Virgilii] Addidi *qui* e MSS. Vat. cum Broterio, ut supra c. 8. Ern. Dein edit. veteres *detractent*. Sic et c. 11. *detractaret.*

Medea Ovidii, aut Varii] Deest antiquo (MS. Farn.) illud, *aut Varii*. Lips. De *Varii Thyeste* Quint. 10, 1, 98. quem *cuilibet Græcorum comparari posse* testatur. De *Messala* Quint. 12, 10, 11.

Et illud felix contubernium] Aut vitium hic aut lacuna. Cogitabam, *et illud secum contubernium*. Ex Persio 4, 52. *Tecum habita*. Explicat mox *securum et secretum secessum* Cicero ad Curionem 2, 7. *tecum loquere: te adhibe in consilium: te audi, tibi obtempera.* Gron. *Felix contubernium* recte Bip. intelligunt de nemoribus, lucis, et secreto, in quo vates secum et cum Diis et heroibus vivant. Sic non opus cum Barthio reponere *Elysii*, vel cum Schultingio *sedens* pro otioso.

Licet illos, etc.] Locum hunc Lipsius e suo codice sanavit. Prius legebatur sic: *licet illos agitent certamina et pericula sua et controversiæ.* Mox *in quo tamen* est a Rhen. prius erat *in quo tum.*

Virgilium veneratus est] Frigide Virgilii nomen hic repetitur, meliusque abfuerit. Sed similia in Tacito vidimus. Mox pro *in hac præsenti f.* MSS. Vat. *in hac sua f.* quod Broterius melius judicat. Ego vero et recepi: nam *præsenti* est nil aliud quam *hac*. Porro Broterius delevit primum *an*, quod a MSS. Vat. abest. Forte rectius alterum deleatur. Ern. Malim prius; delevi.

Sec. Pomponius] Scriptor tragicus, de quo A. 11, 13. De *Afro Domitio* A. 4, 52. 14, 19. et Quint. 12, 10, 11.

Hi quibus præstant, indignantur] Inepte et falso. Negationem adde, *hi, quibus non præstant.* Etsi abesse alterum membrum sentio periodo plenæ. Lips. Fallitur Lipsius. Significat enim quod Florus de Cæsare 4, 2, 92. *Clementiam Principis vicit invidia, gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia.* Cicero pro Sulla 26. *quam multi sunt summi homines et ornatissimi et nostri et Equestris ordinis, quorum pro salute se hic Sulla obligavit! Quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, et huic animo gratissimo adsunt: sed, quia majus est*

indignantur? quod adligati adulatione, nec Imperantibus umquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me vero dulces, ut Virgilius ait, Musæ, remotum a sollicitudinibus et curis, et necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra, illosque fontes ferant: nec insanum ultra et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. Non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec, incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quam quod possim, cui velim, relinquere, quandocumque fatalis et meus dies veniet: statuarque tumulo, non mœstus et atrox, sed hilaris et coronatus: et pro memoria mei nec consulat quisquam, nec roget.

XIV. Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut instinctus, cum Vipstanus Messala cubiculum ejus ingressus

beneficium, quam posse debet civis civi dare, ideo a vobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipsi. Cato apud Plutarchum: οὐ βούλομαι τῷ τυράννῳ χάριν ἔχειν, ὑπὲρ ὧν παρανομῇ. παρανομῇ δὲ σώζων, ὡς κύριος, ὧν αὐτῷ δεσπόζων οὐδὲν προσῆκεν. GRON. Intelligo, *quibus præstant officia.* Sic et Schult. qui putat addendum *minus.* Bip. reddunt, *quos antecellunt.* Schelius volebat, *his, quibus præstant.*

Adligati cum adulatione] Terent. Ad. 5, 3, 58. *Eo pacto prorsum illic adligaris filium.* Cic. ad Att. 8, 16. *Ne forte qua re impediar atque adliger.* Præpositio adjecta est insolens: hinc Schulting. mutat in *omnium* vel *humili*, Heumann. in *cautissima*, Schulze in *comi* vel *Cæsarum.* Equidem delendam censeo.

Summa eorum potentia] Sic bene Lipsius. Prius erat *rerum.* Mox veteres edit. *remotæ:* emendavit Rhen.

Famamque pallentem trepidus exp.] Egregia dictio, a qua manum critici, me judice, abstineant. Sensus satis patet. Temere Schurzfl. substituit *fallentem:* Schulzius, Heumannum secutus, famæ non hic esse locum autumat, legitque *lubricum forum pallens ac trepidus experiar.* Mihi secus videtur. Quo enim *pallens* referatur, nisi ad *famam lubricam fori?* pallet orator, quum populo displicet, quum male rem egisse videtur. *Fama pallens,* metonymica dictio.

Testamentum pro pignore scribam] i. e. securitatis caussa: sc. heredes adscriberdo meis eos, quorum potentia mihi pignori sit, fore, ut ratum sit, meique partem saltem bonorum meorum ferant. ERN. Cf. Agr. 34.

Fatalis et meus dies veniet] Addidisse *meus dies* videtur, ut mortem naturalem sibi eventuram ominaretur. Dein legitima ratio scribendi postulabat *venerit.* ERN.

Hilaris et coronatus] Ex usu apud Romanos antiquo. Cic. de Leg. 2, 24. *Illa jam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam et ei, qui peperisset, et ejus parenti sine fraude esse lex impositam jubet.* Cf. et Plin. 21, 3.

Nec consulat quisquam, nec roget] Consulat vates, roget Principem. Quid ita? quia crebrum, ut memoria damnaretur defunctorum, id est, tituli, imagines, honores. LIPS. Malim *consulat,* id est, referat ad Senatum, quem his rebus interponebant ipsi Principes. § 4. Inst. de jud. *Cujus pœna animæ amissionem sustinet, et memoria rei etiam post mortem damnatur.* Lapis: M. ANNAEO. LVCANO. CORDVBENSI. BENEFICIO. NERONIS. FAMA. SERVATA. Artemidorus Oneirocrit. 1, 5. ὡς μηδὲ ἀποθανὼν ἔχειν ὄνομα. τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείπνοις οὐ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες. GRON. Lapis apud Grut. exstat p. 354. cui suspectus est.

Cum Vipsanius M.] Legebatur antea, *Urbanus Messala.* At vetus, *Vibanius;* e quo pronum reddere viro celebri gentile nomen, *Vipsanius Messalla.* LIPS. Immo *Vipstanus*, ut aliis locis. Post *ejus* videtur additum a manu glossatoris. ERN.

est; suspicatusque ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestivus, inquit, interveni, secretum consilium et caussæ alicujus meditationem tractantibus?

Minime, minime, inquit Secundus; atque adeo vellem maturius intervenisses: delectasset enim te et Apri nostri adcuratissimus sermo, cum Maternum, ut omne ingenium ac studium suum ad caussas agendas converteret, exhortatus est, et Materni pro carminibus suis læta, utque poetas defendi decebat, audentior, et poetarum quam oratorum similior, oratio.

Me vero, inquit, et sermo ipse infinita voluptate adfecisset; atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed ejusmodi etiam disputationes adjungitis, quæ et ingenium alunt, et eruditionis et litterarum jucundissimum oblectamentum, cum vobis, qui illa disputatis, adferunt, tum etiam his, ad quorum aures pervenerint. Itaque, hercule, non minus probari video in te, Secunde, quod, Julii Asiatici vitam componendo, spem hominibus fecisti plurium ejusmodi librorum, quam in Apro, quod nondum a scholasticis controversiis recessit, et otium suum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum, consumere.

XV. Tum Aper, Non desinis, Messala, vetera tantum et antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere atque contemnere? Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cum, oblitus et tuæ et fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes: atque id eo, credo, au-

Poetarum quam oratorum] Scribo, *audentior*, *poetarumque quam oratorum similior oratio*. GRON. Recte judicavit excidisse copulam. Addidi *et* ex edd. vett. quod et in MSS. Vat. reperit Broterius. ERN.

Viri optimi et t. n. o.] Languere sensum judicant Urs Mur. Acid. roborantque repetito *optimi*, adjecto ad *oratores*. Immo Schurzfl. mutat legitque *vos vere optimi t. n. o.* Parum tanto molimine opus esse puto. Vulgatum sat bene procedit.

Ingenium alunt et eruditionem] Placet cum Rodolpho, *ingenium alunt et eruditionis et litterarum*. LIPS. Recepit Pichena. *Eruditionem* est a Rhenano, ante quem erat *eruditiones*. ERN.

Plurium ejusm. libr.] Ita Rhen. prius erat *plurimum*. Mox, *quam in Apro*, ironice dictum.

Fratris tui eloquentiæ] Quis hic Messalæ frater? puto Regulum intelligi, illum, qui cum Plinio vixit et floruit lingua magis quam vita laudatus. Suspicor ex Tacito Hist. 4, 42. *Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipsanius Messala adeptus est, nondum Senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari.* LIPS. De *Regulo* v. Plin. Ep. 1, 5. 4, 7.

Oratorem esse contendere antiquis eo credo audacius quod malignius his op.] Expressi scripturam veterem, quæ tamen ipsa fortassis mutila, et scribendum: *contenderes partem antiquis: eo credo audacius.* Aut si inseri vocem displicet: *contenderes. Atque id eo credo audacius.* LIPS. Hoc verum puto, nec quicquam deesse. Mox pro *in iis* Acidalius legebat *judicis.* ERN. Vocem *antiquis* delendam censebat Acida-

dacius, quod malignitatis opinionem non verebaris, cum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares.

Neque illius, inquit, sermonis mei pœnitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipsum, Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim inpetratum ab aliquo vestrum, ut caussas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro. Et, quod quibusdam solatio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, ut longius absit Æschine et Demosthene Sacerdos iste Nicetes, et si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer, aut Africanus, aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.

XVI. Magnam, inquit Secundus, et dignam tractatu quæstionem movisti: sed quis eam justius explicaverit, quam tu, ad cujus summam eruditionem et præstantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?

Et Messala, Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illud a vobis ante inpetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adjuvetis.

Pro duobus, inquit Maternus, promitto: nam ét ego et Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus, te non tam omisisse, quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, et tu paullo ante dixisti, et ipse satis manifestus, jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.

Non enim, inquit Aper, inauditum et indefensum sæculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum ætatem signatione ista determinetis? Ego enim

lius. Lipsius bene correxit. Pro *malignius his* vel *maligni in iis*, lego cum viro docto *malignitatis*, ut c. 18.

Solatio est] Acidalius corrigebat *solutio;* recepit Broterius. Ern. Nec opus tamen. Vulgatum bené habet.

Ut longius absit Æschines et Demosthenes Sacerdos iste enitet] Vere et εὐστόχως emendavi, *Sacerdos iste Nicetes.* Nicetes Sacerdos declamator nobilis eo ævo. Plinius Ep. 6, 6. audisse eum fatetur. *Erat non studiosorum tantum, verum etiam studiorum amantissimus, ac prope quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quinctilianum et Sacerdotem Nicetem ventitabat.* Exstat Philostrati Lemnii de hoc Nicete in Vitis Sophistarum 1, 19. elogium, de quo Pithœus nos monuit. Nominat et Seneca pater Cont. 9, 2. *Nec Julio nec alii contigisse suo* (scribam *nec Vibio, nec alii contigisse scio*) *quam apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut a discipulis non audiri desiderarent.* Et eodem lib. Cont. ult. *Nicetes egregie dixit in eodem loco.* Lips.

Contentis scholasticorum clamoribus] *Continuis schol. clam.* legit Freinshemius. Lipsius ed. et sqq. *contentus.* Ern. Restituo pristinum *contentus.* Sic et Bip. et Schulze. *Quatere* de fama blaterante, garrula, poetis solenne. V. Valer. Flaccus 2, 122. Transfertur hic ad clamores sophistarum.

Quam Afer aut] V. Quint. 10, 1, 118. De *Asinio Pollione* ib. 113. et supra c. 12.

Significatione ista determinetis?]

cum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intelligo; ac mihi versantur ante oculos Ulysses et Nestor, quorum ætas mille fere et CC annis sæculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem et Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse: ita tamen, ut utrique superstites essent. Ex quo adparet, non multo plures, quam CCCC annos interesse inter nostram et Demosthenis ætatem: quod spatium temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur; si ad naturam sæculorum et respectum inmensi hujus ævi, perquam breve et in proximo est. Nam si, ut Cicero in Hortensio scribit, "is est magnus et verus annus, quo eadem positio cœli siderumque, quæ cum maxime est, rursum exsistet, isque annus horum, quos nos vocamus, annorum XII MDCCCCLIV complectitur;" incipit Demosthenes vester, quem vos veterem et antiquum fingitis, non solum eodem anno, quo nos, sed fere eodem mense exstitisse.

XVII. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, no-

Rom. edit. *signatione*. Lips. Restituit Pichena *signatione*, quod omnes vett. edd. meæ habent ante Lipsium. Non bene restituit Broterius *significatione* e MSS. Vat.: nam in verbo *antiqui* non est significatio, sed designatio temporis. Mox MSS. Vat. ccc annis. Ern. Sic infra c. 23. *genus hominum signasse contentus*. Bip. tamen reposuere *significatione*.

Non multo plures quam trecentos] Omnino legendum, *quam* cccc *annos*. Anno imperii Vespasiani sexto habitus hic sermo; hoc est, anno U. C. 828. Is incidit in annum quartum Olympiadis 213. At mortuus Demosthenes primo Olympiadis 214. Numerus rotundus a morte Demosthenis quadringenti anni ab ævo, quo floruit, *non multo plures*, ut ait Mercerus. In margine addidi cccc, verius. Lips. Recepit hanc correctionem Pichena. Ern. Sequuntur recentiores omnes. Nec audiendus Schurzfl. Cf. Schulze.

Nam si, sicut C.] Sic Puteolanus correxit lectionem ed. pr. *sicut*. Broterius in MSS. Vat. reperit, *si, ut;* quod recepi. Ern.

Cum maxime] Jac. Nic. Loensis legit *nunc maxime:* sic et Schurzfl. Heum. Schulze; bene forsan. Vid. Ernesti in clave Cic. ea voce.

Isque annus horum, quos vocamus] Edd. ante Rhen. pro *quos* habent *nos*. Forte melius erat *quos nos*. Ern. Sic MSS. Vat.

XII MDCCCLIV.] Variat hic numerus in exemplaribus Servii in illud Æneid. 1, 273. *Triginta magnos;* et 3, 284. *Interea magnum:* itemque apud Censorinum c. 18. de die natali ad Q. Cerellium, Macrob. comment. in Somn. Scipionis 2, 11. et Jul. Firmicum l. 1. Mathes. ut bene Pithœus monet. Verus numerus est XII MDCCCCLIV, explanate scriptus in fragm. Hortensii Ciceroni, quem et recepimus. Ern. Annus vertens siderum omnium, qui et magnus Platonicus, ex Astronomorum ratione annorum est 25920.

Incipit—exstitisse] Vix credam, hoc recte dictum esse; sed videtur in *Incipit* vitii quid latere. Ern. Sed simile quid habes supra c. 11. Alibi quoque legitur *ingredi iter incipio*.

Non solum anno quo nos, sed fere eodem mense] Immo ex analogia, inquit Pithœus, *non solum quo nos, sed fere eodem die*. Ego non mutem. Lips. Reposui *eodem anno q. n.* ex edd. veteribus, quibus consentiunt MSS. Vat. Excidit temere in editione aliqua *eodem*, nec animadversum est a sequentibus editoribus. Ern. Immo excidit in ed. Put. et Ber. Legitur in ed. Ven. Spir. Mox Schulze legendum putat, *sed fere eodem mense et die*.

strorum temporum disertis anteponere soletis: sed Ciceronem et Cæsarem et Cœlium et Calvum et Brutum et Asinium et Messalam: quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis, quam nostris, non video: nam, ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe et Pansa coss., ut Tiro libertus ejus scripsit, VII Idus Decemb. occisus est, quo anno D. Augustus in locum Pansæ et Hirtii se et Q. Pedium coss. suffecit. Statue VI et L annos, quibus mox Divus Augustus Rempublicam rexit; adjice Tiberii tres et viginti, et prope quadriennium Caii, ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos, atque ipsum Galbæ et Othonis et Vitellii unum annum, ac sextam jam felicis hujus Principatus stationem, qua Vespasianus Rempublicam fovet, C et XX anni ab interitu Ciceronis in hunc diem conliguntur, unius hominis ætas. Nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnæ interfuisse, qua Cæsarem, inferentem arma Britannis, arcere litoribus et pellere adgressi sunt. Ita si eum, qui armatus C. Cæsari restitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, idem Cæsarem ipsum et Ciceronem audire potuit, et nostris quoque actionibus interesse. Proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui, se a D. quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium, narrabant: ex quo conligi potest, et Corvinum ab illis et Asinium audiri potuisse. Nam Corvinus in medium usque Augusti Principatum, Asinius pæne ad extremum, duravit. Nec dividatis

Cœlium] M. Cœlium Rufum, cujus exstant epistolæ inter Ciceronianas. De *C. Lic. Macro Calvo* v. Sen. Contr. 3, 19. Cic. de cl. Or. c. 82. Quint. 12, 10, 11.

VII Idus Decemb.] In (edit. priscis et cod.) Farnesiano tantum erat, *septimo Idus*, spatio tamen alteri voci relicto, quam non temere ex historia addidi. Lips. Ant. Augustinus male dedit *VII Id. Oct.* Mox verba, *quo anno—suffecit*, Schulzio glossema esse videntur.

Vitellii unum annum] *Unum* pro glossa τοῦ *ipsum* habet Acidalius. Ern. Ed. pr. *atque unum G. et O. et V. longum et unum annum.* Sic et Put. et Ber. omisso *longum et.* Lipsius e suo vetere dedit *ipsum*, quod forte abundat æque ac prius *unum*. Alias *ipsum unum* foret *præcise unum.* Nihili videtur esse *longum.* Schurzfl. tamen eo dici putat, quod inter Neronis mortem et Vespasiani initium spatium sit annuum cum 22 diebus. Latinus Latinius Bibl. t. 2. p. 37. posterius *unum* ejici jusserat.

Sextam jam felicis] Schel. legit *jam tam.* Schulting. *secutam jam*, quia sit insolens *stationem* pro anno poni. Pro munere Imperii est et ap. Vell. 2, 131. et Plin. in paneg. c. 7. Mox ed. pr. male *C et X.* Rectius Puteol.

Ipse ego in Britannia] Ex hoc loco conjicit Schulze in prolegom. p. 38. et cum eo Lud. G. Crome in programm. de Legendo dialogo de Oratoribus 4. Luneb. 1790. Aprum fuisse Britannum, quod et firmari putant ex c. 7. quo se *in civitate minime favorabili natum* scribit. Obstat, quod c. 10. diserte dicit, *ne quid de Gallis nostris loquamur.*

Se fateretur et pugnæ interfuisse] *Ei pugnæ* Muretus, quod et Pithœo placuit (et Acidalio); idque propter evidentiam rei recepi. Sic et Broterius. Mox aut *aggressæ sunt* legam, aut *Britanni.* Ern. Bip. *Britannis*, bene.

Vel voluntas] Heum. *vel voluptas.* Mox *actionibus* Lipsius dedit; prius erat *auctoribus.*

Congiario] Congiariorum historiam ad h. l. egregie exponit Broterius. Mox Gesnerus mallet *plures senes.* Sed *plerosque* idem valet.

Nec dividatis seculum] i. e. nec hoc vobis concedi potest, ut dividatis secu-

sæculum, et antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoscere, ac velut conjungere et copulare potuerunt.

XVIII. Hæc ideo prædixi, ut, si qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio sitam, et propiorem nobis, quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quosque alios antiquos merito vocaverimus. Sunt enim horridi et inpoliti et rudes et informes, et quos utinam imitatus nulla parte esset Calvus vester, aut Cœlius, aut ipse Cicero. Agere enim fortius jam et audentius volo, si illud ante prædixero, mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi. Sic, Catoni seni comparatus, C. Gracchus plenior et uberior; sic Graccho politior et ornatior Crassus; sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero; Cicerone mitior Corvinus, et dulcior, et in verbis magis elaboratus. Nec quæro, quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi: nec statim deterius esse, quod diversum est; vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus, inventos, qui præ Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat, ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens, nec satis pressus, sed supra modum exsultans et superfluens et parum

lum, etc. Nec opus videtur correctione Acidalii; *ne div. s.* Ern.

Si qua ex horum] Sic Lipsius: prius legebatur, *et horum—ac laus.*

Ser. Galbæ] Schulting. probabili ratione excidisse hic credit *C. Lælio*, qui infra c. 25. simul cum Galba nominatur inter eos, quos Aper agitarit. De *Galba* v. Cic. de cl. Or. 21. Suet. in Galba 3. et supra A. 3, 66. De *C. Carbone* Cic. l. c. 27.

Merito vocaremus] Broterius præfert *vocaverimus* in MSS. Vat. Sed *docerem* requirit *vocaremus.* Ern. Perinde est; itaque sit Vaticanis honos.

Et quos utinam, etc.] Et tales, ut optandum sit, ut ab eorum imitatione se abstinuissent Calvus, Cœlius, etc. Pro *non* MSS. Vat. *nulla parte.* Mox iidem *formas quoque;* bene. Ern. Mur. *utinam ne in illa parte.*

Sicut Catoni etc. sic] MSS. Vat. *sic Catoni:* quod verum est. Est particula usitata in exemplis afferendis; nec comparatio hic apta satis. Ern. De *Catone* v. Quint. 12, 11, 23. De *C. Graccho* Plut. et Cic. in Bruto 33. De *Crasso* Cic. de Or. 3, 1. et in Verr. 3, 1. item in Bruto 38.

Vetera semper in laude] Plane sic Vell. 2, 92. *Præsentia invidia, præterita veneratione, prosequimur.*

Num dubitamus] Hoc sic a Lipsio. Prius legebatur *Nam non dub.* Mur. volebat *numnam.* Acid. *num dubitabimus—cum satis constet.*

Pro Catone] Groslotius malebat, *præ Catone.* Alii (in his Schurzfl.) *magis* deleri volunt; alius *pro* delendum decernet. Ern. Groslotius verum vidit: sequor. Bip. legunt *Porcio Catone.* De *Appio Cæco* v. Cic. de sen. c. 6. et lapis apud Gorium Inscr. t. 2. p. 237.

Nec Ciceroni quidem] Scribe, *Satis constat, ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse.* Gron. *Sed* ante *supra m.* addidi e MSS. Vat. quod et conjectura intelligi poterat. Ern. De Ciceronis obtrectatoribus v. Quint. 12, 10, 12.

Parum antiquus] Legam, *parum Atticus*, quod Ciceroni etiam objectum vivo; et (cur negemus?) in quibusdam ejus scriptis vere. Lips. Pichena recepit, recte. Ern.

Atticus videretur. Legistis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistolas; ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et adtritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum: rursumque, Ciceronem a Calvo quidem male audivisse, tamquam solutum et enervem: a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. Sed mox ad singulos veniam; nunc mihi cum universis negotium est.

XIX. Nam, quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum adfirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via; non infirmitate ingenii, nec inscitia litterarum transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed judicio et intellectu. Vidit namque, ut paullo

Legistis u. Calvi et Bruti ad Ciceronem] Ex iisdem Fabius hausit 12, 1. *Neque ipsi Ciceroni Demosthenes videatur satis esse perfectus, . . . nec Cicero Bruto Calvoque, qui certe compositionem ipsius etiam apud ipsum reprehendunt.* Adde sequentia. Lips. Scripsi autem in principio *Legistis*, ut est in MSS. Vat. nam et supra cap. 17. est *vidistis*, item post Calvus *vester*. Ern.

Calvum quidem Ciceroni, etc.] Patet idem, de Calvo, ex epistola Ciceronis ad fam. 15, 21. Ern.

Brutum vero otiosum atque disjunctum] Fortasse, *odiosum*; id est, adfectatione quadam et asperitate dictionis molestum. Nam ex reliquiis epistolæ unius aut alterius, nihil minus quam otiosus Brutus, acer ubique, et intentus. *Disjunctum* autem capio, quo sensu Senecam dixere (apud Suet. Cal. 53.) arenam sine calce: nec muto. Lips. Pro *otiosum* Schelius malebat *concisum*. Id verbum lenius est, quam pro reprehensione. Ern. Brutus, utpote sententiosus et animosa philosophia plenus, videtur languidus idem in scribendo et supinus fuisse; saltem libris ejus *lentitudinem* ac *teporem* tribuit noster c. 21. et Statius Silv. 4, 9, 20. *Bruti senis oscitationes* notat. Ita et Cicero ipse nostro c. 22. *in prioribus orationibus suis* visus est *lentus in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus.* Sic et Quintiliano teste, 10, 2, 17. *otiosi et supini, si quid modo longius circumduxerunt, jurant ita Ciceronem locuturum fuisse.* Pro *disjunctum* Bip. conjectant *discinctum*, sat probabili ratione, ni malis *disjunctum* eo sensu accipere, quo Lipsius.

Nec mihi cum universis negotium est] In margine scripsi *nunc*. Lips. Recepit Pichena, bene, et orationis consecutione postulante. Ern.

Nam quatenus] Schurzfl. dabat *Namque hactenus.* Non opus. *Quatenus* est *quoniam, quandoquidem*, ut A. 3, 16.

Ad Cassium Severum faciunt] Probum censeo. Vetus tamen *Cassium quem reum faciunt.* Lips. Broterius e vestigiis MSS. Vat. et edd. pr. textum sic refingit: *solent usque ad Cassium Severum quem reum faciunt, quemque primum adf.* etc. Mihi non placet. *Constituere terminum ad aliquem* non dicitur Latine. An verum est *faciant? hunc—quem* et pro *ita, ut eum*, quod *faciant* desiderat. Ern. Jam Put. dedit *usque ad Cassium Severum.* De hoc ipso v. A. 4, 21. et Quint. 10, 1, 116. et Sen. Exc. Contr. 3. præf.

Atque dicendi via directa] Muretus transponit; *atque directa dicendi via.* Sic MSS. Vat. Ern.

Sed judicio et intellectu] Fortassis, *et delectu.* Cicero pro Clu. 46. *Quod idem facere Censores in delectu dignitatis et judicio civium*, etc. Pro Plancio 4. *Populus non delectu aliquo aut sapientia judicat.* Noster infra c. 22. *nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem et verbis delectum adhibuit.* Gron. An hæc ætas potius verbum *intelligere* pro deligere et diligere dixit? Plin. ep. 8, 23. *quem Lega-*

ante dicebam, cum conditione temporum, ac diversitate aurium, formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facile perferebat prior iste populus, ut inperitus et rudis, inpeditissimarum orationum spatia; atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ista vero longa principiorum præparatio, et narrationis alte repetita series, et multarum divisionum ostentatio, et mille argumentorum gradus, et quicquid aliud aridissimis Hermagoræ et Apollodori libris præcipitur, in honore erat: et, si quis, odoratus philosophiam, ex ea locum aliquem orationi suæ insereret, in cœlum laudibus ferebatur. Nec mirum. Erant enim hæc nova et incognita: et ipsorum quoque oratorum paucissimi præcepta rhetorum, aut philosophorum placita, cognoverant. At, hercule, pervulgatis jam omnibus, cum vix in corona quisquam adsistat, qui elementis studiorum, etsi non instructus, at certe inbutus sit, novis et exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos judices, qui vi aut potestate, non jure et legibus, cognoscunt, et nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec exspectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atque alio transgredientem revocant, et festinare se testantur.

XX. Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suæ præfantem? qualia sunt fere principia Corvini. Quis

tum Tribunus ita intellexit et cepit; ubi et ego aliquando tentavi *dilexit.* Immo ipse auctor libelli iterum sic dixit c. 31. Ern. A. 6, 36. *intellectus* pro intelligentia. Sic et hic.

Ac diversitate aurium] Sic Lipsius. Prius erat *conditionem temporum et diversitates auctorum.* Mur. et Urs. dabant *ac diversitate auditorum;* non male, puto. Sed v. c. 20.

Imperitissimarum orationum] Muretus *impeditissimarum.* Ern. Quid sit *inpedita oratio,* egregie docet Quint. 8, 6, 42. Mox ed. vet. *laudabat.*

Ista vero] Sic bene Schulting. Legebatur prius *ita.* Acid. dabat *Jam.*

Argumentorum gradus] Rom. editio, *argumentorum genera.* Lips. Sic omnes editiones ante Lipsium, qui unde habeat *gradus,* nescio.

Hermagoræ et Apollodori libris] Hermagoras is, qui sub Augusto vixit, intelligendus: non alter, cujus ap. Ciceronem mentio in Brut. 76. et alibi. v. Clav. Cic. Apollodorus Pergamenus Augusti præceptor fuit. Mox *quod si quis* MSS. Vat. *Atque* abesset melius. Ern. Sustuli. De rhetoribus istis v. Quint. 3, 1. Strabo 13. p. 625. et Suidas.

Paucissimi præcepta] Ante Rhenanum erat *paucissima.* Ern.

Vix in cortina quisquam adsistat] Alii *corona* legunt: si illud rectum, non aliud ceperim, quam subselliorum juxta tribunal locum, in quo non advocati solum, sed scribæ, præcones, atque id genus operæ forenses consistebant. Severus in Ætna v. 295. pro theatri incurva parte dixisse videtur, *magni cortina theatri.* Vide etiam, an non *assistere* hic proprie de asseclis aut fautoribus, qui oratori se adjungebant. Ita statim: *Vulgus quoque assistentium et affluens et vagus auditor.* Distinguit ab auditore fortuito et incerto. Lips. De *corona* nullum mihi dubium. Scaliger tamen ad Varr. L. L. 6, 3. metaphoram hic adgnoscit, parum feliciter. Cf. c. 6. *Cortina* servarat Ern. et Brot. Probat et Dureau de Lamalle.

At certe imbutus sit] Sententia Pichenæ negationem requirere videtur, *imbutus non sit.* Lenius fuerit legere ab initio *quin.* Ern. Ita feci cum Heum. Schurzfl. Schulzio. Probat et Brot.

Eloquentiæ itineribus] Insolens tropus; excusatur tamen altero, *dicendi via.* Mox copulam *et* ante *nec* expungit Heumann.

quinque in Verrem libros exspectaverit? Quis de exceptione et formula perpetietur illa inmensa volumina, quæ pro M. Tullio, aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore judex dicentem, et, nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore et cultu descriptionum invitatus et conruptus est, aversatur dicentem. Vulgus quoque adsistentium et adfluens et vagus auditor adsuevit jam exigere lætitiam et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis tristem et inpexam antiquitatem, quam si quis in scena Roscii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. Jam vero juvenes, in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui caussa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre domum aliquid inlustre et dignum memoria volunt: traduntque invicem, ac sæpe in colonias ac provincias suas scribunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit, sive locus exquisito et poetico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poeticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilii et Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus et judiciis obtemperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior et ornatior exstitit. Neque ideo minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim, si infirmiora horum temporum templa

Exspectaverit] Sic Puteolanus correxit lectionem ed. pr. *exspectavit*. MSS. Vat. *exspectabit*. Sic mox *perpetietur*: idque recepit Broterius. Sed auctor videtur variasse consulto orationem: *ferat, exspectaverit, perpetietur*: nam *exspectaverit* idem est quod *exspectet*. Ern. Parum refert.

De exceptione] Vide Dig. 44. tit. 1. *Formula* intelligitur singulis actionibus præscripta.

Pro M. Tullio] Eam orationem deperditam laudat Macrobius de diff. et soc. Græci Latinique verbi. cap. de temp. perfecto. Loensis perperam legebat *M. Cælio*.

Aversatur dicentem] Schelius, inepte repeti *dicentem* ratus, expungit. Schulze probat.

Nec magis perfert] Sic edidit Rhen. Ante erat *præfert*. Ern.

Turpionis Ambivii] Male disjungunt libri, *Turpionis aut Ambivii*. Eundem enim hominem fuisse, Terentianæ epigraphæ et Cicero de senectute 14. docent. Symmachus nominat Ep. 1, 25. et 10, 2. *Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pollioni, quam Bavio, fuit, neque par Æsopo Etrusco fama processit*: quæ verba simul ut legi, emendata a me, *qui Ambivio fuit, neque par Æsopo et Ruscio* (sive *Roscio*) *fama*. Fortasse et *Pellioni* hic scribendum, ut sit ille Pellio Plautinus Bacch. 2, 2, 37. Lips.

In ipsa stud. incude positi] Imitatus est Sidonius Apoll. Epp. 4, 1. ubi *philosophica incude formatus*. Ceterum *et* commode absit. Ern. Sustuli cum Heum. et aliis.

Sive in suis aliquis arguta] *Sive sensus aliquis* corrigunt Muretus, Acidalius, et Freinsh. *Sensus* est res, quæ dicitur, *sententia* oratoria expolitio et acuta enunciatio. Similiter alibi distinguuntur et infra c. 23. et 32. Ern. Recipio *sensus*. Nam *in suis*, quod Bip. reddunt inter suos, nihil est. Pejus est Schurzfl. *insciis*, i. e. imparatis. Lipsius tentarat *in sensibus suis*.

Non Attii aut P. veterno] Sic apud Sidon. Apoll. ep. 1, 1. *veternosum dicendi genus*. Prius ed. veteres habent *Exercetur enim*. Lipsius correxit.

Horum ig. auribus: et mox *ad aures judicantium*] Hinc patet, egregie Lipsium emendasse c. 19. ubi legebatur *auctorum*. Cf. et c. 34.

Quid enim, si infirmiora] Vitii aliquid his verbis inesse puto. Ern. For-

credas, quia non rudi cæmento et informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent, et auro radiantur?

XXI. Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum, tenere. Nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo, quique aliis in eodem valetudinario hæc ossa et hanc maciem probant. Ipse mihi Calvus, cum

san leg. *Quid enim, an.* Heum. dedit *Quis enim infirmiora—credat.*

Radiantur] Lat. Latinius bibl. t. 2. p. 37. legit *radiant.* Sic et Schurzfl. Sed et Ovid. de Ponto 3, 4, 103. *Scuta sed et galeæ gemmis radientur et auro.* Mox libri veteres *fateor.*

Somnum tenere] Pro cavere somnum. Id Latinis sic non dicitur; sed in hac conjunctione cum *risum* ferri potest, magisque refertur ad *risum*, quam ad somnum. Ern.

Nec de populo Canuti] Liber vetus: *nec unum de populo Ganuti aut Atti de Furnio et Coranio alios in eodem valetudinario.* Fortasse: *nec unius de populo Arii de F. a. T. quique alii in.* Alias mihi nulla mens aut manus, qua medear huic plagæ. Lips. Desperatum locum sic juvare posse videbamur. *Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam vix somnum, tenere. Nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo, quosque alios in eodem valetudinario hæc ossa et hæc macies probant.* Novam periodon facio, *Nec unum.* Est enim, ut Petronii cap. 70. (110.) *Nec se tragœdias veteres curare, aut nomina seculis nota; sed rem sua memoria factam expositurum esse, si vellemus audire.* Sic enim resectis alienis legendum. *Unum de populo*, aliquem ex minutis oratoribus, media de plebe oratorum, qui apud vulgus valuerunt, et aliqua monimenta ingenii reliquerunt; non tamen magnis sunt inserti nominibus. Canutium *Publium* vocat Cicero in Bruto 56. et pro Cluentio 18. *Accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus et in dicendo exercitatus.* At *Titum* Philippica 3, 9. *T. Canutius, a quo erat honestissimis contentionibus et sæpe et jure vexatus.* *Caium* Suetonius de clar. rhet. c. 6. *Arrium* discimus ex Bruto Ciceronis 69. *Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarius. Is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumque vel honori vel periculo servire. His enim rebus, infimo loco natus, et honores et pecuniam et gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, numerum pervenerat.* *C. Furnium* putamus esse, cujus ad Ciceronem meminit Cæsar lib. 9. post ep. 6. ad Atticum: et cui scribit ipse Cicero ad fam. epist. 10, 25. et 26. ubi patronum nobilem et sic disertorum numero fuisse hæc verba produnt: *O mi Furni, quam tu caussam tuam non nosti, qui alienas tam facile discas!* Ipso *nominabo* gaudet: ut mox, *neminem nominabo, genus hominum signasse contentus.* Item, *Si testes desiderantur, quos potiores nominabo.* Postremo, *quosque alios;* recte sic etiam Acidalius constituit. Non de audientibus aut populo auditorum alicujus, sed de dicentibus et solitis audire, auctorem agere, liquet ex opposito: *Ipse mihi Calvus.* Gron. Frustra hic sine libris melioribus conjecturæ exercentur. Mox MSS. Vat. *satisfacit*, quod recepit Broterius. Ern. Mihi lectio a Gronovio proposita et a Schulzio paullulum mutata satis placet, quam proinde expressi. Sic ad antiquam Puteolani propius accedit, quæ sic habet: *nec unum de populo. Canuti aut Aride Furnio et Trojano quique alios*, etc. Bipontini ita rem concinnant: *nec unum de populo, Canutii, aut Attii, vel Furnii, vel Curiones aliis in eod. val. hæc ossa et hanc maciem probant;* ubi Schulzio minus recte et T. Attius et Curio mediocres inter et vulgares oratores referri videntur. Is porro Excursu suo tertio aliorum quoque in hunc locum conjecturas exponit. Ceterum de *Canutio* vid. et Vell. 2, 64. ubi *continua rabie lacerasse Antonium* refert. *Ossa et macies* est dura et sicca oratio, *in qua quasi ossa numerantur*, ut noster p. p. loquitur. Adposite quoque Quint. procem. n. 24. *plerumque nudæ illæ artes, nimia subtilitatis adfectatione, frangunt atque concidunt quidquid est in oratione generosius, et omnem succum ingenii bibunt, et ossa detegunt*, etc. Vid. et Cic. fin. 4, 3. et in Bruto 17. Broterius parum probabilem lectionem offert.

unum et viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula satisfacit: nec dissentire ceteros ab hoc meo judicio video: quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at, hercule, in hominum studiosorum manibus versantur adcusationes, quæ in Vatinium inscribuntur, ac præcipue secunda ex his oratio: est enim verbis ornata et sententiis, auribusque judicum adcommodata; ut scias, ipsum quoque Calvum intellexisse, quid melius esset, nec voluntatem, quin sublimius et cultius diceret, sed ingenium ac vires, defuisse. Quid? ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent, si non universæ, at partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum adgnoscimus. Sordes autem verborum, et hians compositio, et inconditi sensus, redolent antiquitatem: nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sane C. Cæsari, ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecerit, quam divinum ejus ingenium postulabat: tam, hercule, quam Brutum philosophiæ suæ relinquamus: nam, in orationibus minorem esse fama sua, etiam admiratores ejus fatentur. Nec forte quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceterosque ejusdem lentitudinis

Nec dissentire ceteros] Dissentit tamen Quint. 10, 1, 115. et passim. Contra cf. Cic. Bruto 82.

In Asitium] Anne *Asinium?* Lips. Alii aliter. Ern. Mur. *Ascitium* e cod. suo. Schurzfl. *Fuscinium*. Charisius scil. l. 2. citat Calvi orationem in eum, ambitus reum. Mox Acid. malit *at Hercule omnium stud. man. vers.* Recepere Heum. et Schulze.

In Vatinium conscribuntur] In margine scripsi *inscribuntur*. Lips. Recepit Pichena. Ern. Sic et infra c. 38.

Et sententiis auribus] Copulam adjeci cum Heum. et Schulzio. Mox Acid. *nec ei voluntatem*.

Sive in universa parte factum] Mendosa ista. Liber scriptus, *sive universa parte serum*. Valde placet lectio, quam Fr. Modius mihi annotavit, *hæ placent, si non universæ, per partes attamen.* Lips. Repono cum Acid. et Heum. *si non universæ, at partes earum*. Bip. sic: *si non universæ, partim earum*, ubi *partim* substantive accipitur. Alii, quos citat Schulze, parum a nostro abludunt. De *Cœlio* vid. Quint. 10, 1, 115. 10, 2, 25. Mox *hians compositio* est a Rhen. prius erat *hiatus*.

Propter magn. cogitat.] Videsis Quint. 10, 1, 114. Vell. 2, 41. Edit. veteres habent *cognitionis*. Lipsius emendavit.

Brutum phil. suæ rel.] Cf. Quint. 10, 1, 123. Prius *in eloquentia* ed. veteres, quos sequor.

Nisi forte quisquam aut Cæsaris] Acidalius laborat in eo quod sequitur, et scribit, *nisique et carmina*. Sed vitium hic erat. Edidit enim auctor, *nec fere* (vel *ferme*) *quisquam*. Gron. Schurzfl. *nec forte quisq.* Recepit Schulze. Sequor.

Ejusdem lentitudinis ac teporis] Vera nostra conjectura cum esset, *ac temporis;* nisi placeat magis, *ac tenoris*. De tepore adfirmat, quod pari metaphora de Cicerone mox scribit, *tarde commovetur, raro incalescit*. Agnosco idem vitii in Plinii loco Ep. 5, 6. *Cœlum est hieme frigidum et gelidum, myrtos, oleas, quæque alia æstivo tempore lætantur, aspernatur ac respuit*. Scribo, *æstivo tepore*. Lips. Sic placebat et Pithœo. Schelius mallet *torporis*. Ern. Majus ulcus hic sanavit. E libro vetere dedit *lentitudinis*, ed. pr. et Put. habent *cujusdam Lentidius temporis*, Ber. *lenti luminis*.

ac teporis libros legit, nisi qui et carmina eorundem miratur: fecerunt enim et carmina, et in bibliothecas retulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios et Appios studuisse. Pacuvium certe et Attium non solum tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit: adeo durus et siccus est. Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra, et exsurgit toris, ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat. Nolo Corvinum insequi, quia non per ipsum stetisse, quo minus lætitiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret, videmus, in quantum judicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecit.

XXII. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur; ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat: nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem, primus et verbis delectum adhibuit et compositioni artem, locos

Nisi qui et] Schurzfl. *Sunt qui—mirentur.* Sed bene habet vulg.

Inter Men. et Appios] Quint. 10, 1, 113. *Asinius Pollio a nitore et jucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit sæculo prior.*

Et exsurgit toris] Possis malle: *et exauget toris, ipsos quoque nervos rubore tingit et decore commendat.* Omnia enim de sanguine dicuntur. Sed tamen et belle *exsurgit*; ipse enim sanguis, quantum satis ac salubre est, se accumulans exsurgit toris factis. Rigaltius ad Minucium 3. *Venarum toros*, inquit, medici dixere, et *jubarum toros* poetæ. Prius ei concedo. Celsus 7, 18. *Præterquam quod et tumoris aliquid est pro venarum magnitudine et modo, et id prementi magis renititur, ac per ipsos venarum toros inæquale est.* At qui *jubarum toros* dixerit, præter ipsum, neminem novi. Decepit eum, opinor, Virgilii 12, 6. *movet arma leo, gaudetque comantes Excutiens cervice toros.* Sed ibi *tori* cervicis sunt, non jubarum: habent autem *tori* jubas, non jubæ toros. GRON. Similiter *pectus exuberat toris* apud poetam. Ac nescio, an legendum sit *pectus exs. t.* nam sanguis certe non exsurgit toris, sed pectus, et id in oratione, aut oratio ipsa. Mox *ipsosque nervos* melius MSS. Vat. ERN. Recipio: prius erat *ipsos quoque.* Locis citatis addo Plin. ep. 5, 8. *Hanc* (historiam) *sæpius ossa, musculi, nervi; illam* (orationem) *tori quidam et quasi jubæ decent.*

Rubor tegit et decor commendat] Ante Pichenam erat *rubore* et *decore* in Lips. Vett. edd. *rubor* et *decor.* ERN. Non video, cur a vet. edit. lectione hic recedam; blanditur tamen illud *tingit*, quod conjectat Gron. et Schulze recepit.

Viderimus inquam, judicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecerit] Lego, *viderimus inquam, an judicio ejus vis animi aut ingenii suffecerit.* LIPS. Mihi vitium in *viderimus* latere videtur. ERN. Sic est. Emendavit optime Freinsh. cujus conjecturam recepi, idem Schulzius, qui aliorum commenta exhibet Excursu IV. In iis Acid. *et videmus, in quantum.* Ita fere et Schulting. Ursinus volebat: *viderimus, an judicium ejus vis animi aut ingenii defecerit.* Broterius: *utinam judicio ejus vis aut animi aut ingenii sufficeret.*

Locosque lætiores] Edd. ante Rhen. *latiores.* Ipse edidit, nescio an dedita opera, *altiores. Lætiores* e correctione Mureti edidit jam Lipsius; idque verum est. Lætiores loci sunt, qui capiunt ornatum verborum et sententiarum. MSS. Vatic. *locos quoque*, non male. ERN. Recipio. *Lætiores loci* firman-

quoque lætiores adtentavit, et quasdam sententias invenit; utique in his orationibus, quas senior jam et juxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, usuque et experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus esset. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis; lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; tarde commovetur; raro incalescit; pauci sensus apte et cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil referre possis: et, velut in rudi ædificio, firmus sane paries et duraturus, sed non satis expolitus et splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patremfamiliæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet: non ea solum instrui supellectile, quæ necessariis usibus sufficiat; sed sint in adparatu ejus et aurum et gemmæ, ut sumere in manus et adspicere sæpius libeat: quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata et olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inerti structura, in morem annalium, componantur; fugiat fœdam et insulsam scurrilitatem; variet compositionem, nec omnes clausulas uno et eodem modo terminet.

XXIII. Nolo inridere *rotam fortunæ*, et *jus Verrinum*, et illud, tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sen-

tur ex c. præced. *lætitia temporum*, sic et c. seq. *lætissima quæque*. Mox pro *invenit* Heum. ex c. 19. dabat *inseruit*.

Quod optimum dicendi genus est] Ursinus rectissime *discendi*. Si vulgata vera esset, scribi deberet *esset*, non *est*; itaque recepimus. Hæc duo verba sæpe in libris oratoriis Ciceronis confusa sunt. Ern. Cum Ursino facit Acid. sequuntur Bip. Mihi frigere sententia videtur. Pronum est mutare *est* in *esset*; sic omnia plana.

Pauci sensus opt. et cum quodam lumine terminantur] Vetus: *Sensus opt. et cum*. Rom. editio *sensus opacus*. Forte *opacius et cum q. l. terminantur*. Ut ad picturam respectus sit, in qua lumen nos delectat, sed cum umbra quadam. Lips. Melius Acidalius et Freinsh. *apte*. Ciceronianum est in Orat. 64. *clausulæ apte numeroseque cadentes*. Idque reposuimus in texto. Ern. *Cum lumine* quid sit, patet ex c. 20. *ubi sensus arguta et brevi sententia effulsit*. Quint. 8, 5, 2. *Consuetudo jam tenuit, ut mente concepta sensus vocaremus; lumina autem, præcipueque in clausulis posita, sententias*.

Nihil excerpere] Perspicua libri bonitas. Alias, *nihil ex tempore referre possis*. Lips.

Ac laudatum patremfamiliæ] Ego non dubitem scribere, *ac lautum*. Lips. Recte. Ern. Sic Nepos in Attico c. 13.

Liceat] Rodolphus bene, *libeat*. Lips. Recepere Bip. placet et mihi.

Et olentia] Obsoleta ob vetustatem. Acid. volebat *exoleta*.

Vel rubigine infestum] Scripsit *velut rub. infectum* Rhen. Ern.

In morem annalium componantur] Videtur innuere vetustissimos annalium Romanorum scriptores, quos absque ullo ornatu sicco et jejuno stilo concinnarant. Schurzfl. putat excidisse nomen alicujus ignobilis annalium fabri, Tanusii forsan vel Volusii. Lepidus est Schulting, qui ducta metaphora a re architectonica legi jubet *in morem antarum interponantur*.

Rotam fortunæ]. Ridet Ciceronem in Pisonem c. 10. Ejusdemque *jus Verrinum* e Divin. in Verrem c. 46. Sed ipse Cicero ista non probat ab aliis dicta. Cf. Quint. 6, 3, 55.

In omnibus] MSS. Vat. et edd. vett. addunt *orationibus*, unde reposuit Broterius. Ern. Omiserat Rhen. quem alii secuti. Restituere Mur. et Acid.

tentia positum, *esse videatur*. Nam et hoc invitus retuli, et plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi, qui se antiquos oratores vocant. Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, et Lucretium pro Virgilio, legunt; quibus eloquentia tui Aufidii Bassi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Sisennæ aut Varronis, sordet; qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, oderunt, Calvi mirantur: quos, more prisco apud judicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo mœsti et inculti illam ipsam, quam jactant, sanitatem, non firmitate, sed jejunio consequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ a nimia anxietate contingat: parum est, ægrum non esse: fortem et lætum et alacrem volo: prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. Vos vero, disertissimi, ut potestis, ut facitis, inlustrate sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi: nam et te, Messala, video lætissima quæque antiquorum imitantem; et vos, Materne ac Secunde, ita gravitate sensuum nitorem et cultum verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, et, quoties caussa poscit, ubertas, ea, quotiens permittitur, brevitas, is

Nam et hoc invitus retuli] Rom. codex (et ed. pr.) *invitatus*, non male, quia lacessitum significat sese, ad hæc promenda, ab Messala. LIPS. *Invitus* melius: item *hæc*, ut Acidalio placet. ERN.

Qui se antiquos oratores vocabant] Scribe *vocant*. LIPS. Mox *signasse* est notasse: nec opus corrigere *significasse*, ut est in MS. Vat. ERN.

Qui Lucilium pro Horatio] V. Quinct. 10, 1, 93.

Tui Aufidii] Acid. expungit *tui*. Schurzfl. mutat in *Titi*. *De Aufidio Basso* et *Servilio Noniano* vid. Quinct. 10, 1, 102. 103. De hoc etiam supra A. 1, 19.

Sisennæ aut Varronis] De isto Cic. in Bruto 64.

Fastidiunt, oderunt] Schulze cum Heum. posterius delet tanquam glossema. Sed noster synonyma haud raro adhibet.

Illam ipsam, quam jactant, sanitatem infirmitate et jejunio consequuntur] Rodolphus hæc legit: *inculti, ut illam ipsam, quam jactant sanitatem, non infirmitate sed jejunio consequantur*. LIPS. Edd. Puteol. seq. *sanitatem, sed jejunio consequuntur*. At ed. pr. addit *infirmitatem*. Inde factum *infirmitate et jejunio;* quod primum in ed. Lips. reperi. Schelius corrigebat, *non firmitate, sed jejunio:* id recepit Broterius. ERN. Emendatio hæc debetur Acidalio.

Quæ animi anxietate contingat] h. e. quam teneas, dum perpetua quadam sollicitudine te abstineas ab omnibus, in quibus, etiam falso, suspicere, obesse aliquid valetudini posse. Bona et vera sententia, quam non cepere, qui hunc locum tentavere. Groslotius tamen non male, *a nimia anxietate*. Infra c. 30. *stili anxietas*. Ceterum MSS. Vat. *contingit*. Vulgatum Latinius est. ERN. Groslotium sequor; is meo arbitratu verum vidit. Fere sic et Schulzius. Edit. veteres, *animi anxietate confixit:* unde Schurzfl. *animi anxietate confit*. Codex Pithœi, *animi anxietati confinis est*. Acid. dabat, *quæ tantum sine anxietate contingat*. Brot. et Bip. *quæ animi anx. contingit*. Mox Put. *proprie abest*. Cod. Ven. *haud prope*.

Vos vero dis.] Ed. vet. *Vos ergo*. Tum Acid. *dis. viri*. Mox Rhen. *lectissima quæque*.

Summum nitorem] Bene, ut opinor, Acidalius, *sensuum nitorem*. Id quia est in MSS. Vat. recepi. Item pro *gravitate* alii habent *gravitati*. ERN.

compositionis decor, ea sententiarum plenitas; sic exprimitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut, etiam si nostra judicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

XXIV. Quæ cum Aper dixisset, Agnoscitisne, inquit Maternus, vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo inpetu sæculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte, ab ipsis mutuatus est, per quæ mox ipsos incesseret! Tuum tamen, Messala, promissum inmutasse non debes: neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus, his, quos insectatus est Aper, comparamus: ac ne ipse quidem ita sentit; sed more veteri, et alias vestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprome nobis, non laudationem antiquorum; satis enim illos fama sua laudat; sed caussas, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus; cum præsertim centum et XX annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum conlegerit.

XXV. Tum Messala; Sequar a te præscriptam formam, Materne, neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est: sive illos antiquos, sive majores, sive quo alio mavult nomine, adpellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti

Sententiarum planitas] Nescio an *sanitas*. Lips. Addidi *ea* ex edd. vett. et MSS. Vat. qui et addunt *est*. Lipsii conjecturam veram puto. Ern. *Planitas* e Quinct. firmari potest. Is 8, 5. 29. ita. *Quæ crebris parvisque conatibus se adtollunt, inæqualia tantum et velut confragosa, nec admirationem consequuntur eminentium, et planorum gratiam perdunt.* Schulting. malit *gravitas:* Bip. *plenitas*, ut plena sit sententia perfecta et gravis et opponatur curtæ. Favet Bip. quod c. 25. *plenior* dicitur esse Cicero: ideoque recipiendum puto. Mox ed. vet. *daturi:* conrexit Lipsius.

Promissum immutasse] Vereor ne verum sit, *mutasse*. Ter. Andr. 1, 1, 13. *haud muto f.* prima syllaba adhæsit e terminatione præcedentis verbi. Ern. Sed edd. vett. habent *ita mutasse*. Lipsius mutavit. Mox Acid. bene *nostrum*. Legebatur *nostrorum*.

Et aliis vestris] Ex veteri lego, *alias a vestris*. Lips. Recepit Pichena, sed sine præpositione. Idem placuerat Pithœo. MSS. Vat. habent *et a vestris*. Ern.

Exprime nobis] *Exprome* Acidalius malebat; quod placet. Sic MSS. Vat. Ed. pr. *exprimo*. Caussæ non exprimuntur, sed expromuntur. Ern.

Cum præsertim] Frigida ratio hæc. Sed excidisse videtur *tantum*. Centum et XX modo anni sunt, et tamen tantopere immutata est dicendi ratio. Nec valde placet *ratio temporum collegerit*. An *ratione temporum collegerit*, sc. Aper. Sic et alios conjecisse, Broterius tradit. Ern. Abstractum pro concreto, i. e. Aper ope rationis temporum: bene sic Bip. Respice ad c. 17.

Nominis controversiam movit, etc.] Hæc stigmate vulgo inusta, nos dempsimus et eluimus, adjuti a libro. Lips. In vet. edit. legitur *non movit*, lacuna intermedia. Paullo ante Heum. dedit *primus*. Mox Mur. *intra centum annos*.

sermonis ejus repugno sic, quo minus fatear, plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diversis, exstitisse. Sed, quo modo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus obtinent, omnium autem consensu hæc oratorum ætas maxime probatur; sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit; Calvus autem et Asinius et Cæsar et Cœlius et Brutus suo jure et prioribus et sequentibus anteponuntur: nec refert, quod inter se specie differant, cum genere consentiant. Adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero; omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt: ut, si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam judicii ac voluntatis similitudinem et cognationem. Nam, quod invicem se obtrectaverunt, (et supersunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur) non est oratorum vitium, sed hominum. Nam et Calvum et Asinium et ipsum Ciceronem credo solitos et invidere et livere, et ceteris humanæ infirmitatis vitiis adfici: solum inter hos arbitror Brutum non malignitate, nec invidia, sed simpliciter et ingenue, judicium animi sui detexisse. An invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam et C. Lælium adtinet, et si quos alios antiquorum agitare non destitit; non exigit defensorem, cum fatear, quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc, nec satis adultæ, defuisse.

Si cominus fatetur] Vett. edd. omnes *si quo minus*, quod restitui; etsi id ipsum, ut et verbum *fatetur*, vitiosum est. Sed nec hoc sensum commodum habet. Acidalius *quin omnes fatemur*, bene. Ern. Bene Bip. *repugno sic, quo minus fatear:* recipio. Ingeniose quoque Schulze sic, *qua omnino fatetur*, ubi *omnino* pro nimirum. Heum. *quatenus fatetur.* Alia dabit Schulze. De re v. c. 18.

Sic jure] Lego, *suo jure.* Liber tamen scriptus, *sic vere.* Lips. Pichena hoc quoque recepit. Ern.

At strictior Calvus] Una voce, *adstrictior*, Acidalius volebat. Rectissime, idque recepimus. Ern. Ed. pr. Spir. *aut strictior.* Put. et Ber. *at tristior.* Emendavit Lipsius.

Sanitatem eloquentiæ ferunt] i. e. præ se ferunt. Tacitus quoque aliquoties dixit *vultu ferre*, pro vultu præferre. Ern. Vet. edit. *sanctitatem.* Conrexit Rhen.

In manum sumpserit, quamvis] Monere me in prima editione aliquid de hoc loco fugit, qui non difficilis alias emendatu et expletu, ex libro scripto. Nam is voculam inserit, *sumpseris sciam quamvis*, etc. Lego: *in manus sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis esse quandam judicii ac voluntatis similitudinem et cognationem.* Lips. Mox pro *supersunt* MSS. Vat. *sunt.* Ern. Mur. supplebat *sentias.* De aliis v. Schulze. *Voluntatis* est a Lipsio. Erat olim *voluminis*, unde Rhen. fecerat *luminis.* Dein *cognationem* Ber. dedit; prius legebatur *cogitationem;* inde Schurzfl. faciebat *cogitationum.*

Et invidere et livere] Operam ludit Schulting, cui hæc displicent.

Et C. Lælium] Respice ad c. 18. Cf. et Cic. in Bruto c. 21. Mox Heum. *exigo.*

Non destitit] Beroaldus *desistit*, quod recepit Broterius. Non video quare; cum et supra sit *invidisse.* Ern.

XXVI. Ceterum si, omisso optimo illo et perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi, malim, hercule, C. Gracchi inpetum, aut L. Crassi maturitatem, quam calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis: adeo melius est, oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis et meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo, hercule, ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionales modos exprimant: quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriæ et ingenii loco plerique jactant, "cantari saltarique commentarios suos." Unde oritur illa fœda et præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut "oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare," dicantur. Equidem non negaverim, Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat, quam sanguinis. Primus enim, contempto ordine rerum, omissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiam, quibus utitur, armis incompositus, et studio feriendi plerumque dejectus, non pugnat, sed rixatur.

Calamistros Mæcenatis] De his Suet. Aug. 86. Quinct. 9, 4, 28. Sen. ep. 114. Macrob. Sat. 2, 4.

Tinnitus Gallionis] Sic *tinnulos oratores* ridet Quinct. 2, 3. *Gallionis* patris oratoria scripta memorat idem 3, 1. Forsan is fuit, de quo A. 15, 73. *Tinnitus* ille Sidonio Apoll. Ep. 5, 10. *gravitas* audit, pro sæculi more judicanti.

Adeo malim oratorem] *Malim* est e correctione Pichenæ: ante erat *melius*, quod et ipsum tolerabile. MSS. Vat. etiam addunt *est*. Ern. *Melius* edd. veteres. Recipio.

Plerique temporum nostrorum] Optime vetus. Erat antea, *plerique ipsorum nostrorum*. Lips. Mox Schult. legit *rhetores*.

Fas esse debeat] Muretus *debebat*, bene. Ern. Probat Acid.

Tenere dicere] Audacter reposui, etsi a conjectura; nam libris omnibus est, *temere*. Plinius illustrat correctionem hanc satis et firmat, ep. 2, 14. *pudet referre, quæ, quam fracta pronunciatione, dicantur: quibus, quam teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantum, ac potius sola cymbala et tympana, illis cantibus desunt.* Lips. Cic. in Pis. 36. *saltatores teneri.* Prius *quibusdam* est a Rhenano; legebatur antea *sicut his clam et.*

Plus vis quam sanguinis] Etiamsi sensui satisfieret, vox tamen placere non posset. Lege: *plus iræ habeat quam sanguinis.* Tacitus A. 1, 72. *Cassii Severi libidine, qua viros fœminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat.* Et 4, 21. *Relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus per immodicas inimicitias, ut judicio jurati Senatus Cretam amoveretur, effecerat, atque illic, eadem actitando, recentia veteraque odia advertit.* Gron. At *ira* (quæ alioqui bene convenit Severo) non bene convenit *sanguini*. Mox *ipsarum virium robore* de eodem hoc. *Vim* affuisse dicit, suavitatem et pulchritudinem defuisse. Ern. *Vis* male opponitur *sanguini*; rectius junguntur apud Quinct. 10, 2, 12. Schurzfl. conjicit *plus puris* i. e. sanguinis conrupti et putris; quo utitur Horat. Sat. 1, 7. ab initio. Probant Bip. recepit Schulze. Mox *utitur* Rhen. ed. veteres habent *utimur*.

Dejectus] Rom. cod. *detectus*, optime. Lips. In meo exemplo est *dejectus*. Aliud quid hic latere puto. Non *detegebatur* studio feriendi, h. e. nudabatur, sed in turpitudinem aliquam incedebat,

Ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus, et varietate eruditionis et lepore urbanitatis, et ipsarum virium robore, multum ceteros superat; quorum neminem Aper nominare, et velut in aciem educere, sustinuit. Ego autem exspectabam, ut, incusato Asinio et Cœlio et Calvo, aliud nobis agmen produceret, pluresque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos, opponeremus. Nunc, detrectasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum et in commune; veritus, credo, ne multos offenderet, si paucos excerpsisset: quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se non quidem ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum?

XXVII. At ego non verebor nominare singulos, quo facilius, propositis exemplis, adpareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.

Adpropera, inquit Maternus, et potius exsolve promissum. Neque enim hoc conligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me quidem in confesso est; sed caussas exquirimus, quas te solitum tractare, paullo ante dixisti, plane mitior, et eloquentiæ temporum nostrorum non iratus, antequam te Aper offenderet, majores tuos lacessendo.

Non sum, inquit, offensus Apri nostri disputatione; nec

cum rixaretur, quod sordidum ac plebeium est, non pugnaret. Itaque vetus servavi. *Detectus* recepit, ut alia Lipsiana, Pichena. Ern. Ed. pr. item Put. et Ber. *studiis f. pl. dejectus.* Est e re gladiatoria ductum, *dejectus de statu vel gradu:* si legas *detectus*, subaudies latus, quoad latus, latere aperto, nudato. Bip. conjectant *defectus.* Mox ed. vet. *ex varietate.*

Aliud novum agmen] Rom. codex, *aliud nobis agmen.* Lips. Recepit Pichena. Ern.

Si paucos excerpsisset] Pithœus *excepisset.* Mox Schurzfl. τὸ *sua* deleri vult, vel legi *suavi.* Tum recte idem, credo, sic sequentia constituit, *ut, si se non ante C. numeret, at pl. p. G.* Sufficit tamen inserere *non*, quod excidisse manifestum est, vel *non quidem.* Legebatur sic: *ut se ante Cic.*

Post Gabinianum] Rhetor fuit Vespasiani ævo, de quo Eusebii Chronicon ad Vesp. a. 8. *Gabinianus celeberrimi nominis rhetor in Gallia docuit.* Ita liber, qui apud me manuscriptus, probus vetusque. Vulgo, *Gabinius.* Nominant et Hieronymus et Suetonii index de claris rhetoribus, quod doctissimus et optimus Nic. Faber adnotavit. Lips.

Potius exsolve] Acid. mavult *ocyus*, sed vulgatum rectius; monet Maternus, ne Messala iterum mutet promissum.

Apud me equidem] Correxi *quidem*, ut Latinitas postulat. Litera *e* adhæsit ex ultima in *me.* Ern.

Quas te solitum tractare paullo ante plane mitiore eloquentia et temporum nostrorum miratus: iratus] Quidam liber, *paullo ante dixisti, plane mitiore.* Sed hæc et sequentia tamen in mendo. Lips. Lipsius ex quodam libro interponit *dixisti.* Sed hujus verbi vis latet in τῷ *miratus*, pro quo reponebam *narrabas.* Gron. Cum Bip. Heum. et Schulzio recipio emendationem Schelii, qui recte τὸ *miratus* delet: sequens *iratus* delebat Rhen. Acidalius dabat *temp. nostr.* (eloquentiam) *imitatus.* Schurzfl. et Schultingii conjecturæ a vestigiis vett. editionum nimium recedunt. V. Schulze. Mox Heum. malebat *incessendo.*

Aprina disputatione] Commode videmur ita fecisse, cum libri præferrent, *a prima disputatione.* Lips. Lipsii inventum ex libro, in quo, *a prima disp.* Nec repugno. Malim tamen, *Apri nostri disputatione;* nam, *nri* facile degene-

vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringet; cum sciatis, hanc esse ejusmodi sermonum legem, judicium animi, citra damnum adfectus, proferre.

Perge, inquit Maternus, et, cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus, quam ab eloquentia.

XXVIII. Et Messala, Non reconditas, Materne, caussas requiris: nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro, ignotas, etiamsi mihi partes adsignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat, et eloquentiam et ceteras artes descivisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum, sed desidia juventutis, et negligentia parentum, et inscientia præcipientium, et oblivione moris antiqui? quæ mala, primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, jam in provincias manant; quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, et per singulos ætatis gradus cumulantur; si prius de severitate ac disciplina majorum, circa educandos formandosque liberos, pauca prædixero. Jam primum, suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur; cujus præcipua laus erat tueri domum et inservire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis spectatisque moribus omnis cujuspiam familiæ soboles committeretur; coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Atiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes

ravit in *ma*. GRON. Recepere Bip. et Schulze: sequor. Brot. servat *Aprina*. Τὸ *a prima* ed. pr. item Put. et Ber. habent.

Citra damnum affectus proferre] id est, sine amissione benevolentiæ diversa sentientium. ERN. Pithœus in suo libro legit *citra demum adfectus*, inde dabat *citra dementiam*, et provocabat ad Cic. Tusc. 3, 5.

Perge, inquit Maternus, de antiquis loquaris] Scribe e scripto, *inquit Maternus, et, cum de antiquis loquaris, utere*. LIPS. Ed. veteres *utere*. In Gryphii inrepsit *vertere*, inde Schurzfl. volebat *loquere vetere et antiqua libertate*.

Quæ vel magis] Sic edit. vet. Freinsh. præpositionem præmisit, quod et Lat. Latinius suasit Bibl. t. 2. p. 37.

Etiamsi mihi] Ed. veteres *et jam mihi:* hoc Pithœus retinet. In alio scripto erat *etenim jam si*, unde Pichena emendavit.

Quæ omnes sentimus] Sic ed. pr. In Put. et Ber. *sentimus* omissum est. Lipsius restituit. Mox Mur. malit *ab illa*.

Ego de urbe] Acid. *Ergo*. Recepit Heum.

Cujuspiam familiæ] Sic Rhen. prius erat *cujusdam*.

Ac non studia solum moresque] Vetus Farnes. *studia modo curasque:* aptius ad sequentia. LIPS. Pro *ac* Mur. *hæc*.

Corneliam] De hac v. Cic. in Bruto 27. et Plin. 34, 6 (13). De *Aurelia* Plut. in Cæs. c. 9. p. 711. De *Atia* Suet. Aug. 4.

liberos accepimus: quæ disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera et integra, et nullis pravitatibus detorta, uniuscujusque natura, toto statim pectore adriperet artes honestas, et, sive ad rem militarem, sive ad juris scientiam, sive ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

XXIX. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis, plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio adcommodatus. Horum fabulis et erroribus teneri statim et rudes animi inbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat; quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ parvulos adsuefaciunt, sed lasciviæ et dicacitati; per quæ paullatim inpudentia inrepit, et sui alienique contemptus. Jam vero propria et peculiaria hujus urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, et gladiatorum equorumque studia; quibus occupatus et obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? Ne præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent: conligunt enim discipulos, non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium, et inlecebris adulationis. Transeo prima discentium elementa, in quibus et ipsis parum elaboratur: nec in auctoribus cognoscendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum, satis operæ insumitur.

XXX. Sed expetuntur, quos *rhetoras* vocant; quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit, quamque nullam apud majores nostros auctoritatem habuerit, statim dicturus, referam necesse est animum ad eam disciplinam,

Græculæ ancillæ] Sic in Plinii paneg. 13. *Græculus magister*. Mox Ber. *utilissimus*, male.

Serio ministerio] Vet. edit. *minister*. Lipsius emendavit. Mox Schurzfl. volebat *terroribus*.

Sed lasciviæ et libertati] Vetus, *lasciviæ et bibacitati*. Lips. Vide Observat. 3, 4. Gron. Rutgers. conjicit *vivacitati*. Bip. egregie *dicacitati*. Recipio cum Schulzio. Sic apud Quinct. 6, 3, 41. *lascivi et dicaces*. Cf. Plin. Ep. 4, 25. Mox Heum. *aliorumque contemptus*: in ed. vet. hic lacuna est.

Histrion. favor, etc.] Vid. A. 1, 77. 13, 25. Ed. pr. lepide *historialis*. Paullo ante *jam vero* est a Lipsio. Edd. vett. habent *ideo vero*.

Nec præceptores quidem ullas] Lege et hic, *Ne præceptores quidem ullas*. Gron.

Ambitione salutantium] Acidalius et Schelius malunt *salutationum*; recte: h. e. per salutationes parentum gratiam captando. Ern. Tum edit. veteres *sed illecebris*. Lipsius mutavit.

In notitia] Sic Pichena: prius erat *in notitiam*. Mox *expetuntur* est a Pithœo, prius legebatur *exspectantur*. Tum erat *ut quorum*. Rhen. emendavit.

*Statim de * curiis*] Ita et vetus (immo veteres omnes). Suspicabar, *statim decursis his*: ἐλλειπτικῶς, dicam videlicet, aut promam. Sed placet magis Rodolphi scriptio, *statim docuero*. Pithœus edidit, *statim audietis*; nescio an e libro. Lips. Scribendum esse, *habuerit, statim dicturus, referam necesse*

qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor et quotidiana meditatio, et in omni genere studiorum exercitationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus est vobis utique Ciceronis liber, qui *Brutus* inscribitur; in cujus extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) sua initia, suos gradus, suæ eloquentiæ velut quandam educationem refert: se apud Q. Mucium jus civile didicisse; apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosophiæ partes penitus hausisse: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque et Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque, hercule, in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non musicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus caussasque cognovit. Ita enim est, optimi viri: ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, et omnium rerum scientia, exundat et exuberat illa admirabilis eloquentia: neque oratoris vis et facultas, sicut ceterarum rerum, angustis et brevibus terminis clauditur; sed is est orator, qui de omni quæstione pulchre et ornate et ad persuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium, possit.

XXXI. Hæc sibi illi veteres persuadebant. Ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non ut rhetorum in scholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis, linguam modo et vocem exercerent; sed ut his artibus pectus inplerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo et injusto disputatur. Hæc enim est oratori subjecta ad dicendum materia: nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honestate

est animum ad eam disciplinam, monuimus Observat. 3, 4. GRON. *Habuerit* quidem certissimum est; itaque recepi. ERN. Sequor Gronovium cum Bip. Schulze Acidalii conjecturam exprimit sic: *statim dicam. Prius referam.* Vide c. 35.

Vobis] MSS. Vat. et edd. vett. *nobis.* Sed non est moris ita dicere in tali re et demonstratione. Mox pro *omnis* MSS. Vat. *omnes.* Est tantum varietas scripturæ in eodem verbo. *Omnis* ad partes refertur, non ad *philosophiæ.* ERN. *Vobis* Rhen. dedit. *Omnis* est pro *omneis.* De *Q. Mucio* v. Cic. in Bruto c. 89. ubi et de *Philone,* et c. seq. de *Diodoto:* sic enim nominandus, non *Diodorus:* tum de peregrinatione c. 91.

Moralis partis utilitatem] Acid. h. l. *utilitas* displicet. Schurzfl. vocem delet, et *moralis artis* adcusandi casu poni arbitratur.

Ille rerum motus] Pithœus *mille,* perperam. Sigrasius conjicit *siderum motus.* Mox alterum *ita* delet Heum.

Ex pl. artibus] Ita Rhen. prius erat *et pluribus partibus.* Mox Heum. mavult *includitur;* sed simplex iterum c. 35. occurrit. Habet et Curt. 6, 5. prius ed. pr. *angustiis.* Put. emendavit.

Non ut rhet. in scholis] *Ut* a Ber. omissum addidit Rhen. sed legitur jam in ed. pr. Spir. et Put. Tò *in* est ab Acid.

Oratori subjecta] Sic Lipsius: prius erat *oratoris.*

De honestate] Urs. et Mur. intrudunt *in delib. de utilitate, in laudationibus de hon.* Sed incassum. Vide c. 35. ubi *duo genera* ponuntur.

dicimus, ita ut plerumque hæc ipsa invicem misceantur: de quibus copiose et varie et ornate nemo dicere potest, nisi qui cognorit naturam humanam, et vim virtutum, pravitatemque vitiorum, et intellectum eorum quæ nec in virtutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram judicis vel instiget, vel leniat, qui scit, quid ira: promptius ad miserationem inpellat, qui scit, quid sit misericordia, et quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes, dicendum habuerit, tenebit habenas animorum; et, prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum, et temperabit orationem, parato omni instrumento, et ad omnem usum reposito. Sunt, apud quos adstrictum et conlectum, et singula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur: apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa et æqualis, et ex communibus ducta sensibus, oratio magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur aliquid a Peripateticis: hi aptos et in omnem disputationem paratos jam locos dabunt; Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem: ne Epicuri quidem et Metrodori honestas quasdam exclamationes adsumere, hisque, prout res poscit, uti, alienum erit oratori.

Intellectum eorum] Schelius *delectum*, quod recepit Heum. Prius legendum puto *cognorit*.

Qui scit, quid ira; promptius] Ita scripsi et distinxi, turbantibus libris. Lips. Paullo post pro *habenas anim.* ed. pr. et MSS. Vat. *venas anim.* male. Ern. In ed. vet. erat, *quid iræ promptius et miserationem.*

Ex comm. ducta sensibus] Edd. veteres *ex omnibus ducta sermonibus.* Lipsius emendavit.

A Peripateticis: hi aptos et in omnem] Valde mihi placeat cum Rodolpho Agricola hæc omnia scribi et distingui: *a Peripateticis: aptos et in omnem disciplinam paratos jam locos dabunt Academici, Stoici pugnacitatem.* Lips. At illi vehementer falluntur; nam *loci* nulla ratione auferuntur Peripateticis vel propter topica, quibus *disciplinam inveniendorum argumentorum, ut sine ullo errore ad eam rationem via perveniremus ab Aristotele inventa, contineri*, tradit Cicero, in libro, quem sic ipse inscripsit c. 1. Idem in Oratore 14. *In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter disserendi, sed ad copiam rhetorum in utramque partem, ut ornatius et uberius dici possit, exercuit: idemque locos, (sic enim appellat) quasi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio.* Plutarch. in 1. Συμποσ. p. 1616. ἀλλὰ δεῖ, καθάπερ ὑπόθεσιν μελετῶντα συγκριτικὴν, τοὺς Ἀριστοτέλους τόπους ἢ τοὺς Θρασυμάχου ὑπερβάλλοντας ἔχειν προχείρους. Nec pugnacitatem involari sibi æquo animo ferunt Academici. Fabius 12, 2. *Academiam quidam utilissimam credunt, quod mos in utramque partem disserendi ad exercitationem forensium caussarum proxime accedat.* Cicer. 1. de Oratore 18. *Carneades vero multo uberius de iisdem rebus loquebatur; non quo aperiret sententiam suam, (hic enim mos erat patrius Academiæ, adversari semper omnibus in disputando) sed tum maxime tamen hoc significabat, etc. neque posse quemquam facultatem assequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset.* Gron. *Mutuabimur* est a Rhen. Legebatur *mutuabimus.*

Plato altitudinem] Plin. ep. 1, 10. *sublimitatem et latitudinem* ei tribuit.

Prout res poscit] Broterius sine libris corrigit *poscet:* melius videtur: et hæc confusio horum temporum in præceptis etiam apud Ciceronem in Rhetoricis frequens est. Ern.

Neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, sed eum, qui non quasdam artes haurire, sed omnes liberaliter, debet. Ideoque et juris civilis scientiam veteres oratores comprehendebant, et grammatica, musica, et geometria inbuebantur. Incidunt enim caussæ, plurimæ quidem ac pæne omnes, quibus juris notitia desideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur.

XXXII. Nec quisquam respondeat: "sufficit, ut ad tempus simplex quiddam et uniforme doceamur." Primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque interesse manifestum est, possideat quis, quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque, ubi minime credas, eminet et excellit: idque non doctus modo et prudens auditor, sed etiam populus intelligit, ac statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse, ut denique oratorem etiam fateatur; quem non posse aliter exsistere, nec exstitisse umquam, confirmo, nisi eum, qui, tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus, exierit: quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fex quoque quotidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia, deprehendantur; ut ignorent leges, non teneant Senatus-consulta, jus civitatis ultro derideant; sapientiæ vero studium et præcepta prudentium penitus reformident; in paucissimos sensus et angustas sententias detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo: ut, quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora inplebat, nunc circumcisa et amputata, sine adparatu, sine honore, pæne dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiis, discatur. Ergo hanc primam et præcipuam caus-

Stoicorum civitatem] Schurzfl. et Heum. *somnia* dedit Schulze.

Qui non quasdam artes audire, sed omnes liberaliter debet] Malo *adire*, vel *haurire*; et *liberales*. LIPS. Etiam *liberaliter* commodum sensum habet, estque exquisitius. ERN. Brot. malit *adire*. Schulze recepit *haurire*. Schurzfl. *adire*, *sed omnes liberaliter audire*. Schult. *audire, sed per omnes liberales ire*, ut mox c. seq. Ego *haurire* verum credo.

Pleræque] Sic Rhen. prius erat *plerisque*. Idem *hæ quoque scientiæ:* olim, *hæc quoque scientia*. Idem *primum enim:* legebatur *autem*. Mox Pithœus *mutuemur*, male.

Nec quisquam respondeat: sufficit, ut ad tempus] Nec male fore, *respondeat, sufficere*. GRON. Sic et cod. Pithœi. Ed. pr. *sufficeret*. Put. *sufficit*.

Ut ad tempus simplex, etc.] Sensus est, ut e sequentibus patet, ut, si caussa tempusque incideret, in quis opus sit aliqua particula acris, eam tum partem cognoscere studeamus, et e libris, vel ab iis, qui juris scientiam profitentur, petamus. ERN.

Ut legitime, etc.] Egregia in his est Rhenani opera. Vet. edit. omnia turbant. Ibi legitur *aut legit . . . et ut denique . . . instructus sit: in forum . . . ab horum ipsorum disertis . . . vix q. quot. serm.* Hoc *vix* tamen tuetur Lat. Latinius. Schulzius cum Heumanno expungit, et hic *fœda*, ille *vitia* transponit. Acidalius *fex* retinet, sed legit *fœdo ac pudendo vitio deprehendatur:* vel *vix* aut *fex* in *fere* mutari jubet. Paullo ante Schulze legit cum Schurzfl. *oratorem esse eum fateatur*. Infra pro *domina* in ed. pr. est *dicunt*.

Ergo hanc, etc.] Broterius e MS. Vat.

sam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur; quos potiores nominabo, quam apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse, memoriæ proditum est. Et Cicero, his, ut opinor, refert verbis, "quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spatiis consecutum." Sunt aliæ caussæ, magnæ et graves, quas a vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, et, quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi; qui si forte hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum juris et philosophiæ scientiam, tamquam oratori necessariam, laudo, ineptiis meis plausisse.

XXXIII. Et Maternus, Mihi quidem, inquit, susceptum a te munus adeo peregisse nondum videris, ut inchoasse tantum, et velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse, videaris. Nam, quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti; differentiamque nostræ desidiæ et inscientiæ adversus acerrima et fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera expecto, ut, quemadmodum ex te didici, quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus juvenes, jam forum ingressuri, confirmare et alere ingenia sua soliti sint: neque enim arte et scientia, sed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu, puto, abnues, et hi significare vultu videntur.

Deinde, cum Aper et Secundus idem adnuissent, Messala, quasi rursus incipiens: Quoniam initia et semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudirique soliti sint; persequar nunc exercitationes eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias

dedit *Ego;* non bene: est enim clausula disputationis ac demonstrationis. Ern. Bip. præferunt *Ego.*

Et Cicero, his, ut opinor, verbis] intell. testatur, profitetur. Ursinus tamen et Muretus malebant *ait se* pro *id se:* Acidalius insuper *non in rh. s.* Sed Broterius in MSS. Vat. reperit *refert,* idque recepit: non est necesse. Ern. Immo vero sequendi codices. Schulze recepit *ait se.* Pichena volebat *et Ciceronem,* ut penderet a *nominabo.* De Ciceronis verbis v. ipse in Orat. 3. et Quinct. 12, 2, 23. *Spatiis* est a Lipsio: prius legebatur *spatia.* Ber. *spatio.*

Si forte hoc audirent] Brot. *audierint.* Heum. *audient.* Prius *quod mihi in c. est,* Lipsius dedit. Vet. ed. omittunt *mihi.* Mox Ber. *plausisse:* ante legebatur *placuisse.*

Inchoasse] Schurzfl. *incohasse.* V. Schulze.

Aut nos nesciamus] Structura orationis postulat *nesciremus.* Nec male Schurzfl. ante *scierint;* nam et post est *soliti sint.* Mox *forum ingressuri* MS. Vat. rectius sane, ut res ipsa docet, pro *ingressi.* Sed malim etiam *jam* transponi, *et jam f. i.* nam in illo loco friget. Ern. Bip. *jam et forum ingr.* Mihi *et* delendum videtur. Sic et Schulze.

Facultate et eloquentia contineri] Rodolphus apposite inserit, *facultate et meditatione eloquentiam.* Lips. Vulgata est a Rhenano. Post *exercitationes eorum* MSS. Vat. non est necesse; nam et singularis sequitur. Ceterum est usitatior pluralis, qui et in fine capitis est. Ern. Vaticanum sequor. Quid sit *facultas dicendi,* docet Quinct. 2, 2. et 2, 4.

res potest, nisi ut scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat: per quæ conligitur, eamdem esse rationem et percipiendi quæ proferas, et proferendi quæ perceperis. Sed, si cui obscuriora hæc videntur, isque scientiam ab exercitatione separat, id certe concedet, instructum et plenum his artibus animum longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ curæ oratorum videntur.

XXXIV. Ergo apud majores nostros juvenis ille, qui foro et eloquentiæ parabatur, inbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre, vel a propinquis, ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat. Hunc sectari, hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse, sive in judiciis, sive in concionibus, adsuescebat, ita ut altercationes quoque excipere et jurgiis interesse, utque sic dixerim, pugnare in prœlio disceret. Magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum judicii juvenibus statim contingebat, in media luce studentibus, atque inter ipsa discrimina, ubi nemo inpune stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et judex respuat, et adversarius exprobret, ipsi denique advocati adspernentur. Igitur vera statim et incorrupta eloquentia inbuebantur: et, quamquam unum sequerentur, tamen omnes ejusdem ætatis patronos in plurimis et caussis et judiciis cognoscebant; habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehenderent, quid in quoque vel probaretur, vel displiceret. Ita nec præceptor deerat, optimus quidem et electissimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præstaret; nec adver-

Nisi ut scientiæ meditatio] Acidalius *ut* deleri volebat, et mox *usus* pro *vis* legi. ERN. Heum. paullo ante *ac tam varias.* Tum Huetius volebat *nisi et.* Schulze τὸ *ut* expungit.

Longe paratiorem] Sic Lipsius: prius erat *longe paratum.* Mox *parabatur* est a Put. ed. pr. habet *probatur.*

Quæ propriæ circa oratoriam videntur] Rodolphus, *propriæ esse oratorum videntur:* sed ab ingenio, ut solet, non a libris. Ego insigni metaphora locum ornem: *propriæ circo oratorio videntur.* Quia de exercitationibus loquitur, eleganter circum adjungit, qui pugnis et exercitiis destinatus. LIPS. Probat Schelius, sed *oratorum* mavult, quam *oratorio.* Et in ed. pr. est *oratorium.* Possis etiam corrigere *curæ oratorum.* Broterius deleri *circa,* et legi jubet *propriæ oratorum.* ERN. Retinet tamen vulg. Ego *curæ orat.* recepi cum Bip. et Schulzio.

Hujus omnibus dictionibus] Versus hic aliquot inserui a Farnesiano libro, magno libelli hujus bono. Alii enim omnes hic mutili. LIPS. Ante MSS. Vat. *principem in civitate locum obtinebat,* eleganter: ita et clausula hexametri vitatur. ERN. Sequor cum Brot. et Bip. Quæ desunt in ed. vet. procedunt ab *interesse* ad *interesse.*

Quo minus et judex] Ita jam ed. pr. sed Put. et Rhen. *quod et judex.* Prius restituit Lipsius.

Populi diversissimarum aurium] Rodolphus copula adjecta, *populi et diversissimarum.* Credo fuisse, *populi,* i. *diversissimarum;* quæ nota significat, id est. LIPS. Lectio *deprehendebatur* est a Puteol. ante erat *deprehendentur.* MSS. Vat. *deprehenderent,* quod recepi cum Broterio. ERN. Sic et Bip. et Schulze.

Ita nec] Acid. *Jam vero nec.*

Non sudibus dimicantes] Manifesto, *rudibus;* nam hæc a gladiatoribus sumpta. LIPS.

sarii et æmuli, ferro, non rudibus, dimicantes: sed auditorium semper plenum, semper novum, ex invidis et faventibus, ut nec bene dicta dissimularentur. Scitis enim, magnam illam et duraturam eloquentiæ famam non minus in diversis subselliis parari, quam suis: quin immo constantius surgere ibi, fidelius conroborari. Atque, hercule, sub ejusmodi præceptoribus juvenis ille, de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator judiciorum, eruditus et adsuefactus alienis experimentis, cui, quotidie audienti, notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, sive adcusationem susceperat, sive defensionem, solus statim et unus cuicumque caussæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno et vicesimo Cæsar Dolabellam, altero et vicesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus insequuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

XXXV. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui *rhetores* vocantur; quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse majoribus nostris, ex eo manifestum est, quod, L. Crasso et Domitio Censoribus, "cludere," ut ait Cicero, "ludum inpudentiæ" jussi sunt. Sed, ut dicere institueram, deducuntur in scholas, in quibus,

Sed auditorium] Schulze mavult *et aud.* Verum adversativa bene respondet τῷ *nec deerant adversarii et æmuli*, quia *auditorium plenum erat invidis et faventibus.*

Ut nec bene dicta] Rodolphus auctius, *nec male nec bene*; sententia quidem valde favente. LIPS. Verum sententia non favet: nam id agit noster, ut doceat, famam eloquentiæ etiam ab adversariorum et invidorum subselliis surgere, ut Schulzius recte monet.

Sub ejusmodi præceptionibus] Forte *præceptoribus*. GRON. Sic MSS. Vat. Rectissime. ERN.

Solus statim et unus cuicumque caussæ] Ita vetus (veteres). Non male etiam vulgo, *statim unicuique caussæ.* LIPS.

Nonodecimo æt. anno] Apud Cic. de Orat. dicit L. Crassus, se tum unum et viginti annos natum fuisse.

Uno et vicesimo anno Cæsar Dolabellam] Sueton. in Jul. 4. accusationem hanc confert in tempus compositi belli Lepidiani, id est, M. Æmilio Lepido, D. Junio Bruto coss. Atqui Cæsar tunc 24. annum egerit, ex Fastis et anno ejus natali. Corrigimus igitur; an, ut sæpe dissensus est? ego hoc malo. LIPS.

Ætate antecedens] Sic Rhen. prius erat *ætatem*. De re v. Quinct. 12, 6.

In scenas scholasticorum] Divinabam olim *scholas*, male: nam apposite *scenas* appellat loca, in quibus fucata illa et personata eloquentia exercetur, velut per lusum. LIPS. Item sicut in scena fictæ personæ, fictæ res, sic in scholis rhetorum fictæ caussæ tractabantur. ERN. Ed. veteres *in scena*. Rhen. emendavit. *Scenam* eo sensu usurpat et Plin. Ep. 7, 17.

Ut Cicero ait] Or. 3, 24. unde patet, sicut ex aliis locis veterum, *L. Crassum* Censorem hoc edictum fecisse. Itaque non dubitavi *L.* pro *M.* reponere. At vereor, ut Tacitus prænomen addiderit, cum et in Domitio nullum sit. ERN. Jam a. 592. et 632. S.C. et edictum Censorium contra rhetores factum, docent Suet. de cl. rhet. c. 1. et Quinct. 15, 11.

Deducimur in scholas] Non hoc convenit superioribus: *adolescentuli n. deducuntur in sch.* Itaque cum MSS. Vat. ap. Broterium habeant hic quoque *deducuntur*; id recepi. Mox in *sed in quem*, mallem deleri *sed.* Item *et dicant et aud.* dedi e MSS. Vat. Vulgo primum *et* abest. ERN. Mihi *sed* non abundare videtur, nec mutandum in *est.* Prius *in*

non facile dixerim, utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum, plus mali ingeniis adferant. Nam in loco nihil reverentiæ, sed in quem nemo, nisi æque inperitus, intrat. In condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, et adolescentuli inter adolescentulos, pari securitate et dicant et audiantur. Ipsæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, suasoriæ et controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem, tamquam plane leviores et minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus adsignantur, quales, (per fidem!) et quam incredibiliter compositæ! Sequitur autem, ut materiæ abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit, ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in schola quotidie agitur, in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur: cum ad veros judices ventum est, * * rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat.

XXXVI. Magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur, et motibus excitatur, et urendo clarescit. Eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam, etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti

quibus bene dedit Schulze. Tum *æque inperitus* bene Ern. et Brot. legebatur antea *inperitus æque*.

Suasoriæ quidem etsi tanquam plane] Hic quoque lineas quasdam adtexui, bonam copiam mihi faciente libro; nam alias, turpiter hæc hiabant. Lips. Mox *etsi* delendum, recte monuit Freinshemius. Deerant omnia a *controversiæ* ad vocem eandem in ed. pr. et seq. Tὸ *etsi* delebat et Acid. nec in Mureti libro aderat. Pithœus post eam particulam asteriscum locabat. Schurzfl. more suo in alia omnia abit; expuncto *tanquam*, legit *acsi planæ*.

Per fidem] Pro formula indignandi accipio, ut *proh fidem!* nisi hoc ipsum reponendum. Groslotius corrigebat *super fidem*. Ern. Lips. suspicatus erat leg. *per fidium*, dedit tamen *per fidem*: prius legebatur *perfidiæ*. Bip. conjectant *præter fidem*, synonymice.

Declamatio quoque adhibeatur] Deesse vox videtur; *declamatio quoque par*, vel *similis* vel *talis adhibeatur*, ut Acidalius monuit. Ern. Schurzfl. supplebat *æqua*, unde ortum sit *quoque*. Locus medicina non eget.

Vitiatarum electiones] Respicit ad legem scholasticam, quæ raptarum dicitur, *Rapta raptoris mortem vel nuptias optet*, ut Pithœus jam observavit. Ern. Ineptiarum istarum exempla apud Senecam, Calpurnium Flaccum, et Libanium obvia, immo et apud Quinctilianum, etsi ipse Inst. 2, 10. reprehendat. De remedio pestilentiæ, qualis hic memoratur, v. Anton. Lib. c. 25.

Pestilentiæ remedia] Petronius hæc talia in Satyrico exagitat, et diserte, *responsa in pestilentiam data*. Locum totum sis vide. Lips.

Cum ad veros judices ventum est] Magna vero hic lacuna, de qua vulgo nec suspicantur. At liber vetus præfert, et spatio grandi interposito usque ad ea verba, *rem cogitare*, adjicit, *Hic multum deficit*. Et clarum: quia sermo sequens non Messalæ amplius, sed Materni. Lips. Lacuna magna hic est in MS. Vat. relicta, et alius notat, sex pagellas deesse. Ern. Deesse quid editor ed. pr. non senserat, nam nulla ibi lacuna, nec in Puteolani, sed Beroaldus animadvertit. Extrema sermonis Messalæ, integra Julii Secundi oratio, et initium sermonis Materni desiderari videntur Broterio, qui ex ingenio supplere tentavit. Schultingius paucula deesse putat, quæ quo modo contexat, videre licet in ed. Gronoviana.

Oratores] Schurzfl. *rhetores*, et provocat ad initium dialogi et ad c. 14. Paullo ante vet. edit. *pervexit*, et mox

sunt, quæ, composita et quieta et beata Republica, tribui fas erat, tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi adsequi videbantur, cum mixtis omnibus, et moderatore uno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges adsiduæ, et populare nomen; hinc conciones Magistratuum, pæne pernoctantium in rostris; hinc adcusationes potentium reorum, et adsignatæ etiam domibus inimicitiæ; hinc procerum factiones, et adsidua Senatus adversus plebem certamina: quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, et magnis cumulare præmiis videbantur; quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores adsequebatur, tanto magis, in ipsis honoribus, conlegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud Patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat. Hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant: hos ituri in provincias Magistratus reverebantur; hos reversi colebant: hos et Præturæ et Consulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem sine potestate erant; cum et populum et Senatum consilio et auctoritate regerent. Quin immo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut adsequi posse in civitate, aut tueri, conspicuum et eminentem locum: nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur; cum parum esset, in Senatu breviter censere, nisi quis ingenio et eloquentia sententiam suam tueretur: cum, in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent; cum testimonia quoque in judiciis, non absentes, nec per tabellam dare, sed coram

imbui. Lipsius conrexit. Tum Schulting. jubet legi *fas non erat:* istos enim oratores sub Cæsaribus eminuisse supra cunctos, quod libera Republica fieri non potuerit. Mox ed. vet. *pleraque.* Lipsius *plura* dedit. Denique Heum. mavult *persuadere.*

Et pop. nomen] Sic ed. pr. et seq. Rhen. copulam omisit: secuti alii. Restituere Ern. et Brot. Ex ingenio Heum. *leges agrariæ* posuit. Mox *factiones* deest in ed. vet. Lipsius emendavit. Rhenanus *Senatus* dedit, ubi legebatur *senectutis.* Dein *magnis cum. pr.* Lipsius legit; ibi erat *magis.*

Conciones Magistratuum] A libro est. Quam ridicule autem alii, *conciones migrantium?* quod a concisa illa ratione scribendi natum. LIPS.

Pæne pernoctantium] Eodem modo Cicero pro Mur. 9. *habitare in foro* dicit assiduos caussidicos. ERN.

Apud Principes] Put. et Ber. *aut Pr.* Rhen. emendavit, et ita jam ed. pr. *Principes* dicuntur eo sensu quo c. 40.

Probabat] Melius *parabat.* LIPS.

Hos reversi colebant] Sic Lipsius: prius erat *reversuri.* Idem et sequentia emendavit, ubi legebatur, *hi et P. et Consulatui vacare.*

Ad populum producerentur] Velut a Tribunis, ut dicerent de re, quæ ageretur, ad populum: ut Apuleius produxit Ciceronem, Consule Antonio; quo tempore Philippicam VI dixit. Mox arbitror, esse legendum, deleto *qui*, *nisi ing. et el. s. s. tuerentur:* pluralem antecedentia et sequentia postulant. ERN. Lips. *nisi quis:* probat Brot. et Heum. placet et mihi. Schulzius conjecturam Ernesti in textum recepit.

In publicis non absentes] Rodolphus *in publicis judiciis non absentes*, insitione valde apta. LIPS. Suffecerit fortasse pro *publicis* legere *judiciis.* ERN. Bip.

et præsentes dicere cogerentur. Ita, ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat: et quomodo disertum haberi, pulchrum et gloriosum; sic contra mutum et elinguem videri, deforme habebatur.

XXXVII. Ergo non minus rubore, quam præmiis stimulabantur; ne clientulorum loco potius, quam patronorum, numerarentur; ne traditæ a majoribus necessitudines ad alios transirent; ne, tamquam inertes, et non suffecturi honoribus, aut non inpetrarent, aut inpetratos male tuerentur. Nescio, an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ in antiquorum bibliothecis adhuc manent, et cum maxime a Muciano contrahuntur; ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, et tribus Epistolarum, composita et edita sunt. Ex his intelligi potest, Cn. Pompeium et M. Crassum, non viribus modo et armis, sed ingenio quoque et oratione, valuisse; Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones, et ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse; nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentia, consecutum. His accedebat splendor rerum et magnitudo caussarum, quæ et ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest, utrumne de furto, aut formula et interdicto, dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis, et civibus trucidatis: quæ mala sicut non accidere melius est,

in publicis caussis. Recepit Schulze. Mihi *publicis* videtur ortum ex *judiciis:* hoc repono.

Et commoda] Redundare hæc, planum est. Sunt qui transposita putent (Mur. etc.), ac post *præmia* collocent. Schelius autem corrigit *et non modo dis.* Favet ed. pr. in qua ante *et commoda* interpungitur. Ern. Brot. conjicit *nec modo.* Mihi Acid. rem acu tetigisse videtur, quem cum Bip. et Schulzio sequor. *Commoda* ex *comodo* pro *quomodo* ortum, tum pro *sed* leg. *sic.* Dureau de Lamalle legit *et non modo disertum*, etc.

Stimulabantur] Reposuit Rhenanus: ante erat *stipulabantur;* quod nescio quo consilio postliminio revocatum in ed. J. F. Gron. Mox ed. pr. *clientularum,* unde post factum *clientulorum.* Sed ea est vox Latinis ignota, scribendumque *clientelarum* videtur. Ern. Quum apud Plautum Mil. glor. 3, 1, 194. et Horat. Ode 2, 18, 8. occurrat *clienta,* habeatque Asconius in Verr. de Præt. urb. p. 102. *plebeiam clientulam Verris,* nil obstat, quo minus et hic *clientulos* admittamus. Servant et Bip. ast Brot. et Schulzius *clientelarum* recepere. Paullo ante *ergo,* quod ed. pr. habet, Put. Ber. Rhen. omisere, restituit Lipsius, e codice suo, ut videtur. Mox ed. vet. *transissent,* mutavit Lipsius. *In manus vestras* a Rhenano est; prius legebatur *nostras.*

Hæc vetera] Quærit Schurzfl. quæ illa sint *vetera*, et qui illi *antiqui?* legitque *hæc adversaria, quæ et antiquariorum b. a. m.* Bip. omisso *hæc*, ac *et* mutato in *in*, recepere hanc lectionem. Vix audeo sequi. Mox Heum. legit *protrahuntur.* De *Muciano* v. H. 2, 5.

Et nunc maxime] Leg. *cum maxime*, ut alibi in Tacito sæpe correctum: et sic plane in ed. pr. unde et hic recepi. Prius *in* MSS. Vat. ante *antiquorum* habent; bene, ut opinor. Ern. De formula *cum maxime* vid. Zinzerling. Crit. juv. promuls. c. 22. Bip. recepere *et nunc maxime.*

Cn. Pompeium, etc.] Cf. Cic. de cl. Orat. 66. 68. seq.

De furto, aut formula, etc.] De *furto* et *interdictis* Dig. 43. tit. 1. et 47. tit. 2. De *formula* supra c. 20. Heum. et Schult. volebant *aut formula interdicti.* Mox pro *et civibus* ed. pr. habet *et comitibus.*

isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur; ita, cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et inlustrem orationem efficere potest, nisi qui caussam parem invenit. Non, opinor, Demosthenem orationes inlustrant, quas adversus tutores suos composuit; nec Ciceronem magnum oratorem P. Quinctius defensus, aut Licinius Archias, faciunt: Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam circumdederunt: non, quia tanti fuit, Rempublicam malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent; sed, ut subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamusque, nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis et inquietis temporibus exstitit. Quis ignorat, utilius ac melius esse, frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos prœliatores bella, quam pax, ferunt. Similis eloquentiæ conditio: nam, quo sæpius steterit tamquam in acie, quo-que plures et intulerit ictus et exceperit, quo major adversarius et acrior, quicum pugnas sibi asperas desumpserit, tanto altior et excelsior, et, illis nobilitatus discriminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura est, ut secura nolint.

XXXVIII. Transeo ad formam et consuetudinem veterum judiciorum: quæ etsi nunc aptior est civitati, eloquentiam

Adv. tutores suos] Extant adhuc tres ejus orationes contra Aphobum. Demosthenes anno ætatis septimo decimo tutores suos reos peregit.

Hanc illi famam circumdederunt] Sic in vita Agric. c. 20. *Egregiam famam paci circumdedit.* Cf. et H. 4, 11. Mox Heum. dedit *tanti fuit Reipublicæ.* Scribebatur olim per compendium *R. P.* Mox pro *exstitit* Lipsius volebat *exsistit.*

Similis eloquentiæ conditio] Schelius: forsan *eloquentis.*

Eo acrior qui pugnas, etc.] Vetus *acrior per pugnas.* Aliquid hic ulceris. Fortasse, *major adversarius et acrior, quo plures.* Et statim, *illis nobilitatus discriminibus.* LIPS. Latinum Latinium Bibl. t. 2. p. 37. sequor cum Bip. levi correctione loco conrupto medentem, sed in fine periodi cum Lipsio recipio *illis nobilitatus discriminibus.* Ita fere et Schulzius, qui alias aliorum conjecturas exponit. Bip. cum Heum. et Latinio legunt *nobilitata*, ut referatur ad *eloquentiam.*

In ore hominum agit] Emendavi etiam in Historiis 3, 36. et produxi hanc dictionem. Vulgo, *more.* LIPS.

Ut secura velint] Clausula addita Rodolphus: *ut dubia laudent, secura nolint*, quod qui neget aptum ad sensum esse, ipse sine sensu. LIPS. Nec tamen recepit Lipsius, nisi *ut secura nolint.* Acid. dabat *ut dubia laudent, secura malint.* Receptam lectionem bene exponit Schulzius: non placet spectanti et audienti alea secura discriminis.

Quæ et si nunc aptior est, * *ita erit eloquentia, tanto*] Nobis corrupta hæc videbantur, aut mutila. Rodolphus autem concinnat: *etsi nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen;* acute si ab ingenio, feliciter si a libro. LIPS. Acidalius non potest amplecti τὸ *veritati.* Sed vide nostra ad L. Senecam de ira 2, 29. GRON. Brot. recepit *veritati*, sed id jure suo jam rejecit Acidalius; falsum enim est, aptiorem veritati et justitiæ esse formam judiciorum, in qua nimis arctis limitibus circumscripta est orandi facultas. Bip. malunt *civitati*, cui aptior illa tranquillitas recentioris formæ. Satis accedit ad vestigia veteris scripturæ, convenit etiam iis, quæ c. 40. et 41. docentur. Proinde recepi. Cui id minus adrideat, legat cum Acid. *existime-*

tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, et liberæ comperendinationes erant, et modum dicendi sibi quisque sumebat, et numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus, tertio Consulatu, Cn. Pompeius adstrinxit, inposuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen, ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud Prætores gererentur: apud quos quanto majora negotia olim exerceri solita sint, quod majus argumentum est, quam quod caussæ centumvirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber, apud Centumviros dictus, legatur, exceptis orationibus Asinii, quæ *pro hæredibus Urbiniæ* inscribuntur, ab ipso tamen Pollione, mediis Divi Augusti temporibus, habitæ, postquam longa temporum quies, et continuum populi otium, et adsidua Senatus tranquillitas, et maximi Principis disciplina ipsam quoque eloquentiam, sicut omnia alia, pacaverat?

XXXIX. Parvum et ridiculum fortasse videbitur, quod dicturus sum; dicam tamen, vel ideo, ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ adtulisse pænulas istas, quibus adstricti et velut inclusi, cum judicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credi-

tur, eloquentia tamen; nominandi casu: hoc bene; sic et Bip. Rhen. mutarat *aptior* in *arctior*; inde Lat. Latinius concinnabat: *quæ uti nunc arctior est, ita erit eloquentia. Antea illud.* Alii magis abludunt, de quibus v. Schulze.

Intra paucissimas horas] Plin. Ep. 4, 9. 6, 2. Pro *finiebatur* ed. pr. habet *favebantur*, vitiose, unde Put. *cavebatur*, quod Schurzfleischio mire placet. Mutavit Lipsius.

Primus tertio Consulatu Cn. Pompeius adstrinxit] Addit etiam Rodolphus: *Primus hujus rei spatia tertio*, etc. Nec hæc talia sane ab ingenii fonte videntur. Ego ex eo scribam, *Primus hujusce spatia*. Sane etiam post in hac translatione persistit: *Quomodo nobiles equos cursus et spatia probant; sic est aliquis oratorum campus*, etc. Lips. Mox *in* ante *legibus* delebant Groslotius et Acidalius. Si *ex* esset, ferretur. Quia abesse MSS. Vat. notat Broterius, delevi. Ern. Ed. pr. et Put. *Primus hujus* sequente lacuna. Rhen. omisit *hujus* et lacunam. Sic et Lips. Mox *solita sint* Acid. bene: prius erat *sunt*.

Caussæ centumvirales] Vid. Cic. de Orat. 1, 38. De judiciis centumviralibus Plin. Ep. 2, 14. 5, 21. 6, 33.

Pro hæredibus Urbiniæ] Quintilianus me duxit ad emendationem, quem vide 4, 1, 11. et 7, 2, 5. et 26. nam Asinium disertim pro hæredibus Urbiniæ laudat. In tritis libris erat *Ironiæ*; in veteri *Uriniæ*. Lips.

Et ridiculum fortasse videtur] Magis placet *videbitur*, Ursino Mureto et Acidalio; recte. Sic et res et Latinitas postulat. Ern.

Pænulas, quibus adstricti et velut inclusi] De pænulæ angustiis notus est etiam locus Ciceronis pro Milon. c. 20. adde Ruben. de Lat. Clav. p. 18. ubi et hunc locum laudare non neglexit. Ceterum ex h. l. intelligi fere tempus scripti Dialogi potest. Nam pænularum usus in publico, præsertim in judiciis, a Domitiani temporibus demum invaluisse videtur, ut placet et Magio de utraque pænula p. 318. ad calcem libri Ruben. Ern.

Auditoria et tabularia] De hoc loco late egit Periz. de Prætorio p. 203. sqq. docens, eum non obstare sententiæ suæ, primo Cæsarum seculo caussas non

mus, in quibus jam fere plurimæ caussæ explicantur? Nam, quomodo nobiles equos cursus et spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quin immo curam et diligentis styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat judex, quando incipias, et ex interrogatione ejus incipiendum est. Frequenter probationibus et testibus silentium patronis indicit: unus inter hæc dicenti ac alter adsistit, et res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, et velut quodam theatro; qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent, cum clientelæ quoque et tribus et municipiorum legationes ac partes Italiæ periclitantibus adsisterent; cum in plerisque judiciis crederet Populus Romanus sua interesse, quid judicaretur. Satis constat, C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinium concursu totius civitatis et adcusatos et defensos; ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere potuerint. Itaque, hercule, ejusmodi libri exstant, ut ipsi quoque, qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur.

XL. Jam vero conciones adsiduæ, et datum jus potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria, (cum se plurimi disertorum ne a P. quidem Scipione, aut Sulla, aut Cn. Pompeio, abstinerent, et ad incessendos principes viros, ut est

in statis auditoriis, sed in foro actas: nam primo tantum de judicibus sermonem esse, qui leviores et privatas caussas judicarent, non de Principe aut Magistratu, aut caussis gravioribus: deinde auctorem c. 10. auditoria clare opposuisse foro et veris caussis: tertio poni auditoria pro quocunque loco clauso, non peculiari et Reipublicæ destinato. Quia dicit auctor plurimas caussas in auditoriis agi, fortasse expeditius sit, existimare, hinc quoque intelligi, serius, quam videri scriptor velit, hunc librum, et secundo demum seculo scriptum. ERN.

Et spatia probant] Non nemo apud Schurzfl. *et stadia.* Mox *sic est aliquis or. c.* est a Lipsio. Ed. pr. *sic alius.* Put. Alc. Rhen. *sic latus or. c.*

Diligentis styli anxietatem] Sic corrigenda erat lectio ed. pr. *diligens*, non *diligentem*, ut factum a Puteolano. MSS. Vat. plane *diligentis*. Post *unus—ac alter*. Corr. *atque alter*. ERN. Brot. malit *aut alter*. Ita jam Ber. sed Alc. Rhen. et seq. *ac*.

Patronus indicit] Morabin in vers. Gall. legit *patrono indicit*, De la Monnoye *patronis*. Rejicit Brot. conjecturam, putatque, patronum, quasi caussa satis cognita, judicibus non refragantibus, silentium indixisse probationibus ac testibus. Verum auctor mihi videtur id agere, ut ostendat, quo modo actionis cura porro turbaretur a judice. Fiebat hoc, dum probationes et testes adferri peteret, priusquam pergerent patroni. Lego itaque *patronis*, et verbum refero ad *judicem*. Schulze consentit, sed legit *patrono indicitur*.

Et munic. legationes] Sic Rhen. deleta copula ante *legationes*. Idem *assisterent;* prius erat *assisteret*.

C. Cornelium, etc.] Orationum pro Cornelio et M. Scauro non nisi tenues reliquias servavit Asconius Pedianus. Oratio pro L. Bestia periit. Mentionem facit Cic. ad Q. Fr. 2, 3.

Et datum jus quoque potentissimum] Malim, *cuique*. GRON. Immo delendum *quoque* abest MSS. Vat. ERN.

Cn. Pompeio abstinuerint] Sic scripsit Rhenanus, pro vetere *abstinuerunt;* at Acidalius malebat *abstinerent*, quia sequitur *uterentur;* recte: assentiuntur MSS. Vat. ERN.

natura invidiæ, populi quoque adrectioribus auribus uterentur) quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosa et quieta re loquimur, et quæ probitate et modestia gaudeat: sed est magna ista et notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, adrogans, quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimæ leges traduntur. Ne Macedonum quidem ac Persarum, ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus; Rhodii quidam, Athenienses plurimi, oratores exstiterunt, apud quos omnia populus, omnia inperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in Senatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus Magistratuum modus, tulit sine dubio valentiorem eloquentiam; sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges; nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensavit.

XLI. Sic quoque, quod superest antiqui oratoribus, forum,

Ad incessendos principes] Bene sic Lipsius. ed. vet. *ad incendendos.*

Populi q. histriones aur. ut.] Sic edit. veteres. Acid. legit *histriones quoque pop. aur. ut.* Schurzfl. *populi ceu histriones.* Bip. conjectant *histricis auribus.* Heum. recte sensit, histrionibus non esse hic locum, deditque *adrectioribus*, quod recipiendum censeo. Sic Virg. Æn. 1, 156. *adrectisque auribus adstant.* Recepit et Schulzius, cui in mentem venerat *intentioribus.*

Non de otiosa] Mur. malit *non enim de*, et mox delet *sed.* Heum. lacunam hic suspicatur, et legit *Nos de otiosa:* putat autem, hic excidisse finem orationis Messalæ et exordium orationis Materni. Sed bene monet Schulze, sermonem Materni hunc esse et continuari, et defectum supra c. 35. esse quærendum.

Vocabant] Heum. *vocant.* Mox Acid. mavult *fomes*, ut respondeat τῷ *incitamentum;* sed si ad *alumnam* respicias, bene habere *comes*, idem notat.

Sine servitute] Sic editi veteres et recte quidem. Male alii dabant *sine severitate.* Male Heum. etiam ea verba delet, et jungit *sine obsequio contumax.* Mox Lipsius bene *accepimus;* prius erat *accipimus.* Tum Schelius mallet *sanctissimæ leges.*

Quem enim oratorem Lacedæmonium] Miratur hoc idem Velleius 1, 18. nec caussam dat, quam veram hic habes. Lips. Cicero Bruto 13. *Hoc autem studium non erat commune Græciæ, sed proprium Athenarum. Quis enim aut Argivum oratorem aut Corinthium aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedæmonium vero usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem.* Quinctil. 3, 7. *Minus Lacedæmone studia literarum, quam Athenis, honoris merebuntur; plus patientia, fortitudo.* Gron.

Nec Maced. quidem] Scripsi *ne M. quidem;* et mox legendum *aut ullius g.* quod nunc, quia est in MSS. Vat. pariter recepi. Ern.

Donec erravit] Nullo certo imperio usa, ut ante dixit. Ern. Rhen. conjiciebat *certavit.*

Nulla in Senatu concordia] Sequentia verba pluscula addidimus a libro. Lips. Scil. ista ipsa, tum sequentia, *nulla in judiciis moderatio.*

Sed nec tanti R. P.] Sic Rhen. prius erat *sed nec tuta Respublica.*

Bonæ formam eloquentiæ] Muretus *famam*, non subscribente Acidalio, qui sine sententia esse putat, *Cicero tali exitu*

non emendatæ, nec usque ad votum compositæ, civitatis argumentum est. Quis enim nos advocat, nisi aut nocens aut miser? quod municipium in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia, agitat? quam provinciam tuemur, nisi spoliatam vexatamque? Atqui melius fuisset non queri, quam vindicari. Quod si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacuus esset

pensavit; et mirifice transponendis verbis locum conturbat. Ego nihil hic agnosco vitii. *Bonam eloquentiam* dicit salubrem et publice utilem; qualem fuisse Ciceroni notum est; et adstipulatur Cremutius Cordus apud M. Senecam Suas. 7. qui rostra eum ait *coluisse piis concionibus*. *Pensare exitu eloquentiam* est parem eloquentiæ exitum nancisci: ut Justino 5, 2. *pensare parta cum amissis*, de quo Observ. 4, 13. Potuisset igitur dicere: Nec Respublica eloquentiam Gracchorum legibus eorundem pensavit; nec Ciceroni tanti fuit salubrior eloquentia, ut ob eam talem exitum faceret. Sane τὸ *famam* adderet aliquid sententiæ, ut non modo utilitatibus, sed etiam gloria et magnitudine ejus præferretur Gracchis. Potest tamen retineri *formam*, ut sit idem, quod genus. Melius fuisset Reipublicæ, Gracchos non fuisse disertos, quam facundia ad seditiosas leges ferendas uti; melius Ciceroni, quamvis salubris eloquentiæ genere vel fama caruisse, quam propter illam sic perire. GRON. Pro *tali* melius foret *pari*; sed hoc ipsum potuit auctor illo verbo exprimere voluisse. Pro *bonæ* Broterius conjicit legendum *bene*, quod in MS. Vat. supra scriptum reperit. ERN. Ed. vet. vulgatum habent. Schurzfl. tamen ex ed. quadam Veneta profert *nec bonam famam*. Heum. sic: *nec bonæ fama eloquentiæ Ciceronem*. Schulze adripit τὸ *bene*, et ita locum exhibet: *nec bene famam eloq*. Quod satis placet. Ad rem cf. Vell. 2, 66.

Non emendare nec usquam ad votum] Si nihil hic deest, scribam, *non emendatæ, nec usque ad*. Sequentia etiam in libro Farnes. *argumentum est. Quis enim nos*. LIPS. Recte Lipsius, *non emendatæ, neque usque ad*. Sed, quæ sententia in illis, *superest antiquis oratoribus*, clamat Acidalius, qui solus hæc ausus post Lipsium tentare. Et tamen una litera expuncta nos expediet. Scribe: *Sic quoque, quod superest antiqui oratoribus, forum, non emendatæ, nec usque ad votum compositæ civitatis argumentum est*. Nempe conciones sustulerunt Cæsares. Una ratio ex tot apud antiquos occasionibus ostentandi ingenii et eloquentiæ exercendæ relicta erat, forum et caussarum patrocinia. Hoc antiqui solum oratoribus supererat. Livius 34. *Quod maturi erat circa, demessum et convectum est*. Quod sequitur, accipiendum ex codice Farnesiano: *Quis enim nos advocat, nisi aut nocens, aut miser?* De verbo *advocare* diximus ad Senec. de clement. 1, 9. GRON. Ego malim excidisse *ex* per finalem syllabam præcedentis verbi; idque etiam in textu dedit Broterius. ERN. Ed. veteres *Quod superest antiquis orat*. Hoc servant Heum. et Bip. Et illi quidem *superest* significat *superstes est*; hi per *superest* intelligunt *in cumulum abundat*, ut apud Ter. Phorm. 1, 2, 19. *Cui tanta res erat et supererat*; siquidem præter veteris civitatis libertatem s. certamina in Republica, etiam opportunius erat antiquis oratoribus forum, eo quod apud populum crimina judicabantur. Verum bene monet Schulze, sic legendum esse *supererat* vel *superfuit*. Ipse Gronovii conjecturam suam facit, quæ et mihi potior est. Tum Farnesianum librum sequor cum Gron. Heum. Bip.

Quod municipium in civitatem nostram] *In clientelam nostram* edidit Pithœus, idque rectius videtur Schelio; merito. ERN. Recepere Bip. et Schulze. Sed municipia integra *in civitatem Romanam venisse*, i. e. jus civitatis accepisse, Festus docet. Exemplum dat Cic. pro Corn. Balbo 24. Cf. Sigon. de ant. jure Italiæ 2, 6.

Non queri quam judicari] Lego *vindicari*. LIPS. Acidalius ait, bene Lipsium legere *vindicari*; sed non id satis: Muretum optime totum locum emendasse: *Atqui melius fuisset non fieri, quam vindicari*. Immo pejus. *Non queri*, est, illos non fuisse injuria affectos, eoque nec querelarum caussam habuisse.

inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quo modo tamen minimum usus, minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur; sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, et in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in Senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? quid multis apud populum concionibus, cum de Republica non inperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus? quid voluntariis adcusationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? quid invidiosis et excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eat? Credite, optimi, et in quantum opus est, disertissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti, quos miramur, his nati essent, ac Deus aliquis vitas vestras, vestra tempora, repente mutasset, nec vobis summa illa laus et gloria in eloquentia, neque illis modus et temperamentum, defuisset. Nunc, quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem, bono sæculi sui quisque, citra obtrectationem alterius, utatur.

XLII. Finierat Maternus. Tum Messala: Erant, quibus contradicerem; erant, de quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset exactus. Fiet, inquit Maternus, postea arbitratu tuo; et si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus. Ac, simul adsurgens, et Aprum complexus, Ego, inquit, te poetis, Messala, antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus et scholasticis, inquit.

Cum adrisissent, discessimus.

GRON. *Non fieri* volebat et Schelius; frustra.

Quomodo tamen] Heum. *Q. enim.*

Sic minor oratorum] Vet. edit. addunt *horum*. Rhen. bene sustulit.

Cum optima cito consentiant?] Lego *cum optimis*. Rodolphus autem, *cum optima cito censeantur?* A fine autem libelli, ut cuivis videre est, multa desunt, atque adeo præcipua dissertationis pars. Sed mihi, cum Deo, pausa hic et finis; cui gratia et gloria in æternum. LIPS. Rhen. bene monet, legi posse *optimi*. Probat Acid. Recentiores certatim recepere. Non integrum esse hac parte dialogum, frustra queritur Lipsius, ut bene monet Brot. Similis finis est apud Cic. de Nat. Deorum.

Sapientiss. et unus] Vespasianus. Cf. Plin. 2, 7 (5).

Vitas vestras] *Vestras* deest in ed. vet. Rhenanus adjecit. Idem dedit *neque illis*: prius erat *neque illos*. Mox ad *temperamentum* addit Acid. *in turbis vel certaminibus*.

Bonis sec. s. quisque] MSS. Vat. *bono s. s.* quod melius videtur. ERN. Recipio cum Bip.

Antiquariis] Vetus liber Pithœi *cum antiquariis*.

At ego] Schurzfl. *At Aper*, vel *At ille*, *Ego*. Non opus.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIBROS.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. I.

A.

CAP. VII.

Ignis originem nescio, nisi quod antiquum video, et a temporibus Antoninorum. Herodianus sane in Commodo statim meminit, ut rei vulgatæ, ubi de Lucilla sorore ejus 1, 20. Οὐδὲν ἧττον μέν τοι καὶ ὁ Κόμμοδος ἐφύλαττε τιμὰς τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθῆστο ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ τὸ πῦρ προεπόμπευεν αὐτῆς. Idem de Marcia Commodi concubina c. 40. Ἡ οὐδὲν, inquit, ἀπεῖχε γαμετῆς γυναικὸς, ἀλλὰ πάντα ὑπῆρχεν, ὅσα Σεβαστῇ, πλὴν τοῦ πυρός. Et de Pertinace 2, 9. Κατῆλθεν ἐπὶ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, οὔτε τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεῦσαι, οὔτε τι ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι. Nec ambigimus de more: illud tamen mirum, bis mirum, non alium e Græcis Latinisque exprimere tam insignitam rem, præter Herodianum; non Dionem, non Capitolinum, Spartianum, Lampridium, qui eadem scripserunt illi. Nec enim, quod sciam, meminerunt verbo. Quis tamen iste ignis? non e carbonibus aut ligno, nec qualis ille apud Horatium Sat. 1, 5, 36. prunæ batillus: lampas tantum fuit. Rem adhuc ignotam doceo, firmoque ex M. Antonino in libris suæ vitæ 1, 17. Ὅτι δύνατόν ἐστι, inquit, ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶν δέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. Describit recensetque insignia omnia principatus. Ut ergo in Deorum cultu adhibitæ lucernæ facesque, ut docui in Electis 1, 3. sic Imperatorum. Opinor autem Romam traductum morem e Persis. Illorum enim Regi prælatus ignis, Xenophon Παιδείας 8, 3. Καὶ πῦρ ὄπισθεν τοῦ ἅρματος ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες: et post ignem illum secutus Cyrus. Immo et Asiaticis, si recte capio Ammianum 23, 6. *Feruntque etiam (si justum est credi) ignem cœlitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri; cujus portionem exiguam ut faustam præisse quondam Asiaticis Regibus dicunt.* Diadema autem primus Romanorum Principum usurpavit Aurelianus; uti in vita ejus Victor; etsi alibi male id refert ad Caligulam. Purpuram quis primus sumpserit, adhuc quæro.

B.

CAP. X.

SENECA Suas. 1. *Cum Antonius vellet se Liberum patrem dici, et hoc nomen statuis subscribi, . . . occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus ac liberis, et Dionysium salutaverunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset: dixerunt, despondere ipsos* (malim, *ipsi*) *in matrimonium Minervam Musam suam, et rogaverunt, ut duceret; et Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait . . . . . .*. Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt; quæ cum exigerentur, multi contumeliosi libelli propositi sunt, sicut ille, qui subscriptus est statuæ ejus, cum eodem tempore Octaviam uxorem haberet et Cleopatram: Hoc tu evita, restituas, tibi habe.* Primum offendimus in Minerva Musa; quoniam neque Dio 48, 39. nominat in hac historia, Ἀθηνᾶν dixisse contentus; neç cognomen nostrarum Dearum scio alias adhæsisse Minervæ. Itaque, inducta ea voce, scribo, *Minervam suam* †; nata fuit ex confusa repetitione litteræ vocisque sequentis. In summa discrepat idem Dio, qui ἑκατὸν μυριάδας imperatas pro dote ait, id est Romano ritu HS. quadragies. Mille autem talenta Senecæ paullo minus faciunt ducenties quadragies; sexto tanto immaniore summa. Tamen non muto. Græculi jocum, cui spatium vacuum, doleo abesse; et Latinum commode restituo, *Octavia, res tuas tibi habe.* Quicumque ille, comiter jocatus est ex divortii Romani forma. Cum enim Cleopatram amaret haberetque Antonius, ecce subscripsit iste, quasi nomine Antonii Octaviam repudiantis, *Octavia, res tuas tibi habe* ‡. Quæ solennia in libello repudii verba fuisse, jam notum. Apuleius Met. 5. post med. *Tu quidem ob istud* (ita emendo) *tam dirum facinus confestim thoro meo divorte, tibique res tuas habeto.*

In Senecæ loco de Minerva Musa, mente nunc et manu amplector sententiam Jani mei Grotii, amœnissimi et acutissimi viri, reponentis, *Minervam Musicam.* Inter nobiles Athenis statuas fuit Minerva hoc cognomento; sic dicta, *quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant.* Plinius 34, 8. (19, 15.)

C.

CAP. X.

NEC viri solum ad Sacerdotium adscripti magni hujus Divi, sed, quod rideamus, feminæ; adeo projecti in adulationem tunc mores. Marmor (apud Grut. p. 320, 10.): P. POSTVMIAE. P. F. PAVLLAE. SACERD. D. IVLI. AVGVST. Item in Hispaniis (ib. p. 101, 3.): LVCR.

* Græculi jocum, quem abesse dolebat Lipsius, e vetere libro dedit Covarruvias, teste Andrea Schotto. Is ita habet: Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχε. Sic bene lacuna completa. Vid. ed. Senecæ Gronovianam.

† P. Faber Sem. 2, 15. itidem τὸ *Musam* expunxit. Idem sic visum Harduino ad Plinii locum; Lipsius ipse in editione Senecæ eam vocem omisit.

‡ P. Ciacconius ita legit: Ὀκταβία καὶ Ἀθηνᾶ τῷ Ἀντωνίῳ, *Res tuas tibi habe.*

L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMVS. AVG. id est, *Lucretia L. filia, Flaminica perpetua.* Exemplum hujus rei a Livia, quæ miro exemplo, Sacerdos sui viri *, et quidem ex decreto Senatus. Dio 56. extremo: Τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτὸν, καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουΐαν, ἀπέδειξαν. Quod noto eo libentius, ut lux inde adfulgeat tenebricoso Ovidii loco De Ponto 4, 9, 105. *Nec pietas ignota mea est; videt hospita tellus In nostra sacrum Cæsaris esse domo. Stant pariter natusque pius, conjuxque Sacerdos, Numina jam facto non leviora Deo. Natus pius,* Tiberius est; *conjux Sacerdos,* Livia. Puto ad hæc Sacerdotia, quæ cum ambitu et sumptu adfectabant in provinciis passim, pertinere Arriani locum elegantem, de sermonibus Epicteti 1, 19. Σήμερόν τις ὑπὲρ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τοῦ Αὐγούστου. Λέγω αὐτῷ, ἄνθρωπε, ἄφες τὸ πρᾶγμα. δαπανήσεις πολλὰ εἰς οὐδέν. Ἀλλ' οἱ τὰς φωνάς, φησὶ, γράφοντες † γράψουσι τὸ ἐμὸν ὄνομα. Μήτι οὖν σὺ τοῖς ἀναγινώσκουσι λέγεις παρὼν, Ἐμὲ γεγράφασιν; εἰ δὲ καὶ νῦν δύνασαι παρεῖναι πᾶσιν, ἐὰν ἀποθάνῃς, τί ποιήσεις; Μενεῖ μου τὸ ὄνομα. γράψον αὐτὸ εἰς λίθον, καὶ μενεῖ. Ἄγε, ἔξω δὲ Νικοπόλεως τίς σου μνεία; ἀλλὰ χρυσοῦν στέφανον φορήσω. Εἰ ἅπαξ ἐπιθυμεῖς στεφάνου, ῥόδινον λαβὼν περίθου, ὄψει γὰρ κομψότερον. Lepidus et ad Philosophum dialogismus: *Hodie,* inquit, *locutus mecum quidam super sacerdotio Augusti. Dico ei, Mi homo, mitte rem, sumptum multum facies frustra. At scribæ publici, inquit,* (corrupta hac parte Græca) *nomen meum adnotabunt. Num tu igitur legentibus omnibus coram dices, Me inscripserunt? et, ut tunc possis adesse omnibus legentibus, mortuus quid facies? Manebit meum nomen. Inscribe ipsum lapidi, et manebit. Age, extra Nicopolim autem quæ memoria tui? At coronam auream gestabo* (qua scilicet ornati Sacerdotes, dum faciunt, ex Livio, Plutarcho, aliis). *Si prorsum appetis coronam, roseam indutus circumi; adspectu enim id jucundius.*

D.

CAP. XIV.

PRIMUS Prætor Romæ institutus a. u. 388. Furius Camillus. Livius 7, 1. et Suidas in voce Πραίτωρ. Additus alter a. 510. cui cognomen datum Peregrini, quod plerumque inter cives jus diceret et peregrinos, Epitoma Livii 19. Additi duo alii a. u. 520. Sicilia et Sardinia in provinciam redactis, qui illuc cum imperio mitterentur, Epitoma 20. Iterum duo, victis Hispaniis, a. 557. Ita in universum ad id tempus Prætores sex; e quibus duo juri dicendo præerant, reliqui in provincias mittebantur expertes judiciorum. Id mansit, donec quæstiones perpetuæ constitutæ, a. 605. L. Censorino, M. Manilio coss. Patribusque tunc visum, ut in totum Magistratus sui annum Prætores in urbe manerent; e quibus duo, more prisco, jus dicerent; reliqui quatuor publicis judiciis præessent: iidem omnes, exacto anno, sorte in provincias Prætorias mitterentur. Cornelius deinde Sulla Dictator auxit quæstionum publicarum numerum, pariterque Prætorum; non

* Adde Velleii locum huic rei, quem correxi ad Annal. 13, 2.
† Schweighæuser post Casaubonum emendavit: legit, τὰ σύμφωνα, φησὶ, γράφοντες.

tamen eatenus, ut quot quæstiones essent, totidem Prætores; (errat largiter Pomponius de Orig. juris, D. 1. tit. 2. qui id sensit; quia plures sæpe quæstiones apud eumdem Prætorem exercitas constat) sed in universum addidit duos. Ita non plures octo Prætores ad Ciceronis ævum, idque ex variis ejus scriptis clarum; non decem, ut voluit Jurisconsultus. Oppressa mox Republica, C. Cæsar Dictator primus instituit decem, quo pluribus bellorum sociis honorem eum gratificaretur. Dio 42, 51. Ἵνα πλείους αὐτῶν (συναγωνιστῶν intelligo) ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀποδεῖξαι, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον: qui Pomponium refellit disertim. Sed nec in eo numero stetit Cæsar, creavitque biennio post XIV, iterumque anno post XVI; idque, ut Dio idem (43, 49.) ait, in multos annos. At Augustus, Republica et imperio potitus, pariter varium se in hac creatione gessit. A. u. 731. minuit Cæsarianum numerum, retraxitque ad decem. Dio 53, 32. Ταῦτά τε οὕτως ὁ Αὔγουστος ἐποίησε, καὶ στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεόμενος ἀπέδειξε. Velleius 2, 89. *Imperium Magistratuum ad pristinum redactum modum; tantummodo octo Prætoribus adlecti duo.* Anno 764. creavit XVI, propter turbam competitorum; ita tamen, (ait Dio 56, 25.) ut posterioribus deinceps multis annis XII dumtaxat crearet. Atque hoc est, quod hic Tacitus de duodenario numero tradito ab Augusto adseverat: vere et recte, si respicias instituta ejus extrema. Nam ad prima adjecit oculos Pomponius, qui XVI Prætores constituit sub Augusto, et in tempore saltem errat. At, quod Tiberium jurasse Tacitus ait, se numerum XII non excessurum, quis Pontifex perjurio eum solvet? Nam ego manifesto hominem teneo ex Dionis testimonio 58, 20. qui adfirmat, Tiberium a. u. 736. quindecim Prætores creasse, additque: Καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη, ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δὲ ὅτε καὶ παρ' ἕνα, ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι. Immo Claudius Imp. alias XIV, alias XVIII creavit; interdum medio inter hos numero. Vide eumdem Græcum 60, 10.

E.

CAP. XV.

Julius Cæsar jus creandi Magistratus non totum a populo tulit, cruda adhuc servitute, sed cum eo divisit. Suetonius satis clare cap. 41*. *Comitia cum populo partitus est; ut, exceptis Consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur:* (justum comitiorum verbum esset, *renuntiarentur*) *pro parte altera, quos ipse dedisset.* (scribe, *edidisset.*) *Et edebat per libellos, circum tribus missos, scriptura brevi: Cæsar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum et illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant* †. Ubi vides, Consulibus exceptis, in ceterorum suffragia æquale jus Principi fuisse cum plebe: nam Consules quidem, summi imperii olim nomen, et ipse et secuti

* *V.* Dion. 43, 47. actis anni 709.

† In loco Suetonii Jul. 41. verbum *pronuntiarentur* tuetur Burm. Ernesti item, qui *pronuntiare* convenire docet Magistratui, qui comitia habebat; *renuntiare* præconi.

Principes seposuerunt Senatui sibique. Augustus deinde *Comitiorum pristinum jus* (verba Suetonii sunt c. 40.) *reduxit; ac multiplici pœna coercito ambitu, die comitiorum tribulibus suis, etc.* Quo loco pristinum jus, non vetus illud accipio, quod integra libertate; sed hoc idem, quod a patre ejus Julio institutum: pristinum tamen ideo, quia per bella civilia et impotentem Triumviratum, abolitus Cæsarianus mos, quem reduxit longo intervallo nunc Augustus. Eum Suetonii sensum (nam interpretes silent aut vacillant) adstruo ex Dione 53, 21. Ὁ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο, οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. Τοὺς γ᾽ οὖν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο, ὅπως μήτ᾽ ἀνεπιτήδειοι, μήτ᾽ ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται. Aliquid tamen plebi etiam cum Consulum comitiis fuisse, videtur colligi ex Dione 54, 6. in actis anni 732. Tiberius primus, animis Quiritium fractis jam et ad servitium factis, jus omne sibi et Senatui sumpsit, populi nullo loco: quod Tacitus his verbis voluit, *comitia e campo ad Patres tralata.* Sed in Consulibus quid ejus ævo fuerit, Tacitus ipse effari non potest fine hujus libri: *De comitiis Consularibus, quæ tum primum illo Principe ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus, reperiuntur.* Potest Dio, qui videtur omnem Consulum renuntiationem ad Tiberium referre; aliorum Magistratuum ad Senatum, commendatione Principis interposita; quem l. 58. vide. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Caius *tentavit, comitiorum more revocato, suffragia populo reddere,* ait Sueton. c. 16. scilicet Tiberii instituto omisso, Augusti revocato; sed idem ille omisit: Tiberianumque morem apud secutos Principes valuisse deinceps, clarum ex memoriis rerum.

F.

CAP. XVII.

Originem et progressum stipendii Romani docui nuper in Electis 1, 2. et vere. Aureus in mensem fuit; i. e. deni in diem asses, ut hic milites fatentur. Quomodo ergo iidem milites statim denarium petunt, quasi ad stipendium augendum? *Ut singulos denarios mererent;* et, *Ut denarius diurnum stipendium foret.* Nonne enim, inquiunt, denarius idem quod deni asses? Et Æmilius Ferretus quidem post multum æstum hæsit in hoc vado. Locos eos pugnantes sic conciliat, quasi milites petant, inquit, duplicari stipendium; id est, alios denos asses, præter illos datos. Vir optimus non didicit conciliaturas. Quod Suetonius dicit, voluisse eos æquari stipendio Prætorianis (ii autem binos denarios capiebant), de Germanico milite dixit, non de Pannonio, ut censet ipse, et post eum vir doctus. Dio de hac seditione nimis clare 57, 4. Τό, τε σύμπαν, οὐθ᾽ ὑπὲρ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι, ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε ἆθλα εὐθὺς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. En, petebant, ait, δραχμὴν ἡμερησίαν. Non ergo duas, ut volunt illi. Sed quid alludo? res sic se habet. Aliud illo ævo denarius, aliud deni asses. Per bella videlicet civilia (et sentimus etiam nunc) creverat auri pretium et argenti.

Itaque denarius XVI primo assibus, (et, pro ratione, sestertius item assibus quatuor, quod ex Mæciano et Vitruvio 3, 1. disco) tandem æstimari XII cœpit, in eoque stetit Augusti et sequentium aliquot Principum ævo. Quo argumento? Claro quidem, e loco Suetonii, ut nos eum emendavimus, orchestræ non dubio consensu, in Domit. c. 7. ex quo clarum, aureum Romani militis stipendium fuisse in menses: at si aureus, ergo non plus XXV denariis. Abi nunc ad mensularios, et reduc denos in diem asses (ita ut mensis dies habeat triginta) ad denarios XXV, reperies denarium ipsum planissime valuisse duodecim asses. Quid ergo miraris, si milites pro denis assibus denarium petant; ut quinque scilicet denarios in mensem faciant lucri? At acriter in hanc sententiam pugnat Plinius 33, 3. qui ait, in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum. Pugnet, ego eum tam tranquillum reddam, quam alcedo olim mare. Nam Plinius quidem plane a me est. Ea, inquit, severitas disciplinæ militaris fuit, ut, quamquam denarii pretio sæpius aucto, miles tamen nihil inde commodi senserit; sed proinde illi in stipendium denarius processerit, quasi si esset tantum assium denum. Ea Plinii mens; aut si alia, de prisca Republica sensit, non de hac Augustæa. Simile prorsus ante annos paucos vidimus in urbe, urbium ocello. Hispani militis, in petulanti illa seditione, præcipuum postulatum fuit, ut aureos in solutum acciperet prisca æstimatione, non hac grandi, quæ obtinebat: nec impetravit; fecitque lucri in auri pretio fiscus, quod olim in argenti Respublica Romana. Porro, quod ad modum hunc stipendii attinet, scire licet eumdem propemodum fuisse Græcis: Daricum enim in menses accipiebant, id est XX drachmas: in expeditione Cyri, sesquidaricum extorserunt, tantum non per seditionem. Xenophon 1, 3, 21. *Περὶ ἀναβάσεως Κύρου. Ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν, οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ Δαρεικοῦ τρία ἡμιδάρεικα τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ.* Et similis de Darico menstruo locus 7, 6, 1. Melior ergo conditio militis Romani.

G.

CAP. XVII.

Suetonius id quoque ab Augusto esse ostendit, sed obscurius, c. 49. *Quicquid ubique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit, definitis pro gradu cujusque et temporibus militiæ et commodis missionum, ne, aut ætate aut inopia, post missionem, solicitari ad res novas possent.* Nam commoda missionum, hanc pecuniam accepit. Sed clarissime Dio 55, 23. summa etiam præmii expressa: *Χαλεπῶς δὲ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ' ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμὰς, ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις τρισχιλίας, ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι*: ex quo loco pronum mihi eluere vetustam Suetonii maculam Cal. 44. *Ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad sexcentorum millium summam recidit.* Hæc præmia enim haud dubie

intelligit. At quomodo constat immanis illa sexcentorum millium summa, si ex Dione verissimum est, τρισχιλίας δραχμὰς tantum, id est, Romano more, duodena millia nummum destinata iis fuisse? Caligula autem de ea ipsa summa aliquid recidit. Scribe igitur, *ad sex millium summam:* ea enim veritas; et Caligula dimidium imminuisse putandus est præmii militaris. Pretium operæ est sane hæc loca inter se conferri, et non per caliginem ultra sciri rationem militiæ sub Augusto. Hæc pecunia alio nomine emeritum dicta, quia scilicet emeritis debebatur. Modestinus l. 3. de re mil. *Qui militiæ tempus in desertione implevit, emerito privatur:* et, *Ut veteranus restituetur et emerita accipiet.* Menander Arrius ib. l. 5. *Et præmia et emeritum capiet.* Sueton. in Aug. 24. *Alias legiones immodeste missionem postulantes citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit;* ubi malo, *emeritorum et præmiorum**. Commoda justæ militiæ idem scriptor dixit Vitellii c. 15. *Delectum ea conditione in urbe egit, ut voluntariis non modo missionem post victoriam, sed etiam veteranorum justæque militiæ commoda, polliceretur.* Dio 54, 25. adserere videtur, eam pecuniam adtributam pro agris, his verbis: Καὶ διέταξε (Augustus scilicet) τάτε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσαιντο, καὶ τὰ χρήματα, ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας, ἣν ἀεί ποτε ᾔτουν, λήψοιντο. Cui ambigo an adsentiar, quia non semel hic in Tacito et pecuniæ mentio et agrorum.

H.

CAP. XX.

Describit Vegetius 2, 10. *Erat enim castrorum Præfectus, licet inferior dignitate, tamen occupatus non mediocribus caussis; ad quem castrorum positio, valli et fossæ destinatio* (nescio an *designatio*†) *pertinebat. Tabernacula vel casæ militum, cum impedimentis omnibus, nutu ipsius curabantur: præterea ægri contubernales, et medici, a quibus curabantur; vehicula, sagmarii, necnon ferramenta, quibus materia secatur vel cæditur: item ligna vel stramina, arietes, onagri, balistæ, ceteraque genera tormentorum procurabat, aliquando ne deessent. Is post longam probatamque militiam legebatur, ut certe* (potius, *recte*) *doceret alios, quod ipse cum laude fecisset.* Quæ verba ad lucem hujus loci pertinent, et plurium infra, in quibus de castrorum Præfecto. Cuique autem legioni suus castrorum Præfectus fuit, si tamen tenderet seorsum. Colligo ex Tacito 14, 37. *Pœnius Posthumus, Præfectus castrorum secundæ legionis:* et Velleio 2, 119. *At e Præfectis castrorum duobus, quam clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Ceionius, prodidit.* Supra Tribunos militum collocare eos visus noster H. 2, 89. in pompa Vitelliana. *Ante aquilam Præfecti castrorum, Tribunique, et primi Centurionum candida veste.* Vir egregius, cujus memoriam amo, colo, in Semestribus suis 1, 2. censuit hunc eumdem esse cum Prætorii Præfecto, et Vespasiani avum etiam auget hac dignitate; quoniam Suetonius scripserit Vesp. 1. *Polla patrem*

* Ernesti ad h. l. verba *emeritorum et præmiorum* pro glossa habet.
† Stewechius malit *æstimatio.*

habuit Vespasium Pollionem, ter Tribunum militum Præfectumque castrorum. Abi, vir maxime! lucrifac, reliquæ virtutis tuæ caussa, censoriam hanc notam.

I.

CAP. XXIV.

Rebus lætis et militia prospera, ornari signa mos fuit lauru, floribus, unguentis. Claudianus 10, 187. *Lætaturque tamen: Mavortia signa rubescunt Floribus, et subitis animantur frondibus hastæ.* Suetonius Claudii c. 13. *Verum intra quintum diem oppressus est, legionibus, quæ sacramentum mutaverant, in pœnitentiam religione conversis: postquam denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam an divinitus, neque aquilæ* ornari, neque signa convelli potuerunt.* Et Orosius eadem de re 7, 6. *Die dicto, ut in unum undique ad novum Imperatorem convenirent, neque aquilæ ornari, neque convelli quoquo modo signa moverive potuerunt.* Signa ergo in ejusmodi lætitiis obviamque itionibus ornabantur; cui rei adhibita etiam unguenta. Plinius 13, 3 (4). *Aquilæ certe ac signa, pulverulenta illa ac custodiis horrida, inunguntur etiam festis diebus; utinamque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: hac mercede corruptæ terrarum orbem devicere aquilæ.* Nec aliud est, quod noster hic appellat insignium fulgorem. Ita 15, 29. *Hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signisque et simulacris Deum in modum templi.* Et Livius etiam 28, 14. *Asdrubal clamore equitum excitatus, ut ex tabernaculo prosiluit, tumultumque ante vallum et trepidationem suorum, et procul signa legionum fulgentia plenosque hostium campos vidit:* etsi paullo aliter id accipio de fulgore argenti, pulvere deterso; quia nondum illo ævo notus luxuriæ mos. Contra, in tristitia et rebus arctis, signa horrida et incompta. Tacitus in funere Germanici 3, 2. *Præcedebant incompta signa, versi faces.* Libro H. 4, 62. *Revulsæ Imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis.* Libro 15, 16. de fuga Pæti: *Corbulo, cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium et armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret.* Nec plura mihi notata de hoc parum cognito adhuc militiæ ritu. Illud addo, manasse videri a statuis Deorum, quas melioribus diebus unguentis perfundebant, quasi in cultum et honorem. Aquilæ autem nonne Dii militares? Cicero in Verr. 4, 35. *Omnes Segestanas matronas et virgines convenisse, cum Diana exportaretur: unxisse unguentis, complesse et coronis et floribus.* Arnobius 1. p. 22. *Si quando conspexeram lubricatum lapidem, et ex olivi unguine ordinatum;* ubi malim, *odoratum*†. Apuleius Florid. 1. init. *Lapis unguine delibutus.* Seneca Fragm. de Superstitione apud August. de civ. Dei 6, 10. *Alius fictor est, alius unctor.* Lapis vetus Romæ (apud Grut. p. 124.): DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. VNCTIS. Vide, quæ notavi Elect. 2, 18.

* Male in Sueton. *aquila:* plures enim legiones.
† Forsan *sordidatum.* Cf. Heraldi observ.

K.

CAP. XXXI.

Res initium habuit non a Julio Cæsare, ut famam esse video; sed ab Augusto. Nam Cæsar quidem tributi nomine HS. quadringenties imposuit Galliæ victæ, uti apud Suetonium Cæs. 25. et Eutropium 6, 17. in melioribus libris legi: censendi provincialem rationem non ipse, non priores instituerunt ante Augustum. Ille auctor rei. Claudius oratione, quam in Senatu habuit Censor: *Sed districte jam Comatæ Galliæ caussa agenda est, in qua si quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt D. Julium, idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque, multis trepidis rebus nostris plusquam expertum. Illi patri meo Druso, Germaniam subigenti, tutam quiete sua securamque a tergo pacem præstiterunt, et quidem cum ad census* (nescio an, *a censu*) *novo tum opere et inadsueto Galliis ad bellum avocatus esset. Quod opus quam arduum sit, nobis nunc cum maxime, quamvis nihil ultra quam ut publice notæ sint facultates nostræ exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.* Ait clare, *Novo tum opere et Galliis inadsueto.* Rem insignem epitoma Livii non tacuit 134. *Cum Augustus conventum Narbone ageret, census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus.* Idque accidisse ex Dione disco, septimo Augusti Consulatu 53, 22. Ἐς δὲ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα διέτριψεν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσασθαι οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν. καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε. Hujus autem census duplex modus. Videntur enim tributum et in capita contulisse, et in agros, lacus, pecudes, aliasque facultates. Prius illud eleganter ab Ammiano suggestum 16, 5. ubi de Juliano Cæsare verba: *Quam profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maxime claret, quod, primitus partes eas ingressus, pro capitibus singulis* * *tributi nomine vicenosquinos aureos repperit flagitari, discedens vero septenos tantum munera universa complentes.* Tertullianus Apolog. 13. *Sed enim agri tributo onusti, viliores; hominum capita stipendio censa, ignobiliora: nam hæ sunt notæ captivitatis.* Paneg. scriptor in laudibus Constantini, Eumenius 11. *Septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum:* et statim; *Remissione ista septem millium capitum, vigintiquinque millibus dedisti vires, dedisti opes, dedisti salutem:* iterumque 12. *Certe et tum liberi parentes suos cariores habent, et mariti conjuges non gravate tuentur, et parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur:* quæ postrema non est ut ullo modo transferas ad capita, quæ vocabant, agrorum. Alias non sum ignarus illud ipsum tributum, quod pro modo agrorum penderent, capitationem dictam a Jurisconsultis et Salviano Massiliensi 5, 8. *Plerique pauperculorum atque miserorum spoliati resculis suis, et exterminati agellis suis, cum rem amiserint, amissarum tamen*

* *Capita etiam pro pabulis jumentorum Ammian. lib.* 22.

rerum tributa patiuntur: cum possessio ab his recesserit, capitatio non recedit, scilicet a numero jugorum et capitum, quibus agri coluntur. Sed persevero, ut Galli in capita contulerint etiam humana. De agris autem, lacubus, aliisque, quæ obnoxia tributo, habes apud Jurisconsultos De censibus et Panegyristem illum ipsum c. 5. *Jacebat illa civitas non tam innixa * Romanis, quam virium defectione prostrata: ex quo eam novi census exanimaverat acerbitas. Nec tamen juste queri poterat, cum et agros, qui descripti fuerant, haberemus, et Gallicani census communi formula teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari.* Utrique censui olim præpositi ex prima nobilitate viri, ut Drusus ab Augusto, Germanicus hic a Tiberio. Videturque ea non exigua dignitas fuisse, ex Tacito 14, 46. *Census per Gallias a Q. Volusio et Sex. Africano Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano. Trebellium, dum uterque dedignatur, supra tulere.* In lapide (apud Grut. p. 431, 6.) Q. MANILIO. C. F. CORDO. T. LEG. XXI. RAPAC. PRAEF. EQVIT. EXACT. TRIBVT. CIVITAT. GALL. FAC. CVR. CERTVS. LIB. Id est, *Exactori tributorum civitatum Galliæ.* Hi census in tabulis perscripti. Dio in vita Caligulæ 59, 22. Κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν, ὅτι οὐκ εἴη τὸ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας, etc. Unde tabulæ censuales in codice Theodosiano et Justiniani l. 4. De Agric. et censit. et alibi, paginæ censuales. Actique videntur singulis lustris. Panegyricus c. 12. *Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lucrum, omnibus lustris felicius!* † aut etiam singulis annis. Nam ecce in Tacito anno post P. Vitellius et Scantius mittuntur ad census Galliarum 2, 6. Tributum tamen ipsum videtur olim descriptum fuisse in singulos menses. Docet factum Licinii Procuratoris apud Dionem, qui, ut ait, eo malitiæ pervenerat, ut quoniam singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum, quattuordecim definiret anni menses. Vide rem non injucundam, apud optimum scriptorem, quod quidem ad ritus priscos attinet, 54, 21.

L.

CAP. XLI.

SUETONIUS Calig. 8. non spernit solum sententiam hanc, sed longa et acri disputatione evertit. Cui manus ego nondum do. Quid enim? an vulgus ejus ævi (nam versiculi illi, Caligula Principe, statim divulgati sunt) nesciit Imperatoris sui solum genitale? tam impudenti mendacio ludere jus fuit? Non Plinius et Tacitus ea, quæ Suetonius, perviderunt? Scilicet iis cura non fuit inspiciendi Acta? logi: non copia? nugæ. At enim, inquit, natus est Caius patre suo et C. Fonteio coss. pater autem Consulatum eum anno toto gessit, et quidem in urbe. Non igitur nasci potuit in castris; quoniam pater demum exacto Consulatu in Germaniam

* Puto legendum *invisa.*
† Lege *O lustrum.*

est missus. Primum, Suetoni, quod tu sumis ut datum, fieri potest, ut quis illorum jubeat te reponere; ambigo, inquam, utrum illæ meæ partes consentiant consciscantque, natum eo anno Caium esse. Video enim dissentire alios in numero annorum, quos dicitur vixisse. Et quid, si paullo ante natus sit, cum pater in Germania esset? quid, si paullo post? Deinde, mi homo, quæritur quando natus Caligula sit, non quando satus. Nonne ipso patre Consule, ut tu vis, nasci potuit in castris? Nec enim opus credo eam ad rem præsentia patris. Nam Germanicum constat ex Dione 57, 18. statim a clade Variana continenter in Germania mansisse, ad hunc usque Consulatum. Suspicari autem probabiliter possum, uxorem, quæ tumida et vicina partui, relictam ab eo in Germania, donec uterum posuisset. Nam circumduci in longo itinere feminas, ut prisci dicebant, incientes, non ex more, non ex usu. Potuit ergo nasci in castris et tamen in Consulatu patris. Sed in Actis reperio, ais, natum eum Antii. Quid, si nomen tibi imponit, et Acta de alio quopiam Caio, filio pariter Germanici, senserunt? Non enim Caligulæ cognomen discriminis caussa, opinor, apponi potuit Actis, quoniam professio apud Acta nato statim puero fieri solita; cognomen autem illud postea in castris illi datum, a veste. Denique contra tabulas Actorum Plinii pagina est, et hic noster fidelissimus senex: mihi quidem testis ἐκ τῶν Διὸς δέλτων. Addis amplius, ex Augusti epistolis liquere bimulum demum perductum in castra: non ergo ibi natum. Batuis tu, non pugnas: rude, non gladio, feris. Quid enim obstat, Agrippinam peperisse in Germania, rediisse in urbem mariti sui Consulatu, deinde ipsam et infantem in Germaniam revertisse? Quod Antium prætulerit omnibus secessibus Caius: quin tu hoc argumento Tiberium Capreis genitum dicis, Tibure aut Lanuvii Augustum? Itaque quidquid Suetonius conetur, me quidem judice, hæc pars adhuc, ut in formula Senatoria est, major esse videtur. Cui, præter Consulares illos, subscribunt pedarii Senatores, Sex. Victor, et Athenæus 4, 12. p. 148.

M.

CAP. LXXV.

Provinciarum divisio a Cæsare Augusto in sexto Consulatu facta duplex. Aliæ populo datæ, aliæ Cæsari. In eas quæ populi, proprie dicti Proconsules mittebantur; in Cæsaris, Legati aut Proprætores, qui interdum tamen et Prætores dicti, aut conjunctim Legati Proprætores, ut in lapidibus plerumque. Rectorum et Præsidum nomen generale est: etsi Præses, Præsidialesque provincias de Cæsarianis reperies etiam, significatione arcta. Discrimen inter Proconsules Legatosque multum. Primo, quod ii in populi provincias missi, quæ fere inermes; hi in Cæsaris, quæ copiis instructæ. II. quod illorum annua tantum administratio; (unde in Tacito 3, 58. Flamen ait, *quanto facilius se abfuturum ad unius anni Proconsulare imperium?* Et Apuleii Florid. 1. p. 347. *Quid nobis cum istis Proconsulum vicibus? quid cum annis brevibus et festinantibus mensibus?*) horum longior contractiorve,

ut Cæsari visum. III. Proconsules sorte missi: eoque Suetonius Aug. c. 47. *ceteras provincias Proconsulibus sortito permisit:* et Tacitus 3, 32. *eoque etiam Asiæ sorte depellendum incusavit:* at Legati, Cæsaris delectu, ἀκληρωτεὶ, ut ait Dio 58, 25 *. Statius Silv. 1, 4, 92. . . . . *cum tanti lectus rectoris habenas, Gallice, fortuna non admirante subisti.* IV. Proconsules statim egressi urbe insignia Imperii sumunt (τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα, ait Dio 53, 13.) puta lictores, fasces; nec deponunt, nisi ingressi iterum urbem: at Legati, non antequam provinciam attigerint, et in ipsa provincia deponunt. V. Proconsules pacato habitu †, et gladio non accincti fuerunt; (ex instituto quidem Augusti, quod tamen postea mutavit) Legati, τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, id est paludamentum, gestarunt, et gladium, ut quibus jus esset militis animadvertendi. VI. Proconsules sex lictoribus fascibusque usi; quinque duntaxat Legati, qui Consulatum nondum gessissent. Dio auctor 53, 13. Proconsuli tres Legati fuere; Legato unus. Dio ibidem c. 14. Atque hæc discrimina: sed ex iis nihil eruas, cur provinciarum Cæsaris conditio (quod tamen hic ex Tacito clarum) melior pensiorque: nisi id tamen in bonum provincialium vertit, quod utraque provincia uni credita Legato; ideoque minus onerum in alendo ipso et canibus illis, qui tribunal lambunt. Clare Tacitus 5, 10. *Is Macedoniæ tum intentus Achaiam quoque curabat.*

N.

CAP. LXXXIII.

Sed quis olim, quæso, modus lucaris? omnia enim aut pervadit aut tentat nostra curiositas. Vulgaris actoris videntur fuisse denarii quinque. Seneca Epist. 80 (81). *Ille, qui in scena elatus incedit et hæc resupinus dicit,* Imperito Argis, ... *servus est, quinque modios accipit et quinque denarios.* Aut certe septem, ut apud Lucianum in Icaromenippo 29. in loco, qui re et verbis Senecæ illi par: Ἐοικότες μάλιστα τοῖς τραγικοῖς ἐκείνοις ὑποκριταῖς, ὧν ἢν ἀφέλῃς τὰ προσωπεῖα, καὶ τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην στολὴν, τὸ καταλειπόμενόν ἐστι γελοῖον, ἀνθρώπιον, ἑπτὰ δραχμῶν ἐς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον. Mutata tamen sæpius res, cum vulgus editoresque multa adderent histrionibus famosis, præter morem. Ideo Tiberius apud Suet. 34. *Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis:* et M. Antoninus Imp. apud Capitol. 11. *Temperavit scenicas donationes, jubens, ut quinos aureos scenici acciperent: ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur:* magno tamen corruptis moribus incremento, si pro quinque denariis ventum ad aureos quinque. Sed Seneca, fortasse et Lucianus, de diurna mercede agunt; Capitolinus de menstrua aut certe productione tota. Aut denique merces tam ampla ad principes scenæ pertinet, non ad pueros histrionum.

* *Conjungit utrosque Tacitus A.* 2, 43. *qui sorte aut missu provincias tenerent.*

† *Statium hinc intellige Silv.* 5, 57. *ad Crispinum:* Mille urbes Asiæ sortito rexerit anno, Imperium mulcente toga.

Quod ait de editore, video labi virum doctum: hoc jubet Imperator, ut nemo editor, id est Prætor aut Magistratus, qui ludos præbet, suggerat iis supra decem; estque quasi correctio in capite ejusce legis. Sed, unde hæc pecunia? Sæpe ab editoribus, sæpe a fisco. Ideo Glossæ: *lucar*, μισθὸς ἀπὸ φίσκου. Alias, *lucar*, τὸ θεατρικόν. Plutarchus, τὸ τελούμενον εἰς τὰς θέας.

Add. Notavi e Capitolino quinque aureos statam mercedem fuisse scenicorum. Adde Scholiasten Juvenalis in illud 7, 243.... *victori populus quod postulat aurum. Ut in theatro,* inquit, *solent petere quinque aureos: nam non licebat amplius dare.*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. II.

A.

CAP. II.

Parthorum Reges, qui innexi rebus Romanis: ulteriora mihi non sunt curæ.

I. Orodes. Justino 42, 4. Herodes: Plutarcho in Crasso 33. 'Υρώδης: qui vicit Crassum*.
{ Pacorus, a P. Ventidio victus cæsusque. Dio 49, 19. sq. et alii.
Phraates; Plutarcho in M. Anton. c. 37. Phraortes. }

II. Phraates, cum quo M. Antonius bellum gessit. Tiridates eum regno pepulit: sed ipse brevi pulsus, Phraate restituto: cui legitimi filii quattuor.
{ Saraspades.
Cerospades.
Phraates.
Vonones. { Meherdates. }
ejus f. }

Unus ex concubina Romana muliere, Thermussa, genitus, qui astu matris in Parthis remansit: de quo Joseph. 18, 3 (2). { Phraataces, nothus. }

III. Phraataces, patris interfector, maritus matris: brevi pulsus, facinorum odio, moritur. Idem Josephus 18, 3.

IV. Orodes, Josepho l. c. Herodes †, nescio cujus proles: cœtu popularium facto cæsus in sacrificio vel venatu, ob crudelitatem.

V. Vonones: de quo hic Tacitus, et loco dicto Josephus.

VI. Artabanus: non ex recta priorum Regum stirpe, tamen Arsacides et Medorum antea Rex, ait Josephus 18, 4. Contra eum Rex missus a Tiberio Phraates, de quo supra; Vononis

* In edit. Reiskii dicitur 'Υρώδης in M. Crasso c. 33. sed in M. Antonio c. 37. 'Ηρώδης.

† Ed. Havercampi 'Ορώδης.

frater: sed in via periit. Postea Tiridates (nescio cujus proles, nepos tamen Phraatis) qui pepulit Artabanum, iterumque ab eo pulsus. Regnum tenuit ad Claudii principatum.

Ejus filii: { ORODES, qui Armeniæ rex. Tacit. 6, 33.
DARIUS, qui, Vitelliano fœdere cum Artabano, obses missus Romam. Josephus 18, 4. Is est, quem nominat Suet. Calig. 19. }

VII. GOTARZES, Artabani frater, qui necem ipsi filiisque maturavit. Tacit. 11, 8, 10.

VIII. VARDANES, item Artabani frater, pepulit Gotarzem. Tacit. 13, 7. Vide et Philostratum 1, 21.

IX. GOTARZES, iterum, mortuo fratre. Contra eum submissus MEHERDATES, filius Vononis, imperante Claudio. Frustra: victor prælio Gotarzes.

X. VONONES (ignoro stirpem) antea Mediæ rex, lectus accitusque a Parthis, sed brevi et inglorio regno. Tacit 12, 14. } VOLOGESES. TIRIDATES sub Nerone Armeniæ Rex.

XI. VOLOGESES, vel ut Græci, VOLOGÆSUS, Vononis hujus f. per tempus Neronis. Vixit ad Vespasiani imperium, ut liquet ex Taciti H. 4, 51.

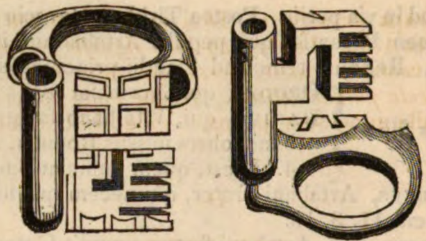
B.

CAP. II.

APUD Plautum Cas. 2, 1, 1. materfamilias, *Obsignate cellas, referte annulum ad me, Ego huc transeo in proximum ad meam vicinam.* Et alibi servus, Persa 2, 3, 15. *Isti parcipromi, qui salinum servis obsignant cum sale.* Plinius 33, 1 (6). *At nunc cibi quoque et potus annulo vindicantur a rapina.* Ab hoc more Martialis 9, 88. *Septem post calices Opimiani. Denso cum jaceam triente læsus* *. *Adfers nescio quas mihi tabellas, Et dicis, Modo liberum esse jussi Zenam, servulus est mihi paternus. Signa: cras melius, Luperce, fiet. Nunc signat meus annulus lagenam.* Et simile, quod mater Ciceronum amphoras vinarias signare solita etiam inanes †. Clemens Pædag. l. 3. p. 245. feminis Christianis talem annulum dat. Δίδωσιν οὖν (ὁ παιδαγωγὸς) αὐταῖς δακτύλιον ἐκ χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγίδων ἔδει, ἐπίσης ὄντων δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐκδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν, σφραγίδων ἐδεήθημεν.

* Lege *blæsus*.

† Cf. Amicissimi Ringii diss. de matris Ciceronum circa rem familiarem providentia. 8. Frf. 1770. Mox in loco Clementis lege Εἰ γὰρ εὖ πάντες.

Ubi vides etiam illo ævo morem priscum. Annulos ejusmodi signatorios (ferreos tamen, ut appareat servorum fuisse, aut vulgarium militum) complures erutos ipsi vidimus in Batavis, cum adjuncta clavi; ad duplicem scilicet usum, signandi aperiendique*. Eorum hæc forma, magnitudine minimissimi digiti. Plinius 33, 1 (4). Iliacis temporibus ignotum annulorum usum fuisse docet, *quoniam conditas arcis vestes vasaque aurea et argentea, et ea colligata nodi non annuli nota, Homerus indicat.* Versus Homeri, quos respexit, sunt, Odyss. θ. v. 424. 443. 447.

Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον,
Μήτις τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Ad hos annulos pertinere velim Valerii locum 7, 8, 9. *Insuperque annulos suos ei tradidit; videlicet ne quid ex ea hæreditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocyus vir diligens, sed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repositos et a præsentibus obsignatos diligentissime, hæredibus illius exhæres ipse reddidit.*

C.

CAP. XVII.

Exemplum credo esse a Persis, quibus in militia aquila præcipuum et regale signum. Xenophon de Exped. Cyri 1, 10. Καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾷν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν, ἐπὶ πέλτης † ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον. Et Pædia Cyri 7, 2. Ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. Καὶ νῦν δὲ ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει. Sed diversa tamen ea paullum ab aquila Romanorum. Nam hæc non aliud, quam modica ex argento aquila, quæ summæ hastæ insistebat, alis expansis, pede fulmen aureum tenens. Ita, præter M. Antonii nummos, etiam Dio describit 43, 35. de prodigiis ante pugnam Mundensem: Οἱ δὲ δὴ ἀετοὶ τῶν στρατοπέδων αὐτοῦ, τάς τε πτέρυγας σείσαντες, καὶ τοὺς κεραυνοὺς, οὓς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν τινες χρυσοῦς ἔφερον, ἐκβαλόντες, ἐκείνῳ τε τὸ κακὸν ἄντικρυς ἐνέσκηπτον, καὶ αὐτοὶ

* Annulares gemmas Museum Schœpflini recondit, quod videsis p. 122. collata tab. 13.

† Recte monetur, legendum ἐπὶ παλτοῦ et τὸ ἐπὶ ξύλου glossam sapere.

πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπεπέτοντο. Dixi modicam fuisse: collige ex his Flori verbis 4, 12. *Tertiam aquilam signifer, priusquam in manus hostium veniret, evulsit, mersamque intra baltei sui latebras gerens in cruenta palude delituit.* Neque enim baltei latebris tegi potuisset aquila admodum magna. Vide Militiam nostram, 4, 4.

D.

CAP. XXVI.

Silius 15, 119.... *Laurumque superbam In gremio Jovis excisis deponere Pœnis.* Statius Silv. 4, 1, 41.... *Et nondum in gremio Jovis Indica laurus.* Dixi in fascibus lictorum: et eum ritum clare ponit Dio 54, 25. de Augusto: Καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθετο. Sicut et Julius Obsequens c. 123. *C. Antonius, cum in argo Pistoriensi Catilinam vicisset, laureatos fasces in provinciam tulit. Apparuit, eum hostibus portendisse victoriam, cum ad eos laurum victricem tulerit, quam in capitolio debuerat deponere.* Recte ergo in Plinio scriptum 15, 30 (40). *Fasces Imperatorum laurus decorat: ex his in gremio Jovis Optimi Maximi deponitur, quotiens lætitiam nova victoria adtulit,* nec recte mutavit e libro vetere, ut ait, vir doctus, *exhinc in gremio.* Senecam turpi nota deformavit quicumque nebulo ignarus hujus ritus. Consol. ad Elbiam c. 10. *Scilicet minus beate vivebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audiit, cum vilissimum cibum in foco manu sua versaret, illa, qua tam sæpe hostem percusserat, lancemque in Capitolini Jovis gremio reposuerat; quam Apicius nostra memoria vicit, qui, etc.* et molestiam objecit quærendæ lancis, quam numquam invenies. Libri aliquot, *lanceamque.* Emendo, *laureamque:* verissime ad hunc triumphi morem, sequentia etiam scribe, *quam Apicius nostra memoria vixit,* non *vicit:* et sententia omnis clara. Ne hæreas, simillimus de iisdem Fabriciis Panegyristæ (Pacati) c. 9. locus Laudatione Theodosii *Curii, Coruncanii, Fabricii, cum induciæ bella suspenderant, inter aratra vivebant: et, ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio Capitolini Jovis laureis, triumphales viri rusticabantur.* Sed et laurea etiam deposita sine justo triumpho: ut in Sueton. Domit. 6. *De Sarmatis lauream modo Jovi Capitolino rettulit.* Itemque Nero, ob Tiridatis in urbem adventum *Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata,* in eodem Suetonio c. 13.

E.

CAP. XXVII.

L. SCRIBONIUS LIBO, qui Consul cum Antonio, a. u. 719. Uxor incerta. Ex his	SCRIBONIA, quæ nupsit SEX. POMPEIO, filio Magni, per bellum Siculum. Dio Appian. Civ. 5, 53. Ex his	POMPEIA, quæ desponsata M. MARCELLO, pignus pacis cum Triumviris initæ, sed non deducta. Nupsit, ut conjicio, post SCRIBONIO LIBONI: ex quis	L. SCRIBONIUS LIBO, qui Consul initio lib. hujus. SCRIBONIUS LIBO DRUSUS; de quo hic, qui tantum Prætor.

SCRIBONIA, ejus soror, uxor OCT. AUGUSTI. Ex his	JULIA; cui maritus VIPSANIUS AGRIPPA. Ex his	CAIUS, LUCIUS,	Cæsares.
		JULIA, nupta L. Paullo. AGRIPPINA, nupta Germanico.	

SCRIBONIUS LIBO, de quo nihil legi.	SCRIBONIUS, de quo nihil.	SCRIBONIUS LIBO, quem volo maritum Pompeiæ fuisse.

Priores duæ lineæ hujus generis veræ, et ex historia Dionis, Appiani, collectæ. Tertia a sola conjectura est: sed aliter de amita Scribonia explicari a me non potest. L. Scribonium Libonem, qui Consul fuit hoc ipso anno, quo damnatus adolescens, non patrem ejus fuisse, sed fratrem, ex narratione Taciti liquet. Patrem enim nusquam nominat: nominat fratrem. Hunc fuisse arbitror, a quo Scribonia lex denominata: quem vir magnus, Jac. Rævardus, in libello singulari ad eam legem imperite confundit cum isto, qui nunc reus.

F.

CAP. XXX.

ACTORES Græci διοικητὰς, πραγματευτὰς vertunt. Itaque fere cum Procuratoribus æquiparantur; sic tamen, ut minus late vagetur eorum potestas. Plinius in laudatione Trajani 36. *Dicitur actori; atque etiam Procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Idem epist. 3, 19. ad Calvisium: *Deinde, quod non minus utile quam voluptuosum, posse utramque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem Procuratore ac pæne iisdem actoribus habere.* Salvianus 4, 3. *Pavent quippe actores, pavent silentiarios, pavent Procuratores: prope ut inter istos omnes nullorum minus servi sint, quam dominorum suorum.* In marmore prisco (ap. Grut. p. 45, 12.) HERCVLI. DEFENSORI. PRO. ITV. ET. REDITV. T. CLODI. SEPTIMI. ALBINI. CAESARIS. D. CLODIVS. D. L. FELIX. ACTOR. CAES. N. D. D. id est, *Actor Cæsaris nostri dedicavit.* Sic Actores prædiorum, l. 16. C. De procuratoribus. Actores rerum, l. ult. De offic. præsid. et in Suetonii Domitiano 11. *Actorem summarum* rite fortasse

reposuit Torrentius. Certe enim pecuniæ recipiendæ et expendendæ præerant. Apuleius Met. 2. p. 126. ed. Elmenh. *Philodespotum requirit actorem,* (ita e codice scripto Giselini nostri legimus, cum male adhuc *auctorem*) *eique præcipit, bono custodi redderet sine mora præmium.* Ut ergo isti in privata familia, sic et in Republica Actores: de quibus Plinii locum correctum imputo juventuti. Epist. 7, 18. ad Caninium: *Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimento ingenuorum promiseram, agrum ex meis longe pluris exactori* (corrigo, inquam, *actori*) *publico mancipavi, eumdem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus:* quibus verbis nihil clarius potest ad Taciti mentem. Ut enim ibi ager Actori publico mancipatur, sic hic servi. Vide quæ de Reipublicæ servis scripsi Electorum 1, 22. et adde (quod tunc me fugit) de appellatione eorum a Magistratibus Varronis insignem locum, quem secius accepit vir doctus, de LL. 7, 41. *Nomina habent plerique liberti a municipio manumissi: in quo, ut societatum et fanorum servi, non servarunt proportionem et rationem, et Romanorum liberti debuerunt dici, ut a Faventia Faventinus, a Reate Reatinus, sic a Roma Romanus; ut nominantur* libertini a libertis orti, et e publicis servis Populi Romani, qui manumissi antequam sub Magistratuum nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt.* Dicit Varro. Servi publici manumissi, dicti sunt liberti Populi Romani, uti reapse erant; manumissi quidem, priusquam ambitiosa hæc consuetudo invalesceret nominandi a magistratibus. Nam ecce cœperunt a Consule quopiam aut Prætore, Corneliani dici, Gelliani, Clodiani. Et adde istis, quæ notavi ibi. Ille amicus noster ad successiones refert et testamenti factionem. Acute: sed quo tam acute?

G.

CAP. XXXII.

A. U. 614. *M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio* coss. *C. Cornelius Hispallus Prætor edicto Chaldæos intra decimum diem abire ex urbe atque Italia jussit: levibus atque ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem injicientes:* ait Valerius 1, 3, 2. A. 721. M. Agrippa Ædilis τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασεν: auctor Dio 49, 43. Iterum a. 761. ab Augusto interdictum severe omni vaticinio ac prædictione, notat idem Græcus 56, 25. Sed serio in primis et cum cura ea res habita, hoc anno. Senatusconsulti, quod factum, formam et verba certo reperi in Fragmentis Jurisconsultorum, quæ dedit nuper doctissimus P. Pithœus (libro, cui titulus, *Collatio Mosaic. legum et Rom. tit.* 15 †. Ait ibi Ulpianus l. 7. de offic. Procons. *Præterea interdicta est* (ita legit Pithœus) *Mathematicorum callida impostura et obstinacitate per-*

* Lege; *a libertineis orti publici servi, Romani . .* p. p. Popma legit; *sub Magistratu in nomina* (eorum) *qui.*

† Dedit et Schulting in Jurisprud. ante-Justin. p. 785.

suasio. Nec hodie primum interdici eis placuit, sed vetus hæc prohibitio est. Denique exstat SC. Pomponio et Rufo coss. *factum, quo cavetur, ut Mathematicis, Chaldæis, hariolis et ceteris, qui similem* incertum fecerunt,* (Pithœus, *similem artem:* ego legerim, *similem cestum*, sive *quæstum*) *aqua et igni interdicatur, omniaque bona eorum publicentur: et sic* æternus gentium qui si id fecerit, in eum animadvertatur.* Dico Domitium intelligere SC. hoc ipsum. At enim ille refert ad Pomponium et Rufum coss. hoc autem anno Taurus et Libo coss. fuerunt. Non hoc novum, ut inter scriptores anni unius discrimen sit. Cælius enim Rufus, et L. Pomponius Consules fuerunt sequenti hunc anno. Addit Ulpianus alia, quæ ad cognitionem istam. *Sæpissime denique interdictum est fere ab omnibus Principibus, ne quis omnino hujusmodi ineptiis se immisceret: et varie puniti sunt hi, qui id exercuerunt, pro mensura scilicet et consultationis* (legerim, *sceleris et consultationis*, vel inducta copula, *scilicet consultationis*). *Nam qui de Principis salute, capite puniti sunt, vel qua alia graviore pœna adfecti.* Non omittam oraculum nostri vatis, de his vanis vatibus H. 1, 22. *Mathematici, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax; quod in civitate nostra et vetabitur semper, et retinebitur.*

H.

CAP. XXXIII.

Plautus Mil. Gl. 2, 4, 6. . . . . *credo ego, istoc exemplo tibi Esse eundum actutum extra portam, dispessis manibus, Patibulum quom habebis.* Itaque et carnifex domicilium habuit extra urbem. Cicero pro Rabirio perduellionis reo 5. *Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex consisteret: quem non modo foro, sed etiam cœlo hoc ac spiritu Censoriæ leges, atque urbis domicilio, carere voluerunt.* Ideo Plautus Pseud. 1, 3, 97. . . . . *extra portam Metiam currendum est prius, Lanios inde accersam duo cum tintinnabulis:* intelligit enim carnifices, quorum extra eam portam domus, ad solennem suppliciis locum. Imo et coriarii ac vispelliones urbe submoti, a pari caussa. Morticina enim tractant. Artemidorus 1, 53. Τὸ δὲ βυρσοδεψεῖν, πᾶσι πονηρόν. νεκρῶν γὰρ ἅπτεται σωμάτων ὁ βυρσοδέψης, καὶ τῆς πόλεως ἀπῴκισται· Sed quid est, quod Tacitus hic diserte nominat Esquilinam? Non temerarium est: nec facile reperies, ut ego censeo, ubi supplicii res, nominari portam aliam: nisi tamen Metiam, ut iterum apud Plautum Cas. 2, 6, 2. *Illum ædepol videre ardentem te extra portam Metiam, Credo, ecastor, velle.* Sed profecto, quæ Metia Plauto, eadem est cum Esquilina: argumento loci de suppliciis, tum numeri situsque portarum urbis. Idque ante me censuisse audio Octavium Panthagathum, virum magnum, altum, et qui esse doctus eligeret, quam videri. Non inquam, reperies aliam nominatam ab istis, nisi forte Collinam in Vestalium morte: quod aliud a supplicio vulgato. Facit ad portam Esquilinam, quod Suetonius in Claudio 25. scripsit:

Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit: quod Horatius Epod. 5, 97. anus illas lapidatas in Esquiliis abjicit. *Vos turba vicatim hinc et hinc saxis petens Contundet obscœnas anus. Post insepulta membra different lupi Et Esquilinæ alites.* Itaque et puticuli ibi, quo vilium damnatorumque hominum cadavera projiciebantur. Varro 4, 5. Festus aliique. Ibidem locum fuisse, qui Sestertius diceretur, infra docebo ad A. 15, 60.

I.

CAP. XXXIII.

Byssina, e lino; bombycina, e verme; serica, ex arborum lana, confectæ. Bombycina eadem est cum Cea sive Coa, (nihil enim interest) manetque hodie: reliquarum nihil superest præter nomen. Byssum cum serico*, imperite confundit Philostratus 2, 20. et vult ex arbore Indica nasci, quæ altitudine quidem populos æquet, foliis salici non absimilis. Sericum debuisset dicere. Nam byssus e terra gignitur, ut linum, circa Elidem præcipue, Achaiæ urbem. Eadem imperitia bombycinam, sericam facit Isidorus 19, 27. Si tamen imperitia est, et non recepta opinio inferioris ævi. Nam et Zonaras in Justiniani vita scribit, *ejus temporibus telam sericam a Romanis* (id est Græcis Byzantinis) *texi cœptam, cum antea a Persicis mercatoribus tantum importaretur, nec Romani scirent, fila illa esse vermium.* Et addit, duos monachos ova illa vermium ex India attulisse et mori foliis aluisse et inde sericum confecisse. Otho item Frisingensis in historia Friderici 1, 33. ait Rodericum (Rogerium) Siculum, expugnatis in Græcia Athenis, Corintho, Thebis, opifices, qui sericos pannos texebant, deduxisse captivos et in Siciliæ urbe Palermo collocasse. Inde factum, ut, quam textrinam prius soli Græci inter Christianos habuerint, cum Romanis communicata sit ingeniis. Nec abhorrent ab hac sententia Pausanias 6, 26. Pollux 7, 17. Servius ad Virg. Georg. 2, 121. At magis veteres discriminant clare: et lanam arborum esse sericum volunt, apud Seres Indos. Virgil. l. c. *Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.* Plinius 6, 17 (20). *Seres, lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.* Seneca poeta Hippol. v. 389. *Quæ fila ramis ultima Seres legunt.* Marcellinus 23, 6. *Apud Seras sublucidæ silvæ, in quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris velut quædam vellera mollientes, ex lanugine et liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtemine conficiunt sericum.* De his Seneca De beneficiis 7, 9. *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus aut denique pudor possit; quibus sumptis, mulier parum liquido, nudam se non esse, jurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico, ostendant.* Pellucebant enim tenerrima, ut Ammianus loquitur, subtilitate. Ideoque quotiens

* *Pollux* 7, 17. *Byssinas vestes in Ægypto repertas tempore Semiramidis vult Clemens Stromat.* 1. *p.* 307.

pellucidam vestem, pellucentem togam, taliaque legis, capito de serica, aut Coa. Juvenalis 2, 77. *Acer et indomitus libertatisque magister, Cretice, pelluces :* ceperim de serica. Tibullus de bombycina 2, 3, 53. *Illa gerat tenues vestes, quas femina Coa Texuit auratas disposuitque vias :* et Horatius Serm. 1, 2, 101. *altera nil obstat Cois tibi.* Serica quando venerint in usum, planissime non scio : suspicor Julii Cæsaris ævo, (nam ante non invenio) qui etiam ludis theatrum totum velis contexit sericis, ut ex quorumdam fide Dio refert 43, 24. Eam vestem etiam Medicam dictam, scriptum reliquit Procopius de Bello Pers. 1, 20. Genera ejus facta postea holoserica, subserica, ususque primus holoserica Elagabulus ; de quo adi Lamprid. c. 26.

K.

CAP. LIX.

Quod ait, pedibus intectis, non plane verum est, sed in comparatione cum calceis Romanis ; qui altiusculi, non solum imos pedes, sed tibias velabant crure tenus. Horatius Serm. 1, 6, 27. . . . . *nigris medium impediit crus Pellibus.* Titinnius in Setina apud Festum in *mulleus. Jam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatim calceas.* Tertullianus de Pallio 4. *Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum.* Et exstat exemplum hodie in calceis Turcarum Pannoniorumque. At crepidæ, soleæ, plantarum calces tantum imas tegebant, ceteris fere nudis. Ideo bene noster, *pedibus intectis.* Hunc sensum firmat ipse, dum subdit ; *P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam accepimus.* Scipio autem ibi crepidatus. Livius 29, 19. *Ipsius etiam Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem, cultus jactabatur ; cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio.* Quod tamen molle et effeminatum censebatur : et Manilius delicatos insignit hac nota 5, 152. *Femineæ vestes, nexæ sine tegmine plantæ.* Ut Scaliger emendavit, esti vetus lectio, *nec insunt tegmina :* ex qua tentabam, *nec in usum tegmina.* Dionem etiam non aliter exaudio, de Caligulæ ludis 59,7 : καὶ ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενον μέν που ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινας * ἐν τῷ θέρει οὕτως, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θεριναῖς πανηγύρεσι γενόμενον, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ του Τιβερίου. Ubi ἀνυποδήτους vere verteris, soleatos aut crepidatos : quomodo etiam convivia frequentabant Romani, calceis (qui inter forensia censebantur) omissis. In omni ergo remissione, per convivia, per ludos, per otium, Romani soleati. Nota etiam Ciceronis increpatio in Verrem, qui in littore soleatus ; et in Antonium, qui Gallicis indutus.

* *Intelligit Catonem, de quo Plutarch: in ejus vita c. 44. p. 260.* ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων πολλάκις ἐπὶ τὸ βῆμα προσερχόμενος, καὶ θανατικὰς δίκας οὕτω βραβεύων, *etc.*

L.

CAP. LXX.

Mos, qui publice obtinebat, privatimque. Publice, Livius 36, 3. *Consulti Feciales M. Acilio Consule, num prius Ætolis renuntianda amicitia esset, quam bellum inferendum.* Idem 42, 25. *Missi legati Perseo amicitiam renuntiarunt.* Privatim, infra 6, 29. *Morem fuisse majoribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere:* et 3, 24. *Quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur.* Suetonius Aug. 66. *Cornelio Gallo ob ingratum et malevolum animum domo et provinciis suis interdixit.* Idem in claris Grammat. de Curtio Nicia 14. *Pompeium offendit, domoque ei interdictum est.* Sic Badius Campanus apud Livium 25, 18. palam omnibus renuntiat hospitium Crispino. Atque hoc est, quod Cicero inimicitias denuntiare ait, pro L. Flacco 1. *Etenim, cum a clarissimis viris justissimas inimicitias sæpe cum bene meritis civibus depositas esse vidissem, non sum arbitratus, quemquam amicum patriæ .... novas huic inimicitias nulla accepta injuria denuntiaturum.* Seneca epist. 76 (77). *Inimicitias mihi denuntias, si quidquam ex iis, quæ quotidie facio, ignoraveris.* Idem, quod indicere inimicitias Seneca De ira 3, 42. *Quid juvat tamquam in æternum genitos iras indicere et brevissimam ætatem dissipare?* Unde inimicitiæ indictæ, ut indictum bellum. Sidonius l. 7. in concione. *Inimicitias indictas honeste exercet, tarde credit, celeriter deponit.* Item inimicitiæ testatæ, quasi quæ litterarum testimonio signatæ. Valerius 4, 1, 12. *Acerrime cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio ad graves testatasque inimicitias progressa fuerat.* Nec aliud censeo, cum legimus inimicitias ex professo. Huic aperto mori utinam his moribus locus! Sed, ut omnia vitia nostro ævo, sic fraus, simulatio, dolus succrevit, et pessimum amicitiæ venenum blanditiæ fallaces. Novimus nos ejusmodi stelliones, qui amicos quibus arrident, mox arrodunt; et quibus nulla spes famæ est, nisi in labe famæ alienæ. Datum est nobis grande *exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiæ fallaces,* ut vere dixit noster vates 16, 32.

M.

CAP. LXXV.

Quid vocat lætum cultum? Vestemne albam, posita nigra? an aurum et ornamenta, quæ in luctu ponebant feminæ, eoque finito recipiebant? Non tam proclive id statuere, propter veteres scriptores, qui hac in re sententiis diversi. Dionysius 8, 62. nigram vestem feminis attribuit. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσὸν

τε καὶ πορφύραν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Apud Suidam incertus scriptor, de Marcii funere: Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, καὶ μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι, καὶ πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. Et Varro clare l. 3. De vita populi Romani, *ut dum supra terram esset, ricinis lugerent; funere ipso, ut pullis pallis amictæ.* Ibidem: *Propinquæ anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Valerius 1, 1, 15. De Cannensi clade. *Itaque matres ac filiæ conjugesque nuper interfectorum, abstersis lacrimis, depositisque doloris insignibus, candidam induere vestem et aris dare thura coactæ sunt.* At alii ecce consensu, albam. Herodianus in funere Severi 4, 3. Αἱ γυναῖκες λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. Statius in Lacrimis Etrusci Silv. 3, 3. *Huc vittata comam, niveoque insignis amictu Mitibus exsequiis ades:* adsignat, ut vides, niveam vestem, quia mulier. Sed clarissime Plutarchus Quæst. Rom. p. 270. Διὰ τί λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; et vide apud eum caussas. Quid statuemus in dissensu tam aperto? pacem: quam facile conficio ex temporum ratione. Variatum scilicet hac in re apud Romanos fuit. Priscis temporibus, dum Respublica vixit et libertas, nigræ vestes etiam feminis in luctu: id docent ii scriptores, qui omnes consentiunt in narratione moris, qui illo ævo. At sub Imperatoribus, Republica exstincta, in usum venerunt lugubrium albæ: docent ii alterius classis testes, qui non id referunt nisi de temporibus secutis. Hoc nisi tenes, numquam erit ut solvas eum nodum. Sed quæ caussæ hujus mutationis? Credo, divitiæ et luxus. Matronis antiquis color albus et niger cogniti: iisque solis vel præcipuis usæ. At post sericam traductam vestem et vulgatam Coam; post galbanam, cæruleam, amethystinam, et tot genera reperta colorum, rarus dignioribus feminis albi usus, spretus inquam, (quod poetis facile disces) contemptusque color albus, adeo ut nota luctus fuerit superbo sexui, eum induisse. Hoc constanter censeo: movet me leviter Apuleii locus Met. 2. post med. p. 125. qui inferiori illo ævo, *matronam flebilem fusca veste contectam,* describit, non ut debuit, alba: nec tamen demovet, quia aut priscum ritum in animo habuit, ut solet, Apuleius; aut aliud in provinciis fuit, ubi id gestum: more Græciæ videlicet retento, apud quos feminæ in luctu nigræ.

Add. Pro veste nigra Tibullus clare est, 3, 2, 17. *Pars, quæ sola mei superabit corporis, ossa Incincta nigra candida veste legant.* At Livius suspicionem facit, nihil in veste mutatum, sed dumtaxat in muliebri mundo. Valerii certe Tribuni in legem Oppiam verba apud eum sunt 34, 7. *Mulieres quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum, deponunt? quid cum eluxerunt, sumunt?* Nam, quod Festus tradidit, lugentes in pellibus fuisse, αἰνιγματῶδες est. *Pellem,* inquit, *habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneantur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt.* Nihil tale reperio, nisi consentis mihi, magne Festi interpres, (te, Scaliger, appello) ut accipiam de laneis vittis; quas mulieres in luctu sumpsisse, e variis scriptorum locis certum.

An hoc mavis insititium istud emblema a Paullo esse? qui respexerit scilicet ad Barbaricum morem sui ævi: quo etiamnunc apud nos receptum, pelles extremis oris vestium assui in luctu. Tu nos doce.

N.

CAP. LXXXIII.

PLINIUS 35, 3 (4). *Scutis, qualibus ad Trojam pugnatum est, continebantur imagines: unde et nomen habuere clypeorum,* (*ἀπὸ του γλύφειν*) *non, ut perversa Grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo.* Scuta autem apud Homerum, forma orbis. Livius 25, 39. in cetera præda Hasdrubalis clypeum argenteum repertum ait, cum imagine ipsius. Suetonius Domitiano 23. *Senatus adeo lætatus est, ut, repleta certatim curia......scalas etiam inferri, clupeosque et imagines ejus coram detrahi et ibidem solo affigi juberet.* Capitolinus in Antonino 3. *Ceteris honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentissimum posuit, Sacerdotes instituit.* Trebellius in Claudio 3. *Illi clypeus aureus, vel, ut grammatici loquuntur, clupeum aureum, Senatus totius judicio in curia collocatum est, ut etiam nunc videtur.* Quod ait grammaticos malle, *clupeum,* verum est, et puto in Capro * legisse, *Clupeum, imago: clipeus, ἀσπίς.* Sed et Livius grammaticis paruit 40, 51. *Ab his columnis, quæ incommode posita videbantur, signa amovit: clypeaque de columnis et signa militaria affixa dempsit.* In monumento prisco (ap. Grut. p. 374). HVIC. DECVRIONES. FVNVS. PVBLICVM. STATVAM. EQVESTREM. CLYPEVM. ARGENTEVM. LOCVM. SEPVLTVRAE. DECREVERVNT. Nec tamen semper hi clypei cum effigie: sæpe sine ea, cum nudo nomine ponentis, et cui ponebantur: sive etiam cum ponendi caussa. Philo Judæus egregie De legat. ad Caium (p. 1033). Πιλάτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπίτροπος ἀποδεδειγμένος τῆς Ἰουδαίας. Οὗτος οὐκ ἐπὶ τιμῇ Τιβερίου μᾶλλον, ἢ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τὸ πλῆθος, ἀνατίθεσιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἱερόπολιν Ἡρώδου βασιλείοις ἐπιχρύσους ἀσπίδας, μήτε μορφὴν ἐχούσας μήτε ἄλλό τι τῶν ἀπαγορευομένων, ἔξω τινὸς ἐπιγραφῆς ἀναγκαίας, ἢ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τὸν δὲ ἀναθέντα, καὶ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀνάθησις †. Nec vero publice solum hos clypeos, sed et privatim sibi quisque ponebat. Plinius 35, 3. *Suorum vero clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit Ap. Claudius, qui Consul cum Servilio fuit, a. u.* 259. et quæ sequuntur, reperioque exemplum clypei privati in lapide veteri (apud Grut. p. 441, 7). NESTORI. AVG. NEPETE. HIC. LVDOS. FECIT. ET. DEDICATIONE. STATVAE. PATRONI. QVAM. IPSE. POSVIT. ET. CLVPEI. SVI. ITERVM. MVNICIPIBVS. NEPESINIS. EPVLVM. DEDIT.

* *At Philonem hic non audiendum, sed effigies in his clypeis fuisse, et a Philone rem tantum oratorie extenuari, docent Scaliger ad Euseb. p.* 187. *et Wesseling. Observ.* 1, 17. *p.* 64.

† De orthographia ap. Putsch. p. 2242. *Clypeum* ἀσπίδα, *clupeum ornamentum dices.*

O.

CAP. LXXXV.

Quæ tamen professio irrita facta postea ex nova lege: eleganterque ad hanc rem Papinianus l. 10. De adult. *Mulier, quæ evitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Sed apud Ædiles cur ea professio? non apud Censores aliosque? quia comperio, ab antiquo Ædilibus curam fuisse fornicum, popinarum, locorum eorum, in quibus Honos non colitur aut Virtus: itemque personarum, quæ sæpius in iis locis, quam in templo Mariano. Ideo Seneca, ut solet, eleganter De vita beata c. 7. *Invenies voluptatem circa balnea et sudatoria ac loca Ædilem metuentia;* id est, fornices et popinas. Et illuc alludens Justinus 21, 5. scribit, Dionysium *apud Ædiles adversus lenones jurgari* solitum. Itaque Ædilibus curæ nosse publica scorta, habere ea in tabulis, ut sic dicam, et albo: et, si quam vulgantem se, extra eum numerum nacti, multabant. Livius 10, 31. *Eo anno Q. Fabius Gurges Consulis filius* (is autem tunc Ædilis) *aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multavit.* Nec pecunia solum, sed et exsilio. Idem 25, 2. *L. Villius Tappulus et M. Fundanius Ædiles plebei aliquot matronas apud populum probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exsilium egerunt.* Deducebantque iidem in judicium etiam hoc crimine viros, ut in Livio 8, 22. *Data a M. Flavio visceratio: erant, qui per speciem honorandæ parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur, quod eum die dicta ab Ædilibus crimine stupratæ matrisfamilias absolvisset.* Pertinere ad hanc rem Laberii versum puto, ut ego eum restituo apud Agellium 16, 7. *Cocionem pervulgate dicit, quem veteres Arilatorem dixerunt. Verba Laberii hæc sunt. Duas uxores, hoc hercle plus negotii est, inquit Cocio, sex Ædiles viderat.* Scribo. *Duas uxores? hoc hercle plus negotii est, inquit Cocio: sed Ædiles viderint* *. Non alia Laberii scriptio aut mens. Duasne uxores ille habet? inquit. Hercle satis negotiosum negotium homini, ut ait Cocio: verum id Ædiles viderint, quorum hæc cura. Dixi ejusmodi infames feminas cessisse dignitate matronali, etiam ornamentis. De dignitate, liquet ex Suetonio: de ornamentis, ex Tertulliano, De cultu 2, 12. *Quid minus habent infelicissimæ illæ publicarum libidinum victimæ? quas, si quæ leges a matronis* † *et matronalibus decoramentis coercebant, jam certe sæculi improbitas* ‡ *honestissimis quibusque feminis usque ad errorem dinoscendi coæquavit.* V. eundem in Apol. c. 6. Censeo autem, posuisse eas institam, stolam, vittas; immo sumpsisse meretriciam togam. Inducor a Juvenali 2, 69..... *Carfinia talem Non sumet damnata togam:* qui de matrona aliqua stupri damnata sentire videtur, cui ex more sumenda toga. De ea satis dictum

* *Proverbiali forma est.* Hoc plus negotii est, inquit Cocio. Et Cociones *sæpe in vulgi dicto veniebant, ut Plauti Asin.* 1, 3, 51. *illud* Vetus est, nihili Cocio.

† Alii legunt *a maritalibus.*

‡ Lege *improbitas quotidie insurgens.*

aliis et præsertim M. Antonio Mureto; cujus doctrina, judicium, facundia, semper mihi magna. Unum addo: manasse videri morem cum ab Atheniensibus, apud quos scorta pariter veste a matrona discreta: idque ex lege. Suidas in Ἑταιρῶν. νόμος Ἀθήνησι, τὰς ἑταίρας ἄνθινα φορεῖν. Idem Artemidorus notat 2, 3.

P.

CAP. LXXXVII.

Tamen reperio Augusti ævo et infra, a liberis patres appellatos Dominos, et a fratribus blandientibus fratres. Quod tamen Augustus in sua domo vetuit. Suetonius 53. *Dominum appellari se nec a liberis quidem aut nepotibus suis vel serio vel joco passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.* Tangit ecce utrumque morem, et vellem id interpretes monuissent. Quod patres, domini, etiam ex Diadumeni Cæsaris epistola (ap. Lamprid. in ejus vita 10) cognosco, ad matrem: *Dominus noster et Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat.* Et clare ex illo Martialis 1, 82. *E servo scis te genitum, blandeque fateris, Cum dominum appellas, Sosibiane, patrem.* Quod fratres sic dicti; locus elegans Senecæ epist. 104 (105). *Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui, cum in Achaia febrim habere cœpisset, confestim navim conscendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum:* nam loquitur de fratre Junio Gallione. Itemque conjuges inter se eo nomine usi. Virgil. Æn. 4, 214..... *dominum Æneam in regna recepi.* Sueton. Claudio 39. *Occisa Messallina, paullo postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requisivit.* Virgil. 6, 397..... *dominam Ditis thalamo deducere adorti:* ubi Servius; *De Græco tractum est, qui uxorem δέσποιναν dicunt.* Apud Jurisconsultos De Legat. *Peto abs te, domina uxor.* Epictetus c. 40. Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Uti et adversum amicas, passim in poetis. Sed et obvios vulgo, Dominos vocabant. Idem Seneca Ep. 3. *Quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Lusit eleganter in eo more poeta Græcus (Pallada Alex.) in Anthologia 1. 42. ed. Frf. 1600. et in Brunckii anal. t. 2. p. 413.

Ἢν ὁ φίλος τί λάβῃ, Δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν·
Ἢν δὲ αὖ μήτι λάβῃ, τὸ Φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. Αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω Δόμινε· οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. III.

A.

CAP. IV.

Mos adeo tritus, ut Isidorus 12, 2. *Funus dictum a funibus accensis*, velit, *quos ante feretrum papyris circumdatis ferebant.* Ambrosius de viduitate 1, 15. *Vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompæ funebris exsequias magis putat, quam thalamum præparari?* Alludit Ambrosius illuc, quo sæpe poetæ: ut *Viximus insignes inter utramque facem.* Apuleius Florid. 2. post init. *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quam ad nuptialem, venisse.* Calp. Flaccus Declam. 29. *Facem nubenti filiæ præferam, an rogum jacentis accendam?* Quod Isidorus ait, funes papyro circumdatos: non a se habet, sed a prisco scriptore: nec errat. Plinium ita capio 16,37 (70). *Nec in fruticum nec in veprium ..... genere scirpi fragiles palustresque ...... e quibus detracto cortice candelæ luminibus et funeribus serviunt.* Cortex ille, non aliud quam similitudo Ægyptiæ papyri, quem utebantur fortasse homines tenuiores. Faces autem candelasque in funeribus plerumque adultorum reperias: in puerorum, id est acerbis immaturisque, cereos fere. Ut appareat, quod Interpres vetus Persii ad Sat. 3, 103. monuit, pueros ad cereos solitos efferri, facibus tamen immixtis. Senecæ aliquot loca sunt, quæ id pervincunt: ut epist. 122 (123). *Isti mihi vero defunctorum loco sunt, quantulum enim a funere absunt, et quidem acerbo, qui ad faces et cereos vivunt?* De tranquill. vitæ 11. *Totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens præter limen immaturas exsequias fax cereusque præcessit.* De brev. vitæ cap. ult. *Quidam vero disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum et operum publicorum dedicationes et ad rogum munera et ambitiosas exsequias. At mehercule istorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces et cereos deducenda sunt:* ubi scribi sententia vult, *tanquam minimum.* Pertinet ad funebres faces etiam Suetonii locus Aug. 98. *Masgabæ tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus frequentari,* etc. qui tamen ad parentationem annuam spectat, non ad funeris deductionem.

B.

CAP. XXII.

Carcer triplex est, (ait vetus interpres Juvenalis) urbanus, rusticus, castrensis. Urbanus, ut sunt turres; rusticus, ut ergastula; castrensis, quando captivi trahuntur catenati. Notat hoc ad eum locum Juvenalis 6, 560. *Inde fides arti, sonuit si dextera ferro, Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.* Sed potuit, imo debuit, paullo distinctius. Nam in urbe ipsa triplex ratio adservandi captivos. Aut enim in carcere habebantur locoque concluso, sine ullo milite; ut vere servitia, et capita viliora: aut in custodia militari, aut in ædibus Magistratuum. Custodia militaris frequentissima et Romæ et in provinciis: ejusque modus, ut is, qui in noxa esset, catenam manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis sinistram vinciret custodiæ ejus præfecti. Satis aperte Seneca De tranquill. 10. *Sed quid refert? eadem custodia universos circumdedit, alligatique sunt etiam, qui alligaverunt. Nisi tu forte leviorem in sinistra catenam putas.* Item epist. 5. *Quemadmodum eadem catena et custodem* (emendo *custodiam,* ita enim ipse captivus dicebatur, ut mox docebo) *et militem copulat: sic ista, quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Et optime Athenæus 5, 13. p. 213. ubi Athenion res Mithridatis extollit: Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κουίντος ὁ Ἵππιος παραδοθεὶς ἀκολουθεῖ δέσμιος. Μάνλιος δὲ Ἀκύλλιος ὁ ὑπατευκὼς, ὁ τὸν ἀπὸ Σικελίας καταγαγὼν θρίαμβον, συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ Βαστάρνην πεντάπηχυν, πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. (Lege Κουίντος Ὄππιος.) Nam ita ego vere interpretor: Natalis insulsa, fatua, aliena, quem, si libido ridendi est, vide. Simile est, quod Josephus narrat 18, 13. de captivo Agrippa Rege: *Centurionem illi satis benignum appositum, et militem cum quo vinciretur humanum.* Augustinus in Psalm. 128, 2. *Ligantur duo et mittuntur ad judicem, latro, et colligatus; ille sceleratus, iste innocens, una catena ligantur, et longe sunt a sese.* Addo, duos sæpe milites uni reo datos, majori custodiæ. In Apostolorum Actis 12, 6. de D. Petro: *dormiebat inter duos milites, duabus alligatus catenis.* Catenæ autem ejusmodi, uti ex Athenæo clarum, longiusculæ erant, ut ambulare, incedere pariter non incommode possent. Ad quas item pertinet, quod Suetonius in Domit. scribit c. 14. *Nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat.* Ubi iterum custodiæ pro iis ipsis, qui custodiuntur; ut Plinio 21, 3 (9). *Inde eductum custodiam bibere jussit:* ita veteres: male vulgo, *eductum e custodia* emendandusque ita Suetonius Nerone 31. *Quorum operum perficiendorum gratia, quot ubique essent, custodiæ, in Italiam deportari jussit:* vulgata lectio et interpretes turbant. Paulus in Sentent. 5, 31. de pœn. mil. *Si pecunia miles custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Hæc de custodia militari: de ea quæ apud Magistratus, opportunius dicam ad 6, 3.

C.

CAP. XXV.

FAS mihi, ut cum Tacito hic leviter exorbitem: et, quæ faciunt huic legi, collecta a me et digesta proponam. Non subtiliter omnia (cui enim bono? sed ea saltim capita, quæ ad usum historiæ priscæ). Romanis semper conjugiorum sobolisque magna cura. Ideo Censoria illa solennis quæstio: *Ex animi tui sententia. Tu uxorem habes?* Ideo Ciceroni ficta lex, de Leg. 3, 3. *Cælibes esse prohibento.* Nec ignominiæ solum cælibatus, sed pœnæ erat. Ita apud Valerium 9, 2, 1. *Camillus et Postumius Censores, æra pœnæ nomine, eos, qui ad senectutem cœlibes pervenerant, in ærarium deferre jusserunt.* Et Festus auctor, *Uxorium pependisse dici, qui, quod uxorem non habuerit, æs populo dedit.* Exemplum videtur ab Spartanis petitum, apud quos *ἀγαμίου ζημία*, imo, *ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου*, ut notat Pollux 3, 3. Nec tamen lege aliquid cautum reperio; nisi quod C. Cæsar post bellum Africanum, vehementer exhausta urbe, præmia proposuit multitudini liberorum: idque Præfectus morum et quasi Censor. Dio 43, 25. *Ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία, διὰ τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὡς ἔκ τε τῶν ἀπογραφῶν (καὶ γὰρ ἐκείνας, τά τε ἄλλα, ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε) καὶ ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, ἦν, πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν.* Primus Augustus a. u. 736. certam legem posuit, et præmia pœnasque distinxit. Ea dicta *Julia de maritandis ordinibus*: quam tamen præ multitudine recusantium perferre non potuit, nisi adempta lenitave parte pœnarum *. Hanc Propertius intellexit 2, 6. *Gavisa est certe sublatam Cynthia legem, Qua quondam edicta flemus uterque diu: Ne nos divideret* †, ... elegia illa tota. Et Horatius in Cantu sæculari 17 sq. . . . *patrumque Prosperes decreta super jurandis Feminis, prolisque novæ feraci Lege marita.* Ubi scholiastes vetus: *Lex marita dicitur, quæ de maritandis ordinibus lata erat, quæ et Julia dicta est. Cæsar enim post bellum legem tulit, nequis aut cælebs esset, aut vidua nubilis, quo posset jactura juvenum reparari, quæ bellis civilibus contigerat. Nam prope octoginta millia armatorum interierant.* Et de eadem in actis ejusce anni Dio 54, 16. *Ὁ δ᾽ Αὔγουστος τά τε ἄλλα ἐνομοθέτησε, τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε, καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιΐας ἆθλα ἔθηκεν.* Ex Dionis verbis clarum, etiam ante curam eam fuisse Augusto: ait enim *βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια*: et addit, *ἔμπαλιν ἔθηκεν.* Et non dubie aliquid super ea re latum in ejus sexto Consulatu, annis decem ante. Suadet Tacitus c. 28. *Sexto demum Consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quis pace et Principe uteremur: acriora ex eo vincla, inditi custodes; et lege Papia præmiis inducti, etc.* Sed latum imperfecte. Capita legis Juliæ fuerunt: Uti libertinas ducere liceret omnibus, præter Senatores. Uti sponsiones pactionesque nuptiales non ultra biennium differri jus esset. Uti divortiorum certus esset modus aliaque, quæ postea in legem Papiam mixta et inserta. Julia ergo, tempore a Papia distincta:

* Cf. Suet. Aug. 89. cum Epit. Livii 59.

† Lege *Ni nos divideret*, ubi notant interpretes *ni* pro *ne* positum.

præcessit enim XXV solidis annis; et hallucinati concinnatores legum, qui confuderunt. Dico Juliam; verius fortasse Julias: quia non semel tot annorum intervallo eadem de re latum ac relatum ideoque proprie locutum Tacitum censeo, cum hic πληθυντικῶς scripsit, Papiam latam post Julias rogationes.

Lata autem Papia a. u. 762. sene jam Augusto; et lata per Senatum. Itaque et nomen a Consulibus illis, Papio Mutilo et Q. Poppæo Secundo. Dicta enim *Papia Poppæa.* Isidorus 5, 15. *Sub Octaviano Cæsare suffecti Consules Papius et Poppæus legem tulerunt, quæ a nominibus eorum Papia et Poppæa nominatur, continens primum* (censeo emendandum, *patrum,* cum scriptum concise fuerit, *prūm*) *præmia pro suscipiendis liberis.* Caussa iterum ferendæ, e Tacito duplex: *incitandis cælibum pœnis et ærario augendo.* Incitandis pœnis, id est, augendis: sincera modo lectio sit. Ambigo enim, et possit rescribi, *incitandi cælibes pœnis,* sive *intendendis cælibum pœnis,* sensu clariore. Capita legis Juliæ confusa cum istius; ideoque passim scripta Jurisconsultorum laudata, *Ad legem Juliam et Papiam:* ita inquam, ut Papia, quæ plenior acerbiorque, aboleverit et velut absorbuerit Julias leges. Latam dixi per Senatum; et verum est: eoque Paullus libro 5. ad legem Juliam et Papiam (*l.* 71. *de hered. instit. et l.* 44. *de ritu nupt. l. Capite de ritu nupt.*) auctorem Senatum nominat: *Sed illud quæri potest,* inquit, *an idem servandum sit quod Senatus censuit, etiamsi in aliam personam captionem direxerit.* Capita ejus legis pluria fuerunt: adeo ut XXXV laudet alibi l. 19. de ritu nupt. Marcianus. Ea ut distincte proponam, ab homine me exiget nemo homo: confuse quædam recensebo, et uti dabunt se sub manum.

Caput de *enuptione extra gentem ordinemque.* Uti omnibus ingenuis libertinas uxores ducere jus esset, Senatoribus exceptis. Concepta capitis ejus verba, apud Paullum lib. 1. ad hanc legem l. 44. de ritu nupt. Lege Julia ita cavetur, QUI SENATOR EST, QUIVE FILIUS NEPOSVE EX FILIO PRONEPOSVE EX FILIO NATO CUJUS EORUM EST ERIT: NE QUIS EORUM SPONSAM UXOREMVE SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM; AUT EAM QUÆ IPSA CUJUSVE PATER MATERVE ARTEM LUDICRAM FACIT, FECERIT: NEVE SENATORIS FILIA NEPTISVE EX FILIO PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO, EIVE, QUI IPSE CUJUSVE PATER MATERVE ARTEM LUDICRAM FACIT FECERIT, SPONSA NUPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO. NEVE QUIS EORUM DOLO MALO SCIENS SPONSAM UXOREMVE EAM HABETO. Et e lege quidem Julia recenset Paullus: sed insitum in Papiam fuisse clare docet Celsus: *Lege Papia,* inquit, *cavetur omnibus ingenuis, præter Senatores eorumque liberos, libertinam uxorem habere licere.* Meminit et Dio ejusce capitis 54, 16. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ πλεῖον τὸ ἄῤῥεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. Ubi tamen interpretis supina μετεωρία vertentis. *Ac, quoniam masculi * patricii generis numerum patriciarum feminarum*

* *Mirum et præter id, quod philosophis visum, usquue doctum. Nam præpollet fere sexus sequior.*

multo anteibant, liberum fecit, ut qui vellent (*modo Senatores ne essent*) *libertas etiam* cautius et verius, *libertinas :* * ἐξελευθέρας enim Dio dixit, non ἀπελευθέρας. Ἐξελεύθεροι autem οἱ τῶν ἐλευθερωμένων υἱοὶ, ait Hesychius) *ducere possent, eorumque liberos legitimos esse jussit.* En, τὸ εὐγενὲς, *patricium* ubique vertit: at *ingenuum* debuerat, ex vi verbi, legisque. Meminit iterum Dio 56, 7. in persona Augusti: Καὶ ἐξελευθέρας τοῖς γε ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ οὖσιν ἄγεσθαι συνεχώρησα. Et eodem errore ibi interpres, τὸ βουλευτικὸν *patricios* vertit, cum *Senatorios* vere posset. Latum hoc caput matrimoniis frequentandis: ut, si quem digniorem amor aut voluntas traxisset ad impar jugum, lege jungi liceret. Nam antea vetitum. Neque Decemvirali lege, patricio cum plebeia, neque ingenuo cum libertina, connubii jus. Prius abolitum: meminitque Livius 4, 1 et 4. in oratione Canuleii Tribuni: et 10, 23. ubi matronæ patriciæ Virginiam, quod e patribus enupsisset, sacris arcuerunt. Mansit posterius, ad hanc legem. Vide quæ Cicero Antonio de Fadia objecit Phil. 2, 2.

CAPUT subnexum forte priori: de *connubio patronorum cum libertabus.* Verborum partem Ulpianus appendit libro 3. ad legem Juliam et Papiam D. l. 45. De ritu nupt. In eo jure, quod dicit. INVITO PATRONO, LIBERTAM QUÆ EI NUPTA EST, ALII NUBERE NON POSSE, PATRONUM ACCIPIMUS, etc. Et idem iterum l. 11. De divortiis: quod ait lex, DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTÆ, QUÆ NUPTA EST PATRONO, NE ESTO, QUAMDIU PATRONUS UXOREM EAM ESSE VOLET. Vide interpretem eumpse Ulpianum: et adde l. 1. De concub.

CAPUT de *sponsalibus, quando et qua fini contrahenda.* Sumptum e Julia de maritandis ordinibus, indice Suetonio 34. *Cumque,* inquit, *immaturitate sponsarum et matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit.* Sponsalium enim olim licentia, adspectu nullo ætatis. At Augustus, cum quidam immaturas plane virgines desponderent, et mariti essent non mariti: arcendæ huic fraudi tempus definiit ætatemque sponsionum; ita ut non ante decimum annum sponsa quæquam esset. Clare Dio 54, 16. Ὡς δὲ οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δὲ ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσει τις. τουτέστι δεκέτιν παντῶς ἐγγυᾶσθαι τὸν γέ τι ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα. δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. Id est: *At cum quidam pueros desponderent, et præmia nihilominus ferrent maritorum, rem opusque mariti non præstarent: statuit nullam sponsionem firmam esse, postquam, biennio exacto, nuptiæ non sequerentur: hoc est, ut omnino decennem despondere opus esset, siquis sponsionis ejus vellet fructum. Puellis enim duodecimus annus plenus, ad nuptias definita ætas censetur.* Xylander Dionis mentem plane hic non cepit. Facit huic capiti quod Caius lib. 1. Ad Juliam et Papiam l. 17. de sponsalibus, scripsit: *Sæpe justæ ac necessariæ caussæ non solum annum vel biennium, sed etiam triennium et quadriennium et ulterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi sponsæve, vel mortes parentium, etc.*

* *Tamen ex ritu ejus ævi* libertini *iidem cum* libertis, *uti notum.*

CAPUT de *ætate eorum, qui ducerent, quæve nuberent.* Eo capite cautum, ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet; neu vir minor sexaginta quinquagenariam duceret. Lactantius 1, 16. Senecæ verbis: *Quid ergo est, quare apud poetas salacissimus Jupiter desierit liberos tollere? utrum sexagenarius factus est, et illi lex Papia fibulam imposuit? an impetravit jus trium liberorum?* Et Apuleio in Apol. post med. in judicio objectum, quod Pudentilla *ei anno ætatis sexagesimo ad libidinem nupsisset:* videlicet contra legem Papiam. Huic tamen capiti Claudius abrogavit, ut Suetonius notat 23. *Capiti,* inquit, *Papiæ Poppææ legis a Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, edicto abrogavit.* Legerim, *addito* vel *edito.* Edictum certe Claudii non fuit, sed SC. Ulpianus in Fragm. titul. 16. *Sed SC. Claudiano major sexagenario, si minorem quinquagenaria duxisset, perinde habebatur, ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem.* Caussæ, quæ Tiberium, quæ Claudium moverint, in aperto. Ille, quod plurimum fieri solet, spectavit: hic, quod per naturam potest. Adeo autem amare et virum exercere sexagenarius potest, ut sint octogenarii senes, iidemque patres inter exempla. At mulier quinquagenaria major, vix est, ut impleatur.

CAPUT de *libertate conjungendi*; quod tamen XXXV in ordine fuit. Marcianus l. 19. de ritu nupt. *Capite trigesimoquinto legis Juliæ, qui liberos, quos habent in potestate, injuria prohibuerint ducere uxores vel nubere, vel qui dotem dare non volunt: ex constitutione etc.* Simile in libertis, etiamsi juraverint, l. 7. De operis libert.

CAPUT de *intervallo temporis a morte conjugis vel divortio, ad conjugium novum.* Neque enim probata Juliis legibus monogamia: sed ad matrimonium compulsi iterum, vidui, aut disparati. Discreparunt in tempore Julia et Papia. Nam, ut Ulpianus notat tit. 14. Feminis lex Julia a morte viri, anni vacationem tribuit: a divortio, mensium sex. At Papia clementior, a morte biennium indulsit; a repudio, annum et menses sex. In Suetonio Aug. 34. triennium leges: nec id te turbet. Exsolvit eum nodum Dio in oratione Augusti ad cælibes 56, 7. Καὶ οὐδὲ ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα πρὸς παρασκευὴν ὑμῖν ἔδωκα, τὸ δὲ δεύτερον, δύο.

CAPUT de *præmiis maritorum, patrumque;* quod in ordine septimum fuisse, colligas ex Agellii 2, 15. Præmiis enim invitandi fuerunt ad matrimonia et prolem frequentandam. Præmia duorum generum, honores et commoda. Quæ largiora utraque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis; veluti, honestior in spectaculis locus. Suetonius Aug. 44. *Militem secrevit a populo: maritis e plebe proprios ordines adsignavit.* Et ad eam sententiam accipio, quod poeta Hispanus facete scribit 5, 42. *Spadone cum sis eviratior fluxo, Theatro loqueris et gradus et edicta Trabeasque et Idus fibulasque censusque........Sedere in equitum liceat an tibi scamnis Videbo, Didyme; non licet maritorum.* Præcesserunt item mariti in Magistratu et in fascibus. Agellius l. c.

Capite septimo legis Juliæ priori ex Consulibus fasces sumendi potestas est, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos, quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed, si par utrique numerus liberorum est, maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. In numero maritorum, id est, opinor, sponsus: vel etiam, qui jus habeat ab Imperatore mariti. Id enim quoque dari solet, pariter ac jus liberorum. Didici ex unico Dionis loco 60, 24. de Claudio: Τοῖς στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. Sed et plura maritis privilegia in sorte, in administratione provinciarum: quæ hauries ex præmiis patrum statim, ne eadem iteranda sint. Patribus certe, ut prædixi, præmia uberiora et pleno velut dimenso legum. Idque non solum e Julia aut Papia, sed more Rom. prisco. *Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent,* ait Livius 41, 8. Item a Censoribus, *In quattuor urbanas tribus* (eæ autem minus honestæ) *descripti erant libertini, præter eos, quibus filius quinquenni major ex SC. esset,* ait idem 45, 15. Julius Cæsar, *agrum Campanum divisit extra sortem XX millibus civium, quibus terni pluresve liberi essent,* ut notat Suetonius c. 20. et Appian. Civilium 2, 10. p. 433. et exempla reperies fors sit plura. Sed Augusto in primis ea cura: non lege Papia solum, ut censent quidam haud e vulgo, sed jamdiu ante. Quod clarum ex iis, quod Dio scribit 53, 13. de Præsidibus provinciarum, et 55, 2. ante Papiam latam. Fateor tamen, quod Papia præsertim. *Præmia* πολυπαιδίας ex ea lege, non absurde fecero, si ordine proponam. *Primum.* Ut in petitione candidati præferantur, quibus liberi plures. Tacitus A. 2, 51. *Contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat.* Lex non alia, quam hæc Papia. *Secundum.* Uti præferantur proletarii in sorte provinciarum: et easdem diutius obtineant. Prius membrum e Tacito firmo 15, 19. *Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum, propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, Præturasque et provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant.* Alterum e Dione 53, 13. *Præsides,* inquit, *annuos et sorte lectos esse voluit,* πλὴν εἴ τῳ πολυπαιδίας ἢ γάμου προνομία προσείη. Quamquam id ad sortem tantum referri fortasse par est, non etiam ad mansionem. *Tertium.* Præeant emineantque in omni Magistratu. Colligas ex Agellii 2, 15. verbis quæ supra. Et ab hoc exemplo est, quod, qui plures liberos habet, in curia vel collegio primus sententiam rogatur; in albo et processu, ceteris præfertur. L. 9. C. De Decur. *Quartum.* In honoribus petendis, gratia fit annorum, qui liberos habent, et quidem pro numero liberorum. Exempli caussa, minores XXV annis ad honores non admittuntur, nisi beneficio prolis. Qui ergo quinque habent anno vigesimo admittuntur, qui tres, vigesimo secundo, et sic deinceps. Vide l. 2. De minoribus, quæ ad hanc sententiam clara. Et Plinii locum eodem traho Ep. 7, 16. præter meam supra, aliorumque mentem. *Calestrium Tironem familiarissime diligo: simul Quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit, ego illum in Prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Ubi vides, dimitti

etiam annos beneficio Cæsaris solere, quasi liberos haberent. *Quintum.* Qui plures liberos habet, i. e. in urbe tres, in Italia quatuor, in provinciis quinque, a cura, tutela, ceterisque muneribus personalibus immunis est l. 2. De excusationibus. l. 1. C. Qui num. liberor. *Sextum.* Damnatorum liberi plures assem accipiunt, e constitutione Hadriani l. 7. De bonis damnat. Et ab ea mente Dio 69, 23. scripsit, Hadrianum mitiores pœnas reis irrogasse liberos habentibus, quod Cujacius notavit pridem. Et plura, quæ facile colliges ex iis, quæ dicam de mulctis. Ex his ortum celebre illud *Jus trium liberorum* (*Auctoritatem trium liberorum,* Tertullianus dixit contra Valentin. c. 18.) quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius Epist. 2, 13. *Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei jus impetravi: quod, quamquam parce et cum dilectu daret, mihi tamen, tamquam eligeret, indulsit.* Idem ad Trajanum Ep. 10, 2. *Exprimere, domine, verbis non possum, quantum mihi gaudium attulerit, quod me dignum putasti jure trium liberorum.* Martialis 9, 67. *Uxor cum tibi sit formosa, pudica, puella, Quo tibi natorum jura, Fabulle, trium? Quod petis a nostro supplex dominoque Deoque, Hoc dabis ipse tibi, si potes arrigere.* Idem de se 3, 95. *Præmia laudato tribuit mihi Cæsar uterque, Natorumque dedit jura paterna trium*.* Origo ejus e lege Julia, uti discas ex Dionis apto ad hanc rem loco, 55, 2. Ἡ δὲ δὴ Ἰουλία ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐσεγράφη. Οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ᾽ οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται. Ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. Ubi vides et feminis tribui solere id beneficium: quod primo et ex lege Julia a Senatu petebatur, postea a Principe: quamquam ea verba perperam in longe aliam sententiam abduxit interpres. Plutarchus de Vestalibus notat in Numa c. 10. p. 144. eas sine tutore aut curatore res suas administrasse, ὥσπερ, inquit, αἱ τρίπαιδες. At quod id solus Princeps dederit, clare Martialis 2, 92. *Natorum mihi jus trium roganti Musarum pretium dedit mearum Solus qui poterat: valebis uxor. Non debet domini perire munus* †. Hoc idem, *jus parentum* Juvenalis appellat 9, 87. *Jura parentis habes, propter me scriberis heres:* et Tacitus hic *privilegia parentum.* Alii simpliciter etiam *jus liberorum.* In fragmento juris veteris, quod evulgavit doctissimus Pithœus: *Mulier sic auctoritate tutoris manumittere potest, si jus habeat liberorum.* Et Paullus lib. 4. Sentent. ad SC. Tertullianum, plus semel. Jus liberorum tamen propria quadam et alia significatione capi in Ulpiani Fragm. titul. 16. et l. 1. C. De jure liber. non vane, notat nostri ævi Jurisconsultus ad Fragmenta ea ipsa: et nodum, quem Duarenus ligaverat Disput. 1. cap. 40. docte solvit. Jubeo lucem huic rei mutuari te ab illo Sole, in eapse Fragmenta ‡. Sed et quattuor liberorum jus fuit: quod pertinuit

* Similia in lapidibus apud Grut. p. 1081. STATIA IRENE I. L. H. i. e. *jus liberorum habens.* Cf. ib. p. 631, 2.

† Cf. et epigr. 91.

‡ Apud Grut. p. 322, 8. IVS COMMVNE LIBERORVM concessum dicitur:

(nisi in aliena regione aberro) ad libertinas, non ingenuas: certe ita distinguit SC. Tertullianum de quo vide Paullum l. 4. tit. 9. Quod tamen jus vetustius est illo SC. et mentio ejus in Suetonii Claudio 19. ubi Princeps *Feminis* (quæ naves scilicet mercaturæ caussa fabricarent) *jus tribuit quattuor liberorum.* De præmiis, ista.

Caput de *pœnis mulctisque cælibum et orborum;* quæ etiam in lege Julia fuerant: sed Augustus, ut ipse apud Dionem fatetur, intendit auxitque: Pœna prima et maxima, Uti cælibes ex testamentis nihil caperent, nisi e proxime junctorum: orbi, non nisi dimidium. Melior ergo conditio orborum; et jure, quia mariti saltem. Sozomenus Eccles. hist. 1, 19. discrimen hoc bene notat: Νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι κωλύων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, περὶ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτῳ προσήκοντας· τοὺς δὲ ἄπαιδας, ζημιῶν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμένων.

Cælibes ergo nihil capiunt: adeo ut scripserit Ulpianus tit. 17. de caducis. *Cælibi relictum legatum caducum fieri, nisi legi intra centum dies paruerit.* Et respexit ad has pœnas Plutarchus περὶ φιλοστοργίας, p. 493. Ῥωμαίων πολλοὶ, inquit, γαμοῦσιν καὶ γεννῶσι, οὐχ' ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν, ἀλλ' ἵνα κληρονομεῖν δύνωνται. Nec vane imputat adulter apud Satyricum marito 9, 87 .... *propter me scriberis heres, Legatum omne capis, necnon et dulce caducum.* Tertull. de Monogamia c. 16. *Aliud est, si et apud Christum legibus Juliis agi credunt, et existimant, cælibes et orbos ex testamento Dei solidum non posse capere.* Ideo toties apud Jurisconsultos de solidi captione lectum quæsitumque, ut l. 72. l. 77. De her. inst. l. 6. De vulg. et pupil. substit. l. 13. §. fin. De jure fisci: quæ omnia proprie ad orbos spectant, patresque solitarios. Quidquid autem hoc modo, præter legem, legatum aut relictum, caducum fiebat, ibatque in fiscum; ideoque *caducaria lex* Julia dicta alibi Ulpiano t. 28, 7. de possess. dand. Tacitus c. 28. *Lege Papia præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret:* id est, ærarium publicum bona, quibus dominus non esset, occuparet. Ea enim mens; nec audio Vertranium emendantem, *ne si a pr. par. ces. v. p. o. populus vacantia teneretur:* quæ emendatio frigidior est, ut ille ait, Gallica nive. Ferretum potius audio, de corruptione et defectu loci vere judicantem. Prior enim pars ad præmia delatorum attinet; quibus sequentia filo orationis non respondent. Rævardus noster, ad l. 208. De Reg. juris, ex his Cornelii verbis efficit, lege Papia discrimen nullum fuisse inter cælibes orbosque, et pariter omnes ab hereditatibus legatisque submotos. Discrimina, quæ deinde reperta, esse a Tiberio, qui legis ejus nexus multos exsolvit et nodos. Ambigo. Illud scio, ex Ulpiani

præcedunt verba A PLEBE VRBANA, quæ in indice 18. Scaliger jungit. Verum bene monet Schulting. ad Ulpiani tit. 16. in Jurisprud. ante-Justin. p. 612. non nisi a summa potestate concedi potuisse. In lapide ipso quoque inter illa verba aliquot linearum lacuna est et in hac lacuna comparent hæc CVI IMP. Porro Heineccius in Synt. Ant. Rom. p. 243. legendum in eo lapide putat IVS COMMVNIVM LIBERORVM, ob quod solidum capiebant inter se conjuges.

tit. 13. totum hoc zetema definiri potuisse: integer exstaret modo. At nunc nihil præter indicem est, *De cælibe, orbo et solitario patre.* Et quidem, si cælibes nihil acceperint, uti certum, orbos semessem habuisse, solitarios patres majorem aliquam portionem, ratio consentit.

CAPUT de *iis, quæ conjuges inter se capiunt*, adfine priori. Ulpianus tit. 15. *Vir et uxor inter se decimam matrimonii nomine capere possunt. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam, quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt.* Vide eumdem Ulpian. tit. 16. *De solidi capacitate inter virum et uxorem.* Caussæ enim sunt, e quibus solidum interdum conjuges capiunt; quas omnes clare ibi recenset Jurisconsultus. Respexit huc orator vetus: *Placet ergo, o leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas uxoribus, quartas meretricibus, dari?* Decimaria ea lex sublata. l. 2. C. de ins. pœn. cæl. et orb.

CAPUT de *bonis libertorum.* Vide Ulpianum tit. ult. et inst. l. 3. L. 3. tit. 8. de success. libert. Caput item de liberatione operarum: cujus verba l. 37. de operis libert.

CAPUT de *divortiis:* quo modus impositus eorum crebritati. Clare Suetonio traditum, in Aug. 34. Juvat aliquid Quinctilianus, qui de quinquennio suggerit in sterilitate. Themate Declam. 151. *Intra quinquennium non parientem repudiare liceat.* Eodem capite injusti divortii pœnæ: et ut dotem amittat, cujus culpa divortium factum. Eoque de dote, multa in Comment. Jurisconsultorum ad Papiam legem. vide l. 64. soluto matrimonio. Plura capita omitto sciens volensque; quia ad subtilitates potius juris pertinent, quam cognitionem antiquitatis.

Ego, si quid in his humanitus omisi, commisi; adde, corrige, ignosce. Illud moneo, in veteri Pandectarum Græcanico indice, Juliam et Papiam κατ' ἐξοχὴν, et quia in jure plurimi usus, appellari ἁπλῶς Leges. Ita invenies Μαυρικιανοῦ *Ad leges* βιβλία ἕξ. Τερεντίου Κλήμεντος *Ad leges* βιβλία εἴκοσι. Μαρκέλλου *Ad leges* βιβλία ἕξ. Γαΐου *Ad leges* βιβλία δεκάπεντε. Παύλου *Ad leges* βιβλία δέκα. Οὐλπιανοῦ *Ad leges* βιβλία εἴκοσι. et cave aliter acceperis, quam ad Juliam et Papiam leges. Argumenta clara: quoniam et numerus librorum fere convenit; et nusquam ii scriptores in Pandectis simpliciter ad leges laudantur, sed ad Juliam et Papiam saltem. Scies et illud, valuisse has leges ad Severi Imp. ævum, qui non abrogavit quidem, sed imminuit; maxime ea parte, qua fuit de gignendis liberis. Tertull. Apol. 4. *Nonne et vanissimas Papias leges, quæ ante cogunt liberos suscipi, quam Juliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Severus constantissimus Principum exclusit?* Cælibatus deinde pœnas sustulit Constantinus propter Christianos παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ Θεὸν ἀσκοῦντας. Euseb. in vita Constantini 4, 2, 6. et Sozomenus 1, 9. carpsit Papiam, et in parte Theodosius, ut habes l. 1. C. de jure

liberorum; et Principes secuti. Sed nos, satis exspatiati, ad lineas redeamus, quod dicitur, et in gradum *.

D.

CAP. XXIX.

Opinor, Augusti et deinceps ævo, fuisse annum vigesimum quintum, sed incipientem. Vigesimus quartus, inquam, expletus sufficiebat. Argumento, quod *Tiberius Quæstor fuit, undevicesimum annum agens*, ait Velleius 2, 94. atque ille ipse non nisi *quinquennio maturius quam per Leges*, ut Dio 53, 28. et Tacitus statim notat: ergo ille legitimus annus. Certe non intra; argumento Quinctiliani verborum 12, 6. *Calvus, Cæsar, Pollio, multo ante Quæstoriam omnes ætatem gravissima judicia susceperunt.* Atqui anno *uno et vigesimo Cæsar Dolabellam, altero et vigesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus*, ait idem scriptor in Dial. de Orat. 34. Nec multum citra; quia reperio Catonem vigesimo nono ætatis, Gracchum vigesimo septimo, Quæsturam gessisse. Plinii locus est, qui vigesimo secundo adstruere videatur, ad Trajanum Ep. 10, 80 (83). *Cautum est, domine, Pompeia lege nequis capiat Magistratum, neve sit in Senatu minor annorum XXX. Secutum est dein edictum D. Augusti, quo permisit minores Magistratus ab annis duobus et viginti capere:* sed, cum is ad provincias et proprie ad Bithyniam spectet, nihil muto. Quod vero diserte finierim vigesimum quintum, inducit me Dio 52, 20. qui ex decreto Mæcenatis (quod secutus haud dubie Cæsar, aut, ut melius dicam, accommodata a Dione tota oratio illa ad formam Reipublicæ Augustææ) Senatoriæ ætati definit annum XXV. Quæstura autem primus gradus in Senatum: illa ergo etiam Quæstoria ætas. Colligas et non obscure idem ex l. 1. De minoribus.

E.

CAP. XXXI.

Olim Censoribus viarum cura. Cicero de Legibus 3, 3. *Censores urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor.* Deinde Quattuorviri instituti, quorum proprie id munus. Pomponius De orig. juris, §. 30. *Eodem tempore et Quattuorviri, qui curam viarum gererent, constituti:* tempus intelligit, post creatum Prætorem peregrinum, qui fuit annus urbis 510. Ii videntur a Varrone L. L. 4, 32. non inconcinne dicti Viocuri †. Antiqui ergo Quattuorviri

* Docte de hac lege egit J. Gottl. Heineccius peculiari commentario 4. Amst. 1726.

† Ubi in Varrone legitur *Publilius vicus et Cosconius vicus, quod ab heis vireis* (Ædilibus) *dicuntur ædificati*, Turnebus in antiquo codice invenit *ab his viocuris*, quod Scaliger reposuit.

viarum: sed, non sufficientibus iis, additi duo factique Seviri, uti docebo mox ex Dione. Etiam curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho in ejus vita c. 5. dicitur; Thermus Flaminiæ, Ciceroni ad Att. 1, 1. Augustus deinde, *quo plures partem administrandæ Reipublicæ caperent* (ait Suetonius 37.) *nova officia excogitavit, curam operum publicorum, viarum, aquarum.* Sed quomodo nova, si jam ante Quattuorviri viarum, si Curatores? Silent scholiastæ: sed vere dicam ego. Curatores ante Augustum, fateor; sed nec perpetuum id, nec certum munus. Fecit utrumque Augustus. Quod ad IV viros: scito discretum a Curatoribus eorum munus. Quattuorviri vias urbis curabant: Curatores, eas quæ extra urbem. Docuit me hoc Dio 54, 26. de Viginti viris; ubi clare scriptum e Seviris viarum, amotos ab Augusto duos, qui vias curabant extra muros; τοὺς (ait) ἔξω τοῦς τείχους ὁδοὺς ἐγχειριζομένους; retentos quattuor, qui in urbe. Ergo sub Augusto et Curatores viarum et Quattuorviri, quorum munera locis regionibusque distincta. Et digniores sane Curatores; quia in vias illas grandes extra urbem, sumptus et moles major. Ideo Plinius gratulatur Cornuto de eo munere Epist. 5, 15. *Recesseram in municipium, cum mihi nunciatum est, Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum, quanto sim gaudio adfectus et ipsius et meo nomine.* Et Statius Plotium dilaudans Silv. 4, 9, 17. *Te Germanicus arbitrum sequenti Annonæ dedit, omniumque late Præfecit stationibus viarum.* Et in lapidibus passim inter alios honores insculptum CVRATORI. VIARVM. aut plurimum, CVRATORI. VIAE. APPIAE, SALARIAE, FLAMINIAE, etc. nominibus expressis; quia fere Curatores dabantur certis viis, uni pluribusve. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, a quibus mancipes redimebant, et quorum negligentia hic culpata.

F.

CAP. XXXVI.

EURIPIDES Suppl. v. 267.

. . . Ἔχει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν,
Δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν.

Servulus apud Plautum Mostell. 5, 1, 45. *Ego interim hanc aram occupabo.* Tibullus alludens 4, 13, 23. *Et Veneris sanctæ considam victus ad aram.* Et bene, *considam;* quia supplicum, sedere. Nec aliis modo is honos, sed etiam heroibus quibusdam: ut Theseo Athenis. Plutarchus in Thes. 36. p. 35. Κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον· ἔστι δὲ φύξιον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας. Itemque Regibus; uti Decium Magium, Cyrenas tempestate delatum, ad statuam Ptolemæi Regis confugisse Livius tradit 23, 10. Romæ haud ita frequens ille mos; nec libera Republica quidquam reperio, præter Romuli asylum. Initium ei fuit a templo Julii Cæsaris, quod Triumviri exstruxere, cum hoc jure, ut perfugium in eo cunctis esset. Dio 47, 19. Ἀπηγόρευσαν δὲ μηδένα ἐς τὸ ἡρῷον αὐτοῦ καταφυγόντα ἐπ' ἀδείᾳ, μήτε ἀν-

δρηλατεῖσθαι, μήτε συλᾶσθαι, ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν Θεῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου γενομένων, ἐδεδώκεσαν. Quæ postrema Dionis caute lege. Vereor enim, ut erret. Nam præter Romuli asylum, etiam Dianæ in Aventino monte templum idem jus habuit; quod clare notat Dionysius Halicarnas. Antiq. 4, 26. Sed sub Imperatoribus tamen maxime invaluit; nec templa solum, sed statuæ eorum imaginesque passim perfugium servis. Seneca de clementia 1, 18. *Servis ad statuam licet confugere: cum in servum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune jus animantium vetat.* Ulpianus in Pithœanis Fragmentis: *Ideoque cognosce de querelis illorum, qui ex familia Julii Sabini ad statuam confugerunt, et sive durius habiti, quam æquum, vel infami injuria adfectos cognoveris, venire jube, ut in potestatem Sabini non revertantur.* Etiam ingenuis, injuria adfectis, Sueton. in Aug. 17. *Antonium juvenem. . . . simulacro D. Julii, ad quod post multas et irritas preces confugerat, abreptum interemit.* In Tiberio 53. de Agrippina: *Novissime calumniatus modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus, confugere velle.* Resque eo evasit, ut non periculi solum fuga imago Imperatoris esset, sed calumniæ occasio. Ea arrepta, inferre injuriam licebat, non solum vitare. Vides hic in Tacito: et eleganter in Philostrato De vita Apollonii 1, 15. *Erat,* ait, *apud Aspendios asylum Tiberii, statuæque sanctiores illis in locis venerabilioresque, quam Jovis Olympii simulacrum habebantur: ita ut impietatis damnatus quidam fuerit, quod servum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat.* Itaque subvenerunt mox leges; et, *Ne ad statuas vel imagines quis confugiat, Senatus censuit; eumque, qui imaginem Cæsaris invidiam alterius prætulisset, in vincla publica coerceri D. Pius rescripsit,* ait Callistratus l. 28. de pœnis. Sed et statuæ Deorum eodem jure: itaque quibusdam adscriptum, A servo non tangi, Lavinii marmorea basis apud Grut. p. 57, 2. MAVORTIO. SACR. HOC. SIGNVM. A. SERVO. TANGI. NEFAS. EST.

G

CAP. XXXVII.

LICEAT ἐν παρέργῳ lucem facere optimo scriptori, qui sæpe nobis. Ego non alios censuerim *gladios Drusianos,* quam illos, quibus usi gladiatores. Mos enim, priusquam paria committerentur, ut sicæ, sive gladii, quibus pugnaturi, editori publice exhiberentur, satisne essent acuti. Suetonius in Tito 9. de conjuratis duobus: *Ceterum ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed et insequenti die gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ad quem locum nihil videre interpretes, (quod per gratiam eorum dicam) scio. Intelligit Suetonius hos ipsos gladios ex more jam dicto: ideoque Victor, *petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem.* Sed apertius ipse Dio in Nerva 48, 3. de Crasso et Calpurnio *. Παρεκα-

* Lege *de Calpurnio Crasso.*

θίσατο δὲ αὐτοὺς ἔν τινι θέᾳ ἀγνοοῦντας, ὅτι καταμεμήνυται, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ξίφη, λόγῳ μὲν, ἵν' ἐπισκέψωνται αὐτὰ, ὅπερ εἴωθε γενέσθαι, εἰ ὀξέα ἐστὶν, ἔργῳ δὲ ἐπιδεικνύμενος, ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλει, etc. Caussa ergo huic quasi proverbio, quod, cum Druso, crebri edenti gladiatores, gladii explorandi offerrentur, non admittere solitus, nisi acutissimos, sit. Jure ergo ille sanguinarius; lenissimus contra M. Antonius, qui gladios acutos iis non permisit, sed hebetes dumtaxat et obtusos.

H.

CAP. XLIII.

Rhenanus in Orat. Eumenii Rhetoris c. 14. qua est: *Merentur et Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augustodunensium oppido ingenuis artibus eruditur, etc.* contra veterem editionem rescribere audet *Augustocliviensium;* itaque edidit. Os hominis! Scilicet tota ea oratio in Cliviensium scholis instaurandis occupatur; quarum memoria (nisi apud hunc dormitatorem) nusquam aut nomen. Adsero tibi tuam gloriam, Augustodunum: vel uno ictu, quem vitabit ipse. Scriptum ibi enim c. 4. *Civitatem istam et olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam.* Qui autem e Gallis, fratres Populi Romani, præter Æduos? quorum hæc urbs caput. At enim ibidem scriptum (id nuper homo amicus mihi objiciebat) *latrocinio eam Batavicæ rebellionis obsessam fuisse:* quod vix convenire putabat in Æduos, qui a Batavis siti longo intervallo. Sed vito facile petitionem ejus, et discedo latere tecto. Nam corruptus locus, scriboque, *Bagaudicæ rebellionis.* Batavi latrones numquam ad ea penita loca; nec latrocinii Batavici mentio in mediterraneis, sub id ævum. At de Bagaudis auctores credendi, qui res scripserunt Diocletiani. Victor c. 39. *Namque ubi comperit, Carini discessu Ælianum Amandumque per Galliam, excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris, plerasque urbium tentare; Maximianum Imperatorem . . . . jubet.* Salvianus de Gubernat. Dei 5, 5. *Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant, et migrasse non pœnitet.* Vide et Orosium 7, 25. ubi tamen, *Baticadæ* in manusc. codice, qui apud me est, legitur, sicut et *Baccharidæ* in Eusebii Chronicis ad Ol. 266. Spernimus ergo Augustoclivienses, Rhenani colonos novos: et Mæniana illa Augustoduni constituimus, ut hic ex Tacito vides, vetustissima post Massiliam, bonarum artium sede*.

Add. Ergone certamen mihi novum, pro veteribus Mænianis? novum et magnum, cum viro magno: tecum, Stephane Pighi, qui in Hercule Prodicio nuper, ipso aditu tui operis, ita acriter et multis machinis eas oppugnasti, ut nesciam, an sim repugnando. Tamen, quia caussæ bonitas, nisi fallor, a me est, nitar pro veritate; disponam hanc stili aciem, manus tecum conseram; sed ut

* Apud Oros. codices habent *Baucadas, Baugaudas, Vacaudas.* In Eusebio Scaliger restituit *Bacaudarum.* Baluzius etiam apud Salvianum *Bacaudas* reposuit.

cum amico, plane amice. Ut non solum sine plaga pugna hæc sit, sed sine sugillatione aut morsu: sicut decet mitium Dearum alumnos.

Ἀγαθὴ δὲ ἔρις ἠδὲ βροτοῖσι.

Quisquis hæc leges, affectum in me, aut pro me pone: Μικρὸν φροντίζων τοῦ Λιψίου, τῆς δὲ ἀληθείας πολὺ μᾶλλον. Dixi ego, nobiles illas Oratione Eumenii scholas (Mænianas ipse appellat) Augustoduni in Celtica fuisse: tu, Pighi, Augusto-Clivii eas collocas in extrema Belgica ad Rhenum. Ita toto solo et cœlo, quod dicitur, dissidemus. Tua argumenta prævidebo, subseram mea. Ais primo, niti te sacra Constantii Cæsaris epistola (ea Orationi inserta est) in qua Augusto-Cliviensium oppidum diserte nominatur. Verba: *Merentur et Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augusto-Cliviensium oppido ingenuis artibus eruditur: et ipsi adolescentes, ut eorum indoli consulere cupiamus.* Hoc, Pighi, adfers? vide, ne Lunam hanc, quod Græci dicunt, in te detrahas; aut, quod Latini, asciam tuis ipse cruribus illidas. Nam ita quidem Rhenanus vulgavit, fateor: sed, quod scire te tua interest, aliter et a mea mente diu ante illum Cuspinianus (in Panegyricis ed. Viennæ 1513.) in quo reperies, *Augustodunensium oppido*, clare. Utri credendum magis? ego huic censeam, non solum, quia vir simplicissimæ probitatis, sed magis, quia libris probis et vetustis usus (tota editio docet; infinitis partibus illa Rhenani melior, imo et auctior) quos alter habuisse (in ipsa præf.) fatetur nullos. Igitur hoc telum anceps, aut tibi adversum: ideoque validiore jam pugnas. Exstat ipsius Eumenii, inquis, Clivii etiamnunc statua, monumentum et scholæ olim et ejus doctrinæ. Commovisti me eo argumento, cum legi, fateor: sed idem facile in gradum reposuisti, descriptione quam addis. Qui enim evincis, aut illam talem statuam Eumenii esse, aut prisci omnino ævi? *Stat*, inquis, (nam verba tua usurpo) *in vestitu sui temporis; tunica videlicet talari tectus, et calcei ex aluta pedem ac talos cingunt, et supra pedem exsecti atque fenestrati sunt. Comam in fronte et cervice decurtatam æqualiter constringit vitta; sicut ventrem latus baltheus atque bullatus. Dextra massam vel auri vel argenti in patera positam præsentare videtur; sinistra tenuit ferulam demissam, magisterii insigne.* Tuam fidem, Pighi. Hæc insignia Eumenio rhetori conveniunt? Baltheusne? qui militum esse solet: (quod adeo magis apparet, quia bullatus.) Vittane? quæ Sacerdotum. Ferula? quæ pædagogorum: non istorum (ne id nobis suadeas) qui publice et cum dignitate docebant. Jam coma illa sic decurtata, tunica illa ad talos, et calcei: numquam a tam prisco habitu mihi videantur, quidquid adferat tua Peitho. Velim et illud bona venia quæsitum, an nomen Eumenii insculptum in hac statua est? non enim dicis. Si est, aliquod pro te argumentum fateor, sed fluxum; quia plures fuerunt Eumenii: si non est, quid urges non ancipiti conjectura? Sed transis ab hoc musculo ad duplicem arietem; quos intorques verbis et viribus Eumenii, et mœnia nostra valde quatis. Primum, inquis, Eumenius ipse docet sentire se de Clivio, cum ait, *urbem suam latrocinio Batavicæ rebellionis obsessam, Romani Principis auxilium flagitasse.* Belle hoc in Rhenanos accolas convenit, qui vicini Batavis: in Augustodunenses qui potest? aut quis credat, Batavos ab extremo

Oceano, per tot sola terrarum, in mediam Celticam penetrasse? idque cum tot oppida interjecta, et præsidia ubique Romana. Ne ego quidem, mi Pighi, credo; sed arietem hunc tuum pridem haud incallide laqueo averti. Nam vitium hic verbi esse, et *Bagaudicæ* legendum, docui in commentario meo: quem peto legas. Ætolica hæc audacia est, inquies. Non est: vide tempora, vide historiam; optime de Bagaudis omnia conveniunt: haud æque de Batavis, qui Romanis tunc fidi; qui fracti, et injurias a barbaris varias acceperunt, non ipsi aliis intulerunt. Tu ipse hæres et ambigue obsidionem hanc ad Taciti Imp. tempora refers; sub quo Franci aliæque Germanorum gentes Bataviam et Galliam vastarint. Sed qui doces ipsos Batavos aliena tunc vastasse? Id enim necessum est, si proba verba *Batavicæ rebellionis*. Vocat etiam *latrocinium;* quod a me est, quia Victor aliique Bagaudas hos appellant *agrestes ac latrones*. Argumentum ultimum. Verba, inquis, Eumenii c. 18. ita clare et graphice Clivium et finitimæ regionis situm describunt, ut trahi aliorsum nulla vi possint. Videamus, ponam ipsa pluscula. *Nisi forte non gravior Britanniam ruina depresserat, quam si perfuso tegeretur Oceano: quæ profundissimo Pœnorum,* ita Rhenanus; tu *Pictonum,* legis; Cuspinianus, *pœnarum,* (quem sequor) *gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit. Aut hæc ipsa, quæ modo desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desederat, quam si eam circumfusa flumina et mare alluens operuisset.* En, velut in tabula, ut ais, depictam exponit Bataviam cum vicina Germania; quos ramis suis Rhenus circumfundit et Mosa alluit et Oceani sinus ubique tangunt. *Ubi autem Æduis mare alluens? ubi circumfusa flumina?* Pax, mi Pighi, objecto lanæ sacco arietis hujus ictum mollio et excipio. Æduos non describi fateor: affirmo totam Galliam, in qua Ædui. Franci quæ loca magis vastarunt, imo ceperunt sibi et insederunt, quam Galliam? Itaque cum Francos nominet, vides quam apposite et omnium historiarum ejus ævi consensu, ad Galliam id trahamus. Sed ubi mare, inquis, et flumina? conspicua et in aperto. Quid enim clarius, quam Galliam mari utrimque allui? quid certius, quam Rheno et Rhodano circumfundi, et multis aliis fluminibus perfundi? Itaque, mi optime et doctissime Pighi, (talis revera es) vide, ne, dum nimium pro gloria Cliviensium tuorum Principum (cui et nos ex animo favemus, sed vanis rerum eam non augemus) pugnas, veritatem deseras; quam nos fulcimus his etiam argumentis.

Primum quæro, ubi aut a quo scriptore idoneo et veteri nominatum istud Clivium? adfers nullum. Nam quod Antoninus Clevum nominat, in Britannia scilicet id ponit, in hoc limite nusquam. Conjecturas aliquot recenses, et nescio quid ex vulgi fama de Julio Cæsare: sed obsecro, si tam vetustum hoc oppidum sive castrum, nonne mirum, silentio id ab omnibus superis, mediis, imis scriptoribus, quasi de compacto, præteritum? Et ferrem, si in vili loco; sed urbem Mænianis istis celebrem, Coloniam Pop. Rom. (nam hoc quoque Eumenius tradit) verbulo nusquam nominari, quæ incuria vel potius injuria est?

Deinde, Clivium tuum in Rheni limite situm est, in confinio tot barbarorum. Quis acri pectore tibi dabit, scholam institutam in officina illa Martis?

Tertio. Magna et ampla ea urbs fuit, de qua Eumenius agit: templa pulcherrima habuit; capitolium et aquæductus et omnia more Romano. vide c. 9. Cedo, ubi apud vos hæc vestigia? Suspicione levi ea quæris: sed re et veritate reperies Augustoduni. Ejus *muros spatiosi ambitus* Ammianus 16, 2. appellat: *mœnium Augustoduni magnitudinem vetustam* 15, 11. et clara indicia etiam nunc exstant, indice et teste Petro San-Juliano, qui Burgundiam Gallice descripsit nuper.

Quarto. Scribit Eumenius c. 4. *civitatem istam et olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam.* Nonne verissimum et testatissimum illud in Æduis? de Clivio ubi tale reperis? Perfugium quæris in Batavis; et illi etiam, inquis, appellati fratres et amici Populi Romani. Scio et commentariis meis jampridem inserui: sed hoc quoque scio, quod non vulgo; et, si Batavi, non tamen ideo vicini Galli. Alia illorum caussa est, qui tributorum immunes, semi-liberi, arma tantum et viros imperio suppeditabant. Itaque jure socios se dixerunt, fratres, amicos. In vobis quid simile? qui veri Galli et tributarii, jam diu grave jugum ferebatis Romanæ servitutis.

Quinto. Vetustissimæ sunt illæ Eumeniæ Mænianæ. Colligas vel ex his verbis c. 9. *Mænianæ illæ scholæ quondam pulcherrimo opere et studiorum frequentia celebres.* Quod de Augustoduno certum: ubi scholam a nobilitate omni Gallica frequentatam, Tacitus jam inde sub Tiberio agnoscit A. 3, 43. De Clivio nihil tale habemus, præter suspicari.

Sexto. Mænianas illas *inter Apollinis templum atque capitolium* Eumenius ponit c. 3. Atqui Apollinis quoque templum in Flavia Æduorum sive Augustoduno inclytum fuisse, alius panegyristes testatur in Oratione Constantino dicta.

Postremo. Eumenius c. 4. *artifices transmarinos et ex amplissimis provinciarum ordinibus incolas novos indultos suæ civitati ab Imperatoribus* scribit. Alius Orator in Paneg. ad Maximinum *: *Civitas Æduorum,* inquit, *ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ provinciæ redundabant, accepit artifices.* Nonne eadem de re palam atque urbe loquuntur? Et quid verba facio? citius pili nascantur in hac manus vola, quam opinio tua, Pighi, in mea mente; ex iis quidem, quæ adhuc dixisti. Nam firmiora si adfers, facile ego Plancus aut Deillius, nec morabor transfugii (dummodo in Veritatis castra) ullam notam. Hæc candide a me scripta, homo candidissime, sine ulla frontis nubecula, sic leges.

* Falsum hoc. Leguntur ista in Or. Eumenii paneg. dicta Constantio Chloro Cæs. c. 21.

I.

CAP. LIII.

SENECA De Benef. 7, 9. *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos: (jam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt;) junguntur inter se et insuper alii bini supponuntur* (forte *suppanguntur*, ed. Gron. *superponuntur*). *Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia singulis auribus pependissent.* Tertull. acute, De cultu fem. 1, 9. *Graciles aurium cutes calendarium expendunt, et in sinistra per singulos digitos sacris singulis ludit.* Augustinus hoc amplius queritur, suo ævo insanisse in turpi isto aurium cultu etiam viros; quem vide, si lubet, Epist. 84. Eum luxuriæ ritum referre quidam conantur ad ævum priscum, ex Valerii verbis 5, 2, 1. de Martio Coriolano exorato a feminis: *In quarum honorem Senatus matronarum ordinem benignissimis decretis adornavit. Sanxit namque, uti feminis semita viri cederent, confessus plus salutis Reip. in stola, quam in armis, fuisse; vetustisque aurium insignibus novum vittæ discrimen adjecit:* leguntenim, *inaurium insignibus.* Non probo; et fortasse nec totæ quidem tunc Italiæ gemmæ. Scripserim, *vetustisque crinium insignibus?* Crinibus enim posituque comarum matronæ antiquitus discretæ ab innuptis. Tertullianus de Virg. velandis c. 12. *Simulque se mulieres intellexerunt . . . vertunt capillum, et acu lasciviore comam sibi inserunt, crinibus a fronte divisis apertam professæ mulieritatem.* Plautus Milite 3, 1, 196. *Utique eam ornatam adducas matronarum modo, Capite compto, crines, vittasque habeat.* Mostellaria 1, 3, 69. *Soli gerundum morem censeo, et capiundos crines;* id est, nubendum. Festus: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod, etc.* Senis crinibus, id est, sex crinium orbibus, sive sertis. Implexi igitur capilli matronales, ut exemplum petere licet a statuis nummisque, virginum puerorumque cirri et cincinni. Ammianus 14, 6. *Et licet, quocumque oculos flexeris, feminas affatim multas spectare cirratas; quibus si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum.* Cirratas, capio innuptas: uti Persius 1, 29. eodem epitheto de pueris, *Ten' cirratorum centum dictata fuisse pro nihilo pendas?* Valerii ergo mens, præter crinium discrimen, adjectam illis et alteram vittam. De qua Capellam accipio de nupt. Philol. 1. p. 3. ed. Grotii. *Juno quoque ex purgatioris auri splendente vena addiderat crinibus sociale vinculum.* Propert. 4, 11, 34. *Vinxit et acceptas altera vitta comas.* Ubi legi in vet. cod. *aspersas*; et placet; referoque ad aspersionem aquæ nuptiis solennem. De qua idem 4, 3, 15. *Et Stygio sum sparsa lacu, nec recta capillis Vitta data est.* Sed redeo ad nostrum.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. IV.

CAP. XLII.

Romuli lege, matrona adulterii rea, marito permissa cognatisque. Ii, uti visum, multabant, puniebant. Sed utrumne morte? Puto, verecunde contra virum doctum, licuisse. Ex Dionysio 2, 95. qui lege Regia maritum constituit κύριον τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας, *arbitrum magnitudinis pœnæ.* Ex jure ipso; quia mulier, quæ juxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, ut proles in patris. Ex Tacito A. 13, 32. apud quem *Plautius, prisco instituto, de capite famaque conjugis, propinquis coram, cognovit et insontem nuntiavit.* Ait, *capite famaque.* Si in superstitionis crimine marito id juris, credo et in adulterii. In eas, quæ sacris Bacchanalium incestu usæ, cognati maritique intra domos animadverterunt, aiunt Livius 39, 18. et Valerius 6, 3, 7. nec dubito, quin ea animadversio ad caput pertinuerit. Denique Egnatius quispiam uxorem, quod vinum bibisset, fusti interemit. v. Valer. 6, 3, 9. idque factum non modo accusatore, sed etiam reprehensore caruit: quidni juris in graviori culpa sit? Argumentum a Catone non petam, qui ait: *In adulterio uxorem tuam si prehendisses, impune necares.* Vanum enim, et pertinere tantum videtur ad deprehensam. Tamen hoc fateor: eo severo jure perquam raro maritos usos; moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent, multarentque dote. Id jus (sive mos fuit) Plautus indicat Amphitruone 2, 2, 219. *Quid si adduco tuum cognatum huc a navi Naucratem, Qui mecum una vectu'st una navi: atque is si denegat Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri? Numquid caussam dicis, quin de hoc multem matrimonio?* Et respondet mulier, *Si deliqui, nulla caussa est.* Et clare Valerius 8, 2, 5. *Cum C. Titinius Minturnensis Fanniam uxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam spoliare dote conaretur.* Portius Latro, contra adulteram apud Sen. Contr. 15. *Illud, judices, mihi tormento est, quod, notata judicio vero, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæstu habet: plus habitura est, quam quantum damnatæ perdendum est.* Hæc antiquitus obtinuisse videntur: quibus addo; Si mariti cognatique dissimulabant, aut, ut Livii verbis utar, idoneus in privato supplicii exactor nemo erat, non raro, publico judicio, per-

sequebatur id crimen Magistratus, et præsertim Ædilis; ac damnatos damnatasque apud populum reperio pecuniaria multa, imo exsilio interdum. Exempla adduxi supra 2, 85. de Vistilia; et nunc non repono. Adde e Valerio 6, 1, 8. de Cn. Sergio Silo, *cui promissorum matrifamiliæ nummorum gratia dies ad populum dicta, damnatusque.* Nec plura reperio prisco ævo. Lex Julia secuta est, ferente Augusto. Pœna ejus in volumine Digestorum, quod miremur, non expressa; et ideo serram inter se reciprocant viri docti. Capitalem eam fuisse plures senserunt, deterioresque; relegationem tantum, pauci bonique. Et Hercle non fuit mors *. Ex Taciti verbis 3, 24. de Julia filia neptique: *Adulteros earum morte aut fuga punivit:* statimque addit, culpans Augustum; *clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur.* Nam intelligit Julias leges. Ne exsilium quidem, ex eodem loco; sic enim interpretor, fugam; et ex hoc, qui in manibus, ubi Tiberius contra legem Juliam, severitatem pervicaciter amplexus, Aquiliam exsilio damnat. Exsilium intelligo, perpetuum, quod sit vice deportationis. Esto igitur relegatio. Facit huc illud Taciti de Vistilia A. 2, 85. *Eaque in insulam Seriphon abdita est;* id est, in insulam relegata: et paullo clementius de Manlio, relegatione simplici ib. 2, 50. *Adultero Manlio Africa atque Italia interdictum.* Juvat aliquid illud Ovidii, qui ob adulterium damnatus Trist. 2, 137. *Namque relegatus, non exsul, dicor.* Et rationes quædam ex jure scripto: quas pete a Cujacio Observat. 6, 11. Nodus aliquis esse possit in Jurisconsulti verbis ad l. Juliam: *Adulterii damnatam si quis duxerit uxorem, lege eadem tenetur;* quod tollere videtur relegationem. Et in verbis Porcii Latronis, quæ supra: e quibus mulcta dotis saltem erui potest et infamiæ nota. Porcius autem posterior Julia lege. Dicam vere, parum certa res est; et exempla relegationis, quæ in historia in personis eximiis, videri possunt a severitate Principum, non a lege: aliudque servatum fortasse in hominum vulgo. Ni fuisset, non illæ tam frequentes essent de adulteriis apud scriptores id ævi querelæ. Seneca audet scribere de Benef. 3, 16. *Numquid jam ullus adulterio pudor est? postquam eo ventum est, ut nulla maritum habeat, nisi ut irritet adulterum;* aliaque passim reperies in eam sententiam; parum probabilia, si relegatio et fuga adulterii pœnæ. Quidquid ejus est: capitale postea id crimen factum, ut ex Apuleio notat idem Cujacius l. c. cui adde Arnobium l. 4. in medio. *Adulteria tamen legibus vindicant, et capitalibus adficiunt eos pœnis, quos in aliena comprehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione jecisse.* Et gladio animadverterunt non in adulteros modo, sed omnes impudicos stupratoresque, Wandalicæ leges, ut legi apud Salvianum 7, 22. *Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, severas pudicitiæ sanctiones decretorum gladio impudicitiam coercentes.*

* *Velim considerari etiam Suetonii locum in Aug.* 5. *ubi* graviorem adulterii pœnam *nominat.*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. V.

CAP. IV.

Acta Senatus vocabant, commentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter inscriptum, quidquid apud Patres diceretur, agereturque. Tantum apud patres. Origo eorum, ut videtur, a Julio Cæsare; qui Consul, *Inito honore, primus omnium instituit, ut tam Senatus, quam Populi diurna acta conficerentur et publicarentur* *. Confectio mansit: publicatio abrogata ab Augusto. Suetonius c. 36. *Auctor et aliarum rerum Senatui fuit: in quis, ne acta Senatus publicarentur.* Conficiebat ea quispiam e Senatu: scilicet, ne arcana Patrum sciret non e Patribus. Colligimus ex Tacito hic, qui Junium hunc Rusticum Senatorem ostendit infra c. 5. *Quod fraude unius Senatoris elusa majestas Imperatoria esset.* Et Spartiano, qui c. 3. Hadriano munus hoc tribuit post Quæsturam. *Post Quæsturam,* ait, *acta Senatus curavit*; eumque vocabant a cura Actorum, vel, ab Actis Senatus. Lapis vetus (apud Grut. p. 458, 6.) C. PORCIO. C. F. QVIR. . . . X. VIRO. STLITIB. IVDICAND. ADLECTO. INTER. QVAESTOR. AB. ACTIS. SEN. Conficiebat, dixi, Senator, sive præerat conficiendis; cui tamen adjuncti scribæ censualesque, quos a re Actuarios item dicebant. Capitolinus SC. tacitum ita describit in Gord. 4. *ut non scribæ, non servi publici, non censuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnia officia censualium scribarumque complerent, nequid forte proderetur.* Censuales illa ætas dixit librarios, scribas, tabellionesque. Inde titulus 69. in Codice l. 10. conceptus, *De tabulariis, scribis, logographis et censualibus:* inde et censuale officium, haud absimili sensu, l. 18. C. De testamentis. Eaque mente Tertullianus Apol. c. 19. *Græcorum censuales conferendi.* Actuarii qui excipiunt scribuntque †, ut Julio Suetonii, c. 55. Senecæ epist. 33. *Non quidem hæc, quæ*

* *Et confecit primus, aut certe publicavit. Sueton. c.* 20. Lips. vide ibi dicta a me. Ern.

† Inepte Velius Longus apud Putsch. p. 2234. *Actuarii diversis actibus occupati: Actarii scriptores tantum dicuntur actorum.*

alienis verbis commodatur, et actuarii vice fungitur: et Glossis Græcis, ὑπομνηματογράφος, *actuarius, memoralius.* Qui non in urbe solum, sed in provinciis militiaque. Actuarii in militia, l. 5. C. De erogatione militar. annonæ. Et Spartiano de Victorino: *Ipse, quod matrimoniis militum et militarium corrumpendis operam daret, a quodam actuario, cujus uxorem stupraverat. . . percussus est.* Quos eleganter et cum adfectu describit Victor in Gallieno: *Actuarii,* inquit, *genus hominum nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum: annonæ dominans, eoque utilia curantibus et fortunis aratorum infestum: prudens in tempore his largiendi, quorum vecordia damnoque opes contraxerit.* Satis de actis Senatus: venio ad Populi. Ea dicta *Publica acta* Suetonio in Tiberio c. 5. et alias passim. Item *diurna,* quia in dies conficerentur, Tacito 16, 22. et 13, 31. Item *urbana.* Sæpius etiam ἁπλῶς, acta, κατ' ἐξοχήν. Iis continebantur res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comitia, ædificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. De judiciis suppliciisque admonuit Ammianus 22, 3. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium; Consulatu Tauri et Florentii, inducto sub Præconibus Tauro.* Ubi et formam aliquam servabis conficiendorum Actorum. De ædificiis Tacitus A. 13, 31. *Nerone II. L. Pisone* coss. *pauca memoria digna evenere: nisi cui libeat laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate Populi Rom. repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis, mandare.* De nativitatibus Suetonius sæpe, qui plerumque argumenta sibi sumit de die cujusque Principis natali, ex Actis, ut Tiber. c. 5. Cal. c. 8. Origo ejus instituti a Servio Tullio, qui, ut numerum sciret nascentium, morientium, vivorum, adinvenit; uti propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Junonis Lucinæ inferrent; iidem aliquo mortuo, in Veneris Libitinæ; et, sumente quopiam virilem togam, in Juventutis. Exolevisse is mos videtur, sed in pueris natis retraxit Augustus: eaque adnotatio in actis cum cura habita, utique post Julias Papiasque leges. Juvenalis 9, 84. . . . . *Tu libris actorum spargere gaudes Argumenta viri,* . . . . . . Apuleius in Apol. p. 330. *Pater natam sibi filiam ceterorum more professus est.* Scævola l. 29. De probationib. *Mulier gravida repudiata, absente marito filium enixa, ut spurium in actis professa est.* Capitolinus in Gordianis 4. *Filium Gordianum nomine Antonini et signo illustravit, cum apud Præfectum ærarii, more Romano, professus filium, publicis actis ejus nomen insereret.* Non fallet te idem Capitolinus in M. Aurelio 9. qui ita de hac professione disserit, quasi ille invenerit primus. *Inter hæc,* inquit, *liberales caussas ita munivit, ut primus juberet apud Præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra tertium diem nomine imposito.* Quod aliter est: sed addidit quædam, immutavitque. De matrimoniis divortiisque clarum est in acta relata fuisse, propter præmia pœnasque legum; imo etiam ante Juliam Papiamque. Cœlius ad Ciceronem ad fam. 8, 7. *Paulla Valeria* (scribo *Valerii,* id est, conjux) *soror Triarii divor-*

tium sine caussa. . . fecit. Nuptura est D. Bruto: nondum * *retulerat.* Retulerat, scilicet in acta. Seneca de Benef. 3, 16. *Quia vero nulla jam sine divortio acta sunt, quod sæpe audiebant, facere didicerunt.* Et ad matrimonia pertinet versus Juvenalis, 2, 136. *Fient ista palam, cupient et in acta referri.* Hæc acta a scribis tabellariisque confecta videntur, et ad Atrium Libertatis in tabulario adservata. Livius 43, 16. *Censores extemplo in atrium Libertatis* † *ascenderunt, et ibi signatis tabellis publicis clausoque tabulario et dimissis publicis servis. . . .* Cui vetus inscriptio Curatores tamen quosdam adsignat (apud Grut. p. 237, 8.) C. CALPETANVS. STATIVS. SEX. METROBIVS. M. PERPENNA. LVRCO. T. SATRIVS. DECIANVS. CURATORES. TABVL. PVBL. FAC. CVR. At ex Taciti 13, 28. colligas, curam eam Quæstoribus fuisse, aut ærarii Præfectis. *Principes,* inquit, *curam tabularum publicarum a Quæstoribus ad Præfectos transtulit.* Eoque facit, quod M. Aurelius apud Capitol. c. 9. professiones infantium retulit ad ærarii Præfectos. Tabularii mentio etiam Ciceroni, pro Rabirio perduellionis reo c. 3. Virgilioque Georg. 2, 502. . . . . . *aut Populi tabularia vidit.* Ubi Servius quædam. Lampridius in Alexandro c. 33. referre videtur actorum confectionem ad Præfectum urbis: *Fecit Romæ,* inquit, *Curatores urbis XIV, sed Exconsulares viros* ‡, *quos audire negotia urbis jussit, ut omnes aut magna pars adessent, cum acta fierent:* sed intelligit judiciaria acta. Fuerunt et registra quædam publica, præter hæc acta, de quibus Vopiscus in Probo: *Usus sum etiam registris scribarum porticus Porphyreticæ, actis etiam Senatus ac Populi.* Perierant hæc publica acta (γράμματα δημόσια appellat Dio) qua vetustate, qua incendio: sed reparavit primo Principatu suo Tiberius, tribus Senatoribus ad describendum conquirendumque dilectis. Adi Græcum eum scriptorem 57, 16. in actis anni 769. Dixi ista uberius, et præter rem, ut constaret in parte juventuti, quæ essent illa acta, quorum testimonio totiens noster aliique in memoria rerum usi, quæque habita semper historiæ materia et seges.

* *Fulvius tamen legit* mundum ; *de quo etiam cogito.*
† *Sive etiam ædem Nympharum ex Cicerone pro Milone, c.* 27.
‡ Lege *ex Consularibus viris.*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. VI.

CAP. II.

Olim qui damnati gravioris criminis, puta majestatis, perduellionis, tyrannidis, non ipsi solum adflicti et perditi, sed nomen et memoria eorum. Deterrere omnes a culpa simili volebant, non pœnæ modo, sed ignominiæ metu. Itaque hæc duo fere usurpata: ut nomen deleretur, ut effigies tolleretur. De nomine, Cicero Philip. 13, 12. cum Antonii nomen e Fastis sublatum decreto Senatus esset: *Cujus totus Consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus.* Noster 3, 17. *Nomen Pisonis radendum Fastis censuit.* Lampridius in Elagabalo 16. *Nomen Antonini erasum est, Senatu jubente.* Radebant igitur: sed et sæpe contenti erant per dedecus oblinere aut lutare. Lampridius 13. *Misit, qui et in castris statuarum ejus titulos luto tegerent, ut fieri solet de tyrannis.* Eusebius pulchre Eccl. Histor. 9, 11. de Maximino: Γραφαί τε ὅσαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων κατὰ πᾶσαν ἀνέκειντο πόλιν, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος ῥιπτούμεναι συνετρίβοντο, αἱ δὲ τὰς προσόψεις ἠχρειοῦντο, σκοτεινῷ χρώματι καταμελανούμεναι. At de effigie fracta et abolita, Ambrosius de Interpell. Dav. 4, 8. *Vide, quemadmodum in civitatibus bonorum Principum imagines perseverent, deleantur tyrannorum.* Capitolinus in Gordianis c. 9. *Statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Livius de Atheniensibus 31, 44. *Rogationem extemplo tulerunt plebsque scivit, ut Philippi statuæ, imagines omnes nominaque earum tollerentur delerenturque.* Juvenalis 8, 18. *Frangenda miseram funestat imagine gentem.* Eusebius, loco quem dixi: Ἀνδριάντες τε ὁμοίως, ὁπόσοι εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν διανεστήκεσαν, ὡσαύτως ῥιπτούμενοι συνετρίβοντο. Γέλως καὶ παιδιὰ τοῖς ἐνυβρίζειν καὶ ἐμπαροινεῖν ἐθέλουσιν ἐκχείμενοι. Ratio autem ista abolendi duplex. Prior, ut modeste id fieret et per magistratum submoverentur e publico conspectu. Cicero in Verrem 2, 67. *Centuripinorum Senatus decrevit Populusque jussit, ut quæ statuæ C. Verris ipsius et filii essent, eas Quæstores demoliendas locarent,*

dumque ea demolitio fieret, Senatores non minus XXX adessent. Suet. Dom. 23. *Senatus scalas inferri, clypeosque et imagines ejus coram detrahi et affligi solo jussit.* Altera, ut per impetum et tota res permitteretur furori cuidam plebeio. Tum receptum, laqueos statuis altioribus injicere, atque ita detrahere. Juvenalis 10, 58. . . . . . . *descendunt statuæ, restemque sequuntur.* Seneca, seu quis alius, in Octavia: de statuis Poppææ v. 797. . . . . . *membra per partes trahunt Deducta laqueis;* ita enim recte illic legimus, non *diducta*. Plinius graphice hoc totum depingit, Paneg. c. 52. *Ergo istæ quidem æreæ et paucæ manent manebuntque quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ et innumerabiles, strage et ruina publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seræque* (velim scribi, *serusque*) *lætitiæ, quin instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abjectas* (lege *objectas*) *excoctasque flammis, ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur.* Mos autem hic damnandi imagines sane antiquus. Ex Cicerone colligo, pro C. Rabirio 9. *Sext. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est.* Ubi et hoc vides, culpæ fuisse vel privatim damnatorum imagines habere. Qua mente illud Taciti scriptum 11, 35. *Ac primum in vestibulo imaginem patris Silii SC. abolitam demonstrat.* Pulchre Ambrosius Officior. 1, 49. *Si tyranni aliquis imaginem habeat, nonne obnoxius est damnationi?*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. XI.

Tabulæ æneæ duæ Lugduni erutæ ad latus ædis S. Sebastiani A. 1529. *quæ Claudii Imp. Orationem continent, super civitate Gallis danda.*

PAGINA PRIMA.

CAP. XXIV.

MAE. RERVM. NOSTR. : : : : SII : : : : : : : : : : EQVIDEM. PRIMAM. OMNIVM. ILLAM. COGITATIONEM HOMINVM. QVAM. MAXIME. PRIMAM. OCCVRSVRAM. MIHI. PROVIDEO. DEPRECOR. NE. QVASI. NOVAM. ISTAM. REM. INTRODVCI. EXHORRESCATIS. SED. ILLA. POTIVS. COGITETIS. QVAM. MVLTA. IN. HAC. CIVITATE. NOVATA. SINT. ET. QVIDEM. STATIM. AB. ORIGINE. VRBIS. NOSTRAE. IN. QVOD. FORMAS. STATVSQVE. RES. P. NOSTRA. DIDVCTA. SIT.

QVONDAM. REGES. HANC. TENVERE. VRBEM. NE. TAMEN. DOMESTICIS. SVCCESSORIBVS. EAM. TRADERE. CONTIGIT. SVPERVENERE. ALIENI. ET. QVIDAM. EXTERNI. VT. NVMA. ROMVLO. SVCCESSERIT. EX. SABINIS. VENIENS. VICINVS. QVIDEM. SED. TVNC. EXTERNVS. VT. ANCO. MARCIO. PRISCVS. TARQVINIVS. PROPTER. TEMERATVM. SANGVINEM.QVOD.PATRE.DEMARATO.CORINTHIO. NATVS. ERAT. ET. TARQVINIENSI. MATRE. GENEROSA. SED. INOPI. VT. QVAE. TALI. MARITO. NE-

CESSE. HABVERIT. SVCCVMBERE. CVM. DOMI. REPELLERETVR. A. GERENDIS. HONORIBVS. POSTQVAM. ROMAM. MIGRAVIT. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INSERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. SI. NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CAELI. QVONDAM. VIVENNAE. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA: EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIIS. CAELIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CAELIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CAELIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. ET. REGNVM. SVMMA. CVM. REIP. VTILITATE. OPTINVIT. DEINDE. POSTQVAM. TARQVINI. SVPERBI. MORES. INVISI. CIVITATI. NOSTRAE. ESSE. COEPERVNT. QVA. IPSIVS. QVA. FILIORVM. EIVS. NEMPE. PERTAESVM. EST. MENTES. REGNI. ET. AD. CONSVLES. ANNVOS. MAGISTRATVS. ADMINISTRATIO. REIP. TRANSLATA. EST.

QVID. NVNC. COMMEMOREM. DICTATVRAE. HOC. IPSO. CONSVLARI. IMPERIVM. VALENTIVS. REPERTVM. APVD. MAIORES. NOSTROS. QVO. IN: ASPERIORIBVS. BELLIS. AVT. IN. CIVILI. MOTV. DIFFICILIORE. VTERENTVR. AVT. IN. AVXILIVM. PLEBIS. CREATOS. TRIBVNOS. PLEBEI. QVID. A. CONSVLIBVS. AD. DECEMVIROS. TRANSLATVM. IMPERIVM. SOLVTOQVE. POSTEA. DECEMVIRALI. REGNO. AD. CONSVLES. RVRSVS. REDITVM. QVID. IMP. : : : : VRIS. DISTRIBVTVM. CONSVLARE. IMPERIVM. TRIBVNOSQVE. MILITVM. CONSVLARI. IMPERIO. APPELLATOS. QVI. SENI. ET. SAEPE. OCTONI. CREARENTVR. QVID. COMMVNICATOS. POSTREMO. CVM. PLEBE. HONORES. NON. IMPERI. SOLVM. SED. SACERDOTIORVM. QVOQVE. IAM. SI. NARREM. BELLA. A. QVIBVS. COEPERINT. MAIORES. NOSTRI. ET. QVO. PROCESSERIMVS. VEREOR. NE. NIMIO. INSOLENTIOR. ESSE. VIDEAR. ET. QVAESISSE. IACTATIONEM. GLORIAE. PROLATI. IMPERII. VLTRA. OCEANVM. SED. ILLOC. POTIVS. REVERTAR. CIVITATEM.

PAGINA SECUNDA.

: SANE. : : : : : : NOVO. : : : : : :
: : : : : : DIVVS. AVG. : : : : NO. : : : : : : : LVS. ET. PATRVVS. TI. CAESAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. AC. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. QVID. ERGO. NON. ITALICVS. SENATOR. PROVINCIALI. POTIOR? EST. IAM. VOBIS. CVM. HANC. PARTEM. CENSVRAE. MEAE. APPROBARE. COEPERO. QVID. DE. EA. RE. SENTIAM. REBVS. OSTENDAM. SED. NE. PROVINCIALES. QVIDEM. SI. MODO. ORNARE. CVRIAM. POTERINT. RECIPIENDOS. PVTO.

ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIAE. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. ET. HODIEQVE. IN. REBVS. MEIS. DETINEO. CVIVS. LIBERI. FRVANTVR. QVAESO. PRIMO. SACERDOTIORVM. GRADV. POST. MODO. CVM. ANNIS. PROMOTVRI. DIGNITATIS. SVAE. INCREMENTA. VT. DIRVM. NOMEN. LATRONIS. TACEAM. ET. ODI. ILLVD. PALESTRICVM. PRODIGIVM. QVOD. ANTE. IN. DOMVM. CONSVLATVM. INTVLIT. QVAM. COLONIA. SVA. SOLIDVM. CIVITATIS. ROMANAE. BENEFICIVM. CONSECVTA. EST. IDEM. DE. FRATRE. EIVS. POSSVM. DICERE. MISERABILI. QVIDEM. INDIGNISSIMOQVE. HOC. CASV. VT. VOBIS. VTILIS. SENATOR. ESSE. NON. POSSIT.

TEMPVS. EST. IAM. TI. CAESAR. GERMANICE. DETEGERE. TE. PATRIBVS. CONSCRIPTIS. QVO. TENDAT. ORATIO. TVA. IAM. ENIM. AD. EXTREMOS. FINES. GALLIAE. NARBONENSIS. VENISTI.

TOT. ECCE. INSIGNES. IVVENES. QVOT. INTVEOR. NON. MAGIS. SVNT. PAENITENDI. SENATORES. QVAM. PAENITET. PERSICVM. NOBILISSIMVM. VIRVM. AMICVM. MEVM. INTER. IMAGINES. MAIORVM. SVORVM. ALLOBROGICI. NOMEN. LEGERE. QVOD. SI. HAEC. ITA. ESSE. CONSENTITIS. QVID. VLTRA. DESIDERATIS. QVAM. VT. VOBIS. DIGITO. DEMONSTREM. SOLVM. IPSVM. VLTRA. FINES. PROVINCIAE. NARBONENSIS. IAM. VOBIS. SENATORES. MITTERE. QVANDO. EX. LVGDVNO. HABERE. NOS. NOSTRI. ORDINIS. VIROS. NON. PAENITET. TIMIDE. QVIDEM. P. C. EGRESSVS. ADSVETOS. FAMILIARESQVE. VOBIS. PROVINCIARVM. TERMINOS. SVM. SED. DESTRICTE. IAM. COMATAE. GALLIAE. CAVSA. AGENDA. EST. IN. QVA. SI. QVIS. HOC. INTVETVR. QVOD. BELLO. PER. DECEM. ANNOS. EXERCVERVNT. DIVOM. IVLIVM.

IDEM. OPPONAT. CENTVM. ANNORVM. IMMOBILEM. FIDEM. OBSEQVIVMQVE. MVLTIS. TREPIDIS. REBVS. NOSTRIS. PLVSQVAM. EXPERTVM. ILLI. PATRI. MEO. DRVSO. GERMANIAM. SVBIGENTI. TVTAM. QVIETE. SVA. SECVRAMQVE. A. TERGO. PACEM. PRAESTITERVNT. ET. QVIDEM. CVM. AD. CENSVS. NOVO. TVM. OPERE. ET. INADSVETO. GALLIIS. AD. BELLVM. AVOCATVS. ESSET. QVOD. OPVS. QVAM. ARDVVM. SIT. NOBIS. NVNC. CVM. MAXIME. QVAMVIS. NIHIL. VLTRA. QVAM. VT. PVBLICE. NOTAE. SINT. FACVLTATES. NOSTRAE. EXQVIRATVR. NIMIS. MAGNO. EXPERIMENTO. COGNOSCIMVS.

Extat ap Gruter. p. DII.*

* Cf. omnino Menetrier in hist. civile ou consulaire de la ville de Lyon. fol. Lyon. 1696.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. XII.

A.
CAP. VI.

De *Crispo Passieno* lubet paullo amplius adtexere, illustri cumprimis viro et oratore; et maxime ea, quæ scholiastes vetus Juvenalis curiose rettulit ad versum Satyræ 4, 81......*venit et Crispi jucunda senectus. Crispus*, inquit, *municeps Viselliensis, tirocinio suo, in Senatu ita cœpit: Patres conscripti, et tu Cæsar*, propter quod simul oratione* (malim, *orationem*, ut duplex caussa laudis fuerit, et Libertas et Eloquentia) *plenissime a Tiberio conlaudatus, plurimas sponte caussas apud C. V.*† *egit: pro qua re in Basilica Julia ejus statua posita est. Consulatus duos gessit. Uxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam; illam amitam, hanc matrem Neronis Cæsaris. Possedit bis mille sestertia.* (scribo, *bis millies sestertium:* quia homo prædives, et Suetonius ait Neronem hereditate ejus ditatum.) *Omnium Principum gratiam adpetivit, sed præcipue Cæsaris* (excidit nota prænominis C. id est, *Caii;* nam hunc intelligit) *quem iter facientem secutus est pedibus. Hic, nullo audiente, a Nerone interrogatus* (a Nerone? imo vero, *a Caio,* in quem scelus hoc incesti competit; nisi mavis, *Hic illo audiente, a Nerone inter.* ea mente, ut Caio præsente, a quopiam Nerone: qui adularetur fœdo Principi, et simul huic insidiaretur, sit rogatus.) *Haberetne, sicut ipse, cum sorore germana consuetudinem? Nondum, inquit, quantumvis decenter et caute, ne aut negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret.* (corrigo, *ne aut negando eum arg. aut adsentiendo semet dehon.*) *Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, et funere publico elatus est.* Scita narratiuncula, quam tamen ego ad Passienum hunc traho, auctore ejus valde invito. Nam ille (dormiit, an stertuit?) refert ad Crispum, qui sub Domitiano. Atqui Vibius ille nomine fuit: nec quadrant in eum re aut ævo, quæ hic dicta. Mira μετεωρία scholiastæ, alias docti. Sed et noster amicus, cur rescribit *municeps Vercellensis?* Εὐλόγως ad Vibium illum, fateor: at non ad Passienum. Quamquam Viselliæ municipium etiam mihi ignotum. An *Vitelliensis?* an *Vicelliensis?* quæ loca Italiæ reperies. De morte autem hominis, quod Hieronymus ecce Chronico eam Principe Caligula ponit, anno ejus secundo: *Passienus filius, fraude hereditatis suæ necatur:* sane fal-

* *Præposuit Patres Principi sane quam libere in servitute.*

† *Interpretare* Centumviros.

sum est: constat enim sub initia Claudii obiisse, ex Suetonii Nerone c. 6. Itaque trajectitia ea nota Hieronymi, ut in Chronico illo multa: sed et emendanda sic: *fraude heredis suæ.* Agrippina enim illi heres, et *per ejus fraudem,* ut diserte in scholiastæ extremis hic verbis legis, periit. Fuit et Passienus pater, Senecæ nominatus Controvers. 2, 5. sive 13. Ad quem pertinere censeo Velleii verba 2, 116. *Triumphalia ornamenta ex Africa* ei tribuentis: idque sub Augusto*.

B.

CAP. LX.

In provincias Cæsaris olim Legati aut Proprætores missi; in provincias dico majores. Nam quædam minores nec tantæ rei. Procuratores saltem acceperunt. Quorum præcipuum ac proprium munus, ut reditus ac tributa colligerent, aliaque quæ ad fiscum: sed, quoniam, nullo alio Præside, res sæpe cogebat jus inter provinciales dici, etiam in re criminum, factum, ut jurisdictionem aliquam sibi sumerent, Præsidum exemplo. Id Procuratorum genus, notæ et discriminis caussa, dicti passim in libris legum Procuratores vice Præsidis, aut cum potestate: ut l. 2. C. De pœnis. l. 3. C. Ubi causs. fisc. l. 4. C. Ad leg. Flav. de plag. Dixi, jurisdictionem sumerent: revera enim non habebant, Equites quoniam erant aut liberti. Tacitus in vita Agricolæ 4. *utrumque avum habuit Procuratorem Cæsarum, quæ Equestris nobilitas est.* Dio 53, 15. Καὶ τὲς ἐπιτρόπους (non recte interpres vertit Curatores, *Procuratores* sunt) οὕτω γὰρ τοὺς τάς τε κοινὰς προσόδους ἐκλέγοντας καὶ προστεταγμένα σφίσιν ἀναλίσκοντας ὀνομάζομεν, ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη, τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου, τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τοὺς δὲ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει. Itaque nec judicia nec acta eorum rata, vocarique poterant ad disquisitionem Principis aut Senatus: quoniam lege apud eos agi (ut ad rem, et sollenniter loquar) nefas; apud Magistratum solum Populi Romani, prove Magistratu actio legis fuit, ut Consules, Proconsules; Prætores, Proprætores: qui omnes e Senatu: apud Equites non fuit, multo minus apud libertos. Inter Equites excipio unum Præfectum Ægypti, apud quem, ut Tacitus notat H. 1, 11. lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen Procuratores isti provinciis præerant, et jus sæpe in crimine et caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio, qui Judææ Procurator (non enim illi provinciæ proprie Præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi servatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisque vulgo apud Josephum. Idemque in ceteris minutis provinciis factum, quibus regendis solus Procurator: quarum aliquot Tacitus recensuit l. c. *Duæ Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, quæque aliæ Procuratoribus cohibentur:* et præter eas notabis Alpium maritimarum Procuratorem, item Ponti, Epiri† pluresque. Hæc clara satis et certa. Ad hos Pro-

* Vid. etiam Ryckius ad Ann. 6, 20. qui nec laudat hunc excursum, nec tum videtur ejus memor fuisse.

† *De Epiri procuratore loco Præsidis Arrian. in Epict.* 3, 4. *vocat* ἄρχοντα καὶ ἐπίτροπον.

curatores, Claudii, me judice, accommodamus edictum, jubentis, ut in provinciis eorum decreta perinde rata sint ac si ipse statuisset. Nam ad fiscum solum si aptas, quid fiet communibus et late conceptis Cornelii verbis? *Rerum*, inquit, *a Procuratoribus suis judicatarum:* pariterque indefinite extulit Tranquillus Claud. 12. *quæ Procuratores sui in judicando statuerent.* Adde subsequentem omnem Taciti orationem: videbis, non aliud eum indignari, quam quod jurisdictio communicata cum Equitibus et libertis: de quo toties inter ordines olim certatum seditione aut armis erat. At Procuratores, qui rei familiari tantum impositi, qui in provinciis Proconsulum aut Legatorum plane privati erant*, et insigne in eos exemplum a Tiberio editum, de quo Dio 57, 23. *Καπίτωνα, τὸν τὴν Ἀσίαν ἐπιτροπεύοντα, εἰς τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ ἐγκαλέσας αὐτῷ, ὅτι στρατιώταις ἐχρήσατο, καὶ ἄλλα τινὰ, ὡς ἀρχὴν ἔχων, ἔπραξεν, ἐφυγάδευσεν. Οὐ γὰρ ἐξῆν τότε τοῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικοῦσι πλέον οὐδὲν ποιεῖν, ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου τοῖς ἰδιώταις δικάζεσθαι.* Et Tacitus A. 4, 15. *Procurator Asiæ Lucilius Capito, accusante provincia, caussam dixit, magna cum adseveratione Principis, non se jus nisi in servitio et pecunias familiares dedisse: quod si vim Prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Plane ergo privati; tunc quidem. Nam postea jus acceperunt de fiscali saltem pecunia † cognoscendi, ut præmonui. Idque Dio etiam adsignificans ait, *οὐ γὰρ ἐξῆν τότε.* Hi posteriores Procuratores multi erant, et sparsi per provincias omnes: illi, pauciores dignioresque. Dio excipuas habere Proconsulem provincias videtur ab administratione Procuratorum. Addit enim ad verba 53, 15. quæ supra, *πλὴν καθόσον τοὺς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ' ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν*: quasi Proconsules reditus collegerint ipsi in provinciis suis. Fallacia verba, quæ virum doctum nuper induxerunt, non me. Planissime enim in Proconsulum etiam provinciis Procuratores. Dio ipse docet; Ἐς *πάντα*, inquiens, *ὁμοίως τὰ ἔθνη τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου.* Atqui provinciæ omnes Populi, Proconsulum fuere. Ulpianus item 1. 9. de Off. Procons. *Sane*, inquit, *si fiscalis pecuniaria causa sit, quæ ad Procuratorem Principis respicit, melius fecerit si se abstineat:* cujus vana et irrita monitio, si in Proconsulum provinciis Procuratores nulli. Quæ ergo Dionis verborum vera mens? Non alia, quam Procuratorem in aliis quidem provinciis omnes reditus colligere, quia omnes Cæsaris fiscique sunt; at in Proconsularibus non omnes, quoniam vectigalia ‡ quædam vetera ipse Proconsul colligat in Populi ærarium usumque mittenda. Dictum satis, si addo; Procuratores solius rei, Rationales postea dictos, ut a prioribus illis distinguerentur; quoniam illi Rempublicam etiam, hi solam privatam tractabant, rationesque pecuniæ principalis.

* *Ante Claudium quidem; nam postea ampliatum et illorum jus.*

† *Etiam de lege Fabia, de plagiariis: ex Constitut. Imp. M. Antonini. Ulpian. l. 9. de offic. Procons.*

‡ Quæ tamen videtur sustulisse Theodosius et in fiscum suum vertisse. vid. Symmach. 10, 50.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. XIII.

A.

CAP. II.

FORMAM dandæ tesseræ petendæque in parte expressit Appianus Civ. 5, 46. Καὶ ὁ Λεύκιος, inquit, ἔπεμψε τοὺς χιλιάρχους τὸ σύνθημα τῷ στρατῷ ληψομένους παρὰ τοῦ Καίσαρος. οἱ δὲ ἔφερον αὐτῷ τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, κατὰ καὶ νῦν ἔθος ἐστὶ, τὸν αἰτοῦντα τὸ σύνθημα χιλίαρχον ἐπιδιδόναι τῷ βασιλεῖ βιβλίον ἐφήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ παρόντος. Atque olim ea data videtur sine voce, inscripta vel insculpta brevi ligno; unde tesseræ nomen: de quo Polybium adi 6, 33. Sub Impp. vocale id signum. Dabant autem plerumque nomina Deorum, aut heroum: etiam Græci. Pausanias 10, 1. *Cum utrimque a Ducibus de more militi tesseræ darentur, fortuitu ad oraculi verba appositæ datæ sunt, a Thessalis Itonia Minerva, a Phocensibus gentis auctor Phocus.* Etiam Persæ, si Xenophonti fides 7, 1. Παιδείας. et 3, 3. ubi a Cyro tessera data Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών· aut Ζεὺς σωτήρ. Suetonii loci bini non sani in hac re: alter Cal. 58. *Signum,* ait, *more militiæ petisse: et, Caio Jovem dante, Chæream exclamasse, Accipe ratum;* ubi restituo magnanimi viri vocem littera addita, *Accipe iratum* *. Alter 56. *Solitus modo signum petenti, Priapum aut Venerem dare; modo osculandam manum offerre formatam commotamque in obscenum modum.* Libri vett. *commitamque,* aut, *cammatamque,* scribo, *gammatamque.* Gammata manus, insertis commixtisque digitis ad formam ejus litteræ: qui mos in Italia et nunc. Sic lapides gammati, non solum qui insculptum gamma habebant, sed qui literam eam exprimebant transversi. Scriptor Gromaticus (ap. Gœs. p. 228. 255. 309.) *Solent termini occurrere, qui lapides tam longiores sunt, quam qui latiores sequendi: hoc est, aut si cursum dirigunt lineares, aut si gamma faciunt transversi.* Malo etiam in Suetonii verbis, *obscenum nodum,* quam *modum.* Facit ad lucem infamis hujus signi Lampridii locus Elagabalo 10. *Neque umquam verbis pepercit infamibus, cum et digitis impudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu et audiente populo esset pudor.* Scies amplius, tu tiro, tesseram duplicem fuisse: unam, quæ ad excubias; alteram, quæ ad pugnam. De postrema Tacitus H. 3, 22. *Eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum.*

* *Solemus enim, quibus male precamur cupimusque factum, Jovem iratum optare.*

B.

CAP. XXIX.

Olim ærario præpositi Quæstores : notum. Caussa immutandi sub Julio Cæsare orta a. u. 709. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarii cura Ædilibus duobus commissa est : nec rediit post illa ad Quæstores. Dio diserte notat 43, 48. Ædiles ergo præfuisse videntur (non enim immutationem reperio) per annos fere decem et septem, donec Augustus Prætorios substituit. Factum a. 726. Dio 53, 2. Καὶ, ἐπειδὴ χρημάτων τῷ δημοσίῳ ἐδέησεν, ἐδανείσατό τινα καὶ ἔδωκεν αὐτῷ· πρός τε τὴν διοίκησιν σφῶν, δύο κατ᾽ ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. Suetonius 36. *Auctor fuit, ut cura ærarii a Quæstoribus urbanis ad Prætorios Prætoresve transiret.* Tacitus hic. Ideo in monumentis id ævi historiisque Prætores ærarii inscripti passim. Mansit ad Claudium, *qui curam ærarii Saturni Quæstoribus reddidit, quam medio tempore Prætores aut utique Prætura functi sustinuerant,* ait Sueton. c. 24. Ita tamen, ut honores iis extra ordinem permitteret, ait Tacitus, *ne metu offensionum segnius consulerent.* Quem Dio explicat, in Claudio 60, 24. Τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμιείαις αὐτὴν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπέτρεψεν, οὐχ᾽ ὥστε καὶ ἐτησίους σφᾶς (ὅπερ ἐπί τε ἐκείνων πρότερον, καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν μετὰ ταῦτα ἐγίγνετο) ἄρχειν, ἀλλ᾽ οἱ δύο οἱ αὐτοὶ τρία ὅλα ἔτη αὐτὴν διῴκουν, καὶ οἱ μὲν στρατηγίας εὐθὺς ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ μισθὸν ἔφερον, ὅπως ποτὲ καὶ ἔδοξαν ἄρξαι. Honores ergo extra ordinem iis dati, sunt Præturæ. Sed ipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos, quos e Prætoriis elegit. Itaque clare Tacitus, *Prætura perfunctos delegit,* non Prætores. Ita enim in Tacito corrigendum. Per bella tamen civilia, et Principe nullo Romæ, iterum Prætores præfecti videntur : innuitque Tacitus H. 4, 9. *Prætores ærarii* (*nam tunc a Prætoribus tractabatur ærarium*) *publicam paupertatem questi, etc.* Insita enim admonitio facile ostendit, aliud fuisse Taciti, id est, Trajani ævo. Gellius 13, 24. Præfectum nominat, *Quod per Quæstorem dixi,* inquit, *intelligi nunc oportet Præfectum ærario ; nam cura ærarii a Quæstoribus ad Præfectos* (ita legerim, *non Præfectum*) *translata est.* Præfuisse autem eos censeo biennium, ex hac sanctione Neronis : certe quidem ita servatum sub Trajano. Plinius Panegyr. c. 91. de se et Tertullo : *Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo et maximo, cum tu nobis Consulatum obtulisti.* Et statim c. 92. *Nobis, Præfectis ærario, Consulatum ante quam successorem dedisti.* In jure crebra mentio Præfectorum ærarii, ut l. 12. De his quæ ut indignis. l. 15. et 42. De jure fisci.

C.

CAP. XXXI.

Ad hanc vicesimam Arriani insignis locus Dissert. 4, 1. Ὁ δοῦλος εὐθὺς εὔχεται ἀφεθῆναι ἐλεύθερος. διὰ τί; δοκεῖτε, ὅτι τοῖς

εἰκοστώναις ἐπιθυμεῖ δοῦναι ἀργύριον; οὐκ· ἀλλ' ὅτι φαντάζεται, etc. In quo loco vide, ut cæcutiat vir alias doctus. Nam vertit: *Servus in primis cupit se donari libertate. Quam ob caussam? an quia desiderat pro tessera vendentibus argentum numerare? Non, sed quia opinatur, etc.* Et in notis ait, εἰκοστώνην esse, qui rem emit exhibito signo aut tessera; manumissos autem emere publice frumenta potuisse exhibita tessera: unde Persius 5, 74 . . . *scabrosum tesserula far.* Somnia et nugamenta mera. Corrigo in Arriano, τοῖς εἰκοστώταις. Glossæ: εἰκοστώτης, ὁ τὰς εἰκοστὰς ἀπαιτῶν, *vicesimarius**. Verte igitur: *An quia vicesimariis argentum dare desiderat?* Idem Arrianus 2, 1. Ὅταν οὖν στρέψῃ τὶς ἐπὶ στρατηγοῦ τὸν αὐτοῦ δοῦλον, οὐδὲν ἐποίησεν; ἐποίησε. τί; ἔστρεψε τὸν αὐτοῦ δοῦλον. Ἄλλο οὐδέν; ναί. Καὶ εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει. Cicero ad Attic. epist. 2, 16. *Portoriis Italiæ sublatis . . . quod vectigal superest domesticum præter vicesimam?* Hæc in manumissis. At in servis receptum, ut, quoties vænirent, vectigal pro iis penderet emptor. Id Tacitus fuisse ait, quintam et vicesimam: lectio modo sit certa. Ambigas enim jure, quoniam de hac XXV nihil alibi scriptum. Immo scriptum contra: Augustum, cum pecunia ad bellum et nocturnos Vigiles ei opus, instituisse quinquagesimam venalium mancipiorum. Dio 55, 31. in actis a. 760. Τὸ τέλος τὸ τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε. Et Hercle, uti aliarum rerum vænalium centesima fuit; sic quinquagesima mancipiorum: ausimque in Tacito reponere, *quinquagesimæ*†. Alia quinquagesima est, de qua in Symmacho Ep. 5, 62 et 65. et infra hoc ipso libro. Fuit et vicesima hereditatum, instituta ab Augusto ad ærarium militare: de qua Dio 55, 25. actis anni 759. Τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν ἢ καὶ πενήτων, καταλείπουσι, κατεστήσατο. Temperavit eam Nerva et magis Trajanus: de quibus multa Plinius in laudatione c. 37. sq. qui omnino videndus, si vim intelligere aves ejus vectigalis: postque illos Antoninus Philosophus, de quo Capitolinus c. 11. *Leges etiam addidit* (sive *edidit*) *de vicesima hereditatum: de tutelis.* Videndus item Paullus Sent. l. 4. t. 6. lib. ult. C. de edicto D. Hadrian. toll. De vicesimæ legibus primus scripsit A. Ofilius, et post eum Macer libros duo: Invenio et in lapidibus (apud Grut. p. 437, 3.) PROCVRATOR. XX. HEREDITATIVM. item (ib. p. 426, 7.) PROMAGISTER. XX. HEREDITATVM. qui postremus titulus ab eo, quod, uti e Plinio Ep. 7, 14. discis, publicani colligebant hoc vectigal: quorum Magistri et Promagistri. Satis: nec enim Jurisconsultorum frugem demetere propositum nobis.

* Perperam. εἰκοστώτης in Glossis est corrupte pro εἰκοστώνης, qui est conductor vicesimæ, ut τελώνης publicanus.

† At in libro de Magn. R. 2, 4. retractat sententiam et in Dione corrigit πεντεικοστῆς; quod etiam suspicatur in notula addita ad marginem in ed. ultima: et sic quoque Cujac. Obs. 6, 28. Burmannus autem de Vectig. P. R. c. 5. p. 69. 70. putat sic Dionem cum Tacito conciliari posse, ut dicamus primo quinquagesimam fuisse, procedente tempore auctum id vectigal et quintam et vicesimam factam forte ex instituto Caligulæ Lipsium etiam ex inscript. in quibus PVBLICVM XX. LIBERTATIS ET XXV. VENAL. et SOCII PVBLICI XXV. VENALIVM refellit Fabrettus in Inscr. c. 1. p. 36.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. XIV.

A

CAP. II.

Tempus enim, ut tarde aliquando juventus nostra discat, quid tempestiva convivia, quid intempestiva. Discat, et dediscat illa, quæ nuper hausit a magnis magistris. Aiunt, convivium tempestivum esse, quod tempore celebretur: verbo reque honestum: nec in vitio poni umquam, nisi in libris vitiatis. Ecce alii, qui tempestivum nihilum differre dicant ab intempestivo: et in culpa habitum utrumque. Tertium vidi, qui convivia tempestiva vellet esse, quæ statis certisque temporibus præberent Sacerdotes. Inducunt et seducunt: audite me, juvenes, et cum bono Mercurio inite viam rectam. Legitima convivii hora apud Romanos priscos, sol occasus. Salvianus 1, 2. *Numquid parcam illam tunc agrestemque vitam cum gemitu et dolore tolerabant, cum viles ac rusticos cibos ante ipsos, quibus coxerant, focos sumerent eosque ipsos capere, nisi ad vesperam, non liceret?* Itaque, quia vespere cæna, ideo proverbii forma in Plauto Mil. Glor. 4, 2, 5. *de vespere suo vivere.* Postea autem decima haberi cœpta. Clare ex Cornificio ad Herennium, ubi describit hominem vane gloriosum 4, 51. Is ad eos, quos vocaverat ad cænam non in suas ædes: *Itane? eamus, inquit, hospites. Frater venit ex Salerno: ego illi obviam pergo, vos huc decima venitote. Hospites discedunt: ille se raptim domum suam conjicit: illi decima, quo jusserat, veniunt.* Et ab ea mente Philippus Vulteium invitans, apud Horat. Ep. 1, 7, 71. *Post nonam venies*... Imo actuosi homines et forenses post decimam sæpe; quoniam res et judicia in foro exercita ad decimam horam, uti ex Miloniana Asconii discas. At labente Imperio moribusque octava hora balnei haberi cœpta, nona ipsa cænæ. Plinius de Spurinna Ep. 3, 1. *Ubi hora balnei nunciata est,* (*est autem hieme nona, æstate octava*) *in sole ambulat nudus, lotus accubat.* Martialis præter locos alios Epigr. 4, 8. *Imperat exstructos frangere nona thoros.* Hanc horam qui præveniebant, tempestive epulari dicebantur et præ-

mature, et convivia eorum tempestiva: qui in longum trahebant inque noctem intempestam, jure eorum epulæ intempestivæ. Qui de multo die, inquam, epulari incipiebant, in eos gulones hæc nota et nomen. Plautus probrose in senem Asin. 4, 2, 16. *Cum suo sibi gnato unam ad amicam de die Potare.* Hinc apud Catullum 47, 5. *Convivia lauta de die:* apud Horatium S. 2, 8, 2.... *dictus here illic De medio potare die.* Suetonius de Nerone 27. *Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat.* Plinius in laud. Trajani 49. *Non enim ante medium diem distentus, solitaria cæna, spectator adnotatorque convivis tuis immines.* Livius de Annibale Capuæ lasciviente 23, 8. *Cœperunt epulari de die, et convivium non ex more Punico aut militari disciplina esse.* Cicero de Pisone: *Qui numquam solem orientem aut occidentem viderit* culpatque eum vitii utriusque, (sic et de Fin. 2, 8.) Uti et Silius Campanos 10, 41.... *medioque dierum Regales epulæ, atque ortu convivia solis Deprensa.* Hæc tempestiva convivia sæpe usurpari solita diebus lætis, festisque. Juvenalis Persicum suum invitans 11, 204.... *jam nunc in balnea salva Fronte licet vadas; quamquam solida hora supersit Ad sextam.* Vult ecce eum ad balneas ire hora quinta, præter morem, et ad epulas venire sexta septimave. Saturnalibus item vulgo convivia ordiebantur a multa luce. Tertull. Apol. c. 42. *Non lavor diluculo Saturnalibus, ne et diem et noctem perdam: attamen lavor honesta hora et salubri.* Nam lautio semper ante cibum. Item nuptiis, Apuleius Apol. 1. *Nuptiæne illæ fuerunt, an aliud celebratum officium, ac convivium tempestivum?* Ea sunt convivia, quæ Catoni placita apud Cic. de Sen. 14. *Ego vero propter sermonis delectationem tempestivis conviviis delector.* Item Claudio, de quo Tacitus A. 11, 37. *Claudius domum regressus et tempestivis epulis delinitus.* Quæ epulæ si media nocte fuissent, non potuit inter eas Messalina esse interfecta, sine querela aut verbo historicorum. Alexandro: de quo Curtius 8, 1. *Jamque iter parare in postremum jussus, sollenni et tempestivo adhibetur convivio.* Tamen hæc convivia jure in vitio. Cicero ad Atticum 9, 1. *Audio, bonis viris hanc cunctationem nostram non probari, multaque et severe in me in conviviis quidem tempestivis disputari.* Ibid. 13. *Quas eos cænas et facere et obire scripsit ad me Sextius? quam lautas, quam tempestivas?* Idem in Verrem 3, 25. de Apronii cæna in foro: *Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio.* Et de ipso Verre 5, 10. ait, eum *diem conviviis, noctem stupris, contrivisse.* Quinctil. Declam. 331. *Neque enim senectutem adfert summus dies, sed longus ordo vitæ: nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est, sed tempestivum convivium, et aviditas nimia.* Seneca De Ira 2, 28. *Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiva convivia filii pater deterior filio castigat.* Addo Taciti locum H. 2, 68. *Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribunique ex moribus Imperatorum severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent....* Qui vel solus locus sententiæ meæ firmandæ. Cedo enim, si non de die illud epulum, quomodo subjungit de lucta inter milites? Quomodo *pulvis procul et arma adspiciebantur,* in tenebris? Sane iterum de Vitellio noster 1, 62. *medio diei temu-*

lentus: et Xiphilinus 65, 2. Τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα. Diurnum ergo convivium (intelligo a meridie, aut circiter) tempestivum, quia initum tempori nimis: nocturnum contra, intempestivum. Describit Propertius 4, 6, 85. *Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec Injiciat radios in mea vina dies.* Suet. Calig. 45. *Senatum populumque objurgavit edicto, quod, Cæsare præliante, intempestiva convivia circum et theatra et amœnos secessus celebrarent.* Cicero pro Murena c. 6. *Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Curtius 6, 2. *Intempestiva convivia et perpotandi pervigilandique insana dulcedo.* Et exempla plura: sed iis, qui cor habent, hæc satis: μωρὸν autem οὔτε πεῖσαι οὔτε ῥῆξαί ἐστι, ait verbum vetus*.

B.

CAP. XV.

Sed et munera peti, darique solent eo die ad barbam. Ammianus 17, 9. *Cæsar cum petenti, ex usu, gregario cuidam, ut barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est a Gaudentio.* Juvenalis 3, 186. *Ille metit barbam, crinem hic deponit amati, Plena domus libis venalibus* (alii *genialibus*). Quinetiam Deo alicui sacrari solita, ut apud Græcos virginum puerorumque comæ Suet. de Nerone 12. *Barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem et pretiosissimis margaritis adornatam capitolio consecravit:* ubi emendo, *Capitolino*, Jovi scilicet, ex Dione 61, 19. Earinus apud Martialem 9, 17. primam lanuginem comamque *Pergameo posuit dona sacrata Deo.* Tertullianus de anima: *Quis non exinde aut totum feli* (lego, *filii*) *caput reatui vovet, aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat pro publica aut privata devotione?* Censorinus de die nat. c. 1. *Quidam etiam pro cetera bona corporis valetudine, crinem Deo sacrum pascebant.* Quando is mos Romæ cœperit (nam antiquos barbam aluisse satis constat) quæro. Livius eum agnoscere videtur sub a. u. 369. satis clare, ubi de Manlio Capitolino in carcerem conjecto 6, 16. *Satis constat, magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbam promisisse.* Si in luctu promiserint barbam, ergo alias rasa. Refellit tamen eum Varro R. R. 2, 11. *Omnino tonsores in Italia primum venisse ex Sicilia dicuntur post R. C. a. 454. ut scriptum in publico Ardeæ in litteris exstat: eosque adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quod pleræque habent capillum et barbam magnam.* Nec ambigo, quin ex ritu sui superiorisque ævi aberraverit Livio mens et manus. Cicero certe pro M. Cœlio, etiam Ap. Claudium

* De discrimine *convivii tempestivi* et *intempestivi* agit Turnebus Adv. 6, 16. Verum *intempestiva* nulla exstare apud veteres, docet Salmas. ad Vopisci Florianum 6. Cf. Pitiscum ad Curt. 6, 2. Burm. ad Suet. Cal. 45. Hoc loco itemque in Cicerone Ernesti dedit *tempestiva, tempestivi.*

Cæcum barbatum inducit, aliquot post notatum Varroni ævum annis. Bellis Punicis in usu crebro jam rasuram fuisse docent Annalium prisca verba, quæ de Scipione Agellius 3, 4. retulit, et mirabundus parum cepit*. Juvenes ergo alebant barbam: et ideo a Cicerone ad Attic. 1, 16. *Comessatores conjurationis barbatuli juvenes* appellati sine ulla lasciviæ, ut volunt, nota, et pro M. Cœlio l. c. ad juvenes alludens, *Non hac barba, qua ista delectatur,* inquit, juvenemque a barba descripsit Juvenalis 6, 215. *Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.* Ponebant eam serius, citius, plerumque sub XXI annum. Macrobius certe in Somnium Scipionis 1, 6. *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam* adfirmavit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis annisque. Caligula tamen XX anno posuit, Suetonii 10. At Cæsar Octavianus anno demum XXV, uti clarum ex Dione 48, 34. Natus enim M. Tullio C. Antonio coss.: posuit L. Marcio C. Sabino. Mutavit ab hoc more primus Romanorum Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino 68, 15. et ostendentibus nummis. Hæc Romæ. Apud Græcos quid? Barbam in pretio mansisse ad tempora Alexandri Athenæus ex Chrysippo adserit 13, 2. p. 565. sub eo Rege radi repertum. Inter philosophos primus barbam aluisse traditur Antisthenes Suidæ in voce καθεῖναι. Hæc propemodum aliena a Tacito: sed per eum non absurde, ut spero, nec ingratiis tuis, lector, mihi nata.

C.

CAP. XXVIII.

Olim in populi libertate non frequens appellationum usus, non certe in caussa civili; (nam provocationem ad Populum, in re majori criminumque, frequentem scimus:) usus tamen. A Prætore enim appellatum reperio, alias ad collegam ejus, alias ad Tribunos. Ad collegam, Cicero uno loco sed claro, in Verrem, de Prætura urbana 1, 46. *L. Piso,* inquit, *multos codices implevit earum rerum, quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset: quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto Prætore solitus sit convenire: quem iste collegam nisi habuisset, coopertus lapidibus esset in foro.* Asconiusque ibi: *Intercedere, ut vides, etiam Prætor Prætori solet, ut Piso Verri, appellatione caussæ ad collegam facta.* Ad Tribunos appellatum, docet idem Cicero pro P. Quinctio c. 7. *Appellantur Tribuni, a quibus cum esset certum auxilium petitum, etc.* Clarius infra c. 20. *Cujus Procurator a Prætore Tribunus appellare ausus sit.* Hæc olim: nec appellatum reperio ad Senatum. At Augustus imperium adeptus, *Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum Prætori delegavit urbano* (timide ambigo, num scrib. *Præfecto del. urbis*); *at provincialium, Consularibus viris,*

* Vitium in Gellio hærere, legendumque *minorem L. ann.* notat J. Gronovius. Ceterum cf. Brouckh. ad Tibullum 2, 1, 34.

quos singulos cujusque provinciæ negotiis præposuisset, ait Suet. c. 33. Quem ita intelligo, ut appellationes a minoribus Magistratibus judicibusque Romæ ad Prætorem fierent, in caussis dumtaxat civilibus; e provinciis, ad Consulares. Nam, quin Augustus ipse, firmandæ dominationi, et jure potestatis Tribuniciæ, graviorum rerum appellationes sibi servarit, ambigendum vix puto e Dionis verbis 52, 33. ubi Mæcenas ad Augustum: *Δίκαζε δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ τά τε ἐφέσιμα καὶ τὰ ἀναπόμπιμα, ὅσα ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦτε πολιάρχου καὶ τοῦ ὑποτιμητοῦ, καὶ τῶν ἐπάρχων, τοῦτε τὸν σῖτον ἐπισκοποῦντος, καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος ἀφικνῆται*: etsi quædam ibi miscet, magis ex ritu sui ævi Dio, quam Augusti. Certe a Senatu ad Principem appellatum Tiberii imperio, sunt exempla in nostro scriptore, ut 6, 5. *iisque instantibus ad Imperatorem provocavit;* et alibi: post eum Caius: *Magistratibus liberam jurisdictionem permisit,* ait Sueton. c. 16. i. e. sine appellatione plenam priscamque: sed id non diuturnum fuit, non magis quam permissa ab eo comitiorum libertas. Dio mihi auctor 59, 18. sub Caio receptum, ut judicia quædam Senatus tractaret, ita tamen, ut ab eo Princeps appellaretur. Sed appellatio Principis, ut apparet, non sine pœna fuit: pœna dico, in eos, qui temere appellassent. Quo exemplo nunc Nero auctum honorem Senatus it; statuitque, ut eadem pœna, qui illum temere a privatis judicibus appellassent, tenerentur, qua qui Principem. Sententiam hanc satis capio: confirmationem quæro et exempla. Nihil enim præ manu mihi, quod istuc faciat, nisi forte, quæ de pœna præjudiciali eorum, qui a Præfecto urbis appellassent, Symmachus scribit Ep. 10, 29. et 51. Quem tu, cupide lector, vide. Mihi a latere tragulam injicit Tranquillus, qui hanc ipsam rem tangens Ner. 17. nihil eorum, quæ Tacitus; sed hoc tantum dicit, *Cautum, ut omnes appellationes a judicibus ad Senatum fierent.* Hæret id spiculum, et non evello.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. XV.

A.

CAP. XLI.

Certa investigatio ejus diei a clade Aliensi * capi potest et debet, quam certum est anteriorem fuisse et fastis perpetuis traditam et signatam: ideoque et vulgo notam. Cicero ad Atticum 9, 5. *Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quam urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiamnunc dies, alter in vulgus ignotus* †. Quis igitur ille? Livius ex professo tradit 6, 1. *Diem a. d. XV Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabii cæsi, quo dein ad Aliam, cum exitio urbis, fœde pugnatum.* Eadem Taciti nostri assertio H. 2, 91. de Vitellio, quem tradit *funesto omine...de cærimoniis publicis edixisse XV Kal. Augusti, die antiquitus infausto Cremerensi Aliensique cladibus.* Ergo eorum mente pugnæ illæ dies; sequens autem urbis captæ et incensæ: quod Livius idem tradit 5, 41. *Ingressi,* inquit, *postero die urbem; patente Collina porta.* Hæc si ita vera, quis non videt XIV Kalend. ipsum incendii diem fuisse; et recte igitur hic ita in Tacito scriptum? At alii fortasse dissentiunt. Minime: imo Agellius e Verrio Flacco refert 5, 17. cum caussam quærit, cur dies postriduani atri Romanis habiti; refert, inquam, *Q. Sulpicium Tribunum militum, ad Aliam adversus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia postridie Idus fecisse; et post diem tertium ejus diei urbem a Gallis occupatam esse.* Quibus verbis si hæc sententia est, ut velit, tres dies medios, et quarto demum pugnatum, profecto cum Livio sentit ac Tacito, et pugnæ dies erit *Decimusquintus Calendarum.* Esse autem, ex ipso Livio dixeris, in quo pariter ita scriptum 6, 1. *Quod postridie Idus Quintiles non litasset Sulpicius....et post diem tertium objectus hosti exercitus Romanus esset.* At, si quis aliter et velit, *post diem tertium* significare ipsum diem tertium; tum certe fateor, *XVI Kalendas* diem pugnæ fuisse,

* Græci Ἀλίαν ποταμὸν vocant. Servius ad Virg. Æn. 7, 717. *Sane Alia dicitur, cui propter metri necessitatem unum* l. *addidit, ut* Allia *diceret, sicut* relliquias *et* reliquias.

† *Quia scil. non servabatur, aut secernebatur.*

quomodo in Viris illustribus (quocumque auctore) c. 23. est scriptum. Sed vel sic ipse incendii dies XV sit, non, Hercules, XVI. Itaque nihil video, quod virum illum tegat, nisi forte Macrobius, qui describens Agelliana illa, ut solet, adserere videtur *die postero,* quam Sulpicius male sacrificasset, pugnatum fuisse. Sed hoc sane falsum, et improvide a Macrobio scriptum, sicut item a Plutarcho in Caussis p. 269. Ὅτι μετὰ τὰς κυϊντιλίας εἰδοῦς, ἃς νῦν Ἰουλίας καλοῦσιν, ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι τὸ στράτευμα, περὶ τὸν Ἀλίαν ποταμὸν ἐκρατήθησαν ὑπὸ Κελτῶν μάχῃ. Indefinite aut falso aio dictum: quo argumento? certo, quod Livium ejus rei auctorem dat, qui palam contra scripsit, ut jam ostensum. Nam Plutarchus ibi, Ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσιν, καὶ Λίβιος ἱστορεῖ. Ille vero hoc non scribit: et quocumque rem vertas, XIV Kal. incendii erit, imo XIII fortasse, (tanto longius a XVI.) si Plutarcho et Polybio credam. Ille in Camillo c. 22. p. 308. iste 2, 18. scribunt, non *postero,* ut Livius, sed *tertio denique die a pugna Gallos irrupisse.* Et consentit etiam, aut certe distinguit et conciliat Jo. Zonaras Annal. 7. 23. *qui postera quidem die ivisse ad urbem* vult, *sed, cum portas apertas viderent, substitisse, insidias veritos; et tertia denique die ingressos.* Itaque, ut finiam, nihil erroris in Tacito: cum Livio sentit et priscis, quos adduxi.

B.

CAP. LXIX.

Pædagogia Seneca describit epist. 95 (96). *Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus levitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum.* Julianus in Antiochico p. 350. Οὐ κρεῖττον ἦν ὀδωδέναι μύρων τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ἡγεῖσθαι καλοὺς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται: Hi quæri plerumque ad illicita dominis. Suet. Nerone c. 28. *Super ingenuorum pædagogia et matronarum concubinatus.* Pædagogia enim non culpat, sed quod ex ingenuis. Tertull. Apol. 13. *Cum de pædagogiis aulicis nescio quem cinædum* (Antinoum intelligit) *Deum facitis.* Notitia Imperii sect. 11. *sub dispositione viri spectabilis Castrensis* collocantur PÆDAGOGIA. MINISTERIALES DOMINICI. CURÆ PALATIORUM. Plinius 33, 12 (54). *Jam vero et pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento:* quod de fibulis argenteis exaudio, Veneri arcendæ. Usus etiam eorum ad mensam. Ulpianus l. 12. § 32. de Instructo vel instrum. leg. *Si instructum fundum legasset, ea pædagogia, quæ ibi habebat, ut, cum ibi venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur.* Hos habebant in veste pretiosa. Seneca De vita beata c. 17. *Quare pædagogium pretiosa veste succingitur?* Imo aurata. Idem De Tranquill. c. 1. *Præstringit animum apparatus alicujus pædagogii, diligentius quam intra privatum larem vestita et auro culta mancipia et agmen servorum nitentium.* Ammianus 26, 6. *Tunica auro distincta, ut regius minister, indutus a calce in pubem, in pædagogiani pueri speciem.* Nec aliud sensit cum de auro Plinius scripsit 33, 3 (12). *Honestius viri pædagogiis id damus, balineasque dives forma puerorum*

convertit: nescio an, *convestit.* Seneca de puerorum istorum deliciis, ep. 123. *Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cujus sana facies medicamentum desideret.* Vides ergo, ubique pædagogia pro cœtu et quasi collegio puerorum: pro loco non accipio, nec apud Plinium quidem epist. 7, 27. *Puer in pædagogio mixtus pluribus dormiebat:* rescriboque *Puer e pædagogio.* Intelligit enim puerum pædagogianum. Ammianus 29, 3. *Adultus quidam ex his, quos pædagogianos appellant, ad observandam venaticiam prædam, Spartanum canem retinere dispositus.* Res nomenque in parte mansit apud *paigios* Gallorum Italorumque.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. XVI.

A.

CAP. XXII.

Libera re Romana non juratum scio in cujusquam acta, juratum in leges quidem; sed acta finito Magistratu vocari poterant ad disquisitionem Senatus. Is probabat, aut rescindebat. Primi Triumviri, nisi fallor, Calendis Januariis et ipsi jurarunt, et alios adegerunt, rata se habituros omnia acta D. Julii. Inde secutis Principibus exemplum. Dio opportune 47, 18. Ἔν τε τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους ὥρκωσαν βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου γενόμενα, καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἔχουσιν, ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποτε γενομένοις, καὶ μὴ ἀτιμωθεῖσι γίγνεται. Id accidit sub a. u. 712. Factum idem vivo Augusto: de quo idem Græcus 53, 28. Ἐν δὲ τῇ νουμηνίᾳ ὅρκους ἡ βουλὴ βεβαιοῦσα τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐποιήσατο. Idque juramentum semper abusque Divo Julio repetitum ad Principem ejus anni. Tacitus mox: *Ejusdem animi est Poppæam Divam non credere, cujus in acta D. Julii et Augusti non jurare.* Nisi tamen si quis sceleribus et flagitiis aliter meruisset. Dio 60, 4. de Caio: Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπὶ τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. Juratum vero non viritim, sed uno aliquo ex quoque Magistratu verba præeunte, reliquis adsentientibus. Quem morem Senatus, adulatione nova, transgressus est sub Tiberio, ut narrat idem Dio 58, 17. Νομιζομένου συχνὸν χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ' ἄνδρα τὴν βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ' ἑνός, ὥσπερ εἴρηταί μοι, προομνύντος, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν, οὐκ ἐποίησαν αὐτό, ἀλλ' αὐτεπάγγελτοι μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος, ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπιστώθησαν, ὥσπερ τι παρὰ τοῦτο μᾶλλον εὐορκήσοντες. Sed præjurationem Claudius iterum reduxit, explicatque Dio 60, 25. Κλαύδιος δὲ αὐτὸς μὲν πάντα εἰθισμένα διώμοσε, τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυσε κατ' ἄνδρα ὀμόσαι, καὶ οὕτως εἴ τις τῶν στρατηγούντων, ὥσπερ ποτέ, καὶ ἕτερος τῶν δημαρχούντων, ἀπό τε τῶν ἄλλων ὡς ἑκάστων εἰς ἐξῆρξε τῶν ὅρκων τοῖς ὁμοίοις. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πλείω ἔτη ἐπράχθη. Quam tamen abrogatam denuo esse, reditumque ad singularia juramenta, indicio sunt, quæ hic et postea Thraseæ objiciuntur. Et Dionis sane verba ultima satis ostendunt, in aliquot annos dumtaxat id servatum.

B.

CAP. XXII.

Ea vota in tabulis concipi solita et signari. Suetonius Aug. 97. *Nam se, quamquam conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum vota, quæ non esset soluturus.* Plinius ad Trajanum Ep. 10, 44. *Solennia vota pro incolumitate tua, qua salus publica continetur, et suscepimus et solvimus: precati Deos, ut velint ea semper solvi semperque signari.* Concepta non Kalendis ipsis, sed III Nonas. Plutarchus in Cicerone c. 2. p. 441. Τεχθῆναι Κικέρωνα, λέγουσιν, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Capitolinus in Pertinace 6. *Tertio Nonarum die, votis ipsis.* Eunapius in vita Maximi circa finem: ἡ τρίτη δὲ ἡμέρα τῶν καλανδῶν, ἃς αὐτὰς Ἰανουαρίας ἡμέρας Ῥωμαῖοι προσονομάζουσι, καὶ προσκυνήσαντες πάντες αὐτῶν ὑπέσχοντο τὴν εὐωχίαν. Adde hunc Caii Jcti locum de verbor. signif. *post Kalendas Januarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur.* Denique hunc Dionis clarum 59, 24. Καὶ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τὰς εὐχὰς ἐχούσῃ συνῆλθον μὲν, etc. *Tertia autem die, qua Vota fiunt, convenerunt quidem*, etc. Firma hæc videbantur: tamen concutit nos nonnihil Tacitus Annal. 4, 70. *Cæsar sollennia incipientis anni Kalendas Januarias epistola precatus.* Et subdit: *Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra et vota....vincla et laqueus inducantur?* Et Tibullus ad Messallam 4, 1, 121.... *Tyrio subtemine vestem Indueras, oriente die duce fertilis anni....Cum fera discordes tenuerunt flamina venti,....Et largita tuis sunt multa silentia votis.* Sed stamus: et ad Taciti locum aio, non ita districte verba capienda, quasi illo ipso die vota, sed quasi in propinquo. Aut verius: etiam tunc vota fuisse, sed ex ritu prisco, quæ soli Consules nuncupabant, pro Imperii et populi salute: hæc autem pro Principe subtexta; et die quidem lætiore et augustiore pompa. Quod ipsum de Tibullianis illis censeo: sane veteri Rep. negari non potest, quin vota ipsis Kalendis. Omitto plures Livii locos: hunc do firmum et clarum 21, 63. extremo: Consulem *C. Flaminium....conscientia præteritorum, et capitolium et sollennem votorum nuncupationem fugisse: ne die initi Magistratus, Jovis O. M. templum adiret.* Fieri etiam potest, ut plures dies votorum fuerint, ille tamen tertius ante Nonas præcipuus. Concepta autem et in castris apud signa; et in capitolio. Tertullianus de Corona c. 12. *Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in capitoliis. Accipe post loca et verba. Hunc tibi Jupiter bovem cornibus auro decoratis vovemus esse futurum.* Ubi et formulæ pars; in qua tamen corrigo, *esse facturum* *. Est enim eo exemplo dictum, quo illud Gracchi: *Credo ego inimicos meos hoc dicturum.* Dies hic publice lætus; ideoque *Ælius Cæsar votorum caussa ab Hadriano lugeri est vetitus.* V. Spartian. 24. Eumdem etiam sollennia ἁπλῶς appellarunt †. Quod observo ex Tertulliani his verbis Apol. 35. *Veræ religionis homines etiam solennia Impera-*

* Ita Poeta vetus: *Mars tibi voveo facturum bidente verre.*
† Et Plinius supra: *Solennia vota.*

torum conscientia potius, quam lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos et choros (nescio an, *thoros,* ut ad lectisternia referatur) *in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere....Hæccine sollennes dies Principum decent, quæ alios dies non decent? O nos merito damnandos! Cur enim vota et gaudia Cæsarum casti et sobrii et probi expungimus?*

FINIS EXCURSUUM IN ANNALES.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

HISTORIARUM

LIB. III.

A.

CAP. V.

Ceterum, ut transmitteret in Italiam impune et eo usui foret, scriptum Aponio, ut una cum Mœsico exercitu celeraret. Ac, ne inermes provinciæ barbaris nationibus exponerentur, Principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti; plebem quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, ac majore ex diverso mercede jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus Reges Suevorum, quibus vetus obsequium erga Romanos et gens fidei commissæ patientior: opposita in latus auxilia, infesta Rhætia, cui Porcius Septimius Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix, cum ala Tauriana et VIII cohortibus ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus, nec illis aut his prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta. Antonio, vexillarios e cohortibus et partem equitum rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello; quam gloriam et Dux Corbulo et prosperæ in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Unde infami gratia primum pilum adepto, læta, ad præsens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiæ proxima quæque, et Opitergii et Altini lætis animis accipiuntur; relictum Altini præsidium adversus classem Ravennatem, nondum defectione ejus audita. Inde Patavium et Ateste partibus adjunxere. Illic cognitum, tres Vitellianas cohortes et alam, cui Scribonianæ nomen, ad Forum Alieni ponte juncto consedisse. Placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes plerosque oppressere. Prædictum, ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere, qui se statim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt. Vulgata victoria post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila, Legato, Patavium alacres veniunt. Ibi pauci dies

ad requiem sumti, et Minutius Justus Præf. castrorum leg. VII, quia audacius, quam civili bello, imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpretatione gloriæ in majus accipitur, postquam Galbæ imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis recoli jussit Antonius, decorum pro caussa ratus, si placere Galbæ Principatum partes præsumerent. Quæsitum inde, quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua prævalebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu Vicentia; quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, et patriam hostium Duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes juvere. Et interceptus exercitus per Rhætiam Juliasque Alpes: ac, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat. Quæ ignara Vespasiano aut vetita: quippe Aquileiæ sisti bellum exspectarique Mucianum jubebat. Adjiciebatque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia hujuscemodi prætexendo, sed gloriæ avidus atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex instantibus* terrarum spatiis consilia post res afferebantur. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium irrupit, tentatisque levi prœlio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis, tegerentur. Quod si affuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones, nondum conjuncto Mœsico exercitu, potuere, aut retroactæ deserta Italia turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina per varias moras prima hostibus vendidit tempora belli, dum, quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuncios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione VII Claudiana advenit. Legioni Tribunus Vipstanus Messalla præerat, claris majoribus, egregius ipse, et qui ad id bellum solus artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incusans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modesta et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. Nihil prorsus quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium Duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro caussa fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici. Facta Tribunis et Centurionibus retinendi, quæ Vitellius indulsisset, spes; atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, etc. *eo ordine quo deinceps vulgati.*

* Aliæ quoque editiones habent *instantibus*, vitio operarum; nam legendum *distantibus*.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

GERMANIAM.

A.

CAP. XII.

Germanos liberatum ire volui a fœda aversæ Veneris nota: et ecce ego non sine nota. Nam quidam me culpat (modeste tamen fateor, nec plane ἀλόγως) quod temere mendacem dixerim Athenæum. Ab eo enim, inquit, Diodorus, Aristoteles, Strabo. Primus quidem, de Celtis sic scribit 5, 32. Γυναῖκας δ' ἔχοντες εὐειδεῖς, ἥκιστα ταύταις προσέχουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῶν ἀῤῥένων συμπλοκὰς ἐκτόπως λυσσῶσι. et quæ subdit, turpia mihi nimis, turpia relatu. At Aristoteles Polit. 2, 9. *Plerasque militares gentes et Celtas in iis masculum cœtum palam admisisse.* Jam Strabo negat *turpe apud eos fuisse* τὸ τῆς ἀκμῆς ἀφειδεῖν τοὺς νεούς, *florem ætatis prostituere juniores.* Quid ad hos ego? ignosce quisquis legis, pæne idem, quod in Athenæum. Falsi inquam isti, falsi; si tamen de Germanis hoc scripserunt ac senserunt, non potius de Gallis. Quod ego omnino assero; præsertim de iis, qui Massiliæ et Italiæ magis propinqui. Ab ea parte labes hæc in candidam per se gentem. Nonne *mores Massilienses* proverbio ab hac mollitie innotuere? Græci ergo illi, qui vix limen illud ipsum Galliæ noverant (Germaniæ certe penetral numquam) illic repertum vitium fama et stilo sparserunt perperam in omnes. Non mihi creditur? Tacito igitur nostro, qui diserte hoc ipso loco scribit (ex vestra quidem mente) molles istos et flagitiosos *cœno et palude mersos, crate injecta.* Tuam fidem, o optime! Si fidi illi Græci, et si vitium hoc tam commune Germanis, tam receptum, qui constat, ut iidem tam severiter illud puniant? Itaque ne sic quidem Germani inquinabuntur, etiamsi inquinata illa lectio retinebitur. Nec tamen a me, qui haud paullo tutius Tacito et in primis Fabio (qui claris verbis ignotum id flagitium Germanis asserit, te dissimulante) hic crediderim, quam Græcis. Quippe isti levi et longinqua fama aliquid de ea gente acceperunt: at illorum ævo, cognita jam Germania, imo lustrata Romanis et calcata.

STEMMA

AUGUSTÆ DOMUS

A

JUSTO LIPSIO

IN SERIEM REDACTUM.

- *C. Octavius C. F.*, qui Macedoniæ præfuit, Ex Ancharia priore uxore: *Octavia* major.
  - Ex priore marito C. Marcello:
    - *M. Marcellus*, cui prima uxor, Pompeia Sexti: altera, Julia Augusti filia. Ex neutra liberi. Obiit adolescens in Baiano.
    - *Marcella* major. Ex I. marito M. Vipsanio Agrippa:
      - Liberi, ait Suetonius Aug. 63. sed nobis irreperti. Nam de Vipsania Tiberii uxore falsum.
    - Ex II. marito Julo Antonio Africano Triumviri filio, de quo Plut. in Antonio, et noster Ann. 3, 18.:
      - *L. Antonius Africanus*, qui Massiliæ obiit, Annal. 4, 44. Ex eo aut fratre aliquo, ut arbitror,
        - *Sex. Antonius Africanus*, de cujus nobilitate Ann. 14, 46.
    - *Marcella* minor, de qua silent.
  - Ex II. marito M. Antonio III. viro:
    - *Antonia* major. Ex marito L. Domitio Ahenobarbo:
      - *Domitia*, cui vir Crispus Passienus, uti suspicor ex Quinctil. 6, 1.
      - *Domitia Lepida*. Ex I. marito M. Valerio Barbato Messalla:
        - *Valeria Messallina*, Claudii Principis uxor. Adi Commentarium nostrum, ad A. 11, 37. Et adde Senecam in Menippæa, qui Messallinæ majorem avunculum facit Augustum.
      - II. Ap. Junius Silanus Qui tamen antea maritus fuisse videtur Æmiliæ Lepidæ proneptis Augusti (vide Commentarium nostrum ad Ann. 13, 1. etsi res hæc adhuc nubila:) exque iis forte
        - *L. Silanus* sponsus Octaviæ.
        - *M. Silanus* proconsul Asiæ.
        - *Junia Calvina* Vitellii nurus, quæque ad Vespasiani ævum supervixit ex Sueton. Vesp. 23.
      - *Cn. Domitius*, cui uxor, Agrippina, et ex ea
        - *Nero* Imp.
    - *Antonia* minor, cujus stirpem ex marito Druso quære infra.

- *C. Octavius C. F.* qui Macedoniæ præfuit. Ex Attia II. uxore
  - *Octavia* minor, de cujus conjugio aut stirpe nobis non lectum.
  - *C. Octavius*, qui postea C. Jul. Cæs. Octavianus Augustus. Ex Scribonia uxore
    - *Julia*, cui primus maritus M. Marcellus, tertius Tiberius Imperator. Sed uterque sine prole. Medius autem M. Vipsanius Agrippa. Ex hoc
      - *C. Cæsar*, cui uxor Livia soror Germanici. Ann. 4, 40.
      - *L. Cæsar*, cui destinata uxor Æmilia Lepida, postea P. Quirinii uxor. Ann. 3, 23.
      - *Agrippa postumus.*
      - *Julia*, cui vir L. Æmilius Paullus Censoris F. Ex eo
        - *Æmilius Lepidus*, cui Drusilla uxor. Ex Dione 59, 11. et Sueton. Calig. 24.
        - *Æmilia Lepida*, sponsa Claudii. Suet. Claud. 26. Nec scio, an eadem, quæ nupta Druso filio Germanici, Annal. 6, 40.
      - *Agrippina*, cui vir Cæsar Germanicus. Et ex eo
        - *Nero*, cui uxor Julia, Drusi filia, Ann. 6, 27.
        - *Drusus*, cui uxor Æmilia Lepida, Ann. 6, 40.
        - *C. Caligula*, cujus matrimonia e Suet. pete.
        - *Agrippina*, cui mariti tres: Cn. Domitius, Crispus Passienus, Claudius Imp.
        - *Drusilla*, cui prior maritus L. Cassius; alter M. Æmilius Lepidus.
        - *Livia* sive *Livilla*, Suetonio: quæ eadem *Julia* est Tacito A. 2, 54. 6, 15. et Dioni 60, 27. Nupsit M. Vinicio, Ann. 6, 15. Huic sive alteri e sororibus maritus antea Quinctilius Varus, quem generum Germanici vocat Seneca Contr. 1, 3. et aliquid Tacitus Ann. 4, 66.

Habes Augusti stemma, quod ad sanguinem quidem attinet. Superest uxoria stirps, quæ adfinitate primo, mox adoptione insita in domum Augustam. Eam, lucis caussa, seorsum hic expressi.

- *Ti. Claudius Nero*, cui uxor Livia Drusilla, postea Augusta. Ex hac
  - *Ti. Nero*, qui Imper. cui I. uxor Vipsania Agrippina, M. Vipsanii Agrippæ, ex Pomponia, Attici filia. Ex hac
    - *Drusus*, cui uxor Livia, sive Livilla, soror Germanici. Ex hac
      - *Tiberius Gemellus*, quem Caius sustulit. Suet. c. 23.
      - *Gemellus*, alter, cujus nomen non proditum, ex Ann. 2, 84. qui periit quadrimus. ex Ann. 4, 15.
      - *Julia*, cui vir post Ner. Germ. f. Rubellius Blandus, Ann. 6, 27. Ex hoc
        - *Rubellius Plautus*, quem Nero sustulit, cui uxor Pollutia, Ann. 16, 10.
  - II. Uxor Julia Augusti F. Ex ea proles, sed infans exstincta.
  - *Drusus Nero Germanicus*, cui uxor Antonia minor. Ex hac
    - *Germanicus Cæsar*, cui uxor Agrippina. Stirps posita supra.
    - *Livilla*, cui vir C. Cæsar, dein Drusus frater patruelis: desponsa etiam postea Sejano, ex Ann. 4, 40.
    - *Claudius*, qui Imper. cui I. uxor Plautia Urgulanilla. Ex hac
      - *Drusus*, cui desponsa Sejani filia. Suet. Claud. 27. Tacit. Ann. 3, 29.
      - *Claudia*, quam abjecit.
    - II. Uxor, Ælia Petina. Ex hac
      - *Antonia*, cui vir Pompeius Magnus, a Claudio interfectus; postea, Faustus Sulla.
    - III. Uxor, Valeria Messallina. Ex hac
      - *Octavia*, cui sponsus L. Silanus: postea maritus Nero Imp.
      - *Claudius Britannicus*, a Nerone sublatus.

DECRETA ROMANA

PRO

APHRODISIENSIBUS ET STRATONICENSIBUS

AD ANNAL. III. 62.

EX

EDM. CHISHULLI

ANTIQUITATIBUS ASIATICIS

P. 152. sqq.

PRIMUM est Decretum S. P. Q. R. quo rata facta sunt, quæ Cæsar Dictator, et Triumviri, Lepidus, Octavianus, et Antonius, Plarasensibus et Aphrodisiensibus tribuere beneficia. Id ex Asia in Britanniam attulit Sherardus a. 1705. et cum Chishullo communicavit; qui l. c. edidit, suppletis ex ingenio lacunis. Supplementa uncis inclusa sunt.

(Ὕπατοι λόγους ἐποιήσαντο. Ἀρέσκειν τῇ συγκλήτῳ, περὶ ὧν ὁ Γάϊος Καῖσαρ ὑπὲρ Πλαρασέων καὶ Ἀφροδισιέων ἔκρινεν, αὐτοὺς κατὰ τὰ δί) καια ἐσθλά τε (πάντ) α ἐλευθέρους εἶναι, τῷ τε δικαίῳ καὶ ταῖς (νομοθεσίαις ταῖς ἰδίαις τὴν πόλ) ιν τὴν Πλαρασέων, καὶ Ἀφροδεισιέων χρῆσθαι, μήτε ἐγγύην (εἰσφέρειν, τούτοις κατὰ τὸ παρὸν δόγμα κ) αὶ κέλευσιν ὁμολογεῖν. Ἅτέ τινα ἔπαθλα τειμὰς φιλάνθρω (πα . . τρεῖς ἄνδρες ὁ) ι τῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων διατάξεως τῷ ἰδίῳ ἐπικρίματι Πλ (ἀρασεῦσι καὶ Ἀφροδισιεῦσι) προσεμέρισαν, προσμεριοῦσιν, συνεχώρησαν, συγχωρήσουσιν, τα (ῦτα πάντα βέβαια γ) ενέσθαι: Ὁμοίως τε ἀρέσκειν τῇ Συγκλήτῳ τὸν δῆμον τὸν Πλα (ρασέων καὶ Ἀφροδεισιέ) ων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀτέλειαν αὐτοὺς πάντων τῶν πραγ(μάτων ἔχειν, καθ) άπερ τις πολιτεία τῷ καλλίστῳ δικαίῳ καλλίστῳ τε νόμῳ, ἐστὶν (χρωμένη, ἣ ἀπὸ δήμ) ου τοῦ Ῥωμαίων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀτέλειαν ἔχει, φίλη τε καὶ σύ (μμαχος οὖσα. τὸ δὲ) τέμενος Θεᾶς Ἀφροδίτης ἐν πόλει Πλαρασέων καὶ Ἀφροδεισιέων ἱερὸν ἔ (στω) ταὐτῷ τῷ δικαίῳ, ταὐτῇ τε δεισιδαιμονίᾳ, ᾧ δικαίῳ, καὶ ᾗ δεισ (ιδαιμονίᾳ τὸ Ἐφε) σίας ἐστὶν ἐν Ἐφέσῳ. Κύκλῳ τε ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ εἴτε τέμενος, εἴτ (ε ἱερὸς) τόπος, ἄσυλος ἔστω. Ὅπως τε ἡ πόλις, καὶ οἱ πολεῖται οἱ Πλαρασέων (καὶ Ἀφροδεισιέων τῶ) ν κωμῶν, χωρίων ὀχυρωμάτων, ὅρων, πρόσοδων πρὸς τὴν φιλίαν τὸ (ἐφ' ἡμ) ῖν, κρατῶσιν χρῶνται, καρπίζωνταί τε, πάντων τῶν πραγμάτων ἀτε (λεῖς, μήτε φόρον δ) ιά τινα αἰτίαν ἐκείνων διδόναι, μηδὲ ξυνεισφέρειν ὀφείλωσιν, (ἀλλ' αὐτ) οῖς κατ' οὖσαν μετὰ ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς κύρωσιν χρῶνται..........

M. ANTONII *Triumviri Epistola scripta ut videtur, A. U. C.* 717. *ante C. N.* 34.

(Μ. Ἀντώνιος αὐτοκράτωρ ὕπατος ἀποδεδει) γμένος τὸ β. καὶ (τὸ γ.) τριῶν ἀνδρῶν (τῆδ .. *) τῶν δημοσίων πραγμάτων διατάξεως Πλαρασέων καὶ Ἀφροδεισιέων ἄρχουσιν, βουλῇ, δήμῳ χαίρειν. Εἰ ἔρρωσθε, εὖ ἂν ἔχοι, ὑγιαίνω δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ στρατεύματος. Σόλων Δημητρίου, ὑμέτερος πρεσβευτὴς ἐπιμελέστατα πεφροντικὼς τῶν τῆς πόλεως ὑμῶν πραγμάτων, οὐ μόνον ἠρκέσθη ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν οἰκονο (μή) μασιν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς παρεκάλεσεν εἰς τὸ τοῦ γεγονότος ὑμῖν ἐπικρίματος καὶ δόγματος, καὶ ὁρκίου καὶ νόμου ἀντιπεφωνημένα ἐκ τῶν δημοσίων δέλτων ἐξαποστεῖλαι ὑμῖν τὰ ἀντίγραφα. Ἐφ' οἷς ἐπαινέσας τὸν Σόλωνα μᾶλλον ἀπεδεξάμην, ἔσχον τε ἐν τοῖς ὑπ' ἐμοῦ γεινωσκομένοις, ᾧ καὶ τὰ καθήκοντα ἀπεμέρισα φιλάνθρωπα, ἄξιον ἡγησάμενος τὸν ἄνδρα τῆς ἐξ ἡμῶν τειμῆς. Ὑμῖν τε συνήδομαι ἐπὶ τῷ ἔχειν τοιοῦτον πολείτην. Ἔστιν δὲ ἀντίγραφα τῶν γεγονότων ὑμῖν φιλανθρώπων τὰ ὑπογεγραμμένα, ἃ ὑμᾶς βούλομαι ἐν τοῖς δημοσίοις τοῖς παρ' ὑμῖν γράμμασιν ἐντάξαι. Γράμματα Καίσαρος.

Literæ, quæ subjectæ fuerant, periere: fueruntque illæ ipsæ, quas postea, auctore Tacito, Romam attulere Aphrodisienses.

Excerptum Psephismatis Stratonicensis, a Sherardo Britanno ex Asia allati, et a Chishullo ibidem p. 156. *editi: in quo mentio asyli, cujus jus sub Tiberio defenderunt.*

Ἐπὶ Στεφανηφόρου Πτολε (μαίου) .... (Διον) υσίου γραμματέως (σεβασ) τῆς βουλῆς εἰπόντος, τὴν πόλιν ἄνωθεν τῇ τῶν προεστότων αὐτῆς μεγίστων Θεῶν (προνοίᾳ χρυσαορέως Διὸς καὶ Ἑκ) άτης, ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ συνεχῶν κινδύνων σεσῶσθαι, ὧν καὶ τὰ ἱερὰ ἄσυλα, καὶ ἱκέται καὶ ἱερὰ σύγκλητος, δόγματι, Σε (βαστοῦ Καίσαρος, καὶ) τε τῶν κυρίων Ῥωμαίων αἰωνίου ἀρχῆς, ἐποιήσαντο προφανεῖς ἐναργείας etc.

* Chishull. monet videri scriptum fuisse τῇ δευτεραίᾳ, sed id una cum infausto Antonii nomine et præconio fuisse erasum.

MONUMENTUM ANCYRANUM

SUPPLETUM

AB

EDM. CHISHULL

IN ANTIQUITATIBUS ASIATICIS.

RERVM. GESTARVM. DIVI. AVGVSTI. QVIBVS. ORBEM. TERRARVM. IMPERIO. POPVLI. ROM. SVBIECIT. ET. IMPENSARVM. QVAS. IN. REMPVBLICAM. POPVLVMQVE ROMANVM. FECIT. INCISARVM. IN. DVABVS. AHENEIS. PILIS. QVAE. SVNT. ROMAE. POSITAE. EXEMPLAR. SVBIECTVM.

Tabula prima intrantibus a læva.

ANNOS. VNDEVIGINTI. NATVS. EXERCITVM. PRIVATO. CONSILIO. ET. PRIVATA. IMPENSA. COMPARAVI. PER. QVEM. REMPUBLICAM. *obs*TINATIONE. **FACTIONIS. OPPRESSAM. IN. LIBERTATEM. VINDICAVI.** *Sen*ATVS. **DECRETIS. HONORIFICIS.** *or-*

Rerum gestarum] Respice ad Taciti Ann. 1, 8 et 11. Reliquit Augustus, testibus Suet. c. 101. et Dione 56, 32. præter *testamentum, volumina quatuor, quorum uno mandata de funere suo complexus erat; altero indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante mausoleum statuerentur; tertio breviarium totius Imperii, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniæ in ærario et fiscis et vectigaliorum residuis; quarto mandata et consilia Tiberio ac Reipublicæ data.* Ex his index ille rerum ab Augusto gestarum quod supersit, Ancyranis debetur, qui, ab illo insignibus beneficiis adfecti, templum in ejus honorem strui, ludos celebrari, gesta ejus tabulis marmoreis insculpi curarunt. V. Observat. de l'Abbé Belley in Mém. de l'Acad. des Inscr. t. 37. p. 391. *Breviarii* quoque sive *rationarii*, ut Suet. c. 28. vocat, *Imperii* pars quædam superest, inserta *Logarico* Alexii Comneni, de quo vid. Montefalcii Analecta Græca p. 316. Ejus exemplum, manu Salmasii egregie scriptum nuper inlatum est bibliothecæ nationali Parisinæ, teste Em. Jos. W. Sainte Croix in Magaz. Encyclop. a. IV. t. 4. p. 94. Divisio quoque Imperii Romani ex ævo Augusti servata creditur in Itinerario quod vulgo Antonini dicitur. Cf. Wesseling. in Præf. ad Itiner. Ceterum res gestæ Augusti narrantur annorum 37. ductorum ab inito Consulatu ejus primo mense Sextili a. u. 711. teste Tacito Ann. 1, 9. ubi; *idem dies accepti quondam Imperii princeps et vitæ supremus.*

In duabus aheneis pilis] Minus recte Suetonius *tabulas* vocat.

Annos undeviginti natus etc.] Sic et Tac. Ann. 13, 6. et Cicero ad Att. 16, 8.

Senatus decretis honorificis] Cic. Phil. 3, 15.

natvs. IN. *evm.* ORDINEM. SVM. *adlectvs. a.* CONSVLIBVS. *inter. consvlares. ut. sententiam. dice*REM. LOCVM*qve. et.* IMPERIVM. MIHI. DEDIT. RESPVBLICA. V*ti.* PRAETORI. SIMVL. CVM. CONSVLIBVS. IR*tio. et. Pansa. Huic.* AVTEM. EODEM. ANNO. ME. *svffectvm.* CONSVLEM. *cvm. edi*DISSET. ET. TRIVMVIRVM. REIPVBLICAE. *constitve*NDAE. QVI. PARENTEM. CON*IVrati. occidissent.* IN. *exilivm.* EXPVLI. IVDICIIS. LEGITIMIS. VLTVS. POSTEA. BELLVM. INFERENTIS. REIPVBLICAE. — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ARMA. TERRA. MARIQVE. — — — *sig*NAQVE. TOTO. ORBE. TERRARVM. *circvmtvli.* VICTORQVE. OMNIBVS. *svpplicibvs.* CIVIBVS. PEPERCI. *et. in.* EXIL*io. sponte. sva. de*GENTES. QVIBVS. TVTO. *liceret.* SERVARI. QVAM. EXCIDERE. MALVI. — — — — — MILLIA. CIVIVM. ROMA*norvm. adacta.* SACRAMENTO. MEO. FVERVNT. CIRCITER. *quingen*TA. EX. QVIBVS. DEDV*xi. in. colonias.* AVT. REMISI. IN. MVNICIPIA. SVA. STIPEN*diis. solv*TIS. MILLIA. ALIQVANTO. *plvs. qva*M. TRECENTA. ET. IIS. OMNIBVS. AGROS. A*dsignavi.* AVT. PECVNIAM. PROP*riam. ex.* ME. DEDI⁊ *longas.* NAVES. CEPI. SESCEN*tas. praeter. ali*AS. SIQVAE. MINORIS. *qvam. trir*EMES. FVERVNT⁊

BIS. OVANS. TRIVMPHA*vi. tris. egi. cu*RVLIS. TRIVMPHOS. ET. APPELLA*tvs. svm. viciens. et. se*MEL. IMPERATO*r. cvmqve. plv*RIS. TRIVMPHOS. MIHI. SE*natvs. decrevisset. iis. tamen. agendis. su*PERSEDI. *et. tantvmmodo. lavr*VS. DEPOSVI. IN. CAPITOLIO. *Delmatis. et. Illvriis. q*VOQVE. BELLO. NVNC. *perdomi*TIS. OB. RES. A*vt. dvctv. meo. avt. per. lega*TOS. AVSPICIIS. MEIS. TERRA. MARIQVE. PROSPERE. GESTAS. QV*aesitamque. bello. re*QVIEM. DECREVIT. SENATVS. SVP-

Adlectus a Consulibus etc.] Velleius 2, 61. Livius epit. 118. Cic. Phil. 5, 17.

Suffectum Consulem.] Dialog. de Orator. c. 17. Factum id post pugnam Mutinensem XIV Kal. Sept. a. u. 711.

IIIvirum R. C.] Anno eodem a. D. V Kal. Dec. Vide fragm. Magistratuum Rom. apud Gruterum p. 298.

In exilium expuli jud. legit.] Lege Pedia. Liv. ep. 120. Vell. 2, 69.

Bellum inferentis] Sic pro *inferenteis, inferentes.* Intelligit Brutum et Cassium.

Victor omn. suppl. peperci] Comprobat Vell. 2, 86.

Ex me dedi⁊] Hoc signo clauduntur periodi in marmore.

Sescentas] ἀρχαϊκῶς. Cf. Dausquei Orthogr. vol. 2. p. 288. Sic et apud Virgil. 10, 172. in antiquis codicibus, notante Pierio.

Bis ovans triumphavi] Suet. c. 22. *post Philippense et rursus post Siculum bellum.*

Viciens et semel] Sic Tac. Ann. 1, 9. Apud Dionem 53, 41. legendum ἓν καὶ εἴκοσιν, docet Chishull, ut et Reimarus notavit. Taciti verba adversus Norisium ad Cen. Pisana p. 338. tuetur etiam Eckhel. in Doctr. NN. vet. vol. 6. p. 140.

Delmatis et Illuriis] Ita supplet Chishull ex Appiani Illyricis versus finem.

PLICANDVM. ESSE. DIS. IMMORTALIBVS. — — — — — — — —
— QVO. *ex*. SENATVS. CONSVLTO. SVPPLICATVM. EST. IN. DEORVM — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tabula secunda a læva.

PATRITIORVM. NVMERVM. AVXI. CONSVL. QVINTVM. IVSSV. POPVLI. ET. SENATVS. SENATVM. TER. LEGI. ET. IN. CONSVLATV. SEXTO. CENSVM. POPVLI. CONLEGA. M. AGRIPPA. EGI. LVSTRVM. POST. ANNVM. ALTERVM. ET. QVADRAGENSIMVM. FECI. QVO. LVSTRO. CIVIVM. ROMANORVM. CENSA. SVNT. CAPITA. QVADRAGIENS. CENTVM. MILLIA. ET. SEXAGINTA. TRIA. MILLIA. *alterv*M. CONSVLARI. CVM. IMPERIO. LVSTRVM. *censvmqve*. SOLVS. FECI. CENSORINO. *et*. ASINIO. COS. QVO. LVSTRO. CENSA. SVNT. CIVIVM. ROMANORVM. *capita*. QVADRAGIENS. CENTVM. MILLIA. ET. DVCENTA. TRIGINTA. TRIA. M*illia*. *tertiv*M. CONSVLARI. CVM. IMPERIO. LVSTRVM. CONLEGA. TIB. CA*esare*. *feci*. SEX. POMPEIO. ET. SEX. APPVLEIO. COS. QVO. LVSTRO. ET*iam*. *censa*. *svnt*. *ro*MANORVM. CAPITVM. QVADRAGIENS. CENTVM. MI*llia*. *tr*IGINTA. ET. SEPTEM. MILLIA.

In Deorum] Chishull. putat addendum *Dearumque templis circiter trecentis*, ut apud Virgil. 8, 714. Sed hic poetico more rotundo numero utitur, quod Augustum non decebat.

Patritiorum numerum auxi] Vide Ann. 11, 25. Agitur de a. u. 725. Dio 49, 43. et 52, 42.

Jussu Populi et Senatus] Firmatur hinc Taciti locus cit. ubi lege Sænia sublegisse Senatum dicitur. Dio de Populo silet 52, 42. ad a. 725. 54, 13. ad a. 735. et c. 26. ad a. 741. Addit vero hic et a. 743. lectum esse Senatum ab Augusto 54, 35. et quintum a. 756. L. 55, 13.

Censorino et Asinio Cos.] Sic *Consulibus* aliquotiens *Cos.* simplici elemento. Ceterum his Consulibus mensis Sextilis dictus est *Augustus*. En SC. quod servavit Macrobius Sat. 1, 12. CVM. IMPERATOR. CAESAR. AVGVSTVS. MENSE. SEXTILI. ET. PRIMVM. CONSVLATVM. INIERIT. ET. TRIVMPHOS. TRES. IN. VRBEM. INTVLERIT. ET. EX. IANICVLO. LEGIONES. DEDVCTAE. SECVTAEQVE. SINT. EIVS. AVSPICIA. AC. FIDEM. SED. ET. AEGYPTVS. HOC. MENSE. IN. POTESTATEM. POPVLI. ROMANI. REDACTA. SIT. FINISQVE. HOC. MENSE. BELLIS. CIVILIBVS. IMPOSITVS. SIT. ATQVE. OB. HAS. CAVSSAS. HIC. MENSIS. HVIC. IMPERIO. FELICISSIMVS. SIT. AC. FVERIT. PLACERE. SENATVI. VT. HIC. MENSIS. AVGVSTVS. ADPELLETVR. Addit Macrobius: *item plebiscitum factum ob eandem rem Sexto Pacubio Tribuno plebem rogante*. Cf. et Suet. c. 58.

Quadragiens centum millia et ducenta tria millia] Casaubono displicuerat ista repetitio τοῦ *millia*. Verum sic aliquotiens in marmore, itemque in sacris litteris 1 Chron. 21, 5. et 2 Chron. 2, 17. Numerum ipsum quod adtinet, habetur fere sic et apud Eusebium in Chronico ad n. 1989. Contra Suidas eum ita effert ΤΙ μυριάδες καὶ χίλιοι δέκα ἑπτά. ubi reponendum censet Chishull. ΤΓ μυριάδες καὶ χιλιάδες ἑπτά. Sic conveniret cum marmore.

LEGIBVS. NOVIS. *latis*. *e*XEMPLA. MAIORVM. EXOLESCENTIA. *revocavi*. *et*. *fvgientia*. IAM. EX. NOS*tro*. *conspectv*. AVITARVM. RERVM. EXEMPLA. IMITANDA. *proposvi*] —

— — *pe*R. TOTVM. I*mperivm*. POPVLI. ROMANI. *parta*. *est*. *terra*. *mariqve*. *p*AX. CVM*qve*. *a*. *condita*. *vrbe*. *Ianvm*. *qvi*-R*invm*. BIS. OMNINO. CLAVSVM. *fvis*SE. PRODATVR. EVM. *senatvs*. PER. ME. PRINCIPEM. TER. CLAVDENDVM. ESSE. *jussit*]

Inter. FIL*ios*. MEOS. QVOS. SIN*istra*. *sors*. MIHI. ERIPVIT. EORVM. CAIVM. ET. LVCIVM. CAESARES. —

Legibus novis latis] Tac. Ann. 3, 28. 4, 16. Suet. c. 31. sq. Prædicat eas egregie Horat. Ode 4, 15. et Ep. 2, 1.

Avitarum rerum exempla] Suet. c. 89.

Imitanda proposui] Posthæc sequuntur lineæ complures frequens interruptæ et male cohærentes, ex quibus mentio statim elucet instituti sub Augusto *Actii quinquennalis certaminis* PER. QVATTVOR. (sic ἀρχαϊκῶς ex Æolico πέττορα) AMPLISSIMA. COLLEGIA. *Pontificum* scil. *Augurum*, *VII virorum et XV virorum S. F.* qua de re Dio 53, 1.

Tum memoria institutæ a. u. 731. *supplicationes* APVD. OMNIA. PVLVINARIA. PRO. VALE*tudine Augusti*, ubi decantatum SALIARE. CARMEN....post quod factum collata ei SACROSAN*cta* TRIBVNITIA. POTESTAS. Cf. Ann. 3, 56. ubi *id summi fastigii vocabulum Augustus repperisse dicitur, ne Regis aut Dictatoris nomen adsumeret, ac tamen adpellatione aliqua cetera imperia præmineret*. Vid. et Liv. epit. 134. Dio 51, 19.

Narrat porro Augustus, *se* SACERDOTIVM. DEFERENTE. POPVLO. *suscepisse*, QVOD. PATER. *ejus procuravit*, ALIQVOD. (sic, ut alibi *adque* pro *atque*) POST. ANNOS. EO. MORTVO. *qui post patrem illud pro*CVRAVERAT, quo Lepidum signat.

Refert dein: *vota facta Romæ pro M. Agrippæ valet*VDINE. QVANTA. ROMAE. NVN*quam antea*, *cujus post mortem Sulp*ICIO. C. VALGIO. CONSVLIBVS. ....*æ*DIS. HONORIS. ET. VIRTVTIS. AD. *mem*ORIAM. *meam*....S*e*NATVS. CONSACRAVIT. IN. QVA. PONT*ifices anniversarium sacrificium facerent*.

Demum addit: *post res in Hispa*NIA. GAL*liaque pro*VINCIIS. PROS*pere gestas* ....ARAM....*pro*. REDITV. MEO. CO*nsacrari decrevit Senatus*.... *ut* AD. EAM ....MAGISTRATVS ET SA*cerdotes sacrum perenne facerent*.... Bis autem pro reditu et salute Augusti multa honorifica sunt decreta a. u. 729 et 740.

Parta terra marique pax] Numus testatur cusus Augusto VI Consule, quod incidit in a. u. 726. Eum more suo scite explicat Eckhel. vol. c. p. 84.

Ter claudendum esse jussit] Bene sic; nam et Dio 54, 36. postquam ad a. 725. post pugnam Actiacam et 729. post victos Cantabros Janum clausum esse meminisset, ad a. 744. memorat, decretum esse, claudendum; nec tamen esse clausum, Dacis Istrum transgressis in Pannoniam inruptionem facientibus. In alia abit Orosius 6, 22. abire quoque videtur Suetonius c. 22. de quo dissensu tollendo videsis Chishullium ad h. l. marmoris, itemque Eckhelium ad numum Augusti, cujus, Jani templum exhibentis, epigraphe IAN. CLV. quem is explicat vol. cit. p. 89.

Quos sinistra sors mihi eripuit] Augustum ereptis nepotibus abstrusisse tristitiam, refertur Ann. 3, 6. Nota sunt Cenotaphia Pisana eorum memoriæ dicata, a Norisio docte inlustrata.

Tabula tertia a læva.

HONORIS. MEI. CAVSA. SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. ANNVM. QVINTVM. ET. DECIMVM. AGENTIS. CONSVLES. DESIGNAVIT. VT. EVM. MAGISTRATVM. INIRENT. POST. QVINQVENNIVM. ET. EX. EO. DIE. QVO. DEDVCTI. SVNT. IN. FORVM. VT. INTERESSENT. CONSILIS. PVBLICIS. DECREVIT. SENATVS. EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPEM. IVVENTVTIS. VTR*vm*QVE. *eo*RVM. PAR*mis*. *e*T. HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM APPELLAVERVNT⁊

PLEBEI. ROMANAE. VIRITIM. *HS*. TRECENOS. NVMERAVI. EX. TESTAMENTO. PATRIS. MEI. ET. NOMINE. MEO. QVADRINGENOS. EX. BELLORVM. MANIBIIS. CONSVL. QVINTVM. DEDI. ITERVM. AVTEM. IN. CONSVLATV. DECIMO. EX. PATRIMONIO. MEO. II*s*. QVADRINGENOS. CONGIARI. VIRITIM. PERNVMERAVI. ET. CONSVL. VNDECIMVM. DVODECIM. FRVMENTATIONES. FRVMENTO. PRIVATIM. COEMPTO. EMENSVS. SVM. ET. TRIBVNITIA. POTESTATE. DVODECIMVM. QVADRINGENOS. NVMMOS. TERTIVM. VIRITIM. DEDI. QVAE. MEA. CONGIARIA. PERVENERVNT. AD. *sestertiv*M. *millia*. NVNQVAM. MINVS. QVINQVAGINTA. ET. DVCENTA⁊ TRIBVNITIAE. POTESTATIS. DVODEVICENSIMVM. CONSVL. XII. TRECENTIS. ET. VIGINTI. MILLIBVS. PLEBEI. VRBANAE. SEXAGENOS. DENARIOS. VIRITIM. DEDI. ET. CVIVIS. MILITVM. MEORVM. CONSVL. QVINTVM. EX. MANIBIIS. VIRITIM. MILLIA. NVMMVM. SINGVLA. DEDI. ACCEPERVNT. ID. TRIVMPHALE. CONGIARIVM. IN. COLONIIS. HOMINVM. CIRCITER. CENTVM. ET. VIGINTI. MILLIA⁊ CONSVL. TERTIVM. DECIMVM. SEXAGENOS. DENARIOS. PLEBEI. QVAE. TVM. FRVMENTVM. PVBLICVM. ACCEPERVNT. DEDI. EA. MILLIA. HOMINVM. PAVLO. PLVRA. QVAM. DVCENTA. FVERVNT. PECVNIAM. *pro*. AGRIS. QVOS. IN. CONSVLATV. MEO. QVARTO. ET. POSTEA. CONSVLIBVS. *M. Crasso. et*. CN. LENTVLO. AVGVRE. ADSIGNAVI. MILITIBVS.

Consules designavit] Firmantur hæc egregie numo in eorum honorem cuso, ubi hastis et parmis donati PRINCIPES IVVENTVTIS sistuntur velati et togati, additis etiam capeduncula et lituo, quorum hic ad L. Cæsarem Augurem, illa ad C. Cæsarem Pontificem spectat. Cf. Eckhel. vol. cit. p. 171.

Ex bellorum manibiis] Sic aliquoties marmor. Dixisse quoque Augustum *simus* pro *sumus* refert Suet. c. 87. Emendandus hinc Velius Longus apud Putsch. p. 2228. qui plane contrarium docet.

Duodecim frumentationes] i. e. frumenti largitiones. Hoc sensu quoque ea voce utitur Sueton. c. 40. et 42.

Quæ mea congiaria] Singula quatuor intelligit, pecuniæ tria, frumenti unum.

SOLVI. MVNICIPIs] EA. SESTERTIVM. CIRCITER. SEXSIENS. MILLIENS. FVIT. QVAM. *ex.* COLLATIONIBVS. *pro.* PRAED*iis.* NVMERAVI. ET. CIRCITER. BIS. MILLIENS. ET. SESCENTIENS. QVOD. PRO. AGRIS. PROVINCIALIBVS. SOLVI] ID. PRIMVS. ET. SOLVS. OMNIVM. QVI. DEDVXERVNT. COLONIAS. MILITVM. IN. ITALIA. AVT. IN. PROVINCIIS. AD. MEMORIAM. AETATIS. MEAE. FECI. ET. POSTEA. *Ti.* NERONI. ET. CN. PISONI. CONSVLIBVS. ITEMQVE. C. ANTISTIO. ET. D. LAELIO. COS. ET C. CALVISIO. ET. L. PASIENO. CONSVLIBVS. ET. LENTVLO. ET. MESSALINO. CONSVLIBVS. ET. L. CANINIO. ET. Q. FABRICIO. CONSVLIBVS. *veteranis.* *qv*OS. EMERITEIS. STIPENDIs. IN. SVA. MVNICIP*ia.* *redvxi.* PRAEM*ia.* *aere.* *nvm*ERATO. PERSOLVI. QVAM. IN. REM. SEST*ertivm.* MILL — — — — — — — — — — — — — — — IMPENDI]

QVATER. PECVNIA. MEA. IVVI. AERARIVM. ITA. VT. SESTERTIVM. MILLIENS. ET. QVINQVIENS. AD. EOS. QVI. PRAEERANT. AERARIO. DETVLERIM. ET. M. *Æmilio.* ET. L. ARVNTIO. COS. IN. AERARIVM. MILITARE. QVOD. EX. CONSILIO — — — — — CO*nstitv*TVM. EST. EX. *qvo.* PRAEMIA. DARENTVR. MILITIBVS. QVI. VI*ginti.* *stipendia.* EMERVISSENT. HS. MILLIENS. ET. SEPTINGENT*iens.* *Tib.* *Cæsaris.* *nomine.* *et.* *m*EO. *detuli* —

Tabula prima a dextra.

CVRIAM. ET. CONTINENS. EI. CHALCIDICVM. TEMPLVMQVE. APOLLINIS. IN. PALATIO. CVM. PORTICIBVS. AEDEM. DIVI. IVLI. LVPERCAL. PORTICVM. AD. CIRCVM. FLAMINIVM. QVAM. SVM. APPELLARI. PASSVS. EX. NOMINE. EIVS. QVI. PRIOREM. EODEM. IN. SOLO. FECERAT. OCTAVIAM. PVLVINAR. AD. CIRCV*m.* MAXIMVM. AEDES. IN. CAPITOLIO. IOVIS. FERETRI.

Pro prædiis] Sic supplet Chishull; Lipsius dederat *Prætoribus;* Gronovius *prædiatoribus.*

Ti. Neroni et Cn. Pisoni Consulibus] Similia occurrunt alibi, ut *imbri,* sexto casu; *oneri* pro *onere, parti* pro *parte* etc. Vid. Voss. de Analogia 2, 12. Sanctii Min. 2, 7. et Perizon. ib. ad 1, 6. p. 36.

Juvi ærarium] Proprie dictum. Sic et Ann. 2, 64.

Ex consilio] *Liviæ* supplet Gronovius ex Dione 55, 14. Chishull mavult *Senatus*, ex eodem c. 24.

Chalcidicum] Cf. Dio 51, 22. Forsan *Minervium*, a *Minerva Chalcidica* sive Chalcide Syriæ, post devictam Cleopatram, ablata ab Augusto. Domitianus etiam, tum urbi Chalcidicæ gratulatus, tum Minervæ alias addictus Minervia Chalcidica exstruxit. V. Eusebii Chron. ad n. 2105. et ibi Scaliger.

ET. IOVIS. TONANT*is*. AEDEM. QVIRINI. AEDES. MINERVAE. ET. IVNONIS. REGINAE. ET. IOVIS. LIBERTATIS. IN. AVENTINO. AEDEM. LARVM. IN. SVMMA. SACRA. VIA. AEDEM. DEVM. PENATIVM. IN. VELIA. AEDEM. IVVENTATIS. AEDEM. MATRIS. MAGNAE. IN. PALATIO. FECI7

CAPITOLIVM. ET. POMPEIVM. THEATRVM. VTRVMQVE. OPVS. IMPENSA. GRANDI. REFECI. SINE. VLLA. INSCRIPTIONE. NOMINIS. MEI7 RIVOS. AQVARVM. COMPLVRIBVS. LOCIS. VETVSTATE. LABENTES. REFECI. ET. AQVAM. QVAE. MARCIA. APPELLATVR. DVPLICAVI. FONTE. NOVO. IN. RIVVM. EIVS. IMMISSO7 FORVM. IVLIVM. ET. BASILICAM. QVAE. FVIT. INTER. AEDEM. CASTORIS. ET. AEDEM. SATVRNI. COEPTA. PROFLIGATAQVE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. ET. EANDEM. BASILICAM. CONSVMPTAM. INCENDIO. AMPLIATO. EIVS. SOLO. SVB. TITVLO. NOMINIS. FILIORVM. *meorvm*. INCOHAVI. ET. SI. VIVVS. NON. PERFECISSEM. PERFICI. AB. HEREDIBVS. *meis. ivssi*. DVO. ET. OCTOGINTA. TEMPLA. DEVM. IN. VRBE. CONSVL. — — — — REFECI. — — — — — — — — — — — — —

PRIVATO. SOLO. *dedicato*. MARTIS. VLTORIS. TEMPLVM. FORVMQVE. AVGVSTVM. ET. THEATRVM. AD. AEDEM. APOLLINIS. IN. SOLO. MAGNA. EX. PARTE. A*d. id.* — — — — EMPTO. FECI. QVOD. SVB. NOMINE. M. MARCELLI. GENERI. NITESCIT7 DONA. *ex*. MANIBIIS. IN. CAPITOLIO. ET. IN. AEDE. DIVI. IVLI. ET. IN. AEDE. APOLLINIS. ET. IN. AEDE. VESTAE. ET. IN. TEMPLO. MARTIS. VLTORIS. CONSACRAVI. QVAE. MIHI. CONSTITERVNT. HS. CIRCITER. MILLIENS7 AVRI. CORONARI. PONDO. TRIGINTA. ET. QVINQVE. MILLIA. MVNICIPIIS. ET. COLONIS. ITALIAE. CONFERENTIBVS. AD. TRIVMPHOS. MEOS. QVINTVM. CONSVL. REMISI. ET. POSTEA. QVOTIENSCVMQVE. IMPERATOR. APPELLATVS. SVM. AVRVM. CORONARIVM. NON.

Ædem Larum] Scilicet *publicorum*. Eam ex stipe, quam populus ei contulit K. Jan. absenti struxit Augustus, a. u. 750. teste marmore Farnesiano apud Grut. p. 106, 4.

Rivos aquarum refeci] Trib. pot. XIX. a. u. 750. teste titulo Aquæ Marciæ inscripto apud Grut. p. 177, 1.

Duplicavi fonte novo] Hoc qui factum, docet Frontinus L. 2. de Aquæduct. Romæ.

Incohavi] Sic et in optimo Suetonii codice Aug. c. 97. *itinere incohato*. Teste Diomede Grammatico L. 1. apud Putschium p. 361. Verrius Flaccus vocem derivabat a *caho*, initio rerum.

Duo et octog. templa refeci] Vid. Ovid. Fast. 2, 59.

Martis Ultoris] Ovid. Fast. 5, 551. sq. Dio 54, 8. Huc numi apud Eckhel. vol. cit. p. 96. sq. et 100. ad a. 734. sq.

Aurum coronarium] Dio vocat χρυσίον ἐς στεφάνους 49, 42. Dein usu *coronarium* pro gratuito aut honorario acceptum. Suidas στεφανικὸν τέλεσμα Ancyranos dixisse testatur πᾶν τὸ ἐν χάριτος μέρει διδόμενον. Cf. Lipsius de magnit. Rom. 2, 9. Non accepisse Augustum eam coronarii grandem summam, refert etiam Dio 51, 21. ad a. 725.

ACCEPI. DECERNENTIBVS. MVNICIPIIS. ET. CONferenNtibvs. *qvae. tvnc.* ADQVE. ANTEA. DECREVERANT] — — — — *mv*NVS. GLADIATORIVM. DEDI. MEO. NOMINE. ET. QVINQVIENS. FILIORVM. MEORVM. AVT. NEPOTVM. NOMINE. QVIBVS. MVNERIBVS. PVGNAVERVNT. H*ominvm. circiter.* DECEM. MILLIA. — — — — BIS. *dedi.* FERARVM. VNDIQVE. ACCIN*ctarvm.* — — — — *spectac*VLA. PRO*prio. meo.* NOMINE. ET. TERTIVM. NEPO*tvm.* — — — — *lvdos.* FEC*i.* MEO. NOMINE. QVATER. ALIORVM. AVTEM. M*agistratvvm. absentiv*M. TER. ET. VICIENS — — — — *in. col*l*e*GIO. XV. VIRORVM. MAGI*ster. adlecto. in.* COLLEGIVM. M. AGRIPPA. — — — PER. QV*indec*IM*. viros.* C. FVRNIO. C. SILANO. COS. *qvi*N*tos. feci.* LVDOS. *saecvlares. nvlli. virorvm. visos. ante. i*D. TEMPVS. DEINDE. — — — — — — — — *Venationes. bestia*RVM. AFRICANARVM. MEO. NOMINE. ET. FILIORVM. MEORVM. ET. NEPOTVM. IN. CIRCO. AVT. IN. FORO. AVT. IN. AMPHITHEATRIS. POPVLO. DEDI. SEXIENS. ET. VICIENS. QVIBVS. CONFECTA. SVNT. BESTIARVM. CIRCITER. TRIA. MILLIA. ET. QVINGENTAE]

NAVALIS. PROELI. SPECTACVLVM. POPVLO. DEDI. TRANS. TIBERIM. IN. QVO. LOCO. NVNC. NEMVS. EST. CAESARVM. CAVA*lo. solo. in. longitvdinem. mille.* ET. OCTINGENTOS. PEDES. IN. LATITVDINE. M*ille. erant. et.* DVCENTI. IN. QVO. TRIGINTA. ROSTRATAE. NAVES. TRIREMES. *et. qvadrireme*S. PLVRIS. AVTEM. MINORES. INTER. SE. CONFLIXERVNT. *Atticis. et. Persicis.* CLASSIBVS. PVGNAVERVNT. PRAETER. REMIGES. MILLIA. *hominvm. trigin*TA. CIRCITER]

IN. TEMPLIS. OMNIVM. CIVITATIVM. *primarvm. Evropae.* ET. ASIAE. VICTOR. ORNAMENTA. REPOSVI. QVAE. SPOLIATIS. TEMP*lis. is. cvm.* QVO. BELLVM. GESSERAM. PRIVATIM. POSSEDERAT. *Meae.* STATVAE. PEDESTRES. ET. EQVESTRES. ET. IN. QVADRIGEIS. ARGENTEAE. STETERVNT. IN. VRBE. XXC. CIRCITER. QVAS. IPSE. SVSTVLI. EXQVE. EA. PECVNIA. DONA. AVREA. IN. AEDE. APOLLINIS. MEO. NOMINE. ET. ILLORVM. QVI. MIHI. STATVARVM. HONOREM. HABVERVNT. POSVI.

Quintos ludos sæculares] A. u. 737. ut ex Consulibus patet. Idem plane docet Censorinus c. 17. Conspirant monumenta fasti Capitolini apud Grut. p. 295. et nummus quem explicat Eckhel. ad annum cit. Apud Zosimum 2, 4. error est in designatione Consulum.

Navalis prælii spectaculum] Vide Ann. 12, 56. Suet. c. 43. Velleius 2, 100. Spectat ad a. u. 752. cujus gesta apud Dionem sunt in deperditis.

In templis—monumenta reposui] Declarat hæc uberius Strabo L. 13. p. 595. et 14. p. 637. Adde Plin. 34, 8 (19).

Tabula secunda a dextra.

MARE. PACAVI. A. PRAEDONIBVS. EO. BELLO. SERVORVM. QVI. FVGISSENT. A. DOMINIS. SVIS. ET. ARMA. CONTRA. REMPVBLICAM. TVLERVNT. *trigi*NTA. FERE. MILLIA. CAPTA. DOMINIS. AD. SVPPLICIVM. SVMENDVM. TRADIDI⁊ IVRAVIT. IN. MEA. VERBA. TOTA. ITALIA. SPONTE. SVA. ET. ME. *pro.* VICT*is.* *dvcibvs.* DVCEM. DEPOPOSCIT⁊ IVRAVERVNT. IN. EADEM. *verba.* *Gal*LIAE. *Hisp*ANIAE. A*fric*A. SICILIA. SARDINIA. QVI. —

OMNIVM. PROVINCIARVM. — — — — — — — — — QVIBVS. FINITIMAE. FVERVNT. GENTES. QVAE. N*ondvm.* *svbiectae. erant. Pop. Romano.* FINES. AVXI. GALLIAS. ET. HISPANIAS. PROVINCIA*sqve.* — — — — *qvas. allvi*T. OCEANVS. A. GADIBVS. AD. OSTIVM. ALBIS. FLVMINIS. — — — — *ab. vsqve. regione.* EA. QVAE. PROXIMA. EST. HADRIANO. MARI. *armis. perlvstravi.* NVLLI. GENTI. BELLO. PER. INIVRIAM. INLATO⁊ *classis. Romana* — — — — AB. OSTIO. RHENI. AD. SOLIS. ORIENTIS. REGIONEM. VSQVE. AD. *orbis. extrem*A. NAVIGAVIT. QVO. NEQVE. TERRA. NEQVE. MARI. QVISQVAM. ROMANORVM. ANTE. ID. TEMPVS. ADIT⁊ CIMBRIQVE. ET. CHARIIDES. ET. SEMNONES. EIVSDEM. TRACTVS. ALII. GERMANORVM. POPVLI. PER. LEGATOS. AMICITIAM. MEAM. ET. POPVLI. ROMANI. PETIERVNT⁊ MEO. IVSSV. ET. AVSPICIO. DVCTI. SVNT. DVO. EXERCITVS. EODEM. FERE. TEMPORE. IN. AETHIOPIAM. ET. IN. A*ra*-*b*IAM. QVA. EA. *tempestate* — *Arme*NIAM. *ma*IOREM. INTERFECTO. REGE. EIVS. ARTAX*ia.* M. POSSE. — — — —

Dominis ad suppl. sum. reddidi] Dio 49, 12.
Omnium provinciarum etc.] Explicite magis Eutropius 7, 5.
Ad ostium Albis] Cf. Ann. 1, 9. Suet. c. 21.
Nulli genti bello per inj. ill.] Repetit hæc Suet. l. c.
Classis Romana] Plin. 2, 67. Vell. 2, 106.

Amicitiam meam petierunt] De Cimbris rem firmat Strabo L. 7. p. 293. quos ad Augustum dono misisse lebetem, qui apud ipsos sacerrimus habebatur, amicitiam inlatarumque injuriarum veniam petentes tradit.

In Æthiopiam et in Arabiam] In istam a Petronio, Ægypti Præside a. u. 733. teste Strabone L. 17. p. 820. In hanc triennio prius duce Ælio Gallo, teste eodem L. 16. p. 780.

Artaxia Rege interfecto] Commode hanc lacunam Chishull explet ex Tacito Ann. 2, 3. *Armenia inter Parthorum et Romanas opes infida ob scelus Antonii, qui Artavasden Regem Armeniorum specie amicitiæ inlectum.... interfecerat. Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Cæsare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Ti. Nerone*, et quæ sequuntur.

— — — — *in. potesta*TEM. TIGRANIS. REGIS. PER. *Ti. Ne*RO*nem. diademate. eivs. capiti. imposito. transtvli. Arme*NIAM. GENTEM. POSTEA. I*nqvietam.* GENTEM. ET. REBELLANTEM. D*omitam.* PER. CAIVM. FILIVM. MEVM. REGI. ARI*obarzani. gvbernandam. et. frenan*DAM. TRADIDI. ET. POST. EI*vs.* M*ort*EM. FILIO. EIVS. ARTAVASDI. Q*vodam. ivre. Ariobarza*NE. QVI. ERAT. EX. REGIO. GENERE. ARMENIORVM. ORIVNDVS. IN. ID. REG*nvm. dedvcto.* PROVINCIAS. OMNIS. QVAE. TRANS. HADRIANVM. MARE. VERGVNT. ET. *Ponticas. Asia*NASQVE. IAM. EX. PARTE. MAGNA. REGIBVS. EAS. POSSIDENTIBVS. *concessi. Siciliam. et.* SARDINIAM. OCCVPATAS. BELLO. SERVILI. RECIPERAVI7

COLONIAS. IN. AFRICA. SICILIA. *Mace*DONIA. VTRAQVE. HISPANIA. *in. Gallia. Comata. et.* GALLIA. NARBONENSI. PR*aeter. praesi*DIA. MILITVM. DEDVXI. ITALIA. AVT*em. coloni*AS. QVAE. VIVO. ME. CELEBERRIMAE. E*t.* FREQVENTISSIMAE. FVERVNT. *iixxx.* DEDVCTAS. HABET7

SIGNA. MILITARIA. COMPLVRA. *per. nostros. dv*CES. AMISSA. DEVICTIS. *legionibvs. recepi.* EX. HISPANIA. ET. GEN*tibvs. Delma*TEIS7 PARTHOS. TRIVM. EXERCITVVM. ROMANORVM. SPOLIA. ET. SIGNA. *restitvere.* MIHI. SVPPLICESQVE. AMICITIAM. POPVLI. ROMANI. PETERE. COEGI. EA. AVTEM.

Diademate ejus capiti imposito] Suet. Tib. 9. Vell. 2, 122. Idem c. 94. Regem Artavasden dicit, quem alii cum marmore nostro Tigranem. Cf. interpretes ad h. l.

Per Caium fil.] A. u. 757. teste Cenotaphio Pisano, quod rem fuse narrat.

Possidentibus concessi] Suet. c. 48. Cf. et Norisius ad Cenot. Pisanum pag. 224. Inter alia Atheniensium populo veterem Deli insulæ possessionem permisit, qualem post fugatum Mithridatem populi Rom. beneficio reciperassent. Extat titulus Cæsaris Augusti statuæ, Atheniensium et Deli incolarum sumtu olim dicatæ, quem, grati animi testimonium, exhibet Chishull ad h. l. Templum quoque Romæ et Augusto Athenis est conditum, de quo Sponius et Cohelerus in itinere.

Bello servili] Vulgo *Siculi* contra Sext. Pompeium. Sed sic data opera Augustus hic et supra initio hujus tabulæ, ut speciosum quid opponeret iis, qui, ut Ann. 1, 10. dicitur, *Pompeium imagine pacis, Lepidum specie amicitiæ deceptos*, aiebant.

Colonias—XXIIX.] Sic ex Sueton. c. 46. numerum supplet Chishull.

Devictis legionibus] scil. *Romanis.* Dubitat Chishull, annon potius legendum *devictis iis provinciis.* Et in Hispaniis quidem, æque ac Dalmatia, multa signa fuisse olim amissa, bellis ultra ducentos annos varia fortuna gestis, patet ex Velleio 2, 90. qui vero etiam addit, istas provincias ab Augusto ad pacem esse perductas; de Dalmatis etiam videndus Dio 49, 43. ad a. 721. et Appian. in Illyr. fine. Inter mentionem Hispaniæ et Delmatorum aliquid deesse, paullo post docebitur.

Parthos trium exercit. spolia etc.] Scilicet M. Crassi, Statiani legati Antoniani et ipsius Antonii. Restituta signa vel nummi testantur, de quibus Eckhel. vol. cit. p. 94. sq. Sed conferri debent Suet. c. 21. Justin. 42, ult. Vell. 2, 82. et 91. Strabo in calce l. 6.

Supplicesque] Sic nummi eos exhibent, genu flexo signa offerentes.

SIGNA. IN. FENETRALI. QVOD. EST. IN. TEMPLO. MARTIS. VLTORIS. REPOSVI7

PANNONIORVM. GENTES. QVAS. ANTE. ME. PRINCIPEM. POPVLI. ROMANI. EXERCITVS. NVNQVAM. ADIT. DEVICTAS. PER. TI. CAESAREM. QVI. TVM. PRAEER*at. exercitib*VS. IMPERIO. POPVLI. ROMANI. SVBIECI. PROTVLIQVE. FINES. *Imperii. ad. Istri.* FLVMINIS. *ripam.* — — — QVOD. A. V. —

In templo Martis ultoris] Structo a. u. 734. eo ipso, quo recepta sunt signa Parthica. Cf. Dio 54, 8. Alterum, de quo supra annis octodecim post in foro Augusto fecit. De utroque Ovid. Fast. 5, 579. Nummos supra jam citatos vide.

Pannoniorum gentes etc.] Firmat hæc Vell. 2, 96. Tiberii victorias celebrant adhucdum arcus triumphalis Carnuntinus, quem exhibet Pococke in Descr. of the East, vol. 2. p. 100. Dedit et Kollar. in Anal. Vindobon. t. 1. p. 1019. tum Tiberianus Achates, musei Vindobonensis ocellus, artis et industriæ miraculum, quod certatim vulgarunt Le Roy, Lambecius, Kollarius. Egregie etiam sistit Maffeius in Append. ad Museum Veronense pag. 245. Loco verborum *qui tum præerat exercitibus* Gronovius dedit *qui tum erat privignus meus.* Improbat hoc Chishull, et recte quidem, si verba, quæ salva sunt in marmore, et lacunæ spatium consideres, at male si rem ipsam; nam in fragmento Græco, quod mox subjicietur, clare πρόγονος sive *privignus* dicitur ab Augusto. Videsis tamen, quæ mox ad fragmentum Græcum notantur respectu particulæ *tum.*

Ad Istri fl. ripam] Hunc fluvium et Euphratem Imperii limites quasi a natura positos statuisse Augustum, Julianus in Cæsar. diserte ipsum profitentem inducit. Eo pertinent quoque, quæ Strabo ad calcem L. 6. et Tacitus Ann. 1, 11. et in V. Agric. c. 13. referunt.

Sequuntur lineæ aliquot laceræ, quæ nonnisi verba quædam litterasque disjunctas offerunt, in quibus de *Dacis in Imperium Romanum incurrentibus, sed ab Augusto repressis et ultra Istrum rejectis,* sermo erat. Hoc ita esse, fragmentum Græcum a Pocockio in Inscript. Antiq. c. 2. art. 1. p. 6. et 7. productum evincit. Scilicet, non Romana tantum lingua Index iste Augusteus tabulis marmoreis insculptus ab Ancyranis ad parietes vestibuli templi adfixus erat, sed Græce quoque versus ibidem servabatur. Versionis hujus fragmenta duo in exteriore facie templi ad occidentem reperit Pocockius, quorum alterum sic satis sanum publicavit his verbis:

T ΗΛΑΙΣ
ΑΠΕΛΑΒΟΝ——ΕΞΙΣΠΑΝΙΑΣΚΑΙΓΑΛΑΤΙΑΣΚ[ΑΙ]
ΔΑΛΜΑΤΩΝΠΑΡΘΟΥΣΤΡΙΩΝΣΤΡΑΤΕΜΑ[Τ]
[Ω]ΝΣΚΥΛΑΚΑΙΣΗΜΕΑΣΑΠΟΔΟΥΝΑΙΕΜΟΙ[ΦΙ]
ΛΙΑΝΔΗΜΟΥΡΩΜΑΙΩΝΑΞΙΩΣΑΙΗΝΑΓΡ[ΑΙΑΣ]
ΔΕΤΑΣΣΗΜΕΑΣΕΝΤΩΙΑΡΕΩΣΤΟΥΑΜΥΝ[ΤΟΡΟΣΑ]
ΔΕΥΤΕΩΙΑΠΕΘΕΜΑΝ
ΠΑΝΝΟΝΙΩΝΕΘΝΗΟΙΣΠΡΟΕΜΟΥΗΓΕΜΟ
[Ν]ΙΑΡΩΜΑΙΩΝΟΥΚΗΝΤΙΣΕΝΗΣΣΗΘΕΝΤΑ
ΝΕΡΩΝΟΣΤΟΤΕΜΟΥΗΝΠΡΟΓΟΝΟΣΚ[ΑΙ]
ΗΓΕΜΟΝΙΑΔΕΜΟΥΡΩΜΑΙΩΝΥΠΕΤΑΞΑ
ΚΟΥΘΡΙΑΜΕΧΡΙΙΣΤΡ[Ο]ΥΠ[Ο]ΤΑΜ[Ο]ΥΠΡΟ
ΤΗΔΕΔΑΚΩΝΔΙΑΒΑΣΑΠΟΛΛΗΔΥΝΑΜΙΣΕΝ
ΝΟΙΣΚΑΤΕΚΟΠΗΚΑΙΥΣΤΕΡΟΝΜΕΤΑΧΟ . . [ΣΤΡΑ]
ΤΕΥΜΑΠΕΡΑΝΙΣΤΡΟΥΥΤΑΔΑΚΩ
ΔΗΜΩΝΡΩΜΑΙΩΝΥΠΟΜΕΝΕΙΝ

— — — — — VS. EXERCITVS. — — EIS. — —
— — SPRO — — — — A — — — — TVS-
QVE. — — — — — — — POS — — — —
— VCIVS — — — — — — — — — GEN-
TES — I — — — — — — —

Usus est hoc fragmento ad supplendum marmor Ancyranum vir eximius Em. Jos. W. Sainte Croix, simulque ipsum fragmentum explicavit et ejus lacunas quasdam sarcivit in Magazin Encyclop. l. c. quumque vidisset, minus adcurate ibi expressa quædam, secundis curis emendatum fragmentum mecum communicavit, quale nunc hic lectorum oculis subjicio.

τ . . . . . . ηλαις
ἀπέλαβον ἐξ Ἱσπανίας καὶ Γαλατίας κ(αὶ)
Δαλμάτων. Πάρθους τριῶν στρατευμά(τ)
(ω)ν σκύλα καὶ σημέας ἀποδοῦναι ἐμοὶ (καὶ φι)
λίαν δήμου Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἠνάγκ(ασα τάς)
δὲ τὰς σημέας ἐν τῷ Ἄρεως τοῦ Ἀμύν(τορος ἀ)
δυτέῳ ἀπεθέμαν.
Παννονίων ἔθνη, οἷς πρὸ ἐμοῦ ἡγεμό(νων)
τις Ῥωμαίων οὐκ ἤντισιν, ἡσσηθέντα (διὰ Τι.)
Νέρων', ὃς τότ' ἐμοῦ ἦν πρόγονος κ(αὶ ἡγεμὼν),
ἡγεμονίᾳ δήμου Ῥωμαίων ὑπέταξα
καὶ ὅρια μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ προ(ῆξα).
τῇδε Δάκων διάβασα πολλὴ δύναμις ἐν
νοις κατεκόπη καὶ ὕστερον μεταχ(ωρεῖν στρα)
τεύμα πέραν Ἴστρου τὰ Δάκω(ν)
δήμῳ Ῥωμαίων ὑπομένειν.

Observat vir optimus 1. L. 1. verba καὶ Γαλατίας non legi in textu Latino. Conjicit adfuisse lacunam a descriptoribus neglectam ita replendam RECEPI. EX. HISPANIA. ET. GALLIA. ET. GENTIBUS. DELMATEIS. Lacunam post ἀπέλαβον replendam vocula Δ ut legatur δ' ἐξ Ἱσπανίας conjicit Schweighæuserus nostras, vir in Græcis litteris versatissimus. Idem sex lineas superiores capite truncatas jure meritoque suspicatur. Eo scilicet referendam ad singulas lineas litteram ultimam, qua præcedentis finem supplevit Pocockius.

2. Τάς σημίας l. 3. et 5. pro τὰ σημεῖα ex usu vulgari ejus provinciæ dictum.

3. Idem dicendum de voce ἀδυτέῳ l. 5. pro ἀδύτῳ.

4. L. 7. et 8. Recte se habere phrasin Græcam, quæ Latine sic habet: *quibus ante me Dux Romanorum non occurrerat*, ubi ἤντισεν vitio sculptoris pro ἤντησεν, et ab initio lineæ legendum τις, forsan enim evanidæ litteræ Σ a descriptore substitutam esse A. Dein τὸ ἡσσηθέντα non mutandum.

5. Post hanc vocem addendum esse διὰ Τι. clarum est ex Latino textu, sed sequente linea accusandi casum minus sueto more positum Νέρωνα pro Νέρωνος. Schweighæuserum hoc loco male habet τὸ ἦν, quo expuncto legere liceret Νέρωνος τοῦ ἐμοῦ προγόνου καὶ καίσαρος. Paullo ante enim Tiberius salutatus erat Cæsar, et minus apte Augustus dixerit, Tiberium *tum* fuisse suum privignum.

6. L. 10. ἡγεμονίᾳ dativum esse. Iota ad latus ponendum omisisse sculptorem. Δίμου pro δήμου vitium esse ejusdem, ut l. 2. στρατιμ. pro στρατευμ.

7. L. 11. Καὶ ὅρια bene cum præcedentibus cohærere, si in fine lineæ subjungas προῆξα, quod respondet Lat. *protuli*.

8. L. 12. Τῇδε, *ibi*, non mutandum. Quid sibi mox velit ἐν νοις, non se expedire. Mihi videtur locus hic latere, quo Daci clade sunt adfecti. Si esset l. 13. ΣΟΙΣ, supplerem in l. præcedenti ΜΥ quo facto sensus esset *in Mæsia*. Dio enim 51, 22. refert, Dacos ex utraque Istri parte habitasse, eosque, qui citra id flumen fuerint, ad Mysorum Præfecturam pertinuisse. Addit a M. Crasso, nepos is Crassi, qui in expeditione Parthica periit, bellum Dacis illatum a. u. 725. *Misso Lentulo, Dacos*

AD. ME. EX. IND*ia*. — — — — — — — — —
— APVD. QV. — — — Q. — — — — M. NO-
STRAM. — — — — — — — — — PER. LE-
GATOS. BASTARNARVM. — — — N — — — —
ET. SAR*matar*VM. — — — — — TANAIMQVE.
VLTRA. REC — — — — VVMO — — — REX.
ET. HIBER. — — —

AD. ME. SVPPLICES. CONFVGE*rvnt*. REGES. PARTHORVM. TIRI-
DA*tes* — — — — — — — — — —

Tabula tertia a dextra.

REGIS. PHRATIS. (*sic*) — — — — MEDORVM. — —
ARTA — — — — — — — MAELO. MAR —
— OMANORVM. SVEBO. F. — — — — — — —
Rex. PARTHORVM. PHRATES (*sic*). ORODIS. FILIVS. FILIOS. SVOS. NEPO*tesqve*. *misit*. IN. ITALIAM. NON. BELLO. SVPERATVS. SED. AMICITIAM. NOSTRAM. PER. *haec*. SVORVM. PIGNORA. PETENS. PLVRIMAEQVE. ALIAE. GENTES. EXPE*rtae*. *svnt*. *Romanam*. FIDEM. ME. PRINCIPE. QVIBVS. ANTEA. CVM. POPVLO. ROMANO. *nvllvm*. *omnino*. *fvit*. *l*EGATIONVM. ET. AMICITIAE. COMMERCIVM

A. ME. GENTES. PARTHORVM. ET. MEDORVM. *petiervnt*. *per*. PRINCIPES. EARVM. GENTIVM. REGESQVE. PER. EOS. ACCEPERVNT. PA*rthi*. *Vononem*. *Regis*. *Phra*TIS. FILIVM. REGIS. ORODIS. NEPOTEM. MEDI. A*rtabanvm*. — — — REGIS. ARTAVASDIS. FILIVM. REGIS. ARIOBARZANIS. NEP*otem*.

qui vicina populabantur, ultra ulteriorem ripam repulsos esse ab Augusto, narrat Florus 4, 12. Atque hoc ipsum est, quod in fine fragmenti refertur, ubi forsan legendum erit sic: μεταχωρεῖν στρατεύματα πέραν Ἴστρου τὰ Δάκων καὶ δήμῳ Ῥωμαίων ὑπομένειν ἠνάγκασα. Mallem tamen, ni τὸ στράτευμα obstaret, legere τὰ Δάκων ἔθνη ut responderet voci GENTES, quæ clare extat in Latino. Sic ergo lacerus ille locus sensum hunc habuisse videtur: *Ibique Dacorum transgressa vis multa in* (*Mœsis*) *cæsa est, et postea recedere trans Istrum Dacorum gentes et Populi Romani* (*imperium*) *pati coegi*.

Ex India] Duæ legationes inde ad Augustum venere, a. u. 729. quum Tarracone ageret; teste Ψευδο-Messalla Corvino in fine.—Dein a. 734. quum Sami hiemaret, quod refert Strabo L. 15. p. 719. item Dio 54, 9.

Legatos Bastarnarum et Sarmatarum etc.] Hæc faciunt ad Dionem l. c. supplendum, ubi frequentes ad Augustum ventitasse Sami legatos narrat.

Tiridates] Cf. Justinus 42, 5.

Filios suos nepotesque] Strabo L. 6. p. 288.

Parthorum et Medorum] De Parthis Tacitus Ann. 2, 1.

IN. CONSVLATV. SEXTO. ET. SEPTIMO. *postqvam. bella. civilia.* EXTINXERAM. PER. CONSENSVM. VNIVERSORVM. *Romanorvm. civ*IVM. REMPVBLICAM. EX. MEA. POTESTATE. IN. SENATVS. *et. Popvli. Romani. a*RBITRIVM. TRANSTVLI. QVO. PRO. MERITO. MEO. SENA*tvs. me. appel*L*avit. Avgvs*TVM. ET. LAVREIS. POSTES. AEDIVM. MEARVM. V*inxit.* — *svsceptvm. a. me.* TERTIVM. DECIMVM. CONSVLATVS. *magistratvm. Senatvs. et. Eqves*TER. ORDO. POPVLVS*qve.* ROMANVS. VNIVERSVS. *prodidervnt. memo*RIAE. IDQVE. IN. VESTIBV*lo. a*EDIVM. MEARV*m.* INSCRIBEN*dvm. cvrarvnt. et.* IN. FORO. AVG*vsto. svb.* QVADR*igas.* QVAE. MIHI. EX. S. C. POS*itae. svnt. Scrip*SI. HAEC. *cvm. an*NVM. AGE*rem.* SEPTVAGEN*simvm. sextvm.* — — — — SVMMA. PECVNIAE. QVAM. DEDI*t* — — — — — — — — — SIS. MILITIBVS. NECESSARIVM. — —

OPERA. FECIT. NOVA. AEDEM. MATRIS. *Magnae.* — — — DIVI. IVLI. QVIRINI. MINERVAE — — — — — LARVM. DEVM. PENATIVM. IVV*entatis* — — — — — AD. CIRCVM. CVRIAM. CVM. *chalcidico* — — — — IVLIAM. THEATRVM. M. MARCELLI — — *basilicam. C. et. L.* CAESARVM — — — — — — — REFECIT. CAPITO*livm.* VSQVE. A. — — *theatrvm.* POMPEI. AQVAM. MA*rciam.* LA — — — — — — — IMPENSIS. R. — — — — — — — GLADIATORVM. — — TERRAE. MOTV. INCENDIOQVE. CONSVM — — — — VSQVE. QVORVM. CENSVS. EXPLEVIT. — — —

In Cons. VI. et VII.—me appellavit Augustum] Dio L. 53. p. 497. 507. Censor. c. 21. Id nominis deinceps ad sequentes Imperatores transiit. Cf. Tac. H. 2, 80.

Cum annum agerem septuagensimum sextum] Sextum recte addiderunt editores. Scripsit enim Augustus S. Pompeio et S. Appuleio Cos. post conditum lustrum tertium, i. e. a. u. 767. ut ipse refert supra tab. 2. a læva. Quæ sequuntur, aliena manu fuere adjecta, ut et ipsa dicendi ratio declarat.

Quorum census explevit] Suet. c. 41.

JO. AUG. ERNESTI

EXCURSUS I.

DE VEXILLARIIS.

Vexillarii quod genus militum fuerint, non convenit inter eruditos. Sunt autem tres, quantum scio, opiniones. *Prima* est Lipsii, putantis fuisse veteranos, qui post legitima stipendia, extra legionem, sub vexillo haberentur, de Mil. Rom. 1, 8. et 5, 19. quem sequitur Ferrar. Elect. 1, 3. *Altera* est cum aliorum, tum Pichenæ ad Ann. 1, 38. et J. F. Gronovii ad Agric. c. 18. qui legionarios quidem milites faciunt, sed qui seorsim a legione sua aliquo missi essent privis sub vexillis: de quibus illis in locis agi putant. Atque etiam Lipsius hoc genus militum vexillarios a Tacito vocari agnoscit, ad H. 2, 100. Eademque est ratio Schelii ad Hygin. p. 35. duo genera vexillariorum facientis, nempe veteranorum et legionariorum, e legione, ob necessitatem aliquam aut usum, delectorum, et quasi partis a legione sua, ob talem aliquam caussam, decerptæ: Franci vocant *un détachement**. *Tertia* ratio est Salmasii, qui de Mil. R. c. 19. intelligi putat levis armaturæ milites, cuique legioni attributos: nixus in primis loco Taciti Hist. 2, 66. Has sententias probari non posse, nec convenire locis Taciti, facile docuerim.

Ac veteranos quidem non intelligi apud Tacitum per vexillarios (nam alioqui sic appellari potuisse, non negem: verum consuetudo loquendi in talibus audienda) hinc planissime patet, quod in multis Taciti locis vexillarii certæ legioni aut legionibus pluribus tribuuntur, ut *vexillarii quartædecimæ legionis, vicesimarii, trium Britannicarum legionum* etc. dicantur. Non autem credibile est, aut ullo modo demonstrari potest, veteranos e singulis legionibus separatim habitos sub vexillis, et ejusdem legionis vexillarios vocatos. Sed ex omnibus legionibus lecti sub uno pluribusve vexillis habiti sunt. Apud Tacitum quidem Ann. 1, 39. plurium legionum veterani sub uno vexillo habentur, simpliciterque veterani dicuntur. Neque ap. Tacit. A. 1, 38. veterani intelligi ullo modo possunt, quia hi in castris fuerant et exauctorati sub vexillo

* Ad eos vexillarios pertinere putat Schelius verba Hygini. *Vexillarii legionum eandem pedaturam accipere debent, quam cohors legionaria, quia ad sexcentos homines computantur; caussa impedimentorum tendere debent in prætentura vel latere Prætorii super cohortes primas.*

ad Ubiorum Aram missi, dum vexillarii alio loco tumultuantur. Atque etiam H. 2, 18. vexillarii opponuntur veteranis: tantum abest, ut ipsi veterani sint. *Certum erat Spurinnæ . . . . nec tres cohortes Prætorias, et mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere.*

Altera sententia, quæ decerptos a sua legione milites facit, convenit illa quidem quibusdam locis, veluti A. 1, 38. ubi vexillarii occurrunt in Chaucos missi ad præsidia agenda: sed non aliis. Ac primo non est probabile, militibus ad certum negotium aliquo missis peculiare nomen attributum esse illis temporibus, cum olim tales legionum partes a numero dicerentur, veluti unius, duorum signorum milites, duo manipuli, duæ cohortes, etc. sed potius planum, certum genus militum gradumve militiæ fuisse, cui peculiare nomen repertum, quo ab aliis discernerentur. Deinde nomen a legione certa inditum et quod omnibus legionibus vexillarii tribuuntur, id indicio est, fuisse certum et perpetuum quoddam corpus militum, certæ legioni proprium, quod vexillariorum illius legionis nomine veniret. Quod in sequentibus planius intelligetur*.

Contra Salmasii sententiam jam disputatum est a Ferrario l. c. et Schelio l. c. quæ hic repetere nihil attinet. Unum posuisse sufficiat. Salmasius ipse fatetur, estque notum satis, velitum usum tantum fuisse in acie, et quidem ad irritandam pugnam. Atqui Ann. 1, 38. missi sunt ad præsidia in Chaucis agenda, a vicinia hostium infestis. Quis ibi velitum usus, ubi castra vel urbes tuendæ erant? Atque etiam multitudo vexillariorum repugnat. H. 2, 83. est *sexta legio cum tredecim millibus vexillariorum.* Una legione pugnante, quo tot velites? In magno plurimarum legionum exercitu non tot velites fuisse crediderim. In eodem libro c. 24. vexillarii legionis XIII, cum cohortibus auxiliariorum et equitibus in latere aciei collocantur ad tegendum latus. An is locus velitum in acie? Nullo modo. Jam his an meliora sint nostra, lector intelligens judicet.

Dico primum, *vexillarios fuisse peculiare genus militum,* sive *peculiarem militiæ gradum,* qui certo numero essent cuique legioni attributi, sed non sub iisdem cum legione sua signis militarent, verum sub propriis vexillis; ut, si vexillum s. vexillarii alicujus legionis desiderarentur, statim, quibus eundum esset, constaret. Clare patet ex A. 4, 73. *quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ Proprætori, cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxiliarium delectos accivit.* Si essent quicunque legionarii, delecti et decerpti e legionibus, non peculiaris ordinis milites vexillarii, cur non diceret brevitatis amans scriptor *legionum, peditumque et equitum auxiliariorum delectos?* Accedit nominandi ratio et alia supra dicta.

Secundo *vexillarii fuere milites legionarii.* Ex eodem loco Taciti intelligi potest. Tacitus dicit, Apronium, accitis illis vexillariis et auxiliaribus, proxima æstuaria aggeribus et pontibus firmasse, *traducendo graviori agmini.* Grave agmen vocari legiones, nemo ignorat aut dubitat. Atqui etiam vexillarii illo graviori

* Verba Hygini a Schelio adducta potius contra ipsum militare videntur.

agmine intelligendi. Addit enim: *interim, repertis vadis, alam Canninefaten, et quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet.* Atqui hi sunt pedites et equites auxiliares, quos acciverat. Ergo etiam illa vexilla legionum per aggeres illos pontesque traducta, et gravioris agminis nomine comprehenduntur. H. 2, 11. missis ex urbe *quinque cohortibus Prætoriis, legione prima* et *equitum vexillis,* præficiuntur Annius Gallus et Spurinna, ita ut iis copiæ dividantur. Post c. 18. Spurinna dicitur habuisse tres cohortes, mille vexillarios et paucos equites. c. 23. Annius Gallus auxilium Spurinnæ laturus dicitur *primam legionem* in auxilium duxisse. Unde igitur illi mille vexillarii? Non e legione prima? Favet etiam locus ex c. 24. ante allatus, ubi vexillarii legionis XIII, cum auxiliaribus, latera aciei tegunt, quod nonnisi de legionariis intelligi potest. Nam præter auxiliares nulli, quibus tale quid mandetur. Planissime autem intelligitur e locis, in quibus de iis ita loquitur Tacitus, ut de parte legionum atque etiam cohortium. Hist. 3, 48. *vexillarii e legione* memorantur, et, qui locus valde perspicuus, c. 6. *e cohortibus: Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti,* etc. Ecce tibi primum milites legionarios, deinde ex ipsis cohortibus sumtos, qui ad certas cohortes referrentur, essentque partes cohortium atque adeo legionis. Quibus locis ne utantur, qui delectos et decerptos e legione (*détachemens*) faciunt, videamus tandem, quæ ista legionum et cohortium pars, nostra de sententia, fuerit.

Dico igitur tertio, *vexillarios fuisse tirones in legionibus, eosdemque, qui olim hastati.* Id e modis loquendi Cornelianis, eorumque muneribus, demonstrare me posse spero. Ac primum vexillarii opponuntur, non illi quidem legionibus, sed robori legionum, H. 2, 66. etiam *viribus legionis: quartadecimani se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis,* (sc. XIV leg.) *vires legionis non adfuisse.* Adfuerat ergo pars legionis, sed non melior: vires abfuerunt. Si vexillarii non pars legionis, *legionem abfuisse* dixissent: si pars quæcunque, potius dixissent, *parte tantum pulsa: totam legionem non adfuisse. Vires* autem et *robur legionum* quid vocant Latini? Nempe, *non tirones;* ex veteris militiæ more, *principes et triarios.* Ergo vexillarii tirones, ii, qui olim hastati. Auctores mihi, primum Cicero Ep. 10, 33. *soboles et robur militum interiit:* sobolem vocat tirones, robur ceteros: deinde Livius, 8, 8. ubi hastatos, id est, tirones, vocat *florem juvenum pubescentium ad militiam:* quæ est illa ipsa Ciceronis soboles: *robustiorem ætatem,* principes. Triarii autem non uno loco robur exercitus vocantur.

Jam, quia tirones minus firmi, eorum usus fuit maxime in defendendis oppidis, castris, verbo præsidiis agendis, ubi vallum et muri addunt animum, defendunt minuuntque periculum; in tegendis aciei lateribus, in quæ non incumbit tota hostilis acies, etc. Atqui eadem munia tributa vexillariis apud Tacitum, locis jam laudatis, vidimus. A. 1, 38. H. 2, 24. etc.

Restat, ut videamus, quare vexillarii dicti sint hi potius, quam veterani, auxiliares, etc. qui omnes sub vexillis. Id potuit fieri in honorem militum, qui jam plura stipendia fecissent, utque essent

gradus militiæ plures, honoratiorque militia (cujus passim mentio ap. Tacitum) reliquorum legionariorum, honoratior iterum evocatorum veteranorum. Maxime autem id factum puto propterea, quia hoc genus militum frequenter a corpore legionis suæ amandabatur, ad præsidia agenda, ad vias muniendas, pontes, aggeres struendos, alias legiones firmandas, exercitusque augendos; ut tamen suas vires legio haberet, et tirones firmarentur usu et exercitatione paullatim ad graviora militiæ munera sustinenda. Itaque sæpe sub vexillis erant, de more militiæ, propter absentiam a legione sua, sæpe diuturnam. Unde facillime factum, ut vexillarii simpliciter et proprie dicerentur*.

* Broterius et veteranos et tirones et alios quosque militum, qui sine signis, sine aquilis, sed cum vexillis mitterentur, intelligendos censet. Le Beau veteranos quoque fuisse statuit et legionarios, ad usum certum delectos, adeoque cum Schelio facit. In alia omnia abit Dureau de Lamalle, primasque singularum cohortium centurias, vexilli custodes, vexillarios appellatos arbitratur, quorum fere eadem ratio, quod ad belli prudentiam et robur fuerit, quæ apud nos eorum, quos *grenadiers* et venatores dicimus, quod quidem jam supra ad A. 1, 38. indicatum est. Obstare videtur, quod sic in istis vexillis junctis vires legionis saltem ex parte fuerint, quibus tamen A. 2, 66. diserte opponuntur. Ceterum *vexillationum* frequens mentio apud veteres. V. Suet. Galba 20. Apul. Met. 7. p. 191. ed. Elmenh. Veget. 2, 1. tum et in Not. Dignit. Imp. et in titulis apud Grut. p. 256, 18. 407, 1. 441, 4. neque vero semper eodem, puto, sensu, quo apud nostrum.

JO. AUG. ERNESTI

EXCURSUS II.

AD

SENATUSCONSULTUM

DE

VESPASIANI IMPERIO

AD HIST. IV, 6.

Insigne est monumentum *de Imperio Vespasiani,* repertum in æenea tabula, extatque Romæ in Basilica Lateranensi, editum ap. Gruter. p. 242. nuper denuo collatum cum edito exemplo a Broterio, quod exemplo Ryckii subjicere Taciti libris Historiarum placuit.

FOEDVSVE. CVM. QVIBVS. VOLET. FACERE. LICEAT. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. SENATVS. CONSVLTA. PER. RELATIONEM. DISCESSIONEMQVE. FACERE. LICEAT. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. CVM. EX. VOLVNTATE. AVCTORITATEVE. IVSSV. MANDATVVE. EIVS. PRAESENTEVE. EO. SENATVS. HABEBITVR. OMNIVM. RERVM. IVS. PERINDE. HABEATVR. SERVETVR. AC. SI. LEGE. SENATVS. EDICTVS. ESSET. HABERETVRQVE.

VTIQVE. QVOS. MAGISTRATVM. POTESTATEM. IMPERIVM. CVRATIONEMVE. CVIVS. REI. PETENTES. SENATVI. POPVLOQVE. ROMANO. COMMENDAVERIT. QVIBVSVE. SVFFRAGATIONEM. SVAM. DEDERIT. PROMISERIT. EORVM. COMITIIS. QVIBVSQVE. EXTRA. ORDINEM. RATIO. HABEATVR.

VTIQVE. EI. FINES. POMERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX. REPVBLICA. CENSEBIT. ESSE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. TI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. QVAECVMQVE. EX. VSV. REIPVBLICAE, MAIESTATE. DIVINARVM. HVMANARVM. PVBLICARVM. PRIVATARVMQVE. RERVM. ESSE. CENSEBIT. EI. AGERE. IVS. POTESTASQVE. SIT. ITA. VTI. DIVO. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO. FVIT.

VTIQVE. QVIBVS. LEGIBVS. PLEBEIVE. SCITIS. SCRIPTVM. FVIT. NE. DIVVS. AVG. TIBERIVSVE. IVL. CAESAR. AVG. TIBERIVSVE. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERMANICVS. TENERENTVR. IIS. LEGIBVS. PLEBISQVE. SCITIS. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. SOLVTVS. SIT. QVAEQVE. EX. QVAQVE. LEGE. ROGATIONE. DIVVM. AVG. TIBERIVMVE. IVLIVM. CAESAREM. AVG. TIBERIVMVE. CLAVDIVM. CAESAREM. AVG. GERMANICVM. FACERE. OPORTVIT. EA. OMNIA. IMP. CAESARI. VESPASIANO. AVG. FACERE. LICEAT.

VTIQVE. QVAECVMQVE. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. ACTA. GESTA. DECRETA. IMPERATA. AB. IMPERATORE. CAESARE. VESPASIANO. AVG. IVSSV. MANDATVVE. EIVS. A. QVOQVE. SVNT. EA. PERINDE. IVSTA. RATAQVE. SINT. AC. SI. POPVLI. PLEBISVE. IVSSV. ACTA. ESSENT.

SANCTIO.

SI. QVIS. HVIVSCE. LEGIS. ERGO. ADVERSVS. LEGES. ROGATIONES. PLEBISVE. SCITA. SENATVSVE. CONSVLTA. FECIT. FECERIT. SIVE. QVOD. EVM. EX. LEGE. ROGATIONEVE. PLEBISVE. SCITO. S. VE. C. FACERE. OPORTEBIT. NON. FECERIT. HVIVS. LEGIS. ERGO. ID. EI. NE. FRAVDI. ESTO. NEVE. QVID. OB. EAM. REM. POPVLO. DARE. DEBETO. NEVE. CVI. DE. EA. RE. ACTIO. NEVE. IVDICATIO. ESTO. NEVE. QVIS. EA. DE. RE. APVD. SE. AGI. SINITO.

In hoc monumento sunt nonnulla, in quibus diligens lector hæreat. Primum illud est, quod, cum apud Tacitum l. c. in Senatu de imperio Vespasiani actum dicatur, tamen hæc *lex* vocatur (n. 9), eaque *rogata* (n. 8). Atqui satis constat, illis temporibus leges, quæ proprie dicerentur, factas non esse, sed omnia in Senatu acta et Senatusconsultis sancita esse, sublatis populi plebisque comitiis per Tiberium. Sed contra doceri potest, etiamsi in Principis Senatusque potestate omnia fuerint, tamen in nonnullis rebus comitiorum quædam solennia, dicis caussa, esse servata, veluti in Consulibus creandis. Vid. Sueton. Calig. 16. Vespas. 5. Domit.

10. et ibi dicta: in adoptionibus, Tacit. H. 1, 15. ubi legis curiatæ mentio. Ergo etiam post SC. de imperio Principis, videtur de eadem re lex curiata, usurpandæ veteris memoriæ et solennitatis caussa, rogata et facta esse: de quo infra plura dicemus.

Sed alia difficultas exoritur de comitiis, ex capite quarto legis, quo cavetur, ut *quibuscunque comitiis* eorum extra ordinem ratio habeatur, qui *Senatui Populoque Romano* commendati sint a Principe, quibusque *suffragationem dederit, promiserit.* Non quæram, quam bene dicatur *suffragationem dare suam,* qui sciam, *suffragium dare,* esse potestatem suffragii alicui dare, non suffragio suo creare quem; nec cur additum sit, *promiserit;* cur dicit legislator, *quibuscunque comitiis;* cum non, ut ante, centuriata, tributa essent, quibus vel majores, vel minores honores peterentur; cur *Populoque Romano,* cum populi in creando, honoribusque mandandis, nulla tum pars esset. Eis rebus sic occurri potest. Primo, etsi comitia ea, quæ olim fuere, sublata erant, tamen nomen comitiorum mansit; unde eorum etiam apud Plinium in Paneg. c. 64. mentio, et apud Tacitum vid. A. 1, 81. 2, 36. etc. hoc tamen modo, ut non amplius epitheta vetera haberent, centuriataque et tributa dicerentur, sed *Magistratuum comitia* A. 2, 36. *Consularia* 1, 81. etc. Ergo *quibuscunque comitiis* esse potest, in omnibus Magistratibus creandis; quicumque creandi erunt magistratus. Quod deinde *Populi* mentio additur, id fit e vetere formula, *S. P. Q. R.* quæ et in aliis rebus est servata, etiamsi ad solum Senatum, nihil ad populum pertinerent, sicut apud Ciceronem de Leg. 3, 16. dicuntur *judicia Populi* ea, quæ apud Prætores exercentur, quod ea olim ab ipso populo exercita fuerant, ante quæstiones perpetuas. Sed cetera ex ordine capitum persequemur.

Cap. I. ergo aliquid insolentiæ habet, quod Tiberius Imp. vocatur *Tib. Jul. Cæsar,* cum alias in monumentis antiquis vocetur *Tiberius Aug. F.* Neque Ryckius, cum ad breviarium L. I. Annalium, pro vulgato, *Nerone Claudio Druso Cæsare,* rescripsisset *C. Julio Druso Cæsare,* (quod quare non imitatus sim, ibi docui) laboraretque, ut huic suæ correctioni colorem aliquem induceret, ullum antiquum monimentum afferre potuit, ubi ille Drusus, Tiberii filius, *C. Julius* diceretur. Nam, quod ex indice Consulum L. 57. Dionis profert, Δροῦσος Ἰούλιος Τιϐ. υἱός: satis hodie constat, illos indices non esse a Dione, sed additos, incertum a quo, nec eorum auctoritatem hanc esse, ut talem controversiam dirimere possint. Atque, si ratio Ryckiana recta esset, sequeretur, ut multo magis pater Drusi *C. Julius,* non *Tib. Julius* diceretur. Neque tamen ea re nimis offendar. *Julii* quidem nomen Tiberio convenire, dubitari non potest. Tiberii autem prænomen videtur assumtum esse pro *C.* ut discerni a Dictatore posset. Neque ipse Augustus eo, eadem de caussa, videtur usus esse, quippe sæpe in monumentis antiquis *D. Caii filius* dicitur. Eandem ob caussam credo, Drusum, ubi Julii nomen usurpavit, aut eo appellatus est, prænominis loco *Drusum* dictum, etsi id proprie cognomen Liviæ gentis esset, non *Caium.* Omnem mihi dubitationem eximit hoc, quod et libertos Tiberii reperio sic vocatos in inscriptionibus antiquis ap. Murat. p. 928.

929. in quibus est TIB. IVLIVS. AVG. LIB. Et video quidem, Maffeum in Critic. Lapid. p. 435. hanc inscriptionem spuriam judicare: sed, si maxime sit, tamen Cannegieterus, de nomin. Rom. mut. c. 4, p. 16. alias inscriptiones attulit, in quibus liberti Tiberii appellantur *Julii.* Enimvero, an poterant sic appellari, nisi patronus ita appellaretur pleno nomine?

Cap. II. Vespasiano permittitur primo *relationem facere et remittere:* quod jus ex h. l. laudat Zamosc. de Senat. R. 2, 9. extr. non explicat. Id videtur fieri, cum jubet, a Consulibus relationem fieri: nam hoc quoque juris Impp. habuere. Plinius Ep. 9, 13. et *relationem quidem de eo Cæsar ad Senatum non remisit,* h. e. non jussit, referri de ea re ad Senatum, ut bene explicat Cortius. Deinde permittitur Vespasiano, *SCta facere per relationem discessionemque.* Ex relatione fiunt omnia SCta, vel sententiis rogandis, vel per discessionem. Nam in quibusdam caussis discessionem non factam, sed omnes sententiam rogatos, certus auctor Cicero Phil. 3, 9. idque frustra negavit Ateius, ap. Gell. 14, 7. Sed ratio faciendi SCti conquisitis sententiis, dicitur etiam *per relationem,* ut præter h. l. patet e Gellio l. c. Caussa videtur esse hæc; quod in hoc genere Consul nihil aliud quam refert ad Senatum, in illo altero etiam jubet discedere in partes. Hoc loco quærit *Spanius* V. D. an Cæsar, non Consul, relationem habuerit? Habuit utique, per Tribunitiam potestatem.

Cap. V. datur *potestas proferendi pomerii, uti habuit Imp. Claudius.* Cur non additur, ut in aliis, *uti habuit D. Augustus?* Nam et hunc pomerium protulisse, diserte tradit Tacitus A. 12, 23. Et quorsum hæc potestas decernitur, quam sua sponte erat habiturus, cum potestate proferendi fines Imperii bellis fortiter ac feliciter gerendis?

Cap. VIII. non ad vivum resecanda sunt verba *ac si Populi plebisve jussu acta essent:* nec sic intelligenda, quasi tum aliquid Populi plebisve jussu fieri solitum esset, quorum illud de comitiis centuriatis, hoc de tributis dicitur, cum omnia per Senatum, secundum Principem, gererentur; sed ut dicta e more vetere, quo firma erant, quæ Populus plebsve comitiis centuriatis tributisve jussisset.

Ultimum caput habet hanc inscriptionem: *Sanctio.* Enimvero caput legis potius videtur, quam sanctio legis. Nam in sanctione est constitutio pœnæ, aut aliud, quo lex stabilitur; quod hic non est: sed potius tribuitur Vespasiano potestas alios legibus solvendi, ut possint ejus jussu impune facere, quæ alii per leges facere non possunt.

Ceterum, quoniam hoc fragmentum putatur esse *legis* ejus, quæ a Justiniano *Regia* vocatur, nec male; de ea breviter dicendum videtur.

De ea quam varie existimatum sit a doctis viris, non ignorant, qui in hoc genere litterarum versati sunt accuratius. Nam alii *Regiam*

vocari putarunt, quod ab Regibus orta esset, ut *leges Regias* Livius, Cicero, aliique commemorant: alii intellexerunt eam, qua sub primordiis urbis Romæ Populus Romulo summam Regiamque potestatem permisit, ut Manutius, Cujacius, Hotomannus, aliique: alii e lege Decemvirali repetivere, quæ *Regio imperio duos esse* voluerit, quæque potestas a duobus ad unum translata sit: alii a Sullana dominatione et lege Valeria derivarunt, quæ in Cæsare, Augusto, ceterisque instaurata esset: alii ab Augusto subornatum, qui talem legem ferret: alii sub Vespasiano demum latam statuerunt: alii plane ignorari illam legem, nihilque ex ea præter nomen restare: alii denique totam rem commentitiam et merum sine re nomen esse legem Regiam putavere.

Quæ omnia falsa esse, recte judicavit vir summus J. Fr. Gronovius in Or. de lege Regia ed. Lugd. Bat. 1678. et meliora docuit. Primum igitur tenendum, non uno eodemque tempore scriptam fuisse legem hoc nomine, et hac formula, quæ jam tum *Regia* diceretur, qua populus omne jus suum, imperiumque summum in Principem transtulerit, minimeque omnium initio conversæ Reipublicæ Romanæ in monarchiam, quo adeo invisum adhuc nomen Regium erat, ut id sibi tribui nullo modo paterentur Principes, Regiæ potestatis alias appetentissimi, atque etiam potentiam suam occultare verbis factisque mirifice studebant.

Sed illo ipso tamen tempore res paullatim cœpit obrepere ignorantibus hominibus, donec eo crevisset, ita adsueti essent ei rei homines, ut jam non vererentur, ei rei legis Regiæ nomen imponere; præsertim cum Regium nomen invidia sua paullatim liberatum esset, idque variis in rebus vulgo sine offensione diceretur; in *funere*, quod olim Censorium appellatum esset, in *domo Principis*, et sexcentis aliis, quæ frequentia satis apud scriptores in primis tertii et quarti seculi, historiæque Augustæ auctores, occurrunt, ut vel lexica docent. Gradus ipsos, per quos ista lex Regia orta, breviter tradit Gronovius a p. 47—75. facileque e Suetonii, Dionis, Taciti, aliorumque locis, cognosci poterunt, quibus honores et jura, diversis temporibus decreta C. Cæsari, Augusto, Tiberio etc. commemorantur.

Hæc verissime a Gronovio disputari, nemo inficias iverit: sed, ubi ad illud ipsum monumentum, quod ab initio proposuimus, defertur, non omni ex parte satisfecisse virum magnum nobis, fatemur. Non dubitat primum, hoc esse exemplum illustre potestatis, plus quam civilis, atque ipsa Dictatoria majoris, similique modo omnibus Impp. summam potestatem, admixtis forte paucis, permissam: deinde genuinum hoc monumentum judicat, eosque jejuni et diluti judicii arguit, qui id pro spurio repudient: neque offenditur, quod *lex* in monumento vocatur, quod Senatus-consultum Tacitus A. 4, 6. appellat, quia illis temporibus discrimen inter leges et SCta desierit, sublatis comitiis Populi, et SCta quoque leges vocatæ sint. Quæ diligentius consideranda videntur.

Genuinum esse monumentum Romanum, non præfracte negem, etiamsi quasdam dubitandi caussas esse non abnuerim, quas vidisse eos puto, qui pro spurio repudiavere. Atque etiamsi ipse antea in difficultatibus diluendis laboraverim, tamen non ad omnes mihi paratam responsionem fuisse, res ipsa docet. Verum erunt fortasse alii acutiores, qui et his occurrere possint. Magnum etiam in utramque partem momentum ac prope maximum fecerit, tabulam inspicere ipsam et videre, an notas certas antiquitatis tantæ habeat; quod quidem affirmare non dubitarunt Fr. Blanchinus, et Raph. Fabrettus, diligentissimi talium rerum judices. V. Ep. Fabretti ad J. V. Gravinam, ad calcem libri 1. de Orig. Jur. item post Maffeus in Critica lapidaria, p. 161. Metastasius Italus, qui Tractatum ad hoc SCtum edidit Romæ 1757. quem contra disputavit Spanius libello proprio.

Secundo, non ignoro, Cæsarum temporibus *SCta* legum nomine comprehendi, et subinde in jure popularique loquendi ratione *leges* vocari. Ipse in Taciti libris locum talem reperi, ad quem notavi, legis nomine SCtum intelligi debere. Sed in ipso Senatus-consulti contextu legem pro SCto dici solitam, et quidem *legem rogatam*, id quidem nec credo, nec doceri posse arbitror. Itaque ei difficultati alia ratione occurrendum puto, qua simul universæ huic rei aliqua lux adfundatur.

Scilicet, prima lex illa, qua Romulo imperium datum est, fuit curiata. Idque institutum mansit sub Regibus non modo, sed etiam libera Republica. Consules centuriatis illi quidem comitiis statim ab initio creati sunt, auctore Livio 1, 60. sed imperium iisdem datum est lege curiata, quæ modum potestatis Consularis definiit. Auctor rei est Tacitus A. 11, 22. *Quæstores Regibus etiam tum imperantibus instituti sunt; quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita: mansitque Consulibus potestas deligendi* etc. Lex curiata nulla alia est, nisi lex de imperio et potestate Regum, quæ repetita est a L. Bruto, ut eadem Coss. potestas esset, quæ Regum fuit: atque ejus pars fuit Quæstores creare. Idque, sexcentis locis doceri potest, mansisse, ut honos comitiis centuriatis daretur, imperium curiatis sive lege curiata: neque hodie attinet id docere, postquam locus de lege curiata tot doctissimorum hominum accuratis disputationibus explicatus et illustratus est.

Crediderim igitur, ab eo tempore, quo Cæsarum potestas certam formam acceperat, hoc quoque servatum esse, ut honoribus decretis qui adsolerent (v. H. 4, 3. et ibi dicta) Senatusque consulto post facto de imperio (v. ibid. 6.) Senatus decretum dicis caussa sanciretur lege curiata, ad eum modum, quo, extremis Reipublicæ temporibus, triginta lictoribus pro curiis suffragia ferentibus. Nam, si in adoptionibus mansit lex curiata, ut ex H. 1, 15. patet, quidni etiam manserit in imperio tribuendo? Neque obest, quod ap. Tacitum H. 4, 6. aliisque locis nulla ejus diserta mentio extat. Satis constat, apud scriptores veteres in rebus, quibus SCtum et lex intercessit, tamen raro utrumque, sed modo

SCtum solum, modo legem solam commemorari, alterum intelligi debere. Atque talem legem curiatam licet intelligere, ut supra dixi, hanc de imperio Vespasiani, diversam illam quidem a SCto, quod de imperio Vespasiani factum est auctore Tacito, sed forma, non materia et argumento. Nam Imperatores et in urbe Imperium militare habuere, ut primum Imperatores sunt appellati.

Atque hinc etiam confirmatur id, quod H. 4, 3. 6. dixi, diversa esse decreta Senatus, quorum istis in locis mentio fiat: loco priori decreta tradi facta de honoribus et nominibus honoris insignibus, posteriori de imperio; eaque diversis temporibus ac diebus facta. Semper ista in Rep. R. et bonis temporibus divisim et per intervallum data, etiam ipsi Imperatores per intervalla sibi dari voluerunt, per speciem alicujus modestiæ. Extremæ adulationis fuit, omnia simul decernere. Nihil dicam de Augusto ac Tiberio: etiam mali ominis habitum in Pertinace, quod omnia simul et ἀθρόως consecutus esset. V. Capitolin. in Pertinace c. 5. et ibi Casaub.

EMAN. JOS. W. SAINTE-CROIX

DE IMPERIO PARTHORUM

SUCCINCTA COMMENTATIO.

Annis ante Christum ducentis quinquaginta Arsaces I, Scythis Nomadibus, qui et Dahæ Aparni, præfectus, Parthis subactis, Macedonum jugum excussit. Abhinc Scythæ cum Parthis ita coaluere, ut et nomen horum et mores adsciscerent. Mox devicto Seleuco Callinico, Arsaces stabilivit Imperium ejusque limites multum promovit: tum, ut vasta terrarum spatia ante deserta repleret incolis, iis, qui in arida loca fontes deduxissent, hæc per quinque generationes cum inmunitate utenda fruenda concessit. Ea lex dubio procul spectabat ad codicem, quem ex omnium, quas sibi subjecerat, gentium legibus confecit Arsaces. Dolemus, tam eximium antiquitatis documentum ætatem non tulisse, ex quo de Imperii Parthici institutis judicare liceret. Illud certum, legibus istis stabilitatem regni debuisse Arsacidas, quos mira fide coluere Parthi. Etsi in hac gente successio regni non constanter apud primogenitum Regis filium fuerit, nunquam tamen seniorem stirpem est egressa. Rex vulgo Magnus dici consuevit, itemque Rex Regum, quod nummi docent. Caput tiara tegebat, diademate cincta, quod sæpe duplex erat, quali usus Artabanus, Regum istorum postremus, ab Artaxerxe vita regnoque privatus. Reges Parthorum, nisi oblato munere, salutare non licebat, eorumque imagines per omnes dominationis urbes adorabantur. Patet ex his, summum fuisse Parthorum imperium: temperatum tamen fuit nobilium auctoritate potestateque primorum Imperii præfectorum.

In his Surena uni Regi auctoritate concedebat et opibus. Id nominis olim Arsacidæ cujusdam fuerat, quod ad posteros trans-

Aparni] Strabo L. 11. p. 511. Ptolemæus *Parnos* vocat 6, 10.
Parthis subactis] Justinus 41, 4. Strabo p. 515.
Excussit] Arrianus in Parthicis apud Phot. cod. 58. et apud Syncellum, p. 284.
Promovit] Justin. l. c.
Concessit] Polyb. Exc. 10, 25.
Jud. liceret] Diodori exc. Peiresc. t. 2. p. 597.
Col. Parthi] Tacit. 6, 31. 41.
Rex magnus] Herodian. 6, 6. habet Ἀρτάβανον τὸν πρότερον καλούμενον τὸν μέγαν βασιλέα· ubi male interpres, *qui Rex primus magnus appellatus est* lege *prius*. Res e nummis nota.
Artabanus] Herod. l. c. Ante istum jam alios duplici usos, ex nummis apud Vaillantium patet.
Obl. munere] Seneca ep. 17.
Adorabantur] Philostr. v. Apoll. 1, 27.

missum hæreditario deinceps officio inhæsit. Ejus erat designatum Principem Regio insigni evincire, inque solio constituere. Surenas quosdam exercitui præfectos deprehendimus, ex quibus ille, qui Crassum devicit, solus semper iter faciebat, mille camelis impedimenta portantibus, inque rhedis secum ducebat ducentas pellices. Equites eum cataphracti mille, levis armaturæ major numerus comitabatur; equitum, qui essent ejus clientes ac servi, habebat decem millia: neque tamen illud imperium bellicum officii ejus vel pars vel prærogativa fuisse videtur. Secundæ potestatis erat post Regem.

Surenas proxime contingebant Cavinii Cosmæque, sanguine Arcidarum prognati, qui in administrando Imperio, trifariam diviso, primas partes tresque hæreditarias Præfecturas obtinebant, quibusque octodecim primarii Satrapæ fuere subjecti. Regna hæc Plinius duodeviginti vocat; satrapasque hos et istos Præfectos Augustus in Monumento Ancyrano *Principes Regesque* nominat. Luculentum eximiæ eorum auctoritatis documentum!

Satrapæ, belli Duces, Magistratusque primarii ex nobilitate erant. Proximus majestati Regum, Justino teste, optimatium ordo fuit; ex eo Duces in bello, ex eo Rectores in pace habebant. Missis ad Augustum, ad Tiberium, ad Neronem, legatis Parthorum, primores petiere, ut sibi Regem, quem vellent, liceret præficere. Quid quod et Regem deponere et pellere eos videas, neque tamen eorum quemquam Regiam dignitatem sibi adrogare? Arsacidæ parere volebant. Orta hinc frequens dissensio, Imperio Parthorum tandem funesta, cujus caussa seditiosus primorum animus. Conjicit Posidonius apud Strabonem, duo fuisse concilia nationis Parthorum, quorum alterum e Regia stirpe, alterum e sapientibus et Magis fuerit, quæ junctim Regem eligere consueverint.

Parthorum *Megistanes,* quos Tacitus nobiles itemque inlustres et primores adpellat, filias Regum sibi despondebant, magno vicorum servorumque numero gaudebant, inque bello plurima equorum

Inhæsit] Κατὰ γένος μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτητο, Plut. v. Crassi c. 21. p. 276. Appian. de bellis Parth. p. 140.

R. insigni evincire] Plut. et Appian. ll. cc. Tacit. 6, 42.

Decem millia] Plut. l. c.

Post Regem] Ammianus Marc. 30, 2. Idem 24, 11. Surenam dicit post Regem apud Persas promeritæ dignitatis. Unde patet, Sassanidas quoque Persarum Reges id officii servasse, quod cum Connestabilis, venia sit verbo, dignitate, quæ antehac in Gallia viguit, plurimum conveniebat.

Hær. Præfecturas] Moses Choren. hist. Armeniæ, 2, 65.

Vocat] 6, 25 (29). Cf. Mém. de l'Acad. des Inscr. t. 19. p. 107.

Mon. Ancyrano] Tab. 3. a dextra.

Habebant] 41, 2. Recte ibi Gronovius *optimatium* pro vulg. *populorum.*

Petiere] Tacitus 2, 2. 6, 31. 12, 10.

Ars. par. voleb.] Idem 6, 31. 40. 2, 1.

Ap. Strabonem] L. 11. p. 515.

Junctim R. eligere] Sequor emendationem Ryckii, qui ad Tacitum 2, 1. apud Strabonem loco ἐξ ὧν ἀμφοῖν τοὺς βασιλεῖς καθίστησιν legit ἀφ' ὧν (potius οἷν) ἀμφοῖν, *ab utroque.*

Megistanes] Suet. Calig. c. 5.

Inl. et primores] Ann. 2, 2. 6, 31. 12, 12.

Gaudebant] Joseph. A. 18, 9, 5, 6.

Equorum copia] Dio 40, 15.

copia. Liberi homines non nisi equo militabant; imo sic cuncta obibant officia: peditatus e servis constabat. Mercenarius miles genti nullus, vitioque versum Artabano, quod corporis custodes e servis adscivisset.

Gentes ad Euphratem usque subactas libertate haud privarunt Parthorum Reges, qui, in nummis quoque ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ dicti, Græcorum colonias sibi submissas suis uti legibus et institutis patiebantur. Sic, Plinio teste, princeps omnium Seleucia, cognominata Babylonia, cujus incolæ, quingenti numero, libera ipsius ævo ac sui juris Macedonumque moris fuit. Seleucensium civitas, ita Tacitus, potens, septa muris, neque in barbarum conrupta, sed conditoris Seleuci retinens erat. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut Senatus, sua populo vis, et, quotiens concordes agebant, spernebatur Parthus, qui in dissensu nonnunquam plebem primoribus tradebat. Factum inde, ut Ampelius Reipublicæ fingeret genus Regium, cujus exemplum Seleucia præbuerit: aut enim, inquit, sub Regum potestate sunt, ut Seleucia Parthorum etc. Tiridates tamen populo Seleucensium, a quo veterum Regum honoribus sublatus erat, vicissim gratum facturus, rem permisit, auctoritate privatis trecentis Senatoribus, quos *Adiganes* adpellare mos erat. Mox tamen Senatus pristinum decus recuperavit. Surenas enim, Crassi victor, Senatui coacto obtulit libros, in Roscii inpedimentis repertos. Seleuciæ cives partim erant Macedones et Græci advenæ, partim Syri atque Judæi. Priores isti Græcæ originis reliquos per tumultum adorti, trucidato magno numero, urbe ejecere, quumque Ctesiphontem, Regiam sedem, fugissent, hinc quoque, spreta Regis auctoritate, pepulere. Quanta fuerit Seleuciæ potentia, dicta probant; ea sub Severi imperio est privata.

Parthi reliquos etiam populos per Orientem sibi subjectos legibus suis moribusque uti sinebant, nec Reges deturbabant solio, submisisse et in obsequio laxiori strictiorique tenere contenti; cum Scythis, a quibus descenderant, ex æquo degebant. Persarum, suis juribus viventium, Rex, Regi Parthorum parebat. Atropatenes, Media hæc erat superior, regnum post Alexandri fata ortum, Parthi victores Arsacidæ cuidam tradidere. Idem de Arme-

C. ob. officia] Justin. 41, 3.
E servis constabat] Dio l. c.
Nullus] Herodian. 3, 1.
Adscivisset] Tacitus Ann. 6, 36.
Plinio teste] 6, 26 (30).
Quingenti] Eutrop. 8, 10. Eusebius tamen, qui ex Eutropio hausit, in Chronico habet *trecentos*.
Tacitus] Ann. 6, 42.
Ampelius] Lib. memor. c. ult.
Adiganes] Polyb. 5, 54.
Libros rep.] In iis lascivi Aristidis libri fuere, dicti Milesiaci, quod Surenæ argumentum Romanos multis modis inridendi fuit. Vid. Plut. in Crasso p. 293. c. 23.
Spreta R. auct.] Τιμῆς τοῦ Βασιλέως Σελευκέων μὴ πεφροντικότων. Joseph. 18, 9.
Privata] Dio 75, 9.
Ex æquo deg.] Plin. 6, 25 (29).
R. P. parebat] Strabo L. 15. in fine p. 736.
Tradidere] Joseph. 20, 3.
Id. de Armenia] Valarsaces Rex Armeniæ ad Arsacem M. Regem Parthorum

nia valet. Osroenes etiam sive Edessæ et Adiabenes regna a Parthis pendebant. Ejectus a suis Ctesiphonte Artabanus I, restitutus in solium ab Izate, Adiabenorum Rege, huic, ut gratum testaretur animum, tiaram dextram gestare et aurei usum lecti permisit, quod soli alias Parthorum Regi licebat. Jure proinde meritoque hic *Rex Regum* dictus, cui tot Reges erant obedientes, honoresque et insignia referebant accepta.

Ad boream Ctesiphontis Atrenos, ad meridiem Characenos habebant Parthi, quorum jugo hi sese subtrahere tentarunt, donec Artabazes Rex ipsorum decimus in solium Parthicum est evectus. Constanti fide contra Parthis adhæsere Atreni ex Arabibus Scenitis orti, quorum opes, commerciis quæsitæ fidesque Parthis præstita Trajanum movere, ut Atras oppugnaret, urbem altissimo monti inpositam. Mox eandem magna vi adortus Severus post viginti dies infecto negotio turpiter discedere est coactus. Arsacidis etiam, ab Artaxerxe licet regno dejectis, fidem servarunt Atreni.

Orientis scriptorum testimonia, quum non nimis a Græcis et Romanis discrepant, in recitandis harum regionum fatis jure suo in censum veniunt. Jam et illi Asiam in plura regna, a Parthis pendentia, divisam referunt. Narrat Tabari, Irakam et quidquid terrarum Syriam inter et Ægyptum fuit, functo fatis Alexandro, nonaginta Reges habuisse Parthorum Regi obedientes, qui Madaïnæ sive Ctesiphonte sedebat. In iis fuere et Persæ Reges ad usque Ardeschiri sive Artaxerxis imperium. Testatur Novairi, istos Principes, in litteris, ad Aschakum sive Arsacem datis, hujus nomen semper suo præposuisse, contra fecisse Regem Parthorum, qui tamen Regiam istis dignitatem nec conferre nec ea quemquam privare potuerit, teste Tabario, cui in ceteris plane cum Novairio convenit. Firmari hæc et Mosis Chorenensis, Armeni scriptoris, Persæ quoque Ferdussi, testimonio poterunt.

Ut tot Principes, libertatis suæ amantes, auctoritatisve tenaces, jugo alieno patienter ferendo adsuescerent, prudenti moderatione erat opus. Quid contra Arsacidæ? Inmani superbia inritare istorum animos, quo effectum, ut transgresso Euphraten advenientique Antiocho multi Orientales Reges occurrerent, tradentes se suaque regna cum exsecratione superbiæ Parthicæ. Rex Atropatenes, parte prædarum sibi debita frustratus, ad M. Antonium defecit, spreto Parthorum Rege gentis ejusdem. Armeniæ Reges, etsi a Parthorum Regibus potestate secundi, non minus eorum de-

sic : *Arsaci Regi terræ et maris, cujus forma atque imago Divûm nostrorum imaginis instar est. . . Valarsaces minor frater tuus et commilito, qui a te constitutus Armeniæ Rex* etc. Moses Chor. 2, 10. et 18. ex vers. Whistonum.

P. R. licebat] Joseph. 20, 3.

Tentarunt] Plin. 6, 28 (32).

Evectus] Lucian. in Macrob. § 16.

Inpositam] Dio 68, 31.

Infecto negotio] Dio 75, 11. seq. Herodian. 3, 28.

Cum Novairio convenit] Ista nobiscum amice ex Persarum Arabumque scriptis communicavit cel. Silvestre de Sacy.

Cum exsecr. sup. Parthicæ] Justinus 38, 10.

Ad M. Ant. defecit] Plut. v. Antonii c. 52. p. 117. Dio 49, 33.

Armeniæ Reges] Tacit. Ann. 2, 56.

trectabant imperium. Durius habiti Persæ, Arsacidarum cladibus et fracta potentia usi, defecere, eversoque istorum regno A. C. 226. Artaxerxe Sassanida duce, novum condidere Imperium.

Initio quidem Parthorum Imperium ea gavisum erat vi eaque potentia, qua solent militaria Imperia recens nata, verum, quod videbatur conservando inserviturum maxime, interitum adtulit. Gentis amor, quo Arsacidas complectebantur Parthi, perpetuo metum Regibus inspirabat. Solent Orientis Reges fratrum sanguine polluere manus vel oculis eos privare; ferociores Parthorum Reges suam ipsi sobolem necare non dubitabant, ne forsan esset, qui ipsos regno exueret. Ubi sic insana ambitio hominum fascinavit oculos, nullus jam pudor est. Non raro Parthorum Reges filios, nulla necessitate urgente, obsidum loco Romanis sibi infestissimis tradidere. Ex quo id factum, et postquam signa militaria, Crasso erepta, ad Augustum sunt remissa, Parthorum Imperium labi cœpisse, Strabo recte judicat. Accidit hoc anno imperii Augusti decimo, inde scilicet ab Actiaca pugna, vigesimo sexto ante Christum. Abhinc tamen id regnum ultra duo sæcula stetit, verum intestinis turbis vexatum et multis calamitatibus obnoxium. Tributarii Reges, crescente in dies Parthorum insolentia et crudelitate exasperati, continuo fidem, qua his fuere adstricti, rumpere nitebantur. Primores Parthorum frequenter seditionem movebant, Regique pulso alium ea mente aliquotiens abrogasse videntur, ut saltem novam turbandi ansam haberent. Castrorum tumultus et effrenata licentia Principes jugi impatientes reddebant, nobilitatique in pace durius servitium erat. Hinc Imperii omnis ordo subversus, rara quies, vis omnis inminuta, fracta denique ingruenti Artaxerxi resistere nequivit amplius. Sic post quadringentos sex et septuaginta, ex quo cœperat, annos, eversum est Parthorum Imperium, quod Romanorum potentiæ tamdiu restiterat, suisque potius dissidiis, quam continuis bellis, debilitatum ruit. Fovent in sinu suo magna Imperia vicissitudinum suarum fomitem exitiique caussam. Pereunt tandem, dudum quia perire poterant.

Novum cond. Imp.] Cf. Freret Mém. sur l'Année Arménienne. Mém. del'Acad. d. Inscr. t. 19. p. 109.

Mil. Imperia] Feudalis Galliæ antiquior status similis isti Parthorum fuit.

Solent Or. Reges] Joseph. 20, 2. 3.

Non raro P. Reges] Exemplum Phrahatis exhibet Mon. Ancyr. tab. 3. a dextra.

Strabo] L. 6. p. 288.

Durius servitium] Tacit. Ann. 11, 10.

Post quadr. sept. sex annos] Alii, in his Freretus, diutius multo Parthicum regnum durasse statuunt, a Seleuco quippe Nicatore a. 311. A. C. defecisse Arsacem I, cui opinioni favere nummos docet Eckhel. in doctr. NN. vet. vol. 3. p. 547.

NICOLAI HEINSII

ANIMADVERSA

AD TACITI LIB. ANNAL.

NICOLAI HEINSII

ANIMADVERSA

AD TACITI LIB. I. ANNAL.

C. 3. *Bonum militia*] *Militiæ* malim.

C. 4. *Omnis exuta æqualitate jussa Principis adspectare*] *Omnes* præstiterit, ut sit, *omnes* jussa Principis adspectabant, H. 2, 38. *rebus modicis æqualitas facile habebatur.* Senec. Epist. 30. *Quis queri potest, in ea se conditione esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æquitatis est æqualitas.* Epist. 31. *Æqualitas ac tenor vitæ per omnia consonans sibi.* De Benef. 2, 29. *Naturam oderunt, quod infra Deos sumus, quod non in æquo illis stetimus.*

C. 5. *Acrioribus namque custodiis domum et vias sepserat*] *Paribus custodiis* satius fore mihi videbatur olim; nam *acres custodias* vix alibi mihi lectas recordor: nunc præfero *arctius* vel *arctioribus custodiis.* Sic Livius 26, 4. *custodias arctas* dixit; et ibid. c. 17. *hujus saltus fauces, ut Nero, arte præsepsit,* sic lego. vide Gronovium. Justinus 27, 3. *servari eum arctissima custodia jubet:* et 38, 9. *Demetrium arctioribus custodiis observari jubet:* ubi MS. *acrioribus:* et ita Tacitus H. 1, 88. *Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arcta custodia, neque obscura.* Ann. 3, 28. *Arctiora ex eo vincula, inditi custodes.* Sic recte Pichena, non *acriora.* 13, 28. *cohibita arctius et Ædilium potestas. Intentas custodias* dixit noster H. 4, 28.

C. 7. *Tanto magis falsi*] Opinabar, *tanto magis fassi,* quo illustriores, eo apertiores ruebant in servitium, dum Tiberii benevolentiam hoc ipso aucuparentur. Sic *famem jejuniis fateri* H. 5, 4. *fortuna fateri,* aliaque compluria apud nostrum. Quinctil. 8, 3. *ut in his nullus sit ornatus, sed ut pressior et severior, eo minus confessus.* Sed et vulgata ferri potest. Ann. 3, 3. *ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intelligerentur.* H. 2, 17. *ita ceteros terruere, ut adesse omnem Cinnæ exercitum trepidi et falsi nuntiarent.*

Lacrimas, gaudium, quæstus adulatione miscebant] Sic scripti. Sed τὸ *m* geminari debuit ante τὸ *miscebant. Adulationem* scilicet reponi oportet, etsi nec male Muretus.

C. 10. *Ne ipsis quidem, qui cœpere, laudatas*] Ita scripti; an *fecere?* Locus luxatus: forte, qui *reperere,* ut ipsum Augustum oblique tangat, qui videri volebat invitus, et necessitate adactus, proscriptioni et agrorum divisioni consensisse. *Qui reperere* sunt, qui auctores proscriptionis fuere: eo verbo sæpius utitur noster Ann. 2, 30. *Callidus et novi juris repertor Tiberius.* c. 83. *Honores, ut quis amore in Germanicum validus, reperti decretique.* Ann. 3, 5. *cuncta a majoribus reperta; aut, quæ posteri invenere, cumulata.* c. 26. *repertaque quædam a Tullo et Anco.* c. 56. *id summi fastigii vocabulum Augustus reperit.* 69. *sapienter reperta* et *semper placita.* 4, 11. *Sejanus fac..orum omnium repertor.* c. 19. *Proprium Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere.* c. 30. *delatores publico exitio reperti.* c. 71. *Latinius atque Opsius ceterique ejus flagitii repertores.* 6, 3. *reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit.* 11, 25. *mitem et recens repertam rationem adhibuit.* 12, 53. *Pallanti, quem repertorem ejus relationis ediderat Cæsar, Prætoria insignia censuit.* 13, 31. *ex dignitate Populi Romani repertum,* quod male solicitat Muretus. Proprie tamen proscriptionis auctor Sulla, de quo Seneca de Benef. 16. *proscriptionem commentus est:* et Velleius 2, 28. *Primus ille, et utinam ultimus, proscriptionis exemplum invenit.* Vides *invenire* dici Velleio, quod *reperire* Tacito dicatur. *Cœpere* est ex mutilatione vocis: ut ita Ann. 2, 36. *auretur*

pro *augeretur* in codice Mediceo. 4, 51. *sponte incorum* pro *incolarum* in eodem codice. 65. *tavisset* pro *ductavisset*. Vid. et 5, 4. laudavit vero proscriptionem a patre repertam Sullæ filius Faustus. Valer. Max. 3, 1, 3.

Quædam de habitu cultuque et institutis ejus jecerat] De cultu Tiberii insolentiore quidquam sibi lectum homines eruditissimi negant, et recte; legendum enim, *de habitu vultuque ejus*. Habitum pro vestitu accepit librarius imperitus, cui *cultum* rectius quam *vultum* adjungi credidit; ut Ann. 2, 59. *Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto*: et alibi sæpe. Atqui *habitus* corporis æque animorum obvius apud scriptores: plerumque etiam cum *ore* aut *vultu* conjungitur. Noster Ann. 16, 22. *Habitum vultumque ejus sectantur rigidi et tristes*. H. 1, 17. *nihil in vultu habituque mutatum*. 2, 52. *vultum habitumque trahere in deterius*: de quo nos ad Claudiani Epith. Honorii 73. plura. Utrumque conjungit noster Ann. 12, 18. *cultu vultuque ad præsentem fortunam comparato*. Unice conjecturam nostram confirmat Suetonius Tiber. 68. *Incedebat cervice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus*. Tum, ne dubitare possis: *Quæ omnia ingrata et arrogantiæ plena animadvertit Augustus, et excusare tentavit sæpe apud Senatum et Populum*. Vides, arrogantiam vultus in Tiberio excusari apud Senatum ab Augusto, nihil illic de *cultu*. Noster Ann. 2, 29. *Manum ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur*. De Pompeio Lucan. 8, 665. *Nihil ultima mortis Ex habitu vultuque viri mutasse fatentur*. Senec. de Benefic. 2, 19. *quid vultum habitumque oris pervertit*. Epist. 52. *insanum vultus habitusque demonstrat*. Valer. Max. 5, 10. Ext. 1. *vultu pristinum habitum retinente*. De oris habitu, vide locum a nobis restitutum Ann. 6, 20. et de hoc ipso Tiberio noster 4, 57. *Erant, qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse*.

C. 11. *Opes publicæ continebantur*] *Opes publicæ eo continebantur*, ni fallor.

C. 12. *Unum esse Reipublicæ corpus*] Malo *Rempublicam, atque unius animo regendam*. Sic Hist. 1, 30. *si Respublica et Senatus et Populus vana nomina sunt*. 2, 32. *Senatumque et Populum, numquam obscura nomina*.

C. 20. *Quem dereptum vehiculo*] Sic bene vetusti codices apud Valer. Flacc. 2, 159. *Nostrosque toros virgata tenebit, Et plaustro derepta nurus*.

Vetus operis ac laboris] Ita Lipsius et Pichena e scriptis, qui constanter cum priscis editionibus *intus* habent, non *vetus*: alii alia reposuerunt, quæ apud Pichenam vide. Quid si tamen *intentus*? aliud nempe, *operis ac laboris intentus*: aliud, *intentus operi ac labori*. *Intentus operi*, qui diligenter laborat ipse: *intentus operis*, severus exactor alieni laboris, et qui intendit laborem militis, ut verbo utar, quod nostro est perquam familiare. *Intendere* et *remittere* contraria apud nostrum; nec vacat indices compilare. De Corbulone A. 11, 18. *Originem tamen e severitate Ducis traxere; intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur*. Videantur, quæ præcedunt, nam mire conjecturam nostram illustrant: nec abludunt ista Plinii in Paneg. 19. *Sic Imperatorem commilitonemque commiscueras, ut studium laboremque omnium et tanquam exactor intenderes, et tanquam particeps sociusque relaxares*. Senec. de Ira, 1, 1. *pertinax et intentus*: rursus noster Ann. 6, 50. *Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat: idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate*. 12, 38. *quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit*. c. 42. habes *intentiorem disciplinam militarem*. 15, 62. *Lacrimas eorum, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revocat*. Ita Sulpicius Quirinus *impiger militiæ* dicitur Ann. 3, 48. *Intus* vero pro *intentus* fuit scriptum, quomodo et exaratum offendes apud Festum in *rabula*: sic *inhostum* pro *inhonestum* Hist. 2, 31. et Hist. 2, 16. *tanta* pro *tentata* Gronovius censebat scriptum fuisse. *Vetus operis* posset etiam defendi, ut sit dictum, quale illud Plinii in Paneg. 16. *innutritus bellicis laudibus Trajanus*: et quia Tacito familiaris ille genitivi usus: ita *vetus stipendii* Pichena corrigente Ann. 2, 66. *Modicus voluptatum* ib. 73. *modicus severitatis* 6, 30. *modicus pecuniæ* 3, 72. *Formidolosus hostium*, pro *metuens hostium* 1, 62. *Ferox scelerum* 4, 12. *securus potentiæ* 3, 28. *anxius potentiæ* 4, 12. *occultus odii* 4, 7. *T. Livius eloquentiæ ac fidei præclarus* 4, 34. *recens præturæ*, sic corrigo, 4, 52. ut etiam *recens doloris et iræ* 1, 41. *stipendii recentes* 15, 59. ut legendum puto: *erectus et fidens animi* 4, 59. male a Pichena tentatum *silvæ frequens fecundusque mons* 4, 65. *noxius conjurationis* 5, 11. *iræ properus* 11, 26. *penates vacui principis* 6, 51. *trepidus ad-*

mirationis et metus 6, 21. *Æquus absentium* 6, 36. pro *absentibus: insolens contumeliarum* 6, 34. *indomita animi*, ut corrigo 1, 33. *retinens conditoris Seleuci civitas* 6, 42. *providus futurorum* 6, 46.

C. 21. *Quo minus invidiam, misericordiam, metum et iras permoverent*] *Quo minus invidia, misericordia, metu et ira permoverent:* ni fallor nempe commilitones permoverent.

C. 22. *Ne hostes quidem sepulturæ invident*] *Sepultura* scripti constanter: cur moverunt? est enim Latine, si quid aliud dictum, *invidere sepultura mortuis.* Ne dubitare possis, audi Lucanum 7, 798. *Invidet igne rogi miseris.* Plin. in Epistolis passim, ubi veterrimus codex Mediceus huic loquendi modo suffragatur. Quinctil. 9, 3. dicit Ciceronem solere dicere *invideo hanc rem*, non *huic rei:* sed forte legendum *hac re.* Vide de hoc loco disputantem Voss. de Constructione c. 34. Noster Ann. 15, 63. *Tu mortis decus mavis: non invidebo exemplo:* hoc est, non invidebo tibi meo exemplo. De Mor. Germ. c. 31. *nam ne spectaculo quidem prælii invidere:* subauditur *nobis.*

C. 24. *Ceteris periculorum præmiorumque ostentator*] Sejanus præsentia sua ostentabat et pericula, quæ obierat plurima pro Tiberio, et præmia, quæ illi accepta referebat, ad maximos honores provectus. Quare nihil remedii huic loco adhibendum, quum sanus sit.

C. 28. *Ac suis laboribus*] Opinor, *hanc suis laboribus defectionem sideris adsimulans:* tum mox, *prospereque cessura quo pergerent*, non *quæ:* cessura prospere ea, ad quæ pergerent patranda. Aliter Gronovius. *Pergere* iter sæpe apud nostrum.

C. 32. *Quod neque disjecti*] *Distracti*, corrigunt viri summi. Sed id tantundem est: *disjecti* ponuntur pro separatis ac dispersis. Infra c. 50. *adeo incuria cuncta disjecta erant.* Apposite Hist. 3, 69. *suo quisque metu, ne disjectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant.* Ann. 2, 45. *diriguntur acies, non vagis incursibus aut disjectas per catervas.* 4, 46. *Ac tum rumor incesserat fore, at disjecti aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur.* 3, 2. *magna pars populi viam complevere disjecti, et ut cuique libitum, flentes.* Vita Agric. c. 20. *ubi æstas advenit, contracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disjectos coercere.* Ann. 2, 61. *disjectæ et vix perviæ arenæ.* Et ita passim noster. Valer. Max. 8, 14. Ext. 5. *ut nomen ejus per totum terrarum orbem disjiceretur;* nisi scribendum illic, *dideretur.* Piget plura conferre.

C. 33. *Indomitum animum*] Puto *indomita animi;* ut *erectus et fidens animi* 4, 59. *lætus animi* 2, 26. *incertus animi* 6, 46. posses et *indomitus animus*, vel *indomito animo in bonum vertebat*, pro vertebatur. Vide Rhenani notas ad Ann. 11, 37. et nostro hoc familiare in primis. Sic 6, 46. *ne nomen Cæsarum in ludibrium verteret*, quod ibi asseruimus.

C. 35. *Aut adversus otium castrorum quæruntur*] Immo *queruntur:* nempe lignorum adgestus et similia, querebantur milites, quare post τὸ *castrorum* distinguendum: sequentia, *neu mortem in iisdem laboribus*, videntur mutilata.

Promtos ostentavere] *Promtas* Liber Mediceus, an *promta?* promta omnia, id est res promtas ostentavere. Ann. 12, 12. *vocante Carrhene, promtasque res ostentante.* Ibid. c. 1. *suam quæque nobilitatem, formam, opes contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare:* ubi frustra *dignas* vir summus.

Quidam singuli propius incedentes] Immo, *quidam et singuli propius incendentes*, hoc est, exhortantes. Sic Ann. 2, 13. *incendit ea contumelia legionum iras.* c. 82. *hos vulgi sermones audita mors (ejus) incendit.* Infra c. 47. *ne postpositi contumelia incenderentur*, atque ita passim. *Accendere offensiones* similiter Ann. 2, 57. primo agit de extrema concione, mox de singulis, qui propius adstabant: possis et *intendentes.* Vide nos infra 4, 47.

C. 36. *In ancipiti Respublica*] *Rempublicam* scil. fore: quæ et præcedentia castiganda forsan, *periculosam severitatem, flagitiosam largitionem*, ut ad superiora referatur, *augebat metum.* Sic 4, 30. *irritas leges Rempublicam in præcipiti conquestus.*

C. 37. *Non abscessere Quintani*] An *non adsensere?* nempe conditioni supra propositæ de missione aliisque.

C. 38. *Mennius castrorum Præfectus*] Forte, *M. Ennius.* Sic 3, 70. *L. Ennium equitem habes: et Ennium Macronis uxorem* 6, 45. et ita 3, 49. *Clutorius* pro *C. Lutorius.* 13, 22. *Panteius* pro *P. Anteius.* 12, 7. *Talledius* pro *T. Alledius.* Forte etiam hic *Menenius* posset legi.

C. 40. *Si vilis ipsi salus*] Malim, *si vilis ipsi salus sua.*

Diu cunctatus aspernantem uxorem] Non debuit tentari a Lipsio, nec a Freinsh. *Cunctandi* quippe verbum cum quarto casu recte conjungitur, de quo nos pluribus ad Claudian. in Stilic. 2, 284. Nam supra c. 37. *Legiones nil cunctatas sacramento adigit*, rectius in Mediceo exhiberi, quam *cunctatus*, quod erat in vulgatis, quæ illic subsequuntur, facile evincunt, *Quartadecimani paullum dubitaverant.*

C. 41. *Quod tam triste?*] *Quid* scribendum. Deinde, *pergere ad Treviros, et externa fidei*, non *externæ*, quod nunc codices insedit: *ad externa fidei*, quasi dicas *ad externam fidem*, cui toto non creditur. *Externa rumorum* sic Gruterus reponit 16, 23. *diversa terrarum*, ut restituimus 3, 59. *noxia conscientiæ* 6, 4. et *omnia flagitii* 11, 2. *incerta noctis* Hist. 1, 26. *tacita suspicionum* Ann. 4, 41. Sic *proxima maris* 3, 1. *proxima litorum, municipiorum, intima Africæ, amœna Asiæ et Achaiæ, longinqua imperii, incerta maris, tempestatum et belli, multa laudis et artium, idonea provinciarum, opportuna locorum, propinqua Seleuciæ, falsa simulationum, ardua castellorum, reliqua lacus, brevia litorum, montium edita, sæva ventorum, humida paludum, aspera maris, præcipua rerum*, et mille talia apud nostrum passim, ne de aliis dicam.

Ut erat recens dolore et ira] *Doloris et iræ* maluerim pro more Taciti, et sic puto scribendum. Vid. ad c. 20.

C. 43. *Ferrum illud detraxistis*] *Retraxistis:* supra de hac re c. 35. *elatumque gladium deferebat ad pectus, ni proximi prensam manum vi adtinuissent.* Sed nihil potius muta. Sic 2, 26. *deportare lauream*, ubi alii *reportare*. *Dejicere manum* Seneca de constant. Sap. c. 7.

Discedite a contactu] Id est a contagione, ab iis qui sunt noxii. 4, 49. *Pollui cuncta sanie, odore, contactu.* Hist. 1, 11. *Rhætia, Noricum, Thracia... ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur.* Hist. 2. 60. *Ceteræ legiones contactu, et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur.* Ann. 6, 7. *plures infecti valetudine et quasi contactu.* Seneca de Ira 2, 21. *puerum procul a contactu deliciarum retinebimus.* 3, 8. *quædam in contactos corporis vitia transiliunt.* de Tranq. Animi 7. *vitia contactu nocent:* et Seneca Pater Contr. 9. *vitia contactu ipso nocent.* Juven. 2, 81. *Uvaque contacta livorem ducit ab uva:* ita legendum. Sic et *contaminatus scelere* supr. cap. 35. et 2, 2. *Regem hostium artibus infectum.* 3, 14. *infectos manibus ejus cibos*, et alibi non semel.

C. 44. *Centurionatum inde egit*] *Centurionatus* vocabulum dubito satisne sit Latinum. Puto *censum Centurionum* inde egit. Omiserat librarius festinans, *censum* ob consimiles literas in *centurionum*, quæ vox cum non subsisteret, sciolus semiliteratus refingit *centurionatum.* Sic peccatum Hist. 2, 59. *circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter*, ubi legendum, *copiis comitaretur.* Posses et legere, *censum Centurionalem egit*, hoc est, singuli Centuriones, alter post alterum citabantur. Senec. Ep. 12. *non enim citamur ex censu;* ubi vide Lipsium. *Centuriare militem* sæpe apud Livium, et *centuriatus* pro *centurionatus* in Histor. Augusta. Percensuit ergo Centuriones Germanicus, ut de reis inter illos inquireret. Alius census ille, de quo Porcius Latro apud Senecam Exc. Contr. 2, 1. *census Senatorium gradum adscendit: census in castris ordinem promovet.*

C. 47. *Ac, ne postpositi contumelia incenderentur*] Scribe, *Hac ne postpositi c. inc.*

C. 51. *Donec agmen per saltus porrigeretur*] *Progrederetur*, ni fallor.

C. 58. *Si pœnitentiam, quam perniciem maluerit*] Satius sit *maluerint*, si quid video.

C. 59. *Hominem Germanos numquam satis excusaturos*] Video, quid ad hunc locum interpretes. Mihi tamen a Tacito profectum videtur, *ignominiam Romanos numquam satis excusaturos.* Ann. 2, 46. *Quoniam tres vacuas legiones et Ducem fraudis ignarum perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ et ignominia sua.* 15, 24. *Deos potentium populorum arbitros, Armeniæ possessionem Parthis, non sine ignominia Romana tradidisse.* Hist. 5, 15. *Civilis, instare fortunæ; Cerialis, abolere ignominiam.* De Morib. Germ. cap. 6. *concilium inire ignominioso nefas.* Vid. et ad 4, 67. Ut vero hic *excusare ignominiam*, ita Hist. 5, 22. *excusare flagitium*, et A. 3, 60. *protegere flagitium.*

Ille delectus Tiberius] Forte *ille Deo dilectus Tiberius:* deridet apotheosin Augusti, qui *Deus* dictus. Vide Muret. ad Senec. de Benef. 6, 32. qui de Tranqu. Animi c. 14. *Cæsari Deo no-*

stro. Plin. 7, 45 (46). *in summa Deus ille* etc. 21, 3 (6). *Filia Divi Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam literæ illius Dei gemunt.* Ita enim corrigit Muretus ad Tacit. Ann. 3, 24. Lipsius ad Ann. 1, 53. *degemunt.* Torrent. *describunt.* Ita ludit in nomine Dei de Caligula Seneca de Tranqu. Animi c. 14. *nec procul erat tumulus, in quo Cæsari, Deo nostro, quotidianum fiebat sacrum.* Deo ergo delectus scilicet successor, aut ad patrandum bellum Germanicum. Similem librariorum oscitantiam deprehendi 6, 20. ubi pro *diem* scribendum *de die.*

C. 60. *In quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur*] Profecto non dicebantur solum, sed spectari poterant, ut liquet ex sequentibus. Fors sit ut fuerit, *visebantur.* sic Ann. 3, 23. *Ipsumque Pompeium ciens, cujus ea monumenta et adstantes imagines visebantur.*

C. 61. *Incedunt mœstos locos, visuque ac memoria deformes*] Codex Flor. *deformides.* Reor, *visuque ac memoria deformi. Iidem prima Vari castra* etc. *ostentabant.*

C. 63. *Castra metari in loco placuit*] Sic 4, 47. *Castris in loco communitis.* Forte tamen *ilico* scribendum.

C. 64. *Inclinantes tum legiones*] *Tum* vitiosum est. Forte *multum* etc. vel *inclinantes opportune* etc. *exemit.* Sed et *tum* potest servari: sic 2, 9. *tum permissum.* 4, 28. *tum catena vinctus.* 12, 38. *copiæ tum occidione occubuissent.*

C. 65. *En Varus, et eodem iterum fato victæ legiones*] *Et eodemque iterum* Flor. Ni fallor: *En Varus, en uno eodemque iterum fato v. l.* Τὸ *en* secundo loco jam et Pichena advertit.

Excussis rectoribus] *Vectoribus* a manu Taciti esse opinor, tum mox *repetendus agger*, non *petendus:* repetendum laborem viæ, per angustum aggerem (de quo supra c. 63.) faciendæ, fuisse præter alias molestias innuit. *Petere aggerem* habes et Ann. 2, 81. ideoque nil temere mutandum.

C. 68. *Postquam hæsere munimentis*] *Inhæsere* vel *adhæsere* præstat: sic *adhærere castris* restituit Pichena Ann. 3, 21.

Donec ira et dies permansit] Forte, *donec iratis dies permisit.*

C. 69. *Odia in longum jaciens*] Non prorsus damno; tamen sit rectius *acuens.*

C. 70. *Sicca humo, aut modice adlabante æstu*] Credibile est, Vitellium iter fecisse refluente æstu. Fortasse castigandum est, *primum iter siccata humo, aut modice uda, relabente æstu quietum habuit.* Sic infra c. 76. *relabens Tiberis.* et 2, 24. *relabente æstu.* et 2, 8. *transeunt æstuaria nondum accrescente unda.* Possis quoque *ut modice adlabante æstu,* tum mox scribendum, *magna pars udo,* aut *mulcato corpore,* non *nudo;* quo spectat illud, *sine igni,* quo vestes udæ siccarentur. Accedo etiam illis, qui legunt, *sapiens ab imprudenti.*

C. 72. *Specie legis ejus tractavit*] Τὸ *ejus* suspectum merito est habendum, ut nomen legis, nescio cujus, latere hic possit videri: an, *specie legis vetustæ retractavit,* vel *iteravit.* Meminit hujus legis Horatius 2, 1, 81. ab Augusto latæ; per vetustam legem intelligamus licet legem duodecim tabularum adversus famosa carmina. Sic 2, 30. *Et, quia vetere SC. quæstio in caput domini prohibebatur, callidus et novi juris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico jubet.* Sic et, quum legem de maritandis ordinibus ferret Augustus, recitari curavit in Senatu Orationem Q. Metelli, velut in hæc tempora scriptam. Livius Epitom. 59.

C. 74. *Pœnitentia patiens*] Varie tentant: lege, *pœnitentiæ patiens:* sic contra, *impatiens iræ,* et similia.

C. 76. *Movendasque populi offensiones*] *Fovendasque* malim. Sic *accendere offensiones* 2, 57. 11, 6. *nunc inimicitias, accusationes, odia, et injurias foveri.*

C. 77. *Proximo priore anno*] Ante biennium puto, anno, qui proximo prior fuit.

Alibi quam in Theatro spectarentur] *Sectarentur* puto, quod proprium hac in re verbum. Satis depravatam lectionem arguit, τὸ *spectantium,* quod sequitur: neque enim credibile est, eodem vocabulo bis uti voluisse nostrum. Ann. 4, 68. *sectator domi, comes in publico.* 5, 10. *Multis sectatorum dilapsis.* 16, 22. *habet sectatores, seu potius satellites.*

C. 79. *Verterentur flumina*] *Averterentur* malim; sic apud Claudian. in Cons. Honor. 4, 483. *Jusserat averso fluvium migrare meatu:* tamen *vertere* pro *avertere* non est inusitatum nostro. Sic 2, 42. *versa Cæsarum sobole.*

AD LIB. II. ANNAL.

C. 2. *Sed promti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia, et, quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis et honestis*] Locus perplexus. Primo recte Muretus *ipsorum moribus*, nisi quod propius accedit ad vetustam scripturam, *ipsorum a moribus aliena;* deinde, *ignotæ Parthis virtutes, nova vitia*, id est, virtutes sibi ignotas pro novis vitiis Parthi interpretabantur. Ita capiunt homines eruditi, et tale quid voluit noster. Sed tum concinnius foret, *ignotæ Parthis virtutes, ceu nova vitia*, at subintelligas *habebantur:* aut *pro vitiis* potius dixisset, ut Hist. 1, 2. *pro crimine*. Verum, aut fallor, aut totus locus sic constituendus est: *ignotæ Parthis virtutes, novitate invisæ, et quia ipsorum a moribus alienæ, perinde odio pravis et honestis*. Nimirum *erant*. Tale illud in vita Agr. 3. *invisa primo dissidia, deinde amatur*. Ann. 11, 16. *temperantiam nulli invisam*. Mox c. 33. dixit, *idque non novum sed e vetustissimis moribus*. et Hist. 1, 75. *novitas vultus*. Plinius Ep. 9, 33. de delphine: *Constat, Octavium Avitum in litus educto . . superfudisse unguentum, cujus ille novitatem odoremque refugisset:* deinde *odio* pro *odio erant*. Sic infra c. 70. *iræ*, pro *iræ esse*, ut doceo in notis; et 11, 17. *nec patrem rubori* ex Codice Agricolæ, omissis τοῖς *illi* et *esse*, 12, 5. *Quin et incestum; ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur*. Intellige *incestum committi*, nisi mavis cum Freinshemio referre ad τὸ *metuebatur*.

C. 5. *Tractare præliorum vias*] *Præliorum dubia* hariolor: sequentia conjecturæ subscribunt; ut et ipse Tacitus Hist. 2, 33. *Perpulere Othonem, ut Brixellum concederet, ac, dubiis præliorum exemtus, summæ rerum et Imperii se ipsum reservaret*. Ibid. c. 77. *mihi bellum et præliorum incerta trade*. Ann. 4, 23. *nec Proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa principis magis, quam incerta belli metuens*. Contra *comi via* 4, 7. male mutant.

Et hostibus ignotam] Lego, *ut h. ignotam*.

C. 6. *Tum permissum*] Forte, *tum, ut permissum*.

C. 12. *Quonam id modo incorruptum foret*] *Ferret* maluerim, hoc est, efficeret, obtineret, consequeretur.

C. 14. *Viditque se operatum*] sc. Jovi; nisi id addendum forte, *vidit quippe se operatum:* erat enim Germanicus Augur.

Quæ sapientia prævisa] *Sapienter provisa, deinde elata humo virgulta*, præstiterint, quam *enata*. *Elatum* enim *humo*, quod terra altius exsurgit.

C. 15. *Pars onusta vulneribus tergum*] Græcismus est familiaris Latinis scriptoribus. Cur ergo sollicitant? Sic 1, 50. *latera concædibus munitus*. Ann. 4, 28. *Cornutum falsa exterritum*. 6, 9. *clari genus*. c. 5. *cuncta revincebatur*. c. 42. *cetera degener*. c. 43. *adlevatur animum*. 12, 3. *Juvenem alia clarum*. 13, 35. *adnotatus miles.... ita præriguisse manus*, pro *manibus*. Vide Gronov. ad Hist. 1, 42. et 85. deinde opinor *haud* excidisse. *Haud aliud sibi reliquum*.

C. 23. *Quo levarentur alvei manantes per latera*] Locus haud dubie corruptus et variis obnoxius conjecturis: putabam aliquando, *alvei mutantes latera*. Sic *mutare latus* dicuntur ægri, qui decumbentes nunc in lævum, nunc in dextrum latus jactantur: de quo ad Virgil. 3, 511. et Ovid. Met. 13, 937. Sulpicius Severus Epist. 3. de B. Martino ægrotante. *Cum a presbyteris, qui ad eum confluxerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret*. Naves hæ *instabiles* dictæ Maroni Georg. 4, 195. et Ovidio Met. 2, 164. Sed cum *mutare* jam præcesserit, forte fuerit a manu Cornelii, *alvei alternantes latera*, vel *innatantes alterno latere*. Juvenalis Sat. 12, 30. *Quum plenus fluctu medius foret alveus, et jam Alternum puppis latus evertentibus undis Arboris incertæ, nullam prudentia cani Rectoris conferret opem*. Senec. Natur. Quæst. 6, 6. *Sicut in navigiis evenit, ut, si inclinata sunt et abiere in latus, aquam sorbeant, quæ in omni onere eorum, quæ vehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextro sinistroque solito magis surgit*. Et mox: *sicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquæ, quotiens navigia desidunt, in lateribus maxime appareat*. *Inclinantes in latera* dixit noster Ann. 14, 5. *Jussum dehinc remigibus in latus inclinare atque ita navem submergere*. Sic rectius codex Agr. quam vulgati, *in unum latus inclinare:* *innatare* etiam apud Livium

21, 26. *Alveos informes (nihil dummodo innare aquæ et capere onera possent, curantes) raptim faciebant.* Silius 6, 522. *pinuque innante cavata Æquor et immensas curva trabe findimus undas.* Sic Dausqueius, non *juvante*. Senec. de Benefic. 6, 32. *fracta classis, et intra paucos dies natavit nova.*

C. 24. *Tantum illa clades novitate et magnitudine excessit*] Ni fallor, *tantum alias illa clades*, ut apud Maronem Ecl. 1, 25. *Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes.* deinde, *ut credatur novissimum, et sine terminis mare;* non *sine terris*.

Nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant] *Enisa* malim. Mactabant enim equos, qui e naufragio in idem litus natando se subduxerant. Neque enim credibile, vitam sustentavisse carne equorum, qui in unda periissent. *Eniti in æquum* inf. c. 80. possis alioquin *eodem illisa*, vel vulgatam retinere, ut Aurelius explicat.

Aut intentis vestibus] Immo *restibus* tales, quæ remulco trahuntur. Naso in Fastis *contentum funem* dixerat 4, 297. *Sedula fune viri contento brachia lassant.* de nave, quæ magnam matrem advehebat. Hist. 2, 34. *Anchorarum funes non extenti fluitabant.* Lucanus 2, 621. *Ut tremulo starent contentæ fune carinæ.* Plaut. Rud. 2, 3, 37. *quia videmus, ad saxa navem ferrier, properans exsolvi restim.*

C. 25. *Uti Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum, erexit*]. Subintelligi debet ad coercendum Germanos, non bellum. sic vetustiores loquebantur.

C. 27. *Conjux fuerat*] *Fuerit* puto.

C. 28. *Et qui servi eadem noscerent, reperit*] *Reperti*, probe Aurelius. Putem præterea, *et qui e servis eadem noscerent reperti.*

C. 31. *Strepebant etiam in vestibulo*] *Strepebant jam et in vestibulo.*

C. 34. *Missus est Prætor*] An *misso prætore*.

C. 38. *Eamdem vim in me transmittere*] Codex Rhenani, *transmerei.* Forte, *transmeare;* sed nihil temere mutandum, nisi minus mendosus liber eo invitet.

Domus Hortensii] Forte *Hortensia.*

C. 44. *Et tum æmulatione*] *Tum*, etc.

C. 47. *Visa in arduo*] Lego, *enisa in arduum.*

C. 52. *In unum conductos ad hostem duxit*] *Duxit conductos* non opinor nostrum dixisse. Forte in unum *conditos*, vel *coactos*. *Cogere exercitum, copias* passim habes apud scriptores vetustos.

C. 54. *Igitur alio quæque ibi varietate fortunæ et nostri origine veneranda*] Optime, *Ilio*, non *alio*, scribendum vidit Freinsh. nisi quod *ab Ilio* verum est. *Hectorem æmulatus est, numquam ab Ilio recessit*, apud veterem Poetam. contra, *Ægyptum navigare* et similia. Vide Gronov. infra c. 59.

C. 56. *Polemonis Regis Pontici*] *Ponti* Lipsius, me nolente; sic *Pontica tellus*, et similia, de quibus ad Ovidium. noster alibi *Pontica auxilia* 15, 6. *Ponticum mare* Ann. 13, 39. *Pontica ora* H. 3, 47.

C. 57. *Discesserantque opertis odiis*]. Nihil muta: odiis nondum manifestis, quæ in majus postea prorupere. Similis diversitas Ann. 4, 71. sic *condito odio* Hist. 2, 30. Nam odii aperti certum argumentum renuntiare amicitiæ, de quo videndus noster Ann. 6, 29. atque illic Interpretes. Suetonius in Calig. 3. de Germanico. Vid. et Gruter. et Juret. ad Senec. Epist. 76. noster Ann. 3, 64. *sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, vel occultis odiis.* De occultis odiis mox, *sed ille credebatur, ut inferius majestate Principis, gravi et dissimulata offensione abdidisse.* Ann. 4, 67. *non jam occultis adversum Neronem et Agrippinam insidiis.* Valer. Flacc. 5, 520. *Talibus orantem vultu gravis ille minaci Jamdudum premit, et furiis ignescit opertis*, etc.

C. 59. *Quisquis eam provinciam, claustraque terræ et maris*] *Claustra* opinor, per epexegesin. quod pluribus illustratum vide a nobis ad Vellei. Paterc. 1, 3. idque jam occupavit ὁ πάνυ Grotius.

C. 61. *Profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis*] Quænam illa *spatia?* Puto *nulli inquirentium satis penetrabilis*, vel, *nullis inquirentium spatiis penetrabilis.* Spatium refer ad profundam altitudinem.

C. 70. *Ea Germanico haud minus ira, quam per metam accepta*] *Iræ* forte, nempe *fuerunt*, sic *odio* emendavi supra cap. 2.

C. 85. *In insulam Sardiniam veherentur.* Malim *deveheretur*. Roma scilicet per Tiberim. 3, 9. *mox Tiberi devectus.*

AD LIBRUM III. ANNALIUM.

C. 3. *Ut par mæror et matris exemplo*] Concinnius sit utique, *ut pari mærore, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.*

C. 5. *Præpositam toro effigiem*] *Propositam in toro* Muretus. Sed verum est cum Grotio, *propositam toro.* Sic et Petronius c. 40. in Fragm. Traguriano *Toralia proposuerunt toris*, ubi nos plura.

C. 7. *Petendæ e Pisone ultionis*] *Ultioni.* Sed vide Muretum et Pichen. infra ad c. 9. et nostrum 3, 27. et 41.

Vagus interim] Forte *itinerum.* 6, 15. *deviis plerumque itineribus declinans patriam.*

C. 10. *Nullas esse partes Trioni*] *Trionis* perperam Muretus infra c. 40. *egregium resumendæ libertati tempus.* male Pichena, *libertatis.*

C. 11. *An premeret*] Confidenter dele.

C. 12. *Et privatas inimicitias, non Principis ulciscar*] *Novi principis* scripti, alii *non vi Principis.* vel, *ut privata has inimicitias, non ut Principis.* vel, *orbi Principis.*

C. 14. *Et tot adstantium visa*] Bene *visus* Pichena. deinde *scripsissent expostulantes.* mutila haud dubie.

C. 16. *Atque illo pleraque*] *Ad quæ illo.*

C. 20. *Desertus suis*] Pro, *a suis desertus.*

C. 21. *Inligatus præda*] An *inlectatus.* sed *lento veneno inligare* Ann. 6, 32. et similia.

C. 24. *Si effectus in quæ tendi*] *In quæ intendi.* sic, *intendi ad curas* Hist. 4, 67. et infra c. 37. *huc potius intenderet.*

C. 25. *Incitandis cælibum pœnis*] Pro *intendendis.* Sed hoc longius abit, nisi ex *intendendis* corrupto fecere librarii *incitandis.* possis et *intentandis.* ut infra c. 28. *terror omnibus intentabatur.* forte *iterandis.* sic *iterare tumulum* pro *restituere* Ann. 2, 7. *vulnus* 6, 35. et *testudo iterata* Hist. 3, 28. forte, etiam *invitandis.* sequentia de delatoribus confirmant. huc refer Ann. 4, 30. *Delatores, genus hominum publico exitio repertum ... per præmia eliciebantur*, id est, *invitabantur.* Apud Nasonem Epist. 17, 183. *invitant omnia culpam. Invitata improbitas parvulo successu.* Plin. Hist. Nat. 2, 23 (21). Petron. 41. Fragm. Trag. *Libertatem sine tyranno nacti, cœpimus invitare convivarum sermones.* Vel forte, *inritandis*, quod verius. Sic Ann. 13, 1. *Junius Silanus exitium suum ingenii violentia inritavit.* Hist. 2, 17. *Inritabat Batavos Padus ipse.* c. 53. *Expositum ad invidiam Marcelli nomen inritaverat Cæcinam.* ubi Acidalius, *invitaverat.* 3, 4. *T. Ampius suspiciones militum inritabat.* c. 70. *inritare hominum oculos.* 4, 32. *Epistolæ Antonii suspiciones militum inritavere.* 2, 24. *inritato prælio sponte refugi milites.* Apud Senec. de Benef. 3, 14. *non est inritandus animus ad avaritiam*, ubi alii *invitandus.* Vide illic Juretum. *Excitare invidiam in bonos* noster Ann. 3, 36.

Cum omnis domus delatorum interpretationibus subverterentur] *Subverteretur* e scripto Pichena. Mihi vulgatum longe elegantius, de quo ad Nasonem Fast. 3, 189.

C. 28. *Deditque jura, quis pace et Principe uteremur*] Locus mendosus omnium consensu: opinor, *quis pacem se Principe tueremur.* optimum enim pacis stabiliendæ fundamentum leges. Hist. 4, 74. *Nos, quamquam totiens lacessiti, jure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur.*

Acriora ex eo vincula, inditi custodes, etc.] Recte primo Pichena, *artiora vincula.* sed *indere custodes* pro *addere*, nescio an satis Latine. *forte artiora ex eo vincula indi, ac custodes l. P. P. præmiis inducti ut sic*, etc. nam Flor. *usi* Ann. 11, 1. *repertus apud Bajas, vinclisque inditis in urbem raptus.*

C. 29. *At tamen initia fastigii Cæsaribus erant*] Scribo, *jacta*, vel *jacti, tamen initia fastigii* ut *jacere fundamenta, jacere semina cædibus.* Ann. 6, 47. infra hoc libro c. 54. recte a Lipsio castigatum opinor, *simultates jaciunt, ac mihi relinquunt*, quasi simultatum fundamenta dicat. c. 66. *Mamercus antiqua exempla jaciens.* Cicero de Leg. Agrar. 2, 15. *Hunc quasi gradum quemdam atque aditum ad cetera jactum intelligetis.* Vid. infra 4, 22.

Adspiciebat] *Adspiciebant* rectius.

C. 34. *Multa duritiæ veterum melius et lætius mutata*] Scribo, *multa duritiæ veteris in melius et lætius mutata.*

C. 36. *Invidiam in bonos excitandi*] Volebam aliquando *exertandi.* Nunc refero ad illa supra c. 25. *incitandis cælibum pœnis.*

Et quidam atrociora] *Et quidem.*

C. 38. *Cælaletæ*, etc.] Locus corruptus.

C. 39. *Alarios equites ac leves cohortium*] Putabam aliquando *velites;* nunc nil muto. sic *leves cohortes* Ann. 2, 52. et *levem copiam* ibidem.

C. 41. *Aluitque dubitatione bellum*] An *dilatione?*

C. 42. *Postremo visis militibus*] Malim *obvius militibus.* sic *Corbulo obvius* Ann. 15, 16.

C. 43. *Nobilissimam Galliarum sobolem*] Puto, *nobilissima Galliarum subole, liberalibus studiis ibi operata.*

C. 46. *Et fugientibus consilite*] Hic locus in varios errores perduxit homines eruditos. vide illos ad Hist. 2. 53. pari modo Ann. 6, 36. *aliosque occultos consulit*, ubi Lipsius male, *conligit.* Glossæ Labbei tamen *consilio, is* συνάλλομαι. quo verbo et Livius usus. Sed *consilite* scriptum est pro *consulite*, hoc est curam habete fugientibus, ut locutus est Ann. 14, 38. *Legatum sine superbia victoris clementer deditis consulturum.* Sic *consulere vitæ, famæ, existimationi, fidei*, et similia. Ann. 2, 26. *quando Romanæ ultioni consultum esset.* Hist. 3, 82. *Ratio cunctandi, ne asperatus prælio miles non populo, non Senatui, ne templis quidem ac delubris Deorum consuleret.* ut *consulere sibi fuga*, pro bene consulere, sic *consulere fugientibus* est, quibus bene clementer consulitur. Ann. 11, 36. de Mnestere histrione. *Perpulere liberti, ne, tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur.* 14, 22. *consuleret quieti urbis*, ex MSS. 13, 39. *hostem vagum ... exuerent sedibus, gloriæque pariter et prædæ consulerent.* Ann. 15, 18. *adspectui consulitur.* 12, 47. *visui tamen consuluit, ne coram interficeretur.* quod 15, 61. dixit, *voci tamen et adspectui pepercit.* nam *consulere* et *parcere* sæpe conjunguntur. Justin. 12, 7. *ut intelligeret, non tam oppidanis* (sic MSS.) *se parcendo, quam exercitui suo consuluisse.* Rufinus Histor. Eccles. 6, 2. de Origene, *Rogabat mater, ut sibi consuleret, et parceret matri.* Passione S. Perpetuæ, *Parce canis patris tui, parce infantiæ pueri.* Sæpe hoc verbo usus Justinus, ut 16, 4. *proinde consulant sibi*, reliqua illic sunt corrupta. forte, *sive jubeant abire, seu malint vel caussa populari socium remanere.* 18, 6. *si velit urbi consultum esse.* 24, 5. *brevi sensurum, sibi an illi consulentes.* Alexander apud Curtium 4, 1. *et vincere et victis consulere scio.* 5, 12. *ite, consulite vobis ... ego hic legem fati mei exspecto.* hoc est, fuga consulite vobis. idem vero hic dicit, quod Ann. 13, 40. *jussit, instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur.* Tale illud apud Lucanum Cæsaris 7, 318. *Vos tamen hoc oro, juvenes, ne cædere quisquam Hostis terga velit; civis, qui fugerit, esto.*

C. 47. *Omissa urbe*] Puto, *neque decorum Principibus*, etc. *Omissam urbem, unde in omnia regimen.*

C. 52. *Fecerant curam*] Sic infra c. 54. *simultates faciunt.* ubi tamen forsan rectius Lipsius, *jaciunt.* Vid. supra h. l. c. 29. an *acciunt.* et apud Nasonem Am. 1, 8, 82. *Sæpe simultates ira morata facit formidinem facere*, Hist. 3, 10. sed et alibi *metum, terrorem, pericula facere.* Hic tamen fortasse rectius legamus *injecerant*, vel *acuerant curam.*

Resisti posse] *Sisti posse* Gronov. ad Liv. 4, 12.

C. 54. *Exonerari laborum meorum partem fateor*] *Parte* maluerim, ut *me* subaudiatur.

C. 55. *Verum hæc nobis * majores certamina ex honesto maneant*] Locum esse mutilatum arbitrantur, et variis vexant conjecturis. Sed Orationem Tacitus convertit ad majores, id est, veteres Romanos. similia de Moribus German. cap. 33. *Maneat, quæso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui.* Solus hic vidit nonnihil Salinerius. *ex honesto* ut Ann. 5, 3. *quibus nulla ex honesto spes.*

C. 57. *Fœdissimæ adulationis tantum infamia usurus*] Mendosa sunt ista, scribo, *tantum infamia ausurum.* non enim Senatui tantum deridiculo fuit, sed ipsi quoque Tiberio, uti mox apparebit. Sic *audere aciem bellum, prælium, flagitium, facinus*, etc. dubito tamen. nam et *uti morte.* Ann. 6, 48. ib. 51. *ingenio suo.*

C. 58. *Duobus et septuaginta annis*] Ger. Vossius ad Vellei. Paterc. 2, 43. legit *VI. et LXX. annis.*

C. 59. *Aut diverso terrarum distineri*] Lege, *aut diversa terrarum distinere.* Vide nos ad 1, 40.

C. 62. *Proximo Magnetes*] Scribunt, *proximi*, ut respexerit noster ad superiora illa, *primi omnium Ephesii.* Ceterum castigandum *e proximo.* Absorpserat eam literam ultima vocabuli proxime præcedentis. Hist. 2, 64. *Et Triariæ licentiam molestum e proximo exemplum onerabat.* Seneca Epist. 121. *quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Vicinus e proximo* Plautus.

Hoc autem vult: cum Ephesii præ vetustate fabulosa ac dubia creparent omnia, Magnetes certiore et e proximo, hoc est, quæ avorum memoria sibi con-

tigissent, protulisse in medium. contra paullo post, *Altius Hierocæsariensis exposuere.* c. 63. *Ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti*, etc. *Propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum.* possis et *e proximo* capere, pro proximis Lib. 6, 35. *e propiori* restituimus. contra *e longinquo.* Frontinus 2, 2. *ut sagittas, quibus ex longinquo usus est, eluderet.*

Et Triviæ religionem tuebantur] Si quid video, *religione se tuebantur.* vidit ex parte Acidalius. tum paullo ante opinor *post hæc.* non *hac*, vel *post has*, ut civitates subintelligas. Ann. 1, 39. *Illic aquilam amplexus religione sese tutabatur.* Notum illud Lucani 1, 127. *Magno se judice quisque tuetur.*

C. 66. *Obscura initia impudentibus ausis propellebat*] Magnus conjecturarum acervus huic loco datur ab hominibus eruditis: non inconcinne illi, qui *propalabat* legunt, sed eo verbo Tacitus alibi non est usus, et Turnebus in Advers. non satis Latinum censet. Casaubonus invenit in MSS. ad Suetonium. (Vide et Burm. ad Calig. 31.) Contra *velare decus natalium* Ann. 11, 21. et Sueton. Aug. 43. *claræ stirpis originem sic innotescere.* Nic. Faber ad 3. p. 110. controv. Senecæ legit. *propolluebat*, vel potius *perpolluebat.* omnino scribendum *præpollebat*, quod alibi *præcellere* dixit. ita opinor Ann. 2, 43. *Agrippina Germanici conjux fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellebat.* hoc vult, plus auctoritatis in Senatu consecutum ausis impudentibus, quam obscuris ejus natalibus debebatur. Ann. 4, 21. *Cassius Severus, sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus.* 6, 2. *Toganius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditus.* Accusativum casum sæpe Tacitus similibus verbis dat. ut *præminere malos* 15, 34. ubi vide omnino Pichenam. 12, 12. *ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum*, quem locum temere Lipsius immutavit. et c. 33. *ut ceteros Imperatores præmineret. Præsidere* cum quarto casu noster nonnunquam. Vide Pichen. ad 12, 14. *Præfestinans Thermæums inum.* 5, 10. *Campaniam prælegebat.* 6, 1. pro legebat oram Campaniæ. *Præstare* passim historici. *Campo, qui castra præjacet* 12, 36. Ex MSS. *præpollere* absolute 2, 45. *quibus additis præpollebat.*

C. 67. *Ausis ad Cæsarem codicillis*] An, *ausus codicillos.* Vid. supra cap. 57.

C. 68. *Quippe alia parente geniti*] An *Julia*, ut Freinshemius, vel *Ælia.* posterius verum. occulte innuit, hoc datum Sejano, qui adoptione transierat in gentem Æliam.

C. 70. *Capito insignior infamia*] Malim, *Capitoni*, vel insignitior infamiæ, ut solet noster.

C. 72. *Tanta vis*] Muretus addidit *ignium.* male. Nos plura ad Senec. Herc. Œt. 563. et Val. Flac. 7, 333. Ann. 4, 63. *necdum comperto, quos illa vis perculisset.* de ruina theatri apud Fidenas.

AD LIBRUM IV. ANNALIUM.

C. 1. *Quo facinore dominationem raptum ierit*] Sic Pichena cum in Mediceo esset *raptum perit.* Vulgo *captaverit.* Noster Hist. 2, 6. *scelestis armis res Romanas raptum ire.* Sed scribe *abruperit.* Abrupit dominationem Sejanus, sublatis e medio Tiberii liberis et heredibus dominationi proximis. Ann. 13, 1. de Junio Silano, *segnis et dominationibus aliis fastiditus:* hoc est, regnantibus ante Neronem: infra c. 11. *atrociore fama semper erga dominantium exitus.* Ergo Drusus inter dominantes numeratus, ut et Livia infra c. 57. Ann. 6, 48. *vi convellere et mutare dominationem.* Tum *abrumpere* sæpe sic est, ut 4, 50. 12, 50. Sic et *pacem, vitam, sermonem, abrumpere* noster.

C. 2. *Fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur*] Alii alia, quæ non satisfaciunt. Reor, *in ceteros metus e re adderetur. addere metum* pro augere. Sic *addere alacritatem, animos, dignationem* alibi apud nostrum. *E re*, dictum ad Ann. 11, 1. 12, 68.

C. 3. *Formæ initio ætatis indecoræ*] Concinnius *forma indecora.* tum mox c. 4. *non aversus habebatur.*

C. 7. *Precandam posthæc modestiam, ut contentus esset*] *Precandum post, hac modestia ut contentus esset.* Vide tamen Lipsium et Gronov. Obs. 3, 10.

C. 8. *Sibique et posteris confirmaret*] *Confirmaret* rectum est; educaret, aleret.

C. 10. *Eo audacius provectum, ut verteret et occulto indicio*] Forte *eo audaciæ provectum veteratorem, ut occulto.* vel, *ut veterator.* Possis et *eo audaci provectam veteratoriæ. Veteratoris* vocabulum Ciceroni familiare.

Et fraude tum senem] Τὸ *de* in *fraude* cum iterandum esset, supinus librarius omisit, et subsequentem syllabam *cap.* Scribendum quippe, *ea fraude deceptum senem.* Possis et, *ea fraude illectum senem.*

C. 12. *Ut superbiam fecunditate subnixam*] *Superba jam fecunditate subnixam.*

Atque hæc callidis criminationibus] Forte *jacta* vel *jactaque hæc.* vide notas supra ad 3, 29.

C. 13. *Carfius sacerdos*] An *Carisius?*

C. 20. *Sed liberalitas Augusti avulsa*] Perplexum. Forte, *liberalitate Augusti palam clusa.* Augustus liberalis. Vide Senecam de Benef. 2, 25. 27. Ann. 5, 5. *Cæsar quæstus apud patres, quod fraude unius senatoris Imperatoria majestas elusa publice foret.* 6, 46. *solitus eludere medicorum artes.* Sic *illudere viribus Principis* Ann. 15, 42. et alia, in Indice notata. Non alia de causa fisco addicta Silii bona a Tiberio, quam quod, quæ Silius habebat, Augusti liberalitati magnam partem debebantur. parcus enim Tiberius. *Principem antiquæ parsimoniæ* vocat noster 3, 52. Vide et supra c. 7. Sic *palam* omissum erat 6, 8. ita *palam* infra c. 30. et 36.

C. 24. *Primo sui incessu solvit obsidium*] *Primo sub incessu.* vel, *primos sub incessus.* Sed *sui cultus* 2, 58. *sui metus* 14, 43. *sui fama* et alia.

C. 25. *Et effusis undique Romanis*] *Affusis* præstiterit.

C. 27. *Cui provincia vetere ex more Cales evenerat*] *Cales obvenerat* puto. ut 3, 33. *cui provincia obvenisset.* infra c. 56. *cui ea provincia obvenerat.* Vid. Torrent. in Suet. p. 493. sed nil muta. utrumque enim dicitur, 13, 15. *evenerat ea sors Neroni.*

C. 28. *Nomen utrique Vibius Serenus*] *Vibiis Serenis* flagitat elegantia sermonis Latini. Sic noster alibi. Sed vidit jam Gronovius. Ann. 2, 80. *cui nomen Celendris.* 4, 72. *cui nomen Flevo.* Sic scribe. ubi nos vide. et 5, 1.

Et tum catena vinctus, perorante filio. Præparatur adolescens] Lege, *tum et catena vinctus, perorante filio in reum, pater. At adolescens.*

Uno socio cogitavisse] *Agitavisse,* malim. paulo ante *Cornutum falsa exterritum.* nil muta. vide nos supra 2, 15.

C. 30. *Et pœnis quidem nunquam satis coercitum*] *Et pœnis idem.*

C. 31. *Nec occultum est*] *Nec occultum ei, si quando ex veritate, quando adumbrata lætitia facta Imperatorum celebrarentur.*

C. 32. *Incuriosus erat*] Tollo *erat* cum Acidalio.

C. 33. *Neque alia rerum, quam si unus imperitet*] Hæc turbata sunt. Sic converso, *neque alio statu Reip. Rom.* quomodo fere et alii.

Ut animus ex propinquo diversa arguens] Alii *nimis.* Puto, *ut nimia, et ex propinquo.* 6, 7. *quæ ipsis nimia et mœsta fuerant.*

C. 35. *Sed maxime solutum et sine obtrectatione fuit*] Exciderat τὸ *metu* ob cognationem literarum. *maxime solutum metu et sine obtrectatione:* tamen *solutiora dicta factaque* habes 16, 18. supra c. 31. *solutius promtiusque eloquebatur, quo solutius urbem extra lasciviret.* Ann. 13, 47. *solutus orator* Dial. de Orat. c. 18. Ergo nil muta.

An illi quidem] Forte *pridem.*

C. 38. *Et Deos ipsos*] MS. Flor. *et Deos et Deos ipsos.* an, *et Deos hos ipsos?* vel *Deos adeo hos ipsos?* Erant enim in Senatu statuæ Deorum, erat et ara Victoriæ. Sic et altaria in Senatu 16, 31.

Melius Augustum qui speraverit] An *aspiraverit?*

C. 40. *Simplicius acturum*, etc. *Simplicius cum iis acturum.*

Qui te invito perrumpunt] *Te invitum* forte, et *excessisse jam pridem. Perrumpere aliquem,* ut 1, 51. *uno impetu perruptum hostem redigunt in aperta.* 3, 15. *ne quo affectu perrumperetur.* 4, 67. *ne quis quietem ejus irrumperet.* 12, 43. *militum globo infestos perrupit.* Hist. 3, 2. *duæ alæ perrupere hostem.* Seneca de Benef. 6, 16. *Medicus, qui nihil amplius, quam manum tangit, et me inter eos, quos perambulat, ponit.* Sic eidem Hannibal exsul *pererrasse Reges* dicitur Præf. L. 3. Natur. Quæst. Noster 3, 4. *nihil Tiberium magis penetravit,* non dissimili locutione: hoc ipso rescripto Tiberius, *quibus necessitudinibus te mihi immiscere parem.* De salutantium illa consultantiumque invidiosa turba, ipse Sejanus mox in sequentibus. *Invisum* cur malim, quam *invitum,* quæ sequuntur, satis evincunt, *per invidiam tui me quoque incusant.* Sed maneat τὸ *invitam.* 11, 17. *Non enim irrupisse ad invitos, sed accitum.*

C. 41. *Sublatisque inanibus vera potentia augere*] Scribendum *vera potentiæ augeri.* Sic mox, *præcipua rerum.* c. 46. *montium edita.* c. 59. *vana rumoris.* Vid. ad Ann. 1, 40.

C. 43. *Quod si vatum annalium ad testimonia vocentur*] Lege *quod si vatum, annalium testimonia advocentur. advocare Senatum sacramento*, restituimus Hist. 1, 55. refer autem ad superiora, *Lacedæmonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus.* Alii alia hic commenti sunt. τὸ *et* subintelligitur. 11, 24. *sed terræ, gentes, in nomen nostrum coalescerent.* Sic MS. Flor. et Agr.

Montem apud Erycum] *Erycium* vel *Erycinum* certe. sic et in Floro.

C. 47. *Quod magna vis armata aut incondita*] Puto *haud incondite.* (quod obvium apud Ciceronem) vel *incondita.*

Propius incedentes] Languidum hoc. Opinor *intendentes.* Vide notas ad 1, 35.

C. 48. *Lascivia epularum aut somno et vino procumbere*] Quid si *lassi vi epularum? vi tormentorum victi* 14, 60. 12, 67. *vis violentiæ.* ut illic castigamus. et *vi vini* de Mor. Germ. c. 23. ex emendatione nostra, *vi vulnerum* ex pulcherrima Mureti castigatione Hist. 1, 79. *vis victoriæ, vis pluviæ* alibi. *vi metus* Ann. 6, 19. si locus est sanus. *vi amoris subactus* 13, 13. *vi frigoris ambusti* 13, 35.

C. 49. *Quæ opportune jam muniebat*] Puto *quæ opportunæ immunierat.* Vide nos ad 11, 19. tum mox *arcteque circumdare.*

C. 52. *Is recens Prætura*] *Præturæ* malim. ut *vetus stipendii*, corrigente Pichena 2, 66. sic et 15, 59. emendabam, *stipendii recentes.* Vide nos ad Ann. 1, 41.

Sed imaginem veram cælesti sanguine ortam intelligere discrimen] Scribo *se, imaginem veram cælesti sanguine ortam, impelli in discrimen. se imaginem,* Muretus jam occupavit. 3, 34. de Messalino, *inerat imago paternæ facundiæ.* Hist. 4, 7. *Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Ad voluntariam mortem perpelli* Ann. 11, 2.

Raram occulti pectoris elicuere vocem] Scribe, *rarum*, ut sæpe noster. quod rarum erat in Tiberio, ut mentis occulta proderet verbis. Vide notas Gronovii Ann. 13, 2.

Prosperiore eloquentiæ quam morum forma fuit] *Quam morum fama fuit* legendum. sed est error typographi puto.

C. 53. *Esse in civitate .... Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur*] Sic cod. Flor. Arbitror hæc sic supplenda ac corrigenda, *Esse in civitate tanta, qui Germanici conjugem ac liberos ejus respicere dignarentur. Respicere*, proprium de adflictis verbum. *Respice res humiles* apud Papinium. *Ejus liberos* refer ad Tiberium, a quo adoptatus Germanicus.

C. 56. *Templum urbis Romæ statuisse*] *Urbi Romæ* malim ut et apud Livium 43, 6. *Alabandenses templum urbi Romæ se fecisse commemoraverunt.*

C. 57. *Tandem Cæsar in Campaniam*] *Cæsar adit*, opinor.

Et Rhodi secreto] *Rhodio* præstiterit. *Rhodium secessum* habuimus c. 15.

Idque Augusta exprobrabat, reposcebatque] *Exprobrando* vel *exprobrans* vel *exprobrabat reposcendo.* Sic *exprobrare excusando* 1, 10. *vivendo exprobrare* 16, 10. *memorando exprobrare beneficia* 13, 21. *fœda acrius accendere exprobrando* 13, 13.

C. 58. *Unde exitii causa multis fuit*] Tolle *fuit.*

C. 59. *Adsimulabatque judicis partes*] Nil novandum. Subornabat Sejanus delatores atque accusatores adversus Germanici stirpem, quibus a Tiberio auditis, ipse postea quasi judicem agebat, tanquam vera essent, quorum illi insimularentur, atque hac arte Tiberium adversus illos paullatim instimulabant. Idem Phædrus prol. 3. Sejano exprobrat. Ovidius passim usus hoc verbo.

C. 61. *Vitaque non degener*] Rectius *vitæque*, pro genio nostri. *patrii non degener oris* apud Nasonem ex Ponto 3, 5, 7.

C. 64. *Claudio Quintæ*] Sic et Naso in Fastis 4, 305. *Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto.*

C. 65. *Cum auxilium appellatum ductavisset*] MS. Flor. *tavisset.* non *ductavisset.* deinde *appellitatum* proxime præcesserat, unde illud *appellatum* videtur prognatum. Forte, *cum auxilium popularium adductavisset.* supra c. 47. *Rex Rhæmetalces cum auxiliis popularium.* 1, 57. *auxilium orantes adversus vim popularium.* Et est vocabulum id nostro in deliciis. 2, 1. *fidei popularium diffisus.* cf. c. 10. 3, 38. *popularium injurias inultas sinebat.* Nec improbo tamen *ductavisset.*

C. 66. *Adversum casum*] *Casus* malim, ut ad ruinam theatri etiam referatur. et sic Acidalius. deinde mox *in id tempus* erat.

C. 67. *Et malum otium resolutus*] *Et male in otium* ni fallor. ni præfers conjecturam Gronovianam, *occultos in luxus.* paullo ante pro *duodecim villarum nominibus et molibus insederat,* forte scribendum, *duodecim villarum ignominiosis molibus* vel *ignominiosæ moli.* Vide ad 1, 59.

C. 69. *Metus visus, sonitus, aut forte ortæ suspicionis erant*] *Metus ex improviso sonitus haud.*

Egens adversum proximos] Alibi *tegens.* an *anxia magis et pavens sui civitas tegere se.*

C. 72. *Cui nomen Flevum*] *Flevo* malim ex more Taciti. Vide supra 4, 28, et mox ad 5, 1. 13, 12. *cui vocabulum Actæ fuit,* ut et illic scribendum. 15, 37. *cui nomen Pythagoræ fuit.*

C. 74. *Donec idque vetitum*] *Id quoque ;* et sic Muretus.

AD LIBRUM V. ANNALIUM.

C. 1. *Quorum utrique Geminus cognomen erat*] Scribe *Geminis.* Sic apud Silium castigavi 13, 32. *Dasio fuit haud ignobile nomen.* Sic 15, 45. *cui nomen Cleonico,* ut illic scribendum monemus. et c. 59. *Nomen mulieri Arriæ Gallæ.* Hist. 1, 77. *Cælio ac Flavio Sabinis in Kal. Julias Consulatus defertur.* 2, 4. *sacerdoti id nomen erat.* Sic malo : non *Sacerdotis.* Livius 31, 4. *C. et M. Servilii : Geminis ambobus cognomen erat.* 32, 2. *Creati P. et Sextus Ælii Pætis fuit ambobus cognomen.* 35, 24. *C. Livius et L. Oppius : utrique eorum Salinatori cognomen erat.* Sic lego non *Salinator.* apud Florum 2, 6. de Fabio : *Hinc illi cognomen novum et Reip. salutare Cunctatori.* ita scribe. non *Cunctator.* Vid. Gronov. ad Liv. 1, 1. bis et c. 3.

C. 3. *Multum post mortem*] Quid si *multo ?*

C. 4. *Dandumque interstitium pænitentiæ senis*] Flor. *quandoque Germanicis stitium pænitentiæ senis.* Locus pessimo mehercules adfectus. Mutila vocabula : quod sollemne huic Codici. Vide notas ad 1, 10. Sic et c. 20. *intus* pro *intentus.* infra 6, 2. *tam* pro *tamquam* codex Flor. et 1, 13. *quam Tiberio* pro *quamquam.* 6, 21. *super ta negotio* pro *tali.* 11, 22. *novi* pro *novissime* et *potus* pro *potitus.* 12, 1. *intonanti* pro *intoleranti.* c. 4. *fratrum* pro *fraternum.* c. 26. *quæstione* pro *quæsitione.* c. 46. *omis* pro *omissuros.* c. 64. *lc* pro *lepida. prior* pro *propior.* 13, 7. *Iochum* pro *Antiochum.* c. 13. *seque nece,* pro *seque Senecæ.* c. 14. *indebilis* pro *inde debilis.* c. 19. *Iturius* pro *Titurius,* et *etiam perio* pro *suetam imperio.* c. 32. *nuntiavit* pro *pronuntiavit.* c. 46. *ubi* pro *uni sibi.* c. 40. *cornu in sinistro* pro *cornuum sinistro.* c. 56. *terram vivam* pro *terra, in qua vivamus.* 14, 18. *Ne probata* pro *Nero probata.* c. 22. *qet, urbis* pro *quiete urbis.* c. 28. *frisoribus* pro *fratris opibus.* 15, 25. *inhosta* pro *inhonesta. inhostus* Hist. 2, 31. pro *inhonestus.* Hist. 4, 62. *inhora* pro *inhonora.* Ann. 15, 69. pro *imminens exitium, mense exitium.* c. 71. *sin supplicio* pro *sine.* 16, 5. *lonquas* pro *longinquas.* Hist. 1, 46 *ins'.* pro *insuper.* et c. 51. c. 47. *omisisse tot fensas* pro *omisisset offensas.* 2, 21. *dum reportans gerunt,* pro *dum per tormenta ingerunt?* Quare scribendum forte, *dandumque domui Germanici interstitium pænitentiæ senilis.* Nunc quidem aliud nihil exsculpo. Sic *manus senilis* Ann. 6, 9. *senile corpus* 15, 63. *seniles artes* 3, 8. Non multum a scopo hic aberravit Boxhornius.

C. 10. *Lætus præsentibus et inanium spe*] Immo *specie.* tantundem fuisset *inani specie.* 13, 8. *Corbulo, corpore ingens, verbis magnificus et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.* quem locum, ubi pari modo peccabatur, recte asseruit Lipsius, et Flor. proxime viro : Dixi ad Velleium 2, 30. *specie in animum,* nam MS. Agr. *spe in animum, species amicitiæ* pro *spes* Lipsius ex MSS. ad Senecæ de Benef. 7, 31. *Speciem* sive imaginem, pro re vana, ponit frequenter Tacitus : iisque *vim* opponit ; ut pluribus nos ad Velleium l. c. Ann. 16, 32. *specie bonarum artium falsos* dixit, qui fallunt sub specie bonarum artium. Ann. 4, 44. *hunc admodum adolescentulum seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilii tegeretur.* 6, 1. *speciem venturi simulare.* Atque ita passim noster.

AD LIBRUM VI. ANNALIUM.

C. 1. *Campaniam prælegebat*] An *Campaniæ oram?* ut Ann. 2, 79. *oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes.* Nil tamen muto.

Dona in promtos, minas adversum abnuentes] Scribo, *præpositique servi, qui quærerent, pertraherent, dono in promtos, minis adversum abnuentes, et sic retinerentur propinquus aut parens;* non *retinerent:* quod postremum vidit et Rhenanus. Simile mendum nos sustulimus alibi.

C. 2. *Scipiones hæc*] *Tanquam referret, Scipiones æque ac Silani.*

C. 3. *Quos neque dicta Imperatoris*] *Quos neque dicta nisi Imperatoris.* edicta enim Principum Ann. 1, 8. 5, 5. Hist. 4, 45. alterum Muretus vidit, alterum Rhenanus.

C. 4. *Accusator ac reus, juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur*] Ursinus *præbebant:* nec improbo. *præbebantur* tamen propius accedit ad vulgatam: nec inelegans est epexegesis.

Noxiam conscientiæ pro fœdere haberi] *Noxia conscientiæ* puto. Vide nos ad 1, 40. et 11, 22. *alii noxæ conscientiam*, ut Muretus: et forte rectius.

C. 5. *Arguitur pleraque*] *Peræque* scribendum. Plinius Ep. 1, 2. *quod nihil eodem stilo peræque scripsisse videor.* vide Hist. 1, 76. tum, *Caium Cæsarem, quasi incertæ virilitatis*, cum Lipsio partim, partim cum Freinshemio. *peræque*, cum ipse solitus esset alios insimulare. Alibi apud nostrum non semel a nobis id vocabulum restitutum. *Die natali Augustæ* sic capio, quasi ideo novendialem hanc cœnam vocet, quod Augusta Tiberium peperisset, feralem ac exitiosum plurimis, ac proinde eam cœnam pro funesta ac novandiali habendam.

Neque cuncta a primoribus civitatis revincebantur] Forte *quin æque cuncta a primoribus civitatis revincebatur.* Sic *revincere crimen verbis* ap. Livium 6, 26. 40, 16. nam et pro *refellere* quandoque sumitur, et est Græcismus. vide nos ad 2, 15.

C. 7. *Et reum destinare properat*] *Properarat.*

C. 8. *Ob id reus amplecti*] Malo *reus palam amplecti.* Similis error commissus 4, 20.

Nec ideo adsequare] *Nec adeo.* Alii alia. *adeo* passim in *ideo* apud scriptores degeneravit. infra c. 15. *Ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit.*

C. 9. *Precatusque per codicillos*] Malim *deprecatusque.*

C. 10. *Qua occupandæ Reip.*] *Qua* pro quatenus: perperam *quia* Muretus. infra 11, 7.

C. 11. *Et paucos intra dies finem accepit*] Lege, *sed finiens.* vel, quod malo, *finitam accepit. finita domus* Hist. 1, 16.

C. 14. *Sanus repertus apud fretum Siciliæ*] Alii *sane iis.* Videtur latere nomen oppidi aut vici, ubi repertus, forte *Canusii.* Aurelius *Messanæ.* Sed ea urbs in ipsa Sicilia.

C. 15. *Causis admodum vagis*] An *ambiguis?* Ita solebat Tiberius. *vagi sermones* alibi apud nostrum et *vagi rumores* apud Nasonem.

Ambigens patriam et declinans] Mirum, quod patriam pro Roma dixit. Scribebam *ambiens pariter ac declinans. ambire* pro *circumire* dixit apud Nasonem Met. 5, 361. *Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.* et sic passim scriptores.

C. 17. *Famam præceps dabat*] *In præceps* corrigunt. tamen et 4, 62. *præceps trahit.*

C. 19. *Aurariasque ejus*] Nil muta. Vide nos ad Velleium 1, 8.

Ne visere quidem diutius dabatur] Lege, *tutis dabatur*, pro *tuto dabatur.*

Exciderat sortis humanæ commercium vi metus] *Vim* in usu esse nostro, ac pro potentia frequenter sumi minime ignoro. Hic malim *sui metu.* Vide ad Ann. 4, 24.

C. 20. *Qualem diem Tiberius induisset pari habitu*] Lege, *qualem de die. de die potare* apud Horatium et Plautum. *apparare de die convivium* apud Terentium. apud Ciceronem Philipp. 2, 34. *cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem vivere.* Sic *de nocte* apud optimos scriptores. Vulgatum tuetur Gronovius Obs. 1, 2. *in diem, illo die.* Cato Orat. pro L. Antonio apud Priscianum 1, 11. (apud Putsch. p. 868.) *Beneficii postridie jussisti adesse in diem, ex die non ausi recusare.* Vel forte sic, *qualem die*, hoc est, quoque die. Livius 44, 5. *paullo plus septem millia die Romani processerunt.* nisi et

illic legas, '*eo die*, v. Gronov. Et refer ad habitum oris: sive lætus, sive tristis. Vide nos supra ad 1, 10. Statio Silv. 2, 53. *vultumque tuo sumebat ab ore. Induere habitum* Ann. 4, 12. *affectum* Or. 6.' Seneca Consol. ad Polybium c. 24. *Indue dissimilem animo tuo vultum. Vultum alicujus sequi* de Ira 3, 8. *Pendere ab alicujus vultu* de Benef. 6, 1. ib. 7. *Vultus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas et attrahit frontem.* Vide simillima Ann. 4, 12. Sen. Consolat. ad Polyb. c. 24. *animum ex tuo vultu sument.* Sic Seneca Benef. 2, 2. *Itaque lætus facit, et induit sibi animi sui vultum.* Juvenalis Sat. 3, 104. *qui semper ex omni Nocte dieque potest alienum sumere vultum*, ubi plura ad rem. *Dissimilem fortunæ suæ indutus habitum* de Julio Cæsare Velleius 2, 41. In Epigrammatis *Corduba solve comas et tristes indue vultus.* Ovid. Amor. 3, 14, 27. *Indue cum tunica metuentem crimina vultum.*

Otium apud Rhodum] Lege *otio.* dum apud Rhodum agit otiosus, vel *per otium.* ut 12, 12. *militares artes per otium ignotæ.*

C. 21. *Quoties super negotio consultaret*] *Ta negotio.* MS. Flor. unde recte Pichena *tali negotio.* Vide nos 5, 4.

Præscium periculorum et incolumem fore] Voluit Tacitus, *Tum complexus eum Tiberius, ut præscium periculorum, at incolumem fore gratatur.* Sic 11, 17. *Magno, ut inter barbaros, prælio victor Rex*, ex castigatione Lipsii. c. 25. *sed ipse cohibuit consulem, ut nimium assentantem.*

C. 22. *Ideo creberrima et tristia in bonos, læta*] Lego, *ideo creberrima, ut tristia in bonos, ita læta apud deteriores esse.* Vide Freinshem. 11, 7. deinde *non eximatur* malo, quam *eximitur.*

C. 23. *Ne nunc incepto longius abierim*] Scribe, *aberrem.*

C. 24. *Diras imprecatur*] *Imprecabatur.*

C. 25. *Agrippina æqui impatiens*] Quæ parem non ferebat; utpote mulier ambitiosa. Male hic hærent homines eruditi. Sic cape illa, *æque Regibus insolita* Ann. 2, 42. et 1, 68. *æquis locis æqui Dii. Æqualitatem* alibi vocat. hoc et Petronius voluit 54. *æquum Mars amat.*

C. 26. *Continuus Principis*] An *Principi?*

C. 27. *In prioribus libris satis conlocavi*] *Concumulavi* forte. Hist. 2, 80. *omnia Principatus vocabula cumulare.* Sed forte *conlocavi* tollendum.

C. 28. *Et ore ac distinctu pinnarum*] *Colore* Pichena. Sed distinctus pinnarum ad colorem referendus. Scribe *decore ac distinctu pinnarum.*

Sed antiquitas quidem obscura] An *fidei obscura? Obscura fides* Hist. 1, 22.

Confecto quippe annorum numero] Lege *annorum M. numero.* Lactantius Elegia de Phœnice v. 59. *Quæ postquam vitæ jam mille peregerit annos.* Martialis 5, 7. *Qualiter Assyrios renovant incendia nidos, Una decem quoties secula vivit avis.* Seneca Ep. 42. *Phœnix semel anno quingentesimo nascitur.*

Suis in terris struere nidum] *Terris* paullo ante præcesserat. Scribo, *surculis e turis* vel *turcis.* Sic et Plinius eadem de re 2. *senescentem casiæ turisque surculis construere nidum.* Solinus c. 33. Ed. Salmas. *Rogos suos struit cinnamis.* Volebam aliquando, *suis inferiis. Inferias* Casaub. ad Suet. Cal. 15. in loco Statii. *Inferias facere* Hist. 2, 95.—vel *sui cineris.* De Phœnice vide locum insignem apud Melam 3, 8. sub fin. et Zenonem Veronensem Homilia de Resurrect. Serm. 1, 16. p. 422. *Sepulcrum nidus est illi, favillæ nutrices, cinis propagandi corporis semen, mors natalitius dies.* Sermone 4. de Paschate, de Christo. p. 272. *Morte sua vivens, sepulcri nido vegetatus, innumerabiles temporum metas perenni cursu una eademque orbita lustrans dies magnus advenit.* p. 288. ad Neophytos Sermone 5. *sacri gurgitis unda sepultus, ut sepulcri nido vivificatus resurrectionis jura gustaret.* Vide varios auctores, qui de Phœnice scripserunt, in notis ad Clementis Epistolam Ed. Angl. minoris formæ. Vide ejus descriptionem apud Ezechielem, veterem tragicum, emendatum a Vossio ad Melam 3, 8. Eusebium de Præp. Ev. 9, 29. et Hexaëmeron Eustathii p. 25.

Neque id temere, sed sublato myrrhæ pondere] Cur non casiæ, cinnami, nardi, costi, aut amomi? *burræ* fuit scriptura antiqua, absorpta pripre syllaba, ac præcedenti vocabulo *sublato.* Lege *saburræ pondere:* sumtum a saburra navium, quæ stabiliores ut essent, inter navigandum, ad justam mensuram sabulo aut lapidum congerie saburrabantur. Transtulit et Maro ad aves idipsum in Georgicis 4, 194. —— *et sæpe lapillos Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram, Tollunt.* Plinius de gruibus 10, 23 (30). *Certum est, pontum*

transvolaturas primum omnium angustias petere... mox saburra stabiliri. De iisdem Ælianus ubi agit, Hist. Anim. 3, 13. *saburram* lapidem ἕρμα vocat, quam volaturæ grues inglutire dicuntur. Solinus cap. 15 (10). *Grues volaturæ arenas devorant, sublatisque lapillis ad moderatam gravitatem saburrantur.* quo verbo et de echinis usus Plinius 18, 35 (87). *Echini adfigentes sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa sunt.* hinc *saburrata mulier* Plauto Cist. 1, 2, 2. pro ebria: quod Suetonio est in Tiberio c. 62. *larga meri potione onerari.* Sic et Curtius 5, 7. *mens ebrietate gravata.* Vide et Casaub. ad Aug. Suetonii c. 77. Arnobii locum, quem Salmasius in editione sua perperam immutavit. Sed forte nihil hic mutari præstat. Vide Herodotum 2, 73. et Melam 3, 8.

Tentatoque per longum iter] *Per longum itinere* scribendum. Sic *iter tentare via negata* apud Horatium Od. 3, 2, 22. *Excursus breves tentare* apud Maronem Georg. 4, 194. *Tum tentanda via est, qua me quoque possim tollere humo* apud eundem ib. 3, 9. Supra A. 1, 69. *odia in longum.*

Subire patrium corpus] Male *subjicere* Salmasius. vide Vossium ad Melæ l. c. Usus est exsequiali verbo noster. Pedo de morte Drusi v. 207. *Certat onus lecti studiosa subire juventus.* Ubi nos nonnihil. Persius 3, 105.—*at illum, Hesterni capite induto subiere Quirites.* Apud Maronem Æn. 6, 222.—*pars subiere retro Triste ministerium. Subire humeris. Ipse subibo humeris.* Et *aquilam humeris in prœlio subire.* Sueton. Aug. c. 10. sed et perperam idem, Salmasius ad Solinum, *neque adolere* pro *atque adolere*, sacrificare. infra 14, 30. *cruore captivo adolere aras.* Nonius 1, 288. *adolere verbum est proprie sacra reddentium, quod significat votis aut supplicationibus Numen auctius facere.* apud Maronem Æn. 1, 708. *flammis adolere penates:* Servius, id est *colere. sed adolere proprie est augere. In sacris autem adolere per bonum omen dicitur. Nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur.* Æn. 3, 547. *Deo adolere honores.* Columella 12, 31. *si quod animal in mustum ceciderit et interierit, uti serpens aut mus sorexve, ne mali odoris vinum faciat, . . . id igne adoleatur*, ita optimæ S. Germani membranæ, non *aduratur*, ut vulgati. A. Gellius 17, 10. de Virgilio. *petivit oravitque a suis amicissimis impense, ut Æneida, quam nondum satis elimasset, adolerent* (al. *abolerent*). Cassius ad Tiberium apud Priscianum l. 9. p. 872. (hac pag. apud Putsch. legitur *adoluerunt*). *At contra Ægyptios ubi integrum anserem adolcverunt. Adolere altaria donis* Lucretio 2, 679. Et *honores aris adolere* Nasoni Met. 8, 740. Adi Scioppium Suspect. Lect. 2, 6.

C. 29. *Hortante Sexitia uxore*] An *Cossutia?* Certe tam obscurum nomen non convenit uxori Scauri.

C. 30. *Omittendæ delationis acceperant*] *Delationi.*

Abudius Rufo] An *Aufidius?*

Modicus severitate] *Severitatis* Muretus et Ursinus. ut 3, 72. *modicus pecuniæ. modicus voluptatum* 2, 73. *dignationis* 4, 52. *modicus originis* infra hoc libro c. 39. et 45. *modicus ædificationis*, ut videtur scribendum. Sic *formidolosus hostium* pro hostium metuente Ann. 1, 62. *vetus stipendii* Pichena sic corrigente 3, 66. *ferox scelerum* 4, 12. *Augustus potentiæ securus* 3, 28. *anxius potentiæ* 4, 12. *occultus odii* 7. *T. Livius eloquentiæ ac fidei præclarus* 34. *recens præturæ*, sic corrigo, 52. *erectus et fidens animi* 59. male a Pichena tentatum. *frequens et fœcundus mons silvæ* 65. *noxius conjurationis* 5, 11. *penates vacui Principis* 6, 51. *iræ properus* 11, 26. *trepidus admirationis et metus* 6, 21. *avidus Armeniæ* 31. *æquus absentium* pro absentibus 36. *insolens contumeliarum* 34. *animi indomita*, ut lego 1, 33. *retinens conditoris* 6, 42. *providus futurorum* 46. *impiger militiæ* 3, 48. *atrox odii* 12, 22. *certa sceleris* 66.

C. 31. *Senectutem Tiberii ut inermem despiciens*] *Ut inertem* malo.

Ultroque potentiam habet] An *adauget?* ut 4, 41. *sublatisque inanibus, veram potentiam augeri.* sed *addit* malim. 13, 46. *id quoque vinculum potentiam adjiciebat.*

C. 32. *Et barbaris cunctatio servilis*] *Servile* opinor, sc. videtur, res servilis. Sic *triste lupus stabulus* Maroni Ecl. 3, 80. *Triste rigor nimius* Claudiano de 4 Cons. Hon. 403. *turpe senex miles* Nasoni Am. 1, 9, 4.

Instituta Parthorum resumit] Vulgo *sumit.* MS. Florent. *insumit.* optime. Vide, quæ ad Papinium notamus. Redde et Livio 2, 9. *quia impenso pretio venibat in publicum omne insumto ademtum privatis.* Sic scribo. Aliter Gronovius. Idem 10, 17. *malle frustra insumtam operam, quam quic-*

quam incidisse, cur non satis esset Etruriæ consularis exercitus. Justinus 6, 5. *Prædarum sui. tu.* forte *præda insumta.* Argumenta Trogi lib. 40. *cum sorore Cleopatra certamine insumto.* Sic libri scripti constanter: male reponunt *sumto.* Statius Theb. 12, 643. *dignas insumite mentes cœptibus.* 11, 627. *Talia dequestus paullatim insumserat iras Mortis.* Sic lego, non *sumserat.* 2, 38. — — — *medium cava nubila montis Insumere latus.* 5, 110. — *modo par insumite robur Luctibus.*

C. 33. *Mittitque qui auxilia mercede facerent*] Parum Latine: *mercede pacta accirent* puto. *mercede pacta* restitui Juvenali et Phædro. deinde mox rursus *accire Sarmatas* non *accipere.* uti Gronovius jam monuit. Nam *donis acceptis* mox sequitur. *pacto dic* non semel apud nostrum. ut 13, 38. 15, 28. Possis et, *auxilia mercede pascicerentur.* Sic Livius quoque 24, 49. et Ciceroni Paradoxo 6. *pactiones mercedum.* Hist. 3, 48. *pactis Aniceti exitium.* Possis etiam, *qui auxilia mercede arcesserent.* Cæsar. B. G. 1, 31. *accersere mercede.* et 7, 33. *atque ea pars, quæ minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige accerseret.* atque ita malo, quam *auxilia accire;* quamquam æque est in usu, quod id mox denuo subsequitur. *accita Vitellii auxilia.* Noster H. 4, 73. *auxilio acciti sociis pariter atque hostibus servitium imponunt.* Ann. 6, 44. *Nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret.*

C. 35. *Contis gladiisque ruerent*] *Irruerent,* et deinde *conserta acie.* nam *frontis et tergi vice* jam occupavit Lipsius.

Et a propioribus vulneribus pedites adflictabant] Puto *et e propiori* sc. loco. Vide nos supra Ann. 3, 62.

C. 36. *Aliosque occultos consulit*] *Occultus* vel *occulto.*

C. 37. *Parata capessere*] *Capesseret.*

C. 38. *Et continuo abscessu*] *Continuos abscessus.*

C. 39. *Aut manus carnificum*] *Manu.* aut sanguinem manu carnificum undantem, vedelicet in carcere. nam *per domos* sua manu cadebant.

C. 41. *Ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ*] Nihil mutandum. alibi dicemus.

C. 43. *Haud concelebrant*] Sic Pichena e vestigiis libri scripti, cujus lectionem accuratius perpende.

C. 44. *Fama atque ipso Artabano perculsus*] Sic Rhenanus. MS. ejus *percussus.* quod ne temere damnes. Vide, quæ nos ad Maronem eo de verbo annotamus.

C. 45. *Quanto modicus privatis ædificationibus*] An et hic *privatæ ædificationis?* dictum supra c. 30.

C. 46. *Ne nomen Cæsarum in ludibria et contumelias verterent*] Male sic Pichena e MS. *Verteret* pro *verteretur* probum est. nomen scilicet. Vide nos ad Ann. 1, 33.

Nihil e libidinibus omittebat] Puto *nihil e libidinibus omittebat impatientia, firmitudinem simulans.* Sic *impatientia silentii* Ann. 4, 52. *caritatis* Ann. 13, 21. *flagitiorum impatiens* infra c. 48. *Firmitudo* pro *vegeta* salute. contra *defectio* apud nostrum infra c. 50. Sic apud Nasonem 3 Pont. 4, 7. *Firma valent per se, nullumque Machaona quærunt.*

C. 47. *Acutiam*] Corruptum nomen, ut puto. f. *Aquiliam.*

C. 48. *Quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset*] MS. Flor. *pericularia.* Scribe *pericula varia.* Sed sic Lipsius. possis et *paria.*

C. 49. *Et miseranda diu ferret*] *Disseret* puto. et sic Boxhornius. *in eundem* etiam *colorem* pro *dolorem.* quomodo Acidalius.

C. 50. *Per speciem officii manum complexus*] Male Lipsius *per speciem osculi.* 12, 56. *multitudo innumera visendi cupidine, aut officio in Principem.* Hist. 2, 1. *officium erga Principem.* et mox, *nullam officii gratiam.*

Sic Tiberius finivit] Pro finitus est, ut Martialis, Plinius in Epistolis, alii loquuntur. Justinus 27, 3. *æquo præcipitatus finitur,* ubi v. interpr. *finitus est* Vorstius in Valer. Max. 3, 2, 24. Sic *finitio* pro morte apud Gruterum p. 810, 10. NEVIA. PRISCA. SI. PERMANSERIT. VSQVE. IN. DIEM. FINITIONIS. SVAE. An repetendum τὸ *vitam. finivit vitam.* ut Ann. 14, 37. de Regina Boadicea: *vitam veneno finivit.* Petron. 103. *nec istud Di hominesque patiantur, ut vos tam turpi exitu vitam finiatis.* Seneca de provid. c. 6. *mors vos aut finit aut transfert.*

C. 51. *Egregium vita famaque*] *Vitæ famæque* malim. Sed vide Gronov. Obs. 1, 2. mox lego, *intestabili sævitia.*

AD LIBRUM XI. ANNALIUM.

C. 1. *Moneret Claudium, auri vim atque opes*] Quasi id per Sosibium docendus esset Claudius. Ceteroquin scio *magnam vim auri atque argenti* etiam apud Ciceronem occurrere in Tusculanis. In scriptis *caveri vim;* nisi quod de Flor. tacet Pichena. Unde legebam aliquando, *caveri e re vim atque opes.* Vide 4, 2. infra 12, 16. Ann. 1, 24. *Nullis satis certis mandatis ex re consulturum. in rem esse* Ann. 4, 33. *an hæc conquiri tradique in rem fuerit.* sic et Paterculus. V. not. ad 2, 125. *non abs re fuerit* Suetonius Aug. 94. Dom. 11. At codex Agricolæ, *moneret Claudium, caveret vim*, optime.

Gloriamque facinoris ultro petere] An *appetere?*

C. 2. *Mirum me esse*] Rectius cod. Agr. *esse me* paullo ante, *in omne flagitium obstrictos,* legit. Rhenanus pro *omni flagitio.* Scribe *in omnia flagitii obstrictos.* Vide ad 1. 40. sic infra Lipsius c. 5. *cuncta legum ex magistratuum in se trahens Princeps.*

Victo silentio] Sic Flor. recte. ceteri omnes *indicto.* sic 4, 8. *victo gemitu.* ubi inde interpretes.

Atque ille functam fato responderet] Puto, *ad quod ille functam fato responderit.* Sequentia optime a Mercero et Gronovio explicantur, nisi quod corrigendum initio periodi, *sed et consultanti.* deinde tollendum forte *ei.* nam cod. Agricolæ, *liberum mortis arbitrium ei permisit.* Sed rectius *reo permisit,* ut mox denuo restitui.

C. 4. *Quibus Petra cognomentum*] Malo *Petræ.*

Eaque imagine gravitatem annonæ dixisset quidam pampineam] Lego, *gravitatem annonæ prædixisse. Etsi quidam,* etc. tum paullo ante: *Reorum nocturnæ quietis specie alteri objecta,* non *verum* aut *species.* Rei nomen frequenter corruptum est apud nostrum, ut paullo ante.

Albentibus foliis] *Labentibus* malim. quæ Plinio 6, 24 (38). *decidua* dicuntur. Maroni Georg. 2, 133. *labentia ventis folia,* et *lapsa cadunt folia* eidem Æn. 6, 310. vel *flaventibus.* Idem Plinius 16, 6 (8). *flavescentia dum cadunt folia.*

C. 5. *Magistratuum munia*] *Munera* v. c. Agricolæ. Farnesianus Lipsii *nece.* Recte tollit Lipsius.

Materiam prædandi patefecerat] Forte *latam aream prædandi.* Sed Plinius Paneg. 31. *materiam et campum gloriæ Principis prosternere.* 13, 8. *videbatur locus virtuti patefactus.*

C. 6. *Quod si in nullius mercedem negotia tueantur*] MS. Lipsii et Agricolæ *negotiantur.* Lego, *quod si sine ullius mercede negotia tueantur.* vel, *si sine ulla sui mercede.* pro sua mercede, ut sæpe alibi: *sui dissimulatio* 13, 25. Possis et *sustineantur,* ut apud Horatium, *cum tot sustineas et tanta negotia solus.* quomodo et Cicero in familiaribus. Sed cum idem ad Att. 8. *negotium tueri* dixerit, maneat id illibatum, hic loci præstat. deinde cod. Agr. *pauciora fore crimina*

C. Asinii et Messallæ] *Et M. Messallæ.* malim mox, *incorrupta vita facundiaque* cod. Agr.

C. 7. *Et postquam annuit tacens*] Cod. Agr. *Et postquam annuit, dicere incipiunt.* Flor. *tacere,* et manu recentiori supra scriptum *agere.* scribe, *et postquam annuit, ita fere incipiunt.* quod verum est. Ann. 11. 24. *ita exorsus est.*

Ut quis se alienis negotiis intendat] Tὸ *se* tollendum. Nam cod. Agr. *ut qui se.* Ann. 3, 37. *Neque luxus in juvene displicebat: huc potius intenderet.* Hist. 4,79. *Namque et Civilis illuc intenderat.*

Cujus fructus ante prævidérit] Sic Flor. at Agr. et ceteri *providerit;* quod malim.

Cogitaret plebem, quæ, toga enitesceret] Sic Flor. at cod. Agr. *quæ toga.* Lego *Cogitare et plebem. qua toga enitesceret.* Tentat hunc locum Ferrar. de re vestiar. 1, 33. p. 97. per *togam* recte Gronovius causidicinam accepit. *qua,* qua via, quomodo. Ann. 12, 58. *Utque studiis honestis et eloquentiæ enitesceret.* Sic et ibi malo quam *nitesceret* aut *notesceret* cum Lipsio. Ann. 14, 53. *Inter nobiles et longa decora præferentes novitas mea enituit.* Quintil. 2, 5. *cultus enitescit.* Plinius Paneg. 4. *enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace.* Seneca de Benef. 3, 32. *quid si quis in tantum processit, ut aut eloquentia per gentes enotesceret, aut justitia aut bellicis rebus.* malo, *enitesceret.* 7, 14. *contra fortunam luctata virtus enituit.* Liv. 4, 3. *dum nullum fastiditur genus, in quo eniterit virtus, crevit Imperium Romanum.* Sic *effulgere* Ann. 13, 13. *Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu,*

quo principum conjuges ac parentes effulserant. Seneca de Provid. c. 4. *Itaque quidam ultro se cessantibus malis obtulerunt, et virtuti iturae in obscurum occasionem, per quam enitesceret, quaesiverunt.*

C. 8. *Et ad praesentiam Caesaris vectum memoravi*] Agr. *Armeniis Caesaris vinctum memoravi. Vinctum* etiam Lipsiani codices. Forte, *quem imperitasse Armeniis, et C. Caesaris vi vinctum memoravi.* Sic Dio 60, 8. Ita passim noster Ann. 1, 55. *vi Armenii cecidit.* infra c. 9. *Casus Mithridati datus est occupandi Armeniam vi militis Romani.*

Tria millia stadiorum invadit] Nescio, an satis Latine. tutius sit *evadit. evadere amnem* Ann. 12, 35, *discrimen evadere* et *facinus evadere* Ann. 14, 6, 7.

C. 9. *Foedus repente faciunt*] *Iciunt* recte codex Agr. Sic et 12, 62.

C. 10. *Et recuperare Armeniam*] Tuetur hoc Gronovius. at Flor. *Armeniam habeat* et Vat. cod. Agr. *recuperare Armeniam in animo habebat.* ni vulgatum tuemur, legam cum Lipsio *recuperare Armeniam ibat.* immo et *reciperare Armeniam avebat.* quod et fluctuanti Lipsio venerat in mentem. *avebant visere* Ann. 12, 36. *avet animus* 4, 71. Possis et, *recuperandae Armeniae jam inhiabat.* quod verbum et alias in Tacito corruptum, vel, *et recuperare Armeniam hiabat. emtorem inducere hiantem* Horat. S. 1, 2, 88. *hiantes cupiditates* Hist. 1, 12. *hiatus praemiorum* Hist. 4, 42. *hians compositio* de Orat. c. 21. *ad spem futuri hiare* Seneca Ep. 72 (73). sic et *inhiare dominationi* Ann. 4. 12. *inhiare hortis* 11, 1. 12, 59. *opibus* 16, 17. *Romulus uberibus lupinis inhians* apud Cic. Catil. 3, 8. *congestis undique saccis Indormis inhias* Horat. S. 1. 1, 70. *inhiare gazis* Seneca Herc. Fur. v. 167. *tenuitque inhians tria Cerberus ora* Virgil. Georg. 4, 433. cum quarto casu jungit Plautus bis, ter et Virgil.

Longinquam militiam aspernabantur] *Longinqua militiae* sit pro Taciti genio. sic *longinqua imperii* Ann. 3, 43. sed et vulgatum nostro in usu.

Subjectis intolerantior] *Intolerabilior* Agr.

Sed claritate paucos pares fuisse uni Regum] Sic cod. Agr. Forte, *sed claritudine paucis parem seniorum Regum.*

Quis in Regnum acciperetur] An *acciretur.* vel, *adscisceretur.*

Potitusque regiam] *Rerum* cod. Agr. non male.

C. 13. *Probra jecerat*] *Jecerant.*

Plebiscitis] *Plebeiscitis* cod. Agr. *plebiscitis* Grotius. sed non tam plebi, quam omnibus civibus publicabantur.

C. 16. *Forma decorus*] An *formae?*

Ex Catumero] Cod. Agr. et hic et infra *ex Actumero.* ut Vatic. idem a manu secunda *nomine Italicus*, non *Italus.* et sic denuo postea idem codex bis. quomodo et Mediceus.

Animo capessere] *Capesseret.*

Et Romanas opes insurgere] Lege *ei.* apud Val. Flaccum 4, 274. *paulatim insurgere fesso Integer.*

Alimonia] Codex Med. et Agr. *alimonio.* Sic Dictys 2, 19. *quod ejusdem aetatis atque alimonii non sine magno dolore divelli poterant.* Sic editio Merceri. Codex tamen meus, *alimoniae.*

C. 17. *Nec patrem illi rubori esse*] *Nec patrem rubori* cod. Agr. sine *illi* et *esse.* Vide nos 2, 2. abest et a Gruteri Covaruviano. 12, 14. *quod unum reliquum.* libri veteres omittunt *erat.* mox *adversum Romanos* idem liber Agr.

C. 18. *Qui natione Caninefas*] Agr. *nationis Caninefatis, auxiliaris et diu meritis.* Forte *Gannasco nationis Canninefatis. auxiliaris is ex diu meritis.* et mox, *oram infestabat.*

Ceteras navium, ut quaeque habiles] Lego *habilis.*

Legiones operum et laboris ignaras] *Ignavas* cod. Agr. et Farnesianus Lipsii. et placet. 1, 20. similia habes.

Vallum foderet] Nescio an Latine. forte *feriret.* Vide Freinsh. aut *caederet.*

Cui tantum asperitas etiam adversus levia credebatur] Scribendum *adversus levia e re videbatur: vi* in *videbatur* absorptum a simili syllaba in *levia.* Hist. 3, 1. *quippe opperiri auxilia et trahere bellum e re videbatur.* ita scribendum. *e re* absorptum erat ab ultimis syllabis τοῦ *trahere.* ut et 12, 16. *obtineri relicto ibi praesidio e re visum:* ubi nos vide. *in rem famamque videbatur.* Hist. 3, 8.

C. 19. *Praesidium immunivit*] 14, 30. *praesidium imponit.* 4, 49. *obsidium coepit per praesidia, quae opportune jam muniebat,* ubi lege *immuniebat.* vel *immunierat.* vidit illic nonnihil Freinsh. et hic Gron.

Adversa in Remp. casura] *Casurus, ni prospere* cod. Agr. *casuras* in Mediceo. Forte, *cur hostem conciret, adversis in Remp. casuris? sin prospere.* quod posterius jam alii monuerunt.

Formidolosum paci virum] *Pati* cod.

Agr. non male. et mox *Igitur Claudius*, non *Ideo*.

C. 20. *Ut tamen miles otium exueret*] Frustra fatigant se in hoc loco. Otiosum fuisse Corbulonis militem ex superioribus c. 18. satis apparet. *exuere pacem* sic 4, 72. *pacta* 6, 43. *promissa* 13, 44. et similia.

C. 22. *Nullis palam neque cognitis mox causis*] Cod. Agr. *Interim Romæ neque cognitis*, etc. *Cn. Nonius insignis eques Rom.* Forte, *nullis palam clamve* (*vel neque palam neque clam*) *cognitis noxæ causis*. V. et ad Vell. 1, 12. Deinde Flor. *Nonius*.

De se Novius —— conscios non edidit] Nihil necesse Novii nomen hic repeti. Codex Agr. *de se confessus conscios non edidit*. Medic. et Farnes. *de se .... novi conscios*. Scribe, *De se novissime : conscios non edidit.* de se tandem fassus est, tormentis laceratus, sed causas, cur tentasset, non addidit, ut liquet ex superioribus. Ann. 1, 28. *ut novissimi ad culpam, ita primi ad pœnitentiam.* c. 51. *tota vi novissimos incurrere.* atque ita passim noster.

C. 23. *Suffecisse olim indigenas consanguineis populis*] *Consanguineis populis* est sexti casus, non quarti. quare nil muta. *Indigenæ Itali* olim populis suis ad Senatum implendum suffecerunt.

Velut captivitas inferatur] *Inseratur* MS. Ursini, et bene. Scribo. *velut captæ civitati inseratur*. Simile mendum Lipsius sustulit 13, 25. ubi is optime pro *in modum captivitatis* legit *captæ civitatis*. apud Justin. 39, 3. *cetera captivitatis mala*. MSS. nonnulli, teste Bongarsio, *captæ civitatis*. *Inseratur*, ut apud Ovid. Met. 13, 33. *Inserit Æacidis alienæ nomina gentis.* Hinc *insitus* pro adoptivo 13, 14. Add. ad Ovid. Am. 3, 7, 9.

Aut si quis e Latio Senator foret] Scribe, *quem ultra honorem residuis nobilium, aut si cui pauperi ex Latio Senatori, fore ?*

Ferro vique ceciderint] Nolim damnasset Salinerius. Sic *vim* et *arma* conjunxit Hist. 4, 23. *vis armata* Ann. 4, 47. ni volumus τὸ *vique* temere repetitum e superioribus *proavique*.

Quid si memoria eorum inoriretur, qui capitolio et ara Romana manibus eorumdem prostrata] *Moreretur* cod. Agric. et Medic. Libri Lipsiani *memoretur*. Tum *manibus eorumdem per se satis* iidem cum Mediceo. Agricolæ liber *manubiis eorumdem per se satis.* Acidalius *arce* pro *ara*, et *iniretur* pro *inoriretur*; quod et mihi venerat in mentem. Sic *inire dapes* Statio. *Consilium inire* Nasoni in Fastis 3, 380. *inire verbis beneficium* Terentio Andr. 5, 1, 15. *æstimationem inire* Senecæ de Benef. 3, 8. *mensuras agrorum inire* Columellæ 5, 3. *inire somnum* Maroni Ecl. 1, 56. *rationem* passim. Aut lege *iteretur*. atque emenda Plinii locum Hist. Nat. 9, 15 (20). in quo desudavit Lipsius ad Ann. 12, 63. scribendum illic, *nec nisi iterantes pontum Byzantii capiuntur*. hoc est, repetentes pontum. vulgo *intrantes*. male. Vide Ambrosii locum a Lipsio productum. *iterare culpam* Hist. 3, 11. *tumulum* Ann. 2, 7. *vulnus* 6, 35. *iterata testudo* Hist. 3, 28. *iterare pugnam* Livio 6, 32. *iterare dicta, terram, campum, agrum*, Columella 2, 4. *aciem* alii, *æquor iterare, cursus, fortunam* Horatio Od. 1, 7, 32. 34, 4. 3, 3, 62. *vulnera* Statio. *revocatus in memoriam oraculi* dixit Justinus 7, 1. *repetitur memoria* Valer. Max. 2, 2, 7. Alia Justus Ryckius, Ger. Vossius, Gronov. En conjecturam nostram : *Quid si memoriæ horum immoremur* (vel *Quid si memoria eorum renovetur* aut *innovetur*) *quis e capitolio et arce Romana manubias Deorum pensastis.* quam proxime vestigiis Medicei libri et Agricolæ institimus. Ni mavis, *quid si memoria eorum revocetur, quis capitolium et arcem Romanam manubiis Deorum repensastis.* Forte et *Senonum* latet nomen sub nomine *eorum*. *manubiis* erat in codice Agr. unde *manubias* facimus. pro *eorumdem*, *Deorum*. *ara* pro *arx* Ann. 14, 31. Seneca de Benef. 7, 19. Vide Lips. no. 157. Pro *per se satis, pensastis*, vel *pensitastis*, ut ad trutinam Senonum invidiose alludat. Sic Silius 4, 152. — *et vertice sacro Pensantes aurum Celtas umbone ferebat.* Horatius Ep. 2, 1, 29. *trutina pensantur eadem Romani*. Frontinus 1, 1, 10. *ne unius interitum multorum morte pensarent*. in Catal. Pith. p. m. 76. *sed vitæ brevitas pensatur laude perenni.* apud Livium 38, 24. de bello Macedonico : *Centurionem pensantem aurum occiderent, imperavit.* *pensandi* certe verbum alibi apud nostrum quater occurrit quinquiesve. *pensare* cum aliqua re Vorstius ad Justin. 5, 2. Justinus 28, 2. *adversus Gallos urbem eos suam tueri non potuisse, captamque non ferro defendisse, sed auro redemisse.* Castigandus et Valerius Maximus in hac narratione, 4. p. 189. ed. Vorst. ubi corrigo *Mille pondo auri, quæ Gallis pro obsidione capitolii omissa debebantur.* non *promissa*. Idem Valerius 7, 4, 3. p. 259. Ed. Vorst. *ad pactionem omittendæ obsidionis compulerunt.* Apud Justin. 43. extr. *Massili-*

enses publicum et privatum, aurum et argentum contulerunt ad explendum pondus Gallis, a quibus redemtam pacem (per Romanos) cognoverant. Ergo falsum est, nullum supervenisse. *Manubias* volunt esse Gellius 13, 24. et Nonius 5, 39. *pecuniam ex hostili præda vendita redactam*, eoque differre ab ipsa *præda*. Certe Valerius Max. sic videtur cepisse utcumque id vocabulum 7, 6, 5. de illo, qui in obsidione Casilini murem captum ducentis denariis alteri vendebat, post fame mortuus; *fame consumto manubiis sordium suarum diu frui non licuit.* Hoc est pecunia ex mure vendito redacta. Idem 8, 14, 2. *D. Brutus Accii Poetæ versibus templorum aditus, quæ ex manubiis consecraverat, adornavit.* Vide Marmor Ancyranum et Inscript. Marii (apud Grut. p. 436, 3.) ubi inter alia de manubiis Cimbricis et Teutonicis ædem Honori et Virtuti ædificasse dicitur. hinc *manubialis pecunia* apud Suet. Aug. 30. Apposite Asconius in Verr. 1, 60. *Manubias* quoque dici antiquis *spolia quæsita de hoste nobili per deditionem. manubiæ* ad res sacras pertinent. Livius 29, 8. de Pyrrho. *Proserpinæ etiam intacti omni ætate thesauri, præterquam quod a Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegii sui manubias retulit, spoliati dicebantur.* mox vocat *sacram Deæ pecuniam.* 10, 46. *Æris gravis tulit in ærarium trecenta nonaginta millia; de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciendam locavit, prope ædem eidem Deæ a Servio Tullio dedicatam.* 33, 27. *L. Stertinius ex ulteriore Hispania.... L. millia pondo argenti in ærarium contulit, et de manubiis duos fornices in foro boario fecit.* 36, 36. *ludos eos de manubiis, si quam pecuniam ad id reservasset, vel sua ipse impensa faceret.* Ergo manubiæ haud illatæ ærario. 43, 4. de Lucretio Prætore: *is eo tempore in agro suo Antiati erat, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ ducebat.* Vide reliqua. Valer. Max. 1, 1, 3. extern. *detracto Jovi.... aureo amiculo, quo eum tyrannus Gelo e manubiis Carthaginiensium ornaverat.* Vide Vorstium, p. 28. et sic Cicero de Nat. D. 3, 34. Invidiose autem Deorum manubias vocat, quasi spolia Diis capitolinis detracta, aurum et argentum Deorum cultui destinatum in capitolio, quo deditionem redemerint suam Romani. facilis autem mutatio e *manubiis* in *manibus.* nam et in marmore Ancyrano *manibiæ*, non *manubiæ*, dicuntur. Vide Voss. Gramm. 1, 12. p. 60. et c. 29. p. 108. ex *eorumdem* fecimus *Deorum.* nam *dem* enatum est ex diversa scriptura, cum *Deorum* olim legeretur et *Deûm*, quod posterius ab ipso Tacito profectum: vel certe *dem* est correctio *eorum:* quasi librarius voluerit, *Deum* reponi oportere. Fors et sit, ut scripserit noster, *manubias Deorum depensastis. dependere pecuniam*, habes apud Senecam de Benef. 2, 21. *Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam.* 3, 8. *hic pecuniam pro addicto dependit.* 5, 1. *beneficium paratus es pro ingratis dependere.* et est id verbum apud veteres scriptores passim obvium. unde *depensare* quomodo *dispensare.* Sed *repensastis* mihi videtur commodissimum. quo verbo frequenter usus Velleius. eidem *rependere caput auro.* Senecæ Suasoria 6. *consularia capita auro rependuntur.* Sic alibi in codice Med. Ann. 11, 4. pro *Poppææ sentiam*, quod est in vulgatis, legebatur *assenessentiam.* Similia et alibi deprehendimus, ut in fragmento Petronii Traguriano. forte et *dem* pro *de*, ut *fœde* voluerit. Similes istius codicis errores congessimus Ann. 1, 10. et 5, 4.

C. 24. *Nec minus insignes viros*] Latet nomen gentis. paullo ante Flor. et Agric. *sed terræ gentes in nomen nostrum coalescerent.* non *gentesque.* Vide supra 4, 40.

C. 25. *Ut nimium assentantem*] Forte, *nimium assentandi*, pro *nimium in assentando.*

C. 26. *Ut senectam Principis opperirentur*] *Senecta opperiretur* Flor. Pichenæ: et puto ferri posse.

Ut flagitiis manifestis] *Flagitii* scribe. atque ita Acidalius. Vide Rhenan. Ann. 13, 23. Sic solet Tacitus. Vide ad Ann. 6, 30. *manifestus ambitionis.* Ann. 14, 29. *cogitationis magnæ, conjurationis, criminum, delicti, offensionis, pavoris, vanitatis*, et similia apud nostrum.

Summa adeptus] *Summam* cod. Agr. sc. Imperii. et sic Rhenanus e Budensi libro.

C. 27. *Subisse*] Videtur aliquid excidisse. an *templa subisse?* Paullo ante lege *suscipiendorum liberum causa.*

Sed nihil compositum] Τὸ *sed* mendosum aut superfluum.

C. 28. *Cubiculum Principis exsultaverit*] Lege omnino, *persultaverit.* ni mavis *cubiculum per Principis.* Sic Catullus ep. 29. *perambulare omnium cubilia.* Vulgatum tuetur Gronovius ad Livium 29, 6.

C. 29. *Circa necem Cæsaris*] *C. Cæsaris* bene Freinshemius. Sic et nos castigamus supra c. 8.

Narcissus, et solum id immutans] *Et* abest a libro Rhenani et Agr. pro quo *ut* Flor. bene. Forte, *ut solum id imputans.* Persistit, inquit, Narcissus in proposito, sed dissimulans, et quasi collibertis imputans tantummodo silentium suum, pollicitus fore, ne resciret ex se Messallina, quid inter illos actum esset. Vid. Hist. 1, 87. et Savilium ad Hist. 1, 71. *Celsus, servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit:* qui multa ex historiarum libris et Suetonio huc congesset. quibus adde H. 1, 38. *hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.* 2, 85. *posse imputari Vespasiano, quæ apud Vitellium excusanda erait.* c. 31. *contra illi initium belli nemo imputabat.*. Suet. Ner. 36. *Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent.* Juvenalis Sat. 5, 14. — — *imputat hunc rex Et quamquam raram, tamen imputat.* Ubi lege *haud rarum,* vel *haud carum. Imputare* passim apud Senecam. *imputatus a servo denarius* de Ira 3, 33. vid. Vorstius in Justin. 38, 5.

C. 30. *Quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset*] *Quod ei cis Vetticis Plautio* MS. Flor. et Agr. *quod Cicios, Vectios, Plautius dissimulavisset.* an *Cincios?* Vide Senecam ludo de morte Claudii.

C. 31. *Tum potissimum amicorum vocat*] *Potissimum quemque* bene cod. Agr. ut volebat Freinsh. In eodem *discidium,* non *dissidium,* et sic semper. denique mox idem *quibus dubitantibus et incertis ceteri circumstrepunt.*

Eo pavore offusum] *Eo pavoris effusum* cod. Agric. bene. Sic *effundi in amplexus, lacrimas, questus,* noster alibi. Ann. 1, 54. *effusus in amorem Bathylli Mæcenas.* Alterum minus Latinum, pro *eo pavore effuso.*

Per domum celebrat] *Celebrabat* cod. Agric.

C. 32. *Sed undique nuntii incedunt*] Puto tollendum τὸ *incedunt,* vel *intendi* legendum. infra c. 37. *cum impetu venientium impulsæ fores adstititque Tribunus.* mox, *Lucilianos in hortos* ut et c. 37. cod Agric. cum aliis.

Consilium adimerent] *Eximerent* cod. Agric. Sic *exemit dissimulationem nox. diem unum supremo examini eximere* Hist. 3, 81. nec aliter Mediceus et Budensis.

In complexum patris pergerent] Malim deinde *aures adiret, clementiam expeteret.*

Id repente solitudinis] *Repentinæ* malim.

Quo purgamento hortorum eripiuntur] *Egeruntur* forte. immo *excipiuntur, evehuntur* dixit Varro de L. L. 4, 31. *Sirpea, in qua stercus aliudve quid evehitur.*

C. 33. *Dum in urbem vehitur*] *Dum in urbem refertur vehiculo* codex Agr.

C. 36. *Paribus lasciviis*] Lego, *paris lasciviæ ad cupidinem et fastidia.*

C. 37. *Cum impetu venientium pulsæ fores*] Lege *impulsæ,* apud Nasonem Amor. 1, 6, 51. *Fallor, an impulsa est animoso janua vento.* Seneca Nat. Quæst. 4, 1. *Adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire, et quidem sic, quemadmodum amicæ solet, quæ si impulit, grata est, gratior, si effregit.* qui locus adhuc mendosus. Vid. Lips. et Gronov. ad Ann. 12, 6.

C. 38. *Honesta quidem*] Locus difficilis.

AD LIBRUM XII. ANNALIUM.

C. 1. *Cælibis vitæ intonanti*] Sic scripti, unde *intoleranti* fecere. at cod. Agr. *cælibis vitæ insolenti:* quod placet; nisi *intoleranti* confirmatur a scriptis, quod nondum liquet. mox pro *digna ostentare* frustra sunt, qui censent legendum *dignas.* vide nos ad Ann. 1. 35.

C. 2. *Haud quaquam novercalibus odiis usura in Britannicum*] Pichena notat *visura Germanicum* ex antiquis editionibus, et puto in Florentino quoque sic fuisse. certe Agr. sic cod. Lege *odiis ursura Britannicum.* quomodo *premere odiis.* Val. Flaccus 7, 93. *hoc omnis odiis urgete tyranni Imperiisque caput.* Ann. 13, 15. *urgentibus Agrippinæ minis.* et *urgere ferro,* ibidem.

Dignum prorsus Imperatoria fortuna, stirpem nobilem, et familiæ Claudiæ,

quæ posteros conjungeret] Non est credibile, Pallantem imprudenter ostentasse Claudio Neronem, tamquam dignum Imperatoria fortuna, cum in vivis esset Britannicus. Deinde, cur solius Claudiæ familiæ posteros hoc matrimonio conjungi dicit, cum Agrippina æque ac Claudius Juliam quoque familiam contingeret? Præterea occulte ostendit, Octaviam quoque Domitio posse desponderi: quod et factum postea, uti liquet ex subsequentibus. Apparet nimirum librarii properantis error, qui post τὸ *familiæ*, deceptus cognatione literarum, *Juliæ* omiserit. Id ipsum et subodoratum Freinshemium serus adverti. Post Agr. codex *expertæ fæcunditatis*, non *experta*. et paullo ante *dignam prorsus* probe utrumque. Sic concinna totum locum: *At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignam prorsus* (nempe Agrippinam) *Imperatoria fortuna, stirpe nobilem et familiæ Juliæ Claudiæque, quæ posteros conjungeret: ne femina expertæ fecunditatis, integra juventa, claritudinem Cæsarum aliam* (vel *alienam*) *in domum inferret. Inferre*, ut Ann. 3, 30. *Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa, ipse Consulatum intulit.* Hist. 2, 48. *se primum in familiam novam Imperium intulisse.* Familiam Juliam Claudiamque pari modo conjungit Ann. 4, 9. 5, 1. 6, 8. et 51. 15, 23. *Claudiæ et Juliæ gentis* Valer. Max. 5, 5, 3. Ann. 14, 22. *Rubellius Plautus, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* Nam Ann. 3, 5. legendum, ut jam alii monuerunt, *circumfusæ lecto Claudiorum Liviorumque imagines.*

C. 3. *Ventilando pellicit*] Forte, *eo pellicit.*

Insigni triumphalium] Scribe *insignium triumphalium* sc. magnificentia. vel *insignium triumphi* ut Ann. 12, 38. *censentur Ostorio triumphi insignia.*

Nisi indita et jussa] *Induta* verum est. Sic Caligula eum de die habitum, quem Tiberius sumsisset, induebat. Vide Indicem. Ovid. Amor. 3, 14, 27. *Indue cum tunica metuentem crimina vultum, induere oris habitum* noster 6, 20. *societatem induere* 12, 13. *hostilia induere* c. 40.

C. 4. *Decora et procax*] Lege *sed.*

Fratrum non incestum] *Fraternumque* codex Agr. *fratrum* tamen cum aliis scriptis Gron. tuetur.

Accipiendis suspicionibus] Lege *arripiendis.* ut 15, 54. *tunc primum arreptis suspicionibus.*

C. 5. *Quin et incestum*] Diximus de hoc loco nonnihil ad Ann. 2, 2.

Ubi ille unum se civium] Vide nos ad Velleium 2, 31. Malo tamen amplecti scripturam cod. Agr. *Unum se, et civium consensui imparem.* Forte, *et tot civium.*

C. 6. *Statueretur immo documentum*] Forte, *modo documentum*, vel, *in domo.* ut Hist. 1, 15.

Tempore addito percrebuisse] Nil muta. hoc est temporis auctu. Sic *addita ætate* Plinius 11, 48 (108).

C. 7. *Ut Messalina rebus Romanis illudenti*] Lege *illudente.*

C. 9. *Despondeturque Octavia*] *Desponderet.*

Nobilitati plebique] *Plebeique* cod. Agr. more antiquo.

C. 10. *Bellis infaustus*] *Belli* cod. Agr. uti Lipsium Modius jam monuerat.

C. 11. *Alumnum urbis spectatæ*] Lege *urbi.*

C. 12. *Ceteros præminebat*] *Ceteris præerat* cod. Agr. Sic et Lipsianus et alii. Nil tamen mutandum, vel si quid mutetur, scribe, *ceteros præire.* vide nos ad Ann. 3, 66.

Summam fortunam in luxu ratum] *Fortunæ* liber Agric. an *summa fortunæ?* etsi et scripta lectio proba.

Quia hiems occipiebat] *Occupabat* liber Agric. quomodo Muretus volebat. Sic de moribus German. c. 22. Hist. 2, 17.

C. 13. *Campis propinquabant*] *Campos* Agr. cod. quomodo et apud Maronem libri nonnulli. Livius 30, 25. *terras appropinquare* MSS. vide Gronov.

Sedes Assyriæ] Codex *Assyriæ* addit *et Arbela castellum illustre fama*, non *insigne*, quomodo Lipsius conjecerat.

Equi ubi pharetras] Lege *qui.* deinde *Rursum Deus* non *rursus* liber Agr. sed *rursus* non est tentandum. Vide 13, 14.

Nocturno visu demonstrat] Non demonstrat nocturno visu, sed per dejectas feras. Puto, *Deus qua silvas pererraverit nocturno cursu* (vel incursu) *demonstrat.*

C. 14. *Quod unum erat reliquum*] Bene cod. Agr. non agnoscit τὸ *erat.* aberat et a Budensi. et paullo ante *Acbarus Arabum Rex.*

Profligatis obversis] *Profligatis ebusis* cod. Agric. Latet gentile nomen. f. *Odrusis.*

C. 15. *Cotyn juventa rudem*] *Juventæ* malim. dictum alibi. Sic *fessa senum ac rudis pueritiæ ætas* ex MS. 15, 38. 4, 8. *rudis ætas nepotum. ru-*

dis certaminum Orat. c. 5. *rudis bonarum artium Agrippa Postumus* Ann. 1, 3. *facinorum non rudis* 12, 51. *rudes animi* 3, 26. mox, *Julio Aquilio* cod. Agr.

Qui Adorsorum genti præcellebat] Forte *gentem*. Vide nos Ann. 3, 66.

C. 16. *Nostris in armis*] Armati Romano more, ut Romanis sic mentirentur.

Obtineri relicto ibi præsidio visum] Scribo, *obtineri e re relicto ibi præsidio visum*. Vide nos Ann. 11, 18. sed et mox c. 17. forte scribendum, *custodia cingere arduum visum e re, ut belli potius jure caderent*.

C. 17. *Plerisque Centurionum*] *Consiliariorum* cod. Agric. et alii. Forte *commanipulariorum*. ut Hist. 4, 46. et infra c. 38. *præfectus tamen et promtissimus quisque e manipulis cecidere*.

C. 18. *Nullis propriis odiis infensum*] Τὸ *nullis* abest a libris veteribus. Codex Agr. *propriis odiis non infensum*. Laudavit jam Lipsius.

C. 19. *Prece haud degenere*] *Degeneri* cod. Agr. deinde idem, *quod suam dextram exemplum petendæ veniæ delegerit*.

C. 20. *Atque Claudius*] Forte *ad quæ Claudius*. et deinde, *dubitavit tamen acciperet*.

Et libido vindictæ adigebat] *Adjacebat* cod. Agr. an *adacuebat?* deinde idem codex, *solum frugum egenum, tædium*.

Cui inopi] *Quin* cod. Med. Lego *quia*.

C. 21. *Dimitte et quære*] Quos dimitteret? Puto *i, mitte*. mitte aliquem.

C. 24. *Ad sacellum Larium*] *Larum* cod. Agr.

C. 25. *Adnotabant*] Adoptavit Tiberius Germanicum, sed fratris filium, ejusdem proinde gentis, non externæ.

C. 26. *Sive vērum, sive periculis commendatus*] Lego *sive e vero, sive periculis commendatus*.

C. 27. *Cui nomen*] Cod. Agric. sic transponit, *cui nomen ex vocabulo ipsius inditum*.

C. 30. *Dum adipiscerentur dominationes*] Lege *apiscerentur dominationis*. ut 6, 45. *dum dominationis apisceretur*. ubi vide Pichenam. tum mox cod. Agric. *egregia adversus nos fide, incertum suone an servitii ingenio*. non male. sed τὸ *incertum* tolli potest. Sic infra c. 67. *nec vim medicaminis statim intellectam socordiane Claudii an vinolentia*.

C. 31. *Cinctosque castris*] Æstuant hic homines eruditi. et codex Agric. *junctisque castris*: quomodo ipsum Agricolam legere vult Lipsius. Flor. *cunctaque junctis castris*. id est, continuatis castris, sed verum est *junctoque castris*. Sic *ponte jungere fluvium* et *ripas*. ni mavis, *cunctaque castris Annonam inter et Sabrinam fluvios cohibere parat*.

C. 32. *Imbuendis sociis ad officia legum*] *Legionum* Boxhornius. male. Sic Statius in silvis 1, 1, 28. ut lego, *Et minor in leges iret socer et Cato nostras*, hoc est, sub leges.

C. 33. *Locorum fraude*] *Locorumque* bene cod. Agr. ut Boxhornius conjecerat.

Qui pacem nostram metuebant] *Pacem an iram* quidam codices. Forte *pacem irritam* vel *infidam*. Sed vide Gronovium.

Catervaque majorum] *Majore* cod. Agr. et forsan recte. ut desinant torquere se hoc in loco interpretes.

C. 35. *Ardorem exercitus incendebant*] *Incendere ardorem* durius insolentiusque dictum videtur. Malim igitur, *intendebant*. deinde rectius cod. Agr. *dum missilibus certatur*.

Plus vulnerum in nos et pleræque cædes oriebantur] *Et peræque cædis oriebatur*, scribendum.

C. 36. *Fama ejus evecta insulas*] *Insulam* puto, hoc est, ipsam Britanniam.

C. 37. *Ubi tribunali adstitit*] *Tribunal* malim ex more Taciti.

Nam si vos omnibus] *Non* cod. Agr. et deinde *oblivio sequetur*. ut volebat Lipsius.

C. 38. *Ac ni cito vicis*] *E vicis* lego cum Faerno. Cod. Med. *nunciis* pro *vicis*. deinde *copiæ, tum copiarum occidione* cod. Agric. Lege *quantum copiarum*. Ann. 6, 2. cod. Med. *tam* pro *tamquam*, et *quam* pro *quamquam*, Hist. 4, 33. *Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur*. c. 59. *Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit*. Vita Agr. c. 15. *quantum enim traxisse militum si sese Britanni numerent*. 15, 37. *quantum juxta nemoris et circumjecta tecta consonare cantu*. Sic et *quod sociorum* Ann. 2, 52. *quod auxiliariorum* Ann. 4, 37. *militum* Hist. 2, 44. *sociorum, roboris, alarum cohortiumque, frugum, armentorum, biremium, nationum, peditum*. atque ita porro, infra c. 56. *occidioni exemti sunt*.

C. 40. *Auctaque et apud hostes*] Forte *aucta æque apud hostes* etc. *fama, atque illo*.

E Jugantum civitate] *E Brigantum* cod. Agric. quod ipsi Agricolæ Lipsius adscribit.

Quod nobis prævisum] *Provisum* cod. Agric.

Multa copia honorum] An *bonorum ?*

C. 41. *Congiarium plebi*] *Plebeis* cod. Agr. lege *plebei*, ut et supra.

Nero triumphalium veste] Lege *triumphali in veste.* et sic Acidalius. Vide Boxhorn. vel *cum veste. cum pullo conspectus est* Floro 4, 2. Gronov. ad Livium lib. 2, 9. mox delet codex Agric. τὸ *sunt.*

Ac nisi pravitas tam infensa] *Impensa* cod. Agr. ac deinde *crupturam. impensa* etiam Lipsio e libris se probabat. *impensa cura* Hist. 1, 31. *impensius* Ann. 1, 34. 3, 16. 44.

C. 43. *Infestos perrupit*] *Infensos* cod. Agr. et deinde *commeatus portabantur.*

Permissa est] Tollo τὸ *est.*

C. 44. *Annis suis metuens*] *Submetuens* cod. Agr.

C. 45. *Promta nunciat*] *Promota* malim.

Copias filio tradidit] *Tradit* cod. Agric. et *irruptione.* tum *scelere et pecunia verterentur.* ut alibi.

C. 46. *Quamquam in tempore validiores*] *Eo in tempore.* Simile prorsus supra ex MS. notat Pichena. et sic 15, 7. etc. ubi male mutat Grotius.

Et satis cognitam] An *ei ?*

Ne dubitaret armis] *Ne dubiam rem armis q. in con. mallet* cod. Agr. In cod. Ursini, *Ne dubitaret armatus.* Lego *ne dubiam rem arma æqua ac incruenta conditione mallet,* vel *dubiam rem in armis.*

Accelerare] *Accelerarct.*

Seque præsidio abituros minitarentur] *Præsidium tradituros* cod. Pichenæ. Mediceus, *seque præsidium ammis minitarentur.* Recte *omissuros* Freinshemius.

C. 47. *Provisum illic sacrificium imperatum*] Lege *provisum illic sacrificio jam parato* vel *sacrificium jam paratum.* ut *provisum venenum* 15, 64. nisi et illic *veneno* legimus. Vide aliorum conjecturas. certe hic malo *provisum sacrificio*, ob gratiorom sonum. Ann. 4, 25. *Ab Romanis cuncta prælio provisa. Id rei prospectum esse* Flor. 3, 6. ex vestigiis optimi libri Nazar.

In artus extremos se affuderit] *Suffuderit* cod. Agr. an *artus extremos suffuderit ?*

Decidisse simulans] *Cecidisse* malo. Scil. se, tum, *qui ei vincula admovebat*, non *ea*, nam de iis nihil dictum. Sed verius est, *clam vincula admovebat.* Immo lege, *qui vim clam* (vel *clanculum*) *admovebat.* Sic et *Celsus* 7, 26.

Quod dedecorum barbaris trahebatur] Forte, *quo dedecore coram barbaris trahebatur.* Ann. 13, 5. *Ita specie pietatis obviam itum dedecori.* 6, 51. *in scelera simul et dedecora prorupit. coram barbaris*, in conspectum barbarorum. *coram* aliquando pro palam. 4, 75. *Tiberius Agrippinam cum coram Cn. Domitio tradidisset.* Ann. 6, 8. *spectamus porro, quæ coram habentur, abditos Principis sensus exquirere illicitum.* 4, 8. *Vos Disque et patria coram obtestor.* 3, 14. *absurdum videbatur ipso Germanico coram id ausum.* 13, 38. *de his, quæ in commune consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos.* 15, 24. *legionibus coram.* 13, 32. *Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit.* 15, 61. *Poppæa et Tigellino coram.* 11, 2. *Messalina coram. Seneca coram* 13, 21. Ex quibus locis cum liqueat, *coram* a Tacito semper postponi substantivo, etiam hic legendum videtur, *quo dedecore barbaris coram trahebatur :* Cicero tamen in Pisonem, *coram genero meo.* immo et ipse Tacitus Ann. 14, 59. *Talem cum Centurio trucidavit coram spadone. Dedecorum* non recordor Latine dici[a].

[a] Sed Platus habet Bacchid. 5, 2, 73.

C. 48. *Omne scelus externum*] Lego, *Plures tuta disserunt in commune. Scelus exter.* Vide Indic. *in communi ponere* 13, 27. *In commune nihil derogarent* ibid.

C. 49. *Ignavi animi*] *Ignavia* lege : et sic alii.

Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret] Sic castigavit Lipsius egregie, non tamen assecutus scopum in omnibus. Codex Agr. *quin privatus olim comessationum curas et iners otium objectaret.* Lipsii codices : *cum privatis olim conversationes* (Vatic. *cursationes*) *curaret iners otium objectaret.* Mediceus, *cum privatis olim.* Scribe *cui in privatis olim comessationes scurra et iners otium oblectarat. in privatis*, in re privata constitutus, privatis annumeratus. non dissimili modo apud Livium *in privato, in publico animadvertebant.* de *comessationibus* Claudii vide locum Suetonii a Lipsio

jam productum. occurrit id vocabulum apud nostrum non semel. Suet. Tito c. 7. *Ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque extendebat. Scurræ*, parasiti. *copreas* vocat Suetonius Claud. 8. ut recte MSS. *a copreis per ludum excitabatur Claudius*. Glossæ MSS. *Scurra, parasitus, buccellarius. Scurra, qui copriatur. Scurra, qui incopriat*. Horum usus in conviviis hilarioribus. vide Plinium Epist. 9, 17. hinc et *scurra palati* apud Juvenalem 2, 87. de Vitellio noster Hist. 2, 87. *Aggregabantur e plebe ... scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat*. de Gallieno Trebellius Pollio c. 17. *Mensam secundam scurrarum et mimorum semper habuit*.

C. 51. *Ubi quati uterus*] *Quatitur uterus* lege, ut cum sequentibus hæc cohæreant.

Modo timore æger] *Terrore æger* cod. Agr. forte *terrere ægram*, vel *timere æger*. Certe locus, ut circumfertur, non est sanus.

Distringit Acinacem] *Destringit*. mox cod. Agr. *ripam ad Araxis trahit*. sic alibi noster.

Ipse præceps Hiberos] *Ad Hiberos* cod. Agr. Lego, *ad Hiberos patrium in Regnum pervadit*.

Placida illuvie spirantem] *Eluvie*, non *illuvie* Gronov. ad Livium 1, 4. quem vide.

C. 52. *An per venenum exstinctus esset*] *Exstinctio*, sine *esset*, puto. Cod. Agric. *exstinctum esse*.

C. 53. *Statuiturque ut ignaro*] Farnesianus Lipsii et Budensis, et cod. Agric. *in servitute: sin consensisset, pro liberta haberetur*, truncatis intermediis. Etiam bene. Medic. *in servitute sui consensisset, pro libertas haberentur*. Lege, *ut ignaro domino* (sc. ejus servi, quocum rem habuerant) *ad id prolapsæ in servitute, sin consensisset* (sc. dominus) *pro libertas haberentur*.

Et fixum est ære publico] *Fixum publice* cod. Agric.

C. 54. *Jam pridem Judeæ impositus*] *Tum primum Judææ impositus*. cod. Agr. non male. Vide Lipsium.

Cuncta malefacta sibi impune ratus, Parum Latine. Puto, *sibi itura ratus*, vel *abitura*. idque rectius. Terent. Eun. 5, 2, 13. *Credin' te impune abiturum*.

Postquam cognita cæde Caii] *Cæde ejus* cod. Agr. ut et alii. Forte, *postquam cognita Caii cædes, et vi haud temperatum esset: Nam manebat metus*, vel, *postquam cognita Caii cæde*.

Jussis haud obtemperatum est. sed manebat] Paucis tangit seditionis causas, quas in rebus a Caio gestis uberius erat persecutus. Infra Hist. 5, 9. *Jussi a Caio Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumsere*, quæ confirmant τὸ *jussis*. Sed cum satis liqueat, librum hunc esse mutilum, ut et priorem, multa deese videntur de hoc Judæorum motu. Sed sentit aliter Gronovius.

Arma militum interjecissent] *Intercessissent* cod. Agric. Forte *interseruissent*.

C. 56. *Claudius triremes et quadriremes*] Scribe C̄. *Claudius triremes*. h. e. *Centum Claudius triremes*. vide nos ad Petronii fragm. Tragur.

Ne vaga effugia forent] Puto *ne qua vagis effugia*, vel, *ne vacua*. *vagis* id est, fugientibus. Ann. 13, 39. *Hortatur ut hostem vagum, neque paci aut prælio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem exuerent sedibus*. 15, 10. *disperso milite, qui vagum hostem promtius sustentavisset*. deinde *sat tamen spatii amplexus*. nam Acidalii *sat spatium*, non facit ad gustum.

Chlamyde aurata præsedere] *Præsidere* cod. Agric.

C. 57. *Et incuria*] *Et* abest ab Agr. cod. et a Budensi.

Ad lacus ima et media] Manifeste corruptum. Lego, *ad lacunæ media*. tollo etiam τὸ *fuit*.

Gladiatorum spectaculum] Malo *gladiatorium*.

Aut fragore et sonitu exterritis] Locus perplexus. Puto, *gravi fragore et sonitu exterritos*. refer ad *cunctos*. truncata vocabula in veteri codice passim occurrere, supra jam monuimus. vide 1, 20. et 5, 4.

C. 58. *Eloquentiæ gloria nitesceret*] Malim *enitesceret*. ut monui 11, 7. male Lipsius *notesceret*.

Vetera facunde] *Verum facunde* cod. Agr. et sic Muretus.

Impetrat] *Perpetrat* cod. Med. et Lips. quod notandum. Certe Plautus quoque sic videtur usus hoc verbo Casina: *Nam cur non ego id perpetrem, quod occepi, ut nubat mihi*. Noster infra 14, 11. *Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam*. deinde *publicum munus* pro *publico onere* ponit. hinc *immunis* Hist. 3, 5. *remissum id munus*.

C. 59. *Legatus is Tauri in Africam*] *Legato Tauri* non minus concinne cod. Agr. deinde puto, *postquam reverterant*, non *revenerant*. Sic passim scriptores castigatæ Latinitatis.

Indigna sorte perpessus] *Indignas sortes.* cod. Agr. *indignasque sordes*, ni fallor. quod ad reatum refer. *suscipere sordes* Ann. 4, 52. 6, 8. *quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur.*

C. 60. *Ac ne fortuito prolapsus videretur*] *Prolapsa* forte, *vox* nimirum, quod præcessit.

Proinde haberi] *Perinde*, et sic Pichena.

In possessione judiciorum locaretur] An *in possessionem judiciorum revocaretur?* tum lege *bellarint.* nam cod. Agr. *bellarent.* idem mox *et quæ vicerant.* Sic et Mediceus. Puto *quæ evicerant.* Sic solet noster.

C. 61. *Sacram et tantum Dei ministram*] *Et tanti Dei*, et mox *dubium haberetur* codex Agr. Forte *sacram ei tanto Deo min.* vel *ejus Dei.* nam *sacer* regit subinde etiam secundum casum, de quo nos ad Prudentium. *tantum*, ut 14, 64. *cum jam viduam se et tantum sororem testaretur.*

Quod uni concesserat] Omnino scribendum *quod doni.*

C. 62. *Simul vehendo commeatu*] *Subvehendo* lege. 13, 51. *temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio.* Sic et c. 53. *copiæ per mare subvectæ.* 15, 4. *provisi ante commeatus, quorum subvectu pauci avidius progressi sunt.* Sic et Livius.

C. 63. *In extrema Europa*] *In extremo Europæ* cod. Agr.

Prævisa locorum utilitate] Forte *ubertate.* Sic mox *fertili solo.*

C. 64. *Cui accipitrum ungues*] Forte *accipitrini.* paullo ante *examen apum* non *apium.* Cod. Agr. et *Tribuno, Prætore ac Consule.*

Animum devinciebat] *Demulcebat* cod. Agr.

Quæ filio dare Imperium] Forte, *quæ cum filio dare Imperium*, vel *daret*, et *nequiret.* Sed vide hic Gronovium et Interpretes 13, 56. quibus tamen non accedo, nam de locis per illos productis, eos sanos esse nondum liquet.

C. 65. *Nullum Principi meritum*] *Nullum e Principe metam* Muretus et Acidalius. Sed cur ergo dixit supra, *certam sibi perniciem, si Britannicus rerum potiretur?* Locus corruptus. Scribo, *nullum Principatui inferri meritum.* deinde Medic. *ad novercæ.* hoc est, *at.*

Majore flagitio] Cod. Agric. *flagitio majore tacere.* lege, *majore flagitio id taceri.*

C. 66. *Oblatæ occasionis propera*] *Præpropera* cod. Agr. est. exquisitum aliquid, rectius *præpropere* idem codex infra 13, 8.

C. 67. *Infusum delectabili cibo boletorum venenum*] Τὸ *delectabili* non placet. Lego *delecto ad id habili cibo boletorum. habilis juventa* Ann. 4, 53. *legiones parum habiles prœlio* 15, 26. *capessendæ Reip. habilis* Ann. 12, 41. sic in loco Hieronymi ad Ann. 6, 11. de Messalla Corvino apud Lipsium, lege *inhabilem potestate esse se.* Cic. de Or. 1, 54. *Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem.* apud Curtium 4, 9. *opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities, ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum.* Lege, *equiti habilis.* *Equitabilis* legit Loccenius, et interpretatur ἱππάσιμος; sed non persuadet. *Habilis frumentis terra* Columella 2, 2. *habilis pandendis retibus locus* Plinius 9, 8. Curtius 8, 14, 4. *inequitabilis campi.* ubi forte *equiti inhabiles* legendum. de fungis et boletis vide Plinium Nat. Hist. 22, 23 (47.) *Fungorum lentior natura et numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi qui rubent callo, minus diluto rubore quam boleti. Mox candidi velut apice flammis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimum.* Quia esu fungorum multi periere, *ancipitem cibum* vocat Plinius et Juvenalis 5, 146. *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis.* Seneca Ep. 95. *quid tu illos boletos, voluptatum venenum nihil occulti operis judicas facere, etiam si præsentanei non fuerant.* leg. *obfuerant.* Sic et de morte Agrippinæ, tale quid circumspicit Nero, quod fortuitum videri posset. infra Ann. 14, 3.[a]

[a] In loco Plinii legendum *Flaminis* pro *flammis.* Cf. Harduinus.

Socordiane Claudii an vinolentia] Agr. liber, *secordia mentis a Claudio bili an vinolentia.* Mediceus *socordiane an Claudii vi an vinolentia.* Lege, *socordiane Claudii, an vi vinolentiæ.* vide ad 4, 48. ubi habes *vim epularum.*

C. 68. *Dum res firmando Neronis Imperio componuntur*] *Dum quæ res forent firmando* cod. Agric. lege *dum quæ e re forent.* Vide nos supra 4, 2. et 11, 1.

Jam primum] Forte *tum primum.* et *dolore evicta.* Sic *evictus his* supra c. 25. *precibus uxoris evictus* 4, 57. *evicta blandimentis vitæ* 15, 64. *ad miserationem evicta* 11, 37.

AD LIBRUM XIII. ANNALIUM.

C. 1. *Exitum irritaverit*] *Exitium* Agric. cod. ut alii legunt. et mox idem *adigitur ad mortem.*

C. 2. *Et pari in societate*] *Et parum* Medic. et Agr. unde optima Boxhornius, *et rarum.* Vide nos ad Ann. 4, 52.

Et comitate honesta] *Modesta* malim. Sed nil mutem. *honesta*, nullis malis artibus instructa.

Flaminium Claudiale] *Flamini Claudiali* cod. Agr. an *flaminicæ ut Claudiali?*

C. 3. *Intentus ipse et ceteri*] *Et ceteris* cod. Agr. an *intentis ipso et ceteris?* Latet aliquid an *intentius?* Ann. 1, 52. *Paucioribus Drusum laudavit, sed intentior et fida oratione. intentius se excusare* 3, 35. *dicere intento ore*, Dial. de Orat. c. 11.

Quibus otiosum est vetera] Cur *otiosum*, senioribus magis quam juvenibus? Nec *otiosum* satis Latine dicitur hoc sensu. Lego *quibus ambitiosum est.* Ann. 14, 22. *nova et ancipitia præcolere avida et plerumque fallax ambitio est.*

Quæ deceret Principem] *Et quæ deceret* bene codex Agr. mox malo *Caio Cæsari*, quam *C. Cæsaris.*

Animum in alia] *Animum ad puerilia* cod. Agr. an *vernilia? fœdum studium* vocat 14, 14.

C. 6. *Septendecim*] *Septem et decem* cod. Agr. deinde idem, *multi prœlia quoque*, non *num.* lege *simul si prœlia.*

Deligeret] *Delegerit* cod. Agr.

C. 8. *Remaneret*] Rectius cod. Agr. *remanerent.* deinde *cohortibus aliis, quæ Cappadociæ hiemabant.* eleganter. mox *validissima est, consuleret, itinere præpropere*, idem. quod videtur e diversa ortum scriptura, cum alii codices *famæ inserviret*, alii *consuleret* haberent.

C. 9. *Spectaculo esset*] *Essent* cod. Agric. deinde *mutarat.*

Forte prior ea de causa adito Rege] Locus mendosus, *fortuito* forte, ut sæpe alias.

Inclinatione quadam etiam hostium] Lege *hostes.* præfert ad emendationem Boxhornius.

C. 10. *Argento vel auro*] *Auro, argento vel auro* cod. Agr. Forte *ære, argento vel auro.*

C. 11. *Jactandi ingenii*] *Causa jactitandi* rectius cod. Agr. Paullo ante *ordine emotum* malo, quam *remotum.* Livius 6, 38. *lictores, qui plebem de medio emoverent, misit.* Sic idem et alibi. et Virgilius 6, 524. etc.

C. 12. *Cui vocabulum Acte fuit*] Lege *Actæ.* dictum alibi 4, 72.

Ne severioribus quidem] *Senioribus* cod. Agr. ut Med. et alii. recte 14, 54. *Possumus seniores amici quietem spondere.*

Uxore ab Octavia nobili quidem et probitatis spectatæ] Lege *nubilique eidem et.* de nobilitate nugæ. Possis etiam *nubili pridem.*

C. 13. *Senecæque permitteret*] *Seque nec ei permitteret.* cod. Agr. Lege *seque Senecæ.* quomodo jam et Lipsius et alii subodorati. Nam Mediceus *sæpe nece.* Senecæ se totum ex illo permittebat Nero, non adhibita matre in partem consilii.

C. 14. *Demovet Pallantem cura*] Cod. Agric. *Demoliri Pallantem a cura rerum.* Non male. *amoliri Octaviam* 14, 59. Hist. 1, 13.

Ire Pallantem, ut ejuraret] Lege *ejurarent.* et refer ad multitudinem, quæ abeuntem comitabatur, quasi mox renuntiaturam ejus amicitiæ. *Ejurare Pallantem*, ut *ejurare imperium, magistratum, provinciam.* Adeo fortunam plerique sequuntur, pauci nos. Exemplum et infra habemus c. 19. de Agrippina: Seneca Ep. 9. *Florentes amicorum turba circumsedet; circa eversos ingens solitudo est.* ubi plura ad rem. Epist. 70. de Libone Druso reo: *Cum æger a Senatu in lectica relatus esset non sane frequentibus exequiis (omnes enim necessarii deseruerant impie non reum sed funus) habere cœpit consilium de consciscenda morte.*

Trunca manu] *Tunicata* cod. Agr. pro *truncata.*

C. 15. *Ut quidem experimento*] Forte *futili. Futilis* Servio, *qui commissa non reticet.* Similia peccata vide 5, 4. *et quidem* cod. Agr.

Ludicra Regnum lusum] Mediceus *R. regnum.* cod. Agr. *Romæ Regnum ludo sortientium.* Lege *de more Regnum lusu sortientium.*

Ille constanter] Malim *incunctanter.* deinde cod. Agr. rectius *exemerant.* vulgo *exemerat.* Ann. 4, 22. *Non cunctanter pergit Tiberius in domum.* Hist.

2, 52. *ne cunctanter excipisse victoriam crederentur.* c. 86. *haud cunctanter Vespasiano accessere.*

Occulta molitur] Lege *occultam.* nempe necem.

C. 16. *Ut vox pariter et spiritus ejus raperentur*] Aut dele *ejus*, nam præcessit, aut lege *præclusi* vel *clusi.* 15, 64. *hausit frustra, clauso corpore adversus vim veneni.* Livius 22. *Inventi sunt quidam mersis in effossam terram capitibus, quos interclusisse sibi spiritum apparebat.*

Resistunt defixi] An *restant?* sed tantundem est.

Primum ab infantia] *Prima* cod. Agric. ut volebat Acidalius.

C. 17. *Cui plerique etiam hominum ignoscebant*] Non capio. Sed vide Gronovium. malo *plerique tamen.*

C. 18. *Nec defuerunt*] *Defuere* cod. Agric.

Domos, villas, id temporis quasi prædam divisissent] Sic codex Agr. non *villasque et prædas.*

Conjugi Imperatoris olim] Sic Lipsius, aliter scripti *Imperatoris solitum et* cod. Agric. Forte *Imperatoris solitæ*, tum *et ut matri. Solita Regibus* Hist. 5, 8. *Solita inertia* Germ. 45. *solita alimenta* 4, 60. sic *sueta bello, servitio, armis, Regibus*, et similia noster. *alendis liberis sueti.* Ann. 14. 27.

C. 19. *Diu percara*] *Præcara* cod. Agr.

Et sæpius jam audita deferens] *Differens* cod. Flor. Lege *disserens*, infra c. 21. in fine. Sic passim noster. Mox scribo *pari ac Neronem gradu. ac Nero* vix Latinum est. V. Gronov. c. 55. *quasque vacuas, eas publicas esse.*

Ex clientibus suis] *Clientulos* cod. Agric. lege *clientelis. clientelæ* sæpe pro *clientibus.* Sic *servitia, matrimonia. obsidia* pro *obsidibus* infra.

Conjugioque ejus etiam imperio] Omnino legendum *conjugio fretam et suetam Imperio.* Vide Indicem in *suescere.* Infra c. 42. *studiis inertibus et juvenum imperitiæ suetum.* vel *assuetam.* Just. 31, 1. *Negantes, eum æquo animo sub legibus vivere, assuctum imperio.* ubi vide Berneggerum. Flor. *etiam perio:* unde perperam etiam Pichena *etiam pacto.* Cod. Agr. *etiam Imperium et Rempubl.*

C. 21. *Remp. judicaturus*] Puto *vindicaturus*, sc. *sibi.* et deinde *deerunt.* at codex Agr. *invasurus.* Sed *judicaturus* bene se habet de me, scil. *deerunt* omnino lege.

C. 22. *Et variis mox artibus*] *Sed.* deinde distingue *At, Si.ana in exilium acta, Calvisius quoque etc. relegantur.*

C. 25. *Acciperet ictus*] *Exciperet* rectius cod Agr. Sic *vulnera adverso pectore excipere.* Cicero Verr. 5, 3. *tunicamque ejus a pectore abscidit ut cicatrices Populus Rom. judicesque aspicerent, adverso corpore acceptas.* Diximus ad Vellei. 2, 116. deinde idem codex, *et ore perferret:* et mox *feminasque illustres.* quomodo et alii. denique *adagnitum oraverat*, non *agnitum*, quomodo et Budensis liber.

Nero autem metuentior] An *metu cautior? metu intentior* Boxhorn. Vide nos ad Ann. 1, 20. *metu occultior* 14, 22.

Et plerosque gladiatorum] Itane? *tot gladiatores?* Forte *peritissimosque gladiatorum.* artis gladiatoriæ peritissimos, quo certior esset. Hist. 2, 8. *mancipiorum valentissimum quemque armavit.* an *promtissimum?* Ann. 14, 7. *iret propere duceretque promtissimos ad jussa.* H. 2, 35. *plures transgressos per promtissimos gladiatorum aggreditur.*

Arma inferrent] Cod. Agr. *inserebant.* quod verum opinor. *inserere se dubitantibus* 5, 4. *fortunæ* Hist. 2, 61. Lucanus 9, 1071. *secreta quod arma Movit et inseruit nostro sua tela labori. inserere nomen famæ* de Orat. 10. *inserere querelas* H. 1, 23. *inserit se terris mare* Vita Agric. 10.

Milesque theatro rursum assideret] *Theatra* scribe: de quo nos ad Valer. Flac. 5, 536. nam plura in urbe theatra. *theatris corrupti, emolliti, milites* H. 2, 21. 3, 2.

C. 26. *Consensum Senatus illi, an auctor*] Sic cod. Agr. quomodo Lipsius castigandum censebat. Florent. *ille an auctor. illi* sc. Senatui. tum puto, *ut nequaquam æquo cum jure.* mox cod. Agr. *intenderent impudentes vel pœnarum.*

C. 28. *Cum quibus lege agi possit*] *Quibusquam* cod. Agr. mox idem, *contentiones proprias exercere*, non *exercuit.*

C. 30. *Damnationem antevertit*] *Anteiit* bene cod. Flor. et Bud.

C. Aminius Rebius] *L. Annæus Rebius* cod. Agr.

Misso per venas sanguine] Lege *emisso.* Sic apud Lucanum 7, 625. *Quis cruor emissus perruperit aera venis.*

Inque hostis cadat arma sui] Item Seneca Epist. 70.

Præcipuæque opes] Puto, *quæsitæque opes bonis artibus, inoffensa tot Impe-*

ratorum avaritia malitia fuere. Cod. Agr. *militia.*

C. 81. *Repertum sit*] Cave mutes. Vide nos 1, 10. deinde cod. Agr. *res illus tres scribendas annalibus.*

C. 32. *Qui ovasset de Britannis nupta*] Sic cod. Agr.

C. 33. *Traxit senecta*] An *Senatus consultum?*

A quo Lycii res repetebant] *A quo Ligures repetebant,* cod. Agr. recte, ut opinor. sic repetundarum crimen.

C. 34. *Acriter sumitur*] Præstat *resumitur.*

C. 35. *Munia Romanorum*] Lege *Romano more.* aliter Freinshemius.

Quasi nova et mira] *Quasi et nova et mira* cod. Agric. Forte, *ut nova ita mira.*

Ipse cultu levi] *Cultu avi* cod. Agric. *cultu vili* lege. Sic Ovidius Her. Ep. 15, 75. *Veste tegor vili, nullum est in crinibus aurum. Vilis vestis* etiam est apud Lucanum *levis cultus.* contra Ovid. Am. 2, 10, 5. *operosæ cultibus ambæ. levis cultus, levis armatura* Lucan 7, 508.

Signa reliquerat] *Reliquerant* et *lucebant* cod. Agr.

C. 36. *Inque ea contumelia*] *Quin ea in contumelia* præstiterit puto.

C. 37. *Huc quoque et illic volitans*] A Cornelii manu esse opinor *hucque et illuc volitans.*

Præfecturas petere] *Peteret.* tum *proditore sui.* τὸ *sui* abest ab Agr. Medic. et aliis scriptis. Puto *proditionis reo.*

In contrarium vertebantur] *Vertebant* puto. atque ita cod. Agric. et Muretus, sic infra c. 46.

C. 38. *Ideo arma non numerum finiri*] Cod Agr. *tum, et hinc majorem inferri.* bene.

Abscedere militem] Scribe *abscedere milites sua quemque in castra jubet.* Sic H. 4, 62. *paventes quisque. vincti quisque* Ann. 1, 44. 15, 35. *objectantes* Hist. 2, 44.

Procul astitit] Cod. Agr. *abstitit.* Sic Virg. passim. Vide Rhenanum ad c. 56.

C. 39. *Paci aut prælio paratum*] *Sat paratum* malo mox. cod. Agr. *sed perfidia et ignavia fuga confidentem.* Non male.

In deditionem veniebant] *Venere* cod. Agr. et mox *itinere deductæ legiones.*

C. 40. *Et dato die prælium inciperc*] Forte *et enato die.* vel *elato.* Vid. ad Claudian.

Audentius progressus] *Ardentius* cod. Agr. bene. mox *obsidioque circumdaret.* quod probo. *Obsidium* pro obsidione usitatum nostro.

C. 41. *Præmissaque levis armatura*] *Præmissa levi armatura,* ni fallor. nam cod. Agr. *levi.*

Velut Numine oblatum] Puto *lævo velut Numine.* nam mox *quasi infensantibus Deis.*

Nam cuncta extra tecta hactenus sole illustriora] Sic cod. Agric. *tum quod repente mœnibus cingebatur, ita atra nube* et *disjectum est.*

C. 42. *Veterem ac diu partam*] Immo *dudum partam.* In Florent. *du* pro *dum.*

C. 43. *Neminem alium electum*] *Delectum* Flor. et Agric. bene.

C. 44. *Adversam patris voluntatem*] Lege *aversam.* Sic cod. Agr. Virgil. 12, 647. *quoniam superis aversa voluntas.*

Custodiam cubiculi] *Cubilis* cod. Agric.

Et questu incensus] *Et quæsiti census* cod. Agr. lege *eo questu incensus,* vel *quo.*

C. 45. *Initium fecit*] Lege ex cod. Agric. *fuit.* deinde codex idem *T. Ellio.*

C. 46. *Ire ad illam, sibi concessam*] *Ubi concessam* cod. Agr. et Bud. Lege *uni sibi concessam,* sic supra alicubi simile mendum sublatum ab Acidalio. et sic ille Ann. 14, 52. *eloquentiæ laudem uni sibi adsciscere.*

Sed accepto aditu] Lege *arrepto aditu.*

Imparem cupidine se] Tolle τὸ *se.* in cod. Agr. *in partem cupidinis.* mox bene idem, *matrimonium omittere.*

Ibi se summa fortuna dignam videri, at Neronis pellicem ancillam] Idem codex. lege *digna intueri.*

Æmulatus ageret] *Angeret* omnino scribendum. æstuavit in hoc loco vir summus Hugo Grotius. *bellica Germanici gloria Tiberius angebatur* Ann. 1, 52.

Potestatis temperantior] *Temperator* cod. Agr.

C. 47. *A Tiberio avo usque ad domum*] Sic idem codex Agric. *Tiberio abusque* bene Lipsius.

Pons Milvius] *Mulvius* idem codex. recte.

In eo tempore] Lege *eo in tempore.* ut sæpe alibi.

C. 48. *Auditis Puteolanorum legationibus, quas diversas plebs et ordo*] Cod. Agr. et sic alii. Vide Gron. *ordo Mutinensis* H. 2, 52.

C. 49. *Quæ si summa dissimulatione*] *Quod* cod. Agric. ut volebat Muretus.

C. 53. *Prohibentur conatus honesti*] *Cohibentur* cod. Agr.

C. 54. *Imbellem ætatem condentes admovere*] Cod. idem.

Bona æmulatione] Lego *et bonæ æmulationis*, vel *boni æmulatus*, quomodo solet Tacitus. possis et *honesti æmulatus. et boni æmulatio* legit Juretus ad Symmach. 4, 56. Cicer. ad Att. 6, 3. *Licit cum solus ames: me æmulum non habebis.* Seneca de Benef. 1, 9. *Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ uxori annua præstat.*

C. 55. *Tutum exilium orabant*] *Postulabant* cod. Agr.

Quinquaginta annorum obsequio] *Et quinquaginta* cod. Agric. et Med. Lege *se quinquaginta.*

Aliquando transmitterenter] Forte *vix aliquando*, et *campi*, non *campis.*

Hominum famam] Sic cod. Agr. Sed *famem* emendatum.

Solum deinde respiciens] *Despiciens* cod. Agric. puto *suspiciens.* Lege *dispiciens.* Catullus 66, 1. *Omnia qui magni dispexit sidera mundi.* mox lege: *sidera advocans.*

C. 56. *Deesse nobis terra, in qua vivimus*] Opinor addendum *potest. in qua vivamus, potest.* Sic *esse* repetitum Hist. 1, 3. *Nec enim unquam atrocioribus Populi Romani cladibus, magisve justis judiciis approbatum est, non esse curæ Deis securitatem nostram. esse ultionem.* ibid 1, 30. *Perdere iste sciet, donare nesciet.* Seneca Suasor. 2. *Nescio, an vincere possimus, vinci non possumus.* Sen. de Ira 1, 16. *Putavit, aut sibi noceri ne a Jove quidem posse, aut se nocere etiam Jovi posse.* Interpretes hic non satisfaciunt. aiunt sic Lipsium et Muretum restituisse ad Ann. 12, 64. Forte, *deesse nobis terra quit vivis.*

Pari metu exterriti] Puto *exterritis et Bructeris. ceteris quoque.*

C. 57. *Arescente unda*] Unda non arescit. Puto, *arescentem, sed unda.*

Cuncta victa] *Victa* non erat in cod. Agr. Forte *jumenta, vicos.* Vid. Rhenan. et Gronov. infra 14, 30. *Præsidium posthac impositum vicis.* Forte *cuncta, ceu victimæ, occidioni dantur.*

Civitas Juhonum] *Vibonum* Flor. *Jubonum* cod. Agric. Forte *civitas Ubiorum.* Confirmant, quæ adduntur, *ferebanturque in ipsa nuper conditæ coloniæ mœnia.* Colonia Agrippina recens condita. bis terve in Historiis *Viborum* pro *Ubiorum.* paullo ante bene idem codex Agric. *hostiles in se vertebaut.*

Aut alio humore niterentur] *Niterentur* abest a Flor. Cod. Agric. habet *perfunderentur.* omnino tollendum est. Sed scribo, *non vi fluvialis aquæ.* Sic *vi Nili* apud Justin. 2, 1. ubi nunc *sive Nili* male legitur. nam *vis Nili* præcesserat. paullo ante cod. Agr. *passim arripiebant.*

Et ira cladis] Puto *et injuria cladis irritati agrestes*, vel *vi irritati.* 16, 4. *lætabantur per injuriam publici flagitii,*

Tegmina corpori direpta] *Derepta* omnino cum cod. Agr.

Profana ex usu polluta] *Profano ex usu* puto. *Viliori* non habet cod. Agr. et puto ab aliis abesse.

C. 58. *Octingentos et quadraginta*] Lego *octingentos atque triginta.*

AD LIBRUM XIV. ANNALIUM.

C. 1. *An fecunditatem et verum animum*] Hoc est, sincerum amorem et affectum. perperam sollicitatis locus. Sic *versus affectus* H. 1, 15. Plinius Ep. 8, 6. *Scio quam sit tibi verus et ingenuus animus*, notante Grutero. Noster infra 14, 61. *an, quia veram progeniem Penatibus Cæsarum datuva sit.* Symmach. Ep. 1, 8. *veri amoris indicium.* Cicero, suggerente Grævio Ep. 12, 16. *Non nescis, quanti te faciam, et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis commodis gaudeam.* Curtius 10, 5. de morte Alexandri: *Persæ comis suo more detonsis non ut victorem et modo hostem, sed ut justissimum gentis suæ Regem, vero desiderio lugebant.* Justinus 24, 3. *quos Ptolemæus ultra modum veræ affectionis amplexus,*

osculis diu fatigat. — Deinde scribe, *verum animum timeri, neve uxor saltum in injurias patrum, iram populi etc. aperiat? Saltum aperire.* Curtius 6, 5. *Una ratio erat cœdendo aperire saltum. Saltus* ubi greges pascebantur, qui obsepiri solitus. unde et *septa* pro *saltu* Lucan. huc alludit Plautus Casina 5, 2, 41. *ubi illum saltum video obseptum, rogo ut altero sinat ire.* Livius 39, 32. *aperuit saltum usque ad fluvium Macram.* 44, 4. *Attalum et Misagenem præsidio esse saltum aperientibus jubet. aperire campum* noster H. 2, 25. *portum* Ann. 16, 23. *sinum pandere fortunæ occurrenti* H. 1, 52. *fenestram aperire famosis carminibus* Suet. Tiber. 28. ubi vid. Casaub.

C. 2. *Quæ simul suo periculo et infamia Neronis anxia*] Malim *sui periculi et infamia Neronis.* sic Ann. 4, 59. H. 3, 38. alterum tamen et Tacito in usu, si sana loca.

C. 3. *Quod otium lacesseret*] An *capesseret? capessere parata* Ann. 6, 37. sic sæpe noster. Vel lege *otio marcesseret.* apud Justin. 30, 1. *otio ac desidia exercitus marcebat. marcens quotidiana luxuria* 34, 2. ubi *marcessenti* quidam MSS. Bongarsii. *otio senescere* Livius 1, 22. *senescere igitur civitatem otio ratus,* alii *torpescere. marcere pavore* Curt. 4, 13, 18. Ovidius ex P. 2, 9, 61. *ne tua marcescant per inertes otia somnos.* Livius 26, 2. *Nec Hercule mirum esse milites in acie non stetisse, cum primus omnium Imperator fugeret. non stetisse* abest a scriptis melioribus teste Gronovio. Lege *milites in acie marcere,* vel *marcuisse.* Vid. Ann. 15, 49.

Atque ipsa præsumendo] Forte *et quæ spissa præsumendo remedia munierit corpus.* vel *ut quæ.*

Classis upud Misenum] *Classi* cod. Agr.

Ostentandæ pietatis] *Pietati* Flor. rectius.

C. 4. *Quo rumorem reconciliationis efficeret*] Bene cod. Agric. *quo rumore reconciliationis afficeret, acciperetque Agrippinam.* lege, *quo rumore rec. adficeret; accipereque Aggrippina* i. e. accipiebat. Vide hic Freinsh. *affici solatiis* Ann. 3, 12. et alibi *luctu affici.*

Bajas pervectam] *Baulos* cod Agr. et Flor. et alii omnes.

Blandimentum] *Blandimento* cod. Agric. Scribe, *blandimen sublevavit metum, comiter exceptæ supraque ipsum collocatæ.* nec multum abludit conjectura Gronoviana.

Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero] Nihili est illa *familiaritas juvenilis.* Forte *Jamque ludicri sermonis admotis hilaritate juvenili Nero,* et *rursus adductis. adducti sermones,* severi. *adductius imperitare* Hist. 3, 7. ubi vide Lipsium. de Morib. Germ. c. 43. *Gothones regnantur adductius.* Ann. 12, 7. *adductum imperium.* ubi plura interpretes. Hist. 2, 2. pari modo scribo *adductioribus spatiis,* ubi plura. Sic et *adductum supercilium.* Tum Ann. 6, 2. *ludibria seriis permiscere solitus.* (an et illic *ludicra?*) *ludibria* pari modo Trebellius Pollio in Gallienis c. 4. *cumque helluationi et ludibriis vacaret.* mox ibi denuo p. 177. ed Salmas. *Nox ludicra epulis solennibus* Ann. 1, 50. Legi etiam potest: *Jam plurimus sermonis, modo familiarius, ac hilaritate juvenili, et rursum adductus.* Silius 16, 363. *et plurimus idem Ludentis per colla jubæ.* Possis: *et jocularibus sermonum usus. joculares ineptiæ* Symmacho Ep. 5, 37. ubi Juretum. Ann. 15, 54. *quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet.* Sueton. Tib. c. 21. *ut remissiores hilarioresque sermones eo superveniente abrumperet.* Seneca Cons. ad Helviam c. 15. *ubi ille occursus? ubi matre visa semper puerilis hilaritas.*

Artius oculis et pectori hærens] Scribe *artius osculis.* Plinius Paneg. 86. *nec temperasti tibi, quo minus exeunti in litore amplexus et osculum ferres. Et pectori inhærens,* nec dubitare Lipsius debuit. et *explendæ simulationi.* 13, 18. de Nerone itidem, *quotiens ad Neronem ventitaret, post breve osculum, digrediens. Oscula* et *complexus* passim conjunguntur, etiam apud nostrum, ut infra c. 56. *His adjecit oscula et complexum:* oculis multum prosequi non potuit, quia nox erat.

C. 5. *Matris gratiam*] Immo *matri.* sc. gratulabatur.

Ruere tectum loci] *Illico* vel *ocius* opinor. vel *tectum fori.*

Pressusque Crepereius] Bene cod. Agr. *oppressusque Crepercius, et statim exanimatus est.* Est etiam Flor.

Eminentibus tecti parietibus] Hæc omnia interpolata sunt. Lego, *imminentis tecti cratibus,* vel *trabibus,* vel *tabulatis.* Valer. Flaccus 3, 462. *pars ardua summis Insternunt tabulata, foris.* Curtius 4, 3. *ruere tabulata, et cum ingenti fragore milites secum in profundum trahere.* Possis etiam legere *compagibus.* sed *tabulatis* maxime

placet. In MS. Agr. *tecti ita*, ut *lecti* primo fuisse videatur: unde legi possit *imminentibus lecto tabulatis.* Decumbebat enim Agrippina in lecto, ut patet ex superioribus: *camaram* vocat Suetonius.

Jussum dehinc] *Visum* cod Agr. et scripti omnes, approbante Freinshemio. et *in latus inclinare*, omisso τῷ *unum* cod. Agr.

Acceronia imprudens] *Imprudentia* cod. Agr. et Med. *impudenter.* Forte *imprudens doli* vel *rei.*

Lucrinum in lacum vecta] *Subvecta* vel *devecta* malo.

C. 6. *Si non intelligeretur*] Adde *rata.* quod excidit.

Evasisse gravem casum] Lege *evasisse se.*

C. 7. *Adito discrimine ne auctor dubitaretur*] *Addito discrimine auctor dubitare* cod. Agr. lego, *adito discrimine nec de auctore dubitari.*

Et Seneca expergiscerentur] Cod. Medic. *ex$\frac{p}{r}$gens.* Budensis *expurgant. expromerent* cod. Agric. forte, *expergiti suggerant.* *Expergiti*, e somno excitati, Festus utitur et Lucretius 3, 942. *nec quisquam expergitus exstat.* Vide omnino Gronovium ad Livium 7, 36. Prudentius Passione B. Perpetuæ: *Perpetua a quodam catechumeno suspecta et quasi a somno expergita.*

Ac si sciscitarentur] *Ac sciscitari* cod. Agric. ut Freinsh. volebat. deinde idem codex, *an militi imperanda nex esset*, non *cædes.* et sic Cicero non semel. etiam Sisenna.

Ad illam vocem] *Ad eam* cod. Flor. et Agric. et bene. *illo* sequitur.

C. 8. *Magis ac magis anxia*] Forte *Ac magis ac magis.*

Aliam fere litore faciem nunc] *Aliam fore lateret* cod. Med. *aliam fere latere* cod. Agr. Puto, *aliam aliamque fere parere faciem: nunc solitudinem ac repentinos strepitus, extremi mali indicia.* vel, *a latere*, ut alibi non semel. *parere* pro *apparere* etiam alibi dixit noster.

Nam in mortem Centurioni] Forte *non tamen in mortem. Centurioni.*

Ventrem feri, exclamavit] Eleganter cod. Agr. *Hunc, exclamavit, hunc feri, monstrum qui tale tulit.* Sed ex Octavia Tragœdia videntur desumpta. Sic in Tragœdiis Senecæ ex optimis membranis restitui locum similem de auribus.

C. 9. *Aspexeritne matrem*] Scribe, *Inspexeritne*, quod plus est, et refer ad nudum matris interfectæ corpus; idque convenit historiæ. Vide Gronovium ad h. l. deinde *ejus* non agnoscit cod. Agric. quod malim abesse.

Fore ut imperaret] *Imperitaret* cod. Agric. ut solet noster.

Atque illa] Melius *ad quæ illa. atque* sequitur mox.

C. 11. *Et luisse eam pœnam conscientia*] Puto *clam pœn. conscientiæ.*

At posteaquam frustra optata sint] Sic et cod. Agric. Puto, *at posteaquam frustra cœptata sint. cœptata* habes et H. 4, 44. *cœptata libertas* e scriptis. *Patres cœptatam libertatem, postquam obvium itum, omisere. Frustra cadere* H. 2, 11. *quoniam prima consiliorum frustra ceciderant.* H. 1, 75. *utrisque frustra fuit.* In cod. Med. videtur *oblata* fuisse, etiam in Lipsianis. quare forte *conata* rectius scribemus. nihil præterea mutandum. Vita Agric. c. 13. *ni ingentes adversum Germaniam conatus frustra fuissent.* mox lege, *infensam militibus patribusque et plebi dissuasisse donativum.* tum post *instruxisse.* Deinde cod. Agr. *Quanto sibi labore perpetratum.*

Namque et naufragium] Forte, *Nam quæ de naufragio narrabat.*

C. 12. *Iturium*] *Titurium* bene cod. Agric.

Considerat] *Ceciderat maxime* cod. Agric. et mox c. 13. *regio non alia* idem.

C. 14. *Vetus illi copia erat*] *Copula* ni fallor. *irrupta copula amoris* Horat. Od. 1, 13. tanquam illigatus Nero huic studio et copulatus. Sic *vinclum sceleris* H. 4, 70. Curtius 5, 11. *secundæ adversæque res tuæ copulavere nos tecum.* Seneca de Ira 3, 8. ubi vide omnino Lipsium. Idem Epist. 5. *Eadem catena et custodiam et militem copulat. Copulari cum fortuna*, de Tranquill. an. c. 10. *in copulam injicere* de Vit. beata c. 6. *vinctæ ad sodalitium manus copulatæ* de Tranq. An. c. 11.

Ludicrum in modum] *Ludiorum* Lipsius. Cave mutes. ludicrum in modum, scenicum in modum. Noster sic sæpe. *ludicræ artes* infra 16.

Ne utraque pervinceret] Sic MS. Flor. lege *pervincerent.*

Ratusque dedecus amoliri] *Molliri* bene Flor. et Agric. Apud Propertium 4, 11, 41. *me neque censuræ legem mollisse.*

Promittere subegit] Cod. Agric. *promittere subegit.*

C. 15. *Ad gestus modosque haud viriles*] Malim *motusque.* 15, 37. *scorta visebantur nudis corporibus jam gestus motusque obscœni. Motus Ionici* pro

saltu apud Horat. Od. 3, 6, 21. et *Ut festis matrona moveri jussa diebus.*

Et posito veno] Malim *et exposita veno.* mox *irritamenta luxuriæ,* non *luxus,* cod. Agric. et Vatic.

Postremo ipse scenam inscendit] Lego *scenæ intendit,* vel *in scenam intendit.* Sed cod. Agr. *ipse scenam incedit.* an, *ipse in scenam se dedit?* tum idem, *assistentibus ceteris abscesserat cohors militum Centurionesque.* Puto *Centurionesque et Tribuni.* pro *familiaribus* tres scripti apud Lipsium *facies.* Locus corruptus. Lego *amicis* ex Suetonio. scriptum fuerat *acis* pro *amicis. fonascis* Thuretus.

Personare: Formam] *Formam personare* cod. Agric.

C. 16. *Nedum insignis ætatis nati*] Hæc corruptissima sunt. alii alia. Scribo, *Nedum insignitæ artis noti. notus artis,* ut passim hæc talia noster. *insignitior infamia* Ann. 3, 70. *insignitius flagitium* 4, 51. Possis et *insigniti artis notitia* vel *nedum insignitis notitia artis,* idque verius.

Nec ore uno fluens] *Tenore* malim. et sic Acidalius. deinde cod. Agric. *inani impetu,* pro *non impetu.*

Utque —— discordiæ eruebantur] *Discordias erueret* cod. Agric. Budensis *discordiæ merentur.* ed. Venet. *eruerentur. asseverant tum discordiæ rueret* Mediceus. Lego, *idque ut contraria asseverantium discordias irrideret.* Ann. 2, 2. *irridebantur et Græci comites.* c. 9. *irridente Arminio vilia servitii pretia.* Sic passim 4, 35. *Quo magis socordiam eorum irridere libet.* c. 60. *insistentibus contra irridentibusque, qui Sejano fautores aderant.* 5, 2. *Tiberium acerbis facetiis irridere solitus.* 6, 46. *C. Cæsari forte orto sermone Sullam irridenti.*

Qui voce vultuque] *Ore vultuque* cod. Med. et Agric. Forte, *qui squalore.* ad vestes proprie referendum. Gellius 2, 6. *In corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium squalor appellatur.* et est proprius philosophorum.

C. 17. *Exilio multati sunt*] Delet τὸ *sunt* cod. Agr.

C. 18. *Quos regis Apionis quondam habitos*] Lege *avitos.* Familiare mendum in Tacito. malim et *Regi Apioni.* Ann. 11, 35. *tum quicquid avitum Neronibus ac Drusis in pretium probri cessisse.* ubi ante Lipsium et Ursinum pari modo peccabatur: etiam alibi. Sic 13, 34. *quamvis per luxum avitas opes dissipasset.* Valerius Max. 6, 2. *Devictæ Carthaginis avita spolia.* Sic recte e codice Cauchiano Pighius, cum *habita* ante legeretur. ita et restituit Schottus Obser. Hum. 3, 32. Apud Justinum initio operis: *veterem et quasi avitum gentibus morem Ninius rex nova Imperii cupiditate mutavit.* ubi in MSS. *habitum* Bongarsius testatur. recte etiam scripti *gentibus.* nam alioquin *genti* potius dicendum esset, quam *gentibus.* agit enim de gente Assyria. Sic et *gentibus* MSS. 2, 10. nec recte Vorstius *gentium* mavult. *Habe* pro *ave* in vetustis libris et in scriptoribus antiquis. *habena* pro *avena.* Sic *avitum mancipium* Ann. 14, 43. *avita ac paterna sacerdotia* H. 1, 77. Apud Phædrum quoque castigandum *agros avitos.* ubi *vites* nunc legitur Fab. 4, 4, 38. *Agros avitos, pecora cum pastoribus Donate mœchæ.* Seneca Ep. 88. *Paterno agro, inquit, et avito expellor.* Tamen Ann. 4, 5. *habebantur Hispaniæ tribus legionibus.* c. 44. *habitæ modeste opes.*

Nero probata] *Tum Princeps non improbata* cod. Agr. lege *cum Princeps.*

C. 19. *Elegantia vitæ celebris*] Cod. Agr. non habet *celebris.* forte *elegantis vitæ.* tum idem, *quæ clariorem Africæ effecit.* an *exegit?*

C. 20. *Si consideret*] Puto, *ne, si considerent theatro, dies totos ignavi continuarent.* Cod. Agric. *ne si consideret. desidere in theatris,* Seneca dicit.

Gymnasia et otia] An *repotia?* paullo ante *funditus eunti* cod. Agric. non *everti.*

An justitiam Augurii et de decurias] MS. Agric. nil juvat. Lege *an vi institutas augurii,* vel *an instituta augurii decurias equitum egregium judicandi munus expleturas.* est epexegesis, pro decuriis Equitum augurio institutis. Equitum decuriæ augurato scriptæ et institutæ a Romulo. Vide hic Gronovium et Lipsium. H. 1, 84. ubi et Senatu, *hunc auspicato institutum a parente et conditore urbis nostræ posteris tradamus.* ubi vide omnino Interpretes de equitibus. ibid. 3, 72. *auspicato conditum a majoribus nostris capitolium.* Livius 1, 13. *tres decurias Equitum conscriptas* scribit *a Romulo Rhamnenses, Titienses et Luceres.* nihil hic de augurio. Sed de augurio is ib. c. 36. *Tarquinius* (Priscus,) *equitem maxime suis deesse viribus ratus, ad Rhamnes, Titienses, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit, etc. Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare Accius Navius novum constitui, nisi aves addixissent, posse.* rursus c. 43. de Servio Tullio: *Sex item alias centurias, tribus ab Romulo institutis, sub iisdem, quibus*

inauguratæ erant, nominibus fecit. Valer. Max. 1, 4. *L. Tarquinius Rex centuriis equitum, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adjicere cupiens.* De decuriis Equitum in judicium adhibitis vide omnino Lips. ad Senecam de Ira 3, 33. no. 284.

Perite audissent] Puto, *si fracto sono et dulcedine vocum perita adjuvissent.* Vide locum insignem Ann. 16, 4. *et plebs quidem urbis histrionum quoque gestus juvare solita personabat certis modis plausuque composito.* Add. Plinius Epist. 9, 34. ubi agit de recitatione sua. Vide et nostrum supra c. 15. et Sueton. in Ner. 22. et Gronovium ad Liv. 7, 2. Idem Plinius Ep. 7, 24. *per adulationis officium in theatrum cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur. ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant.* Paneg. c. 2. *Populus Romanus quanto paullo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat, quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem, hujus pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat.* De operis theatralibus vide interpretes ad Ann. 1, 16. *Perite audire tamen* defendi posset ex Suet. l. c. *Solos scire audire Græcos.* ubi puto *scite.* quomodo apud Gellium 18, 5. *Tunc Juliano nuntiatur, anagnosten quendam voce admodum scita et canora Ennii annales legere ad populum in theatro.* Vide omnino locum egregium Ep. 1, 26. Aristæneti, et illic Merserum. *scite loqui* idem Gellius 17, 17. *diligenter audire* Seneca de Benef. 3, 27.

C. 21. *Qui primus id genus spectaculi*] *Spectacula* malim, ut alibi.

A Thuscis accitos histriones] Cave corrigas cum Freinshemio *ab Oscis. Histri* pro histrionibus Thuscum vocabulum Livio 7, 2. *quia Hister Tusco verbo ludio vocabatur.* Emenda versus apud Suet. in Augusto c. 70. *cum primum istorum,* etc.

Eloquentiæ primas] *Primitias* cod. Agr. *primitiæ metallorum nullis fornacibus victæ* H. 4, 53. *justæ dolorum primitiæ* Valer. Flacc. 3, 515. de superbo Rege Virg. Æn. 11, 16. et 156. et alibi. Symmach. *gaudeo mihi sermonis tui primitias obtigisse.* Ep. 5, 73. *prælibare primitias scriptionis.* Sed nil muto.

Græci amictus] Cod. Agr. *Gratiam jactam quo per eos dies tum exsolverent.*

Incesserant] Ab incessendo. ne muta. Sic infra c. 22. Sed malo *incessebant,* vel *incesserant, exoleverunt.*

C. 22. *Celebrabatur*] *Celebratur* cod. Agr. forte *celebratus.*

Cui sublaqueum nomen est] Lege, *quis sublaquei nomen est,* vel *sublaqueo.* Utrumque enim Tacito familiare. Ann. 5, 1. Forte tamen, *villæ sublaqueum nomen est.*

Hunc illum numine Deum destinari] *Huc illum* lege.

Inturbida juventa] *Juventate* cod. Agr. bene.

Nando incesserat] *Incestarat* cod. Agric. eleganter. Vide nos ad Paterculum 2, 73. fin. et Claudianum de R. Pros. 2, 217. deinde scribo *toto corpore.* Sed hoc a Lipsio jam video præoccupatum.

C. 23. *Atque illum fines suos prætergredientem*] *In fines suos progredientem* cod. Agr. Puto *fines suos prægredientem.*

C. 24. *Ad hæc penuria aquæ*] *Aquarum penuria* cod. Agric.

C. 25. *Ad præsidium Regium*] Cod. Agr. *præsidium inerat.*

Quod ferox juventus clauserat] Mendosa. Forte, *quo evaserat.* præsidium pro arce ponit, ut sæpe alias Ann. 3, 21. *præsidium, cui Thala nomen.* atque ita passim. cum castellis *præsidia* conjungit 14, 33.

Et pulsi] Puto *sed pulsi.* Deinde cod. Med. Agricolæ et Venetus, *demum et irrumpentium.* Scribe, *eo irrumpentium.* 13, 26. *coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse. Eo provehi, eo progredi,* et similia passim apud nostrum.

Pro pignore amicitiæ ostentantes] *Ostentant* cod. Agr.

C. 26. *Spem belli amittere coegit*] Rectius *omittere* cod. Agr. et sic sæpe noster. pro *aversos animi* idem codex *alienos animis,* hoc est, animi. de quo ad Nasonem.

Additum et præsidium] Lege *additum ei.*

C. 28. *Vibii Crispi fratris opibus enixus*] *Julii C. fratris opibus enisus* cod. Agr. bene.

C. 29. *Adversus breve litus et incertum*] *Litus* abest ab Agric. cod. Forte *brevia et incerta.*

C. 30. *Dejectis horrorem facies*] Sic cod. Agr. an *dejectis in ora.* Deinde idem codex *Druidæque circumfrementes preces,* et *perculere militem.* male mutavit Pichena ex MS.

Hærentibus membris] An *rigentibus* vel *torpentibus?*

Et se ipsi] *Et sese ipsi* cod. Agr. tum c. seq. *Regnumque et domum suam.*

C. 31. *Servitio facti*] *Fracti* cod. Agr. bene. vel *adacti.*

C. 32. *Feminæ in furore turbatæ*] Forte *feminæ repentino furore turbatæ*. Tò *in* abest a libro Agr. Paullo ante *quasi cedens hostibus*, non *cedaret* cod. Agr.

Incuria eorum] Vellem *equorum*. Sed Dio videtur obstare. an *coram auditos*? Cic. Acad. 1, 4. *Coram etiam ex ipso audiebamus. coram cernere* Virgil. 2, 538.

Qui occulti] Malim. deinde *emotis senibus*, vel *amotis*.

C. 33. *Læti præda et aliorum segnes*] *Quod uberrimum et defendentibus in tutum spoliant læti et gloria insignes petebant* cod. Agr. et sic fere Florent. Scribe, *læti prædæ, laborum segnes*.

Ac prærepta interim ultione] Scribe *præcepta*. Ann. 1, 55. *Germanicus bellum, quod in æstatem summa ope parabat, initio veris præcepit*. 2, 35. *quia speciem libertatis Piso præceperat*. 3, 57. *præceperant animis orationem patres*. Hist. 3, 15. *Ni Antonius, id ipsum metuens, festinato prœlio victoriam præcepisset*. V. Gronov. ad Liv. 22, 41. *Præreptam ultionem tamen* habes H. 1, 34.

Reddituri supplicium] Subituri supplicium, quo nunc alios afficiunt. Sic *reddere odium* 16, 5. *id pœnæ redditurum* Livius 7, 19. male tentarunt alii *reddituris*.

C. 34. *Animo adeo fero*] Forte *adeo obfirmato* vel *firmo*.

C. 36. *Ut spernerent*] *At spernerent*, ni fallor. Vide nos ad Epist. Medeæ Nason. v. 1. *Sonores* etiam Agr. m. sec. deinde *quod modica manus* idem, ut volebat Acidalius.

Expedierat] *Expedierunt vetus miles* cod. Agr. bene.

Vetus miles et multa prœliorum experientia] Rectius *fretus miles multa prœliorum experientia*, ut *certus eventi* Suetonius. nam cod. Agr. *eventi* H. 1. *incerta eventi*. Sic et ibi lego. Ann. 4, 33. *plures aliorum eventis docentur. fretus bellis* Ann. 6, 31.

C. 37. *Postquam propius suggressus hostis*] Videtur scribendum *propius suggresso hoste*, vel *in propius suggressum hostem*. Legio enim certo jactu tela exhauserat, quando erupit. Bene et Lipsius, *suggressis hostibus*. malo etiam *irrupit*, vel *prorupit*.

Eques perfringit] Eleganter cod. Agr. *perfringunt*. Alibi noster *adsunt eques*. Vide nos ad Virgil.

Confixaque telis etiam jumenta] Tolle τὸ *etiam*, ut vult cod. Agr.

C. 38. *Octo auxiliariorum*] *Auxiliarium* cod. Agr.

Serendis frugibus incuriosos] An *serendæ frugis*?

Prospera fortunæ referebant] Sic cod. Agr. Forte, *prospera fortuitis accepta referebant*. Vide Interpretes Hist. 1, 4. excidit certe aliquid.

C. 39. *Detentusque rebus gerundis Suetonius*] Mendosa. Forte *Dein intentus æque*, æque ac antea, et *ubi post paucas*.

C. 40. *Ejus propinquus*] *Et* cod. Agr. hoc est *ei*. sic et alii.

C. 42. *Vendidissetve*] *Venditassetve* cod. Agr. deinde *ac publico* idem sine τῷ *si*. bene.

C. 41. *Amore exoleti infensus*] *Incensus*. et sic Pichena.

Senatuque in ipso erant studia] *Senatusque, in quo ipsa* cod. Agr. Forte *Senatus quin et eo ipse ferebatur in studia*. *eo* pro *eo usque*. deinde *ex quis* cod. Agr. et Flor. bene pro *quibus*.

C. 43. *Quæ ne in metu quidem*] Puto *quæ ne sui metu quidem pericula nostra avertit*. *Sui metu avertit* cod. Agr. Vid. 4, 24. 6, 19. deinde c. seq. puto, *si libet argumenta conquirere*.

C. 44. *Transiret—recluderet—inferret—patraret*] Cod. Agric. *transire, recludere, inferre, patrare*. ut *quivis* subintelligatur.

Si prodant, possumus] *Non possumus* cod. Agr.

Fusti feritur] Cod. Agr. *fustinctur*. An *fusti necatur*? (vide nos ad Velleium 2, 78.) vel *fustigatur*. Glossæ Labbei, *Fustigatus*, βακλισθείς. *Fustigo*, ξυλοκοπῶ, τύπτω ξύλῳ. *Fustigo* μαστιγόω. deinde *sortiuntur* sine τῷ *non* scripti omnes. bene.

C. 47. *Præbitumque oleum*] *Oletum* cod. Agr. Non puto. *Oletum* Catoni locus, in quo seritur olea. mox pro *Antistio* idem cod. *C. Antistius*.

C. 48. *Tum primum revocata ea lex credebatur*] Lege, *tum primum revocata ea lex, credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsivisse*. Nec multum abludit Freinshemius.

Quin in insula publicatis bonis] *Quin in insulam relegatus publicatis bonis* cod. Agric. deinde puto, *eo privatim ut miseriorem, ita publicæ clementiæ*, etc. nam cod. Agr. *eo privatus miserior*.

C. 49. *Datum etiam absolvendi licentiam*] Lege *ratam et absolvendi licentiam*. Certe cod. Med. habet *et*.

C. 51. *Quod in se tumescentibus paullatim faucibus*] *In se* non placebat. Putabam *quod insuetum tumescentibus*. *vana tumens* apud Virgil. 11, 854. Sic

rarum sæpe alibi. Vid. Ann. 2, 15. sed *in se* probum est. Seneca Ep. 95. de crapula: *Inde suffusio luridæ bilis, et decolor vultus, tabesque in se putrescentium, et retorti digiti articuli obrigescentibus.* Deinde *spiritus finiebat*, ut 6, 50.

Sine quæstu tractabat] Forte *sine quæstu.* Sine querela plebis. Infra c. 60. *Inde crebri questus, nec occulti, per vulgum.*

Veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus] Forte *veterem impudicitiæ atque infamiæ vitam in reo sec.*

Quæ illi pro cognitis] Sic et cod. Agr. sed emendat pro *ingenitis.*

Ex intimis libidinibus] *Et in intimis* cod. Agr. et Vatic. lege *et intimis libidinibus.*

C. 52. *Et privatum modum*] *Et ultra privatum modum evectus* cod. Agr.

Postquam Neroni amor eorum venisset] *Eorum amor evasisset* cod. Agr. Forte, *Neronem evasisset.*

C. 53. *Quod juventæ tuæ rudimentis affuisse videor*] Scribe, *quod juventæ tuæ rudimentis adfui, tulisse videor grande hujus rei pretium*; et paullo ante *munificentiæ tuæ*, quomodo cod. Agr. Forte et *quid munificentiæ tantæ redhibere potui*, pro *adhibere. redhibere* pro reddere Plauto non semel. Vide Nonium et Festum, et Jurisconsultos. forte et Symmacho reddendum Ep. 3, 1. *tantum redhibeam beneficii*, pro *tribuam.* Vide Juretum p. 172. Reliqua adhuc corrupta sunt. nam quid est *e quibus claritudo venit.* et fortassis illa tollenda. sed scribe, *e quibus rara claritudo venit*, vel *provenit.*

Novitas mea enituit] *Emicuit* cod. Agr. non male. tamquam subito exorta novitas.

Hortos instruit] *Exstruit* cod. Med. et Agr. forte *en struit.*

Et per hæc suburbana incedit] Scribe, *et pleraque suburb. incedit. villam insidere* Ann. 4, 67. 13, 54.

C. 54. *Cetera invidiam augent*] Cod. Agric. *ceterum invidia agimur* pro *angimur*, vel *tangimur.*

In militia aut via fessus] *Militiæ aut viæ fessus* puto. Cod. Agric. *in militia labore aut via fessus.*

Et tot per annos nixum fastigii regimen] Forte *et in tuta tot per annos enisum fastigii regimen. visum fastigii* cod. Agr. 15, 29. *Omissis præcipitibus tuta et salutaria capessere.*

Possumus seniores amici quiete respondere] Puto *quietem per te spondere*, vel, ut Lipsium, *jure spondere*: vel *quietem respondere* cod. Agr. v. Gron. Obs. 2, 4. *quietem curis spondere*; paullo ante. *levissimis curis imparem* se dixit; vel, *quieti respondere.* Sc. ad quam nos senium ipsum invitat. *favor non respondet meritis*, Horat. Ep. 2, 1, 9. *optatis fortuna respondet* Cicero ad fam. ep. 2, 1. et similia.

Ad summa vexisse] Lege *evexisse.* deinde puto, *qui e re modica tolerarent.* Ann. 4, 40. *an in iisdem Penatibus tolerandum haberet.*

C. 55. *Sed in ea ipsa ætate*] Legendum *ipse.* et sic cod. Agr. cum Faerno. deinde *quicquid id illis et qualecunque. illud* abest a cod. Agric.

Et manus tuæ defuissent] *Manus tua defuisset.*

C. 56. *Claudio præponis*] *Anteponis* cod. Agric. et *sed an quantum.*

Ornatumque robur subsidio] Puto *orbatumque roboris subsidio. orbatus spe salutis*, et similia sunt apud Ciceronem.

Infamiam parat] *Paret* cod. Agr. bene. possis et *pariat.* deinde his *adjecit* non *adjicit* cod. Agric.

C. 57. *Urbanis insidiis præsentia*] *Præsenti cura* bene cod. Agr. ut Freinsh. conjecerat. Med. *præsentiora.*

Relatum caput] *Perlatum* cod. Agr.

C. 58. *Moverat famam*] *Foverat* malim, vel *commoverat.*

Una hæc more famæ credentium otio augebantur] *Vanæ hæc* bene Boxhornius. an *vitio*? *odio* bene Gronov. sed scribe, *Vana hæc, more famæ, credentium studio alebantur*, vel *odio acuebantur.* Ann. 1, 69. *odia in longum jaciens.* ubi nos vide. *alere dubitatione bellum* Ann. 3, 41.

Otium suffugium] Forte *odiosum supplicium* vel *otiosum*, id est, superfluum, nil profuturum: sic *otiosus orator* Or. c. 18. *otiosæ sententiæ* Quinctil. 1, 1. *otiosus sermo* 8, 2. deinde lege, *magni nominis miserationem reperturam bonos, consociaturam audaces.*

C. 59. *Pro incerta et trepida vita*] Lege *præ.*

Magna cura haberi] Forte *magnæ curæ.*

Gravioribus tamen ludibriis] *Jam* cod. Agric. ut voluit Freinsh.

C. 60. *Canere tibiis doctus*] *Canere per tibias* Med. et Agr. Lege *canere tibias perdoctus*, vel *canere perite tibia doctus.* H. 2, 8. *libertinus ex Italia citharæ et cantus peritus.* an *citharæ cantus*? *Perite audire* habuimus Ann. 14, 20. Possis et *canere pari tibia* pro paribus tibiis. *pares tibias* Lipsius. male.

de paribus tibiis vide Salmas. ad Flav. Vopiscum in Carino c. 19. *canere cithara* supra c. 14. et 15, 65. *tibia concinere* H. 5, 5. Deinde *natione Alexandrina* omnes scripti, bene.

Movetur tamen primo] Scribe *amovetur.* quomodo alii.

Cui minor sapientia] Malim, *cui vis minor sapientiæ.* et deinde *parciora pericula*, non *pauciora.*

His haudquaquam Nero] *His motus Nero an pœnitentia flagitii* cod. Agr. bene: quod Acidalius immerito conjecturam Agricolæ vocat.

C. 61. *Deosque tandem venerantur*] Mendosum. Forte *Deosque una devenerantur*, vel *ita devenerantur.* Possis et *Deosque victima devenerantur.* Ann. 15, 71. *compleri interim urbs funeribus, capitolium victimis.* Infra c. 64. *dona ob hæc templis decreta.* Ann. 15, 74. *Tum decreta dona et grates Deis decernuntur.* *Deos devenerari* dixit Ovid. Ep. 2, 17.

Repetitum venerantium] Forte *repetitam venerantur* sc. Octaviam. apud Ovid. Ep. 8, 19. *Sit socer exemplo, nuptæ repetitor ademtæ.* et Ep. 16, 341. *Tot prius abductis ecqua est repetita per arma?* Mox malo. *immissi militum globi. immittere globos latronum* Ann. 2, 64. 12, 54.

Mutataque] Forte *restitutaque.*

C. 62. *Et quæstionibus ancillarum eluserat*] *Elusa* cod. Agr. bene omnino. Nil opus erat τῷ *erat.*

Occulta quidem ad præsens] *Occultum* cod. Agric.

C. 64. *Jam a vita exemta*] Lege *vitæ exemta.*

Communesque Germanicos] Bene. Germanici, Drusus, ejus filius, et nepos Caligula, tum et Claudius. Possis tamen, *communisque Germanici:* quod verum est. Germanici enim frater Claudius, Agrippinæ filia.

C. 65. *Creditum est*] *Creditus est* cod. Agr.

AD LIBRUM XV. ANNALIUM.

C. 1. *Egressus Armenia*] *Armeniam* bene cod. Agric. Hist. 3, 30. *altitudinem mœnium egressa.*

Temeritate obsidis] *Obsidii* codex idem. et recte forsan. *obsidia aspernatus*, pro obsidibus Ann. 3, 21. *obsidium* pro obside. ut *servitium* pro servo, *clientela* pro cliente, *adulteria* pro adulteris, *transfugia* pro transfugis, *vigiliæ* et *custodiæ* pro vigilibus custodibusque Ann. 1, 28. *sacerdotium* pro sacerdote ex MS. Hist. 2, 4. Suet. Calig. p. 394. et illic Casaub. Apulei. de doctr. Platon. l. 1. p. 3. ed. Elmenh. *Patrimonium in hortulo, qui Academiæ junctus fuit, et in duobus ministeriis.* Sic scripti nonnulli. (Cf. Met. 3. p. 130, 11. p. 237.) Vide Muncker. ad Hygin. fab. 120. *matrimonia* pro uxoribus Just. 3, 3. Vid. Græv. ad Just. 14, 3. *officia* pro apparitionibus sæpe apud Symmachum. vid. Juretum p. 317.

C. 2. *In exitium suum*] *Per obsidium suum* cod. Agr. an *excidium?*

C. 3. *Bellum habere quam gerere malebat*] Forte *alere* vel *trahere.* possis et *procul habere.*

C. 4. *Qui occupaverat*] *Qui* abest a cod. Agr.

C. 5. *Vologesi vetus*] *Ut vetus* cod. Agr.

C. 6. *Patrata magnifice*] *Peracta ac magnifica* cod. Agric.

C. 7. *Hostiaque, etc.*] Lego, *Hostiaque, quæ præmuniebantur hibernaculis assiliens, semifacta opera propera fuga perrupit.*

C. 10. *Et tunc relictis hibernis*] *Et nunc* cod. Agr.

Ut instantem Corbuloni] *Ut vim instantem*, puto *instantem* cladem Corbuloni, cod. Agricol. deinde c. seq. *factaque sæpius eruptione.* et sic Medic.

C. 12. *Ille interritus*] *Intentus* cod. Agric. a manu secunda.

Onusta frumento] *Frumenti* cod. Agric.

Primum e perculsis Pactium] *Primisque perculsis Pacavium* cod. Agr.

Quod illud et quantum decus] *Illud esse et quantum* cod. Agric.

Ubi par eorum numerus adipisceretur] Forsan *acciperetur.*

C. 13. *Propius incedens*] Malo *succedens* vel *intendens.*

Aut metu Corbulonem] *Metu* abest a cod. Med. et Agric. bene. mox cod. Agric. *Caudinæ Numantinæque deditionis,*

Hostilia faceret] Malim *captaret*. Sic alibi sæpe.

Quo bellum juvarent] Lego *innovarent*. usi eo verbo Cicero et Livius. Sulpic. Severus lib. 2. *credebaturque Imperator gloriam innovandæ urbis quæsisse*.

C. 14. *Illum locum tempusque*] *Locum illis tempusque* cod. Agr. bene omnino. Sed lego *illis locum temp. condestinatum iri*.

Adjecisse Deos dignum Arsacidarum] Cod. Agric. *quo de Armenia cernerent. quod se fastigioque dignum Arsacidarum*. Ann. 2, 3. *Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus Arsacidarum vi seque Regnumque tutatus*. Vologeses infra c. 24. de hac eadem re: *post Pætum legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatum vim; datum et lenitatis documentum*.

Lucullos, Pompeios] Cod. Agr. *Pompeios et Scipiones obtinendæ donandæve Armeniæ arbitros fuisse ait*. male.

Retinendi donandive] Bene Med. et Agric. *largiendive*. idem cod. Agr. *expetendi*.

C. 15. *Quasi documentum victoriæ jusserant*] *Sumserant* cod. Agr. an *præsumserat?*

Armis et corporibus cæsorum aggregatis] *Aggeratis* malo, instar tropæi.

Elephanto insidens] Scr. *elephantis insidens?*

Proximus quisque Regem vi equorum perrumpere] Sic cod. Agr. *Proximus Pompeium* Cic. ad Attic. 1, 14. Sic et Plautus Pœn. 5, 3, 1. etiam cod. Med. *et proximus quisque Regem*. lego *at*. de ceteris nihil mutandum, ut ex Dione liquet.

C. 16. *Non eam speciem insignium*] *Non suetam* forte, vel *lætam*. qualis species infra c. 29. describitur. deinde *adversitatem* cod. Agr. f. *adversa fati*.

Ne lacrimis quidem temperare] *Temperareve* Med. et Agr.

C. 17. *Respondit*] An *spondet?* ut supra in orat. Senecæ. *et hoc conquerentium irritum laborem* Med.

Quæ ultra Euphraten] *Euphraten ultra* cod. Agr. bene.

C. 18. *Frumentum plebis*] An. *Reip.* vel *urbis?*

Quo securitatem annonæ sustentaret] Bene *ostentaret* cod. Agr.

Tiberi subvectas] *Tiberim* cod. Agr.

C. 19. *Qui magna*] *Qui* abest a cod. Agric.

Adoptionis enumerant] *Asseruerant* cod. Agric.

C. 20. *Ceteris criminibus*] Forte *ceu tetri criminis, tetrum facinus* Seneca Thyeste v. 786. tum *vana vox ejus*, non *una*.

Alibi quam in civium judicio esse] An *non alibi?* Sed hæc parum Latina sunt.

C. 21. *Dum demeremur*] *Meremur* cod. Agric.

Æqualius atque constantius] *Æquabilius* cod. Agr. Vid. Ann. 1, 4.

C. 23. *Ad exemplar Atticæ religionis*] *Antiacæ* cod. Agric. Forte *Iselásticæ. sacræ coronæ* infra c. 33. Vid. 16, 21.

Jovis collocarentur] *Locarentur* cod. Agr.

C. 25. *Syriæque exsecutio Cincio*] An *ex Sen. Consulto?*

In tantum ferme modum] *Modum* deleri velim.

C. 26. *Crebris ac prosperis laboribus*] Scribe *perasperis laboribus*. Sic *peridoneus consilio* Ann. 4, 12. *perornare* 16, 26. *peramœna æstas* 4, 67. *perosperosus* ex MSS. de Mor. Germ. c. 27. Infra c. 45. *persimplex victus* e MSS. et. c. 48. *perseverum imperium. percarus* Ann. 2, 74. 13, 19. *perstimulare* Ann. 4, 12. *percolere, permunire, perrogare* H. 4, 9. Sic *asperam militiam tolerare* H. 1, 51.

Quia transmittere Euphratem parabat] *Qua* bene cod. Agric.

Multa auctoritate] An *austeritate?*

C. 27. *Apertis quæ vetustas*] *Apertisque quæ* cod. Agr. Forte *apertis si quæ vetustas*.

Scire quantum] Forte *sciri*.

C. 28. *Et quibusdam præfecturis*] Forte *præfectus*. Acidalius *præfractior*.

Cum a barbaris delectus esset] *A* tolle cum cod. Agric.

Non est a Corbulone vitatus] Idem, tum *Corbuloni non vitatus*.

Neque infamia Pæti angebatur] *Tangebatur* rectius legatur.

Minister bello datus] *Additus* alibi H. 3, 25. *Julius Mansuetus ex Hispania legioni rapaci additus*, atque ita hic forte legendum. Sic *custodes additi* alibi. *inditi*, A. 3, 28.

C. 29. *Et colloquium osculo finitum*] *Id colloquium*, puto.

Sublatum capite diadema] *Ablatum capiti* puto, vel, *suo ablatum capiti*. Infra *structam ante augustalem aram sub face succendi* cod. Agric.

C. 30. *In majus extollens*] *Attollens* Med. et Agric.

C. 31. *Non erat notitia nostri*] *Non inerat*, ex iisdem.

C. 33. *Theatrum Neapolitanorum*] *Neapolitanum* cod. Agr.

C. 34. *Egresso qui adfuerat populo*] Malim, *adfluxerat.*

C. 35. *Jussi id accusatores objicere*] Tò *id* tollendum cum cod. Agr.

Quin eum nobiles habere, quos ab epistolis] Menda. *qui ne ignobiles haberet* cod. Agr. Puto *quin eum non serviliter habere*, quia in libertos conferebat eas partes. Vide omnino 16, 8. *serviliter* H. 1, 36. vel, *quin eum non viles habere, quos* etc. h. e. supra servilem conditionem. Vide H. 1, 51. *punienti vilior fuit* ibid. 58. Sallustius Catil. 16. *fidem fortunas vilia habere.* In fragm. ejus, Oratione Cottæ: *Penates meos patriamque et summum imperium vilia habeo.* Jugurth. 80. *nullam* (uxorum) *pro socia obtinet, pariter omnes viles sunt.* De Rep. ordin. Ep. 2, 7. *ubi divitiæ claræ habentur, ubi omnia bona vilia sunt.* Seneca de Benef. 4, 18. *quid sumus? præda animalium, et victimæ, ac vilissimus et facillimus sanguis.* ubi MSS. teste Mureto, *bilissimus.* unde alii *bellissimus* fecerant, apud Columellam 3, 3. S. Germani codex, *non vilitate principes esse*, pro *nobilitate.*

Nomina summæ curæ et meditamenta] An *meditamenti* Lipsius, male. paullo ante malim *prodigum largitionis.*

Et cum condemnatio instaret] Puto *ut condemnatio instabat.*

C. 36. *Non longam usui absentiam*] *Sui* cum. cod. Agr. vel *sibi.*

Volentia fuere] *Violentiora* et emend. *valentiora* cod. Agr. Forte *volentiora* plebi quam Senatui.

Quod tantum aditurus esset iter] Malim *itineris.* mox *privatis necessitatibus* cod. Agric.

C. 37. *Nihil usquam perinde lætum sibi*] *Locum locis* Med. Forte, *nihil usquam perinde lætum sibi locorum.* deinde *luxu infamiaque* cod. Agr.

Ut exemplar] *Exemplum* Flor. *exempla* cod. Agr.

Per ætates et scientiam libidinum componebantur] Scribe, *pares ætate et scientia libidinum*, vel, *pari ætate.* Virgil. Æn. 1, 709. *pares ætate ministri Hinc dapibus onerant mensas.* Eclog. 7, 4. *Ambo florentes ætatibus.* *haud dispari ætate* Ann. 5, 10.

Animalia maris Oceano ab usque] *Mari Oceano* fuerat a manu Taciti. Ann. 1, 9. *mari Oceano aut amnibus septum imperium.* H. 4, 12. *Insula, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus a latere, circumluit.* forte et scribendum *litore Oceano.* Plura ad Claudianum.

Postquam tenebræ incedebant] *Incidebant* puto cum Rhenano, vel *intendebant*, ut apud Silium Ital. 8, 339.

Missi auspices] *Misit* cod. Agr. et Bud. *missi* cod. Med. an *admissi?* vel *summissi?*

C. 38. *Forte an dolo Principis*] Malim *fortuita* vel *fortuito exorta.*

Impetu pervagatum] *Uno impetu*, ni fallor, ut apud Plinium 14, 22 (28). *tribus congiis epotis uno impetu.* Sed et *dicere impetu* Quinctilianus 2, 11.

Fessa ætate aut rudis pueritia ætas] Quis non videt hæc mendosa? bene cod. Agr. *fessa senum ac rudis.* paullo aliter Lipsius, 3, 59. *fessam ætatem et actos honores prætenderet.* H. 3, 67. *Erat illi fessa ætate parens.* Possis et *fessæ ætatis, aut rudis pueritiæ.* deinde malo, *pars morantes, pars festinantes.*

C. 40. *Redibat levis rursum grassatus ignis*] Forte *e Vibiis.* Flor. *Necdum p' metus aut redibat libris. i. rursum grassatus ignis.* Forte *necdum positi metus, aut redibat alibi rursum grassatus ignis.* Cod. Agr. *Necdum posito metus redibat non levis et rursum.* Forte, *Necdum eo posito*, sc. metu, *sed rursum.*

C. 41. *Tullius Lunæ*] *Tullius Lucinæ* cod. Agr.

Captam urbem inflammaverunt] *Inflammaverint* cod. Agr.

Inter utraque incendia] *Inter conditam urbem* cod. Agr.

C. 42. *Per artem tentare*] *Temperare* cod. Agric. an *temerare?*

C. 43. *Ceterum urbis quæ domus supererant*] *Urbi* lege, quod non probat Gronovius. paullo ante *concupitor*, non *cupitor*, cod. Agr.

Subvectassent] Med. *subvectæ essent.* forte *qua fr. subvectum esset.*

C. 44. *Et lectisternia*] Scripti excepto cod. Agr. *sellisternia*, quod non ausim damnare. exstat ea vox et in Tironis notis, p. 164. Glossæ Labbæi: *Sellisternium*, σελλάστρωσις. Festus, *solia appellantur sedilia, in quibus non plures singulis sedere possunt, ideoque solia sternere dicuntur, qui sellisternium habent.* ubi plura ad rem. Dixi ad Petronium 75. ubi est *arci sellium.*

deinde cod. Agr. *perspersum* est, non *prospersum.*

Quam odio humani generis convicti sunt] *Conjuncti* Med. recte. Scribe *odio profani generis conjuncti sunt. profanos* vocat Christianos. paullo ante bene cod. Agric. *Christus Tiberio imperitante p. p. P. P. supp. adfectus*, sine τῷ *erat.*

Aut crucibus adfixi aut flammandi] *Flammati* cod. Agric. Ego malim *flamma necandi.* apud Sulp. Severum malo *flamma tosti* quam *usti.*

Vel circulo insistens] *Curriculo* cod. Agr. ut Lipsius, in Plinii loco, quem is protulit. forte etiam scribendum *cum curriculo se trigario approbare vellet*, quem is non recte sollicitavit. Vide eundem Plinium 37, 12 (77). vel, *cursu equorum trigario. cursus equorum* infra c. 74.

C. 45. *Prospere aut in metu sacraverat*] Lege *prospera re;* et sic Acidalius. *prosperæ res* sæpe apud nostrum.

Cui nomen Cleonicus] *Cleonico* malim. Vide Ann. 5, 1.

Ac, si sitis admoneret] Malim *admoneretur*, vel *sitis sui admoneret.* apud Statium Theb. 8, 35. lege ex MSS. *vitæque silentes admonet*, non *admovet.*

C. 46. *Qui custos adesset*] *Aderat* cod. Agr. lege *adsistebat. adsistere* Ann. 14, 34. *adsidere judiciis* Ann. 1, 75. 2, 57.

Rumoribus ferente populo] *Serente* puto.

C. 49. *Vanus adsimulatione*] *Æmulatione* Lipsius et Ursinus. Cod. Agr. *vanitatis insimulatione. Vanus* glossema potest esse. Puto, *cassus æmulationis.* Claudianus Mamercus de statu animæ lib. 2. *Virtutis cassa, rationis aliena, veritatis vacua.* Vide Juret. ad Symmach. p. 324. et p. 33. Possis et, *vanus cassa æmulatione.* H. 3, 55. *apud sapientes cassa habebantur.*

Contra famam sui] An *cum infamia sui?*

Et proinde vita] Lege *perinde, ac ipsi Neroni.* deinde *finem adesse Imperio* cod. Agric.

C. 50. *Aut cum ardente domo*] Lege *marcente;* marcentibus domesticis. Petronius 22. *quidam in ipso lumine conjunctis marcebant capitibus. Marcere* similiter apud Statium Theb. 8, 265. 10, 269. Ovid. Pont. 1, 5. 45. *Nec juvat in lucem nimio marcescere vino.* Sueton. Calig. c. 58. *Cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho.* Noster Ann. 6, 4. *somno aut libidinosis vigiliis marcidus.* H. 3, 36. *desidem et marcentem.* Statius Theb. 2, 219. *vario producunt sidera ludo Ante domos intraque: ipsæque ad limina marcent Excubiæ.* apposite. *Marcens Deus*, pro Baccho, Mart. Capella 4. p. 96. Ed. Grot. *Pallas aliquanto concussior* (forte *confusior*) *jocum emergentis inhibuit.* Scribe *Dei marcentis.* nam Bacchi oratio proxime præcesserat: ni mavis *Dei ingerentis.* Vid. p. 21. de Baccho et p. 135. 170. 171. 227. 236 *marcidula lumina, faces marcentes* p. 301. p. 13. *somnolento marcore torpere.* p. 2. *marcens hiemali pervigilio. Marcidus Evan* Statio. Cyprianus Epist. ad Donatum: *bibat licet gemmas* (malim *gemma* ex Marone *aut gemma bibat*) *et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat tamen in pluma. Marcere vino* Livius 23, 45. ubi de Annibale hibernante Capuæ. V. Salmas. ad Flor. p. 89. *marcere Campana luxuria* Livius l. c. *animi marcentis oblectare torporem* Senec. de Benef. 4, 13. Vellei. 2, 84. *Vigebat in hac parte miles atque Imperator, illa marcebant omnia*, ut recte etiam restitutum: ut mirer, hactenus legi patienter in plerisque editionibus, *illam arcebant omnia.* Idem 2, 119. *Exercitus omnium fortissimus marcore Ducis, iniquitate Fortunæ, circumventus. Marcidi vino*, Livio *semigraves* 25, 24. *Magna pars in turribus epulati, aut sopiti vino erant, aut semigraves potabant*, etc. Apuleius lib 1. p. 109. *Ad hæc ille marcidus et semi sopitus in alterum* (f. *alternum*) *latus revolutus:* Sic lege, non *evolatus.*

C. 51. *Prolatanti usque spem ac metum*] Forte *spem inter ac metum.*

Occidendæ matris Neronis] Lege *Neroni*, scil. *provectus.*

Crebras occasiones] *Et crebras* cod. Agric. bene.

Ergo Epicharis plura et omnia scelera Principis orditur] Forte *Ergo regerere Epicharis plura et in commune scelera Principis orditur. Neque Senatui juris quid manere.* Sic *regerere maledicta. regerere invidiam* noster H. 3, 78. ex MS. Med. *dum regerit invidiam, crimen meruit.* Sic et Quinctil. 11, 1. Glossæ Labbæi, *Regero*, ἀντιφέρω. Ἀντιφέρω, *oggero, regero.*

C. 52. *Crebro ventitabat*] Scribe, *creber eo ventitabat.*

Ne a libertate eo moveretur] Med. *ne ad libertatem moveretur. ne ad li-*

bertatem moraretur cod. Agric. Puto, *ne ad libertatem hortaretur*, vel *ad libertatem ferretur*, vel *ab eo iretur*: et hoc videtur vero non alienum.

C. 53. *Qui Cereri celebratur*] *Celebrantur* cod. Agric. cum Acidalio.

Promptioresque aditus erant] Forte, *promptiorisque aditus erat.*

Animi validus] An *manu?* ut *valida lacerare manu* apud Maronem 12, 98.

Et ceterorum ut quisque audentiæ] *Ut quisque audaciæ* cod. Agr. forte, *ut quisque audacior habitus esset.*

Gestabatque velut magno operi sacrum] *Gestabatque* mendosum. Forte *ostentabatque.* deinde Med. et Agric. *magnoperis.* lege *magni operis.*

Aut inanem ad spem Antoniam] *Aut inani spei Ant.* cod. Agric. quod Lipsius laudat, ut conjecturam Agricolæ. Med. *aut inane aut spem.* Forte *aut inania ad spei.* Sic alibi, *inania belli, honoris, famæ.*

C. 54. *Multo sermone*] Puto, *usus multo sermone.*

Vagis sermonibus] *Variis* cod. Agr. Hist. 1, 25. *postquam vario sermone callidos audacesque cognovit.* Virgil. Æn. 8, 309. *varioque viam sermone levabat. Vagi sermones* et apud Claudianum in Coss. Prob. et Ol. c. 31. *complere aures vagis sermonibus.*

Parare eundem Milichum monet] Locus mire corruptus. Puto *paret exhibeatque.*

Ut plerique tradidere de consequentibus] *De consequentibus* videtur delendum, ut glossa. aliter Grotius.

Nam cum secum] Elegantius sit, *Namque ut secum.*

Qui eadem viderint] An *audierint?*

C. 55. *Graves conjurationes*] *Conjuratos* Med. et Agric. Lege *graves conjuratus.* rara vox, sed proba. cui similes Gronovius collegit in Observationibus.

Struxisse et vitam amœnam] *Struxisse, egisse enim vitam* cod. Agr. Latet aliquid. lege, *ut vitæ amœnum.*

Adjungere crimen] Malo *id jungere*, vel *adjungere id crimen, cui.*

C. 56. *Cum exorta suspicio*] Forte, *cum, exorta suspicione, quia non congruentia responderant, indita utrique vincula.* tum codex Agric. *Sed tormentorum.*

Sive internuntius fuit] Cod. Agr. *Sive quia intern.—fuerit.*

C. 58. *Assistenti annuentique*] *Innuentique* cod. Agric. deinde malo *jamjam manum ad capulum.*

C. 59. *Multa experiendo confieri*] *Expediendo* voluerat Tacitus. *alimenta arcu expedire* Ann. 6, 43. *expedire consilia* H. 2, 52. et 3, 73. vide Acidalium ad H. 2, 99. *dona expediri jubet* H. 4, 83.

Animis et corporibus sperari] Puto *in tot consciorum animis et terroribus sperari.* H. 2, 13. *Nec ullis terroribus, aut morte constantiam vocis egregiæ mutavit.* ubi alii *tortoribus.*

Aut stipendiis recentes] *Stipendii* malo. Sic Ann. 4, 52. *recens Præturæ.*

Nomen mulieri Arria Galla] Lege *Arriæ Gallæ et Domitio Silio.* Vid. Ann. 5, 1.

C. 60. *Tribunus cohortis*] *Tribunus prætoriæ cohortis* cod. Agr.

Globus militum] *Globis* ex Med. et cod. Agr.

C. 61. *Seque ratione valetudinis et amore quietis excusavisse*] Hæc lectio minime fuit sollicitanda, etsi aliter scripti, etiam cod. Agric.

Reditum] *Reditum a Tribuno* cod. Agric.

C. 62. *Bonarum artium, famam tam constantis amicitiæ laturos*] Forte *bonarum cum artium famam, tum.*

C. 63. *Et paullulum adversus præsentem fortitudinem mollitus*] Forte, *et paullulum adversus præsentem formidinem molitus. adversus præsentia* alibi quoque. *moliri* 12, 22. Hist. 1, 5. 2, 40. 22. 3, 26. 11, 20. aliter Gronovius possis et *fortitudine mollita adversus præsentem formidinem. molitus* cod. Agr.

Temperaret dolori ne æternum susciperet] Lego *neve* vel *neu.*

Parvo victu tenuatum] *Parco* malim.

Invertere supersedeo] Forsan *insertare.*

C. 64. *Multum vitalis spiritus egestum*] Malim *multo v. sp. egesto.*

Cum etiam tum prædives] *Etiamnum* præstat.

Inhibere mortem] *Inhiberi* cod. Agr. forte *jubet inhiberi mortem.* mox idem codex *oblata meliori spe.*

C. 65. *Quasi insonti sub claritudine*] Cod. Agr. bene. *sub crimine* H. 2, 26. *insontib.* cod. Med.

Non referre dedecori] *Dedecoris* opinor. ut *refert meas* et *demovetur* idem cod. Agr.

C. 68. *Violentum et infensum ratus*] *Aversatus* forte.

C. 70. *Exin Manenii et Lucani cædem*] Sic cod. Agr.

C. 71. *Atque ille gaudium id credens*] *Id* abest a cod. Agr. Forte, *gaudio ut vero credens.*

Vanitati exitus corrupit] An *immanitate?* Forte postea occisus. H. 3, 85. de Vitellio: *deformitas exitus misericordiam abstulerat.*

Infamatis magis] Forte *insimulatis* vel *damnatis* ut 16, 14.

C. 72. *Quadam habitu*] *Quodam* cod. Agr. lege *eodem.*

C. 73. *Tanquam viros et insontes*] Sic Flor. Agr. *viros claros et insontes.* Puto, *tanquam invisos, sed insontes.* vel *invisos, ut sontes.* 16, 10. *invisi Principi.*

Neu compositam aut oblitteratam mansuetudinem] Sic cod. Agr.

C. 74. *Tum decreta dona*] *Decora* Juret. ad Symmach. 8, 26. lege *decreto dono et grates.*

Ad auspicium præsagium] Bene cod. Agric.

Et venerationem item hominum merito, quod ad omen futuri sui exitus vertebatur] Pro *item* lego *venerationem in vita Numinum merito.* tum, *more quorumdam ad omen subdolum citi exitus verteretur.* Sic *more famæ.* Vide Indicem in *more* et in *subdolus.*

AD LIBRUM XVI. ANNALIUM.

C. 1. *Principis aditum emercatus*] *Et Prin.* cod. Agric.

Astantibus parte alia columnis] An *sustinentibus penetralia? columnis, quæ nihil portant, verum occultandis præsentibus bonis* cod. Agric.

Didonem] *Dido* malim.

Et alias infensi] Forte *ei.*

C. 2. *Qui velut partam prædam*] Puto *partam jam prædam.*

Et delectum navigium] Lego *id delectum.*

Principis assumta est] Forte *Principis inde assumta.* Lege ex vestigiis Medic. *unde rhetoribus oratoribusque nova.*

C. 4. *Se æquum adversus æmulos et religione*] Alii alia. Scribo *seque securum adversus æmulos de religione.* Ann. 3, 28. *potentiæ securus.*

Excrementa viserentur] Lege *ejicerentur.*

Plausuque composito] *Apposito* cod. Agric.

Severæque et adhuc antiqui moris retinente] Sic cod. Agric. Vide Lipsium.

C. 5. *Plerosque Equitum*] *Militum* cod. Agr. Opinor *plures atque Equitum.* Sed vide H. 4, 86. 4, 80.

Mox imminentem perniciem] Puto *e noxa. noxæ reus* Ann. 3, 13.

C. 6. *Neque enim venenum crediderim*] Lege *de veneno.*

Ut Romanus mos] *Romanis* cod. Agr.

C. 7. *Objectavitque Cassio*] *Objectatumque* cod. Agr.

Tantum infensi nominis] Forte *in tantum.* et *ne memoria.*

Animo præruptum] Forte *animi promptum* cod. Agric.

C. 8. *Ad præcavendum exterritus erat*] Forte *exercitus.* 14, 56. *exercitus consuetudine velare odium.* 16, 32. *ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus.* Sic cod. Agr. cum vulgatis:

C. 9. *Et Senatus jus exspectabatur*] Puto *senectus*, vel, *senecta, rei spectabatur.* Cod. Agr. *et penates ejus.* Paullo ante *consulto Senatus.* idem cod. Agr. et Budensis.

Centurione ad cædem misso] Malim *immisso*, quod proprium hac in re verbum. Vid. H. 1, 34. *immisso percussore* Ann. 3, 16. *immissus accusator* Ann. 4, 19. Vide et 15, 69. *Tribunum cum cohorte militum immittit.* 11, 1. *Suilium accusandis utrisque immittit.*

C. 10. *Servabat sanguine respersas vestes*] Sic bene cod. Agr.

Vidua implexa luctu continuo] Vide Acidalium. Opinor, *vidua exesa luctu continuo.* deinde bene cod. Agr. *nec ullis alimentis usa.* Ann. 2, 27. *tum primum reperta sunt, quæ per tot annos Remp. exedere. exesa vis oculorum.* H. 4, 81. Vide nos ad Valer. Flacc. 3. v. 693. et 365.

Sexum egressa voce infensa clamitabat] Lege *sexum supergressa*, et *in-*

tenta voce. intento ore dicere Orat. c. 11.

C. 11. *Mortem sine arbitrio permittens*] *Suo arbitrio* puto. aliter Gronovius. vel *sine arbitris.* Illos arbitros, qui supremis interessent, submittebat ipse.

C. 14. *Nuntios et consultationes*] *Consultatores* Agric. cod.

Imminere rebus] Opinor, *imminere rebus novis.*

Monitus prius Anteius] *Monito prius Anteio* cod. Agric.

Tarditatemque ejus perosus] *Pertæsus* malim.

C. 16. *Quam ne oderim tam segniter pereuntes*] Puto *aliam mei defensionem*, et *quam ne quid oderim*, ne me putent odisse tam segniter pereuntes. *oderint* cod. Agr.

C. 17. *Ferri ad eum jussit*] *Ad reum* lege. nam *ejus* sequitur.

Quærens ita scripsisset] *Id adscripsisse* lege.

C. 18. *De C. Petronio supra pauca repetenda sunt*] Forte *sed C. Petronio super.* Ovid. Met. 15, 308. *Plurima cum subeant audita aut cognita vobis, Pauca super referam.* Sed vide hic Freinshem. Ann. 3, 24. *casum ejus paucis repetam.*

Vitæ transigebatur] *Transigebantur* cod. Agr.

Sed erudito luxu] Forte *eruditor luxus. Hannibalis eruditrix* apud Florum 2, 6.

C. 21. *Ludis Cesticis*] Cod. Agr. *ludis Cerastis.* Pignorius in Originibus Patavinis c. 8. legit *Iselasticis.* vide hic Interpretes. supra 15, 23. de Iselasticis copiose Plinius Ep. 10, 119. 120. Vid. Turneb. Advers. 27. c. 5. Scriver. ad Martial. p. 202.

Et cum Deum honores] *Dum* lege. deinde *funebribus non interfuerat.* Cod. Flor. *funeri non interfuerit.*

Sponte absens] Nulla justa de causa. cave sollicites.

C. 22. *Etiamne luctibus*] *Etiamnum* cod. Agr.

Transeamus ad illa instituta] *In illa* cod. Agr.

Extollit ira promptum] *Iræ* malim.

C. 26. *Qui manus ictusque per immanitatem Augusti*] Alii alia. Lego *ingesturi*, vel *aggesturi. ingerere probra* H. 3, 31. *vulnera* 3, 85. et Ann. 1, 65. *voces* 4, 42. Tum *superesse ec ingesturi* etiam respondet ad probra, quod præcessit. *tela ingerere* Ann. 1, 49. et 2, 81.

C. 27. *Quod mirum e longinquis haud veniri*] Forte *quid mirum longinquis provinciis haud subveniri.* MS. Flor. *adveniri.* Vide Grot.

C. 28. *Denique agere Senatorem*] *Ageret* cod. Agr.

C. 29. *Crebritate periculorum*] *Celebritate* cod. Agric. et bene. Sunt enim ejusdem significationis.

Sed quia protulerit ingenium] Sic cod. Agr.

C. 30. *Sed recens et quod discrimini*] Sic Agric. cod. Forte, *sed recens ex æquo discrimini.* H. 3, 57. Vita Agric. 20.

C. 32. *Tantum iræ P. Egnatius*] *Tantum invidiæ* cod. Agric.

C. 33. *Labentem non deseruit*] *Labantem* ex cod. Agr. *labantibus Vitellii rebus* H. 2, 86.

Æquitate Deum] Lego *æquitatis* et *documento.* H. 2, 76. *Sibi ipse Vitellius documento est. æquitas* pro *æqualitate*, ut sæpe alibi apud nostrum. Vid. Ann. 1, 4. *æqui impatiens*, qui parem non fert. Ann. 4, 25. *æqua Regibus insolita.* 2, 42. *æquus locus, æqui Dii* 1, 68. Similis locus H. 1, 3. extr. ubi interpretes.

C. 34. *Tum ad Thraseam ad consilia mortis agentem*] Cod. Agr. idem, *quem illustrium virorum fœm. cœtu frequentem egerat.* malo *degerat*, nam alterum præcessit, vel *exegerat.* Ann. 3, 16. *qualem Piso diem noctemque exegisset.* H. 1, 47. *Exacto per scelera die.* Dialog. de Orat. c. 42. *erant de quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset exactus.*

Et auditu] *Et auditis* cod. Agr.

Pericula sua miscere] *Miscerent* cod. Agr. recte. tum et lege *facesserent.* ut et mox, *retineret*, et *nec adimeret.*

Et exemplum Arriæ matris sequi] *Et ad exemplum* bene cod. Agr.

C. 35. *Porrectis utriusque brachii venis*] *Productisque* cod. Agr. Lego *præfectisque*, vel *abruptisque præsecare venas* Scholiast. Juvenal. de Seneca ad Sat. 5. v. 109.

Humum super spargens] *Super aspargens* cod. Agr.

AD LIBRUM I. HISTORIARUM.

C. 1. *Dicere licet*] An *disserere*?

C. 2. *Opus aggredior opimum casibus*] Lege omnino *inopinum casibus*. nam casus fortuiti infra c. 4. Cicero Ep. 15. 12. *nec opinatus et improvisus provinciæ casus*. noster Ann. 1, 68. *sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur.*

Tria bella civilia] *Terna* cod. Agr. *Trina* Med. et Bud.

Infecti cædibus scopuli] *Infecta scopula* cod. Agr. quod non capio.

C. 3. *Magisque justis judiciis*] *Tuscis* (Ryckius habet *vetustis*) *indiciis*, et emendatum *certis* cod. Agr. Forte *testatis indiciis* H. 4, 6. Idem codex post *approbatum* tollit verbum substantivum. vel lege, *magisve manifestis judiciis*. Edit. Rom. *magis vetustis*.

C. 4. *Magnis domibus annexa*] An *innexa*? lego etiam *aut magnis domibus*.

C. 5. *Eundem in pace, qui in bello locum*] *Quem* bene cod. Agr. et sic Gronov. ex cod. Anglic.

Angebat coaspernantes veterem disciplinam] Lege *angebat eo aspernantes*. Cod. Agric. *angebat aspernantes*.

Virtutes verebantur] Nil muta. Vide nos ad Petronium. Livius 39, 37.

C. 6. *Hic ut dux Neronis*] Nil puto mutandum. sic infra c. 71. *mox bello inter Duces elegit*. et c. 79. Lib. 2, 12. 19. 33. 36.

Tanquam innocentes] Cave mutes. Vid. Plin. Ep. 4, 11. de Cornelia Virgine Vestali.

Multi adhoc numeri] *Numero* cod. Agr.

Ita audenti parata] *Audendi parato* forte. Sed aliter 14, 58.

C. 7. *Et inviso—premunt*] Lege, *ut invisos semel Principes*. Cod. Agr. *premuntur*.

Jam afferebant venalia] Puto *auferebant*. ad se rapiebant. infra c. 80. *obsequia meliorum nox abstulerat*. *Offerebant* cod. Agr.

Servorum manus subitis avidæ] Forte *cupiti*, ut Ann. 4, 3. *avidus offensionum* 3, 54. *periculorum* H. 3, 41. *avidus belli* infra 67. *avidus Armeniæ* Ann. 6, 31. Possis et *turbidis* ut c. 21. *omne in turbido consilium*. et c. 31. vel *ut turbidis*. Vide infra c. 31.

C. 8. *Et pacis artibus, belli inexpertus*] Lege *et pacis par artibus*. *par negotiis, neque supra erat* Ann. 6, 39. *vigor animi negotiis par* Ann. 3, 30. et sic passim. Cod. Agr. *et pacis artibus clarus, bellis inexpertus*. interpolatum.

Sollicitì et irati superbia] Forte *inflati*.

Verginius an imperare voluisset] Sic cod. Agr. forte *Virginius an imperare voluerit, est dubium*.

C. 9. *Crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse*] Forte *crebris expeditionibus objectæ* (s. *obnoxiæ*) *hostem potius odissent*.

C. 10. *Mox atteritis opibus*] Vide Vossium de Analogia 3, 30. *attritis* cod. Agric.

Secreto male audiebat] Cod. Agr. quomodo Rhenanus conjicit.

C. 11. *Ignaram Magistratuum domi retinere*] Forte *dominis renitentem*. Sic Ann. 6, 1. *Ægyptii seditiosi*.

Africa ac legiones] *Africam* cod. Agric. Forte *Africamque* sc. regebat, *interfecto Clodio Macro*.

Domini minoris] *Pejoris* cod. Agr.

Procuratoribus cohibentur] *Procurationibus* cod. Agr.

C. 12. *Dein fessa jam ætate Galbæ*] Cave cum Rhenano mutes.

Multi occulta spe] *Multis stulta spes* cod. Agr. Lege, *multis occulta spes*.

Eodem actu invisior] Bene Lectius *auctu*.

C. 13. *Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto*] Lege, *nec in minore gratia Icelo*, etc.

Et rebus minoribus sibi quisque tendentes] Opinor *intendentes*, hoc est, sibi studentes, sibi attendentes.

Non tam unum aliquem fovebant] Forte *æqualiter*, vel *ex æquo*. *mors æqualis* mox c. 21. *adversam fortunam ex æquo detrectare* H. 2, 97.

Petulanter egerat] *Rexerat* cod. Agr. forte *exegerat.*

Eoque jam Poppæm Sabinam] Lege *eoque clam.* Vid. Sueton. Oth. 3. et Plutarch.

C. 15. *Egregium erat tunc Pompeii*] Cod. Agr. lege *Cneii Pompeii.* deinde malo *Sulpicia ac Lutatia decora.*

In qua nihil præteritum] Malim *præteriti.*

Sua cuique utilitas] Forte *sua cuique curæ utilitas; et irrumpent adulationis blanditiæ.* deinde, *Etenim ego ac tu. adulatio et blanditiæ* cod. Agr.

C. 16. *Cogitare*] Cod. Agr. *ostendes, quid cogitare aut quid facere volueris sub alio Principe.* Hæc interpolata sunt. Forte *Cogita, ferre quid aut volueris.*

C. 18. *Nec ullum orationi lenocinium addit, aut*] *Addita ut* cod. Med. Forte *aut lenocinium addita aut pretium. additum aut pretium* cod. Agr. deinde idem codex *gratia audito,* non *auditu.* bene.

C. 19. *Sine publica cura*] Malim *sine publici cura.*

Multi voluntate] Lege *multi voluntate: effusius, qui noluerant, metu: ac plurimi etc. metu,* qui obstiterant adoptioni. *Pars metu, quidam invidia.* Ann. 6, 43. vide Notas Savilii et locum simillimum. H 2, 87. *Onerabant multitudinem obvii ex urbe Senatores Equitesque; quidam metu, multi per adulationem: ceteri ac paullatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent.*

Ambitu remanendi aut eundi] Cod. Agr. *retinendi.* forte *renitendi.* Vid. Schopp. Suspect. Lect. 4, 10. *niti contra* Ann. 3, 31. *nullo Legatorum pro Galba nitente* 1, 55.

C. 20. *Sed metus initium*] *Motus* lego.

C. 21. *Acrioris viri esse merito perire*] Sic et cod. Agr. Forte *et Imperatoris et viri esse.* Hist. 3, 85. *se tamen Imperatorem se ejus fuisse respondit.* 3, 3. *unum virum ducemque laudibus ferunt.* Deinde forsan *mente interrita perire. mens interrita* apud Nasonem Met. 10, 616. *Imperator* pro duce Ann. 2, 10. *ne gentis suæ desertor, quam Imperator esse mallet.* 11. *Germanicus dare in discrimen legiones haud Imperatorium ratus.* 26. *non nisi apud Germanias assequi nomen Imperatorium. Laus Imperatoria* c. 52. Ann. 3, 74. *Blæsus donatus postremo titulo Imperatoris.* Possis et, *agi reos: at viri esse metum, interitum prævenire.* Imperatorem stantem mori oportere: vel, *viri esse, non inertis metum prævenire. Non est viri timere sudorem* Senec. Ep. 31. Livius 28, 44. *Id est viri et Ducis, non deesse fortunæ præbenti se, et oblato casu flectere ad consilium. Viri* pro fortibus Ann. 6, 34. *Acres esse viros.* Seneca de morte Claudii: *Sed quid ego de tot acribus viris dicam?*

C. 22. *Aulam Neronis et luxus adulteria, matrimonia ceterasque*] Forte *adulteria matrimonalia, vel matrimoniorum.* Sic matrimonia passim pro feminis nuptis noster. Vid. Græv. in Sueton. p. 38. et Causaub. p. 190. Male tentat hunc locum Gronovius. *stupra concubinarum* mox 72. *matronales genæ* Nasoni Fast. 2, 828. *matronalis gravitas* Plinio Epist. 5, 16. *matronale decus* Livio 34, 6.

Sed Otho tanquam peritia] Lege, *tanquam peritia artis.* Ann. 6, 20. loco simili: *seram ac brevem potentiam significans scientia Chaldæorum artis.* ibid. 21. *Præibat eum, cujus artem Tiberius experiri statuisset;* et 22. *corrumpi fidem artis, cujus clara documenta et antiqua ætas et nostra tulerit.* Add. 4, 58. 16, 14. H. 2, 3.

C. 24. *Flagrantibus jam militum animis*] *Animis* male abest a cod. Bud. unde Juretus tamen ad Symmach. 6, 22. *flagratibus* legit.

C. 26. *Et adversus peritos pervicax*] *Proditores* cod. Agr. Fortasse *peritiores.*

C. 27. *Et redemtoribus*] *Et reparatoribus* cod. Agr.

C. 29. *Pro gradibus domus vocatos*] *Evocatus* idem.

Cum maxime ducam] Forte *certus cum maxime ducam.*

C. 30. *Perdere ista sciet, donare nesciet*] Cod. Agr. nescius.

Vana nomina sunt] *Vacua* Med. et Bud. cod. Agr. *si Respublica et Senatusconsultum, et populus R. vacua nomina sunt.* V. infra c. 55.

Non est plus, quod pro cæde Principis] Forte *pulcrius.* tum et *perinde.* Talis locus apud Valer. Flacc. 3, 625. Forte *esto potius* et *scilicet perinde.* deinde *donativo* cod. Med. Forte, *sed perinde a nobis donativo ob fidem, quam ab aliis pro facinore excipiemini.*

C. 31. *Ut turbidis rebus evenit*] Puto, *ut turbidis rebus* (supple, fieri solet) *eventi incerta* (vel *incerto*) *magis, et nullo adhuc consilio*, (vel *non ullo adhuc consilio*) *raptat signa, quam quod postea creditum est, insidiis et simulatione. ut turbidis rebus.* sic breviter solet Tacitus. *ut in tumultu* mox 55. *ut in multa pace* 77. Vid. supra c. 7. Ann. 15, 51. *eventi* supra. *raptat signa* H. 3, 22. *huc illuc vexilla raptare.* Ann. 1, 30. *Signa turbine atque unda raptabantur. Nullo consilio*, Bud. Agric. *nonnullo.*

Exarmantque quia non ordine militiæ] Forte *exarmantque vi, non ordine militiæ.* infra c. 39. *sine more et ordine militiæ.* mox post *suspectior* cod. Agr. delet *erat.*

C. 33. *Privati odii pertinacia*] Malo *pertinace.*

C. 34. *Mixtis jam Othonianis*] Lege *immissis clam Othonianis.* sic *immissis percussoribus* Ann. 3, 16. alia supra allata.

C. 35. *Refractis palatii foribus ruere intus*] Pro *intro* vix Latinum. Forte *intentius.* Mox 56. *non compescere ruentes ausus.* Possis et *infestius*, infra 65. *multæ invicem clades crebrius infestiusque:* vel *instantius.* V. c. 62. porro 82. *Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus.*

Neque ætate neque corpore sistens] Puto *resistens*, et *torpore. Insistens* cod. Agr. Forte, *neque irruenti turbæ artato corpore resistens.* vel *neque artatu* (vel *in arto*) *corpore subsistens: corpore* ut H. 2, 42. *corporibus et umbonibus niti.* Possis et *neque auctoritate*. 2, 48. *juvenes auctoritate, senes precibus movebat.*

C. 37. *Et Vatinii et Elii paraverunt*] Cod. Med. *et Egiali perierant.* forte *rempubl. partiti erant.* tum, *Tigillini et Elii.* Sic fere Gronov. Sed libertos cum libertis componit. Porro forte legendum *raptaverunt: et Egi et alii perierunt* cod. Agr. Forte *sibi pepererunt.*

C. 38. *Aperire deinde a. jussit*] Lege *Aperiri deinde armamentario jusso.* Tum mox scribe, *miscerentur auxilia paribus galeis*, vel *disparibus. Miscentur auxilia toriis* cod. Agr. *arma legionaria* Ann. 3, 43. *paribus armis* Virgil. Æn. 9, 655. 12, 344. Val. Flacc. 5. 601. De armis quibus distinguebantur, vide locum insignem Hist. 2, 89. *quatuor et XXX. cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretæ.* et seq. *auxilia* pro *auxiliaribus* Tacito passim in usu. infra c. 54. *Adsciscitur auxiliorum miles.*

C. 39. *Ad postremum vel odio*] Lege *æmuli odio.* H. 2, 73. *tum ipse exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.* Plinius Epist. 6, 31. *maritum non sine aliqua reprehensione patientiæ amor uxoris retardabat: quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus æmulum removisse.* Florus de bello Perusino 4, 5. *Fulvio gladio cincta, virilis militiæ uxor*, ubi insere, *virilis militiæ æmula uxor.* Lege ibidem, *pientissimo ingenio.* Casaub. ad Sueton. Aug. 14. *piissimum*, quod Cicero negat Latinum. Sed Tacito Agric. 43. *piissima filia.*

Utque evenit in consiliis inf.] *Utque evenire in consiliis infelicibus solet* cod. Agr.

C. 40. *Cujus ultor est*] Lege *esset.*

Quale magni metus et magnæ viæ silentium est] Malo *quale in magno metu et magna ira silentium est.*

C. 41. *Comitantis Galbam*] *Comitatus* cod. Agr. et alii. *comitatæ* puto.

Si ita Reipubl. videretur] Sic cod. Agr. lege *si id e Republ.*

Nam pectus tegebatur] *Nam pectus thorax tegebat* cod. Agr.

Feritate et sævitia] Lego *efferata sævitia* vel *ab efferatis sævitia. efferare* H. 4, 26. *efferatus exilio* supra c. 21.

C. 42. *Conscientia conjurationis*] Puto *conscientiam*, et sic Acidalius.

Primo ictu in poplitem] Malo tolli τὸ *in*, ut mox bene Gronovius *utrumque latus.*

C. 43. *Ac Galbæ custodiæ a Pisone additus*] Cod. Agr. Florent. *a Galba custodi et a Pisonis.* forte *custodiendi Pisonis.*

Nominatim in cædem ejus ardentes] Forte *ordinatam.* immo lege *ardentis* sc. Othonis ipsius.

C. 44. *Qui vere, qui falso*] Lege *qua vere, qua falso.* vel *sive vero, seu falso.*

Munimentum—ultionem] Lege *munimenti—ultionis.*

C. 46. *Sibi ipsi legere*] *Sibi ipsis* cod. Agr.

Ad extremum bella civilia] Lege *ad extremum in bella civilia ruebant.*

C. 47. *Concedi corpora sepulturæ*] *Concedi permisit* insolens, quare *concredi* lego aut *condi.* tum *cremarive*, et mox *quæsitis redemptisve condi*, sepeliri ut Ann. 1, 62. *Concredi* H. 5, 5.

C. 48. *Variis moribus egit*] Malim *rumoribus*. Sic *rumore adverso esse* Ann. 14, 11. H. 2, 26. *rumore claro esse* Ann. 15, 48. 11, 23. *multus ea super re variusque rumor*. Ann. 3, 14. *vario rumore, custos salutis an mortis exactor sequeretur*. cap. 19. *vario rumore jactata*.

Eadem lascivia temerasset] Sic Rhenan. vulgo *tentasset*. Cod. Agr. *inspectasset*. Forte *incestasset*. *incestare filiam* Ann. 6, 19. Vide ad Velleï. Paterc. 2, 73.

C. 49. *Pecuniæ*] Abest a cod. Agr. deinde idem *alieni non appetens, sui parcus, publicæ avarus*, lege *publici*. et vide h. l. Pichenam.

Usque ad culpam ignarus] Lege *ignavus*. jubent sequentia, et sic Lipsius.

C. 50. *Fataliter electos*] *Evectos* malim. neuter enim electus a Senatu aut a prædecessore.

Solum id scires] *Solum ageretur ut scires* cod. Agr.

C. 51. *Expeditionem et aciem*] Lege *expeditionem aversari* vel *clam renuentes, præmia, quam stipendia malebant*. deinde *toleraverant* bene cod. Agr.

Et publice donatos] Forte *publico* sc. agro. sic Lips. et nos ad Velleium 2, 81. infra c. 65. Possis et *publico ære* vel *re publica*.

Pertinaci pro Nerone fide] *Pertinacis fidei* puto.

C. 52. *Adsignandisve militiæ ordinibus*] *Suæ militiæ* cod. Agr. Forte *adsignandisve militi suis ordinibus*. vel *militi* sine τῷ *suis*. Deinde *Et Vitellius apud severos ut vilis*. *Vilis habebatur* H. 4, 80. Vide ad Ann. 15, 35. Cod. Agr. post *Vitellius ut* habet additum. rectius forte. mox lego, *simul aviditatem imperandi, et ipsa vitia*. In his *Et Vitellius*, nil muto. tum malo cum Grotio *ita* in *id* mutari. quia *ut ita* mox denuo sequitur.

Sicut modesti quietique] Male Colerus *immodesti*. *Quieti* sæpe apud Velleium occurrit.

Sed profusa cupidine] Malo *sed et profusa cupidine*.

Consilia tulisset] *Consilia ingrate tulisset* cod. Agr. eleganter: et sic edd. *ambitiose ac muliebriter tulit*. Agric. c. 28.

C. 53. *Cæcina ægre passus*] Lege *id Cæcina ægre p.*

C. 54. *Per tenebras et inscientiam ceterorum*] Forte *inscientiam itinerum*, sed malo *locorum*. *peritia locorum* Agric. 20. Ann. 6, 36. An *regionum*? *ignari regionum* alibi noster, item *gnari locorum*.

Eadem acrius volens] *Volvens*. *vol. vere bellum* Ann. 3, 38. *animo stupra* supra c. 30. Ann. 6, 22. Vid. Vossium ad Paterculum p. 126. Infra c. 64. lege e Grævii conjectura *nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus: bellum volvebant*.

C. 55. *Quæ piget inchoare*] Malo *quæ pigeat*.

Dirumpunt imagines] *Diruunt* malo, ut Acidalius.

In S. P. Q. R.] Lege *Senatum Populumque Romanum obliterata jam nomina sacramento advocabant*. supra c. 30. *Senatus et Pop. vana nomina*. c. seq. *in Senatus Populique Romani verba jurare*. 2, 32. *S. P. Q. R. nunquam obscura nomina*. Cod. Agr. *viderentur. S. P. R. Q. obl. i. no. sacramento advocabant*. proxime verum.

Aut suggestu locutus] Puto *aut e suggestu*.

C. 56. *Et socordia innocens*] Forte *in socordia nocens*.

C. 57. *Auxiliariorumque ingressus*] *Egressus* cod. Agr. Forte *prægressus*.

Corpore, opibus, ingenio validus] Lege *in gente sua validus*.

C. 58. *Crispinus, qui se sanguine*] Bene cod. Agr. *Crispinus sanguine s. C. c.*

C. 60. *Atrocius proruperant*] Malo *proruperat*. sc. odium. *prorumpunt odia* Ann. 6, 3.

Ad Vitellium perfugerit] *Profugerit* cod. Agr.

C. 62. *Cum tamen ardor et vis militum*] *Cum tantum* cod. Agr. Forte *cum* (vel *quin*) *instantium*. vide Indicem in *instare*. H. 4, 83. *terribilior jam et instantior*.

Consulto opus esset] *Esse* lego.

C. 63. *Raptis repente armis*] *Raptisve* Med. Forte *raptis vi repentina armis*. Ann. 11, 9. *vi militis Romani*. 12, 33. *vi militum inferior*. *vis improvisa* H. 3, 71. *repentina* H. 3, 68.

Non quidem in bello] Forte *nota pridem bello insueta* (vel *insolita*) paci *protendebantur*. Forte *sæviori pro pace*. Locus similis alibi est. Ovidius *velamenta manu protendens supplice*.

C. 64. *Permotus*] Bene Grævius, *permotus: bellum volvebant*. V. c. 54.

C. 65. *Occasione iræ*] Lege *occasionem*, more Taciti, ut sit epexegesis.

Et uno amne discretis] Malim *vicino*.

C. 66. *Restingui posse iracundiam*] *Restringi* cod. Agr. cohiberi: deinde *vetusta dignitas coloniæ*.

C. 67. *Memoria nominis clara*] *Clari* rectius cod. Agr. Post idem, *detinebant.*

Avaritia ac festinatio] Malim *infestatio,* transpositis litteris. Sed hæc duo vocabula etiam conjunguntur H. 3, 50. *festinatio atque aviditas præpediebant.* mox pro *quod olim Helvetii,* lege *quod soli. olim* proxime præcessit.

Proximam quamque culpam] Lege *proximum quemque culpæ.* Ann. 4, 27. *proximos audaciæ in urbem traxit.* Vide Phædrum 1, 10. et nos ad Val. Flacc. 3, 392. et ad Vell. Paterc. 2, 114. *affinis culpæ* Val. Max. 8, 4. Cicero sæpe.

C. 68. *Non arma noscere*] An *poscere?* sed *noscere* quoque alibi. Contra *poscere prœlium* 6, 34. 12, 35.

Cumque direptis] *Dirutis* Med. et Agric. Lege *cumque dirutis vicis omnibus. direptis* præcessit cap. sup. ubi pro *locus* forte *vicus.* Vid. Ann. 1, 20.

Et more militiæ exercita] Lege *et Romanæ more militiæ.* Similis error supra.

Et deditio accepta] *Deditione* cod. Agric. bene.

C. 69. *Quam immodicus sævitia fuerat*] Lege *sævitiæ.* Sic passim noster. *Immodicus animi* supra c. 53. *lætitiæ* 15, 23. *linguæ* ut scribo Hist. 3, 53. *modicus pecuniæ* Ann. 3, 72. *originis* Ann. 6, 39. *immodicum* cod. Agr. lege, *ut est mos vulgo mutabili subitis, et tam prono in misericordiam, quam immodici sævitiæ fuerant* vel *fuerint.* sic infra c. 80. *vulgus, ut mos est,* male interpolavit Freinshemius.

C. 70. *Ob bellum Vindicis remorati*] *Revocati* cod. Agr.

Petronium urbis Procuratorem] *Urbi* cod. Agr. et Flor. Forte *Turpil.* pro *Turpilianum.* quod Petroniæ gentis cognomen.

In ceteræ victoriæ præmia] *Incerta* cod. Agr. bene.

C. 71. *Ne hosti metum reconciliationis adhiberet*] MSS. Pichenæ *sed ne hostes metueret conciliationis adhibens.* Budensis *metu reconciliationis adhibens.* Agric. *sed ne hostes metueret adhibens statim inter.* lego, *sed ne hosti spem mutuæ reconciliationis adimeret. mutua formido* Ann. 2, 79. *dissimulatio* Agric. 6. *mutua asseveratio* Ann. p. 555. sic ibi forte legendum. *mutua ignorantia* mox c. 75.

C. 72. *Quia velocius erat vitiis adeptus*] Lege *via velociore vitiis adeptus.* Contra *segnis via* a me restituta Statio. H. 2, 2. *adductoribus spatiis.* Ann. 1, 54. *alia Tiberio morum via. hariolo velocior* apud Phædrum 3, 3. *qua velocius* cod. Agr. tum mox *ut virilia scelera,* quæ fœda juxta juventuti ac senectæ ejus opponuntur. Utramque pathicam fuisse *virilia scelera* demonstrant. Sic Ann. 6, 5. restitui *incertæ virilitatis.* Justinus 27, 2. *puer sceleratam virilemque sumit audaciam.*

Unde multa innocentiæ cura] Scribe *tuendæ nulla innocentiæ cura, sed vice impunitatis.* est sexti casus. Sic alibi *tuendæ libertatis, ad tuendam plebem, tuendum funus. Vice,* ut Ann. 6, 21. *quæ dixerat vice oraculi accipiens. vice sermonum* Virgil. 6, 535. *mutua impunitate.* Sueton. Calig. 22. *vicibus.* Plinius Ep. 4, 19. *nam cum matrem meam parentis vice dilexeris, meque a pueritia, statim formare solebas.* Sic MS. Med. non *loco venerarere.* Vide infra c. 84.

Infamem vitam fœdavit etiam exitu sero et inhonesto] Lege *sævo* vel *fero.* sed *sævo* præstat. Forte etiam *æquavit.* Sic supra c. 3. *pares exitus.* Puto, *infamem vitam exæquavit exitu tam sævo et inhonesto,* vel *exitu tam fœdo. fœda mors* Livius 42, 28. de Q. Fulvio Flacco.

C. 73. *Famem populi R.*] *Po. R.* cod. Agr. lege omnino *Populo Romano.*

Consulari matrimonio innixa] *Subnixa* cod. Agr. malim ego *innexa.* Ann. 6, 36. *innecti per affinitates.*

C. 74. *Offerebant*] *Afferebantur* cod. Agr. *offerebat* Pichena ex conjectura. Lego, *Epistolæ adferebantur. Pecuniam et gratiam etc. paria Vitellius ostendebat.* vel, quod malo, *ostentabat,* cum cod. Agr. quo tota periodus referenda. et sic passim Tacitus. *paria Vitellius ostentabat ac Otho.* Ann. 4, 40. Tiberius ad Sejanum, *quibus necessitudinibus te mihi immiscere parem.*

Specie senatus misit] Forte *Senatus consulti.*

In pace nihil amissuri] *Ita pace* etc. et sic Acidalius.

Fides mutata] *Mutari* cod. Agr. bene.

C. 76. *Diu mansit*] Forte *diu in fide* (vel *fida*) *mansit.* sed *fides* mox sequitur.

Huc illuc mutabantur] *Mutabant,* quod malim, more Taciti.

Et populus pleraque sine modo festinavit] Lege *peræque.* ac libertus ille. Vid. ad Ann. 6, 5.

C. 77. *Cumulum dignitatis*] *Culmen* cod. Agr.

Cadlo Rufo] *Candlo* cod. Agr. Forte *Canio*. Canius Rufus Martiali laudatus.

C. 78. *Ipse in suspenso tenuit*] Sc. acclamantes puto.

Othoni quibusdam diebus] Lege *subito iisdem diebus: nempe in ludicro theatrali*. Possis et *iisdem ludi diebus* τὸ *Othoni* supervacuum. *ludorum dies* Ann. 3, 23. *ludi Cereales* Hist. 2, 55. de militibus locus singularis, quem emendamus. Lege et *acclamarunt*.

C. 79. *Magna spe ad Mœsiam irruperant*] Scribe *magna spe addita*. Virgilius 10, 263. *spes addita* (*menti*). deinde *novem millia equitum ferocia et successu. et ferociora successu* cod. Agr. rectius Acidalius *ad novem millia*.

Ubi per turmas advenere] Puto *adsiluere*. vel *advolavere*.

Ubi sævitia h. et vi v. a.] *Ubi sævitia hiemis et dolore vulnerum absumti* cod. Agr. non male. Forte etiam, *sævitia hiemis misere et vi vulnerum absumpti*, vel *vi vulnerum misere*.

C. 80. *Insidentes equis*] Rectius erit *insilientes*. Ovid. Fast. 2, 735. *Nox superest tollamur equis urbemque petamus*. paullo ante etiam forte, *severissimum mox Centurionum*.

C. 83. *Imus ad bellum*] Forte *cur ruimus ad bellum*. mox c. 84. *in exitium ruamus*. Seneca de Ira 3, 42. *Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis arcessimus?* possis et, *cur deficimus ad bellum?*

Si ubi jubeantur] *Si cur jubeantur* cod. Agr. mox lege *intercidet*.

Perditus ac temulentus] *Perditus stertit* apud Martialem 3, 82. pro ebrio. nil igitur mutemus.

Manus imbuet] *Imbuent* bene cod. Agr. tum et paullo post scribe *irrumpent*.

C. 84. *Reparari promiscua sunt*] Sic MSS. forte tamen *promiscue assolent*.

C. 85. *Et oratio*] *Ea oratio* cod. Agr.

Et facies belli erat] F. *hærebat* vel *terrebat*. possis et *facies belli vera*, vel *similis*, nam *erat* non est in MS. Agr.

Ad studia partium noscenda] An *dinoscenda?*

Animum vultumque conversi] MSS. *animo* etiam Agr. et edd. vetustæ. Forte *animos eo vultumque conversi*.

Aut tumultu verborum] Excidit τὸ *vice*. *vice aut tumultu* per vices aut tumultuario clamore et confuso. supra c. 72. *vice impunitatis*. Excidit et in Suetonii Galba 6. ubi lego *Gætulici vice*. *Dicta factave alicujus vice legis observare* noster Ann. 4. 37. Hist. 3, 71. *nisi statuas in ipso aditu muri vice objecisset*. de vicibus militaribus supra locus emendatus.

C. 86. *Prorupto ponte*] An *prærupto?* *proruto* Gronov. Vide, quæ ad Cæsarem adnotamus.

C. 87. *Quod reliquos Cæsarum*] Nil mutandum. Vide nos ad Claudianum.

Ad observandam honestiorem fidem invitatus] *Imitatus* cod. Agr. Flor. *immutatus*. lege *imputatus* et vide supra Ann. 11, 29. *imputatus* beneficii loco. Ubique Tacitus libertos pungit.

C. 88. *Igitur mota urbis cura*] Lego *amota* Flavio Sabino.

C. 89. *Pacis adversa pertimuere*] *Adversa in Rep. pertimuere*. MS. Flor. *Reip.* recte. hoc est *pacem Reip. adversam*. et sic codd. Lipsiani.

Et quicquid utrimque] Malo *et utrimque quicquid*: alibi, *nec multum virium a tergo*.

Longo bello materia] *Longa* cod. Agric.

C. 90. *Sed festinata exactione*] Cod. Med. inserit *jam pridem*, et sic cod. Agr. et alii.

Latum et sonans] Scribe *elatum*. Seneca Ep. 80 (81). *ille qui in scena elatus incedit, et hæc resupinus dicit, Imperito Argis*.

Sed ex libidine servitii] *Servili* malim. et *ut in famulitiis privata cuique est æmulatio. simulatio* cod. Agr. cives et Remp. comparat cum privata domo. *familia* pro *famulitiis*. Phædr. 3, 19. *Æsopus solus cum domino esset familia.*

AD LIBRUM II. HISTORIARUM.

C. 1. *Decor oris*] Cod. Agr. *decorus*.

Loco ominum etiam fortuita] Cod. Agr. *fortuna*. possis et *opportuna*.

Anxius animo] Malim *animi*. *anxius sui* Ann. 4, 59. *anus anxia potentiæ* 12.

Ac se Vitellio] Lego *ac seu Vitellio sive Othoni*.

De bello agitantibus] *Cogitantibus*, ni fallor.

C. 2. *Inter spem metumque jactatum*] *Jactato* præstat.

Imperio modestior] *Moderatior*. Med. et Agr. deinde *prætervectus* bene MS. Med. *prævectus*.

Syriam audentioribus spatiis petebat] Sic et MS. Agr. lege *adductioribus*. Hist. 3, 7. *quia adductius quam civili bello imperitabat*. Pomp. Mela 1, 4. *fastigatque se molliter, et ideo paullatim adductior*. Gellius 16, 3. *loco in quem cibus capitur vel stipato vel adducto*. Livius 5, 27. *modo brevioribus, modo longioribus spatiis*. 35, 40. *Abstulerunt me velut de spatio Græciæ res immistæ Romanis*. 9, 10. *Cum apparitor Postumium laxe vinciret quin, inquit, adducis lorum*. Marcilius ad Titum Suetonii cap. 5. *lentioribus*, quem vide. Idem legit c. 3. *accitum e Cilicia Thamyram*. alii alia. Sic et forte legendum vit. Agric. c. 3. Ibid. c. 8. *Addiderant virtutes spatio exemplorum*. Immo *aperuerant virtutes spatia ex templo honorum* vel *rapuerunt*, quod postremum verius. Possis et *addens prioribus spatiis*. Vide nos ad Maronem Georg. 1, 513. *addito spatio rediturum* Hist. 3, 2. *spatia itinerum* Ann. 14, 56. 58. de Oratore 39. *ut nobiles equos cursus et spatia probant*.

C. 3. *Regem Æriam*] *Venerianum* cod. Agric. MS. Med. *Verianum*. Forte *Conditorem templi Venerei regem Æriam*.

Sed scientiam etc.] *Sed scientia arteque arusp. accitam et linaræ certamina attulisse*, cod. Agr.

Atque ita pactum] Malo *Atque id pactum*.

Cinyrades] *Cynarides* cod. Agr. lege *Cinyrides*. *Cinyreia virgo* Ovid. Met. 10, 369.

Altari adolentur] *Altaria* bene, cod. Agr. apud Maronem *adolere altaria flammis*. Vid. ad Ann. 6, 28.

C. 4. *Sacerdotis id nomen*] *Sacerdoti* malo. Vid. Ann. 5, 1. *sacerdotii* MS. Florent. an pro Sacerdote, ut *obsidium* pro obside Ann. 15, 1.

Ingens rerum fiducia] Distingue: *pervectus* etc. *suspensis* etc. *ingens fiducia accessit*, sc. Tito et suspensis animis. aliter Pichena et Lipsius: sed bene Gronovius.

Et inexpertus belli labor] Forte *ut expertis bellici laboris*, vel *ut inexpertis belli:* et *inexperti belli labores* cod. Agr. deinde malo *integris quies* (non *integra*) et *inexperti bellici laboris* vel *belli. pulsi cum sauciis integri* H. 3, 16, 28. 56. 5, 15. omnino *inexpertus belli* H. 1, 8. ubi vide interpretes. *inexpertæ bello legiones* infra c. 75. ubi et forte *belli* legendum. *expertus belli* H. 4, 76. *expertus bellis animus* Agric. 41. ubi lege *belli*.

C. 7. *Placuit expectari belli exitum*] *Expectari bellum*. *Cum victoribus nunquam s. f. coalescere*, cod. Agr. *bellum cum in victores* etiam cod. Florent. et alii scripti et priscæ editiones. c. 7. *cum in victores victosque nunquam solida fides coalesceret*. vid. Gron. Obs. 3, 10. *exitum* est e conjectura. Lego *placuit expectari velut in commune. Quin et victores etc.* vel tolle *bellum*, ut repetitum e superioribus H. 1, 83. *in commune omnes metu exterrebantur*. Hist. 1, 25. et 36. *milites accendendos in commune ratus. in commune consulere et consultare* passim, ut et *in medium consulere. Commis* scribebant: hinc natus error. Ann. 15, 12. *in commune alacris*. 52. *Hæc in commune*. infra 54. *Nec ultra in commune congressi*. Germ. 27. *hæc in commune de omnium Germanorum moribus accepimus*.

Cæteri olim mixtis consiliis] *Mucianusque titi opera mixtis consiliis*, cod. Agr. alii cod. omnes *ceterum*. lege, *ceteri jam olim* vel *clam*.

C. 8. *Vivere cum fingentibus*] *Confingentibus* cod. Agr. Christiani rebantur adhuc vivere. Vid. Sulpic. Sever. malim quoque *varii super exitu ejus rumores*.

Propior ad fallendum fides] Lege *pronior*. Ovid. Am. 3, 674. *Prona vexit cupidis in sua vota fides*.

Mox *in Cythnum insulam*] *In Cynthum* cod. Agr.

Et abnuentes interfici] *Vel* Med. lege *bella abneuntes*, cum quarto casu passim Tacitus: *abnuere prælia, congressus*, etc. deinde scribe *interfici jussit, spoliatis negotiatoribus et mancipiorum valentissimo quoque armatis*.

Donec Sisenna] Puto *donec is. Sisenna* e glossa.

C. 9. *Alloquendos sibi milites*] Vetus et *adæquandos*. opinor *adlectandos* vel *alliciendos*. infra 85. *per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum*. adloqui militem est proprie Imperatorum. Hinc *adlocutio militaris*, vide Hist. 1, 29. Ann. 4, 50.

Expugnata navis] Hujus navis nulla ante mentio. forte *cujus cohorte statio expugnata navalis*. nisi latet nomen op-

pidi in Cythno insula. *stationes per ripam dispositæ* supra.

C. 10. *Validum retinebatur*] Lego *e re tenebatur*. prout e re erat. Deinde puto *adactis* (sc. patribus) *terrore ut propria vi.* vel *addito terrore*, *ut* vel quid simile. denique *e more tamen audiendum.*

C. 11. *Eo agmen legionum*] Sic. cod. Agr. male *eo* (h. e. ideo) rejecerat Rhenanus.

Et equitum vexilla] *Et Quiritium vexilla* cod. Agr. forte *atque velitum vexilla*, *æque et ante signa pedester.* lege *it* vel *ire*. *Sed loricæ ferreæ usus : ire ante etc.*

C. 12. *Penitus usque ad initium*] Forte *Italiæ parte et Appenini usque ad initium etc.*

Duces dederat] Male *legerat* Freinsh. possis et *addiderat*, sed nil necesse.

C. 13. *Sed calamitatibus*] Forte, *sic calamit.*

Latere respondit] *Hic latere* cod. Agr. sed *latere* est equivocum.

C. 14. *In colles*] *Incolis mari propinquo* cod. Agr.

Adnexa classis] Lege *adnixa*. Virgil. 3, 208. *Adnixi torquent spumas.* deinde *obversa et minaci fronte.*

Alpinos] Cod. Agr. *Alpinas*. scribe *cohortes.*

Apta ad jaciendum etiam] Scribe *ad arcendum*. nam erant collocati in Alpinis jugis, ut patet ex superioribus. Locus similis Hist. 3, 82. 4, 15. 26. *arcere* infra c. 17. deinde lego *in victoriam idem audebant.* sic c. 16. *in summam profutura*, non *in summa.*

C. 16. *Decimi*] *Decumi* cod. Agr.

Et aversi repente animi] Lege *ita aversi.*

Balineis interficitur] *In balineis* malim.

In multa colluvie rerum] Lego *reorum. agmen reorum* alibi noster. *magna colluvies* H. 5, 12. *colluvies nationum Athenienses* Ann. 2, 55.

C. 17. *Ala Syllana*] *Silana* semper cod. Agric.

C. 18. *Et retinenti Duci tela intentare*] Lege *renitenti.*

Quin proditionem et accitum Cæcinam] Lege *quin proditos se et.* in ceteris Merceri conjecturam sequor. MS. Agr. *quin pro Othone et.*

C. 19. *Coloniam virium et opum validam*] MS. Anglic. Jac. Gronovii *opiis*, unde ille *copiis.* Ego *opis*, ad ferendam opem.

C. 21. *Dum regerunt*] MSS. *dum in hostes ingerunt.* Legendum *dum per tormenta ingerunt* vel *regerunt.* MS. Anglic. Gronovii filii *per portas egerunt. ingerunt* præstat, ni *regerunt* mavis. brevis locutio, intellige eadem quæ jam nominata sunt. *e tormentis ignem et faces jaculabantur.* Hist. 4, 23. *adactæ tormentis ardentis hastæ.* Vegetius 5, 14. *ardentes sagittæ per ballistas in hosticarum navium alveos infiguntur.* Ann. 2, 81. *Erigi scalas jussit . . . alios tormentis hastas saxa et faces ingerere.* Sic et illud capio Ann. 12, 16. *facibus atque hastis turbabant obsessos.* et Ann. 4, 49. *agger unde saxa, hastæ, ignes, jacerentur. E tormentis faces et hastas incutere* Ann. 13, 39. Livius 31, 46. *ingerere tela ballistis et catapultis et alio genere tormentorum.*

Invidiæ æmulatione] Sic cod. Agr. forte *livida*, sed sub finem hujus libri utrumque conjungit.

Quocunque casu acciderat] *Accidit* scripti omnes, nec mutandum.

Obruendisque hostibus] Malo *obterendisque.* nam *operibus* abest a Bud. et Agr. vel *proruendisque hostilibus*, ut opera subintelligantur. et mox c. 22. malo *pars subvenientium obtriti*, quam *obruti.* forte *ocius expediunt.*

C. 22. *Et Cæcina fama et pudore*] *Fama* præcesserat proxime. lege *infamia.* male Lipsius *fame.* alii aliter. Possis et *flammatus.* Valer. Flacc. 4, 655. *flammata pudore juventus.* infra 74. *omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum.* H. 4, 24. *his inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatæ a Vespasiano litteræ.*

Castris assideret] *Insideret* cod. Agr.

C. 23. *Ne novis subsidiis*] Forte *firmato hoste fortuna prælii nutaret* vel *mutaret. Partium versa fortuna*, noster alibi *fortuna pugnæ mutatur ; fortunam belli mutare.*

Omnia quæcunque facta] Lege *in communi.*

Variis criminibus incesserant] *Incessebant* cod. Agr.

Rebus prosperis incertus, et inter adversa] Lege *rebus ut prosperis incertus, ita.*

C. 24. *Nequicquam omnia cœpta*] *Incepta* malim. *arma incipere* Ann. 4, 46.

C. 25. *Satis cito victoriam incipi ratus*] Puto *insisti victoriæ.* Ann. 2, 62. *usque in exitium insisteretur. insistere spei* infra c. 46. *insistere scribendi munus.* Symmach. Ep. 1, 84. vide Juret. p. 48.

C. 26. *Versi in fugam etiam*] *Versis* malim.

Proditionem ageret] *Proditorum* malo. Naso Ep. 2, 78. *Heredem patriæ, perfide, fraudis agis.*

C. 27. *Reverentius et æqualius*] *Æquabilius* cod. Agr.

C. 28. *N. a. ut corpori, v. a.*] Lege *non abrumpendos suo corpori val. artus.* Curtius 6, 9. 28. *truncum corpus milites* vocat 10, 3. 10. *vos meorum militum corpori immiscui.* et 6, 9. 28. *militarem turbam sine Duce corpus esse sine spiritu.* de Morib. Germ. 39. *Semnones centum pagis habitantur, magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.* Ann. 1, 12. *unum esse Reip. corpus.* Florus 4, 3, 5. *perturbatum ordinavit Imperii corpus.*

C. 30. *Prope duplicatus leg.*] Lege *duplicatis numeris.* Infra c. 69. *amputari legionum auxiliorumque numeros jubet.* apposite. Vita Agric. c. 18.

C. 31. *Nemo imputabat*] *Nemo non.* bene cod. Agr. Vide Pichenam.

C. 32. *Clausam Alpibus*] *Clausam maritimis Alpibus* cod. Agr.

Opulenta et fida] Forte *opum læta et fida.*

Senatumque et Populum] Cod. Agr. *et Populum R.* bene.

C. 33. *Cui uni*] Bene Rhenan. *ut cui uni.*

C. 34. *Quando hostis imprudentia rueret*] Lege *quando hostilis imprudentia annueret,* nempe cœptis illorum. contra Hist. 5, 13. *quando impetum et subita belli locus abnueret.* 4, 53. *Altitudo ædibus adjecta. id solum religio annuere.*

Jactis insuper ancoris] *Super* cod. Agr. et Bud. bene.

C. 36. *Quæ superfuerant*] *Supererant* cod. Agr. et Med. *abruptæ naves,* sc. ab ancoris. Nil igitur muta. *rupere* apud Claudianum de classe Eidyll. 1, 35.

Læto milite ad mutationem] *Et ad mutat.* cod. Agr.

Tam infestam militiam] Forte *tam incertam.*

C. 37. *Egestatis scelerum*] *Egestatis et scelerum* cod. Agr.

C. 39. *Sed ad bellandum*] Male Grotius *ad debellandum.* qui ad bella proficiscuntur, sarcinas secum ferunt, qui ad pugnam, eas in loco proximo relinquunt. quod non factum, etsi hostis in vicinia. Vide infra 45.

C. 40. *Æger mora*] Malo *moræ.* Lucanus 7, 240. *Æger quippe moræ flagransque cupidine, etc.*

Segnitia] *Segnitie* cod. Agr.

C. 41. *Et pugnam resumere coegit*] Vel *pugnam eximere.* ut H. 3, 81. *eximere certamini unum diem.* ut *diem dicendo eximere.*

Postulantes] *Expostulantes* cod. Agr. ut alibi.

Honestum consilium] *Concilium* lego.

Vocitantium] *Volantium* Farnes. *vomantium* Med. et Vat. *volitantiumque* cod. Agr. *Volitare* passim apud Tacitum.

Vel revehebantur] Bene *relabebantur* Flor. nam *revehi* proprie equitum est. Sic supra *in castra revectus.*

C. 42. *An ipsa Othonis parte*] Malim *an ab ipsa.*

C. 43. *A parte alia*] Malim *At parte alia.*

C. 44. *Immensum id spatium*] An *in spatium ?* vel deleatur *id.*

Nullo proprio crimine ejus] *Ejus* abest a cod. Agr.

C. 45. *Munimentum fuere arma et vict.*] Lege *munimento arma fuere et victoriæ.* sic, *documento esse et odio.*

C. 46. *Furore quodam et instinctu*] *Furore et amenti instinctu* cod. Agr.

Aut induraverat Otho] *Induruerat* cod. Agric.

C. 47. *Sed este*] *Estote* cod. Agr.

C. 49. *Repens tumultus avertit*] *Advertit* malim.

C. 50. *Aut circum volitantium avium*] Puto *aut vi circumvolitantium.*

C. 53. *Ut ambigua disserentem invasit*] *Disserentem janua invasit* cod. Agr. et emend. *manu invasit. ambigua disserentem* illustra ex H. 3, 1.

Nec cæteri sententias aperiebant] Puto *nec ceterorum sententias opperiebatur.* Livius 1, 56. vide ibi Gron. Interpellabat Cæcina prius, quam universus Senatus censuisset. Sic sæpe noster Ann. 3, 59. Post lege *adeo invisum.*

Suprema ejus mandata] Forte *heri mandata.*

C. 54. *Rapidus in urbem vectus*] *Rapidum urbem* cod. Agr. et Bud. forte *rapidius Rigodulum venit,* ut H. 4, 71.

C. 55. *Ut cessisse Othonem*] Intricata constructio et verba transposita. Lege, *ut cessisse vita Othonem certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausore, et a Flavio Sabino Præfecto urbis, quod erat in urbe militum, sacramento Vitellii adactum.*

Principatibus composita] An *conquisita ?*

Quæ gaudio fungeretur] *Quæ laude defungeretur* lego ; nam de *laude* præ-

cessit. Sic H. 4, 39. *regibus laudes et grates decretæ.*

C. 56. *Tantum equitum peditumque vis*] An *ubivis?*

C. 58. *Exercitus fama spargebatur. Insuper*] Cod. Agr. et deinde *Albinus* pro *Albinum.*

C. 59. *Largus animo*] Malim *animi.*

Comitaretur liberaliter] Lege *copiis comitaretur.* Vid. Ann. 1, 44. *Centurionatum* pro *censum Centurionum copiæ annuæ* alibi, sic et capio. *copiis et lætitia,* pro epulis. Ann. 1, 68. *copiæ* opponuntur *ciborum egestati,* qui locus ad rem facit. *Copiis onerare* de Mor. Germ. 30. male mutant. de Vitellio similiter Valer. Max. 5, 1, 1. de Prusia rege *censuit Senatus, ut domus ei Romæ quam optima conduceretur, et copiæ non solum ipsi, sed etiam comitibus ejus publice præberentur. copiæ* sæpe apud Symmachum ut Ep. 6, 81. *natalitii convivii copiæ.* sic passim.

C. 84. *Largitus privatim*] Lege *largus privati,* ut Virg. Æn. 11, 338. *Largus opum.* Ex Ryckio.

AD LIBROS III. IV. V. HISTORIARUM.

H. III. 13. *Huc cecidisse G. ex. gloriam*] Lege *recidisse.* Ex R.

C. 30. *Illi trabibus tegulisque*] Lege *lateribus teg.* Ex R.

C. 33. *Cum omnia—in igne considerent*] Lege *in ignem.* Ex R.

C. 58. *Officia metu profecta*] Lege *a metu.* Ex R.

C. 65. *Affectam ejus fidem prejuvisse*] Lege *præs juvisse.* Ex R.

C. 80. *Quod cuique obvium telis*] Lege *teli.* Ex R.

H. IV. 10. *Proditor corruptorque amici*] Scribendum utique *correptorque,* h. e. delator. Juvenalis hac de re 3, 116. *Stoicus occidit Baream delator amicum Discipulumque senex.* ubi monet Scholiastes antiquus, hortatu P. Egnatii Celeris hujus, filiam Sorani ad magica descendisse, per quem Neroni sit delata. *Corripere* Tacito passim pro deferre, accusare in Senatu. Ann. 2, 28. *statim corripit reum, Consules adit, Senatus cognitionem poscit.* 3, 49. *fine anni C. Lutorium Priscum equitem R., post celebre carmen.—corripuit delator. objectans ægro Druso composuisse.*

C. 66. *Ingens rerum*] Cod. Agr. addit *tumultus.* lege *tumulus.* Ex R.

C. 83. *Quibus mos est, talia intelligere*] Opinor, *dos est.* Vide Axenium ad ista Phædri initio, *duplex libelli dos est.* Symmach. Ep. 1, 83. *qua te dote natura ditavit.* ubi vid. Juret. p. 47.

H. V. 6. *Incertæ unde superjacta, ut solido, feruntur*] *Feret* et emend. *fert.* MS. Spinæ. *Incertam undam* eleganter vocat, quæ instar solidi superjacta non mergit. *Incerta rivis aut tenacia gravi cœno* Ann. 1, 63. et 70. *Eadem freto, litori, campis facies, neque discerni poterant incerta a solidis, brevia a profundis. incertum undæ.* MS. Spinæ a manu secunda. *Inerti undæ.* Grotius et Freinshemius. Ovid. de Ponto Euxino Her. Ep. 9, 122. *Inertes undæ superjacta, ut solidæ, ferunt* ex vestigiis codic. Flor.

C. 7. *Fulminum jactu arsisse*] Lege *tactu.* Sic *tangi de cœlo.* Vir. Ecl. 1, 17. *De cœlo tactas memini prædicere quercus. tactæ de cœlo ædes* Ann. 13, 24. *regiones* Ann. 14, 12. Sed vide Pichenam.

Sive herba tenus aut flore, seu solitam in speciem adolevere] *Solidam in speciem,* Salmasius. sed *species* præcessit. Lege *solidam in spem.* Ovid. Met. de herba 15, 203. *Turget et insolida est et spe delectat agrestes,* ubi forte legendum, *in solido est,* vel *in solida jam spe delectat.* *Spes anni* et *vota coloni* passim apud poetas. Possis et sive *herba tenus aut flore,* sive, *ubi solidam in spicam adolevere.* sed *in spem* verum est. agit de segete. notum illud, *et adhuc tua messis in herba est.*

C. 8. *Et primis munimentis urbs*] Lege *septa trinis munimentis urbs.* Vide commentatores infra c. 12. reliqua ex Spinæ codice restituenda, *alienigenis templum interius clausum.* Tum puto scribendum, *ad fores tantum Judæo aditus et limen, penetrali et Sacerdotes arcentur.* Possis et *e trinis munimentis urbis.* et tum *templum,* quod sequitur, pro glossemate ejiciendum. Vidit Lipsius hæc ab Agricola emendari, et putavit ex ingenio hæc fieri.

C. 10. *Proximus annus, bello civili intentus, quantum ad Judæos per otium*

transiit] Lege *proximis annis bello civili intentus.* nempe, *quantum, ad Judæos per otium transitis.* annis per otium transitis. plus uno anno interquievit. Agric. 6. *annum quiete et otio transit.*

C. 12. *Metus atque usus*] *Atque* denuo sequitur. Lege igitur, *metus æque ac usus*, vel, quod malo, *metus atque usus peræque.* vid. Ann. 6, 5.

C. 21. *Subitus consiliis sed eventu clarus*] Lege *et eventu elatus.* quod eventui nimium fideret, subita consilia testabantur. Hist. 4, 63. *rebus secundis sublati.* *Elatus inflatusque.* Sic Hist. 1, 8. ex emendatione Lipsii, *Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et elati superbia recentis victoriæ. tantis successibus.* Suet. Nerone 37. ubi alterutrum videtur superfluum.

C. 22. *Intermisso signo et vocibus*] Lege *vicibus*, scil. vigiliarum. Sic Hist. 2, 29. *vices castrorum intermittere sine sono tubæ.* apposite omnino. Plura supra notamus ad Hist. 1, 85. Germ. 26. *Agri pro numero cultorum ab universis per vices occupantur,* quem locum, reponendo *per vices*, male sollicitabant, recte a Gronovio assertum et a Colero.

C. 23. *Civilem cupido incessit*] Lege *cupido inde incessit* MS. Flor. *invasi, incessi:* quod diversam scripturam testatur, et sane MS. Spinæ *invasit.*

Tricenos quadragenosque se et armamenta] Sic MS. cod. Flor. Forte *triceno quadragenoque quæque remo, sed et armamenta.*

Cum interim flexu autumni et crebris pluvialibus imbribus superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit] Recte *flexu autumni* Rhenanus, cum *fluxu* ante legeretur. Sic *flexo in vesperam die* Ann. 1, 16. Sed pluribus mendis inquinatus hic locus; nam cur amnis superfusi nomen non exprimitur? deinde cur *imbres pluviales*? cum aut *imbres* aut *pluvias* satis esset dixisse. deinde *superfusus amnis*, pro redundante simpliciter vix satis Latinum videtur. Ne quid moremur, aut suspensum te teneamus, opinor, a Tacito relictum: *cum interim flexu autumni crebræ pluviæ: et Vahalis ripis superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit.* Singula videamus. *Vahalis amnis* est, qui Batavorum insulam superfluit. Ipse Tacitus Ann. 2, 6. *Insula Batavorum, in quam convenirent dicta ob faciles appulsus... Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens adverso cognomento Vahalem accolæ dicunt.* Infra c. 26. *Petito colloquio scinditur Nabaliæ fluminis pons, in cujus abrupta progressi Duces.* ubi Lipsius, et ante Lipsium Rhenanus, *Vahalis fluminis pons.* an *navalis Vahali pons*? de Batavis Hist. 4, 12. *Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum seditione domestica pulsi extrema Gallicanæ oræ vacua cultoribus simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum a fronte Rhenus amnis tergum ac latera circumluit.* qui et ipse locus est vexatissimus: ubi monet Lipsius, in nonnullis codicibus legi, *insulam vocatam sitam*, vel *vacasitam* vel *invata sitam.* Unde ille, sed dubie, *insulam Vahali assitam.* Rhenanus, quod in Budensi libro invenisset *juvata sitam*, *sub vada sitam* castigat. Grotius ex *vocasitam vacantem.* Codex Spinæ *insulam Vatasitam.* Nam Pichena de Florentino suo tacet. Ego opinabar, *insulam in Vahali sitam occupavere*, vel *insulam inter vada Vahalis sitam:* quod verum est, nisi mavis *insulam Bataviæ assitam.* Sed alterum verius, et ita conjeceram, antequam Lipsiana conjectura mihi liqueret. in sequentibus malo, *cui mare Oceanum frontem, Rhenus amnis tergum ac latera, circumluit.* Sed ad rem. *superfundi ripis*, ut *superfunditur adjacentibus amnis* supra c. 14. *Addiderat Civilis aliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis adjacentibus superfunderetur.* Ann. 13, 55. *potius mare superfunderent, adversus terrarum ereptores:* quo loco vulgatum posse ferri, nec *ripis* opus esse, utcunque apparet. sed vera forsan lectio: *cum interim flexu autumni crebræ vis pluviæ, et alveos imbribus superfusus amnis.* habet enim Rhenus duos alveos, quorum alter Vahalis dictus. Vid. Ann. 2, 6. sic Epicedio Drusi v. 226. *Vix capit adjectas alveus altas aquas.* Ovid. Met. 8, 558. *dum tenues capiat suus alveus undas. Per ora et alveos fluminum* Ann. 2, 5. Possis etiam, *flexu autumni, ut crebri pluvia alveo imbrium vi superfusus amnis.* nisi mavis, *crebræ pluviæ: et alitus imbribus ac superfusus amnis. alitus* pro *altus* sæpe apud Valerium Max. Vid. Pighius ad 3, 4, 4. *quem super notas aluere ripas* Horatio 4, 2, 6. vel legendum *crebra diluvia et ripis imbrium vi superfusus amnis* Plinius Epist. 8, 17.

Num istic quoque immite et turbidum cælum: hic assiduæ tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis alte superfunditur. vide reliqua. *imbrium vis* ut Ann. 6, 37. *Euphraten nulla imbrium vi sponte et immensum attolli. vis aquarum prorumpens* Ann. 12, 57. *vis fluminis* Ann. 2, 17. Ovidius de Eveno fluvio Met. 9, 104. *nimbis et hiemalibus auctus.* Ap. Suet. Aug. 72. legendum *assiduo imbre hiemaret*, non *in urbe*, quod præcessit.

C. 24. *Monebat mutare*] Malim *mutarent.* sic *mutare fortunam* alibi. *mutare fidem* Ann. 4, 47.

C. 25. *Sibi non tributa, sed virtutem et viros indici*] Sic Flor. Pichenæ liber. ante *virtutes*, unde *juventutem* Rhenanus, alii alia. Opinor *sed virtutem, ut viris indici.* quid per virtutem intelligat, jam supra 4, 12. exposuerat, *nec opibus Romanis, societateve validiorum attriti viros tantum armaque Imperio ministrant.* Sic alia scribenda sunt; nam codex Spinæ, *societateve aliorum.* vulgo *societate validiorum.* de Morib. Germ. 29. *Omnium harum gentium præcipui Batavi...Manet honos et societatis antiquæ insigne, nam nec tributis contemnuntur* (lege *conteruntur*) nec *publicanus atterit. exempti oneribus et collocationibus, et tantum in usum præliorum sepositi, velut tela et arma.*

Proceres: atrociore Civilis rabie] Legendum, *Proceres atrociora: Civilis rabie semet in arma trusos.*

AD LIB. DE MORIBUS GERMANORUM.

C. 2. *Immensus ultra, utque sic dixerim, adversus Oceanus*] Alii *aversus.* facit huc locus Ciceronis Somn. Scip. c. 6. quem Pichena adduxit, ubi *aversa pars terræ* inhabitabilis. *ignotum mare* infra c. 17. hoc est *aversum.* Vide quæ ad Florum noto. 2, 12. Velleius 2, 106. *classis, qua Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subvecta.* sed neutrum satisfacit. Forte *inapertus Oceanus.* Valerius Fl. 1, 169. *quantos pelagus aperimus in usus. portum aperire* Ann. 16, 23. *aperire saltum* in Annotatis supra. *aperire Oceanum* Curtius 9, 4. *ut sanguine suo aperirent ei Oceanum.* Possis etiam *inaccessus*, vel *avius.*

C. 3. *Nec tam voces illæ*] Revoca ex vetustis editionibus: *Nec tam vocis ille, quam virtutis concentus videtur.*

C. 4. *Minimeque, etc. cælo soloque assuerunt*] Ultima littera proxime præcedentis vocabuli *inediam* est iteranda, ex qua *ni* facio, *minimeque situm æstumque tolerare, frigoraque et inediam, ni cælo solove assueverint.* tum deinde pro *satis satiferax, frugiferarum arborum impatiens.* ut inter sata et frugiferas arbores distinguat: quanquam et arbores seri dicebantur. vide 26. *Arva per annos mutant et superest ager. nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent, sola terræ seges imperatur.* quibus hæc mire illustrantur.

C. 5. *Non in alia vilitate, quam quæ humo finguntur*] Parum Latine, si quid video. Scripserat puto Tacitus, *non in alia utilitatis.* non in alios usus. amat sic loqui passim noster. tum et vult argentea vasa in promiscuo usu apud alios esse, ac si fictilia forent. hinc *utensilia*, utensilia cibaria; de quibus Gron. ad Ann. 1, 70. *usus* et *utilitas* eadem apud Tacitum Ann. 3, 70. *quod effigiem Principis promiscuos ad usus argenti vertisset.* sed *usus* vocabulum jam præcesserat. Forte et scribendum, *quam quæ limo finguntur. limus* pro luto aut argilla. sed nil necesse. apud Nasonem Trist. 2, 489. *Alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat.*

C. 6. *Atque in immensum vibrant*] *Vibrare telum* est manu concutere. Scribe *librant*, dirigunt. H. 3, 27. *In Flavianos tela desuper librabantur*, Ann. 1, 64. *Locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis....neque librare pila inter undas poterant:* apposite vim verbi expressit, ut et H. 2, 22. *Ingerunt desuper Othoniani pila librato magis et certo ictu.* Hinc *libratores* Ann. 2, 20. *funditores libratoresque excutere tela jubet.* rursus 13, 39. *Libratoribus fundi-*

toribusque attributus locus, unde eminus glandes torquerent. H. 3, 23. *libramenta tormentorum.* Vide Vegetium de libratoribus.

Centeni ex singulis pagis sunt. idque ipsum vocantur] Videtur latere nomen Germanicum. Vide an ex vestigiis Glossarii Boxhorniani pervetusti sic scribendum, *centeni ex singulis pagis, hundrique ob id ipsum vocantur.* Glossarium enim: *Centurio præfectus*, hundro.

C. 7. *Nec illæ numerare plagas aut exigere pavent*] Perperam *exsugere* reposuerunt. *exigere*, explorare, perpendere, examinare, *exigere pensa* sic dicitur. Suet. Julio 47. *sua manu exegisse margaritarum pondus.* Aug. c. 45. *Gladiatorum pugnas severissime semper exegit.* et rursus Tib. 19. *Disciplinam severissime exegit.* quomodo et Aug. idem c. 24. in MSStis Fluvii Ursini et denuo c. 31. Aug. *ut illorum ad exemplar et ipse dum viveret et alii Principes exigerentur.* male sollicitavit Casaubonus. vide Grævium. *exigere supplicia coram* idem Claud. 34. *Tormenta quæstionum pœnasque parricidarum repræsentabat exigebatque coram.* Vide hic Gronovium, qui tamen minus recte visus est interpretari. Canace apud Nasonem: Ep. 11, 8. *Ipse necis cuperem nostræ spectator adesset: Auctorisque oculis exigeretur opus.* hinc exactores supplicii. Vide Lipsium ad Ann. 3, 14. *auspiciorum fides exigitur* infra c. 10. et 20. etc.

Cibosque et hortamina pugnantibus gestant] *Ut hortamina.* sic c. 27. *Monumentorum arduum et operosum honorum, ut gravem defunctis, aspernantur.* Vide illic Rhenanum.

C. 8. *Puellæ quoque nobiles imperantur*] An *nubiles?*

C. 11. *Quibus tum et coercendi jus est*] *Quibus tamen coercendi* MS. Rhenani. Lege *quibus tantum coercendi.* non habent suffragia. mox etiam c. 12. malo, *ignavos et imbelles, ut corpore infames*, non et *corpore.*

C. 14. *Epula et convictus*] Perperam tollit *convictus* ex suo codice Rhenanus, quod et alii temere secuti sunt. pro conviviis enim ponitur c. 21. *Convictibus et hospitiis non alia gens effusius indulget.*

C. 15. *Quoties bella non ineunt non multum venatibus*] Scribe, *sunt multi in venatibus.* deinde, *plus temporis otio transigunt*, ut *vitam silentio transigere* Sallustio Cat. 1. Mox *ipsi hebent*, possis etiam *ipsi jubent.*

Magna arma] An *sagina, arma.* supra H. 2, 88.

C. 16. *Citra speciem aut delectationem*] Forte *aut delectus rationem.*

C. 17. *Eligunt feras, et detracta velamina*] Malim *Eligunt eas* (nam *feras* præcessit) et *detracto velamine spargunt maculis vel belluarum.* Calpurn. Ecl. 5, 72. *Sed tibi cum vacuas posito velamine costas Denudavit opus.*

C. 18. *Quæ liberis inviolata ac digna reddat*] Scribe *ac digna se reddat.* dixi supra. tum scribe *ad nepotes referant.*

Septa pudicitia] An *seposita?* vide indicem in *seponere.* Agric. c. 31. *quos sibi Caledonia viros seposuerat.* possis et *operta pudicitia:* sed nil muta. Livius 3, 44. *postquam omnia pudore septa animadverterat. artis custodiis domum et vias sepserat Livia* Ann. 1, 5. *mari Oceano aut amnibus septum imperium* Ann. 1, 9. Propertius 2, 18, 69. *Contra rejecto quæ libera vadit amictu Custodum et nullo septa timore placet.* sic lege, non *tumore.*

C. 19. *Nec corrumpere et corrumpi sæculum vocatur*] An *sæculo imputatur?* vel *sæculi vocatur.* Propert. 1, 16, 11. *Non tamen illa suæ revocatur parcere famæ, Turpior et sæcli vivere luxuria.* Sic *temporis arma.* de quibus ad Nasonem Trist. 4, 10, 106. Vel *sæculi mos vocatur*, quod malo. Seneca Contr. 15. *Adeone jam ad omnem patientiam sæculi mos abiit, ut adversus querimoniam viri uxor alieno teste defendatur.* Epit. Controv. 2, 5. *onerosa sumptibus, ut sæculi mos est.* Florus 3, 12. *Opes atque divitiæ adflixere sæculi mores.* Mox lege *melius adhuc quidem civitates.*

C. 21. *Et poscendi invicem eadem facilitas*] *Facultas, facultatem præbere criminantibus* Ann. 4, 41. 6, 30. *Accusatores, si facultas incideret, pœnis afficiebantur.* Sed vide c. 26. *facilitatem partiendi camporum spatia præstant.*

C. 22. *Aperit adhuc secreta pectoris licentia loci*] Forte *aperitat udi secreta pectoris. udum pectus* Statio restitui in Adversariis. Possis et, *aperit ad udi. adudare* apud Columellam ex MS. Sed nil muta. bene Gruterus.

C. 23. *Recens fera*] Lege *ferina.* Valer. Flaccus 3, 569. *Captaque dapes auxisse ferina.* sic aprina, caprina, ovilla: carnem subintellige.

Haud minus facile vitiis quam armis vincentur] MS. Lipsii, *vino quam armis.* Lege, *vi vicini.* Sed vide Gronovium.

C. 26. *Ideoque magis servatur*] Forte

magis aversantur, et sic Salmasius ad Jus. Att. et Rom. Sed vide Herald. pag. 583.

Ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent] *Prata sepiant* MS. Rhenani. Vide Colerum, qui, *hortos rigari* quod neget, fallitur. Sepiuntur et prata et horti et arva. Festus in *Retricibus*: *Retricibus cum ait Cato, aquam eo nomine significat, qua horti irrigantur*. V. Calpurnius Ecl. 2, 49. et 98. Hinc toties apud Poetas perpetuo quasi epitheto, Nasonem in primis, *rigui et irrigui horti*. *Septa* pro *prato*. Valer. Fl. 3, 581. *Continuo, volucri ceu pectora tactus asilo, Emicuit Calabris taurus per confraga septis*. Ovid. Epist. Cydipp. Ep. 20, 144. *Ad sepem alterius quis tibi fecit iter*.

C. 27. *Ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur*] Opinor *acervis ligneis* vel *ligni*. *Struem* mox vocat. an *ingestis lignis*, vel *injectis*, item *aggestis lignis*, vel *congestis*. Petron. c. 89. *aggeritur ingens claustrum*. Sic lege *aggerebatur cespes* Ann. 1, 19. *lignorum aggestus* ib. 35. *aggestis arboribus* Livius 6, 2. possis et *aggesta materia*. nam *lignorum* glossa, ut recte meus pater.

Arduum et operosum honorem] Rectius scripti quidam *peroperosum*. et sic Pichena. sic *perasper* Ann. 15, 26. ubi annotata vide.

C. 28. *Haud dubie Germanorum populi colunt*] *Haud dubii*.

C. 30. *Ferramentis quoque et copiis*] *Cibi*, alibi dictum. Vid. H. 2, 59. male mutant. *ferramenta* et in Suetonii Tito c. 9. in MSS. pro *ornamentis*.

C. 31. *Ferreum insuper annulum*] An *catulum*? quod vinculi genus est, *canem* alii vocant. vel *ferream catenulam*, *catellum* Gronov. ad Plin. 33, 14 (54.) Livius 39, 31. *catellum* Plauto Curc. 5, 3, 13. Horat. Epist. 2, 17, 55. *Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam*. ubi vide Torrent. vel forte *ferream numellam*. Vide Festum in *Numella* et Nonium.

Jamque canent insignes et hostibus simul suisque monstratus] Locus vexatissimus. Scribo, *Jamque cani ut insignes, et hostibus simul suisque monstrari*. *Insignis hosti* H. 3, 17. *ut insignes*, sic Ann. 4, 34. de T. Livio, *Scipionem Afranium, Cassium, Brutum, nusquam latrones et parricidas, sæpe, ut insignes viros, nominat*. p. 70. *complexus, ut præscius periculorum*, sic ibi lego. Cantabant autem prœlium ineuntes Germani. supra c. 2. ubi plura ad rem. de Batavis H. 4, 18. add. H. 5, 15. Ann. 1, 65. Ann. 2. sub finem. de Arminio: *prœliis ambiguus, bello non victus: caniturque adhuc barbaras apud gentes*. sic illa capienda sunt ex hoc loco. cf. Ann. 4, 47. H. 2, 22. Liv. 5, 37. etc.

Hæc prima semper acies usu nova] Nihili hæc sunt. *Visu obvia* scribo. hosti nimirum videnda. oculis hostium obvia. *visu* pro *visui*, ut fere semper Tacitus. *visu ovia* vel *ovvia* scriptum fuit. hinc factum *nova*. Aliter Gronovius et interpretes. mox et *cultu mitiore*, malo quam *vultu*, quicquid dissentit idem Gronovius. non enim ad tonsos capillos refero, sed ad *catulum ferreum*.

Nulli domus jam ager, aliqua cura] Scribe *domus aut agri aut alia cura*.

C. 32. *Certum jam alveo Rhenum*] *Alvei* malo.

Prout ferox bello et melior] *Eo melior*.

C. 33. *Urgentis Imperii fatis*] Alii *vergentibus*. an *urgentibus imperium?* Velleius 2, 12. *At Caius Marius L. Sullam, ut prævaventibus satis, copulatum sibi Quæstorem habuit*. ubi lego, ut Reip. (vel *Pop. R.*) *acuentibus se fatis*.

C. 36. *Ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt*] Locus et hic vexatissimus. Scribe minima mutatione *superiori*. Illi, qui superior evadit in bello, probitas et modestia sunt inane nomen. Ovid. Am. 3, 3, 23. *Aut sine re Deus est nomen*. *Nomen inane* passim apud poetas. Vide supra Hist. 1, 55. In Catalectis Petronianis epigramma c. 80. quod sic castigandum, *Nomen amicitiæ, sibi quatenus expedit, hæret; calculus ut tabula mobile ducit opus*. vel, *Nomen amicitia est, sibi quatenus expedit, hærens*. sed alterum verius. Vide Casaubon. et Grævium ad Suetonii Cæs. 77. *Nihil esse Remp. appellationem modo sine corpore ac specie*, ubi Casaub. *ac re*. Salmasius legit *ac speciem*. bene. Histor. 1, 30. *si Resp. et Senatus et Pop. R. vana nomina sunt*. ubi libri scripti *vacua nomina*. H. 4, 15. *Signa vexillaque congregantur, exercitus magis nomen, quam robur*. Ann. 4, 43. *neque penes Arsaciden Imperium sed inane nomen*, et sexcenties alii.

C. 37. *Ne Parthi quidem sæpius admonuere*] *Admovere* Rhenanus. Opinor ego voculam *sui* excidisse. *ne Parthi quidem sæpius sui admonuere*. de qua locutione nos ad Nasonis Ep. 3, 132.

Sed et potest ferri vulgatum. Pro *sæpius* forte etiam legendum *sævius*.

C. 38. *Quanquam in communi Suevi vocentur*] *In commune* supra c. 27. *Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus.* infra c. 40. *nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Herthum, id est terram matrem colunt.* Orat. c. 2. MSS. *Aper cum eruditione*, pro *communi*, nisi si legendum illic *comi eruditione* et c. 26. H. 4, 74. Ann. 1, 28.

Apud Suevos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant] Scaliger ad Martial. legit *capillum retrosecus.* sic *altrinsecus* et alia apud Apuleium: de quibus nos ad Metam. Ovidii. sed et *solo* mendosum. *so* repetitum ex præcedente syllaba. Leg. *raro resecantur, ac hunc sætæ pilo in ipso vertice religant.*

C. 42. *Quatenus Danubio pergitur*] *Perrigatur* vel *tergitur* putabam olim: nunc magis arridet, quod e MSS. proferunt, *Danubio peragitur.* de quo verbo copiose in Adversariis.

C. 43. *Nigra scuta, tincta corpora*] Scribe, *nigro scuta tincta ac corpora*, sc. colore. *Sparsis pellibus albo* apud Maronem Ecl. 2, 41. nos plura ad Metam. Nasonis 3. fab. Actæonis.

C. 44. *Regia utilitas est*] Malim *regiæ utilitatis.*

C. 45. *Sonum insuper emergentis audiri*] *Se mergentis.* Hæc enim de occasu solis valuit apud quosdam opinio: et sic Lipsius. De Hispania Statius Genethliaco Lucani v. 27. *Stridoremque rotæ cadentis audis.* Deinde scribe *formæ decorem*, pro *formasque Deorum.* apud Nasonem Met. 1, 73. stellæ sunt, sed hic de sole sermo est tantum.

Illuc usque (et vera fama) tantum natura] Hic quoque locus conjecturis variis vexatur. Puto *illuc usque it fama vera tantum naturæ.* sic restitui Ann. 13, 55. *famam intra hominum.* possis etiam *illuc usque se fama vera intendit naturæ.* vide Indicem in *Fama.* et Senecæ Suasor. 1. aut *sinus famæ* ut Agric. 30. vel *it fama veri.* vel, *vera et intima naturæ:* aut *Illuc usque vera fama in tantum naturæ:* ut *in quantum* de Orat. c. 2. MS. ubi vide Pichen. an *vera tantum naturæ*, ut *vera potentiæ* emendavi supra, vel forte *Illuc usque fert fama, et rerum in tantum natura.* Seneca l. c. *Ita est Alexander rerum natura: post omnia Oceanus, post Oceanum nihil.* Vide illic Schulting. aut *Illuc usque fama, et vera* (vel verax) *tantum natura. Vera fama* ut Livius 25, 16. contra *vana fama* Curt. 10, 10, 5. Vid. Freinsh. ad Curt. 9, 9, 4. et 7, 8, 12.

C. 46. *Idemque venatus viros pariter ac feminas alit*] Apud Ovidium Met. 13, 53. quoque forte legendum, *Venatuque aliturque avibus.* Silius de Hirpinis 8. v. 573. *Hos venatus alit.* Valerius Flacc. 6, 146. *Exomatas venatus alit.*

In aliquo rumorum nexu contegantur] *In obliquo ramorum nexu*, opinor. Vide Colerum. Livius 40, 22. *iter opacum, ut præ densitate arborum immissorumque aliorum in alios ramorum perspici cœlum vix posset.* Apud Petronium quoque restituimus, ubi legendum *obliqui viarum flexus*, h. e. curvi. *obliquo dente timendus aper* Nasoni Ep. 4, 104. *Obliquare crinem* supra c. 38.

AD VITAM AGRICOLÆ.

C. 1. *Ni cursaturus tam sæva et infesta virtutibus tempora*] *Ni incusaturus* forte. quæ hoc ipso incusantur quod petenda est venia rei laudabilis, vel ob indigne habitum a Domitiano Agricolam. Ann. 5, 7. *cum in Blæsum multa fædaque incusavisset.* Ann. 1, 35. *ac propriis nominibus incusant.* et sic passim. Olim succurrebat *inlustratus*, ut c. 28. *indicium tanti casus illustravit.*

C. 2. *Et loquendi audiendique*] An *eloquendi?*

C. 3. *Subit quippe etiam ipsius inertiæ dulcedo*] *Subit quippe clam.* vel *et clam* puto. hoc alii per verbum *subrepere* vel *obrepere* expresserunt. *et* pro etiam.

C. 4. *In hujus sinu indulgentiaque educatus*] Immo contrarium videtur velle, non educatum indulgenter, deinde constructio non cohæret, in *sinu* et

indulgentia. Opinor pro *aque* prius scriptum fuisse *qura.* hoc est, *cura.* *In cujus sinu diligenti cura educatus.* Vide de hoc loco Schelium p. 870. vel sine *indulgentia.* Plin. Ep. 7, 24. *Vixit in contubernio aviæ delicatæ severissime et tamen obsequentissime.* Sic lego: nam cod. Med. *avia Elica severissime.* ib. 8, 11. *cum affectum tuum erga fratris filiam cogito etiam materna indulgentia molliorem.* Possis etiam, *indulgentia absque.*

C. 5. *Intersepti exercitus*] Sic legunt, non *intercepti.* Hist. 3, 53. *intersepta Germanorum Rhætorumque auxilia.* ita illic et MS. Spinæ.

C. 6. *Ludos et inania honoris modo rationis atque abundantiæ duxit*] Puto, *Ludos, ut inania honoris, medios moderationis et abundantiæ duxit, inania clementiæ et gloriæ* Hist. 3, 19. restituimus. ib. 2, 69. *inter inania belli adsumptus.* Ann. 2, 76. *neque suspiciones imbecillas aut inania famæ pertimescenda. Moderatio* ut c. 7. *rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.* Possis et, *ut inania honoris et modum.*

Diligentissima conquisitione fecit] *Effecit.*

C. 8. *Provincia dignum est*] *Dignum. sed temperavit.*

Habuerunt virtutes spatium exemplorum] Opinor scribendum esse, *addiderunt virtutes spatio exemplorum* (de quo ad H. 2, 2.) a Circensibus locutione sumta, de qua nos ad Virgilium. Plinius Epist. 1, 10. *ut ille multum virtutibus suis addidit. Addere flagitiis* idem Ep. 6, 22. *addere gradum* Lucanus 4. Vel lege *Rapuerunt:* idque vere *rapere viam, rapere iter* et similia. *campum rapit sonipes* Stat. Theb. 5, 3. *corripere spatium* Virg. Æn. 6, 643. *Spatium et curriculum* Cicero conjungit. ut in Lael. c. 12. *Deflexit enim jam aliquantulum de spatio curriculoque consuetudo majorum.* pro Rabirio. *Meque ex spatio defensionis in semihoræ curriculum redegisti.* Huc et Ovidius respexit Trist. 2, 531. *arcto spatio coercere.* *Spatium decurrere amoris* Lucretius 4, 1190. Possis et *aperuerunt spatium.* sic *aperire novas gentes,* infra c. 22. vid. ad c. 2. de Mor. Germ. Forte et legendum *spatium ex templo honorum.* Olim conjiciebam, *acuerunt se virtutes auspicio exemplorum.*

C. 9. *Castrensis jurisdictio secura et obtusior*] An *secors?* nam sic scribitur in veteri codice passim, non *socors.*

Nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur] Opinor, *nullis in hoc usus prensationibus.* h. e. non, quod ipse ambiret. Cicero ad Att. 1, 1. *Fuit hæc illius præpropera prensatio. Prensare* quid sit, vid. Voss. de Analog. 3, 44. Plinius Ep. 2, 9. pro Sextio Erucio candidato, *Itaque prendo amicos, supplico, ambio,* etc. ubi V. C. Medic. *prenso.* Sic *apprehendere.* Idem 1, 5. *apprehendit Cæcilium Celerem.* 7, 31. *Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, apprehende, immo et invita.* et alibi. Post et *Britanniam ei provinciam destinari,* quam *dari* malim. sed nil muta. sic *Syria destinata* c. 40. *Syriam provinciam Agricolæ destinari.*

Consul egregiæ tum spei filiam mihi despondit] Illud *tum* prorsus redundat. Opinor *egregia ætate ac specie filiam,* vel *egregiam ætate tum specie.* sic infra c. 25. *egregia specie classis. eximia Germanici species,* Ann. 2, 41. *Thraseæ venerabilis species.* Ann. 16, 29. 4, 68.

C. 10. *Spatio ac cœlo*] *Spatioso solo* opinor, vel *spatio soli.* tum mox pro *Gallis in meridiem etiam inspicitur,* lego, *a Galliis in meridiem etiam dispescitur,* vel *fretum dispescit,* aut *freto dispescitur.* Vide Vossium ad Melam 2, 2. Nostro Hist. 2, 58. *Hispaniæ ab Africa angusto freto diremtæ imminebat. Breve fretum.* Hist. 3, 2. *Britanniam freto dirimi.* ubi malim, *brevi Britanniam freto dirimi.* infra c. 23. *Glota et Bodotria angusto terrarum spatio dirimuntur.*

Vasto atque aperto mari] Lege *inaperto.* Vide ad Germ. c. 2.

Multum fluminum huc atque illuc ferre] *Hinc atque illinc inferri,* rectius puto.

Influere penitus atque ambitus] An *ambedere?*

Etiam jugis atque montibus inseri velut in suo] An *in solum?* nam *solum* proprie planum.

C. 12. *Per Principes factionibus et studiis trahuntur*] *Distrahuntur* lege. *distrahere domum* in partes Ann. 4, 40. etc.

C. 15. *Nihil libidini exceptum*] *Exemptum* malim. *Exemptum discrimini* H. 3, 4.

Alterius manus, alterius vim] *Alternis manus, alternis vim.* Sed vide Gronovium. Pro *eripi domos* legendum *diripi* puto, vel *erui.*

C. 16. *Omisit ira et victoria*] An *ira victoris?*

Sed discordia laboratum] *Sic* et mox

forte, *sine sanguine stitit* pro *stetit.* vel *sistit* pro *sistitur.*

Agitavit Britanniam disciplina] Forte *Britannicam disciplinam*, ut agitare consilia, cogitationes, res novas. *plus quam civilia agitare* Ann. 1, 12. et c. 18. *ut tres legiones miscere in unam agitaverint.*

C. 17. *Minuta hostium spes*] *Imminuta* malim. Vide ad c. 19.

Et cum Cerealis quidem] *Idem* vel *pridem.* deinde *sustinuit quoquo*, pro *quoque*, h. e. aliquo modo.

C. 18. *Nihil arduum aut invictum*] *Invium* melius videatur. *Invia virtuti nulla est via.* sic infra c. 27. *nihil virtuti suæ invium:* sed ideo hic malo vulgatum, ne bis eadem utatur locutione. pro *ad bellum venientibus* forte *ingruentibus* vel *ruentibus.*

C. 19. *Administrationibus potius*] An *potiri?* vel *officii et administrationis potiri.* ut *rerum potiri.*

Frumenti et tributorum auctionem æqualitate munerum mollire] Lege, *æqua* (vel *æquabili*) *vilitate imminuere et mollire.* vel *imminutam mollire.* sic *censuræ legem mollire* apud Propert. 4, ult. 41. *Vilitas*, ut Ann. 6, 17. *copiam vendendi secuta vilitate.* Suetonius Cæs. 50. *plerisque vilitatem prædiorum mirantibus.* ubi de prædiis emtis agitur. sic et *annonæ vilitas* opponitur caritati. Livius 30, 26. *annonæ vilitas fuit.* et c. 38. *per eos dies commeatus ex Sicilia Sardiniaque tantam vilitatem annonæ effecerunt.* De vilitate frumenti loca similia habes Ann. 2, 59. et 87. Plinius Ep. 4, 6. *Thusci grandine excussi; in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur.* ubi male alii codices: *sed parum utilitatis.* Arnobius sic quoque *abundantiam* et *vilitatem* conjunxit Lib. 1. pag. 9. Ed. Salmas. *Numquid omnibus his annis continua fuerunt bella, continuæ sterilitates, pax nulla in terris, nulla protinus vilitas aut abundantia rerum fuit?* Et mox *sæpenumero maximos annonæ fuisse proventus, vilitates, atque abundantias rerum tantas, ut commercia stuperent universa, pretiorum auctoritate prostrata.* ubi cod. Reg. *annorum proventus;* et recte, ut puto. sic recte Excerpta Salmas. D. Ambrosius altero libello contra Symmachum s. Ep. 18. *Virentibus segetibus subito spes anni adulta moritur.* Frumenta vectigalia Romanis fuisse, vide Ann. 4, 6. Pro *auctionem* alii *exactionem*, ut Hist. 1, 20. *Exactioni Equites Romani præpositi, novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum: ubique hasta et sector et inquieta urbs auctionibus.* Sed *auctionem* posuit pro venditione: *exactioni* hic locum non esse patet ex sequentibus. Hinc *auctionari* pro emere Asconio ad Cic. Verr. 1, 23. *Sectores, qui spem lucri sui secuti bona condemnatorum semel* (*simul* puto) *auctionabantur.* sic Tacitus Ann. 2, 59. *Germanicum, apertis horreis, pretia frugum levasse* refert.

Emere ultro frumento ac vendere pretio cogebantur] Forte, *emere iterato frumenta, ac vendere præstinata cogebantur.* Non satis erat, semel a publicanis emisse frumenti, quantum usibus suis satis esset, sed altero plus emere cogebantur, quod cogerent vendere postea. forsan et scriptum fuerit *pretio haud æco*, i. e. *æquo*, vel *pretio perinico*, i. e. *periniquo.* Possis et *præter rem cogebantur:* nisi præstiterit *tertio quoque* vel *tertioque cogebantur. iterato et tertio* emere ac vendere. idque verum opinor.

C. 20. *Ut nulla ante Britanniæ nova pars illacessita transierit*] Puto, *ut nulla arte Britanniæ, jam* (vel *tunc*) *bona pars illacessita transierit* vel *manserit.* sed et tollendum τὸ *et* ante *præsidia. nova* et *bona promiscue* confundi in vetustis exemplaribus, adeo in comperto est, ut exemplis haud quaquam videatur indigere. forte et scripserit *nobis pars illacessita* vel *invia pars. novæ gentes* infra c. 38. Cogitabam aliquando, *ut nulla tantæ Britanniæ nova pars. tantæ Britanniæ*, ut apud Ciceronem Ep. 7, 10. *Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in tanta illa insula te peritior fuisset.* de Eubœa Livius 35. extr. quod *tanta insula et tot opportunæ urbes in suam ditionem venissent.* Propertius 2, 51. *Fœdavitque comas et tanti corpus Achillis, Maximaque in parva sustulit ossa manu. tantam vim morbi* Curtius 3, 6.

C. 41. *Tot militares vici*] Sic legendum, non *viri*, ut recte Gronovius. V. notata ad Vell. 2, 115.

AD DIALOGUM DE ORATORE.

C. 2. *Communi eruditione*] MSS. *cum eruditione.* an *comi eruditione?* vide Indicem in *comitas* et *comiter.* sic *communis* et *comis* sæpe commutantur. vid. Juret. ad Symmach. p. 77, 78.

C. 3. *Offensas Catonis tui ames*] *Aures* MS. Lege *averseris* vel *aversere?* sic *cum* pro *communi* paullo ante in libris. infr. c. 10. *offensa excusatur.*

Atque ideo maturare libri hujus editionem festino] *Festino maturare* minus concinnum, ne bis idem dicat. *gestio,* Gronovius; ego *destino* minima mutatione. Ovid. Met. 8, 157. *Destinat hunc Minos thalami removere pudorem.* Plinius sic sæpe, ut Ep. 5, 8. *Egi magnas et graves causas, has destino retractare.*

C. 4. *Omissis forensium Musarum angustiis*] *Martem forensem* vel ex Nasone novi Pont. 4, 6, 29. *Musas forenses* non novi. Vide tamen Ciceronis locum a Schelio productum. prima litera in *Musarum* videtur adhæsisse ex ultima præcedentis vocabuli *forensium;* ut curarum forte sit scribendum, vel *rixarum.* Quid si *forensium tricarum?* Sed prius malo. Contra in Catalectis Virgilii p. 88. *curarum* pro *Musarum* legitur. *Et tu mearum cura, Sexte, curarum. Curæ* pro poematis supra c. 3. *omissis orationum et curarum studiis.* infra c. 6. *sive novam et recentem curam attulerit.* Ann. 3, 24. *si plures ad curas vitam produxero.* et 4, 11. *quorum in manus cura nostra venerit.* ubi vide Gronovium. Hinc adstrue conjecturam nostram in Nasone Pont. 4, 16, 39. *quorum quod inedita cura est.* ubi male legebatur *causa.* Ipse Naso Trist. 2, 1. *Quid mihi vobiscum est, infelix cura, libelli.*

C. 5. *Et ego enim*] Lege, *etenim et ego.* vel, *te ego enim.*

C. 6. *Spectare homines veteres et senes*] Putabam aliquando, *homines victos.* etiam in Tibulli et Plauti locis ab Acidalio productis, vel homines *divites,* aut *locupletes,* vel *locupletiores:* nunc malo *homines cœlibes.* sic supra *orbos et locupletes et potentes.* sed nondum mihi satisfacio.

Quod gaudium consurgendi assistendique inter tacentes] Lege *consurgenti assistentique,* vel *assilientique.* deinde *circumfundi, corona* ex Silio, non *coronam.* Et sic fere jam alii. sic c. 19. *vix in corona quisquam assistat.* ubi v. notas. Deinde malim, *in unum converso ore coire populum.* denique in præcedentibus, *Jam qui togatorum comitatus est egresso.* non et *egressus.* sed vide tamen c. 11. *nec comitatus istos et egressus aut frequentiam salutationum concupisco.*

C. 7. *Tum abire, quod si non in alio oritur*] Locus conclamatus. Lege, *tum in cœlum abire,* et sic Dousa. Forte etiam, *quod fiduciæ non in alio oritur.*

C. 8. *Potentissimi sunt civitatis*] An *centumviratu* vel *centumvirali?* sic c. 7. *apud Centumviros causam feliciter orare.* c. 38. *caussæ Centumvirales splendore aliorum judiciorum obruebantur.*

Vespasianus venerabilis senex et patientissimus veri] *Vir* MSS. an forte *paci intentissimus vir.* vel *attentissimus juri.* Lego, *attentissimus p. rei* vel *patriæ attentissimus rei.* i. e. *publ. rei attentus. ad rem* passim apud alios. *intentus in res urbis* Hist. 4, 51. Sed propius vulgatæ vestigiis insistit, si legamus. *p.* h. e. *publicæ, attentissimus rei.* sic fere semper in MSS. contracte. in Ep. Plinii cod. Med. sic sæpe inveni. subinde et *respu.* et *resp.* Similis locus, longe mendosissimus, in eodem Plinio restituendus, 10, 33. Trajani Imp. verba sunt, in quibus, ut nunc circumferuntur, nihil sani: *Et mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quid vero rescripserim.* (Ed. Aldin. *quid quæris scripsisse me?*) *ut notum haberes, his litteris subjici jussi. Multum interest Reip. poscat, anne omnino nomine id suæ utilitatis velit. Vobis autem Reip. utilitas demum spectanda est, et, quantum fieri potest, curandum ne milites a signis absint.* sic legendum, vel *e republica poscat.*

JER. JAC. OBERLINI

MANTISSA OBSERVATIONUM.

Ad Annalium 1, 3. *L. Cæsarem — Caium — mos abstulit*] Cenotaphium iis positum fuisse autumat Joh Eb. Rau in confiniis Ubiorum ac Treverorum. Id sæculo superiore detectum describit in Diss. de tumulo honorario C. et L. Cæss. inserta ejus monumentis vetustatis Germanicæ. 8. Traj. ad Rhen. 1738. Situm erat in loco, cui nomen *Junkerraht*, et in ornamentis offerebat anaglyphum, quod Augustum et nepotes, ut putatur, essedo vectos exhibebat.

Ad notam Lipsii *ad Insulam Planasiam*] Wesseling. in Observ. var. 1, 26. p. 106. apud Dionem h. l. citatum *Juliam* per anticipationem vocari censet: Reimaro contra potior videtur Lipsii emendatio, idque eo magis, quod Dio *Liviam* ne post mortem quidem Augusti *Juliam* adpellari soleat.

Quo pluribus munimentis] Sic etiam Muretus emendabat Var. Lect. 11, 1.

Ad 1, 5. *Gnarum id Cæsari*] Albericus Gentilis in Lect. Virgil. c. 19. p. 177. legit *Liviam id Cæsari.*

Ad 1, 10. *In Antonium*] De hoc Julio Antonio, ut supra c. 5. de Paullo Fabio Maximo vid. Reinesii ep. 21. ad Rupertum.

Qui — Tedii — luxus] In nota ad hæc verba *nuperus editor* intelligendus est Crollius, cujus id commentum fuerat in Comment. Acad. Palat. vol. 6. Histor. p. 23. Verum in edendo Tacito ab eo abstinuit.

Ad 1, 13. *Non adesse caput R. P.*] His dictis male adfectus est Tiberius, quod vidit, simulationem suam detegi et artes suas perire. Cf. Ferrarii Elect. 1, 10.

Ad 1, 24. *Sirpicum*] Potuit esse cognomen paternum judice Freinshemio.

Ad 1, 38. et Ernesti Exc. ad h. l.] Sperlingius putabat, auxiliares esse *Vexillarios*. V. epistolas ejus et Cuperi amœbæas apud Polenum Suppl. Thes. Ant. t. 5. p. 98. et 107.

Ad 1, 51. *Tanfanæ*] Khunius nostras ad h. l. hæc habet. Cannegieter de Britteburgo p. 32. legit *Anfanæ* et explicat de *Diis matrabus Anfaniabus*, quæ et in Gallia cultæ, teste lapide Lugdunensi apud Gruterum p. 90, 11. ubi tamen legitur AVFANIS MATRONIS, et in Germania inf. apud Smetium in Antiq. Neomagens. p. 93. ubi MATRONIS AVFANIABVS. nisi obstat titulus apud Gudium p. 55, 11. in quo TAMFANAE SACRVM.

Ad 1, 59. *In monte Tauro*] Cum Cluverio facit et Mannert t. 3. p. 578. De munitionibus viarum v. Eccardus de Orig. Germ. p. 282.

Mattio] Id oppidum non esse Marburgum, docet Herm. Kirchner de Republica L. 13. coroll. 6. p. 138. Sunt qui vicum intelligendum putent, nomine *Matten* ad Adranam; contra Menso Alting in Not. Bataviæ t. 1. p. 122. vetus oppidum *Wetter*. Verum, si conjecturam Mannerti de Logana admittas, de Marburgo vix dubium erit, idque eo minus, quod et situs Mattiaci apud Ptolemæum probe conspirat.

Ad 1, 57. *Apud aram Ubiorum*] In dextra Rheni ripa sitam fuisse arbitratur J. Eb. Rau l. c. ubi hodie oppidum *Duyts* s. *Deutz*, eamque structam ab Ubiis, priusquam a M. Agrippa traducerentur in Galliam, neque Augusto, sed patrio cuidam Numini, forsan Mercurio, fuisse dicatam. Displicet hoc D'Anvillio, qui in Not. de la Gaule p. 86. paullo superius ponit in loco *Gotsberg*, quod adridet Broterio ad c. 39.

Ad 1, 58. in nota ad *Veterem in prov.*] Crollius suum *et æra* non in textum recepit, sed in notis tomo 2. adjectis proposuit pro conjectura.

Ad 1, 62. *Vetust. cærim.*] Titulus ille mutilus exstat apud Grut. p. 236.

Ad 1, 70. *Sine utensilibus*] De his v. et Interpretes ad Lactant. de mort. persecut. c. 27. Pricæus in nota citatus cf. p. 107.

Ad 1, 77. *Ne domos pantom.*] Locum Tertulliani, in nota citatum, emendatiorem exhibet Moreau.

Ad 2, 1. De nomine Sanatrocis R. Parth. diversimode reddito apud veteres v. Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 3. p. 528. Numus præfert ΣΑΝΑΤΡΟΙΚΗΣ.

Ad 2, 7. *Alisonem*] Castellum id prope Vesaliam fuisse, docet Mannert t. 3. p. 103. Coloniam Agrippinam contra. Id Alting hodie *Aalsum* vocari scribit ad Rheni et Amisaræ confluentes. Aliud castellum ejus nominis fuisse structum ad confluentes Alisonis, hodie *Lise* et Luppiæ prope hodiernum *Lisborn* suspicatur Mannert cum Gattererio p. 565.

Ad 2, 7. *Decucurrit*] Exemplum decursus ejus exhibet basis columnæ Antonini Pii, quam sub Clemente XI. detectam descripsit Vignolius 4. Rom. 1705. Sinistro autem, non dextro, orbe factum, docet Statius Theb. 6, 215.

Ad 2, 8. *Pervehitur*] B. Rhenanus malebat *prævehitur.*

Amisiæ] Ptolemæus 2, 11. inter Germaniæ oppida numerat Amisiam vel Amasiam long. 31, 30. lat. 51, 30. Stephanus etiam habet Ἄμισσαν. Prope oppidum *Soest* fuisse locatam, vult Mannert t. 3. p. 556. Berkelio *Embda* videtur potius fuisse in notis ad Stephanum, quod loco Taciti satis convenit. Joh. Frid. Gronovius in epist. ad N. Heinsium in Syll. Burmanni vol. 3. p. 53. Amisiam loci nomen esse concoquere se posse negat.

Ad 2, 10. *Penetrales Deos*] Plane sic Seneca Œd. v. 265. et in Phœnissis v. 340.

Ad 2, 13. *Egressus augurali*] Titulus cit. extat apud Gruterum pag. 128. n. 4. Vir eruditus, de quo hic Lipsius, est Vertranius.

Ad 2, 18. *Tiberium Imp. salutavit*] Fiebat hoc apud imaginem Principis. V. Plinius in paneg. c. 56.

In modum tropæorum] Egregie huc facit Virgilius Æn. 11, 5. item Juvenalis Sat. 10, 133. Statius Theb. 2, 707.

Subscriptarum gentium nominibus] Exemplum in tropæo Alpium Augusti apud Plinium 3, 20 (24). Is titulus differt ab eo, qui arcum triumphalem Segusinum ornat, exhibitum a Scip. Maffeio in App. Musei Veronensis ad p. 234. Iste Plinio memoratus videtur fuisse positus in Comit. Nicæensi in pago Torbia. Dedit Gruterus p. 226, 7. ejus initium.

Ad 2, 23. *Alvei manantes*] Eodem fere modo Hegesippus 5, 29. *natabant pavimenta sanguine.*

Ad 2, 28. *Et necessitatum*] Cum Hillero faciunt Broterius et Dureau de Lamalle.

Ad 2, 30. *Scilicet—ut quærerctur*] Hæc verba, utpote interpolata, expuncta cupiebat Mendoza. V. Burmanni sylloge epistol. t. 2. p. 59.

Ad 2, 37. *Decies HS.*] Dio quoque 54, 17. habet *decies*, sed Suetonius Aug. 41. *duodecies.* De diversis temporibus agi, docet Perizonius de Lege Voconia p. 174.

Ad 2, 38. *Eandem vim*] Hoc vulgatum tuetur et Ferrarius Elect. 1, 10.

Ad 2, 69. *Tabe obliti*] V. Matoli dier. canic. l. 1. cap. de sagis.

Ad 2, 78.] *Lato mari*] Sic Græce εὐρυχωρία apud Thucyd. 2, 86. notante Khunio.

Ad 3, 14. *Traxerant*] Khunius quoque explicat per trahere volebant, ut apud Sueton. Cæs. c. 29. *pepigit* pro *pacisci voluit.* Cf. Passerat. in Propertium p. 159.

Ad 3, 24. *Fuga punivit*] Hoc est, exilio. Sic Græce quoque φυγάδες, exules.

Ad 3, 46. *Et fuga consulite*] Ironice hoc dictum putat Dureau de Lamalle reddiditque, *je vous recommande les fuyards.*

Ad 3, 66. *Anteire parat*] Ita scite emendavit Rhenanus ad 13, 30. prius legebatur *antereparat.*

Ad 4, 37. *Sibi atque urbi Romæ*] Notatis adde templum Romæ et Augusto dicatum Mylasis, de quo Pococke in Descr. of the East t. 2. p. 2. p. 61. aram Lugdunensem, quam exhibent nummi et titulum arcus triumphalis in vico S. Chamas Galliæ olim Narbonensis, in quo mentio Sacerdotis Romæ et Augusti, is exhibetur in Comment. Gall. Acad. Inscr. t. 12. ad p. 253.

Ad consules Libro V. præfixos] Bene monet Khunius legendum secundo loco M. VINICIO L. CASSIO LONGINO. Scilicet in fastis apud Gruterum pag. 1087. occurrunt isti Consules ordinarii; suffecti contra C. CASSIVS LONGINVS et L. NAEVIVS SVRDINVS. Errant Onuphrius et Sigonius, qui Cassios illos confundunt. Pomponius l. 2. de Orig. juris §. 47. pro SVRDINO ponit *Quartinum*, in quo errorem agnoscit Cujacius in Ep. Consulari. Vid. ceterum Cujacius ad locum Pomponii et Pagi in Crit. Baronii t. 1 p. 18.

Ad 6, 34. *Sola in equite vis*] Peditem, ut in fuga, sic in acie, fluxa vestis impediebat. Herodian. 4, 30.

Ad 11, 1. *Vim atque opes*] Dureau

de Lamalle *vim* interpretatur per hominem audacem.

Ad 11, 25. *Jus exuendi ordinis*] Qui *exeundi* legunt, solos ablegat Lipsius. Abiturum se negat Khunius nostras, similesque aliorum formulas adfert. Sic Gellius 1, 12. *ad desinendam seditionem.* et 3, 10. *ad nascendos homines.* Plautus Trin. sc. ult. v. 35. *placenda dos.* Varro L. L. 5, 2. *sæculum dictum, quod longissimum spatium senescendorum hominum.* L. 1. Dig. nautæ, etc. *navis navigandæ caussa.*

Ad 12, 53. *Ut ignaro domino*, etc.] Lectionem codicis Farnesiani probat Cujacius in paratitl. Cod. de SC. Claud. toll.

Ad 12, 63. *Prævisa locorum utilitate*] Khunius *prævidisse* s. speculatos esse prius Chalcedonios locorum diversorum utilitatem, sed in eligendo loco esse falsos et prætulisse deteriorem.

Ad 13, 5. *Obditis a tergo foribus velo discreta*] De *velo* v. Meursius in Voc. Græcobarb. v. Βῆλον.

Ad 13, 26. *Perscripsere*, etc.] Ex variis aliorum conjecturis ita hunc locum concinnavit D. de Lamalle: *perscripsere tamen consensum Senatus, ille jam auctor constitutionis fieret, ut inter p. ei s. adv.—ut jam nec æquo cum p. jure agerent, s. eor. conculcarent, ac v. m. u. int. inpudenter vel p. s. diss.*

Ad 13, 31. De *vicesima* v. Cujacii observ. 6, 28.

Ad 13, 50. *Acri—libertate*] Sic etiam Germ. c. 37. opponitur *moriens libertas* A. 1, 74. et *ultimum in libertate* Agr. c. 2.

Ad 13, 57. Bellum prœliumque de salinis Cattos inter et Hermunduros inlustravit peculiari Dissertatione G. Casp. Kirchmaier 4. Witteb. 1689. recusa cum Notitia Hermundurorum 8. Norimb. 1793.

Ad 14, 14. *Cum cœnaret*] Non rejiciendam puto D'Hottevillii conjecturam, *in scena.* unde forsan librarius *in cena*, ex quo per glossam *quum cœnaret.* Expressit in versione Gallica D. de Lamalle.

Ibid. *Operas arenæ*] Sic *theatrales operæ* 1, 16.

Ad 14, 19. *Et elegantia vitæ*] Mecum faciunt Broterius et Dureau de Lamalle.

Ad 14, 37. *Clara et antiq.* etc.] Suetonii Paullini victoriam Nero celebravit nummo, de quo v. Eckhel vol. 6. p. 265.

Ad 14, 54. *In tuam fortunam recipi*] Non in fiscum publicum, ut proscriptorum bona. V. Gutherius de Officiis domus Augustæ 3, 27. p. m. 784.

Ad 15, 10. *Tria millia*] In nota ad hæc verba, ubi mentio fit Broterii, qui cum Harduino præfert. *Armosata*, adde, ductum id ex Spanhemio de Præst. NN. edit. prioris p. 903.

Ad 15, 25. *An pax in hoste*] Salmasius ad Solin. p. 24. tuetur *inhosta* pro iniqua.

Syriæque exsecutio] Locus Senecæ ad hæc verba ex ep. 52. a Lipsio adductus ad rem non facit. Ibi quippe sumitur exsecutio eo sensu, quo ep. 76. *Quare hoc unum sit bonum, quod honestum, dicam ; quoniam me parum exsecutum priore epistola judicas.* Sic bene Khunius.

Ad 15, 31. *Servilibus pœnis sepos.*] In nota, Procopio de bello Vandal. 1, 18.

Ad 16, 6. *Vespas.—a Phœbo*] In nota lapis adlegatus legitur apud Grut. p. 610. n. 7.

Ad Historiarum 1, 1. *Dum res P. R. memorab.*] Re probe pensitata, redeo ad sententiam Ernesti, et *octingentos* bene se habere statuo. Dureau quoque de Lamalle idem admittit, et verba Taciti ita struit : *dum res P. R.* (*erant*), *memorabantur* (*illæ*) *pari eloq.* etc. Sensu nil differt hæc interpunctio a nostra.

Ad 1, 3. *Justis indiciis*] D. de Lamalle præfert *judiciis.* ceterum ab inpietatis macula bene absolvit Tacitum.

Ad 1, 11 *Annonæ fecundam*] Ernesti, quem sequitur Dotteville, dedit *secundam.* Admitti posse, judicat D. de Lamalle ; ipse tamen præfert *fecundam*, quod et veteres editiones habent et codex Budensis.

Ad 1, 56. *Socordia innocens*] Bonum sensum habet. D. de Lamalle reddit, *sa lâcheté fait sa justification.*

Ad 2, 2. *Templi situm*] D. de Lamalle legit *ritum*, bene, ut videtur. Caput sequens eum ritum pingit, de situ nihil.

Ad 2, 40. *Ad bellandum*] Negat D. de Lamalle, *ad debellandum* intelligi posse. Reddit, quasi ad bellum procul gerendum profectos.

Ad 2, 61. *Gravissima civitas*] D. de Lamalle explicat per prudentissimam, sapientissimam.

Ad 2, 80. *Diligebantur*] Khunius non absurdum esse judicat *dirigebantur.* Milites scil. direxisse castra et tentoria ad instar Penatium ac domiciliorum, in quibus propter necessitudinem cum provincialibus contractam sibi perpetuo habitandum esset. Addit, *diligere* pro amare vix unquam apud Tacitum legi.

Ad 3, 16. *Fugæ ultimus*] D. de Lamalle legit *primus*. Sic et Bahrdt in versione Germanica, quod multum adridet. Broterius autem vulgatum ita exponit: plurium Vitellianorum adcursu versa est fortuna; et acerrimus quisque Flavianorum, qui Vitellianos insequebantur, factus est fugæ ultimus, quia Vitellianis propior.

Ad 4, 70. *Ne Tutor quidem maturavit*, etc.] Ex hoc loco collato cum H. 1, 61. et Bochat Mém. sur l'hist. anc. de la Suisse t. 1. p. 390. Perreciot, Acad. Vesontinæ antehac a secretis, ostendit, Helvetios olim ad superiorem Germaniam spectasse. V. Grandidier hist. d'Alsace t. 1. p. 169.

Ad Germaniæ c. 8. *Inesse aliquid sanctum*] Huc facit Sponius in Misc. erud. antiq. 3, 77. ubi de Matribus Mopatibus ex Smetii Antiq. Neomagensibus pag. 93.

Veledam] Khunius conjicit intelligi *Ueldam, die Frau Hulde*, quæ saga quædam. Cf. Eccard Franc. Orient. T. 1. p. 276. Ex *Aurinia* quoque *Fluriniam* facit, prætorum Deam, a Germ. *Flur*.

Ad c. 9. *Humanis quoque hostiis litare*] Cf. Schütze de cruentis Germanorum gentilium victimis humanis. 8. Lips. 1743.

In modum Liburnæ] Citatis auctoribus ad hunc Isidis cultum adde Abb. de Fontenu in Comment. Gal. Acad. Inscr. T. V. p. 63 sq.

Ad c. 15. *Armentorum vel frugum quod*] Sic Horat. Sat. 2, 8, 55. *aulæa trahentia pulveris atri quantum non Aquilo Campanis excitat agris*. Immo noster supra 4 H. 15. *et quod militum*, etc.

Ad c. 31. *Ferreum annulum gestat*] Cf. Herel über Alterthümer bey Erfurt gefunden. 4. Erfurt. 1787.

Ad c. 37. *Admonuere*] Sic et A. 5, 9. Virgil. Æn. 10, 586. Colum. 2, 2. Curt. 4, 14, 20. Liv. 2, 36. Sen. de Clem. 14.

Ad Agricolæ vitam c. 7. *Nuntio—deprehensus*] Bip. conjiciunt *reprehensus* pro retractus, revocatus.

Ad c. 36. *Equitum turmæ fugere*] Tò *erupere* expressit D. de Lamalle, ut et mox *nostrorum* aut *cohortium*.

Ad c. 45. *Maurici Rusticique divisus*] Livius 33, 36. *vectigalia prædæ ac divisui principum erant*. et 45, 30. *Macedonia quam divisui facilis esset*.

Ad Lipsii excursum G. L. 2. In loco citato ex Ulpiano pro *incertum* Jac. Gothofredus ad leg. 7. Cod. Theodos. de pagan. legit *incertorum artem* vel *incerti quæstum*. Dein pro *æternus* Schultingius substituendum putat *externus* vel *externarum*.

Ad Lipsii exc. C. L. 14. adde ex Paullo Sentent. 5. t. 33. *Adsertor, si provocat, in ejusmodi tertiam cavere debet quanti caussa æstimata est*. Senatus auctoritatem postea auxit Hadrianus, quo auctore adpellari a Senatu non potuit Princeps. Dig. 49. t. 2. a quibus adpellari non licet. leg. 1. ex Ulpiano.

INDEX HISTORICUS.

Absolute positi numeri, ad Annales referuntur: H. præfixum habentes, ad Historias: G. ad libellum de moribus Germanorum: A. ad vitam Agricolæ: O. ad dialogum de oratoribus.

B.

D.

E.

I.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

V.

X.

Z.

INDEX LATINITATIS.

B.

C.

D.

E.

G.

H.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

FINIS.

LONDINI:
EXCUDEBAT T. DAVISON, WHITEFRIARS.